

יו"ל ע"י

מכון

אוצר המשפט

לחקר תורני הלכתי

בכל עניני הספר

הערות והארות

לפנות למחבר:

עזרא 18 ירושלים 95276

ת.ד. 57536 ירושלים

טל: 5814579 - 02

נייד: 7634570 - 052

דוא"ל:

5814579@gmail.com

להשיג הספר בארה"ב:

Rabbi S. S. Bleich

718-309-5320

כל הזכויות שמורות

סדר ועימוד

"המהדור"

(+972) 05731 53843

בעזרת השם יתברך

ספר

הטשעק בהלכה

ודיני קרעדיט קארד ועסקי באנק

הגדרת אופיו ומהותו של הצ'ק לעומת שטרי חוב ושטר בכתב יד

ודיני שטרות ואמצעי תשלום נוספים

כרטיסי אשראי, הוראות קבע

העברות בנקאיות, מניות ואגרות חוב

שוברי קנייה וכרטיסים מגנטיים

פסקי דינים שונים בכל מקצועות ההלכה

בדברים הנוגעים בחיי היום יום

מבוסס על דברי השו"ע והפוסקים

ופסקי גדולי התורה וההוראה שליט"א

חובר בעזר החונן לאדם דעת ע"י

פינחס מנחם ליפשיץ

כסלו תשע"ב

תוכן הספר

חלק א

26	פתח דבר
30	מבוא
39	תוכן ענינים מפורט

א	גדר הצ'ק כשטר התחייבות	פרק א
לה	טענת פרעון נגד הצ'ק	פרק ב
סט	סוגי השטרות והצ'קים	פרק ג
צא	דיני מכירת שטרי חוב וצ'קים בזמנינו	פרק ד
קלב	חיוב תשלום בצ'ק שביד שניה מדין תקנת השוק	פרק ה
קסד	דינים שונים במכירה והתחייבות בצ'קים	פרק ו
רה	דיני רבית במכירת שטרי חובות ופריטת צ'קים	פרק ז
רעא	דיני רבית בהלוואת שטרות וצ'קים	פרק ח
שכו	דיני טענות פטור וחיוב שבועה בגביית שטרי חוב וצ'קים	פרק ט
שעט	פרטי דינים בגביית שטרי חובות וצ'קים ודין השבת צ'ק שנאבד	פרק י
תלט	דיני כתיבת וחתימת הצ'ק, חששות זיוף וכדו'	פרק יא
תעו	דיני התאריך בשטרי חוב ובצ'קים	פרק יב

חלק ב

תקג	תוקף הצ'ק כשימוש במקום כסף	פרק יג
תקנ	תוקף הצ'ק אם נחשב כגבוי	פרק יד
תקצא	התחייבויות שונות כצדקה, ערבות וכדו' בצ'קים	פרק טו
תרמג	חיוב תשלום נזקים וגרם היזק בחזרת צ'קים	פרק טז
תרפה	חיובים שונים בדיני התורה בצ'קים	פרק יז
תשלה	תשלומים הנעשים באמצעות כרטיסי אשראי קנינים וריבית	פרק יח
תשצ	הגדרת ממון שבבנק, דיני העברות בנקאיות הוראות קבע וכדו'	פרק יט
תתמג	דיני מניות מסחריות [סטאקס, שערס], אגרות חוב וקרנות נאמנות	פרק כ
תתעח	שוברי שילומים [וואוטשערס], שטרי גורל, תלושים, כרטיסי נסיעה	פרק כא
תתקכה	מפתח ערכים	
א'כג	אינדקס אנגלית [GLOSSARY]	
א'כט	נספח דינים הנוהגים בממון עכו"ם	

תוכן ענינים מפורט

חלק א

פרק א

גדר הצ'ק כשטר התחייבות

- ענף א - דיני התחייבות בחיוב חדש ..... א.
- א. המחייב עצמו חיוב ממוני
- ב. אופן חלות החיוב
- ג. התחייבות בשטר לפלוני או למוכ"ז
- ענף ב -
- שיטות פוסקי זמנינו בהגדרת הצ'ק ..... ב.
- ד. גדר ומהות הצ'ק
- ה. דעת הסוברים שהצ'ק נחשב כהוראה גרידא
- ו. הסכמת פוסקי דורנו דהצ'ק נחשב כשטר חיוב
- ז. תוקף הצ'ק מדינא דמלכותא, כשנהגו כן, כשיש פלוגתא בפוסקים
- ח. תוקפו כשטר מכח המנהג [סיטומתא]
- ט. לשון הכתוב בצ'ק כלשון חיוב גמור מכח המנהג
- י. הצ'ק נחשב כדבר ערך עצמי בגין סחירותו
- יא. הקנאת הממון שבבנק מדין אודיתא או סיטומתא
- יב. כהקנאה מדין מעמד שלשתן
- יג. הצ'ק כשט"ח על עצמו וצ'ק בנקאי כשט"ח על הבנק
- יד. חלות החיוב במסירת הצ'ק [למרות שיש אפשרות לבטלן]
- טו. צ'ק מאוחר, או שאין עכשיו כיסוי, למוטב בלבד, או מוגבל
- ענף ג - איסורים הכרוכים בביטול צ'ק ופרטי דינים נוספים ..... יח.
- יז. איסור ביטול צ'ק שניתן להתחייבות של מתנה
- יח. איסור דאורייתא משום הן צדק
- יט. חיוב מטעם נדר בנותן צ'ק לעני
- כ. צ'ק הניתן לדורון דרשה והחילוק בין חיוב מדינא לחיוב נדר
- כב. נתן צ'ק בהתחייבות ונשרף או נאבד
- כג. איסור ביטול צ'ק שניתן כהוכחה לחוב
- כד. כשהמלוה ביקש שיכתבנו למוכ"ז
- ענף ד - סוגי צ'קים להתחייבות ..... כו.
- כה. מעמדו של צ'ק במטבע חוץ המונפק בארץ או שמונפק בחו"ל ונסחר בארץ
- כו. מחוסר אמנה, חיוב נדר, בצ'ק במטבע חוץ [ושיעור החיוב כשנדר בצ'ק או במזומנים ומשלם בצ'ק]
- כז. התחייבות בצ'ק של אחרים
- כח. התחייבות בצ'ק פתוח ללא סכום
- כט. התחייבות בצ'ק שנמחל שעבודו
- ל. המתחייב בצ'ק מוקדם, או כשנכתב בשינוי, בעפרון, חתום ע"י סימן
- ענף ה - מתחייבים והתחייבויות שונות ... לא
- לא. המתחייב לדבר שלא בא לעולם
- לב. תוקף התחייבות של קטן
- לג. אופן ההקנאה בהתחייבות לקטן
- לד. עכו"ם שהתחייב בצ'ק
- לה. חיובי ערבות, שומרים, שנים שהתחייבו, זיכוי צ'ק בתיבת האל-תור
- לו. זמן החיוב בצ'ק של התחייבות

פרק ב

טענת פרעון נגד הצ'ק

- ענף א -
- תוקף שטרות שונים לטענת פרעון .... לה
- א. הלואה ושעבודה
- ב. גביית חוב הנעשה בשטר לעומת חוב על פה
- ג. טענת פרעון בחוב הנעשה בשטר
- ד. שטר כתב ידו לטענת פרעון
- ה. הלואה בנאמנות אין בה טענת פרעון
- ענף ב - הדינים המיוחדים שנהגו בשטר הממרני ..... לט
- ו. טענת פרעון בשטר הממרני, חילוף-כתב, ועקסיל, טראטע וכדו'
- ז. תוקף הממרני לטענת פרעון משום מנהג
- ח. תקנת המנהיגים לתוקף הממרני
- ט. הממרני כשטר בנאמנות, ואם מעכב שיכתוב בו הנאמנות
- י. תוקפו משום דינא דמלכותא
- יא. כהוכחה שלא פרעו כיון שהשטר בידו
- ענף ג - תוקף הצ'ק לטענת פרעון ..... מג
- יב. הצ'ק כממרני לטענת פרעון
- יג. תוקף הצ'ק מכח המנהג ודינא דמלכותא
- יד. משום תקנה ונאמנות
- טו. תוקפו מכח ההוכחה שהשאירו בידו
- טז. תוקף הצ'ק לטענת פרעון להסוברים דהוי כהוראה
- יז. צ'ק מאוחר, או שעבר זמנו, שהוחזר מהבנק, למוטב בלבד, או מוגבל
- יח. חיובו של המיסב כשהצ'ק הוחזר
- יט. מיסב שטוען טענת פרעתי או כשטוען שמא פרעו החותם בהצ'ק
- כ. צ'ק במטבע חוץ לטענת פרעון
- כא. איסור ביטול צ'ק שניתן עבור חוב
- ענף ד - סוגי צ'קים שונים לטענת פרעון . נב
- כב. תוקף צ'ק פתוח שביד מלוה או ביד שליש לטענת פרעון
- כג. סוגי צ'קים שניתנו לערכון או לבטחון ומהותם
- כד. בהלואה דולרית או שקלית
- כה. בקניית מקח שהאספקה היא לאחר זמן או שנמצא פגום
- כו. בהשאלת כלים ותשמישי קדושה לבטחון ההשאלה או הנוזקים
- כז. כשכירות בתים או כלים כשניתן לתשלום השכירות או לבטחון
- כח. אם יש חילוק כשנרשם על הצ'ק לבטחון, לפקדון, או לא
- ענף ה - דין שטר חוב או צ'ק שיש בו ריעותא לטענת פרעון ..... נח
- כט. שט"ח לטענת פרעון צריך תביעת ברי
- ל. שמא ושמא בטענת פרעון
- לא. שמא ושמא כשבודאי נפרע מקצת
- לב. דין הצ'ק באופנים הנ"ל
- לג. ברי וברי בשט"ח וכת"י שנפרע חלקו [שבועת פוגם שטרו]
- לד. ברי וברי בממרני או בצ'ק שנפרע בחלקו אם משביעו
- לה. טענת לא לויתי או מזוייף הוא [הוחזק כפרן] כשתובעו בשטר או כת"י
- לו. טענת פרעון בצ'ק כשהלוה הוחזק כפרן
- לז. טענת פרעון בשט"ח או בצ'ק כשהמלוה הוחזק כפרן
- לח. שט"ח שנמחל שעבודו אם מועיל לטענת פרעון
- לט. שטר כת"י שנמחל שעבודו אם חוזר ולוה בו
- מ. טענת פרעון בצ'ק שנמחל שעבודו וחזר ולוה בו ודין העברת קולמוס
- מא. צ'ק שנכתב או נחתם בשינוי, צ'ק שנאבד, של קטן, מוקדם
- מב. האופנים שהצ'ק עדיף משטר חוב

פרק ג

סוגי השטרות והצ'קים

- ענף א - סוגי שטרות שהוזכרו בפוסקים . סט
- א. שטר בעדים שנשתעבד בו לכל המוציאו
- ב. שטר בעדים או בכתב ידו שכתב בו לויתו ממך
- ג. אופני שטר כתב יד שהוא לכל המוציאו
- ד. כשנשתעבד לך ולכל הבא מחמתו או לך ולכל המוציאו
- ה. שטר לכל המוציאו, ממרני ודומיו
- ו. באנקנאטין-שטרי כסף לעומת שטר הממרני
- ז. מעמדו של הצ'ק לעומת באנקנאטין או ממרני
- ענף ב - סוגי צ'קים ומעמדם ההלכתי ... עה
- ח. הגדרת סוגי הצ'קים
- ט. היחס ההלכתי לנוהלי הבנק
- י. צ'ק שהוא בר פרעון למוכ"ז [והדין כשכתוב לפקודת ולמוכ"ז]
- יא. צ'ק פתוח ללא פקודה - הוא כלמוכ"ז
- יב. נפרע בדוי - הוא כלמוכ"ז
- יג. צ'ק לפקודת פלוני אם דינו כלמוכ"ז או כשטר לך ולכל המוציאו
- יד. גם כשהצ'ק הוסב בהיסב מגביל דינו כנ"ל [והתועלת שיש בהיסב מגביל]
- טו. כשהפקודה לטובת גוף עיסקי או הבנק
- טז. שלמו לפקודת עצמי [ודינו כשהוסב מעצמי לעצמון]
- יז. כשהפקודה היא למוטב בלבד אין הצ'ק נמכר לאחר
- יח. כשנכתב בצ'ק "אינו סחיר" אין לרוכשו זכויות יתר
- יט. צ'ק בנקאי מהותו ופקודתו
- ענף ג - פרטי דינים שונים ..... פג
- כ. שינויים בפקודת הנפרע ודין פקודה משובשת
- כא. צ'ק לפקודת מוטבים אחדים ביחד וגדר חיובם של שני מסיבים
- כב. כשהפקודה למוטבים אחדים לחילופין
- כג. צ'ק משורטט נחשב כצ'ק סחיר
- כד. תביעה לביטול שירטוט
- כה. צ'ק במטבע חוץ המונפק בארץ או בחו"ל
- כו. כשהנפרע בצ'ק אינו בר חיובא
- נספח -
- כללי הסבת צ'קים לפי הנוהל הבנקאי ... פז
- א. מהות ההיסב
- ב. אוחו כשורה
- ג. אחריות המיסב
- ד. אופני ההיסב
- ה. שינויים בהיסב
- ו. כתיבת ההיסב

פרק ד

דיני מכירת שטרי חוב וצ'קים בזמנינו

- ענף א - דיני מכירת חוב ושטר חוב ..... צא
- א. מכירת חוב שנעשה בעל פה במעמד שלשתן
- ב. קנין אגב קרקע, חליפין, קנין כסף, סיטומתא ואודיתא בחוב
- ג. קנין שטרי-חוב בכתיבה ומסירה
- ד. קנין חליפין, אגב קרקע, חצר, מעמד שלשתן, כסף, סיטומתא, ואודיתא בשטר חוב
- ה. במכירת שטר חוב המלוה יכול למחול
- ו. מחילה במכירת חוב או שטר חוב במעמד שלשתן

ז. מכירת שטר כתב יד ושטר התחייבות
ח. הקנאת שטר חוב והתחייבות למלוה או למקבל

ענף ב - מכירת סוגי שטרות למוכ"ז ..... קא

ט. אופן מכירת שטר שנשתעבד בו לך ולכל הבא מחמתו או לך ולכל המוציא

י. מכירת שטר שנשתעבד בו לכל המוציא
יא. אגב קרקע, מעמד שלשתן, כסף, סיטומתא, אודיתא וחצר בשטר למוכ"ז או לך ולמוכ"ז

יב. דיני מכירת שטר הממרני, החילוף-כתב ודומיו

יג. מחילת המלוה בשטרות אלו

ענף ג - מכירת והעברת צ'קים למוכ"ז .... קי

יד. מכירת צ'קים ביחס למכירת שטר חוב
טו. הקנאת צ'ק של עצמו למקבל [למוטב]
טז. אופני ודיני הקנין במכירת צ'ק למוכ"ז
יז. הצ'ק כחפץ הנמכר להסוברים דהוי כהוראה [ואם חייב מדין שעדר"נ או גרמי]

ענף ד - מכירת והעברת צ'קים בהסבה כשנכתבו לפקודת אדם מסויים .. קטז

יח. מכירת צ'ק שנכתב לפקודת המקבל והוסב, להסוברים דהוא כלמוכ"ז במסירה בלבד

יט. להסוברים דסגי במסירה אין ההיסב מעכב הקנין [ועצה טובה להסב]

כ. להסוברים דאינו כלמוכ"ז ובעינן כתיבה ומסירה י"א דהסבה הוי ככתיבה

כא. לדיעה זו אם מועיל גם מדין סיטומתא או דינא דמלכותא

כב. כשמכרו ללא הסבה והסיבו אח"כ או שלא הוסב כלל

כג. דעת פוסקי זמנינו הסוברים דבצ'ק לכו"ע מהני ללא כתיבה

כד. אם צריך דעת מקנה, ודין קנין אגב קרקע, מעמד שלשתן, כסף, סיטומתא, אודיתא וחצר

כה. הפקדת צ'ק בבנק אם הוא כמכירת צ'ק או כשליחות לגבותו ודין רישום הזיכוי

ענף ה - אופני ודיני ההיסב בהעברת צ'קים מיד ליד ודיני חיובו של המיסב . קכא

כו. היסב על החלק והיסב מגביל בצ'ק שנמסר מהמוטב ליד שניה

כז. כשהועבר בהיסב על החלק הריהו נמסר מיד ליד ללא כל הסבה נוספת

כח. כשהצ'ק הוסב בהיסב מגביל דינו כלך ולכל המוציא

כט. זכויותיו של המחזיק ביד שניה והבאים אחריו שאין מועיל מחילה וטענות פטור מצד המוטב

ל. כשיש תקנת השוק גם החותם אינו נאמן בטענות פטור

לא. כשהחותם פרע למוכר הצ'ק לאחר שמכר הצ'ק לא נפטר מחובו [גם ללא תקנת השוק]

לב. כשהצ'ק לא כובד בבנק חייב המיסב לשלם דמסתמא לא נפרע החוב

ענף ו דיני מכירת סוגי צ'קים שונים ..... קכז

לג. מכירת צ'ק שהוחזר מהבנק או שעבר זמנו, כשהחשבון מוגבל, או כשהחשבון בחובה

לד. כשהפקודה היא לעצמי או למוטב בלבד [ועצה טובה להגביל למוטב בלבד]

לה. מכירת צ'ק פתוח ללא סכום

לו. הקנין בגוף נייר השט"ח והצ'ק

לז. סוגי צ'קים במטבע חוץ המונפקים בארץ או בחו"ל

לח. דיני מכירת סוגי צ'קים במטבע חוץ הנ"ל

פרק ה

חוב תשלום בצ'ק שביד שניה מדין תקנת השוק

- ענף א - דין תקנת השוק במכירת חפצים ושטרי חוב ..... קלב
- א. תשלום דמי החפץ ללוקח מתקנת השוק בגנב שמכר חפץ הגנוב ודין שטר בזה
- ב. המחייבים לשלם החוב שנית בממרני פרוע שנמכרה משום החיוב לכל המוציאו
- ג. טעם נוסף לחייבו לשלם הדמים שנתן משום תקנת השוק
- ד. דעת החולקים בזה דאין לחייבו לשלם וסברתם ודין שטר שנגנב ונמכר קודם פרעון
- ה. תקנת השוק בשטרות שונים מכח דינא דמלכותא
- ו. שיעור התשלום כשמשלם לו שנית
- ענף ב - תקנת השוק בצ'קים שהוסבו ע"י המוטב ופרטי דינים בזה ..... קלז
- ז. אוחז כשורה מהו וזכויותיו היתירות לעומת אוחז סתם
- ח. צ'ק שהוסב ונמכר ליד שלישי לאחר שכבר נפרע
- ט. המחייבים מכח תקנת השוק הנהוג, או מדינא דשו"ע, או משום חיובו לכל המוציאו
- י. כשיש טענת חוסר תמורה [שניתן באמנה] והצ'ק הוסב ונמכר
- יא. צ'ק שניתן בטובה [או בפקדון] והמקבל מסרו לאחר בתמורה
- יב. צ'ק שהוסב ביד המוטב ונגנב או נאבד ממנו והמוצא או הגנב מכרו לאחר
- יג. אם החותם יכול לסרב מלשלם להגנב מחשש שיתבעוהו שנית
- יד. כשהמחזיק בצ'ק אינו מאמין לחותם ואין לו הוכחות חייב לשלם מדינא
- טו. תקנת השוק להסוברים דהצ'ק נחשב כהוראה
- טז. האיסור להשאיר צ'ק שיש עליו טענות פטור משום גרמת היזק
- יז. גביית הצ'ק מהבנק מכח תקנת השוק
- יח. שיעור התשלום מתקנת השוק ובאופן שחייב מדינא דגרמי
- ענף ג - תקנת השוק בצ'ק לפקודת שלא הוסב, ואופנים נוספים ..... קנ
- יט. דין תקנת השוק בצ'ק שנמכר ללא הסבה מדינא דמלכותא, מנהג, או דין השו"ע
- כ. כשהוסב בשליחותו של המוטב אם יש תקנת השוק בזה
- כא. צ'ק שנגנב והוסב ביד הגנב ואח"כ מכרו לאחר אין בו תקנת השוק
- כב. צ'ק למוכ"ז חיובו מדינא או מתקנת השוק ודין צ'ק פתוח ללא שם מוטב
- כג. חיובו של מיסב מדין תקנת השוק [בהיסב חלק שהוא כלמוכ"ז או בהיסב מגביל]
- ענף ד - צ'ק שאינו כתיקונו באופנים שונים, תקנת השוק בזה ..... קנד
- כד. בצ'ק שנאבד או נגנב מיד הבעלים אין תקנת השוק
- כה. מסר צ'ק פתוח להתחייב בו יש בזה תקנת השוק, משא"כ כשמסר לשליח ושניה מדעתו
- כו. כשיש לחשוש שהשטר אינו תקין אין תקנת השוק [והדין כשקנה ללא ידיעת החותם]
- כז. תקנת השוק בצ'ק שהוחזר מהבנק, כשהחשבון מוגבל, כשהחשבון בחובה, בלמוטב בלבד
- כח. צ'ק שנעשו בו שינויים והוספות
- כט. תקנת השוק בצ'ק שניתן לבטחון או לפקדון

- ל. צ'ק שניתן בעיסקה אם יש בזה תקנת השוק
לא. חברות גביה ועורכי דינים הקונים צ'קים לגבייה
לב. חיוב משום גרמי או שעדר"נ באופנים שאין תקנת השוק
לג. תשלום ללוקח כשלא פרע למלוה, תשלום למלוה כששילם ללוקח משום תקה"ש
ענף ה - פריטי דינים בספק תקנת השוק, וסוגי צ'קים ואופנים מסויימים .... קס
לד. בספק תקנת השוק אינו משלם שנית, והדין כשתפס הלוקח
- לה. כשהספק בתקנת השוק הוא מכח הכחשת הבעלי דינים
לו. תקנת השוק בצ'ק מט"ח שמונפק בארץ ישראל או בחו"ל
לז. תקנת השוק בשטרות למוכ"ז הנסחרים בבורסה
לח. תקנת השוק בפרע חובו והקפותיו
לט. קנה חפץ ושילם בצ'ק שיעור התשלום מדין תקנת השוק
מ. המוכר צ'קים כשיש לו נושים אם יכולים הלוקחים לגבותם
מא. מכר צ'ק מזוייף וגרם הפסד שינויי שער, הלוקח מפסיד

פרק ו

דינים שונים במכירה והתחייבות בצ'קים

- ענף א - דיני הפסולים לקנין בשטרי חוב וצ'קים ..... קסד
- א. קנינים בחרש שוטה וקטן
ב. דין קטן, חרש, שוטה, בהקנאת שטר חוב שלו
ג. דין הפסולים הנ"ל בקניית שטר חוב
ד. קטן או שאר הפסולים בהקנאת שטר למוכ"ז או שטר בכת"י
ה. עשיית שט"ח בעדים או בכת"י לקטן שהלוח
ו. שטר כתב יד דקטן שלוח
ז. דין קטן שלוח ונתן צ'ק
ח. צ'ק שניתן לקטן בתמורה או בהתחייבות
ט. הקנאת צ'ק של אחרים לקטן וקנין הצ'ק מהקטן
י. צ'ק של שוטה, שיכור, בזבזן, פושט רגל או חשבון מוגבל
יא. תוקפו של אפטרופוס בניהול חשבוננו של קטן וכדו
- ענף ב - משא ומתן בשטרי חוב וצ'קים עם עכו"ם ודין הקנאת שטרי חוב לנולדים ..... קעא
- יב. מכירת שט"ח שיש לישראל על ישראל אחר לעכו"ם
יג. קנין שט"ח מעכו"ם על ישראל אחר ודין קניית שט"ח מישראל שעכו"ם חייב לו
יד. משא ומתן עם עכו"ם בממרני ובצ'ק
טו. גביית צ'ק שנכרי נתן בטעות או שטעה בסכום המעות
טז. בהנ"ל כשנתן לו צ'ק של אחרים, ואם מותר להטעותו, ודין הפקעת הלוואתו
יז. מכירת שט"ח וצ'ק לנולדים לאחר כתיבתו
- ענף ג - אופנים שונים של העברת שטרי חוב וצ'קים ..... קעז
- יח. ירושה, הנחלה, מתנת שכיב מרע, כשט"ח, בצ'קים, בלמוטב בלבד, בנותן כל נכסיו אם צ'קים בכלל

- לגבותם ודין שטר ממרני הנמצא אצל יורשים
- לג. מלוה שתפס שטר או ממרני מתי יכול לגבותו
- לד. צ'קים [של אחרים או של עצמן] שמסרם הלוה למשכון ניתן לגבותם ודין צ'קים הנמצאים אצל יורשים
- לה. מלוה שתפס מהלוה צ'קים שיש לו על אחרים [ודין נפקד או יורשיו שטוענים בצ'ק לקוח או למשכון]
- לו. כשתפס או שהגביו מהלוה צ'ק של עצמו אם יכול לגבותו לפני שאר בע"ח והדין כשכבר גבאו
- לז. פרעון חוב בשטרות
- לח. פרעון בממרני, בצ'ק דאחר, דעצמו, למוטב בלבד, משורטט, בצ'ק של המלוה, בצ'ק בנקאי
- לט. שעבודא דר' נתן כשמגביו צ'קים בחובו
- מ. נאמנות הלוה לומר על שט"ח שתח"י שאינם שלו או פרוע, אמנה וכדו'
- ענף ה - הגבלות שונות במכירת שטרי חוב וצ'קים ..... רב
- מא. מכירת שט"ח בלא ידיעת הלוה
- מב. דין צ'ק בהג"ל ודין בר מצרא במכירת צ'ק
- מג. מכירת שטר כשיש ללוה טענות פטור
- מד. מכירת צ'ק כשיש ללוה טענות פטור
- מה. דינים שונים

- יט. קניני הבעל בשט"ח וצ'קים של אשתו ובמה שקיבל נדוניה מאבי הכלה
- כ. זכיית שט"ח רגיל או למוכ"ז וצ'קים מהפקר
- כא. שט"ח וצ'ק של גר שמת בלא יורשים
- כב. שט"ח וצ'ק שנאבד ומקנהו למלוה
- כג. שט"ח וצ'ק שמכרו וחוזר המלוה וקונהו
- כד. חלוקת שותפים בשטרות כשחולקים ביניהם או בבית דין
- כה. חלוקת יורשים בשטרות כשחולקים ביניהם, בגורל, או בבית דין
- כו. חלוקת שותפים בצ'קים שנכתבו לפקודתם לחילופין והדין כשאחד הצ'קים הוחזר מהבנק
- כז. כשהצ'קים נכתבו על שם אחד מהם או לשניהם יחד, ודין צ'ק שעל שם פירמה
- כח. חלוקת יורשים בצ'קים והדין כשאחד הצ'קים הוחזר מהבנק

- ענף ד - שעבוד ומשכון, גבייה ופרעון בשטרי חוב וצ'קים ..... קפח
- כט. השיטות בדין שעבוד שטרות לגביית חוב, ודין תקנת השוק בזה
- ל. שעבוד בממרני וצ'קים כששעבד לו מטלטליו ותקנת השוק בזה
- לא. השעבוד בשטרות לגוף החוב או רק לגייר והדין בצ'ק רגיל או למוטב בלבד
- לב. שטר או ממרני שנמסר למשכון אם יכול

פרק ז

דיני רבית במכירת שטרי חובות ופריטת צ'קים

- ו. אופני היתר קבלת אחריות שבסיבת הלוה
- ז. פריטת שטר חוב בתשלום דמי טירחה ואחריות טורח הדרך
- ח. הקנאת החוב בקנין המועיל אם זהו מתנאי ההיתר
- ט. שט"ח של עצמו לא שייך בו דין מכירת שטרות

- ענף א - דיני רבית במכירת שטרי חוב .. רה
- א. מכירת שטר חוב בפחות
- ב. מכירת שטר חוב ללוה עצמו
- ג. איסור קבלת אחריות על גביית השט"ח שנמכר
- ד. שיעור התשלום וגדר האיסור כשמכר באחריות
- ה. סוגי אחריות המותרים כשהעיקוב מחמת המוכר ושיעור התשלום בזה

- י. בשט"ח של פירות יש להקל כשהלוקח מקבל עליו יוקר וזול
- יא. מכירת שטר התחייבות עצמית
- יב. דין החלפת שטרות
- ענף ב - פריטת צ'ק שקלי של עצמו בשקלים
רכא .....
- יג. אופני פריטת צ'קים
- יד. האיסור לפרוט צ'ק של עצמו בפחות
- טו. דעת המתירים לפרוט בדרך הלואה בשכר טירחא והוצאות
- טז. סכום טירחא קצוב או לפי אחוזים ואיסור הוספת אחוזים בצ'ק מאוחר
- יז. הלואה בהיתר עיסקא להאוסרים הלואה בשכר טירחא
- יח. נטילת המעות לאחר זמן או לפקדון, ודין מי שפרט שלא באופן המותר
- יט. סכום התשלום כשהצ'ק לא כובד
- כ. לזה שמוסר למלוה שטר או צ'ק של עצמו שימכרנו לאחרים בפחות
- ענף ג - פריטת צ'ק שקלי שיש לו מאחרים בדרך הלואה או מכירה ..... רל
- כא. אופני הפריטה ששייכים בזה
- כב. פריטה בדרך הלואה בשכר טירחא או היתר עיסקא [ודין צ'ק התחייבות או למוטב בלבד]
- כג. פריטה בדרך מכירה
- כד. אופן ההקנאה בצ'ק לדין רבית
- כה. צ'ק שזמנו מאוחר, למוטב בלבד, צ'ק פתוח
- כו. איסור קבלת אחריות ודין המיסב
- כז. קבלת אחריות מדין מקח טעות כשלא היה כיסוי לצ'ק בשעת המכר
- כח. דעת המתירים קבלת אחריות אף כשהיה כיסוי בשעת המכר ורק לאחר מכן חזר הצ'ק
- כט. סכום האחריות על דמי המכר בלבד [ודין אחריות בסיבת הבנק, צ'ק בנקאי, או של עכו"ם]
- ל. סוגי אחריות נוספים המותרים עד כדי דמי המכר
- לא. הנהוג ליטול אחריות על כל דמי השטר
- לב. יש לבאר דהוי כמכירה בתנאי של מקח טעות ותשלום שכר טירחא
- לג. מכירה בהיתר עיסקא כשנוטל יותר עבור צ'ק מאוחר
- ענף ד - פריטת צ'ק דולרי בשקלים בדרך הלואה ..... רמג
- לד. שיטות פוסקי דורנו במעמדו של מטבע זר לעומת השקל
- לה. אופני הפריטה ששייכים בזה דרך הלואה, מכר או פסיקה
- לו. פריטה בדרך הלואה בשכר טירחא [ודין קביעת שכר טירחא לפי אחוזים]
- לז. צ'ק של עצמו, למוטב בלבד, או לתאריך מאוחר, ודין צ'ק פתוח
- לח. אופן קביעת התשלום כשמעריך את השקלים בדולרים והדין כשהדולר נתייקר
- לט. להסוברים דהדולר דינו כפירי יש לקבוע שמלוהו דולרים
- מ. באופן זה אם צריך שיהא להלוה דולרים בשעת ההלואה לגבי חשש התייקרות
- מא. הלואה בהיתר עיסקא להאוסרים דמי טירחא
- מב. סכום ואופן התשלום כשהצ'ק חזר והדין כשירד שער הדולר
- ענף ה - פריטת צ'ק דולרי לשקלים בדרך מכירת שטרות ..... רנא
- מג. מכירת הצ'ק הדולרי
- מד. תנאי דמקח טעות ותשלום עבור הפעולה ודין שינויי שער
- מה. קבלת אחריות ותשלום דמי ההתייקרות כשהסוחר מקבל על עצמו אחריות זולא להסוברים דהדולר כטיבעי משום שמשערים בו, אסור לשלם דמי השטר וההתייקרות

- מז. צ'ק של עצמו, למוטב בלבד, צ'ק פתוח, או צ'ק מאוחר באחוזים גבוהים
- ענף ו - אופן נוסף לפרוט צ'ק מט"ח לשקלים
בדרך פסיקה על הפירות ..... רנו
- מח. פסיקה בהוזלה עבור אספקת מט"ח
- מט. אם צריך שיהא תחת ידו כל הסכום שמתחייב בפסיקה
- נ. כשפורט בפסיקה בלא הוזלה ובשכר טירחא יש להקל גם כשאין לו דולרים
- נא. אם שייך פסיקה גם להסוברים דהדולר נחשב כמטבע משום שמשערין בו
- נב. סכום ההחזר כשהצ'ק לא כובד בבנק והדין כשיש שינויי שער
- נג. צ'ק של עצמו, למוטב בלבד, צ'ק פתוח, וצ'ק מאוחר [כשנוטל בזה יותר אחוזים]
- ענף ז - פריטת צ'ק דולרי לדולרים מזומנים [וכן שאר מט"ח] ..... רסב
- נד. האופנים ששייכים בזה
- נה. פריטה בדרך הלואה
- נו. אם צריך שיהא לו דולר בשעת הפריטה מחשש שינויי שער
- נז. צ'ק של עצמו, למוטב בלבד, צ'ק פתוח, או מאוחר, וסכום ההחזר כשהצ'ק לא כובד
- נח. פריטה בדרך מכירה וקבלת אחריות ודין שינויי שער
- נט. צ'ק של עצמו, למוטב בלבד, צ'ק פתוח, או צ'ק מאוחר
- ס. פסיקה מדולרים על שקלים ונותן לו אח"כ דולרים
- ענף ח - פריטת צ'ק שקלי בדולרים .... רסה
- סא. האופנים ששייכים בזה
- סב. בדרך קניית דולרים
- סג. צ'ק של עצמו, למוטב בלבד, צ'ק פתוח, או מאוחר, וסכום התשלום כשהצ'ק חזר
- סד. פריטה בדרך הלואה או בדרך מכירת שטרות
- סה. קבלת אחריות, מכירת צ'ק של עצמו, ודין שינויי שער
- סו. היתר עיסקא כללי ומוטבע על הצ'קים
- ענף ט - פריט דינים שונים בפריטת צ'קים ... רסח
- סז. יחסי לזה ומלוה בין פורט הצ'ק להסוחר וכן בשאר הלואות שנפרע בצ'ק והנפק"מ
- סח. פורט צ'ק אצל סוחר ויודע שהצ'ק יחזור ומטרתו לקבל הלואה לתקופה קצרה
- סט. שינויי שער הדולר בין שעת הפריטה עד לחזרת הצ'ק

פרק ח

דיני רבית בהלואת שטרות וצ'קים

- ענף א - אופני ואיסורי רבית בהלואת שטרות . רעא
- א. שיטות הראשונים בזה
- ב. דוגמאות של הלואת ושכירות שטרות שנמתעטו מדין רבית
- ג. האופנים שיש בזה רבית קצוצה או אבק רבית
- ד. הלואת שטר והרבית בכסף או להיפך
- ענף ב - אופני ואיסורי רבית בהלואת צ'קים ... רעו
- ה. מלווה צ'ק להחזירו בעין באופן של שכירות או הלואה
- ו. מלווה צ'ק לגבותו ומחזיר יותר אסור משום רבית

- כח. החלפת צ'קים שאין זמן פרעונם שוה
כט. כשמחליף צ'ק של אחרים בלא קבלת אחריות
- ענף ה - קביעת סכום המחייב בהלוואות או קניה בצ'קים שקליים ..... רצה
- ל. הלוואה בצ'ק אם נידון לפי סכמו או כשוויותו לפורטו למזומן
- לא. דמי הוצאות שהוציא המלוה עבור ההלוואה והלוה עבור התשלום
- לב. כשהלוואה בצ'ק של אחרים
- לג. מלווה בצ'ק ופורע במזומנים חשש הרבית בזה
- לד. כשהמלוה לא היה זקוק למזומנים יכול להתנות שיפרענו מזומנים
- לה. האופן שצריך לשלם ללוה עבור הטירחה וההוצאות
- לו. כשהלוה צריך לגוף הצ'ק מותר להתנות שיפרע מזומן, ודין צ'קים בסכומים קטנים
- לז. כשנותן עודף למלוה מצ'ק בסכום גדול [לאחר שפרט הצ'ק]
- לח. כשנותן עודף למלוה מצ'ק בסכום גדול מיד קודם שפרט הצ'ק
- לט. פריטת צ'ק אצל גבאי צדקה ונותן לו חלק לצדקה
- מ. קניית חפץ כשפורט אצל המוכר צ'ק למזומן [בצ'ק דעצמו או דאחרים]
- מא. כשהמוכר מסכים לקבל צ'ק רק מלקוח שקונה אצלו בסכום מסויים
- מב. מתנה עמו שיפרענו בהפקדה לחשבוננו בבנק
- ענף ו - קביעת סכום המחייב בהלוואות או קניה בצ'קים במטבע חוץ ..... שט
- מג. מלווה צ'ק דולרי והלוה טרח לפורטו במלואו
- מד. הלוואה בצ'ק דולרי שנפרט בפחות
- מה. כשהמלוה היה פורטו כאן בפחות משלם

- ז. דעת המתירים להלוות צ'ק מאוחר ולהחזיר יותר קודם הגעת הזמן והתמיהות בסברתם
- ח. דעת האוסרים בהנ"ל כשעיקר הסמיכות על בעל הצ'ק
- ט. צ'ק דאחרים שנוטלו לגבותו אסור להוסיף על דמיו
- י. כשנוטל ממנו צ'ק דאחרים ומחזירו בעין ענף ג -
- החלפת שטרות וצ'קים בדרך להלוואה . רפג
- יא. נטילת שטר התחייבות מחבירו כדי למוכרו לאחר
- יב. כשחוזר וקונה בעצמו את שטר ההתחייבות
- יג. החלפת שטרי חיוב כדי למכור לאחר
- יד. החלפת שטרי ההתחייבות לאחר המכירה
- טו. מכירת השטר התחייבות לאחר ולא ללוה עצמו
- טז. דעת המתירים למכור ללוה עצמו כשלא אמר הלויני
- יז. בשטר התחייבות של פירות יש מתירים למכור ללוה עצמו
- יח. החלפת שטרות בסכומים שאינם שוים כשלא אמר הלויני
- יט. בשטר חוב דאחרים בזה בסכומים שווים כ. כשעבר ועשה בדרך הערמה
- ענף ד - חילופי צ'קים של התחייבות ... רפט
- כא. התחייבות בצ'ק ולמוכרו לאחר
- כב. החלפת צ'קים בסכומים שווים ואינם שווים
- כג. להסוברים דהצ'ק אינו כשט"ח ואין בו דין מכירה
- כד. אם מותר למכור הצ'ק למתחייב עצמו
- כה. צ'ק דאחרים בזה בסכומים שווים או שאינם שווים
- כו. חילופי צ'ק דולרי נחשב כמטבע לענין זה
- כז. כשעבר ועשה בדרך הערמה להסוברים דהצ'ק כשטר או כהוראה

- נז. כשהכניס הפרעון לתיבת האל-תור ונאבד
[ודין פורט צ'ק וחזר הצ'ק וישנם שינויי
שער]
- ענף ח - פרטי דינים שונים בחששות רבית
בהלוואות ומו"מ עם צ'קים ..... שכ
- נח. גרימת אוברדרפט [בידיעה או שלא
בידיעה] לחבירו שהשאל לו צ'ק או
מלוה שקיבל צ'ק מהלוה
- נט. אופנים שונים של גרימת רבית למלוה
- ס. מלוה שנותן ללוה עודף מצ'ק מאוחר כדי
שישלם חובו
- סא. גמ"ח להשאלת כלים שמשתמש בדמי
הפקדון
- סב. שימוש בחפץ של המוכר כששילם לו
בצ'ק או בכרטיס אשראי
- סג. תשלום בצ'ק מאוחר של חבירו כשהמוכר
הציע שני מחירים
- סד. הוצלה בהקדמת תשלום בצ'ק דחוי ליום
הספקת המוצר או בתשלום בכרטיס
אשראי
- סה. בהנ"ל כשמשלם בצ'ק שיש לו מאחרים,
והדין כשמפרש להדיא שמוזיל עבור זה
- סו. בצ'ק [של עצמו או דאחרים] שזמנו היום
נחשב כהקדמת מעות
- סז. דין כגבוי בצ'ק שניתן לאבק רבית
- לו רק כפי הסכום שקיבל [בין בצ'ק
שלו ובין בשל אחר]
- מו. כשהמלוה היה פורטו במלואו משלם לו
כל הסכום
- מז. כשהלוה פרטו במילואו ללא טירחה
והמלוה היה פורטו בפחות חלוק בין
צ'ק שלו לשל אחר
- מח. כשהלווהו בצ'ק שלו או של אחרים
והמלוה מתגורר בחו"ל
- מט. כשהפרעון בצ'ק דולרי [שלו או של אחרים]
- ענף ז - הלוואות צמודות לדולר שנעשים
באמצעות צ'קים ..... שיד
- נ. הלוואת שקלים בצ'ק לפי שער יציג של הדולר
- נא. כשהצ'ק הגיע ליד הלוה ולא גבאו, או
שרק הפקידו בבנק
- נב. פרעון חוב צמוד לדולר בצ'ק כשנתאחר
מלגבותו וירד השער והדין בצ'ק פתוח
- נג. נתן למלוה צ'ק פתוח ליום מסויים ואח"כ עלה
שער הדולר [ודין חיוב גבאי גמ"ח בזה]
- נד. כשהצ'ק חזר מחוסר כיסוי ואח"כ עלה
השער משלם כשער של עכשיו
- נה. בהנ"ל כשבינתיים ירד שער הדולר משלם
כשער הגבוה
- נו. כשעיכוב הגבייה בסיבת הבנק אין המלוה
מפסיד

פרק ט

דיני טענות פטור וחוב בגביית שטרי חוב וצ'קים

- ה. כשהחתימה שונה מדוגמת החתימה שבבנק
- ענף ב - טענות פטור שונים שנאמן או שאינו
נאמן במיגו בשטרי חוב, כת"י,
וצ'קים ..... שכט
- ו. נאמנות בטענת פרעון, אמנה, לא לריתי,
תנאי, מחילה וכדו' במיגו דמזוייף
- ז. טענת טעית, אנוס, משטה, השבעה, רבית,
אינו נאמן אף במיגו נגד שטר חוב
- ענף א - טענת מזוייף בשט"ח וצ'קים ואופני
קיום החתימה ..... שכו
- א. טענת מזוייף בשטר חוב ודרכי קיומו
- ב. קיום בשטר כתב יד וממרני כשיש טענת
זיוף
- ג. כשטוען טענת מזוייף בצ'ק קיומו הוא עפ"י
דוגמת החתימה שבבנק
- ד. דין קיום ביחיד, שלא בפניו, או שאר קולי
קיום [וגדר טענת מזוייף]

- ח. דיני טענות פטור הנ"ל בשטר כתב יד
ט. האופן שאינו נאמן ליפטר נגד כתב יד וממרני
י. טענות פטור בצ'ק רגיל אינו נאמן
יא. טענות פטור הנ"ל בצ'ק כשיש לו מיגו דפרעתי
ענף ג - טענות שמועילות רק להשביע למלוה
שבא לגבות בשטר חוב ..... שמ
יב. אופני שבועת הנוטלין כשגובה בשטר חוב
יג. בטענות אמנה, לא לויתי, רבית, משביעו שבועת היסת לאחר הפרעון
יד. בטענות זיוף, השטאה, השבעה, אינו יכול להשביעו היסת לאחר הפרעון
טו. כשמודה המלוה שהיה תנאי והנידון אם נתקיים אם יכול להשביעו
ענף ד - טענות להשביע למלוה כשבא לגבות בשטר כתב יד, ממרני, וצ'קים ... שמוג
טז. אופני שבועת הנוטלים בשטר כתב יד בטענת פרעון, רבית, תנאי, סיטראי
יז. שבועת הנוטלין בשטר הממרני [בטענת פרעון, מחילה, רבית, תנאי, סיטראי]
יח. שבועת הנוטלין בצ'ק כשטוען פרעתי [והדין במבוטל, מוגבל, למוטב כלכד]
יט. הנפק"מ למעשה בזמנינו לענין פשרה במקום החיוב שבועה
כ. טענות רבית, סיטראי, מחילה, תנאי, אמנה או לא לויתי אם מועיל להשביע בצ'קים
ענף ה - דיני שבועה כשגובה מהיתומים, שלא בפניו וכדו', במלוה בשטר או על פה ..... שנא
כא. ששה אופני חיוב שבועה בלא טענת הנתבע
כב. באלו אופנים מהני נאמנות בשטר לגבות בלא שבועה ובאלו לא מהני נאמנות
כג. כשגובה בתוך זמנו ברוב האופנים אינו צריך לישבע
- כד. האופנים שגובה מיורשים קטנים, והדין כשהתנה שיועיל הנאמנות גם לגבות מקטנים
כה. אופני גבייה מיורשים במלוה על פה, ודין נאמנות [סתם או מפורש] בזה
כו. גבייה שלא בפניו, כשיש בעל חוב נוסף, או מלקוחות במלוה על פה
ענף ו - דיני שבועה כשגובה מהיתומים, שלא בפניו וכדו', בכתב יד, ממרני, וצ'קים ..... שנז
כז. גבייה מיורשים [גדולים או קטנים] בשטר כתב יד בלא נאמנות, בנאמנות סתם או מפורש
כח. שלא בפניו, כשיש בע"ח נוסף, מלקוחות, כשבא לגבות בשטר כתב יד
כט. גבייה מיורשים בשטר הממרני
ל. גבייה שלא בפניו, כשיש בע"ח נוסף, או מלקוחות, בשטר הממרני
לא. כשהחוב הוא תוך זמנו ודין תוקף הזמן שבשטר הממרני
לב. חיוב שבועה בגביית צ'ק מיורשי הלזה תלוי בשיטות הפוסקים בתוקף הצ'ק
לג. גבייה מיתומים בתוך זמנו, צ'ק שניתן לתשלום, ודין תוקף הזמן הנרשם בצ'ק
לד. הנפק"מ למעשה בזמנינו
לה. גבייה שלא בפניו, כשיש בעל חוב נוסף, או מלקוחות כשתובעו בצ'ק
לו. גביית יורשי המלוה מיורשי הלזה בשטר חוב אם יורשים ממון הצריך שבועה
לז. גביית יורשים מיורשים בממרני וצ'ק
ענף ז - תובע בצ'ק שקיבל מיד שניה, מהמיסב כשהצ'ק חזר וכדו', ופרטי דינים נוספים ..... שעא
לח. תובע בצ'ק מיד שניה תוקפו כתיבעת הראשון ואין החותם נאמן ליפטר או להשביעו

מ.ד.	מיסב ששילם למחזיק הצ'ק ותובע מהחותם בצ'ק	לט.	דין חיוב שבועה כשהחותם טוען שפרעו קודם שנמכר, [כשחיובו מדינא או מתקנת השוק]
מ.ה.	כשנעשה זיוף בהצ'ק והמיסב שילם למחזיק הצ'ק ותובע מהחותם בצ'ק	מ.	זכות גבייה מהמיסב בצ'ק
מ.ו.	מסירת צ'ק של מנהל מוסד שלא ברשות בעל המוסד אינו מחייב את המוסד	מ.א.	המיסב אינו נאמן לטעון להד"ם, פרעון, מסרתיו לאחר, ודין קיום חתימתו
מ.ז.	עיכוב פרעון עד שמחזיר לו הצ'ק	מ.ב.	טענת נפילה כשהמחזיק אינו יודע ממי קיבל הצ'ק [או בצ'ק שנמסר לשליח]
מ.ח.	אופנים שיש ריעותא בהצ'ק לטעון טענת פרעון או שאר טענות וחיוכי שבועה נוספים	מ.ג.	דעת החולקים דאף באופנים הנ"ל אינו נאמן בטענת נפילה בלא מיגו

פרק י

פרטי דינים בגביית שטרי חובות וצ'קים ודין השבת צ'ק שנאבד

י.	איסור נגישה במלוה לחבירו באמצעות צ'ק של עצמו וקבעו שהלוה ידאג לכיסוי הצ'ק	ענף א - דין לא תהיה לו כנושה ..... שעט
יא.	כשקבעו לפדות הצ'ק מהמקבל, או כשכבר נפדה הצ'ק בבנק	א. איסור נגישה, תפיסת חפצים מבית הלוה, ודין סידור בגביית חוב
יב.	כשמלוהו בצ'ק של אחרים או בגוף השוויות בצ'ק של עצמו [ודין תנאי שיהא מותר לנוגשן]	ב. בדין לא תהיה לו כנושה בזמנינו בסתם הלואה והאופנים שודאי אסור
ענף ג - האיסור למשכן מבית הלוה ופרטי הדינים בזה	שצא	ג. צ'ק שניתן לפרעון חוב, משיכתו מהבנק כשיש יתרת חובה אם יש בזה האיסור
יג.	איסור דלא תבא אל ביתו בחוב רגיל, בחוב שאינו מחמת הלואה, כשזקפו במלוה	ד. כשנתן לו צ'ק לתשלום החוב אין איסור להיראות לפניו
יד.	בעבר ותפס אם יש לו בזה קנין וחיוב אונסין	ה. צ'ק שניתן לאחר ההלואה מדעתו, בבי"ד, בעל כרחו
טו.	פלוגתת הפוסקים אם מהני תנאי שיוכל למשכנו	ו. כשתובעו ליתן צ'ק מאוחר או צ'ק שיש לו מאחרים
טז.	כשתופס בעצמו לגוביינא ולא לשם משכון יש מתירים	ז. צ'ק שהוחזר מהבנק וגבייתו מהלוה עצמו יש בזה איסור נגישה
יז.	יש שהתירו אף תפיסה למשכון כשאינו יכול לגבות בדין תורה	ענף ב - פרטי דינים ואופנים שונים כשניתן צ'ק על הלואה או שהלווה בצ'ק ..... שפד
יח.	תפיסת חפצים מהלוה עצמו מחוץ לביתו, מנכסיו המונחים בחוץ, מפקדון שביד אחרים	ח. סוגי חובות שונים שאינם כמילוה והדין כשנתן לו צ'ק של עצמו אם נחשב כזקיפת מלוה
		ט. שילם חובו בצ'ק של אחרים, ואם נחשב כזקיפת מלוה בהני חובות מסוימים

ענף ד - גבייה בהוצאה לפועל, חברות גבייה,

עיקול חשבון, בערכאות, ודין

סידור ..... שצו

יט. דיעות פוסקי זמנינו בהאיסורים הכרוכים

כשגובה צ'ק באמצעות הוצאה לפועל

כ. דעת המתירים לגבות באמצעות הוצאה

לפועל וסברתם

כא. פנייה להוצאה לפועל או חברת גבייה

על פי בית דין

כב. הוצאות גבייה ורבית כשפנה להוצאה

לפועל מעצמו או ברשות כ"ד

כג. איום בפנייה להוצאה לפועל אם יש בזה

איסור נגישה

כד. עיקול חשבון הבנק ועיכוב יציאה מהארץ

כה. בחוב שאינו מחמת הלואה יש להקל

לפנות להוצאה לפועל

כו. האיסור למסור צ'קים לחברת גבייה או

לעורך דין [גם כשכוונתו לסלקם

מעליו]

כז. תפיסה ביותר מכדי סידור, כלי אוכל נפש

וכד'

כח. תפיסת וגביית צ'קים של אחרים, של

הלואה עצמו, והדין כשנתנם מדעתו

כט. איסור פניה לערכאות ודין דיון בדיני

ישראל כפי דיניהם

ענף ה - דיני תשלום חוב שיש עליו שטר

וחיוב המלוה בהחזרת השטר ..... תו

ל. פרעון חוב במלוה בשטר מחייב את

המלוה להחזיר השטר וכשנאבד כותב

שובר

לא. כשאינו ברור שנאבד צריך המלוה לישבע,

והדין כשידוע היכן השטר ואין אפשרות

להביאו

לב. מנהג ההכרזה בשטר לכל המוציאו

וממרני שנאבד

לג. שיטות הפוסקים בדין שטר פיצוי מהמלוה

ללוא כשחושש שיתבעוהו שנית

לד. בוועקסיל שדרכו לימסר מיד ליד יש

לחייב למלוה לתת שטר פיצוי

ענף ו - דין תשלום חוב שיש עליו צ'ק וחיוב

המלוה בהחזרת הצ'ק ..... תיב

לה. חיוב החזרת הצ'ק לאחר הפרעון

לו. פרעון בצ'ק שנאבד הוא רק תמורת שובר

ושטר פיצוי מחשש גבייה נוספת

לז. החוב לא חשיב כפרוע בגוף הצ'ק, אך

צריך לברר שנאבד [ודין שבועה בזה]

לח. המלוה יכול לדרוש מהלואה שיתן הוראת

ביטול על הצ'ק

לט. כשאין אפשרות לבטל הצ'ק וגם לא יוכל

לידע אם הצ'ק נגבה פטור מלשלם לו

מ. כשברור שהצ'ק לא ייגבה משלם ללא

בטחונות, והדין כשיתכן שהמלוה

נתייאש

מא. כשאינו מאמינו שנאבד, כשכבר מסר

הצ'ק לאחר, [והדין בספק או בכרי שלא

מסר]

מב. כשהמלוה מסרו לאחר אך ידוע שהצ'ק

שוב לא יוצג לגבייה

מג. כשתובעו אחר בהצ'ק קודם ששילם

למלוה [או אחר כך]

מד. ממיסב אינו יכול לתבוע כשהצ'ק נאבד

מה. אם יש חיוב להודיע למוטב שהצ'ק לא

הוצג לגבייה ודין צ'ק שהוא למוטב

בלבד

מו. צ'ק שלא נגבה רצוי לרשום החוב בפנקסו

לזכירה עד שיבא אליהו

ענף ז - דיני טענות פטור בשט"ח שנאבד

מהמלוה והאופנים שהשטר מוחזר

למלוה ..... תכא

מז. שטר חוב שנאבד יש בזה ריעותא והלואה

נאמן לטעון טענות פטור על גוף החוב

מח. כשהשטר ביד המוצא והלואה טוען שכתב

ללוות ולא ללוא, או פרעתי ונפל ממני

מט. ידוע שנפל מהמלוה אך הלוח טוען שהשאירו בידו לאחר פרעון	ענף ט - דיני השבת צ'ק שנאבד כשאינו ברור שהמוטב לא מסרו לאחר .. תלג
נ. בתוך זמן הפרעון, כשהלוה טוען שמא, כשהמלוה נותן סימן מובהק	נט. חפץ או מטבע שנאבד אם יש לחשוש שהבעלים מכרוהו לאחר
ענף ח - דיני טענות פטור בצ'ק שנאבד ודיני השבה למלוה בסימנים כשידוע שלא מסרו לאחר .. תכה	ס. הסוברים דהצ'ק דינו כחפץ ואין חוששים שמסרו לאחר [עכ"פ לאחר ההכרזה]
נא. כשהצ'ק אינו לפנינו ולא ידוע שהיה בידו נאמן ליפטר [חוץ מתוך זמנו, או הוחזק כפרן]	סא. לדינא יש להסתפק אם אפשר להחזיר צ'ק שלא הוסב דיש לחשוש שנמסר לאחר
נב. כשהצ'ק לפנינו ולא ידוע שהיה בידו והלוה טוען שכתב ללוות ולא לזה יהא מונח מספק	סב. בצ'ק שהוסב לכו"ע יהא מונח והדין כשבא אחד מהשוק ליתן סימניו
נג. כשהתובע אינו יודע הסימן לפעמים קורעים הצ'ק ולפעמים יהא מונח	סג. אם אפשר להחזיר צ'ק על פי עדות החותם האחרון למי נמסר
נד. דין שאר טענות [בהנ"ל כשאינו ידוע שהיה הצ'ק ביד התובע]	סד. צ'ק שנמצא להסוברים דמחזיר, וחיובו של החותם כלפי המוטב להסוברים דיהא מונח
נה. כשידוע [בעדים או בסימן מובהק] שהצ'ק היה ביד המלוה אינו נאמן לטעון שכתב ללוות ולא לזה	סה. צ'ק למוכ"ז דינו כנ"ל בצ'ק עם שם מוטב
נו. כשטוען שפרעו לפני שנאבד אינו נאמן ובפרעון לאחר שנאבד יש להסתפק	סו. כשאחד מהשוק תובע את הצ'ק לכו"ע יהא מונח והדין כששנים נותנים סימנים
נז. אחד נותן סימן מובהק והשני יותר מובהק הדין יהא מונח	סז. כשיש לחשוש שהמלוה נתייאש מהחוב אין מחזירים לו השטר
נח. בצ'ק למוטב בלבד נאמן ליפטר, ודין צ'ק פתוח, כשניתן לבטחון, תוך זמנו	סח. אין לקרוע הצ'ק כשהדין יהא מונח [ופרטי דינים נוספים]
	סט. שנים אדוקים בצ'ק אם חולקין כל הדמים או לפי שוויותו לימכר

פרק יא

דיני כתיבת וחתימת הצ'ק, חששות זיוף וכדו'

ענף א - מדיני כתיבת שטרות באופן שלא יהא חשש זיוף .. תלט	ה. שטר כת"י על נייר חלק
א. זהירות מאפשרות זיוף בשט"ח הנעשה בעדים ודין שטר שיכול להזדייף	ו. אם מהני לתקן השטר קודם שבא לבי"ד
ב. שטר כת"י שיכולים לזייף בו יש פוסלים ויש מכשירים	ז. הנפק"מ בדין שטר בדבר שצריך לתוקף השטר
ג. שטר כת"י שנכתב על נייר המזדייף	ענף ב - דיני צ'ק פתוח .. תמד
ד. שטר בעדים על נייר חלק	ח. שטר ממרני בחתימה חלקה כשר מכח התקנה [זולת כשנמסר ליד שלישי]

- ט. צ'ק פתוח, כשטר מכח המנהג, בסכום מוגבל, כשטר מדינא, והדין כשנמסר לשליש
- י. חזקה על צ'ק פתוח שנתמלא כדין, ומהני גם כשנמסר ע"י שליח זולת כשהשליח שינה
- יא. כשהתחייבות ללא הגבלה ג"כ חל החיוב [ובדין חיוב בדבר שאינו קצוב]
- יב. כשהוסיף על הסכום המדובר אם מהני שטר התחייבות לחצאין
- יג. כשהחיוב חל בשעת המסירה מועיל לחייבו כפי המוסכם גם כשהוסיף על הסכום
- יד. כשהם חלוקים על גובה הסכום שדובר ביניהם
- טו. כשנמסר לצד שלישי בעד ערך חייב בכל הסכום מדין תקנת השוק
- טז. מסירת צ'ק פתוח מותר אך ורק לירא שמים בלבד [דאל"כ אסור מכמה טעמים]
- ענף ג - דיני זיוף בצ'ק ..... תנא
- זו. צ'ק שניתן לזיוף בו כשר כל זמן שלא נעשה בו זיוף
- ית. החיוב לכתוב באופן שלא יוכלו לזיוף
- יט. זהירות מזיוף בכתיבת שטרות
- כ. כשעבר וזיוף אם נפסל כל השטר או רק החלק שיש חשש זיוף
- כא. זהירות מאפשרויות זיוף בכתיבת שם המוטב והסכום
- כב. שינוי בצ'ק פוסל אותו כלפי החותם
- כג. שינוי בצ'ק ונמסר לצד שלישי [תקנת השוק]
- כד. צ'ק שנחתם בעפרון ושאר הפרטים בדיו
- כה. כשהכתיבה בצ'ק בעפרון בכת"י בעל הצ'ק או בכת"י של אחר
- ענף ד - סתירות בסכום הצ'ק ..... תנא
- כו. דיני שטר שלשונותיו סותרים
- כז. צ'ק שהסכום נכפל בספרות והסכומים אינם תואמים הולכין אחר הפחות
- כח. צ'ק שהסכום במילים ובספרות ואינם תואמים
- כט. צ'ק בספרות או במילים בלבד
- ל. כשהצ'ק הוגבל לסכום מסוים ונכתב בו יותר
- לא. צ'ק פתוח שנרשם בטעות סכום של מאתיים במקום של מאה
- ענף ה -
- מהות החתימה בשטרי חוב וצ'קים . תסא
- לב. חתימת העדים בשטר
- לג. החתימה או הכתיבה לחייב בשטר כת"י
- לד. בצ'ק החתימה הוא המחייב
- לה. חתם ואינו מבין תוכנו
- ענף ו - אופן וצורת החתימה ..... תסד
- לו. כשהחתימה בצ'ק שונה מדוגמת החתימה שנמסרה לבנק
- לז. כשדוגמת החתימה בבנק שונה ממה שרגיל לחתום במקום אחר
- לח. אופני חתימה בעדים שאינם יודעים לחתום
- לט. חתימה ע"י שמקרקעין לו בכת"י וצ'קים
- מ. חתימה במסירת קולמוס [שליחות] בשטרות
- מא. חתימה במסירת קולמוס בכת"י
- מב. חתימה בשליחות [מסירת קולמוס] בצ'קים
- מג. חתימה בציון או בטביעת אצבע
- ענף ז - מהות החותמים הראויים לחוב בצ'ק ובהסבה ..... תסט
- מד. חותם שראוי לחוב על פי חתימתו
- מה. סוגי חיובים משותפים
- מו. דין שנים שלוו חוב אחד בשטר או בממרני
- מז. דין שותפים שלווה אחד מהם או שניהם
- מח. סוגי חשבונות משותפים בבנק

- מט. באופן שצריך חתימת כל בעלי החשבון בצ'ק חיובם כשנים שלוו
- נ. צ'ק בחתימת אחד מהשותפים מחייב את השותפים
- נא. צ'ק בחתימת אחד מבעלי חשבון משותף ניתן לגבותו בבנק או מהחותם בלבד
- נב. בהנ"ל כשהגבייה מהחותם ולא מהבנק
- נג. כשחתמו כל בעלי החשבון על הצ'ק דינם כשנים שלוו
- נד. חשבון שהוא על שם ראובן והכספים הם של שמעון
- נה. בחשבון משותף לבעל ואשה חייב הבעל בחתימת אשתו [ודין צ'ק מאשה על בעלה]
- נו. שילם האחד אם גובה מהשני ע"י הוכחה שהצ'ק בידו
- נז. שני מסיכים אין דינם כשנים שלוו
- נח. כשהצ'ק נכתב לפקודת שני המסיכים ביחד או לחוד

פרק יב

דיני התאריך בשטרי חוב ובצ'קים

- ענף א - מטרת התאריך בשטרי חוב ... תעו
- א. זמן ההלואה שבשטר מועיל לגבייה ממשועבדים ולדין קדימה, וגדר החזקה שנמסר ביומו
- ב. פסול שטר מוקדם, גבייה ממשעבדי בזמניו, זמן חלות השעבוד בשטר מאוחר ודינו
- ג. שטר שאין בו זמן אינו נפסל אך יש בו מוגבלות
- ד. שיטות הפוסקים בדין שטר כתב יד בלא זמן או כשזמנו מוקדם
- ה. זמן הפרעון אינו דבר המעכב בשטר
- ו. שטר כת"י בלא זמן, פרעונו בל' יום, ובתאריך מאוחר זהו זמן פרעונו
- ענף ב - תוקף התאריך הרשום בצ'קים תפא
- ז. תאריך הצ'ק כקביעת זמן פרעון ולא כזמן החיוב
- ח. כשמביא ראיה לקדימת זמן חיובו
- ט. האופן ששייך קדימה על פי תאריך הצ'ק
- י. כשיש לחוש שהתאריך הוקדם
- יא. שני בע"ח בגביית צ'ק בבנק אין קדימה והדין כשאחד מהם בשטר כת"י
- יב. אופנים ששייך דין קדימה בגביית חובות וצ'קים בזמניו
- יג. אין להקדים זמנו של הצ'ק ואין להגבות בקדימה על פי הזמן שבו
- יד. צ'ק ללא תאריך או כשהתאריך הוא בכת"י המלוה
- טו. צ'ק שניתן לצדקה וזמנו חל לאחר מיתת הנותן
- ענף ג - פרטי דינים נוספים בתאריך הרשום בצ'קים תצ
- טז. לפני התאריך הרשום בצ'ק דינו כתוך זמנו
- יז. צ'ק ללא תאריך זמן פרעונו הוא מיד [ואינו כסתם הלואה שזמנו ל' יום]
- יח. תאריך שאינו מופיע בלוח הוא כקביעות לסוף אותו החודש
- יט. תאריך שחל בשבת או שחסר בו פרט כשכתב אדר סתם בשנה מעוברת
- כ. שינוי בתאריך הצ'ק פוסל את הצ'ק
- כא. כתיבת התאריך העברי או הלועזי
- ענף ד - תוקף הצ'ק לאחר התאריך הרשום בו ודין צ'ק ישן תצד
- כג. כשמאחר לגבות הצ'ק יש להודיע זאת ללוה
- כד. הגבלת תוקף הצ'ק לזמן מסויים אינו מבטל את גוף החיוב
- כה. בהנ"ל כשהצ'ק ניתן להתחייבות וכוונתו להגביל גם את גוף החיוב

כז. צ'ק שהוגבל תוקפו ונמסר ליד שלישי	ל. כשהצ'ק כבר הוצג לגבייה והוחזר מחוסר כיסוי
כח. הפורע בחוב שאחרים חייבים לו והמקבל נתרשל מלגבותו	לא. דין טענת פרעון בשטר ישן
כח. פרע חובו בשטר חליפין אם נחשב כפרעון גמור	לב. טענת פרעון בצ'ק ישן שכבר הוצג לגבייה בבנק והוחזר
כט. צ'ק רגיל שנמסר והמקבל נתרשל מלגבותו	לג. כשלא הוצג לגבייה בבנק ועבר יותר מ' חדשים מהתאריך

חלק ב

פרק יג

תוקף הצ'ק כשימוש במקום כסף

ענף א - השימוש בשטרי חוב וצ'קים במקום כסף בקנינים ..... תקג	יג. כשקנה בצ'ק למוטב בלבד, צ'ק פתוח, צ'ק במטבע חוץ
א. כסף האמור בתורה ושימושיו, שוה כסף [או שטר] ככסף, ודין כסף שיש בו צורה	ענף ב - הקדמת מעות ופסיקה כשמשלם בצ'ק ופרטי דינים נוספים ..... תקיט
ב. קנין בשטר חוב או ממרני של אחרים במקום כסף	יד. אופני ההיתר בקנינים שיש בהם חשש רבית, ביש לו או שיצא השער
ג. קנין בממרני של עצמו נחלקו הפוסקים אם נחשב ככסף	טו. קניה בהוזלה והקדמת מעות בצ'ק בהיתר דיש לו
ד. קנין בצ'ק דאחרים [או צ'ק בנקאין בקרקעות, מטלטלים, בדברים הצריכים קנין מן התורה]	טז. קניה בהקדמת מעות בצ'ק בהיתר דיצא השער
ה. קנין בצ'ק של עצמו מכח סיטומתא או שוויות עצמית	יז. פסיקה במעות על חפץ או להיפך
ו. עצה שיועיל לקנין מה"ת אף להסוברים דלא חשיב ככסף ודין צ'ק של אחרים	יח. פסיקה בשטר חוב על חפץ או על מעות
ז. קנין כסף בצ'ק מאוחר, ודין קנין ד' מינים בצ'ק שזמן פרעונו לאחר החג	יט. פסיקה בצ'ק על מעות או חפץ כשנותן הצ'ק לשם גבייתו או לשוויותו
ח. כשאין לו עתה כסף בבנק, והדין כשחזר הצ'ק ועייל ונפיק אזוי אם בטל הקנין	כ. זמן תביעת האונאה כשקנה בצ'ק דחוי, למוטב בלבד
ט. דין עייל ונפיק אזוי כששילם בצ'ק מזומן, מאוחר, שלו, של אחרים	כא. צ'ק דחוי שניתן לאמנה אם מהני לקנין
י. קנה ארבעת המינים בצ'ק וחזר הצ'ק י"א דאין בזה דין עייל ונפיק אזוי	ענף ג - שטרי חוב וצ'קים במקום כסף בתשלומי שכיר ..... תקכז
יא. צ'ק מחשבון מוגבל או שיש בו פסול אחר שלא יכובד בבנק	כב. תשלומי התורה במעות או בשאר דברים
יב. צ'ק שכבר הוחזר מהבנק או כשזמן פרעונו מוגבל לתקופה מסוימת	כג. דעת רוב פוסקי זמנינו דניתן לקיים המצוה בתשלום שכר שכיר בצ'ק
	כד. כשמשלם בצ'ק של אחרים, של עצמו, משורטט, דחוי, צ'ק מט"ח
	כה. יש שחילקו דרך כשגובהו מיד מהבנק, ודין נסיעה במונית וכדו' שנהוג במזומן

ענף ה - שטרי חוב וצ'קים ככסף במתנות לאביונים, וענינים שונים ..... תקמ

לו. לרוב פוסקים מקיימים מתנות לאביונים בצ'ק ודין צ'ק למוטב בלבד או מוגבל

לו. דעת החולקים והאופנים שצריך לגבות הכסף מהבנק

לח. משלוח מנות וזכר למחצית השקל בצ'ק המקדים לתת דמי מעשר כספים

מ. כשנתן צ'ק כדי ללוות בו הוא כערב ועליו לכונן מתחילה לנכות התשלום ממעשר

מא. כשכבר גבו ממנו דמי הצ'ק ורוצה לנכות מהמעשר ודין נתינת צ'ק לדמי מעשר

מב. נתינת צ'קים דחויים על התחייבויות עתידיים חילול מעשר בצ'ק, תפיסת דמים בשביעית, בדמי עבודה זרה, [ורדין צ'ק בנקאי]

מד. הלוואה בצ'ק אם הצ'ק נחשב כהלוואה כסף לענין קיום מצוות הלוואה

מה. תשלום בלוה שלא מדעתו, קיום תנאי בצ'ק, ודין צ'ק משכון

מו. הלווה בצ'ק והבנק לא חייב את בעל החשבון בכל הסכום

מז. אופנים נוספים שנפק"מ אם הצ'ק נחשב ככסף

כו. כשאין לו מזומנים ואינו משלם בצ'ק אם ביטל המצוה

כז. צ'ק שאינו יוצא בשוק, למוטב בלבד, חשבון מוגבל, הסכים הפועל, התנה מתחילה

כח. שילם לשכיר בצ'ק וחזר מהבנק אם עובר למפרע

כט. עצה לשלם לשכיר בצ'ק ולצאת המצוה

ענף ד - תוקף שטרי חוב וצ'קים במקום כסף בתשלומי הלוואות, נזקין, פדיון הבן, קידושין ..... תקלד

ל. תשלום חוב בצ'קים כשיש לו מעות, והדין כשיש בעל חוב נוסף

לא. כשפורע חובו בצ'ק על דעת להחזירו כדי לשנות מהלוואה לעיסקא

לב. תשלומי נזק, גניבה וגזילה וכדו' בצ'ק

לג. פדיון הבן בשטר חוב, בצ'קים, בשטרי הכסף בימינו

לד. המקדש אשה בשטר חוב שלה, שיש לו על אחרים, בשט"ח על עצמו

לה. קידושין בצ'ק של אחרים, של עצמו, צ'ק שלה, כשנתן אח"כ המעות, בשטרות כסף

פרק יד

תוקף הצ'ק אם נחשב כגבוי

ענף ב - האופנים ששטר הממרני נחשב כגבוי ממש ..... תקנב

ז. דברי הט"ז דממרני כגבוי בנדוניית חתנים

ח. דיעות החולקים דלא חשיב כגבוי [ורדין חילוף-כתב בזה]

ט. אם דברי הט"ז אמורים גם לשאר דינים או רק בנדוניית חתנים

ענף ג - השיטות והאופנים שצ'ק נחשב כגבוי בדין שמיטת כספים ..... תקנד

י. השמטת כספים בחוב שיש עליו משכון, שטר חוב, ממרני

ענף א - האופנים ששטר נחשב כגבוי לסייע להמחזיק בשטר ..... תקנ

א. הסוברים ששטר רגיל הוא כגבוי לענין מחילת חוב שיש עליו שטר

ב. שיטות נוספות בהטעם שלא חל המחילה

ג. הסוברים ששטר כגבוי לענין תפיסה

ד. הסוברים ששטר כגבוי לענין מיגו להוציא

ה. דעת החולקים דמיגו בסיוע השטר לא חשיב להוציא משא"כ בספיקות לא מהני

ו. דין שטר כתב יד לגבי מחילה, ספיקות, מיגו להוציא

- יא. אופני הלואה בצ'ק, לתשלום, למשכון או גבייה, למשכון בלבד
- יב. הסוברים דחוב שנתן עליו צ'ק של עצמו אינו משמט דהוי כתשלום
- יג. דיעה נוספת דאינו משמט משום שהוא כגבוי [והדין להסוברים דהוי כהוראה]
- יד. דיעות החולקים דמשמט, דין צ'ק מאוחר
- טו. דין צ'ק בנקאי אם עדיף משאר צ'ק, ודין השמטת החוב של הכנק לבעל הצ'ק
- טז. צ'ק שניתן לשם תשלום גמור על החוב או לשם משכון גרידא
- יז. צ'ק למוטב בלבד, שהוחזר מהבנק, של אחרים, של התחייבות
- יח. כשנתן לו צ'ק דולרי בחו"ל או בארץ, ודין צ'ק פתוח
- יט. זקיפת מלוה ע"י הצ'ק בחוב של הקפת חנות וכדו'
- כ. ספק אם שמטתו שביעית בגין הצ'ק אם מותר לגבותו
- ענף ד - האופנים שצ'ק נחשב כגבוי להוציא ממון ..... תקסו
- כא. כשנתן לו צ'ק שיגבנו אח"כ להסוברים דנדוניית חתנים תליא בדין כגבוי
- כב. להטעם דמשום דגמר והקנה גובה כשנתן לו צ'ק, וכשנתן לו הצ'ק לשוויותו גובה לכו"ע
- כג. דין צ'ק למוטב בלבד, שהוחזר מהבנק, פסול, צ'ק דאחרים או בנקאי
- כד. גביית אבק רבית כשנתן ע"ז צ'ק אם נחשב כגבוי והדין כשמסר הצ'ק לאחר
- כה. כשנתן הצ'ק לשוויותו, ודין צ'ק למוטב בלבד, של אחרים, בנקאי, במטבע חוץ
- ענף ה - האופנים שממרני וצ'ק נחשב כגבוי לסייע ..... תקסט
- כו. מחילת חוב שיש עליו ממרני
- כז. מחילת חוב שיש עליו צ'ק שניתן לשם שטר או לשוויות
- כח. טענת קים לי כשתובעו בממרני או בצ'ק הממרני כמוחזק בספק שיש ממקום אחר
- כט. הצ'ק כמוחזק בספק שיש ממקום אחר והדין כשהספק בגוף השטר
- לא. מיגו להוציא כשהממרני מסייעו
- לב. מיגו להוציא כשהצ'ק מסייעו
- לג. הקדמת שכר פועל ואח"כ היה אונס
- לד. הקדים שכר פועל בצ'ק או שכירות בתים אם חשיב כמוחזק
- לה. צ'ק למוטב בלבד, מוגבל, הוחזר מהבנק, בנקאי, פתוח, במטבע חוץ, מאוחר
- ענף ו - אופנים נוספים שממרני וצ'ק נחשב כגבוי ..... תקעט
- לו. ירושת בכור פי שנים בחובות שחייבים לאביו וירושת הבעל
- לז. בהנ"ל בחובות שיש ע"ז צ'ק
- לח. דין כספים שבבנק, צ'ק למוטב בלבד, צ'ק בנקאי, ודין ירושת הבעל
- לט. שבועת מודה במקצת כשתובעו בשטר בעדים
- מ. בהנ"ל כשתובעו בממרני או צ'ק אם נפטר מדין שבועה
- מא. נתן לו צ'ק [של עצמו או של אחרים] על חלק ההודאה אם חשיב הילך
- מב. שבועת היסת בחוב שנתן ע"ז צ'ק
- מג. המוחזק בשטר חוב אם יכול לומר שאינו שלו
- מד. המוחזק בממרני וצ'ק אם יכול לומר שאינו שלו
- מה. צ'ק רגיל, למוכ"ז, בנקאי, למוטב בלבד, דין שבועה, ודין צ'ק של אשה
- מו. השימוש בצ'ק כערכון בענינים שונים
- מז. ההיתר להלוות תמורת צ'ק שלו או של אחרים
- מח. מלוה שתובע בשני שטרות, ממרני, או צ'קים אם דינו ליטול כשנים

פרק טו

התחייבויות שונות כצדקה, ערבות וכדו' בצ'קים

- ענף א - דיני ואופני חלות נדרי צדקה בפה, במחשבה, בכתיבה ..... תקצא
- א. האומר אתן מנה לצדקה, מנה זה לצדקה, ואם דינו כמסירה להדיוט
- ב. נדר על חוב, דבר שאינו בעולם, אינו ברשותו
- ג. חיוב היורשים בנדרי צדקה
- ד. גמר בלבו ובמחשבתו בנדרי צדקה, ודין מחשבה כשעשה מעשה
- ה. הנודר צדקה בכתיבה בלא דיבור
- ו. דין ספק בחלות הנדר או בקיומו
- ענף ב - אופני חלות חיוב נדר במוסר או כותב צ'ק לצדקה ..... תקצא
- ז. להסוברים דהצ'ק כשטר חייב מדינא
- ח. חיוב משום נדרי צדקה להסוברים דאין זה כשטר
- ט. כשהצ'ק נכתב ולא נמסר אם חייב משום נדר
- י. אמר או חשב שיתן צ'ק לצדקה
- יא. כתיבת צ'ק אינו כנדר לרוב פוסקים
- יב. כתיבת צ'ק כספק נדר להסוברים דהוי לשון חיוב
- יג. החילוק בין חיוב משום נדר לחיוב מדינא [לענין שאלה וחיוב היורש]
- יד. גביית צ'ק של צדקה מיורשי הנותן כשהצ'ק כבר ניתן למקבל
- טו. אם יש חילוק בין צ'ק שזמן פרעונו קודם או אחר מיתת הנותן
- ענף ג - המתחייב מעות לצדקה ורוצה לשלם בצ'ק של עצמו ..... תרג
- טז. תשלום בצ'ק מאוחר כשהנדר לא הוגבל לזמן
- יז. כשהנדר הוגבל לזמן אם יכול לשלם בצ'ק מאוחר או משורטט
- יח. אם חלוק בין נודר לקופה לנודר לעני עצמו בתשלום בצ'ק מאוחר
- יט. קיום הנדר בצ'ק למוטב בלבד או מוגבל
- כ. נדר בא"י דולרים ומשלם בצ'ק דולרי, השלמת הפרש עמלת הפריטה
- כא. נדר מתחילה ע"י הצ'ק, נתן צ'ק דולרי בחו"ל, אין צריך להשלים הפרש דמי הפריטה
- כב. כשיש ספק אם הצ'ק נפרע יש להחמיר בספק קיום נדר
- כג. נתן צ'ק לצדקה על דעת שלא להתחייב
- כד. צ'ק שהוחזר לנותן, אם בטל החיוב ודין צ'ק שניתן לעני ונאבד לו
- כה. צ'ק שנמסר לשליח שימסרנו לצדקה מסויימת ומסרו לאחר
- ענף ד - המקנה או מקדיש צ'ק שיש לו מאחרים לצדקה ..... תריא
- כו. חשב ליתן צ'ק זה לעני חייב ליתנו במסירה והסבה
- כז. אמר בפיו ליתן צ'ק זה לעני י"א שהעני זכה
- כח. זיכוי ע"י אחר, הילך, חצירו, קופה, מעטפה, תיבת דואר, הפקדה בבנק או באל-תור
- כט. נתן לגבאי בסתם זכו העניים ויכול הגבאי ליתנו למי שירצה [ודין מגביות הקופות]
- ל. נתן צ'ק של אחרים לצדקה וחזר הצ'ק אם חייב מדינא או מדין נדר
- לא. סוגים שונים של נדרי מצוה
- ענף ה -
- פרטי דינים שונים בנותן צ'ק לצדקה . תרטז
- לב. תנאי להגבלת זמן גביית הצ'ק בדמי קופת צדקה
- לג. בהנ"ל כשנודר מממונו יש לעשות תנאי כפול

- לד. נתן צ'ק לצדקה והעשיר המקבל או שנפטר לבית עולמו
- לה. מעמדם של גבאי וגזברי עמותות וקופות צדקה בחיוב תשלום הצ'ק
- לו. חיובם של גבאים בשמירה על צ'קים
- ענף ו - חיובי ערבות בהעברת צ'קים, ובנותן צ'ק שלו למלוה בשעת הלואה . תריט
- לז. חיובו של ערב מכח שליחות או מכח בההיא הנאה
- לח. שלשה סוגי ערבות, ערב סתם, ערב קבלן, שלוף דרך
- לט. הנפק"מ בין סוגי הערבות לאיסור נגישה, רבית ועוד
- מ. דין סתם ערב קבלן בזמנינו אם דינו כערב סתם או כקבלן
- מא. חיובם של המיסבים בצ'ק בתשלום הסכום כשהצ'ק חזר
- מב. סיבת החיוב של המיסבים משום אחריות, מקח טעות, ערבות
- מג. חיובו של מיסב בצ'ק שהוא למוטב בלבד
- מד. החותם ע"ג צ'ק שהלוח מוסר למלוה חייב כמיסב מדד"מ או מנהג
- ענף ז - חיובי ערבות בנותן למלוה צ'ק של אחרים בשעת הלואה ..... תרכז
- מה. כשאחר מוסר צ'ק ללווה שימסרנו למלוה עבור ההלואה
- מו. כשהצ'ק נכתב לפקודת הלווה, והוא מסרו למלוה הרי זה כשטר שנמכר
- מז. כשנכתב לפקודת המלוה הוי כשטר התחייבות אליו
- מח. בצ'ק פתוח ללא שם מוטב דינו כנ"ל [ואף להשיטות דהוי כהוראה]
- מט. המוסר צ'ק ללווה שימסרנו למלוה כפקדון דינו כערב קבלן בזמנינו
- נ. אף להסוכרים דערב בזמנינו לא נחשב כקבלן יתכן דבצ'ק עדיף
- נא. אף אם חיובו כערב סתם יכול המלוה לגבות הצ'ק מיד כשהלוח מעכב התשלום
- נב. חיובו מדין ערב הוא אף להסוכרים דהצ'ק כהוראה ואסור לבטל הצ'ק
- נג. צ'ק למוטב בלבד דינו כנ"ל, ודין צ'ק מחשבון מוגבל
- ענף ח - ערב בצ'ק שניתן לאחר ההלואה, ללא שם מלוה, ואופנים נוספים ..... תרלא
- נד. כשצריך קנין לחלות הערבות אם מהני קנין שטר או צ'ק
- נה. קנין שטר בערב לאחר מתן מעות ודין ערב קבלן בזה
- נו. נתן למלוה [לאחר ההלואה] צ'ק של עצמו עם חתימת מיסב
- נז. כשנתן לו צ'ק של אחרים אם מהני לקנין הערבות
- נח. להסוכרים דהצ'ק כהוראה ונוטל מכח שוויותו, ודין צ'ק למוטב בלבד
- נט. אופנים נוספים שצריך קנין להערבות אם מהני צ'ק כקנין
- ס. כשנותן לו צ'ק פתוח ואינו יודע מי המלוה [והדין במיסב ככה"ג]
- סא. כשהצ'ק ניתן ללא סכום ואינו יודע כמה ילוונו
- ענף ט - פרטי דינים שונים בדיני ערבות ע"י צ'ק ..... תרלז
- סב. משך זמן חיוב הערבות בצ'ק עם תאריך או ללא תאריך
- סג. לוה שנתן צ'ק על החוב אם המלוה יכול לגבות מהערב
- סד. צ'ק של הלווה שחתומים בו שני ערבים, ודין שני מסיבים כשחתמו יחד או בנפרד
- סה. צ'ק של הערבים עצמם מחשבון משותף
- סו. מכירת שטר או צ'ק שיש בו ערב אם זוכה הלוקח גם בהערבות
- סז. ערבות שניה בצ'ק כשהחוב נפרע
- סח. תשלום החוב לערב שפרע למלוה וקיבל ממנו הצ'ק

- סט. צ'ק למוטב בלבד אם הוי הוכחה שפרע
למלוה, והדין כשלוה טוען פרעתין
אח"כ
- ע. ערב אחד בצ'ק והשני בכת"י
עא. אחריות הלזה בעלילות של המלוה על
ערב שנתן צ'ק שלו

פרק טז

חיוב תשלום נזקים וגרם היזק בחזרת צ'קים

- ענף א -
הגדרות סוגי גורמי היזק ודיניהם .... תרמג
- א. גרמי וסוגי מזיק במעשה, בגרמא, או בגרמי
- ב. גדר סוג היזק הנכלל בדין גרמי להסוברים דחיבו מדינא
- ג. גדר גרמי להסוברים דחיבו מקנסא והנפק"מ אם חייב מדינא או מקנסא
- ד. הוציא הוצאות על פיו חייב משום קנס או גרמי ודין אונס בזה
- ה. המתחייב לשלם על היזק בגרמא חל חיובו כדיבור ודין קנס בגרמא השכיח
- ענף ב - טעמי חיוב תשלומי היזק שנגרמו בצ'ק שחזר מחוסר כיסוי והנפק"מ .. תרמט
- ו. אופני חזרת צ'קים מהבנק
- ז. כשחזר מחוסר כיסוי חיוב התשלום מדין מוציא על פיו, התחייבות, קנס בגרמא השכיח
- ח. אופני החיוב באופן הנ"ל להסוברים דחיבו מדינא כיון שהוציא על פיו
- ט. היה כיסוי ביום הפרעון והמקבל הפקידו לאחר זמן חייב בכל הנ"ל נאופני פטור [בזה]
- י. סמך שיהא כיסוי ע"י צ'ק של אחר, ע"י שלוחו להפקיד בבנק, כשיש כיסוי חלקי
- יא. החיוב באופנים הנ"ל הוא אף להסוברים שהוא מקנסא דגרמי
- יב. הנפק"מ בטעמי החיוב כשהוחזר באופן של שוגג דבקנסא פטור
- ג. נפק"מ נוספת כשהוחזר מחמת אונס
- יד. נפק"מ לחומרא כשמקבל הצ'ק נתן צ'קים לאחרים וחזרו [דבקנסא חייב]
- טו. חיובו של הראשון על הפעולות של השלישי כשאין אפשרות לגבות מהשני
- טז. גרם נזקין נוספים כגון רבית, פעולות יקרות, תשלומי ויזה, ודין דמי ההפקדה השניה
- יז. כשהבנק החזיר הוראות קבע במקום החזרת צ'ק
- יח. חיובו של החותם כשנמסר לאחר, כשנמסר לחברה שגובה עמלה גבוהה, בלמוטב בלבד
- יט. חיובו של מיסב בתשלום גרם נזקין כשאמר לו שהצ'ק טוב או בסתמא
- כ. כשהמיסב ידע שהצ'ק יחזור ודין החותם בצ'ק שידע שהצ'ק עומד לחזור
- כא. כשגובה ההוצאות מכח התחייבות מפורשת
- ענף ג - פעולות שנגרמו בצ'ק שחזר מסיבות שונות ..... תרסה
- כב. כשהצ'ק הוחזר מסיבה בלתי מוצדקת הבנק חייב בהוצאותיו ובפיצויים
- כג. חיובי בעל הצ'ק בתשלום ההוצאות כשהוחזר עקב הוראת ביטול
- כד. כשהוראת הביטול היא בסיבה מוצדקת ודין צ'ק שנגנב או שהוציאו ממנו בערמה
- כה. כשהגנב מסר הצ'ק ליד שלישי שגובה מתקנת השוק מ"מ אינו משלם ההוצאות

- כז. כשהצ'ק נמסר כדין ונגנב או נאבד מיד שניה משלם ההוצאות לזה שקיבל הצ'ק
- כח. כשהוחזר עקב מיתת בעל החשבון או פשיטת רגל
- כט. כשהוחזר עקב טעות בכתיבת הצ'ק וכדו' אין לחייב את בעל הצ'ק
- ל. כשהוחזר עקב טעות בחתימת בעל הצ'ק הוחזר באשמת המפקיד, הפקידו שנית לאחר שהוחזר, טעה במילוי הפרטים
- לא. קיבל צ'ק פתוח מחבירו או שמפקיד צ'ק שלו בחשבונו של חבירו וטעה במילוי הפרטים
- לב. לא היה כיסוי לצ'ק וגם היה אשמת המפקיד
- ענף ד - אופנים נוספים של גרימת הפסדים ופעולות בבנק ..... תרעג
- לג. חיוביו של פקיד או מנהל חשבונות שטעה וכתב מאתיים במקום מאה
- לד. בהנ"ל כשגרם הפסדים ועמלות מיותרות למוסד
- לה. כשמועסק בחינם ג"כ חייב לשלם זולת כשהיה אונס, ודין פקיד בנק שגרם הפסד
- לו. התחייב להפקיד כספים בחשבונו ולא עמד בדיבורו [ודין פקיד שמחק יתרת זכות]
- לז. בהנ"ל כשחשבונו היה כבר ביתרת חובה
- לח. שלח שליח להפקיד כסף בבנק ולא קיים שליחותו
- לט. גרימת פעולות בבנק מתוך כוונה טובה
- מ. בנק שזוקף חשבון ביתרת חובה ללא ידיעת בעל החשבון ודין גביית בנק מלקוח שזויף צ'ק שלו
- מא. שאל על צ'ק אם יכול למוסרו לפלוני ואמר לו שהוא נאמן
- מב. מוכר צ'ק מזויף וגרם הפסד שינויי שער ודין המתעכב מלגבות צ'ק ונשתנה השער
- ענף ה - מזיק או גורם היזק בגוף הצ'ק תרפ
- מג. שורף שטרו או צ'ק של חבירו
- מד. תפיסה מהשורף צ'ק של חבירו ודין צ'ק למוטב בלבד
- מה. כשהצ'ק נשרף מאש שנעשה ע"י שורו וכדו'
- מו. המשחית צ'ק של חבירו אינו יכול לומר הרי שלך לפניך ודין הגוזל צ'ק ועבר זמן גבייתו
- מז. קרע צ'ק כדי לא לגבותו וע"י כן נפסד המוטב
- מח. המוכר שטר חוב או צ'ק וחוזר ומוחלו משכיר שמעכב ליכנס לדירה השכורה בגין דרישה לצ'ק בטחון
- נ. קנס שלא להלוות למי שהצ'קים שלו חזרו ופרטי דינים נוספים

פרק יז

חובים שונים בדיני התורה בצ'קים

- ענף א - חובי וקניני שמירה וחוב שבועת השומרים בשטרות ..... תרפה
- א. הדינים המיוחדים שיש לשטר חוב בדיני התורה
- ב. חובי וקניני שמירה בחפצים
- ג. חובי שבועת השומרים
- ד. חובי וקניני שמירה בשטרות להראיה שבהם ודין שמירה בהנייר
- ה. פלוג' הפוסקים בשומר שפשע בשמירת שטר אם חייב לשלם
- ו. כשפשע בגוף השטר, תחילתו בפשיעה וסופו באונס, חוב לצ"ש, שבועת שאינה ברשותו
- ז. חוב שומר בגרמת היזק בגוף הדבר השמור או כמה שנגרם על ידו
- ח. כששלח לשלם חובו וליטול שטרו ופשע השליח, ודין מלוה ששלח לגבות חובו ונאבד השטר

ענף ב - מעמדו של הצ'ק בדיני קניני שמירה וחיובי ממון ושכונות השומרים .. תרצג

- ט. חיובי שמירה במפקיד צ'ק שיש לו על אחרים והחיוב על גוף הצ'ק
- י. שומר שאיבד צ'ק בפשיעה [ודין המחזיק בצ'קים של ועד הכית]
- יא. כשהתובע מוחזק וטוען קים לי כהמחייבים
- יב. תפיסה מיורשי השומר על חיוב פשיעת האב ודין שומר שהזיק
- יג. כשנגנב או נאבד ממנו שלא בפשיעה או באונס
- יד. מסר פנקס צ'קים של עצמו לשומר, צ'ק חתום עם סכום, צ'ק פתוח

ענף ג - אופנים שונים ששייך חיובים על השומר ..... תרצז

- טו. שומר שהניח הצ'ק ברה"ר ונתקלקל, או שאינו זוכר המקום שהניח הצ'ק או שנאבד מכיסו
- טז. פקדון של מעות אם יש להנפקד זכות השתמשות ודינו קודם השימוש ולאחר השימוש
- יז. זכות שימוש במפקיד צ'קים ודין שומר שהשתמש ללא היתר [נודין מנהל ועד בית]
- יח. דין השומר שהשתמש כשיש לו היתר שימוש
- יט. שלח שליח לגבות צ'ק בבנק אם חייב בשמירה
- כ. צ'ק שנמסר לשליח שימסרנו לצדקה מסויימת ומסרו לאחר
- כא. גבאי צדקה שפשע בצ'ק שניתן לחלקו או לעני מסויים ודין חיובו של הנודר בזה
- כב. חיובו של גבאי גמ"ח באובדן צ'ק של לוח או בגרם הפסד לקופת הגמ"ח

ענף ד - מלוה שמחזיק בצ'ק של אחרים שקיבל מהלוה או בצ'ק של הלוה עצמו ..... תשז

- כג. אופני נתינת צ'ק למלוה לגבותו, למשכון ולגבותו, למשכון בלבד [למוטב בלבד]
- כד. המלוה על המשכון אם דינו כשומר שכר או יותר מכך ודין משכון דשטר
- כה. נאמנות המלוה על אובדן המשכון ודין שומת שיעור שוויות השטר
- כו. כשנטל מהלוה צ'ק שיש לו מאחרים למשכון ונגנב או נאבד בפשיעה המלוה מפסיד
- כז. כשנגנב או נאבד שלא בפשיעה והדין באופן שיש חיוב שבועה
- כח. לוח שלקח שטר מחבירו כדי למסרו למשכון ונאבד והפסיד בעל הצ'ק
- כט. מלוה או פורט צ'קים שניתן לו צ'ק כתשלום ונאבד
- ל. בהנ"ל כשהצ'ק הוא של הלוה עצמו
- לא. כשנאבד למלוה צ'ק של הלוה וכבר נגבה הצ'ק

ענף ה - חיובי שמירה ופרטי דינים בהשבת צ'ק שנאבד ..... תשיג

- לב. חיוב השבה ודיני שומר אבידה במוצא צ'ק בשוק
- לג. שט"ח שנאבד אם חל היאוש וזוכה הלוה בהחוב, ודין זכיית המוצא בגוף הנייר
- לד. שטר למוכ"ז שנאבד אם המוצא יכול לגבותו או דבעינן שיהא מוציאו בדין
- לה. צ'ק שהוא לפקודת או למוכ"ז אין המוצא רשאי לגבותו שאינו מוציאו בדין
- לו. האופן שיכול להחזירו למי שנותן סימניו
- לז. כשיש לחשוש שמסרו לאחר אם מחזירו בסימניו או שיהא מונח
- לח. הכריז ולא בא אחד ליטלו הדין יהא מונח ופרטי דינים בדין יהא מונח

- לט. צ'ק שלא נכתב בו כלום או פנקס צ'קים מחזירו לבעליו
- מ. החזרת צ'ק של בנק ללא היתר עיסקא אם יש לו דין שטר של רבית
- מא. השבת צ'ק שנאבד לנכרי ודין השבה מפני קידוש השם
- מב. גביית צ'ק שנאבד לנכרי ע"י המוצא
- ענף ו - דיני שליש שהופקד אצלו צ'קים לנאמנות ..... תשכג
- מג. שיטות הפוסקים בכח השליש אם משום נאמנות או מדין זכייה
- מד. פלוג' הפוסקים בנאמנות שליש כשהבעל דבר מכחישו בגוף השלישות ודין שליש בשטר
- מה. נאמנות שליש בשטר למוכ"ז וכצ'ק ודין צ'ק שאינו סחיר או למוטב בלבד
- מו. שליש שמעיד על שטר שלא נפרע והלווה מכחישו
- מז. צ'ק שניתן לשליש ומעיד שלא נפרע והלווה מכחישו ודין צ'ק פתוח או למוטב בלבד
- מח. שליש שהוא מסופק, נאמנות יורשי שליש מט. כשהעיד שנפרע ואח"כ הודה שלא נפרע
- נ. חיובי שליש בפשיעה כשאר שומר
- נא. שליש שהחזיר צ'ק ללוה אם דינו כשורף צ'ק של חבירו
- נב. שליש שהחזיר שטר למלוה וגבה החוב שלא כדין
- נג. בהנ"ל כשהשליש צ'ק ודין הפורע מקצת חובו ונותן צ'ק לשליש על כל החוב
- ענף ז - שבועה, קניני גזילה, ודין אונאה בשטרות וצ'קים ..... תשל
- נד. שבועת מודה במקצת וכופר הכל בצ'ק
- נה. בהנ"ל כשהתביעה היא לשלם לו מדין מזיק
- נו. קניני גניבה או גזילה בשטרות
- נז. דינים הנ"ל בצ'קים ודין הרי שלך לפניך בצ'ק שנפסל או שעבר זמנו ביד גולן
- נח. דין אונאה במכירת צ'ק
- נט. כשמכר החוב שבהצ'ק
- ס. גביית צ'ק שנתן לו עכו"ם בטעות

פרק יח

תשלומים הנעשים באמצעות כרטיסי אשראי, קנינים וריבית

- מבוא - אופן השימוש המעשי בכרטיסי ויזה ואשראי ..... תשלה
- א. הסכמי הצדדים
- ב. צורת השימוש ואופני התשלום
- ג. אופני התשלום בכרטיס "קרדיט צ'ק"
- ד. כרטיסי אשראי בחו"ל
- ה. הנוהל בדינא דמלכותא בזכות ביטול עיסקה
- ענף א - גדר החיוב בין חברת הויזה למוכר ובין בעל הכרטיס לחברה .... תשמא
- א. חיובם של הצדדים מכח ההתחייבות שבהסכם שחל מדין סיטומתא
- ב. טעם נוסף לחלות החיוב מן התורה מדין ערב [ערב שלוף דרץ]
- ג. חיוב נוסף לבעל הכרטיס דנחשב כמקבל הלוואה מחברת הויזה [או משום נהנה]
- ענף ב - דין קנין כסף או סיטומתא בתשלום בויה ..... תשדמ
- ד. קנין כסף כשאחר נותן המעות מדין "עבד כנעני", ודינו לגבי תשלום בויה
- ה. אם נאמר דעבד כנעני לא מהני, יש מקום שיועיל לקנין משום שנחשב כמלווה

- ו. כשהמוכר עדיין לא קיבל התשלום מחברת האשראי הוי ספיקא דדינא
  - ז. בחברה ששייכת לבנק אף כשכבר העבירה הזיכוי למוכר דינו כנ"ל, משא"כ בחברה פרטית
  - ח. קנין ד' מינים, קרקעות, בוזיה, ובאופן של ספק מיהו המוחזק
  - ט. עצה ליתן פרוטה לקנין, או לפרש שהזיכוי ככסף, והדין בזה בסתמא
  - י. קנין למי שפרע כששילם בוזיה
  - יא. כשיש אפשרות לביטול העסקה אם יש סמיכות דעת לקנין
  - יב. הויזה כקנין או כתשלום מדין סיטומתא
  - יג. כשמשלם בקרדיט צ"ק בעל הכרטיס מקנה חובו, או מדין עבד כנעני
  - יד. חיובם של החברה בקרדיט צ"ק חל מכח סיטומתא, ערב, עבד כנעני
- ענף ג - דין תשלום בוזיה לענינים שונים
בדיני התורה.....תשנג
- טו. נתינת מעות מדין עבד כנעני בפדיון הבן
  - טז. אין לשלם בוזיה בפדיון הבן
  - יז. קיום מצות צדקה או מתנות לאביונים באמצעות ויזה
  - יח. חיוב נדרי צדקה כשהתחייב בוזיה וביאור חלות חיובי הצדדים
  - יט. תשלום רבית בוזיה הוא כרבית קצוצה
  - כ. המדיר את חבריו מלהנות ממנו אסור ליתן לו ע"י ויזה [ודין שקלי קרבנות]
  - כא. תשלום שכר שכיר בוזיה
  - כב. קידושי אשה בוזיה [ודין קנין טבעת הקידושין בוזיה]
  - כג. תשלום חוב, חיובי מזיק או גזילה בוזיה
  - כד. ניכוי דמי מעשר כשהתחייב בוזיה
  - כה. תפיסת דמים בשביעית ותקרובת עבודה זרה כששילם בוזיה
  - כו. כשהחברה לא שילמה אם גובה מבעל הכרטיס, ודין טענות פטור בזה

- כז. ערבות לחבירו ע"י ויזה נחשב כערב שלוף דרך או מדין שעבודא דר"נ
  - כח. התחייבות בחיוב חדש באמצעות ויזה
- ענף ד - מכירת שוברי ויזה, שימוש בוזיה של חבריו, חששות רבית .....תשסג
- כט. מכירת שוברי חיוב של ויזה צריך כתיבה ומסירה
  - ל. מצוות הלואה או חסד כשראובן משתמש בוזיה של שמעון
  - לא. חיוב של המשתמש לבעל הכרטיס עבור השימוש בוזיה שלו מדין ערב, נהנה, ומדין גרמי
  - לב. כשחברת הויזה לא גבתה משמעון יש להודיע להם משום השבת אבידה
  - לג. בהנ"ל לענין חיוב ראובן לשלם לשמעון יש חילוק אם כבר חייבוהו או לא
  - לד. דין חיוב חדש ששמעון התחייב ללוי בוזיה על פי ראובן
  - לה. כשמשלם עבור חבריו בוזיה אסור ליטול ממנו תוספת תשלום
- ענף ה - חששות רבית בין המוכר לחברת האשראי .....תשסח
- לו. ההיתר לתשלום העמלה שחברת הויזה מנכה מהמוכר
  - לז. אף כשיש הפרש בעמלות בין תשלום מזומן למאוחר אין חשש רבית [ודין כרטיסי חו"ל]
  - לח. גם באופן שהמקח עדיין לא סופק יש להתיר
  - לט. כשמתחייב לצדקה או לשם הלואה לחבירו יש שאסרו ויש מקום להתיר
  - מ. קנה כתשלומים שוים וחברת האשראי משלמת מיד בפחות
  - מא. הקונה בחנות ומשלם לו בוזיה כדי לקבל ממנו עודף מזומן, ודין פריסת תשלומים

- מב. כשהמוכר מסכים לקבל תשלום בכרטיס אשראי רק מעל סכום מסויים
- ענף ו - חששות רבית בין בעל הכרטיס לחברת האשראי או למוכר.... תשע
- מג. תשלומי עמלות לחברת האשראי אם יש בזה חשש רבית
- מד. זיכויים ונקודות לבעל הכרטיס כשחברת הויזה גובה קודם ממנו
- מה. תשלומי עמלות לחברת הויזה על עיסקה בתשלומים
- מו. תשלומי רבית והצמדה על עיסקה בתשלומים ודין מסייע לעבירה
- מז. כשמשלם עבור חבריו בויזה בתשלומים
- מח. תשלום בויזה שלו כשהמוכר הציג שני מחירים
- מט. בהנ"ל כשהתשלום בויזה של חבריו
- נ. הוזלה בהקדמת תשלום בויזה לפני אספקת המוצר
- נא. שימוש בחפץ של המוכר כששילם לו בצ'ק או בכרטיס אשראי
- ענף ז - תוקף תשלום בויזה לדינים שונים, ודיני שמירה, הזיקות וכדו'.... תשעט
- נב. תוקף התשלום בויזה כגבוי לענין שמיטת כספים, ירושת בכור ועוד
- נג. נזקין וחיובי שמירה בשוברי תשלום של אשראי
- נד. חיובי שמירה בגוף כרטיס האשראי
- נה. שומר שפשע ונאבד הכרטיס וביצעו בו חיוכים והדין כשהשומר נתחייב בקנין
- נו. חיוב בעל הכרטיס לחברה בפעולות שנעשו ע"י גנבים מדין סיטומתא
- נז. חיוב בהנ"ל מדין ערב דמוציא על פיו
- נח. כשראובן ביקש משמעון להנפיק לו כרטיס לשימוש של ראובן חייב בהנ"ל
- נט. כשמסר כרטיס או מספר כרטיס לחבירו [לשימוש קבוע או זמני] ונאבד
- ס. באופן הנ"ל כשמסרו לסכום מסויים ומסרו לאחר שלא ברשות
- סא. ביקש מחבירו לקנות בסכום מסויים בכרטיס שלו והמוכר הוסיף יותר מהסכום
- סב. בהנ"ל בשותפים שנאבד לאחר מהם הכרטיס ששייך לשניהם בשותפות
- סג. חיוב מניעת הפסד ע"י מספר הכרטיס
- סד. חיוב בתשלום נוסף כששילם לחבירו ולא הודיעו לבטל החיוב
- סה. חיובי הבעל בתשלום שמסרה אשתו לבעל כרטיס ויזה
- סו. גרם לו חיובי עמלות על פעולות בויזה

פרק יט

גדר ממון שבבנק בדיני התורה, דיני העברות בנקאיות הוראות קבע וכדו'

- מבוא - מוסד הבנקאות בעבר ובהווה ... תשצ
- א. הבנקאות בספרי השו"ת
- ב. מניות בנקאיות ומסחריות
- ג. חברה בע"מ שאין האחריות על בעלי החברה
- ענף א - בגדרי בעלות הבנק בכספים המופקדים בבנק ואם דינם כמלוה או כעיסקא .....
- א. הסוברים שמוסד הבנקאות נוכל חברה
- בע"מ] הינו אישיות משפטית ולא שותפות עם בעלים
- ב. דעת החולקים שהבנק נחשב כשותפות, ודין המנהג ודינא דמלכותא בבנקים בזמנינו
- ג. חילוק בין בעלי מניות עם זכות הבעת דיעה לבעלי מניות ללא זכות הבעת דיעה
- ד. המצדדים להתיר הלוואות בבנק ברכית מדין אישיות משפטית

- ה. המחלקים בין עצם השותפים בבנק או המלוה לבנק למי שלוה מהבנק
- ו. סברות נוספות להיתר הלואת רבית
- ז. הנהוג לערוך היתר עיסקא בדרך של פלגא מלוה ובאפשרות של כולו פקדון
- ח. הלואה לבנק או מהבנק עפ"י ההיתר עיסקא
- ט. דין הבנקים בחו"ל שאין להם היתר עיסקא

ענף ב -

- דין הקנאות וזיכויים בכספים המופקדים בבנק וקנין בעלי הבנק בזה ..... תתז
- י. הקנאת שטר הראיה שעל המעות המופקדים בבנק
- יא. הסוברים דזיכויים והעברות מחשבון לחשבון ברישומים הבנקאיים בזמנינו אין בזה קנין
- יב. החולקים דמועיל מדין אודיתא, סיטומתא, שעבוד למוכ"ז, דינא דמלכותא, עבד כנעני, וסברות נוספות
- יג. קנין כסף בהעברה מבנק בחו"ל, מבנק שבהיתר עיסקא, כשהחשבון בחובה
- יד. קנין אגב בחשבון עו"ש, תכניות חסכון, בהלואה בתנאי עיסקא, בשאר אופנים, ודין מחילה בזה
- טו. דין הקנאת חלקו של אחד מבעלי הבנק
- טז. זיכוי המעות המופקדים בדלפק לבעלי הבנק, לבעלי החשבון, כשהפקיד ישראל או עכו"ם
- יז. זיכוי באל-תור [תיבת שירות] אם נחשב שכבר זכה בו [והדין כשנאבד הצ'ק ע"י הבנק]
- יח. חשבון שבמצב חובה קנינם מהסברות הנ"ל [ודין עיכוב העברה מחוסר תמורה]
- ענף ג - ממון שבבנק אם הוא כגבוי לירושת בכור, שמיטה, מוחזקות ..... תתיט
- יט. ירושת פי שנים בבכור שירש מאביו שהוא

- בעל הבנק להסוברים דהוי כהלואה
- כ. בהנ"ל להסוברים דהוי כפקדון ודין ירושת בכור במעות שמופקדים בבנק שבחו"ל
- כא. פלוגתת הפוסקים בדין נטילת בכור פי שנים בבנקים שיש להם היתר עיסקא
- כב. הסוברים דבכל ממון שבבנק כמוחזק, והמחלקים בין מעות שבחשבון עו"ש לתכנית חסכון
- כג. הסכמת הפוסקים דאף בבנק שהוא עיסקא אין הבכור נוטל פי שנים
- כד. שמיטה במעות המופקדים בבנק שיש לו היתר עיסקא או ללא היתר עיסקא
- כה. קביעות זמן לאחר שמיטה, מעות שבכספומטים ותכניות חסכון, חשבון ע"ש אשתו או בנו
- כו. מוחזקות בספיקות במעות שבבנק כשהספק עם אדם צדדי או בין היורשים

ענף ד - העברות בנק כתשלום וכסף בדיני התורה ..... תתכו

- כז. העברת בנק כתשלום כסף למי שפרע, פסיקה בהזולה, תביעת אונאה
- כח. כתשלום שכר שכיר, תשלומי הלוואות והזיקות בהעברה בנקאית
- כט. קידושין, פדיון הבן, מתנות לאביונים, תפיסת דמי שביעית, בהעברת בנק
- ל. אבק רבית שזיכו לו בבנק אינה יוצאה בדיינים

ענף ה - חיובי מזיק, שבועה, ערבות, בחברה בע"מ ומעות שבבנקים ..... תתל

- לא. חיובי מזיק במעות שבבנק, וחיוב בגין ניהול כושל [מבעלי הבנק, שכיר, יועץ השקעות]
- לב. שבועת השותפים בין בעלי הבנק או שאר חברה בע"מ
- לג. קדימה בגביית חוב של הבנק והדין כשלוה מתחילה ביותר מההון העצמי של הבנק

- לד. חברה בע"מ התחייבות שלה, ערכות עבודה, נשיא בנק שערב אישית, ערכות בנקאית סתם
- לה. גבייה מיתמי, מאלמנה, שירשו חברה בע"מ, גבייה מקבלן שהתחייב עבור חברה בע"מ
- ענף ו - הוראת קבע בהתחייבויות וקנינים וענינים שונים ..... תתלח
- לו. החילוק בין הוראת קבע סתם להוראה שהיא על חיוב ממוני שאין לבטלה
- לז. כשנותן ממעות מופרשים או שחייב עצמו לצדקה ופרס התשלומים בהוראת קבע לח. הוראת קבע בלתי מוגבלת יכול לבטל או
- לשנות החיוב העתידי שלא הגיע זמנו לט. כשהנדר הוא בעצם החתימה על ההוראת קבע מ. חיובי יורשים בהוראת קבע של אביהם מדין מצוה או מדת חסידות
- מא. המתחייב חיוב חדש בהוראת קבע לא חל חיוב, אבל חיוב ערכות חל בזה
- מב. מכירת זכות הוראת קבע ודין מכירה בפחות לענין רבית
- מג. טענות פטור או חיוב שבועה נגד הוראת קבע
- מד. כגבוי בהוראת קבע ודין קנין כסף, תשלום שכיר, מזיק, גולן, קידושין בהוראת קבע

פרק כ

דיני מניות מסחריות [סטאקס, שערס], אגרות חוב וקרנות נאמנות ודיני חששות רבית בעסקי בנקאות

- ענף א - קנינים ומשא ומתן במניות שקונה מהחברה המנפיקה או מהבורסה ..... תתמג
- א. מהות הקנין במניות מסחריות אם דינו כקנין בחפץ או כקנין בדבר שאין בו ממש
- ב. חילוק בדמניות עם זכות הבעת דיעה הקנין בגוף הנכסים, ובשאר מניות כדשלב"ל
- ג. קנין המניות חלוק לפי הדיעות בשותפות בחברה בע"מ שעוסקת בדבר איסור
- ד. קנין מניות שאין בהם ממש מדין אודיתא, סיטומתא, דינא דמלכותא, עצם הרישום, או כמעות לפירותיהם
- ה. מניות של נדל"ן עם זכות בגוף הרכוש קנינים בכסף, שטר, חליפין, והמטלטלין אגב הקרקע
- ו. מניות על מטלטלין, מניות על חובות, קניית אופציות, ואם חלוק בין מניות של הבורסה למניות שמנפיקה חברה, ודין קנין מעמד שלשתן בזה
- ענף ב - מכירת מניות מיד ליד, ניירות ערך ואגרות חוב, ופרטי דינים שונים בזה ..... תתנג
- ז. מכירת מניות מיד שניה ברישום על שם הקונה, קנינים נוספים בזה, ואם השותפים יכולים לעכב
- ח. מכירת מניות באופן פרטי בקנין חליפין, אגב קרקע, קנין שטר, בלא רישום בבנק אם חל הקנין
- ט. כשעשה זכרון דברים שמתחייב להעביר המניות על שמו ודין חוזה אצל עו"ד
- י. הקנאת מניות בקנין המועיל במכירת חמץ
- יא. אודיתא כשברור שלא היתה שלו מעולם ודין יורש שמקנה מתפוסת הבית
- יב. טעות בקניית מניה ע"י הסוכן [הברוקר], ודין ברוקר ששינה מהוראת משלחו ונתייקר או הוזל
- יג. יחסי החיוב בין הנהלת החברה ובעלי המניות במקרים של פשיטת רגל
- יד. דין שמירה ואונאה במניות, וכשקנה מניות לחבירו אם חייב למוכרם כשיוורד ערכם

- ראובן, בחשבון שותפים
 כו. כשראובן מפקיד מעותיו של שמעון
 בחשבונו ונותן לו הרבית אופני המותר
 והאסור
 ענף ד - פרטי דינים בניהול חשבונות בבנק
 תתעא.....
 כז. איסור נגישה על מנהלי בנק
 כח. דין חישוב ערכים בהפקדות בבנק
 כט. גרימת רבית בבנק, באדם זר, במנהל
 חברה, בלוה שמתחייב למלוה
 ל. הוראות לבנק לפעולות שנעשות בשבת
 ודין מסחר במניות בחוה"מ
 לא. הפרשת מעשר כספים מרווחים שבבנק
 ומניות
 לב. בנק של עכו"ם שזיכה לו חשבונו בטעות
 אם מותר לגבותו
 לג. אבידה שנמצאה בבנק במקום שרבים מצויים
 לד. אשה שמשכה כספים מחשבון הבעל ולא מיחה
 לה. יש לו מעות בבנק בתכנית חסכון או
 בחשבון עו"ש וחבירו מבקש ממנו
 הלואה
 לו. משיכת כסף מבנק כדי לשלם לשכיר
 לז. הנותן נכסיו במתנה אם מניות וניירות ערך
 הוו בכלל נכסים
 לח. חיוב הבת לחתום על הורשת הממון
 שבבנק להאחים
 לט. בנק שהתיר חריגה ממסגרת האשראי
 ההפסד עליו
 מ. שמירת פקדונות בבנק והדין כשנשתמש
 בהם או כשמשך כדי ליתן לעני

- טו. קנינים וירושה באגרות חוב, בתכנית
 חסכון, קופת גמל, חשבון עו"ש
 ענף ג - איסורי רבית ואיסורים נוספים בעסקאות
 בנק, קרנות שונות, מניות.....תתנט
 טז. היתר עיסקא של הבנקים תוקפם המעשי
 יז. חשש נהנה מאיסורים בהפקדה בעו"ש או
 תכניות חסכון בבנק בהיתר עיסקא או
 בחו"ל
 יח. בקרנות נאמנות, קופות גמל, וקרנות
 השתלמות יש אופנים שיש לחשוש
 לאיסור
 יט. השקעה בחברת ביטוח שעוסקת גם
 במניות האסורים תלוי באופן ההסכם
 שביניהם
 כ. בקניית אג"ח מהחברה המנפיקה צריך
 היתר עיסקא משא"כ בקניית מניות או
 אופציות
 כא. מכירת מניות, ניירות ערך, אגרות חוב,
 מיד ליד בשוויים ובקנין המועיל או
 שאינו מועיל
 כב. כשמוכר מניות או אגרות חוב בפחות משוויים
 מותר כשהלוך מקבל אחריות זולא
 כג. הלוואת מניות ואגרות חוב כשהרבית
 קבועה או אינה קבועה ודין חלוקת
 הדיבידנדים
 כד. זהירות מאופני רבית בפתיחת החשבון,
 בעמלות שונות, בזיכויים וחיוכים
 שנעשו בטעות
 כה. כשראובן בעל החשבון לווה על פי
 שמעון, כשמעון מתעסק בחשבון

פרק כא

דיני שוברי שילומים [וואוטשערס], צ'קים של קופות המלכות,
 שטרי גורל, תלושי קנייה, כרטיסי נסיעה וכדו'

- ב. צ'ק או וואוטשער על טשערטי קאמפאני
 שהוא מכספי המדינה שמיועד לעניים
 ג. הנפקת הוואוטשערס וצורתם
 ד. המסחר והמשא ומתן עם הוואוטשערס

- מבוא - סוגי השטרות השונים, מהותם
 ותפקידם.....תתעא
 א. שטר הוואוטשערס של המוסדות
 [וואוטשער קאמפאני]

- ה. תלושי קניה, שוברי זיכוי, כרטיסי זכויות
[מגנטיים או מודפסים]
- ענף א -
- גדר הבעלות במעות שמופקדים בטשערעטי
או בוואוטשערס קאמפאני ..... תתפב
- א. המעות שמופקדים בחשבונות הטשערטי
קאמפאני שייכים להבעלים
- ב. גם המעות שבחשבונות הוואוטשערס
קאמפאני שייכים להבעלים
- ג. כספי החזר המס מהשלטון נראה שהוא
בבעלות השלטון
- ד. טובת הנאה בהחזרי המס [בטשערעטי
פרטי או של המוסדות] ודין שמירה בזה
- ענף ב - גדר החיוב [ממוני, או צדקה] בצ'ק
מטשערעטי או וואוטשער ..... תתפז
- ה. צ'ק מטשערעטי דינו כצ'ק רגיל [אא"כ
נשאר בחשבון רק כספי החזר מס]
- ו. תוקפו של שטר הוואוטשער אם נחשב
כשטר התחייבות
- ז. צ'ק מטשערעטי או וואוטשער באופן
שנשאר בחשבון רק כספי החזר מס
- ח. כשנתן בסתמא חל עליו חיוב, והדין
כשנשרף או שנאבד אם חייב לתת לו אחר
- ט. חיוב מדין צדקה כשנתן לעני להסוברים
דאין זה שטר והדין כשנתן מכספי
המס
- י. מחוסר אמנה, ודובר אמת בלבבו, הן צדק
יא. טענת פרעון או מזוייף נגד צ'ק
מטשערעטי או וואוטשער
- ענף ג - מכירה ומשא ומתן בוואוטשערס
ודיני חששות רבית בזה ..... תתצב
- יב. מכירת וואוטשער שהוא על שם המקבל
- יג. מכירת וואוטשער שהוא למוכ"ז [אם דינו
כשטר או כהוראה]
- יד. תקנת השוק במכירת וואוטשער [למוכ"ז
או כשהוא על שם המקבל]
- טו. אם דינו כשטר יש בזה מתנה וירושה
משא"כ בטובת הנאה
- טז. היתר לפרוט וואוטשערס בפחות מדין
מכירת שטרות
- יז. אם אינו כשטר ההיתר בהנ"ל מדין דמי
טירחה ודין פריטת וואוטשער של עצמו
- ענף ד - תוקף הוואוטשערס ככסף ושוויות
עצמית בדינים מסויימים ..... תתצה
- יח. קנינים בוואוטשערס מדין קנין כסף
[בקרקעות, ד' מינים]
- יט. תשלום חוב בוואוטשערס כשלווה מזומן
ודין תפיסה מהלוה כשיש עוד נושים
- כ. בהנ"ל כשלוח בוואוטשערס בשוויותם
המלאה או בשוויותם לימכר
- כא. קידושי אשה, תשלום מזיק, גזלן, פדיון
הבן בוואוטשערס
- כב. מתנות לאביונים בוואוטשער או צ'ק
מטשערעטי
- כג. דין כגבוי [בככור, בשמיטת כספים וכדו']
בוואוטשער או בצ'ק מטשערעטי
- ענף ה - דין שמירה, אונאה, וחיובי השבה
והכרזה בוואוטשער שנאבד ואופני
ההשבה בסימנים ..... תתצח
- כד. חיוב השבה והכרזה במוצא וואוטשער
בשוק
- כה. אופן ההשבה בסימנים כשנכתב על שם
המקבל
- כו. כשמצא כמה וואוטשערס כרוכים יחד,
ודין המוצא ברובע שמתגוררים בו
עכו"ם
- כז. איסור גניבה בוואוטשער שביד המקבל
או מיד הבעלים
- ענף ו - דיני מכירת שטרי גורל, תלושי
קניה, כרטיסיות, כרטיסים מגנטיים,
וכדו' ..... תתק
- כח. דין מכירת שטרות בשטרי גורלות, שוברי
פיס בזמניני, הגרלות קהילתיות
- כט. שלח לקנות שטר גורל ודין מי שקנה
מחבירו שותפות בשטר גורל

ל. מכר שטר גורל לאחר ההגרלה ונתברר ששטר זה הגריל	לשלם [על החלק שלווה] כשנאבד
לא. דין חיוב שמירה ופשיעה בשטר גורל	מ. שיעור התשלום כשלוה כרטיסיה מחבירו והדין כשנתייקר אח"כ
לב. מכירת תלושי חלוקה שהם למוכ"ז או על שם המקבל	מא. הנפקת כרטיסיה או תלוש קניה אם אין בזה חשש הוזלה משום הקדמת מעות
לג. שוברים ותלושי זיכויים כספיים שהם למוכ"ז או על שם מוטב	מב. מי שהזיק כרטיסיה לחבירו מהו שיעור התשלום
לד. כרטיסיות ניקובים הם כשטר למוכ"ז ושייך למוכרו לאחר	ענף ח - פרטי דינים בכרטיסים שונים תתקיז
לה. כרטיס חופשי חודשי גדר הזכות בזה כשהכרטיס בידו או כשאינו בידו	מג. המוצא כרטיסיה עם זכויות אם מותר להשתמש בזה ודין תקנת השוק
לו. כרטיס חופשי-חודשי כקנין שכירות והאיסור למוסרו לאחרים	מד. חיוב השבה בכרטיסיה ודין תקנת השוק בזה
לז. כרטיסים מגנטיים לזכויות שירותים שונים [כרטיס חבר, רב-קו וכדו']	מה. איסור גניבת דעת בשימוש בכרטיס נוצר למבוגר
ענף ז - חיובים שונים בסוגי השוברים והכרטיסים ודיני רבית בזה .....תתקי	מו. גדר איסור טלטול מוקצה בכרטיסים מגנטיים או מנייר
לח. שמירה, שבועה, אונאה, וגזילה בשוברים ותלושים, וסוגי הכרטיסים	מז. טלטול כרטיסיה או רב-קו בשבת כשיידחה מקודם או שכתב ע"ז דבר תורה
לט. כשלוה ממנו כרטיסיה לצורך נסיעה חייב	

מפתח ערכים.....תתקכה

אינדקס אנגלית [GLOSSARY].....א'כג

נספח

דינים הנוהגים בממון עכו"ם

ענף א - בדיני גזל עכו"ם.....א'כט	ח. גדר ההיתר דאבידת עכו"ם
א. איסור גזל עכו"ם	ט. דין עכו"ם שבזמנינו
ב. חמור מגזל ישראל	י. כשיש דינא דמלכותא להחזיר אבידה
ג. גזל עכו"ם קטן	יא. במקום חילול השם
ד. פועל ישראל אצל עכו"ם	יב. במקום קידוש השם
ה. פחות משהו פרוטה בגזל עכו"ם	ענף ג - בדיני טעות עכו"ם.....א'לא
ו. חומר האיסור של גזל עכו"ם	יג. דין טעות עכו"ם
ענף ב - בדיני אבידת עכו"ם.....א'ל	יד. גדר ההיתר בטעות עכו"ם
ז. דין אבידת עכו"ם	טו. אונאה בתשלום למקח

כז. כשיש חילול השם או שרוצה לקדש שם השם	טז. כשמטעהו להוסיף במדה ומנין
ענף ה -	יז. כשמקיים ז' מצוותיו ודין עכו"ם בזמנינו
מילי דאגדתא בדיני גזל עכו"ם ..... א'לה	יח. כשיש חילול השם
כז. הרצון להיות מושפע רק מהקב"ה בלבד	יט. אם יש חיוב משום קידוש השם
כח. גודל השכר עבור ויתור בממון	ענף ד -
כט. זהירות אבותינו בממון שאינו שלהם	בדיני הפקעת הלוואת עכו"ם ..... א'לג
ל. העונש החמור בחשש איסור גזל	כ. דין ההפקעה
לא. עובדות מקדמונינו	כא. כשהגוי אינו יודע מהחוב
לב. עובדות מיהודים שקידשו השם	כב. אם נפקע מאליו או שצריך להפקיעו
לג. ביאור נפלא בעובדא דשמואל	כג. גדר ההפקעה כשהגוי יודע
לד. עובדות מזמנינו	כד. כשאינו יודע מהחוב
	כה. בדין עכו"ם בזמנינו

הצ'ק בהלכה

פרק יג

תוקף הצ'ק כשימוש במקום כסף

הכסף משמש כאמצעי תשלום, בדיני התורה ישנם דברים הנוהגים אך ורק בכסף ממש, וישנם דברים הנוהגים בשוה כסף בכסף, לעומת זה שטר חוב רגיל גרוע משוה כסף, שכן אין גופו ממון ואין שימושו אלא לראיה שבו, עם זאת ישנם שטרות שונים שתוקפם דומה לכסף או שוה כסף בכמה מדיני התורה, על סוגי שטרות אלו ועל מעמדם של הצ'קים בזמנינו בזה, ופרטי דיניהם, בפרק שלפנינו.

ענף א - השימוש בשטרי חוב וצ'קים במקום כסף בקנינים

כסף האמור בתורה ושימושיו, שוה כסף [או שטר] ככסף, ודין כסף שיש בו צורה א. הכסף ודיני התשלומים האמורים בתורה, יש להם גדרים שונים ופרטי דינים רבים, ואלו הם הדינים הנוהגים בכסף:

(א) בקנינים, כגון מקח וממכר, שקונים בקנין כסף קרקעות¹ או מטלטלין², וקניני עבדים ושחרורם³, בזה גם שוה כסף נחשב ככסף⁴.

(ב) בתשלומי התורה, כגון קנסות⁵, הזיקות⁶, הלואות⁷ וכדו', גם בזה שוה כסף נחשב ככסף⁸ [חוץ מתשלום שכר שכיר כדלהלן].

לכל שאר הדברים דשוה כסף ככסף, ולדעת הר"ן (שם) בשאר דברים ידעין מסברא דשוה כסף ככסף, ורק בגרעון כסף דעבד עברי בעינן ילפותא, וכ"כ עוד ראשונים שם וראה בתורת הקנינים (ריש פרק ג).
5 כגון שלשים של עבד, חמשים של אונס ומפתה, ומאה של מוציא שם רע, דכתיב בהו כסף בקרא.
6 היינו בכ"ד אבות נזיקין המנויים בבבא קמא (ד, ב), דכתיב בהו כסף, [וגם בהני דלא כתיב כסף ילפינן מגז"ש ע"ש ה, א].

7 דבזה כיון דזווי לזה זווי משלם, וכלשון הגמ' ב"ק (מו, ב): "לא צריכא דאיכא לאישתלומי מיניה", והיינו דכשיש לו כסף גובין ממנו כסף ולא שוה כסף, וע"ש בתוס' (ד"ה ה"ג), וראה בזה עוד להלן.
8 בקנסות מפורש בבכורות (מט, ב) דחשיב להו לכל הקנסות, ומסיק: "וכלול נפדין בכסף ובשוה

1 קידושין (כו, א): "נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף" וכו'.

2 בבא מציעא (מז, ב): "אמר ר' יוחנן דבר תורה מעות קונות, ומפני מה אמרו משיכה קונה גזירה שמא יאמר לו נשרפו חטיף בעלייה", וריש לקיש חולק שם דמשיכה מפורשת מן התורה אבל מעות אינם קונות במטלטלים ע"ש.

3 בעבד עברי קידושין (יד, ב) עבד עברי נקנה בכסף וכו', וקונה עצמו וכו' בגרעון כסף, ובעבד כנעני שם (כב, ב) עבד כנעני נקנה בכסף וכו', וקונה את עצמו בכסף וכו'.

4 בעבד עברי מפורש בגמ' (שם טז, א): "וקונה את עצמו בכסף ובשוה כסף", ויליף לה מקרא דכתיב (ויקרא כה) ישיב גאולתו לרבות שוה כסף", וראה בתוס' (שם ב, א ד"ה בפרוטה) דמעבד עברי ילפינן

(ג) בדינים מיוחדים, כגון קידושין⁹, פדיון הקדש¹⁰ ופדיון הבן¹¹, גם בזה שוה כסף נחשב ככסף¹².

(ד) בחילול מעשר שני, נטע רבעי, וכן ברמי השקלים וכסף הראיון, צריך דוקא כסף שיש בו הטבעת צורה מהמלכות¹³.

אולם שטרות אינם נחשבים כשוה כסף גמור בדינים אלו¹⁴, ונבאר פרטי הדין בסוגי השטרות בכל אחד מהדינים הנ"ל.

קנין בשטר חוב או ממדני של אחרים במקום כסף

ב. הבא לקנות קרקעות [כגון קניית דירה או שכירות דירה] או שאר הדברים הנקנים בכסף¹⁵, ונותן שטר חוב שיש לו על אחרים במקום כסף, י"א דאין זה מועיל לקנין¹⁶,

להעלותה לירושלים, וברש"י שם משמע דאסור, וע"ש באחרונים.

14 והיינו דיש מאלו הדינים שאין מועיל בהם שטרות כשוה כסף דעלמא, ובכל דבר יש טעם מיוחד לכך וכדיבואר להלן כל דבר על אופנו.

15 היינו כגון בעבדים, או מטלטלין לר' יוחנן דאף לאחר תקנת חז"ל מהני נתינת כסף לחייב מי שפרע, כמבואר בב"מ (מז, ב).

וגדר קנין כסף הוא כשאר קנינים, והיינו דכמו שמועיל הגבהה או משיכת החפץ לרשותו, ה"נ כשנותן כסף עבור החפץ, נקנה לו החפץ בכל מקום שהוא, ויסודו הוא מכח "כסף החוזר" דבזה שממונו גביה ויש עליו חיוב להתחזיר המעות, מכח זה נפעל הקנין, וולכן במקום שלא חל עליו חיוב החזרת המעות כגון כשהוא באופן דקם ליה בדרכה מיניה, לא מהני הכסף לקנין, עי' ב"ק ע, ב ובתוה"ק פ"ג ס"ט ואכמ"ל בזה, וראה בסי' קצ בשו"ע ונו"כ פרטי הדינים אם הקנין נעשה כשנותן פרוטה לתחילת פרעון או לשם קנין ע"ש, וראה בזה בחזו"א (חור"מ ליקוטים סי' ט סק"ט).

16 כ"כ בש"ך (קצ סק"א), והיינו דאף דמהני שוה כסף לקנין, שט"ח גרע, כיון שהמלוה יכול למחול החוב אף לאחר המכירה (ראה בזה לעיל פ"ד סעיף ה), ולא סמכה דעת המוכר להקנות עבור השט"ח, וע"ש בש"ך שהוכיח כן מדברי רש"י והר"ן בסוגיית הגמ' קידושין (מח, א) דכמו דל"מ בקידושין משום שלא סמכה דעתה דאשה, ה"נ במכר לא סמכה דעת המוכר, [אבל כשמקנהו מלוה ע"פ שיש לו על אחרים במעמד שלשתן, הרי ככסף

כסף", בהזיקות ילפי' (ב"ק ז, א): "ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין", [וראה שם בסוגיית הגמ' ליישב הא דילפינן דמשלם ממיטב קרקעותיו, ועי' להלן], ובהלואות כשאין לו מעות משלם בשוה כסף, כדאיתא בב"ק (שם): "ואי ליבא לאישתלומי מיניה לישקליה לתורא בזוזי", וכ"מ בכתובות נפו, א וראה להלן בדין תשלומי גניבה וגזילה אם גם בזה שוה כסף ככסף, ועוד חילוקי דינים בזה].

9 קידושין (ב, א): "האשה נקנית בשלש דרכים בכסף" וכו'.

10 ערכין (כו, א) במתני': "שהקדש נפדה בכסף" וכו'.

11 דבזה מפורש בקרא שנפדה בחמשת שקלים, וכ"ה בבכורות (מט, ב): "חמש סלעים של בו במנה צורי".

12 בקידושין לדעת התוס' ילפי' מעבד עברי דמהני שוה כסף, ולהר"ן ידעינן זאת מסברא כנ"ל הע' 4, וגבי פדיון הקדש מפורש בערכין (שם) דנפדה בשוה כסף, וכן מסקינן בגמ' (שם) דלכולי עלמא שוה כסף ככסף, וראה בב"מ (נו, א): "הקדש שוה מנה שחילו על שוה פרוטה מחולל", ובפדיון הבן בבכורות (שם): "וכולן נפדין בכסף ובשוה כסף".

13 כמעשר שני מבואר בב"מ (מז, ב) ובכ"מ דבעינן לחלל על דבר שיש בו צורה, וכן הוא בנטע רבעי, ובדמי שקלים והראיון מבואר בבכורות (נא, א) דלא יביא סיגה לעזרה, ומשמע דזהו דין מדרבנן בדמטבע לא חיישינן שמא יוול, וראה בתוס' ב"מ (מד, ב ד"ה וטבעא) דאף כמעשר כשאי אפשר באופן אחר מותר לחלל הפירות על בהמה

ויש חולקים דמועיל לקנות בו¹⁷, אולם בשטר הממרני שהוא לכל המוציאו, לכו"ע נחשב ככסף לקנין¹⁸, ובדין שטר שהוא לך ולכל הבא מכוחו וביאור גדר הקנין בשטר למוכ"ז ראה בהערה¹⁹.

קנין בממרני של עצמו נחלקו הפוסקים אם נחשב ככסף

ג. י"א דרך כשקונה בממרני שיש לו על אחרים, הרי זה נחשב ככסף, אבל כשנותן מממרני על עצמו, אין זה נחשב ככסף לקנות בו²⁰, כיון שהכסף "אגיד גביה" ועדיין לא יצא הכסף מתחת ידו²¹, וי"א דממרני של עצמו שפיר מועיל כקנין כסף²², ויש

מדעת מקנה, ולכאור' אמאי נצטרך למסירה, מאי שנא מקנין שאר חפץ, וע"כ צ"ל דאף שבאמת החיוב של החתום הוא לכל מי שיוציאו, מ"מ כל מי שמחזיק בהממרני יש לו את הקנין בהחוב דיש כאן חוב קיים לכל מי שיוציאו, וכל המחזיק בשטר זה הוא הבעלים של חוב זה, וכדי להעביר זכותו לאחר צריך להקנותו אותו החוב, ולכן להני פוסקים צריך שיהא מדעת מקנה, ואף להפוסקים דאין צריך דעת מקנה, מ"מ נעשה כאן קנין בהחוב, וא"כ כל היכי שמטר הוא הממרני בתורת קנין, חשיב שפיר כנותן לו דבר שיתחייב לו האחר בתמורתו.

20 בפתחי תשובה (שם סק"ב) כתב דכן נראה לכאור' ממשמעות הש"ך הנ"ל שדן רק בקנה בממרני של אחרים, וכן מפורש ברשב"א קידושין (ה, ב ובכ"מ) וברמב"ן (שם דף ח), ועי' בזה בקצור' (קצ סק"ו), ובשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' קפ), ובשו"ת בית אפרים (חומ"מ סי' כ) האריך בזה והעלה דלא מהני במקום כסף, ודחה דברי המחנה אפרים (עי' להלן). 21 כ"כ הרשב"א הנ"ל, דשט"ח ידידה לא מהני משום דהכסף עדיין אגיד גביה, ונמצא שעדיין לא יצא מתח"י שום שויות ממנו, וזהו שי' כמה ראשונים בהא דאיתא בגמ' (שם) התקדשי לי במנה והרי לך משכון עליו אינה מקודשת דמנה אין כאן משכון אין כאן, וביאר הרשב"א ודעימיה, דהחסרון בזה משום דהמנה עדיין אגיד גביה והוסיף דה"ה דלא מהני אף כשנתן שטר התחייבות, ועי' בהג' רעק"א (לסי' לט ע"ד הש"ך סקמ"ט) דלפי סברא זו פשוט דאין מועיל שט"ח ידידה לקנין, ותמה על התומים שכתב דלהרמב"ן יכול לקנות בשט"ח ידידה, דכיון דס"ל דיש חסרון דאגיד גביה, פשיטא דלא מהני לקנין כסף. 22 כ"מ ברש"י קידושין (ה, א ד"ה שטר) שפירש דפדיון הקדש לא מהני בשטר היינו בשטר שכותב הפודה לגזבר ע"ש, וכ"כ הרשב"א שם

לקנין כיון דבזה תקחז"ל שאינו יכול למחול, ונמצא דקנין בשט"ח ללא מעמ"ש גרע מקנין בחוב ע"פ במעמ"ש, וולענין אם מועיל מעמ"ש בשטר עי' סי' סו סעיף כ ובש"ך סק"ע ולעיל פ"ד סעיף ד]. 17 בקצורה"ח (שם סק"א) הוכיח מדברי התוס' בכ"מ דמועיל הקנין בשט"ח דאחרים, והיינו משום דמכר עדיף מקידושין, דדוקא האשה לא סמכה דעתה דכסיפא לה למיתבעיה, אבל מוכר בעלמא לא כסיפא ליה למיתבעיה, ואף אם ימחול השט"ח יתבע המעות ממנו.

18 בש"ך (שם) האריך בזה דמעשה בא לידו באחד שקנה בממרני שיש לו על אחרים, וכתב דיש שרצו לומר דאינו קונה בזה כיון דאי"ז גופו ממון, [ועי' בתורת הקנינים ח"א מילואים סי' יג שדייק מדברי הרמב"ן, דהחסרון בשט"ח הוא משום דשעבוד לא חשיב ככסף בעין, ולפי"ז אף בשט"ח דאחרים אינו יכול לקנות בן], אולם הש"ך העלה דכיון שהממרני הוא לכל המוציאו ואין המוסרו יכול למחול להלוה, א"כ סמכה דעתו דמוכר וחל הקנין. 19 בפסקי הלכות יד דוד (פ"ה מאישות אות קצא, בנדפס ח"ב עמ' פב) כתב דתלוי בפלוג' הפוסקים (סו סעיף כו) אם יכול למחול במכירת שטר כזה ע"ש, ולעיל פ"ד סעיף ט הבאנו שי' הפוסקים בזה, וממילא דלפי"ז בקנינים להסוברים דאינו יכול למחול מהני משא"כ להחולקים.

והנה בחידושי הרי"ם (קצ סק"ב) תמה על עצם הדין איך יועיל לקנות בממרני, הא מכיון שהחתום נתחייב לכל המוציאו, ונמצא דכשמקבל את הממרני הרי החתום נתחייב לו, וא"כ זה הנותן לו אינו נותן משלו כלום, רק ממציא לו חובו של האחר. ובישוב הדבר שמעתי לבאר עפ"י שיש לדון במש"כ לעיל (פרק ד סעיף יא-יב), פלוגתת האחרונים אם בשטר למוכ"ז ובממרני צריך מסירה

שהוסיפו דאף עדיף מממרני של אחרים, ומועיל קנינו בזה גם במטלטלין כיון שאין כאן החשש שיאמר לו נשרפו חטיף בעלייה, וראה בהערה²³, ויש שכתבו דאם פירש להדיא שמוכר לו בעבור השוויות שיש לגוף החוב שהתחייב לו ולא בשטר עצמו חשיב ככסף קנין לכו"ע²⁴.

קנין בצ'ק דאחרים [או צ'ק בנקאי] בקרקעות, מטלטלים, בדברים הצריכים קנין מן התורה ד. לאור האמור הקונה בצ'ק שיש לו מאחרים [או צ'ק בנקאי שדינו כשטר על הבנק כנ"ל פרק א סעיף יג], כיון שהצ'ק הוא כשטר לכל המוציאו²⁵, הרי זה נחשב ככסף קנין במכירת קרקעות, שכירות בתים וכדו' לכל הפוסקים²⁶, וכן במטלטלים לענין מי שפרע²⁷, וכן יכול לקנות בצ'ק של אחרים, אף בדברים הצריכים קנין מן התורה, כגון

24 כ"כ הגר"ד מקרלין בפסקי הלכות יד דוד (פ"ה מאישות הל' כג הגה' ג בנדפס ח"ב עמ' פז) ויובא דבריו להלן הע' 33-34, וע"ש שביאר דרך כשמקדשה בגוף המנה ועדיין הוא בידו יש חסרון של אגיד גביה, משא"כ כשמקדשה בגוף ההנאה של החוב, ונכראה דס"ל דחסרון דאגיד גביה אי"ז משום שלא נחסר הנותן, אלא משום דחשיב שהמקבל עדיין לא קיבל כלום, וכיון שהחליט שנוטלו בתורת שוויותו העצמית אין כאן חסרון דאגיד גביה.

25 כנ"ל פ"ג סעיף יג ופ"ד ענף ד, וע"ש בסעיף כז מש"כ דאף אם נדון להצ'ק כשטר דלך ולכל הבא מחמתך, מ"מ אינו יכול למוחלו, כיון דכן הוא הנוהל בדד"מ, ונמצא דיש לו תוקף כשטר הממרני. 26 וכמו שהעלה הש"ך בשטר הממרני דקונין בו קרקעות כקנין בכסף וראה להלן הע' 47 מש"כ דנראה דבצ'ק של אחרים מהני אף להסוברים דהצ'ק הוי כהוראה בעלמא דמ"מ נחשב שנתן לו תשלום בשוה כסף ע"ש. [וראה מש"כ הגר"ז גולדברג בדין קניני דירות בזמנינו אם נחשב רק כהתחייבות למכור או שקונה לפי חלק הדמים שנתן הו"ד בקובץ הישר והטוב ח"א עמ' ז, וע"ע בפסקי דין ירושלים (ח"ג עמ' קנא) דכיון שחשיב כקנין שכירות, א"כ גם כשאח"כ עיכב המשכיר את השוכר מליכנס לדירה כיון שלא רצה לתת צ'ק בטחון, אין השוכר יכול לנכות מהשכירות, דאי"ז אלא גרמא עש"ה].

27 פשוט דכי היכי דמהני לענין קרקע, מהני לענין מטלטלים למי שפרע וכנפסק בשו"ע (רד ס"א).

בדעת רש"י, ועי' בזה בקצו' הנ"ל, וכ"מ בריטב"א בכ"מ עי' תוה"ק (פ"ד הע' קנה), ובהגרעק"א הנ"ל כתב דכ"ה לדעת הרא"ש ודעימיה שפירשו דמנה אין כאן היינו משום דלא חל החיוב ע"י נתינת המשכון, ולפי"ז כשכתב לו שטר חיוב מהני, דלא סבירא להו שיש חסרון דאגיד גביה, וראה במשפט שלום (סי' קצ) שהעיר דבשטמ"ק (ב"מ עז) הביא בשם הרשב"א דמהני, ולכא"ו זה סותר להרשב"א בקידושין הנ"ל.

23 כ"כ במחנה אפרים (קנין מעות סי' ה) ע"ש שהביא דברי רש"י הנ"ל, והוסיף דכ"ד הר"ן והריטב"א, ואף להסוברים שיש חסרון דאגיד גביה, זהו דוקא בקידושין דדמי לגיטין ובעינין כריתות ע"ש, [זולת להרשב"א שכתב להדיא דל"מ], וכיון דמועיל ככסף לקנין עדיף מכסף דעלמא ומועיל אף במטלטלין, דהטעם שביטלו קנין מעות משום גזירה שמא יאמר לו נשרפו חטיף בעליה, וכאן ליכא גזירה זו, שחושש שאם לא יציל החטים לא ישלם לו חובו, והפוסקים האריכו בזה, ראה נתי' (ריש סי' רד) שכתב דלא פלוג רבנן ואף במקום שאין החשש דנשרפו חטיף בעליה, מ"מ ביטלו חז"ל קנין מעות, [וראה בזה ברמ"א סי' קצח ס"ה, ובש"ך שם סק"ט, ובנתי' שם סק"ד וסי' קפג סק"ד], וע"ע בבית אפרים הנ"ל שחולק על המחנ"א הן משום דלא פלוג, והן משום דעדיין יש לחוש שיאמר לו נשרפו חטיף, ויתבענו ע"י השטר ע"ש, וכן בעיקרא דדינא ס"ל דיש בזה חסרון דאגיד גביה וכנ"ל ועי' בזה בדבר אברהם (ח"א סל"ט אות יג).

בארבעת המינים, ציצית, מצות מצוה²⁸, טבעת קידושין, מכירת חמץ²⁹, [ולענין שאר תשלומי התורה כגון שחרורי עבדים וקנינים, תשלום לשם חיוב התחלת פעולתו, מוזיק, קנס, וכדו' ראה בהערה³⁰].

קנין בצ'ק של עצמו מכח סיטומתא או שוויות עצמית

ה. אבל כשנתן צ'ק של עצמו, לכאו' תלוי בפלוג' הפוסקים הנ"ל בשט"ח של עצמו, די"א דמהני קנינו בקרקע, וי"א דמהני אף במטלטלין גם לאחר שתיקנו חז"ל קנין משיכה, וי"א דאי"ז נחשב כלל ככסף לקנין כיון דהכסף עדיין אגיד גביה³¹, אולם מצינו כמה מהלכים דהצ'ק בזמנינו עדיף מממרני וחשיב לכו"ע ככסף לקנין:

(א) יש שכתבו דכשנותן צ'ק של עצמו אף דלא חשיב כקנין כסף מ"מ מהני לקנין החפץ דמועיל משום סיטומתא ומנהג³².

הלוי (סי' כג) קהילות יעקב (קידושין סי' יח) ועוד, ובדין תשלומי הזיקות ראה להלן.

ויש לציין דלענין קנין עבדים ודאי דנקנין בכסף ושוה כסף וכנ"ל, ואף דאי"ז שכיח בזמנינו נפק"מ לענין שכיר וקבלן שנתנו לו כסף לפני התחלת עבודתו, די"א שלאחר שעשה קנין על חיוב עבודתו אינו יכול לחזור בו, כמבואר בשו"ע (שלג ס"ג ונו"כ שם) ועמשנ"ת בזה בבאר המשפט (סי' לט אות נט), וראה בחזו"א חו"מ (ריש סי' כג), ולפי"ז כשנתן צ'ק לשכיר או לקבלן תלוי בהנ"ל, דלהסוברים דכשקנה בכסף א"י לחזור בו ה"נ בזה. וראה להלן ענף ג בדין תשלום לשכיר ביומו.

31 וכנ"ל סעיף ג בשי' הפוסקים בקונה בשט"ח של עצמו ולמעשה הוי ספיקא דדינא ויכול המוחזק לומר קים לי, וראה בספר מכירת חמץ כהלכתו (פ"ח הע' ט) מש"כ בשם הגר"ש ואזנער שליט"א דצ'ק לכאו' לא עדיפא משטר התחייבות ולא מהני לקנינים.

32 בספר מכירת חמץ כהלכתו (פ"ו הע' יט ופט"ו הע' ז) הביא משמיה דהגר"ש אלישיב שליט"א דצ'ק מהני במכירת חמץ וכדו' מכח סיטומתא, והיינו דכיון שנהגו לקנות בו, מהני ככסף קנין, ומיירי שם אף בצ'ק של עצמו וזיל בתר טעמא, ויסוד לענין זה מצאנו בשו"ע (רא ס"ב) דנתינת פרוטה לקנין מהני מדין סיטומתא במקום שנהגו כך, וביאר שם הסמ"ע (סק"ד) דמיירי בנותן רק פרוטה ולא כל דמי המקת, וכיון דבכה"ג ליכא חשש שיאמר לו נשרפו חטיף בעלייה, לכן קונה מכח המנהג, ולפי"ז

28 דבכל הני כיון דבעינן שיהא לכם (כמבואר באו"ח סי' יא ובסי' תמח ובסי' תרנח) צריך בזה קנין גמור, דיש לחוש להסוברים דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, ולכן אין לסמוך על קנין משיכה לחוד, ועי' בזה בתורת הקנינים לד' מינים ענף א, וי"א דגם במצות נר חנוכה בעינן שיהא לכם, ראה פסקי תשובות תרעג אות ד, וכן באכסנאי שמשותף בפריטי מבואר בפסקי תשו' שם הע' 26 דהא דסגי בפריטי משום דבמקום מצוה לא הפקיעו חז"ל הקנין כסף, והגרש"ז אייערבאך ביאר דזוכה בחלק מהחצר בכסף זה, [ראה הליכות שלמה ח"ב פי"ג הע' 29] וא"כ גם בזה נפק"מ בהנ"ל אם יכול לתת סכום ההשתתפות בצ'ק. וראה להלן סעיף ח בהדין כשהצ'ק חזר.

29 בטבעת קידושין פשוט דחוששין להשי' דבעינן קנין של תורה משום חומר האיסור, ובמכירת חמץ ג"כ כתבו הפוסקים דיש לחוש לזה, ובפרט בזה שהעכו"ם צריך לקנותו יש לחוש להסוברים שאין לו קנין משיכה, וראה בזה בספר מכירת חמץ כהלכתו (פ"ו ופ"ח) ובשביבי אש (שם סי' ח).

30 הנה בתשלומי קנסות לכאו' מהני שט"ח וצ'ק כשאר שוה כסף, ובשחרורי עבדים מצינו בקידושין (טז, א) נכתוב ליה שטרא אדמיה, אמנם להרשב"א שם זהו רק לפי ההו"א דעבד עברי אין גופו קנוי, אבל למאי דמסיק דגופו קנוי לא מהני פדיונו בשט"ח, וא"כ כש"כ דבעבד כנעני לא מהני ולהלן (שם יח, א) איתא דמפדין בע"כ באמה העבריה בכתב ליה שטרא אדמיה, ועי' בזה בבית

(ב) וי"א דמהני אף בתורת קנין כסף ואין בזה חסרון דאגיד גביה כיון שנוטלו לגוף החוב שבו³³, או משום שנוטלו לגוף שוויותו העצמית של הצ'ק שיש לו הילוך בשוק³⁴, ונראה דאף בסתמא כן הוא דעת בני אדם כשנוטלים צ'ק לתשלום³⁵, ועל

34 ביד דוד (שם) מוסיף בהמשך דבריו: "דבקידושין כל הנאות שבעולם קונין בה כסף, וכמו כן במשכון כה"ג, והא דאמרינן מנה אין כאן משכון אין כאן דוקא במקדשה בגוף המנה אבל במקדשה בהמשכון ר"ל בשעבודו שיש לו עליו מקודשת בזה, שהרי לדעת זו מתחייב הנהו בהמנה במשיכת המשכון אלא שאין המנה חשוב כבא לידה שתתקדש בה וכיון שאינו מקדשה בהמנה בעצמה רק בקנינו שיש לו בהמשכון הזה ר"ל בהשיעבוד שזוכית בו כמה ששוא למכור יכולה להתקדש", ומבואר דבר נוסף דכשנתכוין להדיא ליטול המשכון בתורת שוויות גופו שיש לו קנין שעבוד בעצם החפץ. מהני שפיר כשוא כסף דעלמא, וכ"כ בתוה"ק הנ"ל, [וראה להלן הע' 98 מה שהבאנו מהנתי' ובהע' 100 הבאנו מהגרעק"א דלענין שיחול עליו חיוב פסיקה אין חסרון של אגיד גביה אף להרמב"ן דבזה דעתו מסכמת ליתן חיוב נגד שעבוד וזה תואם ליסוד היד דוד דלאו בכל גווני אמרינן דין זה דאגיד גביה לא מהני, וראה משנ"ת לעיל הע' 24 בסברת הדברים דבכה"ג לא חשיב חסרון דאגיד גביה דלא בעינן שהנותן יהא חסר אלא שהמקבל יהא לו דבר בידו, וראה ברמ"א סי' קצ שכתב דבאמר לו זכה בהמשכון כשיעור המעות מהני, וכאן מבואר דה"ה כשכוונתו לגוף השעבוד של החוב ולא לגוף המעות מהני].

35 בזמנינו נראה דאף בסתמא הוי כפירשו, שהיו נוטלים את הצ'ק בשוויותו המלא והדרך לסחור בו ולהשתמש בו ככסף, ובדרך כלל הצ'ק עובר מיד ליד אצל כמה סוחרים עד שאחד מציגו לגבייה בבנק, ואף דעיקר התכלית הוא גבייתו הסופית, אי"ז מכחיש המציאות שיש בו גם תכונת שוה כסף, [זולת באופן שנוטל הצ'ק בתורת אמנה וכדלהלן סעיף יט], וכ"ה דעת כמה מפורסקי דורנו שהצ'ק נחשב כדבר ערך בגין סחירותו ראה לעיל פ"א סעיף י, וראה מש"כ לעיל פרק ד סעיף יז ובכ"מ מדברי הגרש"ז אויערבאך שבזמנינו הצ'קים נהפכו להיות כחפץ הנמכר ונקנה, וע"ש משנ"ת דבסתמא נוטלים צ'ק לשוויותו העצמית ואין הכוונה שלא

ה"ה בנידו"ד הרי נתבאר לעיל הע' 23 דדעת המחנ"א דשט"ח של עצמו קונה אף מדרבנן כיון דאין בזה החשש דנשרפו חטיך, ואף להחולקים דלא פלוג רבנן, זהו דוקא כשרוצה לקנות בתורת קנין כסף, אבל בקנין סיטומתא שפיר קונה לכו"ע, [ואמנם בשו"ת מהר"ם שיק (חו"מ סי' מא) כתב דכסף לא מהני בתורת סיטומתא, ופירש השו"ע דפרוטה היינו כשאינו טבוע, אמנם פשטות השו"ע ל"מ כן, ועי' תוה"ק פ"ב הע' מה, וראה גם במכירת חמץ כהלכתו בשביבי אש (סי' טז-יח) שהאריך להוכיח דמהני לקנין כסף מכח סיטומתא, ובצ'ק בלא"ה יתכן דאף להמהר"ם שיק עדיף מכסף ממש ומהני ויל"ע].

[ויש לציין דלמהלך זה דמועיל מדין סיטומתא, א"כ הקנין נעשה ע"י נתינת המעות לשם קנין, משא"כ בקנין כסף דעלמא פליגי הפוסקים אם הקנין ע"י נתינת הכסף לשם קנין, או דבעינן שיתן הכסף בתורת תחילת פרעון עי' סמ"ע וט"ז ריש סי' קצ]. 33 כבר הבאנו לעיל הע' 24 מש"כ היד דוד דבאופן שמקדש אשה בשטר של עצמו וכוונתם לגוף החוב מהני דל"ל: "ועיקר דינו של הרשב"א אמת שהיא בשיטת הרמב"ן היכא דקידשה בהמנה עצמה לא בהשיעבוד, וכיון שכן מנה אין כאן משכון אין כאן, אבל במקדשה בהנאה זו שיש לה שיעבוד עליו והשיעבוד הזה שוה פרוטה, נראה לי דבקידושין יכולה להתקדש בזה ולא איכפת לנו באופן זה שעיקר הדבר שעליו השעבוד אגיד גביה הוא דבהנאה גרידא ששוא השעבוד קידשה וזה כולה היא אצלו, וכמו במקדש בהנאת מחילת מלוה דמקודשת אף שגוף ההלוואה כבר בידה, וכמו במקדש בהנאת שימוש כלי וכו', ודקדוק הרשב"א שהבאתי לשונו לעיל שהרי אינו מקדשה בהשטר אלא בהמנה ומנה אין כאן, משמע דאם קדשה בגוף השטר מה ששוא למכור שיעבודו מתקדשת בזה" וכו', ומבואר דשייך לקדש בגוף ההנאה של קבלת החוב וה"נ בצ'ק כשנותן לו צ'ק של עצמו ונעשה חייב לו כנ"ל פרק א א"כ שייך שיועיל לקנין בגוף החוב שההנהו בזה, ואין דעתו שיחול בגוף המנה שיגבה אח"כ בבנק וכדבסמוך.

פי זה כתבו הפוסקים דבין כשראובן שילם לשמעון בצ'ק של עצמו ושמעון כבר מסרו ללוי וקיבל תמורה ע"ז ולוי לא גבה את הצ'ק, ובין כששילם ראובן לשמעון בצ'ק שיש לו מלוי והצ'ק נאבד מיד שמעון [המוכר], הוי כתשלום במעות ואין לשמעון זכות לחזור על ראובן הלוקח³⁶, לדיון נוסף בזה ראה בהערה³⁷, [ואף להסוברים דהצ'ק כהוראה בעלמא יש לצדד דמ"מ מהני לקנין ויש חולקים³⁸].

שנית, אבל בנתן לו צ'ק של עצמו, אם הצ'קים לא נפרדו בבנק חייב לשלם לו שנית, ואף כשיש חשש שיגבו הצ'ק אח"כ מ"מ כשנתן לו שטר פיצוי שיפצנו מכל הפסד חייב לשלם לו וכנ"ל פרק י ענף ה-ו.

ובגור"ד מש"כ דנידון זה תליא בהסברא דהוי כממון ממש, הנה באופן הא' בשילם בצ'ק של עצמו ומסרו לאחר, הרי כיון דהצ'ק הוא כחוב למוכ"ז א"כ הרי כשראובן נתן לשמעון הצ'ק ושמעון נתנו ללוי נמצא שראובן חייב עכשיו ללוי ולא לשמעון וחובו זה הוא התמורה גם עבור שמעון שהרי בגינו ובמסירת הצ'ק על ידו נתחייב ראובן ללוי, וא"כ גם לולי הסברא דחשיב כממון אין זכות לשמעון לחזור על ראובן, ובאופן הב' שמסר לו צ'ק שיש לו מאחרים גם בזה הרי יש בזה דין מכירת שטרות וכמו בשאר שטר שהמלוה מכר ונאבד מהלוקח אין הלוקח יכול לחזור על המלוה ה"ה בזה נראה דגם לולי הסברא דנחשב כממון אין לו זכות לחזור עליו, ואולי י"ל דהוצרך להני סברות משום דס"ד שכיון שהצ'ק נמסר באחריות על גבייתו וכמשנ"ת בכ"מ דחשיב כפרעון מותנה, וס"ד דגם באופן זה הוי כפרעון מותנה, אך כאמור נראה דא"צ לזה, דמה שנחשב כפרעון מותנה היינו שאם יהא עיכוב בגבייה באשמת בעל הצ'ק ישלם לו במזומן, אבל כאן שנאבד לו הצ'ק או שמסרו לאחר אין לו זכות לחזור עליו ודו"ק.

38 הנה לכאור' נראה דאף להסוברים דהצ'ק אינו אלא כהוראה בעלמא, יש מקום לומר דמ"מ מהני קנין בזה הן מצד המנהג, והן מצד שוויותו דהא במציאות מתייחסים אליו כשוה כסף, וכ"כ הגר"ח"מ ואזנער שליט"א: "וא"כ אינו כממרי לגמרי והוא כממרי בכמה תכונות, ולדידי כיון שהוא סחיר עד הביטול והוא שוה כסף במציאות" וכו' (הו"ד בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קכח), אמנם יש שכתבו דלדיעה זו לא מהני לקנין כסף ראה

יחשב כנתינה עד לגביית הצ'ק וה"נ בנידו"ד, וראה עוד להלן דלרוב פוסקי דורנו מקיימים מתנות לאביונים בצ'ק וע"כ משום דבסתמא הוא ניתן על דעת שוויותו ולא על דעת שלא נחשב נתינה עד שיגבנו בבנק.

36 כ"כ הגר"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (בספר עלינו לשבח חלק השו"ת תשו' יג) ע"ש שדן בראובן ששילם בצ'ק עבור קניית חפץ משמעון, ושמעון מסר הצ'ק ללוי ולוי לא גבאו וידוע שלא יגבנו בעתיד, ורוצה שמעון לחייב את ראובן לשלם לו שנית כיון שלמעשה הצ'ק לא נפדה, והביא הגר"י זילברשטיין דע"ז אירע בראובן ששילם לשמעון בצ'קים שיש לו מאחרים והצ'קים נאבדו מיד שמעון, ותבעו שמעון כיון שאין דין שמירה בשטרות חייב לשלם לו שנית, וכתב ע"ז הגר"י: "שאלה זו הובאה לפני גדולי תורה (כפי הנראה כוונתו לחמיו הגר"ש אלישיב שליט"א) ותשובתם היתה שמאחר ובימינו הצ'קים נהפכו להיות מטבע עובר לסוחר, וגם ניתן היום לקנות בצ'קים חפצים, לכן מתקבל על הדעת שהצ'קים דינם כדין ממון, ונחשב הדבר כאילו קיבל שמעון מראובן את כספו, וכשנאבדו הצ'קים ההפסד הוא של שמעון, ועל כל פנים אין שמעון יכול לתבוע ולהוציא ממון מראובן", ומסיים הגר"י: "וכמו כן נאמר בענייננו שראובן שנתן צ'ק לשמעון דומה הוא כאילו נתן לו ממון, ואין שמעון יכול להוציא שוב מראובן את כספו, והריחוק הוא של ראובן", הרי דבשני האופנים ס"ל דהוי כתשלום גמור ואינו יכול לחזור על הלוקח.

37 יש לציין דבעובדא הא' מיירי אף בצ'ק של עצמו דכיון ששילם לו בצ'ק ומסרו לאחר הרי נסתלק מלחבעו וכבר הבאנו לעיל פרק י הע' 175 שכ"כ המנח"י (ח"ז סי' קלא) ודלא כהפת"ח שכתב דהי ספיקא דדינא, אמנם העובדא הב' שנאבדו הצ'קים מיירי דוקא בנתן לו צ'קים של אחרים, דבזה כיון שהפסיד שוויות הצ'קים אין לו לשלם

ג) צדדים נוספים ביתרונו של הצ'ק מהממרני לקנין, מכח דינא דמלכותא, או דממון שבבנק לא חשיב אגיד גביה, ראה בהערה³⁹, [ומכח חשש ביטול אי"ז מגרע כח הקנין שבו כיון שעתה הוא סחיר, וגם אם יבטלנו אח"כ יכול לגבותו מהחותם עצמו⁴⁰].

עצה שיועיל לקנין מה"ת אף להסוברים דלא חשיב ככסף ודין צ'ק של אחרים

ו. לפי מהלך ב' דחשיב ככסף ממש א"כ מהני אף בדברים הצריכים קנין מן התורה, כגון בארבעת המינים, צייצית, מצות מצוה, טבעת קידושין, מכירת חמץ [וכנ"ל סעיף ד], ויכול לקנות ולשלם אף בצ'ק של עצמו, אמנם למהלך א' שמועיל מדין סיטומתא יש לחוש להסוברים דמהני רק מדרבנן וראה בהערה⁴¹, והרצאה להחמיר ולחוש שמא אין הצ'ק נחשב ככסף לקנין⁴² ניתן לעשות בכמה אופנים:

הוראותיו, ואף שנתבאר לעיל פרק א הע' 37 דלגבי צ'ק אין חיוב מהבנק להמקבל ע"ש, היינו שיכול הבנק לסרב מלשלם לו אך למעשה כשגובה מהבנק י"ל דגובה חוב של הבנק שנשתעבד למוכ"ז, וא"כ עכ"פ כשיש לו יתרת זכות בבנק י"ל דאין כ"כ חסרון דאגיד גביה ודו"ק.

ובתורת הקנינים לד' מינים (בענף א הגה' א) כתב דיש פוסקים שכתבו דאף כשקנה במלוה דלא מהני ככסף, מ"מ מועיל לעני"ז דבכה"ג קונה בהמשיכה מדין תורה ע"ש.

40 והיינו דכיון דבשעה שננתנו לו הוא סחיר שפיר מועיל לקנין ודעת בני אדם לסמוך ע"ז, ואם יבטלנו אח"כ הרי יכול לתבוע ממנו בעצמו כמשנ"ת בפרק א הע' 42 ובכ"מ, ואז אף דגרע מממרני ששוב אינו יכול להעבירו מיד ליד מ"מ הרי יש לו אפשרות לגבות המעות ממנו, ומ"מ באופן שלא ישלם לו המעות מיד יהא בזה דין ביטול מקח מדין עייל ונפיק אזוזי וכדלהלן.

41 היינו דלהסוברים דהקנין בזה הוא משום מנהג וסיטומתא כנ"ל בסמוך תליא בפלוג' רברבי אם מהני סיטומתא לדבר שצריך קנין מה"ת או לענין איסורים כמכירת חמץ, ראה בזה בשביבי אש הנ"ל (סי' טז-יח) שהאריך בדברי הראשונים והאחרונים בזה, ואף למש"כ לעיל דכאן מועיל גם מדינא דמלכותא ג"כ י"ל דעדיין לא הוי ככסף קנין מה"ת. 42 והיינו בצ'ק של עצמו אם נאמר כהצדדים שנתב"ל דיש בזה חסרון דאגיד גביה, או להסוברים דהוי כהוראה בעלמא וכמש"כ בשו"ת

להלן הע' 42 מש"כ משו"ת קנין תורה וראה גם בהערה 47 בשילם בצ'ק שיש לו מאחרים לדיעה זו.

39 יש להוסיף דכיון שנחלקו הפוסקים אם מהני קנין בשט"ח של עצמו, מועיל בזה דינא דמלכותא לנהוג כפי הדיעה שנקטו דמהני, וכמש"כ כמ"פ משמיה דהמהרש"ם שהעלה כן לדינא ראה פרק א הע' 19, וה"נ הרי לפי הנוהל כל שנתן כסף או צ'ק לעיסקה מסוימת, נחשב כתשלום וקנין גמור עבור העיסקה.

עוד יש לדון בגוף הדין אם שייך חסרון דאגיד גביה בצ'קים, דיתכן דדוקא כשצריך לגבות מהחותם עצמו בזה אמרינן דלא נחשב שנתן לו כלום כיון שצריך לחזור עליו, אבל צ'ק שעומד לגבותו מהבנק, וכבר מסולק הוא מדו"ד עם החותם, דומה יותר למעמד שלשתן דודאי ליכא בזה חסרון דאגיד גביה, ואף דמעמ"ש שאני שיש לו קנין בגוף החוב, מ"מ י"ל דלגבי החסרון דאגיד גביה סגי בזה שהמחהו לגבות את החיוב מהבנק, ועוד שהרי כיון שנתן צ'ק לתאריך זה הרי הוא חייב להקציב סכום כסף בבנק לכיסוי הצ'ק, ונמצא שכבר ייחד לו המעות במקום מסויים ואי"ז אגיד גביה וצ"ע, וראה בקובץ באר"י (גליון קד עמ' קסח). ויש להוסיף עוד עפמשנ"ת להלן פרק יט סעיף יב מש"כ הגר"מ פיינשטיין דכל כסף המופקד בבנק הוי כשעבוד מהבנק למוכ"ז דהיינו לכל מי שיבוא על פי הוראותיו של בעל החשבון, ולכן מהני צוואה מחיים אצל עו"ד כיון שהבנק משועבד לעשות לפי

- (א) ישלם שוה פרוטה בכסף, והשאר יתן לו בצ'ק⁴³.
- (ב) או שיפרש להדיא שנוטל הצ'ק עצמו בתורת שוה פרוטה לתחילת פרעון והשאר זוקף עליו במלוה⁴⁴.
- (ג) וה"ה דכשהמוכר גבה הצ'ק מהבנק לפני החג נחשב שכבר קיבל הכסף לקנין⁴⁵.
- (ד) כשנתנו המוכר לאחר בתשלום חוב וכדו' לדעת הסוברים דהצ'ק כהוראה בעלמא, יש להסתפק בזה⁴⁶.

דממנ"פ אם החשבון במצב של זכות דהיינו שהבנק חייב לו מעות, א"כ בזה שהבנק משלם הצ'ק שלו ומנכה מהחוב שהוא חייב לו הרי נמצא שנחסר בזה ונחשב שהבנק נותן בשליחותו וכמו במלוה שאומר ללוה לשלם החוב למוכר ושיועיל לקנין כסף דודאי מהני, ובאופן שהחשבון במצב של חובה ונמצא שהבנק מלוה לו בכיסוי הצ'ק, בזה צריכין לסברא הנ"ל דכיון שהבנק מחייבו בחשבונו נחשב כתשלום על ידו.

ועדיין יש לעיין אם בעינן כוונה לקנין א"כ לכאור' בשעת גבייתו מהבנק אינו מכיון לשם קנין, אולם מכיון שנטל הצ'ק לשם קנין א"כ בסתמא גם גביית הצ'ק היא לשם כך דכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה.

46 כשמסר הצ'ק לאחר יש להסתפק בזה, דלדעת הסוברים שהצ'ק כשט"ח, פשוט דזהו מכירת חוב והמוכר נסתלק מזה ונמצא שיש לו עתה התמורה המלאה תח"י וכנ"ל פרק ד סעיף כט וכמבואר בשו"ת מנח"י (ח"ה סי' עו), אבל לדעת הסוברים שזהו הוראה, הרי י"א דאי"ז מכירה כלל והוי רק כשולח שליח לגבות ההוראה מהבנק, ואף למש"כ לעיל פרק ד די"ח דמ"מ נחשב כדבר הנמכר ונקנה וכש"כ כשמכרו בתורת שוויות העצמית, מ"מ עדיין חסר כאן בהכסף קנין דזה שנותן התמורה עבור הצ'ק אינו מתכוין לשם כסף קנין בעבור נותן הצ'ק, אולם יתכן דמ"מ זה מועיל כיון שהמוכר כבר קיבל תמורתו משלם ע"י הצ'ק ונחשב כאילו החותם בצ'ק אומר להמוכר תן לו ואני אשלם לך ונמצא שהוא מוציא על פיו וא"כ שפיר מהני לקנין וצ"ע, ובספר כשרות ארבעת המינים (עמ' ריא) נקיט בפשיטות דכשהעביר הצ'ק לאחר חל הקנין כסף והנראה כמש"כ דצ"ע בזה לדיעה זו דהוי כהוראה.

קנין תורה (ח"ג סי' צג) דלא מהני לקנין כיון דאינו אלא שטר ראייה ונתינת רשות למשוך כסף מהבנק, [ולא ס"ל כמש"כ לעיל הע' 38 דאף להסוברים דהצ'ק כהוראה מהני ככסף לקנין].

43 והיינו שנותן לו פרוטה לשם תחילת פרעון וכשאר קנין כסף דסגי בפרוטה והשאר ישולם בגביית הצ'ק, וצריך לפרש כן ביניהם כדי שלא יחשוב המוכר שהקנין הוא בהצ'ק, ואף בקנין ד' מינים סגי בפרוטה לקנין כמש"כ באור שמח [סוף הל' לולב, אמנם להלן הע' 65 הבאנו מדברי השבט הלוי דעדיף לשלם כל המעות קודם].

44 והיינו דברור דאף להסוברים דהצ'ק כהוראה בעלמא מ"מ הרי יש לזה שוויות של שוה פרוטה, ויכול לקבוע זאת כהתחלת פרעון, והשאר זוקף במלוה, והתשלום ע"י גביית הצ'ק, ואם הצ'ק לא יכובד בבנק ישלם לו מעות אחרים, ומ"מ צריך לפרש כן להדיא, אבל בסתמא כשנוטל הצ'ק ע"ד דמי החוב שבו, אי"ז מועיל משום תחילת פרעון כיון דלדיעה זו כהוראה בעלמא הוא, ואין לו זכות כלל בהחוב.

45 דכשגבה המעות מהבנק ודאי מהני, ולא אמרינן שנחשב גבייתו בעבור הצ'ק ולא בעבור המכר, וכמבואר להדיא בגמ' (כתובות קב, א ובכורות נ, ב) דכשפדה בשט"ח ידידיה מן התורה פדוי לכשיתן, וה"נ כשגובה המעות מהבנק שפיר חשיב נתינת מעות, ואף שהבנק נותן כסף שלו ולא של הלוקח, מ"מ מהני לכה"פ מדין עבד כנעני, ולפי"ז בבנק של עכו"ם יהא תלוי בהפלוג' אם נוהג דין עבד כנעני ע"י עכו"ם, אמנם י"ל דא"צ לזה דכיון שהבנק מחייב את חשבונו מיד נחשב כתשלום שנעשה על ידו דהרי הבנק הורשה לכך על ידו ונחשב כנותן בשליחותו של הקונה וכ"כ הגר"ז גולדברג שליט"א בקובץ הישר והטוב (ח"א עמ' יט). ויש להוסיף

ונראה דכל זה דוקא כששילם לו בצ'ק של עצמו דאז להסוברים דהוי כהוראה י"ל דלא חשיב ככסף לקנין, אבל כשמשלם לו בצ'ק שיש לו מאחרים י"ל דמועיל ככסף קנין אף לדיעה זו⁴⁷, [ובדין פסיקה על הפירות בצ'ק ראה להלן ענף ב].

קנין כסף בצ'ק מאוחר, ודין קנין ד' מינים בצ'ק שזמן פרעונו לאחר החג

ז. בכל האמור לעיל להסוברים דמועיל הקנין בצ'ק, אין חילוק אם נותן לו צ'ק שזמן פרעונו היום, או בצ'ק דחוי שזמן פרעונו לאחר זמן⁴⁸, ואף בקנין ארבעת המינים יכול לקנות בצ'ק שזמן פרעונו לאחר החג⁴⁹, ויש מקום להדר בזה ולקנות דוקא בצ'ק שזמן פרעונו קודם החג ואז כשהמוכר גובה הצ'ק לכו"ע חל הקנין⁵⁰, וראה בהערה באופן שהיה כסף בבנק והמוכר נשתהה מלגבות הצ'ק עד לאחר החג אם מהני⁵¹.

כשאין לו עתה כסף בבנק, והדין כשחזר הצ'ק ועייל ונפיק אוזוי אם בטל הקנין

ח. אף כשאין לו כסף בבנק בשעת נתינת הצ'ק לקנין מ"מ אם הצ'ק יוכרד בבנק⁵² מהני לקנין, אולם אם הצ'ק הוחזר מהבנק, הרי זה כמקח טעות שמתבטל המקח למפרע,

47 לכאור' נראה דאף לדיעה זו דהצ'ק הוי רק הוראה בעלמא א"כ כשנתן לו צ'ק של עצמו נמצא שלא נתן לו כלום ואף כשמסרו לאחר הרי השני גובה מכוחו וכ"ז שלא נגבה אין כאן רק הוראה, אבל כשנתן לו צ'ק שיש לו מאחרים אף שזה רק זכות מ"מ הרי נמצא שנתן לו דבר השווה ממון שכבר קודם שנמסר לו היה לו זכות גבייה כאן, וכיון שבמציאות מסכים ליטול הצ'ק לפרעון מסתבר שהוא נוטלו משום שוויותו העצמית ולא בשביל החוב שבו וכנ"ל הע' 33-34 ומהני לקנין אף לדיעה זו כ"נ לכאור'.

48 דהיינו שזמן פרעונו בתקופה קרובה באופן שאין שוויותו של הצ'ק נפגמת בכך, אבל בצ'ק מאוחר לזמן רב, יועיל רק כפי מה ששמוהו בשוויותו לימכר בשוק.

49 דהרי הטעם שמועיל הוא משום שוויותו או סיטומתא, ובזה לא איכפת לן שפרעונו יהא לאחר החג, וה"ה בטבעת קידושין ומכירת חמץ מהני צ'ק אלאחר הקידושין או לאחר הפסח.

50 הנה עפ"י הזוהר יש ענין שיוציא מממונו עבור המצוה ואם אינו מוציא מפסיד שכר המצוה, כמש"כ החיי אדם והכף החיים (סי' תנר סקל"ט), ולכן נכון שהמוכר כבר יוציא הממון לפני קיום המצוה, וגם בזה הוא בטוח שכבר קנה כדין, משא"כ כשהצ'ק הוא דחוי לאחר החג, אם יחזור או הצ'ק לפעמים בטל המקח למפרע וכדלהלן בסמוך. ומ"מ

אף שלמעשה נתן לו רק צ'ק אבל גביית המעות נחשבת כאילו הוא נתן לו המעות לקנין דלא אמרינן שנחשב גביית המעות כגבייה עבור החיוב שבהצ'ק ולא עבור המכר, אלא חשיב כהמשך לנתינת דמי המכר וכנ"ל הע' 45 וכדיבאר להלן הע' 175, 190, לגבי פדיון הבן דמהאי טעמא מן התורה בנו פדוי כשנותן אח"כ המעות, וה"ה לגבי מכר דויל בתר טעמא, והוי כמי שקנה במשיכה ונותן אח"כ כסף, דודאי מועיל להסוברים דצריך גם קנין כסף, וראה מש"כ בזה בקובץ בית אהרן וישראל (גליון קד עמ' קסז-ח, תשס"ג), וכבר נתבאר לעיל הע' 46 דיש לצדד דה"ה אם המוכר מסר הצ'ק לאחרים וקיבל תמורה עבור הצ'ק י"ל דסגי בזה לענין הקנין כסף, שנחשב שהמוכר הוציא ונתן תמורה על פי בעל הצ'ק, ונמצא שהמוכר כבר קיבל את כספו במלואו בגוף הצ'ק, וע"ש בקובץ הנ"ל.

51 לכאור' בכה"ג הרי למעשה לא גבה המעות ולא הרווחנו כלום בזה, אולם י"ל עפ"ימש"כ הנתי' (סי' שדמ ובכ"מ) דכשהלוה ייחד מעות לפרעון נחשב החוב כפרוע ע"ש א"כ י"ל דגם בנידור"ד אף כשלמעשה לא גבה המוכר את הצ'ק עד לאחר החג, אין בזה בית מיוחד, דהרי הוא מצידו הכין המעות בבנק עבור הצ'ק, ומה שהמוכר לא גבאו עדיין, לא איכפת לן ויל"ע.

52 דהיינו שיפקיד כסף ביום הפרעון או שיש לו אשראי בבנק, וראה בזה לעיל הע' 45.

מדין עייל ונפיק אוזוי⁵³, דכל שהמוכר יצטרך לחזור עליו כמה פעמים עד שישלם חובו יש לו זכות לבטל המקח ולדרוש שיחזיר לו החפץ המכור וראה בהערה⁵⁴, [ואם המוכר לא הציג הצ'ק לפרעון ביומו יש להסתפק אם יכול לבטל המקח מדין עייל ונפיק אוזוי⁵⁵].

דין עייל ונפיק אוזוי כששילם בצ'ק מזומן, מאוחר, שלו, של אחרים

ט. דין זה שיכול לבטל המקח בעייל ונפיק אוזוי הוא בין באופן שזמן פרעון הצ'ק היה ליום הקנין⁵⁶, ובין בצ'ק דחוי אלאחר זמן [ולא נחשב בזה כוקיפת מלוה לסלק דין

דהוי כתנאי נראה דזהו ג"כ כתנאי רק כשלא שילם מיד כשהודיע לו.

ולכאור' נראה דהצגת הצ'ק לגבייה נחשב תביעה אחת, ואח"כ כשחזר הצ'ק והמוכר מודיע לו שיבא לשלם לו מעות אחרים, זה כבר תביעה שניה, ואם יתעכב מלשלם לו מיד, יכול המוכר לבטל המקח, אך יתכן דבעינן שתי תביעות חוץ מהצגת הצ'ק לגבייה ויותר נראה כצד א' ובפרט למש"כ דהוי כתנאי א"כ הדעת נותן דבתביעה אחת לאחר שחזר הצ'ק אם לא ישלם מיד מקפיד ע"ז.

55 יל"ע באופן שנתעכב המוכר מלהציג הצ'ק לגבייה בתאריך הרושם בצ'ק, אם יש בזה דין

עייל ונפיק אוזוי, דבעינן שילך אחריו ביום הפרעון או בסמוך לו כנ"ל, ונראה דתלוי לפי הזמן המקובל בדרך כלל להצגת צ'ק לגבייה, [ואין הזמן בזה עד ו' חודשים, שזהו הזמן שהבנק מכבד הצ'ק, דלענין עייל ונפיק כשצריך להוכיח שמכר רק אדעתא דדחוי נראה דיש לו להציג הצ'ק קרוב לזמן המכר וכנ"ל בשו"ע דצריך לתובעו ביום הפרעון או בסמוך לו], אמנם באופן שהלוקח טוען ומוכיח שאם היה מציגו לפרעון ביומו הצ'ק היה אמור ליגבות בבנק כי הכניס כסף ביום הפרעון, ובזה שהמוכר לא הציגו ביומו גרם לעצמו שהצ'ק חזר, י"ל דבכה"ג לא יכול לבטל מדין עיוניא [וכע"ז נתבאר בפרק ח סעיף גג בנתן לו צ'ק למלאות כפי שער הציג ולא הפקידו ביומו ועלה השער דהמלוה מפסיד] וצ"ע.

56 דבזה פשוט דכיון שחזר הצ'ק ע"ד כן לא מכר לו, וכמש"כ הנתי' (קצ סק"ז ובכ"מ) דכשמכר במזומן והלוקח אומר שאין לו עתה הדמים, יכול המוכר לבטל המקח אף בלא התנאים דעייל ונפיק אוזוי, וה"נ כיון שהסכים לקבל רק צ'ק מזומן וחזר הצ'ק, אם הלוקח לא ימציא לו מיד את הדמים, יכול המוכר לבטל המקח.

53 דין זה מקורו בסוגיית הגמ' ב"מ (עז, ב), ובשו"ע (קצ סעיף י"ז) ויש בזה פרטי דינים רבים, ויסוד הענין דכל שהמוכר מגלה דעתו שמכר רק בגלל שצריך למעות, והלוקח אינו משלם לו, יכול המוכר לבטל המקח אם ירצה, [והיינו שהרשות הוא ביד המוכר, ואם ירצה יכול לקיים המקח], וכ"ה בהליכות שלמה (מועדים פ"א סעיף ג): "גילה המוכר דעתו שצריך הוא למעות האתרוג" וכו', וע"ש דבעינן שיתבענו פעמיים בזמן התשלום, וראה עוד להלן פרטי דינים בזה, וה"נ כל שחזר הצ'ק ותבעו מיד [היינו מיד כשידע שהצ'ק חזר] שישלם לו המעות, והלוקח משתהה מלשלם, ביד המוכר לבטל המקח.

54 הנה בשו"ע (שם) מבואר דבעינן שילך אחריו פעמיים ביום הפרעון או בסמוך לו (ראה קצ סעיף טז), וראה בשו"ת תשו' והנהגות (ח"ג סי' קצב) שכתב: "שמכירה בצ'ק הוי כמכירה על תנאי שהצ'ק יהא בר תוקף ובלא"ה לא קנה" ומבואר דהוי כתנאי שאם יחזור הצ'ק יבטל המכר, ומשמע מדבריו דאף כשמשלם לו מיד המעות המקח בטל, וכ"מ ממש"כ במשפטיך ליעקב (ח"ב סי' ו) דכשחזר הצ'ק הוי המעות כגזל בידו, ובנתי' (סק"ז) כתב דאם מכר במזומן א"צ לחזור עליו שני פעמים, ולפי"ז אם נאמר דצ'ק נחשב כמזומן א"כ יהא ביטול מקח אף כשלא חזר עליו ב' פעמים, ואף אי"נ דלא חשיב כמזומן ממש, מ"מ כיון שמכר רק עבור קבלת תמורה באמצעות צ'ק ונתברר שלא היה כאן תמורה י"ל דלהנתי' יכול לבטל המקח וצ"ע, אך יותר נראה דהנכון כמש"כ דלעני"ז דומה לשאר עייל ונפיק אוזוי שהמכר בטל רק כשתבעו כמה פעמים, וכן מסתבר דלכאור' דעת בני אדם שאם משלם מיד כשחזר הצ'ק נחא להו בזה, ויתכן שלפעמים מוכח מתוך הענין שמקפיד על התשלום מיד אבל בעלמא הדין כנ"ל, ומש"כ בתשו' והנהג'

עייל ונפיק אוזוי⁵⁷, וכמו כן זה נוהג בין כשקנה ושילם לו בצ'ק של עצמו ובין כששילם לו בצ'ק שיש לו מאחרים⁵⁸, ולכן כשקידש במטבעת שקנה בצ'ק וחזר הצ'ק, אם לא ישלם למוכר מיד את התמורה, נתבטלו הקידושין⁵⁹, וכן בקניני חפצי המצוה הנ"ל כשקנה בצ'ק וחזר, אם לא שילם לו מיד הדמים לא יצא ידי מצוותו⁶⁰, [אמנם כששילם לו מיד נראה דהמקח קיים וראה בהערה⁶¹, ואם המוכר נתרשל מלגבות הצ'ק ואח"כ אירע סיבה שבגינה שוב אינו יכול לגבותו, ראה בהערה⁶²].

קנה ארבעת המינים בצ'ק וחזר הצ'ק י"א דאין בזה דין עייל ונפיק אוזוי

י. יש שכתבו דהקונה ד' מינים [או מצות מצוה] בצ'ק וחזר הצ'ק סמוך לחג, אין המקח בטל, כיון שבערבו של החג עדיף להמוכר להסכים לרחות את זמן הפרעון, מלקבל ממנו הד' מינים [או המצות מצוה] בחזרה⁶³, וי"א דאין חילוק בזה ובכל גווני כשעייל

60 כגון בציצית שהמוכר יכול למוכרם לאחרים, וכן בשמן למאור שקנה לצורך הדלקת נר חנוכה וכדו'. ראה לעיל הע' 28, אבל בד' מינים ומצות מצוה ראה להלן בסעיף הבא.

61 כן נראה וכמש"כ בהע' 54 דאינו יכול לבטל המקח אם נותן לו הדמים מיד, [ויל"ע אם חוזר ומשלים בצ'ק אם סגי בזה או די"ל ששוב אינו סומך עליו, וכן יל"ע באופן שעדיין לא שילם לו כלל ועייל ונפיק אוזוי, ונתן לו צ'ק מאוחר אם סגי בזה לבטל את העונ"א, ולכא"ו תליא בהמציות אם סמכא דעתו ע"ז].

62 דין זה נתבאר לעיל פרק יב סעיף כט דעפ"י רוב אינו מפסיד בזה שלא הציג הצ'ק לגבייה כיון שהנהול הוא שיכול להציג הצ'ק עד ר' חודשים, ומ"מ הדבר מסור לדיינים לדון בכל מקרה לגופו, אם היה מקום לחוש שיארע סיבה לעיכוב הגבייה ע"ש, אמנם לגבי דין עייל ונפיק אוזוי כ"כ לעיל הע' 55 שנראה שאם נתעכב מלהציג הצ'ק לגבייה בתאריך הפרעון או בסמוך לו לכא"ו לא יוכל לבטל המקח מדין עייל ונפיק אוזוי וצ"ע.

63 דין זה הוא דבר חידוש מבית מדרשו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שכתב בהסכמתו לספר ארבעת המינים: "נלענ"ד חידוש דאפילו קעייל ונפיק אוזוי שאינו קונה אלא בדמים, מ"מ כיון שבערבו החג ממש הרי לא יוכל המוכר למכור את האתרוג, וברור הדבר שאז לא יתרצה כלל המוכר לקבל את האתרוג מהלוקח ולבטל המקח, לכן נראה דתו לא חשיב כעייל ונפיק אוזוי, כיון דטפי ניהא ליה שהלוקח ישלם לו

57 דלא אמרינן שנטילת צ'ק דחוי הרי הוא כקביעת זמן פרעון וכזקיפת מלוה או כמכירה בהקפה, דבזה מבואר (שם ס"י) דליכא דינא דעייל ונפיק אוזוי, דשא"ה שלא נטל הצ'ק בתורת קביעת זמן פרעון, אלא נטלו בתורת תשלום על סמך שיהא לזה כיסוי, והיינו שהסכים למכור על סמך הצ'ק המאוחר, וכיון שנתברר שאין לזה כיסוי, הרי לא קיבל כלל מה שרצה, וע"ד כן לא נטלו ויכול לבטל המקח, כ"כ הגרש"מ סגל שליט"א בקובץ בית אהרן וישראל (גליון מב תשנ"ב עמ' סז), וע"ש שהביא מש"כ במשפט שלום שם דזקיפת מלוה שמסלקת דין עייל ונפיק אוזוי, אי"ז אותו גדר דזקיפת מלוה בשאר דברים, דשם סגי בכתיבת שט"ח על הדמים, וכאן בעינן שיאמר לו מפורש קנה לך במשיכה והמעות יהיו בהלואה גבך, ופשוט דנטילת צ'ק לא נחשב כאמירה כזו, דאדרבה גילה בדעתו שרוצה דוקא תמורה בידו בשביל המקח, ומה שהסכים ליטול צ'ק מאוחר משום שבתאריך זה הוא צריך להכסף, [ואין חילוק בזה בין כששילם לו בצ'ק של עצמו או בצ'ק של אחרים].

58 דאף בזה גילה בדעתו שרוצה דוקא תמורה בידו בשביל המקח, וכיון שהמיסב נוטל אחריות לתשלום הצ'ק שאם יחזור הצ'ק יתן המעות במלואם, א"כ כל שהצ'ק חזר והמוכר תבעו המעות, יש בזה דין עייל ונפיק אוזוי.

59 דבזה ודאי שהמוכר מעדיף שיחזיר לו הטבעת וימכרנו לאחרים, דאין בזה פחת.

ונפיק אזוזי בטל הקנין⁶⁴, ולכן מן הנכון להקפיד שלא יחזור הצ'ק כשקנה בזה ד' מינים וכדו'⁶⁵, ואם חזר הצ'ק לאחר החג י"א ריש לבקש מהמוכר שימחול לו החוב תמורת התשלום שנותן לו עתה כדי שלא יתברר למפרע שלא קיים המצוה⁶⁶, [לדיון נוסף בעיקר

53 דדמי לשאר מכר דיש בזה דין עיונ"א, אי לא משום סברת הגרש"י הנ"ל].

65 דברור שיש להחמיר בזה וכשמשלם בצ'ק יעדיף שיבא לגבייה לפני החג, הן כדי לצאת מידי פלוגתא, והן משום דהרי מהדרים לקנותו גם בקנין כסף וכנ"ל, וכמש"כ בנחל יצחק (צו סק"ד ענף ג בד"ה ובספרי): "וכעת ראיתי דעדיין יש לדון שיהיה כל אחד זהיר לשלם מיד משום דאם לא ישלם מיד יש לחוש שמא יפשע ולא ישלם אף אח"ו ויהיה האתרוג למפרע גזל בידו" וכו' ע"ש שהוכיח דבדאורייתא יש ליזהר שמא יפשע כדמצינו בנדרים (יז, א) דחיישינן דבתנאה לא מזדהר ע"ש, וראה מש"כ הגר"ש ואזנער בשבט הלוי (ח"ז סי' פג) שהוכיח מדברי המטה אפרים דאף כשקונה גם בקנין חצר צריך לשלם המעות, והוסיף וז"ל: "וזה שכיח מאד בזמנינו דהמוכרים של ד' מינים עומדים בשוק למכור סחורתם ואם מקיף זה הולך לביתו וזה נסתלק מן השוק ואינו יודע אפילו למי לנגוש על הפרעון, וכבר היה לי הרבה פעמים שאלות על זה", והביא בשם החתם סופר שיש לשלם כל המעות ולא רק פרוטה לקנין, וראה מש"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א במוריה (כרך טז גליון ט-י עמ' כגכ): "ונראה דבימינו כל כך עייל ונפיק אזוזי בגלל ירידת ערך המעות ולכן אף שלא גילה דעתו [שמוכר מפני דחקו] הרי זה כגילה", וכוונתו להתקופה שהאינפלציה היתה בתוקף, ואולי כיום אי"ז שייך כ"כ.

66 ראה בתשו' והנהגות (ח"ג סי' קצב) לאחר שכתב דהוי כאילו הותנה שאם יחזור הצ'ק יבטל המקח, נסתפק אם מהני מחילה על התנאי למפרע, וכתב דחלוי בפלוג' הראשונים בטעמא דמהני מחילה בתנאי דלהסוכרים דהטעם הוא משום דכך הוא דעתו מתחילה שיוכל למחול, או משום דהוי כהתקבלתי, א"כ מהני מחילה אלמפרע, אבל להסוכרים דמהני משום דאתי דיבור ומבטל דיבור, לפי"ז לכאור' לא מהני המחילה דכיון שכבר הקפיד על התשלום כבר נתבטל הקנין ותו לא מהני מחילה כמבואר בקצוה"ח (רמג סק"ב) ובנתיבות (סו"ס

לאחר זמן מלבטל המקח, והיא הערה נכונה למעשה", [ועפי"ז כתבנו דה"ה במצות מצוה שג"כ ניחא ליה שישאר אצלו כשלא ימצא לזה קונים לפנות ערב]. ובתוה"ק לד' מינים (ענף א הגה' ב) הביא דבריו, וכתב ששמע מהגרש"י דאף דכשחזר הצ'ק כמה ימים לפני החג שודאי חשיב עייל ונפיק אזוזי, דאז הרי יכול למוכרו לאחרים, מ"מ למעשה כהגיע ערבו של חג, המוכר מוכרח בע"כ להסכים לקיום המקח דאז כבר אינו יכול למוכרו לאחרים, וע"ש ששאל להגרש"י דלכאור' דבריו נסתרים מדברי התורת גיטין (קכ סק"ה ובחי' סק"ב) דכשלא שילם הבעל להסופר עבור הגט בטל הגט, אף שאין הסופר יכול להשתמש בגט זה לאחרים וכ"כ הבית מאיר שם, ומוכח דלא אמרינן סברא זו, והשיב לו הגרש"י דדבריהם צ"ע.

וזכינו לאורו במקום אחר, במכתבו של הגרש"י להגרש"מ סגל שליט"א (הו"ד בקובץ באו"י הנ"ל בהע' 57) וז"ל: "חושבני דבגט שפיר רוצה בעל הנייר שלא תוכל להתגרש כל זמן שהבעל לא ישלם, ואף אם כבר גירשה ג"כ רוצה שאם לא ישלם שיתבטל הגט ויצטרך אז לגט אחר, משא"כ באתרוג גם אם לא יצא מצות אתרוג יוכל להחזיר לו האתרוג ויצטרך להתדיין אתו אם יוכל לומר לו הרי שלך לפניך או לדון על שומתו, ועכ"פ לא ירויח כלום, ולכן אומדנא דמוכח הוא שבערב החג דינו כמוכר שדהו מפני רעתה, והוא רוצה שיתקיים המקח וישאר עליו החוב", [והו"ד הגרש"י הנ"ל בהליכות שלמה מועדים פי"א סעיף ג, וע"ש בקובץ באו"י מש"כ בזה מדברי האחרונים].

64 כן מובא משמיה דהגר"ש אלישיב שליט"א (בקובץ שי"ל ע"י חתנו הגר"י ישראלזון): "מי שקנה ד' מינים בצ'ק ונתברר שאין על זה כיסוי בבנק, והמוכר עייל ונפיק אזוזי, אין הלוקח יוצא בזה המצוה, דלא חל הקנין והוי גזל", וראה בקובץ באו"י הנ"ל מש"כ בזה מדברי האחרונים, [ומש"כ בשו"ת להורות נתן ח"ו חו"מ סי' קכג דבכל גיוני ששילם בצ'ק וחזר הצ'ק אין המקח בטל מדין עייל ונפיק אזוזי דהוי כזקיפת מלוה, ליתא וכמשנ"ת לעיל הע'

דין עייל ונפיק אזוזי, אם נוהג דין זה בכל מכר, או דשייך רק במוכר מחמת דחקו שזקוק למעות, או כשמפרש להדיא שמוכר רק בשביל המעות, ראה בהערה 67].

צ'ק מחשבון מוגבל או שיש בו פסול אחר שלא יכובד בבנק

יא. האמור לעיל דכשנתן צ'ק לקנין וחזר מהבנק יש בו משום דין עייל ונפיק אזוזי, זהו דוקא באופן שבשעה שנתן לו הצ'ק היה אמור להיפרע בבנק, אלא שלבסוף חזר

רמא), ועפ"י הוסיף וז"ל: "נמצא על פי זה דמי שנתן צ'ק מאוחר לד' מינים ראוי לזוהר שישולם בזמנו, דאל"כ נכנס לחשש שלא יצא המצוה למפרע שעל דעת כן לא הקנה לו, וראוי להזהיר על כך או שיפרש בשעת הקנין שקונה בכל אופן ע"י חצירו או ע"י שנתן פרוטה".

67 יל"ע בעיקרא דהאי דינא מש"כ הפוסקים לדון בזה שיבטל המכר מדין עייל ונפיק אזוזי, דייעויין בגמ' ב"מ (עז, ב) דמייירי באחד שמכר "חמרא" ופירש רש"י דהכוונה "לחמור", וביאר במהר"ם דהא דלא פירש רש"י דמייירי ב"יי"ן [נשזהו ג"כ חמרא בלשון הגמ'], משום דיין שזהו דבר העומד לימכר, לא שייך בזה דינא דעייל ונפיק אזוזי, ורק בחמור שבדרך כלל אין בעליו מוכרו רק מפני שצריך ודחוק למעות, בזה אמרינן דכשעייל ונפיק אזוזי בטל המכר, אבל בדבר העומד לימכר אף כשאינו משלם לו אין המכר בטל בכך אלא הרי זה כשאר חוב עליו והמכר קיים, ולפי"ז צ"ב דא"כ לא שייך כל הנידון הנ"ל בד' מינים ומצות מצוה שהם דברים שעומדים בלא"ה לימכר, וצ"ב דברי הבית מאיר הנ"ל שדן לגבי הסופר בכתובת הגט, וע"ש שכתב דכיון "שסתמא הוא עני ודחוק למעות", לכן אם עייל ונפיק אזוזי המכר בטל, וצ"ע מנ"ל האי דינא דכל מי שדחוק למעות והקונה דוחהו מלשלם המכר בטל, דבסוגיין לא מצאנו כן רק בדבר שלא היה מוכרו אם לא שהיה צריך למעות, אבל סופר שבלא"ה כותב שטרות, מנ"ל שדחיקת מעות מבטלת המכר, וכן בדברי המשנה ברורה (תנד סקט"ו) מבואר "דאם גילה דעתו בעת מכירתו שדחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה", אז המכר בטל כשהוא עייל ונפיק אזוזי, וצ"ב כנ"ל דמנ"ל שבדבר העומד לימכר בלא"ה דבטל המכר כשדוחהו מלשלם, והראוני בשו"ת אור גדול (חדשות סי' יח) שהאריך בזה ומסיק: "וא"כ נראה דה"נ בדברים

העומדים לימכר, כיון דפשיטא דגם בלא אונסא דזוזי היה מוכר, מכל הלין טעמי נ"ל לדינא דבעומד לימכר לא שייך עייל ונפיק".

ואולי י"ל דבהא דמצינו דבמוכר שדהו מפני רעתה דבזה ליכא דינא דעייל ונפיק, פירש"י הטעם משום דתלינן שזה שמחזר אחר מעותיו אינו משום שדחוק למעות, אלא מפני שחושש שהלוקח יחזור בו מהמכר, וצ"ב אמאי צריך להאי טעמא, תיפוק ליה דכאן לא מכר דבר החביב לו ולא היה דחוק למעות, והיה אפשר"ל דרצה להשמיענו דאף כשידוע לנו שהוא דחוק למעות, מ"מ המכר אינו בטל מטעם הנ"ל דתלינן שאינו חוזר אחר המעות אלא שלא יחזור בו, אמנם האחרונים הנ"ל כנראה למדו מזה דין חדש, דכל שהוא דחוק למעות המכר בטל כשדוחהו, ורק כשמכר מפני רעתה או לא בטל המכר מטעם הנ"ל, שוב הראוני בשו"ת מלבושי יו"ט (חור"מ סי' ד) שכתב וז"ל: "ועוד נ"ל דבסחורה העומדת למכור להרווחה לא שייך דין עייל ונפיק אזוזי כי אם בידעינן דלא מכר אלא מפני שהוא צריך לדמי", וע"ש מש"כ ליישב דברי השו"ע ביסוד זה, ולפי"ז א"ש דברי המשנה ברורה הנ"ל, דכשפירש בשעת המכר שמוכר רק מפני שצריך למעות, יש בזה דין עיונ"א, וכן נפק"מ בזמנינו באופן שאמר כן בשעת מכר, ונראה דה"ה כשידוע לכל שהוא דחוק למעות הוי כפירש, וכמש"כ הבית מאיר לגבי הסופר דמייירי גם כשלא פירש שדחוק למעות ומ"מ כיון שידוע כן יש בזה דין עיונ"א, ואמנם כשידוע שאינו דחוק אין המקח בטל, וכמש"כ בשו"ת להורות נתן (ח"ו חור"מ סי' קכג) דכשידוע שאינו דחוק למעות ליכא דין עייל ונפיק אזוזי, אמנם למש"כ לעיל בשם הנתיב דכשהתנה שישלם לו מיד ולא שילם לו בטל המכר אף בלא עיונ"א, א"כ לכאור' ה"נ הוי כהתנה שרוצה בתמורה ממשיח להמכר.

הצ'ק, אולם בצ'ק מחשבון מוגבל שאין הבנק מכבד כלל צ'קים אלו, או שיש בהצ'ק פסול אחר שבגינו לא יכובר בבנק⁶⁸, והמקבל לא ידע שיש בזה הגבלה ולא יוכל לגבותו בבנק, יש לצרד רבזה אין צריך לדון עייל ונפיק אוזוי לביטול המקח, אלא המכר בטל מדין מקח טעות דהוי כנתן לו מעות מזויפות לקנין דודאי לא חל הקנין בזה, ומאידך י"ל דאף שרימהו בצ'ק שאינו בר פרעון בבנק מ"מ הקנין חל בהשוויות של הצ'ק לגבותו מהחנות עצמו וראה בהערה⁶⁹.

צ'ק שכבר הוחזר מהבנק או כשזמן פרעונו מוגבל לתקופה מסויימת

יב. אמנם באופן שנתן לו צ'ק שכבר הוחזר מהבנק ומוטבע עליו שהוחזר ומ"מ הסכים לקחתו על מנת לגבותו מהחנות עצמו, וכן כשכתוב על הצ'ק שתוקפו לזמן מסויים ולאחר שעבר הזמן אין אפשרות לגבותו בבנק רק מהחנות עצמו, וכדו' באופנים נוספים שיש לגבות מהחנות עצמו ולא מהבנק, והמקבל ידע זאת בשעה שלקח את הצ'ק, נראה דיש לחלק בזה דכשנתן לו צ'ק של אחרים מהני לקנין, דכיון שידע ממוגבלות הצ'ק ומ"מ הסכים לקחתו ולגבותו מהחנות עצמו מהני בתורת כסף⁷⁰, אבל כשנתן לו צ'ק ידידיה שצריך לגבותו ממנו בעצמו, א"כ להסוברים דבצ'ק כזה יש חסרון דאגיד גביה כמשנ"ת בסעיף ה, נראה דלמהלך א' הנ"ל בסעיף ה דמהני מכח סיטומתא, א"כ בזה לא מהני לקנין כסף כיון שבצ'ק כזה אין מנהג וסיטומתא לקנות בו, אבל למהלך ב' דמהני משום שנוטלו לשויותו העצמית נראה דכשהתנה בפירוש שמסכים להחשיבו וליטלו בתורת כסף מכח שויותו העצמית מהני אבל בסתמא י"ל דאינו נוטלו לשויותו העצמית⁷¹.

השו"ע מיירי בטעה ונתן לו רק תשעים, ועוד דאילו היה המוכר יודע שהצ'ק מחשבון מוגבל לא היה מסכים ליטלו ממנו אף כשבעל הצ'ק אינו יודע שזה מוגבל ולכן חשיב מקח טעות משא"כ באופן דהשו"ע מסכים שיהא מכר וישראלים לו הסכום.
70 והיינו דבכל אופן שאין אפשרות לגבות מהבנק מאיזו סיבה שהיא מ"מ הצ'ק נשאר כשטר חוב על החנות וניתן לחייבו ולגבות מנכסיו ומעותיו שבידו וכמשנ"ת לעיל פרק א הע' 42 ובכ"מ, וממילא בכה"ג מהני לקנין דלא גרע ממש"כ הש"ך שהובא לעיל הע' 18 דמהני קנין כסף בממרני שיש לו על אחרים, אף דהממרני אמורה להיגבות מהחנות עצמו מ"מ כיון שנתנו בתורת כסף קנין מהני וה"נ בצ'ק מהני אף כשעומד לגבייה מהחנות עצמו, אלא דבעלמא כשהמקבל לא ידע מזה ונטלו ע"ד לגבותו מהבנק הרי הטעהו, אבל כאן שידע ונטלו ע"ד לגבותו מהחנות עצמו מהני.
71 והיינו דלפי האמור לעיל הרי תוקפו של צ'ק עצמי לקנין הוא מכח סיטומתא או מכח שנטלו

68 כגון שהחתימה בשינוי מדוגמת החתימה שמסר בבנק וכדו' מסיבה אחרת שהבנק לא יכבד את הצ'ק והדבר אינו ניכר לעין.
69 הנה כבר דנו האחרונים בכל קנין כסף כשנתן לו מאה אם הקנין בכל הסכום או שהקנין בפרוטה והשאר הוא כמתנה בעלמא ראה בית שמואל (אהע"ז סי' לו) בדין קידושי כסף ובכ"מ ויש חולקים שם בזה ע"ש ואכמ"ל, ובשו"ע (סו"ס קצ) מבואר דבנתן לו מאה וטוען המוכר שהיה רק תשעים הקנין חל והשאר הוא כחוב עליו ע"ש, וא"כ ה"נ י"ל דאף שהצ'ק אינו ראוי ליגבות בבנק מ"מ כיון שראוי לגבותו מהחנות עצמו א"כ אף שהצ'ק שוה פחות בגלל זה מ"מ אי"ז מעכב חלות הקנין אלא הקנין חל בהשוויות של הצ'ק והשאר הוא כחוב עליו, אולם י"ל דכאן גרע דכיון שרימהו ונתן לו צ'ק שאינו בר פרעון בבנק ע"ד כן לא הקנה לו ודומה למעות שנמצאו מזוייפות, וה"ה בעובדא דהשו"ע הנ"ל אם יתברר שהלוקח רימהו ונתן לו בידועין רק תשעים הוי מקח טעות ודין

כשקנה בצ'ק למוטב בלבד, צ'ק פתוח, צ'ק במטבע חוץ

יג. אופנים נוספים שנתן לו צ'ק ששונה משאר צ'קים ודיניהם כדלהלן:

(א) אם נתן לו צ'ק שפקודתו היא למוטב בלבד מועיל, דבין אם הוא צ'ק של אחרים מהני כיון שהסכים לכך⁷², וכן בצ'ק של עצמו נראה דהן מכח מנהג וסיטומתא מהני, והן מכח שוויותו העצמית כשנטלו על דעת כן ג"כ נראה דמהני אף שצ'ק כזה אינו סחיר כלל⁷³.

(ב) באופן שנתן צ'ק פתוח שעדיין לא נכתב בו הסכום, למשנ"ת לעיל פרק יא סעיף ט דבצ'ק פתוח נקטינן דחשיב כשטר ויכול למלאות הסכום לפי מה שהוסכם ביניהם, ה"נ מהני לקנין ויכול למלאות פרטי הצ'ק ועי"כ חל הקנין⁷⁴, [ונפק"מ למעשה בקניני שכירות בתים, שכירות פועל וקבלן, תלמודי תורה ובתי ספר וכדו' שנהוג ליתן צ'ק פתוח ע"ז וראה בהערה⁷⁵].

שוויות לגבותו בבנק והסכים לקחתו ע"ד כן. 74 והיינו דכיון שנקבע ביניהם שימלא את הצ'ק בסכום מסויים, הרי בידו לעשות כן בכל עת, ועי"כ יחוייב בעל הצ'ק לכבד את הצ'ק וממילא חל הקנין למפרע משעת נתינת הצ'ק דעל דעת כן נתנו לו כדי שימלא הסכום ויקנה בו, דהן אמנם כ"ז שעדיין לא כתב הסכום אף שהצ'ק לא חשיב כשטר פסול כיון שנהגו למסור צ'קים באופן זה וכמשנ"ת בפרק יא סעיף ט, אך למעשה לא נעשה הקנין, אלא שמסר לו הכח והרשות לעשות חלות הקנין ברגע שיכתוב הסכום בהצ'ק, [אלא שמסיבה טכנית כגון שהתשלום הוא לפי שער הדולר ולא ידעו השער או מטעמים אחרים עדיין לא מילא את פרטי הסכום, אך אי"ז סיבה לגרע את כח הקנין שבו].

75 הנה מש"כ בסמוך שחל הקנין עם מילוי הסכום, זהו באופן שאכן ניתן למטרה זו, אולם יש לדון בכל מקרה לגופו, כי לפעמים הסיבה שלא נכתב הסכום משום שעדיין צריך לבדוק את פרטי הקנין, והוסכם ביניהם שכשירדיע לו סופית על הסכמתו או יכתוב הסכום, ונמצא שהצ'ק הוא כפקדון בידו עד שירדיע לו להשתמש בו לקנין, וכן בעובדא שמסר צ'קים לגן או בית ספר או תלמוד תורה כי היה בדעתו לשלוח שם ילדו, [ועדיין לא מילא הסכום משום שהפרעון לפי שער הדולר של יום התשלום], ולאחר מכן החליט שאינו רוצה לשלוח שם ילדו, יש לדון אם נחשב שכבר נתחייב לשלוח

בתורת שוויותו העצמית שהוא נסחר בשוק, אבל באופן זה שאין אפשרות לגבותו בבנק אין כאן שום מנהג ולא חשיב כסיטומתא, ומיהו לטעם ב' דמהני מכח שוויותו א"כ כיון שאין צ'ק כזה סחיר בשוק מסתבר דבסתמא לא נחשב שנטלו לשוויותו העצמית, ומ"מ יש לומר דכשסיכמו בפירוש ביניהם שמסכים לקחתו בתורת תשלום ככסף, א"כ הרי הוא החשיבו כזה ככסף לקנין וכנ"ל מדברי היד דוד בנתן לו שט"ח או משכון וה"נ בנידו"ד ובכה"ג מהני.

72 דלא מיבעיא באופן שנתן צ'ק להמוכר שנכתב לפקודתו ועל שמו אלא שהחתום בצ'ק הגבילו לפקודתו בלבד, דאף שאי"ז סחיר מ"מ מועיל לקנין וכנ"ל הע' 26 דמהני כממרני [ואף עדיף מדלעיל בסמוך כיון שצ'ק כזה יכול לגבותו בבנק, אלא שאין לו אפשרות להעבירו לאחרים], אלא דה"ה כשנתן לו צ'ק שנכתב לפקודת אדם אחר, אלא שהמוכר הסכים לקחתו כי יש לו דרך להסתדר עם זה ולגבותו בבנק, גם כזה מועיל לקנין כיון שהסכים ליטלו ממנו.

73 והיינו דהמנהג נקבע על פי הנהגת בני אדם, וזה נפוץ מאד למסור צ'קים למוטב בלבד וישנם כאלו שמזמנים צ'קים שמטבע עליהם הכיתוב למוטב בלבד, כי באופן זה החותם מוגן מתביעת צד שלישי וכנ"ל בפרק ה סעיף כז בדין תקה"ש, וגם מכח שוויותו העצמית וסחירותו אף שצ'ק כזה אינו סחיר כלל, מ"מ י"ל דמהני כיון שיש בו עכ"פ

ג) שילם לו בצ'ק במטבע חוץ, נראה דדינו כמש"כ בסעיף יב דבצ'ק של אחרים מהני משום דע"כ שהסכים לקחתו כיון שיכול לגבותו מהחותם או למוכרו וא"כ מועיל לקנין ככל שטר של אחרים, אבל בצ'ק של עצמו להסוברים שיש בזה חסרון ראגיד גביה, תליא בהנ"ל דאם הטעם שמועיל הוא מדין סיטומתא לכאור' לא שייך זאת בצ'ק ממ"ה, אך להסוברים דמועיל משום שנטולו לשוויותו העצמית, שייך שיועיל גם בזה.⁷⁶

ענף ב - הקדמת מעות ופסיקה כשמשלם בצ'ק ופרטי דינים נוספים

אופני ההיתר בקנינים שיש בהם חשש רבית, ביש לו או שיצא השער יד. בדיני רבית מצאנו חילוקי דינים שונים, יש שקונים חפץ מסויים ונותנים דמיו לפי מחירו היום, והחפץ נמסר ללוקח לאחר זמן, והגדרתו כפסיקה בהקדמת מעות, ואסרוהו חז"ל משום שלאחר זמן כשמוסר לו החפץ לפעמים כבר עלה מחירו, ונראה כאילו הוזיל לו בשביל הקדמת המעות, וכש"כ שאסור כשמוזיל לו להדיא ממחירו הנוכחי בגלל הקדמת המעות.⁷⁷

אולם בתנאים מסויימים התירו למכור באופנים הנ"ל:

- א) כשיש לו להמוכר את החפץ, דבזה התירו אף כשמוזיל לו ממחירו העכשוי⁷⁸, וי"א דרק כשנותן לו מעות באופן שקנהו למי שפרע מותר להוזיל גביה.⁷⁹
- ב) כשיצא השער, דבזה התירו למכור לפי השער של עכשיו, אף כשנותן לו החפץ

דוקא בת"ת זו שהצ'ק כבר עשה קנין בהפועל, או דעדיין לא חל הקנין ויכול לחזור בו, ולכאור' תלוי בהמציאות שאם כבר החליט בדעתו לשלוח הילד לת"ת זה מסתמא מסר הצ'ק לקנין, אך אם עדיין לא החליט ונתן הצ'ק רק כדי לחסוך הטיחה לבא פעם נוספת חשיב כפקדון ולא קנה, ואמנם באופן שכבר התחילו הלימוד בת"ת שכבר חל הקנין של שכירות הפועל בהתחלת מלאכה, בלא"ה אינו יכול לחזור בו, ואז הרשות ביד המנהל הת"ת לגבות כל הצ'קים של כל השנה, ומסתבר שאף נחשב כמוחזק מכח הצ'קים וכדיבאר להלן פרק יד סעיף ל, אבל באופן שעדיין לא התחיל במלאכה, דינו כנ"ל דתלוי במציאות הענין, וכן הדין בשכירות בתים דבסתמא נותן הצ'ק מיד לקנין, אך אם לא החליט עדיין לשכור ונתן הצ'ק רק כדי לחסוך לבא פעם נוספת לכאור' חשיב רק כפקדון וכנ"ל.

76 כן נראה לכאור', דבצ'ק של אחרים ודאי נטלו מכח שוויותו לימכר כאן, אבל בצ'ק של עצמו להסוברים שיש בזה חסרון של אגיד גביה, א"כ

להטעם שמועיל משום סיטומתא לכאור' לא שייך זאת בצ'ק דולרי שאי"ז שכית כ"כ, אבל להטעם שמועיל משום שנטולו לשוויותו זה שייך גם בכה"ג. 77 ונמצא שהקדמת המעות היתה כהלואה ומה שהוזיל גביה או שהסכים למכור לפי השער של עכשיו אף שיתייקר אח"כ זהו משום הקדמת המעות, והרי זה רבית דרבנן שאסרו אף בדרך מכירה, ונתבארו פרטי דינים אלו בכ"מ פרק איזהו נשך ואכמ"ל בזה, ונביא רק מה שצריך לעניינינו. 78 ואף שאינו נותן לו עתה את החפץ, מ"מ התירו חז"ל דהרי זה נחשב כאילו קנה חפץ זה שיש לו עתה, והמוכר מעכבו תח"י, ומותר אף כשיתן לו אח"כ חפץ אחר, ראה בכ"ז בשו"ע (י"ד סי' קעג).

79 כ"מ מרש"י ותוס' ב"מ (סב, ב), והטעם משום דבכה"ג כיון שחל המכר לענין מי שפרע לא מיחזי כרבית, דנחשב כאילו נתייקר ברשותו, והאריכו האחרונים בזה מ"ט הוצרכו לזה, ולא סגי להו הטעמים האחרים שהוזכרו בגמ' בהתירא דיש

לאחר זמן⁸⁰, אולם דוקא כשקנה במעות מותר ביצא השער כיון שהמוכר יכול לקנותו עתה ולהביא לו הסחורה, אבל כשיש לו חוב אצל המוכר, אינו יכול לקנות בחוב זה בהיתר דיצא השער, כיון שאין להמוכר במה לקנות⁸¹.

קניה בהזלה והקדמת מעות בצ'ק בהיתר דיש לו

פז. קנה חפץ בהזלה ובהקדמת מעות בהיתר דיש לו, ושילם לו בצ'ק של אחרים, הרי זה מותר אף להסוברים דבעינן קנין למי שפרע, דשפיר קונה בו למי שפרע⁸², ואף כשקנה בצ'ק של עצמו מותר, אף שנתבאר לעיל די"א דצ'ק של עצמו לא מהני לקנין⁸³, שאני נידון דידן דממנ"פ מותר, דאם הצ'ק נחשב ככסף, הרי קנה בו גם למי שפרע⁸⁴, ואם הצ'ק לא נחשב ככסף, הרי לא נחשב כהקדמת מעות⁸⁵, ואף כשהמוכר ימשוך הכסף מהבנק אח"כ או שימסור הצ'ק לאחרים, אי"ז נחשב כהקדמת מעות ללא קנין, דבשעת משיכת המעות או מסירת הצ'ק לאחרים מועיל ג"כ ככסף קנין⁸⁶, [וראה מש"כ לעיל סעיף ו באופן שנתן הצ'ק לאחרים אם מהני לדיעה זו].

בדין החנויות ובעלי מכולת שמבקשים מהלקוחות צ'ק בתחילת החודש בסכום הקניות הממוצע, והלוקחים מקבלים הנחה בכמה אחוזים, ראה בהערה⁸⁷.

סופרים (רבית סי' קעה עמ"ד סק"ד) דצ'ק לאו תורת שטר עליו ולא נחשב כתשלום, והביא כן גם מספר כלל דרביתא אות ז וכתב דכן עמא דבר, אך כאמור המנהג הוא להחשיבו ככסף גמור].

83 וכו"ל הע' 20-21 בדעת הרשב"א וכדנקיט הש"ך הבית אפרים ודעימייהו, והיינו משום דאגיד גביה ואי"ז נחשב כלל כנתינת כסף לקנין.

84 וכדעת רש"י ודעימיה דשט"ח של עצמו קונה למי שפרע כדלעיל הע' 22, ולדעת המחנ"א שהובא לעיל הע' 23 דקונה לגמרי וא"צ משיכה א"ש טפי.

85 והיינו דאם צ'ק של עצמו לא נחשב כלל כנתינת מעות לקנין, א"כ אי"ז כהקדמת מעות כלל, ונמצא דמכח ממנ"פ מותר בכה"ג פסיקה בהזלה, וכ"כ בבית יהודה (פכ"ד הע' ב).

86 וכמשנ"ת לעיל הע' 45 דגבי פדה"ב ג"כ מבואר דבנו פדיו לכשיתן, ונמצא דלצד זה שצ'ק של עצמו לא נחשב ככסף, הרי בשעה שהמוכר מושך הכסף מהבנק, זוהי שעת נתינת הכסף והקדמת המעות, ומשעה זו קאי במי שפרע, ושפיר מותר לכו"ע בכה"ג.

87 בבית יהודה (עיקרי דינים פט"ו הע' ה) דן בחנויות מכלת שנותנים הנחה ללקוחות

לו, ראה בנתיבות שלום (במבוא לסי' קעה אות ט"ב), ובתורת רבית פרק י (בירו"ה אות יח) הביא כן גם בשם הריב"ש, ומשמע שם דלכתחילה יש לחוש לדיעה זו.

80 שו"ע שם (קעה ס"א) ויש בזה פרטי דינים רבים, באיזה שער מותר ואכ"מ, וסברת ההיתר בזה דכיון שיצא השער ויכול המוכר לקנותו בשער זה, אי"ז נחשב שעושה לו טובה בזה שמוכר לו בשער זה, ויש שהוסיפו דנחשב כיש לו למוכר, ויש שהוסיפו דטעם ההיתר בזה משום דמועיל המעות לענין מי שפרע כיון שנתן לו מעות ויצא השער, ראה תורת רבית פ"י (בירו"ה אות ב).

81 שו"ע (קסג ס"א) והיינו דכיון שכל ההיתר דיצא השער הוא משום שיכול המוכר לקנות החפץ, ובכה"ג הרי אינו יכול לקנותו, ומותר רק בהתירא דיש לו וכו"ל, ועי' תורת רבית (פ"י סכ"ט).

82 כמשנ"ת לעיל סעיף ד דצ'ק של אחרים לכו"ע מהני לקנין בקרקע, וכן במטלטלים למי שפרע, וממילא א"ש לדעת רש"י ותוס' וריב"ש שסוברים דלהיתר פסיקה בעינן קנין למי שפרע וכו"ל הע' 79, ונהנה כאמור לעיל הע' 26, 38, 44, אף להסוברים דהוי כהוראה מ"מ יש בזה גם משום שזה כסף ומהני לקנין, ולפי"ז ליתא למש"כ בדברי

קניה בהקדמת מעות בצ'ק בהיתר דיצא השער

פז. קנה באופן דהתירא דיצא השער, ושילם לו בצ'ק של אחרים, הרי זה מותר, שהרי זה כתשלום בשוה כסף⁸⁸, ואף אם שילם בצ'ק של עצמו, מ"מ אין זה נחשב כתשלום בחוב ראסור באופן זה⁸⁹, אלא הרי זה כתשלום בשוה כסף, כיון שהמוכר יוכל לקנות הסחורה בצ'ק זה⁹⁰.

[ברין אפשרות לאיחור תשלום ע"י צ'ק בגלל שקונה ממנו קניה גדולה, אם יש בזה חשש רבית ראה לעיל פרק ח סעיף מא, ובסעיף סב שם מבואר דין שימוש בחפץ ששילם ע"ז בצ'ק ויש לו זכות להחזיר והמעות יהא כהלואה].

פסיקה במעות על חפץ או להיפך

יז. יש אופנים בהם קנייה בשט"ח או צ'ק עדיפה מקנייה במזומן, ידוע שבאופן שנותן מעות עבור חפץ מסויים, אף שיכול לקנות בהם מן התורה, ולאחר תקנת חז"ל

על מוצר מסויים שיש לו עתה תח"י, ובכל יום יחליפו למוצר אחר, וניתכן שיועיל גם כשמפרש להדיא שפוסק עמו על הדברים שיקח למחר מדין ברירה ויל"ע בזה].

עוד י"ל סברא נוספת להיתר דלא חשיב כלל הקדמת מעות כיון שלמעשה מיד אחר נתינת הצ'ק יכול הלוקח לקנות נגד כל הסכום, והמוכר לא יעכב בעדו וזהו הוכחה שההזלה היא רק משום שמריח שאינו צריך לרדוף אחריו, ונע"ע משנ"ת לעיל פרק ח סעיף מא בדין חנויות שנותנים הנחה למי שמשלם לו בצ'ק מזומן וכדו'.

88 דלענין דין תשלום המעות באופן זה לא איכפת לן שמשלם בשוה כסף, דמ"מ יכול המוכר לקנות בחפצים אלו, וכלשון הגמ' (ב"מ סג, א): "מה לי הן מה לי דמיהן", ראה תורת רבית (פ"י בירו"ה אות יג).

89 כנ"ל הע' 81 דלא התירו ביצא השער רק כשמשלם לו בכסף או שוה כסף ולא בחוב שהמוכר חייב לו.

90 כן נראה פשוט, דכיון דהאי התירא הוא משום שיכול לקנות בו, א"כ גם אם נימא דיש בזה חסרון דאגיד גביה, מ"מ אי"ז מכחיש המציאות שיכול לקנות בצ'ק זה, ואף א"ג שאין יכול לכופו לקבל צ'ק בפרעון המכר, מ"מ כשהסכים לקבלו שפיר נחשב כנתינת מעות לעני"ז, ולא דמי למי שקנה בחוב שהמוכר חייב לו דלא קנה, דשא"ה שאין למוכר במה לקנות עתה משא"כ בקנה בצ'ק.

שמוסרים צ'ק בתחילת החודש בסכום הקניות הממוצע לחודש, וע"ש שכתב דתלוי בהפלוג' שהביא שם בפ"ב אם מותר לתת שכר למי שנותן לו צ'ק דחוי כהלואה ומשלם לו יותר לפני תאריך הפרעון של הצ'ק, ונעמ"כ בזה לעיל פרק ח סעיף ז-ח דאין לסמוך על המתירים בזה], והוסיף דאם כבר נגבה הצ'ק לכאור' הוי כהקדמת מעות, אלא דיש לצדד דכיון שנותן ההנחה גם כשהצ'ק עדיין לא נגבה, יש לתלות שנותן לו ההנחה לסיבה אחרת כדי שלא יצטרך לרוץ אחרי הלוקח, וסיים דבאופן שנטל מתחילה צ'ק לאמצע החודש, יש לאסור ההנחה לאחר זמן פרעון הצ'ק ע"ש, אמנם לכאור' צ"ב דבכל אופן אי"ז נחשב אלא כפסיקה בהזלה באופן שיש לו החפץ, וא"כ גם כשהצ'ק נגבה מותר, ואף א"ג דעד הגבייה לא היה נחשב כנתינת מעות, מ"מ כשגובה המעות שפיר חל דין מי שפרע, ומותר לכו"ע להודיל גביה באופן שיש לו, ופשוט דבעל מכלת נחשב כיש לו שעפ"י רוב יש לו כל המוצרים תח"י.

ונראה בכוונתו דשא"ה שבשעת נתינת הצ'ק אינו פוסק על דבר מסויים, ואדרבה הרי רצונו ליקח ממנו בכל יום מוצרים טריים שלא באו עדיין לעולם וגם עדיין אינו יודע מה יקנה ממנו במשך החודש, ואינו מתכוין לפסוק על דבר מסויים אלא מתכוין באופן כללי על כל מה שיקנה ולכן חסר בזה הפסיקה, וגם ליכא מי שפרע בכה"ג, ולכן העצה בזה היא שיתנה עם המוכר להדיא שפוסק עם הצ'ק

שמעות אינם קונות, מהני קנינו בזה רק למי שפרע⁹¹, אולם בכל זאת אין המעות מחייבים את המוכר לספק לו את החפץ מדין פסיקה, שכן שנינו הכסף אינו קונה את הזהב⁹², לעומת זה כשמושך החפץ הרי הוא מתחייב בדמיו⁹³, וי"א דאף יכול לפסוק שתמורת החפץ תינתן בדבר מסויים, וחל עליו חיוב לתת התמורה שהותנה ביניהם⁹⁴, [ובדין פסיקה ממעות על מעות ראה בהערה⁹⁵].

פסיקה בשטר חוב על חפץ או על מעות

יח. נתן לו שטר חוב על עצמו או על אחרים בתורת שוה כסף, ופסק עמו על חפץ מסויים או שפסק עמו שיתן לו מעות מזומנים כנגד השטר⁹⁶ יש בזה ג' שיטות כדלהלן:

91 כנ"ל הע' 15.

92 מתני' דר"פ הזהב ב"מ (מד, א), והאריכו בזה מפרשי הש"ס והפוסקים דכך נתקבלה ההלכה שמעות כיון שתכונתם היא שניתנים כתשלום עבור חפצים, לכן במשיכת התשלום אין חלות חיוב על המוכר לספק לו את החפץ, דדוקא כשמושך הלוקח החפץ הנקנה הרי הוא מתחייב ממילא בהתמורה הכספית מכח פסיקה אף כשאינו מפרש להדיא שמתחייב, משא"כ בזה שהמוכר מושך המעות שהם התשלום להחפץ, אין זה פועל חיוב של פסיקה ליתן לו חפץ, דאף דודאי יש לו תביעה עליו משום ממוני גבך, ומכח זה יכול לקנות בקנין כסף דהא בעינן "כסף החזור" וכנ"ל הע' 15 אבל אין זה פועל חיוב של פסיקה על גוף החפץ, ובתני' (רג סק"ו) אף הוסיף דגם חיוב של מי שפרע לא חל בכל אופן דדוקא כשקובע איתו דרך קנין שנותן לו כסף לקנין על החפץ אז מהני לחלות חיוב מי שפרע, אבל באופן שנתן לו כסף והלה אמר לו אתן לך נגד זה פירות, כיון דאתן לאו קנין הוא לא חל אף חיוב מי שפרע דאי משום פסיקה הרי לא שייך פסיקה על חפץ תמורת דמים עיש"ה, [ומ"מ יכול להתחייב בחיוב הגוף בדבר המצוי בשוק ע"ש, ודינים אלו הם אף לפני שביטלו חז"ל קנין מעות דאף שהיה מועיל מעות לקנין אבל לא לפסיקה].

93 כמבואר בר"פ הזהב (שם): "הזהב קונה את הכסף", והיינו דוהב נחשב כפירי נגד כסף שנחשב כטיבעא, ומשיכת הזהב מחייבת את הכסף.

94 וכמש"כ הנימוקי יוסף (ב"מ כז, א מדפי הרי"ף) שניתן לפסוק חטים ישנות על חטים חדשות,

ח"ל הנתי' (רד סק"ז): "וכך הוא דינא דאורייתא, דכשקנה דבר אחד מחבירו נתחייב במה שהבטיח לשכנגדו, דעל אופן זה נעשה לו הקנין", וראה בתני' (לט סק"י) שביאר גדר חיוב פסיקה דבזה שמשך החפץ וקבע לתת נגדו מעות או חפץ מסויים, הרי חל עליו חיוב לתת המעות או החפץ, וכ"ז שקיים החפץ שעליו פסק מחייב הוא לתת חפץ זה, ורק אם ימכור החפץ, יתן לו חפץ אחר או מעות אחרים במקומם. כן הוא פשוט דעת הנימוקי"י אמנם החזו"א (יו"ד עג סק"ה) כתב דצריך קנין ע"ז ומש"כ הנימוקי"י דמהני זהו רק בדבר הנעשה חליפין ע"ש.

95 הנה כאמור פסיקה היינו שמשיכת החפץ מחייבתו ליתן הדמים אבל משיכת דמים אינה מחייבתו על החפץ, ודנו האחרונים במי שרוצה לעשות פסיקה ממעות על מעות שמשיכת מעות מסויימים תחייבו בפסיקה על מעות אחרים ששניהם נחשבים כטיבעא, וברעק"א (בחי' לב"ב בתשו' לבנו ד"ה דברין) פשיטא ליה דלא מהני (וכ"כ רעק"א גם בחי' לר"פ המפקיד בד"ה ובוה נלע"ד, ובר"פ הזהב ס"ה תד"ה נעשה), ברם י"ח ע"ד הגרעק"א ראה בפתחי דיעה (רבית סו"ס קסה, להג"ר צבי בוקשפן שליט"א) שהביא מדברי החי' הרי"מ והנחל יצחק דמשמע מדבריהם דמהני פסיקה ממעות על מעות ואכמ"ל.

96 והיינו שרוצה ממנו הלואת כסף ונותן לו שט"ח מאוחר, או שקונה אצלו סוג מטבע מסויים ומשלם לו בשט"ח, וכן בפוסק על חפץ שרוצה לקנותו, וכעובדא דהמבי"ט (ח"ב סי' ר, ריג) שנתן לו שט"ח על עצמו ופסק על צמר.

(א) דעת השו"ע דלא חל הפסיקה ונמצא שלא נתחייב ליתן לו החפץ או להלוות לו הדמים⁹⁷.

(ב) וי"א רכשנותן שטר חיוב לחבירו כיון דאין השט"ח ככסף גמור, חל הפסיקה שהתנו ביניהם, ומחוייב הוא לספק לו מה שהותנה, ואינו יכול לחזור בו⁹⁸, [וראה בהערה אם לדיעה זו מהני גם ככסף לקנין⁹⁹].

(ג) וי"א רזהו ספיקא דדינא¹⁰⁰.

(ד) ויש שחילקו דתלוי מהי מטרת הפסיקה, דבאופן שרוצה ללוות ממנו מעות שהמטרה

כאן עדיף דכיון שרוצה רק לחייבו כנגדו בחיוב פסיקה, לא איכפת לן בזה שאגיד גביה, דרק כשרוצה לקנות גוף החפץ בקנין כסף אמרינן דאגיד גביה לא נחשב ככסף לקנין, אבל לענין פסיקה אין חסרון באגיד גביה "דכיון דהוא קנה השעבוד לנכסי הוי כקונה חפץ להרמב"ן ונתחייב לו כחיוב גברא אמטלטלין שהבטיח לו" ע"ש.

99 הנה מדברי המבי"ט מוכח דס"ל דמהני אף לקנין בתורת שוה כסף, וכבר דנו האחרונים בזה, די"א דל"מ קנין בשוה כסף משום דלא נדע מהו הדבר הקונה ומהו הדבר הנקנה, והאחרונים תירצו דזה שמקפיד על חפץ מסויים זהו הדבר הנקנה שמשיכתו עושה חיוב פסיקה, וזה שאינו מקפיד על חפץ מסויים זהו הדבר הקונה, דכיון שנוטלו בתמורת הקנין מסכים הוא לקבל כל דבר (עי' תוה"ק ריש פ"ג), והנה בנידון המבי"ט הרי הקונה רצה דוקא צמר, והמוכר הסכים לקחת שט"ח עליו בתמורת הצמר, והרי אילו נתן לו שוה כסף אחר לכאור' היה עדיף לו שיכול למוכרו בכל מקום משא"כ שט"ח שצריך לגבותו אצל הלוה דוקא, וא"כ נמצא דזה שקיבל השט"ח הרי לא היה מקפיד דוקא על זה, ואפ"ה נקיט המבי"ט דהשטר נחשב לדבר הנקנה ומשיכתו עושה פסיקה, ומוכח דס"ל דבכל קנין בשוה כסף, שייך לקבוע ביניהם בעצמם מהו הדבר הנקנה ומהו הדבר הקונה ודו"ק.

100 כ"כ התומים (לט אורים סקס"ג), וגם בש"ך הנ"ל העלה בתחילה דהוי ספיקא דדינא, אלא דלבסוף מסיק שוב נראה בעיני להכריע כהרשב"א לגמרי, ע"ש שכתב הוכחות לזה והנתיי יישב כל הוכחותיו ע"ש וצ"ע.

97 כ"ה דעת הרשב"א (בשו"ת סי' אלף נד) דשט"ח אינו עושה פסיקה כלל, וביאר הנתיי (לט סק"י"ח) דס"ל דכיון שהחוב אינו ברשותו לא נחשב כלל כתמורה לענין פסיקה, ומשמע דס"ל דלא רק בשט"ח של עצמו לא מהני נדבזה הרי לדעת הרשב"א יש חסרון נוסף דהחוב אגיד גביה ול"מ אף לקנין כסף כנ"ל הע' 21], אלא אף כשנתן לו שט"ח דאחרים ל"מ כיון דאינו בעין, ולפי"ז אף כשפוסק בזה על חפץ לא מהני, וכש"כ כשפוסק על דמים, וכדיעה זו נקיט השו"ע (לט סי"ז) דהנותן שט"ח לחבירו, ורוצה לחייבו להלוות לו כנגדו, לא חל על המלוה שום חיוב להלוות.

98 כ"ה דעת הרמב"ן, והיינו דאילו היה נותן לו מעות מזומנים הרי לא קנה רק למי שפרע, אבל כיון שנתן לו רק שטר, לא גרע מפסיקת חפץ על חפץ, ששייך לקבוע דחפץ אחד הוא הדבר הנקנה, והאחר הוא הדבר הקונה, ומשיכת הדבר הנקנה עושה פסיקה על הדבר הקונה, וה"נ נחשב השטר הדבר הנקנה, וכשקונה השטר מתחייב בהצמר כנגדו, ועובדא זו מוכח בהמבי"ט הנ"ל וע"ש שפסק דמועיל אף לקנין בגוף הצמר, ומשום שיכול לומר קים לי כדעת הרמב"ן (הובא בסה"ת שער מח ח"א ס"א) שמועיל פסיקה נגד שט"ח, וע"ש שמצדד דאף להרשב"א דלא מהני לחייבו להלוות מזומן תמורת השט"ח, מ"מ בפסיקה על צמר מהני נואף לקנין גוף הצמר ראה בהע' הבאה], אולם בש"ך (לט סקמ"ט) העלה דאף להרמב"ן לא נקנה גוף הצמר, ומועיל הפסיקה רק לחייבו ליתן את הצמר עצמו שפסק, או צמר אחר במקומו, וראה שם בנתיי (סק"יז) שביאר סברת הרמב"ן דאף דבעלמא סובר הרמב"ן דבשט"ח ידיה יש חסרון דאגיד גביה,

קבלת המעות בהלוואה, א"כ אינו יכול לפסוק בזה עם שטר דלא עדיף השטר מהמעות עצמם, אבל כשהמטרה היא גוף השטר כגון שרוצה להקנות לו שטר יכול לפסוק נגד השטר בחפץ אחר או בדמים¹⁰¹.

כגוף הדיעה הנ"ל באות ב דשט"ח מהני לחלות פסיקה ועדיף ממעות מזומנים ראה בהערה¹⁰².

פסיקה בצ'ק על מעות או חפץ כשנותן הצ'ק לשם גבייתו או לשווייתו

יט. לאור האמור נמצינו למדים שהנותן צ'ק לחבירו כדי שילוונו מעות כנגדו, אם לא נטל הצ'ק לשווייתו העצמית אלא לשם גביית המעות או שיהא בידו עד לשעת הפרעון במזומן, בכה"ג הוי ספיקא דדינא אם חל על המלוה חיוב להלוות¹⁰³, ואם נתן

לכאר ענין החילוק בין כסף לחפצים: "שכל שקנה חפץ במשיכה שנעשה מקח ביניהם מהני בזה על כל פריטי ההתחייבות, אבל כל זה בקונה חפץ דמכיון שמשך נעשה מקח, אבל במשיכת הכסף וקניינו עדיין לא נעשה מקח דקנין כסף אינו נקרא מקח בשום אופן ואינו אלא בדרך קנין" וכו' ומבואר בזה דבחפץ שבו נעשה עיקר המקח והעיסקה ולכן משיכת חפץ מחייבת תשלום המעות של העיסקה, משא"כ נתינת המעות אי"ז עיקר העיסקה ולכן משיכת המעות אינה מחייבת את פסיקת החפץ ורק יכולה לשמש כמעשה קנין כחליפין, ולפ"ז יש לכאר דשטר עדיף ממעות שמהותו של השטר הוא כמשיכת חפץ כיון שהוא הדבר הנמכר ולכן שייך לומר שמשכיתו מחייבת את פסיקת המעות ועדיף ממשכת מעות עצמם.

103 והיינו דבאופן זה דומה להא דסי' לט הנ"ל שנתן לו שט"ח על המעות ויגבנו אח"כ, דבין כשנטל הצ'ק לשם גבייתו אח"כ ובין כשנטלו לשם משכון ובטחון והלוה יביא לו אח"כ מזומן ויחזיר לו הצ'ק בכל הני אופנים הוי כשטר על המעות, וכאמור לדעת התומים הוי ספיקא דדינא וכנ"ל הע' 100, ובצ'ק יש להוסיף לדעת הגרש"ז אויערבאך דחשיב כחפץ הנמכר ונקנה (כנ"ל פרק ד סעיף יז ובכ"מ), י"ל דאף להרשב"א משיכת הצ'ק מחייבת את התמורה במעות דעדיף משטר בעלמא, [ואף שמאידך היה מקום לצדד דכיון שלדיעה זו הוי ככסף א"כ כשפוסק בצ'ק על הלוואת מעות לא הוי כפסיקת חפץ במעות שנתבאר דינו לעיל, אלא חשיב כפסיקת מעות במעות ד"א דלא מהני כלל, נראה

101 בהג' רעק"א (סי' לט שם) כתב די"ל אף להרשב"א דבעלמא יש חסרון דאגיד גביה, זהו רק לקנין כסף, אבל כשהנידון הוא לחייבו בפסיקה מהני אף בשט"ח דעצמו: "דאף אם אינו קונה קרקע דלא מקרי כסף קנין, מכל מקום י"ל דנתחייב בדמיו", אלא דבנידון השו"ע הנ"ל דמיירי כשנותן לו שט"ח כדי לחייבו להלוות לו, בזה הרי עדיף ליה להמלוה המעות עצמם "דהא רוצה בחזרת מעותיו", וא"כ לא שייך לומר שמשכית השטר היא התמורה שבוה יתחייב בפסיקה על הדמים, אלא מטרת השטר היא כדי שיהא בטוח בשיעבוד הנכסים נגד מעותיו, ולכן סובר הרשב"א דאין משיכת השטר מחייבתו להלוות, ולפי"ד יוצא דאם נקבע שהדבר הנמכר הוא השטר ומתחייב כנגדו בדמים או בחפץ אחר מהני אף לדעת הרשב"א והשו"ע ואין בזה חסרון דאגיד גביה.

102 הנה כגוף הדין יש לדון בסברת הדבר, דהרי אילו היה נותן לו מעות מזומן לא היה מועיל פסיקה וכנ"ל דכסף אינו עושה פסיקה [ולדעת כמה פוסקים אף בפסיקה ממעות על מעות כנ"ל הע' 95], ואיך אמרינן דכשנותן לו שט"ח שכל עיקר שוויתו אינו אלא משום שעומד לגבות בו מעות, שזה עדיף ממעות עצמם, והג"ר פנחס רוזנבוים העירני די"ל דשטר שאני שעיקרו להשעבוד שבו, או משום דמ"מ איהו חשיב פירי ולא טבעא ולכן מחייב בפסיקה.

והג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א העירני דיש לכאר עפ"משכ"כ הגר"ש שקאפ (חידושי רבי שמעון יהודה הכהן קונטרס השעבוד סימן א בדי"ה והנה)

צ'ק באופן שהמטרה היא להקנות גוף השטר ורוצה לפסוק נגד זה בדמים או על חפץ מסויים י"א דלכו"ע מהני, ולכאור' יועיל בזה תפיסה¹⁰⁴, [וראה בהערה אם הצ'ק גרע בזה משמ"ח כיון שאין בו שעבוד נכסים¹⁰⁵], אולם בסתמא כשנוטל הצ'ק לשווייתו העצמית ושיהא בזה גופא תמורה לחוב או לחפץ הנמכר, נראה דלגבי מעות לכו"ע חל חיוב פסיקה נגדו, ולגבי חפץ י"ל דחשיב כקניית חפץ בכסף¹⁰⁶.

זמן תביעת האונאה כשקנה בצ'ק רחוי, למוטב בלבד

ב. קנה חפץ בצ'ק רחוי ונתאנה¹⁰⁷, וכבר עבר יותר מכדי שיראה לתגר או לקרובו¹⁰⁸, אף דכשעדיין לא שילם לו י"א שיכול לתבוע אונאתו אף ביותר משיעור זה¹⁰⁹, מ"מ

שמקבלין עבורו ממון, הרי זה עדיף מהמעות עצמם וראה מש"כ שם בזה עפי"ד הגר"ש שקאפ ובצ'ק לפי"ז לכאור' כיון שעל פי רוב הכוונה לקנין גוף הצ'ק י"ל דהוי כקנין חפץ וצ"ע.

106 והיינו דלמשנ"ת לעיל פרק ד סעיף יז ובכ"מ דבסתמא נוטלים הצ'ק לשווייתו העצמית ולא לשם גבייתו כשטר, וא"כ בכה"ג לגבי מעות כשנותן לו צ'ק כדי שילוונו מעות והמלוה נוטל הצ'ק בתורת שווייתו, א"כ הוי כמשיכת חפץ נגד מעות דבכה"ג משיכת הצ'ק מחייבתו בהתמורה במעות וכמשנ"ת דלגבי מעות ממש חשיב הצ'ק כחפץ, ואם נותן הצ'ק למטרת קנין בחפץ, דינו כתשלום במעות עבור חפץ שנחבאר לעיל סעיף ד-ה דקונה במטלטלים למי שפרע.

107 היינו שהמוכר העלה בדמי המכר שתות, דבזה קנה ומחזיר אונאה, או שהעלה יותר משתות דבטל המקח.

108 דזהו השיעור לזמן תביעת האונאה כמבואר בב"מ (מט, ב) ובשו"ע (רכז ס"ז), וכשעבר יותר מזמן זה אמרינן שמחל להאונאה.

109 כמש"כ הגה' אשר"י דכ"ז כששילם לו כבר דמי החפץ, אבל כשעדיין לא שילם לו, יכול לתבוע אונאתו אף ביותר משיעור זה, דנאמן לומר לא נתרחייתי במיגו דפרעתי, והביאו הש"ך (רכז סק"ד), ובשער משפט (שם סק"א) כתב סברא אחרת דכיון שעדיין לא שילם לו לא חקר לברר אם נתאנה, ועי' בפתחי תשובה (שם סק"ב) שהאריך בזה והביא דברי החולקים וכתב דמ"מ המוחזק יכול לומר קים לי כהסוברים שיכול לתבוע האונאה בזה אף ביותר משיעור כדי שיראה לתגר.

דזה אינו דלגבי כסף ממש חשיב הצ'ק כפירי שמשיתכו מחייבת פסיקת מעות נגדו.

104 והיינו דלדעת הגרעק"א באופן זה מהני אף להרשב"א כיון דזוהי המטרה שלו, ונראה דיכול המוחזק לומר קים לי כהסוברים דמהני או כהסוברים דל"מ וכ"כ באמרי בינה (הלואה סו"ס יד) ובנוסף לזה בצ'ק י"ל דעדיף דחשיב כפסיקה מחפץ על חפץ וצ"ע.

105 הנה יש שרצו לומר דפלוג' הרשב"א והרמב"ן הנ"ל, זהו רק בשט"ח בעדים, דיש בזה שעבוד נכסים, ולכן להרמב"ן כיון שמשך השטר נתחייב בתמורה כנגדו, אבל בצ'ק שהוא שטר בכת"י ואין בו שעבוד נכסים לגבות מלקוחות, א"כ לא נחשב כלל כתמורה המחייבת את המלוה או המוכר, ולכאור' לדעת הקצות (ריש סי' לט) תלוי בהנידון אם שעבודא דאורייתא או דרבנן, דאם שעבודא דרבנן, אין שעבוד אפילו לענין גבייה מיניה רק בשט"ח בעדים, דרק בזה חז"ל תקנו השעבוד, והנתי' חולק דאף בחוב ע"פ יש שעבוד מיניה, ואולם לדעת השו"ע דנקיט (קד סי"ג) דמלוה ע"פ קודמת בגבייה מיניה למלוה בשטר, ע"כ דס"ל דיש שעבוד אף בחוב ע"פ, ואמנם לדעת הר"ן הדין בזה דיחלוקו, וכן נקיט שם הש"ך (סק"כ), ולכאור' אף לדיעה זו כיון דחזינן שנוטל מחצה ע"כ דיש שעבוד וצ"ע.

אמנם למעשה להאמור לעיל דבצ'ק יש עדיפות נגד שט"ח בעלמא כיון דחשיב כדבר הנקנה, א"כ אף להסוברים דאין בזה שעבוד, מ"מ יש לומר דנחשב שזה כסף ויכול לומר קים לי, וכ"כ לעיל הע' 102 דגוף דין זה צריך תלמוד, דהיאך אפשר לומר דאילו היה נותן מעות לא היה חל שום פסיקה, ועכשיו שנתן צ'ק שכל עיקר שווייתו אינו אלא

כששילם בצ'ק אינו יכול לתבוע את אונאתו, דהצ'ק אף כשהוא לזמן מאוחר חשיב כתשלום גמור¹¹⁰, והיה לו לתבוע אונאתו מיד¹¹¹, וכדין צ'ק למוטב בלבד שאינו סחיר ראה בהערה¹¹².

צ'ק דחוי שניתן לאמנה אם מהני לקנין

כא. ו"א שהנותן ועקסיל באמנה על סחורה שהמוכר יתן לו במשך השנה¹¹³, ואח"כ הוסכם ביניהם לגמור המקח, אין זה נחשב ככסף לקנין, כיון שניתן בתחילה לאמנה

שהוא למוטב בלבד ואין הצ'ק סחיר כלל, לכאור תלוי במשנת לעיל, דלהטעם שכתב באבני ישפה שהלוקח מברר אם נתאנה כיון שהצ'ק עומד לגבייה שלא מדעתו, זה שייך גם כשהצ'ק הוא למוטב בלבד, דהא עדיין יכול לגבותו שלא מדעתו, אבל למש"כ לעיל דהטעם משום שיכול למוסרו לאחרים, זה ליתא באופן שהצ'ק הוא למוטב בלבד, וא"כ לסברת השער משפט בכה"ג יכול לחזור ולתבוע האונאה אף ביותר מכדי שיראה לתגר, נמשא"כ להש"ך בעי מיגו, וזה ליכא כל שנתן לו צ'ק, דאף בצ'ק למוטב בלבד א"נ בטענת פרעון כנ"ל בפ"ב שם, ואף אם נאמן מ"מ מיגו ליכא שחושש שלא יאמינוהו].

וכ"ז כשהצ'ק הוא בר פרעון מידי, אבל בצ'ק שזמן פרעונו מאוחר, והוגבל למוטב בלבד, בזה אף לסברת האבני ישפה עדיין יוכל לחזור בו עד לזמן גביית הצ'ק, דקודם לזה אינו יכול לגבותו ואינו חושש לחקור אם נתאנה, ונהיינו לסברת השע"מ משא"כ להש"ך וכו'ל], ונמצא דבאופנים אלו היו ספיקא דדינא נוספת דלהש"ך א"י לחזור, ולהשע"מ יכול לחזור וצ"ע לדינא אם גם בזה יוכל לומר קים לי ד"ל עוד דכאן גרע משום דעצם נתינת צ'ק למוטב בלבד מוכיחה שהיה מעוניין שיהא לו אפשרות לבטל הצ'ק ושלא יהא חייב לאדם נוסף שמקבל מהמוטב, ואף שיש לומר סיבות נוספות לזה שהגביל למוטב בלבד עפ"י רוב זהו עיקר הטעם שמגבילים למוטב בלבד.

113 והיינו כעובדא דהמהרש"ם (ח"ג סי' יב): "שמנהג הנכרי ליתן לישראל זה בכל תחילת שנה ועקסיל מקויים אצל נוטריון ע"ס ב' מאות רז"כ באמנה שיתן לו סחורה על חשבון זה", אבל כשנתן על חפץ מסויים ודאי חשיב כסף קנין.

110 והיינו דבסתמא כשנטל הצ'ק לגוף שוויותו העצמית ודאי דחשיב כתשלום וכמשנת לעיל דחשיב ככסף לקנין, וזהו הן כששילם בצ'ק דאחרים, או בצ'ק של עצמו לר"פ דהוי ככסף לקנין כנ"ל סעיף ה.

111 דלא מיבעיא לשי' הש"ך דהטעם בלא שילם זהו משום נאמנות במיגו, וזה ודאי ליתא כשנתן לו צ'ק, כיון דעל הצ'ק אין נאמנות לטעון פרעתי וכנ"ל פרק ב ענף ג, אלא אף לדעת השער משפט דלא היה לו לחקור על האונאה, וזה דוקא כשלא שילם לו עדיין כלל, אבל כשנתן לו צ'ק שיכול המוכר למוסרו לאחרים, הרי ודאי חוקר לברר אם אינהו, כיון שאח"כ כשהמוכר ימסור הצ'ק לאחרים לא תתקבל שום טענה שלו, דזה שמוציא הצ'ק יגבה ממנו גם כשיש לו טענת פטור נגד המוכר, וכמשנת בפרק ה ענף ב בדין תקנת השוק, ולכן כל ששילם בצ'ק הרי זה כתשלום במוזמן לעני"ז, וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' קג) מטעם אחר דכיון שהמוכר יכול להציג הצ'ק לגבייה גם שלא בידעתו, לכן חושש הוא וחוקר לברר אם לא נתאנה ע"ש, וראה בזה עוד בסמוך, ובפסקי דין ירושלים (ח"ה עמ' קפא) נסתפק אם בצ'ק מאוחר חשיב כתשלום לענין שלא יוכל לחזור בו בכדי שיראה לתגר, או דמכיון שיכול לבטל את הצ'ק אינו חושש לדרוש את האונאה ולא הוי מחילה בזה, והנראה כמש"כ דאף כשיכול לבטל אי"ז אלא כלפי הבנק, אבל כלפי אחר שיתבענו בצ'ק אף אם יהא לו טענה ליפטר מהמוכר, מ"מ מזה שמחזיק עתה בהצ'ק לא יוכל ליפטר, ולכן ודאי חושש מלהשאיר הצ'ק תח"י.

112 הנה כ"ז כששילם לו בצ'ק שיכול המוכר למוסרו לאחרים, אבל באופן ששילם לו בצ'ק

ולא להתחייבות גמורה¹¹⁴, ובדין הצ'ק בזה באופן שנתנו באמנה בתחילת העסק כשעדיין לא סוכמו כל הפרטים ולא נתן הצ'ק לקנין ראה בהערה¹¹⁵.

ענף ג - שמרי חוב וצ'קים במקום כסף בתשלומי שכיר

תשלומי התורה במעות או בשאר דברים

בב. מצינו ג' דרגות בחיובי תשלומים שונים בדיני התורה, שהם חלוקים בדיניהם:

(א) תשלומי שכר שכיר, שמחוייב לשלם לו במעות דוקא¹¹⁶, וכשאינן לו מעות צריך למרוח ולהשיג מעות¹¹⁷.

(ב) בהלוואה חייב הלוה לשלם במעות, ואם אין לו יכול לשלם בשאר דברים¹¹⁸.

ובחינוך (מצוה רל) כתב הטעם משום שאם יצטרך לטרוח ולמכור שוה כסף אפשר שימות ברעב בינתיים, ועי' בפ"ת שם מש"כ הנפק"מ בין הטעמים.

117 כ"כ התוס' ב"ק (ט, א ד"ה רב ובכ"מ) והביאו הש"ך (שלו סק"ד), ובשו"ת רדב"ז (ח"ג סי' תנח) מבואר דזהו חיוב ממש, ולפי"ז כשאנו טורח מבטל המצוה דביומו תיתן שכרו ועובר הלאו דבל תלין, אולם בשו"ע הרב (שכירות סט"ז) כתב דכשיש לו רק מטלטלין אינו עובר בבל תלין, ובאהבת חסד (פ"ט ס"ז) הביא בשם הריטב"א דכשיש לו מטלטלין העומדים למכירה חייב למוכרם, ובכסף הקדשים נסתפק בזה, ועפי"ז כתב הפתחי חשן לחלק דלכתחילה יש לו למכור המטלטלין, ובדיעבד אינו עובר כשלא מכרם, ובמשפט הפועלים חילק עפ"י דברי הגרעק"א (בגליון סי' שסט) שהביא בשם החינוך דבמקום שיש לו הפסד מרובה במכירת המטלטלין אינו חייב בזה, וזה תואם להנ"ל בשם הריטב"א דרך בחפצים העומדים לימכר חייב למוכרם, ונמצא דדין זה תלוי במציאות, דכשיש לו אפשרות קלה ללא הפסד להשיג מעות חייב בזה, ואם לא השיג מעות עבר בבל תלין וביטל העשה, משא"כ כשכרוך בהפסד, נראה במשפט שלמה עמ' קג בדין מי שיש לו מעות בפקדון סגור בבנק אם חייב להוציאם כשמפסיד הרווחים וכדו', וראה בזה להלן פרק יט].

118 כנ"ל הע' 7-8, עפ"י הגמ' דב"ק (מו, ב), וראה בזה עוד להלן.

114 כ"כ במהרש"ם (שם) בדברי השואל: "והשטר ועקסיל לכו"ע לא מיהשב ככסף בני", כיון שנתנו לישראל באמנה, ומשמעות דברי המהרש"ם שמסכים לסברא זו, והביאור בזה דכדי לפעול שהשטר יחייבו בעיניו דבשעת המסירה השטר יחייבו, וכאן דבשעת המסירה לא חייב השטר כלום שניתן לאמנה בעלמא על סחורה שעדיין לא הוחלט ביניהם למוכרה, א"כ גם לאחמ"כ כשמסכימים ביניהם על איזה מכר, לא חל שום חיוב בזה, ואי"ז נחשב כנתינת כסף.

115 הנה לכאור' גם בצ'ק הדין כנ"ל, אמנם י"ל דכיון שהצ'ק יש לו גם שוויות עצמית מכח הילוכו בשוק, וביד המוכר לתיתו עתה לאחרים ולחייב את הלוקח בתשלום הצ'ק כל שלא נכתב על גוף הצ'ק שהוא לאמנה, א"כ שפיר נחשב לכסף גם ככה"ג והיינו דבתחילה הוא לשם פקדון אך כשנגמר העסק ביניהם נעשה כתשלום על המקח וצ"ע.

116 סי' שלו (ס"א): "השוכר את הפועל וכו' אינו יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך", והוא במתני' דב"מ (ק"ח, ב) וכתב שם רש"י דהטעם משום דבפועל כתיב "בל תלין שכרו מאי דאתני בהדיה משמע", ולפי"ז הטעם משום דהוי כתנאי לשלם במעות ממש ולא בשוה כסף, אולם בשיטמ"ק (שם) הביא בשם הרשב"א דאי"ז משום קציצה, אלא דסתם שכירות הוא בכסף, וכ"מ בש"ך (שלב סק"יח), ובפתחי תשובה (שלו סק"א) כתב בשם הרשב"א (בטעם הראשון) שהוא משום שהשכיר צריך למזונות בערב, כי אליו הוא נושא את נפשו,

כששילם בצ'ק אינו יכול לתבוע את אונאתו, דהצ'ק אף כשהוא לזמן מאוחר חשיב כתשלום גמור¹¹⁰, והיה לו לתבוע אונאתו מיד¹¹¹, וכדין צ'ק למוטב בלבד שאינו סחיר ראה בהערה¹¹².

צ'ק דחוי שניתן לאמנה אם מהני לקנין

כא. י"א שהנותן ועקסיל באמנה על סחורה שהמוכר יתן לו במשך השנה¹¹³, ואח"כ הוסכם ביניהם לגמור המקח, אין זה נחשב ככסף לקנין, כיון שניתן בתחילה לאמנה

שהוא למוטב בלבד ואין הצ'ק סחיר כלל, לכאור' תלוי במשנ"ת לעיל, דלהטעם שכתב באבני ישפה שהלוקח מברר אם נתאנה כיון שהצ'ק עומד לגבייה שלא מדעתו, זה שייך גם כשהצ'ק הוא למוטב בלבד, דהא עדיין יכול לגבותו שלא מדעתו, אבל למש"כ לעיל דהטעם משום שיכול למוסרו לאחרים, זה ליתא באופן שהצ'ק הוא למוטב בלבד, וא"כ לסברת השער משפט בכה"ג יכול לחזור ולתבוע האונאה אף ביותר מכדי שיראה לתגר, נמשא"כ להש"ך בעי מיגו, וזה ליכא כל שנתן לו צ'ק, דאף בצ'ק למוטב בלבד א"נ בטענת פרעון כנ"ל בפ"ב שם, ואף אם נאמן מ"מ מיגו ליכא שחושש שלא יאמינהו.

וכ"ז כשהצ'ק הוא בר פרעון מידי, אבל בצ'ק שזמן פרעונו מאוחר, והוגבל למוטב בלבד, בזה אף לסברת האבני ישפה עדיין יוכל לחזור בו עד לזמן גביית הצ'ק, דקודם לזה אינו יכול לגבותו ואינו חושש לחקור אם נתאנה, נהיינו לסברת השע"מ משא"כ להש"ך וכנ"ל, ונמצא דבאופנים אלו הרי ספיקא דדינא נוספת דלהש"ך א"י לחזור, ולהשע"מ יכול לחזור וצ"ע לדינא אם גם בזה יוכל לומר קים לי ד"ל עוד דכאן גרע משום דעצם נתינת צ'ק למוטב בלבד מוכיחה שהיה מעוניין שיהא לו אפשרות לבטל הצ'ק ושלא יהא חייב לאדם נוסף שמקבל מהמוטב, ואף שיש לומר סיבות נוספות לזה שהגביל למוטב בלבד עפ"י רוב זהו עיקר הטעם שמגבילים למוטב בלבד.

¹¹³ והיינו כעובדא דהמהרש"ם (ח"ג סי' יב): "שמנהג הנכרי ליתן לישראל זה בכל תחילת שנה ועקסיל מקויים אצל נוטריון ע"ס ב' מאות ר"כ באמנה שיתן לו סחורה על חשבון זה", אבל כשנתן על חפץ מסויים ודאי חשיב כסף קנין.

¹¹⁰ והיינו דבסתמא כשנטול הצ'ק לגוף שוויותו העצמית ודאי דחשיב כתשלום וכמשנ"ת לעיל דחשיב ככסף לקנין, וזהו הן כששילם בצ'ק דאחרים, או בצ'ק של עצמו לרו"פ דהוי ככסף לקנין כנ"ל סעיף ה.

¹¹¹ דלא מיבעיא לשי' הש"ך דהטעם בלא שילם זהו משום נאמנות במיגו, וזה ודאי ליתא כשנתן לו צ'ק, כיון דעל הצ'ק אין נאמנות לטעון פרעתי וכנ"ל פרק ב ענף ג, אלא אף לדעת השער משפט דלא היה לו לחקור על האונאה, וזה דוקא כשלא שילם לו עדיין כלל, אבל כשנתן לו צ'ק שיכול המוכר למוסרו לאחרים, הרי ודאי חוקר לברר אם אינהו, כיון שאח"כ כשהמוכר ימסור הצ'ק לאחרים לא תקבל שום טענה שלו, דזה שמוציא הצ'ק יגבה ממנו גם כשיש לו טענת פטור נגד המוכר, וכמשנ"ת בפרק ה ענף ב כדן תקנת השוק, ולכן כל ששילם בצ'ק הרי זה כתשלום במזומן לעני"ז, וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' קג) מטעם אחר דכיון שהמוכר יכול להציג הצ'ק לגבייה גם שלא בידיעתו, לכן חושש הוא וחוקר לברר אם לא נתאנה ע"ש, וראה בזה עוד בסמוך, ובפסקי דין ירושלים (ח"ה עמ' קפא) נסתפק אם בצ'ק מאוחר חשיב כתשלום לענין שלא יוכל לחזור בו בכדי שיראה לתגר, או דמכיון שיכול לבטל את הצ'ק אינו חושש לדרוש את האונאה ולא הוי מחילה בזה, והנראה כמש"כ דאף כשיכול לבטל אי"ז אלא כלפי הבנק, אבל כלפי אחר שיתבענו בצ'ק אף אם יהא לו טענה ליפטר מהמוכר, מ"מ מזה שמחזיק עתה בהצ'ק לא יוכל ליפטר, ולכן ודאי חושש מלהשאיר הצ'ק תח"י.

¹¹² הנה כ"ז כששילם לו בצ'ק שיכול המוכר למוסרו לאחרים, אבל באופן ששילם לו בצ'ק

ולא להתחייבות גמורה¹¹⁴, ובדין הצ'ק בזה באופן שנתנו באמנה בתחילת העסק כשעדיין לא סוכמו כל הפרטים ולא נתן הצ'ק לקנין ראה בהערה¹¹⁵.

ענף ג - שמרי חוב וצ'קים במקום כסף בתשלומי שכיר

תשלומי התורה במעות או בשאר דברים

בב. מצינו ג' דרגות בחיובי תשלומים שונים בדיני התורה, שהם חלוקים בדיניהם:

(א) תשלומי שכר שכיר, שמחוייב לשלם לו במעות דוקא¹¹⁶, וכשאין לו מעות צריך למרות ולהשיג מעות¹¹⁷.

(ב) בהלוואה חייב הלואה לשלם במעות, ואם אין לו יכול לשלם בשאר דברים¹¹⁸.

ובחינוך (מצוה רל) כתב הטעם משום שאם יצטרך לטרוח ולמכור שוה כסף אפשר שימות ברעב בינתיים, ועי' בפ"ת שם מש"כ הנפק"מ בין הטעמים.

117 כ"כ התוס' ב"ק (ט, א ד"ה רב ובכ"מ) והביאו הש"ך (שלו סק"ד), ובשו"ת דרב"ז (ח"ג סי' תנח) מבואר דזהו חיוב ממש, ולפי"ז כשאנו טורח מבטל המצוה דביומו תיתן שכרו ועובר הלאו דכל תלין, אולם בשו"ע הרב (שכירות סט"ז) כתב דכשיש לו רק מטלטלין אינו עובר בבל תלין, ובאהבת חסד (פ"ט ס"ז) הביא בשם הריטב"א דכשיש לו מטלטלין העומדים למכירה חייב למוכרם, ובכסף הקדשים נסתפק בזה, ועפ"י"ז כתב הפתחי חשן לחלק דלכתחילה יש לו למכור המטלטלין, ובדיעבד אינו עובר כשלא מכרם, ובמשפט הפועלים חילק עפ"י דברי הגרעק"א (בגליון סי' שסט) שהביא בשם החינוך דבמקום שיש לו הפסד מרובה במכירת המטלטלין אינו חייב בזה, וזה תואם להנ"ל בשם הריטב"א דרך בחפצים העומדים לימכר חייב למוכרם, ונמצא דדין זה תלוי במציאות, דכשיש לו אפשרות קלה ללא הפסד להשיג מעות חייב בזה, ואם לא השיג מעות עבר בכל תלין וביטל העשה, משא"כ כשכרוך בהפסד, נראה במשפט שלמה עמ' קג בדין מי שיש לו מעות בפקדון סגור בבנק אם חייב להוציאם כשמפסיד הרווחים וכדו', וראה בזה להלן פרק יט.

118 כנ"ל הע' 7-8, עפ"י הגמ' דב"ק (מו, ב), וראה בזה עוד להלן.

114 כ"כ במהרש"ם (שם) בדברי השואל: "והשטר ועסקיל לכו"ע לא מיחשב ככסף בנ"ד, כיון שנתנו לישראל באמנה", ומשמעות דברי המהרש"ם שמסכים לסברא זו, והביאור בזה דכדי לפעול שהשטר יחייבו בעינן דבשעת המסירה השטר יחייבו, וכאן דבשעת המסירה לא חייב השטר כלום שניתן לאמנה בעלמא על סחורה שעדיין לא הוחלט ביניהם למכרה, א"כ גם לאחמ"כ כשמסכימים ביניהם על איזה מכר, לא חל שום חיוב בזה, ואי"ז נחשב כנתינת כסף.

115 הנה לכאור' גם בצ'ק הדין כנ"ל, אמנם י"ל דכיון שהצ'ק יש לו גם שוויות עצמית מכח הילוכו בשוק, וביד המוכר לחיתו עתה לאחרים ולחייב את הלוקח בתשלום הצ'ק כל שלא נכתב על גוף הצ'ק שהוא לאמנה, א"כ שפיר נחשב לכסף גם ככה"ג והיינו דבתחילה הוא לשם פקדון אך כשנגמר העסק ביניהם נעשה כתשלום על המקח וצ"ע.

116 סי' שלו (ס"א): "השוכר את הפועל וכו' אינו יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך", והוא במתני' דב"מ (ק"ח, ב) וכתב שם רש"י דהטעם משום דבפועל כתיב "בל תלין שכרו מאי דאתני בהדיה משמע", ולפי"ז הטעם משום דהוי כתנאי לשלם במעות ממש ולא בשוה כסף, אולם בשיטמ"ק (שם) הביא בשם הרשב"א דאי"ז משום קציצה, אלא דסתם שכירות הוא בכסף, וכ"מ בש"ך (שלב סק"יח), ובפתחי תשובה (שלו סק"א) כתב בשם הרשב"א (בטעם הראשון) שהוא משום שהשכיר צריך למזונות בערב, כי אליו הוא נושא את נפשו,

ג) בתשלומי נזקין יכול לשלם לכתחילה אף במטלטלין ואפילו סובין או במיטב קרקעותיו¹¹⁹.

ויש לדון בדינים אלו, אם יכול לשלם לו בצ'ק כשיש לו מזומנים, או כשאין לו מזומנים ויש לו מטלטלין או קרקעות, ונבארם אחר לאחד.

דעת רוב פוסקי זמנינו דניתן לקיים המצוה בתשלום שכר שכיר בצ'ק

בג. הסכמת רוב פוסקי זמנינו שצ'ק שזמן פרעונו היום וניתן להוציאו בשוק ולקנות בו צרכיו, יכול לכופף את הפועל לקבלו בפרעון, ואף מקיים בזה המצוה דביומו תיתן שכרו¹²⁰, והטעמים בזה:

א) דכיון שבמציאות יכול הפועל לקנות בזה צרכי ביתו וכדי חייו¹²¹.

ב) ועוד דבזמנינו כיון שנהוג לשלם לפועלים בצ'קים, הוי כתנאי מפורש לשלם גם בצ'ק¹²².

אבל לתשלום שכיר מצוי שנחשב היום ככסף ואינו יכול לדרוש מזומן, כיון שכך הוא צורת התשלום במקום שצריך לשלם כסף, ולכן אם משלם צ'ק ביומו נחשב לכסף ממש מקיימין היום בזה המצוות עשה, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א, דכיון שיכול לקנות בזה כדי חייו, שהרבה חנויות מקבלין זאת לפרעון, א"כ חשיב לעני"ז ככסף מזומן, וסברא זו צריכין לדעת הרשב"א הנ"ל בהע' 116 דהא דבעינן דוקא כסף כדי שיכול לקנות בזה, וה"נ בצ'ק שיכול לקנות בזה ואין צריך לטרוח לפורטו למזומן.

122 כ"ה במילי דנזיקין (שם): "אמנם במדינתנו נוהגים לשלם על פי רוב בהמחאה, ולכן במקרים שכן נהוג צריך הפועל לקבלו דהוי כמאן דאתני בהדיה, רק אם הפועל מתחילה מתנה שרוצה רק כסף", וכ"ה בתשו' והנהגות (ח"א סי' תתצט אות ו'): "ומיהו לענין לשלם בצ'ק דהוי כשטר שאין גופו ממון ולא הוי ככסף ממש, נראה שמועיל לתשלומין, דכיון שנהגו לשלם בכך הוי כשכרו מעיקרא אדעתא דהכי", וסברא זו צריכין לפי"ד רש"י הנ"ל בהע' 116 דחייב התשלום בכסף זהו משום דהוי כתנאי שישלם לו בזה, וכן להרשב"א בטעם א' דבסתמא כן הוא החיוב, ולפי"ז צ"ל דהא דיכול לפרעו בצ'ק משום דבזמנינו הוי כתנאי לשלם גם בצ'ק, שכן הוא עפ"י רוב דרך בנ"א, ויש לציין שגם עפ"י הנהלה הנהוג בדינא דמלכותא יכול לכופו לקבל פרעונו בצ'ק, [ראה בספר משפט הפועלים בנספח 10 אות ב]. ואף דלא נזכר בדבריהם שם שמקיים העשה

119 כ"ה עפ"י הגמ' דב"ק (ז, ב) שהקשו בהא דמרבינן מדכתיב "ישיב" לרבות שוה כסף ואפילו סובין, ומאידך הא כתיב שמשלם ממיטב, ותירץ ר"פ דכל מילי מיטב הוא דאי לא מידובן הכא מידובן בדוכתא אחרית, לבר מארעא דליתב ליה ממיטב כי היכי דלקפוץ עליה זביני, וכן נפסק בשו"ע (ת"ט ס"א) דמגבינן תחילה ממטלטלין, ואם אין לו כדי כל הנזק, מגבינן לו קרקע ממיטב, וע"ש בסמ"ע דלטובת המזיק מגבינן תחילה ממטלטלין ורק אח"כ גובין מקרקעותיו, וע"ש בביאור הגר"א (סק"א).

120 כן מובא משמיה דהגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספר מילי דנזיקין (לר"א ברנשטיין ארה"ב תדש"ס, עמ' קכב), וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א ונדלא כהמובא בספר פעולת שכיר פ"ג ס"ז בשמו דשכאינו מתרצה לקבלו אינו יכול לכופו ואינו מקיים המצוה, וכ"ה בתשובות והנהגות ובשבת הקהתי שיוכא להלן.

121 כ"ה במילי דנזיקין (שם): "תלוי באופן כללי בכל מקרה ומקרה בפני עצמו, דאם בקל יכול הפועל להוציאו או להחליפו במעות, דהיינו לקנות מה שצריך או לפרוע חובותיו ואין צריך להחליפו בבנק וכדומה, אז הוי כממון", ומבואר דכל שבמציאות ניתן לקנות בזה, יכול לשלם לשכיר ולקיים המצוה, וכ"ה בתשו' והנהגות (ח"ג סי' תע) ע"ש שהביא בשם חכם אחד שצריך לשלם במזומן דוקא ואם לאו לא יצא המצוה וכתב ע"ז: "ולענ"ד אינו תמיד כן, והא דצ'ק אינו נחשב ככסף היינו כשצריך גופו ממון בזה צ'ק אינו אלא כשטר חוב,

כשמשלם בצ'ק של אחרים, של עצמו, משורטט, דחוי, צ'ק מט"ח

כד. האפשרות לשלם בצ'ק הוא בין כשמשלם בצ'ק של אחרים ובין כשנותן לו צ'ק של עצמו¹²³, ואף בצ'ק משורטט שפרעונו אינו אלא בהצגת הצ'ק לגבייה באמצעות חשבון בנק שפיר חשיב כתשלום בכסף¹²⁴, והוא הדין כשמשלם לו בצ'ק מאוחר קצת, אם האיחור אינו פוגם את הילוכו בשוק יש לצדד שיכול לכופו לקבלו לפרעון¹²⁵, ואף מקיים המצוה בזה¹²⁶, ובצ'ק במטבע חוץ כשהוא בחו"ל יכול לשלם בזה ולקיים המצוה, אבל אם הוא בא"י נראה דאינו מקיים המצוה בזה¹²⁷.

יש שחילקו דרך כשגובהו מיד מהבנק, ודין נסיעה במונית וכדו' שנהוג במזומן כה. יש שחילקו דדוקא כשהבנק פתוח ויכול לפרטו בקלות למזומנים, אבל כשהבנק סגור אינו יכול לכופו לקבלו בפרעון¹²⁸, [ואם היה לו אפשרות לגבותו בבנק ולא גבאו

המצוה, והנה בשבט הקהתי (ח"ג סי' שטז): "אכן י"ל כיון דהמנהג בא"י לשלם בצ'ק דחוי עד הזמן שמשגי כסף או שיכנס מעות בחשבוננו, על דעת כן נשכר הפועל ודמי למה דאיתא (סי' שלג ס"ט) בשכיר שמכיר בבעה"ב שאין דרכו להיות בידו מעות אלא ביום השוק אינו עובר בבל תלין", ומדממה לה משום דהוי כמקום שנהגו לשלם ביום השוק דאינו עובר בבל תלין עד יום השוק, משמע דס"ל דאף שאינו עובר בל תלין מ"מ גם אינו מקיים המצוה דביומו ע"ש, ודבריו צ"ב, דלענין זה ודאי עדיפא מהא דפרעון ביום השוק, דשם לא נתן לו כלום ביד עד יום השוק, ולכן אף שאינו עובר הלאו דהוי כהתנו מתחילה לשלם לו ביום השוק, מ"מ לא קיים העשה שהרי לא נתן לו כלום ביומו, אבל בנידו"ד שנותן לו צ'ק מאוחר וכיון שנהגו כן הוי כתנאי, א"כ ה"ה דמקיים המצוה שהרי למעשה נתן לו דבר שיש לו הילוך בשוק, והוי כאילו התנה מתחילה שיפרענו במעות הרעות שאינן יוצאות באותה חריפות כמעות היפות, דנראה פשוט שמקיים בזה מצות ביומו.

127 דבחו"ל מקיים המצוה בצ'ק דשם וכמש"כ לעיל מדברי הגר"מ פיינשטיין דמירי בארה"ב כשמשלם בצ'ק שנהוג שם, אבל בארץ ישראל נראה פשוט שאינו מקיים המצוה בזה כיון שצ'ק דולרי אין לו הילוך בשוק, ויצטרך לפרוט הצ'ק אצל סוחר בניכוי אחוזים.

128 כ"כ בפתחי חשן (שכירות פ"ט הע' לו): "ונראה שכשיש לו כסף בבנק ורוצה לתת לו

בזה, מ"מ פשוט דבצירוף הסברא הנ"ל דיש לזה שוויות עצמית שיכול לקנות בזה, וגם דהוי כתנאי לשלם בזה, שפיר מקיים גם העשה.

123 והיינו דלא מיבעיא בצ'ק של אחרים דודאי נחשב ככסף וכנ"ל, אלא אף בצ'ק של עצמו דלכא"ר כיון דבלא"ה חייב לו השכירות הרי לא הוסיף לו כלום בנתנית הצ'ק, מ"מ מקיים בזה המצוה, וכ"מ מסתימת כל הפוסקים הנ"ל שלא חילקו בזה, והטעם צ"ל דייל בתר טעמא דכיון דגם זה בכלל התנאי שיוכל לשלם בצ'ק של עצמו, וגם יש לו הילוך בשוק, א"כ הרי הוא נוטלו בתורת שוויותו והילוכו בשוק, ולא איכפת לן בהחסרון דאגיד גביה, וכנ"ל סעיף ה דכשנוטלו משום שוויותו העצמית לכו"ע מהני, ומהאי טעמא נראה דאף להסוברים דהצ'ק הוי כהוראה בעלמא, מ"מ י"ל שיכול לשלם לפועל בצ'ק כיון שנוטלו משום שוויותו בשוק.

124 פשוט, וכנ"ל דכיון שאינו נוטלו כדי לגבות ע"י הצ'ק את הממון מהבנק, אלא נוטלו מכח שוויותו העצמית, ובזה שהצ'ק משורטט אינו מגרע כלל שוויותו, וראה לעיל פ"ג סעיף כג בכללי צ'קים משורטים.

125 כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שיש לצדד דאף באופן זה יכול לכופו, כיון שבמציאות יוכל לקנות כדי חייו בזה.

126 כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א דלצד זה שיכול לכופו לקבלו אף בצ'ק מאוחר קצת באופן שיש לו הילוך בשוק, ה"ה דנחשב כקיום

ראה בהערה¹²⁹], ולפי"ז אינו יכול לשלם לו בצ'ק משורטט¹³⁰, ועוד כתבו הפוסקים דדוקא בדבר שהדרך לשלם לפועל בצ'ק, אבל בדבר שהדרך לשלם במזומן, כגון בנסיעה במונית, אינו יכול לכופו לקבל צ'ק בפרעון, אף כשהצ'ק הוא ליומו¹³¹, וי"א דקיום המצוה אינה אלא כשמשלם במזומן ממש אבל צ'ק אף כשזמן פרעונו להיות ואף כשהבנק פתוח, מ"מ אין זה נידון כמזומן [ולכן אף כשהפועל מסכים לקחתו לא קיים המצוה, וכשמשלם לו בע"כ בצ'ק אף עבר על הלאו]¹³².

צ'ק ויכול הפועל להוציאו תוך זמנו, יכול לתת לו אפילו שלא ברצון הפועל דומיא דהמחאה אצל חנווני, אפילו לדעת הפוסקים שם שבלא דעתו אינו יכול להמחותו, נראה שצ'ק בזמנו ויכול להוציאו באותו יום דינו כמזומנים, אבל כשהבנק סגור יש להסתפק וכש"כ צ'ק דחוי שנראה שאינו נחשב כמזומנים, מיהו אפשר דהוי כשוה כסף שיכול הפועל ללוות עליו, ומבואר דס"ל דהא דיכול לשלם בצ'ק זהו משום דבנקל יכול הפועל ליטול המעות במזומן מהבנק, והוי כשלאו ליטול מעות ממקום פלוני או מהחנווני, ולכן כשהבנק סגור או בצ'ק מאוחר שיתכן שלא יוכל לפורטו מספק"ל די"ל שלא קיים המצוה, ולהאמור לעיל הסכמת רי"פ זמנינו שיכול לשלם בצ'ק גם כשהבנק סגור, דהתשלום בשויותו העצמית מכח הילוכו בשוק].

129 הנה לכאור' לפי סברא זו יל"ע דגם כשהבנק פתוח יוכל ליטול המעות, מ"מ אינו מקיים המצוה רק כשכבר נטלם בפועל, ולפי"ז אם הפועל נתעכב מלגבותו ביומו לכאור' לא קיים המצוה, והרי זה דומה למי שנותן לפועל מפתח ליטול מעות מהכספת, והפועל עדיין לא נטלו דעדיין לא התקיים שום תשלום, דבעינן ליתן ליד הפועל ממש, או י"ל דכיון שהוא נתן לו האפשרות ליטול המעות סגי בכך וצ"ע.

130 פשוט דכיון שהפרעון ע"י משיכת הכסף מהבנק, א"כ בצ'ק משורטט שיכול רק להפקידו בחשבוננו, ולא יוכל למשוך כספים נגד הצ'ק רק כעבור כמה ימים, א"כ לא נחשב כמזומן, ואף דיכול הפועל להפקידו בבנק וליתן צ'ק שלו נגד אותו סכום, מ"מ בזה ודאי דלא נחשב ככסף, וה"ה דכשהבנק אינו בקירבת מקום התשלום באופן שאינו יכול לגבות כעת המעות מהבנק, דלא נחשב כתשלום במעות לדיעה זו.

במזומן, ראוי לחשוש לאיסור תורה, דהואיל ונהגו במזומן יש לשלם במזומן, וכוונתו לכאור' למש"כ לעיל די"א שהטעם שצריך לשלם דוקא במזומן הוא משום דהוי כתנאי, ולפי"ז ההיתר לשלם בצ'ק הוא ג"כ משום דהוי כתנאי שיכול לשלם בזה, אבל בדבר שלא נהגו לשלם בצ'ק, הדר דינא דצריך לשלם במזומן, ונפק"מ בזה כגון בנסיעה במונית וכדור' שאין הדרך לשלם בזה בצ'ק, [וע"ע בתשו' והנהגות שם פרטי דינים נוספים בדיון כל תלין וביומו תיתן שכרו בזמנינו], וכ"כ בשבט הקהתי (שם): "ומ"מ נראה כפי מה שדרך הבעה"ב לשלם דאם דרכו לשלם בדרך כלל במזומן יחוש להחמיר לשלם במזומן או בצ'ק שאינו דחוי, דמסתמא ע"ד כן נשכר הפועל, חוץ מאם הפועל לא איכפת ליה".

132 כן שמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל דכיון שעיקר חיובו במזומנים, והצ'ק אינו יוצא כמזומן ממש, אינו יכול לכופו לקבלו בפרעונו, ואף כשנתרצה לקבלו י"ל דאינו מקיים המצוה בזה דלא גרע מהסכמת הפועל ליטול המעות ביום השוק דמ"מ לא קיים המצוה אף שלא עבר הלאו, וביאור סברתו נראה דיש לחוש שמא לא יוכל להוציאו כמזומן, ומהגרי"ר יוסף פליישמן שליט"א שמעתי ששמע מהגרי"י פישר דלכאור' מקיים המצוה כשמשלם בצ'ק אך הפועל אינו מסכים כיון שכשנותן לו במזומן נוח לו יותר בכמה פרטים בעיניו מסים וכדור', ואולי מטעם זה סבר לא לשלם בצ'ק כדי שלא יפסיד החלק מהמסים, אך לפ"ז כשמשלם לקבל ודאי דיצא וקיים המצוה ודלא כמש"כ לעיל בשמו וצ"ע, ונלכאור' כ"ה גם לדעת הסוברים שהצ'ק אינו אלא כהוראה בעלמא, ואף שכתבנו לעיל די"ל דאף לדידהו מ"מ כשנטלו מכח שויותו העצמית שפיר יוצא בזה, מ"מ אי"ז ברור, כיון דלמעשה הוי כחספא בעלמא וצ"ע, ונראה דבאופן שיש לו מזומנים יש לחוש לדיעה זו.

131 כ"כ בתשו' והנהגות (ח"ג סי' תע אות ג): "ומיהו אם הוא במקום ובדבר שנהגו לשלם

כשאין לו מזומנים ואינו משלם בצ'ק אם ביטל המצוה

כו. כשאין לו לשלם בדבר אחר רק בצ'ק, נמצא דלדעת הסוברים שמקיים המצוה כשמשלם בצ'ק, יש בזה חומרא שהרי אם לא ישלם לו בזה עבר על הלאו דבל תלין, וביטל העשה דביומו תיתן שכרו¹³³, אבל להסוברים שאינו מקיים המצוה בזה, א"כ לפי"ז כשאין לו מעות מזומנים לשלם אף שיש לו צ'ק, לא עבר הלאו לדעת כמה פוסקים¹³⁴, ויש להחמיר בזה כשיש לו מזומן שלא ישלם בצ'ק¹³⁵, אבל כשאין לו מזומן אין לסמוך על שיטה זו ולומר דחשיב כאין לו במה לשלם, אלא עדיף לשלם בצ'ק מלפטרו בלא כלום¹³⁶.

צ'ק שאינו יוצא בשוק, למוטב בלבד, חשבון מוגבל, הסכים הפועל, התנה מתחילה

כו. אם לא ניתן להוציא את הצ'ק בשוק, כגון שהחותם בהצ'ק אינו מוכר כלל, או שידוע עליו שמצבו דחוק, או שהצ'ק הוא לזמן מאוחר ביותר, או בצ'ק בסכום גדול מאד, או במקומות מסויימים שכל בתי המסחר אינם מקבלים צ'קים, וכן בצ'ק שהוא למוטב בלבד, וכש"כ בצ'ק מחשבון מוגבל וכדו', אינו יכול לכוף להפועל לקבלו בפרעון השכירות¹³⁷, ואם ישלם לו בזה בעל כרחו עובר בלאו דבל תלין¹³⁸, אולם אם הפועל מסכים לקבלו לפרעון, אף שלא קיים בזה מצות ביומו תיתן שכרו, כיון שאין אפשרות לקנות בזה בשוק ואין הדרך לפרוע בזה, מ"מ לא עבר בלאו דבל תלין¹³⁹, וכש"כ שאינו

כמעות מזומנים וגם לא חשיב כמנהג לשלם בזה, כי עפ"י רוב הפועל מסרב לקבל צ'ק בתנאים אלו, וכן כשנותן לו צ'ק שהוא למוטב בלבד או מחשבון מוגבל אינו מקיים המצוה בזה, דבזה אינו יכול להוציא בשוק, ויצטרך להפקידו בחשבונו ולאחמ"כ למשוך כספים נגדו, וזה לא נחשב ככסף, [אף שיכול לכתוב צ'קים שלו נגד דמי צ'ק זה, מ"מ לא נחשב שקיבל ממנו כסף לתשלום].

138 והגר"מ פיינשטיין במילי דנויקין שם הוסיף וז"ל: "ואם יש חשש שאין הפועל מאמינו ונוטל המחאה רק מפני שרוצה איזה פרעון, אז גרוע יותר משהו כסף דהוי ההמחאה רק חתיכת נייר, ויתכן שעובר גם על לא תגזול נוסף על בל תלין".

139 כן נראה דלקיום העשה בעינן שישלם לו בכסף בפועל, או בדבר שיש לו הילוך ככסף ממש כנ"ל הע' 117, אך לענין שלא יעבור הלאו כל סוג תשלום מוסכם מהני, דכל אופן תשלום שבהסכמת הפועל אין בזה איסור דבל תלין, דלא גרע מתשלום בשוה כסף בהסכמת הפועל וכן לא גרע מהיכא דלא תבעו הפועל שאינו עובר בבל תלין כמבואר בס"י שלט (סעיף י), ועי' להלן דזהו דוקא כשמתרצה לכך בלב שלם.

133 דכן הוא הדין דכל שאין לו במה לשלם הרי לא עבר הלאו כמבואר בשו"ע (שלט ס"י), וגם לא נחשב כביטול העשה במזיד, שהרי אנוס הוא בזה שאין לו לשלם, אלא דלכתחילה מוטל עליו לטרוח ולהשיג מעות, וממילא דלדעת הסוברים שמקיים המצוה בתשלום בצ'ק, חייב ליתן לו צ'ק, ולא לפטרו בלא כלום דאז הרי ביטול המצוה.

134 וכנ"ל הע' 117 באין לו מעות רק מטלטלים לדעת השו"ע הרב אינו עובר הלאו ככה"ג ע"ש וראה בפתחי חשן (שכירות פ"ט סעיף טו): "ואינו עובר אלא כשיש לו מעות ואינו נותן, וי"א שאינו עובר אפילו יש לו הרבה מטלטלים", ובהע' לו הוסיף: "ונראה שאם יש לו אצל חנווני ויכול להמחותו הרי זה כיש לו, וכש"כ כשיש לו כסף בבנק ויכול לתת לו צ'ק, אבל כשאין לו וצריך לתת לו צ'ק דחוי אפשר שאינו חייב", וזהו לש' דבצ'ק דחוי י"ל שאינו מקיים המצוה כנ"ל הע' 128 ולכן גם אינו מחוייב לתת לו צ'ק בזה כשאין לו מעות.

135 כיון די"א שלא קיים המצוה בזה וכנ"ל.
136 פשוט דכיון שלדעת ר"פ יוצא כשמשלם בצ'ק, חייב לעשות כן ולא לפטרו בלא כלום.
137 דבכל הני אופנים כיון שאינו סחיר אינו נחשב

עובר באיסור דבל תשהה¹⁴⁰, [ואם הפועל גבה הצ'ק בבנק ביומו י"ל דאף קיים המצוה בזה¹⁴¹], וי"א שצריך לפרש ולומר לפועל שמדינא מחוייב הוא לתת לו תשלום במזומן, והפועל יגלה דעתו שהוא מוחל זכותו ומסכים לפרעון באופן זה¹⁴², אבל אם הפועל מסכים לזה רק משום כיסופא, או באין ברירה אחרת, עובר בלאו דבל תלין¹⁴³, ואם התנה מתחילה לשלם בצ'ק כזה אף דודאי לא עבר הלאו אך יש להסתפק אם מקיים בזה המצוה דביומו תיתן שכרו¹⁴⁴.

שילם לשכיר בצ'ק וחזר מהבנק אם עובר למפרע

בח. אם שילם לו בצ'ק וחזר מהבנק מחוסר כיסוי, י"א דאיגלאי מילתא למפרע שלא שילם לו כלל, ונמצא עובר למפרע אלאו דבל תלין, וביטל העשה דביומו תיתן שכרו¹⁴⁵, ויש מחלקים שאם כבר קנה מזון עם הצ'ק ואח"כ חזר הצ'ק בזה לא עבר למפרע וראה בהערה¹⁴⁶, אא"כ נתברר עתה שלא היה עומד כלל ליפרע בבנק או עובר למפרע¹⁴⁷, ואם הצ'ק חזר מסיבה טכנית גרידא, לכו"ע אינו עובר למפרע¹⁴⁸.

בצ'ק מאוחר, אך אי"ז הוכחה כלל וכמש"כ לעיל דשאני צ'ק שיש לו הילוך בשוק ויכול לקנות בו כדי חייו, משא"כ כשמשלם לו בשוה כסף, ולכאור' תליא במש"כ לעיל בטעם המצוה, דלהסוברים שזהו משום דהוי כתנאי, א"כ כשהתנו לשלם בשו"כ מהני תנאם, משא"כ להסוברים דבעינן שיוכל לקנות בזה כדי חייו, א"כ לא מהני התנאי לשלם בשו"כ, ובשבט הקהתי משמע דס"ל דבהתנה מתחילה או כשמשכים לזה אח"כ רק אינו עובר הלאו אבל אינו מקיים העשה וצ"ע.

145 כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א, והיינו משום דבזה איגלאי מילתא למפרע שלא היה תשלום מתחילה.

146 כ"כ במשפט שלמה (עמ' קיג) דבכה"ג כיון שכבר קיבל את התמורה במזון, ואח"כ חזר הצ'ק הוי כבוקר שני דבזה לא עבר למפרע על כל תלין. ולכאור' משמע דדוקא כשקנה בזה מזון ויל"ע אם ה"ה כשקנה בזה חפצים אחרים, וכמו"כ יל"ע דלכאור' אם הוא עייל ונפיק אוזווי הרי נמצא דהוי מקח טעות ועליו להחזיר את מה שקנה, ורק אם אינו עייל ונפיק אוזווי ונשאר חוב למוכר שיש לחזור הן על החותם והן על המיסב בזה י"ל שקיים המצוה מכיון שהמוכר הוציא ונתן לו סחורה על פי הצ'ק שלו.

147 פשוט דבכה"ג כיון דכל מה שקנה חייב להחזיר דהוי כמקח טעות, א"כ לא היה כאן שום תשלום.

140 והיינו דאיסור כל תלין זהו כשעבר היום בשכיר יום, או כשעבר הלילה בשכיר לילה, ולאחמ"כ עובר רק באיסור כל תשהה מדרבנן, כנפסק בשו"ע (שלט ס"ה) משום אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן, וכשהסכים בתשלום הנ"ל אינו עובר בכל תשהה.

141 וכמש"כ לעיל סברת הגר"י בלוי שסובר דכלל צ'ק מקיים המצוה רק כשהפועל גובהו בבנק, ועכ"פ שייך סברא זו בצ'ק שהוא למוטב בלבד או שאר אופנים הנ"ל, דבזה כשגבאו הפועל קיים המצוה. 142 בתשרי והנהגות (ח"ג סי' תע אות ד) כתב שיש לחשוש שהשכיר מסכים לתשלום זה רק משום שאין לו ברירה ואינו יודע שיש לו זכות מן התורה לדרוש התשלום במזומן, ולכן יש לפרש לו להדיא באופן זה: "זכותך לקבל היום ואני מוכן לכך, רק אם תרצה למחול לי מה טוב", דאז נמצא שהודיעו שיש לו הזכות לדרוש התשלום במזומן אלא שהוא מוחל זכות זו, וע"ש שמצא סימוכין לזה מדברי הרמב"ם והזהיר.

143 כמש"כ לעיל הע' 138 מדברי הגר"מ פיינשטיין במילי דנזיקין, וכנ"ל בסמוך מדברי הגר"מ שטרנבוך בתשרי והנהגות.

144 הנה בספר משפט הפועלים (פ"ל ס"ה) כתב דכשהתנה לשלם בשוה כסף מקיים בזה העשה דביומו, וע"ש בהע' דמסברא כתב כן ונסתייע לזה מדברי הגרי"ש אלישיב שליט"א שניתן לקיים ביומו

עצה לשלם לשכיר בצ'ק ולצאת המצוה

כפ. יש שנתנו עצה לקיים המצוה גם באופן שפורע לו בצ'ק, והוא שיתן לו צ'ק על הסכום המגיע לו בניכוי שקל אחד, והפועל נוטלו ומוחל כל החוב חוץ מהשקל החסר, ואח"כ נותן לו שקל לתשלום החוב הנשאר מהשכירות, ומקיים בזה המצוה כתיקונה במעות מזומנים¹⁴⁹, וה"ה כשמשלם בתשלומים בצ'קים, יתן לו קודם את הצ'קים המאוחרים, ואח"כ יתן לו הצ'ק המזומן ויוצא בזה לדעות הסוברים שמקיים המצוה בצ'ק¹⁵⁰, ויש לפקפק בזה, כי יש בזה ביטול המצוה על כל החוב וזולת שקל אחד [או הצ'ק המזומן], וצריך לכתחילה לקיים המצוה בכל הסכום של דמי הפעולה, די"א שכל פרוטה מצוה בפני עצמה היא¹⁵¹, לדיון נוסף בזה ראה בהערה¹⁵².

מצוה ביותר פרוטות דע"ש שכתב דיש מצוה על כל פרוטה דהיינו דכשיש לו רק פרוטה יש לו חיוב על פרוטה, אבל י"ל דכשיש לו יותר מפרוטה אין זה יותר חלקי מצוה אלא הכל מצוה אחת אלא שהחיוב הוא על כל פרוטה, וכ"מ הלשון באהב"ח "שהמצוה בשלימות הוא כשיתן הכל" ומ"מ י"ל דהחיוב בפרוטה אחת והחיוב בהרבה פרוטות הוא חיוב ומצוה אחת וי"ל"ע בזה לדינא וראה עוד בסמוך בזה.

152 הנה כאמור הבאנו דעת הסוברים שיש מצוה בכל פרוטה בתשלום שכר שכיר, אמנם לכאור' יש חולקים בזה, דיעויין בספר נוכח המשפט (בתשרי סי' כב) שכתב ברין מי שיש לו שני פועלים ואין לו לשלם רק לאחד מהם, ופסק שישלם לאחד ולא יחלק המעות לשניהם, דאם יעשה כן נמצא שלא קיים כל המצוה, ומוטב לקיים המצוה לאחד ע"ש, ומוכח דס"ל דרק כשמשלם כל המעות קיים המצוה, וכ"ה בגידולי שמואל (ב"מ), [אא"כ נאמר כהצד שכתבנו לעיל דרק כשאנו משלם השאר עובר מדין חצי שיעור ולכן ככה"ג אם ישלם לכ"א חצי נמצא שלא קיים המצוה כלל], ואמנם באהבת חסד (שם) וערך שי (סי' שלט) נקטו דבאופן שיש לו לשלם רק לאחד יש לו לחלק המעות לשניהם, ואם יתן רק לאחד עובר הלאו אצל השני ע"ש, וזהו לשי' דמקיים העשה בכל פרוטה או לפי הצד שכתבנו דהחיוב הוא על כל פרוטה, ועכ"פ לאור האמור מי שעושה העצה הנ"ל יש לו על מי לסמוך, אך לכתחילה יש ליתן הכל במזומן.

148 כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א, דכל שחזר מסיבה טכנית כגון חוסר פרט בצ'ק או סתם תקלה מצד הפקיד, בזה לא נחשב למפרע כאילו לא פרעו כלל.

149 כן שמעתי מהגאון רבי זבולון שוב שליט"א, וזהו עצה נפלאה לקיים המצוה גם באופן שמשלם לו בצ'ק, ואין לו מזומנים רק שקל אחד וכדו', ומיהו בעינן דוקא שקודם יתן לו הצ'קים וימחל לו תמורת זה את החוב וזולת שקל אחד, ואז משלם לו השקל והוי כאילו התנה מתחילה ששכר פעולתו הוא שקל אחד, ונה"ה כשנתן לו שקל אחד ומוחל לו הדמים של התשלום ותמורת זה מחייב עצמו לשלם לו החוב ואז יכול ליתן לו הצ'קים אח"כ, אך עפ"י רוב אין השכיר סומך דעתו עליו ולא ימחל לו החוב רק כשיתן לו צ'קים קודם].

150 וכדעת רז"פ כנ"ל.

151 בשדי חמד (כללים אות ח סוף כלל יז) דן בזה אם מקיים המצוה בכל פרוטה, או שזוהי מצוה אחת בכל הסכום, ומסיק דבכל פרוטה מקיים המצוה, וכ"כ באהבת חסד (פ"ט ס"י), וכן נקיט לדינא בשבט הלוי (ח"ו סי' רלג אות ב), ולפי"ז פשוט שלכתחילה יש לשלם הכל במזומן ולא לגרום לעצמו ביטול חלקי המצוה. והג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א העירני די"ל דהשדי חמד מיירי רק באופן שמשלם פרוטה והשאר אינו משלם בזה עובר מדין חצי שיעור, וי"ל וזהו רק כשלא שילם המוטל עליו אבל כאן שמחל לו השאר קיים המצוה בשלימות בפרוטה זו, וגם בדברי האהבת חסד אין הכרח שיש

ענף ד - תוקף שמרי חוב וצ'קים במקום כסף בתשלומי הלוואות,
נזקין, פדיון הבן, קידושין

תשלום חוב בצ'קים כשיש לו מעות, והדין כשיש בעל חוב נוסף

5. כאמור לעיל חיובו של לוח הוא לפרוע במעות מזומנים כשיש לו מעות, וכשאין לו יכול לפרוע במטלטלים¹⁵³, וכבר נתבאר לעיל פרק ו סעיפים לד-לט דיני פרעון חוב באופן שהלוח רוצה לפרוע למלוה בשמרי חובות או צ'קים שיש לו על אחרים, והבאנו שם די"א דאף כשיש לו מזומן יכול לפרוע לו בצ'ק של אחרים שהצ'ק לענין זה נחשב ככסף, [וכן נתבאר שם דין תפיסת צ'ק מהלוח כשיש לו בעלי חובות נוספים והדין כשהלוח הגבהו מדעתו]¹⁵⁴, מיהו פרעון זה נחשב לפרעון מותנה, ואם הצ'ק יחזור מהבנק יצטרך לפרוע לו מעות אחרים, וכמו שנתבאר לעיל פרק ג-ד, [ובפרק יב סעיף כח נתבארו פרטי הדינים באופן שהמלוה נתרשל מלגבות הצ'ק ושוב אינו יכול לגבותו, אם מפסיד חובו].

תבעו מאה והודה לו בחמישים ונתן לו צ'ק [של אחרים או של עצמו] על החמישים, אי חשיב הילך לענין שאינו יכול לחייבו שבועת התורה דמורה במקצת, ראה להלן פרק יד סעיף ל.

כשפורע חובו בצ'ק על דעת להחזירו כדי לשנות מהלואה לעיסקא

6. ראובן הלוח סכום מעות לשמעון, ואח"כ ברצונם להפוך את ההלואה לעיסקא וליטול רווחים באופן המותר עפ"י היתר עיסקא, אם קונה ממנו בקנין סודר מהני¹⁵⁵, אבל בלא קנין דנו הפוסקים באיזה דרך ניתן להפוך את ההלואה לעיסקא, ויש שכתבו שכשיש לו מעות תחת ידו ומייחדו לפרעון החוב, הרי זה נחשב כפרעון, ויכול להלוותו שנית בעיסקא¹⁵⁶, ואם הלוח רוצה ליתן למלוה צ'ק שיש לו על אחרים בסכום דמי ההלואה לשם פרעון החוב, והמלוה יחזירו לו לשם הלואה בעיסקא, נראה דמהני¹⁵⁷, וכן בצ'ק

153 כרעיל הע' 7-8 ע"ש.

154 ע"ש היטב פרטי הדינים והשיטות בזה.

155 כ"כ בדגול מרכבה על הש"ך יו"ד (סי' קעז סקמ"א), והיינו כדביאר בחוות דעת שם (סק"ו) שהקנין סודר הוא על המטלטלין שביד הלוח שמתעסק בהנכסים, ובזמנינו מהני הקנין על עסקיו האחרים ראה תורת רבית פ"ז (הע' קיז).

156 כ"כ בתורת רבית (שם) ובברית יהודה (עיקרי דינים פכ"ה ס"ה), והוא עפ"י ד' הנתי' (שדמ סק"א, וסי' קעז ח"י סק"ב) שכתב לחדש שכל שבא לפרוע את חובו אין צריך קנין, והיינו משום דכיון שמשלק את שעבודו משאר הנכסים ומייחד השעבוד על המעות הללו, הוי כפרעון גם כשהמעות נשארו ביד הלוח ע"ש, וה"נ

מועיל לענין שיוכל להלוותו עתה לעיסקא, אולם יש שכתבו שאין לסמוך על היתר זה, ראה נתיבות שלום (קעז ס"ה אות יד) שכתב דמהרשב"א ב"מ סו מבואר דלא כהנתי', והעירני הג"ר בנימין מרק דבתורת גיטין גופיה משמע דלא החליט כן לדינא.

157 דזה הרי ודאי נחשב כפרעון, שהרי יש לזה שוויות עצמית, ונמצא שהלוח נתן למלוה שוה כסף לפרעון, ובפרט למשנ"ת לעיל שיכול לכופו לקבלו בפרעון החוב, וכ"כ הג"ר יוסף שרגא שיינבגר שליט"א בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א דניתן לשלם בצ'ק ככה"ג, וכיון שכן אין המלוה צריך לגבות הצ'ק, אלא יכול תיכף ומיד להחזירו ללוח לשם הלואה חדשה בעיסקא.

ידידה באופן שניתן להוציאו בהוצאה¹⁵⁸, אך לא יתנה בפירוש שיחזיר לו הצ'ק¹⁵⁹, אולם בצ'ק שלא יוכל להוציאו בשוק, כגון שהוא למוטב בלבד, יש להסתפק אם מהני כיון שצריך לעשותו שליוח לקנות עבורו סחורה להטיל להעיסקא ובצ'ק כזה אין אפשרות לקנות ולסחור בו¹⁶⁰, וכן יש להסתפק בצ'ק שהוא בסכום גדול מאד כשאין לו כסף בבנק אם נחשב כפרעון¹⁶¹, אבל כשיש לו כסף בבנק בסכום הצ'ק מהני¹⁶².

מהבנק, אבל כ"ז שלא נגבה מהבנק הרי לא נפרע החוב, אולם יש לצדד דמ"מ כיון שעד עתה היה החוב עומד ליפרע בזמן מסויים ובזה שנתן לו צ'ק יוכל לגבותו עתה תיכף ומיד נחשב שפיר לפרעון. והנה בברית יהודה (שם הע' יז) כתב דכשנותן לו צ'ק באופן שיכול המלוה לפדותו, חשיב כפרעון לפי דברי הנתי' הנ"ל דכל שמייחד לו מעות לפרעון הוי כנפרע, וה"נ נחשב הצ'ק כפרעון ע"ש, וצ"ל דכוונתו שבוה שנותן לו הצ'ק הוי כמייחד לו מעות לגבותו, ובלא הצ'ק אינו יכול לומר לו שמייחד לו המעות שיש לו בבנק לפרעון כיון שאינו יכול לגבותם בפועל, אלא דבלא"ה כתבנו לעיל די"א שאין לסמוך על היתר זה ע"ש, אמנם כאמור בצ'ק רגיל שיש לו שוויות למוסרו לאחרים נחשב בלא"ה לפרעון כיון שיש לו שוויות עצמית וכנ"ל וא"צ בזה לסברת הנתי', אך בצ'ק שהוא למוטב בלבד הדרגא להספק הנ"ל אם נחשב כפרעון בהצ'ק עצמו, ואף דלכא"ו ודאי אפשר שימחול החוב הקודם ויתחייב לו חיוב חדש תמורת המחילה דזהו גדר זקיפת מלוה כמש"כ בשו"ת הרשב"א ובשערי חיים בקידושין הנ"ל בהע' 158, אולם בנידו"ד שהמטרה היא להפוך את ההלוואה לעיסקא שהכוונה היא ששולחו לקנות בזה סחורה להשקיע ולישא רווחים והוא צריך לזכות בהסחורה לבעל המעות, א"כ י"ל דבכה"ג בעינן צ'ק שיכול לקנות בזה ובלמוטב בלבד הרי אין אפשרות לקנות ולסחור בזה וצ"ע. 161 אף בצ'ק שאינו למוטב בלבד, אם הוא בסכום כזה שאין לו כיסוי בבנק, וכשיצוג לגבייה הבנק יחזירנו מחוסר כיסוי, וכן לא יוכל למוסרו לאחרים כיון שיודעים שאין לזה כיסוי, א"כ הרי לא נחשב כפרעון מכח שוויותו, והוי כחוכא ואיטלולי בזה שנותן לו צ'ק שראוי לצור עפ"י צלוחיתו ועושהו לפרעון, וניכר שזהו הערמה בעלמא, אולם יש לצדד דכיון שלמעשה נתן לו צ'ק חתום שיכול לחייבו בזה עפ"י דיניהם, ואף שאין

158 אף דלכא"ו לא הוסיף לו הלוח כלום, שהרי בלא"ה היה חייב לו החוב, ומה הוסיף בזה שנתן לו צ'ק של עצמו על אותו חוב, מ"מ כיון שהמלוה יכול למסור הצ'ק לאחרים, הרי נתן לו דבר שיש לו שוויות, והמלוה יכול למחול החוב תמורת הצ'ק הזה, ולהחזירו לו שנית כהלואה חדשה בעיסקא ומצאנו כע"ז בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתקפט) שכתב דזקיפה במלוה פירושו דהוי כפרעון החוב הקודם והתחייבות בחיוב חדש וראה מש"כ בזה הגר"ח שמואלביץ בשערי חיים (קידושין סי' טו). ויש להוסיף דנראה שיש להתנות ביניהם באופן זה שנותן לו הצ'ק לשם פרעון החוב, והמלוה אומר ללוה כיון שנתן לו צ'ק שיכול להעבירו לאחרים ולקבל תמורה ע"ז והוא אחראי לשלם ע"ז, לכן הוא שולח את הלוח לקנות סחורה עם צ'ק זה שקיבל ממנו, ונמצא שקניית הסחורה היא בשליחותו של המלוה והלוח הוא כנפקד כלפי הסחורה שמונחת אצלו בתנאים של עיסקא. 159 והיינו שלא ידובר ביניהם שנותן לו הצ'ק רק בתנאי שיחזירנו לו בהלוואה שנית, דבזה לא נחשב כפרעון, דכיון שלא זכה המלוה בזה לעצמו, ואין לו בזה קנין להוציאו, בכה"ג לא נחשב כתשלום החוב, וכמש"כ החוות דעת (סי' קסז סק"א, ודלא כהצמח צדק שסובר דלא בעינן בזה קנין גמור, וראה בט"ז באו"ח בזה), אלא צריך ליתן לו הצ'ק בהחלט לפרעון, אולם יכול לומר לו שאם לא יחזיר לו הצ'ק יהא לו זכות ליטול ממנו כסכום הצ'ק להלוואה השנית. 160 והיינו דכיון שהצ'ק הוא של עצמו, נמצא שלא נחסר כאן הלוח כלום, ובאים לדון להחשיבו כפרעון משום שהמלוה יכול להוציאו, אבל בצ'ק למוטב בלבד שאינו יכול למוסרו לאחרים כמות שהוא, אף שיכול לגבות הצ'ק מהבנק או להפקידו בחשבונו ולמשוך אח"כ הכסף מהבנק, מ"מ הרי בזה לא הוסיף לו הלוח כלום שהרי בלא"ה היה חייב לו המעות מקודם, אלא שנתן לו אפשרות לגבותו

תשלומי נזק, גניבה וגזילה וכדו' בצ'ק

ב. בתשלומי נזקים פשוט דאף כשיש לו מעות יכול לפורעו בצ'קים, הן בצ'ק שיש לו מאחרים והן בצ'ק של עצמו, ואף בצ'ק שהוא למוטב בלבד יכול לשלם לו בזה¹⁶³, אמנם בתשלומי גזילה דינו שונה משאר נזקין¹⁶⁴ ואם גזל או גנב חפץ ושברו חייב לשלם לו חפץ אחר או דמיו¹⁶⁵, וי"א דכשיש לו מעות חייב לשלם לו מעות, וכשאין לו יכול ליתן לו גם השברים כשאר שוה כסף¹⁶⁶, ולפי"ז נראה דלדיעה זו כשיש לו צ'ק [של אחרים או של עצמו] ואין לו מזומנים, חייב ליתן לו צ'ק ולא שוה כסף¹⁶⁷, ולהשי' שחייב לשלם החפץ עצמו או דמיו, ה"ה דתשלום בצ'ק שיוצא בשוק חשיב כדמים בזה¹⁶⁸, אבל לא יכול לשלם לו בצ'ק שהוא למוטב בלבד או מחשבון מוגבל וכדו'¹⁶⁹.

כשוויים בשעת השבירה, אלא כשוויים עתה בשעת תשלום, ונמצא דתלוי ד"ז בפלוג' הראשונים.

165 כ"כ השו"ע לגבי גנב ששבר החפץ הגנוב (שנר ס"ה) וכן גבי גזלן (שסב סי"ג), וזהו

כשי' תו' ב"ק הנ"ל דדין מיוחד הוא בגזלן שאינו משלם רק החפץ עצמו או דמיו, ואף כשאין לו דמים צריך להשיג דמים ולשלם לו.

166 וז"ל הרמ"א (שנר שם): "ודוקא דאית ליה מעות, אבל אי לית ליה, לא גריעי שברים אלו

משאר מטלטלין", ופשטות הדברים משמע דלא ס"ל כתוס' דאף כשאין לו דמים חייב לטרוח ולהשיג

דמים, אלא פירש הא דאין שמין לגזלן דהיינו דכשיש לו דמים חייב לפרוע בדמים, [ודלא כשאר מזיק

שאף כשיש לו דמים משלם בסובין], אבל כשאין לו דמים משלם בכל מילי, וכ"מ בביאור הגר"א

(סקי"ב) בכוונת הרמ"א, אולם ע"ש בש"ך (סק"ז) דמשמע שמפרש בדברי הרמ"א דאף לדעת התוס'

א"צ לשלם דמים דוקא רק כשיש לו ויל"ע בזה.

167 דפשוט שהצ'ק נחשב יותר קרוב לדמים משאר שוה כסף, שהרי יכול לקנות בו בשוק.

168 וכמשנ"ת לעיל סעיף כג דחשיב ככסף אף לגבי תשלום שכר שכיר, ונראה דאף להסוברים

דבשכיר אינו יכול לשלם בצ'ק, היינו משום דהתם חשיב ג"כ כתנאי לשלם בכסף, וס"ל דאי"ז בכלל

התנאי לשלם בצ'ק, אבל גזלן עדיף בזה, כיון דבזה ברור דעיקר הטעם להצריך דוקא כסף זהו כדי שיוכל

לקנות בנקל את גוף החפץ, וזה שייך גם בתשלום בצ'ק. 169 דבזה אינו יכול לקנות בשוק וכנ"ל.

לו כיסוי בבנק מ"מ כיון שמתחייב לו להעמיד כיסוי יכול למחול החוב הקודם דתמורת התחייבות זו להעמיד כיסוי ולקבוע איתו שיציגו לפרעון כשיעמיד כיסוי לזה ועל סמך זה יוכל כבר לקנות עיסקא בצ'ק זה, וא"כ חשיב שפיר כנתניה לפרעון ויכול להחזירו לו כהלואה חדשה, ואולי י"ל דכשנותן לו צ'ק מאוחר בכמה ימים עדיף בזה, די"ל דעד התאריך יוכל לגייס את הכסף הדרוש לכיסוי הצ'ק, וצ"ע בכ"ז לדינא, ונידון זה יש להסתפק גם כשמשלם לו בצ'ק של אחרים באופן שידוע שאין לזה כיסוי כלל וצ"ע.

162 דבזה כיון שלמעשה יכול לגבותו בבנק ואף יכול למוסרו לאחרים כשיבררו שיש ע"ז כיסוי

בבנק, שפיר נחשב כפרעון גמור, וא"צ בזה לסברת הנת' דמועיל משום ייחוד הממון, דזה יש להסתפק אם מהני בממונו שבבנק וכנ"ל, וכאן מועיל משום שוויותו העצמית.

163 דכיון שיכול לשלם אף בסובין ואף כשיש לו כסף וכנ"ל הע' 119, א"כ גם צ'ק לא גרע

בזה, ואף כשהוא למוטב בלבד הרי יכול להפקידו בחשבוננו בבנק ולמשוך כסף או צ'ק כנגדו.

164 כמבואר בגמ' ב"ק (יא, א) אין שמין לא לגנב ולא לגזלן, וביארו שם בתוס' בשי' רש"י דלא

דמי לשאר נזקים שמשלם בכל מילי, דשאני גזלן דכתיב בו אשר גזל כעין שגזל, ולכן חייב לשלם

החפץ עצמו או דמים ממש שיכול לקנות בו חפץ כזה, אולם הרמ"ה פירש דאף בגזלן משלם בשוה

כסף, והא דאין שמין היינו שאינו נותן לו השברים

פדיון הבן בשטר חוב, בצ'קים, בשטרי הכסף בימינו

לג. בין הדברים ששטר חוב דינו שונה בזה משאר שוה כסף, ואין דינו כשוה כסף, נכללו פדיון הבן¹⁷⁰ וקידושי אשה¹⁷¹, ולכן הפודה בנו בשטר חוב, אף בשטר שהוא לכל המוציא, אין בנו פדיו¹⁷², בין בשטר חוב של עצמו ובין בשטר חוב שיש לו על אחרים¹⁷³, לאור האמור הפודה בנו בצ'ק של אחרים אינו פדוי¹⁷⁴, וכן אם פדה בצ'ק של עצמו אינו פדוי, ובוה רבנן גזרו דאף אם נתן אח"כ המעות אינו פדוי¹⁷⁵, ואף כשרוצה ליטול הצ'ק בתורת שוויתו העצמית לא מהני¹⁷⁶, [וראה בהערה בדיון פדיון הבן בשטרי הכסף בזמנינו¹⁷⁷].

170 בכורות (נא, א): "אין פדיון לא בעבדים ולא בשטרות" וכו', וע"ש בסוגיית הגמ' דאף להסוברים דעבדים וקרקעות לא נתמעטו, מ"מ ממעטין שטרות דזה סברא יותר למעט משאר דברים. 171 קידושין (מו, ב) וראה בזה להלן. 172 יו"ד סי' שה (ס"ג), וכ"ה בתומים ונתי' (חור"מ ריש סי' סו) דע"ז קאי מיעוטא דקרא, דאף בשטר לכל המוציא שמכירתו מועיל לכו"ע מן התורה, מ"מ אין פדיון בו משום דאין גופו ממון. 173 דהטעם שאין פדיון בו הוא משום דאין גופו ממון, וזה שייך הן בשט"ח ודידה והן בשט"ח דאחרים, [וראה בסמוך אם מהני כשנותן אח"כ מעות במקום השט"ח ידידה].

174 דאף הצ'ק אין גופו ממון, ואף שנתבאר לעיל דלכמה דברים נחשב ככסף, מ"מ למעשה הרי עיקר תכליתו הוא שעומדין לגבותו בבנק, ונמצא שאין גופו ממון, ונראה עוד דאף כשיפרש להדיא שנטלו בתורת שוויתו העצמית, אין פדיון בו דבפדיון בעינן גופו ממון ממש, וכדיבאר בסמוך די"א דאף בשטרי הכסף דזמנינו אין פדיון, וע"ש מש"כ בדברי האחרונים בגדר אין גופו ממון.

175 באופן זה כשפדה בצ'ק של עצמו ובא אח"כ ליתן מעות מזומנים או שוה כסף, מן התורה מהני פדיונו, אולם מדרבנן אין בנו פדוי גזירה שמא יאמרו פדיון בשטרות, כמבואר בבכורות (נא, ב), משא"כ כשפדה בצ'ק של אחרים ואח"כ נתן מעות לא גזרו בזה, דבכה"ג לא נראה שנתנת המעות היא כהמשך להשטר, וראה בתוס' כתובות (קב, א ד"ה אמאי) דאף לר' יוחנן שיכול להתחייב בשטר מ"מ כשנותן אח"כ המעות בנו פדוי מן התורה, ולא אמרינן שנתנת המעות אינה לפדיון אלא לתשלום החיוב שנתחייב לו בהשטר, משום שנתנת השטר היתה בתורת פדיון ולא בתורת התחייבות חדשה ולכן גם

נתנת המעות שאח"כ נחשבת כנתנת לפדיון. והנה בט"ז (יו"ד שה סק"ג) כתב דמן התורה מהני פדיון בשטר ידידה, וראה בנתי' (ריש סי' סו) שביאר דמיירי כשנותן אח"כ המעות ע"ש, דבזה מן התורה מהני וחז"ל גזרו שמא יאמרו שפודין בשטרות וכו"ל, אמנם יש מהאחרונים שפירשו דבריו כפשוטו, ונתקשו לפי"ז אמאי מהני, וראה בבית הלוי (ח"א סי' כג) ומנחת חינוך (שצב) שחלקו ע"ד והעלו דודאי לא מהני שטר ידידה, דלא הוסיף כלום שהרי כבר מחוייב הוא במעות הפדיון, ויש חולקין דלא מהני גם משום דחשיב אגיד גביה, וראה לעיל הע' 23 מש"כ אם חסרון זה הוא רק בקידושין או גם בשאר דברים, וצ"ב. 176 וכמש"כ בפסקי הלכות יד דוד (פ"ה מאישות הל' כג הגה' ג בנדפס ח"ב עמ' פז) דבפדיון הבן שנתמעטו שטרות משום דאין גופו ממון א"כ לא מהני אף כשנותן לו שטר בסכום יותר מה' שקלים באופן שיכול למוכרו עתה בשוויתו ה' סלעים ונמצא שנטל השטר מכח שוויתו העצמית או מכח שוויתו גוף החוב, ומ"מ לא מהני בפדיון הבן דודאי הם עצמם עדיין לא נחשבים כגופן ממון כיון שעיקר שוויתו בזה שיגבוהו אח"כ מהבנק והתורה מיעטה היכא דאין גופו ממון, [וראה בסמוך סברת החת"ס בהטעם דפדה"ב חמור יותר בזה, וע"ע ביד דוד שם עמ' עמ' צא מש"כ לצדד דבפדיון הבן לא מהני אף כשנותן לו משכון ממש כיון שאין גופו ממון בכה"ג ע"ש]. 177 הנה לכאורה שטרי הכסף פודין בהם שהרי יש להם הילוך בשוק, ובמקו"א הארכנו בדברי האחרונים שדנו בשטרי הבנקאטין דלא חשיב גופו ממון אף שנחשב בשוק ככסף, והבאנו לעיל פרק ג הע' 25 שיטות הפוסקים שכתבו דהוי גופו ממון ולא כשטר א. משום דכיון שכשנשרף אין המלכות מחזיר לו הדמים וזה הוכחה שאין הערך של הבנקאטין עבור התמורה שמקבלים עבורם אלא

המקדש אשה בשטר חוב שלה, שיש לו על אחרים, בשט"ח על עצמו

פד. מצאנו ג' אופנים במקדש בשטר חוב במקום כסף¹⁷⁸ ואלו הם:

(א) כשהאשה חייבת לו ממון ויש לו שטר עליה, ומחזיר לה השטר ואומר התקדשי לי בזה, פסק השו"ע¹⁷⁹ שאם יש בנייר שוה פרוטה הרי היא מקודשת¹⁸⁰, ואם אין בנייר שוה פרוטה הוא ספק קידושין¹⁸¹. וראה בהערה אופן נוסף בזה¹⁸².

(ב) המקדש אשה בשטר חוב שיש לו על אחרים, הוא ספק קידושין¹⁸³.

(ג) המקדש בשט"ח שנותן לה על עצמו י"א דאינה מקודשת¹⁸⁴, וי"א דהוה ספק קידושין¹⁸⁵.

יש בזה שוה פרוטה מקודשת, וראה בנו"כ שם שדנו אם מיירי באופן שהנייר שלו, או דמהני גם כשהנייר שלה משום שיש לו קנין משכון בזה, וע"ש עוד דאם לא הזכיר במפורש שמקדשה בהשטר, י"א דהוה קידושין ספק שמא אין דעתו על הנייר.

181 שו"ע שם, והיינו משום דשמא שוה פרוטה במדי. 182 הנה בשו"ע שם (ס"ז) פסק דכשקידשה במלוה והחזיר לה גם השטר אינה מקודשת, דכיון שלא הזכיר השטר בשעת קידושין אין דעתה אשטר, אולם ראה בנו"כ שם שהאריכו בזה דאף בכה"ג הוא ספק קידושין, בין כשהנייר שוה פרוטה ובין בפחות משה פרוטה שמא שוה במדי ע"ש.

עוד דנו הפוסקים באופן שהקנה לה השטר חוב שלה בכתיבה ומסירה, די"א דבזה הוה קידושין ודאי דהוה כמקדשה בהנאת מחילת מלוה, כיון שקנתה בזה גוף המלוה, וי"ח בזה ראה ארצה"פ (שם אות ד).

183 שו"ע שם (סעיף יג), והיינו משום דבזה שמזכה לה את גוף החוב הוא ספק קידושין דשמא לא סמכה דעתה שחוששת שימחול החוב ולא יהא לה מה לגבות, ועוד צד ספק בזה שמא דעתו גם על הנייר שיש בזה שוה פרוטה, וכמו כן י"א דאף אם ימחול אינה צריכה להחזיר הנייר, ע"ש בבית שמואל (סקל"ז).

184 שם (סי' כט סעיף ו) לגבי התקדשי לי במנה ונתן לה משכון ע"ז דאינה מקודשת וכתב הרמ"א: "וכש"כ אם נתן לה שטר על הדינר דלא הוה קידושין", דס"ל כהרמב"ן והרשב"א דבשט"ח ידידיה לא הוה אף ספק קידושין כיון דהחוב אגיד גביה כנ"ל הע' 21.

185 כ"ה בחלקת מחוקק (שם סק"ט) וב"ש (סק"י) דיש בזה כמה ספיקות, א. דש"י הרא"ש דאין חסרון בחוב דאגיד גביה, ולפי"ז בנתן לה שטר על

לערכם העצמי, ב. משום דיוצא בהוצאה וקנין בו כל דבר נואף שגם הצ'ק יוצא בהוצאה אבל זהו משום שדעת בני אדם לפדות ולגבות הכסף שבו משא"כ בזה הוא גופיה יוצא בהוצאה, ג. מכח דינא דמלכותא שיש לדון במטבע על פי הדד"מ דבזה לכו"ע דיניהם דין, ד. מכח המנהג שכל דבר שהונהג אצל בני אדם להנהיג בו השוק חשיב מטבע, וע"ש בדעת החולקים דהוה כשטר.

והנה להסוברים דהוה כשטר, פשוט דאין פודין בו, ומאידך להסוברים דכל שכשנשרף אינו נותן לו כסף אחר, חשיב גופו ממון, וכן להסוברים שכיון שיוצא בהוצאה חשיב גופו ממון, א"כ פשיטא דשטרי הכסף בימינו פודין בהם, ולהסוברים דתוקפם משום דינא דמלכותא או מנהג, א"כ לכאו' היה אפשר לפדות בזה, אמנם בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי קלד) העלה דלענין פדיון הבן גרע משאר דינים, דאף דחשיב כסף לקידושין ולחילול מעשר, מ"מ לפדיון הבן צריך שיהא כסף מדין תורה ולכן בעינן דוקא כסף או שוה כסף ממש, משא"כ בזה שנחשב כסף רק מכח דין המלך, לא מהני דינו לענין פדיון הבן שהוא פדייה מהקב"ה, וולדבריו גם במטבעות של זמננו אין פודין בהם כיון שאין להם ערך עצמי רק מכח דין המלכות, והאחרונים האריכו לדון בחידושו של החת"ס וי"ח בזה ונתבאר במקו"א, אמנם בצ'ק כאמור נראה ברור שאם פדה בזה לא יצא ידי חובתו. 178 היינו שנותן לה שטר חוב במקום כסף ממש או שוה כסף אחר.

179 אבהע"ז סי' כח סעיף ח.

180 דבעצם מחילת החוב אינה מקודשת, כיון שלא קיבלה ממנו עתה כלום, דדמי ההלואה הרי שלה מקודם וכנפסק שם בסעיף ז, אבל כשנותן לה השטר, ס"ל להמחבר דדעתו גם על הנייר, ולכן אם

קידושין בצ'ק של אחרים, של עצמו, צ'ק שלה, כשנתן אח"כ המעות, בשטרות כסף ז.ה. לאור האמור המקדש אשה בצ'ק שיש לו על אחרים, הוי ספק קידושין¹⁸⁶, ויש להצריכה קידושין אחרים, ואינה מותרת לאחרים ללא גט¹⁸⁷, וכן הדין במקדש בצ'ק של עצמו דהוי ספק מקודשת¹⁸⁸, ואם היה לו תחת ידו צ'ק שלה משום שהיתה חייבת לו ממון, והחזיר לה הצ'ק וקידשה בזה, יש לצדד דלא הוי קידושין כלל כיון שבזמנינו אין שוויות לגוף הנייר וראה בהערה¹⁸⁹, ובכל האופנים אם נתן לה אח"כ סכום המעות שנרשם בצ'ק וקידשה בפני עדים במעות אלו חלו הקידושין¹⁹⁰, וראה עוד בהערה בדין קידושין בשטרי הכסף בימינו¹⁹¹.

החוב שבו וא"כ חלו הקידושין ואין בזה אף חסרון דאגיד גביה וצ"ע.

189 והיינו דבעלמא כשמחזיר לה שט"ח שלה אמרינן דדעתה על החוב ולא מהני קידושין במלוה שהיא חייבת לו מקודם אף שיש לה הנאה בעצם החזרת השט"ח והספק בעלמא הוא אם דעתה אנייר בהשוויות לצור על פי צלוחיתו ובוזה נראה דבזמנינו אין לזה שום שוויות, אך עדיין יש לחשוב שיש לזה שוה פרוטה ואם התנו להדיא שהקידושין הם בגוף הנייר של הצ'ק בכה"ג לדעת השו"ע הוי קידושי ודאי אילו היה הנייר שייך לו, ולמעשה כיון שיש לצדד דהנייר שייך לה מ"מ כבר נתבאר לעיל הע' 180 דאף שנייר הצ'ק שייך לה, מ"מ י"א דמקודשת מספק משום שיש לו קנין משכון בזה. 190 והיינו דאף שיש לומר שנתנית המעות הוא כהמשך להחייב של הצ'ק ולא נתן לה מעות חדשים לקידושין, זה אינו וכמש"כ לעיל הע' 175 מדברי התוס' בכתובות, דכיון שנתן הצ'ק מקודם לשם קידושין, נחשב גם נתנית מעות אלו לשם קידושין וכדאיתא בגמ' (בכורות נא, ב) דכשנתן לכהן שט"ח על עצמו לפדיון, ואח"כ נותן לו המעות, מן התורה פדוי כשנותן לו המעות ע"ש.

191 הנה בחת"ס (יו"ד סי' קלד) כתב דשטרי הכסף ודאי מועיל לקידושין, ואף דבזמנו הוי שטרי הכסף של המלוכה מיועדים לבא לירי גבייה בבנק, שהיו אמורים לקבל נגדם מטבעות כסף אמיתיים, מ"מ מהני לקידושין דסמכה דעתה דאשה בזה, וראה בזה בנחל יצחק (סו סעיף לח) שהאריך בזה וכתב דצדקו דברי החת"ס דהוי כממון מעליא לענין קידושין וחילול מעשר, וה"ה דאף בכל שטר שהוא לכל המציאו כיון שאינו יכול למחול מהני קידושין

עצמו מקודשת דודאי סמכה דעתה עליו, נולכא"ו הוי ספק קידושין דשמא לא ישלם לה החוב, וכמו בשט"ח דאחרים שחוששת שמא ימחול ויל"ע, ב. די"ל דדעתו גם אנייר דמשום זה ג"כ הוי לכה"פ ספק קידושין כנ"ל בסמוך, וע"ש שתמהו על הרמ"א דלא נחית לכל הני ספיקות בזה, נוע"ע מש"כ לעיל הע' 23 מדברי האחרונים באיזה אופן עדיף קנינים בשט"ח של עצמו מבשט"ח של אחרים.

186 דאף שהיה אפשר לומר דצ'ק עדיף משטר כיון שאינו יכול למחול החוב כנ"ל פ"ד סעיף כז, מ"מ נראה דאי"ו קידושי ודאי, דיש לחוש דעדיין לא סמכה דעתה כיון שיש אפשרות לתת הוראת ביטול על הצ'ק, ותצטרך לירד בדינא ודיינא עם חותם הצ'ק. ואף דהש"ך והנתי"ר יש סי' קצ כתבו דבממרי דאחרים מקודשת משום שאינו יכול למחול, הרי בקצוה"ח הביא שם דעת התוס' דאשה לא סמכה דעתה, וכאן אף שאינו יכול למחול אבל חוששת שיבטל הצ'ק בבנק ותצטרך לירד עמו בדינא ודיינא ודעתה להתקדש אך ורק בצ'ק שגבייתו היא באופן קל דרך הבנק ועל דעת שתצטרך לירד עמו לדין לא נתקדשה וצ"ע.

187 פשוט, דכן הוא הדין בכל קידושי ספק. 188 וצדדי הספק הם כצדדי הספק הנ"ל בהע' 185 במקדש בשט"ח של עצמו, ובצ'ק יש בזה ספק נוסף למשנ"ת לעיל פ"א סעיף ה די"א שלא חל התחייבות בצ'ק ללא תמורה, וא"כ לפי"ז לא קיבלה האשה כלום, אף להסוברים דאין חסרון דאגיד גביה, והספק א"כ הוא אם דעתו גם אנייר, ומאידך י"ל דהוי מקודשת כיון שיש להצ'ק שוויות עצמית כמשנ"ת לעיל סעיף ה וע"ש די"ל דאף בסתמא נוטלים הצ'ק עבור שוויותו העצמית ולא על דעת

ענף ה - שמרי חוב וצ'קים ככסף במתנות לאביונים, וענינים שונים

לרוב פוסקים מקיימים מתנות לאביונים בצ'ק ודין צ'ק למוטב בלבד או מוגבל

17. דעת רוב פוסקי זמנינו שניתן לקיים מצות מתנות לאביונים בנתינת צ'ק לאביון ביום הפורים, כיון שניתן לקנות בזה צרכי סעודת היום¹⁹², וגם בצ'ק שהוא מאוחר קצת אם למעשה יוכל להוציאו בשוק, קיים המצוה כתיקונה¹⁹³, וה"ה כשאין לו מעות בבנק מ"מ יכול לתת צ'ק לקיום המצוה¹⁹⁴, ואף יכול ליתן צ'ק אחד לשני עניים שיוכלו לקנות בזה ביחד צרכי הסעודה¹⁹⁵, וכן יכול ליתן לגבאי שמחלק לעניים צ'ק בסכום גדול שיחלק לכל עני כפי שיעור הנתינה¹⁹⁶, אולם דוקא בצ'ק סחיר אבל בצ'ק שהוא למוטב בלבד

בזה, וכמש"כ הש"ך (חו"מ קצ סק"א), אמנם בשו"ת בית ישראל (להרי"ז הורו"ץ, אעה"ז סי' כג) כתב לדון עפ"י דברי המרדכי שכתב דכיון דלי"מ חליפין במטבע משום דדעתיה אצורתא, צ"ע איך מועיל קידושין במטבע ע"ש, ולפי"ז כתב דכש"כ דלא מהני קידושין בהני בנק צעטיל, כיון דעיקר חשיבותם משום הצורתא ועבידי דבטלה, וגם דאינו עובר לסוחר רק באותה מדינה ע"ש, אולם נראה דדבריו אמורים בזמנו שהיה עומד לגבות בהני שטרי כסף מטבעות של כסף ממש, אבל בזמנינו שהנייר והמחכת עצמו נחשב למטבע, נראה דלכו"ע מהני בזה בקידושי אשה, וראה מש"כ לעיל פרק ז סעיף לד מדברי הגרש"ז אויערבאך בהגדרת שטרי הכסף שבימינו.

192 כ"ה דעת הגרש"ז אויערבאך וצ"ל כמובא בהליכות שלמה (מועדים תשרי-אדר פי"ט סכ"ג): "יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים בנתינת המחאות בנק [צ"ק]", וכ"ה בספר "פורים וחודש אדר" (פי"ז סמ"ג), וכ"ה דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שכן הורה (חוברת פרסום של ועד הרבנים לעניני צדקה-פורים תשס"ד עמ' 7, וכ"ה בספר אשרי האיש ח"ג פמ"ז סעיף ג), וכן הורה הגר"ש ואזנער והגר"ח קנייבסקי שליט"א (חוברת פרסום של קופת העיר ב"ב, תשס"ד), וכ"ה בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קכב) כדלהלן.

193 הגרי"ש אלישיב שם: "יכולים לתת מתנות לאביונים בצ'ק אפילו שזה דחוי, כיון שיכולים לקנות עם זה בחנות", וכ"כ הגר"ש ואזנער שם: "אם יכול לקנות בזה לצורך הסעודה יוצא", והגר"ח קנייבסקי שם: "אם יכול לקנות בזה בו ביום מסתבר שיוצאין", וידידי הרב טוביה פריינד שליט"א בספרו הנפלא שלמי מועד (עמ' רפ) הביא מרשימות הגר"י

שוב שליט"א בשם הגרש"ז אויערבאך וצ"ל דרך אם תאריך הפרעון הוא ביום הפורים אפשר לקיים בזה מצוות מחל"א אך בהע' 75 שם ציין למש"כ במעדני שלמה עמ' קכ דבנתינת צ'ק יוצא אף כשהבנק סגור כיון שאפשר תמיד לפרוט אצל שכן וכדו' נקרא נתינת מעות, ולכאור' לפי"ז יוצאים אף בצ'ק דחוי קצת כל שאפשר לפרוטו בנקל, וע"ש בשלמי מועד שהביא גם מספר דיני פורים (שבהוצאת דגל ירושלים מהדו' תשנ"ה עמ' סט) בשם הגרש"ז דיוצאים בצ'ק בתנאי שיפדהו או יקנה תמורתו בו ביום, והיינו כנ"ל דכל שיכול לפרוט ולקנות בו שפיר חשיב ככסף לעני"ז.

194 משנה הלכות שם: "וא"כ בצ'ק כזה אף שאין להנותן מעות קצת בבנק, מ"מ הרי שוה כסף הוא ויש לו ערך לצ'ק הזה עכ"פ בפחות או ליתנו לחנוני והחנוני יתן לו מה שצריך, וימתין עד זמן שיחיה מעות לבעל הצ'ק" וכו', וכן מוכח מדברי הפוסקים הנ"ל שיכול ליתן גם צ'ק מאוחר, וא"כ ה"ה בצ'ק שאין לו עתה כסוי, דמ"מ שוה כסף הוא לקנות בו, [ועדיף משהו כסף אחר שנראה דאין יוצאין בזה המצוה, דשא"ה שיכול לקנות בזה בשוק וא"צ קודם לפרוטו למזומנים, משא"כ בשוה כסף שצריך למוכרו ואולי לא יזדמן לו קונה].

195 פשוט, והיינו דבאופן שכותב הצ'ק לפקודת שניהם והם יסיכורו לחנות, יכול ליתן לעני אחד שיזכה בו גם לעני נוסף ויחלקו ביניהם, וכשנותן לשניהם ביחד צ'ק פתוח שאינו רשום על שם אחד מהם, צריך שיזכו שניהם בזה בכת אחת. 196 וכפי שנתפרסם בחוברת הנ"ל: "נטל עמוד ההוראה צ'ק ורשם עליו סכום של 3300 שקל,

או מחשבון מוגבל וכדו' באופן שאין אפשרות להעבירו [ובמובל אף אינו יכול למשוך הכסף מהבנק] לא קיים המצוה בזה¹⁹⁷, אמנם אם גבאי הצדקה מכרו את הצ'ק או שזיכו מזומן כנגד הצ'ק יצא¹⁹⁸, וכן בכל צ'ק שהגבאים זיכו מעות כנגדו או שמכרוהו ואח"כ הצ'ק לא נפרה בבנק, מ"מ יצא ידי מצוותו לדיעה זו דהוי כשטר [זולת כשהצ'ק חזר מחוסר כיסוי] וראה בהערה¹⁹⁹.

דעת החולקים והאופנים שצריך לגבות הכסף מהבנק

פז. י"א שאינו יוצא אלא אם כן יכול העני לגבות הכסף מהבנק ביום הפורים²⁰⁰, וראה בהערה ברין צ'ק אחד לשני עניים²⁰¹, ונראה דה"ה לדיעה הנ"ל בסעיף לו שיואים

אשר לפי החשבון היה בו כדי מתנה (25 שקל לדעת מרן שליט"א) עבור כל אחת מ- 125 המשפחות במגבית ועד הרבנים".

197 פשוט דכל שיש בזה הגבלה מלהעבירו לאחרים לא חשיב כנתינת מעות, ברם בצ'ק שצויין למוטב בלבד אך עדיין לא נכתב עליו שם המוטב הרי זה כלמוכ"ז עדיין יכול להעבירו מיד ליד והמקבל האחרון ימלא את שמו.

198 כן נראה פשוט דכיון שהגבאים זיכו מעות עבורו כנגד הצ'ק והם יסתדרו עם גביית הצ'ק, הרי זיכו בעבורו לקיום המצוה, שו"ר שכ"כ בספר אשרי האיש (ירושלים תש"ע, ח"ג פמ"ו ס"ג) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א.

199 עובדא הוה בשנת תשס"ו שפנה אחד לנציגי ועד הרבנים שברצונו לפדות את הצ'ק שכתב הגרי"ש אלישיב שליט"א לטובת עניי הועד בסכום גדול עשרת מונים מהצ'ק של מרן שליט"א, וכוונתו היתה להחזיק הצ'ק תחת ידו למטרת אספנות ולא להציגו לגבייה בבנק, ונשאלה השאלה אם בכה"ג יצא מרן שליט"א ידי מצוות מתנות לאביונים, ונראה פשוט דאין בזה שום חשש, דהרי הצ'ק נחשב כשט"ח, וכשמכרו לו הצ'ק נמצא שהתמורה שקיבלו בעבור הצ'ק היא מיועדת למצוות מתנות לאביונים, ומה שלבסוף הצ'ק לא נפרה אין זה מבטל את קיום המצוה כיון שנכנסה תמורה כנגד הצ'ק, ואמנם לדעת הסוברים שהצ'ק נחשב כהוראה בעלמא ואין זה כמכירת שטר י"ל דבזה כיון שלבסוף לא יצא הצ'ק מהחשבון לא נתקיימה המצוה וכדלהלן בסמוך לדיעה זו, אמנם בנידו"ד כיון שבלא"ה אנשי הועד מזכים מעות מזומנים כנגד כל הצ'קים, א"כ יצא המצוה בלא"ה, ובלא זה הרי דעת מרן שליט"א

כהסוברים דהצ'ק נחשב כשט"ח וכנ"ל פרק א סעיף ו ובכ"מ וממילא יצא ממנ"פ]. ויש להוסיף עוד דזה פשוט דכשנותן עבור חבריו מדין ערב דהיינו שראובן אומר לשמעון שיתן לעני והוא ישלם לו כיון ששמעון מוציא על פי ראובן נחשב שראובן נתן כדין וכדלהלן פרק יח הע' 69 ע"ש מש"כ משמיה דהגרש"ז, וא"כ גם באופן זה הרי נמצא שזה שקנה הצ'ק הוי כנותן על פיו דהרי כל צ'ק שנמכר עניינו הוא כאילו בעל הצ'ק אומר להקונה הוצא מעות נגד הצ'ק ואני אשלם, וה"נ הוציא המעות נגד הצ'ק על סמך התשלום של בעל הצ'ק, אלא שכאן הוסיף הרבה יותר מסכום הצ'ק שכן היה נערך בעיניו וכמו"כ החליט בעצמו שלא לגבות התמורה של הצ'ק בבנק אבל למעשה הרי הוציא על פיו ונחשב כאילו הוא נתן זאת. אמנם פשוט דזהו רק באופן זה שלמעשה יש כיסוי לצ'ק אלא שלא הציגוהו לגבייה, אבל באופן שהצ'ק חזר נמצא שאיגלאי מילתא שע"ד כן לא היה הגבאי מוציא ממון עבורו והוי כגזל למפרע ונמצא שלא יצא המצוה בכה"ג.

200 כן הורה הגר"נ קרליץ בחוברת הנ"ל: "אין יוצאים כנתינת צ'ק אלא אם העני יוציא את זה בפורים מהבנק", וכנראה דלשיטתו אזיל דס"ל שהצ'ק אינו אלא הוראה בעלמא כנ"ל פ"א סעיף ה ובהע' 10, ואין מתחשבים בזה שיש לו שוויות במציאות לקנות על ידו, רצ"ע דאף א"נ שזה הוראה בעלמא, מ"מ אמאי נתכחש להמציאות שבפועל יוכל לקנות בזה צרכי הסעודה.

201 הנה לפי"ד בעצם נתינת הצ'ק לא קיים עדיין שום מצוה, ורק כשיגבה המעות בבנק אז הוא שעת הקיום, ונמצא שכשנותן צ'ק אחד לשני עניים,

בצ'ק כשיכול לקנות בזה, אבל במקום שאין אפשרות לקנות בצ'ק²⁰², מ"מ אם העני יכול לגבות הכסף בבנק ולקנות בזה צרכי הסעודה, יצא בזה המצוה²⁰³, ובאופן זה יוצא גם בצ'ק שהוא למוטב בלבד²⁰⁴, ונראה שלכתחילה יש ליתן מעות מזומנים למצוה זו²⁰⁵, והנותן צ'ק לעני לפני פורים יתנה איתו שיגבה המעות ויחזיקו בפקדון תחת ידו עד ליום הפורים, ואז יוכה בהם למתנתו²⁰⁶, אולם כשיש לו צ'ק של העני שחייב לו כסף ומחזירו לו בפורים ורוצה לקיים המצוה במחילת החוב לא יצא, וראה בהערה²⁰⁷, [ולהלן פרק יח יבואר דין זכייה במעות מתנות לאביונים מדין עבד כנעני].

צריכין לילך ביחד לבנק לגבות המעות ולהתחלק בזה, או שימנו את האחד לגבות החצי לעצמו והחצי להשני, משא"כ להסוברים שמקיים המצוה בעצם נתינת הצ'ק וכנ"ל הע' 192-194.

202 כגון במקום שבעלי החנויות מסרבים לקבל צ'ק וכדו', או כשיש לחוש שלא יסמכו על צ'ק זה. **203** וכדחזינו מדברי הגר"ג קרליץ הנ"ל דבזה גופא לא איכפת לן שהעני צריך לילך לבנק ליטול המעות, דשפיר יוצא בזה המצוה כשלבסוף הכסף נגבה בבנק.

204 כיון דזהו רק כשליחות ליקח המעות בבנק, ורק כשיגבה המעות בבנק אז הוא שעת קיום המצוה, ולא איכפת לן שזהו למוטב בלבד, [ובאופן זה מהני לכו"ע משא"כ באופן הנ"ל דסעיף לו כשמקיים המצוה בגוף הצ'ק עצמו שיש לו הילוך בשוק ככסף הרי בעינן שיוכל להוציאו בשוק, ולא יצא כשעושהו למוטב בלבד אא"כ יצא המצוה לאחר שגובה הכסף].

205 שזהו צורת תיקון המצוה ע"י חז"ל, וגם יש בזה הענין להיות נחסר בפועל עבור המצוה, [משא"כ בצ'ק כשפורדו לאחר פורים], וגם יש לחוש שמא יחזור הצ'ק ויגרום עגמ"ץ להעני אם ישתהה מלשלם, וחביבה מצוה בשעתה לקיימה באופן היותר נאות, [וראה במשנה הלכות שם שמצדד דאף אם הצ'ק חוזר, קיים המצוה כתיקונה, כיון שהמוכר יכול לגבות המעות מחותם הצ'ק ע"ש, ואף שנתבאר לעיל סעיף ח דכשהצ'ק חוזר יש בזה ביטול מקח למפרע, אולם בצרכי סעודה שכבר נאכלו לא שייך זאת], ולהסוברים שצריך דוקא לגבות הכסף מהבנק, א"כ הרי יש לחוש שמא לא יגבנו העני ביומו ולא קיים המצוה.

וקופות הצדקה מפרסמים שכל הנותן בצ'ק או ככרטיס אשראי, הרי הם מזכין לו מעות מזומנים

ונותנים זאת לעניים, ולפי"ז אין בזה בית מיוחד [דמה שמזכים עבורו נמצא שנותנים משלו ונחשב גם שנחסר לקיום המצוה דלא גרע מאילו קיבל מתנה מאחד ונותנה למתל"א], אך יש להקפיד לזכות קודם באופן כללי לכל הנותנים כפי שיעור נתינתם, ואח"כ ליתנם לעניים, ובאופן זה אפשר למסור הצ'ק גם לפני פורים לפקדון עד יום הפורים, וכפי שנתפרסם על ידם.

206 שאם יכזבו המעות קודם פורים לדעת המג"א (תרצד ס"א) לא יצא, ולכן יש לעשות תנאי שהוא כפקדון עד פורים ואין לו רשות לכזבו המעות קודם וכזה יוצא אף לדעת המג"א, אך לדעת הערוך השלחן לא יצא דזהו חובה ליתן המעות דוקא באותו היום דוקא, אמנם כשנותן לגבאי צדקה שמחזיקו בתורת פקדון עד יום הפורים יוצא בזה גם לדעת הערוך השלחן דהרי יכול למנות שליח לזה, [כ"כ חובת פרסום של ועד הרבנים פורים תשס"ד עמ' 7 בשם הגר"ש אלישיב שליט"א].

207 וכמש"כ בהליכות שלמה (מועדים תשרי-אדר פ"ט סכ"ג) דאין יוצאין המצוה במחילת חוב, ואף דכאן היה לו צ'ק של העני שזה שוה כסף, ומחזיר לו הצ'ק, מ"מ הרי לא נתן אפשרות להעני לקנות צרכי הסעודה, דצ'ק של עצמו יש לו בלא"ה, ואולי כשמתנה עמו שנותן לו הצ'ק לא לשם החזר החוב אלא כדי שיקנה עם זה בשליחותו צרכי הסעודה ומקנה לו אותם אח"כ י"ל דמהני וצ"ע.

ויש לדון באופן שיש לעני כסף בבנק כדי פרעון החוב, ואינו יכול להוציא צ'ק שלו על המעות כיון שנתן צ'ק למלוה עבור החוב, ובכה"ג כשהמלוה מחזיר לו הצ'ק שלו כדי שיוכל לקנות בזה, מסתבר שקיים המצוה, [וגדולה מזו כתב בחזו"עב"ד (דף קעו) דכשהעני מחזיק בידו מעות לפרעון החוב והמלוה אומר לו שיחזיק בזה לעצמו בעבור מתנות

משלוח מנות וזכר למחצית השקל בצ'ק

ד. הנותן צ'ק לחבירו למצות משלוח מנות אם יוצא בזה כיון שיכול לקנות בזה כפי רצונו, ראה בהערה 208.

במה שנהגו ליתן בערב פורים זכר למחצית השקל, יש ליתן ממטבע שיש בו צורה ויוצא בהוצאה ולא בצ'ק, אך יכול להטיל בקופת בית הכנסת צ'ק כדי לזכות בהמטבעות המונחים שם ולקיים בזה המנהג וראה בהערה 209.

המקדים לתת דמי מעשר כספים

ז. הפוסקים דנו במי שהלוה מעות לעני ואין ביכלתו לשלם לו, אם יכול המלוה לנכות כנגד החוב ממעות מעשר כספים, והדין נחלק לג' אופנים:

א) כשהלוהו מתחילה על דעת לנכות אח"כ מדמי המעשר, אז לכו"ע יכול לנכות²¹⁰, אך אם מת העני או העשיר שוב לא יוכל לנכות²¹¹, וי"א דאף כשנתן לעני סתם בתורת צדקה מחשבון דמי המעשר העתידיים [ולא בתורת הלואה]²¹², יכול אח"כ להפריש המעשר ולנכות לפי מה שנתן מדמי המעשר²¹³, ואין צריך לזכות המעות מקודם להעני²¹⁴.

ומ"מ ברור שאין ליתן צ'ק לשכר מחצית השקל, אך כשנותן הצ'ק לקופה המונחת בביהכ"ס חזקה במחצית השקל המונח שם שפיר דמי.

210 רמ"א יו"ד סי' רנו (ס"ה): "מי שמפריש מעשרותיו והלוה לעני משלו, מפריש מעשר שלו ומחשב על זה שהלוה לעני ומעכב לעצמו מה שהפריש", וראה בצדקה ומשפט (פרק ה סק"ג בד"ה ונלענ"ד): "ונלענ"ד שאף הפוסקים הנ"ל לא אמרו אלא כשהלוהו בסתם אבל אם בשעת ההלואה היה בדעתו שאם לא יפרע לו העני יוותר לו וינכה מהצדקה שבידו, אע"פ שלא הודיע זאת לעני אפשר שלכו"ע מותר לנכות".

211 רמ"א שם: "ודוקא שהעני שהלוה לו עדיין חי, אבל אם מת או שנתעשר אין צריך לשלם וכו' ואין מפרישין עליו" וכו', והיינו דבכה"ג נמצא שהמלוה מפסיד, דמהעני א"י לגבות שהרי התנו שישלם מהמעשר, ומהמעשר ג"כ א"י ליטול כיון שכבר העשיר ע"ש.

212 כעובדא דהנודע ביהודה (ח"א סי' עג) באחד שהיה נוהג לרשום סכום חיובו למעשר כספים, וכמו"כ היה רושם סכום המעות שנתן לצדקה, ואח"כ ניכה זאת מסכום החיוב למעשר.

213 וכדביאר הנוב"י שם דלפי האמת הרי גם כשנתן לו בתורת הלואה א"י מחייב את העני, שהרי כשאין לו א"צ לשלם, ואם העשיר אח"כ הרי

לאביונים קיים המצוה, דאפוכי מטרחת למה לי, ואף דבגו"ד יש לרדן דעדיין לא זכה כלל בהכסף ואולי י"ל עפי"ד הנתי' (סי' שדמ) דלפרעון חוב סגי כשמיידח המעות, אבל בנידו"ד עדיפא כיון שהצ'ק היה תח"י המלוה והיה לו קנין בזה, ומ"מ י"ל דלמעשה לא נתן לו דבר חדש רק שחרר המעות שלו שהחזיק לפרעון החוב ויל"ע.

208 הנה הסכמת הפוסקים דאין מקיימים משלוח מנות רק במנות מוכנים לאכילה, אולם אי"ז מוסכם לכו"ע, ראה בהלכות חג בחג (פי"ג הע' 8) דמשמעות דברי המהרי"ל שיוצאין במעות, ובספר חסידים (סי' תשי"ג) משמע להדיא שיוצאין במעות, ולפי"ז נראה דלדידהו יוצאין אף בצ'ק כיון שיכול לקנות בזה.

209 בדין זה הארכנו בקובץ בית אהרן וישראל (גליון צט עמ' קה תשס"ב), וכללו של דבר שזכר למחצית השקל דינו כתרומת מחצית השקל שבמקדש, שהרי הוא זכר למה שעשו במקדש, וכ"כ לעיל הע' 13 דבמקדש הביאו דוקא כסף שיש בו צורה ויוצא בהוצאה, וע"ש בדומנינו דאין מטבעות כסף ממש יש שנהגו ליתן הן מחצית השקלים הנהוגים בימינו בא"י שזהו יוצא בהוצאה אף שאינו חשוב, והן מחצית של דולר ארה"ב עתיק שהיה לו משקל של כסף ממש, דזהו מטבע חשוב, והן מחצית של דולר הנהוג היום שזהו יוצא בהוצאה,

(ב) י"א שאף כשהלווהו בסתם ולא חשב לנכות מהמעשר, יכול לנכות החוב מדמי המעשר אם מודיע לעני על כך²¹⁵, ודוקא בסכום שהיה נותן לו בלא"ה²¹⁶, ויש חולקים²¹⁷.

(ג) לכל הדיעות יכול ליתן את דמי המעשר לעני עצמו, על מנת שיפרע לו את חובו בזה²¹⁸.

כשנתן צ'ק כדי ללוות בו הוא כערב ועליו לכון מתחילה לנכות התשלום ממעשר מ. ראובן נתן לשמעון שהוא עני צ'ק מאוחר שיוכל ללוות עי"ז מלוי, ולאחר מכן אין לשמעון כדי לשלם ללוי, ולוי עומד לנכות הצ'ק של ראובן בעבור חובו של שמעון, לפי מה שנתבאר להלן פרק טו באופן זה הרי בעל הצ'ק הוא כערב על החוב של הלוה, וכיון שכן הרי כבר נתחייב בהערבות בשעת מסירת הצ'ק²¹⁹, ולכן אם נתכוין מתחילה בשעת החיוב שאם יצטרך לשלם ינכה החיוב מדמי המעשר, מותר לו לנכות אף בלא להודיע ללוה ואין צריך לזכות לו²²⁰.

ג"כ א"צ לשלם כיון שהתנו לשלם מהמעשר, והמלוה מפסיד וכנ"ל, ולכן אף כשנתן לו סתם בתורת צדקה מדמי מעשר סתמו כפירושו שזהו הלוואה לעני, ויכול לנכות אח"כ מחשבונו חיובו למעשר.

214 נוב"י שם: "ואף שאינו מזכה בפירוש סמכו בזה על הרמ"א שמשמע מדבריו שעשו שאינו זוכה בזכה, ודלא כהש"ך שם סק"ג שמסתפק בזה, ומ"מ משמע מהנוב"י דהפרשה צריך.

215 בנוב"י (ח"ב סי' קצט) דן במי שלא הלוה לעני ע"ד לנכות מהמעשר, וכתב שיש בזה פלוג' בירושלמי, והעלה דבכה"ג צריך להודיע לעני שנותן המעשר לפרעון חובו, וראה בצדקה ומשפט (פ"ה הע' נ) שנתקשה בזה אמאי צריך להודיע, והרי בלא"ה כיון שפורע לו חובו בזה נמצא שבאה ההנאה לעני וצ"ע.

216 נוב"י שם: "דאל"כ לא שבקת חיי לעניים דכל עשיר יש לו חובות שנותי'אשו, ויפריש מעשרותיו על חובות אלו", וכוונתו שיש בזה הפסד לעניים אחרים שמפסידים מדמי המעשר שלו, וראה בצדקה ומשפט (שם) שנתקשה בזה דאמאי לא יוכל ליתן המעות מעשר שלו לפי רצונו, והרי טובת הנאה שלו הוא וצ"ע.

217 בלבושי שרד (יו"ד סי' קד) כתב דלא מהני אף אם יזכה לעני, דאין זה זכות לו כיון שאין לו לפרוע, ופטור הוא מלפרוע מדמי הצדקה שנותנים לו ע"ש.

218 כ"ה בצדקה ומשפט (שם בד"ה ובלבושי) דאף לדעת הלבושי שרד שאוסר בכה"ג מותר: "כשמזכה לו ע"י אחר וחוזר ונוטלו הרי זה גזל בידו,

משא"כ אם נותן לו אף כשאומר כדי שיפרענו מותר" וכו"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' עז), וכ"מ בלבושי שרד שם דעיקר הטעם הוא משום שאין זה זכות להעני כיון שאינו מחוייב לפרוע החוב כשאין לו. אבל כשנותן לו בידו ודאי יכול להתנות כן, ונלא דמי מעות מעשר למעות צדקה שאין לעני לפרוע בזה חובותיו לדעת השו"ע, דשאני מעשר שמפריש מתחילה לשם כך עי' שו"ת חבצלת השרון ח"ג סי' נח ובצדקה ומשפט שם ד"ה ובשו"ת], ונראה דאין לתת לו בתנאי גמור שאם לא יפרע לו לא זכה בהמעות, דא"כ לא נחשב נתינה כלל כיון שא"י לעכב המעות תח"י, וכמש"כ הפוסקים לגבי רבית כנ"ל בהע' 159, אלא עליו לתת המעשר בהחלט ולהתנות שיפרע לו חובו באיזה ממון, ושם לא יפרע לו יחוייב להחזיר לו המעות מעשר.

219 דפשוט שכיון שנתן צ'ק עבור החוב הריהו כערב על החוב וכדיבואר להלן פרק טו ענף ו באורך, ובכה"ג שעת החיוב הוא בעת מסירת הצ'ק שהרי גובין מהערב משעת מנכסיו שהיו בידו בשעת ההלוואה, דאף שאם הלוה ישלם לא יגבו ממנו אך כשגובין ממנו החיוב הוא משעת החתימה על הערבות שאז עצם ההתחייבות שמתחייב למלוה בעבור הלוה זהו סיבת החיוב.

220 דאז א"צ להתנאים של הנוב"י ובכה"ג מותר אף לדעת הלבושי שרד הנ"ל שחולק ע"ד הנוב"י וכנ"ל הע' 210, וכ"כ בצדקה ומשפט (שם בד"ה ולפי): "ולפי האמור אפשר לדון גם במי שנעשה ערב לעני על דעת שאם לא יפרע העני

כשכבר גבו ממנו דמי הצ'ק ורוצה לנכות מהמעשר ודין נתנית צ'ק לדמי מעשר

מא. אולם אם לא נתכוין מתחילה שינכה התשלום מדמי המעשר, א"כ בין כשכבר גבו ממנו הצ'ק ובין כשעדיין לא גבו ממנו הוי כאילו כבר הלוהו כבר מתחילה בשעת ההתחייבות על הערבות²²¹, וכשרוצה לנכות מדמי המעשר צריך להודיעו, ומותר רק בסכום כזה שהיה נותן לו בלא"ה²²², וכן הדין כשהלוה לעני מעות ורוצה אח"כ לנכות החוב מדמי המעשר²²³, ולדעת הסוברים שצריך ליתנו לעני עצמו ולהתנות שיפרע לו חובו כזה²²⁴, נראה שיכול ליתן לו צ'ק שלו בתורת דמי מעשר, והעני יחזירו לו²²⁵, וכן בעלמא כשרוצה להפריש מעשר כספים יכול להפריש זאת ע"י שכותב צ'ק על הסכום ומוסרו לעני או לגבאי צדקה²²⁶, לדיון נוסף בעיקר דין הנ"ל אם נוהג בזמנינו ראה בהערה²²⁷.

נתנית צ'קים דחויים על התחייבויות עתידיים

מב. מה שמצוי שנותנים צ'קים דחויים על התחייבויות בעיני צדקה, כשהסכום הוא יותר מדמי המעשר שכבר נתחייב, ומנכין זאת אח"כ מדמי המעשר שמתחייב לאחר זמן, מותר לכו"ע וראה בהערה²²⁸, אך צריך שיכוין בפירוש בעת כתיבת הצ'ק שינכה ממעות המעשר שלו כנגד סכום הצ'ק²²⁹.

227 הנה בעיקר דין הנ"ל אם מותר לנכות חיוב שנתחייב לעני מדמי צדקה ראה מש"כ בצדקה ומשפט (שם בד"ה ולולי): "ולולי דמסתפינא נראה שהפוסקים הנ"ל איירי בעני שמדינא פטור מלשלם שהרי אם יש לו אינו רשאי ליטול מן הצדקה, אבל עדיין יתכן שיש לו לשלם חוב ואפ"ה מותר לטול מן הצדקה כגון בזמנינו שהוא צריך להוצאות גדולות להשיא בנו וכדו', ובפרט לפסק השו"ע שבזמנינו אין שיעור של מאתיים זוז אלא כל שאין לו קרן להתפרנס מן הריחוק מותר ליטול מן הצדקה וכו' אפשר שלכו"ע יכול לנכות אף כשאינו מודיע לו" וכו'.

228 בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' צ) הביא בשם הגרש"ז אוערבאך וצ"ל שיש לסמוך בזה על סברת הנודע ביהודה (ח"א יו"ד סי' עג) דאף כשנותן הכסף מיד יכול לחשב בסוף החודש או השנה, ולכן אף א"נ שהצ'ק כבר נחשב כנתינה מצד שוויות, מ"מ יכול לנכות זאת אח"כ, ובשם הגרי"ש אלישיב הביא דכיון שאינו יכול לגבות הכסף מהבנק לפני הזמן חשיב כשט"ח גרידא, ושפיר דמי לחשב חשבון המעשר לאחר מכן, ומשמע מדבריו דדוקא בצ'ק דחוי אבל כשנותן צ'ק שיכול לגבותו עתה, אין לנכות זאת אח"כ מדמי המעשר, אמנם לכאור' בצ'ק מאוחר בלא"ה מותר, דכיון שלמעשה עדיין לא נחסר את דמי המעשר, הרי שפיר יכול להתנות

ויתחייב הוא לשלם ינכה מן הצדקה או יאסוף צדקה מאחרים כדי לפרוע החוב, ונלענ"ד שיכול לעשות כן" ומבואר דכשכוונתו מתחילה על מנת לשלם מצדקה מותר. 221 כנ"ל בסמוך הע' 219 דשעת החיוב הוא כבר בעת שחותם על הערבות.

222 דכיון שמתחייב בחוב גמור נמצא דדמי לאופן הנוכ"י הנ"ל שהתיר רק בשני תנאים אלו, שיודיע לעני, ודוקא בסכום שהיה נותן לו בלא"ה, וראה מש"כ בזה לעיל בהע' 217.

223 פשוט.

224 כנ"ל הע' 219-218 בדעת הלבושי שרד.

225 ואף שעדיין לא נחסר כלום בזה, מ"מ כיון שצריך לייחד מעות בבנק עבור הצ'ק, ולדעת רוב פוסקי דורנו נחשב הצ'ק גם כשטר התחייבות, א"כ זכה העני בחיובו בסכום הרשום בצ'ק, וגם יש לזה שוויות מלאה לימסר בשוק, וכשמסכים לקבל זאת לדמי המעשר ודאי מהגני, וכשם כשהעני יכול להחזיר לו מעות מזומנים נגד הצ'ק ה"ה שיכול להחזיר לו אותו הצ'ק עצמו, דאפוכי מטרתא למה לי, אמנם אם הצ'ק אינו בר גבייה, יש להסתפק אם נחשב נתינה לענין מעשר ועי' לעיל הע' 161-162 מש"כ בזה.

226 פשוט, דלא מצינו שחייב ליתן המעשר במזומנים.

חילול מעשר בצ'ק, תפיסת דמים בשביעית, בדמי עבודה זרה, [ודין צ'ק בנקאי]

מג. בכמה מדיני התורה מצינו דין תפיסת דמים, כגון בחילול מעשר שני שהקדושה נתפסת על הדמים²³⁰, וכן בפירות שביעית שמכרם שהקדושה נתפסת על המעות וחייב לבערם בזמן הביעור²³¹, וכן הדין במכירת איסורי הנאה כגון עבודה זרה וכדו' שהאיסור נתפס גם על הדמים שניתנו תמורת האיסור הנאה²³².

אולם בשט"ח אינו נתפס חילול מעשר²³³ וקדושת שביעית²³⁴, וכן הדין במכירת איסורי הנאה²³⁵, ולפי"ז כשנתן לו צ'ק שיש לו על אחרים נמצא ששילם לו בשטר ולא נתפס ע"ז שום איסור [אף כשנוטל הצ'ק לשוויותו העצמית]²³⁶, ומיהו אם שילם בצ'ק של עצמו יש לקבוע הזמן עד לאחר אכילת הפירות שביעית²³⁷, כיון שבמכירה בהקפה

שמה שיצא אח"כ מחשבוננו ינוכה מדמי המעשר שחייב בהם, ומה שהעני כבר קיבל דבר שיש בו שוויות לא איכפת לו, דהרי עיקר שוויותו הוא זה שעומד לגבותו אח"כ, ולכן נראה דאף בצ'ק שיכול לגבותו עתה, מ"מ כיון שנתכין בזה לדמי מעשר יכול אח"כ לנכות מהחשבון וכעובדא דהנוב"י שנתן מתחילה מעות מזומנים, ואפ"ה יכול לנכות אח"כ וכנ"ל הע' 213.

229 פשוט דאל"כ חשיב כתיבת הצ'ק עצמו כהתחייבות בנדר לצדקה, ושוב אינו יכול לנכותו אח"כ מדמי המעשר, וראה בזה עוד להלן פרק טו ענף ב, ומש"כ לעיל הע' 213 דאף כשנתן צדקה סתם יכול לנכות אח"כ ממעשר, היינו כשנתן ע"ד לנכות מהמעשר ורק לא פירש זאת בפירוש, משא"כ כשלא חשב כלל לנכות מהמעשר.

230 כנ"ל הע' 13 דמחללין על כסף שיש בו צורה. 231 כדאיתא בקידושין (נח, א) ובע"ז (נד, ב) דאליס לתפוס את דמיו, וחלין כל דיני הפירות שביעית על הדמים.

232 קידושין וע"ז שם.

233 פשוט דבזה בעינן כסף שיש בו צורה ושיוצא בהוצאה ע"י המלכות, וראה בחת"ס (יר"ד סי' קלד) שאין מחללין מעשר על ממרני אף שנמסר מיד ליד, דמ"מ אין גופו ממון, וה"נ בצ'ק.

234 כן העיד הגרצ"פ פרנק ששמע מהגר"ח זוננפלד שכן היה נוהג המהרי"ל דיסקין זצ"ל שכשקנה פירות מהגוי בשביעית היה משלם לו בשטרות כדי שלא יחול ע"ז קדושת שביעית, והר"ד בכרם ציין (שביעית פסקי הלכות פט"ז בגאון צבי וע"ש בסעיף ח), וכ"כ הגר"נ קרליץ שליט"א בחוט שני (שביעית

פ"ו עמ' רצב): "נראה דהקונה פירות שביעית ומשלם ע"י צ'ק בנקאי או ע"י שטר חוב או בכרטיס אשראי, אין הם נתפסים בקדושת שביעית מפני שהם אינם ממון אלא התחייבות והוראה לשלם, וכיון שאין לו דין ממון אין נתפס בו קדושת שביעית", וראה בשו"ת או נדברו (ח"ד סי' סד) שזהו העצה היעוצה כשרוצה לקנות פירות שביעית מע"ה שאינו רוצה למכור בהקפה, [ובספר שביעית כהלכתה כתב דאין לקנות ולשלם בצ'ק שאסור ליתן צ'ק נגד פירות שביעית, כמו שאסור לקנות בהם עבדים ושטרות וקרקעות, וזה אינו דלא נזכר דין זה בשום מקום בגמ', דבכל הש"ס נכללו עבדים ושטרות וקרקעות ביחד, וכאן נזכר רק עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, וראה מה שהארכנו בזה בקובץ בית אהרן וישראל גליון צו עמ' עד-צו תשס"א, וע"ש דאף די"ל דלהרמב"ן אסור, מ"מ כשביעית דרבנן הלך אחר המיקל].

235 וזה היה נידון למעשה (בשנת תשס"ד) בפולמוס שנתערר בענין הפיאות הנכריות שבאו מהורו שיש בהם איסור תקרובת ע"ז רח"ל, ודנו הפוסקים להתיר הדמים שניתנו עבור הפיאות, כיון שעפ"י רוב משלמים בצ'קים ולא במזומן, [ולענין מוחזקות בדין מקח טעות כשקנו פ"נ בצ'ק ונמצא שהוא אסור בהנאה, ראה להלן פרק יד סעיף כ].

236 כן נראה פשוט דלא מיבעיא כשנוטל הצ'ק כשט"ח אלא אף כשנוטלו מכח שוויותו מ"מ כ"כ לעיל דלא חשיב כגופו ממון ממש, ולכן לא נתפס בזה האיסור.

237 משמרת השביעית (פי"ח סי"א) שהרוצה לצאת לכל הדיעות יזקוף הדמים במלוה וישלם בצ'ק מאוחר שזמנו לאחר שנאכלו הפירות.

צריך גילוי דעת מהמוכר שתשלום התמורה אינה מעכבת את חלות המכירה²³⁸, וי"א דאף כשמשלם בצ'ק של אחרים יש לחוש דכשיגבה המעות בבנק והפירות עדיין קיימים, יש סוברים עדיין חל קדושת שביעית על המעות, ולכן יש לגבות המעות מהבנק לאחר שנאכלו הפירות, או שיפקיד הצ'ק בחשבונו ולאחמ"כ ימשוך המעות מחשבונו²³⁹, ונראה דכשנוטל הצ'ק מבח שוויותו העצמית²⁴⁰, לא חל איסור על המעות אף כשגובה הצ'ק בדלפק הבנק²⁴¹, כמו כן יש לזהר כשקונה ממי שיש לו דמי שביעית האסורים או דמי איסורי הנאה, שלא יטול ממנו עודף במזומן, רק בצ'ק שלא חל על זה איסור [וכן הדין בנמילת תרומה או דמי פעולה]²⁴², [וראה בהערה בדין צ'ק בנקאי או שטרי הכסף שבימינו ה"ל²⁴³].

לא חל איסור דבמציאות הרי אין גופו ממון, וממילא לא חל איסור אף על הדמים שגובה אח"כ.

241 דלא מבעיא כשמפקיד הצ'ק בחשבונו דבזה הבאנו לעיל דאף הגר"נ קרליץ העלה דלא חל איסור על המעות, אלא אף כשגובה בדלפק מ"מ כיון שעל הצ'ק לא חל איסור, ה"ה דגם על המעות שגובה בבנק לא חל איסור וכנ"ל.

242 כן ראיתי להגר"נ ישכר שרייבר שליט"א בקונטרסו לעניני איסור תקרובת עבודה זרה, וע"ש דבאופן שיש חליפי תקרובת ע"ז במעותיו יש לאסור אף בתערובת שאינו בטל ברוב, ולכן יש ליקח מהם רק צ'ק, וה"ה כשנוטל ממנו תרומה או דמי פעולה וכדו' יש ליטול אך ורק בצ'ק, עוד כתב להעיר דמי שהוא פועל בחנות של איסורי הנאה ומגיע לו משכורת אף כשנותנים לו צ'ק מ"מ נאסרו הדמים, ונראה דזהו דוקא כשכוונתו להדמים שיקבל עבור הצ'ק, אבל כשנוטל את גוף הצ'ק לתשלום פעולתו, א"כ הרי על הצ'ק לא חל איסור, וממילא שוב יכול לגבות המעות וכנ"ל.

243 הנה בדין חילול מעשר בשטרי הכסף דזמנינו כבר כתב החת"ס דמטבעות המלוכה שיש לזה דין מטבע יכולין לחלל, אבל על שטרי הבנקאטין אין יכולין לחלל, ובחזו"א מצדד דזמנינו ששטרי הכסף עצמם נהפכו להיות המטבע [ודלא כזמנו של החת"ס שהיה עומד לגבות כנגדו מטבעות כסף בבנק] אפשר לחלל גם על שטרי הנייר, אך לא נעשה מעשה במה שלא שמענו מאבותינו.

ולענין שביעית ודמי איסור הנאה ראה מש"כ בקובץ באו"י הנ"ל באורך דלפ"ר דינם כמטבע גמור לענין זה.

ובדין צ'ק בנקאי בזה ראיתי להגר"ב זילבר בשו"ת או נדברו (ח"ד ס' סד): "וכבר נפסק בבבית עולם דצ'ק פרטי לא הוי ככסף, אבל בצ'ק בנקאי יש

238 ראה מש"כ בקובץ באו"י הנ"ל (ענף א אות א), די"א שצריך לשלם המעות דוקא לאחר אכילת הפירות, ואף להחולקים מ"מ צריך שחלות הקנין לא יהא תלוי בנתינת המעות, וכן יש לחוש שיגבה המעות כשהפירות עדיין קיימים די"א שחל בכה"ג הקדושה על הדמים וכדלהלן, וכ"ז כשמשלם בצ'ק של עצמו דאז אם הזמן פרעון הוא עכשיו יש לחוש שאינו מסכים בדעתו להמכירה עד גביית הצ'ק, אבל כששילם לו בצ'ק של אחרים הרי נסתלק ממנו, וזכה המוכר בהחייב של האחר, ושוב אי"ז שייך להמכר, וע"ש בקובץ הנ"ל באורך.

239 כ"כ בחוט שני שם, והיינו שיש לחוש לדעת הסוברים דבכל מכירה בהקפה יש לשלם רק לאחר שנאכלו הפירות ואל"כ עדיין נתפס קדושה על המעות, וראה מש"כ בקובץ הנ"ל דזהו לשיטתו שסובר דהצ'ק אינו אלא הוראה בעלמא ולא שייך בזה דיני מכירת שטרות וכנ"ל פ"א סעיף ה, אבל להסוברים דהוי כשט"ח א"כ חשש זה שייך רק בצ'ק ידידיה דהוי כזקיפת חוב בעלמא ולכן כשגובה אח"כ יש לחוש שחל הקדושה על המעות, אבל בצ'ק של אחרים הרי נטל את גוף הצ'ק והחוב כתמורה להפירות, ומשיכת הדמים ענין אחר הוא, וע"ע בחוט שני שם דה"ה אם אינו גובה המעות עצמם בבנק אלא שמפקיד הצ'ק בחשבונו, לא חל ע"ז קדושת הפירות, דהוי כמוכר הנייר לבנק, והבנק מזכהו כנגדו מעות, ולפי"ז ה"ה כשנותנו המוכר לפרעון חובותיו דאין על מה לחול הקדושה בזה. 240 והיינו כשהתנה עמו במפורש שמקבל ממנו את הצ'ק עצמו כתמורה על המכר בתורת שוויותו בשוק, דאז בכל גיוני אף כשמשלם בצ'ק ידידיה ואף להסוברים דהוי כהוראה לא חל אח"כ הקדושה על המעות כשגובה אותם בבנק, כיון שעל הצ'ק עצמו

הלוואה בצ'ק אם הצ'ק נחשב כהלואה כסף לענין קיום מצוות הלואה

מד. המלוה לחבירו באמצעות צ'ק דהיינו שמלווהו סכום כסף ע"י שנותן לו צ'ק בסכום הלואה, נראה דמקיים בזה מצוות הלואה ולא רק מצוות גמילות חסד, כיון שעל פי רוב נוטל הצ'ק לשוויותו העצמית²⁴⁴, ואף באופן שנוטלו כדי לגבות הצ'ק נראה דחשיב קיום מצוות הלואה וראה בהערה²⁴⁵.

תשלום בלוה שלא מדעתו, קיום תנאי בצ'ק, ודין צ'ק משכון

מה. לוח מחבירו כסף שלא מדעתו באופן שיש להניח שאינו מקפיד, ורוצה להשאיר לו במקום המזומן צ'ק, ככה"ג נראה דאסור לו להשתמש במעותיו של חבירו שלא מדעתו²⁴⁶.

קידש אשה ע"מ שיתן לה מאתיים שקל ורוצה לקיים התנאי ע"י נתינת צ'ק בסכום של מאתיים שקל, נראה דלא חשיב קיום התנאי²⁴⁷.

נתן צ'קים שלו למשכון עבור חובו של חבירו וכבר עבר שנה מתאריך גביית הצ'ק יש שכתבו דפקע דין משכון מהצ'ק כיון ששוב אין לזה תוקף לגבייה בבנק ואין לו ערך עצמי, וראה בהערה דצ"ע דבריו²⁴⁸.

להחמיר להחזיקם ככסף וכשטרי הכסף של הממשלה היוצאים בהוצאה", וצ"ב מנ"ל לדמות צ'ק בנקאי לשטרי כסף, דשטרי כסף הרי מחוייבים בדד"מ לקבל בתורת כסף, ולכן דינם ככסף לכל דבר, משא"כ צ'ק בנקאי כבר ביארנו לעיל פרק א הע' 38-39 ופרק ג סעיף יט דבעצם הוא כצ'ק רגיל, אלא שהמתחייב בו הוא הבנק ולכן אנשים סומכים ע"ז יותר, ועכ"פ נראה פשוט דדינו כשטר בעלמא. 244 דמ"מ עשה כאן הלוואת מעות שהוצרך להעמיד לו מעות כדי שהצ'ק יכובד בבנק וגדולה מזו מצינו בנתי"מ (עב סק"ח): "ואם מכר בהקפה וקיבל משכון כתב הט"ו (בס"ס זה) [כאן] דהוי שומר שכר לכו"ע" ורק במשאל לו חפץ כדי שיוכל ליתנו למשכון ולהשיג ע"ז הלואה נחלקו הפוסקים אם נחשב כקיום מצוות הלואה או כגמ"ח בעלמא. 245 כן נראה פשוט וכמשנ"ת בכ"מ בפרקין ולעיל דבסתמא כשנוטל צ'ק נוטלו לשוויות העצמית 246 יעויין בט"ז (סי' שנט) שדן באיזה אופן מותר להשתמש עם חפץ של חבירו שלא מדעתו או ליטול חפץ שלו ולהחזיר אחר, ומוכח בדבריו דדוקא כשמחזיר אותו המין ממש יש להקל באופן שידוע בבירור שחבירו לא יקפיד, אבל כשמחזיר מין אחר אף כשהוא עדיף מהמין שנטל י"ל דחבירו רוצה

דוקא באותו המין, ולפי"ז כשנוטל מזומנים ומחזיר צ'ק ודאי דאסור. 247 ע"י ב"ש סי' כז (סק"ב) וברעק"א שם ובמהרי"ט ריש קידושין שדנו אם בקיום התנאי אמרינן דנתינה בעל כרחו שמה נתינה, וה"נ אם היא מסכמת ליטול הצ'ק לקיים התנאי לכא"ו מהני, אך כשאינה מסכמת לכך תלוי בנידון הפוסקים הנ"ל וראה בזה להלן פרק טו הע' 79. 248 דהיינו שראובן רצה ללוות משמעון ונטל צ'ק מלוי בתורת משכון על חובו ועתה מת ראובן ושמעון רוצה לגבות החוב מלוי ע"י הצ'קים שלו, ונמצא שלמעשה הרי לוי לא קיבל שום תמורה נגד הצ'ק שלו ורוצה לגבות רק מכח דין המשכון שבצ'ק, ראה בפסקי דין י-ם (ח"ב עמ' כג) דכ"ז שהצ'ק בר תוקף שייך לדרנו כמשכון מכח שוויות העצמית אבל לאחר שפג תוקפו אינו כמשכון ושוב אינו יכול לגבות מהחזרתו [משא"כ אילו לוי עצמו היה מקבל הלואה על הצ'ק ודאי הרי חייב לשלם חובו בכ"ג כנ"ל פ"א הע' 42] ע"ש, ויש לרדן בזה דאף באופן זה יש לחייבו מכח תקנת השוק בכל גווני וראה בזה לעיל פרק ה סעיף כט, ועוד דלמעשה הרי בעל הצ'ק חייב כעבר על החוב וכמשנ"ת לעיל הע' 219 ולהלן פרק טו ענף ו.

הלווה בצ'ק והבנק לא חייב את בעל החשבון בכל הסכום

מו. עובדא בראובן שהלווה לשמעון בצ'ק סכום של אלף ש"ח באמצעות צ'ק של עצמו, כששמעון פדה את הצ'ק בבנק קיבל מהבנק את כל הסכום אך פקיד הבנק טעה ולא חייב את ראובן בחשבונו רק בסכום של מאה ש"ח, פשוט דבנק של ישראל חייב ראובן להודיעם על טעותם ולשלם להם כל הסכום, וממילא יתחייב שמעון להחזיר לו כל הסכום²⁴⁹, אמנם בבנק של עכו"ם אם אין חשש של חילול השם הרי טעות עכו"ם מותרת²⁵⁰, וזוה יש לדון אם שמעון חייב לשלם רק סכום של מאה כיון שהבנק מעולם לא חייבו ביותר מכך או שמשלם לו כל הסכום והריוח שייך לראובן, ונראה דבאופן שההלואה היתה בגוף הצ'ק חייב לשלם לו כל הסכום, אך באופן שהוסכם שההלואה היא בגביית הצ'ק הוי ספיקא דדינא וראה בהערה²⁵¹, ובאופן ששמעון לא פדה הצ'ק בבנק אלא מסרו ללוי וקיבל כל התמורה נגד הצ'ק, ולבסוף כשלו גבה הצ'ק לא חייבו את ראובן רק בסכום של מאה או שהצ'ק לא נגבה כלל, מ"מ שמעון חייב לשלם כל הסכום כיון שכך קיבל נגד הצ'ק²⁵².

אופנים נוספים שנפק"מ אם הצ'ק נחשב ככסף

מו. הנותן מתנה לחבירו בצ'ק התחייבות ונשרף הצ'ק אם חייב לתת לו צ'ק או מעות אחרים ראה לעיל פרק א סעיף כב.

דיני איסור רבית כשהלווה בצ'ק ופורע מזומן, או שמקדים לשלם לו יותר לפני התאריך של גביית הצ'ק, וכן כשהלווה מעות ע"י צ'ק והצ'ק שוה פחות מהנקוב בו אם נחשב ההלואה בגוף הצ'ק או בגבייתו ונפק"מ אם מותר לשלם כל הסכום, ועניינים נוספים בזה נתבאר לעיל בפרק ח.

דין מי שנדר או נשבע לתת מעות לצדקה אם יכול לקיים נדרו או שבועתו בנתינת צ'ק, ראה להלן פרק טו.

ערב שמתחייב לאחר מתן מעות אם מהני נתינת צ'ק לחלות החיוב להלן פרק טו.

דין עכו"ם שנאכר לו צ'ק אם הצ'ק ככסף ונחשב כאבירת מעות ומותר לגבותו מדין אבירת עכו"ם, או דהגבייה נחשב כגזל עכו"ם, ראה להלן פרק יז ענף ה.

ועומד אם יחייבו אותו כנגדו, וא"כ ה"ה בנידוד"ד תלוי בפלוג' זו, ע"ש היטב.

252 דבכה"ג נחשב ששמעון מכר את הצ'ק ללוי, וא"כ לוי נכנס במקומו של שמעון לגבי

הזכות שבצ'ק, וכמבואר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' קלא): "פשיטא שא"צ לחזור ולפרוע להסוחר אחרי שהוציא הסוחר הטשעק לשוק ופרע בזה את החוב שלו" וראה בזה לעיל פרק י הע' 175, אבל לגבי חיובו של שמעון לראובן, בזה שמכר הצ'ק וקיבל כל התמורה נתחייב לשלם נגד זה לראובן.

249 זה ברור דהרי זה כשאר משיב אבירה שאין לבנק להפסיד בגלל טעותו.

250 כמבואר בחו"מ סי' שמח סעיף ב וראה בזה לעיל פרק ו סעיף טו-טז.

251 כבר נבאר בכ"מ דבסתמא כשנוטל צ'ק נוטלו לשוויותו העצמית, וא"כ גם בנידוד"ד בסתמא נטל הצ'ק ע"ד להתחייב מיד בתמורתו והרי זה כהלואה כסף, אמנם כשהוסכם שההלואה בגביית הצ'ק בבנק, תלוי בפלוג' הקצו' והנתי' שיובא להלן פרק יח הע' 126 אם החיוב חל מיד או דתלוי

פרק יד

תוקף הצ'ק אם נחשב כגבוי

קיימא לן דשטר שעומדים לגבותו אינו נחשב כגבוי ולכן אין מוחזקות בו, עם זאת מצאנו בדברי הפוסקים שהתייחסו באופנים מסויימים או בשטרות שונים וכממרני וכדו' כאילו כבר נגבה השטר, וזאת משום התוקף המיוחד שהיו לשטרות אלו, על סוגי שטרות אלו ועל מעמדם של הצ'קים בזמנינו בדין זה, בפרק שלפנינו.

ענף א - האופנים ששטר נחשב כגבוי לסייע להמחזיק בשטר

הסוברים ששטר רגיל הוי כגבוי לענין מחילת חוב שיש עליו שטר

א. כאמור מדינא דגמ' שטר בעלמא ועדים חתומים בו ועומדים לגבותו אין זה נחשב כגבוי כל זמן שלא נגבה בפועל¹, עם זאת י"א דבאופנים מסויימים נחשב כגבוי, כגון לענין מחילת חוב, במלוה שמחל החוב ללוה והשטר עדיין ביד המלוה ד"א שלא חלה המחילה ויש חולקים², ונאמרו כמה מהלכים בטעם שלא חלה המחילה, יש שפירשו דהטעם בזה משום דהשטר נחשב כגבוי לענין זה³ [ורין שטר כת"י בזה להלן סעיף ו].

שיטות נוספות בהטעם שלא חל המחילה

ב. יש שכתבו דהטעם שאין מועיל מחילה בחוב שיש עליו שטר משום דכיון שהמלוה השאיר השטר תחת ידו ולא החזירו לו, הרי זה הוכחה שלא נתכוין למחול לו באמת⁴, ויש שכתבו דלענין גוף החוב מהני לכו"ע המחילה, ורק לענין הזכות שיש לו בגוף השטר ל"מ המחילה⁵.

1 סוגיית הגמ' סוטה (כה, א) וביבמות (לח, א) ובכ"מ בש"ס דפליגי ב"ש וב"ה אם שטר העומד לגבות כגבוי דמי, וקיי"ל כב"ה דלאו כגבוי דמי.

2 בשו"ע סי' יב (ס"ח) כתב דמחילה אין צריך קנין, ובסמ"ע (סק"כ) כתב דכשיש לו עליו שטר צריך קנין, והש"ך שם (סקי"ז) כתב דפליגי הפוסקים בזה והרמ"א (רמא ס"א) כתב דא"צ קנין גם בכה"ג, וע"ש בנתי' (חי' סקי"ד) דהנתבע יכול לומר קים לי.

3 כ"כ הב"ח (סי' יב), והש"ך שם השיג עליו דהא קיי"ל כב"ה דלאו כגבוי הוא, ובקצוה"ח שם (סק"א) ביאר עפ"י דהכנה"ג (בסי' פב) דשטר שאין עליו שום טענות ליפטר, חשיב כגבוי אף לכה"ה, והיינו כשהשטר בידו דאל"כ מהני מחילה וכדחזינו במוכר שט"ח, וע"ע להלן]. וכ"כ בשו"ת נודע

4 כ"כ בעיטור המובא בש"ך (סו סקע"ד) וכ"כ בתומים שם (יב סק"ח), וזהו לשי' להלן בהע' 13 דשטר לא הוי כגבוי כלל, ובנחל יצחק (סי' יב שם) האריך בזה ונקיט דאמנם שטר לא נחשב כלל כגבוי, והטעם דלא מהני מחילה להני פוסקים הוא מכח ההוכחה מזה שלא החזיר השטר, ולכן במקום שלא היה יכול להחזיר השטר מהני המחילה אף כשהשטר בידו, נוכחמ"כ התומים לבאר הא דמהני מחילה במוכר שט"ח].

5 כ"כ בנתי' סי' רמא (סק"א) וזהו עפ"י יסודו בסי' 10 שיש להמלוה זכות קנין בגוף השטר לעכבו

הסוברים ששטר כגבוי לענין תפיסה

ג. ענין נוסף ששטר רגיל נחשב כגבוי, כגון שיש לראובן שטר על שמעון בסך מאה, ויש בין ראובן לשמעון דין ודברים על ענין אחר באותו סכום מעות, ובאותו דו"ד יש בזה ספיקא דדינא, ורוצה שמעון לעכב המאה שחייב לראובן בשטר, עבור הדו"ד האחר שיש בזה ספיקא דדינא⁶, כתב הש"ך⁷ דאין שמעון יכול לעכב התשלום, דכיון שראובן התובע מוחזק בשטר הוי כגבוי לענין זה⁸.

הסוברים ששטר כגבוי לענין מיגו להוציא

ד. כמו כן מצינו במקום שיש להתובע מיגו להאמינו בטענתו, דקי"ל בעלמא דמיגו להוציא לא אמרינן⁹, מ"מ כשיש לו סיוע של שטר, מהני גם מיגו להוציא¹⁰, ויש שכתבו דזהו ג"כ מטעם הנ"ל דלענין זה נחשב השטר כגבוי¹¹, [וראה בהערה אם יש חולקין בעצם דין מיגו להוציא בסיוע שטר¹²].

דעת החולקים דמיגו בסיוע השטר לא חשיב להוציא משא"כ בספיקות לא מהני דה. אף להסוברים דמהני מיגו להוציא יש חולקים וסוברים דאין הטעם משום דנחשב כגבוי דהשטר לא נחשב כלל כגבוי¹³, והא דמועיל מיגו בסיוע שטר זהו משום דלא

9 כמש"כ הש"ך והפוסקים ריש כללי מיגו (חו"מ סי' פב) ובכ"מ, וראה להלן.

10 כמבואר בריש כללי מיגו שם, וראה להלן הע' 119 באופנים שונים ששייך האי דינא.

11 כ"ה בסמ"ע סי' פב (סקמ"ה) ובש"ך (שם סקכ"ח) וכ"ה בש"ך בתקפו כהן שם, שמבסס את דבריו עפ"י הוכחה זו, דכיון דחזוין דמהני מיגו להוציא בסיוע שטר, ע"כ משום דלענין זה חשיב שפיר כגבוי ע"ש, וכ"כ בכנה"ג ריש כללי מיגו דהטעם שמועיל מיגו להוציא בסיוע שטר הוא משום דהוי כגבוי, והוסיף: "דאף דאנן קי"ל כב"ה דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, מ"מ לענין כמה דברים מצינו דהוי כגבוי".

12 הנה כאמור הסכמת הפוסקים בכללי מיגו ובשאר מקומות הנ"ל דמהני מיגו להוציא בסיוע שטר, אמנם בשו"ע (פב סי"ב) נקט כדעת בעה"ת דל"מ מיגו להוציא בסיוע שטר כשיש לו טענת תנאי, ואמנם הש"ך והסמ"ע שם חולקין בזה דאף להבעה"ת דוקא כשטוען אמנה דאי"ז שטר מעליא, אבל בטענת תנאי מהני מיגו כשהשטר מסייעו, וכן נראה הסכמת הפוסקים לדינא וכמש"כ התוס' ב"ב (לב, ב ד"ה אמאי) וכ"ה ברבינו יונה (שם) וברמב"ן (במיוחסות סי' ק), וכע"ז מצינו בבעה"ת גופא (שער יז ח"ב) דהא דמהני מיגו בטענת סיטרא, זהו משום דמסייע ליה שטרא.

13 ז"ל התומים (בקיצור תקפו כהן שם): "דבר זה

תח"י עד התשלום, ובזה לא חלה המחילה, ועי' באמרי בינה (דיינים סי' כ אות י) שכתב דלא משמע כן סתימת הפוסקים, וגם פשטות דברי הירושלמי לא משמע כן ע"ש.

6 והיינו דעפ"י הכלל דהמוציא מחבירו עליו הראיה, היה שמעון יכול לעכב המעות שחייב לראובן, דכיון שיש לו דו"ד על אותו סכום שהוא חייב לו, א"כ אין ראובן יכול להוציא ממנו המעות, ששמעון אומר לו הבא ראיה שההלכה היא כהדיעה שאינך חייב לי, ואז תוכל לגבות מעותיך ממני.

7 תקפו כהן (סי' קל).

8 וז"ל הש"ך (שם): "דכיון שיש ביד חבירו שטר הרי מוכרח לשלם לו מתחלה שטרו והו"ל כגבוי, ולא מיקרי זה שבירו המעות מוחזק לתפסו בשביל ספיקא דדינא ממקום אחר וכו', וכן הא דקיי"ל כבית הלל ולא כבית שמאי דשטר העומד לגבות כגבוי דמי וכו', היינו ג"כ דוקא על גוף השטר, משא"כ הכא דהבעיה היא ממקום אחר" וכו', והיינו דהש"ך מחדש דדוקא לענין ספק שהוא בגוף האי שטר לא נחשב כגבוי, אבל כשיש לו ספק ממקום אחר, שפיר נחשב האי שטר כגבוי לענין שלא יוכל לעכב המעות שחייב לו עבור שטר זה, וע"ש בש"ך שהוכיח דין זה מדברי הרי"ף בהא דכשיש ספיקא דדינא אם חשיב מחילה בכתובה דהאשה גובה ככתובה ע"ש.

חשיב מיגו להוציא דמכח חזקת השטר נחשב הממון כמונח בסימטא והרי זה כאילו אין אחד מהם מוחזק בו¹⁴, או מטעם אחר משום דחזקת השטר מסייעת להמיגו¹⁵, אבל שטר בעלמא לא נחשב כלל כגבוי, ולכן לדיעה זו כשיש לו נגד בעל השטר ספיקא דדינא ממקום אחר, אין בעל השטר יכול לגבות ממנו¹⁶.

דין שטר כתב יד לגבי מחילה, ספיקות, מיגו להוציא

ו. י"א דבשטר שבכתב יד הלוה שאין בו שעבוד נכסים לכו"ע מהני מחילה גם כשלא החזיר השטר, וכן במיגו להוציא לא מהני לסייע באופן שתובעו בשטר כת"י¹⁷, ויש חולקים דגם בזה חשיב כגבוי ומהני מיגו להוציא, וה"ה דלא מהני מחילה דחשיב כגבוי או מכח ההוכחה שלא החזיר לו השטר¹⁸, ולגבי ספיקות נראה דלא מהני שטר כת"י להחשיבו כמוחזק כשיש ספק ממקום אחר¹⁹.

ענף ב - האופנים ששטר הממרני נחשב כגבוי ממש

דברי הט"ז דמרני כגבוי בנדוניית חתנים

ז. בשטר הממרני אף שהוא שטר בכת"י, מ"מ כיון שהיה לו תוקף מיוחד²⁰, כתבו הפוסקים דנחשב כגבוי ממש בכמה דינים, כגון לענין נדוניית חתנים, שנחלקו הראשונים בחתן שעדיין לא קיבל הנדוניא מחותנו ומתה אשתו אם יכול החתן לתובעו²¹, ומספק

לא נראה כלל כיון דקיי"ל בבית הלל דשטר לאו כגבוי דמי".

14 תומים (שם): "דכ"כ מועיל השטר דלא יהיה כנגדו מוחזק כלל, והרי הוא כאילו מונח בסימטא ויד שניהם שוה בו".

15 זהו הטעם השני שכתב התומים (בקיצור ת"כ שם ובכללי מיגו אות ח), דכמו בעלמא כשחזקה מסייעת למיגו מהני, ה"נ כאן שחזקת השטר מסייעת להמיגו.

16 ומה"ט חולק התומים על הש"ך בחקפו כהן שם, וס"ל דלא מהני חזקת שטר כשיש ספיקא דדינא ממקור"א.

17 כן הוא דעת כמה פוסקים עפ"י דברי הכנה"ג דהא דלא מהני מחילה הוא משום דהשטר כגבוי, א"כ כשאין שעבוד נכסים לא הוי כגבוי כדמוכח בגיטין (לו, א) דאף לב"ש ל"ה כגבוי בכה"ג, וכ"כ בקצוה"ח (סי פג סק"ה) בתו"ד, [וכ"כ הג"ר יצחק אלחנן בבאר יצחק (אהע"ז סט"ז ענף ד) אך למעשה בנחל יצחק הנ"ל (ענף ה) חזר בו והאריך להוכיח דהטעם אינו משום דהוי כגבוי, אלא מכח ההוכחה בזה שלא החזיר לו את השטר ע"ש].

18 ראה בעיונים במשפט (ח"א סי' א, להג"ר אהרן

שטיינברג שליט"א) שהוכיח מדברי הרשב"א דגם בשטר שאין גובין בו ממשעבדי, מהני מיגו להוציא ומשום דחשיב כגבוי, וע"ש שכן מוכח גם בדעת הש"ך, וכן מוכח מדברי האחרונים שיובא להלן שנקטו דמרני חשיב כגבוי ממש, אף שאין גובין בה ממשעבדי, ולפי"ז פשוט דמהני אף לענין מיגו להוציא ולענין מחילה בתפוס שטרא.

19 כן נראה לכאן דאף לגבי דין מחילה ומיגו להוציא למעשה הוי ספיקא דדינא, וכמש"כ הנחל יצחק (סי' מד סעיף ו בד"ה ולפי), וא"כ לגבי ספיקות דרק לדעת הש"ך מהני בשטר חוב כנ"ל הע' 8 אבל בכת"י נראה דלא מהני ליחשב כ"כ כגבוי.

20 כנ"ל פ"ב בדין טענת פרעתי, שאין אפשרות לטעון פרעתי נגד הממרני, וכיו"ב לעיל בכמה ענינים.

21 בתוס' בכתובות (מז, א ד"ה כתב) הביא שי' ר"ת דכיון שמתה האשה והוא לא נתחייב רק משום הנאת בתו, א"כ אין הבעל יכול לתובעו, ורש"י חולק דכבר זכה הבעל בהנדוניא וכשמתה אשתו יורשה.

קיי"ל שאין יכול לתובעו, ורק אם כבר הגיע לידו פעם אחת, הרי זה יכול לתובעו²², וכתב הט"ז²³ דאם כבר קיבל מחותנו שטר ממרני על הנדוניא, יכול לגבות הממרני מחותנו²⁴.

דיעות החולקים דלא חשיב כגבוי [ודין חילוף-כתב בזה]

ח. ויש חולקים בזה וסוברים דלא אלים כוחו של החתן כלל בזה שקיבל ממרני על הנדוניא²⁵, ויש שחילקו דאם הממרני כבר נמסר לאחר קודם שמתה האשה, יכול לגבותו אבל החתן בעצמו אינו יכול לגבותו מחותנו²⁶, וראה בהערה ברין כגבוי בשטר החילוף-כתב²⁷.

אם דברי הט"ז אמורים גם לשאר דינים או רק בנדוניית חתנים

מ. כאמור לעיל הסכמת הפוסקים דלדעת הט"ז הטעם שמועיל ממרני בנדוניית חתנים הוא משום דהממרני עצמו נחשב כגבוי²⁸, ועפ"ז דנו הפוסקים לצדד דמהני גם לדינים

26 בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' קכא) הסכים לדברי הט"ז רק באופן שכבר מכרו לאחר קודם שמתה האשה, אבל כשזה עדיין תח"י אינו יכול לגבותו מחותנו, ובשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סי' לד) כתב די"ל כן אף בדעת הט"ז גופיה, אולם סתימת דברי הט"ז משמע דמייירי אף כשעדיין לא נמכר השטר, מדכתב שיכול למוכרו לאחר שהוא יגבנו מחותנו, וחותנו יצטרך לחזור עליו, משמע דמייירי שעדיין לא מכרו אלא רק יכול למוכרו.

27 הנה בפנים מאירות (הנ"ל בהע' 25) הוסיף דאף א"נ דממרני נחשב כגבוי מ"מ בשטר החילוף-כתב כיון שהיה נהוג שהמוטב הראשון צריך לחתום כמיסב, א"כ לא נחשב כגבוי לענין נדוניית חתנים שהרי אם החתן ימסרנו לאחר יצטרך לחתום ע"ז וידעו שבא לגבות מכחו, אמנם סתימת האחרונים משמע דלהט"ז אף בכה"ג נחשב כגבוי. 28 והיינו דזהו מדין תוקפו של הממרני, שנתנו לו תוקף מיוחד בכמה דינים, כ"ה להדיא בבית שמואל (סי' עז בקיצור דיני מורדת): "אא"כ שנתן ממרני כנהוג במדינת פולין שאין נזכר בו שם המלוה אז הוא כגבוי, ט"ז, וכ"ה בכ"ש הנ"ל שמביא דברי הט"ז ופירש דבריו שע"י הממרני נחשב כאילו המעות כבר בידו, וכן הוא משמעות דברי המהרש"ם והשואל ומשיב בכ"מ כדלהלן, והנה בבית שמואל כתב שהמעלה של הממרני הוא משום שלא נזכר בו שם המלוה ולא כתב שהיה תקנה מיוחדת ע"ז, אך מדנקיט דוקא ממרני ולא נקיט שאר שטר למוכ"ז מוכח דדוקא בממרני יש לו תוקף זה ולא בסתם

22 כן נקיט הרמ"א באבהע"ז (סי' נג סעיף ג): "ומכח ספק לא מפקינן ממונא מן האב כל זמן שלא באו פעם אחת ליד החתן".

23 שם (סק"ה) וז"ל: "ונלענ"ד דאם נתן האב ממרני לחתן כפי מה שנהגו האידיא במדינה זו, יש לפסוק כהג' אלפסי, דבממרני מחייב עצמו אף למי שאינו חייב לו כלל כדאיתא בח"מ סי' נדאם כותב על עצמו שמשעבד עצמו נגד כל מי שמביא כתב זה אעפ"י שבאמת ידוע שאינו חייב לו כלום חייב מחמת ששעבד עצמו נגדו, וה"נ בממרני דהא בהחזיק האב לחתן פעם אחת במעות אמרי' אחר זה דגמר והקנה לו האב בכל גוונא, וה"ה בזה שתיכף כשיצאה הממרני מידו חייב לכל מי שיביאנו עליו, אף על פי שלא היה חייב לאותו המוציא כלל, אין לך גמר והקנה גדול מזה, דהא אם יוציאנו אחר יצטרך לשלם לו והוא יחזור על חתנו במה שנתן הממרני לאחר, נמצא דהאב נקרא מוציא מהחתן כנלענ"ד ברור".

והביאו הבית שמואל (שם סק"ט) להלכה, וכן להלן (סי' עז סק"ג) ברין ארוסה שאינה רוצה לינשא, ואינה מבררת טענתה, דהאב אינו חייב לתת הנדוניא, אלא אם כן כבר נתן ממרני להחתן ע"ש, וכ"ה בקיצור דיני מורדת שם.

24 וראה להלן בפלוג' האחרונים בטעמא דמילתא. 25 בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קמה) חולק על דברי הט"ז וכתב דאין לו שום יתרון בזה שיש לו שטר תח"י, כיון דעדיין מחוסר גוביינא, ואף שהיה יכול למכור הממרני לאחר הא עתה לאחר שמתה אשתו שוב לא יוכל למוכרו ולכן אינו נחשב כגבוי כלל, וע"ע להלן.

נוספים כגון לענין ירושת בכור פי שנים²⁹, ועוד ענינים כדיבואר להלן, ויש שהוסיפו דאף לענין אבך רבית הרי זה כגבוי³⁰, מאידך אף בדעת הט"ז גופיה יש חולקים וס"ל דסברת הט"ז אינה משום דהממרני עצמו נחשב כגבוי, אלא משום דהוי כגמר והקנה לחתנו בזה שנתן לו ממרני על הנדוניא³¹, ולפי"ז דברי הט"ז אמורים אך ורק לענין נדוניית חתנים ולא לשאר דינים, וראה בזה להלן.

ענף ג - השיטות והאופנים שצ'ק נחשב כגבוי בדין שמיטת כספים

השמיטת כספים בחוב שיש עליו משכון, שטר חוב, ממרני

י. לאור האמור עלינו לדון בהאופנים שיש לדמות הצ'ק לשטר הממרני בדין זה אם נחשב כגבוי, ונרון תחילה במש"כ פוסקי דורנו אם הצ'ק כגבוי לגבי שמיטת כספים, שחייב כל אדם לשמט כל חובותיו בשביעית, וזהו דוקא בחוב שצריך לגבותו ולתובעו אולם חוב שיש עליו משכון אינו משמט דהרי זה כגבוי בידו³², בין במשכנו שלא בשעת הלואתו ובין במשכנו בשעת הלואתו כיון שיש לו משכון על החוב אינו משמט³³, ברם שטר

בכור דלא הוי ראוי, ולענין שמיטה דאי"צ בזה כתיבת פרוככול כיון דהוא כגבוי וכן לענין ספק פרעון, אך מסיק דודאי דברי הט"ז אמורים רק לענין נדוניית חתנים ומשום דגמר והקנה, וכדמוכח לשונו של הט"ז, אבל בשאר דוכתי לא הוי הממרני כגבוי עי"ש, וכן נקיט בדברי גאונים (כלל מט אות טז).

32 כדכתיב "ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך" (דברים טו, ג), ונפסק בשו"ע חו"מ (סי' סז), ודרשינן (גיטין לז, א) ואשר יהיה לך את אחיך ולא של אחיך בידך, דכיון שיש לו משכון תחת ידו יוכל לעכב את המשכון בחובו, אינו משמט.

33 כן הוא להדיא בסוגיית הגמ' (גיטין שם), וע"ש בראשונים דאף דקנין משכון מדר' יצחק הוא דוקא במשכנו שלא בשעת הלואתו, מ"מ אלים שעבודיה דמשכון אף בשעת הלואתו שלא ישמט החוב, ומן הראוי לצטט מש"כ הש"ך (עב סק"ט בתו"ד) בביאור האי דינא דעיקר החילוק בסוגי המשכון, משום דשלא בשעת הלואה נחשב שנוטל המשכון לגביינא [אף שעדיין אינו מוכרו אבל תופסו לגביינא], שהרי כבר בא לגבות ואין לו מה ליתן לו רק משכון זה, משא"כ כשלוקח משכון בשעת הלואה עפ"י רוב נוטלו לזכרון בעלמא, אמנם באופן שעומד להפסיד את החוב ודאי המשכון נעשה קנוי לו לגבות החוב בזה, ונעשה כמשכון

שטר למוכ"ז, וכן מבואר להדיא בעטרת צבי (סי' קח סקמ"ט ובחלק השו"ת לסי' קח) שכתב: "ונראה לי בממנות שלנו אף על פי שאין בו נאמנות, שתקנת ארצות שבעל השטר חשיב מוחזק" וכו', ומשמע שהיה תקנה מיוחדת לאלם כוחו של הבא לחבוע בממרני.

29 דהבכור אינו יורש בראוי ככמוחזק, וכן בחוב שאחרים חייבין לאביו, ואם יש שטר ממרני על החוב, י"א דהוי כגבוי והבכור יורש בזה פי שנים, ויובא להלן הע' 154 מדברי הנחל יצחק בזה. 30 כ"ה בשו"ת ר"ח כהן ויובא להלן הע' 86, והיינו דאף שאינו יכול לגבות אבך רבית, מ"מ כל שכבר נתן לו האבך רבית אינו יכול להוציאו ממנו בדיינים, וחידש הגר"ח כהן דכשנתן לו ממרני על האבך רבית יכול לתובעו בזה דהוי כגבוי.

31 כ"ה בקצוה"ח (סי' נ סק"ב): "ועוד דבט"ז שם אתי עלה מטעם אחר ולא משום דהוי ממרני כגבוי טפי משאר שטר", עכ"ל, וכוונתו לטעם הנ"ל דגמר והקנה, ובשו"ת בית אפרים (חו"מ סי' ל בד"ה רק) כתב: "אבל לחשוב ממר"ם כגבוי לענין ספיקות הנופלין בו או טענות וכיצא בו, נלענ"ד דלא עדיף משטר בעדים וכו', והרי זה כממר"ם ספק פרוע שגם השני אין יכול לגבות בו כלל" עכ"ל, וראה גם בנחל יצחק (סי' יב ענף ד) שהאריך בזה ורצה לומר דהוי כגבוי ממש לענין מחילה, ולענין ירושת

בעלמא לא נחשב כגבוי, ולכן חוב בעלמא שיש עליו שטר הרי זה משמט בשביעית³⁴, אולם בחוב שיש עליו שטר ממרני, לדעת הסוברים דממרני כגבוי החוב אינו משמט³⁵, ויש שכתבו טעם נוסף שלא ישמט משום שעומד לימסר אף לעכו"ם שלא ישמט החוב ולכן אף בישראל אינו משמט³⁶, ברם הפוסקים נקטו לעיקר דאף חוב שיש עליו ממרני משמט³⁷.

אופני הלואה בצ'ק, לתשלום, למשכון או גבייה, למשכון בלבד

יא. לאור זאת יש לדון בסוגי האופנים שראובן מלווה לשמעון מעות ושמעון נותן לו צ'ק של עצמו או של אחרים [לזמן מאוחר]:

דהוי כגבוי א"כ שוב לא שייך שמיטה בזה, וזה דבר חדש", ובהמשך דבריו כתב די"ל דדברי ב"ש דמירי בשטר שיש בו שעבוד קרקעות וגם יד ישראל תקיפה ועדיף מגידו"ד, משא"כ בממרני דאין בו שעבוד נכסים וגם בדיניהם לפעמים יש הרבה טענות עד שיגבנו ע"ש.

36 כ"כ הגאון ר' יצחק אייזיק חבר בתשרי הנדפסת בקובץ אבן ציון (שי"ל ע"י ישיבת כנסת ישראל-חברון): "ולענ"ד נראה ללמד זכות על שטרות שלנו הנהוגים בזה"ז שכותבים שטר לכל מוכ"ז דבכה"ג אין שביעית נוהג בו מהא סוגיא וכו' דס"ל דשטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט וכו' דשטר העומד לגבות כגבוי דמי, וא"כ בממרמות שלנו נראה דגם לידן דינא הכי וכמש"כ הט"ז וכו' דשטר ממר"ם כגבוי דמי", והוסיף עוד טעם לבאר שאינו משמט: "עוד נראה דכיון שמבואר בו שנתחייב לכל מוכ"ז וכש"כ אם מפורש בו שרשות למסור השטר חוב לכל מי שירצה ואפי' לאינו יהודי, א"כ ודאי דאם היה מוסרו לעכו"ם לא היה מועיל בו שמיטה וא"כ גם כשהוא ביד ישראל דינא הכי", והוסיף דכמו שביאר הנוכ"י סי' י' דשטר המועיל נגד טענת פרעון בדד"מ מהני אף בדיננו דעל אופן זה נשתעבד: "ה"ה לנידון דידן כיון דנכתב שטר שלם ע"פ דינא דמלכותא ומבואר בו שהרשות בידו להעתיק על כתב ולשון המדינה כתיקון ערכאותיהם ובהם אין דין שמיטה כלל, א"כ אדעתא דהכי נתחייב והוי כמו שאמר ע"מ שלא תשמטני שביעית".

37 כדמסיק בנחל יצחק שם (בסוד"ה ועכשיו): "אמנם סתימת כל הפוסקים מבואר דאין לחלק בין ממרמות לשטרות בכל זה", ואף דיש לו תוקף מיוחד בכמה ענינים וכנ"ל, מ"מ כיון דא"י כגבוי

שלא בשעת הלואה, וז"ל הש"ך: "ולפי"ז אף במשכנו בשעת הלואתו וכשבאו לתבוע אין לו במה לשלם נקנה לו המשכון משעה שאין לו לשלם כיון דאין לו ממה לגבות חובו אלא ממשכון זה, דלא מסתבר כלל לומר כיון שמשכון בא מתחילה לידו בשעת הלואה לא יקנה עכשיו דלמה יגרע וכו', וא"כ הך דהשולח לא קשה מידי דכיון דאינו יכול לגבות חובו משאר נכסים מחמת השמיטה, א"כ ודאי גלוי לכל ב"ד שזה לא ישלם לו, והו"ל כאילו נתברר בב"ד שאין לו לשלם ומשכון זה קנוי לו".

34 כ"ה בסוגיית הגמ' גיטין (לז, א) ובשו"ע (סו"ס"ב) דאף שיש בו שעבוד נכסים מ"מ כיון דקיי"ל כב"ה דשטר לא הוי כגבוי, מיחסר גוביינא וקרינן ביה לא יגוש.

35 כ"כ בנחל יצחק (סי' יב ענף ד בתוך ד"ה ועכשיו) לאחר שהביא דיעות הפוסקים שסוברים דלהט"ז הוי כגבוי ממש, כתב הנח"י: "ולפי"ז גבי שמיטה י"ל בהנך צעטלן לכל המוכ"ז דאינו משמט, כמבואר בגיטין דף לו לב"ש דס"ל דכגבוי דמי אינו משמט, אם כן ה"ה לדידן דאף דלאו כגבוי דמי י"ל דזה אינו רק בשטר שנכתב ע"ש המלווה כמו שהיה נוהג בזמן הש"ס, אבל בשטר הנכתב לכל המוציאיו כיון דהוי כגבוי, ע"כ אינו משמט וכעין סברת הב"ש והט"ז הנ"ל", ואף דמסקנת הנח"י דלדעת הט"ז ל"ה כגבוי ממש רק בנדוניית חתנים וכנ"ל הע' 31, מ"מ למדין מדבריו דלהסוברים דלהט"ז הוי כגבוי ממש, ה"ה דאינו משמט חוב שיש עליו ממרני, ושור"ר שכתב כן בשו"ת שואל ומשיב (מהדר) חמישאה סי' עא): "והנה לכאן"ה נראה לי לפמש"כ בגיטין (דף לו) דלב"ש דשטר כגבוי לא שייך שמיטה דהוי כגבוי, א"כ בממרני שלנו שכתבו הט"ז וב"ש

(א) יש שהדבר נעשה באופן של פריטת צ'קים, ששמעון הלוח נותן לראובן המלוה צ'ק להוציאו או למסרם לאחרים והמלוה נותן לו מזומן³⁸.

(ב) ויש שהצ'ק ניתן בשעת ההלוואה למשכון עם אפשרות לגבותו אח"כ, דהיינו ששמעון נותן לו צ'ק של עצמו [או שלפעמים שמעון מבקש מלוי שיתן לו צ'ק כדי שיוכל ללוות בו], וראובן מחזיק בהצ'ק לבטחון על ההלוואה, ומסוכם ביניהם ששמעון יחזיר לו מעות מזומנים וראובן יחזיר לו את הצ'ק, אולם מיד כששמעון לא ישלם את חובו במזומן ביום הפרעון יוכל ראובן להציג הצ'ק לגבייה בבנק³⁹.

(ג) ולפעמים נותן שמעון לראובן [המלוה] צ'ק שיש לו מלוי ומסוכם ביניהם שהצ'ק לא יוצג לגבייה כלל ע"י ראובן, [ולפעמים אף אינו יכול לגבותו, כגון שהצ'ק של לוי הוא לפקודת שמעון בלבד או שכתוב עליו "לא סחיר ולא עביר"], ומטרת החזקת הצ'ק היא למשכון בלבד, כדי שיהא לו ביד דבר שוה ערך שהלוח יוכרח לשלם לו כדי לקבל ממנו הצ'ק בחזרה⁴⁰.

הסוכרים דחוב שנתן עליו צ'ק של עצמו אינו משמט דהוי כתשלום

יב. מצאנו לכמה מפוסקי דורנו שנקמו דחוב שניתן עליו צ'ק אינו משמט, ונאמרו כמה מהלכים לבאר טעם הדבר, יש שכתבו דממנ"פ אינו משמט, דאם נתן לו צ'ק לתאריך שהוא לאחר השמיטה הוי כמלווהו לעשר שנים שאינו משמט, ואף כשזמן הפרעון הוא בתוך השמיטה שאז היה צריך לשמט בסופו [אם לא גבאו עדיין], מ"מ כיון שיש איסור בדינא דמלכותא לבטל הצ'ק, הרי נתינת הצ'ק נחשב כתשלום על החוב, ואינו משמט⁴¹,

זה נמצא שהצ'ק ביד המלוה כמשכון גמור, ואף גרע מסתם משכון דשם אם הלוח לא ישלם יכול המלוה למכור החפץ, וכאן לפעמים לא יוכל למכרו. [דבצ'ק שכתוב עליו לא סחיר יוכל למכרו לאחר אך הקונה לא יהא לו זכויות יתר ממנו ולא שכיח שיוכל למכרו, ובצ'ק למוטב בלבד לא יוכל כלל למכרו לאחר].

41 כ"כ הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סט"ו): "והנה אם בשעת הלוואה נתן הלוח טשעק שלו על זמן דאחר השמיטה הוי כקביעות זמן, ועוד יותר מזה שהוא נחשב גם כתשלומין מאחר שאסור לבטל טשעק בדינא דמלכותא", ומבואר בזה דס"ל שאינו משמט ממנ"פ, דכשזמן פרעון הצ'ק הוא לאחר שמיטה בלא"ה אינו משמט כמו במלווהו לעשר שנים, וכשכבר הגיע זמן פרעון קודם גמר שמיטה נחשב כתשלום על החוב, ונאגב, למדין מדבריו דאף בצ'ק במדינת ארה"ב שאין לו תוקף חוקי כ"כ כמו בארה"ק, מ"מ כיון שיש איסור

חשיב כמיחסר גוביינא, ויש בזה חיוב השמיטה, וכ"כ באורח משפט (סז סעיף א).

38 והיינו דבאופן זה נמצא שראובן הלוח לשמעון וכבר קיבל מיד צ'ק כפרעון על החוב, והו כעין מכירת צ'ק דכבר נסתלק המלוה מהלוח ועומד לגבות הצ'ק בבנק או למסרו לאחרים שיגבוהו לבסוף.

39 באופן זה מדובר ביניהם ששמעון יחזיר מעות אחרים על ההלוואה, ובינתיים ראובן מחזיק את הצ'ק כמשכון עד הפרעון, ועפ"י רוב הלוח נותן למלוה שטר חוב מיוחד על ההלוואה בנוסף על הצ'ק, או שכותב ע"ג הצ'ק שלוח ממנו, ונמצא שבאופן זה ראובן המלוה בטוח במעותיו באמצעות הצ'ק, ואף שעדיין לא הוחלט שהצ'ק יהא לפרעון על החוב, אבל ישנה אפשרות זו, והמלוה נהנה במה דחפס ליה אאגריה בעבור החוב.

40 שזהו סיבה ששמעון ידאג יותר לתשלום החוב כדי לקבל את הצ'ק בחזרה מהמלוה, ובאופן

ואם לאחר השמיטה נתן הוראת ביטול על הצ'ק בבנק, והצ'ק חוזר לאחר שמיטה, הוי כחוב חדש שלא חל עליו שמיטה⁴², לדיון נוסף אם הוי כמקח טעות וחוזר החוב הקודם או שהוא חוב חדש ראה בהערה⁴³, [ובאופן שכבר ביטל הצ'ק בתוך השמיטה או שכבר הציג הצ'ק לגבייה בבנק והוחזר, בזה שוב הוי כחוב רגיל שאין עליו צ'ק וצריך פרוזבול⁴⁴].

דיעה נוספת דאינו משמט משום דהוא כגבוי [והדין להסוברים דהוי כהוראה]

יג. יש שכתבו טעם אחר דחוב שניתן עליו צ'ק אף דלא נחשב כתשלום ממש, מ"מ אינו משמט משום עצם השוויות העצמית של הצ'ק שיכול לימסר מיד ליד, והוי כשוה כסף ונקרא של אחד בידך⁴⁵, ויש שכתבו הטעם משום דכיון שהגיע זמן פרעונו

ליה בזה או שיבטל המקח, ולכן בנידוד יכול המלוה לומר שמחזיק הצ'ק עתה לזכויותיו ויש לו כאן חיוב חדש שחל בשעת ביטול הצ'ק, אך גר"ד שזהו חיוב חדש הוא חידוש שנתחדש בדברי הגר"מ פיינשטיין וכאמור ניתן ליישב שלא יסתור עם מש"כ דהוי כמסמך במקח.

44 כדלהלן סעיף יז ובהע' 62 דכיון שנתברר כבר לפני שעת ההשמטה שאין תוקף להצ'ק ככה"ג החוב נשמט בשמיטה, ואף שיכול לגבות בהצ'ק מהחותם עצמו מ"מ תו לא עדיף משאר חוב, ונראה דה"ה באופן שכבר הוגבל חשבונו של הלוח בבנק, דאז שוב אין הצ'ק סחיר כלל ויכול לגבותו רק מהחותם עצמו ודינו כשאר חוב.

45 כ"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הו"ד בספר שמיטת כספים כהלכתה (שביבי אש סי"ג אות ד): "חושבני דהמחאה (צ'ק) חשיב קצת כגבוי, שהרי המלוה יכול מיד להעבירו לאחר לפרוע בו חוב או לקנות בו צרכיו, וגם אפשר דחשיב עכ"פ כמשכון דאין שביעית משמטת", וזה תואם למש"כ בשמו בספר נתיבות שלום (רבית, סי' קעג אות נה): "והצ'קים הפכו להיות כחפץ הנמכר והנקנה", וכן שמעתי מהגר"י פישר זצ"ל דכיון שהצ'ק יש לו ערך עצמי בשוויותו המלאה, חשיב כתשלום עבור החוב, ושוב אינו משמט.

וכ"ה דעת הגר"ש וואנזער שליט"א בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רצא אות ה): "ואשר שאל מע"כ בענין לזה שנתן צ'ק למלוה ועדיין לא גבאו האם שמיטה משמטת את החוב או לא, האם נחשב הצ'ק כגבוי כיון שבידו לממש את הפרעון, או דילמא כיון דכפועל עדיין אין דבר שוה ממון בידו לאו כגבוי דמי, הנה אין לי פנאי להאריך בזה, אבל דע"ת נותן

בדיניהם לבטל צ'ק, חשיב כתשלום על החוב ואינו משמט, וכמו"כ מוכח מדבריו דאף בצ'ק מאוחר מהני וכדלהלן הע' 51].

42 כ"ה באגרות משה (שס): "וכשביטל הטשעק נמצא התחלת חיובו הוא מאחר השמיטה, שבאופן זה אף בזמן הגמ' לא היה משמט", ונראה דה"ה באופן שחזר הצ'ק מחוסר כסיו וכדו', מ"מ כיון דעד ליום גביית הצ'ק היה יכול הלוח לדאוג לכיסוי הצ'ק, נחשב החוב כמסולק עד לשעת החזרת הצ'ק, ולאחמ"כ כשהצ'ק חוזר הוי כחוב חדש שלא חל ע"ז שמיטה, והרי זה דומה לחוב שהיה עליו משכון ולאחר שמיטה אירע מקרה שהמשכון ירד מערכו לגמרי, דמ"מ כיון דבשעת חלות ההשמטה היה נחשב כגבוי, לא נשמט החוב, וה"נ הוי כפרעון מותנה עד שיתברר אם הצ'ק חוזר מהבנק, וכמו שיתבאר להלן כשפרעו בצ'ק של אחרים.

43 הנה יש לעיין בדברי הגר"מ פיינשטיין לפימש"כ לעיל פרק ז סעיף כח ובכ"מ מדברי הגרש"ז אויערבאך דצ'ק שחזר הוי כמסמך במקח וחוזר וניעור החוב שמקודם, ולפי"ז לגבי שמיטה כיון דאיגלאי מילתא שלא פרע לו החוב ע"י הצ'ק א"כ איגלאי מילתא גם שהחוב נשמט, אמנם י"ל דבאמת יש לו זכויות גם בצ'ק שחזר שהרי יכול לתובעו בזה ולפנות להוצאה לפועל וכדו', אלא דמ"מ נתחדש שיכול לבא עליו בטענת מוס במקח כיון שנוטלים הצ'ק ע"ד לתובעו בבנק וכל שבמציאות לא היה יכול לבצע את הגבייה בבנק הוי כמסמך במקח שלא רצה לקבל ממנו צ'ק פגום, אבל אם המלוה מעוניין ומרוצה להחזיק הצ'ק בידו עם זכויותיו הקודמים ולתובעו בזה יש לו הזכות לומר כן כמו בשאר נתאנה שהזכות ביד זה שנתאנה לקבוע אם ניתא

קודם זמן ההשמטה ויש כסף בבנק לכיסוי הצ'ק, אז נחשב כגבוי ואינו משמט⁴⁶, [ואף שיש אפשרות לתת הוראת ביטול להצ'ק, ועוד שכל זמן שלא נגבה הכסף שבבנק הרי הוא שייך ללוה ומקבל רווחים ע"ז, מ"מ נחשב הצ'ק עצמו כגבוי⁴⁷, וראה בהערה אם גם להסוברים שהצ'ק הוא כהוראה בעלמא שייך להחשיב הצ'ק כגבוי, או משום דאפשר למוסרו גם לעכו"ם שיגבנו גם לאחר ההשמטה⁴⁸].

ועכ"פ צ"ק מאיש מהימן הו"ל ככסף ממש לענין פרעון חוב⁴⁹, וכו', [וע"ש עוד שמצדד דהוי כהקנה לו ממונו שבבנק, ובהע' שם כתב דאף אם נאמר דהצ'ק אינו אלא מראה מקום ליטול ממונו מהבנק, מ"מ לענין שמיטה סגי בכך, דהו"ל כמנית מעותיו ביד ביי"ד]. ולפי"ד נמצא דדוקא כשהגיע זמן הצ'ק וגם כבר יש לו מעות בבנק עבור צ'ק זה הוי כגבוי לענין שמיטה, וכדמסיים שם: "ומיהו אם לא היה לו מעות בבנק על צ'ק זה אז לא הוי אלא כשט"ח". אמנם כאמור לדברי שאר הפוסקים הנ"ל אף בצ'ק שזמנו לאחר שמיטה אינו משמט מטעם דהוי כגבוי, ולפי"ז נראה דאף כשאין לו עתה מעות בבנק, מ"מ כיון שמחוייב לדאוג שביום הפרעון יהא כיסוי לצ'ק וכבר יש להצ'ק עתה הילוך בשוק, הוי כגבוי.

47 בנטעי גבריאל (הל' שמיטת כספים פי"ז הע' כ): "ונהי דיש מציאות שיכול הלוה לעכבו בבנק, מ"מ בדרך כלל הוי כגבוי דאורחא דמילתא לא עבדי כו, ועוד דיש לו הפסד שצריכין לשלם אם מבטל הצ'ק כידוע", והוסיף עוד: "ואפי' אם נרצה לפקפק ולומר דמכיון שכל זמן שלא גבה המלוה הכסף בבנק עדיין לא יצא הכסף מחשבון הלוה המושך את הצ'ק, וריוח מהבנק נזקף לזכות בעל החשבון ואיך נאמר דכגבוי דמי למלוה, אבל נראה דבשמיטת כספים דרבנו מספיק שיהא רק דומה לגבוי וכו' כש"כ כשנומסר צ'ק העובר לסוחר ככסף ובודאי הוי פרעון גמור ונחשב כגבוי ולא משמט" וכו'.

48 כבר נתבאר בפרק א סעיף ה ד"א שהצ'ק אינו אלא כהוראה בעלמא ליטול הכסף מהבנק, ולכא' לדידהו לא שייך להחשיב הצ'ק כגבוי, אמנם כבר הערנו לעיל (שם הע' 10) דלכא' למש"כ הגר"ש ואזנער (בח"ז סי' רכב) דהצ'ק לא הוי כשטר, צ"ב היאך נקיט כאן דהוי כגבוי, וראה מש"כ הגר"מ ואזנער [הו"ד בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קכז] ד"ל דאף שהוא כהוראה מ"מ שייך להחשיבו כגבוי כיון שבמציאות הוא גם סחיר וצ"ע.

דאינו משמט דצ'ק העומד ליפרע שוה כסף הוא בידו, או ע"י שיפרע בעצמו, או ע"י שיכול למוכרו או לתיתו לאחר בשוה כסף, ושפיר נקרא של אחיך בידך", וכ"ה דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א מובא בעלון שיצ"ל בדיני שמיטת כספים: "וכן כתב לו מו"ד מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דאם נתן הלוה צ'ק עם תאריך קודם ר"ה י"ל דהוי כפרוע ואין השביעית משמטת" [וראה בזה להלן הע' 76], וכ"כ בכרם ציון (הלכות שביעית עמ' פח) ע"ש שהביא מש"כ השואל ומשיב לדון שהממרני כגבוי לענין שמיטה (כנ"ל הע' 35) וע"ש שכתב: "והנה כל הטעמים האלו שייכים גם בצ'קים שתאריך זמנם הגיע אחרי שנמסר הצ'ק למלוה, לא קרינו ביה כל בעל משה ידו ותו לא הוי נוש ביד מלוה, וכן הצ'קים הנמסרים מיד ליד ומכובד ע"י הבנק ולכן גם הוי כגבוי ואינו נשמט בשביעית", וכ"כ בנטעי גבריאל (הל' שמיטת כספים פי"ז הע' כ) ע"ש.

46 הנה לפי סברות הנ"ל אין חילוק בין צ'ק שזמן פרעונו לאחר ר"ה או קודם, דבכל גווני חשיב כגבוי ואינו משמט, [אלא שבאופן שאכן זמנו לאחר ר"ה יש בזה מעליותא נוספת דהוי כקביעות זמן לאחר שמיטה כנ"ל הע' 41 מדברי הגר"מ פיינשטיין], אמנם בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' רס) הביא שהגר"מ גויבירט שליט"א רצה לומר סברא בצ'ק שזמנו קודם ר"ה של שנה שמינית, דמ"מ כיון שבערב ר"ה הבנקים סגורים ואין אפשרות לגבות הצ'ק, הוי כקביעות זמן אלאחר שמיטה ואינו משמט, והגר"מ קליין שם דוחה סברא זו, דכיון שהיה יכול לגבותו בשעה שהבנק פתוח, ודאי לא נחשב כקביעות זמן אלאחר שמיטה, אלא שמטעם אחר אינו משמט: "שמי שיש לו צ'ק על חובו והגיע זמן הפרעון של הצ'ק הרי הוא כאילו כבר גבה מעותיו וכו', והרי כל שיש לו מעות בבנק, הו"ל כאילו כבר פרע הכל ואסור לו להוציא המעות מהבנק שלו וכו', וידוע דבמדינתנו נושאים ונותנים בצ'ק כמו בכסף,

דיעות החולקים דמשמט, דין צ'ק מאוחר

יד. יש חולקים וסוברים דיש לחוש שהצ'ק אינו עדיף משמט"ח בעלמא והרי זה משמט כשאר כל חוב ולכן יש לעשות פרוזבול אף בחוב שניתן עליו צ'ק⁴⁹, ויש שכתבו לחלק דכשנותן לו צ'ק שזמנו כבר הגיע, אז נחשב כתשלום על החוב ושוב אינו משמט, משא"כ כשנותן לו צ'ק לזמן מאוחר הוי כחוב רגיל ומשמט⁵⁰, וראה בהערה דצ"ע חילוק זה דכיון שהצ'ק יוצא בשוק בכל שוויותו דינו כצ'ק מזומן⁵¹.

דין צ'ק בנקאי אם עדיף משאר צ'ק, ודין השמטת החוב של הבנק לבעל הצ'ק
טו. יש שהוסיפו דאף בחוב שנתן עליו צ'ק בנקאי שיש לו תוקף יותר מצ'ק רגיל⁵² מ"מ

לומר דהוא הדין אם פרע הלואה בשטר המחאה שאין זמנו דחוי, ולא הביא המלוה את המחאה לידי גבייה עד שעבר שביעית דאינו משמט, דכבר נגוש ועומד הוא, דבשטר המחאה שנתן לו העביר בזה סכום מעות זה שיש לו מופקד בבנק לפקודת המלוה, ואין כאן לא יגוש, משא"כ אם פרע לו בשטר המחאה שזמנו דחוי, או אם בשעת ההלוואה נתן הלואה למלוה שטר המחאה שזמנו דחוי ליום הפרעון, דהרי זה משמט", וכ"כ בנטעי גבריאל (הלכות שמיטת כספים ופרוזבול פרק יז סעיף יב) ע"ש.

51 הנה לפור' דבריהם צ"ע דהרי ודאי דמש"כ שנותן צ'ק דחוי, אין כוונתו שהוא דחוי אלאחר שמיטה, דא"כ הוי כמלווה לעשר שנים כנ"ל הע' 41, ואלא דמיירי שעומד בשנת השמיטה בניסן ונותן לו צ'ק על חודש תמוז וכדו', וא"כ צ"ב אמאי לא ייחשב כגבוי, דכיון שקודם הגעת זמן ההשמטה כבר הגיע זמן הפרעון של הצ'ק וכבר היה לו ממון בבנק, הרי לפי"ד בכה"ג הוי כגבוי וא"כ גם באופן זה ראוי שהחוב לא ישמט וכן מוכח מדברי הגר"מ פיינשטיין הנ"ל בהע' 42 דאף בצ'ק מאוחר מהני שלא ישמט, וכן מוכח ממש"כ כל הפוסקים דמהני אף צ'ק מאוחר לגבי מתנות לאבינוים כשיוצא בשוק לקנות בו, נאולי כוונת המשנה כסף דבאופן שנתן לו צ'ק מאוחר כיון שבשעה שנתנו לו הרי ניתן כדי לזקפו במלוה על הזמן המאוחר ולא לשם תשלום, נחשב הצ'ק כשטר על החוב ולא כדרך תשלום וצ"ע.

52 צ'ק בנקאי עניינו הוא שחותם הצ'ק מוסר את סכום הכסף הנכתב בצ'ק לידי הבנק למשמרת, והבנק מנפיק לו צ'ק מיוחד על הסכום, ויש לו

כמו"כ יש להוסיף למשנ"ת לעיל הע' 36 מש"כ הגרי"א חבר צ"ל סברא נוספת דממרני אינו משמט משום שיכול למסרו לעכו"ם שאינו משמט החוב וע"ד כן נכנס, וה"נ בנידור"ד לגבי צ'קים יש לומר דאינו משמט מהאי טעמא, וסברא זו שייכת גם להסוברים דהוי כהוראה.

49 כן מובא משמיה דהגרי"ש אלישיב שליט"א בשמיטת כספים כהלכתה (שביבי אש סי' יב אות ג): "אם הלואה נתן צ'ק על חשבון פרעון החוב ועדיין לא הוציא מהבנק צריכים פרוזבול, שיתכן שהצ'ק אינו עדיף משטר שיש למלוה שמאפשר גביית החוב מהלואה", ומשמע דמספק"ל בזה ומספק הצריך לכתוב פרוזבול, ובשבות יצחק (קונ' בדיני פרוזבול להגר"י דרזי ירושלים תשס"ח, בפרק ה סעיף יא): "צ'ק הוא כשטר התחייבות להמקבל ולא כמעות וצריך פרוזבול כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א ובתשובות והנהגות (ח"ג סי' תמז אות ב) כתב: "ראוי לחשוש דגדר צ'ק הוא רק הוראה לבנק לשלם ונשאר עדיין בחובו וממילא משמט, ויהא אסור לגבות החוב ללא פרוזבול", וכ"כ בפתחי חשן (ח"י שטרות פ"ט סוף הע' כט): "ולענ"ד נראה שלענין זה חשיב כשט"ח, ויותר נראה שאפילו בחוב הקפת חנות ושכירות שאין שמיטה משמטת, אם נתן לו צ'ק ע"ז הוי כזקיפה במלוה", וכן דעת הגר"ב זילבר שיובא להלן הע' 54, וע"ע להלן הע' 76 מש"כ הגר"ח קנייבסקי שליט"א דהוי ספיא דדינא, וראה עוד בזה בסמוך. נויש להעיר למש"כ בשבות יצחק שם סעיף יב: "אחר שכתב פרוזבול בערב ר"ה אם קיבל צ'ק כשאינו על חוב ישן שכבר כלול בפרוזבול צריך לעשות שוב פרוזבול". 50 כ"כ הגרמ"נ שפירא שליט"א בספרו משנה כסף (ח"ב עמ' צג, פנים חדשות אות ג): "ולפי זה יש

קודם זמן ההשמטה ויש כסף בבנק לכיסוי הצ'ק, אז נחשב כגבוי ואינו משמט⁴⁶, [ואף שיש אפשרות לתת הוראת ביטול להצ'ק, ועוד שכל זמן שלא נגבה הכסף שבבנק הרי הוא שייך ללוה ומקבל רווחים ע"ז, מ"מ נחשב הצ'ק עצמו כגבוי⁴⁷, וראה בהערה אם גם להסוברים שהצ'ק הוי כהוראה בעלמא שייך להחשיב הצ'ק כגבוי, או משום דאפשר למוסרו גם לעכו"ם שיגבנו גם לאחר ההשמטה⁴⁸].

ועכ"פ צ"ק מאיש מהימן הו"ל ככסף ממש לענין פרעון חוב⁴⁹ וכו', [וע"ש עוד שמצדד דהוי כהקנה לו ממונו שבבנק, ובהע' שם כתב דאף אם נאמר דהצ'ק אינו אלא מראה מקום ליטול ממונו מהבנק, מ"מ לענין שמיטה סגי בכך, דהו"ל כמניח מעותיו ביד ביי"ד]. ולפי"ד נמצא דדוקא כשהגיע זמן הצ'ק וגם כבר יש לו מעות בבנק עבור צ'ק זה הוי כגבוי לענין שמיטה, וכדמסיים שם: "ומיהו אם לא היה לו מעות בבנק על צ'ק זה אז לא הוי אלא כשט"ח". אמנם כאמור לדברי שאר הפוסקים הנ"ל אף בצ'ק שזמנו לאחר שמיטה אינו משמט מטעם דהוי כגבוי, ולפי"ז נראה דאף כשאין לו עתה מעות בבנק, מ"מ כיון שמחוייב לדאוג שביום הפרעון יהא כיסוי לצ'ק וכבר יש להצ'ק עתה הילוך בשוק, הוי כגבוי.

47 בנטעי גבריא (הל' שמיטת כספים פי"ז הע' כ): "ונהי דיש מציאות שיכול הלוה לעכבו בבנק, מ"מ בדרך כלל הוי כגבוי דאורחא דמילתא לא עבדי כו, ועוד דיש לו הפסד שצריכין לשלם אם מבטל הצ'ק כידוע", והוסיף עוד: "ואפי' אם נרצה לפקפק ולומר דמכיון שכל זמן שלא גבה המלוה הכסף בבנק עדיין לא יצא הכסף מחשבון הלוה המושך את הצ'ק, וריוח מהבנק נזקף לזכות בעל החשבון ואיך נאמר דכגבוי דמי למלוה, אבל נראה דבשמיטת כספים דרבנו מספיק שיהא רק דומה לגבוי וכו' כש"כ כשגומר צ'ק העובר לסוחר ככסף ובודאי הוי פרעון גמור ונחשב כגבוי ולא משמט" וכו'.

48 כבר נתבאר בפרק א סעיף ה ד"א שהצ'ק אינו אלא כהוראה בעלמא ליטול הכסף מהבנק, ולכא' לדידהו לא שייך להחשיב הצ'ק כגבוי, אמנם כבר הערנו לעיל (שם הע' 10) דלכא' למש"כ הגר"ש ואזנער (בח"ז סי' רכב) דהצ'ק לא הוי כשטר, צ"ב היאך נקיט כאן דהוי כגבוי, וראה מש"כ הגר"מ ואזנער [הו"ד בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קכז] ד"ל דאף שהוא כהוראה מ"מ שייך להחשיבו כגבוי כיון שבמציאות הוא גם סחיר וצ"ע.

דאינו משמט דצ'ק העומד ליפרע שוה כסף הוא בידו, או ע"י שיפרע בעצמו, או ע"י שיכול למוכרו או לתיתו לאחר בשוה כסף, ושפיר נקרא של אחיד בידך", וכ"ה דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א מובא בעלון שיצ"ל בדיני שמיטת כספים: "וזכר כתב לו מו"ר מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דאם נתן הלוה צ'ק עם תאריך קודם ר"ה י"ל דהוי כפרוע ואין השביעית משמטת" [וראה בזה להלן הע' 76], וכ"כ בכרם ציון (הלכות שביעית עמ' פח) ע"ש שהביא מש"כ השואל ומשיב לדון שהממרני כגבוי לענין שמיטה (כנ"ל הע' 35) וע"ש שכתב: "והנה כל הטעמים האלו שייכים גם בצ'קים שתאריך זמנם הגיע אחרי שנמסר הצ'ק למלוה, לא קרינו ביה כל בעל משה ידו ותו לא הוי נגוש ביד מלוה, וכן הצ'קים הנמסרים מיד ליד ומכובד ע"י הבנק ולכן גם הוי כגבוי ואינו נשמט בשביעית", וכ"כ בנטעי גבריא (הל' שמיטת כספים פי"ז הע' כ) ע"ש.

46 הנה לפי סברות הנ"ל אין חילוק בין צ'ק שזמן פרעונו לאחר ר"ה או קודם, דבכל גווני חשיב כגבוי ואינו משמט, [אלא שבאופן שאכן זמנו לאחר ר"ה יש בזה מעליותא נוספת דהוי כקביעות זמן לאחר שמיטה כנ"ל הע' 41 מדברי הגר"מ פיינשטיין], אמנם בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' רס) הביא שהגר"מ נויבירט שליט"א רצה לומר סברא בצ'ק שזמנו קודם ר"ה של שנה שמינית, דמ"מ כיון שבערב ר"ה הבנקים סגורים ואין אפשרות לגבות הצ'ק, הוי כקביעות זמן אלאחר שמיטה ואינו משמט, והגר"מ קליין שם דוחה סברא זו, דכיון שהיה יכול לגבותו בשעה שהבנק פתוח, ודאי לא נחשב כקביעות זמן אלאחר שמיטה, אלא שמטעם אחר אינו משמט: "שמי שיש לו צ'ק על חובו והגיע זמן הפרעון של הצ'ק הרי הוא כאילו כבר גבה מעותיו וכו', והרי כל שיש לו מעות בבנק, הו"ל כאילו כבר פרע הכל ואסור לו להוציא המעות מהבנק שלו וכו', וידוע דבמדינתנו נושאים ונותנים בצ'ק כמו בכסף,

דיעות החולקים דמשמט, דין צ'ק מאוחר

יד. יש חולקים וסוברים דיש לחוש שהצ'ק אינו עדיף משמ"ח בעלמא והרי זה משמט כשאר כל חוב ולכן יש לעשות פרוזבול אף בחוב שניתן עליו צ'ק⁴⁹, ויש שכתבו לחלק דכשנותן לו צ'ק שזמנו כבר הגיע, או נחשב כתשלום על החוב ושוב אינו משמט, משא"כ כשנותן לו צ'ק לזמן מאוחר הוי בחוב רגיל ומשמט⁵⁰, וראה בהערה דצ"ע חילוק זה דכיון שהצ'ק יוצא בשוק בכל שוויותו דינו כצ'ק מזומן⁵¹.

דין צ'ק בנקאי אם עדיף משאר צ'ק, ודין השמטת החוב של הבנק לבעל הצ'ק פו. יש שהוסיפו דאף בחוב שנתן עליו צ'ק בנקאי שיש לו תוקף יותר מצ'ק רגיל⁵² מ"מ

לומר דהוא הדין אם פרע הלוח למלוה בשטר המחאה שאין זמנו דחוי, ולא הביא המלוה את ההמחאה לידי גבייה עד שעבר שביעית דאינו משמט, דכבר נגוש ועומד הוא, דבשטר ההמחאה שנתן לו העביר בזה סכום מעות זה שיש לו מופקד בבנק לפקודת המלוה, ואין כאן לא יגוש, משא"כ אם פרע לו בשטר המחאה שזמנו דחוי, או אם בשעת ההלוואה נתן הלוח למלוה שטר המחאה שזמנו דחוי ליום הפרעון, דהרי זה משמט⁵³, וכ"כ בנטעי גבריאל (הלכות שמיטת כספים ופרוזבול פרק יז סעיף יב) ע"ש.

51 הגה לפו"ר דבריהם צ"ע דהרי ודאי דמש"כ שנותן צ'ק דחוי, אין כוונתו שהוא דחוי אלאחר שמיטה, דא"כ הוי כמלווהו לעשר שנים כנ"ל הע' 41, ואלא דמייירי שעומד בשנת השמיטה בניסן ונותן לו צ'ק על חודש תמוז וכדו', וא"כ צ"ב אמאי לא ייחשב כגבוי, דכיון שקודם הגעת זמן ההשמטה כבר הגיע זמן הפרעון של הצ'ק וכבר היה לו ממון בבנק, הרי לפי"ד בכה"ג הוי כגבוי וא"כ גם באופן זה ראי שהחוב לא ישמט וכן מוכח מדברי הגר"מ פיינשטיין הנ"ל בהע' 42 דאף בצ'ק מאוחר מהני שלא ישמט, וכן מוכח ממש"כ כל הפוסקים דמהני אף צ'ק מאוחר לגבי מתנות לאביונים כשיצא בשוק לקנות בו, ונאולי כוונת המשנה כסף דבאופן שנתן לו צ'ק מאוחר כיון שבשעה שנתנו לו הרי ניתן כדי לזקפו במלוה על הזמן המאוחר ולא לשם תשלום, נחשב הצ'ק כשטר על החוב ולא כדרך תשלום וצ"ע.

52 צ'ק בנקאי עניינו הוא שחותר הצ'ק מוסר את סכום הכסף הנכתב בצ'ק לידי הבנק למשמרת, והבנק מנפיק לו צ'ק מיוחד על הסכום, ויש לו

כמו"כ יש להוסיף למשנת' לעיל הע' 36 מש"כ הגרי"א חברוצ"ל סברא נוספת דממרני אינו משמט משום שיכול למסורו לעכו"ם שאינו משמט החוב וע"ד כן נכנס, והי' בנידו"ד לגבי צ'קים יש לומר דאינו משמט מהאי טעמא, וסברא זו שייכת גם להסוברים דהוי כהוראה. 49 כן מובא משמיה דהגרי"ש אלישיב שליט"א בשמיטת כספים כהלכתה (שביבי אש סי' יב אות ג): "אם הלוח נתן צ'ק על חשבונו פרעון החוב ועדיין לא הוציא מהבנק צריכים פרוזבול, שיתכן שהצ'ק אינו עדיף משטר שיש למלוה שמאפשר גביית החוב מהלוח", ומשמע דמספק"ל בזה ומספק הצריך לכתוב פרוזבול, ובשבות יצחק (קנ' בדיני פרוזבול להגר"י דרזי ירושלים תשס"ח, בפרק ה סעיף יא): "צ'ק הוא כשטר התחייבות להמקבל ולא כמעות וצריך פרוזבול כן שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א ובחשובות והנהגות (ח"ג סי' תמו אות ב) כתב: "ראוי לחשוש דגדר צ'ק הוא רק הוראה לבנק לשלם ונשאר עדיין בחובו וממילא משמט, ויהא אסור לגבות החוב ללא פרוזבול", וכ"כ בפתחי חשן (ח"י שטרות פ"ט סוף הע' כט): "ולענ"ד נראה שלענין זה חשיב כשט"ח, ויותר נראה שאפילו בחוב הקפת חנות ושכירות שאין שמיטה משמטת, אם נתן לו צ'ק ע"ז הוי כזקיפה במלוה", וכן דעת הגר"ב זילבר שיובא להלן הע' 54, וע"ע להלן הע' 76 מש"כ הגר"ח קנייבסקי שליט"א דהוי ספיקא דדינא, וראה עוד בזה בסמוך. נויש להעיר למש"כ בשבות יצחק שם סעיף יב: "אחר שכתב פרוזבול בערב ר"ה אם קיבל צ'ק כשאינו על חוב ישן שכבר כלול בפרוזבול צריך לעשות שוב פרוזבול". 50 כ"כ הגר"מ נ שפירא שליט"א בספרו משנה כסף (ח"ב עמ' צג, פנים חדשות אות ג): "ולפי זה יש

חל עליו דין שמיטה⁵³, ויש שכתבו דאף אם נאמר שבצ'ק רגיל החוב נשמט, אבל בצ'ק בנקאי הוי כגבוי יותר מצ'ק רגיל ואינו משמט⁵⁴, וראה בהערה דהנידון בזה הוא לגבי החוב של הבנק ופרטי דינים בזה בכל חוב אם יש לחשוש להשמטת החוב של הבנק לבעל הצ'ק⁵⁵.

צ'ק שניתן לשם תשלום גמור על החוב או לשם משכון גרידא

פז. בדברי הפוסקים הנ"ל לא נתבאר אם דבריהם אמורים בנותן צ'ק לשם תשלום או לשם משכון וגבייה, ונראה דיש להכריע בזה דכל הנידון הנ"ל אם חוב שניתן עליו

כשפרעו בצ'ק של אחר נחשב שהועתק החוב ממנו להחתם שבצ'ק, ולפי"ז נמצא דדין זה תלוי בהנידון הידוע אם דמים המופקדים בבנק חל עליהם דין שמיטה, ראה בזה להלן פרק יט סעיף כד-כה.

שו"ר בשבות יצחק פרק ה סעיף יג שכתב דבכל לזה שנתן צ'ק יכול מקבל הצ'ק לגבות החוב מהבנק כשכתב פרוכבול אף באופן שבעל הצ'ק לא כתב א. דמי ללוקח שט"ח שהלוקח כתב הפרוכבול שהוא נחשב המלוה ולא המוכר [אף כשהמוכר יכול למחול כמבואר בשו"ע סז סל"ח], ב. משום שכיון שיש לו הרשאה לגבות מהבנק ה"ה שכלול בהרשאה זו לכתוב פרוכבול בשליחותו גם על החוב שהבנק חייב למלוה כיון שזהו צורך הגבייה, ג. דכיון שהבנק משועבד ללוה חשיב שהבנק משועבד אליו מדין שעבדו"ג ומהני פרוכבול ידידה, והנה מש"כ מדין שעבדו"ג הוא חידוש וכן מש"כ שיכול לכתוב בשליחותו לצורך הגבייה, אך מש"כ שיכול לכתוב כמו שאר לוקח שט"ח צ"ב דזה שייך כשקונה ממלוה שט"ח שיש לו על אחר וכן כשקיבל מהלוה צ'ק שיש לו על אחרים, אבל צ'ק של הלוה עצמו שנתן על חוב שלו לא שייך שיועיל כאן הפרוכבול של המלוה על החוב שהבנק חייב ללוה שלו אם לא מהטעמים האחרים ודו"ק, אך בלא"ה א"צ לזה דכיון שהוא עשה פרוכבול נמצא שהחוב של הלוה נשאר בעינו, וא"כ יכול לגבות מכספו שבבנק דאף אם נאמר שיש חובת השמטה זה מוטל על בעל החשבון וכ"ז שלא השמיטו יכול לגבות ממנו, ולפי"ז מש"כ שם עוד בשבות יצחק דאם בעל החשבון הפקיד כסף בבנק לאחר שהמחזיק בצ'ק כתב פרוכבול לא יגבה הצ'ק מכסף זה אלא ימתין עד שהלוה יפקיד כסף אחר אחרי ר"ה, לכאור' א"צ לזה ויל"ע].

תוקף מיוחד שכן אין שום סיכון בצ'ק כזה שיחזור מחוסר כיסוי, כיון שהסכום מונח במיוחד עבור צ'ק זה, וההתחייבות בצ'ק היא מצד הבנק ולא מצד החותם, והסיכון היחיד הוא למקרה שהבנק יפשוט רגל זה לא שכיח.

53 כ"כ הג"ר בצלאל בלוי שליט"א במנחת ירושלים (פרק יג ס"א) דאף צ'ק בנקאי לא נחשב כגבוי בזה כלל והרי זה משמט כשאר חוב, ומשמע דנקיט כן בפשיטות ודבריו מבוססים עפ"י פסקי המנחת"י, אמנם ראה להלן הע' 114 דבמנחת"י מבואר להדיא דהצ'ק חשיב כמוחזק נגד ספק הבא ממקור"א וא"כ כש"כ לענין שמיטת כספים דמהני, ואולי לענין השמטת חוב זה עצמו גרע, דלא הוסיף בזה כלום יותר משאר פתק על החוב, וצ"ע, וראה בילקוט יוסף שביעית והלכותיה (פרק כד סעיף ו) דחוב שניתן עליו צ'ק לא מהני במקום פרוכבול כיון דמיחסר גוביינא, ואף בצ'ק בנקאי ע"ש.

54 בספר הלכות שביעית (להגר"ב זילבר שליט"א בכסא דוד סקע"ג בעמ' קכח) כתב: "צ'קים שלנו שנתן הלוה למלוה, אע"ג שאפשר להעבירם מיד ליד וכל המוציאו גובה, ואע"ג שגובה מהבנק ואין צריך נגישת הלוה עצמו, מ"מ הוי הבנק כמשרתו של הלוה [דהיינו בעל הצ'ק] כיון שעומד לפקודת הלוה [היינו שעומד לפעול לפי הוראותיו של בעל הצ'ק] ואינו כגבוי, והרי זה משמט כשאר החובות, ואך אם נתן צ'ק בנקאי שהבנק חתום עליו וכדומה הרי זה כגבוי ואינו משמט", וחזר ושנה דבריו בכרית עולם (סי' י אות נג).

55 הנה כל הנידון בצ'ק בנקאי אם משמט היינו לגבי החוב שהבנק חייב לו דחל ע"ז דין שמיטה, אבל החוב של הלוה עצמו נראה דלא חל ע"ז שמיטה, שהרי לעת עתה החוב הועתק להבנק, וכמבואר בסמוך דאף

צ'ק משמט, זהו דוקא באופן השני שהובא לעיל סעיף יא כשנתן לו צ'ק למשכון או לגבייה, דהיינו שהמדובר היה ביניהם שישלם לו מזומן ויחזיר לו הצ'ק ורק אם לא ישלם אז יציג הצ'ק לגבייה, דבכה"ג נמצא שהצ'ק ניתן לשם שטר על ההלוואה⁵⁶, בזה שייך סברת הני פוסקים דהצ'ק לא חשיב יותר משאר שט"ח, ולהחולקים אף בזה חשיב כתשלום או כגבוי כיון שיש לו האפשרות לגבות החוב⁵⁷, אבל באופן הראשון שבסעיף יא שנתן לו צ'ק לתשלום גמור על החוב והמלוה החשיב זאת לפרעון [מותנה בגביית הצ'ק בפועל], ואף יכול כבר עכשיו להעביר הצ'ק לאחרים אף קודם זמן הפרעון, נראה דלכו"ע החוב אינו משמט⁵⁸, לדיון נוסף וראיה לזה ראה בהערה⁵⁹, [ובאופן השלישי הנ"ל בסעיף יא

כיון דקיי"ל כב"ה דלאו כגבוי הוא, וברשב"א (כתובות פו, א ה"ד בשטמ"ק שם) כתב: "אבל שטר לאו משכון הוא דאי משכון הוא מלוה בשטר לא תשמט לרשב"ג" וכו', והיינו דהרשב"א הוכיח דהנייר של השט"ח לא חשיב כמשכון על החוב [ע"ש שהנידון במלוה שמכר שט"ח ומחל החוב ללוה אם הלוך יכול להחזיק בהשטר כ"ז שלא נפרע], דא"כ לדעת רשב"ג דכל שיש משכון על חלק מהחוב אינו משמט כל החוב, ה"נ בכל חוב בשטר לא ישמט, וראה בסמ"ע סי' סז (סקנ"ט) שכתב דגוף הנייר הוי כמשכון אצל המלוה והט"ז הקשה ע"ז קושיא הנ"ל דא"כ לא ישמט כל החוב לדעת רשב"ג [שהובא כ"א בשו"ע שם] ותיירץ דכשנוטל השטר אין כוונתו לקנין משכון, ובאמרי ברוך שם כתב דהסמ"ע דייק דהוי כמשכון על דמי הנייר ולא על כל החוב, וע"ש במקצו בתורה שביאר ג"כ דדוקא במשכון ששייך בו סברת שמואל דבאבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי בזה שייך לומר גם כשי' רשב"ג דאינו משמט אף כששוה פחות מהחוב, אבל בשטר דודאי לא שייך הסברא דכשאבד השטר אבד החוב, [וכמשנ"ת לעיל פרק י ענף ה-ו שיטות הפוסקים בשטר שנאבד דנקטינן דחייב לשלם לו תמורת שובר ושטר פיצוי ע"ש], ולכן לא חשיב כלל כמשכון לענין שלא ישמט עש"ה, ועכ"פ למדין אנו מדברי הני פוסקים שהטעם ששטר בעלמא לא חשיב כמשכון לענין שמיטה משום דמחזיקו רק להראיה שבו, ולפי"ז נראה פשוט דבאופן הנ"ל כשנתן לו צ'ק לשם תשלום גמור על החוב והמלוה כבר יכול להעבירו לאחרים גם לפני הזמן פרעון, בזה ודאי דחשיב כשל אחיך בידך ואינו משמט.

56 והיינו דברוב גמח"ס הנהוג הוא שמוסרים צ'ק וכותבים ע"ג הצ'ק את פרטי ההלוואה או בנייר נפרד, והמלוה מחזיק את הצ'ק עד לזמן גביית החוב, ואז אם הלוה אינו משלם במזומן, הצ'ק מוצג לגבייה, ובזה שייך סברת הני פוסקים דלא נחשב יותר משט"ח, [ואף מש"כ ד"א גם בצ'ק בנקאי משמט דגם צ'ק בנקאי עפ"י רוב ניתן ע"ד להחזיק עד שעת הפרעון ולגבותו ועפ"י רוב אי"ז עובר מיד ליד].

57 כיון שלמעשה בשעת נתינת הצ'ק לא ניתן הצ'ק לשוויתו ולגבותו ולכן לא עדיף משאר שט"ח, ודעת החולקים הנ"ל דחשיב כגבוי משום דכיון שהמלוה לא סמך להלוותו בשטר כת"י רגיל והבטיח עצמו גם בצ'ק, ע"כ דניתן כדי להחשיבו כגבוי וכמחוזק, ועוד דהרי מיירי שכבר הגיע זמן הפרעון וכבר היה למלוה האפשרות לגבות הצ'ק, אלא שלמעשה עדיין לא גבאו ועבר השמיטה וכיון שהצ'ק כגבוי לא משמט.

58 דבאופן זה הרי הלוה מטולק לגמרי מהמלוה, [וראה לעיל פרק ז סעיף סז מש"כ דאף מותר ללוה לדרוש בשלומו של המלוה ואין בזה שאר הגבלות שבין מלוה ללוה], דכיון שהמלוה לקח הצ'ק בתורת שוויות על גוף החוב, ויש להצ'ק ערך עצמי ויוצא בשוק בשוויותו, בכה"ג נראה דחשיב כמטולק החוב לגמרי, וכ"כ בפרק ד סעיף יז ובכ"מ שכן הוא בסתמא דעת בני אדם, ולכן אף לענין שמיטה חשיב כשל אחיך בידך ואינו משמט, אף כשלבסוף המלוה עדיין לא מסרו לאחר, וראה בסמך סייעתא לזה. [אלא דמ"מ הפרעון מותנה בגביית הצ'ק, אבל למעשה עכשיו נחשב כפרעון].

59 הנה בכל שט"ח שניתן למלוה כבר דנו בסוגיית הגמ' בגיטין אם משמט ומסקנת הגמ' דמשמט

כשנטל הצ'ק לשם משכון גרידא ראה בהערה דבאופן שאינו יכול לגבותו אם ירצה לא שייך בזה קניני משכון, ובאופן שיכול לגבותו אח"כ י"ל דאינו משמט כחוב שניתן עליו משכון⁶⁰].

צ'ק למוטב בלבד, שהוחזר מהבנק, של אחרים, של התחייבות

יז. אם נתן למלוה צ'ק ערכון על שמו שהוא למוטב בלבד ונמצא שלא יוכל המלוה להעבירו לאחרים, לרוב פוסקים משמט⁶¹, ונראה דה"ה בצ'ק שהוחזר מהבנק ששוב אינו צ'ק סחיר ובכה"ג שביעית משמטתו⁶².

מאידך יש לציין שכל הנידון הנ"ל הוא כשנתן למלוה צ'ק של עצמו דבזה יש גם צד שהוא רק כשט"ח, אבל כשראונו לזה משמעון ונתן לו צ'ק שיש לו מלוי כרי לגבותו, נחשב כסילוק החוב מראובן על לוי⁶³, ואם חזר אח"כ הצ'ק ורצה שמעון לגבות מראובן⁶⁴, הוי כחוב חדש ויכול לתובעו גם ללא פרוזבול⁶⁵.

60 והיינו דבאופן שהצ'ק הוא אינו סחיר וכדו' שאינו יכול להעבירו לאחרים בכה"ג לא חשיב כמשכון דעניינו של משכון שיכול לגבותו אם ירצה, ובאופן שאכן יוכל לגבותו נראה דינו כחוב שניתן עליו משכון שאינו משמט ועדיף מהאופן הנ"ל שנתן צ'ק לשם שטר, דאז לא חשיב כלל כמשכון וכמשי"כ הט"ז דאין כוונתו לזה [ואף שהוסכם ביניהם שאם לא ישלם לו יגבה את הצ'ק, מ"מ לא נחית לשם משכון] משא"כ כשפירש להדיא. [ויש להוסיף דאף שהנתי' כתב בכ"מ דכל שטר יש גם קנין כמשכון לענין שלא יצטרך להחזיר השטר ויכול לעכבו בידו עד הפרעון, והלוה חושש להשאיר צ'ק פרוע בידו שמא ימסרנו לאחר שיגבה ממנו שנית מתקנת השוק, וזה שייך גם בצ'ק כזה, אך נראה דלענין שלא ישמט בשביעית בעינן צ'ק כזה ששייך לגבותו, דמה שיכול לעכבו בידו מ"מ עדיין לא נחשב כגבוי בזה].

61 דצ'ק כזה הרי אינו סחיר כלל, ונמצא דלא שייך בזה הסברות הנ"ל שכתבו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ויבלחט"א הגר"ש ואזנער שליט"א (הו"ד בהע' 45) דיש להחשיב הצ'ק כגבוי משום שיכול למוכרו והוי כדבר השוה כסף, ורק לסברת הגר"מ פיינשטיין הנ"ל בהע' 41 דמכח האיסור לבטלו חשיב כתשלום, סברא זו שייכת גם בלמוטב בלבד, וכן לסברת הגר"מ קליין (הנ"ל בהע' 46) דכשיש כסף בבנק יכול לגבותו חשיב כגבוי, זה שייך גם בלמוטב בלבד.

62 דכיון שיש ע"ז חותמת שהוחזר מהבנק שוב אין הצ'ק מועבר מיד ליד ולא שייך סברת הפוסקים שבהע' 45 דהוי כגבוי, וכמו"כ אף למש"כ הגר"מ פיינשטיין דכיון שאסור לבטלו בדד"מ חשיב כתשלום, הרי כאן כבר חזר הצ'ק מהבנק ואף שיכול להציגו פעם נוספת מ"מ כבר אי"ז כגבוי והרי הגר"מ פיינשטיין בעצמו כתב דבצ'ק שחזר אין בו התועלת של כגבוי אלא משום קביעות זמן חדש, וע"כ דכיון שגבייתו קשה יותר לא מיחשב כ"כ כגבוי.

63 והיינו דבכה"ג נחשב מעתה כאילו לוי הוא זה שלוח משמעון, וא"כ אף א"נ שצריך פרוזבול, היינו לגבי החוב שלוי חייב עתה לשמעון שמחזיק עתה בהצ'ק, משא"כ לגבי ראובן שאין לו עתה שום חוב לשמעון, [וכבר דנו הפוסקים בכל שט"ח שנמכר דשעבוד הגוף נשאר למלוה והלוקח יש לו רק שעבוד נכסים אם סגי בפרוזבול של הלוקח, ראה שו"ת שואל ומשיב הנ"ל מהדו"ה סי' עא ובספר הלכות שביעית כסא דוד אות קפב-ג, ובצ'ק שהוא כשטר למוכ"ז לכר"ע צריך רק הפרוזבול של הלוקח].

64 וכנ"ל פרק ג בנספח ופרק ד בכ"מ שכן הוא הנוהל והמנהג שכשהצ'ק חוזר יכול לתבוע למוטב הראשון שהוא המיסב בצ'ק.

65 והיינו דמכיון שנטל מראובן צ'ק שיש לו מלוי, הוי כפרעון מותנה, דהיינו שנחשב כאילו ראובן פרע חובו עם הצ'ק של לוי, ואם הצ'ק חוזר אף

דין צ'ק של התחייבות בחיוב חדש ראה בהערה 66.

כשנתן לו צ'ק דולרי בחו"ל או בארץ, ודין צ'ק פתוח

יח. נתן לו צ'ק במטבע חוץ, אם המלוה והלוה בחו"ל נראה דדינו כשאר צ'ק ותליא בפלוגתא הפוסקים דלעיל 67, ואם הם בארץ ישראל ונותן לו צ'ק במטבע חוץ, [בין כשהוא משוך על בנק בארץ ובין כשהוא משוך על בנק בחו"ל], הדבר תלוי בהטעם שאינו משמט בצ'ק, דלהסוברים שזהו משום שיכול להוציא בשוק, זה לא שייך כל כך בצ'ק במט"ח שאינו יוצא להדיא בשוק 68, ולהסוברים דאינו משמט משום איסור ביטול הצ'ק יש לצדד דמהני ליחשב כגבוי וראה בהערה 69.

פרובול, דאי"ז רק כהבטחה ליתן לו מעות, ויכול לממש את ההבטחה כ"ז שהנותן לא חזר בו, ונמצא דיש בזה נפק"מ למעליותא דלדיעה זו א"צ פרוובול, אמנם למעשה יש בזה צד נוסף שלא ישמט למש"כ לעיל בפרק י הע' 27 דדעת כמ"פ דבאופן כזה לא נחשב כחוב שמחמת הלואה ולדיעה זו לכאור' לא חל ע"ז כלל דין שמיטת כספים, [וכמש"כ הגר"ח בהא דלא משמט כשהתנה ע"מ שלא תשמטנו שביעית].

67 והיינו דצ'ק של חו"ל במקומו הרי הוא יוצא בהוצאה ושייך בזה כל הני סברות שכתבו הפוסקים דחשיב כגבוי משום שיכול להוציא בשוק, ומשום דהכסף שבנק חשיב כגבוי בעבורו, וכן שייך בזה הסברא שכתב הגר"מ פיינשטיין דכיון שאסור לבטלו בד"מ חשיב כגבוי, ודבריו אכן נאמרו לגבי צ'ק של חו"ל בחו"ל.

68 דבאר"י הרי לא שייך להעביר לאחרים הצ'ק של חו"ל כיון שאינו בר גבייה כאן, וכשרוצה מוזמן עבורו צריך לפרוטו אצל סוחר דולרים ומקבל עבורו פחות מהסכום הנקוב בו, ולפי"ז נמצא דלא שייך כאן הסברא דהוי כתשלום מכח סחירות הצ'ק, וכן לא שייך להחשיב המעות שבנק בחו"ל כגבוי כיון שאין זה בר גבייה כאן, ושייך כאן רק הסברא דחשיב כגבוי משום שאסור לבטלו וראה בזה בסמוך.

69 והיינו דלסברת הגר"מ פיינשטיין דחשיב כגבוי משום איסור הביטול, זה שייך גם בצ'ק של חו"ל בארץ, אולם מ"מ יש לחלק דגרע מצ'ק בחו"ל כיון שלמעשה אין כאן אפשרות גבייה לצ'ק זה בארץ, ולא חשיב כ"כ כגבוי, ולכן יש לצדד דסברת הגר"מ פיינשטיין שייכת רק בצ'ק של חו"ל במקומו וצ"ע.

דחזור וניעור החוב של ראובן לשמעון, מ"מ יכול שמעון לתבוע לראובן אף כשלא כתב פרוובול, ואין זה תלוי בהנידון הנ"ל אם חוב שיש עליו צ'ק צריך פרוובול, דזהו דוקא כשנתן לו צ'ק של עצמו וצריך לגבותו מחשבונו, ולכן י"א דכיון שאי"ז רק שט"ח בעינן פרוובול, אבל כשנתן לו צ'ק של אחרים הרי חשיב כפרעון מותנה, ולא גרע מאילו נתן לו משכון על החוב, וה"נ הצ'ק חשיב שפיר לכו"ע כאילו הגבהו כבר חובו, וכשחוזר הצ'ק אף שחוזר וניעור החוב הראשון מ"מ לא חל ע"ז השמטה, ואין זה כחוב שעבר עליו שביעית, דחשיב כאילו החוב חל כשהצ'ק חזר וכמש"כ הגר"מ פיינשטיין כנ"ל בהע' 42 וראה מש"כ שם בהע' 43 דהיינו משום שהמלוה יכול להחזיקו בתורת שטר חוב חדש ע"ש, [וגדולה מזו מצינו דחיוב של ערב למלוה אינו משמט בשביעית, ורק משום דכיון דליכא ליה שבטל החוב ליכא ערב, עי' ישוע"י סז סק"א ומשפט הערב סי' לג].

ומיהו כ"ז דוקא כשהצ'ק חזר לאחר שמיטה, אבל אם כבר חזר הצ'ק קודם זמן השמיטה, הוי כחוב בעלמא וצריך ע"ז פרוובול, דהרי הצ'ק כבר לא שוה כלל כיון שחזר מהבנק.

66 הנה בצ'ק שנתחייב לו בזה חיוב חדש נתבאר לעיל פ"א ענף ב, דתלוי בדיעות פוסקי זמנינו אם הצ'ק חשיב כשטר גמור להתחייב בו, ולכאור' לפי"ז לענין שמיטה יש בזה נפק"מ, דלהסוברים דהצ'ק חשיב כשטר וחל החיוב, א"כ תליא בנידון הנ"ל אם צריך פרוובול כחוב שיש עליו צ'ק, משא"כ להסוברים דלא חשיב אלא כהוראה ולא חל חיוב כלל, א"כ הרי לא השמיטתו שמיטה כלל, ונמצא דיכול להציג הצ'ק לגבייה אף כשלא כתב

אם נתן לו צ'ק פתוח שימלא הסכום ביום הפרעון וכדו', כבר נתבאר לעיל פרק יא סעיף ט דחשיב כשטר ויכול למלאות הסכום ולגבותו להסוברים דחשיב כגבוי⁷⁰.

זקיפת מלוה ע"י הצ'ק בחוב של הקפת חנות וכדו'

יפ. ישנם חובות מסויימים שמדינא אינם משמטים בשביעית, כגון חוב של הקפת חנות, שכר שכיר וכדו'⁷¹, ויש שכתבו שאם נתן צ'ק לבעל החנות על החוב או לשכיר על שכירותו, באופן שהצ'ק עומד לפרעון מידי, נחשב כתשלום על החוב ולא חשיב כזקיפת מלוה ואין צריך בזה פרוזבול, משא"כ כשנתן לו צ'ק מאוחר, הוי כזקיפת מלוה וס"ל לדיעה זו דבצ'ק מאוחר לא חשיב כגבוי וצריך לעשות פרוזבול⁷², וכבר נתבאר לעיל סעיף יד דנראה דאף בצ'ק מאוחר אם הוא יצא בשוק בכל שוויותו והדרך ליתן צ'ק באיחור כזה, דינו כצ'ק מזומן שנחשב כתשלום ולא כזקיפה במלוה⁷³, ובכל הני אופנים שנחשב כתשלום י"ל דאינו משמט גם כשהצ'ק חוזר דהדר החוב של הקפת החנות וראה בהערה⁷⁴.

70 כן נראה לכא' דאף שכשעבר השמיטה עדיין לא מילא את פרטי הצ'ק, מ"מ כיון שבירד למלאות עתה הפרטים ויכול לגבותו בבנק כאילו כבר מילא הפרטים מזמן, מהני ליחשב כגבוי לדיעה זו, ועמשנ"ת בפרק יא שם אמאי נקטינן דחשיב שטר כשר.

71 כמבואר בשו"ע (חו"מ סי' סז סעיף יד): "הקפת חנות אינה משמטת ואם זקפה במלוה משמטת", ולהלן (שם סעיף טו): "שכר שכיר אינו משמט ואם זקפו במלוה משמט", והטעם בזה יש שכתבו משום שהדרך בהקפת חנות ושכר שכיר להשאיר החוב לזמן ארוך והוי כקובע זמן אלאחר שמיטה, ויש שכתבו משום דהני חובות אינם דרך הלואה ע"ש בנו"כ.

72 כ"כ במשנה כסף (ח"ב עמ' צג בפנים מאירות סקס"א): "אם נתן לו הלוקח להמוכר צ'ק על החוב של הקפת חנות, ודאי הוי כזקיפת מלוה, ונראה דוקא אם התאריך של הצ'ק מאוחר מיום נתינתו", ובפנים חדשות (שם סקי"ח) הביא דבספר הלכות שביעית (עמ' כד-קכז) כתב דכל שנתן צ'ק הוי כזקיפת מלוה, [וכ"כ בפתחי חשן (ח"י שטרות פ"ט סוף הע' כט): "ויותר נראה שאפילו בחוב הקפת חנות ושכירות שאין שמיטה משמטת, אם נתן לו צ'ק ע"י הוי כזקיפה במלוה"] אלא דנראה להמשנה כסף לחלק כנ"ל דבצ'ק מזומן הוי כנותן לו לראיה בידו שיכול לגבות חובו מהבנק ומראה מקום הוא לו היכן המעות, ולא נחשב כזקיפה, או משום דכבר

נחשב כגבוי ונגוש בידו הוא, משא"כ כשנותן לו צ'ק מאוחר ס"ל לדיעה זו דנמצא שקבע זמן פרעון מאוחר על החוב וע"ע בהערה הבאה. נויש לציין דכל הגידון כאן מיירי באופן ששילם בצ'ק בלא לסכם את החוב ביניהם כגון שנתן לבעל החנות צ'ק בסכום מסויים על החשבון, דאז יש לדון אם פעולה זו נחשבת כזקיפה, אבל באופן שבעל החנות סיכם את החשבון והגישו ללקוח הרי בלא"ה הוי כזקיפת מלוה לגבי דין שמיטה כמבואר בשו"ע. 73 כן נראה דלמש"כ לעיל בכ"מ דבסתמא נוטלים צ'ק לשוויותו העצמית ואף כשהצ'ק מאוחר קצת, א"כ העיקר תלוי בזה דכל שהצ'ק יש לו הילוך בשוק ונוטלים אותו לשוויותו, הוי כתשלום ולא כזקיפה, ולכן עפ"י רוב לא חשיב כזקיפה בנתינת הצ'ק אא"כ הוא צ'ק לזמן מאוחר יותר שאינו יוצא בשוק בשוויותו מחמת איחורו או הוי כזקיפה במלוה וצריך פרוזבול.

74 הנה לכא' פשוט דאף כשיש תאריך על הצ'ק, מ"מ ככה"ג ודאי לא הוי כזקיפת מלוה כיון שנותן לו הצ'ק בתורת תשלום ואם יחזור הצ'ק הוי כזקיפה בטעות [וכמשנ"ת לעיל פרק י הע' 32 לגבי דין זקיפה במלוה בידי לא חבוא אל ביתו ע"ש], ויש לדמותו למי ששילם הקפת חנות במעות מזומנים ונתברר שהמעות מזוייפות, אמנם לכא' נראה די"ל דדין זה תלוי בהטעמים שאינו משמט בהקפת חנות דלהסוברים דהסברא בהקפת חנות שאינו משמט הוא משום דהוי כקביעת זמן לאחר

וברין הצ'קים שמוסרים לצרכניות או מכולת בתחילת החודש עם תאריך מאוחר וע"ז קונים כל החודש, אם נחשב כזקיפת מלוא או רדינו כהקפת חנות ראה בהערה 75.

ספק אם שמטתו שביעית בגין הצ'ק אם מותר לגבותו

כ. מכל האמור למדין דחוב שיש ע"ז צ'ק [עכ"פ כשהצ'ק ניתן בתורת שטר] נחלקו פוסקי דורנו אם בעינין פרוזבול או לא ויש בזה חילוקי דינים כמשנ"ת, ולמעשה היה ספיקא רדינא 76, ולפי"ז באופן שלא עשה פרוזבול ורוצה לגבות החוב תליא בפלוגתא הפוסקים, י"א דכיון דשביעית בזמן הזה דרבנן הוא רק ספק דרבנן ואולינן לקולא לתובע וגובה, וי"א דנחשב כספק ממון דאולינן לקולא לנתבע והמוציא מחבירו עליו הראיה וראה בהערה 77.

(סו סי"ד) הקשה דהא היה חומר לנתבע שמשלם חובו וחתימת דכיון ששורש השאלה היא בענין איסור אם נוהג שמיטה באופן זה, אולינן לקולא למלוה ומותר לתבוע בספק דרבנן, ולפי"ז בנידוד"ד לכאור' כשהספק לגבי גדרו של הצ'ק אם חשיב כתשלום על החוב לכאור' הוא כספק ממון, ובאופן דסעיף יח שהספק אם נחשב כזקיפת מלוא י"ל דהוי כספק איסור וכ"כ בהגה' והע' (סו אות קיח) דכשהספק אם הוי כגבוי הוי ספק ממון, וכשהספק אם נוהג שביעית בזה הוי ספק איסור ע"ש, ובשער משפט (סו סק"א) ביאר דזהו משום דהחוב ודאי ואיסור שמיטה הוא ספק דרבנן ולפי"ז בכל אופן של ספק משלם.

ובשו"ת מהרי"ט (ח"ב סי' מ) נתקשה בדברי הב"י דהא שורש השאלה היא הממון אם משמט ואמאי ניזיל לקולא, וביאר באופן אחר דבכל ספק מותר לתבוע משום דבמקום ספק לא תיקנו כלל דין השמיטה, וכעיי"ז כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קנט) דהוי כספק תקנה דאוקימנא אד"ת דאינו משמט מה"ת בזה"ז [וראה באחיזעור ח"ג סי' פב אות ה ששולל מהלך זה דלא דמי לשאר ספק תקנה וע"ש במנח"י מהלך נוסף בזה], ולדבריהם ה"ה בכל ספיקות דידן, וכן לפי ביאורו של הגאון מטשעבין בדובב מישרים (ח"ב סי' י) דיש שני דינים א. פטורו של הלואה לשלם דזהו דין ממון, ב. האיסור של המלוה לתבוע דזהו דין איסור, וכיון שהמלוה מותר לתבוע מספק איסור דרבנן, הלואה אינו יכול ליפטר בטענת קים לי דהוי כאיני יודע אם פרעתיך, וע"ש דא"ש רק לדעת התומים דא"י א"פ חייב אף בלא הו"ל למידע אבל להש"ך

שמיטה א"כ בכה"ג כששילם במעות מזוייפות או בצ'ק שלבסוף חזר מ"מ לגבי שמיטה י"ל דחשיב כקבע זמן דלגבי חלק זה הוי כאילו הוסכם שכבר הגיע הזמן תשלום, משא"כ להסוברים דהסברא בהקפת חנות דאינה משמטת הוא משום שהוא סוג חוב אחר י"ל דכאן דהוי זקיפה בטעות חזר החוב של הקפת חנות דאינו משמט, ברם למש"כ לעיל פרק יג הע' 158 משו"ת הרשב"א דזקיפה במלוה היינו שמבטל החוב הקודם וקובע חוב חדש י"ל דכששילם במעות מזוייפות לא נחשב כזקיפת מלוא דאיגלאי מילתא שלא היה כאן שום זקיפה וצ"ע.

75 יש לרדן בהני חנויות שבעל החנות נוטל צ'ק מהקונים בתחילת החודש על סכום הקניה הממוצעת שבמשך החודש אם נחשב כהקפת חנות שאינו משמט, ולכאור' בכה"ג י"ל דתליא בסברות הנ"ל בהע' 71 בגדר הקפת חנות, דאם מה שאינו משמט הוא משום דאי"ז דרך הלואה ה"נ י"ל דלא חשיב דרך הלואה, אבל אם הסברא משום שמאריך הזמן, א"כ כאן הרי ביקש מתחילה צ'ק לזמן מסויים ונמצא שקבע זמן פרעון, אך מ"מ י"ל דחשיב כתשלום מראש ולא כזקיפה וכעין מש"כ לעיל כשמשלם בצ'ק בתורת תשלום וא"כ אינו משמט אף בכה"ג ויל"ע בזה.

76 כמש"כ הגר"ח קנייבסקי שליט"א בדרך אמונה (שמיטה ויובל פ"ט סקפ"ב) דהוי ספיקא רדינא וז"ל: "נתן למלוה צ'ק יש דיעות בזה אם משמט", ובצינן הלכה מציינן למש"כ בשמיטת כספים כהלכתה שיטות פוסקי דורנו בזה ע"ש.

77 הנה ברא"ש (מכות ג, ב) בספיקת הגמ' במלוה לחבירו לעשר שנים משמע דספק לקולא, ובב"י

ענף ד - האופנים שצ'ק נחשב כגבוי להוציא ממון

כשנתן לו צ'ק שגיבנו אח"כ להסוברים דנדוניית חתנים תליא בדין כגבוי

כא. לעיל סעיף ז הבאנו דעת הט"ז שהממרני נחשב כגבוי בנדוניית חתנים, ולכן אם החותן נתן ממרני לחתנו על הנדוניא, החתן גובה זאת גם באופן שיש ספיקא דדינא אם חייב לשלם לו, ונתבאר בסעיף ז דדעת הרבה אחרונים דהטעם משום שהממרני עצמו נחשב כגבוי, וא"ז דין מיוחד לענין נדוניית חתנים, ולפי"ז נראה דלהסוברים דהצ'ק נחשב כגבוי לענין שמיטת כספים, ה"ה דנחשב כגבוי לנידון זה, כיון שיש לו שוויות ככסף ונמסר מיד ליד כדבר שיש בו שוויות עצמית⁷⁸, אמנם להסוברים דלענין שמיטת לא נחשב הצ'ק כגבוי, א"כ מסתבר דגם לענין נדוניית חתנים לא נחשב כגבוי⁷⁹.

להטעם דמשום דגמר והקנה גובה כשנתן לו צ'ק, וכשנתן לו הצ'ק לשוויותו גובה לכו"ע **כב.** לדעת הסוברים דדינו של הט"ז הוא רק בנדוניית חתנים ומשום דגמר והקנה⁸⁰, נראה דסברא זו שייכת לכו"ע בצ'ק ויכול החתן לגבותו⁸¹.

כמו כן נראה דכל זה דוקא באופן שנתן לו הצ'ק והוסכם ביניהם שיחזיקו בידו ויגבנו אח"כ כשיגיע הזמן, דאז הוי כנותן לו שטר חוב דתליא אם חשיב כגבוי, אבל כשנתן לו צ'ק שיכול מיד להעבירו לאחרים ולהשתמש בו ככסף, נראה דלכו"ע חשיב כגבוי אף בנדוניית חתנים⁸².

81 דאף אם ס"ל דאינו כגבוי מ"מ הרי אין להכחיש המציאות שהצ'ק הוא כיום סחיר מאד ונמסר מיד ליד, ויודע החותן שהצ'ק יכול להגיע גם לידי אנשים שאינם דנים עפ"י חוקי התורה, ויכולו לגבות זאת ממנו, ולכן כיון שלא הגביל את הצ'ק למוטב בלבד הוי הוכחה מוצקה שגמר בדעתו והקנהו לו, נראה מש"כ לעיל הע' 48 אם גם להסוברים דהוי כהוראה שייך להחשיבו כגבוי.

82 כמשנ"ת כל זה לעיל סעיף טז לגבי דין שמיטת כספים דנראה להכריע שכל הנידון בפוסקים אם חשיב כגבוי, זהו לגבי צ'ק שניתן בתורת שטר וכהאופן הב' שנתבאר בסעיף יא לגבי כע"ח שנותן צ'ק ע"מ להחזיר מזומן ואם לאו יגבנו, וה"נ החותן נתן לו צ'ק שיחזיקנו בידו עבור הנדוניא ובהגיע הזמן יציגו לגבייה, אבל כשנתן הצ'ק בתורת שוויותו העצמית נתבאר דמסתבר דהוי ככסף גמור, ולכא"ו ה"ה בנידו"ד כל שנתן החותן לחתנו צ'ק שיוכל להשתמש בו ולהעבירו תיכף לאחרים הוי כגבוי וגמר והקנה.

דבספיקא דדינא פטור עדיין צ"ע, ועכ"פ אף לפי"ד רק עפ"י דעת התומים גובה בכל ספק, וע"ע באחיעזר הנ"ל מש"כ בזה, וחלק מהדברים העירני הג"ר פנחס רוזנבוים שליט"א מח"ס אסוקי שמעתתא.

ונראה דלפישמש"כ להלן סעיף ל די"א דבאופן שיש בידו צ'ק ויש ספיקא דדינא ממקום אחר יכול לגבותו דנחשב כמוחזק מכח הצ'ק א"כ ה"ה בנידו"ד, ואף דכתבנו שם די"ח אבל בצירוף מש"כ דלהראש בלא"ה יכול לגבות חובו נראה כמש"כ. 78 וכנ"ל הע' 45 בסברת הגרש"ז אויערבאך והגר"י פישר זצ"ל והגר"ש ואזנער שליט"א לגבי שמיטה, ואף שיכול החותן לבטל הצ'ק, הרי נתבאר לעיל דכיון שאסור לבטלו בדיניהם, הוי שפיר כגבוי וכמש"כ הגר"מ פיינשטיין כנ"ל בהע' 41.

79 לא מיבעיא להסוברים דהוי כהוראה בעלמא כנ"ל הע' 48 דודאי גרע מממרני, אלא אף להסוברים דחשיב כשט"ח כנ"ל שם, מ"מ לא עדיף משט"ח בעלמא דלא נחשב כגבוי בנדוניית חתנים. 80 היינו לדעת הקצוה"ח והנחל יצחק בשי" הט"ז כנ"ל הע' 31-35.

דין צ'ק למוטב בלבד, שהוחזר מהבנק, פסול, צ'ק דאחרים או בנקאי

כג. מאידך כשנתן לחתנו צ'ק שהוא למוטב בלבד נראה דלא נחשב כלל כגבוי כיון שאינו יכול להעבירו לאחרים, וגם לא שייך בזה לומר דגמר והקנה כיון שמוכח שרצה להגביל את הצ'ק מלהיות שמר סחיר⁸³, וה"ה בצ'ק שהוא מחשבון מוגבל או שהוחזר מהבנק או שיש בו פסול אחר שאינו יכול לגבותו בבנק.

אולם כשנתן לו צ'ק שיש לו מאחרים אף בצ'ק רגיל נראה דיכול לגבותו לכו"ע וכש"כ בצ'ק בנקאי⁸⁴, [ויש לצדד דבזה מועיל אף כשהוא למוטב בלבד⁸⁵].

גביית אבק רבית כשנתן ע"ז צ'ק אם נחשב כגבוי והדין כשמסר הצ'ק לאחר

כד. כאמור לעיל סעיף ט י"א דאף לענין אבק רבית נחשב הממרני כגבוי לדעת הט"ז, ונמצא שכשנתן לו ממרני על דמי האבק רבית יכול לגבות ממנו ואין מעכבין בידו⁸⁶, ולפי"ז כשנתן לו צ'ק על דמי האבק רבית, הדבר תלוי בנידון הנ"ל אם הצ'ק נחשב כגבוי וכממרני, או דגרע בזה מממרני⁸⁷, אולם לגופו של דבר הרבה אחרונים חולקים בזה וכתבו דאף אם נאמר בדעת הט"ז דממרני נחשב כגבוי גם לשאר דינים, מ"מ באבק רבית לא נחשב כגבוי, דדוקא כשכבר גבה האבק רבית אין מוציאין מהמלוה, אבל כשעדיין

86 בשו"ת ר"ח כהן (י"ד סי' כח) דן לענין שטר ממרני שהיה בו חשש אבק רבית, וכתב: "ואפילו לאותו דיעה דהוי אבק רבית וכו' הלא אבק רבית אינו מוציא בדיינים, וממרנות שלנו כגבוי דמי כמש"כ הט"ז וכו', וא"כ בנידון דידן אפילו הוי אבק רבית הלא אינו יוצא בדיינים", ומבואר כאן חידוש גדול דהגר"ח כהן פירש את דברי הט"ז כפשוטם דממרני חשיב כגבוי ממש, עד כדי לומר שהמלוה חשיב כמחזק לענין אבק רבית ויכול לגבותו מהלוה, דנחשב כבר כמחזק ואין לעכבו מלגבות כיון שאין מוציאין בדיינים, ונלכאורה לפי"ז יש לדון אם כש"כ דחשיב כגבוי גם לענין ספיקא דדינא, או י"ל דלגבי ספיקות גרע וצ"ע] וראה גם בשו"ת הרכ"ך (אהע"ז סי' עב) שמביא דברי הט"ז ומשמע דס"ל דהוי כגבוי ממש שכתב: "שלפי מנהג הסוחרים כיון שקיבל עליו לפרוע הוי כמאן דמנח בביסחא" עיי"ש, ולכאור' ליבריהם דהוא כגבוי ממש, ה"ה דהוי כגבוי גם לענין ספיקות, בכור, מחילה, ושמיטה, כדלהלן.

87 והיינו דלהסוברים דהוי כגבוי לענין שמיטה, ה"ה דהוי כגבוי לענין אבק רבית, דגם בזה שייך לומר דהוי כדבר ערך עצמי, וגם יכול למוכרו לאחרים, ולהחולקים דלגבי שמיטה לא הוי כגבוי כש"כ דבזה לא הוי כגבוי.

83 דכגבוי לא הוי כיון שאין לזה שום סחירות בשוק, וגם לא שייך גמר והקנה דלא עדיף משאר שט"ח דלא אמרין בזה דגמר והקנה, ואדרבה יש הוכחה שלא גמר בדעתו ליתן לו כיון שהגביל את סחירותו של הצ'ק.

84 דלא מיבעיא בצ'ק בנקאי דודאי הוי כגמר והקנה כיון שהאלים כוחו כ"כ, וכן להסוברים דבעינן שיהא כגבוי נראה דצ'ק בנקאי יש לו תוקף כממון כיון שאין ע"ז שום חשש, וגם דהרי לא צריך לגבותו מהחותן אלא גבייתו הוא מהבנק בעצמו, אלא אף בכל צ'ק שיש לו מאחרים כיון שנתן לו הצ'ק הוי כהעביר חובו לאחר, דהחתן זכה בהחוב שחייב החותם בהצ'ק להחותן, ואף יכול להעביר צ'ק זה לאנשים נוספים, וא"כ שפיר חשיב כגבוי וגמר והקנה.

85 כן נראה לכאור' דיש לצדד דאף כשהצ'ק הוא למוטב בלבד נכון שהחותן קיבלו ללא שם מוטב אך נכתב שהוא למוטב בלבד, וכתב בו שם חתנו ונמצא שאין זה סחירן מ"מ כיון שגמר בדעתו למסור ולהעביר לו החוב שאחר חייב לו, הוי כגבוי וגמר והקנה, וגם כיון שהחוב של בעל הצ'ק הועבר להחתן הרי החותן יצא מהענין וכמשנ"ת בכ"מ ומעתה בעל הצ'ק חייב לחתנו בלבד.

לא גבה האבק רבית מהלוה אין גובין זאת ממנו⁸⁸, ולפי"ז לדיעה זו אף בצ'ק גם אם נחשב כגבוי אין גובין בו האבק רבית, אמנם באופן שכבר מסר הצ'ק של האבק רבית לאחרים וקיבל מהם תמורה נראה דכבר חשיב כאילו שולם למעשה ואין לעכב את גביית הצ'ק⁸⁹.

כשנתן הצ'ק לשוויותו, ודין צ'ק למוטב בלבד, של אחרים, בנקאי, במטבע חוץ כה. אמנם יש שכתבו דדין אבק רבית עדיף אף מדין שמיטה ואף דלגבי שמיטה לא נחשב כגבוי, מ"מ כשנתן לו צ'ק על האבק רבית נחשב כגבוי ומוחזק⁹⁰, ונראה דדבריו אמורים כשנתן לו הצ'ק לשוויותו וראה בהערה⁹¹.

אמנם כשנתן לו צ'ק למוטב בלבד נראה דלכו"ע לא הוי כגבוי, ומאידך כשנתן לו צ'ק שיש לו מאחרים וכש"כ צ'ק בנקאי לכו"ע הוי כגבוי⁹².

90 בברית יהודה (עיקרי דינים פ"ה סעיף כט) כתב: "ונראה שאם נתן לו צ'ק על האבק רבית וכש"כ כשכלל בו סכומים אחרים הרי זה כגבוי", וע"ש (בהע' סו) שהוסיף דעפי"ז מי שמקבל החזורים מחברות ממשלתיות וכדו' שמחזירים עם דמי הצמדה כל שקיבל מהם בצ'ק הוי כגבוי, [וע"ש מש"כ באופן שקיבל ביוכיז לבנק ויובא להלן פרק כ הע' 83].

91 הנה להאמור לעיל אי"ז ברור לדינא, דלפי"ד האחרונים הנ"ל אף להסוברים דבעלמא חשיב כגבוי מ"מ לגבי אבק רבית גרע ולא נחשב כגבוי, וכן שמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל, וגו"ד הגר"י בלוי צ"ב דאיהו גופיה כתב לגבי מי שהלוה לחבירו ע"י צ'ק מאוחר דכ"ז שלא הגיע הזמן פרעון של הצ'ק לא נחשב כלל כהלוואה ומותר לו להחזיר לו יותר, ועמ"ש"כ בזה לעיל פרק ח ענף ב, וא"כ כיון דס"ל דהצ'ק לא נחשב כדבר שיש בו ערך עצמי, היאך ס"ל כאן דיכול לגבות האבק רבית ע"י הצ'ק וצ"ע, ונראה שדבריו אמורים רק כשנטול הצ'ק לשוויותו העצמית, משא"כ כשנטול הצ'ק ודעתו אינו לשוויות העצמית אלא לגבות הדמים שבו, י"ל דאסור לגבות מה שיש בזה אבק רבית, נאו י"ל דס"ל דצ'ק עדיף מממרני כיון שאין גבייתו מהלוה עצמו אלא מהבנק שהוא חייב כסף ללוה, וכיון שהסכים ליתן לו צ'ק הרי מרשהו לגבותו, ולאחר שגובהו שוב אין מוציאין ממנו, אך לפי"ז אם בא לבי"ד טרם שגבה הצ'ק ומבקש שיורו לו הבי"ד שלא יגבה הצ'ק לכאור' יש לעכבו מלגבות וצ"ע].

92 כמשנ"ת לעיל דכשנתן לו צ'ק למוטב בלבד נראה פשוט דלא נחשב כגבוי לכו"ע כיון שאין

88 בשו"ת בת עיני (סי' ה), להגאון ר' ישכר דוב אב"ד זלוטשוב משנות תק"ן) האריך לחלוק על הגר"ח כהן, וכתב דמש"כ הט"ז דהוי כגבוי היינו דחשיב תפוס נגד האב, משא"כ באבק רבית דרק כשמוציאו מדעתו אז אינו יוצא בדיינים, אבל כשגבה בע"כ של לזה הוי כגזילה בידו, א"כ ה"ה דלא מהני מה דחשיב כבר כתפוס, אולם הגאון אבד"ק לבוכ משיב לעומתו ומוכיח מסוגיית הגמ' (ב"מ סב, א), דמוכח דלמ"ד דרבית שנגבית אינה יוצאת בדיינים, ה"ה בשטר אם חשיב כגבוי הוי כאילו כבר נגבה, ועפי"ז כתב דרק בשט"ח דקי"ל דלאו כגבוי א"כ כשעדיין לא גבה וכעת אינו רוצה ליתן אז אינו יכול להוציא בעל כרחו, אבל בממרני דאנן סהרי שכשחתם נתחייב לו בלב שלם, א"כ כל דהוי כגבוי, שוב הוי כבא להוציא ממנו מה שכבר נתן לו מדעתא דנפשיה ולא חשיב כגזילה, וזה אינו יוצא בדיינים, ועיי"ש מש"כ לחלק לפי"ז בין ממרני סתם לנתחייב בעיסקא אם ירויח, דבזה כשטוען שלא הרויח לא הוי כגבוי עיי"ש, (והובאו דבריו בהג"ה על תשובת ר"ח כהן הנ"ל), ברם בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' ב) נקיט לדינא דלא חשיב כגבוי לענין אבק רבית עיי"ש.

89 כן נראה, דהא כבר נתבאר בכמה מקומות שמוטב שמעביד צ'ק לאחר נחשב כאילו נסתלק מהחוב והועבר כל החוב לזה שמחזיק עתה בהצ'ק, וא"כ לגבי המחזיק בהצ'ק הרי אין זה אבק רבית, ולגבי המוטב הרי נחשב כאילו כבר גבה את האבק רבית שאין מוציאין ממנו.

נתן לו צ'ק במטבע חוץ או צ'ק פתוח דינם כמשנ"ת לעיל סעיף יח.⁹³

ענף ה - האופנים שממרני וצ'ק נחשב כגבוי לסייע

מחילת חוב שיש עליו ממרני

כו. כאמור לעיל ענין זה אם נחשב הצ'ק כגבוי נפק"מ גם לדינים נוספים, והבאנו לעיל פלוגתת הפוסקים אם מהני מחילה בחוב שיש עליו שטר, וי"א דהטעם משום דהוי כגבוי, וי"א משום דזהו הוכחה שלא מחל לו כיון שלא החזיר לו שטר⁹⁴, ובחוב שיש עליו שטר ממרני יש שכתבו דכיון דהוי כגבוי יש לנקוט בזה דלא מהני המחילה⁹⁵, ויש חולקין וסוברים דבאופן שיש הוכחה מזה שלא החזיר לו הממרני הוי ספיקא דדינא ובאופן שאין הוכחה מאי החזרת הממרני אף ספק לא הוי ובודאי מהני המחילה⁹⁶.

בהע' 70 דשפיר יכול למלאות הפרטים ולגבותו, והנ' בנידו"ד להסוברים דהוי כגבוי.

94 כמשנ"ת כ"ז לעיל סעיפים א, ב, ו.

95 כ"כ בעטרת צבי (סי' יב סק"ט): "רק שיש לפקפק על ממרמות שלנו שכתוב סתם משמע

לכל המוציא, נראה לצדד ולנקוט כהדיעה שהביא

הסמ"ע דאם יש שטר בידו לא מהני מחילה", והיינו

דאף דבשטר רגיל פליגי בזה הפוסקים אם חשיב

כגבוי לענין מחילה, בממרני עדיף ול"מ מחילה

כ"ז שהממרני תח"י, וע"ש שהוסיף דכיון שיש תקנת

ארצות שלא למכור בלא ידיעת החותם, א"כ מהני

מחילה ע"ש, אך מעיקר הדין הממרני נחשב כגבוי

ול"מ מחילה כשהממרני תח"י, וכ"כ בנחל יצחק

(סי' יב) דלהצד דהוי כגבוי: "ולפי"ז לכאו' נראה

בממרות דכיון דאין צריך כתיבה ומסירה וגם אינו

יכול למחול דזה הוי לכאו' כתפס ממון וכו' א"כ

בממרות כיון דהוי כגבוי י"ל דלא מהני מחילה

לכו"ע", וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' כב בד"ה

גם) דממרני נחשב כגבוי לענין מחילה, ורק בטרטע

דגרע מממרני מהני מחילה גם כשהטרטע תח"י

ע"ש, אולם בשו"ת חסד לאברהם (מהדו"ת חו"מ

סי' ג) כתב דאף בטרטע נחשב כגבוי לענין מחילה,

וויש לציין דכ"ז בודאי מחילה, אבל בספק מחילה

ל"מ נגד ודאי שטר כמש"כ במהרש"ם ח"ב סי'

קלג].

96 כ"כ בנחל יצחק (סי' יב הנ"ל) ע"ש שהאריך

דלכאו' כיון שהממרני כגבוי א"כ מהאי טעמא

לא מהני מחילה וכן לשאר דינים הוי כגבוי, אך

לו שום סחירות בשוק, ואינו עומד רק לגבותו בעצמו מהלוה, ואסור לו לגבות חלק החוב שהוא אבק רבית, ונאף למש"כ לצדד דכיון שהרשהו לגבות מהבנק מותר, י"ל דבלמוטב בלבד כיון שהגבילו שלא יוכל להעבירו לאחרים גילה דעתו שאינו רוצה לאלם כוחו].

אולם כשנתן לו צ'ק שיש לו מאחרים כיון שיש לו שוויות עצמית והעביר לו החוב שהאחר חייב לו, נחשב כגבוי, וגם אינו צריך לגבותו מכוחו ושפיר יכול לגבותו עתה ונאף בצ'ק מט"ח כדבסמוך], וכש"כ בצ'ק בנקאי דאי"ז כאבק רבית הבא מלוה למלוה, שהרי גביית הצ'ק הוא מהבנק, ונאף דהיה אפשר"ל דכיון שהלוה הפקיד כסף מיוחד עבור הצ'ק הבנקאי, והבנק פועל מכח הוראתו, חשיב כנתינת אבק רבית, מ"מ נראה כמש"כ דמ"מ נחשב כגבוי ומותר לגבותו מהבנק].

93 ע"ש דצ'ק של חו"ל במקומו הרי הוא יוצא בהוצאה ושייך בזה כל הני סברות שכתבו הפוסקים דחשיב כגבוי וכמשנ"ת לעיל הע' 67, וכשנתן לו צ'ק דולרי בארץ ישראל נתבאר לעיל הע' 68 דכיון שבאר"י הרי לא שייך להעביר לאחרים הצ'ק של חו"ל כיון שאינו בר גבייה כאן, ולא שייך כ"כ לומר דהוי כתשלום, וכן לא שייך להחשיב המעות שבבנק בחו"ל כגבוי, ושייך כאן רק הסברא דחשיב כגבוי משום שאסור לבטלו ע"ש, וזהו בצ'ק של עצמו אבל כשנתן לו צ'ק שיש לו מאחרים נראה דמהני ליחשב כתשלום גם בצ'ק מט"ח דלא גרע מנתן לו שוה כסף אחר]. ובצ'ק פתוח נתבאר

מחילת חוב שיש עליו צ'ק שניתן לשם שטר או לשוויותו

כז. נמצינו למדים דחוב שניתן עליו צ'ק ומחל לו החוב והצ'ק עדיין תח"י, לדעת פוסקי זמנינו שסוברים דהצ'ק נחשב כגבוי לענין שמיטה⁹⁷, ה"ה דבזה לא מהני מחילה כ"ז שהצ'ק עדיין תחת ידו⁹⁸ ואף להסוברים דלענין שמיטה לא הוי כגבוי יתכן דלענין מחילה חשיב כגבוי ולא חל המחילה⁹⁹, אמנם למעשה הוי ספיקא דדינא רק באופן שיש ההוכחה מזה שלא החזיר הצ'ק, וא"כ יוכל לומר קים לי דחל המחילה אף כשהצ'ק תחת ידו¹⁰⁰, וכבר נתבאר לעיל סעיף מז דנראה שכל הנידון הוא באופן שנתן לו הצ'ק בתורת שטר, אבל כשנתן לו הצ'ק לגוף השוויות שבו, נראה דנחשב שהחוב כבר נפרע ולא שייך כלל מחילת החוב¹⁰¹.

טענת קים לי כשתובעו בממרני או בצ'ק

כח. עוד מצינו נידון בפוסקים במי שיש לו טענת פטור נגד המלוה ויש ספיקא דדינא בטענתו באופן שיכול למעון קים לי וליפטר ממנו¹⁰², ו"א דכשתובעו בשטר הממרני אינו יכול למעון קים לי, משום דנחשב כגבוי¹⁰³, ועוד שהרי יכול למכור הממרני לאחרים

מסיק (בסוד"ה ועכשיו): "אמנם סתימת כל הפוסקים מבואר דאין לחלק בין ממרמות לשטרות בכל זה", והיינו דכי היכי דבשטר הא דלא מהני מחילה זהו רק כשיש הוכחה מזה שלא החזיר השטר וכמש"כ (בתוד"ה אמנם): "ועיקר הטעם מה דס"ל דלא מהני מחילה בנקיט שטרא זהו משום דהיה לו להחזיר השטר", ה"נ בממרני רק כשיש הוכחה זו לא מהני המחילה לדיעה אחת בשו"ע, אבל למעשה הוי ספיקא דדינא ד"א דבכל גווני חל המחילה וראה בנח"י (שם בד"ה אך): "וע"כ לפי מה שהכריע הש"ך בס"י רמא דהך דינא דנקיט שטרא ומחל לו הוי ספיקא דדינא, עכ"ז י"ל דהיכא דלא שייך לדון דהיה לו להחזיר השטר בכה"ג לכונ"ע מהני מחילה, ובפרט לפי"מ שהכריע הב"ש והחמ"ח באהע"ז סי' קה דמהני מחילה בשטר אף בלא קנין וכו', ולכן נמצא דבאופן שיש הוכחה מזה שלא החזיר הממרני דהיינו כשהיה לו אפשרות להחזיר ולא החזיר הוי ספיקא דדינא, וכשאין הוכחה מזה א"כ להכרעת הנח"י מהני המחילה.

97 היינו לדעת הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אויערבאך והגר"י פישר זצ"ל והגר"ש ואונער שליט"א כנ"ל בהע' 42, 45.

98 דכיון דחשיב כגבוי א"כ לא חל המחילה וכמש"כ הב"ח הנ"ל בהע' 3.

99 דהא בשט"ח בעלמא לא הוי כגבוי לענין שמיטה ומ"מ לענין מחילה י"א דהוי כגבוי וא"כ י"ל אף בצ'ק דאף דלענין שמיטה לא חשיב כגבוי לגבי מחילה חשיב כגבוי ולא חל המחילה. 100 והיינו כשהיה לו אפשרות להחזיר הצ'ק ולא החזיר דאז יש הוכחה שלא נתכוין למחול לו [לאפוקי כשהלוה לא היה בעיר או כשהצ'ק לא היה אז תח"י להחזירו לו], ובזה הוי ספיקא דדינא כמש"כ הנחל יצחק לדינא כנ"ל בהע' 96 דהאי דינא אם מהני מחילה בחוב שיש עליו שטר הוי פלוג' בפוסקים, וכאמור לעיל הע' 2 דהמוחזק יכול לומר קים לי ובפרט שכן הכריעו החמ"ח והב"ש כנ"ל וא"כ הלוה יוכל לבטל הצ'ק.

101 כן נראה פשוט וכמשנ"ת לעיל סעיף יא דישי ג' אופנים של מסירת צ'ק, לשוויותו, לשם שטר, לשם משכון, וכשמוסר לו הצ'ק לשוויותו העצמית כבר כתבנו כמ"פ דנחשב כפרעון מותנה, והיינו שכעת חשיב כפרוע לגמרי ורק אם יחזור הצ'ק יחזור החוב לקדמותו.

102 היינו שיש דו"ד ביניהם ויש בזה פלוג' בפוסקים, והלוה רוצה לטעון קים לי וליפטר מלשלם.

103 בשו"ת שואל ומשיב (מ"ק ח"ג סי' קה) מצאנו שאלה ששאלו הגאון מהרש"ם בעובדא

ולא ידעו שבא מכוחו ונגדם לא יוכל ליפטר בטענת קים לי¹⁰⁴, ויש חולקים וסוברים שיכול ליפטר בטענת קים לי¹⁰⁵, [וראה בהערה בגו"ד הנ"ל אם יכול למכור הממרני לאחר כשיש להלוה יכולת ליפטר בטענת קים לי¹⁰⁶], ולפי"ז באופן שתובעו בצ'ק ויש להלוה טענת קים לי, לשיטות הפוסקים דהצ'ק נחשב כגבוי¹⁰⁷, א"כ תליא בפלוג' זו אם חשיב כגבוי גם לענין קים לי¹⁰⁸, [וראה בהערה אם יש חילוק בניהון בין כשנתן לו הצ'ק לשם שטר להיכא שנתן לו הצ'ק לשוויותו¹⁰⁹].

וכדמסיק בנח"י שם כנ"ל הע' 96, א"כ פשוט דגם לענין קים לי לא נחשב כגבוי, ואף להמהרש"ם דלענין שאר דברים חשיב כגבוי, מ"מ חזינו בשאלתו להשוואל ומשיב דלא ס"ל דחשיב כגבוי אף לענין טענת קים לי, והיינו משום דכיון שהספק הוא בגוף הדין, יכול לומר קים לי גם כשתובעו בממרני, נוראה להלן בדין ספיקא דדינא ממקום אחר נגד ממרני].

106 בגו"ד השואל ומשיב הנ"ל במש"כ לדון אם ככה"ג יכול למוכרו לאחר ראה מש"כ לעיל פרק ו' הע' 215 דאי"ז לכו"ע דתליא במש"כ הפוסקים לבאר אמאי אזלינן בספק ממונא לקולא, וע"ע מש"כ לעיל פרק ט' הע' 66.

107 היינו לדעת הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז איערבאך והגרי"י פישר זצ"ל והגר"ש ואזנער כנ"ל בהע' 45.

108 דלהשו"מ הוי כגבוי לענין זה, משא"כ להמהרש"ם, וכן להתולקים דל"ה כגבוי כלל לענין שאר דינים, ויש לציין למש"כ במשפטיך ליעקב (ח"ג סי' ו' אות ג) דכשיש הכחשה בין תובע לנתבע ויש לאחר צ'ק, הריהו נחשב כגבוי ומוחזק, כיון שהצ'ק נגבה באמצעות צד שלישי דהיינו הבנק ע"ש.

109 לכאו' נראה דאף כשנתן לו הצ'ק לשוויותו מ"מ כיון שיש לו טענת קים לי ליפטר ממנו יכול לעכב בעדו מלגבותו, אולם מאידך למש"כ בהטעם השני שכיון שיכול למוכרו לאחר שנגדו לא יוכל ליפטר בטענת קים לי, א"כ ה"ה בצ'ק הרי יכול למוכרו לאחר והלוקח יחייב אותו לשלם וזה שייך אף באופן שלקח הצ'ק לשם שטר, וצ"ע בזה לדינא.

שראובן היה לו טראטי על שמעון, ושמעון היה לו איזה טענות שטוען קים לי, והדבר פשוט דראובן אין צריך להחזיר הטראטי שהוא יטעון להיפך קים לי, וע"ז שואל אם מותר למכור הטראטי לנכרי, והאריך בזה אם שייך איסור גרמא, ע"כ תוכן השאלה.

והגאון בעל שואל ומשיב כתב ע"ז: "הנה בזה אין צריך להאריך, ועד שהוא שואל אם יכול למכור, אני אומר ששמעון לא נפטר בזה בטענת קים לי, כי ראובן אף שנימא דשטר העומד לגבות לאו כגבוי מכל מקום מוציא אינו מיקרי, ועי' בשו"ת המיוחסות (סי' ק), ומכש"כ בממרני דהוי כגבוי, וא"כ אינו יכול לפטור עצמו בטענת קים לי" וכו', ועכ"פ למדנו מדבריו דמכח שהממרני כגבוי גם נגד המלוה א"י לטעון קים לי, ומש"ה גם יכול למכרו לעכו"ם, וסתמת דבריו דמיירי אף בטענות קים לי בגוף החוב ולא רק בספק ממקום אחר.

וכ"כ הנחל יצחק (סי' יב) בתו"ד דלהסוברים דממרני כגבוי ממש: "יש לומר מילתא חדתא בממרם אם נולד בו ספק בפרעון, דיהיה הדין עם המלוה כמו בכל שאר שטר לבית שמאי".

104 בשואל ומשיב הנ"ל בהמשך דבריו: "וגם כיון שהיה יכול למכור לאחרים ולגבי האחר ודאי לא מועיל קים לי" וכו', ומבואר דכיון שיכול למוכרו לאחרים ה"ה דהמלוה יש לו זכות גבייה אף במקום שיש לו טענת קים לי, וראה עוד להלן הע' 106 מש"כ בזה.

105 הנה הבית אפרים (חו"מ סי' ל' בתורה רק) כתב דממרני לא חשיב כגבוי לטענות וספיקות יותר משטר בעדים, וכמו"כ כבר הבאנו לעיל דעת הסוברים דלא נחשב כגבוי לגבי שאר דינים רק לגבי נדוניית חתנים וכדו' דגמר והקנה

הממרני כמוחזק בספק שיש ממקום אחר

כט. כאמור לעיל י"א שהתובע בשטר שבידו חשיב כמוחזק נגד הנתבע, בספיקות הנולדים ביניהם, כל שהספק אינו בגוף החוב אלא ספק ממקום אחר, ויש חולקים¹¹⁰, וכשתובעו בממרני, לדעת הפוסקים דחשיב כגבוי ודאי דחשיב כמוחזק נגד ספק ממקום אחר¹¹¹, [ויש שהוסיפו דלדעתה זו אף חשיב כמוחזק גם כשיש ספק בגוף שטר זה¹¹²], ולהחולקים דאי"ז כגבוי א"כ הוי ספיקא דדינא אם חשיב כמוחזק בספק ממקום אחר, וראה בהערה¹¹³.

הצ'ק כמוחזק בספק שיש ממקום אחר והדין כשהספק בגוף השטר

ף. לאור זאת מש"כ כמה מפוסקי זמנינו שהמוחזק בצ'ק חשיב כמוחזק כשיש ספק ממקום אחר¹¹⁴, זהו רק אם נאמר דהצ'ק חשיב כגבוי¹¹⁵, אבל להסוברים דצ'ק לא חשיב

110 כנ"ל בהע' 8, 16, דלהש"ך חשיב כמוחזק, והתומים חולק.

111 דהא אף בספק בגוף החוב כתב הנחל יצחק דלהסוברים דהוי כגבוי חשיב מוחזק כנ"ל, וכש"כ בספק ממקום אחר, וראה בשו"ת הרי בשמים (ח"ב סי' רמא) שדן בערב שנתחייב בועקסיל לאחר מתן מעות: "והנה אפילו אי נימא דדינו של הרמ"א והח"י הנ"ל הוא ספיקא דדינא אי אמרינן בזה אלימא מילתא דשטרא וכו', בכל זאת בועקסיל חשיב כמוחזק וכתפוס עי' בי"ש וט"ז אהע"ז וכו', וה"ה בנידוד חשיב ראובן מוחזק", הרי דנקיט דלדעת הט"ז הממרני הוי כגבוי במקום שיש ספיקא דדינא ויכול לומר קים לי.

112 דלהש"ך כיון דבכל שטר חשיב כמוחזק נגד ספק ממקו"א, ה"ה בממרני לכאור, משא"כ להתומים כיון דל"ה כגבוי לא עדיף משאר שטר דלא הוי כמוחזק בספיקות, ואף להש"ך י"ל דלהסוברים דממרני אינו כגבוי א"כ דמי לשטר כת"י דגרע כיון דאין גובין ממשעבדי וכנ"ל הע' 17, אולם לדעת הרשב"א שהובא בהע' 18 וכן לדעת הש"ך שהובא לעיל הע' 8 גם בשטר שאין גובין בו ממשעבדי מ"מ כיון שיש להממרני תוקף מיוחד כשטר בעדים לענין טענת פרעון, ה"ה דמהני לענין ספק ממקו"א, נוי"ל עוד דהממרני עדיף משאר שטר שאין גובים בו ממשעבדי, כיון שהאלימו כוחו בכמה דינים וי"ל דחשיב כגבוי לענין זה גם להנח"י וצ"ע.

113 כ"ה בנחל יצחק (סי' יב בד"ה ועכשיו) כשדן אם נאמר דממרני חשיב כגבוי ממש: "ולפי"ז י"ל ג"כ מילתא חדתא בממרם אם נולד בו ספק בפרעון

דיהיה הדין עם המלוה כמו כל שטר לבית שמאי" וכו', [אך למעשה מסיק דהממרני לא הוי כגבוי ממש ומש"כ הט"ז דמהני זהו רק מכח גמירות דעת והוכחה כמשנ"ת לעיל].

114 ראה מנחת יצחק (ח"ו סי' קע אות כה בד"ה ובהיותי) שדן במי שעשה עם חבירו שטר היתר עיסקא, ורוצה עתה שלא ליתן הרווחים כיון דיש שיטות שאין ההיתר עיסקא מועיל, ויש לנותן צ'קים מהמקבל על סכום הרווח, והאריך שם המנח"י דא"י לומר קים לי כהאוסרים כיון שנהגו לפי"ד המתירים בהיתר העיסקא, והוסיף: "וחוץ מהנ"ל כיון שנתן המקבל צ'קים להנותן י"ל דהוי כגבוי והוי הוא המוחזק", ובהמשך דבריו הביא דאף שבדברי גאונים מסיק דלא כהשואל ומשיב, ונקיט שיכולים לומר קים לי נגד הממרני, אמנם בספר אורחת המשפטים (בדיני כת"י כלל לו אות יג) מסיק להלכה "דהדבר ברור דאם אין ללוה טענות על גוף השטר רק רוצה לפטור עצמו בטענה אחרת, ויש שני דיעות, לא מיקרי מוחזק שיכול לומר קים לי אמנם אם טענתו על גוף השטר אז יכול לומר קים לי" עכ"ד המנח"י, וכן שמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל דהמחזיק בצ'ק חשיב מוחזק נגד ספק הבא ממקו"א, [אמנם בדעת המנח"י כ"כ לעיל הע' 53 להעיר ממש"כ במנחת ירושלים בשמו דלענין שמיטת כספים לא נחשב כגבוי ויל"ע].

115 היינו לדעת הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז והגרי"י פישר זצ"ל דהצ'ק עדיף מממרני וחשיב שפיר כגבוי וכתשלום ממוני אף לענין שמיטת כספים

כגבוי, א"כ בספק ממקום אחר הרי זה ספיקא דדינא אם חשיב מוחזק כנ"ל¹¹⁶, וראה בהערה בתוקף הנוהל בדינא דמלכותא בזה¹¹⁷, ובאופן שהצ'ק ניתן לשוויותו יש מקום לצדד דחשיב כגבוי אף בספק בגוף הדבר¹¹⁸.

מיגו להוציא כשהממרני מסייעו

פא. מי שיש לו מיגו ובא להוציא בכח המיגו בסיוע שטר¹¹⁹ נתבאר לעיל דמועיל מיגו בכה"ג, וכשבא להוציא במיגו בסיוע שטר הממרני, לרוב פוסקים מהני, ותלוי בפלוגתת

במיסמך", ולפי"ז לאור מש"כ לעיל פ"א הע' 19 ובכ"מ מרבירי הפוסקים דבמקום שיש ספיקא דדינא אזלינן בתר דינא דמלכותא להכריע בין השיטות, א"כ בנידוד"ד כיון דלפי הנוהל הוי כמוחזק נגד כל ספק יש לנהוג כן, אמנם י"ל דהאמור לעיל הוא באופן שמכחיש גוף הענין שע"ז נתן הצ'ק דהיינו שנתן לו צ'ק על חפץ וכדו' ומכחיש הענין אח"כ, אבל כשיש ספק ממקו"א י"ל דאף לפי הנוהל לא חשיב מוחזק ויל"ע.

118 הנה לעיל הע' 114 הבאנו מש"כ הנח"י דאם ממרני כגבוי מועיל לחייבו אף בספק בגוף השטר, ולפי"ז באופן שנתן לו הצ'ק לשוויותו כיון דיש מפוסקי זמנינו שנקטו דהצ'ק נחשב כבר כתשלום גמור, א"כ י"ל דחשיב מוחזק אף בספיקות בגוף השטר וצ"ע.

119 דבעלמא לא מהני מיגו להוציא, ורק כשהשטר מסייע מהני כנ"ל סעיף ד-ה, וכגון בהא דסי' מד קצוה"ח (סק"ב) שכתב דכשיש מחק בתוך השטר אחר חתימת העדים, יכול המלוה לטעון שלא נכתב שם פרעון, במיגו שהיה יכול לגזוז המחק, וכן נקיט שם הנתיה"מ (סק"ו), וכן מצאנו בסי' נח בהא דסיטראי, דמלוה שתובע בשטרו, והלוה טוען לו פרעתך, והמלוה מודה שהיה פרעון אך הפרעון היה על חוב אחר, יכול המלוה לגבות בהשטר, במיגו שהיה יכול לשחק מהפרעון, וכמש"כ התוס' (ב"ב לב, ב ד"ה והלכתא) ובעה"ת (שער יז), וכי"ה בתשרי המיוחסות (סי' ק), וכסברא זו נקטו הש"ך (פב סק"ח) ובכללי מיגו (אות א) ובתומים (שם אות ט) ונתי' (שם אות ב).

[אמנם בחי' הרמב"ן (ב"ב שם) כתב סברא אחרת בהא דסיטראי, והיינו משום דהמיגו מועיל על הממון שתחת ידו, ולא מיקרי מיגו להוציא, אמנם הסכמת הפוסקים הוא כטעם הנ"ל דכשהשטר

כנ"ל הע' 45, א"כ ה"ה דחשיב כמוחזק לענין ספק ממקו"א.

116 כמשנ"ת הצדדים בזה בהע' 112 הנ"ל בסמוך, וראה פסקי דין י-ם (ח"א עמ' קלז וח"ב עמ' נא ועמ' רנה) דנקיט בפשיטות דצ'ק לא הוי כמוחזק בספק ממקו"א, וכי"ה לפי"ד הגר"מ מדברעצין המובא להלן הע' 152 שכתב דלא חשיב כהקדמת מעות ע"ש, ומאידך בפסקי דין הנ"ל ח"ד (עמ' רד) כתב לגבי נידון שקנה משקפיים והמוכר חשב שהזמין עדשות מפלסטיק, והלוקח טוען שהזמין עדשות זכוכית, ונקיט שם דכיון ששילם בצ'ק אף שעדיין לא נגבה הצ'ק, ואף שהלוקח נתן הוראת ביטול, מ"מ חשיב המוכר מוחזק, ויש לציין למש"כ במנחת פתים (סי' רפב סוס"ב) בנידון שיש ספק ביטול מקח במכירת שטר [שאינהו ביותר מפלגא] וכתב שיחלוקו בזה כיון שאין חזקת מ"ק בשטרות שאין בהם ממש ולכן אין להחזירו למוכר, וכן מוחזקות הקונה לא מהני ליה לגבותו ולכן יחלוקו ע"ש [וראה בזה להלן פרק יז סעיף נח], וא"כ לפי"ד דאף כשא"ז נגד מוחזק בממון [שהרי הלוה בכל גווני אמור לפרוע לאחד מהם] ומ"מ כתב דל"מ מוחזקות בשטר כש"כ דל"מ להוציא ממון, ולענ"ד נראה כמש"כ דלענין מוחזקות מדין הקדמת מעות עכ"פ מידי ספק לא נפקא, ויש לפשר ביניהם כנ"ל.

117 הנה לפי הנוהל הבנקאי כל ספק שנולד נגד הצ'ק על הנתבע להוכיח שהוא פטור, כי חזקה על מסמך סחיר (כגון צ'ק) שהוצא כהלכה, ואם מערער הנתבע על זכות האוחז במיסמך או על פגם במיסמך, חובת ההוכחה על הנתבע ולא על התובע, רק משהוכח פגם חפצי במיסמך כגון: אי נכונות חתימה, או שהסיחור היה ברמאות, בכפייה, באלימות או באי חוקיות, עוברת חובת ההוכחה לאוחז

- הפוסקים הנ"ל סעיף ד-ה בטעם הדבר שמועיל מיגו להוציא בסיוע שטר¹²⁰, וכדלהלן:
- (א) להסוכרים דהטעם שמועיל להוציא כשהשטר מסייעו הוא משום דנחשב כגבוי¹²¹, א"כ ה"ה כשתובעו בממרני להשיטות דהממרני כגבוי¹²².
- (ב) ולהסוכרים דממרני אינו כגבוי¹²³, מ"מ להני דיעות דכל שטר שמועיל נגד טענת פרעון מהני מיגו להוציא בסיוע שטר כזה¹²⁴, ה"ה דמהני מיגו להוציא בסיוע ממרני¹²⁵.
- (ג) וכן להשיטות דמעליותא של מיגו בסיוע שטר הוא משום דלא חשיב כמיגו להוציא, דהוי כמונח בסימטא¹²⁶, ה"ה בשטר הממרני¹²⁷.
- (ד) וכן אם נאמר דהטעם דמהני מיגו בסיוע שטר משום שחזקת השטר מסייעת להמיגו¹²⁸, א"כ גם אם נאמר דממרני אינו כגבוי, מהני מיגו להוציא בסיוע ממרני¹²⁹.
- ורק להשיטות דבעינן בזה שיהא כגבוי, וגם בעינן שטר שיכול לגבות בו ממשעבדי, לא מהני מיגו בסיוע שטר הממרני¹³⁰, ולדינא מידי ספק לא נפיק¹³¹.

מסייע מהני להוציא, וכדמוכח בהא דסי' מד הנ"ל ובדברי הפוסקים בסי' פב ע"ש.

120 והיינו דהסכמת הפוסקים דמהני מיגו להוציא בסיוע שטר ונחלקו רק בטעם הדבר, ונפק"מ בזה לגבי שטר הממרני וכדלהלן.

121 וזהו ש"י הש"ך ודעימיה כנ"ל הע' 11.

122 והיינו דלהסוכרים דממרני כגבוי ממש לכמה נידונים כנ"ל בענף ב, ה"ה דחשיב כגבוי לענין

זה, וכ"מ מלשון העטרת צבי [סי' מח] שכתב דכשמודה על ממרני שהוא פרוע, אינו נאמן לגבות

במיגו דהוי מיגו להוציא: "דדוקא היכא דטוען שגוף השטר מעליא הוא ואינו פרוע לא הוי מיגו להוציא",

ומבואר דיש אופן בממרני שיועיל בזה מיגו להוציא, וע"כ כוונתו כשטוען סיטראי ודו"ק, משא"כ אם

ממרני ל"ה כגבוי ורק בנדוניית חתנים מהני מכח ההוכחה דגמר והקנה, וכן במחילה לא מהני מחילה

מכח ההוכחה בזה שלא החזיר לו השטר, אבל לענין מיגו להוציא לא חשיב כגבוי, אם לא שמועיל

מכח הטעמים האחרים כדלהלן.

123 היינו כהכרעת הנח"י ודעימיה כנ"ל הע' 96,

105, דרק לענין נדוניית חתנים חשיב כגבוי

משום דהוי כהוכחה דגמר והקנה.

124 כמשנ"ת לעיל הע' 18 דעת הרשב"א והש"ך

דא"צ דוקא שטר דגובין בו ממשעבדי, אלא

דכל שטר שיש לו תוקף נגד טענת פרעון מהני בזה

מיגו בסיוע האי שטרא.

125 דממרני הרי מהני נגד טענת פרעון, כנ"ל פ"כ ענף ב.

126 כנ"ל הע' 14 בדעת התומים ודעימיה.

127 דגם בזה מכח חזקת השטר חשיב כמונח

בסימטא, וא"צ בזה שטר שגובין בו ממשעבדי,

וכדמוכח בתומים שחולק עמש"כ הש"ך דהוי כגבוי,

ומ"מ מהני מטעם הנ"ל דע"י חזקת השטר הוי

כמונח בסימטא, וא"כ טעם זה שייך בכל שטר שאין

אפשרות לטעון נגדו פרעתי, ויש בזה חזקת שטרך

בידי מאי בעי.

128 כנ"ל הע' 15 בטעם השני שכתב התומים.

129 דגם בזה חזקת השטר מסייע, ואף דהוא שטר

שאינן גובין בו ממשעבדי, מ"מ כיון שיש לו

תוקף של שטר לענין טענת פרעון, מהני מיגו

להוציא בסיוע האי שטרא, וכ"כ בנחל יצחק (סי'

יב) לאחר שהאר"ק ונקיט דהממרני אינו כגבוי ממש,

כתב וז"ל: "והא דאמרו גבי הא דנאמן סטראי במיגו

דלהד"ם בשטרא מסייע ליה וכו', זהו משום דהוי

עכ"פ סיוע קצת להמיגו, וכמו שאמרו עוד טעם משום

דחזקה דשטרא בידי מאי בעי מסייע ליה וכמש"כ

התומים וכו', ובצירוף להמיגו הוי קצת כגבוי וכמש"כ

בעי"ז הנוב"י (מ"ק חו"מ סי' ה)."

130 והיינו דאם ננקוט כהנח"י דממרני אינו כגבוי,

ונסבור גם דבעינן דוקא שטר שיכול לגבות

בו ממשעבדי, ולא ס"ל כל הני טעמים האחרים,

לפי"ז לא מהני מיגו להוציא בסיוע שטר הממרני.

131 והיינו דאף דלרוב פוסקים מהני המיגו, מ"מ

המוחזק יכול לומר קים לי כהסוכרים שאינו

מיגו להוציא כשהצ'ק מסייעו

פ.ב. לאור האמור כשתובעו בצ'ק ויש לו מיגו להוציא בסיוע הצ'ק¹³², לרוב פוסקים מהני המיגו ויכול לגבות ממנו¹³³, אמנם מידי ספק לא נפיק והמוחזק יכול לומר קים לי דלא מהני¹³⁴, [לדין בדין טענת סיטראי כשתובעו בצ'ק ראה בהערה¹³⁵], ונראה דכל זה כשנטל הצ'ק לשם שטר, אבל כשנטל הצ'ק לשוויתו נראה דלכו"ע מהני בזה מיגו להוציא¹³⁶.

הקדמת שכר פועל ואח"כ היה אונס

פ.ג. מצאנו בכמה נידונים בשו"ע שיש חילוק לדינא בין קודם מתן המעות לאחר מתן מעות, כגון השוכר את הפועל להשקות את שדהו, והגיע ממר ושוב אין לבעל הבית

נאמן במיגו להוציא, וראה בזה עוד בהע' 133. 132 והיינו שתפיסת הצ'ק שבירו מסייעת לטענתו שהחתום עדיין חייב לו מעות, וכמבואר לעיל פ"ב ענף ג דהצ'ק חשיב כשטר גמור נגד טענת פרעון.

והנה בשטר הבאנו לעיל אופן של מיגו להוציא כשיש מחק לאחר חתימת העדים, ובצ'ק לא שייך אופן זה, אבל באופן שיצויר שיש לו מיגו להוציא והצ'ק מסייעו, יועיל לגבות בו, וכן שייך מיגו להוציא בטענת סיטראי, שהמלוה מודה שהיה פרעון, אך טוען שהפרעון היה על הלואה אחרת וראה בזה לעיל הע' 12, 18, ופרק ט הע' 85, 108, 127.

133 דשייך בזה כל הגני סברות הג"ל שהבאנו לעיל בממרני, דכאמור לעיל הע' 45 הרי רבים מפוסקי זמנינו נקטו דהצ'ק חשיב כגבוי, וי"א דאף נחשב כתשלום גמור, וא"כ לפי"ז אי"ז כמיגו להוציא רק להחזיק, וכן להסוברים דמהני משום שהשטר מסייע, ה"נ הצ'ק מסייע כיון שיש לו חוקף כשטר בעדים לטענת פרעון כנ"ל פ"ב ענף ג, וכן מהני להשוות הדבר כספק וכמונה בסימטא ואי"ז נחשב להוציא, ונמצא דלרוב פוסקים יש לחייבו, וראה בהערה הבאה.

134 והיינו דמ"מ המוחזק יכול לומר קים לי כהסוברים דהטעם משום דהשטר כגבוי, ובעינן שטר שיכול לגבות בו ממשעבדי וזה לא שייך בצ'ק, וכש"כ באופן דמיירי בטענת סיטראי שהמלוה מודה שהיה מעשה של פרעון, אלא שטוען שהיה על חוב אחר שהורע חזקת השטר, אמנם לכא"ז יועיל תפיסה,

ואם המלוה קדם וגבה את הצ'ק לא נוציא מידו. 135 הנה בעיונים במשפט (ח"א סי' ה) כתב לגבי סיטראי דצ"ע דאפשר שכאן אין המוחזק יכול לומר קים לי וליפטר ממנו אלא יכול לגבות ממנו ולחייבו, דאף דאין הולכין בממון אחר הרוב, ובעלמא יכול לומר קים לי כהחולקים, מ"מ בנידו"ד כיון דלדעת התומים לא נחשב כלל כמוחזק, אלא חשיב כמונה בסימטא כנ"ל, וכן יש לצרף דעת הסוברים דהמוחזק בצ'ק הוא כתפוס במעות ממש ואי"ז נחשב כמוציא, וכן יש לצרף עוד דעת הרמב"ן שהובא לעיל הע' 119 דלא חשיב כלל מיגו להוציא כיון דנאמנותו על הדמים שבירו ע"ש, ושפיר אזלינן בזה בתר רוב פוסקים, ונסתייע מדברי המהרש"ם (ח"ד סי' ל) שכתב דאזלינן בתר רוב פוסקים בדאיכא שטרא, אמנם נראה דשא"ה דמיירי כשיש שטר גמור שגובין בו ממשעבדי, [ע"ש דמיירי באשה שיש לה שטר כתובה ולרוב פוסקים לא הפסידה כתובתה, ולכן יכולה לגבות כתובתה], אבל כשכא להסתייע בשטר שאין גובין בו ממשעבדי די"א דלא מהני כלל למיחשב כגבוי, נראה פשוט דיכול לומר קים לי כהני פוסקים, וה"נ בנידו"ד כשמסתייע בצ'ק, כיון דמיירי בצ'ק שניתן לשם שטר ולא לשם שוויתו, וע"ע לעיל פרק ט הע' 127.

136 וכמש"כ לעיל בכ"מ דמסתבר דבכה"ג נפקע כל החוב ונחשב כפרעון מותנה עד לגבייתו של הצ'ק, ובאם הצ'ק יחזור איגלאי מילתא שלא נפרע, אבל כעת נחשב כפרעון, ושפיר יכול לגבות ממנו ומהני מיגו להוציא כן נראה וצ"ע.

צורך בעבודת הפועל¹³⁷, רבזה אם המעביד עדיין לא שילם לו אינו חייב לשלם לו¹³⁸, ואם כבר הקדים לו שכרו י"א דאינו יכול להוציא מידו, וכהנה רבות בדינים נוספים¹³⁹, ובטעם הדבר נחלקו הפוסקים, וי"א דהקדמת השכר מהני משום מוחזקות, וי"א דזהו מדין מחילה¹⁴⁰ וראה בהערה הנפק"מ לדינא באופן שאין ההוכחה מהקדמת השכר¹⁴¹.

אומן לידידי הג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א (פ"ד ס"ב ובהע' ה), וראה באבהע"ז (סי' צו ס"א) באלמנה שהיורשים נתנו לה שט"ח על הכתובה, אינם יכולים אח"כ להשביעה או משום דחשיב כמחילה, או משום דחשיב כפרעון, ונפק"מ בזה גם כשנתנו לה צ'ק על סכום הכתובה, ואכמ"ל באופנים שונים ששייך נפק"מ זו.

140 ברא"ש שם משמע דמה שהפועלים מפסידים זהו משום דהבעל הבית הוא המוחזק, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ומשמע דאם הפועל כבר הוחזק אין הבעל הבית יכול להוציא ממנו, ולפי"ז כתב השכות יעקב (ח"א סי' קצו) שיועיל אף תפיסה, והאחרונים חלקו עליו ראה מנחת פתים (סי' שלד) ובערוך השלחן שם, אמנם בגוף הדין י"א שהטעם שאין מוציאים בהקדים שכרו זהו משום דכיון ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף א"כ בזה שהקדים לו שכרו גלי דעתיה שמוחל לו אם יארע לו אונס.

141 נפק"מ בזה באופן שהקדמת השכר אינה הוכחה, כגון בזמנינו שנהוג לשלם דמי השכירות בתים בתשלום מראש, וכן באופן שהפועל התנה לקבל התשלום מראש, דאז אין בזה הוכחה למחילה, [וכ"כ בערך שי ריש סי' שלד, אולם בנתי" סו"ס שיב ל"מ כן ואכמ"ל], אך מדין מוחזקות מהני תפיסתו, ומאידך להסוכרים דמועיל משום מוחזקות, א"כ אם יחזור ויתפוס ממנו מהני תפיסתו, משא"כ להסוכרים דזהו משום מחילה, הוי הוכחה שמחל ואינו יכול לחזור ולהוציא ממנו, [וכן לגבי שאר הדינים הנ"ל שאינם בדיני שכירות, וכמו"כ בגו"ד זה יש פרטי דינים רבים, וחילוקים בין אונס דפועל לאונס דבעה"ב ואכמ"ל בזה], וראה בזה בעיונים במשפט (ח"ב סי' כה) שהאריך בהאי דינא בשיטות הפוסקים.

137 עובדא כזו מובא בגמ' ב"מ (עז, א) דבכה"ג אין השוכר חייב לשלם לפועלים, כיון דלא היה לו לידע זאת מקודם, וגם להם לא היה להם לידע זאת מקודם, וה"ה באופן שהיה לשניהם לידע מקודם שיוכל להיות אונס, הדין הוא כנ"ל, ועי' בכ"ז בפרטי הדינים בחו"מ סי' שיא, שלג, שלד, ועוד מקומות וכדלהלן.

138 לשון הגמ' שם: "אי לא הוי רגיל דפסיק, פסידא דפועלים".

139 ישנם דוגמאות רבות לנושא זה.

א. כגון באופן הנ"ל כשהעיוכב הוא מצד הפועל שנאנס ואינו יכול לקיים פעולתו.

ב. בגמ' (ב"מ עט, א) הוזכר נידון נוסף במי ששכר ספינה להעביר יין ונטבעה הספינה, ויש בזה חילוקי דינים באיזה לשון היה השכירות אם קבעו ביניהם על ספינה סתם ויין סתם, או שקבעו על ספינה זו ויין זה, ופעמים הדין יחלוק, ויש שהדין שהמע"ה, ויש אופנים שמוציאין מהמוחזק.

ג. וכן מי ששכר בית ומת השוכר או שהבעלים אינם יכולים להעמיד לו הדירה.

ד. שילם לפועל כל שכרו ומת הפועל יכולים בניו להמשיך בפעולתו ואינו יכול לסלקם וליקח פועל אחר.

ה. מלמד שנאנס, או שקרה סיבה שההורים אינם יכולים לשלוח בניהם ללימודם, ראה במשפטיך ליעקב (ח"א סי' יא) באונס שבזמן מלחמת המפרץ שלא שלחו ילדים לגן ולהסעות תקופה מסויימת.

ו. הקדמת מעות בשכירות בית, אם מהני להוכיח בזה לכמה זמן נקבעה השכירות.

ז. כשהקדים מעות לאומן י"א שכבר נפטר בכה"ג מגנבה ואבידה, וכהנה רבות, ולא הארכת בפרטי האופנים בזה כי אין כאן מקומו, ויש לדון בכל מקרה לגופו בפרטי האופן המסויים, וכאן הזכרנו רק הקרים הכלליים בנושא זה, ועי' במעשה

הקדים שכר פועל בצ'ק או שכירות בתים אם חשיב כמוחזק

פד. לאור האמור, מי שהזמין פועל והקדים לו התשלום בצ'ק, ואח"כ נתעכבה הפעולה משום אונס, וכן מי ששכר בית ונתעכב מלדור בו באונס [כגון אונס מיתה או שנפל הבית וכדו'], באופן שהנידון הוא רק משום מוחזקות¹⁴², נתבאר לעיל דלהסוברים דהצ'ק כגבוי הוא כמוחזק¹⁴³, ולהסוברים דאינו כגבוי הוא ספיקא דדינא¹⁴⁴, ובאופן שהנידון משום מחילה¹⁴⁵, י"ל דנחשב כמחילה¹⁴⁶, ולכן אם כבר גבה הצ'ק ודאי דאין מוציאין ממנו¹⁴⁷, אך אין מתירין לו לגבות הצ'ק לאחר שבא לפנינו וכן אין מעכבים מבעל הצ'ק מלתת הוראת ביטול לבנק¹⁴⁸.

צ'ק למוטב בלבד, מוגבל, הוחזר מהבנק, בנקאי, פתוח, במטבע חוץ, מאוחר

פד. בכל מה שנתבאר בסעיפים אלו דהצ'ק מועיל ליחשב כגבוי לסייע למענותיו, זהו דוקא בצ'ק רגיל שיש לו הילוך בשוק, אבל צ'ק שהוא למוטב בלבד, לא הוא כגבוי לענינים אלו וראה בהערה¹⁴⁹, [וה"ה בצ'ק שהוא מחשבון מוגבל או שהוחזר מהבנק או

ובספר משפט הפועלים (פי"א הע' נו ופט"ו הע' נב) כתב בשם הגר"נ נוסבוים שליט"א דכל שנתן לו צ'ק סחיר ע"ד כן נתן לו שיהא שלו לאלתר כמו בכל אונס, וכן במעביד שרוצה לפטר את הפועל וכבר הקדים לו שכרו בצ'ק סחיר יכול הפועל לגבות את הצ'ק אף כשהצ'ק הוא מאוחר, ולכאור' נראה דס"ל דצ'ק עדיף מתשלום מעות, דבמעות יודע הוא שיש לו עסק אתו, ולכן י"א דאי"ז הוכחה שמחל לו, משא"כ בצ'ק שידע שיכול למסרו לאחרים, הוא הוכחה שגמר בדעתו בהחלט, אולם אין הכרח לזה, דאף שידע שיכול למסרו לאחרים שמהם לא יוכל ליפטר, י"ל דסמך בדעתו שיוכל מ"מ לתבוע את הפועל שיחזיר לו המעות אם כבר מסר הצ'ק לאחרים, ולכן נראה כמש"כ דמידי ספק לא נפיק. ¹⁴⁹ הנה בצ'ק שהוא למוטב בלבד כיון שאינו סחיר כצ'ק רגיל, אי"כ לכאור' לא הוא כגבוי ומהני המחילה אף כשהצ'ק עדיין תח"י, אמנם לפי הטעם השני דהא דל"מ מחילה זהו משום ההוכחה מזה שלא החזיר השטר, סברא זו שייכת גם כשהצ'ק הוא למוטב בלבד, ולכן כשהיה לו אפשרות להחזיר הצ'ק ולא החזיר, אם המלוה מוחזק, לכאור' יכול לומר קים לי שלא חל המחילה.

ולענין טענת קים לי נגד הצ'ק נראה דכיון שנתבאר לעיל בכ"מ דצ'ק שהוא למוטב בלבד לא חשיב כגבוי כלל וכן לענין מוחזקות בספיקות הוא ככת"י בעלמא.

¹⁴² והיינו כנ"ל בסמוך באופן שאין ראייה מהקדמת התשלום בצ'ק שהיה כאן מחילה, כגון בשכירות בתים שנהוג היום לשלם מראש, או כשהפועל התנה שיקדים לו התשלום.

¹⁴³ וכמשנ"ת לעיל הע' 114 מדברי המנח"י ושאר פוסקים במקום שיש ספיקא דדינא ממקום אחר דהמוחזק בצ'ק חשיב מוחזק.

¹⁴⁴ כנ"ל הע' 8 דלדעת הש"ך אף שט"ח רגיל הוא כגבוי בספק ממקור"א, ואף בשטר שאין גובין בו ממשעבדי.

¹⁴⁵ והיינו כשיש הוכחה מהקדמת הצ'ק שהיה בדעתו למחול לו אם יארע לו אונס.

¹⁴⁶ כ"כ בעיונים במשפט הנ"ל, דכיון שיש בידו למסור הצ'ק לאחרים, ואז לא יוכל הבעלים לעכב גביית הצ'ק, דאותם אחרים יכולים לתבעו מכח תקנת השוק כיון שנטלוהו בתום לב, וכנ"ל פי"ה ענף ב, וא"כ שפיר נחשב בזה כמחילה והסכמה שאם יאנס לא יעכב את גביית הצ'ק.

¹⁴⁷ דיש בזה ספיקות וכנ"ל, ולכן אף למש"כ הפוסקים לחלוק על דעת השבו"י שכתב דמועיל תפיסה בכל הני אופנים שיש ספק, זהו דוקא באופן שלא הקדים לו שום דבר, אבל כאן שמסר לו צ'ק, ולפי"ד כמה פוסקים מותר לו לגבותו אף כעת, אי"כ כל שכבר גבאו ודאי דאין מוציאין ממנו. ¹⁴⁸ דמ"מ מידי ספיקא לא נפקא, דשמא לא ס"ל טעמא דמחילה, ושמא הצ'ק לא הוא כגבוי,

שיש בו פסול אחר שאינו יכול לגבותו בבנק], ומאידך צ'ק בנקאי הוא כתשלום גמור, כי החוב נעתק ממנו להבנק ואין הלזה יכול לטעון שום טענות פטור¹⁵⁰, ודין צ'ק פתוח כבר נתבאר לעיל דהוי כשטר גמור כשממלא את הפרטים¹⁵¹, וראה בהערה בדין צ'ק במטבע חוץ או צ'ק מאוחר¹⁵².

ורדין צ'ק למוטב בלבד לענין הדברים שהוא נגבוי ממש כבר נתבאר לעיל בסעיפים כג דא"י נגבוי.

150 הנה בדין צ'ק בנקאי לענין שמיטה ונדוניית חתנים ואבק רבית כבר נתבאר לעיל כ"א במקומו, ולענין מחילה, מיגו להוציא ומוחזקות, הרי כיון שגביית צ'ק כזה הוא מהבנק, הרי לא שייך כל הנידון שיועיל מחילת המלוה להלוה דהרי עומד לגבותו מהבנק ולא מהלוה, וכן לא שייך להסתפק בדין מוחזקות ומיגו להוציא, וה"ה דודאי חשיב כהקדמת מעות בכל הני דינים הנ"ל שמועיל בזה הקדמת מעות.

151 כמשנ"ת לעיל הע' 70, 93.

152 הגר"ש שטערן זצ"ל אב"ד דבערצין, (הו"ד בספר מילי דנויקין להר"א ברנשטיין עמ' קלח)

כתב במי שהוצרך להעביר את בנו לת"ת אחרת באמצע הזמן, דאף שכותבין שטר התחייבות [הוראת קבע] על כל השנה, לא מיקרי הקדמת מעות להת"ת, ואינו חייב לשלם אלאחר הזמן שהוציא בנו, והוסיף דה"ה כשנתן צ'קים על כל השנה מ"מ כיון שיוכלין לבטל הצ'קים לא מיקרי כתשלום, ונראה דמה דפשיטא ליה זהו לגבי הצ'קים שעדיין לא נגבו, אבל אם כבר גבו הצ'קים, אין מוציאין מידי הת"ת, ואולי י"ל דכיון דמירי בצ'ק של חו"ל שכידוע אין לו כ"כ תוקף וחוזק כמשפטי הצ'ק בא"י, ויש אפשרות לבטל צ'ק אף לאחר שכבר נתכבד בבנק ללא שום סיבה, וא"כ י"ל דאף לאחר שכבר נגבה הצ'ק חייבים הת"ת להחזיר המעות להאב וי"ל דתלוי בטעם הדבר דאם הטעם משום מוחזקות ככה"ג שגבו כבר חשיבי מוחזקים משא"כ אם הטעם משום מחילה י"ל שסמך עצמו שיוכל להחזיר ולעכב הצ'קים, וצ"ע בכל מקרה לגופו.

ובאופן שנתן לו צ'ק מאוחר אף בצ'ק שקלי י"ל דהוי ריעותא בהמחילה, ד"ל דלכן איחר את זמן הפרעון, כדי שיוכל לעכב את גביית הצ'ק, ולא עלה בדעתו שכשמוסרו לאחר לא יוכל לעכב

ובדין מיגו להוציא בסיוע צ'ק, להסוברים דעיקר תוקפו של הצ'ק שיועיל לסייע במיגו, הוא משום דמהני נגד טענת פרעון א"כ בצ'ק שהוא למוטב בלבד נתבאר לעיל פ"ב הע' 62 דלרוב הטעמים יש לזה תוקף לטענת פרעון, וא"כ ה"ה בנידו"ד לצד זה מהני לענין מיגו להוציא או דהוי ככת"י בעלמא. וכן נראה דלא נחשב כהקדמת מעות בדינים הנ"ל, דלא שייך בזה מוחזקות כיון שרק הוא יכול לגבותו ממנו, וגם לא שייך בזה סברת מחילה, דכיון שהגביל את הצ'ק אין כאן הוכחה שמחלו, דמכיון שיש אפשרות לבטלו לא איכפת ליה בזה שאם יפנה להוצאה לפועל יוכיח שלא עשה לו המלאכה וגם י"ל שסומך עליו שלא יפנה להוצל"פ משא"כ בצ'ק סחיר אינו יודע למי יגיע הצ'ק שהוא יחייבו בהוצל"פ.

ובספר משפט הפועלים כתב לחלק דלגבי דין הקדמת מעות במעביד שנאנס, בזה אם נתן לו צ'ק למוטב בלבד לא הוי כמחילה, משא"כ לגבי מעביד שרוצה לפטר את הפועל, אז אף בצ'ק למוטב בלבד יכול הפועל לגבותו (ע"ש בפי"א הע' נו ופס"ו הע' נב), ולכאור סברתו בזה דלגבי אונס דפועל צריך הוכחה יותר גדולה שגמר בדעתו ליתן המעות בכל גווני, משא"כ כשהמעביד מפטר את הפועל, סגי בהוכחה כל דהו, ולכן אף צ'ק שהוא למוטב בלבד הוי הוכחה שגמר ומחל לו אם יפטר אותו באמצע, [וראיה לזה משיטת הש"ך גופיה דלגבי אונס דפועל נקיט דאף כשהקדים מעותיו הפועל מחזיר הדמים, ואילו בדין בעה"ב שחוזר בו נקיט דכשהקדים מעותיו אין הפועל צריך להחזיר לו המעות], אמנם בנידו"ד יש לרדן דאין חילוק בזה, דכיון דחזוין שהגביל את הצ'ק וכתבו למוטב בלבד, הוי הוכחה שרצה להגביל את זכויותיו של הפועל, ולכן לכאור אם נאמר דשייך בזה סברת מחילה שייך בכל גווני, ואם נאמר דכיון שהגביל את הצ'ק הוי הוכחה שלא נתכווין למחול לו, א"כ בכל גווני לא הוי כמחילה וי"ל ע.

ענף ו - אופנים נוספים שממרני וצ'ק נחשב כגבוי

ירושת בכור פי שנים בחובות שחייבים לאביו וירושת הבעל

14. עוד מצינו נידון בפוסקים בדיון ירושת בכור, שאינו נוטל פי שנים רק בממון שהיה תחת יד אביהם בעת שירשוהו ולא בראוי לבא לאחר מכן, ואם ישנם בעלי חובות שחייבים מעות לאביו אין הבכור נוטל פי שנים בדמי תשלום החובות¹⁵³, ובחוב שיש עליו שטר ממרני י"א דלהסוברים שנחשב כגבוי הבכור יטול בהם פי שנים¹⁵⁴, ויש חולקים¹⁵⁵.

בהנ"ל בחובות שיש ע"ז צ'ק

15. לאור האמור מי שמת והשאיר צ'קים של אחרים שעדיין לא גבאם, להסוברים דהצ'ק נחשב כגבוי¹⁵⁶ יטול בזה הבכור פי שנים¹⁵⁷, משא"כ להסוברים דהוי כשט"ח בעלמא¹⁵⁸ אף שהצ'ק הוא כשטר לכל המוציא, אינו גובה בזה פי שנים¹⁵⁹, וי"א דלענין ירושת בכור כל שטר שנמכר בשוק בשווייתו המלאה ולא בניכוי אחוזים מסויימים הרי זה נחשב כממון גמור לענין ירושת בכור ונוטל בו פי שנים¹⁶⁰.

מיקרי", אך מסיק דכיון שיש בהם ירדות שערם לא חשיב מוחזק.

155 וכמסקנת הנח"י שם דלא נחשב כגבוי ממש, ורק לענין דנזיית חתנים הוי כגבוי.

156 כנ"ל הע' 45 בדעת הגר"מ פיינשטיין והגר"שז אויערבאך והגר"י פישר וצ"ל והגר"ש וואזנער שליט"א.

157 וכמ"כ הנחל יצחק להסוברים דממרני כגבוי כנ"ל בסמוך.

158 כנ"ל הע' 49 בדעת הגר"ש אלישיב שליט"א ודעימיה.

159 דכבר כתב הנוב"י (ח"א חו"מ סי' לא) דשטרי ליסטען (סוג שטר סחיר כעין מניות דזמנינו) אף שהם לכל המוציא מ"מ לא נחשב כגבוי לענין ירושת בכור, וה"נ א"נ דהצ'ק אינו אלא כשט"ח רגיל, וכש"כ להסוברים דהוי כהוראה בעלמא, ודאי דל"ח כגבוי, וכן נקט לדינא בפתחי חשן (ירושא פ"ב הע' נז): "ומהאי טעמא נראה דאפילו ממרני וצ'קים בזמנינו הם בכלל ראוי".

160 כ"ה בחילופי המכתבים שבין הגה"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת לבין הגה"ק מאוסטורבצא וצ"ל (הו"ד בסוף ספר חידושי הגר"ח סנקרוביץ ר"י שפת אמת סי' ל), יעו"ש שדנו בדיון שטרי ליסטען לענין ירושת בכור, והאמרי אמת כתב "ובזה דומה המנהג שנקרא מוחזק" וכו', והגה"ק

הגביה, כמו"כ יש מקום לחלק בזה דבסתם פועל אף כשנותן צ'ק מאוחר נותנו ע"ד שיעבירונו לאחרים ונמצא שנתנו לשם תשלום, משא"כ בתשלום לת"ת שנותנים צ'קים לתשלומים א"כ ישנם אופנים שאינו חושש שימסרוהו לאחרים.

153 ב"ב (קכד, ב): "אמר רב יהודה אמר שמואל אין הבכור נוטל פי שנים במלוה", וכן נפסק בשו"ע (רעח ס"ג).

154 היינו לדעת הסוברים שזהו כגבוי ממש, מבואר בנחל יצחק (סי' יב) בתו"ד דלפ"ז אף לענין בכור מהני וז"ל: "ומה"ט י"ל גבי ירושת בכור לכאורה דיהיה נוטל פי שנים, משום דהוי מוחזק ולא ראוי, כיון דלא מיחסר גוביינא כלל אי נימא כגבוי דמי כמש"כ רש"י בכ"ד לב"ש דכגבוי דמי, דאין כאן חוב כלל ומקרי מוחזק" וכו', וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (מהדר) חמישאה סי' עא): "והנה לכא' היה נראה לי דגם לענין בכור וגם לענין בעל שמגרש לאשתו, דבראוי אין נוטלין, אם היו ממרני דחשיב כגבוי שוב נוטלין, דכל הטעם שאינו יורשין בשטר דבשטר לא חשיב מוחזק", ובהמשך דבריו הביא מש"כ הנוב"י דאובליגאטין [שהם כעין שטרי מניות למוכ"ז] חשיב ראוי וא"כ ה"ה ממרני, אולם דממרני עדיף כיון שיכול להגבותו מקרי מוחזק: "ותדע דאל"כ גם הבנקאטין שלנו לא יהיה מיקרי מוחזק כלפי בכור והרי גם הם אינם רק שטרות, וע"כ דזה גופא ממון

דין כספים שבבנק, צ'ק למוטב בלבד, צ'ק בנקאי, ודין ירושת הבעל

ד.ח. אולם במעות המופקדים בבנק יבואר להלן פרק יט סעיף כג דהסכמת רוב הפוסקים שאינו נחשב כגבוי¹⁶¹ [אף כשניתן לכתוב ע"ז צ'ק ולגבותו] לא נחשב כזה כגבוי¹⁶², [ובדין גוף שטרי הכסף דזמנינו ראה בהערה¹⁶³], וכן צ'ק שיש לו מאחרים אך הוא למוטב בלבד, לא נחשב כגבוי ואין הבכור נוטל בהם פי שנים¹⁶⁴, ובדין צ'ק בנקאי ראה בהערה¹⁶⁵.

וכנ"ל, אבל צ'ק שיש לו על חשבונו הפרטי מהבנק אינו נחשב כחפץ הנמכר, אלא שיש אפשרות לגבות בו מהבנק אבל אי"ז כשט"ח על הבנק וכמשנ"ת בזה לעיל פ"א הע' 36 ע"ש, וכש"כ לאחר מיתת האב שידוע שהבנק אינו עושה שום פעולה בכספי החשבון לאחר מיתת בעל החשבון, אא"כ יש צו ירושה, וא"כ הרי למעשה אין שום אפשרות להוציא הממון מהבנק, והוי ראוי, משא"כ בצ'קים שיש לו מאחרים שהם בחיים, ושפיר יש להם הילוך בשוק הוי כמחזק בזה להני פוסקים הנ"ל.

163 הנה מש"כ האמרי אמת במכתבו הנ"ל בהע' 161 דשטרי המעות של המדינה ג"כ אינו ברור

דהוי מחזק, לכא"ל למאי דמסיק הגה"ק מאוסטורבצא דשטרות שיוצאין בשוק בשוויותם המלאה הוי כמחזק לענין בכור, א"כ פשוט דמעות הממשלה הוי כמחזק ונוטל בהם הבכור פי שנים, ויש לציין מש"כ בהגרעק"א שו"ע סי' רעח ס"ג דהבנקאטין נחשבין כמחזק ולא כראוי, וכן נקטו הפוסקים, אף בשטרי המעות בזמניהם דאף שהיו עומדין לגבות בזה כסף אמיתי מהבנק, מ"מ נחשב כמחזק, וכש"כ בזמנינו שהמעות עצמם נחשבים כעובר לסוחר, ואינם עומדים לגבייה, והארכנו בזה במקו"א, אלא דהמעות המופקדים בבנק גרעי בזה כיון דאין כאן דבר שיש לו שוויות ומחסר גוביינא, ולכן אף גרע מצ'קים שיש לאביהם על אחרים שנתבאר לעיל דכיון שנמכר בשוק בשוויותם המלאה י"א דהוי כמחזק לענין בכורה, דכיון שיש לו הצ'קים תח"י שייך לקוראו מחזק].

164 פשוט דכיון שאין לו הילוך כלל בשוק, הוי כשטר חוב בעלמא שאין הבכור נוטל בזה פי שנים.

165 יש להסתפק בזה דצ'ק כזה נחשב כחוב מהבנק לאביהם ואין שום אפשרות לעכב את גבייתו, ויתכן שכבר נחשב כגבוי, ומאידך כיון שעפ"י רוב צ'ק כזה אינו עומד לימסר מיד ליד, י"ל דהוי כשטר חוב בעלמא וצ"ע.

מאוסטורבצא כתב ע"ז שהוא אינו יודע מהמנהג, אולם לדינא אף שהנודע ביהודה נקיט דהוי ראוי (כדלעיל בסמוך) מ"מ נראה לדונם כמחזק וז"ל (באות י) בתו"ד: "והנה כל זה בסתם שטרות, אבל בשטר לכל המוציא דא"צ להקנות השעבוד, רק כשמוסר לו השטר שוב ממילא אישתעבד הלוח למי שהשטר בידו, שוב שפיר חולק הבכור בשטר זה פי שנים", וראה שם (באות כ): "אבל בשטרי ליסטען וכדו' שיוצאים בהוצאה בכל הדמים הכתובים בו", וכו', ומבואר דס"ל דכל שטר לכל המוציא [וחו' השטרי ליסטען כנ"ל, וכמש"כ שם באות טז ע"ש], שיוצא בשוק בשוויותו, שפיר חשיב כגבוי לענין בכור, דחסרון גוביינא ליכא כיון שיש לו שוויות בעצם, וגם אין הבכור צריך שהאחים יקנו לו את השטר לגבות מכחם, כיון שהוא שטר לכל המוציא, [ואף דבנוב"י לא כתב כן צ"ל שחולק ע"ד, או דהנוב"י מיירי באופן שאינו יוצא בשוק בשוויותו המלאה, דכ"מ שם פשטות הדברים, וכאן מיירי כשיוצא בשוק בשוויותו המלאה וכנ"ל].

161 הנה בדין זה האריכו פוסקי זמנינו והבאנו דבריהם להלן פרק יט סעיפים יט- כג וע"ש דר"פ נקטו לדינא דאף דיש אפשרויות קלות לגביית הכספים שבחשבון עו"ש בבנק, מ"מ הוי כהלואה ומיקרי ראוי, וכ"ה בחילופי המכתבים הנ"ל: "נשאר כספים בבנק וכו' אשר לענ"ד אלו נקראים ראוי, מה לי חייב לו בנק או איש פרטי, ואפילו אם היה חוב בבאנק הממשלה וכו', אשר גם שטרי המדינה אינה שפה ברורה שיהיה נקרא מחזק", והגה"ק מאוסטורבצא השיבו (שם אות לט): "נ"ל פשוט כדברי כ"ק שליט"א [וצ"ל] דהוי ראוי, ולא דמי לעיקסא ממש שנחלקו בו הגאונים דפלגא פקדון הוי מחזק, דקעת הוא הלואה רק עצה"ע ע"ש ודבריו נכונים" וראה בזה עוד להלן פרק יט באורך.

162 כ"נ פשוט דאף א"נ דכשיש לו צ'קים מאחרים הוי כגבוי, היינו משום דזה גופא נחשב כשו"כ

דין ירושת הבעל כדין ירושת בכור, וכל שהבכור נוטל פי שנים גם הבעל נוטל פי שנים בנכסי אשתו¹⁶⁶.

שבועת מודה במקצת כשתובעו בשטר בעדים

פ. מי שתובע מחבירו סכום של מאה והלה מודה רק בחמישים, הריהו מחוייב שבועת התורה מדין מודה במקצת¹⁶⁷, אולם אם המלוה תבעו בשטר שיש עליו עדים [ונכתב בו שלוח חמישים והוא תבעו מאה דהיינו שתבעו חוב נוסף שנעשה ביניהם בעל פה, והלה מודה רק בהחוב שיש עליו השטר], אין בזה דין שבועת מודה במקצת¹⁶⁸, ובמעם הדבר ו"א משום דהוי כהילך¹⁶⁹, וי"א משום דהוי ככפירת שעבוד קרקעות, ואין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות¹⁷⁰, וי"א משום דהוי כממון שאינו יכול לכפור בו ואין זה נחשב כהודאה¹⁷¹.

בהנ"ל כשתובעו בממנו או צ'ק אם נפטר מדין שבועה

מ. בחוב שיש עליו שטר כתב יד בנאמנות¹⁷² נחלקו הפוסקים אם יש בזה דין מודה במקצת, וי"א דכיון שאין גובים בו ממשעבדי יש בזה דין שבועת מודה במקצת¹⁷³, ויש חולקים שנחשב כממון שאינו יכול לכפור, כיון שאין אפשרות לטעון ע"ז פרעתי¹⁷⁴, וה"ה כשיש לו כנגדו שטר ממנו¹⁷⁵, ולפי"ז כשלוח מחבירו ונתן לו צ'ק לשם שטר כדי

171 כ"ה בר"מ (פ"ד מטוען ה"ד): "שהרי השטר לא תועיל כפירתו בו, והרי כל נכסיו משועבדים ואפי' כפר בו היה חייב לשלם", וראה בב"י (ריש ס' פז) שביאר דהסברא בזה דבכה"ג לא מיחשב הודאה, אמנם בקצוה"ח (פז סק"ה הוכיח דהסברא משום דחשיב כהילך.

172 היינו דאף דבעלמא בשטר כת"י יכול לטעון פרעתי, אבל כשכתב בו נאמנות מהני נגד טענת פרעתי וכן"ל פ"ב סעיף ה.

173 כ"ה בשו"ע (פח סכ"ט), וכן נקיט שם התומים (סקי"ט) דהעיקר לדינא דבעינן גם לטעמא

דשעבוד קרקעות, והסכים לדבריו בנתי' (שם סק"י).

174 כן נקיט הש"ך (שם סקנ"א) דהעיקר כדעת הרמב"ם דגם בכל ממון שאינו יכול לכפור ליכא שבועת מודה במקצת אף כשאין בזה שעבוד קרקעות, ועכ"פ לכה"פ הוי ספיקא דדינא, ואולינן לקולא לנתבע ואין מחייבין אותו שבועה.

175 בעטרת צבי (שם סקל"ג) הביא דברי הש"ך דהוי ספיקא דדינא, והוסיף: "ונראה לי דה"ה

בממנו"ם שלנו דהוא יותר טוב מכתב יד", והיינו דלדעת הש"ך גם בזה הוי סד"ד אם משביעין אותו [משא"כ לדעת החולקים דבעינן שיהא בזה שע"ק].

166 שכן גם הבעל אינו יורש בראוי לבא לאשתו לאחר מיתתה, כמבואר בב"ב (קיד, ב) ובשו"ע (אבהע"ז סי' צ ס"א), וא"כ הדין הוא כנ"ל, שכשיש לה צ'קים מאחרים תליא בשיטות הנ"ל אם נחשב כגבוי, משא"כ בכספי חשבונה שבבנק. ויש לציין דאם הכסף כבר היה בידה והלוותם אח"כ מבואר בשו"ע שם דהבעל יורשה דהכסף נחשב כנכסי מלוג וקיי"ל דכשמכרה נכסי מלוג הבעל מוציא מיד הלקוחות וה"נ הוא מוציא מהלוה עיש"ה.

167 משנה דשבועות (לח, ב) ובכ"מ ונפסק בשו"ע (פז ס"א).

168 כמבואר בסוגיא דב"מ (ד, ב) ונפסק בשו"ע (פח סכ"ח).

169 לשון הגמ' שם "והאי שטר דקא מורי ביה הילך הוא", ומפירש"י משמע דמכח השעבוד קרקעות נחשב כאילו יש לו כבר תשלום על החוב, וכל שהודה במקצת ושילם לו מיד על חלק ההודאה, אינו מחוייב שבועה כמבואר בסוגיית הגמ' (שם ד, א) ובשו"ע (פז ס"א).

170 כ"ה בסוגיית הגמ' שם (ד, ב) שיש טעם נוסף משום דהוי כפירת שע"ק, וראה בזה בנתי"מ (פח סק"י) ובחזו"א (חו"מ ליקוטים סי' כ) ע"ד הגמ' הנ"ל.

שיגבנו אם לא ישלם לו במזומן¹⁷⁶, א"כ לדעת הסוברים שהצ'ק נחשב כגבוי¹⁷⁷, נראה דה"ה דכשיהיה אח"כ דו"ר ביניהם על סכום החוב אין בזה שבועת מודה במקצת¹⁷⁸, ולהסוברים שנחשב כשט"ח בעלמא¹⁷⁹, מ"מ כיון דהוי כשטר בנאמנות שאין אפשרות לטעון עליו פרעתי¹⁸⁰, הרי זה תלוי בפלוג' הנ"ל אם חשיב כמזומן שאינו יכול לכפור¹⁸¹, ולכן לדינא יש לפשר ביניהם¹⁸², ומיהו כשהצ'ק ניתן לשם שוויתו נראה דאין בזה דין שבועה¹⁸³ ובצ'ק למוטב בלבד, ראה בהערה¹⁸⁴.

נתן לו צ'ק [של עצמו או של אחרים] על חלק ההודאה אם חשיב הילך

מא. תבעו מאה והודה לו בחמישים ושלם לו החמישים תיכף ומיד, אין בזה שבועת מודה במקצת כיון שאמר לו הילך מיד מעותיך¹⁸⁵, ואם נתן לו צ'ק שלו על סכום החמישים, להסוברים שנחשב כשט"ח בעלמא, פשוט שאין זה כהילך כיון שעדיין חסר

176 והיינו שנתן לו הצ'ק כדי שיהא בידו שאם לא ישלם לו יוכל מיד להציגו לגבייה לפרעון החוב.

177 וכנ"ל הע' 45 דמה"ט אינו משמט בשביעית, והיינו ע"כ משום דחשיב כתשלום על החוב, ולא אמרינן דנחשב רק כאופן מסויים של גביית החוב, אלא שאנו מתייחסים לחוב זה כאילו כבר נפרע מהלוה, והיינו דהוי כפרעון מותנה כמשנ"ת בכ"מ.

178 דאף דאין בזה שעבוד קרקעות, מ"מ לדיעה זו א"צ לזה, דכיון דחשבינן להחוב כפרוע, הוי כהילך ממש, ואף דודאי חשיב כפרעון מותנה שהרי אם הצ'ק יחזור יכול לחזור ולתובעו וכמשנ"ת לעיל בכ"מ, מ"מ לעת עתה אנו מתייחסים לחוב זה כאילו כבר נפרע, ונראה דאף שנחלקו הפוסקים בחוב שיש עליו שטר אם חשיב כהילך, ראה בזה מש"כ הרב שלמה פיינגנבוים שליט"א באבן המשפט סי' טז, מ"מ לדיעה זו הצ'ק עדיף דחשיב כפרעון גמור, משא"כ במשכון אף באופן שנתן לו רשות למוכרו ולגבות חובו בזה מ"מ אינו עומד לכך. ויש להוסיף דכיון שמתייחסים להצ'ק כאל פרעון על חלק זה א"כ נמצא שחלק זה אינו בכלל התביעה ובשבועת מודה במקצת בעינן תביעה המחייבת ראה בקובץ באו"י מאמרו של הגר"ר בנימין מרק.

179 כנ"ל הע' 49 בדיעות הפוסקים דלא עדיף הצ'ק משאר שט"ח, וכש"כ להסוברים דלא חשיב אלא כהוראה בעלמא.

180 כמשנ"ת לעיל פ"ב ענף ג דלכו"ע הצ'ק חשיב כשטר לענין טענת פרעתי, משום מנהג, דינא

דמלכותא, תקנת המנהיגים, וגם משום שחושש הוא להשאירו בידו לאחר הפרעון.

181 והיינו דלדעת הש"ך הוי כשטר כת"י בנאמנות דאין בזה שבועת מודה במקצת, משא"כ להשו"ע והתומים ונתי' חייב שבועה כיון שאינו עומד לגבייה ממשועבדים.

182 והיינו דבכל מחוייב שבועה בזמנינו הרי קיי"ל דלא נחתינן לחייבו שבועה אלא שמפשינן.

וראה בזה לעיל פ"ט סעיף יט בשיעור ואופן הפשרה, וכאן דהוי ספק מחוייב שבועה, יש לפשר בחצי מפשרה רגילה שהיינו עושים אילו היה מחוייב שבועה בודאי. ואף דבלא"ה יש כאן חיוב שבועת היסט ויש לפשר בגללה, מ"מ נפק"מ דשבועת היסט הוא מדרבנן ושבועת מודה במקצת הוא מדאורייתא ויש נפק"מ בסכום הפשרה בזה.

183 הנה באבן המשפט הנ"ל [סי' טז אות כ-כו] האריך טובא בהאי דינא ומסיק דאי"ז ברור אם נחשב כפרעון, אמנם כאמור דין זה הוא בפלוג' מפוסקי דורנו וכמשנ"ת, אך כאמור לעיל כ"ז כשהצ'ק ניתן לשם שטר, אבל כשניתן כדי לגבות בו את חובו ויכול למוסרו לאחרים ולסחור בו, נראה דלכו"ע מהני ליחשב כפרעון וכדלעיל סעיף טז.

184 כשנתן לו צ'ק למוטב בלבד, לא הוי כגבוי, ואתאן בזה רק משום דאין נאמן בזה בטענת פרעון, להסוברים דגם בצ'ק למוטב בלבד ל"מ טענת פרעון כנ"ל פ"ב סעיף יז.

185 וכמבואר בכ"מ ד, ב.

גבייה¹⁸⁶, ולהסוברים דהצ'ק נחשב כגבוי יש שכתבו דמ"מ לענין הילך יש להסתפק אם מהני ליחשב הילך¹⁸⁷, ונראה דבסתמא כשנוטלו לשוויותו חשיב כהילך וכן באופן שיכול לכופו לקבל הפרעון בצ'ק¹⁸⁸, ואם שילם לו בצ'ק שיש לו על אחרים¹⁸⁹, אם אין לו מזומנים דאז יכול לכופו לקבל הצ'ק לפרעון, א"כ נראה דודאי חשיב הילך¹⁹⁰, אבל כשיש לו מזומנים להסוברים דאף בכה"ג יכול לכופו לקבלם בפרעון נראה דחשיב כהילך משא"כ לדעת החולקים¹⁹¹, וראה בהערה בדין צ'ק בנקאי או למוטב בלבד בזה¹⁹².

שבועת היסט בחוב שנתן ע"ז צ'ק

מב. י"א דהתובע לחבירו בצ'ק נחשב כגבוי לענין חיוב שבועת היסט, שאנו דנים את

הוא כפרעון]. וברין השני כשיכול לכופו לקבלו בפרעון ראה מש"כ לעיל פ"ו סעיפים לו-לט ובפ"ג סעיף ל דיני פרעון חוב בצ'קים שלו או שיש לו מאחרים, ונתבאר דכשהלוהו במזומן יש להסתפק אם יכול הלוה לכופו לקבל צ'ק של עצמו לפרעון, וא"כ להצד דא"י לכופו תלוי בהנידון הנ"ל אם חשיב הילך, וכשהלוה ע"י צ'ק לכאור' יכול לשלם לו ג"כ בצ'ק, ובכה"ג לכאור' חשיב הילך, וכן שמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל דשפיר חשיב הילך, ולכאור' דבריו שייכים דוקא בכה"ג שיכול לכופו לקבל הצ'ק לפרעון, ונראה דלמש"כ לעיל שם דאם כבר משך לו התשלום זמן רב דאז יכול לסרב לקבל ממנו צ'ק לפרעון, וה"נ בכה"ג אי"י הילך.

189 והיינו שנתן לו צ'קים שיש לו מאחרים בהסבה, ויש להם הילוך בשוק.

190 וכמשנ"ת לעיל פ"ו ופ"ג (שם) דבכה"ג יכול לכופו לקבל זאת לפרעון, ולכן שפיר חשיב הילך בזה נודלא כמש"כ באבן המשפט סי' טז בסופו דבכל גווני פעון בצ'ק לא נחשב הילך].

191 ראה משנ"ת שם פלוג' פוסקי דורנו אם יכול לכופו לקבל צ'ק של אחרים לפרעון גם כשיש לו מזומנים, ונידוד' תלוי בהנ"ל דלהסוברים שיכול לכופו ליטלו לפרעון שפיר חשיב הילך, משא"כ להחולקים יש לומר דלא חשיב הילך וכנ"ל בהע' 188 בפרעון בצ'ק של עצמו.

192 הנה בדין פרעון בצ'ק בנקאי ראה בזה לעיל פ"ו הע' 194 דנראה שיכול לכופו לקבלו בפרעון, וא"כ ה"ה דבנידוד' מיחשב הילך, אולם בצ'ק שהוא למוטב בלבד ודאי דאינו יכול לכופו לקבלו בפרעון ולא חשיב הילך.

186 והיינו שלא הוסיף לו כלום בזה שנתן לו הצ'ק, דמתחילה היה זה חוב בע"פ ועתה זהו חוב שיש עליו שטר כת"י, ואף דהצ'ק הוא סחיר, מ"מ כיון שאנו מתייחסים לזה כשט"ח בעלמא, אינו יכול לכופו להמלוה לחושבו כפרעון וכהילך.

187 דלכאור' י"ל דכיון דחשיב כתשלום גמור, שפיר מיחשב הילך, ואף דזהו כפרעון מותנה אם הצ'ק לא יחזור, מ"מ לדיעה זו אנו מתייחסים לחוב זה כפרוע וכנ"ל, אמנם יש לחלק דאי"ז דומה להנ"ל דחשיב כפרעון בדין שמיטה, דשם מיירי שנתן לו הצ'ק בשעת ההלוואה והסכים המלוה להלוותו באופן זה שצ'ק זה יהא לפרעון החוב, וכן כשנתן לו הצ'ק לאחר ההלוואה בהסכמת המלוה, הרי גם בזה כיון שלמעשה הסכים המלוה לכך נחשב מעתה החוב כפרוע, אבל בנידוד' שהמלוה תובעו מאה והלוה מודה לו בחמשים ונותן לו עתה צ'ק ע"ז, הרי המלוה יכול לומר שאינו רוצה לפרעון רק במזומן, כשיש ללוה מזומנים, ואף כשאין לו רק מטלטלים יתכן שיכול לסרב לקבל ממנו צ'ק בתורת פרעון גמור, ויכול לומר שנוטלו אך ורק לגבותו בבנק, ורק לאחר הגבייה ייחשב החוב כפרוע, וא"כ בכה"ג אי"ז הילך, וכ"כ באבן המשפט שם.

188 הנה כבר נתבאר בכ"מ דבסתמא נוטל הצ'ק לשם פרעון בשוויותו שיש לו הילוך בשוק וכש"כ באופן זה כשרואה שמעכב ממנו הפרעון ודאי ניחא ליה עכשיו ליטול הצ'ק ולהיות בטוח כמה שאפשר בזה, ובסתמא נוטלו לשם פרעון נדחרי אם יהא שינויי שער הדולר וכדו' לא יוכל לחזור עליו וכמשנ"ת לעיל פרק ח ע"ש, ואף דזהו פרעון מותנה כנ"ל פרק ה הע' 191 ופ"ב סעיף כט זהו אם יחזור הצ'ק ולא יכובד בבנק אבל עצם הצ'ק

התובע בצ'ק כאילו כבר גבה המעות ושייך לחייבו ע"ז שבועת היסת¹⁹³, ויש חולקים דכיון שאי"ז אלא כשט"ח בעלמא, לא נחשב כאילו כבר גבה, ואין עליו עדיין חיוב שבועת היסת¹⁹⁴, [אלא שלפעמים יכול לגלגל עליו שבועה וראה בהערה¹⁹⁵].

המוחזק בשטר חוב אם יכול לומר שאינו שלו

מג. הפוסקים דנו בלזה שטוען על ממון שנמצא תחת ידו שאין זה שלו אלא הופקד אצלו וכדו', אם נאמן למעון כן כשחייב מעות לאחרים ומפקיע הממון מידם שלא יוכלו לגבותו, והסכמת הפוסקים דאינו נאמן אף במקום שיש לו מיגו, דהוי כמיגו נגד חזקה, כיון דחזקה הוא דכל מה שתחת יד אדם שלו הוא¹⁹⁶, אמנם בשטר שאין גוף הממון תחת ידו, ו"א דכשיש לו מיגו נאמן לומר שאין שטר זה שלו, ולא יוכל המלוה לגבות ממנו את השטר¹⁹⁷, [ובאופן שיש לו מיגו דמחילה ראה בהערה¹⁹⁸], וי"א דגם

193 בשו"ת ישכיל עבדי להגר"ע הראיה זצ"ל (ח"ה חו"מ סי"ט) כתב: "לפע"ד מכיון שהשיק של 500 ל"י לא בוטל, עדיין בתוקפו עומד, ועומד לגביינא כ"ז שלא החזיר אותו להתובע, וכל העומד לגבות כגבוי דמי, וע"כ צדקו ביה"ד לפסוק כפשרה על התביעה של השיק" וכו', וכוונתו דכיון שהוא כגבוי שייך לדונו כמחוייב שבועה ע"ז ולכן טוב עשו ב"ד שהחשיבו סכום הצ'ק בחשבון הפשרה, [דבזמנינו בלא"ה מפשרין במקום שיש חיוב שבועה].

194 כ"כ הגרי"ש אלישיב שליט"א לדחות סברת הגר"ע הראיה הנ"ל, דכיון שאי"ז רק כשט"ח, לא שייך לדונו כאילו כבר נחתייב שבועה: "דכל זמן שלא גבה ממנו את הכסף, אין עליו חיוב שבועה, ורק לאחר שיגבה בו את המגיע לו, והצד השני יתבע ממנו בחזרה את אשר קיבל ממנו, אז יש להטיל עליו שבועת היסת" וכו', (ונדפסה תשובתו במילואה, בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קכד ובקובץ תשובות ח"א סי' ר).

195 בגוף הנידון הנ"ל עי"ש מה שהוסיף הגריש"א שליט"א דבעובדא ידידיה שהיה לו עליו תביעה נגדית של 50 ל"י, יתכן שיכול לגלגל עליו שבועה גם על החמש מאות שלא גבה ממנו עדיין, אך אי"ז כשבועת היסת אלא משום גלגול, ונפק"מ שאינו יכול להפכה על התובע ע"ש.

196 שו"ע (סי' צט סעיף א) וברמ"א שם: "ואע"פ שיש לו מיגו שהיה יכול להחזירם או לומר להד"ם, אינו נאמן דהוי מיגו במקום חזקה דכל מה

שנמצא ביד אדם בחזקת שלו הוא, ויש חולקין". וע"ש בש"ך (סק"ו) שהאריך בזה ונקיט דין זה ברור דכל שיש חזקה דכל מה שתח"י שלו אינו נאמן לומר שאי"ז שלו, וע"ש בקצה"ח (סק"ג) דאף דאיבעי לן בב"ב (ה, ב) אי אמרינן מיגו נגד חזקה שאני הכא דחזקה דכל מה שתח"י שלו היא חזקה אלימתא עי"ש.

197 בשו"ע (סי' מז) כתב דרק כשהוחזק השטר בכ"יד, או שהוא ביד שלישי, או שיש בו נאמנות, אינו נאמן לומר דהשטר הוא אמנה או פרוע, דאז אין לו מיגו, אבל כשיש לו מיגו ס"ל להשו"ע דנאמן, וביאר הש"ך שם (סק"ו) דס"ל דלא חשיב מיגו נגד חזקה דכ"מ שתח"י אדם שלו הוא: "דהיינו דוקא בממון או מטלטלים וכה"ג דבר שגופו ממון, משא"כ הכא דנהי שהשטר תחת ידו, מ"מ הממון אינו תחת ידו" וכו', ומבואר מדברי הש"ך דסברת השו"ע דבשטר שאין גופו ממון לא חשיב מוחזק ונאמן אף כשאין לו מיגו, וכ"כ בש"ך סי' צט (סק"ו), וראה בזה עוד בסמוך, ומ"מ הש"ך הביא שם דכיון דדעת הרמב"ן דאף בשטר שייך חזקה דכ"מ שתח"י שלו ואינו נאמן בלא מיגו, ולדינא מסיק הש"ך "ולכן נראה דכאן הוי ספיקא דדינא", אמנם בתומים (שם סק"ו) העלה לעיקר כדעת השו"ע דבשטר ליכא חזקה זו ונאמן אף בלא מיגו ונקיט דלא הוי ספיקא דדינא בזה ע"ש, וראה בזה עוד בסמוך.

198 דין זה כבר דנו בו הראשונים בכתובות (יט, יא) בהא דאיתא שם דאין המלוה נאמן לומר

בשטר ישנה חזקה זו ואינו נאמן אף במיגו¹⁹⁹, ויש שכתבו דיש חילוק בסוג הטענה, שאם טוען שאינו שלו אינו נאמן, ואם טוען אמנה או פרוע נאמן²⁰⁰, [בדיעות נוספות בזה לחלק בין שטר רגיל לשטר למוכ"ז ראה בהערה²⁰¹].

הממון בעצמו תח"י, אך צ"ב דהרי הרמ"א שם מיירי להדיא אף לענין שטרות.

ובחי' הרי"מ (סי' צט סק"ח כתב בתו"ד): "די"ל דגם בשטרות שייך חזקה מה שביד אדם שלו, אולם כיון דהוי רק גורם לממון, א"כ כשאומר אמנה או פרוע אם אמת אין בידו כלום, א"כ המיגו הוא שאין כאן חזקה כלל, משא"כ כשאומר של אחרים דעכ"פ שוה ממון שייך חזקה", ונמצא דלדבריו מה דנקיט השו"ע בסי' מז דבשטר ליכא חזקה זו ונאמן, זהו דוקא כשאומר אמנה או פרוע דעפ"י דבריו ליכא כאן כלל חזקה זו, כיון דלפיי"ד אינו ממון כלל, ניי"ל עוד דבכה"ג אי"ז סותר למה שנמצא תח"י דכיון שנתנוהו לו באמנה שפיר נמצא תח"י אף שאין כאן חוב, וכן כשאומר פרוע והשאיירהו תח"י אי"ז סותר החזקה, משא"כ כשאומר סתם על השטר שאי"ז שלו אלא שייך לאחרים, דאף לדבריו יש כאן שטר חוב שיש בו חיוב, א"כ שפיר הוי כמיגו נגד חזקה דכ"מ שתח"י שלו אף לדעת השו"ע, ולכאור' י"ל דזהו גם כוונת הש"ך לחלק בין סי' צט לסי' מז, אמנם פשטות דבריו ל"מ כן וכ"מ בשער המשפט שמוכא בסמוך שהבין בכוונת הש"ך דבשטרות שאין גופן ממון נאמן אף לומר שאי"ז שלו וצ"ע.

201 בשער משפט (סי' נ סק"א) כתב דלפיי"ד הש"ך דהחסרון בשטר משום דאין גופו ממון א"כ גם בשטר שהוא לכל המוציא וממרני נאמן לומר שאי"ז שלו אלא פקדון הוא בידו, ונכנ"ל בהע' הקודמת שהבין בדעת הש"ך דאף לטענת אינו שלו מהני בשטר, משא"כ להחי' הרי"מ בלא"ה לענין טענת אינו שלו אינו נאמן אף בשטר וכונ"ל, ומסיק בשער משפט דלפימש"כ שם דיש לחלק דהא דלא מהני מיגו נגד חזקה דכל מה שתח"י שלו הוא משום דאמרין כאן נמצא כאן היה, א"כ סברא זו שייכא גם בשטרות, ולכן כל שיש לו ממרני על אחרים, אינו נאמן לומר דשל אחרים הם, ויכול המלוה לגבותם בחובו, ונראה משנ"ל לעיל פ"ו ענף ד בדין גביית חובות משטרות וממרני, ולפיי"ד כש"כ דבשטר רגיל שיוצא על שמו שאינו נאמן

על שטר שאמנה הוא כשחב לאחרים שיש לו בעלי חוב ומשועבד להם מדר"נ אמאי אין נאמן במיגו מצי מחיל להחוב, ותירצו בכמה אופנים, א. דלא ניהא ליה למחול ולהפסיד חובו, ב. דכשיש שדר"נ אין המלוה יכול למחול ולהפסיד להבע"ח, ג. דהלוה מיכסיף למחול ולהפסיד למלוה [עיי"ש בתורה"ה וכוונן ובר"ן ד"ה לעולם]. ולומר שיהא נאמן משום מיגו דאי בעי קלתיה דהיינו שהיה יכול לשרוף השטר זה ודאי לא אמרין דהרי רוצה אח"כ לגבות החוב מהלוה ורק עכשיו אומר כן כדי למנוע מבעלי חובות שלו לגבות שטר זה וגם להצניעו אינו רוצה מהאי טעמא.

199 כ"ה דעת הרמב"ן והביאו הש"ך הנ"ל, ובנחל יצחק (שם סק"א) ביאר בדעת הרמב"ן דס"ל דאף בשטר שייך חזקה דכ"מ שתח"י שלו, משום דלענין זה נחשב השטר כגבוי, והוי ליה כמוחזק בעצם הממון, וראה משנ"ל בזה בבאר המשפט (סי' מז אות יב-יד), דתליא בגדר האי חזקה דכל מה שתח"י שלו, דאם הוא מכח בירור ואומדנא א"כ זה שייך גם בשטרות, אבל אם הוא מכח דין מוחזקות דמחזקין ליה בשלו, י"ל דבשטר שאין גופו ממון לא אמרין האי חזקה, וכעיי"ז מבואר בשער משפט (נ סוסק"א) דאם החזקה מכח בירור דכאן נמצא כאן היה שייך גם בשטרות, ואם החזקה מכח דין לא שייך בשטרות.

200 הנה לפו"ר לדעת הרמב"ן אינו נאמן בשום דבר על השטר כיון דהוי נגד חזקה, ולהשו"ע כיון דאין גופו ממון נאמן בכל דבר שיאמר, אמנה או פרוע או שאינו שלו דפקדון הוא וכדו', אמנם יל"ע לפיי"ד דבשו"ע (סי' מז) נקיט אמנם דכשיש לו מיגו נאמן לומר שהשטר שבידו הוא אמנה או פרוע, ואילו ברמ"א סי' צט ס"א כתב דבין בממון בעלמא ובין "בשטרות שיוצאין על שמו" אין המלוה נאמן לומר שאי"ז שלו אף במיגו, משום דהוי מיגו נגד חזקה דכ"מ שתח"י שלו, ולכאור' הדברים סתרי אהדרי, ובש"ך סי' צט שם עמד בזה וכתב דע"כ דהשו"ע מחלק בין מטלטלים דבזה אינו נאמן, לשטרות דנאמן בזה לומר שאינם שלו, כיון דאין

המוחזק בממרני וצ'ק אם יכול לומר שאינו שלו

מד. בשטר הממרני שהוא כשטר לכל המוציא, להסוברים דהממרני כגבוי נראה דאינו נאמן להפקיעו מבעל חובו בלא מינו²⁰², ולהסוברים דממרני אינו כגבוי תליא בפלוג' הפוסקים הנ"ל²⁰³, ולפי"ז אף בצ'קים של אחרים שישנם תחת יד הלוח להסוברים דהצ'ק כגבוי אינו נאמן להפקיעם מבעל חובו, ויכול הבע"ח לגבות הצ'קים בחובו²⁰⁴, ולהסוברים דאינו כגבוי לכא' הו' ספיקא דדינא כנ"ל, ויש לצדד דבצ'ק לכו"ע שייך חזקה כל מה שתח"י שלו ואינו נאמן להפקיע הצ'קים מבעל חובו אף במיגו, משום דהו' כגבוי או משום דהו' כחפץ הנמכר²⁰⁵, וראה בהערה באיזה אופן שייך שיהא לו מיגו²⁰⁶.

צ'ק רגיל, למוכ"ז, בנקאי, למוטב בלבד, דין שבועה, ודין צ'ק של אשה

מה. הדין דלעיל נראה דהוא בין בצ'קים שהם על שם הלוח ובין בצ'קים שהם למוכ"ז²⁰⁷, [וראה בהערה בדין צ'ק בנקאי או למוטב בלבד²⁰⁸], ואם הלוח טוען שהצ'קים

לומר שאינו שלו דודאי יש בזה חזקה דכאן נמצא כאן היה.

אמנם בחי' הרי"מ הנ"ל בריש דבריו, כתב דיש לחלק דדוקא בשטר שהוא על שמו, אינו נאמן לומר שאי"ז שלו, אבל בשטר שהוא לכל המוציא נאמן ע"ש.

ועכ"פ נמצינו למדים דלדעת השער משפט בכל שטר אינו נאמן לומר דאינו שלו וכ"ה דעת הרמב"ן דהו' כגבוי, ולדעת החי' הרי"מ בדרך א' בשטר שהוא על שמו אינו נאמן ובשטר שהוא לכל המוציא נאמן, ולדעת החי' הרי"מ בדרך ב' כשאומר אמנה או פרוע נאמן, וכשאומר שאינו שלו אינו נאמן, ואין חילוק באיזה שטר מיירי, וכאמור לעיל צ"ל כן בדעת הרמ"א [וגם בדעת הש"ך מוכח כן, אף דסתימת דבריו ל"מ כן].

202 כן נראה לכא' דלדעת הרמב"ן שכל שטר שנחשב כגבוי לענין זה כש"כ בממרני שנחשב כגבוי אף לשאר דברים דהו' כגבוי לענין זה, ויש לצרף בזה דעת החי' הרי"מ דבכל שטר אינו נאמן לומר שאי"ז שלו, וכן דעת השער משפט כנ"ל.

203 והיינו דלדעת התומים הנ"ל בהע' 197 לא הו' ספיקא דדינא ואי"ז כגבוי לענין זה וככל שטר, ולדעת הש"ך הו' ספיקא דדינא, וכאמור לעיל יש מקום לפרש דלגבי הטענה שאי"ז שלו י"ל דאף להש"ך הו' כגופו ממון ואינו נאמן.

204 דכיון שנחשב כגבוי יש בזה החזקה דכל מה שתח"י שלו וכמשנ"ת לעיל מדברי הנח"י.

205 למשנ"ת בפרק א סעיף י ובכ"מ דהצ'ק נחשב כחפץ הנמכר ודעת בני אדם להתייחס לזה מכת שוויתו העצמית ולא לדין שטר שבו, א"כ נראה לכא' דהו' כחפץ דשייך בזה כל מה שתח"י שלו, וכמו"כ לדעת הש"ך בס"י מז דדין נאמנות הלוח לומר שאינו שלו תלוי בדין מחילה וכל שאינו יכול למחול גם אינו יכול לומר שאינו שלו א"כ בצ'ק הו' סד"ד אם יכול למחול וכדלהלן בסמוך. 206 הנה לכא' שייך בזה מיגו דאי בעי אצנעיה דעפ"י רוב הצ'ק כיון שהוא ללא עדים לא הוחזק בכי"ד, וכן יש כאן מיגו דאי בעי מחיל, דהמוטב עצמו יכול למחול החוב, דאף שנתבאר לעיל פרק ד סעיף כט דלאחר שהצ'ק נמכר שוב אינו יכול למחול, אבל כשהצ'ק בידו לכא' יכול למחול, אמנם למשנ"ת לעיל סעיף כז הו' ספיקא דדינא אם מהני מחילה כשהצ'ק תחת ידו באופן שיש הוכחה מזה שלא החזיר לו הצ'ק שלא נתכוין למחילה גמורה וא"כ שוב י"ל דאין לו מיגו זה כיון שיועיל תפיסה בזה, [ובלא"ה י"א דלא מהני מיגו דמחילה כנ"ל הע' 198].

207 כן נראה פשוט דלא מיבעיא כשהצ'ק ללא שם מוטב דהו' כלמוכ"ז ששייך לומר שאינם שלו, אלא אף כשהצ'ק לפקודתו מ"מ באופן שיש לו מיגו ולהסוברים דאי"ז נגד חזקה יכול לומר שנרשמו סתם לפקודתו אך למעשה אינם שייכים לו והוא רק שלישי וכדו'.

208 הנה לעיל נתבאר דצ'ק שהוא למוטב בלבד הו' כשטר בעלמא בדינים אלו, דלא שייך בזה

נפרעו, בין באופן שאין עליו דין שבועה כשבא לגבות בהני צ'קים כגון בתוך זמנו ובין באופן ששייך לחייבו שבועה לכאו' דינו כנ"ל בסעיף מד²⁰⁹, וכן הוא הדין כשאומר הלוח שצ'קים אלו ניתנו לו באמנה²¹⁰, ודין נאמנות אשה על צ'קים שתח"י לומר שאינם שלה או שפרוע וכדו' אם דינה שוה להנ"ל ראה בהערה²¹¹.

השימוש בצ'ק כערבון בענינים שונים

מו. עוד מצאנו בדברי הפוסקים שהשתמשו בשטר הממרני כגמר הדבר לענינים שונים וראה בהערה²¹², ולפעמים השתמשו בו כערבון להתחייבויות שונות ראה בהערה²¹³,

א"כ למשנ"ת בסי' סו סעיף יב דהמכנסת שט"ח לבעלה אינה יכולה למחול א"כ אין לה שום נאמנות לומר שאינו שלה או שפרוע או אמנה וע"ש בנתי' סקכ"ב ובנתיב בינה שם.

212 בשו"ת הב"ח (ישנות סי' כד) דן באחד שסיכם להתגרש מאשתו, וכבר הושלש ממרני ביד שלישי עם חיוב קנס מצד העובר לצד המקיים, ואח"כ מתה האשה קודם שהספיק לגרשה, וכתב הב"ח דאף לדעת ר"ת דכשמת מתוך קטטה יורשה, אבל כאן שכבר הוסכם ביניהם על הגט "וגם עשו קנין סודר ומסרו ממרני" נתבטל כל תנאי אישות שביניהם ושוב אינו יורשה.

עוד מצינו בשו"ת הנ"ל (חדשות סי' פה) בשידוכי יתום שהושלש ממרני סתם על דעת המנהג, ואח"כ רצו לשנות תנאיהם שלא כפי המנהג, וכתב הב"ח דכיון שהושלש ממרני סתם ללא שום תנאי, אין יכולין לשנות תנאיהם.

ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' צז) דן במי שנתחייב לשדכן לשלם לו יותר מהמקובל והשליש משכון או ממרני ע"ז, כיון שיכול למסור הממרני לאחרים, מהני תנאו ואינו יכול לחזור בו דמסלק טענת משטה אני בך, וכ"כ בערך שי (סי' רסד סעיף ח) עמש"כ השו"ע שם דבכל הדברים דלא מהני תנאי להוסיף בשכרו, היינו רק כשלא נתן עדיין, וע"ז כתב הערך שי דכשתן ממרני ע"ז חשיב כשילם לו כבר, דגמר והקנה, וכע"ז כתבו הפוסקים בכ"מ בענין התחייבויות לצדקה, ויבואר להלן פרק טו.

213 כגון מי שנשחטית אשתו, ורוצה לינשא לאחרת בהיתר מאה רבנים, וצריך ליטול ממנו ערבונות שאם תבריא אשתו יגרשנה, ורוב הפוסקים סמכו בזה על מסירת חילוף-כתב, ראה נודע ביהודה (מ"ק

לומר דהוי כגבוי, אמנם בנידו"ד לכאו עדיף כשהצ'ק הוא על שמו ולמוטב בלבד, דאז זהו הוכחה ברורה שזה שלו, ואם הצ'ק הוא על שם אחר ופקודתו למוטב בלבד זהו הוכחה שאכן הצ'ק אינו שלו.

ובצ'ק בנקאי יש להסתפק אם נחשב כגבוי לענין זה כיון שיש אפשרות לגבותו ללא שום עיכוב, או דל"ה כגבוי כיון שאינו עומד לימסר מיד ליד, ומאידך י"ל עוד כנ"ל בלמוטב בלבד, דבאופן שהבנק רשם הצ'ק לפקודתו זהו הוכחה שזה שלו, דהבנק אינו מוציא צ'ק בנקאי על שם סתם אדם, וכשזה אינו על שמו זהו הוכחה שזה אינו שלו.

209 והיינו דבתוך זמנו הרי אין הלוח יכול להשביעו אישתבע לי דלא פרעתיך, ולכן באופן זה להסוכרים דיש בזה חזקה כל מה שתח"י שלו פשוט שאינו נאמן לומר שנפרע או דאמנה הוא אבל אף באופן ששייך להשביעו [ראה משנ"ת לעיל פרק ט ענף ג אם בצ'קים בזמנינו יש דין שבועת אישתבע דלא פרעתיך], מ"מ אינו נאמן וכמש"כ הנתי' (מו חידושים סק"ב): "והש"ך [סק"ד] מסיק דאפילו אין בו נאמנות ואין המלוה רוצה לישבע, השטר בתקפו, דלא עדיף מה שאין רוצה לישבע מאילו אמר בפירוש פרוע דלא מהימן, דשיעבודא דרב נתן דאורייתא. ואפילו ע"א מעיד שהוא פרוע לא מהני, והמלוה גובה חובו מהלוח שני".

210 דדין טענת אמנה כדין טענת פרוע כמבואר בשו"ע (מו ס"א): "מלוה שאמר על שטר שבידו שהוא אמנה או פרוע אם הוא חייב לאחרים ואין לו ממה לפרוע אלא מזה השטר וכו' אינו נאמן".

211 הנה לכאו' תליא בהני ספיקות דלעיל אם יש בזה חזקה כל שתח"י שלה מכח דין כגבוי או דהוי כחפץ הנמכר כנ"ל הע' 205, ומשנ"ת שם דלהש"ך דין הנאמנות תלוי במה שיכול למחול,

ונראה דה"ה בצ'ק בזמנינו ג"כ נחשב כגמר הדבר במסירת הצ'ק, אף להסוברים דנחשב כהוראת תשלום בעלמא²¹⁴, וכן ניתן להשתמש בו כערכון בענינים שונים²¹⁵.

ההיתר להלוות תמורת צ'ק שלו או של אחרים

מז. המלוה לחבירו בלא עדים או בלא שטר הריהו עובר באיסור לפני עיור לא תתן מכשול²¹⁶, וי"א דגם בשטר כת"י מותר להלוות²¹⁷, ומ"מ המוכרח הוא להלוותו דוקא בשטר באופן שאינו יכול למעון פרעתי²¹⁸, וכתבו הפוסקים שאם מלווהו בשטר הממרני כיון שאין אפשרות למעון ע"ז פרעתי, הרי הוא בכלל מצוה מן המוכרח²¹⁹,

ויבואו לידי מריבה ושנאה, וע"ש דלר"ל הוי כגורם קללה לעצמו, ומבואר שם דאף לת"ח אסור להלוות בלא עדים דכיון דטריד בגירסיה עלול לשכוח מההלואה, ובמאירי (כ"מ שם) כתב דצריך להלוותו דוקא באופן שלא יוכל לומר פרעתי, והיינו שילונו בפני עדים ויתנה שלא יפרענו אלא בפניהם או שילונו בשטר בעדים שאינו נאמן בזה בטענת פרעתי, אכן סתימת כל הראשונים והפוסקים דסגי בהלואה בפני עדים גם באופן שיכול למעון פרעתי וכדלהלן, וראה בספר אהל גרשון (סי' ה, להר' גרשון צבי גולדבלט, י-ס תשנ"ה) שהביא בזה כל השיטות והטעמים בדין זה.

217 כ"ה בש"ך (סי' ע סק"ב) שכתב ע"ד השו"ע דהלואה בשטר משובח יותר מבעדים: "לפי שנוצר סכום ההלואה, כ"כ הסמ"ע [סק"ד]. ולפי"ו משמע דה"ה כתב יד" וכ"מ סתימת השו"ע שם שכתב דמותר להלוות בעדים, אף דלא מהני לטענת פרעון, וראה בספר הנ"ל שביאר דע"כ ס"ל דהאיסור להלוות בלא עדים אינו מחשש שיכפור במזיד, אלא מחשש שכחה בשוגג, ולכן מהני שטר כת"י או עדים.

218 דיעו"ש בש"ך: "אבל בתשובת מהרשד"ם (חו"מ סי' כג) כתב דדוקא שטר אבל לא כתב יד", והטעם דחיישינן שמא ישכח ויכפור שפרע וכדו' וכמש"כ מהרשד"ם שם: "הא קמן דאיכא למיחש דילמא ישכח ויכפור ולא נתפיים בעדים ולא אפי' בכתב ידו אלא שאמר נתיימר מה סהדי ונכתב כתבא".
219 כ"כ בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' קמו בד"ה ובעיקר): "ואדרבה דרכם ללוות על כתב הנקרא טראטע וא"כ לא מיבעיא להש"ך (ע סק"ב) דה"ה בכתב יד שרי ודאי יש היתר גמור, אלא גם לשי' הרשד"ם שהביא שם ג"כ י"ל דכ"ז בעלמא אבל הני

אהע"ז סי' ג) שואל ומשיב (מ"ק ח"א סי' יב, קטז, קכ, קסה, וח"ג סי' יב), ובענין יצחק (אהע"ז ח"א סי' עד, עט), משיב דבר (ח"ד סי' ד), מהרש"ם (ח"ג סי' שכא, ח"ו סי' קמא ועוד מקומות) וע"ש דיעות החולקים בזה, וראה באבני נזר (חו"מ סי' קלח) שאוסר זאת משום גט מעושה.

214 דלענין התחייבויות שלו [כגון בנתחייב לשדכן או לפועל יותר מהנהוג וכדו'], נראה דאף להסוברים דהוי כהוראה מ"מ מסירת הצ'ק הוי כהוכחה שגמר בדעתו בלב שלם, ובפרט שידוע שהצ'ק נמסר מיד ליד ויכול להגיע גם לידי אלו שאינם מתנהגים עפ"י התורה, ויתבעוהו בזה, ולכן כיון שלא הגביל את הצ'ק למוטב בלבד, הוי הוכחה שגמר בדעתו לכך, ואכן אם הגביל את הצ'ק יתכן דלהסוברים דהוי כהוראה בעלמא לא חשיב כגמר בדעתו ויל"ע בזה, (ועדיף לדרוש צ'ק בנקאי דוקא).
215 וכגון בהנ"ל במי שצריך להשליש סכום מעות בבי"ד כדי לקבל היתר ליגשא שנית וכדו', אולם יתכן שיכולים לדרוש שיביא דוקא צ'ק בנקאי שאין שום אפשרות להגבילו מלגבות בו וצ"ע, [אגב, יש לציין מה שהובא פס"ד משמיה דהגר"ש סלנט כלדהלן: מישוהו ציוה להכניס כל רכושו בקברו, שאלו להרב (רבי שמואל סלנט) מה לעשות, שאל כמה עולה רכושו, ענו: סכום עצום, אמר: לכתוב צ'ק על כל הסכום ולהכניסו איתו, (תורת רבינו שמואל סלנט פפראות ועובדות עמ' יח), ומסתבר יותר דהגר"ש סלנט סבר שאין מחוייבים לקיים צוואתו ולרווחא דמילתא להרגשה טובה של הבנים אמר שיעשו פעולה זאת].

216 גמ' כ"מ (עה, ב) והיינו משום שגורם בכך שאם אח"כ ישכח הלוה מההלואה ויכפור, הרי המעות גזל בידו, וגם יצטרך לירד עמו בדינא ודיינא,

ולפי"ז גם בצ'ק אפשר להלוות לכתחילה על סמך הצ'ק²²⁰, ובצ'ק של אחרים ג"כ מותר שהרי יכול לגבותו מהחותם ולא יוכל למעון ע"ז פרעתי²²¹, אמנם אם הלואה אינו חותם כמיסב יש להסתפק בזה²²².

מלוא שתובע בשני שטרות, ממרני, או צ'קים אם דינו ליטול כשנים

מח. באופן שכמה בעלי חובות באים לגבות מהלואה, ואין לו כרי נכסים לכולם כשאין קדימה לאחד מהם יש לחלוק ביניהם בשווה²²³, ודנו הפוסקים באופן שיש מלוא אחד עם שני שטרות די"א שדינו ליטול כשנים וי"א שנחשב כמלוא אחד²²⁴, ובאופן שבא לגבות בשטר הממרני י"א דעדיף משטר ודינו ליטול כשנים²²⁵, וי"א

לוי לגבות מראובן החותם אם יהא לו טענות פטור נגד שמעון, ולפי"ז נמצא דללא הסבה יש כאן ב' מגרעות, א. ששמעון יוכל להכחיש שלא נתן תמורה ולא יוכל לגבות ממנו אם ראובן לא יכבד הצ'ק, ב. שאם יהא לראובן טענת פרעתי או אמנה לגבי שמעון לא יוכל לוי לחייבו, ולפי"ז יש להסתפק אם באופן זה סגי בנתינת צ'ק כדי להתיר להלוות ללא עדים די"ל דלא שכיח שהצ'ק יחזור וגם לא שכיח שיהא לראובן טענת אמנה או פרעתי, או דבאמת כשמוסר צ'ק של אחרים ללא הסבה עובר על האיסור להלוות בלא עדים וצ"ע לדינא. אמנם כ"ז באופן שהמלוה סומך על הלואה שאם יחזור הצ'ק בדעתו לגבות ממנו החוב ובוה יש לדרן כנ"ל אם יש בזה איסור כיון שכעת הרי סומך על בעל הצ'ק, אבל באופן שהמלוה סומך אך ורק על בעל הצ'ק לכאור אין איסור במה שאינו חותם כמיסב. 223 כמבואר בשו"ע (קד סעיף י) ע"ש סדר הגבייה בזה, והארכנו בזה בקונ' ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' סח-צא.

224 דעת הב"ח (בשו"ת ישנות סי' לה) דגובה רק חלק אחד דאף שיכול למוכרו בכר"מ מ"מ הרי שמו עליו ע"ש, אולם הש"ך (נג סק"ב) כתב דגובה לפי שטרות וכ"ה דעת הצמח צדק (סי טו) והתומים (קד סק"י) וע"ש בתומים דה"ה בשטר בכתב יד אם היו שני הלוואות נוטל כשנים, אבל בהלואה אחת שחילקה לשנים דינו כמלוא אחד וכ"ה בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קנג) וכ"ה בנתי"מ שם. 225 בב"ח שם כתב דמכח תקנת המדיניות הדין הוא שהבא בשני שטרי ממרני נוטל כשנים, ובשבות יעקב הנ"ל כתב טעם אחר משום דכיון

ח"כ וטראטע הנ"ל יש להם דין שטר ודומה למש"כ הש"ך לעיל סי' נ בדין הממרני, ונודע דאין נאמן בזה לומר לא לויית וכן גם אין נאמן לומר פרעתי" וכו', ומבואר דיוצא בזה לכל הדיעות, דא"צ דוקא שיהא שטר עם שעבוד קרקעות אלא כל שאינו יכול לטעון פרעתי, הרי זה מן המוכרח להלוותו בזה.

220 פשוט, כיון דגם בצ'ק מהני נגד טענת פרעון ואף להסוברים דהוי כהוראה בעלמא, וכמשנ"ת לעיל פרק ב סעיף טז, וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ז חו"מ סי' אות ה) ע"ש, ויש לציין דיש להתיר מכח סברא נוספת כי הצ'ק אף נחשב כפרעון מותנה ובכה"ג אין זה נחשב כהלואה כלל אלא כפריטת מזומן על צ'ק ועמשנ"ת בזה לעיל פרק ז סעיף סז דמותר בכה"ג לדרוש בשלומו של פורט הצ'ק, ואף שלמעשה ודאי נחשב כהלואה שאסור לפסוק ע"ז רבית ורק לגבי דרישת שלום מסתבר דבדעת בני אדם נחשב כנפרע לעת עתה, מ"מ לענין איסור הלואה בלא עדים יש לצרף גם סברא זו.

221 והיינו דכשנותן לו צ'ק של אחרים הרי זה כמוכר לו החוב שאחרים חייבים לו וע"ז הרי יש לו הצ'ק על החותם ואי"ז כהלואה ללא עדים, ויתכן דאף לא נחשב כהלואה כלל אלא כמכירת שטר בעלמא, ואף בצ'ק שזמנו מאוחר מ"מ הרי כאמור יש לו כאן צ'ק על החותם וראה בסמוך.

222 והיינו כגון שראובן נתן צ'ק לשמעון לפקודתו, ושמעון נתנו ללוי, דבזה נתבאר לעיל פרק ד דהחוב נקנה ע"י מסירת הצ'ק אמנם בעינן גם ששמעון יחתום כמיסב על גב הצ'ק, דאל"כ אם הצ'ק יחזור לא יוכל לוי לחזור על שמעון, נוע"ש דכל שהצ'ק נמסר יכול לוי לחייב את שמעון לחתום כמיסב, וע"ש עוד נפק"מ דללא הסבה לא יוכל

דדינו כשאר שטר ואינו נוטל כשנים²²⁶, ובצ'קים בכה"ג נראה דדינו תלוי בפלוגתא זו והוי ספיקא דדינא²²⁷.

שאגת אריה (וקול שחל סי' נ להג"ר אריה יהודה לייב נכד הב"ח אב"ד קראקא ובריסק).
 227 דהסברא שיש בממרני שהיה יכול למוסרו לאחר יש גם בצ'ק, אמנם תקנת הארצות אין בזה, וכן מש"כ השבו"י משום מנהג הסוחרים ג"כ לא ידוע שיש מנהג כיום בזה, ואם משום המנהג על פי הנוהל בדד"מ הרי דינם שמגבים לכולם בשוה, ולכן נראה דהוי ספיקא דדינא והמוחזק יוכל לומר קים לי, אבל כשאין מוחזק הבי"ד יפסוק לחלק לו חלק אחד בשוה עם כולם.

שכן הוא מנהג הסוחרים והחותם על ממרני וחילוף כתב מתחייב לנהוג כמנהג הסוחרים, ובשו"ת צמח צדק הנ"ל כתב טעם נוסף דכיון שיכול למסור הממרני לאחר ולא ידעו כלל שבא מכחו שהרי השטר הוא למוכ"ז, א"כ יש לו הכח ליטול כשנים.

226 בתומים הנ"ל דוחה מש"כ הצ"צ שיכול למסור השטר לאחר אטו ברשיעי עסקינן והעלה להלכה דאינו גובה בממרני כשנים אף כשמסרו לאחר דנשאל אותו מכח מי הוא בא, וכ"כ בשו"ת

פרק טו

התחייבויות שונות בצדקה, ערכות וכדו' בצ'קים

הצ'ק משמש למסירת התחייבויות שונות, יש שנותנים בזה חיובי הצדקה, נדרים ונדבות, ויש שמוסרים כערבות על חוב, ויש בזה פרטי דינים ואופנים שונים ויבוארו בפרק שלפנינו.

ענף א - דיני ואופני חלות נדרי צדקה כפה, במחשבה, בכתיבה

האומר אתן מנה לצדקה, מנה זה לצדקה, ואם דינו כמסירה להדיוט

א. בנדרי צדקה מצינו כמה דרגות וחילוקי דינים, הנודר ואומר "אתן" מנה לעני, חל חיוב ושעבוד על גופו לקיים נדרו¹, ובאופן שנדר ליתן "מנה זה" לעני אף יכול להתפס אח"כ ולומר על מנה אחר שיהא זה כזה², וי"א שבנוסף לחיוב הנדר העני אף זוכה זכות ממונית מדין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט והנפק"מ בזה ראה בהערה³.

חזרה בתוכד"ד נפק"מ גם לגבי גבייה מיורשיו, דלהסוכרים דמהני אמירתו לגבוה נמצא דבאופן שאמר על מנה מסויים שיהא לצדקה נעשה מנה זה כמונח ברשות צדקה ואף אם מת הנודר חייבים היורשים לתיתו לצדקה ומנה זה לא ירשוהו וראה להלן סעיף ג, ובאופן שאמר אתן מנה לצדקה שהחיוב חל על גופו אף בזה העלה הגרעק"א (בדרוש וחיידוש מכת"י לחו"מ סי' ריב) בדעת הסמ"ע דחל עליו חוב ממוני גמור לתת לעניים: "וכי היכי דבאומר חפץ זה הקדש הוא כמו מסירה להדיוט, ה"נ בנודר ליתן להקדש הוא כמו שנתחייב להדיוט בקנין סודר או בשטר וכו', וגם היורשים מחוייבים", וע"ש שהוסיף דעדיין יש להסתפק באומר לשון אתן דלא מהני לכמ"פ אף בהדיוט כמבואר בחו"מ סי' רמה, "וזלת אם נאמר דאמירתו לגבוה עדיף דמתקנין הלשון באופן דמהני וזה צ"ב דמנין לנו דבר זה", אבל באופן שאומר בפירוש לשון התחייבות מהני לדיעה זו שחל חיוב על היורשים מדין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, וזהו כשאר חוב שחל עליו, אמנם כאמור עצם דין אמירה לגבוה בצדקה הוא פלוג' בפוסקים כנ"ל.

1 פשוט דלשון זה הוי לשון נדר ויש בזה משום מוצא שפתח תשמור דפסוק זה קאי על התחייבות של קרבנות ושאר נדרי מצוה וצדקה, כמבואר ברמב"ן בספר המצוות (מצוה צד) ובר"ף ריש פ' שור שנגח ד' וה', וע"ש דבהני דברים אין צריך להזכיר בפיו לשון נדר.

2 שו"ע (יו"ד סי' רנט סעיף א).

3 ענין זה דנו הפוסקים רבות ראה בצדקה ומשפט פרק ד סעיף כב ובהע' שם מש"כ דמדברי הראשונים מוכח דאמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט בצדקה, וכן העלה הסמ"ע (חו"מ סי' קכה סקכ"ה) בביאור דעת הטור ע"ש, ובפתחי תשובה (יו"ד רנח סק"ב) הביא כן משו"ת ושם הכהן שהעלה דצדקה יש בזה דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ולכן לא מהני בזה חזרה אף בתוך כדי דיבור, אמנם בב"י בסי' קכה דוחה דברי הטור וכתב דלא חשיב כמסירה להדיוט וכ"ד כמה פוסקים ואכמ"ל בזה, [ראה בצו"מ (פ"ד סכ"ב ובהע' שם) באורך ובספר משפט הצוואה להג"ר מתתיהו שוורץ שליט"א בח"ג שער ט האריך בביאור כל שיטות הפוסקים בזה ובשאר פרטי חיובי נדר עי"ש].

והנפק"מ למעשה בנוסף להנ"ל אם מהני

נדר על חוב, דבר שאינו בעולם, אינו ברשותו

ב. האומר על חוב או על דבר שלא בא לעולם או שאינו ברשותו, שכשיבא לידו "יהיה" לצדקה או "ינתן" לצדקה י"א שאין חלות חיוב נדר קודם שבא לעולם ויש חולקים⁴, אבל כשאמר לכשיבא לידו "אתנהו" לצדקה חל חיוב נדר על גופו לחיתו לצדקה כשיבא לידו⁵.

חיוב היורשים בנדרי צדקה

ג. באופן הנ"ל כשנדר על דבר שלא בא לעולם אף באופן שחל הנדר, מ"מ אם מת קודם שבא לעולם, כיון שעדיין לא חל עליו חיוב הנדר, אין היורשים חייבים לקיים נדר אביהם⁶, אולם בנדר רגיל הנ"ל בסעיף א שכבר חל חיוב על הנודר ומת קודם תשלום הנדר, י"א דחל בזה גם שעבוד הגוף ונכסים ומחייבים את יורשיו⁷, ויש חולקים דאין שעבוד נכסים וכיון שמת פקע החיוב⁸, וזהו באופן שחל חיוב על גופו אבל כשאמר לבניו תנו מנה לפלוני לא חל חיוב נדר.

גמר בלבו ובמחשבתו בנדרי צדקה, ודין מחשבה כשעשה מעשה

ד. מי שנדר במחשבה, באופן שגמר בלבו בהחלט ליתן מנה לעני⁹, י"א דחל עליו חיוב

4 הרמ"א (בחו"מ סי' ריב סעיף ז) נקיט דאין בזה חלות חיוב נדר, דכיון שאמר יהיה או ינתן הרי לא חל חיוב עליו, ודעת המחבר שם כדעת כדעת הרמב"ם דחל עליו חיוב נדר כשאומר יהיה להקדש או לצדקה ע"ש. [ויל"ע דביו"ד רנח סעיף ח משמע שהמחבר סובר ג"כ דלא חל חיוב וצ"ע].

5 דבאופן זה שאמר בלשון חיוב על גופו שפיר מהני להתחייב בו שבעת שיבא לידו כבר נתחייב מקודם לחיתו לעני, וכמבואר בסמ"ע בחו"מ שם וכדהבאנו לעיל הע' 3 מדברי הגרעק"א כביאור האי דינא דמכח דין אמירתו לגבוה נעשה כאילו נתחייב להם בקנין סודר או בשטר, וכשבא לידו חל החיוב, ולהסבירים דלא אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, מ"מ כיון שנדר וחל חיוב על גופו חייל אח"כ הנדר לכשיבוא לידו.

6 דאף שכבר חל חיוב על אביהם שכשיבוא לידו יתנהו לעני, מ"מ הרי כל זמן שלא בא לידו לא התממש חיוב הנדר, וכיון שמת קודם שבא לידו לא חל חיוב על היורשים, ובהו כו"ע מודים דאף להסבירים דבעלמא בנדר חל חיוב על היורשים אבל בנידוד"ר לכו"ע פטורים, כיון דעדיין לא חל חיוב הנדר על אביהם.

7 בפתחי תשובה (בחו"מ סי' ריב סק"ט) האריך בזה והביא מתשו' הבי" באבקת רוכל (סי' פג)

שכתב דכל שחל עליו חיוב נדר חייבים אף יורשיו לשלם נדרי אביהם, ובקצוה"ח (סי' רצ סק"ב) כתב לבאר דעת הבי" בתשו' הנ"ל דכיון דילפינן בפיך זו צדקה אית ביה אף שעבוד נכסים לחייב את יורשיו, ועי' בפ"ת סי' ריב הנ"ל שהביא דברי תשו' חת"ס (חו"מ סי' קיד וסי' קטו) שהעלה דיוורשים חייבים לקיים נדרי אביהם ע"ש.

8 בפתחי תשובה (הנ"ל) הביא מתשו' רמ"א (סי' מח שאלה ג) שכתב דאין חיוב על היורשים בזה, וכ"כ ברמ"א סי' רט סעיף ד, ובסי' רז שם ובסי' רנב סעיף ב, וכ"כ במהרי"ט (חו"מ סי' ג) ובקצוה"ח (רנב סק"ה), אמנם כאמור בקצוה"ח בסי' רצ הביא דעת הבי" דחייב, ובתשו' חת"ס הנ"ל כתב דמש"כ הרמ"א בסי' רנב מייירי בנדר לעשיר אבל כשנדר לעני אף להרמ"א חייב, ונמצא דדין זה הוא פלוגתא דרבוותא אם בכל נדר חל שעבוד הגוף לחייב את היורשים, ולעיל הע' 3 הבאנו מש"כ הרעק"א וכ"מ בפתחי תשו' הנ"ל דיסוד שאלה זו תלויה בדין שנתבאר לעיל אם אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט בנדרי צדקה, דאם נחשב כמסירה חל גם שעבוד נכסים, משא"כ אם יש כאן רק חיוב נדר ואי"ז חיוב ממוני לא חל שעבוד נכסים.

9 דאף להסבירים בנדרי צדקה חלין במחשבה, בעינן עכ"פ שיהא בגמירות דעת שלימה דילפינן

מדין נדר, ויש חולקים¹⁰, וכתב הרמ"א דהעיקר כהסוברים שחייב בזה משום נדר, דנדרי צדקה הרי הם כהקדש לגבוה¹¹, [ומיהו באופן זה אף כשחשב ליתן מנה זה לעני לא אמרינן בזה דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט¹²], ומי שעשה מעשה שלא הועיל לחלות חיוב נדר נחלקו הפוסקים אם חייב מדין מחשבה¹³.

הנודר צדקה בנתיבה בלא דיבור

ה. הכותב לשון של נדר במקום אמירה בפיו נחלקו הפוסקים אם כתיבה כריבור וחל הנדר או דגרע מדיבור ולא חל עליו חיוב נדר¹⁴, [ומ"מ אף להסוברים כתיבה כריבור

12 יש לציין דאף להסוברים דנדרי צדקה חלין במחשבה, מ"מ יש נפק"מ בתוקף חלות החיוב, דבנדר בפיו נתבאר לעיל ד"א דאף בנדרי צדקה אמרינן דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, ויש חולקים, משא"כ בנדר שנדר במחשבה כתב בשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' קט) דלכו"ע לא אמרינן בזה דכמסירתו להדיוט, ועפ"ז כתב בצו"מ (שם הע' יג) דהנודר במחשבה יכול לשנות מעני לעני ע"ש.

13 בטורי אבן [חגיגה דף י באבני שהם בד"ה דילמא] יצא לחדש דכל מי שעשה נדר בדיבור וכדו' ולא חל הנדר מאיזה טעם לא מהני עכ"פ לחול מכח דין מחשבה, דכיון שרצה שיחול במעשה לא חל מכח מחשבה, אמנם בש"ך (יו"ד רנח סק"ה) כתב דבסתם חל הקדש במחשבה אפילו חשב להוציא בפיו, אא"כ גמר בלבו שלא יחול עד שיוציא בפיו ע"ש, ולכאור' דברי הש"ך אלו הם שלא כדברי הטו"א דבמקום שחשב לעשות בדיבור אינו חל במחשבה ואין צריך לחשוב בפירוש שלא יחול רק בהדיבור, [וראה בזה להלן הע' 42-43], וראה עוד בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' קט) ולהלן הע' 130.

14 הנה ענין זה נידון רבות בפוסקים אם כתיבה כדיבור לכל דיני התורה, ומהמפורסמות הם תשו' השב יעקב (סי' מט), שבות יעקב (ח"א סי' קנו), שו"ת רעק"א (סימנים כט-לב) ועוד רבות בספרי הפסק, ולמעשה יש בזה פלוגתא לדינא ד"א דכתיבה לא חשיב כדיבור, ויש חולקים דחשיב כדיבור, ויש שחילקו דאף דבכל התורה לאו כדיבור הוא מ"מ בנדרים יש להחמיר דחשיב כדיבור, וי"א להיפך דאף דבעלמא חשיב כדיבור בנדר בעינן לא יחל "דברו" דוקא, וי"א דרק בשבועה בעינן ביטוי שפתיים דוקא, ואכמ"ל בפרטי השיטות והחילוקים

מקרא דנדיב לב עולות וראה בזה בצדקה ומשפט (פ"ד הע' יב), [ובפתחי תשו' (יו"ד סי' רנח סקט"ו) הביא מתשו' אש דת (סי' יד) דבמחשבה לחוד לא חל חיוב ורק כשאמר בפיו שיתן צדקה ולא פירש כמה בזה מועיל המחשבה שכשחשב סכום מסויים אסור לשנות וליתן פחות, אך סתימת הרמ"א משמע דאף כשרק חשב במחשבתו חייב ליתן], ומ"מ נראה דלא בעינן שיחשוב ליתן בתורת נדר, אלא כל שחשב וגמר בדעתו ליתן חל עליו חיוב כנדר.

10 בשו"ע (חור"מ סי' ריב ס"ח) הביא שני דיעות בזה והובא גם ברמ"א (יו"ד רנח סי"ג) ד"א דנדרי צדקה חלים במחשבה דדינן כהקדש ויש חולקים.

11 ברמ"א ביו"ד כתב דהעיקר כדיעה הראשונה דחייב לקיים מחשבתו, ובחור"מ כתב דיש להחמיר בזה, וראה ברעק"א ביו"ד שם שביאר דמדון איסור נדר יש להורות לו לקיים נדרו, ומש"כ הרמ"א בחור"מ שיש להחמיר בזה משום דמדון ממון אי אפשר להוציא ממנו, אך מדין חיוב נדר יש להחמיר בזה ע"ש, ואף דבעלמא בספק חלות חיוב נדר אזלינן לקולא כאן החמיר הרמ"א, משום דהסוברים שלא חל הנדר זהו עפ"י הרא"ש בתשובה (כלל יג), אולם בפסקיו (בפ"ק דתענית) כתב הרא"ש דחייב בזה משום נדר, ודעת הרמ"א שהרא"ש בפסקיו חזר בו ממש"כ בתשובתו ואוסר ולכן כתב דיש להחמיר, ונמצא דמש"כ הרמ"א להחמיר זהו משום דס"ל דכן הוא הנכון לדינא ולא מכח ספק ראה בכ"ז בשו"ת מהרי"ק (שורש קפה) שהוא מקור דברי הרמ"א, [ונכבר הבאנו בפרק א סעיף יז מש"כ הפוסקים דבלא"ה יר"ש יש לו לקיים גם את מחשבתו, וכש"כ באופן שיש בזה ספק חיוב נדר].

דחל עליו חיוב נדר מ"מ בדינים מסויימים לא חשיב כדיבור ממש ראה בהערה 15], אולם בנדרי צדקה שהעלה הרמ"א דיש להחמיר אף בנדר במחשבה, כש"כ דהכותב נדר [אף באופן שהחיוב צריך לחול מכח הכתיבה עצמה ולא גמר במחשבתו לידור 16] לא גרע מנדר במחשבה ויש להחמיר לקיים נדרו 17.

דין ספק בחלות הנדר או בקיומו

1. נחלקו הפוסקים בכל ספק בחלות נדר של צדקה אם סתם נדרים להחמיר, או דרינן כשאר ספק ממון לקולא, אולם באופן שיש ודאי נדר והספק אם נתקיים או לא, דינו כספק איסור והולכין לחומרא 18, לדיון נוסף בזה ראה בהערה 19.

לדינא, וראה בספר משפט הצוואה הנ"ל (שער ט ענף יד).

וסברת הפוסקים דהכתיבה כדיבור משום דלא בעינן ביטוי שפתיים ממש וסגי בזה להוציא מידי דברים שבלב ראה שו"ת ברכת רצה (סי' טז), ובשו"ת בית יצחק (יו"ד סי' פב) כתב דחשיב עכ"פ כיד לנדר, וסברת החולקים דלא מהני משום דבעינן דיבור ממש וכדאסבר לה באבני נזר (יו"ד סי' שו אות יב): "שהרי במשנה בערכין (טו, ב) החמיר במדבר מעושה מעשה, וכבר ביאר מהר"ל בנתיב הלשון שהלשון עצם האדם דכתיב ויהי האדם לנפש חיה לרוח ממללא, וע"כ דמידי דממונא וכה"ג מעשה עדיף, אבל לחול שם שמים שבועה או נדר דיבור עדיף שזה עצם האדם".

15 הנה אף להסוברים דכתיבה כדיבור, מ"מ י"א דגרע מדיבור ממש, ונפק"מ דאף להסוברים דביבור של נדר אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט כנ"ל הע' 3, מ"מ בכותב נדר לא הוי כמסירתו להדיוט, עי' חשן אהרן ריש סי' טו וראה במשפט הצוואה שער ט ענף ד, וי"א דנדר בכתיבה לא מהני לחייבו בדיני אדם רק לצאת ידי שמים (ראה שם עמ' תרה), כמו"כ בגוף דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט י"א דדוקא כשנותן סלע זו, אבל בנדר הרי עלי ליתן לצדקה לא הוי כנדר עי' בספר הנ"ל עמ' תקסו, וכן י"א דכשנותן לעניים שאינם מבוררים לא הוי כנדר (שם עמ' תקסה).

16 והיינו דלא רק באופן שכתב הנדר והיה לו גמירות דעת שלימה דודאי עליו להחמיר מכח דין מחשבה כמש"כ הרמ"א, אלא אף כשהנידון הוא לחייבו משום הכתיבה עצמה כגון באופן שכתב וחשב בדעתו שאם יש לזה תוקף לחייבו הרי זה

יחייבו ואם לאו לא גמר בדעתו ליתן, ובוהו אם כתיבה כדיבור יש לחייבו מטעם נדר ואף אם אינו כדיבור מ"מ חשיב לכה"פ כמחשבה וכדלהלן, [ומ"מ נפק"מ בדין כתיבה כדיבור ממש אף באופן שחשב במחשבתו קודם מ"מ נדר במחשבה לא אלים כ"כ כנדר כדיבור כנ"ל הע' 12 ולכן אם כתיבה כדיבור עדיף ממחשבה, וכן נפק"מ להסוברים דאין מחייבין אמתשבה].

17 דכן משמע מדברי הפוסקים שכתבו דכתיבה לא מהני משום דגם מחשבה לא מהני בנדרים בעלמא ראה שו"ת בית שלמה (יו"ד סי' פז בנדפס בעמ' מח סוף טור א) בתו"ד וז"ל: "וכיון שכן נדחו כל הראיות הנ"ל דכיון דגמר בלבו לא מהני שוב אין רבותא בכתב יותר מגמר בלבו דכתב לאו כדיבור ושפיר י"ל דשבועה בכתב לא מהני", וכ"מ בשו"ת אבני נזר (ריש סי' שו) ע"ש שהעלה דלא מהני כתיבה מכיון שמש"כ הרא"ש דמחשבה מהני זהו רק בנדרי צדקה ולא בנדרים סתם, ומוכח דבנדרי צדקה דנקטינן שיש להחמיר במחשבה, כש"כ שיש להחמיר בכתיבה, וכן מסתבר דכתיבה לא גרע ממחשבה.

18 הנה הפוסקים האריכו בדין ספק נדרי צדקה אם הוי ספק ממון ויכול לומר קים לי וליפטר, או דהוי כספק איסור שספיקו לחומרא, והסכמת הפוסקים דכשיש ודאי נדר והספק הוא בקיום הנדר מוציאין מידו ומחייבין אותו כספק איסור שדינו להחמיר, ולכן נפסק בשו"ע (רנח סעיף ג) דהנודר לצדקה ואינו יודע כמה נדר חייב ליתן סכום כזה עד שידע שבדאי לא נתכוין יותר, דכיון שיש ודאי חיוב והספק אם קיים נדרו חייב לצאת מידי כל ספק, אולם כשהספק הוא בגוף הנדר אם חל כלל

ענף ב - אופני חלות חיוב נדר במוסר או כותב צ'ק לצדקה

לאחר שביארנו בקצרה דיני נדרי צדקה נבאר דיני חלות חיוב צדקה כשכתב צ'ק ומסרו לעני או כשכתב ועדיין לא מסרו.

להסוברים דהצ'ק כשטר חייב מדינא

ז. ראובן שכתב צ'ק לפקודת שמעון ומסרו לידו כבר נתבאר לעיל פרק א דלדעת רוב פוסקי זמנינו²⁰ חל חיוב על ראובן לשלם לשמעון את הסכום שנרשם בהצ'ק²¹, אף כששמעון אינו עני ואין בנתניה זו מצות צדקה²², ואסור לראובן לתת הוראת ביטול צ'ק לבנק²³, [וראה להלן סעיף כב אם להסוברים דחייב מדינא יש חיוב גם משום נדר].

המנח"י והגר"מ פיינשטיין, הגרש"ז אויערבאך והגר"ש אלישיב, ועוד רבים מפוסקי דורנו שנקטו דהצ'ק נחשב כשטר חוב גמור, וכן נהגו רוב בתי הדינים [וע"ש משנ"ת פרטי דינים בזה בסוגי הצ'קים והתחייבויות שונות].

21 וכדמבואר בסי' מ שהמחייב עצמו בחיוב חדש בזה שכותב לחבירו בשטר חייב אני לך מנה, חל החיוב ויכול לתובעו למלאות ההתחייבות, ועמש"כ שם בענף ב דהצ'ק מחייב מכח ד' טעמים: א. משום דחשיב כשטר בדינא דמלכותא, ב. משום מנהג שנהגו להתחייב בו, ג. משום דלשון שהונהג להשתמש בו כלשון חיוב דינו כלשון חיוב גמור, ד. משום דיש בו שוויות עצמית לפי ערך הדמים הכתובים בו ולכן לכה"פ חשיב כשטר להתחייב בו דהרי המקבל יכול אף למוסרו לאחרים ולקבל מהם תמורה ואז ודאי יתחייבו ע"ש.

22 והיינו דחל עליו חיוב ממוני גמור, והרי זה כאילו לוח מחבירו סך פלוני, משא"כ בעני יש בזה גם משום חיוב צדקה או ספק חיוב צדקה כדלהלן, וחיוב זה הוא אף באופן שלא חל חיוב ממוני.

23 דאף שמכח ההסכם שבין ראובן להבנק יש בידו הזכות לעכב את גביית הצ'ק בהוראת ביטול, אין זה מגרע לתוקף הצ'ק כשטר חוב, ואף לאחר הביטול יכולים לגבות הצ'ק ממנו בעצמו, ולכן אסור לו לבטל הצ'ק ולמנוע מהמקבל לממש את זכותו, [ועמש"כ בפרק א ענף ג האיסורים הכרוכים בביטול צ'ק].

הנדר או לא, כגון בלשון שמסופק אם חל וכדו' אזלינן בתר מוחזקות ואין מוציאין מהמוחזק כמבואר בסי' רנט (סעיף ח), וע"ש בט"ז מש"כ להקשות מהא דריש סי' רנח בדין יד לצדקה שנפסק לחומרא, והפוסקים האריכו בזה עי' צדקה ומשפט (פ"י סעיף טז ובהע' שם) ועכ"פ באופן זה הוי ספיקא דדינא אם יש להחמיר.

19 הנה בסעיפים אלו הבאנו כמה נידונים הקשורים להשאלה אם נדרי צדקה דינם כהקדש או כסתם נדרים, א. בדין אמירתו לצדקה אם נחשב כמסירה כמו בגבוה, ב. חיוב היורשים בנדרי אביהם, ג. דין נודר במחשבה, ולכאוי' כיון דלגבי דין נודר במחשבה נקיט הרמ"א שיש להחמיר וזהו משום דנקיט לעיקר שדין הצדקה כנדרי גבוה, א"כ ה"ה דלגבי שאר הדברים יש להחמיר, ונמצא שיש להחמיר דנחשב כמסירה לגבוה ויש לחייב את היורשים וכדנקיט החת"ס, ואמנם למעשה נסתפקו האחרונים לדינא כיון שיש סתירות בדברי הרמ"א בזה רצ"ע.

אמנם לגבי הנידון דסעיף זה אם אזלינן בספיקות לחומרא, נראה דאי"ז שייך לנידון הנ"ל אם דינם כנדרי הקדש, דהצדדים בדין ספיקות הוא דכיון שלמעשה הנידון הוא להוציא ממנו ממון י"ל דינו כספק ממון לקולא לנחבע, או דכיון שיסוד החיוב הוא מדין צדקה הוי כספק איסור ואזלינן לחומרא.

20 לעיל בפרק א ענף א הבאנו שיטות פוסקי זמנינו בגדר הצ'ק, ועי"ש דעת גדולי הפוסקים

חיוב משום נדרי צדקה להסוברים דאין זה כשטר

ח. אמנם לדעת הסוברים דהצ'ק נחשב כהוראה בעלמא ואין זה כשטר חוב²⁴, לא חל חיוב ממוני בכתיבת ומסירת צ'ק ומדינא יכול לחזור בו כל זמן שלא נגבה הצ'ק²⁵, ברם יש שכתבו דאם שמעון [המוטב שהצ'ק נרשם לפקודתו ונמסר לו] הוא עני, חייב בהסכום שנרשם בהצ'ק משום נדרי צדקה²⁶, ולדבריהם נראה דאף באופן שאין לו עתה מעות בבנק או בצ'ק מאוחר חל חיוב של נדר על החוב שהבנק יהא חייב לו אח"כ, או משום דחל חיוב דיש בזה עכ"פ הבטחה ליתן לעני זה²⁷,

שלימה במחשבתו קודם שנתן הצ'ק, וראה בזה עוד בסמוך.

27 לכאור' לדיעה זו דהוי רק כהוראה א"כ תינח כשיש מעות בבנק הרי ציוהו ליטול משם מעותיו ושפיר חשיב כנדר, אבל כשאין לו עתה מעות בבנק הוי כמצווה לתת דבר שלכ"ל, וכש"כ בצ'ק לזמן מאוחר, ומבואר בתוס' ב"ק (לו, ב ד"ה יד), דכשמצווה לאחר לתת דשלכ"ל לא חשיב נדר, ומהני רק בגבאי צדקה משום יד עניים ע"ש, וזה"נ המעות שבבנק הוי כהלואה לבנק, ואף א"נ דהוי כעיסקא מ"מ דעת כמה פוסקים דלא חשיב ברשותו עי' צדקה ומשפט פ"ד הע' מא ואכמ"ל], וצ"ל בדעת השבט הלוי דנידו"ד דמי למש"כ שם התוס' דכשאומר חוב זה לכשיבא לידי אתנהו להקדש חייב מטעם נדר בכל גווני ע"ש, וזה"נ דומה לאומר שכשיהא לי ממון בבנק אתנהו להעני וחל החיוב על החוב שיש לו בבנק, והג"ר שלמה זלמן מרק העירני ד"ל דאף דלענין התחייבות לא חשיב שטר חיוב לדיעה זו משום שיש אפשרות לבטלו, מ"מ לגבי נדרי מצוה סגי בזה ליחשב כנדר דהוי לכל הפחות כהבטחה ליתן לו מתנה, כיון דכל שנותן צ'ק יש בזה איוו התחייבות וקבלה על עצמו להמציא הכסף בבנק [שכן הוא מדרת אנושיות, ועוד דהא אם הצ'ק חוזר מחייבין אותו מדין גרמי דלך ואני אבוא אחריו כדלהלן פרק טז וע"כ דיש בזה הבטחה ליתן], וסגי בזה ליחשב כנדר דהוי כהתחייב חיוב על גופו להמציא לו מעות בבנק לכיסוי הצ'ק, גם י"ל דחשיב קבלה לדבר מצוה וצ"ע.

[ובשו"ת נצי" (סי' מג) כתב ד"ל דמדין אמירתו לגבוה כמסירתו להקדש קנה העני הממון שבבנק [ופשוט דזה שייך רק כשיש מעות בבנק בשעת מסירת הצ'ק], ועיי' שדן אם מהני אמל"ג בצדקה,

24 כנתבאר לעיל שם סעיף ה מדברי הגר"ש והגר"נ קרליץ, ועיי' ש דגם בעל שבט הלוי לא כירא ליה האי מילתא, [נמ"מ ראה מש"כ לעיל שם בפ"א הע' 52 מפסק דין רבני דאין לומר קים לי כהני דיעות ולבטל צ'ק שניתן במתנה, כיון דזהו נגד סוגיא דעלמא דהסכמת רוב פוסקי ודייני דורנו לדונו כשטר].

25 דכיון שאין זה שטר לא חשיב ככותב לו כשטר חייב אני לך מנה, והרי זה הוראה בעלמא שנותן לו רשות ליטול סכום פלוני ממעותיו שבבנק, ואם חזר בו לפני שנטל המעות יכול לעכב בידו מלגבותו, משא"כ להסוברים דהוי כשטר וחל החיוב תו אינו יכול לבטל הצ'ק וכנ"ל.

26 שבט הלוי (ח"ו סי' רכב): "אם היה המקבל עני אז נתחייב הנותן לקיים נדרו" ומציין להשו"ע (יו"ד סי' רנח סי"ב) דהמבטיח לעני ליתן לו מתנה חל עליו חיוב נדר אף כשלא נתכוין לנדר, והוסיף עוד: "ואף דבזה לכונ"ע הוי תו כוזי היינו ג"כ רק אם נתקיימו תנאי תו כוזי והכא דליכא הנך תנאים כנ"ל שוב אין עליו רק דין נדר" וכ"ה בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קכב): "וכש"כ בעני דודאי מחוייב לשלם צדקה אפילו בלבו וכש"כ כשנתן צ'ק, וסברת הדברים צ"ל דאף שהצ'ק הוא כהוראה לפקיד העובד בבנק, וכ"ז שלא הגיעה ההוראה לבנק הרי לא בוצעה הוראתו, מ"מ העובדא שנותן צ'ק למקבל שיכול ליגש תיכף לבנק למסור הוראתו, הרי היא כנדר, שהרי אף בחתימה לחוד ללא מסירה מצד בבית יצחק (יו"ד ח"ב סי' פב) דהוי יד לנדר, כש"כ כשגם מסר הצ'ק אף דס"ל דלא הוי התחייבות מדינא מ"מ הוי לכל הפחות כהבטחה ליתן לו מתנה, ויש להוסיף דגם חייב משום נדר במחשבה, דכל הנותן צ'ק לעני עפ"י רוב היה לו גמירות דעת

אמנם נראה דהוי ספק חיוב נדר כיון שלא אמר בפירוש בפיו "אתן לעני"²⁸, ואף להסוברים דהוי כאומר אתן²⁹ מ"מ חיובו מספק כיון שרק כתב הצ'ק ומסרו ולא אמר בפיו ותליא בפלוג' הפוסקים אם כתיבה בנדר הוי כדיבור³⁰, אולם למעשה יש להחמיר בזה כיון דלדעת הרמ"א אף בחושב ליתן יש להחמיר³¹, אמנם עדיין יש להסתפק אם נאמר דהחיוב על החוב שהבנק חייב לו³² יש לדון אם מהני התחייבות כזו לגבי ממון שבבנק³³ [וראה בהערה אם יש לסמוך על התרת הנדרים של ערב ראש

פעולה זו נחשב לכה"פ כאומר אתן להסוברים דלכטא בשפתיים מהני גם ע"י מעשה דכתיבה, וכן לדעת הסוברים שהלשון הכתוב בצ'ק "שלמו לפקודת" הוי כאומר מפורש "חייב אני לך מנה" כמשנ"ת לעיל פרק א סעיף ט מדברי הדברי חיים בשו"ת ומדברי הגר"מ שטרנבוך שליט"א ע"ש, ולפי"ז לענין נדר הוי ג"כ כאומר אתן, ומ"מ מדי ספק לא נפיק וכדלהלן.

30 כמשנ"ת לעיל הע' 14.

31 כנ"ל הע' 16-17 דכתיבה ודאי לא גרע ממחשבה כדמוכח מדברי הפוסקים דאם לא בעינן ביטוי שפתיים ה"ה דמהני כתיבה כמו מחשבה.

32 כמשנ"ת לעיל הע' 27 ב' מהלכים אם החיוב חל על המעות שבבנק או דהחיוב חל על גופו להמציא להעני מעות בבנק לכיסוי הצ'ק.

33 להלן בפרק יט יבואר בע"ה גדר ממון שבבנק, ויש בזה ג' הדרגות, א. דבעלמא הפקדת ממון בבנק הריהי כהלואה לבנק שהרי הבנק מוציא הממון לעסקים שלו, וא"כ בנידו"ד הוי כאומר חוב שהבנק חייב לי הריני מתחייב לצדקה, וכ"ז שהחוב לא נגבה לכא' לא חל הנדר כמבואר בס"י ריב סעיף ז, ב. אולם למעשה כיון שבבנקים בארץ ישראל נהוג לערוך היתר עיסקא, א"כ ממון שבבנק הוי כפלגא מלוה ופלגא פקדון, וי"ל דעל חלק הפקדון שייך לחול התחייבות, ובפרט למה שהונהג לכתוב בהיתר עיסקא שבאופן שאינו מועיל פלגא מלוה יהא באופן של כולו פקדון, ונמצא דשייך להתחייב על כל המעות שבבנק, ג. אולם י"א דאף שנעשה בהיתר עיסקא אבל למעשה כיון שהבנק מוציא המעות ומשקיע המעות בהלוואות ובדברים שאינם ממשיים א"כ עכ"פ לגבי הקנאת המעות חשיב כהקנאת חוב בעלמא ראה בכ"ז להלן פרק יט סעיף יד ובהערות שם וצ"ע.

אולם הגר"נ נוסכים שליט"א העיר בזה (שם אות ג) דממנ"פ אם הוי כהוראה גרידא הרי אין כאן מעשה שיחול בזה דין אמל"ג, ואם חשיב כסיטומתא הוי כהתחייבות בלא דין אמל"ג, אמנם למש"כ י"ל דאף דלענין ממון נחשב רק כהוראה משום שיש אפשרות לבטלו, מ"מ לענין נדר ואמל"ג מהני].
28 הנה בשו"ע חו"מ (ריב סעיף ז) מבואר ג' דרגות באומר לתת חוב לפלוני עני, א. באומר "תנו" לא מועיל כלל מדין נדר [רק במתנת שכ"מ או מדין מצוה לקיים דברי המת ורק הטור ס"ל דהוי נדר ולא קיי"ל כן], ב. באומר חוב זה כשאגבנו "יהיה" לפלוני או "ינתן" לפלוני, בזה לדעת המחבר הוי כנדר דהרי זה כאילו אמר אתנם לצדקה שקיבל עליו שלא יהנה מהם לכשיבואו לעולם, ונשמע מכלל הדברים שנותנו לצדקה אף שלא אמר בפירוש שהוא נותן, והרמ"א חולק וסובר דזה לא מהני לחייבו מדין נדר, ג. באומר חוב זה "אתן" לפלוני גם להרמ"א מהני, דבזה כבר קיבל על עצמו בפירוש ליתנו לפלוני, ונמ"מ גם בזה אף דחל חיוב על גופו גם קודם שבא לעולם, מ"מ אם מת קודם שבא לעולם אין יורשיו חייבים משא"כ כשמת לאחר שבא לעולם הוי פלוג' בפוסקים ע"ש בפתחי תשובה וראה לעיל הע' 8].

ולפי"ז בנידו"ד במי שמסר צ'ק לעני, דלכא' כיון שלדיעה זו לא חל חיוב ממוני דאי"ז רק הוראה לבנק ליתן, א"כ גם לא חשיב לשון טוב לחלות נדר לדעת הרמ"א כיון שלא אמר בפירוש "אתן".
29 והיינו לדעת המחבר הנ"ל דאף כשאומר "יהיה" לפלוני מפרשינן לשונו כ-"אתן", י"ל דה"ה בנידו"ד מפרשינן דהוי כאומר "אתן", דאף שלכא' הלשון "שלמו לפקודת" נחשב יותר כאומר "תנו" דלא מהני לכו"ע, אך בצ'ק כיון שכאמור לעיל אף א"נ דהוי הוראה מ"מ הרי נותן לו הצ'ק ובדעתו שיהבנו מהבנק והוא ידאג לכסות הצ'ק, וא"כ עכ"פ

השנה³⁴, וראה להלן סעיף יג החילוק בין חיוב מדינא לחיוב מטעם נדר³⁵, פרטי דינים נוספים בזה כגון באיזה אופן יש בזה משום מחוסר אמנה, דובר אמת בלבבו, הן צדק, נתבאר לעיל פרק א סעיפים יז-יט].

כשהצ'ק נכתב ולא נמסר אם חייב משום נדר

פ. כל זה כשהצ'ק כבר נמסר ליד העני, אולם אם ראובן כתב הצ'ק ועדיין לא מסרו לשמעון, הרי לא חל חיוב ממוני אף לדעת הסוברים דהצ'ק נחשב כשטר חוב³⁶, אמנם באופנים מסויימים עדיין יש בזה משום חיוב דנדרי צדקה וכדלהלן.

אמר או חשב שיתן צ'ק לצדקה

י. אם כבר פירש בפיו שיתן סכום מסויים לצדקה ע"י מסירת צ'ק, פשוט שכבר חל עליו חיוב משום נדר³⁷, ואף שחשב לקיים הנדר ע"י הצ'ק ועדיין לא מסר הצ'ק, מ"מ אין

הע' 27, ומש"כ הגרש"ז דיש לסמוך על המסירת מודעה מיירי בדבר שתלוי בעצמו אם לקיים או לא דבזה מפרשינן דאין כוונתו להתחייבות גמורה, משא"כ כאן שכבר מסר זכות ההתחייבות למקבל, וכבר עשה מעשה ליתן האפשרות למקבל ליטול המעות מהבנק ע"ז לא מהני המודעה, וכן מבואר בדברי הגרש"ז במנח"ש שם שכתב דכשפוסק צדקה יאמר בלי נדר ולא יסמוך על המודעה ע"ש.

עוד י"ל עפ"י מש"כ בחזו"א (שם) דאף באופן שלא היה זכור במסירת המודעה בשעת הנדר אך יודע בעצמו שהיה מקבל הנדר אף אם היה זכור, בכה"ג חל הנדר עי"ש, ונראה דבכל כתיבת צ'ק בסתמא אמרינן דאף אם היה זכור היה נותן ולכן חייב, ואף די"ל שגם אם היה זכור היה אומר בלי נדר וכנוסח המודעה שמתכוונים לומר בלי נדר, אך זה תלוי לפי הענין דברוב פעמים כשנותן צ'ק לצדקה דעתו באמת להתחייב חיוב נדר לכה"פ שהרי נותן הצ'ק במקום מזומן ואילו היה לו אפשרות היה נותן מזומן [ואמנם באופן שנותן צ'ק משום שלא גמר לגמרי בדעתו יש להסתפק כנ"ל].

35 ע"ש דנפק"מ דבאופן שהחיוב רק משום נדר לפעמים מועיל התרה, וכשמת י"א דאין יורשי חייבים כדלהלן.

36 דזה פשוט שהחיוב חל רק עם המסירה וכ"ז שלא נמסר לא חל החיוב, וראה להלן בדין

נתינת צ'ק לקופת צדקה אם חשיב כמסירה].

37 דנדרי מצוה חלין בדיבור בעלמא.

34 הנה בעיקר הדין מש"כ בשבט הלוי ומשנה הלכות דיש לחייבו משום נדר [ולמש"כ יש בזה עכ"פ משום נדר במחשבה שיש להחמיר] יש לדון עפ"י מה שיצא הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לחדש (בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא אות כ), דמסירת מודעה של ערב ר"ה, מועילה לכל הני דברים שאין האדם מתכוין בפירוש לנדר, אלא שהדין עושהו כנדר, כגון האומר לעשות טובה לחבירו וכדו', והביא כן גם מהגר"ח זונפלד זצ"ל (בשו"ת שלמת חיים ח"ב תשו' לח), דבכל מנהגי מצוה יש לסמוך על המסירת מודעה שבוערב ר"ה עי"ש, וכ"כ בחזו"א (יו"ד סי' קמג סק"ה), ולפי"ז ה"נ בנתן צ'ק לעני להסוברים שהוא כהוראה גרידא, א"כ גם מטעם נדר לא מתחייב, דמהני המסירת מודעה ע"ז מערב ר"ה, זולת כשזכר בשעת הנתינה את המסירת מודעה, ונתכוין שכאן אינו סומך ע"ז, [וא"נ דהוי כיד לנדר א"ש דבזה אין סומכים לכתחילה על המודעה, אבל אם נאמר דחיובו משום נדרי מצוה שחלין אף בלא כוונה לנדר, צ"ב דע"ז כאמור מהני לסמוך לכתחילה על המודעה].

ואולי י"ל דאף אם הצ'ק הוא כהוראה גרידא, י"ל דיש כאן ב' הוראות, א. הוראה לפקיד הבנק להוציא מחשבוננו, ב. הוראה להמקבל שילך להוציא ממון מהבנק, וא"כ היה אפשר לומר, דלגבי הוראתו למקבל שיוציא ממון מהבנק, הרי כוונתו בהתחייבות גמורה כלפי חבירו עכ"פ, ואף שבדיני ממונות לא שייך התחייבות כזו, מ"מ חל עליו דין הנדר כדלעיל

זה מגרע חלות החיוב שכבר נדר³⁸, אולם אם לא פירש בפיו, אך גמר בדעתו בנמירות דעת שלימה³⁹ ליתן סך זה לצדקה, ולכן כתב הצ'ק, א"כ לדעת הסוברים שנדרי צדקה חלים במחשבה⁴⁰, נתחייב מתורת נדר והכרעת הפוסקים שיש להחמיר בזה⁴¹, [וראה בהערה דנראה לחייב באופן זה לדעת כל הפוסקים⁴²], אא"כ חשב בדעתו בפירוש שכל זמן שהצ'ק לא יימסר למקבל לא יחול חיוב נדר⁴³.

כתיבת צ'ק אינו כנדר לרוב פוסקים

יא. אם כותב צ'ק ובדעתו שיחול הנדר עם הכתיבה דוקא⁴⁴, לרוב פוסקים לא חשיב כלל כנדר, ולא מיבעיא להסוברים דהצ'ק הוא כהוראה בעלמא נמצא דודאי לא כתב לשון נדר ואף לא נחשב כאומר יהא לעני⁴⁵, אלא אף להסוברים דחשיב כשטר להתחייב בו מכח דינא דמלכותא, מנהג, או משום דחשיב בעצמותו כחפץ הנמכר⁴⁶, מ"מ זהו דוקא כשכבר נמסר, אבל כשכתב הצ'ק ועדיין לא מסרו, לא חשיב כלל כשטר התחייבות⁴⁷.

לקיים הנדר ע"י מסירת הצ'ק, מ"מ חל הנדר במחשבה בעלמא והיינו מכיון שהחליט ליתנו לצדקה, וכמש"כ כע"ז הש"ך (יו"ד רנח סק"ה) דבסתם חל הקדש במחשבה אפילו חשב להוציא בפיו, אא"כ גמר בלבו שלא יחול עד שיוציא בפיו ע"ש, ונ"כ לעיל הע' 13 דלכאור' דברי הש"ך אלו הם שלא כדברי הטור"א דבמקום שחשב לעשות בדיבור אינו חל במחשבה ואין צריך לחשוב בפירוש שלא יחול רק בהדיבור].

44 והיינו שלא החליט בדעתו ליתן וע"ז כתב צ'ק, דאז הרי יש בזה כבר משום נדר במחשבה, אלא חשב בדעתו שעצם כתיבת הצ'ק יחייבהו משום שבזה הוא כמקבל על עצמו הנתינה.

45 דכיון שזהו רק הוראה לבנקאי א"כ לא חשיב כלל כתיבת נדר, ואף לדעת הר"מ דהאומר חוב זה יהא לפלוני חל ע"ז דין נדר, כאן גרע דהוא רק מצוה לפקיד הבנק שכשיבא המחזיק לבקש המעות יתן לו אבל לא אמר לשון חלות שיהא לעני, ומשנ"ת כמ"פ דמ"מ יש בזה התחייבות להעמיד לו המעות כאן גרע כיון שעדיין לא מסרו לא נתחייב בכלום.

46 כנ"ל פרק א סעיפים ז, ח, י.

47 כן נראה פשוט לדליעות אלו מה שמועיל להתחייב בצ'ק כשמוסרו למוטב זהו משום הדינא דמלכותא או המנהג או משום דמוסר לו דבר ערך, אבל כל זמן שהצ'ק תחת ידו לא הועיל כלום בגוף הלשון הנכתב בהצ'ק ואין בזה תוקף לא מדינא דמלכותא ולא מכח מנהג, ואף להסוברים

38 פשוט דמה שחשב לקיים הנדר ע"י נתינת הצ'ק אין הכוונה שכל שלא יימסר הצ'ק לא חל הנדר, אלא חושב בדעתו לבצע את חיובו ע"י נתינת צ'ק, ואי"ז עיכוב בחיוב הנדר דלא גרע מהחושב לקיים נדרו במעות מזומנים, ויש להוסיף דאף כשלא כתב כלל את הצ'ק מ"מ כבר חל עליו חיוב משום עצם הנדר שהתחייב לצדקה].

39 כנ"ל בהע' 9 דבענין גמירות דעת שלימה לחלות נדר במחשבה.

40 היינו לדיעה ראשונה בשו"ע [חור"מ סי' ריב ס"ח] והובא גם ברמ"א [יו"ד רנח סי"ג] דנדר צדקה חלים במחשבה, ה"נ חל הנדר במחשבה בעלמא וכאמור דעת הרמ"א שיש להחמיר בזה.

41 כמשנ"ת לעיל הע' 11 מדברי הרמ"א ויעו"ש דאין זה חומרא מכח ספק אלא דס"ל עיקר

לדינא כדיעה זו דחייב מכח מחשבתו.

42 יעויין לעיל הע' 13 לדעת הטורי אבן כל שרצה שיחול הנדר ע"י דיבור אין לחייבו מכח המחשבה ע"ש, ולפי"ז גם בנידוד אם חשב שיחול ע"י נתינת הצ'ק לא היה חל מכח מחשבה, אלא דשא"ה דבסתמא אין כוונתו ודעתו שיחול רק ע"י מסירת הצ'ק, אלא הריהו גומר בדעתו ליתן סכום זה לצדקה וחושב בדעתו לקיים נדרו ע"י הצ'ק, ולכן באופן זה נראה דחייב מכח המחשבה אף לדעת הטור"א.

43 דאז לא חל הנדר עד שיימסר הצ'ק, אבל כשלא חשב שלא יחול עד המסירה, אף שהיה בדעתו

כתיבת צ'ק כספק נדר להסוברים דהוי לשון חיוב

יב. אמנם לדיעות הפוסקים שהובא לעיל פרק א סעיף ט דלשון הצ'ק "שלמו לפקודת" הוי כלשון חיוב כיון שהונהג לשמש בו כחיוב, ואף שאינו כותב מתחייב אני, מ"מ הוי ככותב "מתחייב אני סכום זה לצדקה"⁴⁸, יש להסתפק אם בכה"ג חל עליו חיוב משום נדר, דעצם הכתיבה הוי כדיבור של נדר ומועיל עכ"פ כמו מחשבה וא"כ יש להחמיר ליתנו לעני⁴⁹, או י"ל דאף לדיעה זו לא חשיב כלשון חיוב רק כשכבר גם מסר הצ'ק, וכ"ז שהצ'ק תחת ידו לא נגמר הלשון⁵⁰, ואף אם נאמר דהוי כלשון חיוב יש להסתפק אם מהני התחייבות כזו לגבי ממון שבבנק⁵¹, [צדדי ספק נוספים בזה ראה בהערה⁵², ובאופן שעדיין לא גמר בדעתו כלל ליתן סכום זה לצדקה, אלא הכין צ'ק

52 אף אם נאמר דחשיב כלשון חיוב גמור גם כשלא נמסר עדיין מ"מ עדיין יש להסתפק שהרי לא כתב כל הלשון בשלימות שהרי המילים שלמו לפקודת מודפסות על הצ'ק והוא רק כותב את שם המוטב, או י"ל דאף שנמצא שאינו כותב להדיא הלשון של חיוב, מ"מ השלמת פרטי המוטב והסכום הרי זה ככתיבה מפורשת שנותן לפלוני סכום זה, ודומה לדרך שהיה כותב או מודפס בו "חייב אני" ובא אחד והוסיף לכתוב "לפלוני סך של מאה" וכדו' ונתנו לידו דנראה דחל בזה חיוב מדינא דמתחייב עצמו, וא"כ ה"ה די"ל דחל בזה חיוב נדר בהכתיבה לחד, ובצדקה ומשפט [פ"ד הע' מה] כתב דהשלמת פרטים בצ'ק מודפס לא חשיב ככתיבה ודינו כדלהלן בחותם על צ'ק שכבר נכתב.

עוד יש להסתפק באופן שאחר מילא את כל הפרטים והוא רק חתם על הצ'ק, וראה במשפט הצוואה [ח"ג שער ט ענף טו] די"א שעצם החתימה כיון שבזה הרי הוא כמסכים לכל הנכתב, הוי כמודר מפי אחרים ועונה אמן דחשיב ג"כ כנדר, וי"א דדוקא כשקורא ואח"כ חותם חשיב כנודר בזה שמסכים להנכתב, וי"א דחל משום יד לנדר, והרבה פוסקים חולקים וס"ל דבכה"ג לא חשיב כלל כנדר. ובאופן שהשאיר חלק את מקום המוטב ולא רשם שם העני או קופת הצדקה אף שמילא את הסכום והתאריך, יש לצדד דדינו כחתימה בלבד שנתבאר דינו בסמוך, ויש לעיין באופן שכתב רק שם מוטב ללא סכום והיינו שחשב לידור ע"י הכתיבה לאדם זה אך עדיין לא החליט בדעתו איזה סכום ליתן, לכאור' נראה דחל עליו חיוב לתת לפלוני, אך לגבי הסכום עדיין יכול להחליט איזה סכום ליתן לו

שנחשב כדבר ערך וכחפץ הנמכר זהו דוקא כשהוא ביד המוטב אבל כשהצ'ק עדיין ביד הבעלים אין לו שום ערך, וכן למשנ"ת לעיל שם סעיף יא די"א דחשיב כהקנאת החוב שבבנק זהו ג"כ רק לאחר שכבר נתנו לו.

48 כנ"ל שם הע' 25 בשם הגר"מ שטרנבוך: "דכיון שידוע שעיקר פירושו של הצ'ק הוא גם התחייבות להמציא כסף בבנק בכדי שיתנו אותו להמוכ"ז, לכן הוי כאילו כותב להדיא שמתחייב להמוכ"ז כך וכך, ויש כאן קנין שטר כמו כל שטר מוכ"ז שהשטר עצמו הוא הקנין המחייב", וע"ש מש"כ דכן מבואר בשו"ת דברי חיים (חו"מ סי' יב) דכל לשון שנהגו להשתמש בו לחיובים, הוא בגדר דיברות בני אדם במקום הזה, והוי כלשון "חייב אני לך", [ראה מתק לשונו הזהב שהעתקנו לעיל שם ובהע' 26], ולדבריו נראה פשוט דגם הלשון "שלמו לפקודת" הוי כלשון חיוב גמור.

49 כמשנ"ת לעיל הע' 16-17 דבנדר בכתיבה לא גרע מנודר במחשבה ופלוני הפוסקים אם מהני כתיבה זהו בנדר סתם ולא בנדרי מצוה, וכאמור דעת הרמ"א שיש להחמיר בנודר במחשבה וא"כ ה"ה בזה שנדר בכתיבה.

50 והיינו דאף שמכח שהונהג להשתמש בו לחיוב חשיב לשון חיוב, מ"מ הרי המנהג הוא כשגם מוסרו לידו, וי"ל דבהכתיבה לחד ללא המסירה לא חשיב גמר לשון חיוב, וא"כ כ"ז שלא נמסר הצ'ק אין בזה אף חיוב נדר.

51 ראה משנ"ת בזה לעיל הע' 33 אם מעות שבבנק חשיב כמלוה או כפקדון ונפק"מ אם יכול להתחייב בזה לצדקה.

כתוב שיהא מוכן בידו אם ירצה ליתן לכשיזדמן לו, ודאי דלא חשיב כנדר⁵³, ודין צ'ק למוטב בלבד או מחשבון מוגבל וכדו' ראה בהערה⁵⁴].

החילוק בין חיוב משום נדר לחיוב מדינא [לענין שאלה וחיוב היורש]

יג. לאור האמור נמצא שהכותב צ'ק לצדקה אף כשעדיין לא מסרו ולא נתחייב מדינא, מ"מ יש צדדים בזה להחמיר ולקיים נדרו⁵⁵, ואף לדעות החולקים מ"מ יר"ש יש לו לקיים גם את מחשבתו מדין ודובר אמת בלבד⁵⁶, וכמו כן נתבאר דאף להסוברים שהצ'ק כהוראה בעלמא ולא חל חיוב מדינא אף כשכבר מסר הצ'ק מ"מ י"א דחייב מטעם נדר⁵⁷, ובאופנים אלו כיון שאין החיוב רק משום נדר, גרע מהתחייבות גמורה בשני דברים, א. שיכול לישאל על נדרו⁵⁸, [ואף דכתיבה הוי מעשה מ"מ מהני שאלה וראה בהערה⁵⁹], ב. דאם נדר ומת י"א דיורשו אינם חייבים לקיים נדרי אביהם⁶⁰, [וראה בהערה אם הלשון "שלמו לפקודת" הוי כמצווה ליתן שיהא בזה מצוה לקיים דברי המת⁶¹] וממידת חסידות הוא לקיים נדרי אביהם⁶².

מ"מ יכול לישאל ולהחזיר נדרו ליתן לעני זה וליתנו לעני אחר, וכ"כ בשבט הלוי (ח"ז סי' רכב) יעו"ש דנקיט שהנותן צ'ק חייב מטעם נדר כנ"ל הע' 26 והוסף: "ואף דבזה לכו"ע הוי תו כוזי היינו ג"כ רק אם נתקיימו תנאי תו כוזי והנא דליכא הנך תנאים כנ"ל שוב אין עליו רק דין נדר ויועיל שאלה לפי כללי נדר מצוה".

59 הנה בש"ך (תו"מ רנה סק"ה) כתב דהא דלא מהני שאלה כשבא ליד גבאי, משום דבעלמא מהני שאלה דדיבור מבטל דיבור, אבל בבא ליד גבאי תו לא אתי דיבור ומבטל מעשה, ולכאוי לפי"ז גם בנודר בכתב [להסוברים דמהני נדר בכתב ככל נדר ולא רק בנדרי מצוה דמהני מדין מחשבה] א"כ הוא חמור מנודר בפיו, דלא אתי דיבור ומבטל מעשה, אמנם נראה כמש"כ דודאי מהני התרה, דמה שסוברים הני פוסקים דכתיבה מהני, היינו דמהני ליחשב כדיבור, אבל ודאי לא חשיב יותר מדיבור, והא לך דהרי שאר הפוסקים חולקים וסוברים דאף גרע מדיבור, והבו דלא לסיף עלה דלהסוברים דמהני עכ"פ לא עדיף מדיבור.

60 כמשנ"ת לעיל הע' 7-8 פלוג' הפוסקים אם יש שעבוד נכסים בכל נדר והיורשים חייבים לקיים נדרי אביהם, ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' רעז) כתב בפשיטות דהיורשים אינם חייבים לקיים נדרי אביהם אמנם כאמור הדבר שנוי בפלוגתת הפוסקים.

61 הנה בדין חיוב היורשים לקיים נדרי אביהם יש בזה הרבה פרטי דינים דלפעמים חייבים משום

משום דחשיב כצ'ק פתוח שחל החיוב עם מילוי הסכום כנ"ל פרק יא סעיף ט, אך לכאוי הסכום המינימלי שנהוג לכתוב בצ'ק חייב ליתן לו.

53 והיינו דכל הנידון הוא באופן שחשב שאם הכתיבה מחייבתו יחול החיוב, אבל באופן זה כיון שלא החליט בדעתו כלל ליתן אלא הכין צ'ק שאם ירצה אח"כ לתת לא יצטרך להתעכב בכתיבת הצ'ק, א"כ ודאי לא חשיב כלל אף כנודר במחשבה. 54 בלמוטב בלבד נראה פשוט דלדיעה זו דחשיב ככותב לשון חיוב ה"נ חל חיוב להעני, אולם בצ'ק מחשבון מוגבל יש להסתפק דיתכן שחל חיוב כיון שיכול לתבוע להחזרת עצמו, ומאידך יתכן שנחשב כחוכא ואיטלולי וכמשטה בו כיון שהצ'ק אינו ראוי לגבייה בבנק ויל"ע בזה.

55 כנ"ל בסמוך להסוברים דהוי כלשון חיוב, וכחומרת הרמ"א בנודר במחשבה וגם אם נאמר דמהני לחול על מעות שבבנק וחשיב כנגמר הלשון אף כשעדיין לא מסרו.

56 כמשנ"ת בפרק א הע' 57 בכל מי שנתן צ'ק לחבירו וכש"כ באופן זה שנתן לעני.

57 כנ"ל בסעיף ח בדעת הגר"ש וואנזער שליט"א ועמש"כ שם בזה.

58 וכמש"כ בסמ"ע (סי' קכה ס"ק כה) דאף להסוברים דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט בצדקה, מ"מ אי"ז כמסירה ממש ויכול לישאל על נדרו, וככל נדר שניתן להתירו בפתח חרטה, ואף נדרי מצוה אין מתירין [ואף מנדין להחכם המתיר]

גביית צ'ק של צדקה מיורשי הנותן כשהצ'ק כבר ניתן למקבל

יד. אולם למעשה להכרעת רוב הפוסקים דהצ'ק נידון כשטר, א"כ באופן שכבר מסר הצ'ק להעני יכול לגבותו אף מיורשיו כיון דהוי שטר חיוב וחל עליו שעבוד הגוף ונכסים⁶³, [ואף היורשים אינם יכולים ליפטר במענת קים לי שאין זה שטר⁶⁴].

אם יש חילוק בין צ'ק שזמן פרעונו קודם או אחר מיתת הנותן

פו. אף להסוברים דהצ'ק הוא כהוראה שנתבאר דהוי ספיקא דדינא אם גובין מהיורשים, מ"מ יש שכתב שאם זמן פרעון הצ'ק כבר הגיע בחיי אביהם, חייבים היורשים לכבר את הצ'ק, דדוקא צ'ק שזמן פרעונו הוא לאחר מיתת החותם אף שכבר נמסר לגבאי הקופה של צדקה, אז אין הקופה גובה, אבל הצ'קים שכבר הגיע זמן פרעונם בחייו כבר חל שעבוד הגוף ונכסים וניתן לגבותם⁶⁵, ודין זה צ"ע לדינא וכבר נתבאר לעיל פרק יב

שיש שעבוד נכסים, ולפעמים יש מחייבים משום מצוה לקיים דברי המת, ויש אופנים שחייבים משום כיבוד אב ואכמ"ל כהני פרטי דינים, ראה במשפט הצוואה בח"ג שער ט באורך, ויש לדון אם הלשון שלמו לפקודת הנכתב בצ'ק נחשב כציווי להיורשים, והנה באופן שרק כתב לעצמו ועדיין לא מסרו לכאור לא חשיב כלל כמצווה למאן דהו תנו, אך כשכבר מסרו י"ל דחשיב כאומר תנו, ואף שבמשפט הצוואה עמ' רלב הביא דכתיבת צוואה לא חשיב כאומר לבנק תנו כיון שאינו כותבו בפניהם, מ"מ בנידו"ד עדיף דבנתינת צ'ק י"ל דהוי ככותב להם מכתב

שהביא שם מהגרע"א דמהני, אמנם להסוברים דכרי שיהא מצוה לקיים דברי המת בעינן הושלש מתחילה לכך א"כ כאן לא הושלש מתחילה בבנק לצורך המתנה, אמנם כ"כ דיתכן דכיון שיש בו תוקף חוקי לקבלו מחיים יש בזה גמירות דעת גמורה ושפיר חשיב כהושלש דמוכח שאין הנותן מפליג סתם בדברים, וכעיי"ז כתב הגר"ש היימן מובא במשפט הצוואה עמ' תרכא וע"ש בח"ב סי' כט, וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א ראה לעיל פ"א הע' 27, וע"ש בהע' 72 ובפ"ט הע' 230, ובפ"יב הע' 62 הבאנו מש"כ הגר"ש ואזנער שליט"א דאין בזה מצוה לקיים דברי המת ויל"ע בכ"ז. ויש להוסיף דבאופן שיש חיוב נדר על האב ג"כ חשיב כהושלש וכמש"כ הקצוה"ח (ריב סק"ג) דבכה"ג ג"כ אינו מפליג סתם בדברים, ואף שאמירתו הוא שיתנו מתוך הכספים שהבנק חייב לו לא איכפת לן דבמצוה לקיים דברי המת חל גם כשמצווה על דבר

שאינו ברשותו, ומה שידוע שעם פטירת בעל החשבון הבנק סוגר את החשבון ואין אפשרות להוציא ממון מהבנק ללא צו ירושה ג"כ לא איכפת לן דסגי במה שנותן ציווי מחיים כמש"כ התוס' גיטין (יג, א) בדין הולך מנה לפלוני ע"ש.

62 כ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' רעז) דעכ"פ מדת חסידות יש בזה אף ביורשים לעשות נ"ר לנשמת אביהם, והיינו דאף דס"ל דאין חיוב מדינא מ"מ מדת חסידות יש בזה, ולמש"כ דהוי ספיקא דדינא ודאי שיש בזה מדת חסידות לצאת מידי ספק.

63 והיינו דכיון שהסכמת פוסקי דורנו דחשיב כשטר חיוב כשכבר נמסר הצ'ק, א"כ פשוט שיש לחייב את היורשים, ואף מותר למקבל לגבות הצ'ק מהבנק בטרם שהבנק סוגר את החשבון עם פטירת בעל החשבון, או כשתפוס ממון אחר כנגדו יכול לעכבו נגד חוב זה, [אמנם אם הצ'ק עדיין לא נמסר לו לא מהני תפיסתו מהיורשים, דאצלם לא הוי אף ספק נדר שכתבנו לעיל די"א להחמיר בזה, דהרי אביהם הוא זה שנדר].

64 ראה משנ"ת לעיל פרק א סעיף טז דנראה שאין לומר קים לי כהסוברים דהוי כהוראה בעלמא כיון שהוא נגד המקובל ברוב בתי דינים ונגד המנהג הנפוץ שהצ'ק הוי כשטר.

65 כ"כ הגר"ש ואזנער שליט"א בשבט הלוי [ח"י סי' רעז והו"ד בקונטרס ה"ב שבסו"ס באר המשפט עמ' קכז], ע"ש שיצא לחדש במי שמת והשאיר צ'קים חתומים שמסרם לקופת צדקה,

סעיף ז דלכאור' הזמן שבצ'ק הוא זמן פרעון ולא זמן חלות חיוב, וראה בהערה מש"כ לכאר בזה⁶⁶, ולמעשה בגביית חוב בעלמא עדיף צ'ק שעדיין תוך זמנו מצ'ק שכבר עבר זמנו ולכן גם בזה נראה דצ'ק שעדיין תוך זמנו וראי גובין מיורשים⁶⁷, [ובנתן צ'ק לעני ונשרף הצ'ק אם חייב לתת צ'ק אחר לראיה על החיוב ראה לעיל פרק א סעיף כב].

ענף ג - המתחייב מעות לצדקה ורוצה לשלם בצ'ק של עצמו

תשלום בצ'ק מאוחר כשהגדר לא הוגבל לזמן

פז. כל האמור לעיל מיירי בנודר ומתחייב ע"י כתיבת או מסירת הצ'ק ונתבאר האופנים שחייב מדינא או משום נדר או ספק נדר, אבל מי שנדר נדר גמור בפיו והבטיח סכום מעות לצדקה, ורוצה לקיים נדרו בנתינת צ'ק של עצמו⁶⁸, אם הנדר לא היה מוגבל

כשבא לעולם חל עליו חיוב ושעבוד נכסים מכ הנדר ראה שו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' פב), ולפי"ז א"ש דהגר"ש לשיטתו דאכן הוי רק הוראה וס"ל דחל חיוב נדר, אך כיון שהנדר הוא ליתן מהמעות שהבנק חייב לו דהוי כדבר שאינו ברשותו, א"כ באלו שעדיין לא הגיע זמן פרעונם לא חל שעבוד נכסים דכיון שלא יוכל לממש גבייתו בבנק הוי כדבר שאינו ברשותו ולא חל הנדר וממילא לא חל השעבוד, אך באלו שכבר הגיע זמנם ליפרע הוי כדבר שבא לעולם וחל הנדר ושעבוד הנכסים, ואף שנתבאר לעיל הע' 27 מהלך נוסף דאין הנדר על החוב שבבנק אלא הנדר על גופו שמתחייב ליתן לו, מ"מ לגבי גבייה מיורשים י"ל דחיישנן שהנדר הוא על החוב שבבנק, וע"ע מש"כ בזה לעיל פרק יב סעיף יד ובהע' 63 מהלכים נוספים בזה וע"ע מה שהבאנו בדעת הגר"ש אלישיב בזה וע"ע לעיל פרק א הע' 27, 72, ופרק ט הע' 230.

67 ראה משנ"ת לעיל פרק ט סעיפים לא-לג דבעלמא צריך שבועה כשבא לגבות מיתמי משא"כ בתוך זמנו כיון שחזקה שלא פרע גובה שלא בשבועה, וראה משנ"ת שם בתוקף הזמן שבצ'ק בזה, וא"כ ה"ה בנידו"ד כשעדיין תו"ז עדיף וגובים בלא שבועה.

68 והיינו כגון שהתחייב סך מאה שקל לצדקה ורוצה לקיים נדרו על ידי נתינת צ'ק בסך מאה שקל.

דבאלו הצ'קים שכבר הגיע זמן פרעונם בחיי האב וכבר חל שעבוד הגוף ונכסים, יכולין לגבותם מיורשיו, אבל באלו שעדיין לא הגיע זמנם בחייו, כיון שלא חל שעבוד אין יכולים לגבותם מיורשיו ע"ש, וכנראה דס"ל דהזמן שנרשם בצ'ק הוא זמן חלות החיוב ולא זמן פרעון, וגם חזינן בזה דס"ל דלא חיישינן לפרעון בצ'ק, ולכן באלו שכבר הגיע הזמן בחייו גובין מהם.

66 הנה דבריו צ"ע גדול, דממנ"פ אם ס"ל דהצ'ק הוא כשטר, הרי בכל גווי חלות החיוב הוא במסירת הצ'ק והתאריך שבצ'ק הוא רק זמן פרעון, וא"כ אדרבה בהני צ'קים שזמנם לאחר מיתת הנותן עדיפי כחם לגבותם מהיורשים כדלהלן בסמוך, ואם ס"ל דהצ'ק הוא כהוראה בעלמא, א"כ מאי שנא בזה שהגיע זמנם בחייו לענין שיחול שעבוד הגוף, והרי אין כאן במה לחול כיון שאין זה כשטר, וראה בקונטרס ה"ב שבסו"ס באר המשפט מעמ' קל ואילך מה שהבאנו דברי הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א שג"כ נתקשה בזה.

ולאחר העיון נראה דיש לכאר עפי"מ שהבאנו לעיל הע' 7-8 דיש נידון בפוסקים בכל נדר לצדקה אם חל שעבוד נכסים לגבות מיורשיו, ויש בזה סתירה ברמ"א שבס"י רנב פוטר, ובס"י ריב כתב דבנדר אדבר שלא בא לעולם ולא בא לעולם עד שמת פטורים ומשמע דכשבאו לעולם קודם שמת חייבים, ויש מהאחרונים שביארו דמש"כ בסי רנב היינו כשעדיין לא בא לעולם ולא חל החיוב, ואכן

בזמן יכול לקיים נדרו אף כשנותן צ'ק לזמן מאוחר, כי המקבל יוכל לגבותו בהגיע הזמן⁶⁹, וראה בהערה אם יש בזה משום בל תאחר⁷⁰.

כשהנדר הוגבל לזמן אם יכול לשלם בצ'ק מאוחר או משורטט

יז. אם הנדר היה מוגבל בזמן, כגון שהתחייב לתת סכום של מאה שקל עד ליום א' באייר, ורוצה לקיים הנדר בנתינת צ'ק שזמן פרעונו בא' אייר, אם המקבל יכול לגבותו בבנק ביום התשלום ודאי יוצא ידי נדרו [אף כשהמקבל נשתהה מלגבותו]⁷¹, ואם הבנק כבר סגור, או בצ'ק משורטט שניתן לגבותו רק בהפקדה לחשבון בנק, ונמצא שלא יהא לו מזומנים עד לאחר כמה ימים⁷², מ"מ אם הצ'ק הוא ליומו או לזמן קרוב ויוצא בשוק בשוויותו המלאה נראה שיכול לשלם גם בצ'ק כזה ולצאת ידי חובת נדרו⁷³, [ובזה יצא

כמו בכסף, ועכ"פ צ'ק מאיש מהימן הו"ל ככסף ממש לענין פרעון חוב, ולא יעלה על דעת אדם במי שנשבע לחבירו לשלם לו ביום פלוני ונתן לו צ'ק שיש עליו מעות בבנק שלא קיים השבועה", נויש להוסיף עוד דאם נתן לו צ'ק ליומו, אף כשהמקבל נתעכב מלגבותו, לא איכפת לן דהוא כבר יצא ידי נדרו בזה שנתן לו האפשרות לגבות המעות בבנק].

72 כי לפי הנוהל הבנקאי כל הפקדת צ'ק אינה מאשרת משיכת מזומנים כנגד סכום הצ'ק עד שיעברו שלשה ימים, שאז הצ'ק מאושר סופית מהבנק הנגבה, וכן כשהבנק סגור אינו יכול לגבות הממון בדלפק.

73 והיינו דעפ"י רוב צ'ק שזמנו קרוב יוצא בשוק בשוויותו המלאה ויכול לקנות בבתי מסחר כפי רצונו וא"כ נחשב כמעות ממש, וכע"ז הבאנו לעיל פרק יג ענף ה דלדעת כמה מפוסקי דורנו ניתן לקיים מצוות מתנות לאביונים בצ'ק אף כשזמנו מאוחר קצת באופן שניתן להוציאו בשוק, [וראה עוד בפרק יד ענף ג מדברי פוסקי דורנו שחוב שניתן עליו צ'ק, אף כשהצ'ק מאוחר חשיב ככובי ואינו משמט כיון שניתן לסחור בהצ'ק]. וה"נ לענין קיום נדר בזמנו נראה דמהני, וכן פורסם בשם הגרי"ש אלישיב והגר"ש וואזנר שליט"א בעלון המידע "הלכה ומעשה" [פר' נצו"י תשס"ו] דכיון שיש כאלה שיקחו את הצ'ק כממון מקיים מצוות צדקה בנתינת צ'ק דחוי, [ע"ש שהגידון אם רוצה לתת צ'ק לפני הימים נוראים שזמן פרעונו לתקופה מאוחרת אם קיים בזה ענין נתינת צדקה בזמן הראוי לעורר רחמים].

69 דכיון שלא קבע זמן לפרעון הנדר, א"כ אף שכעת הצ'ק אין לו שוויות של מאה שקל כיון שהוא לזמן מאוחר, מ"מ יכול להמתין עד שיגיע הזמן ואז יגבה כל הסכום בבנק, וכיון שלא הגביל את זמן נתינת הכסף יצא ידי נדרו, ואף שאם המקבל יפקיד הצ'ק בחשבונו נמצא שהצטרך להוציא עמלת דמי ההפקדה, מ"מ הנודר יצא ידי חובתו שהרי המקבל היה יכול לגבות סכום הצ'ק במלואו בדלפק הבנק, ובצ'ק משורטט שחייב להפקידו בבנק מ"מ הרי יכול למסרו לאחרים בשוויותו המלאה [וצ'ק משורטט שהוא גם למוטב בלבד ראה בזה להלן הע' 83].

70 הנה בנדרי צדקה י"א שאם מעכב מלשלם [באמר ולא הפריש] עובר מיד בעשה מדין בפין זו צדקה, ואחר ג' רגלים עובר בכל תאחר, [וראה צדקה ומשפט פ"ח הע' א ד"א דגם העשה אינו עובר עד אחר ג' רגלים], ויש לדון כשנותן צ'ק מאוחר אם מהני לענין שלא יעבור הלאו והעשה, ולכא"ו תלוי דאם האיסור לאחר הנדר הוא מחשש שמא ישכח ולא ישלם, א"כ כשנותן צ'ק הרי שוב לא ישכח מלקיים הנדר, אולם אם איסור האיסור הוא משום דבעינן שהעני כבר יהנה לכא"ו יש בזה איסור כשנותן צ'ק מאוחר, אא"כ יש אפשרות לעני ליהנות גם באופן זה, כגון שפורט הצ'ק אצל אחרים וכדו' ויל"ע.

71 דעצם הטירחה שהמקבל צריך לטרות ולהציג הצ'ק לגבייה בבנק, ודאי דלא חשיב עיכוב בקיום הנדר, דהרי זה כטורח לבא להנותן וליטול המעות, וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' רס) וז"ל בתו"ד: "וידוע דבמדינתנו נושאים ונותנים בצ'ק

ידי חובתו אם נאמר שיכול לשלם אף בשוה כסף⁷⁴, אבל בצ'ק לזמן מאוחר ששוה בשוק פחות מהסכום הנקוב בו, נראה שצריך להוסיף בסכום הצ'ק באופן ששוויות הצ'ק להמכר יהא בסכום הנדר⁷⁵, [לדיון נוסף בדיועות נוספות בזה, ואם יש חסרון בקיום הנדר כשהמעות עדיין אגיד גביה, ראה בהערה⁷⁶].

אם חלוק בין נודר לקופה לנודר לעני עצמו בתשלום בצ'ק מאוחר

יח. יש מקום לומר שדין הנ"ל שיכול לשלם בצ'ק מאוחר שהעני ימכרו בשומא⁷⁷, זהו דוקא בנדר לקופה של צדקה או ביהכנ"ס וכדומה⁷⁸, אבל כשהבטיח לעני פרטי שיתן לו סכום מסוים, יש להסתפק אם יוצא ידי נדרו גם בנתינת שוה כסף או שצריך ליתן לו מעות דוקא⁷⁹, ואם נאמר דבעינן דוקא מעות נראה דה"ה שיכול לתת לו צ'ק שזמנו קרוב שיוצא בשוק בשוויותו, אבל צ'ק מאוחר שצריך למכרו ולהשיג בו מעות אינו מקיים נדרו בזה⁸⁰.

מזומן כיון שכן הוא דעת האשה שיתן לה כסף ממש ולא שוה כסף, ועי' ב"ש (סי' כז סק"ב) ובהג' רעק"א שם, ובשו"ת אבני נזר (אבהע"ז סי' שפו) האריך בביאור השיטות מנלן דשוה כסף ככסף ומבואר שם דלכמה פוסקים במקום שתלוי בלשון בני אדם בעינן דוקא כסף, וא"כ לפי"ז אף בנודר לעני י"ל דכיון דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם ועפ"י רוב כשמבטיח לעני עצמו דעתו ליתן מעות ממש, א"כ צריך לקיים נדרו כהוגן וליתן מזומנים, ועדיין יש מקום לחלק דשא"ה שמתנה הוא ותלוי רק בדעת הנותן והוא נתכוין ליתן גם בצ'ק, ועוד יש להוסיף דמצינו במי שטוען לחבירו שחייב לו מאה זוז והלה מודה לו בחמשים זוז שעורים וכדו', נקטינן דחשיב הודאה ממין הטענה דכשטוענו ממון הוי טענה בשוה ולא בדוקא, דנקטינן בזה כרב בשבועות [לט, ב] ודלא כשמואל שסובר דטוענו דוקא, אמנם בלא"ה אין להוכיח מהתם דהרי כשתובעו הלוואה מדינא תשלומו בכסף דוקא כשיש לו מעות, ואפ"ה אמרינן דלענין הודאה ממין הטענה נחשב כתובעו שוה, ועכצ"ל לכאו' דזהו משום דעכ"פ יכול לשלם גם שוה כסף וצ"ע בזה].

80 והיינו דבצ'ק שיוצא הוא עצמו בשוויותו בשוק מסתבר דחשיב ככסף לענין זה כיון שיכול לקנות עם זה בהרבה בתי מסחר, וכמשנ"ת לעיל פרק יג ענף ה' דלהרבה מפוסקי זמנינו אף יוצאים ידי חובת מתנות לאבינונים בצ'ק כיון שהעני יכול לקנות בו, אבל בצ'ק מאוחר באופן שאינו יוצא

74 ראה בזה להלן בסמוך הע' 79 אם בכל נדר יכול לשלם בשוה כסף או דבנודר לעני גרע.

75 דאל"כ נמצא שלא יצא ידי נדרו, שהרי אם יפרוט עתה הצ'ק למזומנים יקבל פחות מסכום הנדר, וכיון שנדר ליתן ביום פלוני צריך לקיים הנדר כדבעי.

76 הנה בעלון הלכה ומעשה הנ"ל הובא בשם הגר"י בלוי שליט"א דדוקא כשהעני הצליח לפרוט הצ'ק למזומן יצא מצוות צדקה משא"כ כשלמעשה לא הצליח בכך, ובשם הגר"מ ברנדסדורפר וצ"ל הביאו דרך כשגובה הצ'ק בתאריך הפרעון מקיים המצוה, אמנם הנראה כמש"כ לעיל דיצא ידי"ת, ואולי סברתם דבצ'ק של עצמו כיון שהמעות עדיין אגיד גביה לא חשיב נתינה ראה משנ"ת בזה בפרק יג סעיף ה, אולם מכיון שכבר נתבאר לעיל שם דכשנטלו בתורת שוויותו העצמית ליכא חסרון של אגיד גביה, א"כ ה"ה בנידוד דכבר נתבאר שם דבסתמא נוטלים הצ'קים בשוויותם העצמית, ואולי ס"ל דזה שייך בצ'ק זמין אבל בצ'ק דחוי נוטלו בתורת שטר וצ"ע. 77 בתוספת הפרש כשהנדר הוגבל לזמן שאז יכול למכרו ולקבל עכורו סכום הנדר.

78 דבזה תלוי רק בדעת הנודר עצמו ויש לומר דנתכוין גם שיוכל לשלם את נדרו בשוה כסף ולכן ה"ה שיכול לשלם בצ'ק מאוחר.

79 הנה במהרי"ט ריש קידושין כתב דכשקידש אשה ע"מ שאתן לך ר' זוז צריך ליתן דוקא

קיום הנדר בצ'ק למוטב בלבד או מוגבל

יט. אם רוצה לקיים נדרו בצ'ק למוטב בלבד, נראה דבנדר שלא הוגבל לזמן יכול ליתן לו צ'ק למוטב בלבד והעני יגבנו בבנק או שיפקידנו בחשבוננו⁸¹, ובנדר שהוגבל לזמן יוכל ליתן לו צ'ק כזה רק באופן שהבנק פתוח ביום הפרעון שיוכל לגבות הצ'ק בבנק⁸², ואם הצ'ק גם למוטב בלבד וגם משורטט שאינו יכול לגבותו בעצמו רק דרך הפקדה בבנק וכן דין צ'ק מחשבון מוגבל ראה בהערה⁸³.

נדר בא"י דולרים ומשלם בצ'ק דולרי, השלמת הפרש עמלת הפריטה

כ. אם נדר סכום דולרים⁸⁴ ומשלם בצ'ק דולרי של עצמו המשוך על חשבון הבנק שלו בחו"ל והוא עומד בארה"ק, [וכן בשאר מטבע חוץ], נראה שצריך להוסיף ההפרש

82 וכאן לא מהני באופן שאין אפשרות לגבותו עתה בבנק כיון שהצ'ק אינו סחיר ולא ניתן להעבירו לאחרים.

83 אם הצ'ק הוא למוטב בלבד וגם משורטט נמצא שאין אפשרות לגבותו רק ע"י הפקדה בחשבון הבנק של עצמו ובוה מסתבר שאם הנדר הוגבל לזמן לא קיים נדרו בנתינת צ'ק כזה, אולם אם המקבל יכול להפקידו בחשבוננו ולכתוב כנגד זה צ'קים שלו ולקנות בהם יש לצדד שהנותן קיים נדרו כיון שנתן לו דרך להשתמש בכסף באותו יום, אך כשאין לו צ'קים ויצטרך להמתין עד שיוכל למשוך הצ'ק בבנק שצריך המתנת כמה ימים, בזה לכאור' לא קיים נדרו ויל"ע.

ויש לדון אם צריך להוסיף לו דמי ההפקדה או דכיון שעפ"י רוב בלא"ה צריך להפקיד צ'קים נוספים יכול לצרף גם צ'ק זה באותם דמי פעולה וכמשנ"ת בזה לעיל בסמוך.

ובצ'ק מחשבון מוגבל שאין אפשרות לגבותו בבנק ויצטרך לגבותו ממנו בעצמו א"כ לכאור' הרי לא הרויח כלום בצ'ק שגם בלא"ה הרי יש עליו חיוב לתת לו הנדר, וזה ודאי לא חשיב קיום הנדר, אך יתכן שהועיל בזה לעשותו כחיוב מדינא מכח הצ'ק ולא רק מטעם הנדר, וראה לעיל פרק א משנ"ת במי שנתחייב חיוב חדש בצ'ק מוגבל.

84 כגון אורח שהגיע מחו"ל וקיבל עליה לתורה והבטיח מאה דולר, או שהבטיח לאחד מאה דולר נתינה לצדקה וכדו', ובא לשלם בצ'ק דולרי, והיינו שבשעת הנדר לא חשב שיתן צ'ק, דאז הנדר חל בסתם על מזומן, אבל כשחשב מתחילה ליתן בצ'ק ראה להלן.

בשוויותו בשוק, לא יצא ידי חובתו אף כשיוסיף בסכום הצ'ק באופן שהעני יכול לפורטו בסכום הנדר, מ"מ חשיב שוה כסף ולא כסף ממש ותלוי בספק הנ"ל אם יוצא בזה.

81 בלמוטב בלבד לכאור' נראה פשוט שיוכל ליתן לו לקיום הנדר, דאף שאין זה סחיר ונמצא שיצטרך להפקידו בחשבוננו או לגבותו בעצמו בבנק, מ"מ יצא בזה ידי נדרו דהרי לא הגביל הנדר לזמן. והנה לכאור' היה מקום לדון דכיון שחשב ליתן סכום של מאה, והעני קיבל ממנו צ'ק, הרי יצטרך להוציא דמי ההפקדה, נמצא שלא קיבל העני כל המאה, ואמנם באופן שנדר מתחילה באמצעות צ'ק, ודאי דלא איכפת לן בזה, דמתחילה לא נתחייב לו אלא באופן זה שניוכה מהמאה לצורך הגבייה וראה לעיל הע' 69, אבל כשנדר והבטיח לו בפיו מאה, ובסתמא דעת בני אדם למאה מזומן, ואח"כ נתן לו צ'ק, יל"ע אם חשיב כקיום הנדר בשלימות כיון שצריך לנכות עבור הגבייה, ונראה דבצ'ק שקלי רגיל כיון שיוכל להוציאו בשוק בשוויותו המלאה, ודאי חשיב שקיים הנדר בשלימות כיון שהעני יכול לקבל בזה כל הסכום, ולכן אף שבלטוף הפקידו בחשבוננו, לא גרע, ולפי"ז בצ'ק שהוא למוטב בלבד שחייב להפקידו בחשבוננו, א"כ לכאור' לא קיים הנדר בשלימות, אולם גם בזה י"ל דהרבה פעמים מפקיד את הצ'ק ביחד עם צ'קים נוספים, ודמי עמלת ההפקדה שווים בהפקדת צ'ק אחד ובהפקדת כמה צ'קים, ונמצא שלא הוצרך להוציא ממון במיוחד עבור גביית צ'ק זה ודו"ק, וראה עוד להלן בדין צ'ק במטבע חוץ בזה.

מה שמנכים הסוחרים בפריטת צ'ק מט"ח, אף כשהנדר לא הוגבל לזמן, כיון שכאן נאמר שוויות הצ'ק בפחות אא"כ ידוע לכל שעל דעת כן נדר לשלם בצ'ק דולרי⁸⁵, [וראה בהערה אם יכול ליפטר בצ'ק בסכום הנדר בטענה שמחשבונו יצא כל הסכום⁸⁶], וכש"כ באופן שמשלם בארץ ישראל ע"י צ'ק שיש לו מאחרים שצריך להשלים הסכום⁸⁷.

נדר מתחילה ע"י הצ'ק, נתן צ'ק דולרי בחו"ל, אין צריך להשלים הפרש דמי הפריטה

כא. אבל כשלא נדר מתחילה ליתן מזומן אלא רושם לעני צ'ק של מאה או שנותן לו צ'ק שיש לו מאחרים אין צריך לשלם ההפרש של עמלת הפריטה שמתחילה חל הנדר על שוויות הצ'ק⁸⁸, וכן כשעומד בחו"ל ונותן שם צ'ק דולרי לעני שהוא בן ארץ ישראל [בין כשנותן לו צ'ק של עצמו ובין כשנותן לו צ'ק של אחרים] יצא ידי נדרו אף כשהבטיח מאה מזומן, אף כשהעני פרטו אח"כ בארץ ישראל בפחות, כיון שבמקום נדרו היה העני יכול לפורטו בכל שוויותו⁸⁹.

כל הסכום, ואף שהוא היה נוסע לחו"ל והיה פורט הצ'ק למזומן בסכום של מאה, מ"מ לגבי העני שלא שוה לו כאן מאה ואין לו דרך לחו"ל, הרי לא נתן לו כל הסכום כן נראה לכאור, ואף דלעיל פרק ח סעיפים מג-מה מבואר פרטי דינים באופן שמלווהו בצ'ק דולרי מתי מותר לשלם לו כל הסכום, ויעו"ש שחלוק אם המלוה היה פורטו בחו"ל בכל הסכום וכן אם הלזה ג"כ פרטו כאן בכל הסכום, אבל בנידו"ד נראה דתלוי בעיקר אם יש להעני דרך להשיג כל הסכום בעבור הצ'ק, וכל שבמציאות יצטרך לפורטו בפחות, כאן דומה להמבואר שם בסעיף מג דאם המלוה היה פורטו כאן בפחות והלזה ג"כ פרטו כאן בפחות דאסור ללוה לשלם הכל דהוי כמוסיף לו על ההלואה, וה"נ בנידו"ד נראה דהוי כהוצאות שהם שמוטלים על הנודר והמקבל אין לו להפסיד בזה כן נראה לכאור.

⁸⁸ דכיון שלא נדר מתחילה ליתן מזומן, א"כ החיוב הוא בזה שרושם עתה, ונמצא שנתחייב מתחילה באופן זה שישולם ע"י צ'ק, וכן כשנותן לו צ'ק שיש לו מאחרים אם מתחילה היה בדעתו ליתן לו צ'ק זה הרי נתחייב מתחילה רק כפי שוויות הצ'ק בשוק.

⁸⁹ כן נראה פשוט דבכה"ג נחשב שפיר כתשלום כל הנדר, דאין לך אלא לפי מקום הנדר וכאן היה יכול לגבות כל סכום הצ'ק בבנק, ומה שהעני החליט שנוח לו להעביר הצ'ק לא"י ולפורטו שם אין זה מגרע לגבי הנודר.

⁸⁵ והיינו דבצ'ק בסך של מאה מקבלים רק 98 לערך, ונמצא שלא קיבל העני סך כל הנדר, ולכן צריך להוסיף לו ולכתוב הצ'ק בסכום של מאה ושלש לערך, ואז לאחר הפריטה יקבל העני סך מאה שלם, וראה בזה להלן, ואמנם באופן שידוע שנודר על דעת כן מסתבר שיכול לשלם בצ'ק דולרי. ⁸⁶ הנה לכאור היה מקום לדון דכיון שלמעשה הריהו נחסר סכום של מאה שהרי מחשבונו בבנק יוצא מאה, ואף שהעני לא קיבל מאה, זהו משום שהוא נמצא בארץ ישראל ואין לו אפשרות לבצע את הגבייה בעצמו בבנק שבחו"ל, אבל למעשה מצידו הרי אין מניעה שהעני יבוא לחו"ל ויגבה הצ'ק או שישלח עם ידיד או מכר שנוסע לחו"ל ויגבה עבורו הצ'ק, ולכן יש לומר דאף כשכותב רק סכום של מאה יצא ידי נדרו, אמנם ראה מה שנתבאר לעיל פרק ח ענף ו בחשש הרבית כשהלווהו בצ'ק מט"ח ואח"כ מחזיר לו כל הסכום ונתבאר שם דאינו ברור שיש בזה איסור רבית כיון שלמעשה המלוה נחסר מאה, ויעו"ש מש"כ הגרש"ז שיש להחמיר וליתן ההפרש לאחר זמן או שיפרש עכ"פ שנותן לו ההפרש רק כדי שלא יפסיד ע"ש, ומוכח דמספק"ל אם חשיב הלואה בכל הסכום ובנדרים יש להחמיר בספק בקיום הנדר כנ"ל הע' 18, ובפרט דבהקדש אין לך אלא מקומו ושעתו וכאן הצ'ק לא שוה כל המאה.

⁸⁷ דצ'ק שיש לו מאחרים ושוה כאן פחות ודאי דלא קיים בזה נדרו, דכאן הרי לא יצא מחשבונו

כשיש ספק אם הצ'ק נפרע יש להחמיר בספק קיום נדר

כב. מי שנדר לצדקה ונתן צ'ק של עצמו לקיום הנדר, ויש ספק אם הצ'ק כבר נגבה מהבנק וכבר נתקיים הנדר או שעדיין לא נגבה, לפי"מ שנתבאר לעיל דכשיש ודאי חיוב נדר וספק אם נתקיים הנדר יש להחמיר, א"כ על בעל הצ'ק מוטל לקיים נדרו⁹⁰, ובאופן שהתחייב לצדקה ע"י עצם נתינת הצ'ק נראה דאף בזה יש להחמיר בספק פרעון, דאף למאי דקי"ל דהוי כשטר חיוב יש בזה גם משום נדר⁹¹, לדיון נרחב בזה ראה בהערה⁹², ולדעת הסוברים דהוי כהוראה ויש ספק אם נגבה הצ'ק ראה בהערה⁹³.

90 והיינו דאף באופן שמדין חו"מ לא היה מקום לחייבו שנית, דהא דבספק פרעון חייב זהו כשתובעו בברי וכאן המקבל הצ'ק אינו ברור לו שלא גבה הצ'ק, מ"מ יש לחייבו מדין ספק קיום הנדר וכנ"ל בהע' 18 במי שנדר ואינו יודע כמה נדר, שחייב ליתן עד שיצא מידי ספק. [נבדין צ'ק שודאי לא נגבה ראה להלן סעיף כד].

91 הנה יש לדון אם לדיעה זו חיובו הוא רק משום ממון לחוד או אף משום נדר וארכביה אתרי ריכשי, ונראה דבנידוד כיון שנחית להתחייב לעני בתורת צדקה, חל עליו חיוב נדר אף להסוברים דהוי שטר חיוב וכדבסמוך.

וצדדי הספק דזה נראה פשוט דהנותן מאה שקל מזומן לעני, אף כשנדר מקודם לתת, מ"מ לאחר הנתינה נתקיים חיוב הנדר, ואם יטלנו ממנו יש בזה איסור גזל ולא איסור נדר, ולפי"ז בצ'ק להסוברים שהוא שטר חיוב, י"ל דה"נ חל רק חיוב ממוני ותו לא, ולפי"ז באופן של ספק, נדון לקולא למוחזק, ונמצא דלהגר"ש וואונער שטובר דהצ'ק כהוראה וס"ל גם דחייב משום נדר, א"כ נדון לחומרא משום ספק נדר, ולהסוברים דהוא כשטר נדון לקולא, או י"ל דיש בזה גם חיוב משום נדר אף להסוברים דשט"ח הוא ולא דמי למעות מזומנים כיון דלמעשה עדיין מחוסר גוביינא, ויש לדמותו להאומר הרי זה קרבן דאינו חייב באחריותו כמבואר במגילה (ח, א), ומ"מ אם יעכבנו בידו עובר כל תאחר, וביאר הגרי"ז דעד שיביאנו למקדש, לא קיים נדרו, ולאחמ"כ תו לא חייב באחריותו [ראה בתהלה ליונה מגילה שם], אמנם מאידך יש לחלק דשם מוטל עליו חיוב נדר גרידא, משא"כ בנותן צ'ק שחל עליו חיוב ממוני, י"ל דאין בזה גם חיוב נדר ובפרט להסוברים דהצ'ק הוא כחפץ הנמכר וצ"ע, וראה בזה עוד בסמוך.

92 הנה ספק זה יש לדון גם בהאופן המוזכר ברמ"א סי' פא סעיף א במי שאמר למלמד עני תלמד עם בנך ואשלם לך ומבואר שם דלא חל עליו חיוב פסיקת פועל כיון שבלא"ה חייב המלמד ללמוד עם בנו, ומ"מ אם המלמד הוא עני חל עליו חיוב משום נדר ע"ש בפוסקים, ויש להסתפק אם רק באופן שלא חל חיוב ממוני חל חיוב נדר או דאף באופן שחל חיוב ממון יש חיוב גם משום נדר, ולכאור דין זה הוא פלוג' בפוסקים, דיעוין בשו"ת בית שלמה (חו"מ סי' יז) שכתב דדוקא באופן שלא חל חיוב כהא דמלמד שיודע הוא דבלא"ה מחוייב ללמוד לכן אמרינן דמה שפסק לו הוא להתחייב בתורת נדר, אבל שאר פסיקה לפועל עני כשפוסק עליו חיוב פעולתו לא חל גם חיוב מטעם נדר ע"ש שהוכיח כן ממשנה דהשוכר את האומנין, אמנם בהמקנה (קידושין דף כט בתוד"ה עני בסוה"ד) מבואר דאף היכא דלא היה מחוייב ללמוד חשיב נדר, ונמצא לפי"ד דכל היכא שמתחייב חיוב ממוני לעני יש בזה גם משום נדר וצ"ע בזה, אמנם כאמור בנידון דידן נראה דאף להבית שלמה יש חיוב גם משום נדר אף להסוברים דהצ'ק כשטר חיוב, דכאן נחית לחייב עצמו חיוב צדקה ואף להסוברים דהוי כחפץ הנמכר מ"מ אי"ז גופו ממון ממש ועדיין חייב לדאוג שיוכל לגבותו וא"כ י"ל דיש בזה גם חיוב נדר, ונהנה ספק הנ"ל היה שייך לדון גם במי שנתן מטבע לעני ויש ספק אם העני זכה בה וכדו' באופן שמדין חו"מ בספק ממון זה שייך למרא קמא, אך אם נאמר דיש בזה גם חיוב צדקה הוי גם ספק נדר, אולם באופן זה מסתבר דחייב רק מדין ממון אף לדעת המקנה דלא נחית כלל לחייב את גופו, משא"כ בפסיקת פועל וכדו' וצ"ע בכ"ז].

93 הנה כאמור לעיל לדעת הגר"ש וואונער אף אם הצ'ק כהוראה בעלמא מ"מ חל בזה חיוב ודאי

נתן צ'ק לצדקה על דעת שלא להתחייב

בג. מי שתבעוהו שיתרום לצדקה מסויימת וסירב, ולאחר שהוסיפו לתובעו כתב צ'ק ומסרו להעני אך נתכוין בפירוש שלא יחול עליו שום חיוב, ועכשיו רוצה לבטל הצ'ק ונותן אמתלא שכתב הצ'ק רק כדי ליפטר מהעני שתבעו ליתן לו, או שכתב הצ'ק מפני הכבוד וכדו', נראה דבאופן שכתב הצ'ק למוטב בלבד יש להסתפק אם נאמן לטעון שלא נתכוין לחיוב ויכול לבטל הצ'ק⁹⁴, אך כשנתן לו צ'ק סחיר שיכול להעבירו לאחרים, נראה דאינו נאמן לטעון כן אף כשהעני עדיין לא העביר הצ'ק לאחרים⁹⁵, [ואם העני כבר מסרו לאחרים בתמורה פשוט דחייב החותם מכח תקנת השוק כנ"ל פרק ה ענף ב].

צ'ק שהוחזר לנותן, אם בטל החיוב ודין צ'ק שניתן לעני ונאבד לו

כד. עובדא באחד שמסר צ'ק למנהל של ישיבה כהתחייבות בסכום מסויים, והמנהל החזירו לו כי רצה סכום גדול יותר, ולאחר מכן שבק לן חיים בעל הצ'ק, והמנהל תובע מיורשי בעל הצ'ק שזכה לגבות לכל הפחות בסכום הצ'ק, יש להסתפק אם החזרת הצ'ק לנותן נחשבת כביטול ההתחייבות והקנין ראה בהערה⁹⁶, עובדא נוספת באחד שנתן

גמר והסכים בלב שלם], ועוד דכיון שנתן לו צ'ק סחיר זכה העני בהשוויות של הצ'ק ושוב אינו יכול לבטלו ולהפסידו כמשנ"ת לעיל בכ"מ, אך עדיין יש מקום לומר דאף שאין מאמינים לו מ"מ אם הוא בעצמו יודע שנתכוין להדיא שלא להתחייב מחשבתו מבטל המעשה ויכול לבטל הצ'ק אולם י"ל כנ"ל דהוי כדברים שבלב כיון שאינו בגדר אונס ולא מסר מודעה וצ"ע לדינא.

ועובדא באחד שנתן צ'ק בסכום גדול יותר מהסכום שיש בבנק מתוך הנחה שהבנק יחזיר את הצ'ק, אך למקבל הצ'ק נודע כמה חסר עד הסכום הנקוב בצ'ק, והפקיד מכספו בבנק עד לסכום הצ'ק ומשך כל הסכום, ולכא' באופן זה מוכח שלא נתכוין להתחייב, וגם בדד"מ אינו מתחייב ללא תמורה, אך בדינו למאי דנקטינן דחשיב שטר התחייבות יל"ע אם הוכחה זו סגי לבטל את ההתחייבות דהרי בכל צ'ק נתבאר לעיל כמ"פ דהוי כהתחייבות לדאוג גם להפקיד כסף בבנק כדי שיהא כיסוי וי"ל דגם כאן היה בדעתו להפקיד כסף בבנק שיהא כיסוי וצ"ע, ולכא' אינו יכול להוציא מהמוחזק.

96 עובדא זו נידונית בהרחבה בשו"ת עטרת שלמה (חו"מ סי' סה-סט) ע"ש מש"כ בצדדי הדין א. אם שייך כלל לחול חיוב ע"י הצ'ק דתליא אם

מדין נדר, וא"כ כשיש ספק אם נגבה הצ'ק יש להחמיר דהוי כספק אם נתקיים תשלום הנדר, אולם למש"כ לעיל סעיף ב דהוי דין נודר במחשבה שיש להחמיר בזה, א"כ באופן זה שהוא ספק לו שמא כבר נתקיים הנדר, לכא' אין לחייבו להחמיר וצ"ע.

94 והיינו דמצד אחד י"ל דכיון שרואים שהגביל הצ'ק יכול לטעון שלכן הגבילו כי רצה רק ליפטר ממנו ולא נתכוין להתחייב לו לא מדין ולא בנדר ועכ"פ כשהמקבל מודה שנתנו מתוך לחץ י"ל שאין לחייבו, אך מאידך כיון שדרך אנשים להתחייב אף בלמוטב בלבד וזה מחייב חיוב גמור לרוב פוסקים כנ"ל פרק א סעיף טו א"כ מה שחשב שהוא אנוס הוי כדברים שבלב והיה לו למסור מודעה, ואמנם בנאנס במתנה מתבטל גם בלא מודעה אך בנידוד אינו בגדר אונס וצריך מסירת מודעה ויל"ע.

95 דמדלא הגביל הצ'ק זהו הוכחה שנתכוין לחיוב עכ"פ מדין נדר, ואף שאנו יודעים שבתחילה סירב ליתן מ"מ אמרינן שלאחר שלחצו עליו הסכים וקעין הא דמצינו שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני דאמדינן שלאחר הכפיה שוב הוא מסכים בלב שלם [ואף דשם מיירי בכפייה בכי"ד דעדיף, אך לכא' אין נפק"מ דזיל בחר טעמא שמכח המצוה

צ'ק לעני ונאבד הצ'ק מיד העני ולא הגיע לידי גבייה ואין להנותן אפשרות לברר לאיזה עני נתן צ'ק זה, יש לדון בזה דין יהא מונח [הן לגבי בעל הצ'ק והן לגבי המוצא], אך לגבי חיוב הצדקה יש לדון איך יצא ידי חובתו, והעצה לינצל מזה שיכוין בכל נתינת צ'ק שאם המקבל לא יגבנו עד לזמן מסויים לא יחול החיוב כלל לא מדין נדר ולא מדין התחייבות, וראה בהערה⁹⁷.

צ'ק שנמסר לשליח שימסרנו לצדקה מסויימת ומסרו לאחר

כה. עובדא בראובן שמסר צ'ק לשמעון שימסרנו לפלוני עני או לקופת צדקה מסויימת, ושמעון טעה ומסרו לעני אחר או לקופה אחרת וכבר הוציאו המעות, ויש לדון אם ניתן לדרוש מהם שיחזירו הכסף, ואם נאמר שאינם חייבים יש לדון אם השליח חייב להשלים לקופה האחרת או להעני האחר, ואם נאמר שגם השליח פטור, יש לדון אם ראובן הנותן חייב לקיים נדרו לקופה או לעני שהתכוין מתחילה ליתן להם, וראה בכ"ז בהערה⁹⁸.

הצ'ק הוא כשטר או לא [וכנ"ל], ב. י"ל שלא נתכוין לזכות בהצ'ק כ"ז שלא ראה כמה הסכום שנכתב בו, ג. כיון שמיד החזיר הצ'ק לנדבן הוי כביטול ההתחייבות בתוך כדי דבור [או כ"ז שעסקין באותו ענין], וע"ש שדן אם המנהל מוסמך לבטל הקנין בזה, וראה שם כ"ז באורך ואכמ"ל.

97 היינו דיש כאן שני חיובים החיוב הממוני שבצ'ק דבזה דינו ככל צ'ק שלא נגבה בבנק ואינו יודע למי הוא חייב שנתבאר לעיל פרק י סעיף מו דהדין יהא מונח והיינו שצריך לרשום בפנקסו שחייב סכום מעות ואינו יודע למי, והחיוב השני הוא מדין הנדר שבו, ובזה לכאור' כיון שלא נתקיים הנדר שלא קיבל העני את הסכום שבהצ'ק הוי ספק בקיום הנדר שיש להחמיר, אמנם מכיון שאין לו למי ליתן שהרי אינו יודע מי העני הרי אין כאן שום עצה, ויש מקום לצדד דבכה"ג תו אין עליו חיוב דכוונת נדרו מעיקרא היא שמתחייב אם יבא העני לגבותו, אך כשבסוף העני לא גבאו ע"ד כן לא נדר שיהא עליו חיוב לאיזה עני ולא יוכל לקיים חיובו, וכמו"כ יש להוסיף דנידון זה תלוי גם במה שנסתפקנו לעיל הע' 91 אם בכל נתינת צ'ק לעני יש כאן שני חיובים של נדר ושל ממון או דיש כאן רק חיוב ממוני, ואם נאמר דיש רק חיוב ממוני פשוט דסגי במה שרושם בפנקסו מדין יהא מונח, אבל אם יש גם חיוב נדר יל"ע היאך יצא ידי חובתו באי קיום הנדר, וכמו"כ יש

לדון בעובדא שאחד מצא צ'ק כזה שניתן לעני עבור צדקה, והודיע לבעל הצ'ק ולא ידע למי נתנו וביקש שישלח לו את הצ'ק, לכאור' אסור לו לשלוח הצ'ק כי יש לו חיוב השבה לבעלים, ועליו להניח הצ'ק עד שיבוא אליהו, ואסור לו גם לגבות הצ'ק ולהניח המעות דאולי נתייאש הבעלים והחותם וזה להסוכרים דמהני יאוש בחוב. אולם זה פשוט דכל הנידון כשהצ'ק נאבד מיד העני, אבל אם העני כבר מסר הצ'ק לאחרים וקיבל תמורה נגד זה ודאי חשיב שכבר קיים הנדר וכמשנ"ת לעיל פ"ג הע' 199 ע"ש, ולפי"ז י"ל דבכל מקרה כזה יש עוד צד לפוטרו מחשש ספק נדר, כיון שיש לומר שהעני כבר קיבל תמורה נגד הצ'ק ויל"ע.

98 הנה לגבי הנידון אם יכולים לדרוש מגבאי הקופה או העני שקיבלו הצ'ק, י"ל דיש חילוק דבעני גופיה יתכן שחייב להחזיר כיון שהוא אדם פרטי משא"כ בקופת צדקה שאין גבאי הקופה רק כשומרים ומנהלים וי"ל דחשיב כממון שאין לו תובעים דהיינו שאין למי לתבוע שיחזיר הכסף וכיון שהכסף כבר התחלק אין אפשרות לחייבם להחזיר, וא"נ כן יש לדון אם השליח חייב בזה שטעה ומסר הכסף לאחר, דלכאור' שומר לא הוי דהצ'ק חשיב כשטר ואין בזה דיני שמירה וכדיבואר להלן פרק יז ענף ב ובפרט באופן שמסר לו צ'ק סגור במעטפה והשליח כלל לא ידע שיש שם צ'ק י"ל דבכה"ג לא הוי שומר אף במעות ואכמ"ל, ולחייבו מטעם

ענף ד - המקנה או מקדיש צ'ק שיש לו מאחרים לצדקה

עד כאן ביארנו דין הכותב או מקנה צ'ק של עצמו לצדקה, וכן כשנדר מעות ומקיים הנדר בצ'ק עצמי, אבל באופן שיש לראובן צ'ק של אחר שנכתב על שמו ולפקודתו, וברעתו ליתנו לצדקה יש בזה משום דין מכירת צ'קים וחלוק דינו כדלהלן.

חשב ליתן צ'ק זה לעני חייב ליתנו במסירה והסבה

כו. אם החליט במחשבתו ליתן צ'ק שיש לו מאחרים לצדקה, הוי נדר במחשבה, ונתבאר לעיל דיש להחמיר לקיים נדרו⁹⁹, ולכן מוטל עליו ליתן ולהעביר הצ'ק להעני במסירה והסבה¹⁰⁰ וכמו שנתבאר לעיל פרק ד באופן מכירת צ'ק שיש לו מאחרים¹⁰¹.

השליח כלפי ההיזק שגרם להנותן שצריך ליתן פעם נוספת זה הוי גרמא בעלמא] ויל"ע בכ"ז לדינא, וראה בזה להלן פרק יז הע' 109.

99 כנ"ל הע' 17 מדברי הרמ"א דהעיקר כדיעה הראשונה שחייב לקיים מחשבתו.

100 והיינו דכשהצ'ק נכתב לפקודתו הריהו חותם ע"ג הצ'ק כמיסב, ונותן הצ'ק להעני, ואז זוכה העני בגוף החוב של חותם הצ'ק, ואף כשהחותם יטען טענות פטור נגד המוטב, אין זכותו של העני נפגם, ואמנם עפ"י הנוהל הבנקאי נתבאר לעיל דכל שלא ניתן תמורה על הצ'ק אין המקבל יכול לתובעו כשיש לו טענות פטור נגד המוטב, אמנם כבר כתבנו בפרק א הע' 20 דכיון שהמקבל היה יכול למוסרו לאחרים בתמורה, ואז יש להם תוקף לגבות הצ'ק גם כשיש לו טענות פטור נגד המוטב, א"כ זכה העני בזכות זו שיש לו האפשרות לחייב את הנותן בכל גווני.

101 ואף שנתבאר דהסבה אינו מעכב בקנין ומטרת ההיסב רק לאלם כוחו של המקבל שרוכש קנין בצ'ק אף כשיש להחותם טענות פטור נגד המוטב, מ"מ כיון שנדר ליתן צ'ק זה לעני מוטל על ראובן להסב הצ'ק כדי לאלם כוחו של המקבל, וגם זה הוא בכלל הנדר, ויש לציין דאף דהסבה אינה לעיכובא, אבל מסירת הצ'ק הוא לעיכובא בנידור, אף ד"א דאמירתו בצדקה הוי כמסירה מ"מ החיוב הוא ליתן הצ'ק לידי העני ואינו יוצא נדרו במה שאמירה נחשב כמסירה, אבל בנדר במחשבה ככו"ע לא הוי כמסירה כנ"ל הע' 12.

מזיק בזה שמסר הצ'ק לאחר שלא כדין, לא מיבעיא באופן שהעני הראשון עדיין לא זכה בזה ויש לו רק זכות נדר א"כ לא הויק לו רק בגרמא, אלא אף אם כבר זכה בזה מדין אמירתו לגבוה וכדו' דבזה הוי כשורף שטור של חבירו דחייב מדין גרמי אך י"ל דכיון שחשב שראובן רוצה שימסרנו לזה הרי לא התכוין להזיק כלל אלא חשב לתמו שמקיים שליחותו, ואמנם באופן שהיה רשום על הצ'ק לפקודת המקבל או שנתנו במעטפה והיה רשום ע"ז למי ליתנו אז י"ל דחשיב כמזיק שהיה לו לבדוק למי עליו למסרו אולם י"ל דלא הוי ברי הזיקא שיש לסמוך שכשיראו שיש כאן טעות יעבירו הצ'ק ליעדו, אך כשהצ'ק היה ללא ציון לפקודת מישוהו לכאור' לא חשיב מזיק, ואולי חשיב גורם היזק ויש חיוב לצי"ש, נוראה בקובץ באו"י גל' ו' עמ' קא-ג מש"כ הגרש"מ סגל בעובדא כעין זו ומסיק דלא חשיב רק גורם], ועכ"פ באופן שאינו יכול לדרוש מהשליח שישלם, יש לדון אם ראובן חייב לקיים נדרו ולהפריש מעות אחרים עבור מה שהתחייב תחילה, ולכאור' תליא במשנ"ת לעיל אם חשיב רק כנדר בזה שמסר הצ'ק או דאמרינן בזה אמל"ג כמסירה, דאם חשיב נדר גרידא א"כ ניתן לשנותו מעני לעני, וא"כ יצא ידי חיוב נדרו גם כשהגיע לעני אחר, אבל א"נ דחשיב כמסירה, וא"כ כבר זכה אותו עני או אותה קופה במעות אלו, ומה שהשליח שינה לא חשיב כקיום נדרו ועדיין מוטל עליו חיוב ממוני וגם מדין נדרו להמציא המעות לעני שהתחייב עבורו נוכזה אם נדון בחיובו של

אמר בפיו ליתן צ'ק זה לעני י"א שהעני זכה

בז. אם אמר בפיו שצ'ק זה יהא לצדקה, לדעת הסוברים דאמירתו בנדרי צדקה נחשב כמסירה¹⁰² א"כ זכה העני ושוב לא יוכל לשנות מעני לעני¹⁰³, וראה בהערה אם יכול לישאל על נדרו ואם יורשיו חייבים ליתנו להעני¹⁰⁴, ואף דבשטר חוב בעלמא י"א דלא מהני אמירה כמסירה כיון שצריך גם כתיבה ראה בהערה שיטות הפוסקים בזה¹⁰⁵, אבל בצ'ק שמועיל מסירה לחוד א"כ מהני אמירתו כמסירה¹⁰⁶, ולדעת הסוברים דבצדקה אמירה אינה כמסירה וכן להסוברים דהצ'ק כהוראה בעלמא א"כ דינו כנדר בעלמא שיכול לשנות לעני אחר¹⁰⁷, ויכול לישאל על נדרו, ודין חיוב יורשיו תלוי בפלוגתא הפוסקים¹⁰⁸.

דרכן ובהקדש לא תיקנו, ואף להסוברים דמכירת שטרות דאורייתא מ"מ כיון דבשטר בעינן גם כתיבה א"כ לא מהני אמירתו לחוד, וזהו שיטת הרשב"א (בתשו', והובא ברמ"א יו"ד סי' רנח ס"ז) דמקדיש שט"ח בעי כתיבה ומסירה, וע"ש שמסיק דבצדקה מהני אמירה כמסירה אף להסוברים דמכירת שטרות דרכן, דלא גרעי עניים משאר בני אדם, ומ"מ בעינן גם כתיבה ע"ש, נראה מש"כ שם לחדש בענין מעמד שלשתן במקדיש חוב להקדש, וע"ע בקצות סי' רכג סק"א ואכמ"ל, אמנם בצ'ק מהני אמירה כמסירה לכו"ע וכדבסמוך.

106 דכיון שנחבאר לעיל פרק ד דמכירת צ'ק הוי כמכירת שטר למוכ"ז, ובזה מהני מכירתו מה"ת לכו"ע וכמבואר בנו"כ ריש סי' סו, א"כ מהני גם אמירה כמסירה, וכתיבה הרי לא בעינן כלל במכירת צ'ק כיון דהוי כלמוכ"ז, ואף דבעינן הסבה, כבר נתבאר דאין זה מעכב בגוף הקנין, אלא זהו לאלם כוחו של המקבל.

107 כנ"ל הע' 3 בדעת הב"י ושאר פוסקים, ומ"מ חיוב נדר איכא ועדיף משאר שט"ח שצריך כתיבה ומסירה דהאומר יהא לצדקה אם לא חשיב כמסירה לגביו משמע דלא חל כלל נואף להסוברים דמהני באומר ע"ד שאינו ברשותו יהא להקדש כנ"ל הע' 28, דשאני התם שצריך גם כתיבה ולא הועיל כלום באמירה לחוד דבלא כתיבה חל דבריו רק אנייר בעלמא לצור ע"פ צלוחיתו, משא"כ בנידו"ד דמהני מסירה לחוד ה"ה דמהני אמירה עכ"פ לחיוב נדר.

108 דכ"ז שלא בא ליד העני או הגבאי יכול לשנותו ולהתיר נדרו, וכמו"כ יורשיו תליא בפלוג' שהבאנו לעיל סעיף ג אם חל שעבוד על הנכסים

102 כנ"ל הע' 3 דלדעת הסמ"ע ועוד פוסקים בכל אמירה בצדקה הוי כמסירה, וראה בסמוך הע' 105 דבין אמירה כמסירה בשטרות וצ'קים.

103 וכמבואר בסוגיית הגמ' והראשונים ר"פ ד' דב"ק [מד, ב] דלענין זה ודאי דאם אמירתו כמסירה אינו יכול לשנות לעני אחר ע"ש.

104 הנה לענין שאלה על נדר שיש בזה דין אמירתו לגבוה כמסירה כבר הבאנו לעיל הע' 58 מהסמ"ע (סי' קכה סק"ה) דמהני שאלה, ניש להוסיף שהרי נחלקו הפוסקים כשבא ליד גבאי אם מהני שאלה ראה להלן הע' 111, וא"כ בזה שלא בא ליד עני והוי רק קנין מכח אמירתו, מהני שאלה דאתי דיבור ומבטל דיבור.

אמנם לענין יורשיו נראה דחייבים ליתן להעני, דכיון שנחשב כמסירה א"כ הרי מעתה הוי ממונו של העני ואין זה נידון של איסור, אלא ממונו של העני נמצא אצלו ויורשיו חייבים למוסרו לו, וכ"כ הנת"י (רנ סק"ד) דאפילו כשרק הפריש מחיים חייבים היורשים ליתן, וכ"מ ברעק"א (שו"ת סי' קמו), וכ"ה בשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' קט), אמנם בקצוה"ח (רנב סק"ה) כתב דאף בסלע זו לצדקה אין חייבים היורשים ליתן וצ"ע וראה בצדקה ומשפט (פרק ד הע' עג).

105 הנה בשטר חוב דעלמא יש כמה שיטות בדברי הפוסקים, דהש"ך (סו סק"ב) הביא דברי הריטב"א דכיון שאמירתו לגביו כמסירתו להדיוט, א"כ כשאומר שטר זה להקדש מהני במקום כתיבה ומסירה וזכה בו ההקדש וה"ה כשמקדישו לעניים להסוברים דאמל"ג כמסירה בצדקה, והקצות (שם סק"ב) הביא דבתוס' (ב"ב עו, ב) מוכח דלא מהני כלל הקנאת שטר בהקדש כיון דמכירת שטרות

זיכוי ע"י אחר, הילך, חצירו, קופה, מעטפה, תיבת דואר, הפקדה בבנק או באל-תור
ב.ח. אם זיכה הצ'ק להעני ודאי שכבר זכה העני [למאי דקיי"ל דהוי כשטר חוב] ושוב
אינו יכול לשנותו לעני אחר, וכן יורשיו חייבים¹⁰⁹, ואופני הזיכוי שייך בכמה דרכים:

(א) כשמוסר לחבירו ואמר זכה להעני וחבירו זוכה בשביל העני¹¹⁰.

(ב) י"א דבחוב של נדר אף כשאומר הילך לעני פלוני ג"כ הוי כאומר זכה¹¹¹, ולדבריהם
כש"כ כשאומר תן לעני פלוני דמהני¹¹², ויש חולקים דלא עדיף נדר משאר מתנה
ורק כשאמר לגבאי צדקה הולך או תן מהני¹¹³.

(ג) כשהניח הצ'ק בחצירו או ברשותו של העני¹¹⁴.

(ד) אם הניח הצ'ק בקופה של צדקה הנמצאת בביתו י"א שנקנה להצדקה¹¹⁵, ואף בצ'ק
של עצמו מועיל ג"כ כשמכניסו להקופה כיון שזוהי רשות המקבל וזכה בה [אף
דנמצא שלא יצא ההוראה מרשותו]¹¹⁶, וראה בהערה בדיון המעטפות הנשלחות ע"י
קופות הצדקה¹¹⁷.

114 דזה פשוט דמסירה מהני אף כשמוסרו לרשותו
וא"צ דוקא מסירה לידו ממש, וראה משנ"ת

לעיל פרק ד הע' 111 בענין קנין חצירו בצ'ק.

115 ראה בצדקה ומשפט (פרק ח הע' כה) שהביא
דברי הפוסקים בזה ד"א דמהני משום קנין

חצר דהוי ככליו של קונה ברשות מוכר, ויש
שהוסיפו דאף לדעת הנתי דבעינן ככה"ג שיאמר

לו קני, מ"מ כאן חשיב כאמר קני כיון שהניח
הקופות ברשותו כדי לזכות לצדקה בזה, אמנם יש

חולקים דלא חשיב כזכות להעני כיון שע"י כן נפטר
הנותן מאחריות, [וצ"ע דמ"מ הרי יש בזה זכות

דכיון שקנה שוב אינו יכול לחזור בו ולשנות לעני
אחר], ועכ"פ לכאור' למעשה הוי ספיקא דדינא,

ועמש"כ בצדקה ומשפט שם דטוב להתנות מתחילה
שאינו מתכוין להקנות להצדקה בנתינה לקופה, [וזה

מועיל להתיר ליטול הלואה מהקופה, וראה שם עוד
מש"כ לחלק דבהקדש לבית הכנסת גרע, דאין חצר

להקדש]. ומיהו כ"ז באופן שהתורם התחייב בהרי
עלי דאז כשמקנה לו נפטר מחיוב האחריות ע"י

ההקנאה, אבל באופן שנדר בהרי זו ולא התחייב
כלל באחריות לא שייך נידון זה דודאי זכות הוא

להם.

116 הנה לכאור' היה אפשר לומר דאף אם נאמר

דחשיב כחצר לקנות להעני, זה שייך רק

כשנותן להקופה צ'ק שיש לו מאחרים, אבל בצ'ק

של עצמו דכ"ז שלא יצא מידו עדיין לא נחשב

וחייבים מדינא או לא, ועמשנ"ת לעיל הע' 61 דאף
כשאין חיוב מדינא יש אופנים שחייבים משום כיבוד

אב או משום מצוה לקיים דברי המה ואכמ"ל.

109 פשוט דכל שזכה העני אף ע"י אחר אינו יכול

לשנותו ויורשיו חייבים.

110 דזה פשוט שמסירה אינה צריכה להיעשות ליד

העני ממש, אלא בעינן שזוכה בהצ'ק כדיון,

וכיון שזיכהו ע"י אחר זכה העני, [וראה בסמוך אם

חלוק זיכוי ע"י הגבאי מזיכוי ע"י אדם אחר].

111 הנה בשו"ע (ח"מ ס' קכה סעיף ה ובסמ"ע וש"ך

שם) מבואר דאף כשמזכה לעני ע"י אדם אחר

ולא ע"י גבאי צדקה, שוב אינו יכול לישאל ע"ז דהוי

כתרומה ביד כהן, ובתומים (סק"ח) מפפק בזה דהרי

במתנה לא אמרינן תן כזכי ודוקא כשנותן ליד גבאי

דהוי כיד עניים מהני, ובקצוה"ח (סק"ב, ובס"י רמג

סק"א) מבאר דבנדר כיון דהוי כחוב אמרינן בזה דאף

הולך כזכי, וראה בצדקה ומשפט (פרק ד הע' כב-כג)

שהאריך בביאור השיטות בזה דיש מחלוקת באיזה

אופן מסר לשליח או שחלוק באיזה אופן נדר ע"ש.

112 דהא לפי"ד השו"ע דהולך מהני א"כ כש"כ

דתן מהני, דהא י"א דבאומר תן הוי כאומר

זכי לפלוני ומהני אף במתנה בעלמא כמבואר בשו"ע

(קכה סעיף ז).

113 כ"ה לפי"ד התומים הנ"ל בהע' 111 שחולק

וסובר דכיון דמתנה הוא לא הוי כזכי, ורק

כשמסר לגבאי ידי עניים הוא מהני ע"ש.

(ה) אם שלח הצ'ק בדואר והגיע לתיבת הדואר של המקבל, הן בתיבה שליד הבית [וראה בהערה אם צריך שתהא התיבה סגורה¹¹⁸] והן בתיבה שבבית הדואר, זכה העני מיד כשהגיע לתיבה¹¹⁹.

(ו) הפקיד הצ'ק לחשבונו של העני בבנק הרי בעצם הרישום של הזכות להעני בבנק זכה העני בזכויו זה ושוב אין צורך לזכירה בגוף הצ'ק, אבל כשהפקיד בתיבת האל-תור יש בזה חילוקי דינים וראה בהערה¹²⁰.

נתן לגבאי בסתם זכו העניים ויכול הגבאי ליתנו למי שירצה [ודין מגביות הקופות] כפ. נתן לגבאי צדקה עבור עני מסויים זכה הגבאי לאותו עני ושוב אין הנותן יכול לשנותו¹²¹, ואם נתן להגבאי בסתם שימסרנו לאיזה עני ולא פירש למי, זכה הגבאי במוכת ההנאה ובידו להחליט לאיזה עני לתיתו, ואין הנותן יכול לעכב בעדו¹²², ודבר

כשטר כלל, וא"כ כיון שהקופה נמצאת למעשה תחת ידו לכאור' חסר בחלות דין שטר והתחייבות על הצ'ק, אמנם למעשה נראה דמהני וכמו שמצינו כע"ז בגט דמהני כשנותן הבעל לחצירה, ופשוט דמה שנחשב נתינה לגבי גט ודאי דנחשב כנתינה לחלות התחייבות.

117 לפור' נראה דמעטפה לא חשיב ככלי ובטל לרשות הנותן ולכן אף להני דיעות הנ"ל דבקופה מהני י"ל דמעטפה גרע ולא מהני לכו"ע, אמנם בחי' הגר"ח (סטנסיל סי' קנ) דן בעובדא שנתן הבעל גט למעטפה שלו ואמר לה שתטלנו מהשולחן, והעלה הגר"ח דהוי ספק מגורשת כיון די"ל שהמעטפה הוי ככלי שלו וכחצירו ונמצא דזה לא נחשב כטלי גיטך מע"ג קרקע ע"ש, ולפי"ז ה"ה בנידוד' הוי ספק אם זכו הצדקה כמה שמונח במעטפה, והגר"ר שלמה זלמן שמעיה שליט"א אמר לי ששמע מהגר"י פישר זצ"ל דמיד כשמכניס המעות למעטפה זכו הצדקה בזה.

118 דאף שזה נמצא בחצר המשותף, מ"מ כיון שיש לו זכות להחזיק שם התיבה חשיב שהמקום קנוי לו, ויש לדון אם בעינן שיכניס כל המעטפה לתוך התיבה באופן שלא תבלוט החוצה שלא יוכלו העוברים ושבים ליטלה משם, או דסגי במה שמונח בתיבה ליחשב כחצירו, ונראה דתליא בפלוג' דלדעת המקנה בחצר המשתמר בעינן דוקא נעול במפתח וא"כ גם בזה לא מהני, אולם להנתי' (סי' ר סק"ג) כל שמוקף מחיצות חשיב משתמר וראה באמרי יעקב (סימן ד סק"ג) שהוכיח כן גם

מהשו"ע (רמג סעיף כא), וע"ע מש"כ שם די"א דברעת אחרת מקנה א"צ חצר משתמרת כלל (קצוה"ח ר סק"ב), ולפי"ז כל שהכניס לתיבת דואר שלו כדי להקנות לו קונה אף באינה משתמרת. נז"ל"ע אם גם כשהוכנס ע"י איש הדואר חשיב כדעת אחרת מקנה, ולכאור' כיון ששילם לדואר חשיב כשלוחו ואם ישראל הוא שפיר מהני הקנאתו וצ"ע]. 119 דכיון שהתיבה מושכרת לו מרשות הדואר, נחשב ג"כ כחצירו.

120 ראה משנ"ת להלן פרק יט סעיף יב כמה מהלכים בגדר חלות הקנין בזכות הרישום בבנק, ועכ"פ לאחר הרישום הרי זכה העני בחוב מהבנק ושוב א"צ לחלות קנין בגוף הנייר, אך בהפקדה לתיבת האל-תור יעויין משנ"ת בפרק יט הע' 68 דיש לומר שתיבת האל-תור הוי כחצירו המשתמרת אך למעשה יש לחלק דבמקום שהפקיד הוא ישראל חשיב כמשתמר לדעתו משא"כ במקום שהפקיד הוא עכו"ם ע"ש, ולמשנ"ת לעיל די"א דברעת אחרת מקנה לא בעינן משתמר קנה בכל אופן.

121 כ"ה בסוגיית הגמ' בכ"מ, ובשו"ע יו"ד סי' רנח סעיף ו, וחור"מ סי' קכה סעיף ה, ולפי"ד התומים שם ידו של הגבאי עדיף משאר כל אדם, דבאדם אחר לא מהני תן כזכי כיון דמתנה הוא משא"כ בגבאי דיד עניים הוא, והור"ד לעיל הע' 111 וראה שם דיעות החולקים.

122 כ"כ הסמ"ע (סי' פז סקצ"ט) בשם תשובת מהר"ם ושוב אין בזה קדימה לקרובי הנותן,

זה שכיח בימינו שלפעמים נותנים תרומות לוועדות הצדקה ולא מציינים לאיזה עני למוסרו, ואז גבאי הצדקה רשאים למוסרו למי שירצו, [וראה בהערה אם יכול אף לשנות וליתנו לעני אחר שאינו ברשימת אלו שאושרו ע"י הועד במגבית זו¹²³], אמנם להסוברים דהצ'ק כהוראה בעלמא נראה דבכל גווני אף כשהגיע ליד גבאי יכול לשנותו לעני אחר¹²⁴.

נתן צ'ק של אחרים לצדקה וחזר הצ'ק אם חייב מדינא או מדין נדר

5. ראובן היה לו צ'ק של שמעון, ונתנו לעני מסויים בתורת צדקה ולא חתם כמיסב¹²⁵, והצ'ק חזר ללא כיסוי או מסיבה אחרת, והעני תובע מראובן שיש עליו לכל הפחות חיוב צדקה כסכום הצ'ק¹²⁶, ראובן טוען ליפטר שכן לא היה בדעתו רק ליתן צ'ק זה, ואם נתברר שהצ'ק אינו תקף מעולם לא חשב להתחייב לו כלל¹²⁷, נראה דהדין עם ראובן ואין כאן חיוב נדר, ואף לא חל עליו חיוב להחמיר מכח המחשבה שבשעת נתינת הצ'ק¹²⁸, דכל שעשה מעשה שאינו מועיל וחשב שיחול ע"י המעשה בלבד, אין חל משום מחשבה כיון שלא חשב כלל ליתן צדקה סתם רק מתוך צ'ק זה¹²⁹, לדיון נוסף בגוף דין

126 והיינו דבאמת י"ל דאף חל עליו חיוב ממוני בזה שנתן לו צ'ק של אחר שיש לו שוויות עצמית, ועפ"י רוב המיסב בצ'ק חייב באחריות גביית הצ'ק וכנ"ל פרק ג בנספח ופרק ד סעיף ל, ואף אם נאמר דאין לו חיוב ממוני דמיירי כשלא חתם כמיסב מ"מ יש לומר דחל עליו לכה"פ חיוב מדין נדר.

127 דכוונתו היתה ליתן לו צ'ק זה כפי שוויותו, ואם נתברר שאין לו שוויות כלל א"כ לא נתכוין ליתן לו כלום.

128 והיינו דלכאור' היה אפשר לומר דאף שלא גמר בדעתו שיועיל מתורת נדר במחשבה, אבל מ"מ מעשה נתינת הצ'ק להעני אף אם נאמר שלא נחשב כדיבור של חיוב מ"מ יהא לזה עכ"פ דין כמו מחשבה אלא דכאמור לא חל כאן שום חיוב כיון שנתכוין רק ליתן צ'ק זה כמות שהוא.

129 כ"כ בצדקה ומשפט (פרק ד הע' מד) לבאר דעת הני פוסקים שסוברים דבאמור ליתן שט"ח לצדקה לא מהני במקום כתיבה ומסירה ולא אמרינן בזה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ולא חל שום חיוב דלא חשיב כלל קנין, ואמאי לא חל משום המחשבה לחוד, והיינו מטעם הנ"ל דכל שעשה מעשה לחול ולא היה לו כח לחול, לא מהני משום מחשבה, ויסוד זה מבואר בטורי אבן וכדלעיל הע' 13.

וראה עוד באהבת חסד (דיני הלואה פ"ו בנתיח"ח סקכ"א), וראה בצדקה ומשפט (פ"ט הע' ג בד"ה ונעלנ"ד) וע"ע להלן הע' 147.

123 הנה עפ"י רוב נוהגים הרבנים המקבלים לרכז את כל הכספים שלא צויין להם יעד ולחלקם בשוה בין כל אלו המקבלים שאושרו במגבית זו, ולכאור' אף כשהנותן לא פירש למי ליתנו, מ"מ הרי נותן לוועד הצדקה שיחלקום לעניים אלו שאושרו במגבית זו, וא"כ לכאור' אין לשנותו וליתנו לעני אחר, אמנם י"ל דכיון שנותנים ע"ד הרבנים המקבלים, א"כ גם זה בכלל שאם יראה בעיני הרבנים שצריך לתיתו לעני אחר שאינו ברשימה זו, הרשות בידו וצ"ע, ובאופן שפורסם בפירוש שהתרומות על דעת הרבנים המקבלים לכאור' מותר לשנות.

124 כ"כ בשו"ת משנה שלמה (להגר"ש גראס סי' לט אות ט) ע"ש דכשנתנדבו בצ'ק שנתנו ליד הגבאי יכולים לשנותו לעני אחר, דאף שאינו יכול לחזור בו אבל לשנותו יכול כיון שלא זכו עדיין בגוף המעות.

125 והיינו באופן שלא נתחייב לו מקודם שום סכום רק החליט בדעתו עתה ליתן לו צ'ק זה, ומיירי כשלא חתם כמיסב דאם חותם כמיסב הרי על פי הנוהל בדד"מ הריהו חייב באחריות גביית הצ'ק.

זה אם עצם המחשבה כבר מחייבת כשעשה גם מעשה ראה בהערה 130.

סוגים שונים של נדרי מצוה

א. כל מה שנתבאר בדין נדרי צדקה זהו בנותן לעני, ויש לדון במי שמקדיש לבית הכנסת, מוסדות תורה, מוסדות רפואה, קירוב רחוקים, וכן כשהבטיח לחבירו להלוות לו, או להיות לו ערב, או שאר דברי מצוה, אם בכל אלו שוים הם בדינים הנ"ל שהנודר לאחר מאלו יש לו דין נדרי מצוה, ופרטי הדינים שנתבארו לעיל בנותן לאחר ממטרות אלו חלים גם בזה 131, או דשונים הם בדינם וראה בהערה 132.

ענף ה - פרטי דינים שונים בנותן צ'ק לצדקה

תנאי להגבלת זמן גביית הצ'ק בדמי קופת צדקה

ב. ישנם מוסדות שונים שנותנים צ'קים לנצרכים, ועל פני הצ'ק נרפס שזמן גביית הצ'ק מוגבל עד לתאריך מסויים 133, ועפ"י רוב דעת בני אדם בהגבלת זמן גביית הצ'ק הינה רק כלפי גבייה מהבנק, אבל עדיין יכול לגבות מהנותן עצמו לאחר הזמן 134, אמנם יש שכוונת תנאם הוא שלאחר תאריך זה לא יוכל המקבל לגבות הצ'ק לא מהבנק ולא

130 הנה יסוד דברי הט"א הנ"ל נראה כדבר מוסכם, אמנם כבר הערנו לעיל הע' 13, 43, דמדברי הש"ך משמע דס"ל דרק כשיש לו כוונה מפורשת שלא יחול במחשבה רק במעשה אז לא חל במחשבה משא"כ בסתם כשעושה בדיבור יש בזה גם חיוב מכת מחשבה, וממור"ר הגר"י ד'מטרוכסקי שמעתי להעיר דמדברי הרא"ש בפירושו ריש נדרים משמע ג"כ דלא כהט"א, דיעו"ש שהקשה אמאי צריכין לדין ידות נדרים תיפוק ליה דחל במחשבה, ותירץ הרא"ש דבנדרי איסור שאוסר על עצמו בקונם לא חל במחשבה [רק בהקדש וצדקה], ומדלא תירץ כהט"א דאף שחל במחשבה מ"מ כשחשב לעשות בדיבור לא חל במחשבה, מוכח דלית ליה להרא"ש יסוד זה, [וכן מוכח מפ"י הר"ש במתני' דתרומות שמשם הוכיח הט"א את יסודו ויעו"ש שהר"ש עמד בקושי הט"א ותירץ באופן אחר], אמנם מסוגיית הגמ' נדרים דף ז שדנו אם יש יד להקדש וצדקה מוכח כהט"א דשם לא שייך לתרץ כהרא"ש דהרי אלו חלין במחשבה וע"כ דהא דצריך לדין ידות משום דבכה"ג לא חל במחשבה כיון שחשב לעשות בדיבור, ע"כ מדברי מו"ר הנ"ל, והיוצא מזה דיש לדון אם יסודו של הט"א הוא מוסכם לדינא.

131 והיינו לענין שחל במחשבה לחומרא להרמ"א, וכן לענין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט לחד מ"ד, אבל מ"מ ישנם פרטי דינים שיש חילוק בין סוג הנדר, וכגון משנ"ת בהע' 115 לענין קנין חצר דאין חצר להקדש וכהנה רבות ואכמ"ל. 132 והיינו די"ל דסתם צדקה היינו לעני וע"ז קאי הקרא דבפיך זו צדקה שמשם למדין שצדקה דינה כהקדש כמש"כ הסמ"ע סי' קכה (סקכ"ה), אבל לביהכנ"ס ושאר מוסדות תורה י"ל דאף דחשיב מצוה רבה אבל לענין זה לא חשיב כהקדש, ובמבטיח לחבירו להלוות נראה דבזה שהכין לו צ'ק עדיין לא חל עליו חיוב להלוות, דכל שהלוה לא שיעבד נכסיו אין המלוה מחוייב להלוות לו, וכן כשהבטיח לו להיות ערב נראה דאין חל החיוב בזה שחתם לו על הצ'ק וכ"ז שלא מסרו להמלוה יכול לחזור בו, ויש לעיין בכ"ז לדינא.

133 עפ"י רוב מטרת התנאי הוא למען הסדר הנכון כדי שיוכלו לאחר מכן לחלק המעות לאחרים, גם יש בזה ענין נוסף, כי מי שאינו גובה הכסף בזמנו סימן הוא שאין הוא נצרך כ"כ להמעות. 134 כן הוא בדרך כלל בצ'קים שמקבלים ממוסדות כתשלום משכורות וכדו', דפשוט שהחוב עדיין נשאר גם לאחר הזמן המוגבל, אלא שמהבנק לא יוכל לגבות כי על הבנק מוטל לפעול לפי ההוראות שמקבל מהלקוח.

מהקופה עצמה¹³⁵, ונתבאר בזה לעיל פרק יב סעיף כה דבאופן הנ"ל בצ'ק שניתן ע"י מוסד צדקה כיון שדמי הצדקה כבר מופרשים ואין להגבאי רק טובת הנאה¹³⁶, הוי כתנאי שבממון שאין צריך בזה תנאי כפול¹³⁷, אולם רצוי שציוין מפורש על הצ'ק שהגבלת הזמן אינה רק לגבייה מהבנק אלא גם לגבייה מהקופה, [כדי להסיר תרעומת מהמקבל שחושב בדעתו שההגבלה אינה רק לגבייה מהבנק¹³⁸].

בהנ"ל כשנודר מממונו יש לעשות תנאי כפול

ג. אולם מי שנודר לצדקה מממונו ונותן צ'ק ומגביל את זמן גביית הצ'ק וכוונתו כנ"ל שלאחר הזמן המוגבל לא יוכלו לגבות גם ממנו בעצמו, יש לעשות התנאי במפורש¹³⁹ ובתנאי כפול¹⁴⁰, שיש לחוש דבנדרדי מצוה בעיני תנאי כפול¹⁴¹, וכל שלא כפל התנאי יהא חייב לתת להעני אף לאחר הזמן המוגבל¹⁴², [וראה עוד בפרק יב מה שנתבאר צדדים נוספים בזה].

נתן צ'ק לצדקה והעשיר המקבל או שנפטר לבית עולמו

ד. עני שקיבל צדקה בצ'ק והתעשר לפני גביית הצ'ק, אף שכבר זכה בהצ'ק לפני שהעשיר, יש להסתפק אם יש לו זכות לגבות הצ'ק, או דמכיון שהעשיר אסור לגבותו דעל דעת כן לא נדר¹⁴³, וכן בנתן למטרה מסויימת ושוב

140 והיינו שיכתוב שאם לא יגבה בזמן יהא פטור, ואם יגבה בזמן יהא חייב, דבעינן גם לאו קודם להן כמפורש בהלכות תנאים.

141 ראה בזה בב"י יו"ד סי' רד [סעיף ח] והארכנו בזה לעיל פ"ב סעיף כד ע"ש מש"כ בזה.

142 דכיון שלא כפל תנאו הרי המעשה קיים והתנאי בטל, ונמצא שחייב לקיים נדרו.

143 ראה בצדקה ומשפט פרק ד (הע' כז) במי שנדר מעות לעני והעשיר דהכרעת הפוסקים שאין לו זכות בזה דעל דעת כן לא נדר ע"ש באורך, אמנם יעו"ש שהביא מש"כ הבית שלמה דזהו דוקא כשהעשיר קודם שנתן לו המעות, אבל אם כבר נתן לו אינו יכול להוציא ממנו, אולם י"ל דזהו דוקא כשנתן לו מזומנים וכבר זכה בזה לגמרי, אבל בנתן צ'ק אף דע"י שנמסר הצ'ק זכה בהתחייבות שבהצ'ק מ"מ בלבו ובלב כל אדם הוא שאם יעשיר לא יגבה הצ'ק, ולכן יכול לעכבו מלגבותו, ולצד זה אף אם כבר גבה הצ'ק לאחר שהעשיר, כיון שגבה שלא כדין יכול להוציאו מידו, אולם מאידך י"ל לפימשנ"ת לעיל פרק יד ענף ג דבכמה דברים י"א דהצ'ק נחשב כגבוי וכגון לענין דנויית חתנים וכדו' וזהו או מכח תוקפו של הצ'ק

135 כן הוא הנוהל באחד ממסדות הצדקה הנודעים בירושלים, וסיבת הדבר הוא מטעם הנ"ל, כי לאחר הזמן המוגבל הכסף שנשאר מתחלק לנצרכים אחרים, וטורח הוא להגבאי לעקוב ולבדוק איזה מהצ'קים עדיין לא נפרדו ולהשאיר מעות עבור צ'ק זה, ולכן כוונתו בהגבלת הזמן ליפטר לגמרי מלכבד הצ'ק מיד עם עבור הזמן המוגבל.

136 כנ"ל הע' 122 דמעות צדקה שהגיעו ליד הגבאי בסתם, הרי הוא זוכה בטובת ההנאה לחלקו למי שירצה.

137 וכמבואר בנתי' [רד סק"א] דבמטלטלין אין צריך תנאי כפול.

138 כי דעת בני אדם נוטה לחשוב שהגבלת הזמן הינה רק ביחס לגבייה מהבנק, ולפעמים מתרשל מלגבותו בזמנו בחושבו שיוכל לגבות מהקופה עצמה, ולכן רצוי ונכון להסיר כל תרעומת ולפרש להדיא על פני הצ'ק שמי שלא יגבנו עד לתאריך פלוני מפסיד את זכותו מכל וכל.

139 וכמשנ"ת שכדי להסיר תרעומת צריך לכתוב התנאי מפורש שאם לא יגבה יפסיד, ובפרט בנותן פרטי שבזה אין המקבל מעלה בדעתו שרוצה ליפטר לאחר הזמן המוגבל.

אין צריך לזה¹⁴⁴, וה"ה באופן שמת המקבל ויורשיו עשירים יש להסתפק כנ"ל אם יורשיו כבר זכו בהצ'ק, אבל כשיורשיו ג"כ עניים יש לצדד שיורשיו זוכים לגבות הצ'ק, וראה בהערה¹⁴⁵.

מעמדם של גבאי וגזברי עמותות וקופות צדקה בחיוב תשלום הצ'ק

ד.ה. גבאי קופת צדקה החותמים על הצ'קים של הצדקה, אין להם אחריות אישית על גביית הצ'ק, ואם הצ'ק חוזר מוטל עליהם ליתן מכספי הצדקה למקבל, אך חיובם אינו אלא לשלם מתוך כספי הצדקה ולא מכספם האישי¹⁴⁶, ואף שאין להגבאי בזה רק זכות טובת הנאה וזה לא שייך להקנות במסירת הצ'ק ואף אין בזה דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, מ"מ לאחר שכבר נתנו הצ'ק להעני הרי זכה העני בהתחייבות של הקופה ושוב אינם יכולים לחזור בהם¹⁴⁷, וראה בהערה בדיון חברי עמותת צדקה שהנפיקו צ'ק לצדקה עבור ראובן, ופרע ראובן בצ'ק זה את חובו ללוי והצ'ק לא נגבה ביומו, ואח"כ נסגרה העמותה ושוב אין אפשרות לגבות את הצ'ק, אם חייבים בעלי העמותה על זה שלא הודיעו למקבל שהעמותה עומדת ליגל ולורו לגבות הצ'ק¹⁴⁸.

זה עלי הח"מ הוי חוב גמור עליו שהתחייב עצמו בכך, מ"מ היה לו תנאי שלא ישלם אלא ממעות תיבת המשקל, ועכשיו שנסתלק מהנאמנות נסתחפה שדהו של בעל הועקסיל שאינו יכול להשתלם ממנו והנאמן פטור מלשלם מכיסו" וכו' וע"ש מש"כ לבאר דגורע מאפותיקי סתם, ולפי"ז ה"נ בנידוד פשוט שאין עליו חיוב אישי שלא התחייב לשלם רק ממעות הקופה.

147 דזה ודאי שלא זכה בהטובת הנאה דלא שייך להקנות הטובת הנאה בנתינת הצ'ק כדיבואר להלן פרק כא הע' 23, וגם חיוב נדר ליכא שהרי הממון כבר הופרש לצדקה ובכה"ג שיש לו רק טוה"נ לא אמרינן בזה דהוי כמסירתו להדיוט כמש"כ בצדקה ומשפט (פ"ט הע' ג ברי"ה ונעלג"ד), אלא דמ"מ למאי דקיי"ל דהוי כשט"ח, א"כ זכה בגוף התחייבות מתוך הקופה, דהגבאי מוסמך לחייב את הקופה בנתינת צ'ק, נולהסוכרים דצ'ק לא הוי כשטר התחייבות וכאן ליכא על מי שיחול חיוב נדר, מ"מ משום מחוסר אמנה איכא בזה כמש"כ בצדקה ומשפט שם ועוד דלא גרע משאר השבת אבידה שכיון שיש לו זכות ליטול מקופה זו דמי צדקה אין לשלול זאת ממנו וחייב להרשות לו לבצע את הגבייה.

148 עובדא בראובן שקיבל צ'ק תמיכה מעמותה מסוימת, ופרע בצ'ק זה חוב שחייב ללוי,

או משום דזהו הוכחה שגמר בלבו לתת בכל אופן, א"כ ה"ה בנידוד י"ל דנחשב כגבוי מכת תוקף הצ'ק או משום שנחשב כגמירות דעת. ולכא"ו אף אם נאמר שאין לו לגבות הצ'ק יל"ע אם יש לקרוע את הצ'ק או דעדיף להחזירו לנותן שיוכל ליתנו לאחר וכן נראה עיקר.

144 דגם בכה"ג יש להסתפק כנ"ל די"ל דהוי כתנאי דעל דעת כן לא נתן, ומאידך י"ל דכבר נחשב כמחזק וכגבוי וכהסכמה ליתן בכל גווני, וממילא יש לו הזכות דטובת הנאה לתיתו לאיזו צדקה אחרת.

145 אף דהנותן יכול לומר שרוצה לשנותו לעני אחר, מ"מ בזה נראה דכיון שלמעשה גם הם עניים, א"כ יש צד גדול שמה שנתן לאביהם הוא גם כרי להנות בזה את בניו, וממילא שוב אינו יכול לחזור מהם, אבל באופן שידוע בכיורו שלא רצה מתחילה שיהנו בניו של המקבל, לכא"ו יוכל לעכב בעדם.

146 פשוט דאף שחותם על הצ'ק זהו לצורך הענין הטכני כדי שיוכלו לגבות הצ'ק, אבל אין בדעתו להתחייב באופן אישי, וראה בשער משפט [ק"ז סק"א] שדן בגאמן שהתחייב בוועקסיל לשלם ממעות המשקל, ואח"כ התפטר ממשרתו, והלך בעל הועקסיל ותפס ממעות הנאמן, וכתב השער משפט דלא מהני תפיסתו: "ואם כן ה"נ אף שלשון ועקסיל

חיובם של גבאים בשמירה על צ'קים

ל"ד. דיני השמירה בצ'קים יבוארו בעז"ה בפרק יז וראה מש"כ שם בדין חיובי השמירה של גבאי צדקה בצ'קים של קופת הצדקה, וראה מה שנתבאר לעיל פרק ח סעיף נג בגבאי צדקה שאיחר מלהפקיד צ'ק בומנו ובינתיים נשתנה שער הדולר.

ענף ו - חיובי ערבות בהעברת צ'קים, ובנותן צ'ק שלו למלוה בשעת הלואה

בענפים דלהלן נדון בחיובי ערבות שחלים באופנים שונים של נתינת צ'ק למלוה או חתימת הערב על הצ'ק של הלוח וכדו'.

חיובו של ערב מכח שליחות או מכח בההיא הנאה

ל"ז. ביסוד חוב ערבות נאמרו כמה מהלכים בראשונים, י"א שחיובו מכח דין שליחות¹⁴⁹, שכיון שאמר לו הלוח ואני ערב הרי המלוה נחשב כשלוחו להלוות במקומו¹⁵⁰, וי"א

שער המשפט שהיה להם לבדוק אם יצאו כל הצ'קים שניתנו על ידם ולהודיע לאלו שעדיין לא פדו את הצ'קים שיגישום לגבייה בבנק, ורק אח"כ לסגור את העמותה, וכשלא עשו כן לכאו' דינם שמויק שעבודו של חבירו, ואף גרע מסתם מו"ק קרקע משועבדת, דשם יש אופני גבייה נוספים משא"כ כאן כל נכסי העמותה נסגרים ואין אפשרות לגבות משום אדם.

149 כ"ב (קעג, ב) "אלא אמר רב אשי [דחוב ערבות חל אף דהוי אסמכתא] משום דבההיא הנאה דמהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה", וכתב הרשב"ם: "דגמיר ומשעבד נפשיה בלב שלם ושליחותיה דערב קעביד מלוה כאילו הוא עצמו הלוח", וכבר דנו האחרונים מהיכן למד הרשב"ם סברא זו, דהרי בגמ' נאמר דחיובו מכח בההיא הנאה, וראה להלן בזה, ואציין שדברים אלו נתבארו בארוכה בספר משפט הערב להג"ר צבי חיים דישון שליט"א, ולפינו נביא תמצית הענין בקוצר הצריך לעניינו.

150 ראה במשפט הערב הנ"ל ביאורים סי' ב דבשער משפט ביאר דלהרשב"ם בענין שליחות ממש, אך ר"פ לא נקטו כן וכדמוכח דמהני אף במי שאינו בר שליחות, וע"כ דהכוונה היא שאי"ז שליחות ממש, אלא דנחשב שהמלוה נותנו כשליחותו של הערב וכאילו הערב לקח ממנו ונתנם ללוה, וא"צ בזה לדיני שליחות עיש"ה.

ובעת הפרעון היה הצ'ק בר גבייה והיה עליו כיסוי בבנק, אלא שהמלוה נשתהה מלהציג את הצ'ק לפרעון, ואחר כמה שבועות נסגרה העמותה, כך ששוב אין אפשרות לגבות הצ'ק, ובקובץ בית אהרן וישראל (גליון צ עמ' עז, שנת תש"ס) הארכנו לדון אם הלוח נשאר חייב למלוה שלו דתליא אם חשיב המלוה כנדרשל מלגבותו ע"ש וראה מש"כ בזה לעיל פרק יב סעיף כט, ובאופן שאין הלוח צריך לשלם למלוה יש לדון אם בעלי העמותה חייבים לפצות את המלוה על זה שלא הודיעוהו שהעמותה נסגרה

וראה בשער משפט הנ"ל שכתב בעובדא הנ"ל, שאם הנאמן התפטר מדעתו והיה לו שהות להודיע לבעל הועקסיל שיגבה חובו ולא הודיע לו, אם החוב כבר הגיע זמנו חייב לשלם לו ע"ש, ולכאו' לפי"ז גם בנידו"ד אם היה בידם לאפשר לו גביית הצ'ק ולא הודיעוהו חייבים הם בגרמת ההפסד, אמנם ראה מש"כ בקובץ הנ"ל דסגירת עמותה שייכת בב' אופנים, א. כשבעלי העמותה מחליטים בעצמם לסגרה, ואז כל הממון שיש בעמותה זו מועברים לעמותות אחרות, ב. כשיש חקירה על העמותה וכדו' שאז השלטונות מעקלים את חשבון הבנק.

ולפי"ז אם העמותה נסגרה ע"י השלטונות ודאי דאין שום תביעה על בעלי העמותה, אבל באופן שבעלי העמותה סגרוהו לכאו' דינו כהנ"ל מדברי

דעיקר חיובו הוא מכח ההנאה, דבההיא הנאה שהמלוה מאמין להערב להוציא מעות על פיו ולסמוך על נאמנותו, נחשבת הנאה זו כתמורה שחל כנגדו חיוב הערבות¹⁵¹, [וראה בהערה דנחלקו מהו עיקר הטעם המחייב והנפק"מ בזה¹⁵²].

שלשה סוגי ערבות, ערב סתם, ערב קבלן, שלוף דוץ

ד. ישנם שלשה סוגי ערבים שהובאו בפוסקים:

(א) "ערב סתם", שבוזה המלוה צריך לתבוע קודם להלוה ורק כשאין לו לשלם יכול לגבות מהערב, [וזהו בכל לשון ערבות שלא משמע קבלנות¹⁵³].

(ב) "ערב קבלן" שאז יכול המלוה לתבוע מהערב אף קודם שתובע מהלוה, [וזהו כשאומר לו תן לו ואני אתן, וי"א דה"ה באומר לו תן לו ואני קבלן¹⁵⁴].

(ג) "ערב שלוף דוץ" שאז דינו של המלוה רק עם הערב שהוא נחשב כהלוה ואין לתבוע רק ממנו¹⁵⁵.

הנפק"מ בין סוגי הערבות לאיסור גישה, רבית ועוד

ז. כמה נפקויות לדינא יש בין סוגי הערבות, דערב סתם לא נחשב כלוה כלפי המלוה ולכן:

על רווחים ראה בזה במשפט הערב הנ"ל סימנים א-ה.

153 והיינו כגון הלווה ואני ערב, או הלווה ואני פורע, דכל שאומר לו לשון הלוואה להלוה

והוא מקבל עליו חיוב, דינו כערב סתם.

154 והיינו דקבלן גדרו שלא אמר למלוה לשון הלוואה ופרעון אלא כהוראת נתינה, ואז אמרין

שנחשב הערב כאילו קיבלו מהמלוה והלווה ללוה, ולכן יכול המלוה לתבוע משניהם מאיזה שירצה,

וכשאומר לו תן לו ואני אתן מהני לכו"ע משא"כ כשאומר לו תן לו ואני קבלן לדעת הש"ך דינו

כערב סתם כיון שלא אמר על עצמו לשון נתינה, ולהרמ"א חשיב כקבלן דודאי היה דעתו להתחייב

כקבלן, וראה במשפט הערב הנ"ל באורך בדינים אלו, ועיי"ש מה שדן בהנהוג בזמנינו לכתוב על

שטר הלוואה "אני ע"כ על הנ"ל" אם סגי להחשיבו כקבלן ממש או דנעשה ערב סתם, ולא ברירא האי

מילתא לדינא, ובפרט למה שנהוג דבאמת המלוה פונה קודם להלוה שישלם ע"ש, וראה להלן סעיף

מ בזה.

155 דיני ערב שלוף דוץ לא נתבארו בשו"ע, אך למעשה יש אופן ששייך בזמנינו וכדלהלן.

151 כן הוא שיטת הריטב"א (בקידושין ז, א):

"אלא לומר דאע"ג דלא מטי לידיה הנאת מעות

שהוציא המלוה ולא הגיע לידו של הערב לא כסף

ולא שוה כסף, אפ"ה משתעבד בהנאה דמטי לידיה

במה שהלוה לזה על אמונתו, דהנאה בכל דוכתא

חשיב ככסף כדפרישנא בכמה דוכתי" וכו'.

152 הנה כאמור לשון הגמ' בב"ב הוא דחייב משום

ההנאה וכדברי הריטב"א, ובקידושין (ז, א)

מבואר דבאמרה תן מנה לפלוני מקודשת מדין ערב

ושם לא שייך הנאה כ"כ רק שליחות, ובאבני נזר

(יו"ד סי' קנא) כתב דדעת הרשב"ם דבעצם יסוד

חיוב ערב הוא מכח שליחות, אלא דכיון שבערב

על הלוואה יש בזה אסמכתא שסומך על הלוה

שישלם החוב, ולכן צריך גם לסברת בההיא הנאה

לסלק האסמכתא, [משא"כ בקידושין שאין בזה

אסמכתא], ובקצוה"ח ריש סי' קטש מבואר דצריך

ההנאה כדי שייחשב בזה שלוחו, ולהריטב"א יסוד

חיוב ערבות הוא מכח ההנאה וגם כגדר האי הנאה

י"א שההנאה היא בזה שהמלוה הוציא על פיו,

וי"א שההנאה בזה שהלוה קיבל באמצעותו, ונפק"מ

לענין ערבות במחילת חוב, וכן הנפק"מ אם עיקר

דין ערבות הוא מכח שליחות או הנאה לענין ערבות

(א) אינו משמט בשביעית [לולי הדין דחוב של הלואה נשמט וממילא בטל חיובו של הערב ¹⁵⁶].

(ב) וכן מותר ליכנס לביתו לגבות החוב ¹⁵⁷.

(ג) וכן אין בו לאו דנגישה ¹⁵⁸.

(ד) ומהאי טעמא מותר ללוה לשלם להערב גם הרבית כשהמלוה עכו"ם ¹⁵⁹.

משא"כ בקבלן כיון שגם הוא נחשב כלוה דינו כדלהלן:

(א) י"א דאסור לשלם לו הרבית ¹⁶⁰.

(ב) וכן נראה דנוהג בזה שמיטת כספים ¹⁶¹.

(ג) כמו"כ יש בזה איסור דלא תבא אל ביתו ולא דנגישה, וכש"כ בערב שלוף דוין דאסור בכל אלו ¹⁶².

(ד) וכן יש נפק"מ נוספת לענין חלות הערבות לאחר מתן מעות כדלהלן סעיף נה וכן לענין אם נשאר חיוב הערבות לאחר זמן הפרעון כדלהלן סעיף סב.

רבית על ההלואה, ובוה בערב סתם נמצא שהלואה ליה מעכו"ם, ואם גבו מהערב החוב עם הרבית, יכול הערב לחזור ולגבות מהלואה כל המעות הקרן והרבית, דבשעה שהערב משלם לעכו"ם, אז הוא שעת חלות החיוב של הלואה אליו, ונמצא שהקרן והרבית ששילם לעכו"ם נחשב כלפי הלואה כקרן לחוד, משא"כ בערב שלוף דוין כיון שמה ששילם לעכו"ם הוא חוב שהוא עצמו חייב לו שהרי הערב נחשב כהלואה עצמו, א"כ כשבא אח"כ לגבות מהלואה הישראל אסור לו לגבות ממנו גם הרבית, ובערב קבלן כיון ששניהם נחשבים כחייבים להמלוה, נחלקו הפוסקים אם מותר להערב לחזור ולגבות הרבית מהלואה הישראל ראה ביו"ד סי' קע.

¹⁶⁰ כנ"ל בסמוך, ואמנם להמתירים לשלם הרבית א"כ לכאור' מוכח דהקבלן לא נחשב כלוה ממש, אמנם ראה בערך שי ביו"ד סי' קע שכתב דרק בע"ק למלוה עכו"ם ס"ל לדיעה זו דלא נחשב כלוה ממש משא"כ בע"ק למלוה ישראל, וראה בזה במשפט הערב סי' יט (אות ה).

¹⁶¹ דכיון שנחשב כהלואה וכבר חייב לשלם לו שייך בזה דין השמטה.

¹⁶² כן נראה פשוט ועי' במשפט הערב שם וכש"כ בערב שלוף דוין דהוא ודאי נחשב כלוה גמור.

¹⁵⁶ כ"כ בישועות ישראל (סי' סז עי"מ סק"א) דהחוב של הערב למלוה לא נחשב כהלואה גמורה, ונלכך למאי דנקטו הרבה פוסקים דחוב שלא מחמת הלואה אינו משמט ה"נ בזה אינו משמט, אלא שלמעשה כיון שחיובו של הלואה בטל א"כ בדליכא ליה ליכא ערב, אבל באופן שלא נתבטל חיובו של הלואה כגון כשיש משכון וכדו' לא נשמט חיוב הערב, וראה בזה במשפט הערב סי' לג אות יא[.

¹⁵⁷ כ"ה מפורש בגמ' ב"מ (קטו, א) אבל אתה נכנס לביתו של הערב ונפסק בשו"ע צו סעיף יד.

¹⁵⁸ כן נראה לכאור' דכיון שלא חשיב כלוה מותר למלוה לנוגשו וראה במשפט הערב שם סי' יט אות ז, נאולם לאחר שפרע הערב, נחשב הלואה כחייב לו הממון ויש בזה כל האיסורים כשאר הלואה כמבואר בספר הני"ל סי' לג, ורק כלפי המלוה עצמו לא נחשב כלוה לפני התשלום[.

¹⁵⁹ עיקר החילוק הוא דבערב סתם נחשב הלואה עיקר החייב וחיוב הערב נובע ממנו, ובקבלן חיובו שוה לחיוב הלואה, ובשלוף דוין הערב הוא עיקר החייב והלואה נחשב בעצם כלוה ממנו, ונפק"מ בזה באופן שהמלוה הוא עכו"ם שלוקח

דין סתם ערב קבלן בזמנינו אם דינו כערב סתם או כקבלן

מ. בסתם הלוואות בזמנינו שכותבים בשטר לויית מלוני כו"כ והערב כותב למטה שהוא "ערב קבלן" על הסך הנ"ל, כיון שלמעשה נהגו בזה קצת כדני ערב קבלן שגובים מהערב גם כשיש ללוה נכסים, ומאידך אינו כערב קבלן ממש שאין תובעים מהערב לפני שתבע מהלוה, ויש להסתפק אם חל חיוב ערב קבלן עם תנאי שיש לפנות קודם ללוה, או שחל חיוב ערכות סתם עם תנאי שיכול לגבות מהערב גם כשיש ללוה נכסים¹⁶³, וראה בהערה מדברי הפוסקים בערב בשטר הועקסיל שכנראה דינו כערב קבלן כיון שגובים ממנו אף כשיש ללוה נכסים, אף שפונים ללוה תחילה¹⁶⁴.

ומ"מ חיובו אלים משאר ערב שיכולין לגבות ממנו מיד מכח התנאי, ולפי"ז לכאור' אף בע"ק דומנינו הריהו כערב סתם עם חיוב אלים שיכולין לפנות אליו בטרם ייגמר כל התהליך שצריך בערב סתם, כן הוא לפור"ר לפי מה שהעלה הג"ר צבי חיים דישון בספרו הנ"ל, וראה עוד בקובץ בית הלל (עמ' סא) מש"כ הגר"ז גולדברג דמה שגובין אף כשיש ללוה כדי סידור משום דכל שלא פרע עד שהוצרך לתובעו בבי"ד חשיב כגבר אלים שג"כ מחייב את הערב כמבואר בסי' קכט (סעיף י'), וראה עוד בספר הערכות בהלכה (להרי"ד רוטנר, פ"ו סעיף יד מש"כ בזה).

ברם דעת הגר"י שרייבר ועוד דנחשב כערב קבלן אלא שיש לו עדיפות מסויימת שאין פונים לגבות ממנו רק כשכבר פנו קודם לגבות מהלוה, והיינו דכיון שכן נהגו הוי כתנאי שלא יוכל לגבות ממנו מיד רק לאחר שפנה אל הלוה, שו"ר בכתבי הג"ר יוסף שרגא שיינברגר שליט"א ששמע מהגר"ש אלישיב שליט"א דכיון שכותבים שהוא ערב קבלן הוי כערב קבלן גמור, ונמצא דלמעשה בע"ק דומנינו יש כאן ספק הן בלשון החיוב דאי"ז לשון גמור ויתכן שיועיל רק מכח אודיתא, והן בהמציאות שאין נהוג להחשיבו כקבלן גמור ויל"ע בכ"ז, ונפק"מ בכ"ז לכל הני דברים שנתבאר לעיל דאסור בקבלן ומותר בערב סתם, [דהיינו לענין רבית, ליכנס לביתו למשכנו, לאו דנגישה ושמיטה, וראה להלן מש"כ לרון לפי"ז בערב שנתן צ'ק אם חיובו כקבלן או כערב סתם].

164 בכמה תשובות באחרונים מובא ענין הערכות בשטר הועקסיל, שהיה נהוג בזמניהם כשראובן הקיף לשמעון סחורה ושמעון לא היה לו מזומן,

163 הנה לפי המבואר בשו"ע ערב קבלן לא נחשב רק כשאומו תן לו ואני אתן, וכשאומו תן לו ואני קבלן נחלקו הרמ"א והשו"ע וכו"ל, אבל בהלווה ואני קבלן לא חל עפ"י דין חיוב ע"ק, אמנם בזמנינו נהוג השימוש בלשון זה שהרי כשכותב הלוה לויית כו"כ והערב חותם שהוא ע"ק ע"ז, הרי זה נחשב כאומר לו הלווה ואני קבלן, אמנם י"ל דמ"מ נחשב כקבלן מכח אודיתא שנחשב כהודאה דאמר לשון קבלנות אף שבמציאות לא אמר כן, וראה במשפט הערב (סי' כד) שדן בזה והעלה דמ"מ עדיין לא נחשב כקבלן גמור שדינו כלוה ממש, דהאודיתא מהני רק לגבי חלות החיוב דחשיב כקנין, אבל אי"ז משנה המציאות שלא היה כאן קבלנות גמורה.

ולמעשה במציאות הנהוגה בין המלוים בזמנינו שאין מתייחסים להערב כקבלן גמור שלא מצינו מי שפונה להערב לגבות קודם שפונה אל הלוה, ומאידך גם אין נהוג בו כערב סתם, שהרי בערב סתם אין לגבות ממנו רק כשכבר תבעו הלוה בבי"ד והוברר שאין לו לשלם וגם נשבע הלוה שאין לו ורק אז ניתן לגבות מהערב, ובזמנינו מיד כעבור תקופה קצרה מזמן הפרעון ולאחר כמה פניות מהמלוה ללוה שאינם נענים, מיד פונים לגבות מהערב, ונמצא לכאור' שזהו כעין ערב סתם עם חיוב חזק יותר, ויסוד חיוב באופן זה הוא מכח התנאי שבממון שעל דעת כן הוא ענין הערכות, וזהו כדמצינו ברמ"א סי' קכט בהתנה עם הערב שיפרע מאיזה שירצה מהני, וראה במשפט הערב (סי' יט אות ט) שהוכיח דזהו מכח תנאי שבממון, והיינו דאף שאין חיובו אלא בתורת ערב סתם ולענין רבית כשהמלוה עכו"ם יהא מותר לערב לגבותו מהלוה,

חיובם של המיסבים בצ'ק בתשלום הסכום כשהצ'ק חוזר

מא. ראובן כתב צ'ק לפקודת שמעון ושמעון חתם כמיסב ומסרו ללוי, כבר נתבאר לעיל שלוי זוכה בהחוב מכח דין מכירת צ'קים¹⁶⁵, ומ"מ שמעון ג"כ חייב באחריות שאם הצ'ק יחזור הריהו חייב המעות ללוי מהמעמים דלהלן סעיף מב, ואם לוי חתם ג"כ כמיסב ומסר הצ'ק ליהודה והצ'ק חוזר, הרי יהודה יכול לגבות מלוי או משמעון, וכן כשהצ'ק נמסר ליד נוספת הרי האחרון יכול לגבות מהמיסב האחרון ומכל המסיבים שקדמו לו¹⁶⁶, [וראה בהערה בדברי הפוסקים במיסב בשטר הוועקסיל שג"כ דינו כנ"ל¹⁶⁷].

להסוברים דינו כלך ולכל המוציא נמכר במסירה והסבה ומיד עם חתימת המיסב נעשה כלמוכ"ז. 166 כן הוא הנוהל בדד"מ וכן מסתבר דכל המסיבים חייבים באחריות הצ'ק ויכול לגבות ממי שירצה, אך במציאות בדרך כלל המקבל האחרון פונה למיסב האחרון וכשאינו לו לשלם פונה למיסב שקדם לו, וכן כששילם המיסב האחרון למקבל הריהו פונה למיסב שקדם לו וכן הלאה, וכ"כ לעיל פרק יא סעיף נז דפשוט שאין דינם של שני מסיבים כשנים שעברו ש"א דגובין רק מכל אחד החצי כמבואר (בסי' קלב ס"ג), דשא"ה שנתחייב כל אחד בנפרד ללא קשר לחיובו של הבא אחריו, וראה במשפט הערב פרק י (סעיף ב) ולהלן סעיף סד.

167 נידון זה מצאנו בשטר הטראטען שהיה נהוג בגאליציע ובהונגריא וכמש"כ בשו"ת אבני צדק (חור"מ סי' ט), בלוה מהקאסע ושני ערבים חתומים, דהרשות ביד הקאסע לגבות ממי שירצה, וכשגבו מזה שחתם שמו שני, הולך הערב השני וגובה מהראשון, וע"ש מש"כ דא"צ שבועה כשבא לגבות מהראשון, בין בלוה מקאסע של נכרים, ובין מקאסע של יהודים, דע"ד כן חתמו לדון כפי דיניהם, ודינא דמלכותא דינא ע"ש.

תיאור מפורט בזה מצאנו בשו"ת מהרש"ג (ח"ג סי' צח) וז"ל: "כי כן הוא נימוס המשפט של הוועקסליון שהחתום ראשון מחויב לשלם אם יש לו, והחתום אחר כך פטור מכלום ואין צריך כלל לתת חלק, ואין חתימתו אלא לענין שאם הקאסא או אחר שיש לו הוועקסיל תובע ממנו, מחויב גם הוא לשלם, ואינו יכול לדחות את בעל הוועקסיל שיתבע מהאקצעפטאנט [הלוה], או ממי שחתם אחריו, אבל אם הוא משלם יכול לתבוע אחר כך בנימוס המשפט

היה נותן לו ועקסיל על בנק פלוני שיתן לו כסף בהלוואה והבנק גובה אח"כ משמעון, וכשראובן רצה לגבות הוועקסיל מהבנק היה מוטל עליו להחתים שני ערבים [ונקרא בלשונם ז'יראנט], וכשהבנק לא הצליח לגבות המעות משמעון היה גובה מהערב, והסדר היה שהחתום קודם גובים תחילה ממנו, ואם אין לו גובים מהשני, ואז השני היה יכול לגבות מהראשון וכדלהלן הע' 167 מדברי המהרש"ג, [ולפעמים היה חותם הערב הראשון על פני הוועקסיל והשני מאחורי הוועקסיל ראה שו"ת תשורת שי סי' קלא], ועכ"פ נמצא שלמעשה הבנק לא פנה אל הערב רק כשלא הצליח לגבות מהחתום, אך למעשה אם החותם לא שילם פנו אל הערב אף כשיש להחתום נכסים, וזהו כעין ערבות דומיננו, ומבואר בשו"ת מהרש"ג (ח"ג סי' צח בד"ה שנית) דמ"מ נחשב בזה כערב קבלן וז"ל: "וא"כ הרי כבר מבואר באבני צדק הנ"ל ובתשורת שי בעצמו ושכן נוהגים בכל ב"ד לפסוק דערב על ועקסיל דינו כערב קבלן ומשתעבד אפילו לאחר מתן מעות", ולפי"ז לכאור' ה"ה בע"ק דומיננו נחשב כערב קבלן וחל אף לאחר מתן מעות, ולאור זה ה"ה דלשאר הנפק"מ נחשב כע"ק, [וזולת אם נאמר דרך לענין החיוב לאחר מתן מעות דבזה החסרון משום אסמכתא אמרינן דנחשב כקבלן ואין בזה אסמכתא אבל לשאר דינים נחשב כערב סתם ולא נראה לחלק בזה], ועוד יש להוכיח משו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' קנח) שהעלה דכל שיש אומדנא דמוכח שהלוה נתכוין לחייבו כערב קבלן והערב שתק יש לו דין ערב קבלן [ע"ש מה שהוכיח מהערבות דנחל קישון].

165 ראה בזה לעיל פרק ד באורך דאף בסתם צ'ק שנכתב לפקודת פלוני לדעת רו"פ הוי כלמוכ"ז דההסבה אינה מעכבת בהקנין עישה, ואף

סיבת החיוב של המיסבים משום אחריות, מקח טעות, ערבות

מב. באופן הנ"ל כשגובה מהמיסב חיובו הוא מכח כמה סיבות:

(א) מכח תנאי דמכירה באחריות, דכיון ששמעון קיבל תמורה מלוי בעבור הצ'ק, הריהו חייב באחריות שלוי וכול לגבות הצ'ק ואם לא יוכל לגבותו יחזיר לו התמורה, דנתינת הצ'ק הריהו כפרעון מותנה בגבייתו בפועל¹⁶⁸.

(ב) משום מקח טעות, דמה שלוי הסכים לקבל הצ'ק משום שנמלו בתורת בר גבייה, וכשנתברר שאין אפשרות לגבותו הוי כמקח טעות¹⁶⁹.

(ג) משום חיוב ערבות, שהמיסב בצ'ק הריהו כמתחייב בתורת ערב על חיובו של החותם בהצ'ק¹⁷⁰, וכיון שנותן לו הצ'ק עם חתימתו ומקבל ממנו הכסף הוי כערב בשעת מתן מעות ויש בזה הן משום שליחות והן משום הנאה שמוציא על פיו¹⁷¹.

נוטל מהראשון רק מחצה, אף לפי נימוסיהם עי"ש, וכל זה א"ש להפוסקים דדנין בזה עפ"י דינא דמלכותא.

168 יסוד זה כבר נתבאר לעיל בפרק ה' הע' 191 ובפרק יב סעיף כט דכל פרעון בצ'ק הריהו כפרעון מותנה בגביית הצ'ק, וכל ששייך לגבות הצ'ק הריהו פרעון ואם הצ'ק לא נגבה איגלאי מילתא שהחוב לא נפרע, והיינו דזהו כשאר קבלת אחריות במכירת קרקעות או חפצים שחיובו חל מכח התנאי.

169 ראה משנ"ת לעיל פרק ז סעיף כח משמיה דהגרש"ז להתיר קבלת אחריות במכירת צ'קים [אף כשמוכר בפחות שיש בזה חשש רבית, וכש"כ בנידו"ד שהעביר לו הצ'ק בשוויתו המלאה] מכח סברא זו דצ'ק שחזר חשיב כמקח טעות אף כשבשעת מכירה היה כסיו להצ'ק, דכיון שהצ'קים נהפכו להיות כחפץ הנמכר והנקנה ונוטלים זאת על דעת שהצ'ק יפרע בבנק וכל שחזר הצ'ק הוי כמקח טעות, ועי"ש מש"כ כמה הוכחות לסברא זו, [ובעצם בנידו"ד אין חילוק בין הסברא הנ"ל דהוי כתנאי שיכול לחזור עליו, לסברא זו דהוי כמקח טעות, וראה משנ"ת שם בהע' 130 בגדר החילוק בין מק"ט לתנאי].

170 כן הוא הנוהל בדינא דמלכותא דכל מיסב חייב בערבות על תשלום הצ'ק וכמו שנתבאר באורך בנספח לפרק ג ובפרק ד סעיף ל.

171 דכבר נתבאר לעיל בגדר חיוב ערבות בד"ת די"א שהוא מדין שליחות וי"א שהוא מכח

את החתום קודם לו, וכן הקודם את הקודם עוד, עד שתובעין האקצעפטאנט, והוא הוא היותר מוקדם בחתימתו ואין לו ממי לתבוע יותר, וכיון שכן הוא בנימוס המשפט ממילא גם על פי דתוה"ק דנין כן כמש"כ בשו"ת אבני צדק (שם), והגאון בעל תשורת שי בשו"ת שלו (סי' תיג) מודה לו בזה, וכתב שכן מורין בכל בתי דינין שבישראל, וכן ראיתי אני מרבנים מובהקים שפסקו כן כיון דעל דעת כן חתמו, וכיון שכן ממילא גם שבועה אינו מחויב שמעון לישבע שלא קיבל על עצמו ערבות רק נגד הערב, [והיינו דהנידון היה שאחד החותמים טען שלא נתכוין להתחייב רק לשלם ביחד עם השני כ"א החצי וע"ז כתב מהרש"ג דאינו יכול אפילו לחייבו שבועה ע"ז], דסתמא דמילתא כן הוא כיון שראובן חתום קודם, ואין להטיל עליו שבועה זולת אם ראובן טוען שאף שאני חתמתי קודם, מכל מקום בפירוש היה תנאי בינינו שאם הלוח לא ישלם, אזי נשלם יחד ביחד שזה בשוה, אז צריך שמעון לישבע נגדו שבועת היסת, להכחישו שלא ה' ביניהם שום תנאי כשאר כופר הכל שמחויב לישבע היסת, אבל כל שהי' הדבר בסתמא ולא התנו שום דבר אין כאן שום שבועה, רק ראובן מחויב לשלם ואין לו שום דבר על שמעון" עכ"ל.

וע"ש עוד (בסי' צט) שכתב דכן נהגו ג"כ במונקאטש וסיגעט, ומוסיף דב' אופנים לא יוכל לגבות השני מהראשון רק מחצה, א. בנתן לו השני להראשון כתב חתום שכן התנו מתחילה, ב. באופן שכתבו אנחנו ערכים וחתמו שניהם בשוה, זה נגד זה, דאז משלמין כל אחד מחצה, וכשגבה מהשני

חיובו של מיסב בצ'ק שהוא למוטב בלבד

מג. אם ראובן נתן לשמעון צ'ק לפקודתו והגבילו "למוטב בלבד", ושמעון חתם כמיסב ומסרו ללוי בתמורה, [ולוי הסכים לקבלו למרות מוגבלותו של הצ'ק¹⁷²], אף שלוי אינו זוכה בהחוב שראובן חייב לשמעון¹⁷³, מ"מ יכול לגבות הצ'ק בשליחותו של שמעון, ואם הצ'ק חוזר מחוסר כיסוי יכול לוי לגבות המעות משמעון מכח תנאי או מדין מקח טעות¹⁷⁴, וראה בהערה אם יכול לחזור עליו גם באופן שהצ'ק חוזר משום שהוראתו הוא למוטב בלבד¹⁷⁵.

החותם ע"ג צ'ק שהלוח מוסר למלוה חייב כמיסב מדד"מ או מנהג

מד. לאור האמור דצ'ק שניתן לאדם אחד והעבירו לאחר בתורת מכירת צ'קים, שהחותם הוא הלוח וחיובו עובר מיד ליד, והמיסב נחשב כחייב משני באופן שהצ'ק חוזר, ולפי"ז במה שנהוג בזמנינו שבעלי גמ"ח להלוואת מעות נוטלים צ'ק מהלוח בשעת ההלוואה, והלוח כותב על גבי הצ'ק לויית מפלוני כו"כ וחותם, ובנוסף לכך מחתים ערב קבלן על החוב, א"כ לא מיבעיא כשכתב בפירוש שהוא ערב קבלן על

174 כן נראה פשוט דכח גבייתו הוא מדין שליחות של שמעון ואינו בא מכח עצמו, וראה מש"כ בזה לעיל פרק ג' הע' 68 ופרק ד' הע' 171, ומ"מ ברור שעל תנאי זה נתן לוי לשמעון תמורה בעבור הצ'ק שבאם הצ'ק יחזור מחוסר כיסוי יקבל את כספו בחזרה, וכן מכח דין מקח טעות יש לחייבו דהוי כהסכמה בטעות ליטול צ'ק כזה שחזר מהבנק כמשנ"ל לעיל פרק ז' סעיף כח, אולם מכח ערבות יש להסתפק אם ניתן לחייבו דיסוד הערבות בזה הוא מכח הנוהל בדד"מ ויש לזה סימוכין גם עפ"י דין וכו"ל, ובצ'ק כזה וראי דליכא שום נוהל שהמיסב חייב כערב וכדיננו א"צ לזה דחייב בלא"ה מטעמים הנ"ל.

175 באופן זה שחזר משום מוגבלותו של הצ'ק דהיינו שלוי חשב שיוכל להסתדר והצ'ק יעבור בבנק ולבסוף הבנק החזיר את הצ'ק כי לא הופקד בחשבון המוטב, זה פשוט שאם עדיין אפשר לפדותו ולהכניסו לחשבון המוטב מוטל עליו לעשות כן כדי להציל את כספו של לוי, אך באופן שלא יוכל כבר לפדות צ'ק זה יל"ע אם זהו בכלל האחריות שגם כשהצ'ק חוזר מסיבה זו הוי כתנאי ומקח טעות, או י"ל דכיון שלוי ידע ממוגבלותו של הצ'ק והסכים לקחתו על מנת כן א"כ אינו יכול לחזור עליו, ונראה יותר דיכול לחזור ולתבעו ויל"ע.

בההיא הנאה שהאמינו, ובמיסב נראה דמכח שליחות יש לחייב, דבזה שמסכים לקבל ממנו צ'ק שיש לו מאחר ומוציא תמורה בעבור הצ'ק, נחשב שמוציא בשליחותו, [ואף עדיף משליחות דערב בעלמא שהרי הוא זה שמקבל בעצמו את התמורה], וסברת בההיא הנאה י"ל דג"כ שייך בזה דכיון שכל מיסב נחשב כאומר למקבל שיכול לסמוך על מהימנותו שהצ'ק הוא תקין ובאם הצ'ק יחזור הוא יפרענו במקום החותם, ונמצא שיש כאן הנאה דמאמינו וסומך עליו להוציא על פיו, וכן מצינו בשו"ת תשורת שי (סי' קלא) שכתב דבערב על רעקסיל שמוכר להבנק נחשב כערב בשעת מתן מעות דבשעה שמוכר הרעקסיל לבנק הוי שעת ההלוואה ע"ש, [נאמנם למעשה כיון דבלא"ה חייב בעצמו מכח הטעמים הקודמים א"כ א"צ לחייבו מכח ערבות, ורק הבאנו המציאות שנהוג עפ"י הנוהל וחייב אף לפי ד"ת, ונפק"מ בכ"ז לענין מש"כ להלן הע' 178 בד"מ מיסב שחותם בצ'ק לשם ערבות על חוב של חבירו ולא ציין בפירוש שהוא ע"ק וע"ע להלן הע' 218-219].

172 וזה מצוי ושכיח בסוחרים נוטלים אף צ'ק שהוא למוטב בלבד ויש להם דרכים להסתדר בגביית הצ'ק למרות מוגבלותו.
173 שהרי וראי דהחותם לא נתחייב רק לשמעון והגביל חיובו שלא יוכל להעביר זכותו לאחרים.

החוב דחל הערבות¹⁷⁶, אלא אף כשהערב לא כתב המילים "ערב קבלן על הנ"ל" אלא חתם שמו מאחורי הצ'ק¹⁷⁷, מ"מ נראה דנחשב כערב גמור דזמנינו מהטעמים דלהלן:

(א) כיון שבחתימתו ע"ג הצ'ק הריהו מתחייב כמיסב שיש בזה גם חיוב ערבות מדינא דמלכותא ואודיתא, וראה בהערה¹⁷⁸.

(ב) וכן מכח המנהג שנהוג כן למעשה¹⁷⁹.

(ג) ואף יש לחייבו מדינא דנחשב כשליחות ובהיא הנאה¹⁸⁰, ובאופן שכתב שטר נפרד על ההלוואה והערב חתם כמיסב על הצ'ק נראה פשוט דחשיב כערב דזמנינו¹⁸¹.

176 פשוט דבזה הרי כתב בפירוש שמתחייב כערב, וראה בקובץ בית הלל (עמ' ס) שנשאל הגר"נ גולדברג שליט"א בגמ"ח שלוקח גם צ'ק מהלוה חוץ מהערבים אם יכול הערב ליפטר משום שזהו הוכחה שלא סמך רק על הערב אלא גם על הצ'ק של הלוה, והשיב דודאי אין זה טענה ליפטר: "דדוקא במשכון שהוא כעין גביה שייך סברא זו דלא סמך על הערב, אבל שט"ח או צ'ק מאחר שביד הלוה לבטל הצ'ק או להוציא כספו מהבנק שלא יהיה מהיכן לפרוע הצ'ק אין ביד המלוה דבר בטוח ובוודאי סמך על הערב גם כן".

177 והיינו דבאופן שכתב ע"ג הצ'ק במפורש שהוא ע"ק על הנ"ל הרי חיובו כשאר ע"ק דזמנינו וכנ"ל, אבל לפעמים חותמים רק השם ללא מילים אלו, ויש לדון אם חל החיוב של הערבות בהחתימה לחוד.

178 דלכא' כיון שידוע לכל שחתימה ע"ג הצ'ק כמיסב מחייבת את החותם בתשלום הצ'ק כשחזר, א"כ הרי על דעת כן חתם ונחשב כאילו כתב מפורש שהוא ערב, והיה אפשר להסתפק כיון שחתימתו ע"ג הצ'ק אינה על צ'ק חלק, שהרי הלוה כתב פרטי ההלוואה ע"ג הצ'ק, וא"כ מוכח שחתימתו אינה כמיסב רגיל שמכר את הצ'ק ונתחייב באחריות עבור תמורה שקיבל אלא כערב על החוב של חבירו, וכיון שלא כתב לשון ערבות חסר חלות חיוב הערבות [ואף גרע מצ'ק שנותן אחר עבור חובו של חבירו שמבואר להלן שהוא כערב דשא"ה שנתן צ'ק שלו שיוכל לגבותו בבנק משא"כ כאן שאי"ז רק חתימה בעלמא], אמנם הנראה יותר כמש"כ לעיל דחל חיוב הערבות, דחשיב עכ"פ כאודיתא שבחתימה זו הוי כמורה שהוא קיבל אחריות על

התמורה שבצ'ק ומכח האודיתא יש לחייבו אף אם באמת לא קיבל תמורה שהרי אילו היה הכחשה ביניהם היו מוכיחים מחתימתו שהוא מיסב ואף שנכתב שהיה הלוואה אפשר למחוק מה שנכתב ולכן יש כאן אודיתא לחייבו, וביחוד כיון שמכח הנוהל בדד"מ נחשב כמיסב גמור, ואף למש"כ בתשורת שי (סי' תיג) דלאחר מתן מעות אין לחייב מכח דד"מ דאי"ז מסלק האסמכתא, אבל כאן דמיירי בשעת מתן מעות וחסר רק הלשון נראה דיש לחייבו עפ"י דד"מ.

179 והיינו דכיון שנהוג לחייב את החותם ע"ג צ'ק כערב, חייב מכח המנהג וכמש"כ ברמ"א סי' קכט (סעיף ה) בדין תקיעת כף וכ"ה בכנה"ג וכל הפוסקים שבמקום שיש מנהג גמור חייב אף באופן שאינו חייב מדין ערב דעלמא, וראה שו"ת אמרי ישר (ח"א סי' קמד): "וגם מטעם סיטומתא דהמנהג לחייב הזיראנט אף שאין מכיר למלוה כלל", וכ"ה בכ"מ.

180 ראה להלן מש"כ בערב שנותן צ'ק שלו דנחשב כאומר לו שמסכים לקבל הערבות והוי כשלוחו להלוות וגם יש בזה ההנאה שסומך עליו, וה"נ בנידוד' כשסומך עליו בתורת מיסב יש בזה שליחות והנאה, וראה בפתחי חשן (הלוואה פרק יד הע' ג): "ומ"מ נראה שאם חתם הערב על הצ'ק יכול לתובעו מיד כשהוחזר הצ'ק שמסתמא על דעת כן חתם על הצ'ק שיוכל לתבוע ממנו", ומשמע דמיירי אף בחותם ע"ג הצ'ק ולא כתב בפירוש שהוא ע"ק, וכ"כ בתורת רבית (פט"ז סעיף כא): "החותם על צ'ק שנותן חבירו למלוה נחשב ע"י כך לערב שיוכל המלוה לגבות ממנו אם יחזור הצ'ק ע"י הבנק" (וע"ש בהע' קב).

181 דאז הרי פשוט שלפי הנוהל בדד"מ נחשב כמיסב גמור, והרי המלוה יכול לטעון שבעצם

ענף ז - חיובי ערבות בנותן למלוה צ'ק של אחרים בשעת הלואה

כשאחר מוסר צ'ק ללווה שימסרנו למלוה עבור ההלואה

מזה. לפעמים יש שבעל הצ'ק אינו החייב העיקרי, שכן מצוי מאד שראובן הלוח אין לו צ'קים משלו, ונוטל צ'ק מחבירו שמעון כדי למוסרו ללוי המלוה, וכותבים את פרטי ההלואה על גב הצ'ק או בנייר נפרד¹⁸², ויש בזה חילוקי דינים ואופנים שונים כדלהלן.

כשהצ'ק נכתב לפקודת הלוח, והוא מסרו למלוה הרי זה כשטר שנמכר

מו. אם לוי בעל הגמ"ח נוהג לגבות החוב ע"י הצ'ק, ושמעון בעל הצ'ק ידע על כך בשעה שמסר הצ'ק לראובן כדי ללוות בו, אם המציאות היה באופן ששמעון כתב הצ'ק לפקודת ראובן, וראובן הסיבו ומסרו לשמעון, א"כ כשחזר הצ'ק לוי תובע משמעון בלא דין ערבות, שהרי הוא כלוה גמור מכח דין מכירת שמירות¹⁸³, [ואף להסוברים דערב שנותן שמר לשם ערבות לא מהני מכח השטר¹⁸⁴, כאן עדיף כיון שעומד לגבות מיד מבעל הצ'ק¹⁸⁵].

כשנכתב לפקודת המלוה הוי כשטר התחייבות אליו

מז. ובאופן ששמעון כתב הצ'ק לפקודת לוי המלוה, נמצא שראובן נחשב כשליח של שמעון למסור הצ'ק למלוה כדי שילונו, וכיון ששמעון יודע שהמלוה יציג הצ'ק לגבייה והוא יצטרך לגבות המעות מראובן, א"כ בזה נחשב שמעון כמתחייב גמור למלוה

ראובן ללוי, ואף אם ימחל לוי לראובן חובו, מ"מ שמעון יתחייב לשלם ללוי וכמו"כ ראובן חייב לשמעון תמורת הצ'ק שנתן לו.

184 ראה משנ"ת במשפט הערב (ביאורים סי' לג) פלוג' האחרונים במי שנתן שטר חיוב סתם לשם חיוב ערבות אם חל החיוב מכח השטר כשאר שטר חיוב בעלמא או דזהו כחיוב ערבות שתליא בפלוג' הפוסקים אם מהני בזה קנין שטר לאחר מתן מעות.

185 והיינו דכאן נמצא שנחשב כלוה שעיקר החיוב על הערב, וא"כ שפיר מהני הצ'ק לחייבו דכל יסוד הפוטרים בערב משום דהוי כאסמכתא שסומך שהלוה ישלם ולא יגבו ממנו אבל כאן התחייב לשלם החוב בלא שום תביעה מהלוה ואין זו אסמכתא, ועוד דלא גרע מאילו היה שמעון נותן צ'ק לראובן בשביל קנין או בתורת התחייבות חדשה וראובן מעבירו ללוי דיכול לוי לתבוע לשמעון מדין מכירת שמירות, ואף באופן שיש לשמעון טענות פטור נגד ראובן גובה לוי מדין תקנת השוק כמשנ"ת בפרק ה ענף ב, ועוד דכאן בלא"ה הוי בשעת מתן מעות.

מיסב זה קיבל הצ'ק מהחותם והוא זה שנתנו לו, ואף כשאינו רוצה לטעון שקר מ"מ היה בידו למסור לאחר שאינו נוהג לפי התורה שיחייבו בדיניהם, ולכן נראה דחשיב כע"ק דזמנינו וככל מיסב שחיובו חל מיד כשהצ'ק חזר דגם בנידו"ד חשיב לכה"פ כאודייתא וכנ"ל הע' 178.

182 ונמצא שהשטר על החוב הוא בעצם ע"י הנייר הנצמד להצ'ק או בכיתוב שמאחורי הצ'ק, ומטרת נטילת הצ'ק הוא כדי להבטיח שאם הלוח לא יפרע החוב, יוכל המלוה לגבות החוב ע"י הצ'ק. 183 והיינו דבאופן זה הרי דינו כמו שנתבאר לעיל שהמחזיק בצ'ק זוכה בחיובו של החותם, וה"נ הרי זה נחשב כאילו שמעון התחייב לראובן סכום ההלואה ע"י הצ'ק וכמשנ"ת בפרק א דהסכמת הפוסקים דצ'ק מהני לחלות התחייבות חדשה, ונמצא שבעצם שמעון הוא הלוח של לוי וראובן חייב ללוי כמיסב בעלמא מהטעמים שנתבאר לעיל, ואמנם ברור שראובן חייב גם לשמעון תמורת הצ'ק שנתן לו, שהרי על דעת כן חייב שמעון עצמו, אולם חיובו של שמעון ללוי אינו קשור לחיובו של

עבור החוב של ראובן וחל החיוב מדינא ואין בזה אסמכתא וראה עוד בהערה 186.

בצ'ק פתוח ללא שם מוטב דינו כנ"ל [ואף להשיטות דהוי כהוראה]

מח. גם כששמעון לא כתב שם המוטב בצ'ק והשאיר מקום הפקודה חלק דנחשב כצ'ק לכל המוציא, מ"מ כיון שנתנו לראובן על מנת שימסרנו ללוי בשביל ההלוואה, לא נחשב כמכירת צ'ק, דהרי אסור לראובן לכתוב הצ'ק לפקודתו, ודינו כנ"ל שנחשב כשלוחו של שמעון למסור הצ'ק ללוי בעבור ההלוואה, ונמצא דגם בזה חל ההתחייבות משמעון¹⁸⁷, [וכ"ז, הן הדין דסעיף זה והן דסעיף הקודם נראה דזהו אף להסוברים דהצ'ק נחשב כהוראה בעלמא, וראה בהערה 188].

המוסר צ'ק ללווה שימסרנו למלוה כפקדון דינו כערב קבלן דזמנינו

מפ. אולם עפ"י רוב הצ'קים אינם משמשים אצל המלוים אלא כפקדון וערבון לתשלום החוב¹⁸⁹, וכיון שבזמנינו נהוג שמיד לאחר כמה התראות כשהלוה אינו משלם פונים לגבות הצ'ק, ונמצא ששמעון נתן הצ'ק על דעת כן, וכבר נתבאר שבזמנינו בכל ערב קבלן אין כותבים לשון קבלן גמור, ומ"מ י"א דדינו כערב קבלן לכמה דינים¹⁹⁰, ולפי דיעה זו ה"ה בנידו"ד יש לומר דבנתינת הצ'ק דעתו להתחייב כערב קבלן¹⁹¹, ושייך כאן

בסעיף זה והן בסעיפים הקודמים, מ"מ נראה שחייב גם לדיעה זו דהרי שמעון יודע שנותן הצ'ק כדי שיגיע ללוי שיתן ע"ז הלוואה בסכום הצ'ק ויגבה התשלום באמצעות צ'ק זה, א"כ פשוט דהוי כערב שלוף דרך דהרי לוי הוציא המעות רק תמורת ההתחייבות של שמעון לשלם החוב שיכול להציגו לפרעון וע"ד כן נותנו שידוע שיציגו לגבייה בזמן הפרעון ובאופן דסעיף מו שחייב בעל הצ'ק מכח מכירת שטרות, א"כ להסוברים דהוי כהוראה לכאור' ליתא במכירה זולת לדעת הגרש"ז הנ"ל בפרק ד סעיף יז דהוי כחפץ הנמכר.

189 והיינו שעיקר חיוב התשלום הוא שהלוה יביא אח"כ לתשלום החוב מעות מזומנים, ויקח מהמלוה את הצ'ק ויקרענו ונמצא שהצ'ק רק לבטחון על החוב.

190 וכמשנ"ת לעיל סעיף מ ובהע' 163 הצדדים בזה.

191 כן נראה פשוט דכיון שלדיעה זו עצם התנאי של הערבות כיום שגובים מהערב גם לפני שיורד לדין עם המלוה, זהו הוכחה ואומדנא והוראה שנתכין לערב קבלן, וא"כ ה"ה בנתן צ'ק אף שלא אמר בפירוש קבלנות מ"מ ע"ד כן נחית וכדבסמוך.

186 והיינו דבעצם נמצא דבאופן זה דומה ממש לאופן הנ"ל ששמעון נחשב כלוה כלפי המלוה של ראובן, אלא דכאן לא שייך לחייבו מדין מכירת שטרות שהרי הצ'ק נכתב מתחילה לפקודת לוי המלוה וחייבו נובע מכח עצם ההתחייבות, כיון שמסר הצ'ק לראובן וכתב הצ'ק לפקודת לוי ונתכוין להתחייב לו על ההלוואה של ראובן, ואף דבעלמא במתחייב לחבירו כשהחיוב תלוי בתנאי יש בזה חסרון אסמכתא כנ"ל פרק א הע' 2, כאן ליכא האי חסרון כיון שגובים משמעון מיד אף כשיש לראובן מעות, ואף דלמעשה נראה דבאופן זה חיובו של שמעון ללוי קשור לחיובו של ראובן דאם ימחול לוי לראובן שמעון פטור שהרי התחייב רק לשלם החוב של שמעון, אבל למעשה כל זמן שהחוב קיים חייב הוא לשלם ע"י הצ'ק.

187 כן נראה פשוט דאף דבעלמא צ'ק פתוח ללא שם המוטב דינו כשטר לכל המוציא וכנ"ל פרק ג ופרק ד, מ"מ בנידו"ד אף שמוסר צ'ק פתוח להלוה כיון שדובר ביניהם שנטלו כדי לחיתו למלוה פלוני כדי שילונו, ודאי דלא נחשב כלמוכ"ז ואסור לראובן לחיתו לאדם אחר זולת לוי.
188 הנה להחולקים דלא נחשב כשטר ואי"ז רק כהוראה לכאור' לא התחיל חלות התחייבות הן

החיוב הן לדעת הסוברים שערב חייב מכח שליחות כיון שהנותן צ'ק למלוה באופן זה ודאי דנחשב כשליחות¹⁹², והן לדעת הסוברים שערב חייב מכח בההיא הנאה, דכאן ג"כ נהנה בזה שהמלוה סומך עליו¹⁹³, וכמו"כ יש לחייבו מכח המנהג ודינא דמלכותא¹⁹⁴ [וכבר נתבאר לעיל פרק ה סעיף יא דיש אופנים שחייב מדין תקנת השוק ואז חייב אף באופנים שאין חיוב מדיני ערבות].

אף להסוברים דערב בזמנינו לא נחשב כקבלן יתכן דבצ'ק עדיף

ג. אף להצד שנתבאר לעיל דערב קבלן דזמנינו נחשב כערב סתם משום שחסר בהלשון דקבלנות וגם משום המנהג שפונים ללוה קודם, יש לצדד דמ"מ כשנותן צ'ק יש להחשיבו יותר כקבלנות, כיון שכבר נתן למלוה צ'ק סחיר ובר ערך, אלא שמותנה לא לגבותו בטרם יפנה להלוה לבקשו שיפרה הצ'ק, אבל למעשה הצ'ק כבר נמצא אצל המלוה ולדעת כמה פוסקים כבר נחשב בזה כגבוי וככסף¹⁹⁵.

הוא המנהג שמחייבים לבעל הצ'ק כערב, חייב מכח סיטומתא וכנ"ל הע' 179, וכן מכח הנוהל בדד"מ, ואף שלפי הנוהל מי שנותן צ'ק ללא תמורה אינו חייב לכבד את הצ'ק, וה"נ הרי שמעון נתן הצ'ק לראובן ללא תמורה, מ"מ כיון שראובן מסרו ללוי בתמורה חייב שמעון כלפי לוי, וכן הוא הנוהל שכל צ'ק שניתן בטובה, אף שאינו מחייב להמקבל, אבל כשניתן תמורה ע"י צד שלישי בעבור הצ'ק, הרי החותם חייב לכבד הצ'ק וכמשנ"ת לעיל פרק ה ענף ב באורך בדין תקנת השוק.

195 ראה משנ"ת לעיל פרק יג האופנים שהצ'ק נחשב ככסף, וכן בפרק יד האופנים שנחשב כגבוי, ולדעת כמה מפוסקי זמנינו הנותן צ'ק למלוה שוב אין החוב משמט בשביעית, ולכן אף שנהוג שקודם פונים ללוה שיגבה את הצ'ק י"ל דחשיב כקבלנות, דכיון ששמעון יודע שנוטל הצ'ק ליתנו למלוה שיגבה בו את החוב מיד כשהלוה יתעכב מלשלם, הרי כאומר לו תן לו ואני אתן לך וכיון שכבר נתן לו הצ'ק חשוב כנותן לו דבר ערך לשם תשלום אם יצטרך לכך שדינו כחפץ הנמכר, ולכן אף דבאומר לו תן לו ואני קבלן נחלקו השו"ע והרמ"א [ריש סי' קטט] אם חשיב כקבלן, אבל באומר תן לו ואני אתן לך לכו"ע חשיב כקבלן כמבואר בשו"ע שם.

192 דשמעון בנותנו הצ'ק לראובן שימסרנו ללוי, הרי כשולח שליחות בכתב ללוי שיכול ליתן לראובן הלוואה ולסמוך על התשלום באמצעות הצ'ק במידה שראובן לא ישלם, וראה בפתחי חשן (הלוואה פרק יד הע' כ) דבכל השטרות בזמנינו שהערב חותם בשטר לכאור' אין בזה שליחות, ומ"מ נראה דכשמביא הלוה השטר למלוה שחתום בו הערב הרי זה כאילו אומר לו בשם הערב שמסכים להשתעבד ע"ש, ולפי"ז ה"ה בנותן לו צ'ק שלו כש"כ דהוי כאומר לו שמסכים להשתעבד.

193 פשוט דנחשב הנאה בזה שסומך להלוותו על הצ'ק שלו, ואמנם העירני הג"ר פנחס רוננבוים דלכאור' י"ל דכיון שאילו היה ללוה עצמו צ'ק ליתן למלוה היה מספיק להמלוה בזה ולא היה דורש ממנו דוקא צ'ק של שמעון וא"כ נמצא שבעצם לא סמך רק על שמעון אלא היה סומך גם הצ'ק של הלוה עצמו וחסר כאן ההנאה של הימניה, אמנם נראה דלא איכפת לן בזה שהרי בכל הלוואה המלוה סומך גם על הלוה ואי"ז מגרע ההנאה של הערב, וכמש"כ הט"ז דסברא של ההנאה משום דטובים השנים מן האחד, וה"נ בנידו"ד כיון שלמעשה סמך על הצ'ק שלו והלווה מהני מכח ההנאה וע"ע לעיל הע' 176.

194 והיינו דאף אם נאמר דנתינת הצ'ק איננה כאמירה מפורשת לחיוב ערבות מ"מ כיון שכן

עבור החוב של ראובן וחל החיוב מדינא ואין בזה אסמכתא וראה עוד בהערה 186.

בצ'ק פתוח ללא שם מוטב דינו כנ"ל [ואף להשיטות דהוי כהוראה]

מח. גם כששמעון לא כתב שם המוטב בצ'ק והשאיר מקום הפקודה חלק דנחשב כצ'ק לכל המוציאו, מ"מ כיון שנתנו לראובן על מנת שימסרנו ללוי בשביל ההלוואה, לא נחשב כמכירת צ'ק, דהרי אסור לראובן לכתוב הצ'ק לפקודתו, ודינו כנ"ל שנחשב כשלוחו של שמעון למסור הצ'ק ללוי בעבור ההלוואה, ונמצא דגם בזה חל ההתחייבות משמעון¹⁸⁷, [וכ"ז, הן הדין דסעיף זה והן דסעיף הקודם נראה דזהו אף להסוברים דהצ'ק נחשב כהוראה בעלמא, וראה בהערה 188].

המוסר צ'ק ללווה שימסרנו למלוה כפקדון דינו כערב קבלן דזמנינו

מפ. אולם עפ"י רוב הצ'קים אינם משמשים אצל המלוים אלא כפקדון וערבון לתשלום החוב¹⁸⁹, וכיון שבזמנינו נהוג שמיד לאחר כמה התראות כשהלוה אינו משלם פונים לגבות הצ'ק, ונמצא ששמעון נתן הצ'ק על דעת כן, וכבר נתבאר שבזמנינו בכל ערב קבלן אין כותבים לשון קבלן גמור, ומ"מ י"א דדינו כערב קבלן לכמה דינים¹⁹⁰, ולפי דיעה זו ה"ה בנידו"ד יש לומר דבנתינת הצ'ק דעתו להתחייב כערב קבלן¹⁹¹, ושייך כאן

בסעיף זה והן בסעיפים הקודמים, מ"מ נראה שחייב גם לדיעה זו דהרי שמעון יודע שנתן הצ'ק כדי שיגיע ללוי שיתן ע"ז ההלוואה בסכום הצ'ק ויגבה התשלום באמצעות צ'ק זה, א"כ פשוט דהוי כערב שלוף דרך דהרי לוי הוציא המעות רק תמורת ההתחייבות של שמעון לשלם החוב שיכול להציגו לפרעון וע"ד כן נותנו שידוע שיציגו לגבייה בזמן הפרעון ובאופן דסעיף מו שחייב בעל הצ'ק מכח מכירת שטרות, א"כ להסוברים דהוי כהוראה לכאור' ליתא במכירה זולת לדעת הגרש"ז הנ"ל בפרק ד סעיף יז דהרי כחפץ הנמכר.

189 והיינו שעיקר חיוב התשלום הוא שהלוה יביא אח"כ לתשלום החוב מעות מזומנים, ויקח מהמלוה את הצ'ק ויקרענו ונמצא שהצ'ק רק לבטחון על החוב.

190 וכמשנ"ת לעיל סעיף מ ובהע' 163 הצדדים בזה.

191 כן נראה פשוט דכיון שלדיעה זו עצם התנאי של הערבות כיום שגובים מהערב גם לפני שיוורד לדין עם המלוה, זהו הוכחה ואומדנא והוראה שנתכוין לערב קבלן, וא"כ ה"ה בנתן צ'ק אף שלא אמר בפירוש קבלנות מ"מ ע"ד כן נחית וכדבסמוך.

186 והיינו דבעצם נמצא דבאופן זה דומה ממש לאופן הנ"ל ששמעון נחשב כלוה כלפי המלוה של ראובן, אלא דכאן לא שייך לחייבו מדין מכירת שטרות שהרי הצ'ק נכתב מתחילה לפקודת לוי המלוה וחייבו נובע מכח עצם ההתחייבות, כיון שמסר הצ'ק לראובן וכתב הצ'ק לפקודת לוי ונתכוין להתחייב לו על ההלוואה של ראובן, ואף דבעלמא במתחייב לחבירו כשהחיוב תלוי בתנאי יש בזה חסרון אסמכתא כנ"ל פרק א הע' 2, כאן ליכא האי חסרון כיון שגובים משמעון מיד אף כשיש לראובן מעות, ואף דלמעשה נראה דבאופן זה חיובו של שמעון ללוי קשור לחיובו של ראובן דאם ימחול לוי לראובן שמעון פטור שהרי התחייב רק לשלם החוב של שמעון, אבל למעשה כל זמן שהחוב קיים חייב הוא לשלם ע"י הצ'ק.

187 כן נראה פשוט דאף דבעלמא צ'ק פתוח ללא שם המוטב דינו כשטר לכל המוציאו וכנ"ל פרק ג ופרק ד, מ"מ בנידו"ד אף שמוסר צ'ק פתוח להלוה כיון שדובר ביניהם שנוטלו כדי לתיתו למלוה פלוני כדי שילונו, וראי דלא נחשב כלמוכ"ז ואסור לראובן לתיתו לאדם אחר זולת לוי. 188 הנה להחולקים דלא נחשב כשטר ואי"ז רק כהוראה לכאור' לא התחיל חלות התחייבות הן

החיוב הן לדעת הסוברים שערב חייב מכח שליחות כיון שהנותן צ'ק למלוה באופן זה ודאי דנחשב כשליחות¹⁹², והן לדעת הסוברים שערב חייב מכח בההיא הנאה, דכאן ג"כ נהנה בזה שהמלוה סומך עליו¹⁹³, וכמו"כ יש לחייבו מכח המנהג ודינא דמלכותא¹⁹⁴ [וכבר נתבאר לעיל פרק ה סעיף יא דיש אופנים שחייב מדין תקנת השוק ואז חייב אף באופנים שאין חיוב מדיני ערבות].

אף להסוברים דערב בזמנינו לא נחשב כקבלן יתכן דבצ'ק עדיף

ג. אף להצד שנתבאר לעיל דערב קבלן דזמנינו נחשב כערב סתם משום שחסר בהלשון דקבלנות וגם משום המנהג שפונים ללוה קודם, יש לצדד דמ"מ כשנתן צ'ק יש להחשיבו יותר כקבלנות, כיון שכבר נתן למלוה צ'ק סחיר ובר ערך, אלא שמותנה לא לגבותו בטרם יפנה להלוה לבקשו שיפרה הצ'ק, אבל למעשה הצ'ק כבר נמצא אצל המלוה ולדעת כמה פוסקים כבר נחשב בזה כגבוי וככסף¹⁹⁵.

הוא המנהג שמחייבים לבעל הצ'ק כערב, חייב מכח סיטומתא וכו"ל הע' 179, וכן מכח הנהגה בד"מ, ואף שלפי הנהגה מי שנותן צ'ק ללא תמורה אינו חייב לכבד את הצ'ק, וה"נ הרי שמעון נתן הצ'ק לראובן ללא תמורה, מ"מ כיון שראובן מסרו ללוי בתמורה חייב שמעון כלפי לוי, וכן הוא הנהגה שכל צ'ק שניתן בטובה, אף שאינו מחייב להמקבל, אבל כשניתן תמורה ע"י צד שלישי בעבור הצ'ק, הרי החותם חייב לכבד הצ'ק וכמשנ"ת לעיל פרק ה ענף ב באורך בדיון תקנת השוק.

195 ראה משנ"ת לעיל פרק יג האופנים שהצ'ק נחשב ככסף, וכן בפרק יד האופנים שנחשב כגבוי, ולדעת כמה מפורסם זמנינו הנותן צ'ק למלוה שוב אין החוב משמט בשביעית, ולכן אף שנהוג שקודם פונים ללוה שיגבה את הצ'ק י"ל דחשיב כקבלנות, דכיון ששמעון יודע שנוטל הצ'ק ליתנו למלוה שיגבה בו את החוב מיד כשהלוה יתעכב מלשלם, הרי כאומר לו תן לו ואני אתן לך וכיון שכבר נתן לו הצ'ק חשוב כנותן לו דבר ערך לשם תשלום אם יצטרך לכך שדינו כחפץ הנמכר, ולכן אף דבאומר לו תן לו ואני קבלן נחלקו השו"ע והרמ"א [ריש סי' קכט] אם חשיב כקבלן, אבל באומר תן לו ואני אתן לך לכו"ע חשיב כקבלן כמבואר בשו"ע שם.

192 דשמעון בנותנו הצ'ק לראובן שימסרנו ללוי, הרי כשולח שליחות בכתב ללוי שיכול ליתן לראובן הלואה ולסמוך על התשלום באמצעות הצ'ק במידה שראובן לא ישלם, וראה בפתחי חשן (הלואה פרק יד הע' כ) דבכל השטרות בזמנינו שהערב חותם בשטר לכא"י אין בזה שליחות, ומ"מ נראה דכשמביא הלוה השטר למלוה שחתום בו הערב הרי זה כאילו אומר לו בשם הערב שמסכים להשתעבד ע"ש, ולפי"ז ה"ה בנותן לו צ'ק שלו כש"כ דהוי כאומר לו שמסכים להשתעבד.

193 פשוט דנחשב הנאה בזה שסומך להלוותו על הצ'ק שלו, ואמנם העירני הג"ר פנחס רוננבוים דלכא"י י"ל דכיון שאילו היה ללוה עצמו צ'ק ליתן למלוה היה מספיק להמלוה בזה ולא היה דורש ממנו דוקא צ'ק של שמעון וא"כ נמצא שבעצם לא סמך רק על שמעון אלא היה סומך גם הצ'ק של הלוה עצמו וחסר כאן ההנאה של הימניה, אמנם נראה דלא איכפת לן בזה שהרי בכל הלואה המלוה סומך גם על הלוה ואי"ז מגרע ההנאה של הערב, וכמש"כ הט"ז דסברא של ההנאה משום דטובים השנים מן האחד, וה"נ בנידוד"ד כיון שלמעשה סמך על הצ'ק שלו והלוותו מהני מכח ההנאה וע"ע לעיל הע' 176.

194 והיינו דאף אם נאמר דנתינת הצ'ק איננה כאמירה מפורשת לחיוב ערבות מ"מ כיון שכן

אף אם חויבו כערב סתם יכול המלוה לגבות הצ'ק מיד כשהלוה מעכב התשלום נא. אף אם נאמר דאינו כקבלן כיון שלמעשה צריך לפנות קודם אל הלוה¹⁹⁶, מ"מ פשוט דלא גרע חויבו מערב סתם כיון שהצ'ק נמסר למלוה לפני נתינת המעות¹⁹⁷, והרי שמעון בעל הצ'ק נחשב כערב על החוב גם כשלא נכתב בפירוש שהוא ערב, דיש בזה משום שליחות דהוי כאומר לו הלווה ואני אפרע¹⁹⁸, וגם יש בזה משום בההיא הנאה¹⁹⁹, וכמו"כ חייב גם מדינא דמלכותא ומנהג²⁰⁰, וכאמור לעיל דבזה עדיף מסתם ערב שצריך לתבוע קודם את הלוה בדינא ודיינא²⁰¹, וכאן מיד כשהלוה אינו משלם יכול לגבות הצ'ק, דעל דעת כן נוטלו המלוה²⁰².

חויבו מדין ערב הוא אף להסוכרים דהצ'ק כהוראה ואסור לבטל הצ'ק

גב. נראה דאף להסוכרים שהצ'ק כהוראה בעלמא²⁰³ מ"מ נחשב כשליחות ובההיא הנאה דבעל הצ'ק יודע שהמלוה סומך עליו שאם הלוה לא ישלם יוכל להציג הצ'ק לגבייה²⁰⁴, ולהצד דהוי כקבלן יכול המלוה להציג הצ'ק לגבייה מחשבונו של שמעון תיכף בהגיע זמן הפרעון, ומעיקר הדין אינו צריך לפנות קודם לראובן הלוה אם לא משום דהוי כתנאי לתבוע ללוה קודם²⁰⁵, ולהצד דהוי כערב סתם ה"נ נחשב כערב

¹⁹⁶ והיינו להצד שנתבאר לעיל דאף אם נאמר דהוי כהתנו על קבלנות, מ"מ המציאות שמחייבת את המלוה לפנות קודם אל הלוה שישלם חובו קובע את חויבו כערב סתם ע"ש.

¹⁹⁷ שהרי הלוה מוסר הצ'ק למלוה מיד עם נטילת מעות ההלוואה.

¹⁹⁸ דפשוט שהנותן צ'ק למטרת הלוואה יודע שבאם הלוה לא יפרע בזמנו יוכל המלוה לגבות החוב ע"י הצ'ק, והוי כשלוחו להלוות.

¹⁹⁹ וכמשנ"ת בהע' 180 דודאי נחשב כהנאה בזה ססמך להלוותו על סמך הצ'ק שלו.

²⁰⁰ דפשוט שנחשב כמנהג לגבות מהמיסב כמו מהערב וכן הוא בדינא דמלכותא כנ"ל בהע' 179, 181.

²⁰¹ כמבואר בס"י קכט [סעיף ח], דצריך לתבוע ללוה קודם ולברר שאין לו נכסים ורק אז גובה מהערב.

²⁰² כן נראה פשוט וזהו מכת התנאי שבממון וכנ"ל בהע' 168 דכל מטרת נטילת הצ'ק הוא כדי שלא יצטרך המלוה לירד עם הלוה בדינא ודיינא, ונמצא שגם נותן הצ'ק התחייב על דעת כן, ונמצא דאף שלא מיחשב נותן הצ'ק כערב קבלן, דבערב

קבלן אם המלוה רוצה יכול לגבות מיד מהערב תחילה, וכאן כל שעדיין לא תבע את הלוה וסירב מלשלם, אין המלוה יכול להציג הצ'ק לגבייה בבנק, אבל מיד כשלא שילם יכול לגבות מהערב ע"י הצ'ק מכת התנאי.

²⁰³ היינו לדעת הגר"ש והגר"נ קרליץ ודעימיהו שהצ'ק אינו כשטר חיוב, והוי כהוראה לבנק שיתן לו מעות.

²⁰⁴ דזה פשוט שאף לדידהו אם ליה החותם בהצ'ק מעות ונתן צ'ק אסור לו לבטל הצ'ק, כיון שהוסכם שזהו אופן התשלום, [ובסתמא הצ'ק אף נחשב כראיה על קיומו של חוב כדלעיל פרק ב ענף ג], וה"נ לענין ערבות נחשב כאומר למלוה הוצא ממון והלווה לראובן, ואני מוסר לך הוראה לבנק שאם ראובן לא ישלם תוכל לגבות מממוני שבבנק, ושפיר יש בזה חיוב ערבות, כיון שאומר כן בשעת מתן מעות.

²⁰⁵ כן נראה דלצד זה דחשיב כקבלן חל חיוב הערבות דקבלן אף לדעת הסוכרים דהצ'ק נחשב כהוראה בעלמא, דמ"מ כיון שנותן לו צ'ק שלו בשעת מתן מעות כבודו שיגבה בזה את החוב, הוי כקבלת ערבות דקבלן.

סתם, וכאמור יכול לגבות הצ'ק מיד כשהלוה מסרב מלשלם²⁰⁶, ואסור לערב לבטל הצ'ק²⁰⁷.

צ'ק למוטב בלבד דינו כנ"ל, ודין צ'ק מחשבון מוגבל

נג. אם שמעון כתב הצ'ק לפקודת לוי בלבד, באופן שיודע שלוי גובה הצ'קים מיד וניתן כדי לגבותו, דינו כנ"ל בסעיף מז דחל התחייבות משמעון ללוי²⁰⁸, ובאופן שהצ'ק ניתן לפקדון לגבותו רק כשהלוה לא ישלם, נראה דדינו כערב דמנינו ולהצד דכל ערב בזמנינו הוא כקבלנות ה"נ הוא כקבלנות כיון שיכול להציג הצ'ק לגבייה, ולהצד דהוי כערב סתם ה"נ הוא כערב סתם²⁰⁹, ובאופן שהצ'ק שנתן שמעון למסור למלוה הוא מחשבון מוגבל יש להסתפק אם דינו כערב או שחייב רק מדין גרמי²¹⁰.

ענף ח - ערב בצ'ק שניתן לאחר ההלוואה, ללא שם מלוה, ואופנים נוספים

כשצריך קנין לחלות הערבות אם מהני קנין שטר או צ'ק

נד. ישנם אופנים מסויימים בהם צריך קנין להערבות, או משום דחסר בההנאה או משום סיבה אחרת, ויש שהקנין הוא עיקר המחייב ויש שהקנין בא לסייע לחלות החיוב שחל ע"י ההנאה או השליחות וכדלהלן²¹¹, ויש לדון בכל אלו אם מהני גם קנין שמר

מכח המנהג, ומה שהגביל הצ'ק למוטב בלבד לטובת עצמו נתכוין כדי שהצ'ק לא יגיע לידי איניש דלא מעלי וכדו' אבל אי"ז מגרע מעצם החיוב].
210 לעיל בפרק א הע' 42 ובכ"מ כבר נתבאר דצ'ק מחשבון מוגבל אף שלא ניתן לגבותו בבנק מ"מ יכולין לגבותו מהחותם עצמו, ולפי"ז נמצא דהוי כשט"ח רגיל על החותם וא"כ לכאו' יועיל לחלות חיוב ערבות ע"י הצ'ק, וגם י"ל דנחשב כשליחות והנאה בזה שמלווהו עפ"י צ'ק שלו, אמנם מאידך י"ל דכיון שהמלוה לא היה מלווהו אם היה יודע שהצ'ק מחשבון מוגבל, א"כ הרי בעצם לא היה סומך עליו, וא"כ גם השליחות חשיב כרמאות וי"ל דלא חל כלל הערבות, אמנם באופן זה כיון שהמלוה הוציא על פיו אף א"נ שלא חל חיוב ערבות מ"מ י"א שיש לחייבו מכח גרמי שגרם לו הפסד בזה שהלוה על פיו ראה במשפט הערב סי' ל מש"כ בזה, וי"א דאף מוטל על הערב ללחוץ על הלוה שישלם חובו ע"ש.

211 והיינו דבאופן שחסר עיקר סיבת חיוב ערבות כגון לאחר מתן מעות וכדו' בעינן הקנין לחלות עיקר הערבות, ובמקום שיש הנאה או שליחות, רק יש חסרון מסויים כגון שלא נזכר שם המלוה או

206 פשוט וכנ"ל שנחשב כערב עם תנאי שיכול לגבותו מיד כשהלוה יסרב מלשלם.

207 והיינו אף אם נאמר דלהסוברים שהצ'ק כהוראה ניתן לבטל צ'ק שנתן במתנה ללא תמורה, אבל כאן שמסרו לראובן כדי למוסרו ללוי ועפ"י זה הוציא לוי ממנו ונתנו לראובן, פשוט דאסור לשמעון לבטל הצ'ק, ואף כשיבטלנו לא נפקע חיובו מתורת ערב כנ"ל, וי"א שחייב גם מדין גרמי בזה שגרם לו שיוציא מעות להלוות ללוה וראה להלן בזה הע' 211.

208 דאף שהתחייב רק למלוה עצמו מ"מ הרי המלוה גובה ממנו הצ'ק מיד בלא לפנות ללוה כלל, ורק אם הצ'ק יחזור יפנה ללוה לקבל המעות, וא"כ חיובו כערב שלוף דוץ.

209 והיינו דמה שהגביל הצ'ק למוטב בלבד אינו גורע מחיובו שבוה שנתן לו הצ'ק נחשב כשלוחו להלוות ללוה, וכן יש בזה ההנאה וכמו שנבאר לעיל, וכן יש לחייבו מכח הנהגה בדד"מ וכנ"ל כיון שניתן תמורה בעבור הצ'ק, וכמו"כ חייב מכח המנהג, דכיון שנהוג שהנותן צ'ק מתחייב כערב אף שלא כולם נוהגים ליתן צ'ק למוטב בלבד, מ"מ עצם נתינת הצ'ק הוא דבר הנהוג ומחייבו

או צ'ק במקום שטר. [ונידוננו באופן שאין לחייב מתקנת השוק דכשחייב מדין תקנת השוק הנ"ל פרק ה אין צורך לחייב מדיני ערבות].

קנין שטר בערב לאחר מתן מעות ודין ערב קבלן בזה

גה. לפעמים אין הצ'ק ניתן מיד עם ההלוואה, אלא הלוה מבטיח למלוה להביא לו צ'ק ומביא זאת לאחר ההלוואה, ואז נחשב בעל הצ'ק כערב לאחר מתן מעות שצריך קנין²¹², ונחלקו הפוסקים אם מהני גם קנין שטר או דבעינן דוקא קנין סודר²¹³, ובערב קבלן י"א דעדיף מערב סתם וחל אף לאחר מתן מעות בלא קנין סודר²¹⁴, ונדרון באופנים שונים שנתן לו צ'ק לאחר מתן מעות לשם חלות ערבות.

נתן למלוה [לאחר ההלוואה] צ'ק של עצמו עם חתימת מיסב

נו. ראובן קיבל הלוואה משמעון והבטיח לתת צ'ק שלו על ההלוואה, והחתים את לוי מאחורי הצ'ק כערב קבלן לאחר מתן המעות²¹⁵, א"כ להצד שהבאנו לעיל דערב דזמנינו נחשב כערב קבלן הוי ספיקא דדינא אם חלה הערבות אף לאחר מתן מעות ומהני תפיסה, ולהצד דהוי כערב סתם ג"כ יש להסתפק אם מהני חלות הערבות בחתימתו ע"ג הצ'ק²¹⁶ ומ"מ מהני תפיסה בזה²¹⁷, ובאופן שחתם סתם מאחורי הצ'ק ולא ציין שהוא ערב קבלן, י"ל דחייב מכח דד"מ כמיסב²¹⁸, וראה בהערה צדדים נוספים לחיובו

215 והיינו שנכתב בפירוש שהוא ע"ק על החוב וחתם שמו.

216 והיינו דזהו ספק אם נחשב כערב קבלן או כערב סתם ואף אם נחשב כע"ק הוי ספיקא דדינא אם מהני בלא קנין מכח השיטה הנ"ל בהע' 214, וגם אם דינו כערב סתם י"ל דחתימתו ע"ג הצ'ק לערבות הוי כהתחייבות בשטר די"א שמועיל לאחר מתן מעות כנ"ל בהע' 213, ואף דבעינן שטר מקנה י"ל דמקנה לו הנייר של הצ'ק כדי שיחול חלות הערבות.

217 דמכח הספיקא דדינא כבר הבאנו לעיל דמהני תפיסה, ומכח הספק במציאות אם הוי ע"ק הרי ג"כ כשתפס לא נוכל להוציא ממנו מכח הספק. 218 והיינו דבאופן הנ"ל שכתב בפירוש שהוא ע"ק א"כ לכא' אינו נחשב כמיסב מכח דד"מ שהרי עניינו של מיסב הוא דחייב מכח דהוי כהודאה שקיבל תמורה בעבור הצ'ק כנ"ל פרק ג בנספח ובכ"מ, וכאן חתם בפירוש ללא קבלת תמורה רק לחיוב ערבות, אולם כשחתם ולא ציין שהוא ערב אז נחשב כחתימת מיסב בדד"מ ואף שטוען שחתימתו היתה לערבות, עליו להוכיח כן דכיון שחתם בסתם נחשב כאודייתא שהוא ערב דבסתמא

דבר שאינו קצוב וכדו' בזה הקנין הוא רק לאלם החיוב וכדיבואר.

212 כמבואר בשו"ע (קכט סעיף א-ב) דכיון שחלות חיוב הערבות הוא מכח ההנאה בזה שהאמינהו והוציא ממון על פיו דאל"כ לא היה חל דהוי כאסמכתא, א"כ זהו דוקא כשבשעת מתן מעות הלווה על פיו, אבל כל שכבר הוציא הממון מידו, שוב לא חל חיוב הערבות בלא קנין סודר או קנין שטר כדלהלן.

213 יעו"ש בשו"ע ג' שיטות, י"א דמהני כשכותב בכת"י שטר התחייבות על הערבות, וי"א דרק כשכותב כן בשטר חוב שיש בו עדים קודם חתימת העדים, דאז הוי שטר אלים לגבות אף ממשעבדי, וי"א דלעולם לא חל הערבות בלא קנין סודר דרק בזה מסולק האסמכתא, ואכמ"ל בביאור כל השיטות ונימוקיהם.

214 כ"ה דעת המרדכי והביאו בדרכי משה (קכט סעיף ד), ובהג' רעק"א הביא מהמשל"מ דיכול המוחזק לומר קים לי כהסוברים דא"צ קנין וראה בזה במחנה אפרים הל' ערב (סי' ב), ונמצא דכשהמלוה תפוס מהערב יכול לעכבו תח"י, וראה במשפט הערב (סי' ח) מש"כ בזה.

בזה דכל שיכול למוסרו לאחרים אי"ז אסמכתא²¹⁹, אולם מכח מנהג וסיטומתא לכאור' אין לחייבו שאין זה מנהג ברור לחתום כמיסב לחיוב ערבות לאחר מתן מעות ואינו מועיל לסלק האסמכתא²²⁰, ויש שנמו לצדד דבזמנינו כל חתימה מחייבת מכח סיטומתא ומועיל אף לסלק אסמכתא²²¹.

כשנתן לו צ'ק של אחרים אם מהני לקנין הערבות

נז. אם ראובן נתן לשמעון לאחר מתן מעות צ'ק שלקח מלוי, נראה דבאופן שראובן אמר לשמעון בשעת ההלוואה שיביא לו צ'ק של לוי והמלווה אוסר לו השימוש במעות עד

לפני מתן מעות, א"כ י"ל דלא חשיב מנהג ברור לחייב בחתימתו בערבות מכח חיוב מיסב לאחר מתן מעות, וראה בתשורת שי הנ"ל שהאריך לבאר איזה מנהג ראוי לקובעו כסיטומתא לחייב על פיו והביא דברי החת"ס דדברר שמדיינים עליו בדינא ודיינא לא חשיב כסיטומתא, ומשורת רבצ"א הביא דמנהג דאולנין בתריה הוא בחד מתרי אנפי, א. כשבא מעשה זה לפני ב"ד לפני כמה פעמים לא אחת ולא שנים ונהגו כך ונשאר מנהג נהוג והלכה קבוע לדורות, ב. כשהסכימו טובי העיר וחכמיה משם והלאה והולכים אחריו בזה העיר ע"ש, עוד הביא שם: "דהבא להחזיק נגד הדין מכח המנהג עליו הראיה שנהגו כך בע"כ של הבע"ד שידע הבעל דין שאין הדין כן רק סבר וקיבל בעל כרחו מחמת המנהג, וכל שלא הביא ראיה כזו אמרינו שמא מרצונו ויתר או שהיה סבור דדינא הכי" וכו', ולפי"ז לכאור' באופן דידן שחתם על הצ'ק לאחר מתן מעות לכאור' לא חשיב מנהג ברור לחייבו עפ"י, דאף שיש סיטומתא ומנהג להתחייב בצ'קים אבל בהתחייבות של ערבות לא נחשב עדיין כסיטומתא ולכן אם נאמר דבעלמא סיטומתא מסלק אסמכתא כאן לא חשיב מנהג ברור לסלק האסמכתא.

221 כבר נתבאר בפרק א הע' 23 יסוד זה מדברי כמה פוסקים וי"ל דכח מנהג זה יכול להועיל גם לסלק חסרון דאסמכתא בערבות, נוכח העיריני הגאון רבי צבי ברוורמן שליט"א חבר הבר"ץ דק"ק ביתר ת"ו, דכן נהגו בתי הדינים בזמנינו דכיון שנהגו ונפרץ בזמנינו שכל עיסקה וענין נגמר ע"י חתימת הצדדים, א"כ כל שחתם על איזה ענין של חיוב אם זה התחייבות ממזנית או של ערבות וכדו' יש לחייבו מכח דין סיטומתא, והסכים לסברא זו הגר"י סילמן שליט"א.

יחייבוהו בדד"מ וראה עוד בהע' הבאה.
219 הנה בשו"ת תשורת שי (סי' תיג) האריך להוכיח דלא מהני דינא דמלכותא לסלק אסמכתא ולכן בערב לאחר מתן מעות לא מהני מה שחייב מדד"מ דכיון שיש בזה אסמכתא ואף בקיבל עליו לא מהני בלא קנין א"כ גם מה שקיבל עליו לדון כדד"מ לא מהני יותר ממה שקיבל עליו בפירוש ואין בזה כדי לסלק האסמכתא, ונע"ש שהוסיף דאף דהוי ספיקא דדינא בקבלן לאחר מתן מעות מ"מ לא מהני הדד"מ בזה, ועמש"כ בפרק א הע' 19 משו"ת מהרש"ם דכשיש פלוג' בפוסקים מהני דד"מ להכריע ודלא כדברי התשורת שי וצ"ע בזה].

אמנם במהרש"ג (ח"ג סי' צח בד"ה שנית) הביא דברי התשורת שי ודחה דבריו דודאי מהני חיובים לסלק האסמכתא וכש"כ בערבות שמבואר בפוסקים דאי"ז אסמכתא גמורה ולכן א"צ קנין בבי"ד חשוב, והוסיף דאף אם נימא דהוי ספיקא דדינא מ"מ כיון דחייב בדד"מ: "וא"כ בועקסיל הרשות בידו למכור לנכרי", וכונתו דכיון שהמלווה יכול למכור לנכרי שהיה מחייבו בדיניהם, א"כ אין המוחזק יכול לומר קים לי וליפטור, וכבר הבאנו לעיל סוף פרק ו הנידון באחרונים אם מותר למכור ממרני או ועקסיל כשיש להמוחזק טענת קים לי, וכנראה דמהרש"ג ס"ל דמותר ולכן אף כשהועקסיל עדיין בידו יש לו תוקף מכח זה שהיה יכול למכור, ולפי"ז אף בצ'ק באופן הנ"ל כשמדינא דמלכותא יוכל לחייבו א"כ גם כעת יש לחייבו כיון שיכול למכור הצ'ק למי שיחייבונו עפ"י דינא דמלכותא, ובערבות יש להבין ענין זה יותר דכיון שיועד שיכול למכור הצ'ק כבר גמר בדעתו לחיוב גמור ואין בזה אסמכתא ולפי"ז זהו צד נוסף לחייבו באופן זה.

220 והיינו דכיון שלמעשה בדרך כלל חותם המיסב

שיביא הצ'ק חשיב כשעת הלואה [אבל כשיכול להשתמש מיד בהמעות חשיב כערב לאחר מתן מעות וראה בהערה]²²², ובאופן שלא אמר לו שיביא צ'ק של לוי לכא'ו מכח המנהג אין לחייבו זולת אם נאמר דכל חתימה מחייבת מכח סיטומתא²²³, אמנם להסוברים שהצ'ק נחשב כשטר חוב א"כ חלה הערבות להני פוסקים שסוברים דמהני קנין שטר לאחר מתן מעות²²⁴, ואף עדיפא מערב דעלמא שנותן שטר ערבות, כיון שהצ'ק ניתן כשטר התחייבות בעלמא שהרי לא נכתב על הצ'ק ענין הערבות²²⁵, ויש סוברים דבאופן זה מהני שטר לחייבו בערבות לכו"ע אף לאחר מתן מעות²²⁶, ויש לצדד דאף להסוברים דערב שנותן שטר לשם ערבות לא מהני מכח השטר יותר משאר שטר ערבות²²⁷, מ"מ בצ'ק י"ל דמהני אף לדיעה זו כיון שנתן לו שטר סחיר ושוה ערך²²⁸.

להסוברים דהצ'ק כהוראה ונוטל מכח שוויותו, ודין צ'ק למוטב בלבד נח. לדעת הסוברים דהצ'ק דינו כהוראה בעלמא, א"כ לא מהני לעשות חלות ערבות

גמורה כמבואר בנו"כ בשו"ע שם, וראה במשפט הערב [ביאורים סי' ח] מש"כ בזה.

225 והיינו דבעלמא ערב שנותן שטר לאחר ערבותו הריהו כותב מפורש שטר לחיוב ערבות, וכאן הריהו נותן לו שטר חיוב בעלמא.

226 כן הוא בשו"ת מהרש"ם (ח"ז סי' קלו) דכל שלא נזכר בשטר זכר הערבות הוי כמחייב עצמו ללא ערבות כלל וחל חיובו כשאר התחייבות, וכ"כ בצמח צדק (חור"מ סי' כ ובפסקי דינים לסי' קכט) דבכה"ג נעשה כעיקר הלואה דהוי כלוא אחר לוא. אמנם יש חולקים בזה כדבסמוך.

227 כ"כ בשו"ת חוות יאיר (סי' קלז) וכ"ה בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' קמה) דשטר חיוב בעלמא לא מהני בזה יותר משטר ערבות, דכיון שידוע שכוונתו לחיוב ערבות א"כ הרי זה כשאר ערב דלהסוברים דשטר לא מהני לחיוב ערבות ה"ה דלא מהני שטר כזה ובעינן קנין גמור.

228 והיינו דאף אם נאמר דאזלינן בתר הכוונה וכיון שכוונתו לחיוב ערבות לא מהני מה שנותן לו שטר בעלמא, מ"מ הרי עיקר החסרון דלא מהני שטר הוא משום דזה לא סגי לסלק האסמכתא, אבל בנותן לו צ'ק שהוא כשטר סחיר שיוצא בהוצאה ויודע שכשהלואה לא ישלם הצ'ק יוצג לגבייה והמלוה אף יכול למוסרו לאחרים ולחייבו, ולכמה פוסקים אף נחשב ככסף וכגבוי וכנ"ל פרק יג-יד, י"ל דיש בזה סמיכות דעת שלימה לסלק האסמכתא.

222 דבאופן שהמלוה התנה עם הלואה שאסור לו להוציא המעות עד שיביא לו הצ'ק חשיב כשעת מתן מעות דהרי עד שמביא הצ'ק הוי המעות כפקדון בידו, אבל כשכבר הלואה אף שהלואה הבטיח לו להביא צ'ק של לוי וע"ד כן הלואה, וא"כ להטעם שחייב משום ההנאה הרי כאן יש הנאה דידוע שהמלוה הלואה רק על סמך שיביא אח"כ צ'ק שלו [שהרי הלואה סיכמם מתחילה איתו שיסכים לתת צ'ק שלון], אך למעשה קי"ל דלחייב ערבות בעינן גם שליחות כמבואר במשפט הערב סי' א וכאן לא חשיב כשלוחו שהרי הערב לא ידע שהלואה הבטיח להביא צ'ק שלו ולא אמר למלוה הלואה ע"ד כן.

223 וכנ"ל דנתינת צ'ק לאחר מתן מעות לא נחשב כמנהג ברור דסדר העולם הוא ליתן הצ'ק מיד בשעת ההלואה, ולעתים רחוקות מאד קורה שמלווה לפני נתינת הצ'ק, וכאמור לעיל מדברי התשורת שי דבעינן מנהג ברור כדי שיחול מכח סיטומתא וכש"כ כאן דבעינן אף לסלק האסמכתא, אולם כאמור לעיל בסמוך דיש מנהג כללי שכל חתימה מחייבת היום מכח סיטומתא ע"ש וכתבנו לצדד דזה מועיל אף בנידו"ד ויל"ע.

224 דכיון שהצ'ק חשיב כאומר חייב אני לך ומועיל להתחייב בו חיוב חדש כנ"ל פרק א, ה"ג מועיל להתחייבות של ערבות, ואף דחיוב ערבות הוי כאסמכתא שסומך עצמו שהלואה ישלם, מ"מ לדיעה זו אין זה מעכב כיון שאין זה אסמכתא

ע"י הצ'ק לאחר מתן מעות²²⁹, ומ"מ אף בזה יש לצדד דכשנוטל הצ'ק מכח שוויות העצמית י"ל דמהני לחלות החיוב²³⁰.

אף להסוברים דהוי כשטר מ"מ בנותן צ'ק למוטב בלבד לאחר מתן מעות דינו כנ"ל בסעיף נז, דתלוי בפלוגתת הפוסקים בנותן שטר למלוה לאחר מתן מעות, או כשלא נכתב בו לשם ערבות אם חל הערבות²³¹, ואין בזה עדיפות יותר משטר רגיל כיון שצ'ק כזה אינו סחיר²³².

אופנים נוספים שצריך קנין להערבות אם מהני צ'ק כקנין

נז. באופנים מסויימים בעיני קנין גם בערב לפני מתן מעות, כגון באופן שהיה מלווהו גם בלא ערב²³³, ועוד אופנים בדומה לזה שחסר בהענין שעל אמונתו הלווה²³⁴, בכל אלו אם נתן צ'ק של עצמו או של אחרים שיחול הערבות, תלוי בפלוגתת הפוסקים בהטעם דמועיל שטר לאחר מתן מעות לסלק אסמכתא די"א שמועיל משום שיש בזה הנאה קצת וי"א שמועיל משום שאי"ז אסמכתא גמורה²³⁵, ולדיעה זו ה"ה כשנותן צ'ק לאחר מתן מעות דינו כהאופנים שנתבאר לעיל בסעיפים נה-נח²³⁶.

233 כגון שהמלוה אמר לו שא"צ ערב והוא הביא ערב, או שהמלוה אמר שמספיק לו ערב אחד והוא הביא שני ערבים, ראה בזה במשפט הערב פרק ב ובביאורים סימן יא.

234 כגון כשיש למלוה משכון או מעות של הערב באופן שנמצא שלא סמך על מהימנותו, או בגמ"ח שמסכים לקבל רק ערבות של מי שעובד אצלו כדי שיוכל לנכות ממשכורתו ונמצא שלא על אמונתו הלווהו, או בערב לעכו"ם די"א שלא נחשב הנאה, או בגמ"ח שמקבל כל ערב אף שאינו מכירו די"א שלא נחשב הנאה ראה בכ"ז במשפט הערב פרק ב סעיף ד-ז, [ויש אופנים נוספים ששייך ד"ז כגון בהא דמבואר בגיטין (ג), א] לגבי ערב לאשה בכתובתה וה"ה בערב דשידוכים וראה בזה במשפט הערב (בעניני אהע"ז סי' א), דיש שם טעמים מיוחדים דיש לדון אם מועיל קנין בזה ואכמ"ל].

235 נחלקו הפוסקים בהטעם שמועיל שטר או קנין לאחר מתן מעות ולא אמרינן שיצטרך קנין דוקא בכי"ד חשוב כדי לסלק האסמכתא, דהסמ"ע והאורים כתבו הטעם משום דגם לאחר מתן מעות יש לו ההנאה שסומך עליו אלא שאי"ז הנאה גמורה שיועיל אף בלא קנין, והש"ך כתב דהטעם משום די"ז אסמכתא גמורה כשאר אסמכתות, וראה במשפט הערב סי' ח שביאר השיטות בזה.

236 והיינו דבצ'ק של עצמו הבאנו האופן שהחתים ערב או שהחתים מיסב ויעו"ש מש"כ בזה,

229 והיינו לדדיעה זו לא הוי אף ספיקא דדינא אם חל הערבות כיון שלא נחשב כלל כהתחייבות בשטר וכ"כ במשפט הערב ביאורים סי' ב.

230 והיינו דאף להסוברים דהוי כהוראה מ"מ הרי למעשה יש בו גם תכונת שוה כסף וכמש"כ הגר"ח"מ ואזנער שליט"א והו"ד לעיל פרק א הע' 10, וא"כ נמצא שהערב נתן למלוה דבר שוה ערך לשוויות החוב ויודע שהמלוה יציגו לגבייה תיכף כשהלוה לא ישלם [ועכ"פ באופן שהותנה כן בפירוש שיוצג לפרעון מיד כשהלוה לא ישלם ודאי מהני ויתכן דאף בסתמא הוי כהתנה בפירוש דזהו המטרה שלוקחים צ'ק], ואף יכול למסרו לאחרים שיגבוהו ממנו בכח, וי"ל דסגי בזה לסלק האסמכתא וראה משנ"ל לעיל פרק יג סעיף ה ובהע' 33-36.

231 והיינו כנ"ל דהוי ספק ספיקא, א. בפלוג' הפוסקים אם מהני שטר ערבות לחייב לאחר מתן מעות, ב. בפלוג' הפוסקים אם שטר רגיל שלא נכתב לשם ערבות עדיף משטר ערבות.

232 ומש"כ לעיל הע' 228 דיש לצדד שהצ'ק עדיף משטר רגיל היינו בצ'ק שהוא סחיר דבזה יש סמיכות דעת יותר משא"כ בצ'ק כזה שהוא מוגבל למוטב בלבד, ובענין צ'ק מחשבון מוגבל כבר נתבאר לעיל די"ל דהוי כערבות בטעות דבסתמא דעתו לצ'ק שיש לו האפשרות לגבותו בכנק ולא רק מהחותם עצמו, ועמש"כ שם אם יכול לחייבו מכח גרמי שגרם לו להוציא מעות.

כשנתן לו צ'ק פתוח ואינו יודע מי המלווה [והדין במיסב בכה"ג]

פ. מצוי שנוטל מחבירו צ'ק כדי למוסרו למלוה בשעת ההלוואה, אך בעל הצ'ק אינו יודע מיהו המלוה שלו, ונמצא דחשיב כאומר כל המלווהו הריני ערב, ונחלקו הפוסקים אם חל ערבות בכה"ג או לא ²³⁷, ויש שכתבו דכשחתם הערבות בשטר מהני לכל הדיעות אף כשאינו יודע מיהו המלוה ²³⁸, ולפי"ז כשנתן לו צ'ק פתוח והערב אינו יודע מיהו המלוה שלו לדעת רוב פוסקי זמנינו דהצ'ק חשיב כשטר חיוב חל הערבות ²³⁹, ואף להחולקים נראה דיש לחייב, דכיון שנהוג ליתן צ'ק פתוח לערבות מהני לכו"ע מכח סיטומתא ומכח דינא דמלכותא, וכן הדין כשחתם מאחורי צ'ק של הלוח כמיסב דלגבי זה חשיב כמנהג ברור ²⁴⁰.

כשהצ'ק ניתן ללא סכום ואינו יודע כמה ילוונו

פא. לפעמים נוטל צ'ק פתוח מחבירו ואינו יודע איזה סכום הגמ"ח יסכים להלוותו, ונמצא דהוי כערב בדבר שאינו קצוב דבלא קנין דעת הרבה פוסקים דלא הוי ערב, ובקנין י"א דחל הערבות ויש חולקים ²⁴¹, ויש להסתפק להסוברים דמהני קנין סודר אם

וכן בצ'ק של אחרים [או בלמוטב בלבד] הבאנו הצדדים בזה ע"ש.

²³⁷ דעת הש"ך (קכט סק"ד) דאינו חל, והסכים עמו הקצוה"ח שם, וכ"כ במחנא" (הל' ערב סי' ג) ודעת התומים ונתיה"מ שם דחייב, וראה במשפט הערב (ביאורים סי' ו) מש"כ בזה.

²³⁸ בש"ך בסי' נ (סק"ח) מפורש להדיא דבכתב שטר להתחייב בערבות מהני אף כשלא ייחד שם המלוה, ולכא"ו זה סותר משנתו מש"כ בסי' קכט דלא מהני, ומצינו להגרעק"א [דו"ח סוף נשים] והו"ד במשפט הערב (סימן ז) ע"ש שביאר הענין דכיון שיש כאן הנאה שמוציא על פיו שהרי חתם קודם המתן מעות, ורק יש כאן חסרון שלא ייחד המלוה ובוה כשכתב שטר מהני [אף להסוברים דשטר לאחר מתן מעות לא מהני] דההנאה הנאמנות בצירוף השטר מהני לחול החיוב וע"ש במשפט הערב מש"כ בזה.

²³⁹ פשוט דלהסוברים דחשיב שטר מהני לחול חיוב ערבות אף כשאינו מפרש מיהו המלוה וכמש"כ לעיל מדברי הפוסקים בזה.

²⁴⁰ ראה בתשורת שי (סי' שעז) שדן בועקסיל שלא נזכר שם המלוה והביא פלוג' הפוסקים הנ"ל דלכא"ו לפי"ז הוי ספיא דדינא, ומסיים: "אלא דמ"מ נראה דחייב כיון דכך הוא מנהג פשוט

בין הסוחרים מהני מדין סיטומתא" וכו', וכ"כ באמרי יושר (ח"א סי' קמד): "וגם מטעם סיטומתא דהמנהג לחייב הזיראנט אף שאין מכיר להמלוה", ובמהרש"ג (ח"ג סי' צח) כתב: "ובמחכ"ת דבריו הם נגד סוגיא דעלמא דכל הבתי דינים פוסקים דערב על ועקסיל מחוייב לשלם אפילו באם הערב חתום סתמא ולא דיבר עם המלוה כלל, ומעולם לא שמעתי מי שיפקפק לומר דהזשוראנט לא יצטרך לשלם עפ"י דין תורה" וכו', וכן נקיט בפתחי חשן (פי"ג הע' כ) ע"ש, ופשוט דיש לחייב בזה גם מכח דינא דמלכותא דהרי נחשב כשטר לאחר שימלא הפרטים כמשנ"ת בפרק יא ועצם נתינת צ'ק פתוח נחשב כמוסר לו הרשות למלאות כפי מה שהוסכם ביניהם, וכן כמיסב שחותם ע"ג הצ'ק יש לחייב בזה מכח המנהג ודד"מ ואף דלעיל בסעיף נו-נו נסתפקנו בערב לאחר מתן מעות אם חשיב מנהג ברור, בנידו"ד עדיף דשכיח מאד ענין זה לחתום אף כשאינו יודע מיהו המלוה.

²⁴¹ הנה בשו"ע (קלא סעיף יג) כתב בדבר שאין לו קצבה לדעת הרמב"ם לא חל הערבות וכל הבאים אחרי חלקו עליו והכי נקטינן, ופשטות דבריו דמהני ערבות בזה כמו בסי' ס' במתחייב לחבירו בדבר שאין לו קצבה וכ"מ בש"ך שם, אולם הסמ"ע (סקכ"ה) כתב דערבות כיון דאף

קנין שטר ג"כ מהני באופן זה שיחול החיוב²⁴² ולפי"ז כשנתן לו צ'ק פתוח ללא סכום ואינו יודע איזה סכום ילווהו, יש הרבה צדדים לומר שלא חל הערבות אף לדעת רוב פוסקי זמנינו דהצ'ק חשיב כשטר חיוב, [ותלוי גם בהפלוג' אם צ'ק פתוח חשיב שטר ראה לעיל פרק יא ענף ב], ומיהו ברוב הגמחי"ם לא חשיב כדבר שאין לו קיצבה, כיון שיש להם קיצבה למעלה דהיינו שאין מלוים יותר מסכום מסויים²⁴³.

ענף ז - פרטי דינים שונים בדיני ערבות ע"י צ'ק

משך זמן חיוב הערבות בצ'ק עם תאריך או ללא תאריך

סב. בערב סתם י"א רכשהגיע זמן הפרעון והמלוה לא תבע ללוה נפטר הערב, וי"א דדוקא כשהתרה הערב בהמלוה שאם לא יתבענו יפטר, ובערב קבלן אין חיובו נפקע בכל גווי²⁴⁴, ולפי"ז בומנינו שזהו ספק שנחשב כערב סתם לכאו' יכול ליפטר לאחר הזמן²⁴⁵, אמנם באופן שהערבות חלה ע"י נתינת צ'ק של הערב, נראה שאם כתב זמן

כאן סיבה מיוחדת שזהו אסמכתא מדין דבר שאינו קצוב, לא מהניא אף שטר בזה ובעינן דוקא קנין, וצ"ע בזה.

243 בדבר שיש לו קצבה למעלה אף שאין לו קצבה למטה דעת הרבה פוסקים דלא חשיב אין לו קצבה וכן נקט בפתחי חשן הלואה פרק יג הע' כג ע"ש, ורוב הגמחי"ם בזמנינו מלווים סכום של חמש מאות דולר או אלף דולר, וכשכא להחתים ערב ולא פירש כמה ההלואה לכאו' דעת הערב להתחייב עד לסכום של אלף דולר, ולכן נראה דבסתמא חשיב כיש לו קצבה, אך כשמלוה יותר מסכום זה לכאו' חשיב כאין לו קצבה, אך יל"ע כשערב חשב שמלווהו אלף ועד כן חתם ולבסוף הלווהו יותר אם חל החיוב על אלף או דבכה"ג בטל כל החיוב וראה במשפט הערב (סי' י) פרטי הדינים בזה.

244 הביאור בזה דערב סתם חיובו על חובו של הלוה ולכן כשהמלוה לא תבעו בזמנו יכול הערב ליפטר בזה שיותר מכך לא חייב עצמו, משא"כ בערב קבלן שחיובו כחיוב של הלוה עצמו, וראה בשו"ע סי' קלא סעיף ד ובפת"ש שם ובפתחי חשן הלואה פרק יג סעיף כה-כו.

245 והיינו דלהצד שהוא ערב סתם א"כ חיובו הוא על חובו של הלוה ואי"ז חיוב עצמי, ואף דהוי כתנאי שיכול לתבעו אף כשיש נכסים ללוה, מ"מ אין לו חיוב עצמי וכנ"ל.

בסכום קצוב יש בזה אסמכתא, א"כ בדבר שאינו קצוב גרע יותר ולא חל אף להחולקים על הר"מ, והקצוה"ח במשובב הביא דבריו ובשו"ת בגדי כהונה (סי' י) כתב דיכול לומר קים לי כהסמ"ע, ובהגרעק"א שם כתב בעינן עכ"פ קנו מידו [ובפשטות כוונתו דפלוג' הש"ך והסמ"ע הוא בערב בקנין אבל בערב ללא קנין לכו"ע לא חל בדבר שאינו קצוב וראה במשפט הערב סי' י מש"כ בזה דזהו דלא כסתימת כמ"פ דמהני ערבות בדבר שאינו קצוב, ראה פתחי חשן הלואה פי"ג הע' כג], ועפי"ז כתבנו דבקנין תלוי בפלוג' והיינו דלהרעק"א בזה פליגי הש"ך והסמ"ע, ובלא קנין יש הרבה צדדים דלא חל הערבות.

242 הנה לעיל סעיף נה הבאנו דבערב לאחר מתן מעות כיון שיש בזה חסרון אסמכתא פליגי הפוסקים אם מהני בזה קנין שטר, אבל בלא ציין שם המלוה שאין בזה חסרון אסמכתא רק חסרון שליחות מהני בזה שטר לסייע כנ"ל סעיף ס, ולפי"ז בנידו"ד בדבר שאינו קצוב לדעת הסמ"ע יש בזה חסרון אסמכתא וכאמור דעת הגרעק"א דלהסמ"ע לא מהני אף קנין בזה [וכש"כ שלא מהני שטר], ולהש"ך מהני בזה קנין, והיינו דאף דקנין הנאה של ערב לא מהני בזה אבל קנין סודר מהני, דרמי להתחייבות בדבר שאינו קצוב, ולפי"ז י"ל דה"ה דמהני שטר כיון שיש כאן הנאה אלא דזה לחוד לא מהני לסלק האסמכתא, ומאידך י"ל דכיון שיש

פרעון על הצ'ק יש להסתפק אם חלות הערבות הוא עד חצי שנה לאחר הזמן או דתלוי לפי הענין אם היו יכולים לגבות מהלוה מיד וראה בהערה²⁴⁶, וכשלא כתב כלל תאריך יש לצדד דהוי כהוכחה שלא הגביל זמן הערבות²⁴⁷, וכשחתם על צ'ק כמיסב יש לדון בספיקות הנ"ל עד לשנתיים מהזמן הנקוב בצ'ק²⁴⁸.

לווה שנתן צ'ק על החוב אם המלוה יכול לגבות מהערב

סג. אם הלוה פרע החוב למלוה ע"י שנתן לו צ'ק על חובו²⁴⁹, והמלוה רוצה לגבות מהערב, אם הצ'ק הוא לזמן הפרעון, אינו יכול לגבות מהערב עד שיציג קודם את הצ'ק לגבייה²⁵⁰, אבל בצ'ק לזמן מאוחר יש להסתפק בזה²⁵¹, אולם כשהצ'ק הוצג לגבייה והוחזר נראה שיכול לפנות להערב ולחייבו²⁵².

הערב נראה דלא נפקע חיובו עד שהצ'ק יוצג לגבייה וייפרע ע"י הבנק וכדלהלן.

250 בפתחי חשן (הלואה פ"ג הע' סז) נסתפק כשהלוה נתן למלוה שטר למוכ"ז עבור תשלום החוב, י"ל דכיון שנחשב כגבוי הרי זה כאילו כבר נפרע החוב ופקע חיובו של הערב, ובזמנינו בפרעון בצ'ק נחשב כפרעון מותנה עד לגבייתו הסופית בבנק וכמשנ"ת לעיל פרק יב סעיף כט, ולפי"ז ה"ה בזה נחשב חיובו של הערב כתלוי ועומד עד לגביית הצ'ק בפועל, אבל כל זמן שלא ניסה לגבות הצ'ק בבנק אינו יכול לפנות אל הערב.

251 במשפט הערב פ"ז (סעיף יג והע' יט) נסתפק דכשנתן לו הלוה צ'ק מאוחר [והיינו שלא היה לו ממה לגבות ממנו רק צ'ק זה] י"ל שלא מחל לו חובו בזה ויכול לפנות לערב שישלם לו קודם, ובפרט כשמתברר לו שיש קושי למכור הצ'ק לאחרים וכדו', י"ל דהוי כהסכמה בטעות ליטול הצ'ק, ואף שנסתפק שם אולי פקע לגמרי חיוב הערב, אבל למשנ"ת בסמוך דהוי כפרעון מותנה נראה פשוט דחיובו של הערב לא נפקע, אלא שיש להסתפק אם יכול הערב ליפטר עד שינסה לגבות הצ'ק, או שיכול לתובעו ולחייבו דכיון שהלוה לא פרע בזמן מוטל עליו לשלם ועל הערב מוטל ליתן מזומן למלוה וליטול ממנו הצ'ק לזמן המאוחר, וצ"ע בזה לדינא.

252 כן נראה פשוט דע"ד כן נוטלים הצ'ק שהוא כפרעון מותנה וכנ"ל בסמוך, ודלא כמשי"כ בפתחי חשן הלואה (פ"ד הע' ג) דבצעם הצגת הצ'ק לגבייה פקע חיובו של הערב, ונראה דבאופן שהלוה נתן צ'ק בשעת ההלואה וע"ד כן נתחייב

246 הנה הנוהל הבנקאי שלאחר ששה חדשים אין הבנק מכבד את הצ'ק, ומ"ה אפשר לחייב את החותם עצמו גם לאחר ו' חדשים ואף יכול למסור הצ'ק להוצל"פ וכדו' וכנ"ל בכ"מ, ולענין ערבות מסתבר שהן המלוה והן החותם בהצ'ק לא נתכוונו אלא שיוכלו לחייב את בעל הצ'ק ע"י גבייה בבנק, ולכן מצד אחד י"ל שעד חצי שנה נתכוין לחיוב אף כשלא גבו מהלוה בזמן, ולאחר זמן זה יש צד לומר שיכול הערב לומר שיותר מזה לא כיון להתחייב אף כשניסו לגבות מהלוה ולא הצליחו וצ"ע.

247 דכיון שלא הגביל הזמן א"כ ידע שיכול לחייבו בבנק ללא הגבלת זמן שבעת שירצה יכתוב הזמן על הצ'ק ויגבנו, אמנם י"ל דאף שלא כתב זמן על הצ'ק מ"מ נתכוין רק עד לזמן הפרעון של החוב וכמו שאר ערב וצ"ע.

248 דלפי הנוהל בדד"מ חיובו של המיסב הוא עד לשנתיים מהתאריך הנקוב בצ'ק, וכבר נתבאר לעיל בכ"מ שכשחותם נתחייב לפי הנהוג והנוהל בדד"מ וממילא דבצ'ק יש לדון לפי הצדדים דלעיל הע' 246, וכשאין תאריך י"ל דחיובו נשאר לעולם וכנ"ל הע' 247 וצ"ע לדינא.

249 ראה משנ"ת לעיל פרק יג סעיף ל אם הלוה יכול לכופף למלוה לקבל ממנו צ'ק לפרעון, ונתבאר דבצ'ק של אחרים שיש להם הילוך בשוק י"א דיכול לפרועו בע"כ אף כשיש לו מעות מזומנים, ועכ"פ כשיש לו רק מטלטלים ודאי דיכול לכופו לזה, ובצ'ק של עצמו אם הצ'ק הוא אמין ויש להניח שלא יוחזר מהבנק ויש לו הילוך בשוק, לכאור' ג"כ יכול לפרועו בזה, אמנם לגבי חיובו של

צ'ק של הלווה שחתומים בו שני ערבים, ודין שני מסיבים כשחתמו יחד או בנפרד סד. שנים שחתמו על גב הצ'ק של הלווה עצמו בתורת ערבות על החוב של הלווה, דינם כשנים שערכו שיש בזה ג' שיטות, ו"א שיכול המלוה לגבות החוב ממי שירצה, וי"א דאם יש אפשרות לגבות משניהם אינו יכול לגבות מאחד מהם הכל, ויש מחלקים דבערב בשעת מתן מעות גובה משניהם, ובערב לאחר מתן מעות גובה ממי שירצה²⁵³, וכ"ז כשחתמו ביחד כמיסבים, אבל כשחתמו כמיסבים על צ'ק כל אחד בנפרד ללא ידיעת השני, נחשב כל אחד כחייב יחיד²⁵⁴.

צ'ק של הערבים עצמם מחשבון משותף

סד. באופן שהערבות היתה ע"י נתינת הצ'ק של הערבים שיש להם חשבון משותף²⁵⁵, אם הבנק אינו מכבד את הצ'ק רק בחתימת שניהם, יש לצדד דבאופן זה כשחתמו שניהם על הצ'ק לצורך ערבות, בזה לכו"ע גובה משניהם כיון שעל דעת כן חתמו שיוגבו ממעותיהם המשותפים בבנק²⁵⁶, ובאופן שהבנק מכבד חתימת אחד מהשותפים וחתם רק אחד מהם, חוב הערבות חל רק על זה שחתם על הצ'ק²⁵⁷.

255 חשבון משותף היינו ששני שותפים מנהלים חשבון בנק ביחד שרשום על שם שניהם, ויש לפעמים שנקבע בינם לבנק שללא חתימת שני השותפים הבנק לא יכבד הצ'קים שלהם, ולפעמים נקבע שדי בחתימת אחד השותפים כדי לחייב את החשבון המשותף, אולם באופן זה כשחתם רק אחד מהם נחשב הוא החייב העיקרי אף שיש אפשרות לגבות מהחשבון המשותף וכמשנ"ל לעיל פרק יא סעיפים מח-נג.

256 והיינו דלא מיבעיא כשהצ'ק נגבה מהבנק הרי פשוט דנגבה ממעות המשותפים, אלא אף באופן שהגבייה היא מהחותמים בעצמם כגון כשאין די ממון בבנק וכדו' מ"מ כיון שהתחייבו על ממונם המשותף, הרי על דעת כן חתמו שיגבה מכל אחד החצי, וכאן לא שייך הסברא דאין שעבוד לחצאין דהחוב חל מתחילה על שניהם בשותפות, כן נראה לכאור'.

257 דהוא החייב העיקרי וכנ"ל ולכן אף שמהבנק ניתן לגבות מהמעות המשותפים, מ"מ כשרוצה לגבות מהחותם עצמו יכול לחייב רק אותו ולא את השותף, נואף כשגבה מהבנק נראה דהשותף השני יכול לחזור ולגבות מהחותם חצי החוב, דחוב הערבות מוטל כאן רק על החותם].

הערב, ודאי דיכולים לגבות מהערב אף לדעת הפת"ח, דכיון שהערב ידע שנותן הלוה צ'ק וע"ז נתערב לו הרי ודאי דחובו הוא גם לעצם הפרעון של הצ'ק ופשוט.

253 ראה בשו"ע (קלב סעיף ג) בפתחי חשן (הלואה פי"ד סעיף כה), ובמשפט הערב (פרק י ס"א) וראה שם בביאור השיטות וסברתם, דדעת הסוברים שגובה ממי שירצה משום דאין שעבוד לחצאין, והחולקים דגובה משניהם ס"ל דיש שעבוד לחצאין, והדיעה השלישית ס"ל דכשנשתעבדו בשעת מתן מעות דחובם משום שהוציא על פיהם לכן החוב על שניהם בשוה, וכשנשתעבדו לאחר מתן מעות אז אין שעבוד לחצאין וגובה ממי שירצה.

254 והיינו דכשחתמו שני המסיבים יחד כגון בצ'ק שנכתב לשני מוטבים יחד שחייבים שניהם לחתום כמיסבים, א"כ חובם כשני ערבים שכל אחד חייב כל החוב ויכול לגבות מכל אחד והוא יגבה מהמיסב השני וכמשנ"ל בפרק יא סעיף נח, משא"כ כשחתם כל אחד בנפרד דכיון שכל אחד חתם לבד ולא ידע מחיובו של השני נחשב כל אחד כחייב יחיד, ולכן גובה מהמיסב האחרון וכשאין לו גובה משלפניו וכנ"ל בסעיף מא ובפרק יא סעיף נז.

מכירת שטר או צ'ק שיש בו ערב אם זוכה הלוקח גם בהערבות

פו. שטר חוב שראובן חייב לשמעון, ולוי ערב בעבורו, ומכר שמעון השטר חוב ליהודה, נראה שזכה יהודה גם בהערבות של לוי, וכשראובן אינו משלם יכול לגבות מהערב²⁵⁸, ובזמנינו בשטרי הכתב יד לפעמים אין השטר נחשב כספר מקנה ויש להסתפק אם חלה מכירת החוב והערבות²⁵⁹, לאור זה מי שחתם עצמו על גב הצ'ק בתורת ערב ולא בתורת מיסב, והצ'ק נמכר לאחר, יש להסתפק אם קונה הצ'ק זוכה גם בחיוב הערבות, או רק בגוף החוב שבצ'ק²⁶⁰, אבל כשהערב עצמו נתן הצ'ק שלו לערבות והמלווה מסרו ללוקח זכה הלוקח בהערבות²⁶¹.

ערבות שניה בצ'ק כשהחוב נפרע

פז. חתם על צ'ק כערב והחוב נפרע ורצה הלוח ללוות שנית ע"י הצ'ק אין הערב חייב בערבותו הראשונה גם על השניה²⁶², [ובפוסקים דנו בהחלפת שטרות וועקסיל כשהגיע הזמן אם נחשב כהמשך לערבות הקודמת, וזה לא שייך בזמנינו²⁶³].

258 כן נראה פשוט דכמו שיש דין מכירת שטר חוב שאין הלוח יכול לעכב למלווה מלמכור החוב ואינו יכול לומר אין רצוני להשתעבד לאחר, ה"ה ששייך למכור שעבוד הערב, ואינו דומה לערב שלא פירש שם המלווה די"א שלא חל הערבות כנ"ל סעיף ס, ודא"ה שלא פירש למי משתעבד, אבל כאן שנשתעבד למלווה זה והמלווה מוכר זכותו לאחר שפיר חל העברת החיוב.

259 כן העירני הג"ר צבי חיים דישון שליט"א, דאף למשנ"ת בסי' סו (סעיף ו) דשייך למכור שטר כתב יד, [וראה לעיל פרק ד סעיף ז מה שהבאנו דברי הפוסקים שדנו בזה], מ"מ זה פשוט דכדי שיחול המכר של החוב ע"י השטר בעינן שהשטר יעשה השעבוד, וזה שייך רק כשהלוח כתב על נייר שלו ומסרו למלווה לחלות השעבוד, אבל בזמנינו ברוב הגמחיים יש להם דפים מודפסים למילוי פרטי הלוח והערבים, ונמצא שהנייר הוא של המלווה, ואין הלווה מתכוין לקנות הנייר קודם ההלוואה, ונמצא שאין זה ספר מקנה ולא שייך בזה דין מכירת שטרות ולא מכירת הערבות, וכן לפי"ז באופן שהלוח מסר נייר שלו אך הערב חתם על הנייר של הלווה ולא נתכוין לקנות הנייר, א"כ אף ששייך למכור השטר של הלוח, אבל לגבי הערבות לא נחשב כספר מקנה ולא יחול המכירה של הערבות, וצ"ע בזה לדינא. [ובשו"ע סו סעיף ו כתב דשייך למכור גם כתי"י ושטר דערכאות אף דלהשו"ע

בסי' סח שטר דערכאות לא הוי כשטר קנין, וכבר דנו הפוסקים בנידון"ז ראה לעיל פרק ד הע' 42].
260 וכנ"ל דבדרך כלל הערב חותם על הצ'ק של הלוח ואינו עושה כלל קנין בזה, ואף כשנוטלו בידו אינו מתכוין לקנותו, ונמצא שאי"ז ספר מקנה, ובשלמא במיסב שחתם על הצ'ק שתח"י הרי זה ספר מקנה, וגם יש לחייבו מכח הנוהל בדד"מ וכנ"ל הע' 240, אבל בערב שחתם ע"ג הצ'ק צ"ע לדינא אם שייך למכור השעבוד [ואף דבאופן שחתם לאחר מתן מעות כשצריך לחול מדין קנין שטר ביארנו לעיל הע' 216 דמסתמא מקנה לו הנייר כדי שיהא ספר מקנה, אבל בסתם ערב בשעת מתן מעות לא נחית לכך וצ"ע].

261 פשוט דבאופן זה נחשב שפיר כספר מקנה שהרי הצ'ק הוא של הערב ושייך למכור כשאר מכירת צ'קים.

262 פשוט דע"י פרעון החוב פקע חיוב ערבותו, ולכן אף כשהצ'ק עדיין נשאר תח"י המלווה כיון שבטל סיבת החיוב שוב אינו יכול לחייבו בזה, ויש ללוח לדאוג ולהקפיד שלא להשאיר הצ'ק תח"י המלווה שיוכל בטעות למסרו לאחר שיחייב את הערב שלא כדין.

263 ראה בשו"ת תשורת שי (סי' תיג) ובמהרש"ג (ח"ג סי' צח) מש"כ בזה וראה בפתחי חשן הלואה (פי"ג הע' סו), ובזמנינו לא שייך נידון זה.

תשלום החוב לערב שפרע למלוה וקיבל ממנו הצ'ק

פח. ערב שפרע חובו של הלוח ורוצה לחייב את הלוח לשלם, ומשתמש בהצ'ק שהוא נתן לערבות כדי להוכיח שהוא שילם החוב, אף דבשטר בעלמא יש בזה פלוגתא אם סגי בהוכחה זו כדי לגבות מהלוח ולכן עליו לדרוש מהמלוה שיכתוב לו שטר מיוחד שיהא בידו הוכחה על פרעון החוב²⁶⁴, אולם בצ'ק אם הוא צ'ק פתוח הרי כשהערב נוטלו מהמלוה הוי כקונה ממנו שטר למוכ"ז על שם הלוח, ואף כשהצ'ק נכתב לפקודת המלוה אם המלוה חותם כמיסב הוי כלמוכ"ז ואף כשלא חתם כמיסב לרוב פוסקים זוכה המחזיק בהצ'ק בהחוב כמשנ"ת בפרק ד ענף ד וא"כ יכול הערב לגבות בזה מהלוח²⁶⁵, וגם כשהערב חתם כמיסב על גוף הצ'ק יכול לתבוע בזה מהלוח²⁶⁶.

צ'ק למוטב בלבד אם הוי הוכחה שפרע למלוה, והדין כשלוה טוען פרעתין אח"כ

פמ. אמנם בצ'ק שהוא על שם המלוה והוגבל למוטב בלבד לא מהני להוכחת פרעון ביד הערב וצריך לכתוב לו שטר מיוחד²⁶⁷, כמו"כ יש להסתפק דאף באופן שזהו הוכחה שפרע למלוה עדיין יכול לומר לו שפרע לו אח"כ ולא חשש להשאיר הצ'ק תחת ידו כיון שגם הוא חתום עליו כמיסב וראה בהערה²⁶⁸.

הקנין בהחוב ע"ש, וא"כ ה"נ בזה שהוא ערב לא גרע.

266 וכל שאר מיסב שפורע החוב למי שתובע ממנו שיכול לפנות להחזותם בהצ'ק ולגבות ממנו וכמשנ"ת בפרק ט סעיף מד.

267 דבזה דינו כשטר חוב רגיל שנתבאר לעיל בסמוך דבעינן שיכתוב המלוה להערב שטר מיוחד על הוכחת הפרעון.

268 ראה משנ"ת לעיל פרק יא הע' 187 בשנים התחומים צ'ק או שני מסיבים באופן שחייבים כל אחד החצי ומ"מ יכולים לתבוע מכל אחד הכל והחצי יחזור לתבוע מחבירו דיש שכתבו דבכה"ג אין החזקת הצ'ק בידו כהוכחה שעדיין לא פרעו, די"ל שפרע לו ולא חשש להשאיר הצ'ק בידו כיון שגם הוא חתום עליו וזה שטר גם עליו ובודאי יקרענו ע"ש מש"כ בשם הגוב"י, ולפי"ז ה"ה בנידו"ד אף שזה הוכחה שפרע למלוה אך עדיין יכול השני לטעון שפרע לו ולא חשש להשאיר הצ'ק תח"י, אמנם כ"כ שם דבדינא דמלכותא כל החזקת צ'ק היא הוכחה שעדיין לא פרעו, וי"ל דכיון שבפוסקים יש פלוג' בזה ובדד"מ הוי הוכחה אזלינן בטר דד"מ כמשנ"ת בפרק א הע' 19, וע"ע לעיל פרק ט הע' 278 ועדיין צ"ע בזה לדינא.

264 והיינו דיש בזה שני נידונים שצריך הוכחה מהמלוה שפרע לו החוב, ובזה כבר כתב השו"ע (קל סעיף ג) דאין החזקת השטר ביד הערב כהוכחה על הפרעון ועי"ש בסמ"ע ובש"ך (סק"ח) הוסיף דאף כשכותב המלוה להערב על השטר התקבלתי לא מהני וצריך להקנות לו השטר בכתיבה ומסירה, וראה במשפט הערב (בעניני אהע"ז סי' ג אות ד) דהטעם בזה דכיון שהשטר לא נכתב על שם הערב לא מהני להוכחת פרעון ונאמן הלוח לטעון שלא פרע למלוה אלא נפל מידו או חשש אחר ע"ש, וכמו"כ יש נידון נוסף דאף אם יאמינו שפרע למלוה מ"מ יכול לומר לו פרעתין על חוב זה שפרעת למלוה, וראה משנ"ת לעיל פרק יא סעיף נו בדין שני שותפים שחתמו על שטר די"א דלא מהני החזקת השטר אצל אחד להוכחה שהוא פרע גם החצי השני ע"ש, ולכן בשטר בעלמא צריך המלוה לכתוב לערב שטר חוב מיוחד על הוכחת הפרעון וראה משפט הערב פרק סעיף ו-ז.

265 כן נראה פשוט דלא גרע משאר צ'ק שנמסר מיד ליד וכל המחזיק בהצ'ק הוא הזוכה בהחוב, וה"נ בזה כבר נתבאר כ"ז לעיל פרק ד ענף ד דאף בצ'ק לפקודת אם המוטב חותם כמיסב הוי כלמוכ"ז ולר"פ לא מעכב חתימת המיסב לעצם

ערב אחד בצ'ק והשני בכת"י

ע. ראובן לזה משמעון והביא לו שני ערכים, ערב אחד חתם בצ'ק של עצמו ונמסר למלוה, וערב אחד כתב בכת"י בעלמא שהוא ערב, יש להסתפק אם גובים קודם מהערב שנתן הצ'ק שבחיובו הוא בר גבייה יותר²⁶⁹, אבל בצ'ק שהלוח עצמו נתן למלוה ברור שניתן כדי לגבות קודם מהצ'ק ורק אח"כ אם הצ'ק יחזור גובה מהערב²⁷⁰, ובעובדא שהלוח לא היה לו צ'ק של עצמו ולכן בנוסף להערב שהחתים על השטר הביא ג"כ צ'ק של אחר במקום הצ'ק שהיה אמור להביא בעצמו, יש לדון דבזה ודאי גובים מבעל הצ'ק לפני הערב האחר כיון שידע שצ'ק שלו ניתן במקום הצ'ק של ראובן הלוח עצמו²⁷¹.

אחריות הלוח בעלילות של המלוה על ערב שנתן צ'ק שלו

עא. ראובן לזה משמעון וכיון שלא היה לו צ'קים משל עצמו הוצרך ליקח צ'ק מלוי כערבות על ההלואה, ולאחר זמן כשראובן לא שילם גבה שמעון מלוי בעל הצ'ק, אך העליל עליו וחייבו יותר מדינו, יש להסתפק אם ראובן הלוח חייב לשלם ללוי בעל הצ'ק גם על העלילות או שבחיובו הוא אך ורק לפי סכום הערבות, [ודין זה שייך גם באופנים נוספים כגון כשכמה אנשים שכרו מכונית ואחד מהם הפקיד צ'ק בטחון וחייבום אח"כ על הזיקות שנגרם למכונית באופן שהיו פטורים מלשלם]²⁷².

²⁶⁹ די"ל שזה שנתן הצ'ק חייבו אלים יותר שהרי נתן לו דבר שיכול להציגו לגבייה בלא שיצטרך לפנות אליו, ועוד די"ל דעל דעת כן ביקש צ'ק כדי שיהא לו אפשרות גבייה מיידית, ומ"מ רצה לבטח עצמו בערב נוסף וצ"ע.

²⁷⁰ זה פשוט דחייבו של הלוח עצמו ע"י הצ'ק הוא קודם לחייבו של הערב.

²⁷¹ באופן זה כשבעל הצ'ק יודע שהצ'ק ניתן במקום הצ'ק של הלוח עצמו י"ל דע"ד כן נתחייב שיוכל לגבות ממנו כמו אילו היה בעל הצ'ק נותן צ'ק שלו, כן נראה לכאו פשוט.

²⁷² יעויין להלן פרק יח הע' 202 שהבאנו מש"כ הנתי' (עב סקכ"ד) במי שהשאל לחבירו סייף שיש לו במשכון מעכ"ם והסיף אינו שזה כל החוב ואם לא יחזור הסיף להעכ"ם לא ישלם

לו כלום, ונאבד המשכון מיד השואל דלדעת השו"ע (שם סעיף ה) אינו משלם לו אלא דמי הסיף ולא דמי כל החוב, והנתיבות חולק וסובר דכשהודיעו שהוא של גוי חייב עמש"כ שם בביאור הדבר. ולפי"ז ה"ה בנידו"ד י"ל דחייב באחריות גם על מה שיעליל עליו דכיון שנתן לו צ'ק כדי ללוות בו חייב להעמיד לו הצ'ק ללא שום הפסד, אולם מאידך מצאנו בג' ערכים שערבו לאחד דהו גמ ערבים זה לזה ואם העליל המלוה על אחד מהם אינו יכול לחייב את האחרים וי"ל כן גם בנידו"ד ואולי י"ל דהכל תלוי לפי הענין אם יש לשער שגם זה הוא בכלל האחריות, ובעובדא דהמכונת יתכן שההתחייבות מתחילה היא לפי התקנון של החברה ויל"ע בכ"ז לדינא, והעירני לזה חכ"א.

פרק טז

חיוב תשלום נזקים וגרם היוזק בחזרת צ'קים

בדיני מזיק מצאנו כמה הדרגות, יש מזיק גמור, ויש מי שגורם היוזק לחבירו, שלפעמים הוא נחשב כגרמי וחייב לשלם, ולפעמים נחשב כגרמא בעלמא דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ובאופנים מסויימים בגרמא פטור אף מדיני שמים. בשטרות וצ'קים ישנם ב' סוגי הזיקות, ישנו היוזק בגוף הצ'ק, וישנו היוזק שבעל הצ'ק גורם למוטב בגין חזרת הצ'ק וכדו', ואין דינו דומה למזיק בממון גמור, בפרק זה יבוארו פרטי דיני מזיק בשטר או בצ'ק, וכן מי שגרם הפסד לחבירו באמצעות שטר שלו או צ'ק שלו.

ענף א - הגדרות סוגי גורמי היוזק ודיניהם

גדרי וסוגי מזיק במעשה, בגרמא, או בגרמי

א. כל העושה נזק לחבירו בין באונס בין בשוגג הריהו חייב לשלם¹, אולם ישנם סוגי הזיקות שאינם נחשבים כמזיק גמור, אלא כ"גרמא" בנוזק², ודינו הוא שפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים³, ומיהו אסור לגרום היוזק כזה⁴, וישנו סוג

בדיני שמים היינו דכ"ז שאינו משלם יש עליו תביעה בדיני שמים וכמש"כ החזו"א (ב"ק סי' ה סק"ד) ע"ש, ובמאירי ר"פ הכונס (ב"ק נו, א): "ומכאן כתבו גדולי הדורות שכל שנאמר עליו חייב בדיני שמים פסול הוא לעדות עד ששייב והדברים נראין" וכו', ומן הענין לציין מש"כ בשו"ת דבר יהושע (ח"ד סי' נד אות ו): "וטעם הדבר נראה לי כי אין אדם יודע מה רע לו ומה טוב לו וכדמצינו ביוסף וכו', וגם כי לפעמים נעשה אדם שליח מן השמים לגרום היוזק לחבירו וכו', על כן דינו של המזיק בגרמא מסור לשמים שידינו אם היה ההפסד שנגרם לחבירו ראוי לו או לא ובהתאם לכך יצא דינו לזכות או לחובה".

4 לשון הגמ' ב"ב (שם): "וזאת אומרת גרמא בניזקין אסור", וכבר האריכו האחרונים לדון במקור האיסור, י"א שזהו בכלל ואהבת לרעך כמוך, או משום לא תעמוד על דם רייעך, או משום השבת אבידה, או משום דהתורה חסה על ממונם של ישראל כדמצינו בנגעי בתים שמצווה התורה לפנות

1 בגמ' ב"ק (כו, א) ובכ"מ בש"ס: "אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן", ונחלקו הראשונים בדין אונס גמור אם ג"כ חייב באדם המזיק, עי' תוס' וראשונים ר"פ המניח (כו, ב) ואכ"מ.

2 לשון הגמ' ב"ב (כב, ב) גבי מרחיקין את הסולם מן השוכך מקשינן: "והא גרמא הוא", והיינו דכל היוזק שאינו עושה בעצמו אלא גורם שיוזק הממון נכסולם שגורם לגמיה שתוכל לעלות לשוכך] הוי גרמא ופטור.

3 בסוגיית הגמ' ריש פרק הכונס (ב"ק נה, ב) הובאו כמה דוגמאות שדינם דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, כגון כופף קמת חבירו בפני הדליקה, שוכר עידי שקר להעיד ולחייב את חבירו ועוד, ובתוס' ב"ב הנ"ל מבואר דהיינו משום שאי"ז אלא גרמא וכנ"ל, ונבקצוה"ח סי' לב סק"א כתב דיש גרמות שפטור מדיני שמים ולא פירש באיזה אופנים, ובנחל יצחק סי' עה מבואר דחייב בכל גרמא לצי"ש ועי' פת"ח נזיקין פ"ג הע' צא], והחייב

מוזיק שחמור יותר מגרמא וחייב לשלם, אך אינו כמזיק גמור, והוא הנקרא בחז"ל "גרמי"⁵.

גדר סוג היזק הנכלל בדין גרמי להסוברים דחיובו מדינא

ב. דעת הרבה ראשונים שחיובו של המוזיק בגרמי הוא מדינא ולא מקנסא⁶, ונחלקו הראשונים בגדר סוג ההיזק שנכלל בדין גרמי, וכיארזו בכמה אופנים כמה חמור מעשהו מגרמא בעלמא:

א. י"א דכל שהוא עצמו עושה ההיזק בממון חברו זהו בכלל גרמי⁷.

ב. וי"א דגרמי היינו כל דבר שההיזק נעשה מיד בשעת מעשה ההיזק⁸, וראה בהערה אם צריך לשני הטעמים, וכיארז גדר "מעשה בעצמו" או "מיד"⁹.

ג. לדעת הנימוק"י כל שההיזק ניכר וברי הזיקא חשיב גרמי¹⁰, וגדר ברי הזיקא ראה בהערה¹¹.

9 הנה לפו"ר באחד משני האופנים או שעושה הנוק בעצמו, או שנעשה מיד, סגי ליחשב כגרמי וחייב. אמנם בשו"ת משאת בנימין (סי כח) כתב דאנן לא פסיקא לן באיזה משני אופנים הנ"ל חשיב גרמי, וי"ל שגם חכמי התלמוד לא חייבו רק בצירוף שני הטעמים עי"ש, וראה בספר מעשה אומן להג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א שהאריך בזה בפרק טז הע' יט ובעיונים אות לא.

עוד יש לציין מש"כ האחרונים דא"צ שיעשה מעשה גמור בממון חברו, דהרי במחיצת הכרם מוכח דמה שאינו גודר חשיב ג"כ כמעשה גמור לחייבו בגרמי, וכן בגדר שנעשה ההיזק מיד, היינו שמתוך מעשהו נגרם היזק מיד, אף שלפעמים פעולת ההיזק יש בה שיהיו זמן, וכדמוכח להלן מדין מוציא ממון על פיו, וע"ע בספר הנ"ל מש"כ בזה.

10 בנימוק"י (ב"ק לה, ב מדפי הרי"ף) כתב דגרמי היינו שהיזקו ניכר אף בלא מעשה, וגרמא היינו דלא ברי הזיקא, ומבואר דגרמי הוא כשניכר וברי הזיקא, וראה בקהילות יעקב ב"ק (סי' לה אות ב) מש"כ בבואר שיטת הנימוק"י דגדר גרמי היינו שחייב על שעשה מוזיק ולא נחשב שעשה היזק ע"ש מש"כ בזה.

11 מכ"מ מוכח דא"צ שיהא ברי הזיקא ממש דהיינו שבורר שיוזק לבטוף, אלא כל שמעשהו גרמו לודאי היזק, אף שיתכן שלבטוף יתברר שבמציאות לא הוזק, וראיה לזה מהא דשורף שט"ח של חברו,

הבית, ראה בזה בפתחי חשן נזיקין (פ"א הע' ב) ובשו"ת דבר יהושע (הנ"ל אות ה).

5 ב"ק (ק, א): "ד"מ היא דדאין דינא דגרמי", ומיירי במחיצת הכרם שנפרצה והתרה בו שיגדרנו שלא יאסור הכרם את הזרעים מדין כלאים, וכיון שלא גדרה חייב מדינא דגרמי, ונזכר ד"ז וכיוצא בזה בכ"מ בש"ס, וכגון במראה דינר לשולחני ואמר לו שהדינר טוב ונמצא שאינו טוב, וכן השורף שטרו של חברו שע"כ לא יוכל לגבותו מהלוה, וכן המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו, וקיי"ל דהמוזיק בגרמי חייב, וראה להלן פלוג' הפוסקים אם חיובו הוא מדינא או מדין קנס.

וגזירת לשון "גרמי", להסוברים דחיובו הוא מדינא, הכוונה היא שהוא מוזיק באופן שחשיב יותר מעשה מוזיק מגרמא בעלמא, ולהסוברים דחיובו מקנסא, נקרא גרמי כל סוג מוזיק בגרמא שראו חז"ל שיש לקונסו וראה בסמ"ע (שפו סק"א).

6 כ"ה להר"י והרא"ש, להרמב"ם ונימוק"י והרמב"ן, וכדלהלן, וראה באורך בבואר שיטות הראשונים בבואר המשפט וציון המשפט להרא"י ברזל שנדפס על קונטרס דינא דגרמי להרמב"ן, ומדבריו יובא להלן בע"ה.

7 ש"י רבינו יצחק בתוס' (ב"ב כב, ב ד"ה זאת) בתי' ראשון.

8 כ"ה בתוס' (שם) בתי' שני, וברא"ש (ב"ק פ"ט סי"ג) הוסיף דבעינן לדיעות אלו שיהא גם ברי הזיקא וראה להלן הע' 11 בגדר ברי הזיקא.

ד. בשיטת הרמב"ם והרמב"ן ראה בהערה¹².

גדר גרמי להסוברים דחיבו מקנסא והנפק"מ אם חייב מדינא או מקנסא

ג. י"א דחיובא דדינא דגרמי אינו משום שהוא מעשה מזיק גמור יותר מגרמא, אלא קנס הוא שקנסו חז"ל בהזיק המצוי וראוי לכא בין בני אדם, שיהא חייב לשלם גם באופן של גרמא¹³, כיון שהוא שכיח¹⁴, וראה בהערה בשיטות הפוסקים להלכה¹⁵, והנפק"מ למעשה בין שיטות אלו ראה בהערה¹⁶.

באופן שאי"ז אלא גרמא בעלמא, מ"מ כל ששכיח ההזיק הריהו בכלל קנסא דגרמי, וראה בש"ך (שפו סק"ו) שהאריך להוכיח לדינא כשיטה זו, וכתב דלפי"ז: "א"צ לחלק בשום חילוקים", והיינו דכל גרמא השכיחה קנסו חז"ל, נוראה בסמוך הע' 14 אם גם מה ששכיח בזמנינו, ולפי"ז נראה פשוט דגם א"צ שיהא ברי הזיקא, דהרי באופני גרמא המוזכרים בש"ס א"צ שיהא ברי הזיקא, נומה דמשמע מהנתי (רצ סק"א) דאף שכתב שם דגרמי הוא מדרבנן, מ"מ כתב דבעינן שיהא ברי הזיקא, צ"ב, ואולי ס"ל דחיובו הוא מדינא דרבנן ולא מקנסא, וצ"ע].

14 וגדר שכיח, להש"ך (שפו סק"ד) רק מה שמצינו שחייבו חז"ל יש לחייב משום גרמי, אבל אין להוסיף מעצמינו אופנים השכיחים בימינו, והסמ"ע שם (סק"ח) חולק, וס"ל דכל מה ששכיח לגרום הזיקות יש לחייב בזה, וכ"מ מביהגר"א (סי' יד סק"ל-לא וסי' שפו סק"ו), וכ"ה סתימת הפוסקים. 15 הנה פשטות השו"ע (בסי' שפו) נקט כהרמב"ם דכל גרמי חייב, ולכן פסק (שם ס"ג) דאף בורק מראש הגג וסילק הכרים דחייב אף שאינו עושה מעשה בגוף ממון חבירו, וכ"כ שם הסמ"ע בדעת השו"ע, והרמ"א פוטר בסילוק כרים וסובר דאי"ז אלא גרמא וכדעת הר"י בתוס', אולם מ"מ ס"ל כהריצב"א דחייב משום קנס, וכדהביא את דבריו שם בשם י"א, וכ"כ בביהגר"א (שם סק"ו ובסי' יד סק"ל-לא), והש"ך שם האריך להעלות לדינא כדעת הריצב"א דגרמי קנסא הוא, ולפי"ז לכא"ר אין לומר קים לי כדעת הר"י דבאופן שאינו עושה מעשה בגוף הדבר ליכא חיובא דגרמי כיון דהן להרמ"א והן להשו"ע חייב, אולם יל"ע ממש"כ בביהגר"א סי' יד (שם) בהא דפליגי השו"ע והרמ"א שם במי שמסרב לדין וגורם הוצאות לשכנגדו, אם חייב לשלם לו ההוצאות, וכתב הגר"א דהשו"ע שפוטר בזה קאי בשי' הר"י דלחייב בגרמי בעינן שיעשה

דאף שיתכן שהלוה ישלם גם בלא השטר, מ"מ עצם שריפת השטר הוא נזק ודאי להחוב, אלא שיתכן שלבסוף יתברר שלא נתבצע הנזק בפועל, וזה לא מגרע בגדר ברי הזיקא, ובשו"ת שואל ומשיב (כרך ב ח"ד סי' קפ) כתב להוכיח מכ"מ שא"צ ברי הזיקא ממש, ודלא כהתורה"ד שפטר לאחד שהראה לגנב מפורסם מקום מחתרת שיכול לגנוב דרך שם, ופטר משום דלא ברי הזיקא, ואמנם נראה דאף להתורה"ד הרי חייב בשורף שטר, וע"כ שא"ה שגוף שריפת השטר נחשב כהזיק ממש, ורק אם הלוה יתרצה אח"כ לשלם ללא השטר הוטר הנזק, וכמו במוטר שרק אם הגוי לבסוף לא יקחנו ויחזרו בו הוטר הנזק, משא"כ במראה מחתרת לגנב עדיין אי"ז ברור שיבא לגנוב ועדיין חסר מעשה הגניבה, נואף דיש שכתבו דהחיוב בשורף שטר זהו רק באופן ששייך לגבות רק מלקוחות באופן שכלא השטר הוא ברי הזיקא וזהו שיטת רבינו אפרים, סתימת הפוסקים משמע דבכל גווני חייב בשורף שטר, וע"כ דהחילוק כנ"ל דבעינן שיהא ברי מתוך מעשה ההזיק שלן. 12 הרמב"ן האריך בקונטרס מיוחד בהגדרת דינא דגרמי, והעלה דגרמי היינו כל שבגרמתו יבא בהכרח נזק אפי' לאחר זמן, אם אי אפשר אלא באותו הנזק ואינו תלוי בדעת אחרים, וא"צ שיעשה המעשה בגוף הממון של חבירו, וה"ה דאף בלא מעשה כלל ביושב ונמשך נזק לחבירו חייב, נוראה בקהילות יעקב ב"ק (סי' לה אות ב) מש"כ בזה], ולהרמב"ם כל שעל ידו נעשה נזק לחבירו חייב, ואין חילוק בין גרמי לגרמא, אולם י"א דלהר"מ צריך שיהא כוונתו להזיק ראה בביהגר"א (סי' שצו סק"ח), וי"א דאף להר"מ חלוק בין גרמי לגרמא, אלא דס"ל לכלול דינים נוספים בגרמי ראה סמ"ע סי' שפו (סק"א) וקצוה"ח שם (סק"א-ב) ואכמ"ל. 13 שי' הריצב"א בתוס' דב"ב הנ"ל, והיינו דלפי"ד נמצא שאין חילוק כלל באופן ההזיק, אלא אף

הוציא הוצאות על פיו חייב משום קנס או גרמי ודין אונס בזה

ד. מצינו אופן נוסף שנקטו הפוסקים לחיובא, והוא במי שגרם לחבירו להוציא הוצאות על פיו, וכגון האומר לחבירו "לך ואני אבוא אחריך", דהיינו שקבע לילך לדון עמו כבי"ד שבמקום אחר, והלה הוציא הוצאות על זה, ולבסוף לא בא אחריו לדון במקום שקבעו ביניהם, ונקיט הרמ"א¹⁷ דחייב לשלם לו כל הוצאותיו, יש שפירשו דהחויב בזה הוא דוקא להסוברים דחייב גרמי הוא מקנסא, משום שנחשב כהיזק השכיח והוא בכלל קנסא דגרמי¹⁸, וי"א דחייבו משום שהוציא הוצאות על פיו, דכל שהוציא על פיו [כגון באופן הנ"ל ובדומה לזה] נחשב כגרמי גמור¹⁹, ולכן אף להסוברים דגרמי הוי חייב מדינא

פרתו, משא"כ להסוברים דמדינא הוא י"א דחייב בכל הני, עי' ציו"ב שם אות יד.

ו. זרק חבירו כלי מראש הגג והוא סילק הכרים, להר"י פטור, וכש"כ להריצב"א, ולהרמב"ן חייב בזה כיון שודאי גורם נזק לחבירו, וכן בגרמי דבהמתו להריצב"א פטור וכן להר"י י"א דפטור, ולהרמב"ן חייב, ועי' בציו"ב אות ל, לב, ואכמ"ל בזה, וראה בסמוך בדין מוציא על פיו.
17 סי' יד (סעיף ה), ומקורו מהמרדכי (סו"פ זה בורה).

18 בבאור הגר"א (שם סקל"א) כתב דטעם החיוב בזה הוא מדין מסרב לדון, וכבר הבאנו לעיל הע' 15 מש"כ הגר"א בבאור ש"י הרמ"א שמחייב במסרב משום דהרמ"א לשי' דנקיט בסי' שפו כשי' הריצב"א דחייבא דגרמי הוא משום קנסא, וכל ששכיח קנסו, ועפי"ז ה"ה דטעם החיוב בדין לך ואני אבוא אחריך אינו משום דעדיף משאר גרמי, אלא דהוי כגרמי בעלמא שקנסו בדבר השכיח, וס"ל להגר"א דזה חשיב כדבר השכיח.

19 באמרי בינה (דיינים סי' כא) האריך בדין זה, ובתחילת דבריו כתב דדין זה תליא בפלוג' הרמב"ם והראב"ד בקבעו לגמור שידוך, והוציא החתן הוצאות להזמין שמשים וחזנים, ולבסוף חזרה בה, דדעת הר"מ (זכיה ומתנה פ"ו הל' כד) דחייבת לשלם לו ההוצאות, והראב"ד שם חולק דדמי למוכר זרעוני גינה ולא צמחו, וע"ש שהאריך לחלק בכמה סברות לכאן ולכאן בין הני דינים, ומסיק באמרי בינה דלך ואני אבוא אחריך חמור יותר אף מדינא דשידוכים וכש"כ דעדיף מזרעוני גינה, דבכל הני הרי לא אמר לו בפירוש להוציא הוצאות, אלא שכן הוא הדרך שכשגומרים שידוך מכינים סעודה

הוא עצמו ההיזק ומיד, ולכן במסרב לא עשה הוא עצמו ואי"ז מיד, והרמ"א לשיטתו דנקיט כהריצב"א דחייב מטעם קנס בכל דבר השכיח ע"ש [דהרמ"א לשי' דלא כהש"ך דרק במה שמצינו בחז"ל קונסים], ולפי"ז תו אפשר לומר קים לי כהר"י כיון דהשו"ע סתם כוותיה בסי' יד, וזה דלא כדמשמע בשו"ע בסי' שפו, ואמנם גו"ד הגר"א הנ"ל בסי' יד שפירש בדעת השו"ע והרמ"א דפליגי בפלוג' הר"י והריצב"א צ"ע, וכבר עמדו בזה האחרונים עי' שו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סי' כו) דבמקור הדין דהשו"ע ורמ"א משמע דהנידון אינו משום גרמי, אלא פלוגתתם היא ביסוד החיוב אם יש כח לכי"ד לחייבו בהוצאות מכח הפסק דין עי"ה, וראה עוד להלן הע' 20 מש"כ מדברי השו"ע לחייב במי שמוציא הוצאה על פי חבירו וזהו האופן דסימן יד ודלא כמש"כ הגר"א וצ"ע.

16 הגה נפק"מ רבות ישנם אם נקטינן דגרמי הוא מדינא כהר"מ, או דקנסא הוא, או אם ננקוט כהר"י או כהרמב"ן בגדר גרמי.

א. לחומרא דאם קנסא הוא חייב אף כשא"ז בגוף הממון ואף כשא"ז מיד כל ששכיח חייב.

ב. בשוגג ואונס, למ"ד דקנסא הוא פטור, משא"כ להסוברים דמדינא הוא י"א דחייב, עי' ציון במשפט אות ד.

ג. למ"ד דקנסא הוא לא קנסו את בנו לשלם גרמי דאביו, משא"כ להסוברים דהוי מדינא.

ד. בגורם דגורם לא קנסו, משא"כ להסוברים דמדינא י"א דחייב אף בגורם דגורם, עי' ציו"ב שם אות י.

ה. להסוברים דקנסא הוא פטור בזורק מטבע של חבירו לים, וכן בשף צורת מטבע, ובצורם און

מחייבים באופן זה²⁰, ומצינו להרמ"א שחייב בזה אף כשנאנס באונס ממון מלבוא אחר חבריו²¹, ויש שדנו לחייב אף באונס ממש ונקטו דבכל אונס הוי ספקא

לעיל אף להסוברים דגרמי משום קנס חייב באופן זה, דזה נחשב כדבר שכיח דגורם לחבירו שיוציא הוצאות על פי דיבורו, נויש שרצ"ל דחיובו מדין ערב שהוציא על פי שליחותו, אמנם מדברי הפוסקים הנ"ל משמע דחיובו מדין גרמין, וראה עוד בשו"ת קנין תורה (ח"ז סי' קיג) שהביא דברי הגרעק"א הנ"ל והקשה דבורעונים משמע דמיירי כשהמוכר ידע שאינם ראויים ואמאי פטור והביא מש"כ במשפט שלום (רלב סעיף כ) דחליא בב' תירוצי התוס' (ב"ב צא, א ד"ה זרעוני) והפוסקים נקטו כתי' א דלפי"ז מיירי כשלא ידע ע"ש, ובקנין תורה שם העלה דמדלא כתב הסמ"ע דבידע המוכר חייב [אף שבדרישה הביא כן] מוכח דלא ס"ל כן, וע"כ דצריך לחלק כהגרעק"א הנ"ל דתלוי אם אמר בפירוש, וע"ש שביאר דבורעונים כיון שיש צד רחוק שלא קנאם לזרעם או שישאל למומחה אחר לידע אם ראויים לזריעה לכן פטור המוכר, משא"כ בהא דשידוכים כיון שקידש אי אפשר לשנות המנהג ונחשב כאילו אמרה לו בפירוש להוציא הוצאות, וע"ש שמסייע לדברי הגרעק"א מדברי המקנה (קידושין קו"א לסי' ג סעיף ג), וראה עוד במשפטי התורה (ח"א סי' עד) מש"כ לבאר בסברת דין זה דמוציא על פיו שיש לחייב בזה לכו"ע.

21 כ"כ בשו"ת הרמ"א (סי' יב) דלמאי דקיי"ל דחייב כלך ואני אבוא אחריו ה"ה דחייב גם כשהיה אנוס והוצרך להתעכב במקומו ח"ל (בד"ה ועל דבר ההוצאה): "וכן העידו עליו שמי פראג וכתבו הנה לזמן ההוא שהיה אנוס בדבר והוצרך להשתדל בהשתדלות הגירוש ובקשו ממנו להרחיב הזמן המוגבל ההוא עד ל"ג בעומר שעבר וכן עשינו, מ"מ מידי הוצאות הבעל לא נפטור דלגביה ידידה לא מיקרי אונס אלא הוי כרוצה להציל עצמו בממון חבריו שחייב לשלם לו", וכדברי הרמ"א מפורש גם בשו"ת בית מאיר (סי' יז בד"ה ואילו) ע"ש שכתב לחייב כשמפסיד לחבירו ע"י עיכובו דיש בזה משום גרמי אף להראב"ד, ומוסיף: "ומה שטוען על העיכוב שבדנציג שהיה מחמת אונס, נמי לע"ד לאו טענה היא, דנהי דקיי"ל אונס ממון חשוב אונס וכו', זה אינו דדוקא לגבי שבועה וכדו' הוא דאמרינן הכי, אבל הכא

וחזונים, ולכן סובר הראב"ד דזה אינו בכלל גרמי, דלמעשה ההוצאות הוציא מעצמו לגמרי, משא"כ כשאמר לו לך ואני אבוא אחריו, הרי בפירוש הוציא על פיו ושפיר חייב בזה אף לדעת הראב"ד, וע"ש שהביא כן להדיא משו"ת רעק"א (סי' קלד) שדן במי שאמר לחבירו להביא סחורה למקום פלוני ויקנהו ממנו, והביא הסחורה והקונה לא בא, והביא מה דנקטינן בשו"ע (לג סעיף ח): "האומר לאומן עשה כלי פלוני ואקנה ממך וחזר בו חייב" (והוא מתשו' הרא"ש כלל קד סי' ו) והיינו מדינא דגרמי [ראה בזה בחזו"א ב"ק סי' כג סקל"ה], וכן ממש"כ הסמ"ע (סי' לט סקמ"ו) באומר לחבירו שיכתוב שטר מלוה, ואח"כ לא הלווהו דחייב לשלם לו שכר הסופר, ובתחילה כתב הגרעק"א דתליא בפלוג' הר"מ והראב"ד הנ"ל, ולבסוף מסיק: "ולזה נראה דדוקא בזרעונים וכן בחזרה היא דלא אמרה לו להוציא לשמשים וכדו' רק ממילא הוא כן וכן בזרעונים לא אמר המוכר שיוציא ויזרע וכו' אבל בהרא"ש ובסמ"ע דאמר לאומן שיעשה כלי וכו' ועל פיו עשה כן חייב לשלם הוצאותיו וזהו לכו"ע", ונמצא שיש כאן אופן של גרמי דאף שאינו עושה בעצמו המעשה, מ"מ כיון שחבירו עושה על פיו חשיב כמעשה גמור.

ודין זה מצינו גם בש"ך (סי' קכט סק"ז) דהאומר להמלוה על הלוח שהוא בטוח ויכול להלוותו חייב, וכתב הש"ך דזהו מדינא דגרמי, וכ"ה במקור הדין בשו"ת מהר"י וייל (סי' פ) דדמיא למראה דינר לשולחני, וראה עוד בסמוך, [ובשו"ת חוות יאיר סי' קסח כתב לחייב במחנות שבא על פי דברי מחותנו לעיר פלוגית והמחותן לא בא אחריו עפ"ד הרמ"א הנ"ל, וראה בפת"ח שם שהעיר דמש"כ בטעם החיוב משום גרמא דשכיח צ"ב דהרי כאמור הטעם משום גרמין].

20 וכנ"ל מדברי הפוסקים דבאופן זה אף להפוטרים בשידוכים וזרעוני גינה כאן מחייבים, ונראה מדבריהם דזהו חיוב מוסכם לכל השיטות, וצ"ל דמה שחבירו עושה על פיו חשיב כאילו הוא עצמו עושהו בממון חבריו, וגם נחשב שנעשה ההיזק מיד, וכן נחשב כברי הזיקא כיון שידע שחבירו פועל על פי דבריו, ולכן חייב לכל הדיעות, וכאמור

רדינא²², ויש מקום לחלק בין אונס גמור כגון שחלה וכדו' רבזה פטור משא"כ באונס מסיבה צדדית דחייב²³, [לדיון ברעת המחבר בזה ראה בהערה²⁴].

בסי' פו וכמפורש שם דמיירי שהיה חולה ולא היה יכול לבא, משא"כ בהא דסי' יב שהוצרך לישאר שם כדי להשתדל בגזירת הגירוש שזהו אונס צדדי לא חשיב אונס גמור ולכן העלה הרמ"א דחייב בכה"ג, כן נראה לכאו' בביאור הני שני תשובות של הרמ"א ויל"ע.

24 הנה לפי"ד הגר"א הנ"ל בהע' 18 דסברת הרמ"א שמחייב בלך ואני אבוא אחריו הוא משום קנסא דגרמי, א"כ נמצא דדין זה הוא בפלוג' השו"ע ורמ"א, דהא לפי"ד הגר"א סובר השו"ע בסי' יד כהר"י דלחייב בגרמי בעינן שיעשה בעצמו ההיזק ומיד, ולסברתו זה ליתא במוציא על פיו דהרי כתב שהרמ"א שמחייב בזה הוא לשיטתו, אמנם כבר נתבאר בהע' 15 דדברי הגר"א בסי' יד בדעת השו"ע צ"ע דזהו דלא כסתימת השו"ע בסי' שפו דנקיט כהר"מ דבכ"ג חייב בגרמי, וכן בגו"ד הגר"א שפירש פלוג' השו"ע ורמ"א בפלוג' הרי" וריצב"א כ"כ לעיל בהע' הנ"ל שהאחרונים נתקשו בזה, דממקור דברי השו"ע ורמ"א מוכח דפלוגתתם בדין מסרב אי"ז משום גרמי אלא משום חיובא דבי דינא ע"ש, ולפי"ז ע"כ דמה שהרמ"א מחייב בלך ואני אבוא אחריו אי"ז המשך לדבריו בדין מסרב אלא זהו משום מוציא על פיו וכדמוכח גם מתשו' הרמ"א הנ"ל שמחייב אף בנאנס, ועכ"פ לעיקר הנידון אין לנו לפי"ז חולק מפורש שפוטרי דינא דמוציא הוצאות על פיו והסכמת הפוסקים דמיחשב כגרמי לכו"ע, וע"כ צ"ל כמש"כ לעיל הע' 11 דנחשב שבא ההיזק ממנו ומיד וברי הזיקא וע"ע להלן הע' 64.

[ואמנם בגו"ד זה מתי מחייבין במוציא על פיו כבר האריכו האחרונים בזה, ויעיין בשו"ת בית יצחק (אהע"ז ח"א סי' קי סק"ז) שדן לפי"ז דבכל מקח שנעשה בקנין מעות דהדין שיכול לחזור בו ואמאי לא יחייבנו ההפסדים שגרם לו מדינא דגרמי, וע"ש שחילק בדקנין גרע מבלא קנין, דכיון שעשה משום הקנין נחשב שעשה על פי עצמו ולא על פי חבירו ע"ש, וראה בשו"ת מנח"י ח"ד סי' קה-קו מש"כ בזה ואכמ"ל].

נהי דהיה אונס לפרוק הספינות וכו' עכ"ז אינו רשאי להציל עצמו בממון חבירו, אלא עכ"פ מחוייב לשלם לו הזיקו' וכו', אולם לשי' הגר"א דלך ואני אבוא אחריו חיובו כשאר גרמי דאינו אלא קנסא להרמ"א, צ"ב א"כ איך חייב הרמ"א בתשו' אף באונס, וכבר עמד בזה בפתחי חשן (נוזיקין פ"ג הע' סד בד"ה והרמ"א) וצ"ע, ולכאו' צ"ל דדוקא באונס ממון ס"ל דלא הוי אונס וכמש"כ ברמ"א סי' שפח סוף סעיף ב.

22 בישועות ישראל (סי' יד סק"ה) האריך בזה והביא משו"ת הרמ"א (סי' פו) שפטר באופן שהעיקוב מלבא היה באונס דע"ש (בד"ה השנית) כהעובדא שקבעה לבא במקום מסויים ולא באה: "וכאשר נסעה ולא באה גם בעלה היה חולה לא יכול לעמוד למשפט, הוצרך הוא להוציא הוצאות וליסע ממקום למקום בדבר המשפט ולבטל מחייתו", וע"ז כתב הרמ"א (בד"ה אמנם לאחר שהביא דברי המרדכי דסי' יד הנ"ל בהע' 17): "וא"כ נראה דה"ה כאן צריכה לשלם לו ההוצאות שהגיע לו על זה. ונראה דנשבע ונטול בזה כל מה שישבע שהוציא ברשות כמו שיתבאר לקמן, כ"ש אם ר"ז ובונים יטענו מה שהוציאו ברשות. ושהיא טוענת שהיתה אנוסה צריכה לבאר, מאחר שעדים מעידים שלא באתה לימים מוגבלים", ומזה מוכח דאינו נחשב כמזיק ממש ועוד דהרי בידו היה לבא אחריו וא"כ כשאמר לו שילך ויבא אחריו עדיין לא הזיקו ורק אח"כ כשלא בא גרם לו היזק למפרע, [והוסיף עוד דאף כשאמר לו בפירוש שאם לא יבא ישלם לו ההוצאות פטור באונס ואף באונס ממון פטור וצ"ע בזה וראה להלן הע' 54-55], ומ"מ ביאר בדעת הרמ"א דכיון דמדעתו נתעכב מלבא לא חשיב אונס ליפטר, אך למעשה כתב דהוי ספיקא דדינא ואין מוציאין מהמוחזק ובפרט באופן דהרמ"א שהיה מחוייב לישאר בעירו להצלת אנשי העיר ע"ש.

23 הנה למשנ"ת לעיל הע' 20 דחיוב זה אלים משאר אופנים ואף להסוברים דבעלמא גרמי חיובו מדינא ג"כ חייב, מובן לפי"ז דלדיעה זו חייב אף באונס וכנ"ל בהע' 16 ד"א שחייב אף באונס, ואמנם באונס גמור יש לפטור ובזה מיירי הרמ"א

המתחייב לשלם על היזק בגרמא חל חיובו בדיבור ודין קנס בגרמא השכיח ה. דין נוסף מצינו בדיני גרמא, דאף באופן שפטור מלשלם, אם התחייב לו בפירוש שישלם לו על גרמת היזק, הרי הוא חייב לשלם, אף כשהתחייבות היתה בדיבור בעלמא²⁵, ויש שכתבו לצדד דין נוסף דאף להסוכרים דגרמי חיובו מדינא דלפי"ז בגרמא פטור בכל גווני²⁶, מ"מ בגרמא השכיחים בין בני אדם יש כח ביד בי"ד לחייב²⁷.

ענף ב - מעמי חיוב תשלומי היזק שנגרמו בצ'ק שחזר מחוסר כיסוי והנפק"מ

אופני חזרת צ'קים מהבנק

ו. לאור האמור לעיל שישנם ד' דרגות חיוב, א. גרמי [שנחלקו הפוסקים בגדרו], ב. מוציא על פיו שהסכמת הפוסקים שיש לחייב בזה, ג. חייב עצמו לשלם בגרמא, ד. קנס בגרמא השכיח, עלינו לדון בסוגי האופנים שגורם היזק לחבירו ע"י חזרת צ'קים, שישנם כמה אופנים של חזרת צ'ק, לפעמים הצ'ק חוזר מחוסר כיסוי²⁸, ולפעמים משום

27 בערוך השולחן (סי' שפו סעיף כ) כתב בביאור דעת הרמ"א שכין שחז"ל קנסו בדבר השכיח יש לנו ג"כ לקנוס מדינא דגרמי בדבר השכיח כימינו [ודלא כהש"ך דאין להוסיף על מה שמצינו בחז"ל], והוסיף עוד: "ואפשר גם לדיעה דגרמי דינא הוא ולא קנסא, מ"מ הרי אנו רואין בהיזק שאינו ניכר דקנסי רבנן כדי לא יהא רגיל להיזק לחבירו, א"כ אם לפי ראות רגילין אנשי רשע להיזק בגרמא למה לא יקנסו אותם" ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קד אות ו) הביא דברי הערוך השולחן כסניף לחייב בגרמי השכיח עי"ש.

28 עפ"י רוב כל שאין כיסוי מספיק לצ'ק, הבנק מחזירו בצ'קין: "נא לפנות למושר" [ג. ל. ל.]. או "נא להציגו שנית" [ג. ל. ש.], או "אין כיסוי מספיק" [א. כ. מ.].

יש לציין שעצם הוצאת צ'ק כשאיין כיסוי מספיק בבנק הינה עבירה פלילית גם על פי הנהול הבנקאי, "כי אדם המושר צ'ק מעיד על כך שמצויים בבנק כספים לכיסוי הצ'ק מהתאריך הנקוב בצ'ק עד למועד סביר של הצגתו לפרעון, אם לאחר עשרה ימים מעת שהמחזיק בצ'ק דרש את פרעונו מהמושר, והמושר עדיין לא שילם למושר, דינו מאסר שנה, כן הוא גם כשהצ'ק היה לתאריך דחוי", וזה פשוט שנשאר חייב בהסכום שבצ'ק, ובדברינו להלן יבואר חיובו הממוני של מי שחזר לו צ'ק עפ"י דיני התורה, דאין לדון לחיבו מכח הנהול הבנקאי שחותם כל אחד לנהוג עפ"י הנהוג בבנקים, שזהו הסכם שבינו ובין הבנק,

25 דין זה מקורו במרדכי (פ' הגזול קמא) ובשו"ת דברי חיים (חור"מ ח"א סי' מב) הביא את דבריו, וכן בשו"ת מהר"ש ענגיל (חי"ו סי' קסח), וע"ש שביאר הענין דכיון שגם בגרמא חייב לצאת ידי שמים, א"כ כשמתחייב לשלם הוי כהתחייבות לדבר מצוה, וחל בדיבור בעלמא כמו בחיוב צדקה וכדו', ויש שפירשו כן גם ככוונת דברי הריטב"א (ב"מ עג, ב) שהביא בשם רבו דטעם החיוב בפועל שהפסיד לבעה"ב [או להיפך], זהו משום דהפסיד על פיו ודמי לערב, ונתקשו האחרונים דהרי בערב הוציא ממש על פיו משא"כ הכא עי' בזה במשפט הערב ביאורים סי' הן, אולם א"נ כהנ"ל כוונת הריטב"א הוא דהוי כהתחייבות לשלם על גרמת היזק, ושפיר חל החיוב, ונראה דלזה נתכוין באמרי בינה דיינים סי' כא במה שציין לדברי הריטב"א שיכול להתחייב לשלם על גרמא, ע"ש בסוד"ה גם, אמנם מש"כ שהב"י בסי' צו הביא מהריטב"א שיכול לחייב את עצמו לשלם על היזק שיוזק בגרמתו, צ"ב דלא מובא ד"ז בב"י שם].

26 כמשנ"ת לעיל דלהריטב"א נמצא דאין חילוק בין גרמי לגרמא אלא דבדבר ששכיח קנסו ובדבר שאינו שכיח לא קנסו, משא"כ להסוכרים דחיובו מדינא א"כ לכא' חייב רק בדבר שיש צד חיוב מדינא כהסכרות הנ"ל, אבל בגרמא אף שהוא שכיח אינו חייב אם לא מטעם קנס כדלהלן.

שינוי שנעשה בהצ'ק או טעות בכתיבת פרטי המוטב, התאריך או הסכום, ולפעמים סיבת החזרת הצ'ק היא מטעות אנושית של אחד מפקידי הבנק, וראוי לבאר מכאן איזה מהטעמים דלעיל יש לחייב מדין גרמי או גרמא, ובאיזה אופנים יש לפטור, ונתחיל באופן חזרת הצ'ק מחוסר כיסוי.

כשחזר מחוסר כיסוי חיוב התשלום מדין מוציא על פיו, התחייבות, קנס בגרמא השכיח ז. כתבו פוסקי זמנינו ששמעון שנתן צ'ק ללוי, והפקידו בחשבוננו בבנק, וחזר הצ'ק מחוסר כיסוי, על שמעון לשלם ללוי כל דמי הפעולות והעמלות שהבנק גובה ממנו עקב חזרת הצ'ק²⁹, דכשמוסר לו צ'ק ויודע שעניינו וסדר העולם הוא להציגו לפרעון ע"י הפקדה בבנק, הרי זה כאומר לו "לך ואני אבוא אחריך", דמכאן מנהג המדינה כיון שזהו הדרך לגבות צ'קים הרי זה כאומר לו בפירוש כן³⁰, [ואין לפוטרו משום שהיה לו לברר אם

הפוסקים הטעם משום שהוציא בעצמו או שנתכוין להרויח, אבל בצ'ק שחזר חייב לשלם לו ההוצאות, דכאן לא הוציא הוא עצמו, וגם לא הוציא כדי להרויח אלא כדי לגבות את חובו, נויש להוסיף דשם יש שקונים הזרעונים לרפואה כמש"כ שם הראשונים, וכן בשידוכים יש שאינם מזמינים חזנים וכדו', משא"כ כאן אין לו דרך אחרת], והוסיף בפתחי חשן דכן הוא מנהג המדינה ועל דעת כן נתן לו הצ'ק שיפקידנו ואם יחזור יגבה הוצאותיו, ולכאור' ביאור הדבר דמכאן מנהג המדינה הוי כאילו פירש כן להדיא שיכול להוציא הוצאות, והרי הוא חייב על מה שעשה על פיו.

וכן שמעתי מהגר"נ נוסכרים שליט"א (בשיעורו ביום עיון לעניני צ'קים, ירושלים כו תשרי תשס"ז) שיש לחייב באופן זה עפ"י הגרעק"א הנ"ל דחייב במוציא על פיו לכר"ע, וכן ראיתי להגר"י זילברשטיין שליט"א בתשרי הנדפסת בספר עלינו לשבח (ח"א בראשית, בחלק השו"ת סי' טו) שהביא דברי הרמ"א הנ"ל בדין לך ואני אבוא אחריך, וכתב: "לפי זה נראה לנו שהוא הדין במקרה דנן מאחר והלוה מסר צ'ק לגבייה, הרי זה כאילו אמר לו לך מסור את הצ'ק לגבייה, ומאחר והוא מסר את הצ'ק לגבייה עפ"י דברי הלוה חייב הוא לשלם לו את הוצאות הגבייה".

והביאור בזה דאף שלא אמר לו בפירוש מ"מ כיון שאין לו אלא דרך זו לגבות הצ'ק ע"י הפקדה בבנק הוי כאמירה בפירוש וכמש"כ בנתיב"מ (סי' רלב סק"י) דכל היכי שידע שכן הוא הוי כאמירה

בנוגע לגוף החשבון, אבל כשהגידון לגרם הפסד שגורם לחבירו, זה אינו בכלל ההסכם עם הבנק, ועלינו לדון אך ורק מהו חיובו בדיני התורה.

29 דהיינו עמלת עצם החזרת הצ'ק, שיש לזה תעריף מיוחד [וכיום הוא בסכום של כ- 14 ש"ח], וכן דמי רישום פעולות [הנקרא עמלת שורה], הן על פעולת ההפקדה שנתבררה כחסרת תועלת, והן רישום הפעולה של החזרת הצ'ק, וכל פעולה היא בסכום של כ- 1.20 ש"ח, וביחד חייב לו סכום של כ- 17.5 ש"ח], אולם מה שגורם לו שצריך להפקיד בגינו פעם נוספת, א"צ לשלם לו, שהרי בלא"ה היה צריך להפקיד פעם אחת, [אמנם לפעמים יש שגורם לו חיוב מיוחד, כגון שהיה צריך בלא"ה להפקיד סכום כסף וכן עשה הכל בפעולה אחת, ועתה יצטרך לפעולה נוספת, וראה בזה עוד להלן סעיף טז בסוגי חיובים שונים שנגרם לן]

30 כ"כ הגר"י בלוי שליט"א בפתחי חשן (הלואה פ"ב הע' ק): "ועוד נראה שאם הפקיד המלוה צ'ק בבנק והחזירו וחייבוהו בהוצאות, אע"פ שאין זה מזיק בידים, חייב לשלם דומיא דמש"כ הרמ"א סי' יד" וכו' והיינו דכי היכי בלך ואני אבוא אחריך חייב לשלם לו ההוצאות, ה"נ בנתן לו צ'ק הוי כאומר לו לך לבנק והפקד את הצ'ק ואני אדאג שיהא כיסוי לצ'ק, וכל שלא עמד בדבריו וגרם הפסד למקבל חייב לשלם לו ההוצאות, וראה עוד בפתחי חשן נזיקין (פ"ג הע' סג) שהאריך בדברי הר"מ והראב"ד בדין חזרה בשידוכים, והעלה דבצ'ק שחזר אף להראב"ד שפוטרו בזרעונים כמו שביאור

יש כיסוי כיון דבסתמא כן הוא, ורק בצ'ק בארה"ב יש לצדד כן וראה בהערה [31], ונראה שיש לחייבו גם משום דכיון שנהוג לשלם הוצאות הוי כהתחייבות לכך, וכן משום דהוי כגרמא השכיח, וכמו"כ חיובים אלו הם אף להסוברים דהצ'ק כהוראה בעלמא³².

אופני החיוב באופן הנ"ל להסוברים דחיבו מדינא כיון שהוציא על פיו

ח. לדעת הסוברים דטעם החיוב בלך ואני אבוא אחרך הוא מ"דין גרמי" דמוציא הוצאות על פיו³³, נמצא דכששמעון נתן צ'ק ללוי וחזר הצ'ק, חייב לשלם מדינא בכל אחד מהאופנים דלהלן:

א) לא מיבעיא באופן שהחותם יודע בבירור שאם אין כסף בחשבוננו הצ'ק יוחזר, שאין לו אשראי בבנק, או בבנק שאינו נותן שום אשראי דבזה ודאי חייב דמיד כשנתן הצ'ק כבר לא היה כיסוי לצ'ק³⁴, אלא אף כשחשב שיש כיסוי ולמעשה לא היה כיסוי לצ'ק חייב לשלם שהיה לו לבדוק ולוודא שיש כיסוי³⁵.

אין לך גרמא השכיח גדולה מזו, ויש בזה תקנה גדולה לטובת הרבים לקנוס לאלו שאינם זהירים בכספי אחרים, שלפעמים בחזרת צ'ק נגרם למקבל הצ'ק הפסד גדול מאד כדיבואר להלן שלפעמים חוזר לו צ'קים אחרים שנתן כנגד צ'ק זה או הוראות קבע וכדו', ויש שנגרם לו להיות מוגבל מלנהל חשבון בבנק, ולכן יש מקום גדול לנהוג עפ"י דברי הערוך השולחן, וכאמור לעיל הע' 27 מצינו להמנח"י בתשו' שהביא דברי הערוה"ש כסניף ע"ש. ויש להוסיף עוד דנראה פשוט דחיוב זה דגרמי שהוציא על פיו בהפקדת הצ'ק, הוא אף להסוברים דהצ'ק נידון כהוראה בעלמא כנ"ל פרק א סעיף ה, דמ"מ כיון שנתן לו צ'ק ויודע שילך להפקידו בבנק, הרי עשה על פיו, וכשחזר הצ'ק גרם לו הפסד. 33 כנ"ל הע' 20-21 בדעת הרבה פוסקים דכשאר לוי להוציא חייב לכו"ע.

34 דהיינו כגון בצ'ק של בנק הדואר שידוע שאם חסר שקל אחד מהסכום, הצ'ק יוחזר, וכן במי שאין לו אשראי כלל בבנק, שעפ"י רוב הבנק מחזיר את הצ'קים כשאין כיסוי, וביחוד לאור הנוהל החדש שלא לכבד צ'ק במצב של חובה ללקוח שלא הוקצה לו מסגרת אשראי, דבכה"ג פשוט דחייב לשלם, שכיון שידוע שאין כיסוי והצ'ק יוחזר, א"כ הרי הנזק בא מיד וע"י עצמו שנתן לו צ'ק שעומד לחזור, וכ"כ בפת"ח (הלואה שם).

35 כ"כ הגר"י סילמן שליט"א בקובץ הישר והטוב (ח"ו עמ' סה): "נראה שכל שלא טרח בצורה

בפירוש, וראה בשו"ת עין יצחק אבהע"ז (ח"א סי' סח אות כ) שכתב לחלק דבזרעוני גינה לא היה לו לסמוך עליו משא"כ בשידוכים כיון שכר"ע עושים כן נחשב כמוציא על פיה ובזה ביאר דעת הר"מ והשו"ע שמחייב בשידוכים ע"ש, ולפי"ז כש"כ בנידו"ד נחשב כמוציא על פיו וכע"ז הבאנו לעיל הע' 20 מדברי המקנה ע"ש. 31 הנה בשו"ת קנין תורה (ח"ו סי' קיג) לאחר שהביא דברי הפוסקים הנ"ל בהע' 20-21 מסיק: "לפי"ז יש ללמוד כיון דשכיח מאד מוציא צ'ק ללא כיסוי כידוע היה להמקבלו לחקור אם יש כיסוי או לא, אלא ודאי שלא חש להוצאות מועטות כאלו לעשות חקירה מקודם ואין לחייב את הכותב בהוצאות אלו", ודבריו צ"ע דכיון שנחשב כאומר לו בפירוש למאי יש לו לחקור פעם נוספת, ולדבריו גם בשידוכים נימא שהיה לו לשואלה פעם נוספת אם עדיין מסכמת להשידוך וע"כ דכיון שכן הוא המנהג וכ"ז שלא הודיעה לו אחרת הוי כמוציא על פיה, וה"נ בנידו"ד, ואולי דבריו שייכים בצ'ק בארה"ב שנהוג שם יותר לברר בבנק קודם ההפקדה אם יש כיסוי, ובזה י"ל דלא חשיב כלל שגרם לו היזק שהיה לו לברר וצ"ע. 32 והיינו דאף אם נרצה לצדד ולחלק דלא נחשב ממש כמוציא על פיו כיון שלא אמר לו מפורש, מ"מ הרי לגבי תשלום העמלה הבסיסית נהגו שגובים אותה מבעל הצ'ק, וא"כ הוי כהתחייבות לשלם היזק דגרמא דכל הנוטל ונותן צ'ק עוסק אדעתא דהכי וכנ"ל מדברי הפתחי חשן, וכמו"כ למש"כ הערוה"ש הנ"ל דמוטל על ב"ד לקנוס בגרמא השכיח, ה"נ

שינוי שנעשה בהצ'ק או טעות בכתיבת פרטי המוטב, התאריך או הסכום, ולפעמים סיבת החזרת הצ'ק היא מטעות אנושית של אחד מפקידי הבנק, וראוי לבאר מכאן איזה מהטעמים דלעיל יש לחייב מדין גרמי או גרמא, ובאיזה אופנים יש לפטור, ונתחיל באופן חזרת הצ'ק מחוסר כיסוי.

כשחזר מחוסר כיסוי חיוב התשלום מדין מוציא על פיו, התחייבות, קנס בגרמא השכיח

ז. כתבו פוסקי זמנינו ששמעון שנתן צ'ק ללוי, והפקידו בחשבונו בבנק, וחזר הצ'ק מחוסר כיסוי, על שמעון לשלם ללוי כל דמי הפעולות והעמלות שהבנק גובה ממנו עקב חזרת הצ'ק²⁹, דכשמוסר לו צ'ק וידע שעניינו וסדר העולם הוא להציגו לפרעון ע"י הפקדה בבנק, הרי זה כאומר לו "לך ואני אבוא אחריך", דמכאן מנהג המדינה כיון שזהו הדרך לגבות צ'קים הרי זה כאומר לו בפירוש כן³⁰, [ואין לפוטרו משום שהיה לו לברר אם

בנוגע לגוף החשבון, אבל כשהנידון לגרם הפסד שגורם לחבירו, זה אינו בכלל ההסכם עם הבנק, ועלינו לדון אך ורק מהו חיובו בדיני התורה.

29 דהיינו עמלת עצם החזרת הצ'ק, שיש לזה תעריף מיוחד [וכיום הוא בסכום של כ- 14 ש"ח], וכן דמי רישום פעולות [הנקרא עמלת שורה], הן על פעולת ההפקדה שנתבררה כחסרת תועלת, והן רישום הפעולה של החזרת הצ'ק, [וכל פעולה היא בסכום של כ- 1.20 ש"ח, וביחד חייב לו סכום של כ- 17.5 ש"ח], אולם מה שגורם לו שצריך להפקיד בגינו פעם נוספת, א"צ לשלם לו, שהרי בלא"ה היה צריך להפקיד פעם אחת, [אמנם לפעמים יש שגורם לו חיוב מיוחד, כגון שהיה צריך בלא"ה להפקיד סכום כסף וכך עשה הכל בפעולה אחת, ועתה יצטרך לפעולה נוספת, וראה בזה עוד להלן סעיף טז בסוגי חיובים שונים שנגרם לו]

30 כ"כ הגר"י בלוי שליט"א בפתחי חשן (הלואה פ"ב הע' ק): "ועוד נראה שאם הפקיד המלוה צ'ק בבנק והוחזר וחיבונו בהוצאות, אע"פ שאין זה מזיק בידים, חייב לשלם דומיא דמש"כ הרמ"א סי' יד" וכו' והיינו דכי היכי בלך ואני אבוא אחריך חייב לשלם לו ההוצאות, ה"נ בנתן לו צ'ק הרי כאומר לו לך לבנק והפקד את הצ'ק ואני אדאג שיהא כיסוי לצ'ק, וכל שלא עמד בדבריו וגרם הפסד למקבל חייב לשלם לו ההוצאות, וראה עוד בפתחי חשן נזיקין (פ"ג הע' סג) שהאריך בדברי הר"מ והראב"ד בדין חזרה בשידוכים, והעלה דבצ'ק שחזר אף להראב"ד שפוטר בזרעונים כמו שביארו

הפוסקים הטעם משום שהוציא בעצמו או שנתכוין להרויח, אבל בצ'ק שחזר חייב לשלם לו ההוצאות, דכאן לא הוציא הוא עצמו, וגם לא הוציא כדי להרויח אלא כדי לגבות את חובו, [ויש להוסיף דשם יש שקונים הזרעונים לרפואה כמש"כ שם הראשונים, וכן בשידוכים יש שאינם מזמינים חזנים וכדו', משא"כ כאן אין לו דרך אחרת], והוסיף בפתחי חשן דכן הוא מנהג המדינה ועל דעת כן נתן לו הצ'ק שיפקידנו ואם יחזור יגבה הוצאותיו, ולכאור ביאור הדבר דמכאן מנהג המדינה הוי כאילו פירש כן להדיא שיכול להוציא הוצאות, והרי הוא חייב על מה שעשה על פיו.

וכן שמעתי מהגר"נ נוסביום שליט"א (בשיעורו ביום עיון לעניני צ'קים, ירושלים כו תשרי תשס"ז) שיש לחייב באופן זה עפ"י הגרעק"א הנ"ל דחייב במוציא על פיו לכר"ע, וכן ראיתי להגר"י זילברשטיין שליט"א בתשו' הנדפסת בספר עלינו לשבח (ח"א בראשית, בחלק השו"ת סי' טו) שהביא דברי הרמ"א הנ"ל בדין לך ואני אבוא אחריך, וכתב: "לפי זה נראה לנו שהוא הדין במקרה דנו מאחר והלוה מסר צ'ק לגבייה, הרי זה כאילו אמר לו לך מסור את הצ'ק לגבייה, ומאחר והוא מסר את הצ'ק לגבייה עפ"י דברי הלוה חייב הוא לשלם לו את הוצאות הגבייה".

והביאור בזה דאף שלא אמר לו בפירוש מ"מ כיון שאין לו אלא דרך זו לגבות הצ'ק ע"י הפקדה בבנק הוי כאמירה בפירוש וכמש"כ בנתיב"מ (סי' רלב סק"י) דכל היכי שידע שכן הוא הוי כאמירה

יש כיסוי כיון דבסתמא כן הוא, ורק בצ'ק בארה"ב יש לצדד כן וראה בהערה 31], ונראה שיש לחייבו גם משום דכיון שנהוג לשלם הוצאות הוי כהתחייבות לכך, וכן משום דהוי בגרמא השכיח, וכמו"כ חיובים אלו הם אף להסוברים דהצ'ק כהוראה בעלמא³².

אופני החיוב באופן הנ"ל להסוברים דחייבו מדינא כיון שהוציא על פיו ח. לדעת הסוברים דטעם החיוב בלך ואני אבוא אחרך הוא מ"דין גרמי" דמוציא הוצאות על פיו³³, נמצא דכששמעון נתן צ'ק ללוי וחזר הצ'ק, חייב לשלם מדינא בכל אחד מהאופנים דלהלן:

א) לא מיבעיא באופן שהחותם יודע בבירור שאם אין כסף בחשבונו הצ'ק יוחזר, שאין לו אשראי בבנק, או בבנק שאינו נותן שום אשראי דבזה ודאי חייב דמיד כשנתן הצ'ק כבר לא היה כיסוי לצ'ק³⁴, אלא אף כשחשב שיש כיסוי ולמעשה לא היה כיסוי לצ'ק חייב לשלם שהיה לו לברוק ולוודא שיש כיסוי³⁵.

אין לך גרמא השכיח גדולה מזו, ויש בזה תקנה גדולה לטובת הרבים לקנוס לאלו שאינם זהירים בכספי אחרים, שלפעמים בחזרת צ'ק נגרם למקבל הצ'ק הפסד גדול מאד כדיבוראר להלן שלפעמים חוזר לו צ'קים אחרים שנתן כנגד צ'ק זה או הוראות קבע וכדו', ויש שנגרם לו להיות מוגבל מלנהל חשבון בבנק, ולכן יש מקום גדול לנהוג עפ"י דברי הערוך השולחן, וכאמור לעיל הע' 27 מצינו להמנח"י בתשו' שהביא דברי הערוה"ש כסניף ע"ש. ויש להוסיף עוד דנראה פשוט דחייב זה דגרמי שהוציא על פיו בהפקדת הצ'ק, הוא אף להסוברים דהצ'ק נידון כהוראה בעלמא כנ"ל פרק א סעיף ה, דמ"מ כיון שנתן לו צ'ק ויודע שילך להפקידו בבנק, הרי עשה על פיו, וכשחזר הצ'ק גרם לו הפסד. 33 כנ"ל הע' 20-21 בדעת הרבה פוסקים דכשאמר לו להוציא חייב לכוי"ע.

34 דהיינו כגון בצ'ק של בנק הדואר שידוע שאם חסר שקל אחד מהסכום, הצ'ק יוחזר, וכן במי שאין לו אשראי כלל בבנק, שעפ"י רוב הבנק מחזיר את הצ'קים כשאין כיסוי, וביחוד לאור הנהלה החדש שלא לכבד צ'ק במצב של חובה ללקוח שלא הוקצה לו מסגרת אשראי, דבכה"ג פשוט דחייב לשלם, שכיון שידוע שאין כיסוי והצ'ק יוחזר, א"כ הרי הנזק בא מיד וע"י עצמו שנתן לו צ'ק שעומד לחזור, וכ"כ בפת"ח (הלואה שם).

35 כ"כ הגר"י סילמן שליט"א בקובץ הישר והטוב לח"י עמ' סה): "נראה שכל שלא טרח בצורה

בפירוש, וראה בשו"ת עין יצחק אבהע"ז (ח"א סי' סח אות כ) שכתב לחלק דבזרעוני גינה לא היה לו לסמוך עליו משא"כ בשידוכים כיון שכו"ע עושים כן נחשב כמוציא על פיה ובוזה ביאר דעת הר"מ והשו"ע שמחייב בשידוכים ע"ש, ולפי"ז כש"כ בנידו"ד נחשב כמוציא על פיו וכע"ז הבאנו לעיל הע' 20 מדברי המקנה ע"ש. 31 הנה בשו"ת קנין תורה (ח"ז סי' קיג) לאחר שהביא דברי הפוסקים הנ"ל בהע' 20-21 מסיק: "לפי"ז יש ללמוד כיון דשכיח מאד מוציא צ'ק ללא כיסוי כידוע היה להמקבלו לחקור אם יש כיסוי או לא, אלא ודאי שלא חש להוצאות מועטות כאלו לעשות חקירה מקודם ואין לחייב את הכותב בהוצאות אלו", ודבריו צ"ע דכיון שנחשב כאומר לו בפירוש למאי יש לו לחקור פעם נוספת, ולדבריו גם בשידוכים נימא שהיה לו לשואל פעם נוספת אם עדיין מסכמת להשדוך וע"כ דכיון שכן הוא המנהג וכ"ז שלא הודיעה לו אחרת הוי כמוציא על פיה, וה"נ בנידו"ד, ואולי דבריו שייכים בצ'ק בארה"ב שנהוג שם יותר לברר בבנק קודם ההפקדה אם יש כיסוי, ובוזה י"ל דלא חשיב כלל שגרם לו היזק שהיה לו לברר וצ"ע]. 32 והיינו דאף אם נרצה לצדד ולחלק דלא נחשב ממש כמוציא על פיו כיון שלא אמר לו מפורש, מ"מ הרי לגבי תשלום העמלה הבסיסית נהגו שגובים אותה מבעל הצ'ק, וא"כ הוי כהתחייבות לשלם היזק דגרמא דכל הנוטל ונותן צ'ק עוסק אדעתא דהכי וכנ"ל מדברי הפתחי חשן, וכמו"כ למש"כ הערוה"ש הנ"ל דמוטל על ביי"ד לקנוס בגרמא השכיח, ה"נ

(ב) וכן באופן שנתן צ'ק מאוחר ושכח להפקיד כסף בבנק בתאריך הפרעון, או שחשב שעד התאריך של גביית הצ'ק יפקיד כסף כנגד הצ'ק, והתאמץ להשיג כסף ולא הצליח לבסוף ולא התאפשר לו להשיג כסף ביומו, ואף כשכבר הלך להפקיד כסף אך טעה במספר החשבון וכדו' והכסף לא הופקד בבנק.³⁶

(ג) וה"ה כשיש לו אשראי בבנק וכבר משך כספים יותר מתקרת האשראי אף שבדרך כלל הבנק מאשר לו חריגה מסכום האשראי, או שאין לו אשראי כלל והבנק בכל זאת כיבד את הצ'קים שלו גם כשלא היה כיסוי מספיק, ועכשיו הבנק החליט להחזיר את הצ'ק, מ"מ חייב.³⁷

(ד) וכן כשהוגבל חשבונו בבנק, או שהחשבון חדל מלפעול מאיזו סיבה והיה סיפק בידו להודיע למקבל שלא להציג הצ'ק לגבייה.³⁸

[וע"ש שהוסיף דבאופן שהיה ידוע וברור שיגיע לו כסף ביומו ולבסוף נאנס ולא קיבלו אז יש מקום לפוטרו, וכן באופן שהפקיד הכסף ועובד הבנק עשה טעות ולא רשם את ההפקדה וכדו' דבזה יש מקום לפוטרו אך יכול לחבוע את הפקיד העובד בבנק].

37 דגם בזה נמצא שלא עשה את המוטל עליו, ואף שקורה לפעמים שהבנק מכבד צ'קים שלו גם כשחשבונו ביתרת חובה יותר מתקרת האשראי, או שאין לו כלל אשראי ומ"מ הבנק מכבד את הצ'קים שלו, מ"מ אין זה סיבה לפוטרו, שכן נתינת הצ'ק שלו כמוה כאמירה לך והפקד את הצ'ק, ואני אעשה כל מה שצריך כדי שהצ'ק לא יחזור, וכאן הרי לא עשה שום פעולה שהצ'ק לא יחזור, אלא סמך על טוב לבו של מנהל הבנק שנותן לו אשראי מעצמו, אך אין לו שום התחייבות מהבנק על נתינת האשראי, ונמצא שלא עשה את המוטל עליו כדי שהצ'ק לא יחזור.

38 והיינו שבהצטרף מספר מסויים של חזרת צ'קים, הבנק מגביל את חשבונו, ואין אפשרות לעשות שום פעולה בבנק, וכיון שזה נגרם באשמתו, גם זה הוא בכלל גרמי, ואף באופן שבעת נתינת הצ'ק עדיין לא הוגבל חשבונו, מ"מ מיד בהיודע לו העובדה שהבנק הגביל את החשבון, היה מוטל עליו להודיע למקבל הצ'ק שלא יפקיד את הצ'ק, כדי לא לגרום לו הפסדים, וכיון שלא עשה את המוטל עליו חייב, כי כללו של דבר, דאף שעכשיו ההפסד נגרם באופן של חוסר פעולה, ולא היה כאן מעשה

מדוקדקת אם יש כיסוי לצ'ק שניתן הרי זה מצידו ושלנות חמורה אף יותר מנידון הרמ"א בסי' קכט כשאומר למלה בטוח הוא או ממראה דינר לשולחני וחייב, וע"ש שמביא ביטוי מהגאון רבי יהודה שפירא זצ"ל (דו"כ חזו"א) שמי שחזר צ'ק שלו מחוסר כיסוי הרי הוא חצי גנב.

36 בפתחי חשן (הלואה שם) דאף אם השגת המעות כרוכה בטירחה יתירה, ואף באופן שצריך למכור חפצים כדי להשיג מעות, מוטל עליו לעשות כל פעולה כדי לעמוד בהתחייבותו ולהפקיד מעות בבנק ביום הפרעון, או לכה"פ עליו להודיע למקבל הצ'ק שלא יפקיד את הצ'ק כשקרויב לודאי שיוחזר, וכל שלא עשה את המוטל עליו, הריהו חייב מדין הנ"ל ד"לך ואני אבוא אחריך" וא"כ כש"כ בשכח להפקיד המעות בתאריך הפרעון או שהפקיד וטעה במספר החשבון וכדו' ולא נכנס הכסף למקום הנכון, וראה בקובץ הישר והטוב (ח"ו עמ' סה-ו) מהגר"י סילמן שכתב ג"כ להדיא דחייב בכל הני אופנים: "בשכח להכניס כסף לחשבון גם זה נראה לדעתי ושלנות שהרי היתה לו שהות מספקת לבדוק המצב בחשבון ולהפקיד בו כסף לפני מועד משיכת הצ'ק וכו', וכה"ג בנידו"ד אין אנו דנים לחייב אותו על אי הפקדת הכסף לחשבונו, אלא על נתינת הצ'ק וגרימת הנזק מעיקרא שניתן רק בתנאי שלא ישכח להפקיד הכסף לחשבון, וכן בהתאמץ להשיג כסף ולא הצליח גם לדעתי ושלנות חמורה וכו', וכן בהפקיד כסף רק שנעשתה טעות בציון מספר החשבון אם הטעות נעשתה ע"י המפקיד הרי זה ג"כ ושלנות והוא חייב".

בכל אלו חייב שמעון לשלם ללוי על העמלות שנגרמו עקב חזרת הצ'ק, [ודין הוצאות נוספות בנוסף לדמי העמלה הבסיסיים, וכן דין חיובו של ראובן על ההפסדים שגרם לשמעון וללוי בזה שבגרמתו חזר הצ'ק שנתן שמעון ללוי יבואר בסעיף יד-טו, ודין צ'ק שחזר מתוך אונס או שוגג בסעיף יב-יג, ואם כשחזר בעקבות ביטול הצ'ק ע"י החותם, יתבאר להלן סעיף כג-כד].

היה כיסוי ביום הפרעון והמקבל הפקידו לאחר זמן חייב בכל הנ"ל [ואופני פטור בזה]

ז. גם כששמעון דאג שיהא כיסוי ביום הפרעון של הצ'ק, אלא שלוי [או בא כוחו] הפקיד הצ'ק לאחר זמן שאז כבר לא היה כיסוי לצ'ק [שכבר נמשך הכסף ע"י שמעון או ע"י צ'קים אחרים שנתן], מ"מ חייב לשלם לו על הפעולות כנ"ל כיון שיש אפשרות להציג את הצ'ק לגבייה גם לאחר התאריך הנקוב בו³⁹, אמנם באופנים מסויימים יש לפטור את שמעון בעל הצ'ק כגון כשפנה לוי לעורך דין או להוצאה לפועל ללא היתר מבי"ד, או כששמעון אמר ללוי שקודם שמפקיד הצ'ק ישאל לו אם יש כיסוי בבנק על זה וכדו', וראה בהערה פרטי דינים בזה⁴⁰.

40 היינו דבאופנים אלו פטור מלשלם לו ההוצאות לכר"ע דאין לו לפנות לעורך דין או הוצאה לפועל ללא היתר מבי"ד וכ"כ בקובץ הישר והטוב (ח"ו עמ' טו-ז) מהגר"י סילמן שכתב כיון שאסור לפנות להוצל"פ ללא היתר מבי"ד א"כ כשפנה אליהם ללא היתר אינו משלם לו הוצאותיו [ורק כשפנה להוצל"פ בהיתר מבי"ד יכול לתבעו הוצאותיו], ויש להוסיף דכמו"כ באופן שאמר לו שישאל לו קודם ההפקדה אם יש כיסוי, הרי כשהפקיד ללא רשותו נמצא שעשה על דעת עצמו וכ"כ במשפטי התורה (ח"א סי' עד), וע"ש שהוסיף דבאופן זה שאמר לו שישאל לו אם יש כיסוי מ"מ אם לוי מסר הצ'ק ליהודה חייב שמעון בעל הצ'ק כי נחשב שמעון כאומר ליהודה שיכול להוציא לגבות הצ'ק, ולכן אף שלגבי לוי שמעון פטור אבל כלפי יהודה הוא חייב כיון שלא הגביל הצ'ק למוטב בלבד נחשב כאומר לו מפורש שיוציא, וכנראה דס"ל דאף ששמעון סיכם עם לוי שישאלנו לפני ההפקדה מ"מ אם לא אמר לו בפירוש שגם כשימסרנו ליהודה יזהיר אותו שישאלנו לפני ההפקדה הרי כהסכמה שיוכל להפקיד בלא לשואלו, אמנם יש לדון בזה די"ל דכיון שהזהיר ללוי הוי כאומר לו שגם אם ימסור ליהודה יזהירו שלא יפקיד בלא לברר אצלו קודם וצ"ע, [אמנם מש"כ שם דבאופן שלוי ידע שלשמעון אין כיסוי להצ'ק

הזק, אין זה סיבה לפטור, כי מעשה ההזק הוא בזה שהלה פועל על פיו, וכל שלא עיכב מהמקבל מלפעול על פיו, הריהו בכלל מוציא על פיו, שנתבאר לעיל להסכמת הפוסקים דחייב בזה לכר"ע. ופשוט דדינים אלו אמורים אף לדעת הסוברים דהצ'ק הוא כהוראה בעלמא, מ"מ אף לדידהו פשוט שכיון שהמסחר בצ'ק נהוג בין בני אדם, הרי זה כמוציא על פיו, דפשוט דכשעושה על פיו אף כשנאמר לו בעל פה להוציא הוצאות, כל שחבירו פעל על פיו חייב, וה"נ בזה.

39 כן נראה, וכן שמעתי מהגר"מ שפרן שליט"א דאף שיש לומר שהרי עשה את המוטל עליו והפקיד כסף ביום הפרעון, מ"מ דבר ידוע הוא שלפעמים מציגים את הצ'ק מאוחר יותר, ועפ"י הנוהל הבנקאי זמן הצגת הצ'ק לגבייה הוא עד ו' חדשים מהתאריך הנקוב בצ'ק וכנ"ל פרק יב סעיף לא, והוי כאומר לו לך למקום פלוני באיזה יום מן הימים ואני אבוא אחריו, ועיקר התאריך הוא שלא יציג הצ'ק לבנק קודם תאריך זה, ולכן כיון שבעל החשבון משך את הכסף מהבנק טרם שנגבה צ'ק זה, הרי גרם נזק למקבל הצ'ק, [ואף שנתבאר לעיל פרק יב הע' 95 שעל מקבל הצ'ק מוטל להפקיד הצ'ק בסמוך לתאריך כדי לא לגרום לבעל החשבון שיחזרו לו צ'קים, כי קשה לעקוב על תנועות הצ'קים אם כבר נגבו או לא, ומ"מ אין זה סיבה לפטור את בעל הצ'ק מחיובו].

סמך שיהא כיסוי ע"י צ'ק של אחר, ע"י שלווחו להפקיד בבנק, כשיש כיסוי חלקי

י. אם שמעון הפקיד בחשבונו צ'ק שקיבל מראובן, כדי שבאמצעות זה יהא כיסוי לצ'ק שלו שנתן ללוי, וחזר הצ'ק של ראובן, ובעקבות זאת החזיר הבנק גם הצ'ק שלו, אף באופן זה נראה שיש לחייבו שהיה לו להפקיד מזומן או להפקיד צ'ק כמה ימים קודם כדי שיהא ברור שהצ'ק שלו יכובד בבנק⁴¹, [ויש שרצו לפקפק בזה והנראה כמ"ש"כ וראה בהערה⁴²], וכן באופנים נוספים שיכול לומר שחשב שהצ'ק לא יחזור, כגון כששלח שליח להפקיד כסף בבנק והשליח פשע ולא הכניס הכסף בבנק, או בעובדא שנתן עשר צ'קים של מאה לאותו תאריך פרעון ובבנק היה רק סכום של תשע מאות, דנמצא שבכל צ'ק

ואפ"ה הציג הצ'ק לגבייה פטור שמעון מלשלם, זה אינו דיתכן שיש לו זכות משיכת אשראי ולא נחשב שלי עשה ע"ד עצמו].

41 כן שמעתי מהגר"מ שפן שליט"א דאף שעשה פעולה לדאוג לכיסוי הצ'ק ע"י שהפקיד הצ'ק של ראובן, אבל מכיון שלא עשה זאת בשלימות שהיה לו לחוש שהצ'ק של ראובן יחזור ולהפקיד מזומנים שהרי שכח שצ'קים חוזרים, א"כ עדיין נחשב בזה כלך ואני אבוא אחריו ולא בא, והרי זה כאומר לחבירו לך ואני אבא אחריו, ושלח שליח אחריו והשליח פשע ולא הלך, דאף שעשה פעולה למילוי התחייבותו, מ"מ אנו מייחסים את פשיעת השליח כאילו הוא בעצמו פשע, וה"נ אף שסמך על הצ'ק של ראובן, לא יצא בזה וחייב לשלם, וסייעתא לזה הראני הג"ר שלמה זלמן מרק בשו"ת מהרי"ל דיסקין (פסקים סי' רכב) שכתב ד"ל: "אחד שבר פועל ללכת למקום פלוני, ובתוך כך לא הוצרך לזה, ושלח אחד להחזירו, ופשע השליח השני, פסקתי דמ"מ צריך לשלם ומה לי ולאנסך שפשע כך אני עשיתי עפ"י ציוויך" וכו', ואין לומר דשאני התם שחייבו לשלם לו הוא מדין פועל משא"כ כשחייבו מדינא דגרמי, דגם שם חייבו הוא מדין גרמי לחוד דהא בעת ששלח שליח לבטל פעולתו הוי כביטול פסיקת הפעולה, וכל שהפועל עדיין לא התחיל במלאכתו יכול הבעלים לחזור בו, אמנם הגר"מ שפן העיר דיש לדחות דמירי התם שכבר התחיל הפועל במלאכתו וכמבואר שם ששלח שליח להחזירו, משמע שכבר התחיל והוצרך להחזירו, אמנם רהיטות הענין אינו מוכח דמירי דוקא באופן זה, ועכ"פ לדינא בלא"ה חייב בנידוד כנ"ל דהיה לו לדאוג בשלימות.

שור"ר בקובץ הישר והטוב (ח"ו עמ' סו) מהגר"י סילמן שכתב ג"כ לחייב באופן זה: "מכיון שהיום די מצוי התופעה הזו של החזרות צ'קים באין כיסוי מספיק, אי אפשר להסתמך על הפקדת צ'ק של אחר אלא צריך לבדוק שהצ'ק אכן כובד ואם הוא לא עשה כן הרי זו רשלנות והוא חייב" [וראה להלן סעיפים טו-יח אם יש מקום לחייב את ראובן על גרמת ההפסדים שנגרם לשמעון וללוי במעגל שני ובגרמות נוספות], וע"ש בקובץ הנ"ל שהוסיף דבאופן שקיבל צ'ק מאחד שהוא מכירו כנאמן ויודע שמעולם לא חזרו לו צ'קים ככה"ג יש מקום לפטרו.

42 יש שהעירוני בדיון זה שיש לצדד לפטור את שמעון, דכיון שנהגו העולם להפקיד צ'קים כדי לכסות באמצעותם צ'קים אחרים, וכשנתן שמעון את הצ'ק ללוי, יש בזה משום הסכמה שבעת הפרעון יתכן שפעולת הכיסוי לצ'ק יהא באמצעות צ'ק של אחר, וא"כ שמעון עשה המוטל עליו ויותר מזה אין לדרוש ממנו, וכשחזר הצ'ק של ראובן לא נחשב שהוא גרם ללוי ההוצאות, אמנם כאמור לעיל הבאנו מדברי המהרי"ל דיסקין דכל דבר שמוטל עליו לעשותו ושלח אחר לא נחשב שהוא עשאו, אף שמצוי ונהוג לשלוח שליח למסור הודעה לחבירו, וע"כ דלא סגי בזה וכדי לצאת מידי חשש יש לו לקיים הדבר בעצמו, ואף שכתבנו די"ל דהתם שאני שהוא פועל שלו מ"מ יסוד זה מצינו דשליחות לא חשיב כעשאו בעצמו וכיון שסו"ס הוציא עפ"י ציווי חייב לשלם לו ע"ז, וה"נ בנידוד היה מוטל עליו להפקיד מזומן או להפקיד הצ'ק כמה ימים קודם באופן שביום הפרעון ודאי יהא כיסוי מספיק להצ'ק שנתן ללוי.

לא הוי ברי הויקא שיתכן שזה יוכנס כשעדיין יהא כיסוי, מ"מ יש לחייב את בעל החשבון⁴³, [וראה להלן סעיף לח בדין חיובו של השליח שעבד בשכר או בחינם בהפסדיו של בעל החשבון].

החיוב באופנים הנ"ל הוא אף להסוברים שהוא מקנסא דגרמי

יא. גם לדעת הסוברים דהחיוב ב "לך ואני אבוא אחריו" הוא משום קנסא דגרמי כנ"ל סעיף ה, ג"כ חייב כשחזר הצ'ק באחד מהאופנים שבסעיפים הקודמים, כיון שבאופנים אלו שכיח שהצ'ק יחזור, ובכה"ג קנסוהו בדינא דגרמי וחייב לשלם על גרמות ההיזק⁴⁴, ואף כשלא היה ברור שהצ'ק יחזור, כגון באופנים הנ"ל ששמעון הפקיד כסף ביום הפרעון ולוי נתאחר מלגבות הצ'ק, וכן כששמעון הפקיד בחשבונו צ'ק שקיבל מראובן, וחזר הצ'ק שהפקיד ובעקבות זאת החזיר הבנק גם הצ'ק שלו⁴⁵, [ובאופנים נוספים כגון זה⁴⁶], מ"מ חייב לשלם דנחשב כהיזק בגרמתו וקנסוהו, וראה בהערה⁴⁷, [וראה בסעיפים הבאים הנפק"מ בין הטעמים באופנים מסויימים].

אשראי מוקצב, וכן מש"כ לעיל באופן שיש לו אשראי מוקצב אלא שהבנק מכבד תמיד את הצ'קים שלו גם כשחגר מסכום האשראי, דבכה"ג הרי חשב לתומו שגם במקרה הנוכחי הצ'ק יכובד, אלא שלמעשה נתברר שפקיד הבנק החליט במקרה זה לא לכבד את הצ'ק, מ"מ חייב גם באופנים אלו וכדבסמוך.

47 דאף שהיה לו סיבה מספקת לחשוב שהצ'ק יכובד, ולכא' אינו ברי הויקא, כ"כ לעיל דמוכח מהפוסקים דלהסוברים דקנסא הוא חייב אף בגרמא בעלמא באופן שהוא שכיח, וא"כ ה"נ נחשב עכ"פ כגרמא דלא היה לו לסמוך שמסתמא הבנק יכבד הצ'ק, וכן כשהפקיד צ'ק של חבריו לא היה לו לסמוך ע"ז אלא היה צריך להפקיד מזומן, או להפקיד הצ'ק כמה ימים קודם, וכן כשהמקבל הפקיד הצ'ק לאחר הזמן, ג"כ עליו לדאוג כל הזמן לכיסוי הצ'ק, דמוטל עליו להביא לידי מצב ודאי שהצ'ק יכובד, ונמצא דמצד חוסר פעולתו שהיה ראוי לו לפעול נחשב כגורם היזק גמור, אלא שיתכן שהבנק היה מונע את ההיזק אם היה מכבד את הצ'ק, ומ"מ הוא ודאי נחשב כגורם היזק, וכיון דהוי לכה"פ כגרמא וזה שכיח, קנסוהו בזה, וכנ"ל הע' 27 מדברי הפוסקים בזה.

43 כן שמעתי מהגר"מ שפרן שליט"א, והביאור בזה על פי יסודו הנ"ל דאף שעשה פעולה לדאוג לכיסוי הצ'ק מ"מ מכיון שלא עשה זאת בשלימות שהיה לו לחוש שהשליח לא ילך לבנק, דעל בעל הצ'ק להבטיח הענין בשלימות ובבטחון גמור שיהא כיסוי לצ'ק שלו ולא יחזור מהבנק, וכ"ז שלא עשה בשלימות עדיין נחשב שגורם לחבירו להוציא הוצאות על פיו.

44 דהן כשבשעת נתינת הצ'ק כבר לא היה כיסוי, והן כשהיה כיסוי ואח"כ נמשך הכסף, או שנוכח שאינו משיג כסף להפקיד בבנק, וכש"כ כשמשיך יותר מחקרת האשראי או שחשבונו הוגבל, הרי ידע שהצ'ק יחזור, וכיון ששכיח מקרים כאלו, יש בזה משום דינא דגרמי, וכמשנ"ת לעיל הע' 27 דהסכמת הפוסקים דאף במה שלא מצינו בחז"ל, מ"מ כל היזק השכיח יש בזה משום קנסא דגרמי.

45 דאף שהיה לו מקום לחשוב שהצ'ק של חבריו שהופקד לצורך כיסוי צ'ק זה יכובד מ"מ כיון שאנו מייחסים את פשיעת השליח כאילו הוא פשע וכנ"ל בהע' 42, חייב, דלא היה לו לסמוך על אחרים, ונמצא דלמעשה לא עשה פעולה מספקת לכיסוי הצ'ק.

46 כגון במה שכתבנו לעיל הע' 37 באופן שהבנק מכבד תמיד את הצ'קים שלו אף כשאין לו

הנפק"מ בטעמי החיוב כשהוחזר באופן של שוגג דבקנסא פטור

יב. כל זה באופנים הנ"ל שלא עשה פעולה מספקת כדי שהבנק יכבד את הצ'ק דאז נחשב כגרמי במזיד, אבל באופן שהיה שוגג בגרמת חזרת הצ'ק, כגון שמטעה בחישוביו והיה סבור לפי חשבונו שיש כיסוי מספיק להצ'ק⁴⁸, או שמטעה בהתאריך שנכתב ע"ג הצ'ק בחשבו שזמן פרעון הצ'ק מאוחר יותר⁴⁹, בזה הדין חלוק דלהסוכרים דחיובו מדינא דגרמי, חייב לשלם גם באופנים אלו⁵⁰, ולהסוכרים דחיובו מקנסא דגרמי, פטור מלשלם באופן שהיה שוגג, ומספק יועיל תפיסה⁵¹.

נפק"מ נוספת כשהוחזר מחמת אונס

יג. וכן באופן שהיה לו אונס מסויים שלא התאפשר לו להפקיד כסף בבנק⁵², תלוי בשני השיטות דלעיל דאם חיובו מדינא חייב, ואם חיובו מקנסא פטור וכאמור מספק נראה דיועיל תפיסה⁵³, [וכן באונס ממון⁵⁴ מהני תפיסה וראה בהערה⁵⁵], אולם באונס גמור

שהיה בשוגג, וראה בזה בציון במשפט (אות ד) שהארץ בזה ורצה להוכיח מדברי השו"ע בסי' רלב (סכ"א) דפטור בשוגג אף אם גרמי הוא מדינא, ומסיק דשא"ה דהשו"ע לשי' דבעינן כוונה להזיק, ואנן לא קי"ל דבעינן כוונה להזיק ע"ש. 51 כן נקט הש"ך בסי' שפו (סק"ו) דלפ"מ שהעלה דגרמי אינו אלא קנסא, פטור באופן שהיה שוגג, [ואף דבתוס' בב"ב כב, ב כתב לצדד שאף בשוגג קנסו אטו מזיד, לא קי"ל כן], ולמעשה כיון שיש פוטרים בזה יוכל לומר קים לי כהני דיעות, ומאידך אם תפס שכנגדו יוכל לומר קים לי כהמחייבים.

52 והיינו שהיה לו אונס אישי שהיה טרוד וכדו' וכאה דתשו' הרמ"א שהוצרך לישאר בעירו ולכן לא בא אחריי, או שלא התאפשר לו בשום אופן להשיג מעות לכיסוי הצ'ק.

53 כמשנ"ת לעיל הע' 21 מתשו' הרמ"א שחייב אף באופן שנתעכב מלבוא באונס שהיה מחייב לישאר בעירו להצלת רבים ומ"מ הוי כמציל עצמו בממון חבריו, משא"כ אם חיובו משום קנס ודאי דפטור ככה"ג דאף בשוגג פטור וכנ"ל, וכאמור לעיל הע' 22 לדעת הישועות ישראל אף להמחייבים מדינא מ"מ באונס מיפטר מלשלם, ומ"מ מסיק דהוי ספיקא דדינא ויועיל תפיסה ע"ש.

54 דלעיל מש"כ שהיה אונס היינו כשהיה אנוס במה שלא הפקיד כסף בבנק, וכאן הנידון שהיה כסף בבנק ומשום איהו אונס ממון הוכרח למשוך

48 בפתחי חשן נזיקין (הע' סג) כתב דבאופן כזה נחשב כשוגג, ונראה דעדיף מהאופן שהובא לעיל שהפקיד צ'ק של חבריו וחזר הצ'ק, דשא"ה שלא היה לו לסמוך על אחר אלא להפקיד מזומן, אבל כאן הרי הפקיד מזומן או שבדק בבנק וראה שיש מזומן לכיסוי הצ'ק, אלא שטעה בחשבונו וחשב שהסכום מספיק ולבסוף נתברר שלא הספיק הסכום, ונמצא שלא היה לו מה לעשות יותר מכך ושפיר נחשב בזה כשוגג, ומ"מ הדבר מסור לדיינים לדון בכל מקרה לגופו אם נחשב כשוגג, [וגדר שוגג עמש"כ החזו"א (ב"ק סי' ה סק"ג) דכל שהוא כעין רוח שאינה מצויה פטור, וכל שהוא כעין רוח מצויה חייב ע"ש].

49 לכאור' לפי הנ"ל גם זה נחשב לשוגג, ואף שברך כלל כותבים על השובר שבפנקס הצ'קים את התאריך, מ"מ לפעמים שוכחים מלכותבו או שטעה בהזמן שכתב בשובר, או שנתן הצ'ק ללא תאריך ואח"כ סיכם עם המקבל על זמן הפרעון ולא ציין זאת בשובר, ולכן באופן זה שיש סיבה לטעותו פטור, אבל באופן שלא בדק כראוי לאדם אחראי רגיל חשיב פשיעה.

50 בפת"ח הנ"ל דן אם יש לחייב באופן זה ומסיק דנראה יותר שחייב, דרק כשהניזק לא היה לו להוציא הוצאות פטורו, אבל כאן שברור שהמקבל היה צריך להפקיד הצ'ק, א"כ נחשב כגרמי מה שהוציא על פיו, וכן הוא סתימת הפוסקים דלהסוכרים שגרמי הוא חיוב מדינא, חייב גם באופן

כגון כשיש לו אשראי בבנק אלא שהבנק החליט לפתע שאינו מעניק לו יותר אשראי⁵⁶, או באונס חולי וכדו', נראה דלא יועיל תפיסה⁵⁷, לדיון נוסף בזה ראה בהערה⁵⁸.

ועכ"פ באונס גמור לכאור' לא יועיל תפיסה, וראה עוד בזה בהערה הבאה.

58 הנה לדעת הרמב"ן דגרמי הוי כאדם המזיק, חייב גם באופן של אונס, [בשורף שטרות, משא"כ בגרמי בדיבור, עי' רמב"ן בדינא דגרמי], וכן"ל בהע' 16 דאדם מועד לעולם, ולפי"ז לכאור' חייב אף באונס כזה [זולת באונס גמור, ואף דהרמב"ן מחייב בכל מזיק באונס גמור ורק במזיק ברשות פוטר כמבואר ברמב"ן ב"מ פג, ב, בנידוד"ל י"ל דחשיב כמזיק ברשות כיון שמותר לו ליקח סיכון בכה"ג, וראה לזה מדין מראה דינר לשולחני בחינים], ולהסוכרים דקנסא הוא פשוט דפטור בזה דאף בשוגג או באונס שאינו גמור נקט הש"ך דלא קנסו, ולהסוכרים דחייבו הוי מדינא משום דבא מיד או בגוף הממון, או דברי הויקא, יל"ע באופן של אונס כהנ"ל אם נחשב כגרמי, דעפ"י רוב באונס אי"ז ברי הויקא ולהסוכרים דבעינן שיהא ברי הויקא פטור, אמנם להסוכרים דא"צ ברי הויקא לכאור' יל"ע אם יועיל בזה תפיסה לטעון קים לי כהרמב"ן או דבאונס כזה גרע ולא מהני קים לי וכדמשמע מתשו' הרמ"א סי' פו הנ"ל שפוטר באונס ונתבאר לעיל דצ"ל דמייני באונס גמור, וכ"מ במהרש"ל (פרק הגזול קמא סי' מז) דבכ"ג גרמי באונס פטור, וראה בפת"ח הלואה (פ"ב הע' ק) שכתב דכשהיה אנוס משום חולי וכדו', ומשום כך לא התאפשר לו לדאוג לכיסוי הצ'ק או להודיעו שלא יפקיד הצ'ק פטור, ואולי לא נחתו הני אחרונים לדין קים לי כדעת הרמב"ן וצ"ע, [אמנם מש"כ דגם כשלא היה לו שום אפשרות להשיג מעות חשיב אונס, לכאור' בזה הדין כנ"ל הע' 52-53 דנחשב כאונס שאינו גמור ותליא בשני השיטות ויועיל בזה תפיסה].

עוד יש לציין דנטל ההוכחה לברר אם היה אונס או לא מוטל על בעל הצ'ק שהוא המזיק, וכמש"כ בחזו"א (ב"ק סוף סי' ז) דכשטוען המזיק ליפטר בטענת אונס עליו להוכיח שהיה אונס ע"ש, וראה בזה בזכרון צבי (ח"ג) שכתב דהפני יהושע חולק בזה ואין להוציא ממון נגד סברת הפנ"י, אך אם נאמר כמש"כ לעיל דבצ'ק הוי כקיבל עליו תשלומי גרמא י"ל דהוי כקיבל עליו לברר דאל"כ

את כל הכסף ועי"כ חזר הצ'ק, או שהיה לו הפסד כספי גדול אם היה צריך לדאוג לכיסוי הצ'ק או שהיה לו כסף מזומן להכניס והיה צריך לו הכסף לינצל מהפסד, ויש לציין דגדר אונס ממון היינו סוג אונס מיוחד של הפסד כספי שאינו נכלל בדעת בני אדם, אבל פשוט דהוצאה כספית רגילה כגון שצריך ליסע באוטובוס או במונית להגיע לבנק להפקיד הכסף וכיו"ב, זה לא נחשב אונס ממון, וכן שמעתי מהגר"מ שפרן שליט"א].

55 עמש"כ הגרעק"א (בהגהותיו לסי' שפ) לדון אם אונס דממון חשיב אונס גמור בדינא דגרמי או לא ע"ש, אמנם לפי"ד הרמ"א והבית מאיר הנ"ל בהע' 21 פשוט דאונס ממון לא מיפטר עכ"פ בגרמי דמוציא על פיו, [ובשאר גרמי יתכן דקיל יותר וכן"ל הע' 23], ובישועות ישראל (סי' יד סק"ה) כתב דאונס ממון פוטר מחיוב גרמי [וע"ש שם שפוטר אף באופן שהתחייב לו בפירוש וצ"ע] וחולק על הרמ"א, אך למעשה מסיק דהוי ספיקא דדינא ויועיל תפיסה וכן"ל הע' 22.

56 באופן זה נראה דנחשב כאונס גמור, שהרי יש לו סיבה מספקת לסמך שהצ'ק לא יוחזר, ועדיף מהאופן שהובא לעיל שסמך על הפקדת הצ'ק של חבירו שנתבאר דזה לא נחשב פעולה מספקת, דשא"ה דכיון שסמך על חבירו והוא פשע נחשב כאילו הוא ג"כ פשע, משא"כ כשיש לו הסכם של אשראי עם הבנק, ומצב החשבון לא חרג ממסגרת האשראי הרי לא התחייב בעל הצ'ק יותר מזה, ועוד דבדרך כלל הבנק לא מרע אומנותו ואינו מיפר את סיכומיו עם הלקוח, אלא שהבנק החליט לפתע לבטל את ההסכם איתו מסיבה שאינה תלויה בו כלל, ונמצא שאין זה באשמתו ולא הו"ל לאסוקי אדעתא שיהיה כן, ושפיר נחשב כאונס.

57 ראה משנ"ת לעיל הע' 23 מדברי הרמ"א בתשו' נוספת דפטור באונס וע"כ צ"ל דיש לחלק בין אונס גמור לאונס שאינו גמור, ולפי"ז באונס גמור לכאור' לא מהני תפיסה, דאף באונס שאינו גמור הוי ספיקא דדינא וכן"ל, והבאנו לעיל שם מדברי הישועות ישראל דאף בזה אין לחייב להמוחזק,

נפק"מ לחומרא כשמקבל הצ'ק נתן צ'קים לאחרים וחזרו [דבקנסא חייב]

יד. אמנם לפעמים יש נפק"מ לחומרא, דלהסוברים דחיובו מדינא פטור, ולהסוברים דחיובו מקנסא בגרמא השכיח חייב, כגון באופן שראובן נתן לשמעון צ'ק על סך אלף שקל, ושמעון הפקידו בבנק ונתן לאנשים אחרים חמש צ'קים שלו בסך מאתיים כל אחד, על סמך הצ'ק של ראובן⁵⁹, וחזר הצ'ק של ראובן, ובעקבות כך חזרו כל חמשת הצ'קים של שמעון, וחוייב שמעון בעמלות בנקאיות, הן על הפעולה של חזרת הצ'ק של ראובן, והן על פעולות חזרת הצ'קים שלו, והן על הפעולות שנגרמו אצל אלו שקיבלו הצ'קים ממנו⁶⁰, בזה נראה דכשראובן אמר לשמעון בפירוש שיכול לתת צ'קים משלו כנגד הצ'ק שלו, נחשב כגרמי על הכל וחייב לשלם לו כל ההוצאות שנגרם לו⁶¹, וכשלא

לעולם יוכל ליפטר ממנו נוכע"ז כתב החזו"א בסוגיא דפת"פ מצאתי ע"ש.

59 בין באופן שכבר היה לו הצ'ק של ראובן בשעה שכתב הצ'קים שלו על סמך הצ'ק של ראובן, ובין שכבר נתן מקודם צ'קים לתאריך מסויים, ועכשיו הפקיד הצ'ק של ראובן כדי שיהא כיסוי לצ'קים שלו, ואילו ידע שהצ'ק של ראובן יחזור, היה טורח להשיג צ'ק אחר, ועכשיו נמצא שראובן גרם לו הפסדים אלו.

60 והיינו שיש כאן שלש סוגי עמלות, א. עצם החזרת הצ'ק של ראובן, ב. חמשת העמלות שנעשו בחשבונו של שמעון בגין חזרת הצ'קים שלו, ג. העמלות שנעשו אצל אלו שקיבלו הצ'קים משמעון, והנה בעמלה זו השלישית כבר נתבאר לעיל ששמעון חייב עליהם כיון שלא היה לו לסמוך שהצ'קים שלו יכובדו ע"י הצ'ק של ראובן, אלא היה לו להפקיד מזומן וכנ"ל הע' 41 [אבל לא נתבאר אם ראובן חייב לשלם ע"י לשמעון וכדלהלן], והעמלה הראשונה של עצם החזרת הצ'ק של ראובן ודאי דראובן חייב לשלם וכנ"ל, והנידון כאן בחיובו של ראובן על העמלות שנעשו בחשבונו של שמעון וכן על החיוב שנגרם לשמעון לשלם לאלו שקיבלו ממנו הצ'קים, דלכאוי כשלא אמר לו ליתן צ'קים כנגד הצ'ק שלו, לא היה אלא כגרמא ע"י ראובן ואי"ז גרמי שהרי ראובן לא ציווה לו לכתוב חמש צ'קים נגד הצ'ק שלו, ומ"מ כיון ששכיח להיות כן דכן הוא דרך המסחר כיום א"כ חשיב כגרמא השכיח וכדלהלן, [נע"ע להלן בסעיף הבא אם ראובן נחשב כגרמא גם לגבי הפעולות שנעשו אצל מקבלי הצ'קים

משמעון לענין חיוב לצי"ש במקום שאין לשמעון לשלם].

61 דזה פשוט דכשאמר לו שיכול לכתוב צ'קים על סמך הצ'ק שלו, חייב ראובן הן בעמלות שנגבו מחשבונו של שמעון, והן בעמלות שנגבו מאלו שקיבלו הצ'קים משמעון ששמעון חוייב לשלם להם, דהרי זה כאומר לו לך למקום פלוני וחייב את עצמך בחיובים שונים, ואין זה נחשב כגורם דגורם או גרמא דגרמי, דכל סכום ההוצאות הוא בכלל מוציא על פיו, וכמבואר בתשו' הגר"ש איגר (סי' כג עמ' ריד בד"ה מיהו) שדן במי שנתן שט"ח למוכר "עפ"י הסרסור" ונפסד על ידו, ומתחילה כתב לרון דלא גרע משליש שהחזיר שט"ח למלוה שלא כדין שנחשב רק כגרמא בזה שגורם שהמלוה יגבה פעם שנית שלא כדין, אך לבסוף מסיק דכאן גרע: "דדוקא בשליש שהחזיר למלוה דבאמת לא נשתעבד הלואה מעכשיו עפ"י חזרת השטר, דאטו יש בכוחו לחייב את הלואה, אלא דמ"מ אחר זמן יהיה פסידא כשישלם והרי הנזק הזה לא נעשה מיד, משא"כ כשנתן הלואה באמת שט"ח ושעבד את עצמו, זהו גופיה היזק במה שנשתעבד, והיזק זה נעשה מיד כשחתם ומסר השטר" עי"ש, ומבואר מדבריו דאף שהסרסור אמר לו רק ליתן שטר התחייבות על עצמו חייב הסרסור במה שנתחייב על פיו, ועפ"י בנידו"ד פשוט דכל שאמר לו שיכול לעשות פעולות בבנק, הריהו מתחייב על פיו וההיזק מיד בשעת ההתחייבות, והעיריני לזה הג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א.

אמנם זה פשוט דדוקא כשברור שהצ'קים של שמעון חזרו בעקבות חזרת הצ'ק של ראובן, אבל כשבלא"ה חשבונו של שמעון במצב של חיובה,

אמר לו בפירוש כיון שאי"ז ברי הויקא הריהו כגרמא בעלמא שהרי לא אמר לו ליתן צ'קים כנגד הצ'ק שלו⁶², ולכן הדין חלוק דלהסוברים שבמוציא על פיו חיובו מקנסא כגרמא בדבר השכיח, א"כ ה"ה בזה יש לחייבו דזהו דבר השכיח⁶³, משא"כ להסוברים דחיובו מדינא דגרמי שהוציא על פיו, א"כ כגרמא זו חייב רק לצאת ידי שמים⁶⁴, וי"א דכיד בי"ד לקנסו בדבר השכיח⁶⁵.

חיובו של הראשון על הפעולות של השלישי כשאין אפשרות לגבות מהשני

פו. מה שנתבאר שראובן חייב לשמעון [מדין גרמי או גרמא] גם על הפעולות שנגרם אצל מקבלי הצ'קים ממנו, זהו דוקא באופן ששמעון חייב לשלם להם ההפסדים שנגרמו להם, דאז נחשב גם ראובן כגורם לו הוצאות אלו, אבל באופן ששמעון אינו חייב

לא נחשב כגרמי, אבל עכ"פ נחשב כגרמא ממש, דיסוד החיוב הוא שהוציא על פיו, ומה שאמר בפירוש זהו גרמי ומה שלא אמר בפירוש זהו גרמא, [וגדר גורם דגורם כגון בשולח את בעירה ביד חשו"ק ושרף שטר, דהמזיק הוא גרמי וגם הדבר הנזקק אינו רק גרמי, ובזה תליא בפלוג' הרמב"ן והפוסקים אם חייב בגורם דגורם, דלא מיבעיא להסוברים דגרמי קנסא הוא דודאי פטור בגורם דגורם וכמש"כ הש"ך (שפו סק"ד), אלא אף להסוברים דדינא הוא, מ"מ בגורם דגורם, אי"ז כגרמי אלא כגרמא, וכ"כ בקצוה"ח (שם סק"ג מתשו' מהר"ם), וכ"כ בבעה"ח (שער נא ח"ו ס"ח) בשם הראב"ד, ואף דהרמב"ן דינא דגרמי (אות מו) כתב דאף גורם דגורם חייב, מ"מ לא קיייל כן, וראה בנוכ"י (ח"א חו"מ סי' לו) שיכול לומר קים לי כהרמב"ן לחייב, ואכמ"ל דבנידוד"הו כגרמא ואי"ז גרמא הבאה מגרמי, וראה במשפטי התורה (ח"א סי' עד) שכתב דבכה"ג שנתן צ'קים אחרים על סמך הצ'ק שלו פטור הראשון דאי"ז אלא גרמא, אמנם הנראה כמש"כ דתליא בהג"ל דבטעם חיוב גרמי, וע"ש שכתב גי' דמ"מ בדיני שמים חייב. והגר"י סילמן בקובץ הג"ל כתב לפטור משום שאין זה ברי הויקא וגם משום שאי"ז רק גרמא ולא גרמי, ונראה דלגבי הטעם דגרמא הרי לדיעה זו בשכיח חייב אף בגרמא, ולגבי הטעם דלא הוי ברי הויקא נראה דכיום זהו כ"כ שכיח דודאי נחשב ככרי הויקא.

65 כן הוא דעת הערוך השולחן והו"ד לעיל הע' 27, ויעו"ש מש"כ משו"ת מנחת יצחק דעל בי"ד להחשיב דיעה זו כסניף לחייב לפעמים ע"ש.

יתכן שגם אילו לא חזר הצ'ק של ראובן היה הכנס מחזיר הצ'קים של שמעון, אין ראובן חייב לשלם. 62 דאף ששכיח לעשות כן מ"מ הוא לא ציווהו, ואף שאפש"ל דכשראובן נותן הצ'ק לשמעון הריהו כאומר לו: הפקד הצ'ק בבנק, ומשוך הכסף בשבילך בכל דרך מקובלת, וכיון שכך הוא מבנה השוק שנותנים צ'קים [וכן שאר פעולות בנקאיות] נגד צ'קים אחרים, הרי גם זה ככלל אמירתו, וכל שלא דאג ראובן שיהא כיסוי לצ'ק שלו, הרי גרם לכל ההפסדים שנגרמו לשמעון עצמו בחשבונו, אי"כ גם זה נכלל בההוצאות שגרם לו עקב אי מילוי התחייבותו, מ"מ למעשה לא נחשב שהוציא על פיו בפירוש שהרי יתכן שלא יוציא צ'קים נגד הצ'ק אלא ימשכנו במזומן או שישאיר הכסף בבנק וכדו' ולכן אי"ז אלא גרמא, וכן שמעתי מהגר"מ שפרן ומהגר"נ נוסברים שליט"א וכ"כ הגר"י סילמן בקובץ הישר והטוב (ח"ו עמ' 10).

63 והיינו דלדיעה זו כל גרמא באופן השכיח קנסוהו ונמצא דאף אם נאמר שפעולות אלו אינם אלא גרמא מ"מ הרי זה שכיח ביותר שכן הוא דרך המסחר בין בני אדם שמפקידים צ'קים ונותנים נגד זה צ'קים אחרים ושפיר יש לקנסו בזה, ונמצא שראובן חייב לשלם לשמעון הן על הפעולות שנגרם בחשבונו, והן על מה שגרם לו שחייב לשלם לאלו שקיבלו הצ'קים ממנו, ואף שאין ידוע מקודם כמה יגרם לו להוציא, אבל כיון שהדרך להוציא חייב אח"כ לפי"מ שהוציא.

64 כן נראה לכא"ו דזה לא נחשב כגרמא הבאה מגרמי, דכיון שאילו אמר לו בפירוש היה נחשב כגרמי, א"כ מה שלא אמר לו בפירוש אף שלכן

לא לו שקיבלו הצ'קים ממנו, כגון שהתנה בפירוש ליפטר מכל תשלום⁶⁶, באופן זה אין לחייב את ראובן לשלם לאלו שקיבלו הצ'קים משמעון, שכן הוא רק גרם לשמעון שיאמר להם להוציא הוצאות, וחייב ראובן רק לצאת ידי שמים⁶⁷, ובאופן של שוגג או אונס פטור⁶⁸, אולם אם ראובן אמר לשמעון שיכול לתת צ'קים נגד הצ'ק שלו ולומר להם שיכולים לסמוך שלא יוחזר, נמצא ששמעון פעל על פיו וגם שלח את האחרים שקיבלו הצ'ק לפעול על פיו א"כ ראובן חייב לשלם להם ההוצאות⁶⁹, [ודינים אלו שייכים גם לגבי השלישי והרביעי וכל הבאים אחריהם כל שאמר הראשון לומר לכולם שיכולים לסמוך על זה⁷⁰].

גרם נזקין נוספים כגון רבית, פעולות יקרות, תשלומי ויזה, ודין דמי ההפקדה השניה מז. לפעמים בחזרת צ'ק נגרמים הוצאות נוספות בנוסף לדמי הפעולות הבסיסיות בבנק⁷¹, כגון: דמי רבית שגובה הבנק עקב הגעת החשבון למצב של חובה⁷², וכן דמי העמלות הבנקאיות שגובים לפי תעריף יקר כשהחשבון במצב של חובה⁷³, וכן כשנגרם לו תשלום מיוחד על פעולות בויזה וכדו', בעקבות הגעת החשבון למצב של חובה עקב חזרת הצ'ק⁷⁴,

לכולם שיכולים ליתן צ'קים נגד הצ'ק שלו הוי כגרמי ידידה, ואם לא אמר תליא בפלוג' הפוסקים הנ"ל אם נחשב כגרמי על זה שקיבל ממנו הצ'ק, ועל האחרים ודאי דנחשב רק כגרמא.

71 דהיינו דבכל צ'ק שחזר ישנם כמה עמלות עיקריות, א. עמלת החזר הצ'ק, ב. דמי פעולות הרישום של הפקדת הצ'ק והחזרת הצ'ק, וראה משנ"ת בזה לעיל הע' 60, וכל אלו נגרמים לבעל החשבון באופן ישיר ע"י חזרת הצ'ק, והנידון לפנינו בסוגי חיובים נוספים וכדלהלן.

72 דמיד כשחזר הצ'ק של ראובן הרי לפעמים נעשה חשבונו של שמעון ביתרת חובה והבנק גובה ממנו רבית ויש לדון לחייבו דהוי כמזיק בגרמי וכדלהלן, וראה במהרשד"ם (ח"מ סי' קעט) בשותפין שלוו ברבית מגוי ושלח שותף אחד את השני שישלם החוב להגוי ולא שילם ובגין כך עלה הרבית מחמתו וכתב לחייב מדין גרמי ע"ש.

73 שכן על פעולה רגילה בבנק [כשהחשבון אינו במצב של חובה], התעריף הוא 1.20 ש"ח, ובמצב של חובה בדרך כלל התעריף הוא כפול, [ותלוי לפי ההסכם שבין הבנק ללקוח].

74 ולפעמים מסתכמים הוצאות אלו בסכומים נכבדים, כגון בארה"ב שעל כל פעולת גיהוץ בכרטיס האשראי כשאינן כיסוי, מחוייב החשבון בסכום של כשלושים דולר וכשעושה כעשרים

66 זה ודאי דמהני תנאי שיפטרנו מחיובי ההוצאות שייגרמו לו, ומהני מתורת מחילה.

67 דמה שנחשב כגורם ישיר זהו רק לגבי החיובים שנגרמו לשמעון, אבל אלו שקיבלו הצ'קים משמעון ופעלו על פי שמעון, הרי ראובן אינו נחשב לגביהם רק כמזיק בגרמא, שהוא גרם לשמעון שייקם בגרמי, ולכן אף למש"כ בפתחי חשן [נזיקין פ"ג הע' ז] דאף לדעת הרמב"ן שחייב בגורם דגורם אבל בגרמא דגרמי פטור ואפשר שאפילו בדיני שמים פטור, אמנם בנידו"ד נחשב כגרמא ידידה, [ובגדו"ד הפת"ח דגרמא דגרמי יתכן שאין חיוב לצי"ש צ"ב מנ"ל לחלק בזה דלכא"ל כל גרמא חייב לצי"ש].

68 פשוט דכל שחיובו מדין גרמא פטור בשוגג או אונס כמבואר בפוסקים דבגרמא בשוגג אין בזה חיוב לצי"ש, וראה בחזו"א (ב"ק סי' ה סק"ג) דאף בשוגג שהוא כעין אבידה שקרובה לפשיעה פטור מלצי"ש, [וראה בסמוך בסעיף כא נפק"מ לדינא בין גרמא שחייב לצי"ש לגרמא שפטור אף לצי"ש באופן שהתחייב לשלם לו אף בגרמא].

69 דכל שאמר לו לעשות על פיו וכן לשלוח אחרים לעשות על פיו הריהו חייב מדין מוציא הוצאות על פיו וכנ"ל.

70 והיינו דאין נפק"מ דרך כמה אנשים עבר הצ'ק לעולם הדין הוא אם הראשון אמר שיאמרו

בכל אלו נראה רדינים כנ"ל דכשאמר לו שיכול לסמוך על הצ'ק שלו לכיסוי החובה בבנק ולהמשיך פעולותיו בבנק חייב, וכשלא אמר לו בפירוש דינו כגרמא השכיח ותליא בהשיטות בגדר החיוב בגרמי דמוציא על פיו⁷⁵, [וראה בהערה בדן רבית שנגרם בחשבוננו, דבאופן דחשיב כגרמי, מותר לשלם לו אף בצ'ק שניתן בעבור הלואה, ואופן שנחשב רק כגרמא, היתר החזרת התשלום בזה הוא רק בצ'ק שניתן למקח⁷⁶], אמנם דמי ההפקדה שהוצרך להפקיד צ'ק אחר במקום הצ'ק של ראובן שחזר היו כגרמא בעלמא⁷⁷.

באופנים הנ"ל שאינו חייב מדינא, ובבנק של ישראל שיש להם היתר עיסקא אפשר שמותר ע"ש.

אמנם נראה דכ"ז על דמי הרבית שחייבוהו מיד עם החזרת הצ'ק בטרם שנודע לו שהצ'ק חזר, וכן אף כשנודע לו אך עדיין לא היה סיפק בידו לגייס את הסכום הצריך לכיסוי החובה בבנק, דבזה אם נחשב כגרמי וחייב לשלם לו אין בזה משום רבית, אולם אם כבר היה סיפק בידו להפקיד כסף אחר, א"כ משעה זו ואילך תו לא נחשב רק כגרמא, ויהא חלוק כנ"ל דאם הצ'ק ניתן בעבור הלואה אסור לפצותו ע"ז, משא"כ כשניתן במו"מ, [ובגור"ד הפת"ח שכתב שם דיש לדון שחיוב רבית אינו נחשב כגרמי כיון שאין הנזק בא מיד, וכן שעשה הנזק מעצמו בזה שמשך הכסף מהבנק, וגם מפני שעשה כן לטובתו, נראה דליתא, אלא כל שלא היה סיפק בידו להפקיד כספים אחרים, כל ההפסד הוא בכלל גרמי להסוברים דהוי קנסא וכמשנ"ת לעיל]. אגב, יש לציין דהיתר החזרת רבית שחייב בבנק הוא רק באופן שאין בזה חשש רבית לגבי בעל החשבון, והיינו כשהחליט ברעתו שבכל מצב של חובה בבנק הריהו משעבד את נכסיו הטובים להעיסקא, אבל בלא זה אם נגרם לו חובה בבנק שלא בידיעתו, י"א דבכה"ג אין זה כעיסקא ויש איסור רבית בזה, ולכן אף א"צ דבעל החשבון מותר לשלם הרבית לבנק כיון שאי"ז מלוה פרטי, מ"מ אסור לו לגבות הרבית מהלוה דהיינו בעל הצ'ק, וכנ"ל פ"ח סעיף נח.

77 זה פשוט דמה שנגרם לו חיוב פעולה נוספת להפקיד עתה מעות אחרים בבנק אין זה אלא גרמא, ודינו כנ"ל דחייב לצי"ש, ויש לדון אם לקונסו עפ"י דברי הערוה"ש, [ונפק"מ בזה באופן שלא שילם לו על דמי הפעולה הראשונה שהיתה לריק כגון שהפקיד אז בלא"ה צ'קים נוספים, ונמצא

פעולות ככרטיס האשראי, באופן שיש חובה בבנק עקב החזרת הצ'ק שהפקיד, העמלה מסתכמת בכמה מאות דולרים.

75 וכמשנ"ת לעיל בסעיף יד דבאומר לו לעשות פעולות בבנק חייב בכל אלו שהרי זה כמוציא על פיו, שכל חיוב שנעשה חייב בעקבותיו נחשב כמתחייב על פיו, משא"כ כשלא אמר לו שיכול לעשות הפעולות בבנק, הוי כגרמא השכיח, וחייבים אלו שכיחים הם דדמי הפעולות והרבית הם דברים שכיחים, ולכן להסוברים דגרמי קנסא כגרמא השכיח יש לחייב אף בזה, ולהסוברים דבעלמא חיובו מדינא כאן הוי גרמא וחייב לצי"ש, וכאמור על בי"ד לדון אם לקונסו עפ"י הערוך השולחן הנ"ל.

76 הנה בברית יהודה (פ"ט הע' לט) כתב דכשנגרם לו חובה וחייב רבית עקב צ'ק שחזר, מותר לגבותו ממנו ולא נחשב שמשלם לו רבית על החוב, כיון שזהו בכלל הוצאות, ולא מיקרי כאילו לזה מדעתו ברבית כיון שחשב שיהא כיסוי בבנק, והו"ד לעיל פרק י' הע' 96 וע"ש דמסיק: "וכל זה אפילו בצ'ק שבא לידו בחוב הלואה וכש"כ בצ'ק שבא לידו שלא מחמת הלואה שיש להקל יותר" ולכאור' משמע דכל שחייב אף מחמת גרמא אין בזה איסור רבית, אמנם בפתחי חשן הנ"ל (נזיקין פ"ג הע' סג) חילק בזה דדוקא באופן שחיובו משום גרמי, מותר לשלם ההפסד, אבל באופן שאינו אלא כגרמא, תלוי אם הצ'ק ניתן בדרך מו"מ או מותר לפצותו על גרמא, ואם הצ'ק ניתן בדרך הלואה אסור ע"ש, ולפי"ז נמצא דלהסוברים דהוי גרמי מותר אף בהלואה משא"כ אם הוי גרמא, וראה עוד במשפטי התורה (ח"א סי' עד) שפטר בגרם לו רבית בחשבון, והנראה כמש"כ, ובבר"י (עק"ד פ"ח הע' סט"ז) כתב לחלק בפרע בצ'ק וחזר וגרם למלוה רבית בבנק, דבבנק של עכו"ם אסור ללוה לשלם לו ונראה כוונתו

כשהבנק החזיר הוראות קבע במקום החזרת צ'ק

יז. לפעמים הבנק יש לו אפשרות להחזיר צ'קים של שמעון או הוראות קבע שלו, וקורה שפקידי הבנק מעדיפים להחזיר הוראת קבע מלהחזיר צ'ק, כי החזרת צ'קים במספר מסויים גורמת להכריז על החשבון כ"חשבון מוגבל", אמנם דמי החזרת הוראת קבע יקרים יותר מדמי החזרת צ'ק, ונמצא שנגרם לשמעון הוצאה חריגה, בזה נראה דכשאמר לו שיכול לעשות פעולות בבנק חייב⁷⁸, אבל כשלא אמר לו יש לצדד דנחשב כגרמא בעלמא לכל הדיעות⁷⁹.

חיובו של החותם כשנמסר לאחר, כשנמסר לחברה שגובה עמלה גבוהה, בלמוטב בלבד יח. כל האמור הוא כששמעון נתן צ'קים שלו על סמך הצ'ק של ראובן, אולם כששמעון העביר את הצ'ק שקיבל מראובן ונתנו ללוי בתשלום חוב או מכר וכדו' [במסירה והסבה כדן⁸⁰], וחזר הצ'ק [של ראובן], אף שלוי יכול לדרוש משמעון את הסכום שבצ'ק דהמיסב נחשב כאחראי על תשלום הצ'ק⁸¹, אבל לגבי ההוצאות שנגרמו לו, עיקר חיוב התשלום הוא על ראובן חותם הצ'ק, שכן אף כשנמסר ללוי נחשב שלוי הוציא ממון על פיו של ראובן, וה"ה כשנמסר אח"כ לאנשים נוספים⁸², וראה בהערה בדן צ'ק שנמסר לחברה מסוימת שגובה עמלה מופקעת על צ'ק שחזר⁸³, אמנם צ'ק שהוא למוטב בלבד

שעל הפעולה הראשונה לא שילם לו ועתה צריך לעשות פעולה מיוחדת, ובזה לכאור' הרי גרם לו שהיה יכול לעשות הכל בפעולה אחת, משא"כ כששילם לו על הפעולה הראשונה ודאי דפטור עתה מלשלם לו על הפעולה השניה].

78 דכשאמר לו שיכול לעשות פעולות בבנק א"כ כל מה שייעשה אצלו הרי כאילו נעשה על פיו, ולכן יש לחייב את ראובן בזה וכדלהלן דגם זה חשיב כמוציא על פיו, שכל זה היה מוטל על ראובן למנוע שלא יהא סיבה לחייב את שמעון באיזו פעולה בנקאית מיוחדת.

79 דכשלא אמר לו בפירוש והחייב רק משום שגרם לו, הרי באופן זה היה אפשרות לבנק להחזיר צ'קים ולא הוראות קבע, אלא שהפקיד הוא זה שגרם לו הפסד גדול יותר ע"י החזרת ההוראת קבע, ונמצא שהוא רק כגורם שיהא לו הפסד ע"י הפקיד, ואין לחייבו בזה רק כשאר גרמא כנ"ל.

80 וכמשנ"ת לעיל פרק ד ענף ג-ד פרטי דיני מכירת והעברת צ'קים, וע"ש משנ"ת דהסכת הצ'ק אינו מעכב את הקנין בהצ'ק.

81 כמשנ"ת לעיל פרק ג בנספח ופרק ד סעיף ל, וראה גם בפרק טו בדן חיובי מיסב וערב.

82 וכמשנ"ת לעיל בפרק הנ"ל דכל צ'ק שלא הוגבל למוטב בלבד, הריהו מסמך סחיר, ונחשב שנמסר לכל אחד בציוויו של החותם, כי הרישום בצ'ק, "שלמו לפקודת" פלוני, פירושו הוא לפלוני או לכל הבא מכוחו, וה"ה כשנרשם "שלמו לפלוני" כ"ז שלא נכתב לפלוני בלבד, הריהו מסמך סחיר. 83 מצוי שמוסרים צ'ק לבעל מכולת והוא משלם בצ'ק זה לחברות מסויימות שמספקות מוצרים למכולת, וישנם חברות שאם הצ'ק חוזר הם גובים תעריף גבוה עבור החזרת הצ'ק, הן בגלל היטל עמלה מיוחדת והן דמי הצמדה, נ"כ בד"כ עובר כשבויעים עד שהצ'ק חוזר מרואה החשבון של החברה], ונראה דעמלה זו אינה מוטלת על בעל הצ'ק, ועל בעל המכולת לישא בהוצאות אלו, כי אף שהצ'ק הוא סחיר, מ"מ דעת בנ"א שימסרנו לאנשים רגילים ולא למפקיעי ממון, נדלכאור' על פי ד"ת נראה שאין לחברה סמכות הלכתית לתבוע עמלה מיוחדת, ולגבי בעל המכולת יתכן דהוי כתנאי שביניהם כיון שהוא יודע שעל דעת כן הם נוטלים הצ'ק, משא"כ לגבי בעל הצ'ק, ובמשפטי התורה (ח"א סי' עד) כתב דיש לחייב את בעל הצ'ק דכיון שלא הגביל את הצ'ק ויודע שבעל המכולת משלם

[או כשיש שום הגבלה אחרת על פני הצ'ק] נראה דאין החותם חייב לשלם למקבל השלישי [אם לא משום שעבודא דר"נ וראה בהערה]⁸⁴.

חיובו של מיסב בתשלום גרם נזקין כשאמר לו שהצ'ק טוב או בסתמא

יפ. אמנם אם אין אפשרות לגבות דמי הפעולות מראובן [החותם בהצ'ק], ורוצה לגבות העמלות משמעון שהוא המיסב בצ'ק, נראה דיש בזה חילוקי דינים, דבאופן ששמעון מסר הצ'ק ללוי ואמר לו שהצ'ק הוא טוב וכי ראובן הוא אדם נאמן, חייב שמעון בדמי העמלות שנגרם ללוי, הן להסוברים דחיובו מדינא והן להסוברים דחיובו מקנסא⁸⁵, ודומה לדינא דמראה דינר לשולחני ונמצא רע⁸⁶, [אא"כ אירע סיבה מיוחדת שחזר הצ'ק, דאז נחשב שמעון כאנוס⁸⁷], ואם שמעון מסר הצ'ק של ראובן בסתמא ולא פירש שניתן לסמוך על זה, יש להסתפק בזה לדינא ראה בהערה⁸⁸.

הוי כמראה דינר לשולחני וחייב, [נע"ש מש"כ עוד טעם לחייבו בנדין ידידה משום תקנת השוק ונתבאר לעיל פרק ה, והנה בשו"ת חלקת יואב (סי' יב) כתב דטעם החיוב במראה דינר לשולחני אינו מטעם מזיק אלא מדין שומר, ולפי"ז בצ'ק שנחשב כשטר ואין בזה דין שמירה ראה להלן פרק יז, א"כ יש לפטור בהנ"ל באומר לו שהוא טוב, אמנם דבריו אמורים דוקא בהא דמבואר בשו"ע סו"ס שו דמומחה כדנקו ואיסור פטורים משום אונס ומ"מ כשיקבלו שכר חייבים כדן שומר שכר וע"ז כתב החלקת יואב דזהו מדיני שמירה, אבל בעלמא הסכמת הפוסקים דמראה דינר חיובו משום מזיק בגרמי וכנ"ל ושייך אף בצ'קים], וראה עוד בספר הערבות בהלכה פ"ב סעיף יז שהביא משמיה דהגר"מ שפרן שליט"א דעכ"פ משום המנהג ודאי חייב.

ואמנם אם יש אפשרות לגבות מראובן החותם בהצ'ק אינו יכול לגבות משמעון, וכמש"כ הש"ך (סי' שו) דאף כשהשולחני אמר שהדינר טוב ונמצא רע ועי"כ הפסיד בזה שנטלו מהלוה בתשלום חובו, מ"מ אם עדיין יכול לגבות מהלוה שנתן לו הדינר אינו יכול לגבות מהשולחני ע"ש.

⁸⁷ והיינו דאם באמת היה עומד הצ'ק ליגבות, ועד היום לא חזרו צ'קים של ראובן, אלא שקרה מקרה מיוחד שלא היה לשמעון לחוש לכך, הריהו כאנוס, ואינו יכול לגבות ממנו וכנ"ל הע' 58 בדין גרמי באנוס, ואף להמחייבים באנוס במוציא על פיו יתכן דכאן יודו דפטור.

⁸⁸ דין זה צריך הכרע, דיש לדרון בכל כעיי"ז כשמעון מוסר צ'ק של ראובן ללוי בסתמא,

בזה גם לחברות המזון שגובות עמלה גבוהה וע"ד כן נתן לו, ולכאור' דבריו א"ש באופן שאכן יודע מזה בודאי כגון שכבר נתן פעם אחת למכולת וחזר הצ'ק ואז אם לא הגביל בפעם השניה ע"ד כן נתן לו, אבל כשלא ידע שיש חברות כאלו שמחייבות סכום גדול מגולן לחייבו.

⁸⁴ פשוט דכל הטעם שיש לחייב את החותם משום שכל מי שמקבל הצ'ק נחשב כמוציא על פיו, אבל כשהגביל הצ'ק למוטב בלבד או שכתב לא סחיר, לא עביר וכדו', באופן שהמקבל ידע שאינו רוכש זכויות על פי דין בהצ'ק א"כ לא נחשב כמוציא על פי החותם והמקבל יכול לדרוש תשלום רק מזה שקיבל ממנו הצ'ק.

⁸⁵ היינו דכאן הוי כגרמי בעלמא ותלוי בפלוג' השו"ע והרמ"א אם גרמי קנסא או דינא, [משא"כ לעיל במוציא על פיו י"א דלכו"ע חייב מדינא וכנ"ל].

⁸⁶ שזהו אחד מאופני גרמי שנפסק בשו"ע (סי' שו) שחייב לשלם, וה"נ כיון שלוי עשה פעולת ההפקדה על סמך דבריו של שמעון שהצ'ק הוא טוב, חייב שמעון בכל הפעולות שנגרמו לו, וכ"כ בשו"ת מנח"י (ח"ה סי' קכ) באופן שקנה צ'ק מחבירו, ושאל מקודם לחותם הצ'ק אם הצ'ק הוא טוב ואמר לו שהוא טוב, ואח"כ טען החותם שלא קיבל תמורה עבור הצ'ק, וכתב המנח"י: "וכ"ז אף אם לא הי' שאל הלוך מקודם להלוה אם יכול לקנות השטרות, ואמר לו הן, אבל כמו נד"ד שאל אותו ואמר לו דיכול לקנות, וישלם לו כל הכתוב בהשטרות, אז שוב חייב הלוה גם משום מזיק" והיינו דכיון שקודם אמר לו שהוא טוב,

כשהמיסב ידע שהצ'ק יחזור ודין החותם בצ'ק שידע שהצ'ק עומד לחזור

ב. כל זה אמור כששמעון לא ידע שהצ'ק של ראובן אינו טוב, אבל כשיוודע בבירור שהצ'ק יחזור מהבנק ומסרו ביודעין ללוי וגרם לו הפסד בפעולות ועמלות בבנק, חייב לשלם הן להסוברים דגרמי דינא הוא והן להסוברים דקנסא הוא⁸⁹, ונראה שהוא הדין כבעל הצ'ק עצמו באופנים שנתבאר לעיל דאינו אלא כגרמא, אבל כשהיה סיפק בידו להודיע למקבל הצ'ק שלא יפקידו בבנק שהוא עלול לחזור ולא הודיעו יש מקום לחייבו מדין גרמי⁹⁰.

צ'קים שיש לו מאחרים ורוצה המלוה שהלוה יקבל עליו בפירוש אחריות על הצ'ק ואם הלוה אינו רוצה הרי בכל זאת המלוה יטול לכה"פ הני צ'קים כדי שיהא לו משהו ביד, והרי אילו יאמר המלוה שאינו רוצה ליקח צ'קים כאלו כשהאחריות עליו הרי יפסיד לגרמי שלאח"ז גם זה לא יהיה לו, ושפיר נוטל על עצמו הסיכון ודו"ק].

89 דבאופן זה הרי ודאי דגרם לו הפסד במזיד, ואף שלוי נטל הצ'ק וסמך על ראובן החותם בהצ'ק, הרי טעה בכך דזה ודאי דבשעה שלוי נוטל משמעון צ'ק של ראובן, אף א"נ דלא נחשב ששמעון אומר לו סמוך עליו, מ"מ נחשב כאומר שיכול לסמוך שהצ'ק הוא טוב, דאילו ידע שאינו טוב לא היה נותנו לו, ולכן כל שבאמת שמעון ידע שהצ'ק אינו טוב, ומסרו ללוי ביודעו שלוי עומד להפקידו בבנק ולהוציא הוצאות ע"ז, חשיב כגרמי, וכ"כ בפתחי חשן הלוואה (פ"ב הע' ק): "אבל אם נתן לו צ'ק שבשעתו כבר לא היה לו כיסוי וכו' אין זה בכלל אונס לפטר"ו וכו'.

90 וכגון באופן שמקבל הצ'ק נתן צ'קים לאחרים כנגד צ'ק זה שנתבאר לעיל דלפי"ד כמ"פ יש לדונו כגרמא, אבל באופן זה שהיה יכול להודיעו שידאג לכיסוי הצ'קים שלו ולא הודיעו יש לדון דאי ההודעה נחשבת כגרמי, דכיון שבצעם הרי סמך עליו שיכסה הצ'ק שלו, על בעל הצ'ק לראוג שלא יפסיד בגרמתו אך מאידך י"ל דאינו מוכח שיתן צ'קים נגד זה ועוד דהוי גרמי בשב ואל תעשה שיתבאר להלן סעיף לח דזהו פלוג' הפוסקים וצ"ע, וראה להלן הע' 103 מש"כ בדין מי שביטל צ'ק אם יש לחייבו ע"ז שלא הודיע למקבל הצ'ק שהצ'ק בוטל.

אם נחשב כאילו שמעון אומר ללוי: "יכול אתה לסמוך על ראובן חותם הצ'ק", ולפי"ז דינו כנ"ל שיכול לגבות ההוצאות משמעון באופן שאינו יכול לגבות מראובן, או נחשב שלוי מעצמו מסכים לסמוך על ראובן, וא"כ לא נחשב שעושה כאן פעולה על פיו של שמעון, וי"ל דהדבר תלוי גם במציאות, דבאופן שמוסרים הרבה צ'קים בין סוחרים וכדו', שהמוסרים בעצמם אינם יודעים של מי הצ'קים ואינם מכירים את החותמים בהצ'קים, הרי לא שייך לומר שנחשב כאומר ללוי סמוך על בעל הצ'ק, [ואף דלגבי גוף הסכום שבצ'ק פשוט דכשחזר גובה ממנו, היינו משום דאז איגלאי מילתא שלא פרע לו חובו, משא"כ לגבי נידו"ד שייחשב כגרמי וכמוציא על פיו, לכאן לא נחשב ככה"ג כגרמי לחייבו], משא"כ כשנוטל צ'ק מחבירו לפרעון וכדו', על פי רוב מה שמסכים ליטול זאת ממנו הוא משום שסומך עליו שאינו נותן לו צ'ק לא תקין, ובפתחי חשן נזיקין (פ"ג הע' סג) כתב דחייב ככה"ג דע"ש שכתב לרן דחייב בשוגג כגון באופן שקיבל הצ'ק מאחר, ומשמעות דכריו דאף בזה חשיב כמוציא על פיו, וכן הוא המנהג עפ"י רוב אצל בעלי התנויות ופורטי הצ'ק שמקבלים מאדם פרטי, שבדרך כלל כוונתם לתבוע מהמיסב שנתן לו הצ'ק ולא מהחותם בצ'ק, אך באדם פרטי שנותן לאדם פרטי עדיין יש צדדים בזה וצ"ע, ובמשפטי התורה (ח"א סי' עד הע' 4) כתב בפשיטות דדינו בזה כהא דרב חסדא (כ"ק קיא, ב) דהגוזל מחבירו ובא אחר ואכלו רצה מזה גובה רצה מזה גובה, דפשיטא ליה שהמוסר צ'ק של חבירו נחשב כאומר לו הוצא על פי ונראה כמש"כ דתלוי בכל מקרה לגופו [וכגון במלוה שבא לגבות מהלוה

כשגובה ההוצאות מכח התחייבות מפורשת

כא. כל הנ"ל אמור באופן שנמסר בסתמא ולא הותנה שיהא חייב לשלם דמי הפעולות והעמלות, אבל כשלו התנה להדיא עם שמעון שמסכים ליטול הצ'ק של ראובן רק אם מתחייב הוא לפצותו על כל גרם היזק, הרי הוא חייב לשלם לו גם באופן שההיזק נעשה בגרמא, וחל החיוב באמירה בעלמא⁹¹, וכן בכל מסירת צ'ק [אף של עצמו], אם המקבל מתנה תנאי עם הנותן שיפצנו על כל גרמות ההפסדים, חל החיוב אף באופנים שההיזק הוא בגרמא בעלמא, [כהאופנים שנתבארו לעיל בסעיפים הקודמים שחייב לצאת ידי שמים], וחייב לשלם כל ההוצאות ואין בזה אסמכתא וראה בהערה⁹².

ענף ג - פעולות שנגרמו בצ'ק שחזר מסיבות שונות

כשהצ'ק הוחזר מסיבה בלתי מוצדקת הבנק חייב בהוצאותיו ובפיצויים

כב. אם היה כיסוי מספיק בבנק ומ"מ הצ'ק הוחזר ע"י הבנק מסיבה בלתי מוצדקת, אין מקום לחייב את בעל החשבון על גרמות ההפסדים⁹³, אולם בעל החשבון יכול לתבוע את הבנק על גרימת ההפסדים, שכן הוא ההסכם שבין הבנק ללקוח⁹⁴, [ויתכן שיכול לתובעם גם על ההפסדים במעגל שני⁹⁵], כמו כן ביכלתו לתבוע פיצוי מהבנק על פגיעה בשמו הטוב⁹⁶, גובה הסכום שניתן לתבוע מעוגן בתקנות הבנקים⁹⁷.

94 וכיון שכן הוא מוסכם ביניהם יכול לתובעם גם עפ"י דין תורה, וכמשנת"ל דכל התחייבות של פיצוי על גרמת היזק חלה אף בדיבור בעלמא, כש"כ כשהתחייבות היא בכתב, וראה מש"כ לעיל הע' 36 מהגר"י סילמן דכשטעה הפקיד העובד בבנק יכול לחייבו לשלם, ולכאור' עדיף לו לתבוע מהנהלת הבנק שהתחייבה לו במפורש, אלא שהבנק יכול לחייב את הפקיד על הטעות ובייחוד כיון שמקבל שכר על עבודתו וראה בזה להלן סעיף לג.

95 והיינו שאם בעקבות הצ'ק הזה שהפקיד בבנק והוחזר, חזרו גם צ'קים שלו שנתן לאחרים, יוכל לתבוע מהבנק לפצותו הן על הפעולות שנגרמו בחשבונו והן על הפעולות שנגרמו לאלו שקיבלו ממנו הצ'קים, ויש לברר מהו הנוהל הבנקאי בזה וכאמור לעיל כיון שנתחייבו לשלם לו הוצאותיו מותר לו לתובעם גם על פי ד"ת.

96 כ"ה הנוהל הבנקאי וכדבסמוך, וכל דבר הנהוג עפ"י דמ"מ נעשה מנהג בין האנשים, הרי זה מחייב גם על פי ד"ת וכמש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קסז) לגבי תביעת פיצויים דכיון שכבר נהוג בא"י מהני המנהג לחייבו בזה אף כשאין חייב עפד"ת, ויש לעיין אם אופן זה של חזרת צ'ק

91 וכו"ל הע' 25 דבכל היזק בגרמא כשמתחייב לפצותו חל החיוב בדיבור, כיון שיש חיוב לצי"ש ע"ש, וה"נ בנידור, וכ"כ בפסקי דין י-ס (ח"ז עמ' פה).

92 כ"כ בפתחי חשן (נזיקין פ"ג סעיף מב): "המתחייב לשלם נזקי גרמא חייב ואין בזה משום אסמכתא", וע"ש בהע' צח מה שהאריך מדברי האחרונים בזה והעולה מדבריו דבהוצאות רגילות ושכיחות ודאי דאין בזה אסמכתא, ויש להסתפק לפי"ז באופנים שנגרם לו הוצאות חריגות כגון שהוחזר לו הוראות קבע וכדו' די"ל שבאופנים אלו יהא תלוי בהנידון של אסמכתא וצ"ע.

93 דבזה ודאי נדחשב כאונס גמור שאין לו אפשרות להזהר מזה, ונתבאר לעיל הע' 58 דאין לחייב בגרמי באונס גמור, ואף למש"כ הרמ"א דאין לו לפטור עצמו בממון חבירו זהו כשהיה לו לילך אחריו ולא הלך באונס, אבל כאן שאין לו שום אפשרות למנוע המקרה ודאי דפטור מלשלם לו ע"ז. ועוד דלא נחשב כמזיק כלל שהרי עשה המוטל עליו וזה לא נחשב שהוציא על פיו, דבכגון זה אף בלך ואני אבוא אחריו והלך אחריו והבי"ד לא הסכימו לדון ע"ז, ודאי פטור מלשלם הוצאותיו.

חיובי בעל הצ'ק בתשלום ההוצאות כשהוחזר עקב הוראת ביטול

כג. אולם אם הצ'ק הוחזר בהוראת ביטול של בעל החשבון, והוראת הביטול אין לה סיבה מוצדקת⁹⁸, ככה"ג חייב לשלם על הפעולות של החזרת הצ'ק⁹⁹, ואם מקבל הצ'ק נתן צ'קים לאחרים כנגד צ'ק זה [דהיינו כשראובן נתן צ'ק לשמעון בסכום של אלף, ושמעון נתן לאחרים חמש צ'קים של מאתיים על סמך הצ'ק של ראובן, [דבאופן זה נתבאר לעיל סעיף יד - בצ'ק שחזר מחוסר כיסוי - דאם גרמי קנסא בגרמות השכיחים יש לחיבו, ואם גרמי הוא מדינא הוי כגרמא בעלמא¹⁰⁰, אבל כאן שנתן הוראת ביטול] יש מקום לחייב את ראובן מדין גרמי על כל הפעולות והחייבים שנגרמו לשמעון¹⁰¹, גם לדעת הסוברים שגרמי חיובו מדינא¹⁰², [ואלו שקיבלו הצ'קים משמעון, יתבעו את ההיזק

באשמת הבנק חשיב דבר השכיח, וראה ברמ"א סי' שלא (סעיף א) דשכיח לא נחשב בפעם פעמיים אלא כשנהוג כן לעיתים רבות וצ"ע.

97 עיקר תביעת הפיצוי הוא על אי קיום חוזה ההתקשרות ועל הפגיעה בשמו הטוב של הלקוח, בלקוח עסקי יכול לדרוש פיצוי גם כשאינו מצביע על הפסד ממשי, [כגון חשש למניעת התקשרויות עסקיות בעתיד וכדו'], לעומת זאת בלקוח פרטי יכול לדרוש פיצוי רק לפי הנזק הממשי שנגרם לו, וכשאין זה ניתן להערכה זכותו לדרוש פיצוי סמלי.

98 והיינו כגון שנתן צ'ק במתנה והתיישב בדעתו וחזר בו ועל כן נתן הוראת ביטול על הצ'ק, או שנתן הצ'ק למכר או הלוואה והתיישב בדעתו לשלם אח"כ במזומן ובינתיים ביטל הצ'ק.

ויש לציין שגם על פי הגוהל הבנקאי ביטול צ'ק או כל פעולה שעושה המושך למנוע את פרעונו של הצ'ק, הינה עבירה פלילית, אח"כ יש סיבה מוצדקת לביטול הצ'ק.

99 דפשוט שזהו גרמי כיון שהצ'ק חזר בהוראת ביטול מיוחדת ממנו, וק"ו הוא מדין הג"ל בצ'ק שחזר מחוסר כיסוי, וראה בפסקי דין י-ם (ח"ג עמ' קנא): "ראף אם יבטל את הצ'ק הלא מוכרח הוא לשלם את מלא הסכום גם מצד הדין מצד דינא דגרמי".

100 ראה משנ"ת שם דבאופן שראובן אמר לשמעון שיכול לסמוך על הצ'ק ולעשות פעולות בבנק על סמך הצ'ק חייב על כל הפעולות שנגרמו לו, וכשלא אמר לו בפירוש ושמעון הוציא צ'קים על דעת עצמו, נחשב עכ"פ כגרמא השכיח כיון שכן

דרך השוק, ולכן להסוברים דגרמי חיובו מדין קנס בכל דבר השכיח ה"נ בזה חייב בכל הוצאותיו [הן בהפעולות שבחשבונו והן בהפעולות שחייב לשלם לאלו שקיבלו ממנו הצ'קים ע"ש], ולהסוברים דגרמי חיובו מדינא באלו שנחשבים כגרמי אבל בגרמא חייב רק לצי"ש, [ואלו הפעולות של הצ'קים שהוציא נגד צ'ק זה נחשב כגרמא].

101 היינו הפעולות בחשבונו וכן הפעולות שנעשו אצל אלו שקיבלו ממנו הצ'קים שחייב הוא לשלם להם, כי לא היה לו לסמוך על הצ'ק שקיבל מראובן וכמשנ"ת כ"ז לעיל הע' 41.

102 ואף שנתבאר לעיל דלגבי הפעולות שנעשו אצל שמעון ע"י הצ'קים שנתן לאחרים וכן לגבי חיוביו של שמעון לאלו שקיבלו הצ'קים ממנו נחשב כגרמא ולהסוברים דגרמי מדינא, אח"כ חייב רק לצי"ש כנ"ל בסמוך, אבל כאן שנתן הוראת ביטול, ושמעון כבר נתן צ'קים נגד הצ'ק שלו, ונמצא שע"י הוראת הביטול הוא גורם בפרעל היזק אצל שמעון, וככה"ג מצינו לכמה אחרונים שביארו דינו של הרמב"ם שחייב לשלם כל ההוצאות במשודכת שעובה השידוך, וביארו האחרונים דס"ל להר"מ דגרע מזרעוני גינה שלא בא ההיזק רק לאחר שזרעם: "אבל כאן שאימת בא ההיזק כשחזרה, דאז נעשה כל הממון שהוציא הלך לטמיון כיון שבטל האירוסין והשידוכין, אח"כ בחזירתה בא ההיזק תיכף לכן חייב, וכאן שבעל הממון עושה אותו כו"ע מודו דבהא תליא", (לשון האור שמח פ"ו מזכיה הל' כג וכו"ה בט"ז אהע"ז סי' נ' ובשער המשפט ריש סי' שפו וכן באבן האזל על הר"מ שם), ולפי"ז יש מקום לומר דאף בנידו"ד כיון דכשנתן ההוראת

משמעון וכנ"ל, וכשאין להם אפשרות לחייב את שמעון שאין לו לשלם וכדו', נראה דראובן נחשב כלפיהם כגורם בעלמא¹⁰³].

כשהוראת הביטול היא בסיבה מוצדקת ודין צ'ק שנגנב או שהוציא ממנו בערמה

כד. אם היתה לו סיבה מוצדקת לביטול הצ'ק, כגון שראובן נתן צ'ק לשמעון עבור קניית חפץ וכדו', והוברר שיש פגם בחפץ הנקנה וכדו', וביטל הצ'ק כדי להיות מוחזק בכספו¹⁰⁴, אם המוכר אינו יודע כלל שיש לו טענות ודו"ד עליו יש לחייבו על הפעולות שנגרם למקבל הצ'ק כנ"ל בסעיף כג¹⁰⁵, אמנם באופן שהמוכר ידע בפגם שבחפץ ורימהו ונמצא שהוציא ממנו הצ'ק בערמה או כשהמוכר יודע שיש ללוקח דו"ד על המקח, או שקבעו זמן לאספקת המקח והחפץ עדיין לא סופק להקונה, אין לחייב את ראובן על גרמות ההיזק בביטול הצ'ק, שכן שמעון גרם ההפסד לעצמו, בזה שמכר לו חפץ פגום או שלא סיפק לו את החפץ, והיה לו לחוש שהלוקח ביטל הצ'ק¹⁰⁶, וכן הדין כששמעון גנב צ'ק מראובן והציגו לגבייה, והצ'ק בוטל ע"י ראובן¹⁰⁷.

לפי הנוהל הבנקאי שבהעדר תמורה להצ'ק אין ביטול הצ'ק מהווה כעבירה פלילית, ואף שהביטול אינו פוטרו מלירד בדנא ודינא עם המוכר, מ"מ הלוקח מעדיף לבא לדין כשהוא מוחזק, ולא כתובע שבא להוציא, וראה משנ"ת לעיל פרק יד בדין כח המוחזקות של המחזיק בצ'ק.

105 דגם באופן זה אף שלא רצה להודיעו קודם הביטול מחשש שיעכב בידו או שיקדים לגבות הצ'ק, אבל מ"מ היה לו להודיעו לכה"פ לאחר ביטול הצ'ק שלא יפקיד הצ'ק לחינם ולא יכתוב צ'קים אחרים נגד צ'ק זה.

106 והיינו דכיון שהמוכר רימהו וכן כשיש לו דו"ד איתו על המקח י"ל שלא היה לו להודיעו מחשש שיבא עליו בערמה כגון שימסור הצ'ק לאחר וכדו', ועוד דבאופן זה היה לו להמוכר לחוש שהלוקח ביטל הצ'ק, וכשהציגו לגבייה ידע שיתכן שביטלו, ונמצא שגרם ההפסד לעצמו, וכ"כ הגר"י סילמן בקובץ הישר והטוב (גליון ו עמ' ע): "דמוטל על ב"ד לברר אם טענותיו נכונות שאז היה מותר לו לבטל הצ'ק ופטור על ההוצאות, ואפילו אם טענותיו אינן נכונות אבל היתה לו סיבה מספקת לחשוב שהצדק עמו ולבטל הצ'ק הרי הוא עדיין מוגדר כגרמי בשוגג ופטור על ההוצאות", וראה בזה עוד בסמוך.

107 פשוט דגנב שהפקיד צ'ק גנוב, אין לו לדרוש פיצויים על פעולות שנגרמו בחשבונו, הן

ביטול הריהו מזיק לו עכשיו כל ההפסדים, ולכן חייב, ואף שאין לו קיצבה שאינו יודע כמה צ'קים רשם כנגד הצ'ק או כמה הוראות קבע וכדו', מ"מ היה לו להודיעו שיוכל לדאוג לכיסוי הצ'קים וההור"ק, וכיון שלא הודיעו נחשב כגרמי, כן נראה לכא' אף שיש מקום לחלק דשא"ה דביטול שידון הוי פעולת סתירה לדבר הקיים משא"כ כאן בביטול צ'ק אי"ז רק מונע מלבצע הגבייה ויל"ע בזה לדינא. **103** דלגבי ההיזק שנעשה אצל אלו שקיבלו משמעון, נחשב ראובן רק כגרמא וכנ"ל סעיף טו, ואף דלכא' כאן שביטלו בהוראה לבנק, היה מוטל עליו להודיע לשמעון שהצ'ק בוטל ואז היה מונע היזק הן משמעון והן מאלו שקיבלו הצ'קים ממנו, מ"מ נחשב כגרמי רק לגבי שמעון שפעל עפ"י הוראתו בהפקדת הצ'ק וסמך עליו, אבל לגבי אלו שקיבלו משמעון, כיון שאינם פועלים לפי הוראתו הישירה, אי"ז רק כגרמא, אמנם לכא' יכולים לתובעו מדין שעבודא דר"נ כיון ששמעון חייב להם והוא חייב לשמעון. ובגו"ד מש"כ שצריך להודיעו שביטל הצ'ק יש לדון באופן ההודעה כרוכה בטירחה יתירה אם גם זה בכלל חיובו, ומהו גדר ההודעה אם בפרסום במקום ציבורי או שחייב להודיעו אישית ויל"ע.

104 שכן מקובל בכל עיסקה שניתן עליה צ'ק ויש דו"ד בין המוכר ללוקח, הרי הלוקח מבטל את הצ'ק כדי להיות מוחזק במעותיו, וכן הוא גם

כשהגב מסר הצ'ק ליד שלישי שגובה מתקנת השוק מ"מ אינו משלם ההוצאות כה. אם הצ'ק הגיע ליד שלישי שלא ידע שיש להחותם טענות על המקבל הראשון, נראה שתלוי בדין תקנת השוק, דבאופן השני הנ"ל בסעיף כד כששמעון גנב הצ'ק מראובן ומסר הצ'ק לידי לוי שנתן לו תמורה על הצ'ק, אף שלא היה לו לידע שקנינו של שמעון בהצ'ק פגום, מ"מ בכה"ג נתבאר לעיל פרק ה סעיף כד דאין זכות לגבות הסכום שבצ'ק מכח תקנת השוק¹⁰⁸, ולכן גם שמעון אינו חייב לשלם לו על גרמות הפעולות בבנק דבכה"ג הרי לוי לא הוציא על פיו של ראובן רק על פיו של שמעון הגנב וראה בהערה¹⁰⁹.

כשהצ'ק נמסר כדין ונגנב או נאבד מיד שניה משלם ההוצאות לזה שקיבל הצ'ק כו. אמנם באופן הראשון הנ"ל בסעיף כד שראובן נתן צ'ק לשמעון וקיבל משמעון תמורה נגד הצ'ק ויש לו טענות ליפטר משמעון אלא ששמעון מסר הצ'ק ללוי, וכן באופן שהצ'ק נאבד או נגנב משמעון, והמוצאו או הגנב מסר הצ'ק ליד לוי בתמורה, וראובן ביטל הצ'ק [על פי בקשתו של שמעון¹¹⁰], נראה דבכה"ג כיון שראובן חייב לשלם ללוי הסכום שבצ'ק מדין תקנת השוק ה"ה דחייב לשלם לו ההוצאות דבכה"ג נחשב כמוציא על פיו¹¹¹, ולכן כששמעון מבקש מראובן שיבטל הצ'ק כדי שהמוצאו לא יוכל לגבותו

כשגנבו מבעל הצ'ק חייף חתימתו, והן כשגנב צ'ק חתום מהמוטב והציגו לגבייה אחרי שבעל הצ'ק כבר ביטל את הצ'ק, וה"ה דאלו שקיבלו צ'קים מהגנב שנתן על סמך הצ'ק הזה אין להם לדרוש ההוצאות מבעל הצ'ק רק מהגנב, ולגבי אלו שקיבלו הצ'ק הגנוב מהגנב ולא ידעו שהצ'ק גנוב ראה בסמך].

108 יעו"ש בענף א-ב משנ"ת דבאופן שהצ'ק יצא כדין מהחותם חייב לשלם לחזיק הצ'ק מדין תקנת השוק יעו"ש ביסוד האי דינא עפ"י דברי השו"ע ופוסקי דורנו דאף באופן שהחותם פטור מלשלם למקבל הראשון, מ"מ זה שקיבל הצ'ק מהראשון ונטלו בתום לב ונתן נגד זה תמורה יכול לגבות מבעל הצ'ק מכח תקנת השוק, אמנם מבואר שם בסעיף כד דזהו דוקא כשהצ'ק יצא ממנו כדין ואח"כ התעוררו טענות ליפטר מהמקבל אבל כשהצ'ק נגנב מהחותם והגנב מסרו לאחר אף שלא ידע שהצ'ק גנוב מ"מ אין לחייב את החותם מדין תקנת השוק.

109 דלמעשה הרי נמצא שראובן לא צויה להוציא הממון. הן כשגנב ממנו והן כשהוציאו ממנו הצ'ק בערמה, ולכן גרמי ודאי דלא חשיב ואף מדין

גרמא נראה דאינו חייב לצי"ש דלא היה לו להעלות על דעתו שהצ'ק נמסר לאחר, ואף אם נאמר שהיה לו לחוש לכך, מ"מ הרי היה אנוס לבטל הצ'ק כשגנב ממנו, ועצם הביטול במקרה כזה הוא נוהל מקובל, כי לפעמים באמצעות הביטול הריהו מציל את ממונו, ונראה דאף באופן שבעל הצ'ק החזיק אצלו צ'קים חתומים עם סכום או ללא מילוי הסכום ולא שמר עליהם ונגנב ממנו, מ"מ נחשב רק כגרמא ואי"ז גרמי, אף ש"ע"י שלא שמר הצ'ק החתום התאפשר לגנב להציגו לגבייה, והמקבל לא חשש שיש כאן גניבה, והיה מקום בזה לחייבו בתשלום הצ'ק גם באופן שאין תקנת השוק, וכן לחייבו גם בההוצאות שנגרמו דלא נחשב בזה כאנוס, אמנם נראה דבכל זאת לא נחשב רק כגרמא באונס וכנ"ל רצ"ע].

110 דמיד כשגנב משמעון פנה אל ראובן שיבטל הצ'ק, וראובן מוטל עליו לעשות כן משום השבת אבידה שהרי יתכן שבאמצעות זה לא יוכל הגנב לגבות הצ'ק ולהפסיד לשמעון.

111 שהרי לוי נטל הצ'ק משמעון בתום לב וכדין זה אכן נכון שראובן נתחייב בצ'ק זה והמחזיק בצ'ק נמצא שעושה על פיו של ראובן, ולכן חייב

בבנק, יכול ראובן לדרוש משמעון שישלם לו כל הפעולות והחובות שייגרמו עקב ביטול הצ'ק¹¹², אמנם באופן ששמעון מסר הצ'ק ללוי אסור לראובן לבטל הצ'ק על פי בקשת שמעון דמעתה הוא חייב ללוי בלבד¹¹³.

כשהוחזר עקב מיתת בעל החשבון או פשיטת רגל

כז. אופן נוסף שצ'ק מוחזר מהבנק הוא כשבעל החשבון נפטר או שפשט רגל¹¹⁴, ונראה דבאופן שמת בעל החשבון אין אפשרות לגבות מהיורשים דמי הפעולות, אף להסוברים דגרמי גובים מיורשים¹¹⁵, דכאן הן היורשים והן אביהם אינם נחשבים כגורמי החזק¹¹⁶, אמנם מוטל עליהם להודיע למקבלי הצ'קים שלא יפקידום בבנק וכשלא הודיעו יתכן שנחשב כגרמא¹¹⁷, אולם בפושט רגל נראה שיש אופנים שחייב לשלם לו על דמי הפעולות וההפסדים¹¹⁸, ואף באופן שנחשב כאנוס נראה דמהני תפיסה וראה בהערה¹¹⁹.

ובש"ך (שם) ובסי' שפח (סעיף ב) ובש"ך (שם) וסי' שפו סק"א).

116 פשוט שהמת לא גרם כאן שום חזק, וכן יורשיו אינם כלל גורמי החזק, דאף שירשו הממון שבבנק, מ"מ כל זמן שלא הועבר החשבון על שמם בצו ירושה, אין הוראותיהם מחייבות את הנהלת הבנק.

117 זה פשוט דיש להודיע למקבלים שלא יפקידו הצ'ק משום השבת אבידה, וכשלא הודיעו י"ל דנחשב כגרמא לחייב לצי"ש כיון שהיה יכול למנוע אותו מלפעול על פי אביו ולא הודיעו וראה מש"כ הג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א במעשה אומן לדון בדברי האחרונים אם יש חיוב לצי"ש במי שלא החזיר אבידה, וזהו כשידעו היורשים שאביהם נתן צ'קים לאחרים, וכ"ז לגבי דמי הפעולות אבל גוף החוב ודאי דחייבים מיורשים לשלם למקבלי הצ'קים ואף אינם יכולים לטעון פרוע וכמשנ"ת לעיל פרק ט וראה משנ"ת שם לענין חיוב שבועה בגבייה מיורשים.

118 פשוט שאף שאנוס הוא כעת שאין לו מקורות להשיג כספים וכדו', מ"מ עפ"י רוב עצם הגיעו למצב של פשיטת רגל הוא באשמתו, ואינו יכול לפטור עצמו מחיובים אלו.

119 נראה דאף באופן שהפשיטת רגל היתה באנוס גמור, מ"מ לענין הפעולות שגרם לחנם בבנק, אינו נחשב כאנוס שהיה לו להודיע לאלו שקיבלו ממנו צ'קים שלא יפקידום בבנק, ובאופן שגם בזה היה אנוס כגון שהוצרך לברוח לחור"ל מחמת המצוק

לשלם לו הוצאותיו אף באופן שהצ'ק נגבב דבכה"ג נמצא שפעולת הביטול היתה באופן מרדק שעיי"ז יש אפשרות שיתברר מיהו הגנב, ואף שיש מקום לצדד דזה לא נחשב כמוציא על פיו כיון שכח גבייתו הוא רק מתקנת השוק, מ"מ נראה דכיון שכבר נהוג וידוע שיש תקנת השוק א"כ כל המוציא צ'ק יודע שיוכל להיות אופן כזה שלוי יפעול על פיו ויתחייב לו מדין תקנה"ש וגם זה הוא בכלל מוציא על פיו, וכ"כ הגר"י סילמן בקובץ הישר והטוב (גליון ו עמ' ע): "שהרי כלפי השלישי שלא ידע מטענותיו על השני הרי הוא קרוב למזיד וחייב". 112 והיינו הן הפעולות בחשבון הבנק שלו והן הפעולות שייגרם לאחרים שיתבעו אותו ע"ז, ועמשנ"ת בזה לעיל פרק י סעיף לח ובהע' 168.

113 כ"כ הגר"י סילמן בקובץ הישר והטוב (גליון ו עמ' עא): "אם ידוע לו שהצ'ק הגיע ליד אחרים אסור לו לבטל הצ'ק מכיון שע"י הביטול יגרם נזק והפסד לאחרים".

114 כן הוא הנהלה הבנקאית, והוא מעוגן בהסכם שבין הלקוח להבנק, וכן הוא באופן שהלקוח ירד ל"ע מדעתו, אמנם יש לציין שאין זה מבטל את תוקף הצ'ק כשטר חוב, אלא המחזיק בצ'ק יכול לתבוע להתחתם או לבניו, ורק מנוע הוא מלגבות הצ'ק מהבנק.

115 היינו דבגרמי דעלמא יש חילוק, דלהסוברים דגרמי הוא קנסא, לא קנסו את בניו, אבל להסוברים דגרמי הוא מדינא, הוי כהיזק אחר שאם מת המזיק גובין מבניו, ע"י שו"ע סי' סו (סעיף לב)

כשהוחזר עקב טעות בכתיבת הצ'ק וכדו' אין לחייב את בעל הצ'ק

כח. מצוי מאד שצ'ק מוחזר מסיבה שאמנם נגרמה ע"י כותב הצ'ק, אך היתה אפשרות ביד המפקיד למונעה, כגון כשראובין נתן לשמעון צ'ק וטעה בכתיבת הסכום ¹²⁰, או שכתב תאריך מוקדם ¹²¹, או שמטה בכתיבת שם המוטב ¹²² וכדו', ושמעון לא הבחין בטעות שכצ'ק והפקידו בחשבונו והבנק החזירו בציון הסיבה של החזרת הצ'ק, בכגון זה אין לחייב את ראובן בעל הצ'ק בדמי הפעולות, דאף שפשע בזה שמטה בכתיבתו ¹²³, מ"מ גם שמעון המקבל שהפקיד הצ'ק פשע בעצמו, שהיה מוטל עליו לבדוק היטב בטרם שמפקיד את הצ'ק, אם אין פגם כלשהו על פני הצ'ק ¹²⁴, וראה בהערה אם ראובן נחשב

או שאסרוהו וכדו', לכאור' הוי כגרמי באונס באופן שהציל עצמו בממון חבריו שנתבאר לעיל הע' 55 דמועיל בזה תפיסה.

120 כגון שהסכום במלים אינו תואם להסכום במספרים, או שיש סתם טעות בהסכום, שהנהול בכנק הוא להחזירו בציון: "הסכום אינו תואם", וראה בזה לעיל פרק יא סעיף כח.

121 דהיינו שיש טעות בכתיבת התאריך, ומצוי מאד בזמן התחלפות שנת הכספים שכותבים בטעות ציון השנה הקודמת, ואז הצ'ק מוחזר בציון: "תאריך שעבר זמנו", כי צ'ק אין אפשרות להציגו לגבייה לאחר ששה חודשים מהתאריך הנקוב בו, [אולם חוסר תאריך אינו עילה להחזרת צ'ק וראה לעיל פרק יב סעיף יג].

122 כגון שלא ציין את שם המוטב כראוי וכדו', וכנ"ל פרק יא סעיף כא.

123 והיינו דאף אם נאמר שהטעות של ראובן בכתיבת הצ'ק נחשב כפשעיה, וכדמציינו כע"ז בשו"ת ערך לחם למהריק"ש (סי' רצב) בפקיד שטעה ורשם ששלח י"ג חבילות, כשבאמת שלח ט"ו, דחשיב פשיעה וחייב לשלם להבעלים על הפסד השני חבילות ולא אמרינן דליביה אנסיה, וה"נ י"ל דהו"ל לראובן למידק בכתיבת פרטי הצ'ק, כיון שידוע שכל שינוי עלול לגרום להפסדים, מ"מ כאן הוא פטור מלשלם וכדלהלן.

124 דכיון שלמעשה פעולת ההיזק נעשית ע"י ההפקדה, והיה ביד שמעון למנוע ההיזק אילו היה בודק לפני ההפקדה אם כל פרטי הצ'ק תקינים, ונמצא שהוא גרם לעצמו ההפסד, ואינו יכול לחייב את בעל הצ'ק, ואף אם נאמר שדרכן של רוב בני

אדם שאינם בודקים את הצ'ק לפני ההפקדה, מ"מ אין זה סיבה לחייב את ראובן על ההפסד ששמעון גרם לעצמו, ודומה לדין שותפין בבור ועבר עליו בעה"ב הראשון ולא כסהו ואח"כ עבר השני ולא כסהו דהשני חייב וה"נ על האחרון לבדוק טרם ההפקדה, וכע"ז מציינו דשור שנפל לבור ביום שהיה יכול לראות וליזהר, הרי בעל הבור פטור מלשלם, וה"נ בנידו"ד, ועוד דכיון שחיובו של בעל הצ'ק הוא משום גרמי, ככה"ג לא חשיב כרי הויקא, שהרי יתכן שהמפקיד הצ'ק יבדוק הפרטים קודם ההפקדה, ואמנם העירני הג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א דמציינו כע"ז במהרש"ם (ח"ה סי' יא) במוכר לחבירו תבלין ונתן לו בטעות חומר אחר דחייב מדין גרמי והוסיף המהרש"ם דאף שגם הקונה יכול לבדוק מה קנה מ"מ חייב המוכר עפ"י התוס' (ב"ק לד, ב) דיותר יש לו לשמור שלא יזיק משלא יוזק, אולם אין דבריו מוסכמים דבשו"ת ישועת מלכו (אבהע"ז סי' מה בד"ה הנה) כתב דדוקא כשידע המוכר חייב: "דמלבד שאין דברי התוס' מוסכמים גם לפי"ד התוס' יש לחלק בין גורם למזיק גמור", ולפי"ז ה"נ בנידו"ד אין לחייב את החותם בהצ'ק.

[וראה בעיונים במשפט (ח"ב סי' יז) להג"ר אהרן שטיינברג שכתב דדין זה תלוי בפלוג' הפוסקים בדין פועל או בעה"ב שנאנס ולא עשו המלאכה, אם יש לחייבו לשלם, ד"א דזהו ספיקא דדינא ומהני תפיסה, ולדידהו ה"נ בנידו"ד מהני תפיסה, אמנם הנראה דלא דמי להחם, וכאן לכו"ע המפקיד מפסיד לעצמו, ולא מהני בזה תפיסה, וכ"כ במשפטי התורה ח"א סי' עג].

כמויק בגרמא לחייבו לצאת ידי שמים [בסתמא או כשהיה לו האפשרות להודיעו שטעה]¹²⁵, פרמי דינים ואופנים נוספים בזה ראה בהערה¹²⁶.

כשהוחזר עקב טעות בחתימת בעל הצ'ק

כפ. אולם באופן שלא היה לשמעון המפקיד לידע שיש כאן טעות ושינוי בכתיבת הצ'ק, כגון שראובן בעל הצ'ק חתם באופן שונה ממה שדרכו לחתום תמיד על הצ'קים שלו, ודבר זה אינו מוטל על שמעון לידע, [כי יש בני אדם שדרכם לחתום בצורה מיוחדת על צ'קים כדי למנוע זיוף, ודוגמת החתימה מופיע בבנק¹²⁷], וכיון ששינה ראובן מדוגמת החתימה שבבנק, ושמעון לא ידע, הרי ראובן נחשב כגרמי, וחייב לשלם לשמעון על העמלות וכמשנ"ת לעיל¹²⁸.

שאר הצ'קים שבסדרת החשלושים, מ"מ הרי למעשה ההפסד נגרם בחשבונו ע"י פעולתו, ואף אם נחשיבו כאונס, מ"מ אין בזה כדי להשית את ההפסד על קופת ועד הבית, ואמנם אילו היה מנוהל חשבון נפרד לדמי ועד הבית, וההפסד נוכח מחשבון הועד, לכאור' אין ראובן חייב לשלם לקופת הועד את ההפסד, כיון ששוגג הוא, משא"כ בנידו"ד שההפסד נפעל בחשבונו הפרטי, אין הוא יכול לתבוע ההפסד מקופת הועד, אף אם נאמר דדינו כשומר חנם על דמי הועד, וכש"כ א"נ דדינו כשומר שכר, וראה בזה להלן פרק יז בדיני שמירה בצ'קים.

127 ראה בזה לעיל פרק יא סעיף לז.

128 כן נראה פשוט דדוקא באופן שאילו היה שמעון המפקיד בודק הצ'ק לפני ההפקדה היה נמנע ההיזק, אז הריהו מפסיד בזה שלא בדק, אבל באופן שלא היה מועיל בדיקתו, א"כ כל ההפסד נגרם ע"י ראובן חותם הצ'ק, ובכה"ג ודאי חשיב כפושע במה ששינה מדרכו בחתימת הצ'ק, [ונראה דאף להמהרש"ן שחולק בעובדא הנ"ל בעה' 123 משו"ת מהריק"ש בפקיד שטעה בציון סכום החבילות וס"ל דזה נחשב אונס, בנידו"ד בשינוי דוגמת החתימה נחשב כפושע לכו"ע], ומיהו כל זה דוקא כששינה בידועין מדוגמת החתימה, אבל בעובדא שנהג אחד לחתום בצורה מסוימת ולא שינה ממנהגו אך פקיד הבנק חשב שאין זה חתימתו והחזיר הצ'ק אין כאן תביעה על בעל הצ'ק אלא על הפקיד בבנק שהוא גרם ההפסדים, וראה בזה להלן סעיף לה.

125 לכאור' נראה דאף משום גרמא לצי"ש אין לחייב את ראובן דעצם הטעות הוא גרמא בשוגג וכ"כ במשפטי התורה הנ"ל, אמנם נראה דאם נודע לראובן שטעה, ולא הודיע על כך לשמעון מפקיד הצ'ק, באופן שאילו היה מודיע לו היה מונע ההיזק, אף דאין לחייבו מדינא בזה, מ"מ י"ל דנחשב עכ"פ כגרמא במזיד וחייב לצי"ש וצ"ע.

126 עובדא בראובן שמנהל קופת ועד הבית במקום מגוריו, וקיבל חמש צ'קים דחויים משמעון [אחד השכנים] על דמי ועד הבית, ודרכו של ראובן להפקיד הצ'קים בחשבונו ולשלם למנקה החצר במזומן, וארבע מתוך חמשת הצ'קים היו תקינים דהיינו דרך משל שניתן ליום העשרים לחודש, ושנת הכספים צויין כפי השנה הנוכחית, אולם בהצ'ק החמישי טעה שמעון [בעל הצ'ק] ורשם את שנת הכספים הקודמת, ראובן לא בדק את הצ'ק לפני ההפקדה, כי חשב בדעתו שכיון ששמעון נתן לו חמשת הצ'קים בבת אחת בתשלום של חודש חודש, הרי כמו שארבעת הצ'קים היו תקינים יש להניח שגם הצ'ק החמישי תקין, ונשאלת השאלה על מי להפסיד דמי חזרת הצ'ק בנידו"ד, על ראובן שהפקיד הצ'ק, או על שמעון כותב הצ'ק, או שההפסד הוא לקופת הועד.

ונראה דשמעון ודאי דאין לחייבו דאף אם נאמר שחשיב כפושע, מ"מ הרי הוא לא עשה פעולת ההיזק, ולכאור' כל ההפסד הוא על ראובן דאף שיש מקום לומר שלא נחשב כגורם הפסד במזיד, כי היה לו סיבה מספקת לחשוב שהצ'ק תקין כמו

הוחזר באשמת המפקיד, הפקידו שנית לאחר שהוחזר, טעה במילוי הפרטים

5. באופן הנ"ל בסעיף כח ששמעון המפקיד הצ'ק היה לו לברוק אם יש איזה שינוי על הצ'ק בטרם שמפקידו בבנק ולא בדק¹²⁹, ונמצא שבוזז גרם פעולות בחשבונו של ראובן, מ"מ אין ראובן יכול לתבוע לשמעון, על דמי הפעולה שנגרם לו בבנק עקב הפקדתו הכושלת, כי גם שמעון לא כיוון להזיק, ועשה מעשהו בתום לב¹³⁰, אמנם כשסיבת החזרת הצ'ק היא באשמת שמעון לחוד, כגון שעשה קשקוש או שינוי על פני הצ'ק ועקב כך הצ'ק הוחזר, הרי ראובן יכול לתבוע מהמפקיד דמי הפעולה שנגרם לו, דנמצא שהוא זה שגרם להחזרת הצ'ק¹³¹, וכן הדין בצ'ק שהוחזר מכל סיבה שהיא, ושמעון מפקיד הצ'ק חזר והפקידו שנית ללא תיאום עם ראובן בעל הצ'ק, והוחזר פעם נוספת¹³², על שמעון לשלם דמי הפעולה המיותרת שגרם בחשבונו של ראובן¹³³.

קיבל צ'ק פתוח מחבירו או שמפקיד צ'ק שלו בחשבונו של חבירו וטעה במילוי הפרטים 7א. שמעון קיבל מראובן צ'ק פתוח, ובעת שמילא את פרטי הצ'ק טעה בפרט מסויים בשעת הכתיבה והפקידו כך בבנק ומשום כך הוחזר¹³⁴, אין שמעון יכול לחייב את ראובן בדמי הפעולות שנגרם לו¹³⁵, ונראה דאף נחשב כגרמי בשוגג בגרמת הפעולות של החזרת הצ'ק בחשבונו של ראובן¹³⁶, ונתבאר לעיל דמהני בזה תפיסה¹³⁷, וכמו כן

וכל שלא עשה כן ההפסד על עצמו, וממילא מוטל עליו לשלם על דמי פעולה מיותרים שגרם לראובן, דאף שלפעמים בכוונה אינו חוזר לראובן שרוצה להפתיעו ולגבות מחשבונו ביום מסויים שחושב שיהא כיסוי אבל למעשה לכאור' לא נחשב כעושה על פיו.

134 כגון שקיבל צ'ק ללא סכום שכן הדרך פעמים רבות, וטעה ברישום הסכום שלא תאם הסכום בספרות להסכום במילים, או שטעה ברישום שם המוטב וכדו', ונמצא שעקב טעותו הצ'ק הוחזר ונגרם חיובי פעולות אצל בעל הצ'ק.

135 פשוט דכיון שהוא זה שטעה במילוי הפרטים, ההפסד הוא שלו בלבד.

136 דבכה"ג הפקדת הצ'ק הינה מעשה היוזק ודאי ומיד, דתיכף מחייבים את בעל החשבון בהעמלה של החזרת הצ'ק, ואף שלא כיון להזיק מ"מ עשה כאן היוזק ללא כוונה וקי"ל דלחיוב גרמי א"צ כוונה להזיק, אלא דמ"מ על פי רוב נחשב כשוגג, שהרי לא ידע שעשה כאן טעות ושהצ'ק יוחזר.

137 דחליא בשי' הפוסקים הנ"ל בהע' 16 להסוברים שדין גרמי מקנסא פטור בשוגג,

129 וכמשנ"ת לעיל דמהאי טעמא אין בעל הצ'ק חייב לשלם לו ההוצאות.

130 פשוט דשמעון שהפקיד הצ'ק אינו נחשב כגרמי לחיבו בפעולות שנגרמו בחשבונו של ראובן בעל הצ'ק, כי ראובן גרם זאת לעצמו, ולכאור' אף אינו חייב לצי"ש כמו בשאר גרמא, דלא היה לו כלל כוונה להזיק, ואדרבה הרי הוא ניוזק בעקיפין ע"י בעל הצ'ק, [נראה לעיל הע' 125 אם ראובן נחשב כגרמא על הפסדיו של שמעון].

131 פשוט דבכה"ג חיובו של שמעון כשמפקיד הצ'ק הוא משום גרמי גמור, שהרי בפעולתו הוא גורם ביודעים שייעשו פעולות וחיובים בחשבונו של ראובן, וראובן אינו יכול להתגונן מפניו.

132 יש שעושים כן כשהצ'ק חוזר מחוסר כיסוי מעדיפים להפקידו שנית אולי עתה יהא כיסוי, ואינם פונים לבעל הצ'ק, ויש שעושים כן בכל צ'ק שחוזר, ואף אינם בודקים את סיבת החזר הצ'ק.

133 כן נראה דבכה"ג ודאי דראובן בעל הצ'ק לא נחשב כגרמי מדין "לך ואני אבוא אחריך", דבזה לא כלול רק הפקדה פעם אחת, וכל שהצ'ק חוזר עליו לפנות לראובן לברר את סיבת ההחזרה,

כששמעון רצה להחזיר חוב או להעביר תשלום לראובן ע"י הפקדת צ'ק של עצמו בחשבון הבנק של ראובן, וטעה בכתיבת פרטי הצ'ק או במילוי פרטי החשבון וכדו' ובגין כך הצ'ק הוחזר, ונמצא דגרם פעולות לריק בחשבונו של ראובן, דינו כנ"ל דאין לו לתבוע מראובן על ההפסדים שלו, ולגבי ההפסדים של ראובן על פי רוב הוי כגרמי בשוגג וראה בהערה 138.

לא היה כיסוי לצ'ק וגם היה אשמת המפקיד

ב. בכל האופנים הנ"ל שהצ'ק הוחזר באשמת שמעון מפקיד הצ'ק ולא משום חוסר כיסוי¹³⁹, אם למעשה נתברר שגם לא היה כיסוי לצ'ק ונמצא שהצ'ק היה חוזר גם ללא אשמת שמעון, מ"מ אין לחייב את ראובן בעל הצ'ק, כיון שלמעשה נמצא שלא הוא גרם ההיזק¹⁴⁰, אולם אם על פני הצ'ק צויין שסיבת ההחזרה היא משום חוסר כיסוי ולא משום השינוי שעל הצ'ק, יש לדון בפרטי כל מקרה לגופו אם יש מקום לחייב את בעל הצ'ק וראה בהערה 141.

ענף ד - אופנים נוספים של גרימת הפסדים ופעולות בבנק

חיוביו של פקיד או מנהל חשבונות שטעה וכתב מאתיים במקום מאה

ג. ראובן מועסק כפקיד או מנהל חשבונות בשכר במוסד או מפעל, ותפקידו לכתוב ולסדר הצ'קים שמיועדים לתשלום שכר הפועלים ועובדי המוסד, וטעה בכתיבת הסכום שבצ'ק שבמקום מאה כתב מאתיים, והצ'ק הועבר מיד ליד ונגבה בבנק באופן שאין אפשרות עתה להוציא ההפרש מהמקבל, נראה דעל ראובן להחזיר למוסד הסכום שהפסידו בגרמתו¹⁴², [וראה בהערה כמה גרע מסופר שטעה בכתיבת סכום השטר¹⁴³],

ולחשוברים דגרמי מדינא יש מחייבים.

138 דמקרה זה דומה ממש למקרה הנ"ל שע"י אי זהירותו גרם הפסד לעצמו ולחבירו, ולכן אינו יכול לתבוע הפסדיו מחבירו, ועל ההפסדים שגרם לחבירו נחשב כגרמי בשוגג וכנ"ל, אמנם י"ל שתלוי בסוג הטעות דיש לפעמים שהיה לו לבדוק ולהבחין שטעה ולא לגרום הפסד לחבירו וראה לעיל הע' 123, 128.

139 כגון האופן הנ"ל שהיה שינוי על הצ'ק אם ע"י בעל הצ'ק או ע"י מפקיד הצ'ק, וכן בשאר האופנים כגון שמת בעל החשבון וכדו' מהאופנים שנבארו לעיל שבעל הצ'ק אינו חייב בזה.

140 והיינו דאף שלא עשה את המוטל עליו ונמצא שגם אילו הפקיד לא היה מבחין בשינוי שעל הצ'ק היה מחזיר הצ'ק משום חוסר כיסוי, אבל למעשה כיון שהפקיד הבחין בהשינוי והחזיר הצ'ק משום השינוי, נמצא שלמעשה לא בעל הצ'ק גרם ההיזק.

141 דבכה"ג י"ל דאם היה כיסוי יתכן שהפקיד לא היה מבחין את השינוי שעל פני הצ'ק, דזה דבר ששכיח יותר שהפקידים טועים בו, משא"כ מצב החשבון אם יש כיסוי או לא הוא דבר שאין שכיחות לטעות בזה, ויש לבדוק בפרטי המקרה אצל פקיד הבנק אם היה אפשרות של מציאות כזאת שבמידה שהיה כיסוי הצ'ק היה עובר או לא, והדבר מסור לדיינים לברר את פרטי המקרה.

142 דכיון שמנהל המוסד סומך עליו לא גרע ממראה דינר לשולחני שחייב כיון שהוציא מעות על פיו וסמך עליו, וה"נ הרי הפסיד למוסד שסומך עליו לגמרי.

143 הנה בסופר שטעה וכתב במקום מאתיים מנה והפסיד למלוה י"א דהוי כגרמא בעלמא, והיינו משום דמייירי שלא הוציא על פיו אלא המלוה כבר הלוח ללווה מאתיים וביקש מהסופר לכתוב שטר וטעה בסכום קטן יותר, ונמצא שמפסיד למלוה את

וכן הוא בכל סוגי פעולות והעברות בנקאיות שראובן טעה בהם וגרם הפסד למוסד, חייב לשלם ההפסדים או למפל בבידור הענין וסידורו וראה בהערה 144, [ואם כתב במקום מאתיים מאה על המוסד להשלים הסכום לפועל, ובאופן שזהו ספק ואין אפשרות לברר ולחייב את המוסד, אין הפועל יכול לחייב את ראובן 145].

בהג"ל כשגרם הפסדים ועמלות מיותרות למוסד

ד.ד. אם ראובן [שעובד כפקיד במוסד] עשה טעות מסויימת על פני הצ'ק שבגינו הוחזר הצ'ק מהבנק, וגרם הפסד למוסד בפעולות מיותרות ועמלות בנקאיות, חייב ראובן לשלם למוסד כל ההפסדים, אולם בהפסדים שנגרמו למקבלי הצ'קים מהמוסד דינו כג"ל בסעיפים כח-כט, בדבר שמפקיד הצ'ק היה יכול לבדוק ולהבחין, ההפסד של המפקיד, ובדבר שלא היה לו לידע, חייב ראובן 146.

כשמועסק בחינם ג"כ חייב לשלם זולת כשהיה אנוס, ודין פקיד בנק שגרם הפסד

ד.ה. באופנים הנ"ל שמחייבים לראובן לשלם ההפסדים שגרם למוסד, ה"ה באופן שמועסק בחינם כגון שהתנדב לנהל חשבונות של המוסד וכדו', מ"מ כיון שסומכים עליו חייב לשלם ההפסדים, אולם נפק"מ באופן שיש לו התנצלות על גרם ההפסד שהיה אנוס מאיזה סיבה ואופן, דבכה"ג כשמועסק בחינם פטור מלשלם 147, ובדין פקיד שעובד בבנק

זהו רק נוהל טכני כדי לקבל את אישור המנהל לפעולה הנצרכת בבנק, אבל אין המנהל בודק את כל פרטי הפעולות ועיקר סמיכתו על הפקיד ולכן חייב הפקיד בכל, ואמנם באופן שהמנהל בודק כל דבר וגם אצלו אירע הטעות, נראה שאין מקום לחייב את הפקיד. 145 דהוי ספק גרם היזק.

146 כן נראה פשוט והיינו דדינו כהבעלים עצמם, ולכן לגבי חיוביו לבעלים שסמכו עליו ולא יכלו לבדוק אם עבודתו תקינה חייב בכל גווי מהטעם שנתבאר לעיל הע' 142 דכיון שסומכים עליו הרי כל הוצאה שנגרמה בגינו חייב לשלם, משא"כ לגבי מקבל הצ'ק כל שהמפקיד לא בדק היטב לפני הפקדת הצ'ק הרי ההפסד עליו, ולכן באופן שהיה יכול לידע שיש כאן טעות כגון בסתירה בסכום המעות או טעות אחרת הנראית לעין ההפסד שלו, ובטעות שלא היה לו לידע כגון בשינוי החתימה וכדו' ההפסד על הפקיד.

147 דדמיא למראה דינר לשולחני דגם בזה חלוק בין עושה בחינם לעושה בשכר לענין טענת אונס דבשכר חייב אף דליביה אנסיה, וראה בזה בסי' שו בשו"ע ונו"כ ובספר מעשה אומן להג"ר שלמה זלמן מרק פרק טז.

הראיה לגבות בו ודמיא למונע עדים מלהעיד ולכן אי"ז אלא גרמא לדעת כמ"פ, והחולקים סוברים דדמי למחזיר שטר ללוה ראה בפתחי חשן (הלואה פ"ד הע' סב), וע"ש שכתב דבכתב במקום מאה מאתיים י"א דדמי לכתב במקום מאתיים מאה וחלוי בפלוג' הפוסקים הנ"ל, וי"א דיש יותר לפטור בזה דדמיא לשליש שהחזיר שטר פרוע למלוה, וי"א דחמיר יותר כיון שגורם בזה שיגבה, משא"כ בכתב מנה במקום מאתיים אינו אלא כמונע להעיד ע"ש הסברות בזה, אבל בנידו"ד שכתב בצ'ק סכום יותר גדול וגרם הפסד ממשי למוסד שמסר צ'ק ליד המוטב שעומד לגבותו מיידית בודאות מהבנק ולא מיקרי מחוסר גוביינא כנ"ל פרק יד די"א דהוי כגבוי לכמה דינים, ועוד שהרי גבייתו הוא מהבנק והלוה לפעמים לא ידע כלל שגבו ממנו יותר, וכיון שההיזק ודאי גרע משטר שנכתב סכום של מאתיים במקום מנה די"ל שאין ודאות שיופסד ולכן בנידו"ד ודאי חייב לשלם ההפסד.

144 נראה דלא מבעיא באופן שכל ענייני המוסד נקבעים לפי הפקיד ודאי כל האחריות עליו, אלא אף באופן שמנהל המוסד מקבל לידי את דפי ההוראות והפעולות וחותם לאשרם, מ"מ עפ"י רוב

שהחזיר צ'ק בטעות כגון שנדמה לו שאין תיאום בין הסכום במילים לסכום בספרות, או שחשב שהחתימה אינה תואמת, אם המעות הוא בגרר פשיעה יש לדון אם חייב כמי שעוסק בשכר או דדינו כעוסק בחינם וראה בהערה 148.

התחייב להפקיד כספים בחשבונו ולא עמד בדיבורו [ודין פקיד שמחק יתרת זכות]

147. עובדא בראובן שהוצרך לצ'ק ואין לו צ'קים משלו, וביקש משמעון שיתן לו צ'ק בסכום מסויים לזמן פרעון מסויים, שמעון דרש ממנו התחייבות שביום הפרעון הרי הוא יפקיד הכסף בחשבונו של שמעון, כדי שיהא כיסוי להצ'ק, ולבסוף לא עמד ראובן בדבריו והפקיד הכסף בתאריך מאוחר יותר, ועיי"כ נגרמו הוצאות לשמעון, כגון שחזר הצ'ק שנתן לראובן, או שהבנק החזיר צ'קים אחרים שלו, נראה דיש לחייב את ראובן בתשלום כל ההוצאות שנגרמו לשמעון עצמו והרי זה דומה לפקיד שמחק יתרת זכות בחשבון הלקוח שחייב על הפעולות שנגרם בגינו, וראה בהערה פרטי דינים בזה 149.

שמחק את יתרת הזכות מחשבון הלקוח פשוט דיש לחייבו על הפעולות של החזרת הצ'קים שנגרמו ללקוח, והיינו בנידוד"אף שההחזק נעשה בשב ואל תעשה באי ההפקדה ביומו אבל כאן עשה פעולה שמסר צ'ק [היינו הצ'ק שקיבל משמעון מקודם] לשלוחו לגבותו מחשבון הבנק של ראובן ולא דאג למלא התחייבותו שיהא לזה כיסוי ופעולה זו דומה למחיקת יתרת הזכות בחשבונו של שמעון.

[ולפימשת"ל סעיף יד דלדיעה אחת שמעון חייב לשלם גם על כל הפעולות שנגרמו לאלו שקיבלו הצ'קים ממנו, א"כ באופן שהיה לו הפסד זה כגון שהניק תפס יש לדון אם ראובן חייב בזה די"ל שיכול לומר קים לי כהפוטרים ואלו שתפסו ממך שלא כדין עשו, ואמנם כשלא תפסו משמעון דאז מדינא אינו חייב לשלם להם דיכול לומר קים לי, או כשהתנה ליפטור, ה"ה דראובן אינו חייב, דזה נחשב שעשו על פיו של שמעון, ולא על פיו של ראובן, ואף אם שמעון ישלם להם לצאת ידי שמים אין ראובן חייב לו מדינא, ויש לדון אם באופן זה חשיב עכ"פ כגרמא לחייבו בדיני שמים דאף שנתבאר בהע' 64 דשמעון חייב לצי"ש לאלו שקיבלו הצ'קים ממנו, אבל כאן שמעון משלם לאלו רק לצי"ש יתכן דראובן אינו חייב לשמעון לצי"ש וצ"ע].

148 יעויין משנ"ת להלן פרק יט סעיף לא בדין יועץ השקעות שמועסק ע"י הבנק וטעה ביעוץ וגרם הפסד, וכתבנו להסתפק אם דיו כעוסק בשכר כיון שמקבל תשלום מהבנק כדי לשרת את הלקוחות, או דלגבי הלקוחות חשיב כעוסק בחינם ע"ש, ונפק"מ גם לנידוד"אם יש לחייבו אף באונס או רק במזיד.

149 פשוט דבזה ודאי דנחשב שמעון כמוציא הוצאות על פי ראובן, שהרי ראובן ביקש ממנו צ'ק ליום מסויים, והתחייב לו להפקיד הכסף ביומו ולא לגרום לו הפסדים ופעולות בבנק, ואם התנה בפירוש שיפצנו על כל הפסד שייגרם לו יש לחייבו גם מטעם הנ"ל בסעיף ה, דכל התחייבות לפיצוי בגרמא חלה בדיבור בעלמא, ובאופן ששמעון נתן צ'קים לאחרים על סמך זה שראובן יפקיד או כספים בחשבונו, [והיינו שכנגד הצ'ק שנתן לראובן היה כיסוי מכספו של שמעון, אלא ששמעון מסר צ'קים נוספים, וחשב שהצ'ק שנתן לראובן יכוסה ע"י ההפקדה שיפקיד ראובן, ונמצא שיהא מספיק כיסוי מכספו שלו גם לצ'קים האחרים שנתן], נראה דגם בזה חייב ראובן על דמי הפעולות של שאר הצ'קים שנגרמו בחשבונו של שמעון דלפי חישוביו הרי הצ'ק שנתן לראובן יהא לו כיסוי בהכסף שראובן יכניס לבנק, וא"כ שפיר סמך ליתן צ'קים אחרים כנגד מעותיו האחרים שבבנק, והרי בפקיד של בנק

בהג"ל כשחשבונו היה כבר ביתרת חובה

ז. אולם אם חשבונו של שמעון כבר היה ביתרת חובה, באופן שיתכן שגם אילו הפקיד ראובן הצ'ק ביומו היה הבנק מחזיר לו הצ'קים, אין מקום לחייב את ראובן, דאין הנוק נגרם על ידו¹⁵⁰.

שלח שליח להפקיד כסף בבנק ולא קיים שליחותו

זח. אופן נוסף שכיח מאד ששולחים שליח להפקיד כסף בבנק, והשליח לא קיים שליחותו, וכתוצאה מכך הוחזרו צ'קים של בעל החשבון, ונראה דבין באופן שהשליח עושה זאת בחינם כטובה בעלמא, ובין כשעושה בשכר, הרי זה תלוי בפלוגתת הפוסקים אם חייב בגרמי דשב ואל תעשה, ולהסוברים דחייב עליו לשלם על גרמת ההפסד, ומספק מועיל תפיסה בזה וראה בהערה¹⁵¹, כל שלא היה אנוס¹⁵², מיהו אין לחייבו רק על

150 ואף כשאנו ברור שהבנק היה מחזיר הצ'ק בלא"ה, ויתכן שהצ'ק כן הוחזר כאשמתו, אין זה מספק לחייב את ראובן, דרק כשודאי נגרם ההיזק על ידו חייב.

151 הנה מצינו בכל שליח שעושה עבור חברו ונשתעבר לעשות לו פעולה מסוימת די"א שחייב אף בגרמת מניעת ריוח וכמש"כ הריטב"א (ב"מ עג, ב) וכ"כ בנתי" (סי' שו סק"ו) ועמש"כ בזה במעשה אומן (ביאורים סי' טז), ואף דבנתי" שם כתב דשליח בחינם אינו חייב בזה, נראה דזהו דוקא בחיוב של מניעת הריוח, אבל בנידוד שגורם לו הפסד בזה, כל שגרם לו הפסד בזה שסמך עליו ולא עשה הפעולה, הוי כגרמי ד"לך ואני אבוא אחריך", וראה בחזו"א (ב"ק סכ"ב סק"ב) דאף בנידון הנתי" חולק עליו והעלה דלפי"ד הריטב"א דחייב אף במניעת הריוח חייב אף כשעשה בחינם, [ורק יכול לדרוש שמעתה אינו רוצה לעשות בחינם, אבל אין לו להימנע מלעשות הפעולה, כיון שסמך עליו ע"ש].

אמנם בגו"ד הריטב"א לחייב שליח במניעת ריוח רבים חולקים ע"ז, ראה שו"ת בית מאיר (סי' י) אמרי בינה הלואה (סי' לט) דברי חיים שומרים (סי' יח) משפט שלום (רעו סעיף יד) חזו"א ב"ק (סי' כב סק"א), ואף דכאן מיירי בגרם הפסד ולא רק במניעת ריוח מ"מ העירני הג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א דמצינו במהרש"ם (ח"ג סי' צו בד"ה ומה) דגרמי בשב ואל תעשה הוי ספיקא דדינא ע"ש שהביא כן משו"ת פני יצחק (הספרדי ח"א

סי' כד) דזהו פלוגתת ראשונים ויכול לומר קים לי כהפוטרים, וכאן הרי ההיזק בשב ואל תעשה [ולא דמי לדלעיל הע' 149 שמסר צ'ק לשליח שגובהו מחשבון שמעון ע"ש], ובמחנה אפרים (שכירות פועלים סי' ז) וכן בצמח צדק (האחרון ח"י על ב"מ דף פו משנה א') ביאר פלוגתת הגה' אשר"י עם הרמב"ן ונימוק"י בפועל שחזר בדבר האבד שלא בא להוציא הפשתן מהמשרה דפליגי הראשונים אם חייב דהג' אשר"י מחייב ורמב"ן ונימוק"י פוטרים, וכתבו האחרונים הנ"ל דפליגי אם גרמי בשו"ת חייב, וראה עוד בשו"ת מנחת שלמה (ח"א עמ' תקכט) דלהראשונים שמחלקים בין גרמי לגרמא נראה דאינו חייב כשלא עשה מעשה, ונמצא דנידוד הוי פלוג' הפוסקים ומועיל קי"ל כנ"ל, וראה עוד בספר הערכות בהלכה פי"א סעיף ג מש"כ בזה.

152 דבשליח בשכר חייב אף באונס וכנ"ל הע' 147 בדין מראה דינר לשולחני, וראה בפתחי חשן (פקדון ושאלה פ"ב הע' ב בד"ה ומ"מ) במי ששלח שליח להפקיד מעות בחשבונו בבנק וטעה השליח והפקיד בחשבון אחר וטען השליח שבשעה שהביא הקבלה למשלח היה לו לבדוק אם לא טעה וכיון שלא בדק גם הוא פשע, וכתב ע"ז: "אין בטענת השליח כלום שאין על המשלח לחשוש שמא טעה ואין כאן פשיעה מצידו אא"כ יש מקום לחשוש שבשעה ששלחו לא מסר לו באופן ברור את מספר החשבון וכיו"ב וגם בזה נראה דבשליח בשכר חייב שהיה לו לברר באופן הברור ביותר מה צריך לעשות עם הכסף", ונראה דה"ה בנדר"ד ככה"ג כשטעה

ההפסדים של בעל החשבון ששלחו להפקיד עבורו, אבל ההפסדים שנגרמו במעגל שני לאלו שקיבלו צ'קים מבעל החשבון, אינו חייב לשלם כיוון שאין הוא פועל שלהם אא"כ אמר בפירוש לשמעון שיכול ליתן צ'קים ולסמוך עליו שהכסף יופקד דאז דינו כנ"ל דתלוי בפלוגתת הפוסקים ומועיל תפיסה¹⁵³, וראה בהערה באופן נוסף ששליח לא קיים שליחותו כראוי¹⁵⁴.

גרימת פעולות בבנק מתוך כוונה טובה

ז. עובדא באחד שהכין מעטפת הפקדות עם כמה צ'קים, ונאבד לו המעטפה באיזור סמוך לבנק, עם היוודע לו דבר האבידה, מיהר למסור בבנק הוראת ביטול על הצ'קים המופקדים, במקרה הגיעה מעטפת ההפקדות לידי ידידו הטוב, והנ"ל שלשלו לתיבת האל-תור מתוך כוונה לטובת בעל החשבון, כדי שחשבונו יזכה בסכום של הצ'קים, אולם למעשה נמצא שגרם לו תוספת של דמי פעולות בבנק, כיון שכבר ניתנו הוראות הביטול על הצ'קים, ונראה דמדינא אין לחייבו, דאף בגרמי י"א דאינו חייב בשוגג כשלא נתכוין להזיק¹⁵⁵, כש"כ כאן שנתכוין לטובה, ונראה דממעם זה אף לצאת ידי

במספר החשבון אם עשה בשכר חייב, אבל בחינם שחיובו אינו אלא משום שגרם לו הפסד, וכל שהיה אנוס פטור וכנ"ל שם, ונראה דאף כששלח את השליח להפקיד צ'ק דאז לגבי גוף הצ'ק יבואר להלן פרק יז הע' 108 דכיון דאין שמירה בשטרות אינו חייב בגניבה ואבידה של הצ'ק אבל על פעולות ההזיק שנגרם לו בבנק יתחייב דבזה חייב משום סמך עליו ופשע ולא הפקיד.

153 והיינו דבסתם פשוט דהם יכולים לתבוע רק לבעל החשבון, וכמשנ"ת לעיל הע' 41 דאכן בעל החשבון חייב לשלם לאלו שקיבלו ממנו הצ'קים ואינו יכול ליפטר בטענה ששלח שליח והשליח פשע, אמנם גם בעל החשבון עצמו יכול לתבוע להשליח רק על הפעולות שנגרמו בחשבונו, ולא על הפעולות שחייב לשלם לאלו שקיבלו הצ'קים ממנו, דזה כבר נחשב כגרמא בעלמא כלפי השליח כיון שלא אמר לו בפירוש ליתן ע"ו צ'קים וכנ"ל הע' 62, אבל כשאמר לו בפירוש שיכול ליתן צ'קים על סמך זה באופן שהיה גרמי בקום ועשה נתבאר בהע' 61 דחייב, אבל בנידוד דהוי גרמי בשו"א הוי ספיקא דדינא כנ"ל בסמוך.

154 עובדא באחד ששלח שליח להפקיד מעטפה עם צ'ק באל-תור, והשליח טעה והניח את המעטפה באשפתון הנמצא בחזית הבנק, השליח הודיע לשולח על טעותו, וטען השולח שכיון שעשה שליחותו שלא כהוגן והרי הפסיד לו ממונו, מוטל

עליו לחזור לבנק ולחפש אחר המעטפה, ואילו השליח טען שיכול להשיג עבורו צ'ק אחר מזה שנתן לו הצ'ק להפקדה בבנק, וכי סמוך ובטוח הוא שלא יפסיד השולח, כי תכולת האשפתון יפונה לאשפה, ומוכן הוא לפצותו עם יארע לו הפסד, ונראה דבאופן שהשליח אכן מקבל עליו לפצותו, אין השולח יכול לכפותו לחפש המעטפה באשפתון, אולם כשיש לחוש שהשליח לא יעמוד בהתחייבותו, נראה דכיון שעצם הטעות של הטלת המעטפה באשפתון במקום להשימו בתיבת האל-תור, נחשבת כפשיעה גמורה, הרי מוטל על השליח למנוע ההפסד שגרם לשולח, ואף שאין דיני שמירה בצ'קים ראה להלן פרק יז, מ"מ כאן שיש חשש הפסד שנגרם במעשי ויכול למונעו, מוטל עליו לעשות כל טעדיקי שחבירו לא יפסד על ידו, דאף בכל גרמא בעלמא כתבו הפוסקים שכשיכול למנוע ההזיק משמתין ליה עד דמסלק הזיקא, ואף דיש לחלק דלא דמי כ"כ שכאן יכול לחפש בעצמו באשפתון מ"מ נראה דהגורם חייב לצי"ש.

155 כמבואר בביאור המשפט וציון המשפט (להרא"י ברזל שנדפס על קונטרס דינא דגרמי להרמב"ן אות ה) שהביא שיטות הפוסקים באופן שלא נתכוין להזיק, ולכא"ו יכול לומר קים לי כהפוטרים, וכש"כ כאן שנתכוין לטובה, [משא"כ במשנ"ת לעיל במי שלא הפקיד כסף בבנק לכיסוי הצ'ק או שהפקיד צ'ק של אחר שאינו טוב, דבזה

שמים אינו חייב לפצות את בעל החשבון, וכן לבעלי הצ'קים שהופקדו, אף שנגרם להם דמי פעולה מיותרת¹⁵⁶.

בנק שזוקף יתרת חובה ללא ידיעת בעל החשבון ודין גביית בנק מלקוח שזויף צ'ק שלו מ. ראובן משך צ'ק על סכום מסויים, או שנאבד ממנו צ'ק והמוצאו מילא את הצ'ק בסכום מסויים, וכן כשנגנב ממנו צ'ק והגנב הציג הצ'ק לגבייה בבנק, ובחשבון לא היה כיסוי מספיק להצ'ק, והבנק זקף את הסכום ליתרת חובה, ראובן תובע את מנהל הבנק על שכיבד את הצ'ק בזמן שלא היה כיסוי מספיק, וגרם לו יתרת חובה שלא בידעתו, ובמקרים הנ"ל של גניבת או אבירת הצ'ק נגרם לו גם נזק כספי, אין הבנק חייב לפצותו על כך, כי עצם הגשת צ'ק לגבייה בבנק כשאין יתרת זכות בחשבון, נחשבת כבקשה לנתינת אשראי מהבנק עכ"פ עד לגובה מסגרת האשראי שביקש מהבנק וראה בהערה¹⁵⁷. ובעצם דין גביית בעלי הבנק מבעל החשבון באופן זה כשמאמינו שהצ'ק נגנב ממנו וזויף חתימתו יש לדון אם יכולים לחייבו מדינא¹⁵⁸.

שאמר לחבירו להוציא על פיו, והוא לא עשה את המוטל עליו נחשב כגרמי גמור, דהרי נתכוין וידע שגורם לו היתק.

156 ההחייב בגרמא לצ"ש זהו במתכוין להזיק דוקא וכמבואר במאירי ב"ק (נו, א) ובמהרי"ט (ח"א סי' צה), ובחזו"א ב"ק (סי' ה סק"ד).

157 הגה לכא' הטעם שחייב בעל החשבון כשהבנק נותן כיסוי לצ'קים שלו משום שהבנק הוציא על פיו, וזה שייך באופן שהיה להם הסכם על אשראי בסכום מסויים או ללא הגבלה, אבל כשלא ביקש כלל אשראי מהבנק או כשביקש מסגרת מסוימת והבנק חרג מהסכום לא נחשב הבנק כמוציא על פיו, ואמנם אם משך בצ'קים שנתנו על ידו הרי ודאי אינו פטור שבשעת המשיכה הוא כלוה מהבנק, אך באופן שנגנב ממנו צ'ק והוא לא משך הכסף, נמצא שהבנק בנתינת האישור גרם לו הפסד, שאילו היה מחזיר הצ'קים מחוסר כיסוי לא היה נגרם לו הפסד, אמנם למעשה הנוהל הבנקאי לחייב את בעל החשבון גם באופן זה והדבר מעוגן בהסכם שבינם ללקוח, ומסיבה זו אכן הבנק נוהג פעמים רבות לכבד צ'קים גם כשמצב החשבון ביתרת חובה, ועפ"י רוב זהו לטובת בעל החשבון, וראה משנת' לעיל פ"ח סעיף נח בחשש רבית שיש באופן זה שנעשה חובה בבנק שלא בידעתו, וכיום שנקבע בבנק שאין לכבד צ'ק רק כשיש לבעל

החשבון מסגרת אשראי מאושרת, כפי שפורסם בתקנות המפקח על הבנקים: "ייתאסר על הבנקים ועל לקוחותיהם לחרוג ממסגרת האשראי בחשבוניות עו"ש, הוראות הפיקוח על הבנקים הקובעת זאת אינה אוסרת קיום מינוס בחשבון ואינה דורשת להקטינו, אלא רק דורשת שלא תהיה בחשבון חריגה מהמסגרת", פשוט דעצם קביעת מסגרת האשראי נחשב כבקשה מהבנק לכבד הצ'קים גם כשאין כסף בבנק, אבל יותר ממסגרת האשראי י"ל דנחשב הבנק כגורם הפסד ללקוח, אולם למעשה בתקנות הנ"ל יש סעיף נוסף: "אמנם ההוראה מתירה גמישות למקרים חריגים, ומאפשרת לבנק להגדיל לך את המסגרת באופן זמני כדי למנוע היווצרות חריגה בחשבון, אך לא כדאי להסתמך על כך כי הבנק אינו מחוייב לעשות כן", לאור זה נמצא לכא' שכשהבנק מאשר חריגה מהמסגרת הרי הוא עושה זאת על דעתו בלבד על כל המשתמע מכך, אך מאידך י"ל דכיון שנוהל זה הוא לטובתו של הלקוח א"כ כשהבנק מאשר חריגה הרי זה מחייב את הלקוח בכל אופן, ויל"ע.

158 בנזק האזי דינא יש לדון דאף שהבנק מחייב את הלקוח גם על חריגה ממסגרת האשראי וכנ"ל, מ"מ באופן שהבנק מאמינו שהצ'ק נגנב ממנו וזויף חתימתו הרי מנהל הבנק יודע שחייב את הלקוח שלא כדין שלא נתחייב באופן זה כלל

שאל על צ'ק אם יכול למוסרו לפלוני ואמר לו שהוא נאמן

מא. כבר נתבאר לעיל סעיף יט שהמוסר צ'ק שיש לו מאחר ואמר לו שהצ'ק טוב דינו כמראה דינר לשולחני ואם חזר הצ'ק יכול לחייבו בהוצאות¹⁵⁹, אמנם באופן שיש לראובן צ'ק שקיבל משמעון, ורצה למוסרו ללוי כפקדון ובטחון על דבר מסויים ולא לגבותו, ויהודה אמר לו שלי הוא אדם נאמן ויכול לסמוך עליו שיחזיר לו הצ'ק, ולבסוף לוי העלים הצ'ק ונגרם בזה הפסד לראובן¹⁶⁰, באופן זה נחשב יהודה כמזיק בגורם דגורם, שהרי אילו היה יהודה שורף הצ'ק היה נחשב רק כגרמי לכמה פוסקים כדלהלן סעיף מג¹⁶¹, ולכן כשלא שרף בפועל רק אמר לו שיכול לסמוך ולמוסרו ללוי, ולוי הוא זה שהעלימו נחשב יהודה כגורם דגורם, שהסכמת הפוסקים דפטור בזה, וי"א דמהני בזה תפיסה¹⁶².

מוכר צ'ק מזוייף וגרם הפסד שינויי שער ודין המתעכב מלגבות צ'ק וגשתנה השער מב. המוכר צ'ק לחבירו ונתברר אח"כ שהוא מזוייף, ובינתיים נעשו שינויי שער בסכום מעות המכירה, אין לחייב את המוכר בזה, אמנם אם הלקוח כבר תפס, אין מוציאין ממנו¹⁶³. ומי שקיבל צ'ק מחבירו לתשלום חובו ונתעכב המלוה מלגבותו והלוה השתמש בינתיים בכסף, וירד ערך הכסף, יש שכתבו דהלוה יפצה את המלוה מדין נהנה מחסרונו של חבירו¹⁶⁴, אבל באופן שבעיכוב זמן הגבייה עלה ערך הכסף או הדולר אין לחייב את הלוה רק לפי ערך יום הפרעון¹⁶⁵.

דלהלן דשורף צ'ק נחשב יותר מגרמי, ולפי"ז נחשב יהודה כגרמי ממש בזה שאמר שיכול לסמוך על לוי.

163 שו"ת ברכות שמים (ח"ג סי' טו) במי שמכר צ'ק מאוחר בפחות מהסכום, ועתה נתברר שהצ'ק מזוייף וירד ערך המעות, עי"ש שהעלה שאין לחייב את המוכר דאומר לו הרי שלך לפניך ויש לפשר שישלם לו שליש, ומ"מ אם הלקוח כבר תפס אין מוציאין ממנו משום די"ל דיש בזה גרמי ע"ש.

164 כ"כ בפתחי חשן (נזיקין פ"ג הע' עג בעמ' קיח בד"ה וכל זה), דאף שאין לחייב על מבטל כיסו של חבירו, אבל כשנהנה ונשתמש עם המעות חייב, ועי"ש דלפי"ז ה"ה במי שזיכוהו מעות בכנק בטעות ונהנה מהמעות ואח"כ ירד ערך הכסף יש לפצות לבעל הממון.

165 כ"ה בפתחי חשן שם, והיינו כגון שזמן הפרעון היה בא' ניסן והמלוה הציג הצ'ק לפרעון בא' סיון ובינתיים ירד ערך הכסף או בחוב צמוד לדולר והיה פירות בשקל לעומת הדולר, אין הלוה חייב

לבעל הצ'ק וא"כ י"ל דעליו להחזיר ללקוח את כספו, ואף שבעל הבנק אינו יודע אבל מנהל סניף זה שהוא המוסמך לקבוע עניני הסניף יודע ומוטל עליו להחזיר, ויתכן שאין מועיל בזה מנהג דאי"ז מנהג ברור וגם לא בריא אם באמת לפי הנוהל יש לחייבו בזה, ויל"ע.

159 עי"ש בהע' 85 בפרטי דין זה.

160 והיינו באופן שלי העלים הצ'ק ועדיין לא גבאו, [דבאופן שכבר גבאו הרי על ראובן לתובעו ולחייבו], אלא שמ"מ שמעון אינו רוצה לשלם החוב לראובן כ"ז שהצ'ק ביד לוי, [וכמשנ"ת לעיל פרק י סעיף מא-מג דכשברור שהצ'ק כבר אצל אחר שעלול לגבותו אין לחייב את ראובן לשלם לשמעון תמורת שטר פיצוי], ונמצא שיהודה גרם הפסד לראובן שאינו יכול לגבות משמעון.

161 עי"ש די"א שצ'ק שדינו כגבוי נחשב השורפו כמזיק ממש, ויש חולקים.

162 ראה לעיל הע' 64 מה שהבאנו דברי הפוסקים בזה, ולדעת הנוכ"י מהני תפיסה בטעות קים לי כהרמב"ן, וכאן יש לצרף גם דיעות הני פוסקים

ענף ה - מזיק או גורם היזק בגוף הצ'ק

שורף שטרו או צ'ק של חברו

מג. אופן נוסף של גרמי הוא במי ששורף שטרו של חברו, וגורם לו הפסד בזה שלא יוכל לגבות את חובו, וקיי"ל דחייב בזה משום גרמי¹⁶⁶, וכיון שכן להסוברים דגרמי חייב רק משום קנס אם ההיזק היה בשוגג פטור¹⁶⁷, אולם בשורף ממרני של חברו י"א דכיון שהוא כגבוי¹⁶⁸ נחשב כמזיק ממש וחייב אף כשהזיקו בשוגג¹⁶⁹, ולפי"ז ה"ה בצ'ק, להסוברים דהצ'ק כגבוי¹⁷⁰ הרי זה מזיק וחייב גם כששורף צ'ק של חברו בשוגג¹⁷¹, ולהסוברים דהוי כשט"ח רגיל¹⁷² דינו כנ"ל דהוי גרמי וחלוק בין שוגג למזיד¹⁷³.

תפיסה מהשורף צ'ק של חברו ודין צ'ק למוטב בלבד

מד. באופן הנ"ל יש להסתפק אם מהני תפיסה מהמזיק בטענת קים לי כהסוברים דהוי כגבוי וחייב בכל גווניו¹⁷⁴, [באופן שאינו יכול לגבות החוב מבעל הצ'ק¹⁷⁵], וכן יש

שטר שהוא כגבוי על הלוח, והוי כמזיק, ולפי"ד ה"ה בשורף ממרני של חברו הוי כמזיק ממש.
170 ראה לעיל פרק יד ענף ג בהע' 41, 45, מדברי הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז ועוד מפוסקי דורנו שהצ'ק נחשב כגבוי לכמה ענינים.

171 דחשיב כאילו הפסידו שוה כסף בידים, וראה להלן אם מהני תפיסה בטענת קים לי כדיעה זו.

172 כדלעיל פי"ד הע' 49 מדברי הגרי"ש אלישיב שליט"א בזה.

173 דכיון שהוא כגרמי בעלמא יכול לומר קים לי כהסוברים דגרמי קנסא ולא קנסו בשוגג.

174 הנה בדברי גאונים (כלל מט אות טו) כתב דאין לסמוך על דברי החסד לאברהם ולחייב לשליש שהחזיר למלוה, ולפי"ז גם להסוברים דהצ'ק כגבוי מ"מ לענין לחייב את המלוה בזה, אי"ז ברור

לדינא ולכא"ו לא מהני תפיסה בטענת קים לי כדיעה זו, אך למעשה יש לציין דבלא"ה יש מפוסקי זמנינו שסוברים דהצ'ק חשיב כחפץ הנמכר וכגופו ממון כיון שהוא סחיר בשוק, וכנ"ל פ"א סעיף י ולכא"ו לפי"ז יש לצדד דהוי כמזיק ממש אף שעיקר שוויות הצ'ק משום החוב שבו וזה עדיין נשאר מ"מ כדיעה זו או מתייחסים לשוויות הצ'ק לגופו, ועי' בתשו' הגה"ק מאוסטרובצא (הנדפס בחי' הגר"ח סנקרביץ סי' ל) שכתב דכל שטר שנמכר בכל הדמים הכתובים

רק לפי ערך של א' ניסן שהרי הוא הפקיד מעות בבנק ביום הפרעון, ואין המלוה יכול לחייבו לפי ערך החדש, וראה בזה לעיל פרק ח סעיף ג, ומ"מ מסיים הפת"ח שם דבאופן שהשתמש בינתיים בהמעות ראוי שיפצהו.

166 כן הוא בב"ק (ק, ב): מאן דדאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי שטרא מעליא, ומאן דלא דאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי ניירא בעלמא, ונפסק בשו"ע (שפ"ס"ב): "וכן השורף שטר חוב של חברו חייב לשלם כל החוב שהיה בשטר, שאע"פ שאין גוף השטר ממון, הרי גרם לאבד ממון".

167 וכמשנת"ל בכ"מ דחז"ל לא קנסו רק כשגרם לו ההפסד במזיד משא"כ להסוברים דחיובו מדינא וכנ"ל הע' 16.

168 ראה משנת"ל לעיל פרק יד באורך די"א שהממרני נחשב כגבוי בכמה דינים, ולדבריהם י"א שנפק"מ גם בדין מזיק שטר וכדלהלן.

169 בשו"ת חסד לאברהם (ח"ב ח"מ סי' ג) כתב: "וא"כ בממרני דלא חשיב מחוסר גוביינא וכגבוי

דמי וכו' פשיטא דכשהחזיר הממרני שלא בדין הוי מזיק ממש וחייב לשלם וכו', ולכן נלפע"ד דלהני מילי טראטי דינא כגבוי לענין שלא יועיל בה מחילה בלא קנין, ושליש שהחזירה שלא בדין ועי"ז הוציא מהלוה בשטר זה חייב השליש מדין מזיק ממש, ומשמע דהוי כמזיק ממש ואף חמיר יותר מגרמי, דכיון שאנו דנים על השטר שהוא כגבוי, הרי נתן כאן להמלוה

להסתפק אם מהני תפיסה מיורשים¹⁷⁶, ואם הצ'ק הוא למוטב בלבד ולא סחיר¹⁷⁷ ששוה רק למוטב ולא לאנשים אחרים ראה בהערה¹⁷⁸, [ודין שליש שהחזיר צ'ק למלוה או ללוה שלא כדין ראה להלן פרק יז ענף ד].

כשהצ'ק נשרף מאש שנעשה ע"י שורו וכדו'

מה. בשורף שטר י"א דאם נשרף ע"י שורו, אינו חייב דלא חייבו בגרמי דשורו¹⁷⁹, [ובדין שולח את הבעירה ביד חרש שומה וקמן או באשו שכלו לו חיצו ראה בהערה¹⁸⁰],

כשאר שורף שטר שחיובו רק משום גרמי, והיה אפשר לדון אף דפטור לגרמי עפ"מ ש"כ הנתי' (קמח סק"א) שדבר שאינו שוה אלא לבעלים פטור המזיק ע"ש, אולם למעשה כיון שיש אנשים שיכולים לגבות בבנק אף צ'ק למוטב בלבד שישנם דרכים לעקוף את ההוראה שבצ'ק, נמצא שלמעשה יש לזה שוויות גם לאנשים נוספים, ועוד שיכול להעביר החוב ע"י מעמד שלשתן ומעשה הגבייה יעשה המוטב ויחוייב להעביר לו הסכום שגבה ע"י הצ'ק, ועוד דל"ד להנתי' דשם כיון שאינו שוה רק לו מוכח שאי"ז ממון, אבל כאן ודאי דזהו שטר גמור אלא שרק הוא יכול לממש הגבייה בזה, וראה מש"כ הפוסקים לדון במזיק תעודת פספורט ששוה רק להבעלים דמ"מ כשיכול למוכרו לאחרים שדומים לו י"ל דחשיב מזיק ראה פתחי חשן (פקדון פ"א הע' נ בד"ה ובאורחות המשפטים, שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק א סי' לח שו"ת אבן שתיא סי' פד, חבל יעקב סי' כה), וה"נ בנידוד.

179 כ"כ הרמ"א שם ס"א): "ודוקא באדם חייב דינא דגרמי, אבל בבהמה לכו"ע פטור", ובביהגרא" (סק"ב) משמע דכל גרמי שע"י שורו נחשב כגרמא בעלמא, [ולכאור' חייב בזה בידי שמים], אולם מדברי הנ"י (פרק הפרה) שלמד דין זה ממה שמבואר בגמ' שם דשורו שעושה בור פטור הבעה"ב דילפי' איש בור ולא שור בור, ולפי"ז זהו פטור מיוחד דפטור לגרמי בכה"ג, דלא חייבה תורה בהזיק שורו רק כשמזיק בעצמו בהזיק גמור ולא ע"י דבר אחר. [ולדעת החזו"א פטור אף לצי"ש כמו בכלים שנשכרו בכור, ולדעת הברכת שמואל והחי' הרי"ם חייב לצי"ש].

180 הנה בבעה"ת (שער נא ח"ו ס"א) כתב דהשולח את הבעירה ביד חשו"ק ושורף שטרות פטור משום דחשיב כגורם דגורם, אולם בקצוה"ח (שפו

בו, חשיב כגורם ממון ממש, ולפי"ז ה"ה בצ'ק שעפ"י רוב יוצא בשוק בשוויותו, נחשב כמזיקו כל הסכום, ויחכן שאם הלוח יתפוס מהשליש יוכל לומר קים לי וצ"ע, וע"ע להלן פרק יז הע' 246, 250.

175 יש לציין בזה דלפמשנ"ת לעיל פרק י סעיף לו כל מי שנאבד לו צ'ק אינו מאבד בזה זכותו בגוף החוב, ויכול לדרוש מהחותם שישלם לו הסכום שבצ'ק, אמנם החותם יכול לדרוש ממנו כתב פיצוי שבו הוא מתחייב שאם ייגרם לו הפסד כלשהו ע"י שמאן דהו יתבענו בהצ'ק, הרי הוא יפצה אותו על כך, ובנידוד כשידוע שהצ'ק נשרף א"צ לזה, כיון שאינו יכול לבא לידי פסידא, ונפק"מ בדין הנ"ל באופן שללא הצ'ק לא יוכל לגבות החוב כלל, כגון שאינו זוכר של מי הוא הצ'ק שנשרף, או באופן שהחותם בצ'ק מכחיש את קיומו של החוב, וכן באופן שצריך לגבות מיורשיו שאינם יודעים כלל בחובות אביהם וכדו', ובזה תליא כפלוג' הנ"ל אם חשיב כמזיק גמור או כגרמי.

176 דכמו שאינו ברור אם מהני תפיסה מינייה כמור"כ יש לדון אם מהני תפיסה מיורשיו, דאם נאמר דחשיב כמזיק גמור יש לחייב את יורשיו מנכסי מורישם, אבל אם נימא דהוי כשאר גרמי די"א שחייב משום קנס ולא קנסו ליורשיו כמשנ"ת לעיל א"כ לכאור' הוי ספק ספקא וצ"ע.

177 והיינו שנכתב לפקודת פלוני בלבד וגם נכתב שהוא לא סחיר דאז אין אפשרות להעביר זכויותיו לאחרים, [נדכשכתב רק שהוא לא סחיר יכול להעביר זכותו ורק הקונה אינו זוכה בזכויות יותר מהמוטב כנ"ל פרק ג סעיף יז-יח, משא"כ כשכתב למוטב בלבד דאז אין אפשרות כלל למוכרו לאחר].

178 הנה בצ'ק כזה הרי לא שייך סברת הפוסקים דנחשב כגבוי וייחשב מזיק ממש, וא"כ דינו

וכן הוא הדין בשורף צ'ק להסוברים דהוי כשט"ח רגיל¹⁸¹, אבל להסוברים דהוי כגבוי ונחשב בזה כמזיק ממש, חייב גם באופן זה¹⁸², וראה בהערה ברין שורף שטר או צ'ק כשהגביו קודם¹⁸³.

המשחית צ'ק של חברו אינו יכול לומר הרי שלך לפניך ודין הגזול צ'ק ועבר זמן גבייתו מזו. מי שהשחית צ'ק של חברו באופן ששוב אינו יכול לגבותו, כגון שמחק הסכום וכדו', דינו כשורף צ'ק של חברו וכנ"ל, ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך¹⁸⁴, ויש להסתפק במי שהחזיק צ'ק של חברו תחת ידו שלא באופן של גזילה ועיכבו עד לאחר שעברו ששה חודשים מהתאריך הנקוב בהצ'ק, ששוב אין הצ'ק סחיר, אם בכה"ג יכול לומר לו הרי שלך לפניך¹⁸⁵.

184 במנחת פתים לסי' שסג כתב דהמזיק באנקנאטין של חברו ומשחיתו באופן שלא יוכל לגבותו, חייב לשלם כל הסכום ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך, דכיון שברור דבזה שהשחיתו לא יוכל לגבותו הוי היזק ניכר ע"ש. והוסיף דלא דמי לשף מטבע של חברו דפטור, דלמשכ"ה הש"ך מיירי דוקא באופן שלא שכיח דשף בקורנס, אבל מי שמשחית באופן דשכיח חייב ע"ש. ולפי"ז ה"ה בצ'ק באופן הנזכר אף שלא נחסר גוף הצ'ק רק שמחק הסכום וכדו' מ"מ חשיב כגרמי ודינו כנ"ל בשורף שטר. ועוד דהפטור בשף מטבע משום שיכול לתקן הצורה וגם בזה תמה החזו"א דרפיו בכלים היינו נזק וכתב דאין לך בו אלא חידושו, אבל בנידו"ד שאין אפשרות לתקן הצורה חייב.

185 דהרי מקודם היה הצ'ק סחיר כיון שיכלו לגבותו בבנק, וכשעברו ו' חודשים ששוב אינו יכול לגבותו בבנק, אף שיכול לגבותו מהחותם עצמו מ"מ הרי גרם לו שתיטל סחירותו של הצ'ק, ויש להסתפק אם זה נחשב כהיזק ניכר שכל הרואה שהצ'ק עבר זמנו יודע ששוב אינו סחיר, או י"ל דכיון שאין ההיזק ניכר בגוף הצ'ק חשיב היזק שאינו ניכר ויכול לומר לו הרי שלך לפניך, וראה להלן פרק יז סעיף נז משכ"ה בדין גזול צ'ק שעבר זמנו אם יכול לומר לו הרי שלך לפניך, ולכאור' תלוי כמה שדנו האחרונים במטבע פסולתו מלכות אם יכול לומר לו הרי שלך לפניך ראה בפתחי תשובה ובשו"ת אור שמח ובשו"ת בית שמואל אחרון.

סק"ג) הקשה דליתא דממנ"פ אם מיירי באופן שחייב משום אשו כגון במסר לו שלהבת, א"כ הוי כאשו ממש וחייב ככל שורף שטר, ואם מיירי באופן שפטור כגון בגחלת, א"כ אף כששורף כלים פטור, אמנם מסיק הקצוה"ח דכאשו שכלו לו חיציו כגון בענין שהיה לו לגדרה ולא גדרה, פטור כששורף שטרות, דבכה"ג חיובו משום ממונו המזיק, ולדעת הרמ"א פטור בגרמי דבהמתו ע"ש, [וכבר הבאנו לעיל די"א שיכול לומר קים לי כמהחייבים בגורם דגורם].

181 וכנ"ל בסמך דלדיעה זו דין שורף צ'ק כשורף שטר בעלמא דפטור כשנשורף ע"י שורו או בכלו לו חיציו, אף באופן שאינו יכול לגבות חובו מכח זה.

182 דלדיעה זו נחשב כמזיק גמור בזה, וחייב גם בנוקי בהמתו או ממונו.

183 הנה במהרש"ל (יש"ש ב"ק פ"ט סי' יט) כתב דהפטור בשורף שטר זה דוקא כשלא הגביה קודם את השטר, אבל אם הגביהו כדי לשורפו חייב משום דהוי כגזול ובעי למיעבד השבה מעליא, והש"ך (שפו סק"ג) השיגו דמשמעות הגמ' דפטור בכ"ג והיינו משום דבשטרות אין קניני גזילה ע"ש, ובדעת מהרש"ל י"ל עפ"י דהראב"ד והר"י מלוניל ומאירי בב"ק (קטז, ב) דהגזול קרקע ונטלוה מסיקין חייב כיון שנמצא שבגינו אין אפשרות להחזיר הקרקע, והא דקרקע אינה נגזלת היינו כשנתקלקל באונס, וראה בענפי ארו על הל' גניבה וגזילה משכ"ה בזה, ועפ"י גם כשטר בכה"ג כשבגינו א"א לגבות החוב חייב, וע"ע להלן פרק יז ענף ז בזה.

קרע צ'ק כדי לא לגבותו וע"י כן נפסד המוטב

מז. עובדא בראובן שנתן צ'ק לשמעון עבור תשלום חוב מסויים, ושמעון מסרו למוהל ששל את בנו, ומנהגו של המוהל שאינו נוטל תשלום עבור המילה, והמוהל לא הבחין שאין הצ'ק של שמעון ולכן קרע המוהל את הצ'ק, שמעון פנה א"כ לראובן שכיון שהצ'ק שלו לא הוצג לגבייה בבנק מוטל עליו ליתן לו צ'ק אחר, ראובן טוען שכיון ששמעון מסרו למוהל והלה קרעו הרי נמחל חובו, לפו"ר יש לחייב את ראובן ליתן צ'ק אחר עבור חובו, כי המוהל לא נתכוין למחול לו אלא לשמעון¹⁸⁶, [וראה בהערה אם יש חיוב על המוהל מדינא דגרמי אם ראובן לא ישלם לשמעון¹⁸⁷].

המוכר שטר חוב או צ'ק וחוזר ומוחלו

מח. אופן נוסף של גרמי הוא במוכר שטר חוב לחבירו, וחוזר ומוחלו ללוה, וגורם הפסד לקונה שאינו יכול לגבות את החוב¹⁸⁸, וקיי"ל דחייב בזה משום גרמי¹⁸⁹, אולם בצ'ק שנמכר נתבאר לעיל פרק ד סעיף כט דלא מהני מחילת המוכר, דאף בצ'ק שהוא לפקודת פלוני, כיון שמכרו בהסבה על החלק נעשה כצ'ק למוכ"ז, ושוב אין המלוה הראשון יכול למחול החוב¹⁹⁰.

משכיר שמעבב ליכנס לדירה השכורה בגין דרישה לצ'ק בטחון

ממ. עובדא באחד ששכר דירה ונתן צ'קים לתשלום השכירות, ואח"כ דרש ממנו המשכיר בנוסף לכך צ'ק בטחון על תשלומי השכירות או ההזיקות שייגרמו בביתו ע"י השוכר,

כגרמי, דלכאור' הוי גרמי בשוגג ועוד שרק נתכוין לטובתו, וי"ל דאף אין עליו חיוב לציי"ש וצ"ע. 188 שו"ע (סו סכ"ג) והאריכו הפוסקים בביאור האי דינא מ"ט יכול המוכר למחול החוב, אם משום דמכירת שטרות דרבנן, או משום דשעבוד הגוף אינו נמכר וע"ז חל המחילה, וראה בזה לעיל פרק ד סעיף ה, וע"ע בחידושי הגר"ח סנקרוביץ (ס"ו ל) מה שביאר בזה הגה"ק מאוסטרובצא וצ"ל. 189 כן הוא בשו"ע (סו סל"ב): "כשמחול המוכר או יורשיו צריכים לשלם כל מה שכתוב בשטר החוב מהיפה שבנכסים, שהרי גרם לו לאבד השטר והרי הוא כמו ששרפו", וע"ש פרטי הדינים בזה איך שמין שוויותו של השטר.

190 ע"ש בטעמא דמילתא דכל צ'ק למוכ"ז לא מהני מחילה, או משום דמכירתו מועיל מן התורה, או משום דאין למלוה הראשון שעבוד הגוף, וע"ע בתשו' הגה"ק מאוסטרובצא הנ"ל שכתב דכל שטר שנמכר בכל הדמים הכתובים בו מהני מכירתו מן התורה ואין המלוה יכול למחול החוב ע"ש.

186 כן נראה לפו"ר דאף שלכאור' י"ל דמסירת הצ'ק משמעון להמוהל הוי כמכירת החוב שראובן חייב לו, וכשהמוהל קרע את הצ'ק נמחל חובו של ראובן, והרי אילו היה שמעון בעצמו קורע את הצ'ק לכאור' אינו יכול לתבוע לראובן ליתן צ'ק אחר וה"נ כשהמוהל שהוא כשלוחו ובא כוחו קרע את הצ'ק אין לחייב את ראובן ליתן צ'ק אחר, אמנם מכיון דאילו היה שמעון נותן להמוהל מזומן הרי היה מחזיר לו מעותיו, וכן אילו ידע המוהל שהצ'ק אינו של שמעון וע"י שקורעו הוא מפסיד לו, לא היה קורע את הצ'ק אלא היה מחזירו לו בעין, וא"כ לא נחשב כמחילה לראובן, אלא היה כאן קריעת צ'ק בטעות, והוי כצ'ק שנשרף שנתבאר לעיל פרק י סעיף לו דעל החותם לשלם שנית תמורת שטר פיצוי וכאן שידוע שהצ'ק נקרע משלם ללא שטר פיצוי, כ"נ פשוט, ולהסוברים דהצ'ק הוי כהוראה בעלמא ונמצא שהמוהל לא זכה בהחוב א"כ פשוט שהחותם נשאר חייב בחובו]. 187 והיינו שאם ראובן יתעקש ולא ישלם ולא יצליח להציא ממנו המעות, יש לדון אם המוהל נחשב

בעקבות כך חזר בו השוכר משכירות הדירה, אמנם המשכיר תבעו לשלם דמי השכירות עד ששיג שוכר אחר, ונפסק שהשוכר חייב לשלם דמי השכירות, והמשכיר אינו חייב על גרמת ההפסד של הדיור בבית, ועיכוב מסירת הדירה¹⁹¹.

קנס שלא להלוות למי שהצ'קים שלו חזרו ופרטי דינים נוספים

נ. גמ"ח שקונם למי שחזר לו צ'קים שאין לו זכות הלואה שנית, מותר לעשות כן¹⁹².

לפעמים יש ששליש שמחזיר שטר למלוה או ללוה שלא כדין דינו כמזיק בגרמי וחייב, וכן בשליש שהעיד על שטר שהוא פרוע ואח"כ מודה ששקר העיד, וכן דין שומר שאבד שטר, ושאר דיני שמירה ושלישות בשטרות וצ'קים, וכן דין אונאה, גזילה וגניבה, ושבועה בשטרות וצ'קים, יבוארו בפרק הבא, מי שגרם הפסד שינויי שער עקב איחור בהפקדה, נתבאר דינו לעיל פ"ח, ודין שליח למסור צ'ק לצדקה מסויימת ומסרו לצדקה אחרת אם נחשב השליח כמזיק ראה לעיל פרק טו סעיף כה ולהלן פרק יז סעיף כ, ודין המתחייב חיוב חדש בצ'ק ונשרף הצ'ק אם חייב לתת צ'ק אחר ראה לעיל פרק א סעיף כב.

דאף בכה"ג י"ל דחייב לשלם השכירות ולכאור' בנידור' כשהיה לו אפשרות לקראו לדין לברר אם חייב לו ולא עשה כן עליו להפסיד מה שנמנע מלדור.

192 כן ראיתי להגר"י זילברשטיין שליט"א בתשו' הנדפס בספר עלינו לשבח (ח"א בראשית, בחלק השו"ת סי' יד), ע"ש שהביא מש"כ ברעת זקנים לבעלי התוס' בשם רבי יהודה החסיד דלכן כתיב אם כסף תלוה, משום שלפעמים הוי רשות ולא חובה כגון בלוה ואינו משלם.

191 ראה פסקי דין ירושלים (כרך ג' עמ' קנא) בעובדא זו שנקטו הדיינים דעצם השכירות הוי כקרקע שנקנה בכסף, והצ'ק לענין זה דינו ככסף וכנ"ל פרק יג סעיף ד-ו, ועל עיכוב מסירת הדירה בגין דרישה לצ'ק בטחון, אם נאמר דכן הוא מנהג העיר שמוסרים צ'ק בטחון, ודאי שזוהי דרישה צודקת, ואף א"נ שאין בזה מנהג, מ"מ המשכיר אינו נחשב אלא כשאר מונע מבעה"ב מליכנס לביתו דאין זה אלא גרמא, וכמש"כ הרא"ש פ"ב דב"ק, ואמנם המהרי"ל דיסקין נסתפק

פרק יז

חובים שונים בדיני התורה בצ'קים

בכמה מדיני התורה מצינו חילוק בין שאר סוגי חפצים לשטרות שיש להם דינים מיוחדים, וכגון בדיני שמירה, חובי שבועה, אונאה, גניבה וגזילה וכדו' שיש מיעוט מיוחד שדינים אלו אינם נוהגים בשטרות, בפרק זה יבוארו פרטי הדינים ששונה שטר משאר חפצים, ומעמדו של הצ'ק בימינו בדינים אלו.

ענף א - חובי וקניני שמירה וחוב שבועת השומרים בשטרות

הדינים המיוחדים שיש לשטר חוב בדיני התורה

א. שטר חוב כיון שאין גופו ממון, ועומד רק לגבות בו חובו¹, יש לו מעמד מיוחד בכמה מדיני התורה, כגון חובי וקניני שמירה כשהפקיד שטר חוב אצל חבירו², חובי וקניני שמירה כשמצא שטר חוב של חבירו³, חובי שבועה שונים⁴, אונאה במכירת שטרות⁵, חובי וקניני גניבה וגזילה⁶, חוב השבה בשטר שנמצא או נגנב ונגזל⁷, [וגם בלשון בני אדם דנו הפוסקים באיזה לשונות של מכירה או מתנה נכללים השטרות עם שאר חפצים⁸], ונבאר דינים אלו בשטרות ומהם נדון לגבי צ'קים בומינו.

חובי וקניני שמירה בחפצים

ב. כל המוסר חפץ לחבירו לשומרו, וקיבל עליו השומר את שמירת החפץ, ונסתלקו הבעלים משמירתו חייב השומר הן בשמירת החפץ, והן בחובי ממון הנובעים מדיני

5 כל המוסר חפץ לחבירו ואינה במחיר, יש בזה כללים שלפעמים המקח בטל ולפעמים המקח קיים ומחזיר האונאה, ובשטרות ליכא דין זה וכדלהלן.

6 בכל גניבה וגזילה ישנם חובי ממון כגון חוב אונסים, וכן יש בזה זכות קנין שאם נעשה שינוי רשות או שינוי מעשה בחפץ, קונה הגנב או הגולן את החפץ ואינו מחזירו בעין, ומשלם לבעלים את דמיו. 7 דאף ששטרות נתמעטו מדיני גזילה מ"מ י"א דיש בזה חוב השבה וכדלהלן.

8 ראה משנ"ת לעיל פרק ו' הע' 75 בדברי הפוסקים באיזה אופן שטרות בכלל נכסים בלשון בני אדם כגון כשנתן כל נכסיו במתנה, ועמשנ"ת שם בדין הצ'ק בזה.

1 כ"ה בב"מ (נז, ב) ובכ"מ בש"ס: "יצאו שטרות שאע"פ שמתלטלין אין גופן ממון", והיינו ששוויות ומטרת השטר אינה לגוף החפץ עצמו אלא כדי לגבות בו חובו.

2 שכן כל שומר מתחייב במשיכת החפץ בדיני השמירה וחובי הממון אם לא שמר כראוי, וזה לא שייך בשטרות.

3 המוצא חפץ של חבירו חייב לשומרו, [ונחלקו בגמ' אם דינו כשומר חנם או כשומר שכר], ובשטרות ליכא דין זה.

4 כגון שבועת שומרים שיוכא להלן, שבועת מודה במקצת, שבועת עד אחד, דליחא בשטרות, [אמנם חוב שבועת היסט מדרבנן נוהג אף בשטרות וכדלהלן].

השמירה⁹, אם הוא שומר חנם, חייב רק כשפשע בשמירתו, ופטור בגניבה ואבידה¹⁰, ואם הוא שומר שכר חייב אף בגניבה ואבידה ופטור מאונסין¹¹, וכן הוא בשוכר חפץ מחבירו¹², והשואל חייב אף באונסין¹³, וי"א שחיוב השמירה חל רק כשהשומר משכו באופן של קנין¹⁴.

חיובי שבועת השומרים

ג. כל שומר שנאנס או נגנב ונאבד החפץ מידו באופן שפטור מתשלומים, חייב השומר לישבע ג' שבועות¹⁵:

(א) שאינה ברשותו כפי שהוא טוען¹⁶.

(ב) שלא פשע בשמירתו, אלא שמרו כדרך השומרים¹⁷.

(ג) שלא שלח בה יד קודם לכן, שאם שלח בה יד חייב אף כשנאנס אח"כ¹⁸, וראה בהערה מהו עיקר השבועה ומה נשבע בגלגול שבועה¹⁹.

נמצינו למדים ג' דרגות בשמירת חפץ, א. עצם חיוב השמירה שחל עם הקנין, ב. חיובי הממון שנובעים מחיובי השמירה, ג. חיובי שבועה שנובעים מחיוב השמירה.

חיובי וקניני שמירה בשטרות להראיה שבהם ודין שמירה בהנייר

ד. עבדים שמרות וקרקעות נתמעטו מחיובי הממון והשבועה של שומרים²⁰, ונחלקו הפוסקים די"א שהמיעוט הוא גם מחיוב השמירה דלא חל כלל חיוב שמירה בעשו"ק,

9 שו"ע סי' רצא (ס"ה): "ויש מי שאומר שהשומר הזה מיד כשקיבל עליו לשמור, או שאמר הנח לפני ונסתלקו הבעלים משמירה, חייב עליו אם פשע אע"פ שלא משך".
10 ב"מ (צג, א) ובסוגיית הגמ' ריש פרק השואל, ונפסק בשו"ע רצא ס"א.

11 ב"מ שם ושו"ע סי' שג סעיף ב-ג.

12 ב"מ שם ושו"ע סי' שז סעיף א.

13 ב"מ שם ושו"ע סי' שמ סעיף א.

14 שו"ע סי' רצא (ס"ה): "ויש מי שאומר שאינו חייב עד שימשוך ובמקום שמישיכה קונה", והוא מסוגיית הגמ' בב"מ (צט, א) תיקנו משיכה בשומרים, והיינו שאינו מתחייב לשמור עד שימשוך, וגם יכול לחזור בו כ"ז שלא משך.

15 ב"מ (ו, א) אמר רב ששת שלש שבועות משיבין אותו, שאינה ברשותו, ושלא פשע בה ושלא שלח בה יד, ונפסק בשו"ע רצד (סעיף ב).

16 והיינו משום שיש לחוש שלא נאבד או נאנס כלל, ולכן משיבין אותו שאי"ז ברשותו.

17 דאם פשע הרי חייב אף בשומר חנם, וכן שומר שכר שטוען נאנסה צריך לישבע שאכן נאנס

ושלא נגרם האונס מחמת פשיעתו, דקיי"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב.

18 שליחות יד היינו כל שהשתמש בה אף שהחזירה למקומה, מ"מ כיון ששלח בה יד הוי כגולן ושוב חייב אף באונסים, ואכמ"ל בפרטי הדינים מהו גדר שליחות יד כי רבים הם, די"א דאף כששלח יד בחלק מהפקדון נחשב גולן על הכל, וי"א דאף דנוטל על דעת להחזיר.

19 הנה נחלקו הראשונים איזה מאלו השבועות היא עיקר שבועת שומרים והשאר הם רק בגלגול, די"א שעיקר השבועה היא שאינה ברשותו והשאר הם בגלגול, וכן מורה לשון השו"ע הנ"ל: "ישבע שהוא כדבריו [שנאנס או נאבד] ומגלגליו עליו בשבועתו שלא פשע ושלא שלח בה יד", וע"ש בש"ך (סק"ב) ובקצוה"ח (סק"ד), אמנם י"א דגם שבועה שלא פשע הוא מחוייב מעיקר הדין, וי"א דשאר השבועות הם בגלגול משבועה דלא פשע ואכמ"ל.
20 ב"מ (נו, א): "אלו דברים שאין להם אונאה העבדים והשטרות והקרקעות וכו', שומר חנם אינו נשבע ונושא שכר אינו משלם", ונפסק בשו"ע סי'

וי"א שהמיעוט רק מחיובי הממון ומשבועה, אבל מ"מ יש לו בזה קניני שמירה וחייב לשומרו²¹, וראה בהערה, איך שייך קניני שמירה בשטרות²², אולם אם קנו מידו בקנין

מדין שומרים מ"מ לא גרע משאר פועל, דכיון שחייב עצמו לשמור לא מיבעיא בשומר שכר דחל עליו חיוב כפועל בזה שמשלם לו על השמירה, אלא אף בשומר חנם חל חיוב השמירה עם התחלת הפעולה ע"ש, וכתב דנפק"מ דאם מדין פועל יכול לחזור בו כשאר פועל, אמנם בחזו"א כתב דאף כפועל בחינם אינו יכול לחזור באופן שיש הפסד לבעלים, וראה בזה במעשה אומן ביאורים סי' טז ובזכרון צבי ח"ג סי' כד.

אמנם בפשטות לדיעות החולקים על הר"מ וסוברים דאינו מחוייב בפשיעה, לכאו' ס"ל דליכא כלל חיוב שמירה, אמנם ג"ז אינו מוכח, וראה בהגה' למשובב (סי' זה) שביאר דפולגתתם היא בזה גופא אם פושע חשיב כגרמי ועי' בזה בקהילות יעקב פסחים (סי' ו), ועכ"פ מרוב פוסקים מוכח דלא מיעטה התורה דלא חל כלל חיוב שמירה, אלא נתמעטו רק מחיובי הממון והשבועה, וכ"מ ממש"כ הפוסקים לרדן שכל שומר בשטרות יהא חייב משום גרמי וכדלהלן הע' 40-41, וראה בסמוך בקניני השמירה בזה.

22 בקצוה"ח (רצא סק"ה) הקשה למה לי קרא למעט שטרות משמירה והרי בלא"ה לא חל קנין בשטרות רק בכתיבה ומסירה וזה לא שייך בשומר, ותירץ דלמש"כ בסי' סו דבהפקיר שטרותיו לא בעינן כו"מ, א"ש דה"ה בשומר א"צ כו"מ, וע"ש בנתי' (סקי"ב) שביאר עפ"י דרכו בסי' סו, דכפי מה ששוה השטר לימכר ללוה או למלוה מהני מכירתו בלא כו"מ, וה"נ בשומרים היה מתחייב על שוויות זו, ומ"מ ממעטין ליה משום דאין גופו ממון, ובחכמת שלמה (שם) תירץ באופן פשוט, דדוקא במוכר שט"ח דבעי קנין בגוף החוב בעינן כו"מ, אבל בשומר שעיקר הקנין הוא בגוף הנייר ועי' חל השמירה, לא בעינן כתיבה ומועיל משיכה לחוד לחייבו בשמירה.

[והנה למש"כ הקצו' דרק להסוברים דמהני הפקר בשט"ח ללא כתיבה ה"נ חל חיוב שמירה ללא כתיבה, א"כ להדיעה שהובא בקצו' (סו סק"ט) דלא מהני הפקר בשט"ח, א"כ ה"ה דאין חלים כלל קניני שמירה בשט"ח ואין השומר חייב לשומרו

סו (סעיף לט-מ) ובסי' זה (סעיף א), וסי' שא (סעיף א).

21 הנה ענין זה יש בזה אריכות בדברי הפוסקים, דמדברי הש"ך (סו ס"ק קכו) מבואר דבעשו"ק המיעוט רק מחיובי השמירה, אבל חייב הוא לשומרו ולכן העלה לדינא כדעת הרמב"ם דחייב בפשיעה בעשו"ק, [וע"ש שכתב דעשו"ק עדיף משמירה בבעלים, דשם אינו שומר כלל, משא"כ בהני דברים הוא שומר, ולכן מסבירא חייב בפשיעה], וכן מוכח משי' הראב"ד שכתב דצריך לישבע שאינה ברשותו והש"ך נקיט כוותיה, (שם ס"ק קכו), [וע"ש בקצו' (סקמ"ד) שכתב ג"כ לדייק מהנ"ל דחייב בשמירה וכן דייק מהרשב"א בתשו' שהוסיף דצריך לישבע גם שלא שלח בה יד, וע"כ דהוי שומר דאל"כ לא שייך שליחות יד, אמנם גר"ד זה צ"ב דל"מ כן ברשב"א ועי' בדברי המגיה בשו"ת הרשב"א סי' תתקנב הוצאת מכון ירושלים. ואגב, יש לציין דלפי"ד הש"ך נמצא דבעלים פטור אף משליחו"י דאינו שומר כלל, אך הנתי' חולק בזה כדלהלן הע' 92].

וכן הוא משמעות דברי הפוסקים בכ"מ, ראה נתי' (ריש סי' שא) "וכיון שבפירוש התחייב עצמו לשומר ופושע ולא שומר הוי מזיק", ומוכח ג"כ דחייב בשמירה ולכן חשיב פושע כמזיק, וע"ש דבאופן שלא עשה כלל קנין בהשמירה אכן אינו חייב בפשיעה, [ומש"כ הנתי' רצא סקל"ד דבעשו"ק ליכא חיוב בשליחו"י כיון דנתמעטו משמירה, צ"ל דהיינו משום דנתמעטו מחיובי הממון שבשמירה, וחייב שליחו"י תלוי בחיובי הממון, אבל לא נתמעט מעצם חיוב השמירה בפועל, וראה בקהילות יעקב (ב"ק סי' לו) שכתב דהנתי' כאן חזר בו ממש"כ בסי' רצא דאין שמירה כלל בעשו"ק, וע"ש דכן מוכח מהנתי' סי' זה שכתב דחיוב הפשיעה להר"מ בהני דברים, הוא רק כשעשה קנין בהשמירה, אמנם הנראה דאין הכרח לזה ושפיר יש לחלק כמש"כ], וראה עוד באבני נזר (או"ח סי' שכו אות טז), שושנת יעקב (סי' רצא סק"ד).

ובשו"ת ראשי בשמים (חו"מ סי' זה-ח) האריך בזה והעלה דאף אם נאמר דאין עלי חיוב שמירה

סודר להתחייב בחיובי השומרים, הרי הוא חייב כשאר שומרים²³, וי"א דעל חיוב שבועת השומרים לא מהני קנין דהוי כקנין דברים²⁴, וי"א דאם עשה הקנין שמתחייב לשלם אם לא ישבע מהני²⁵, [ובדין חיוב שמירה על שוויות גוף הנייר ראה בהערה²⁶].

פלוג' הפוסקים בשומר שפשע בשמירת שטר אם חייב לשלם

ה. י"א דפטורו של שומר בדברים אלו שנתמעטו מדיני שמירה, הוא אף כשפשע בשמירתו, דהתורה הפקיעתו לגמרי מחיובי הממון דשמירה²⁷, וראה בהערה אם נפקע גם מעצם חיוב השמירה²⁸, אמנם דעת הרמב"ם שחייב בפשיעה אף בדברים אלו²⁹, [וראה בהערה אם חיובו מטעם מוזק בעלמא או מדיני שמירה³⁰], ובשו"ע הובאו שני הדיעות, והרמ"א נקיט לעיקר כהפוטרים, והש"ך נקיט כהמחייבים ומספק יועיל בזה תפיסה³¹.

כלל, וצ"ל לדבריהם דמיעוט דקרא הוא בשטר למוכ"ז כמש"כ הפוסקים ריש סי' סו, אך כאמור לעיל בסמוך הסכמת הפוסקים דחל חיוב שמירה].
23 כ"ה בשו"ע סי' סו וסי' שה הנ"ל, וכפי דמצינו בגמ' (כ"מ נח, א): "הבי אמר רב ששת בשקנו מידו וכן אמר רבי יוחנן בשקנו מידו" והיינו דבכה"ג חייב בשמירה אף בשטרות, וע"ש בתוס' (ד"ה אמר) שהקשה דלתי' א' להלן (צד, א) סגי בסכרת בההיא הנאה לחייב, ותיריך דזהו דוקא במתנה שומר חנם להיות כשומר שכר, אבל בשטרות בעינן דוקא קנו מידו.

24 כ"כ הבי"י (סו סקל"ו) וראה בש"ך (שם ס"ק קכח) דהיינו משום דהוי קנין דברים, וע"ש בקצה"ח (סקמ"ז) מש"כ בזה, וראה בש"ך סי' רצא (סקמ"ט) שהביא מתשו' מהר"א ששון שנסתפק בכל שומר חנם שמחייב עצמו להיות כשומר שכר אם חל עליו גם חיובי השבועה של ש"ש.

25 ברמ"א בדרכי משה חולק על הבי"י דאף שומר חנם יכול להתנות שישבע או ישלם, ועי' בש"ך הנ"ל מש"כ בזה ובתומים והגהות אמרי ברוך שם כתבו דאה"נ אם התנאי הוא באופן זה שאם לא ישבע ישלם חל אף להבי", והיינו דהוא מתחייב ממון ורק אם ישבע יפטר מלשלם.

26 הנה לכאור' המיעוט דשמירה בשטרות הוא לגבי שוויות השטר להראיה שבו שזה אין גופו ממון, אבל על שויות גוף החפץ לכאור' חייב בשמירה, וכ"מ בבתי"י סי' עב דעל גוף הנייר יש חיובי שמירה ושבועה, אמנם לכאור' מדברי החת"ס (י"ד סי' קלד) מבואר דלא חל כלל דיני שומרים בזה וראה בזה להלן הע' 53.

27 כן הוא דעת הראב"ד (פ"ב משכירות הל' ג) ועוד ראשונים דכמו שהמיעוט בשומר שכר הוא אף מתשלומים באופן שנגנב או נאבד, ה"נ המיעוט בשומר חנם הוא אף מתשלומים באופן שפשע.

28 כ"כ לעיל הע' 21 דמכמ"פ מוכח דאף לדידהו חל חיוב שמירה, אלא דמ"מ אין הפושע חייב דהוי כגרמא, אמנם בכסף הקדשים (ריש סי' שא) משמע דפטור לגמרי משמירה, ועמש"כ בזה הג"ר זלמן דישון בזכרון צבי (ח"ג סי' כד).

29 ח"ל הר"מ (פ"ב משכירות הל' ג): "יראה לי שאם פשע השומר בעבדים וכיו"ב חייב לשלם שאינו פטור בעבדים וקרקעות ושטרות אלא מדין גניבה ואבידה ומתה וכיו"ב, אבל אם פשע בה חייב לשלם שכל הפושע מוזק הוא, ואין הפרש בין דין המזיק קרקע לדין המזיק מטלטלים, ודין אמת הוא זה למבנינים".

30 וגם בזה נתבאר לעיל דלר"פ החיוב הוא משום שמירה, להש"ך משום עצם החיוב שמירה, ולהנתי' משום דמכח החיוב שמירה חשיב כמזיק ע"ש, וכ"ה לפי"ד החת"ס שיובא להלן דחיובי שומרים בהיקף בגרמא הוא מכח דין חיוב השומרים ולא כמזיק גרידא, אמנם יש שכתבו דאף להר"מ החיוב הוא משום גרמי גרידא ראה מנחת חינוך מצוה נז (אות ו), וע"ש שכתב דא"נ דגרמי אינו אלא מדרכנן כוונת הר"מ דחייב מדרכנן, וראה להלן סעיף יב הנפק"מ בזה לענין חיוב יורשים.

31 ראה בשו"ע סי' סו סעיף מ וסי' שא סעיף א, ובש"ך (סו ס"ק קכו) האריך להוכיח כשי' הר"מ ודחה כל הראיות שהביאו הראשונים נגדו, ובבתי" (שא סק"א) כתב ג"כ דהעיקר כהר"מ דפושע בשומר

כשפשע בגוף השטר, תחילתו בפשיעה וסופו באונס, חיוב לצי"ש, שבועת שאינה ברשותו.³² יש שכתבו לחדש דבאופן שנאבד השטר מיד השומר עצמו בפשיעה חייב לכו"ע³³, ובדין תחילתו בפשיעה וסופו באונס ו"א רדינו בפשיעה לענין זה וחייב לדעת הרמב"ם, וי"א דרק בפשיעה ממש³⁴, וי"א דבכל אופני פשיעה חשיב עכ"פ כגרמא וחייב לצאת ידי שמים³⁵, כמו"כ וי"א דחיובו של השומר לישבע שאינו ברשותו, חל אף בשטרות³⁶, ויש חולקים³⁷.

חיוב שומר בגרמת היזק בגוף הדבר השמור או במה שנגרם על ידו.
ז. יש שכתבו דכיון שחייבה תורה לשומר שפשע אף שאין זה אלא כגרמא, לכן יש לחייב בכל אופן שהזיק בגרמא³⁷, ויש חולקים דאין חיוב בשומר יותר משאר כל אדם³⁸,

(ס"ק קכד) דכיון דחיוב שבועה זו הוא מסברא, סובר הראב"ד דיש לחייבו בזה, ומוכח עכ"פ דאף להראב"ד יש חיוב שמירה, דאל"כ מנלן לחייבו בזה שבועת התורה, הוי ליה כשאר כופר הכל דחייב רק היסת, וע"ע מש"כ לעיל הע' 21 בזה.
36 כן הוא סתימת כל הפוסקים, ואף להר"מ דחייב בפשיעה מ"מ פטר משבועת אינו ברשותו, דהני דברים אית בהו תרתי, שנתמעטו משמירה, ונתמעטו גם משאר חיובי שבועה, אמנם הש"ך (סו סקכ"ו) נקיט כהראב"ד בזה.

37 בפתחי חשן פקדון (פ"ב הע' ח) הביא כמה אחרונים שסוברים כן ע"ש מתשר' לחם רב (סי' קפ), ומשו"ע הרב (ק"א לאו"ח סי' תמג) הביא דנראה מדבריו שגרמא בעצם השמירה ודאי שומר חייב דומיא דפשיעה שאינה אלא גרמא, משא"כ כשנאבד מחמת גרמא שלא בעצם השמירה [כגון במה שלא מכר השומר החמץ בע"פ וכדו'], ויסוד זה כבר מצאנו במהרי"ט (סי' קי), ובתורת אמת (למהר"א ששון סי' קח) ובתבואות שור (סי' יח סקכ"ד), ובמהר"ם שיק (י"ד סי' רפד), ובשואל ומשיב (מהדו"ב ח"א מ"ב ד"ה והנה) ועי' בכ"ז בדברי גאונים (כלל צח אות מג ובכ"מ), ולכא' מוכח כן מדחייב בשומר שהיה יכול לקדם ברועים ומקלות ומוכח דחייב למיעבד כל טעדיק שלא יחק גוף החפץ.

38 כן משמע בקצוה"ח סי' שפו (סק"י): "ואפילו לדעת השו"ע שהוא חייב מדינא דגרמי היינו בדוחף ומוזק בידיים אבל שומרין דאין הדבר נעשה בידיים אלא באונסין או אפילו בפשיעה ואכתי אינו

חייב מטעם מזיק, ונראה פשוט שיועיל תפיסה וטענת קים לי כהמחייבים וכ"כ בשער משפט (סו סקל"ד).

32 כ"כ בשו"ת חלקת יואב (חור"מ סי' יב) ע"ש שהעלה לחלק שאם הניח השטר בבית שאינו נעול ונגנב או נאבד משם שבזה לא פשע בגוף השטר בזה תליא בפלוג' הרמב"ם והראב"ד אם השומר חייב, אבל באופן שלקח השטר איתו ונפל מחיקו מחמת פשיעה דינו כמזיק דומיא דהיתה מונחת לו אבן בחיקו ונפלה שחייב מדין מזיק, ויובא דבריו להלן הע' 81, וע"ש בהע' 83 אם יכול לומר קים לי כדעיה זו.

33 בנתיה"מ (שא סק"א) נסתפק אם לדעת הר"מ חייב אף בתחילתו בפשיעה וסופו באונס או דרק בפשיעה ממש, והעלה לחייב אף בזה, וכ"ה בדברי משפט (סי' צה סק"א), אולם באמרי בינה (הלואה סי' לט) הביא בשם הב"י סו"ס סו בשם הרי"ו שלדעת הר"מ חייב רק בפשיעה ממש וראה בזה בפתחי חשן פקדון (פ"א הע' נ).

34 כ"כ באמרי בינה הל' פסח (סי' ה) דלמש"כ המחנ"א דכל פשיעה הוי כגרמא א"כ חייב לצאת ידי שמים, נראה מש"כ לעיל פרק טז הע' 3 בגדר החיוב לצי"ש דהיינו שאינו נפטר בידי שמים עד שישלם, אולם בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' קלח) נראה דלא ברירא ליה אם חייב לצי"ש ע"ש, וע"ע להלן הע' 40 מש"כ מהחיות יאיר ולהלן הע' 57 מהגר"ש אלישיב שליט"א.

35 כ"ה דעת הראב"ד דאף דס"ל דפטור מפשיעה מ"מ חייב בשבועת אינו ברשותו, וביאר הש"ך

ובדעת המחייבים יש שהוסיפו עוד דלא רק בגרם היזק בגוף השטר השמור, אלא אף כשגרם שבעל השטר יוזק ע"י גרמא מהשטר השמור כגון בשומר שהושלש אצלו שטר להחזיקו עד הפרעון, והחוב כבר נפרע והשומר החזירו למלוה שגבה שנית מהלוה שלא כדין, ג"כ יש לחייב בזה³⁹, והרבה חולקים בזה וסוברים דגרם היזק שנעשה ע"י שהחזיר שטר למלוה אי"ז אלא כגרמא בעלמא דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים⁴⁰, [לדין

צו בד"ה וכבר הרגיש) דמהרא"ש מדויק כחידושו של החת"ס שלא דן מדין מזיק רק מדין שומרים, וראה בהערה הבאה.

40 בעיקר חידושו של החת"ס רבים חולקים עליו בזה, הן במש"כ דאף להפוטרים פשיעה בשטרות מ"מ חייב משום גרמת היזק בגוף שטר משום גרמי ע"י ערך שי (סי' סו) מש"כ בזה דלאו מילתא דפסיקא היא [ויובא להלן], וכן במה שחידש החת"ס שחייב אף במה שנגרם היזק ע"י אחרים, ע"י מש"כ בזה בשו"ת מהרש"ג (ח"ג סי' קז) לרחות דבריו וז"ל: "שהרי אנו אומרים דחזרת השטר למלוה מיחשב לגבי הלוה רק גרמא כיון שעדיין מיחסר אצל המלוה גוביינא ושמא לא יגבה שטר שהוא שקר שאינו מגיע לו עליו כלום, וכיון שכן נראה שגם הטענה שטען החתם סופר דשומר חייב גם בגרמא אינה טענה, שהרי בגוף השטר אין כאן הפסד להלוה, והרי למשל אם השליש היה שורף השטר לא היה ללוה שום תביעה עליו רק הוצאות דמי נייר בעלמא כי לא היה הלוה מפסיד בזה רק את הנייר והשומר לא נעשה שומר רק על הנייר לגבי הלוה, וכיון שכן בשלמא אם היינו דנין על דמי הנייר שפיר היה השליח חייב עליו אף בנאבד ממנו ע"י פשיעה או גרמא כיון דנעשה שומר עליו, אבל הרי אנו דנין כאן על החוב הכתוב בשטר שגבה המלוה מן הלוה בגרמת השליש ובזה ודאי אי אפשר לחייבו מצד שנעשה שומר, דזה היזק הבא מעלמא וכו' והא למה זה דומה לאדם שנעשה שומר על קרדום של חבירו ופשע בה או אפילו מסרה בידים לאחר, והאחר הלך ושבר בקרדום זו ביתו של חבירו ולקח משם חפצים של חבירו, דודאי פטור השומר מלשלם בעד החפצים אף דשומר הוא וחייב אף בגרמא, מ"מ אינו חייב לשלם לו אלא אם נפסד הקרדום בגרמא ולא על החפצים, והכא נמי השטר שמסר" וכו'.

ומיהו בדיני שמים נראה דחייב אף למהרש"ג דלא גרע משאר גרמא וכ"כ החוות יאיר לגבי שמירה

מזיק ממש בידים", וראה עוד בזה בפתחי חשן הלואה פ"ה הע' מא נזיקין פ"ג הע' פא, שכירות פ"ז סעיף כג.

39 כ"כ החתם סופר (חו"מ סי' קמ) לחדש דשומר שמסר שטר פרוע למלוה, ועי"כ גבה המלוה מהלוה שלא כדין, חייב השומר משום מזיק בגרמא, דאף דבשאר כל אדם חשיב כגרמא בעלמא, בשומר שאני דאף דשטרות נתמעטו משמירה, מ"מ מוטל עליו לדאוג שלא יפסיד המלוה ולכן אף בגרמא נחשב כמזיק גמור וז"ל: "האמת יורה דרכו דלא נאמרו דיני גרמי וגרמא אלא באיניש דעלמא המזיק חבירו אבל מי שבא לידו בתורת שמירה או שליחות חייב אפילו על צד רחוקה ונפלאה וכל פשיעת השומרים כד מעיינת בהו אינו אלא גרמא, מ"מ כיון שבא החפץ לידו בתורת שמירה מחוייב לשמור שמירה מעלייתא, ואין לנו אלא מה שפטרנו תורה מפשיעת השטר, אבל מלהפסיד השטר לא פטרנו תורה אע"פ שאותו ההפסד אינו אלא גרמא לענין הראיה שבתוכו, מ"מ החפץ שנמסר לידו בתורת שליחות אותו הפסיד בידים" וכו', והוכיח החת"ס דין זה מהא דכתובות (פה, א) בהא דאבימי ששלח שליח לשלם חוב למלוה וליטול ממנו השטר והשליח לא ביקש ממנו השטר והמלוה תובע שנית מהלוה, דחייב השליח במה שגרם הפסד למלוה, וע"כ משום דשומר חייב אף בגרמא שנעשה ע"י אחר.

ומבואר בחת"ס ב' חידושים א. דאף בגרמת היזק שנעשה ע"י אחרים הוא חייב בזה, וכגון בנידון ידיה שהשומר מסר השטר למלוה, וההפסד הוא ע"י שהמלוה גובה בו, ב. דאף להפוטרים פשיעה בשטרות, זהו דוקא לענין שאינו חייב מדין פשיעת שומר, אבל באופן שעשה פעולת היזק בגרמא חייב, ובתומים סי' נה (סק"א) כתב דדין זה תליא בפלוג' הרשב"א והרא"ש דלהרא"ש חייב אף כשהחזיר השליש למלוה ולהרשב"א פטור אף בהחזיר ללוה ע"ש, וראה בפת"ח נזיקין (פ"ג הע'

בביאור דעת המחייבים ראה בהערה ⁴¹], ויש שכתבו דשומר שפשע כשטר נחשב כגורם

דחוב הנמכר במעמד שלשתן יש בזה אונאה משום דגוף החוב הוא גופו ממון, וביאר הגר"ש שקאפ דס"ל דעדיף משטר כיון שיש כאן מכירה גם על שעבוד הגוף וזה הוא כגופו ממון, משא"כ בשטר נמכר רק השעבוד נכסים ואי"ז גופו ממון, ולכן כשהלוה נתן לשומר שטר לשומרו, נעשה שומר על שעבוד הגוף שבו שלא יגיע למלוה שלא כדין, נדכל שטר לגבי המלוה ודאי יש בו שעבוד הגוף, ואף לפני ההלוואה השטר הוא משעבד וכהא דסו"ס לט די"א דכשנתן למלוה שטר מתחייב כבר להלוותו, וכשהשומר נתן השטר למלוה הרי הוא נתן לו שעבוד הגוף נגד הלוה, וחל ע"ז חיובי שמירה וכמו שיש בזה אונאה להקצ'ר, ונאף שבאמת הרי לא הלווה ואין כאן שעבוד הגוף, מ"מ השמירה היא על השטר שלא יגיע ליד מלוה שיוכל לטעון שיש לו שעה"ג, וכשפשע הרי גרם שיטעון המלוה שיש לו שעה"ג שזה נעשה עם החזקת השטר וכנ"ל דר"ק].

אמנם עדיין יש לבאר מאי טעמא כשנאבד גוף השטר ע"י פשיעה פטור לדיעה זו ואילו כשמסר השטר למלוה וגבה שלא כדין חייב, ומאי שנא היזק בגוף השטר מהיזק זה שגורם לגבות שלא כדין, וצ"ל עפ"י הנ"ל דמה שנעשה שומר גם על הממון של השטר זהו דוקא בהממון שביד הלוה שלא יגבנו המלוה שלא כדין דבזה שייך לומר דחשיב כגופו ממון, משא"כ בהממון של הלוה שהמלוה צריך לגבותו ע"י השטר זה לא חשיב גופו ממון שהרי הלוה רק חייב למלוה ואי"ז כמעט בעין, והיינו דכשמוסר שטר למלוה הרי הוא עושה כאן חלות של שעבוד הגוף על הלוה וזהו נזק גמור שנעשה ע"י מעשהו, משא"כ כשמזיק את השטר ומונע מהמלוה לבצע את גביית השעבוד, אז פטור שהרי לא היזק את גוף השעבוד אלא מונע מהמלוה לבצע זאת בפועל, ונמצא שהחזק"ס ס"ל היסוד של השעמ"ש הנ"ל דנעשה שומר גם על הממון של החוב, אבל בגוף הנידון של השעמ"ש לגבי הממון שהלוה חייב ס"ל דלא חל ע"ז שמירה, ורק לגבי שמירת דמי הלוה מהמלוה הרי גופו ממון, וצ"ע בכל זה לדינא שהם דברים מחודשים].

במעט צדקה, ולכא' ה"ה בשטרות כשגבה מהלוה מחמת פשיעתו [דכשנאבד גוף השטר מהמלוה מחמת פשיעתו נתבאר דינו לעיל הע' 32], ודלא כמש"כ בקובץ בית הלל (עמ' סז-סח) דבשטרות אינו חייב לצי"ש, ואף דבקרדום הנ"ל אף גרמא לא הוי ופטור בדיני שמים, יש לחלק דשא"ה שעיקר השמירה היא בגוף הקרדום שלא יזוק, אבל בשטר חלק מהשמירה היא שלא יבוא לידי המלוה, וראה עוד להלן הע' 57 שהבאנו משמיה דהגר"ש אלישיב דחייב לצי"ש אף בשטרות.

41 הנה לכא' טענת המהרש"ג היא טענה נכונה דהיאך נחייב את השומר על גרמת היזק שנעשה ע"י אחר ומאי שנא מקרדום שפשע בו השומר דודאי אינו חייב על ההזיקות שנעשו ע"י הקרדום, [וראה בספר מעשה אומן להגר"ר שלמה זלמן מרק שליט"א פ"ג הע' כד מה שהביא ליישב בזה], ולחומר הקושיא נראה ליישב קצת, דהנה החת"ס תמך יסודו בסוגיית הגמ' דסיטראי דחיונין שחייב השליח בזה שהשאייר השטר אצל המלוה ומאי שנא השארת שטר מהיכא שנותן לו להדיא שטר פרוע ע"ש, אמנם האחרונים דחו ראיתו, דשא"ה שהשליח היה לו כסף הפרעון של הלוה וציווהו שלא ליתן הכסף אא"כ יקבל ממנו השטר, ונמצא דבזה שהשליח שינה ונתן לו הכסף לפני שהחזיר השטר הרי הוא פשע בשמירת הכסף וע"ז שפיר חל חיובי שמירה, ראה בנתי" ס"י נח (סק"ב) ובשער משפט (סו סקל"ב) ועוד פוסקים שתירצו ע"ד זה.

והנה בשער משפט שם הוסיף לחדש עפ"י דה"ה באופן שראובן שלח את שמעון עם שטר על לוי לגבות חובו ושמעון פשע בהשטר ועי"כ לא היה יכול לגבות החוב מלוי, חייב שמעון בחיובי שמירה, כיון שנעשה שומר על דמי החוב שלוי חייב לראובן, [ע"ש שביאר דא"צ בזה קניני שמירה כיון שלא שייך לעשות בזה קנין, וע"ע מש"כ בזה להלן הע' 100, 104, 108], ועפ"י ניתן לומר בסברת החת"ס דסבירא ליה ללמוד מסוגיא זו ב' חידושים, א. דשומר חייב אף בגרמא, ב. דכל שמירה שנעשית על שטר היא שמירה גם על החוב עצמו ולא רק על השטר, [ויש להטעים גם על פי יסודו של הקצ'ר כס"י קכו סק"ט שזהו כעין יסודו של השעמ"ש

דגורם ופטור⁴², [ולא משמע כן סתימת הפוסקים וראה בהערה⁴³], וי"א דשומר חנם פטור בזה ושומר שכר חייב⁴⁴, [וראה בהערה אופנים מסויימים שיש מחייבים שומרים בגרמא⁴⁵].

שלח לשלם חובו וליטול שטרו ופשע השליח, ודין מלוה ששלח לגבות חובו ונאבד השטר ח. אם הלוה שלח שליח עם מעות בידו להחזירם למלוה וליטול ממנו השטר, והשליח פשע והחזיר המעות למלוה בלא ליטול ממנו השטר בזה הסכמת הפוסקים דחייב השליח דחשיב כפשיעה במעות⁴⁶, ויש שהוסיפו דאף כשהמלוה שלח שליח עם שטר בידו לגבות החוב מהלוה והשליח פשע בשטר, חייב לשלם, דנעשה כשומר על גוף החוב והמעות שהלוה חייב למלוה⁴⁷.

בפת"ח הלואה (פ"ה הע' מא), פקדון פ"ב (הע' ח ושם הע' מז) ע"ש.

45 מתוך דברי הפוסקים שדנו בזה למדין אנו שבכמה אופנים יש לחייב בזה לכו"ע, א. כגון בשליש שמסר השטר לעכו"ם, דבזה הוי בריא הויקא יתור, דבישראל הרי יכול להשביעו היסת משא"כ בעכו"ם, ראה בזה בתומים הנ"ל (סי' נה סק"א) דבעכו"ם יש לחייבו יתור וע"ע בזה בפת"ח נזיקין (פ"ג הע' ס), ב. וכן בשותף שהחזיר למלוה שלא כדין י"א דחייב יתור משאר אדם ראה אמרי בינה הלואה (סי' לט) ומחנ"א שומרים (סימן מ) ובפתחי חשן (הנ"ל הע' סא בד"ה והאחרונים), ג. וכמו"כ באופן שמסר השטר למלוה שלו ונהנה בזה שנפרע חובו חייב בזה משום שנהנה מחסרונו של חבירו ראה בשער משפט (סי' כו סק"ב) ובפת"ח (הנ"ל הע' ס) ואכמ"ל בזה.

46 כמשנ"ת לעיל הע' 41 מדברי הנתי' סי' נח (סק"ב) והשער משפט (סו סק"ב) ועוד פוסקים שתירצו הסוגיא דכתובות בהא דאבימי שחייב השליח כיון שפשע במסירת המעות ללא קבלת השטר, ונמצא שדין זה מוסכם הוא.

47 כמש"כ לעיל הע' הנ"ל מדברי השער משפט הנ"ל שחידש דבכה"ג נעשה שומר על גוף החוב, והבאנו שם שכע"ז כתב גם הקצוה"ח דיש דיני שמירה בגוף החוב יעו"ש, וראה במהריט"ן (סי' קלה): "והיה לנו מקום לומר דהא מילתא ליתא בכלל שטרות דדוקא התם מה שפוטרים שטרות מפשיעה הוא כשמשע בגופו של שטרות שלא שמרן כראוי, אבל הכא לא משע בשטרות אלא שפשע שלא

42 כ"כ בערך שי (סי' סו סעיף מ) דנראה לו להכריע דאף אם נאמר דפושע חייב כמזיק, זהו בפשיעה בקרקע ועבדים, אבל בפשיעה בשטרות כיון דכל מזיק בשטר הוי רק כגרמי, א"כ פושע דלא נחשב כמזיק גמור רק כגורם הזק, הרי בשטרות הוי כגרמי דגרמי.

43 הנה אף אם נאמר כדברי הערך שי מ"מ כבר נתבאר לעיל פט"ז הע' 64 ד"א שהמוחזק יכול לומר קים לי כהרמב"ן שמחייב אף בגורם דגורם בזה, ובגו"ד סתימת לשון הר"מ שכתב דבהני ג' דברים עשוי"ק אם פשע חייב מטעם מזיק, משמע להדיא דלא מיפטר משום גורם דגורם, ולדעת הסוברים דהחויב בפשיעה להר"מ הוא משום דיני שמירה א"כ לא מיפטר בזה משום גורם דגורם וכ"מ בתומים (סו סקס"ט) שכתב דאף להר"מ דחייב בפשיעה בשטרות, מ"מ אין דינו חמור יותר משורף שטרות, ולא הוי יותר מגרמי, ומשמע עכ"פ דלא חשיב ליה כגורם דגורם, ויש לבאר בזה דאף למש"כ הפוסקים בסי' שפו דהשולח את הבעירה ביד חשו"ק ושרף שטרות הוי כגורם דגורם, זהו כשההיזק הוא ע"י ממונו דהיינו אשו או שורו ששרף שטרות, אבל בפשיעה בשומרים שההיזק בא מגופו, אף דלא נחשב רק כגורם, מ"מ כשהפשיעה היא בשטרות אי"ז מגרע בחומרת ההיזק, כיון שהוא עצמו הוא זה שגורם לההיזק ויל"ע.

44 גם בזה ישנה אריכות בדברי הפוסקים דיש מחייבים להעוסק בשכר אף בגרמא ומניעת ריווח ראה נתי' (סי' קפג סק"א), ובפתחי חשן נזיקין (פ"ג סעיף לה ובהע' שם) האריך בזה, וראה עוד

ענף ב - מעמדו של הצ'ק בדיני קניני שמירה וחיובי ממון ושכועת השומרים

חיובי שמירה במפקיד צ'ק שיש לו על אחרים והחיוב על גוף הצ'ק

ט. לאור האמור נמצא שראובן שיש לו צ'קים על אחרים ומסרם לשמעון שישמרם⁴⁸, כיון דהצ'ק דינו כשט"ח לא חל על שמעון חיובי הממון והשכועה שבשמירה⁴⁹, בין כשהצ'קים נכתבו לפקודת ראובן ובין כשהצ'קים הם למוכ"ז, ונראה דאף להסוברים שתוקף הצ'ק בכמה ענינים הוא יותר משט"ח בעלמא, כגון דחשיב ככסף לקנינים והוי כגבוי לכמה דינים⁵⁰, מ"מ מיקרי אין גופו ממון ואין בזה דיני שמירה⁵¹, אא"כ קנו מידו בפירוש וכנ"ל⁵², וראה בהערה בענין חיוב שמירה בשוויות גוף נייר הצ'ק⁵³.

שומר שאיבד צ'ק בפשיעה [ודין המחזיק בצ'קים של ועד הבית]

י. אם הצ'ק נאבד בפשיעת השומר שהניחו במקום מסויים ולא שמרו כראוי⁵⁴, ועקב כך

עצמית גדול כגון כשנכתב על טס של נחושת או זהב, מ"מ כיון שעיקר השימוש בו הוא להראיה שבו, חשיב אין גופו ממון, שהרי לא יתיך את הזהב ויפסיד את החוב בזה, ולכן כל שטר חשיב אין גופו ממון, ע"ש במחק לשונו מש"כ לבאר כן בכוונת רש"י שבעות (לו, ב ד"ה מיעט): "מיעט שטרות שאין גופן ממון שאינו אלא לראיה שבהן, וקשה מאי פסקת שאינו שוה ואולי הנייר שוה פרוטה וכו' וכבר ראיתי כמה פעמים שטרות על טסי נחושת והרי גופן ממון, אלא כוונת רש"י דעכ"פ כיון שעשוי לראיה שבו ששוה הרבה מאד יותר מגוף השטר אפילו יהיה מוזהב מ"מ הראיה שוה יותר וכו' נמצא מה שגופו ממון ושוה זה אינו נחשב מפני שאינו עומד לכך" וכו', ולכן בצ'ק שיש לו על אחרים עיקר שוויותו לגוף החוב ולא לשוויות הצ'ק עצמו, ונמצא דזהו פלוג' באחרונים, [אגב יש לציין עוד למש"כ החת"ס (אבהע"ז ח"א סי' פב) דלא חשיב יד השומר כיד המפקיד כשהפקיד שטר של גט, ובחזו"א אבהע"ז סי' לח אות טו חולק בזה ואכמ"ל, וראה לעיל פרק י הע' 167.

54 ראה להלן סעיף טו מש"כ די"א דסתם צ'ק שנאבד מכיסו הוי כאדם המזיק, ורק באופן שהניחו במקום מסויים ולא שמרו כראוי או חייב משום פשיעה גרידא, וכששמרו כראוי ונעלם משם אז חשיב כאבידה ע"ש, וי"ח דאף שנאבד מכיסו הוי בכלל אבידה בפשיעה ולא נחשב כמזיק.

תבע הבע"ח, אלא שיש להשיב ולומר דכולה חדא מילתא היא וכו' והנכון בעיני דלא דמי לשטרות".

48 דהיינו שיש לו צ'קים מאנשים אחרים שחייבים לו ממון, ומסר צ'קים אלו לשומר, אולם כשמוסר פנקס צ'קים שלו לשומר, יש לדון רק על שמירת גוף הנייר, ואין כאן שום שמירת חוב, וראה עוד להלן סעיף יד והע' 53 מש"כ בזה.

49 וכנ"ל בשמירת שטרות, וראה להלן מש"כ אם חל חיוב שמירה או דפטור לגמרי משמירה.

50 ראה לעיל פרק יג-יד משנ"ת בזה באורך.

51 כן נראה פשוט דהעובדא שהוא נסחר בשוק בשוויותו המלאה היינו משום דאנשים סומכים על זה שיוכלו להשיג הממון ולכן נותנים ערך להצ'ק, אבל למעשה גוף הצ'ק לא נחשב כחפצא של ממון.

52 וכמשנ"ת לעיל הע' 25-23 דאם עשה קנין על חיובי השמירה מהני, וע"ש די"א דאף על חיובי השכועה מהני קנין.

53 הנה לכאור' הנידון בכל הני דינים דלהלן דשטרות נחמטטו, וזהו רק לגבי החוב שבהצ'ק דלגבי זה לא הוי גופו ממון, אבל אכתי יש לחייבו בדיני שמירה ואונאה ושכועה לגבי גוף הנייר שגם זה שוה פרוטה, והבאנו לעיל הע' 22 דכ"מ מדברי הנתי' [ובחיובי שכועה אף אפשר לגלגל גם על החוב], אמנם ראה בחת"ס (יור"ד סי' קלד) שכתב בתור"ד (בד"ה והאמת) דאף בשטר שיש לו שוויות

אין בעל הצ'ק יכול לגבות חובו⁵⁵, כתבו פוסקי זמנינו דכיון שיש סוברים ששומר בשטרות פטור אף מפשיעה, ה"נ אין השומר חייב לשלם על ההפסד שיכול לומר קים לי כדעיה זו⁵⁶, אמנם אם רוצה לצאת ידי שמים עליו לשלם⁵⁷, [ובדין מי שמנהל את קופת ועד הבית ומקבל צ'קים מהשכנים אם נחשב כשומר של השכנים או שדינו כצ'ק שנאבד מהבעלים ראה בהערה 58].

כשהתובע מוחזק וטוען קים לי כהמחייבים

יא. אמנם כל זה כשהתובע בא להוציא מהשומר, אבל באופן שהתובע הוא המוחזק, כגון שיש לו מעות כנגדו או שתפס ממנו⁵⁹, כיון שכאמור י"א דשומר שפשע חייב

בהצ'קים, וסכום זה ישלם מכספו הפרטי⁶⁰, וראה מש"כ בזה לעיל הע' 40, וע"ע להלן הע' 66 בד"ן תחילתו בפשיעה וסופו באונס אם חייב לצי"ש, וראה להלן הע' 95. [ולכא"ו זהו רק לגבי גוף הסכום שהיה כתוב בצ'ק, אבל הוצאות צדדיות כגון דמי ביטול הצ'ק וכד' לכא"ו בזה אין חיוב לצי"ש דהוי גרמא דגרמא].

58 הנה יעו"ש בגוף התשובה דמיירי במנהל ועד בית שקיבל צ'קים מהדיירים עבור הוצאות הבית המשותף ואבדו לו, אמנם העירני הג"ר משה ויליגער שליט"א דיש לדון בזה דהרי פשוט שאילו היה קונה חפץ בחנות ומשלם בצ'ק שיש לו מאחרים ונאבד מבעל החנות, אין בעל החנות יכול לפנות אליו ולחייבו, דאין דינו כשומר אלא ידידה נאבד, ולפי"ז יש להסתפק בנידו"ד שאחד השכנים מנהל את קופת ועד הבית, האם נחשב כשומר עבור כל השכנים על הצ'קים שניתנו לו, או י"ל דאינו כשומר שהרי לא אמרו לו שמור לנו וי"ל שנחשב כיד בעל הבית, ומי שנתן לו צ'ק הרי זה כאילו כבר שולם להועד, ונמצא שאין לחייבו להפסיד יותר משאר השכנים שהרי זה כאילו קיבלו כולם את הצ'ק ונאבד מהם וידו כיד כולם וההפסד חל על כל השכנים בשוה שזהו הפסד של קופת הועד, דזה פשוט שאם התנה בתחילה עם השכנים שאינו רוצה להיות כשומר דאז לא חל עליו דיני שמירה ויתכן דאף בסתמא דינו כן וא"כ לצד זה אינו חייב אף לצי"ש וצ"ע, אמנם כאמור מדברי הגרי"ש אלישיב מוכח דפשיטא ליה שנחשב כשומר וחייב לצי"ש, וראה להלן דין שומר שהשתמש עם הצ'קים לצרכיו. 59 דהיינו שיש לו פקדון אחר של נפקד זה, או שחייב לו ממון ממקום אחר, או שתופס ממנו עתה.

55 ואף שנתבאר לעיל פרק י סעיף לו דמי שנאבד לו צ'ק חייב בעל הצ'ק לשלם לו חובו תמורת שטר פיצוי שמתחייב לפצותו אם ימצאנו אחר ויחייבנו, מ"מ לפעמים באבדת צ'ק אין אפשרות כלל לגבות החוב כגון שאינו יודע מיהו החותם בהצ'ק שנאבד וכדו'. 56 כן הביא הגרי" זילברשטיין בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, (וגדפס בספר טובך יכיעו ח"ב במדור התשובות סי' כז) בעובדא שמנהל ועד בית קיבל צ'קים מהדיירים ואבדו לו ואינו יודע מה הסכום אם חייב לשלם בכספו לוועד בית, וכתב ע"ז: "פטור מדיני אדם, כך שמעתי ממו"ח הגרי"ש אלישיב שליט"א, וטעמו הוא דצ'קים אין גופן ממון, ולכן אפילו אם נאמר שהיה לו זכות להפקידם בבנק בחשבונו הפרטי ולהשתמש בהם עד שיצטרכו להם, וממילא דינו כשומר שכר וחייב על גניבה ואבידה בכל זאת הרי הוא לא קיבל ממון ממש דהרי בידי בעל החשבון לבטל את הצ'קים, ונמצא שדינם כשטרות שאין עליהם דיני שומרים, כמבואר בחו"מ סימן שא, אמנם שיטת הרמב"ם היא דשומר שפשע חייב לשלם גם אם קיבל שמירה על שטרות וכמבואר בשו"ע שם (סי' שא א) בכל זאת הרי יש מרבותינו שהם הרמ"א וסייעתו שם החולקים עליו, וסוברים שגם בפשע פטור מלשלם, ולכן מספק אי אפשר להוציא ממון מידי מנהל ועד הבית", וכ"כ הגאון הנ"ל בספר עלינו לשבח (בראשית, במדור התשובות סי"ג): "ולכל היותר דין הצ'ק כדין השטר והרי לפי דין תורה אין דין שמירה על שטרות", וכ"כ הגר"נ נוסבום שליט"א בקובץ הישר והטוב (גל' ה). 57 הגרי"ש אלישיב (שם): "אך אם ירצה להחמיר בדיני שמים יעריך כמה היה יכול להיות כתוב

אף בדברים שנתמעטו מדיני שמירה, א"כ מהני תפיסתו ויכול לומר קים לי כהסוברים שהשומר חייב מדינא⁶⁰, לשלם למלוה השוויות של הצ'ק בשעת הפשיעה⁶¹.

תפיסה מיורשי השומר על חיוב פשיעת האב ודין שומר שהזיק

יב. כאמור לעיל סעיף ה בטעם חיובו של השומר בפשיעה נחלקו הפוסקים, י"א שהוא מדין שומרים וי"א מדין מזיק⁶², ונפק"מ בזה אם יכול לתפוס מיורשי השומר כשפשע⁶³, אולם אם השומר הזיק השטר בידים שבמזיק בעלמא נתבאר לעיל פרק טז סעיף מד שיש להסתפק אם יכול לומר קים לי כהסוברים שהצ'ק נחשב כדבר שיש לו שוויות עצמית וניתן להחשיבו ככסף וכגבוי והמזיק צ'ק נחשב כמזיק חפץ⁶⁴, אמנם בשומר שהזיק י"ל דיש לצרף דעת הסוברים דכל שומר המזיק בגרמא חייב מדין שומרים ונוכל לתפוס אף מיורשיו⁶⁵, [ובדין תחילתו בפשיעה וסופו באונס ראה בהערה⁶⁶].

שאין גופו ממון, מ"מ באופן שמחייבים את השומר משום מזיק דינו כשאר מזיק וע"ש שנתבאר שיש להסתפק אם יכול לומר קים לי דחייב כמזיק. 65 וכו"ל הע' 39 דדעת כמה פוסקים לחייב בכל גרמא בשומר, ולהחת"ס אף בגרמא שנעשה ע"י אחר חייב ואף דבעיקר חידושו של החת"ס רבים חולקים עליו בזה וכמש"ת לעיל הע' 40-41, מ"מ בנידו"ד באופן שהשומר עצמו הזיק הצ'קים בידים הרי יש עוד צד לחייב בזה ד"א שפשיעה בשטרות חייב מדין שומרים ולדידהו גובה מיורשים ועוד ד"ל שהצ'ק חשיב כממון לחייב במזיק בידים כמש"ת בכ"מ, ולכן נראה שיש מקום להכריע שיועיל תפיסה בטענת קים לי בצירוף דעת החת"ס ודעת הסוברים דחשיב כמזיק שוה ערך.

66 הנה בנתי' (שא סק"א) כתב דלדעת הר"מ דחייב בפשיעה בשטרות, ה"ה דחייב אף בתחילתו בפשיעה וסופו באונס, וכ"ה בנתי' סי' שא (סק"א), וע"ש מש"כ בזה דהיינו משום דחיוב הפשיעה אינו כמזיק בעלמא, אלא זהו חלק מחיובי השמירה, וזהו כשי' הפוסקים הנ"ל בהע' 21, 28, 30, דשטרות לא נתמעטו רק מחיובי הממון שבשמירה ולא מעצם חיובי השמירה, אמנם לכא' לדעת החולקים שהבאנו לעיל דשטרות נתמעטו לגמרי מחיוב שמירה, ושאינו פושע דנחשב כמזיק גמור, א"כ לכא' בתחילתו בפשיעה וסופו באונס, כיון דכל פושע אינו אלא גרמא, אי"כ כשלכסוף היה אונס אינו חייב, וכמש"כ הפוסקים דאף בגרמי פטור באונס, ואמנם כבר העירו האחרונים ע"ד הנתי'

60 דמ"מ מידי ספק לא נפיק ושפיר יכול לומר קים לי, דהרי הש"ך נקיט לדינא כהרמב"ם שחייב בפשיעה, ואף דלדעת הערך שי גם להר"מ חייב רק בפשיעה בעבדים וקרקעות אבל בשטרות הוי כגורם דגורם וכו"ל, מ"מ כבר נתבאר דסתמת הר"מ והפוסקים שאין לחלק בזה, וכש"כ בצ'קים שיי"א דיש להם ערך עצמי והמזיק צ'ק הוי כמזיק חפץ וכדבסמוך בסעיף הבא.

61 והיינו דעפ"י רוב הצ'ק הרי יוצא בשוויותו המלאה בשוק, וא"כ יכול לעכב כנגד כל שוויות הצ'ק, [אמנם אם הצ'ק הוא לזמן מאוחר באופן ששוה לימכר עתה בשוק בפחות מהדמים הנקובים בו, מעכב רק כפי שוויותו לימכר].

62 כמשנ"ת לעיל הע' 30 דלהש"ך מבואר דחיובו מדין שומר גרידא, ולהנתי' מכח חיובי השמירה חשיב כמזיק גמור וכ"ה להחת"ס, ולהמנחת חינוך חיובו מדין גרמי.

63 והיינו דלהסוברים שחיובו מדינא, א"כ גם כשמת גובים מיורשיו, וא"כ כשאומר קים לי כהרמב"ם דחייב בפשיעה מהני אף כשתפס מנכסיו לאחר מותו, משא"כ להסוברים שחיובו מדינא דגרמי י"א דאי"ז אלא קנסא ולא קנסו ליורשיו, וכן נפק"מ לכמה דינים שהוזכרו לעיל פרק טז דפטור בגרמי להסוברים דאינו אלא קנסא כגון בשוגג וכדו' ע"ש.

64 וכמשנ"ת לעיל פרק טז סעיף מג דלכמה פוסקים המזיק גוף הצ'ק נחשב כמזיק חפץ ולא כמזיק שטר, ואף דלגבי חיובי שומרים נראה דדינו כנ"ל

כשנגנב או נאבד ממנו שלא בפשיעה או באונס

יג. אמנם אם הצ'ק נגנב או נאבד באופן שלא פשע השומר, אז פטור לכו"ע מלשלם⁶⁷, ואף שומר שכר אינו חייב בזה⁶⁸, ויש להסתפק אם פטור אף מלצאת ידי שמים⁶⁹, אמנם באופן שהיה אונס פטור לגמרי⁷⁰, [ורין שומר בצ'ק ששילם למפקיד הצ'ק באופן שהיה פטור מלשלם, אם קנה עי"ז את החוב, ראה בהערה⁷¹].

כשאר שומר שכר, ורק חיובי הממון לא נוכל לחייבו, וא"כ י"ל דחייב בדיני שמים כשנגנב או נאבד באופן שהיה יכול לשומרו מזה וצ"ע. 70 פשוט דאונס אינו חייב רק בשואל, והני דנתמעטו לגמרי משמירה אין שום חיוב כשנאבד באונס, ונראה פשוט דאף חיוב לצ"ש ליכא.

71 עובדא בראובן שקנה חפץ משמעון ושילם בצ'ק, ושמעון החליף הצ'ק אצל לוי למזומן, ואח"כ שלח לוי את יהודה לפדות הצ'ק בבנק ונאבד לו בדרך, ולכן ביטל ראוובן (החותם בהצ'ק) את הוראת תשלום הצ'ק, ויהודה השליח של לוי שילם ללוי את סכום הצ'ק בהסתמכו שראובן ישלם לו הסכום, כיון שכבר נתן הוראת ביטול לבנק, אמנם לאחמ"כ כשתבע יהודה הסכום מראובן סירב ראוובן לשלם לו, בטענה שכיון שהצ'ק היה שייך ללוי (שקנהו משמעון) הרי עליו לשלם לו, וכיון שלוי חייב לו מעות הרי הוא מעכב מעות אלו כנגד החוב, יהודה טען לעומתו, שכיון שהוא זה שהחזיק הצ'ק באחרונה, הרי הוא התובע ועל ראוובן מוטל לשלם לו הסכום.

והנה נידו"ז תלוי במה שמבואר בסוגיית הגמ' (ר"פ המפקיד ב"מ לו, א) דשומר ששילם ולא רצה לישבע, הרי הוא קונה הכפל, דמשעת משיכת החפץ לשומרו הבעלים מקנים הכפל לכשיגנב וישלם ע"ש, וה"נ כיון שיהודה שילם ללוי הרי נתבאר שקנה החוב משעת משיכת הצ'ק, אלא שיל"ע אם גם בדברים שנתמעטו משמירה כשטרות וצ'קים, שייך ג"כ דין זה שקונה למפרע כשמשלם, ותליא בנידון הנ"ל בהע' 21, 28, 30, אם שטרות נתמעטו לגמרי משמירה או שהמיעוט רק על התשלומים, ויש בזה עוד צדדים נוספים ראה מש"כ הג"ר אפרים פישל הלוי סגל שליט"א בקובץ בית אהרן וישראל (שנת תשס"א גליון צד עמ' קג).

דבכ"י (סי' צה סו"ס ב) הביא בשם המרשים דתחילתו בפשיעה וסופו באונס פטור בעשוק ע"י אמרי בינה (הלואה סי' לט ד"ה שוב) וחלקת יואב (חור"מ סי' יב בהערה), ברם בש"ך סי' צה (סקי"ז בד"ה וז"ל) משמע דחייב אף בסופו באונס, וראה מש"כ הג"ר בנימין מרק לבאר דלדעת הש"ך דפושע חייב מסבא, עכצ"ל דס"ל דסופו באונס הוי כפשיעה אריכתא ואכמ"ל.

אמנם כ"ז א"נ דלא חשיב רק כגרמא, אבל להחת"ס ועדימיה דשומר חמור משאר כל אדם ואף גרמא ידידיה חייב מדין שומר, א"כ י"ל דאף בכה"ג אף שסופו באונס מ"מ חייב כיון דתחילתו בפשיעה ויל"ע.

67 דע"ז הרי לכו"ע קאי המיעוט שנתמעטו שטרות מדיני שמירה, ולכן אף דבפשיעה יש מצדדים לחייבו וכנ"ל, אבל בגניבה ואבירה פטור לכו"ע, ואף למש"כ לעיל די"א שהצ'ק נחשב כדבר ערך והמוזיק צ'ק נחשב כמוזיק חפץ ואינו כמוזיק שטר שנחשב רק כגרמי, והו דוקא לגבי מוזיק דאמרינן דכיון שעשה היק כפועל חשיב כמפסידו ממון וכמו שהבאנו לעיל פרק טז סעיף מג מדברי החסד לאברהם בזה, אולם לגבי שומרים שחייבתם תורה בדינים מיוחדים לגבי זה נחשב הצ'ק כאין גופו ממון, דהרי גם החסד לאברהם לא חייב רק כמוזיק אבל בחיובים הנובעים מדין שמירה גרידא דין הצ'ק כשטר, וכדלהלן לגבי חיובי שכונה.

68 ומ"מ מפסיד שכרו כל זמן שאינו נשבע שלא פשע וכמבואר בשו"ע (שא ס"א).

69 לכאור' נראה דלא שייך חיוב לצ"ש בהיזק שאינו בא מכח פעולתו, אמנם י"ל דתליא בנידון הנ"ל שנחלקו הפוסקים אם בשטרות חל חיובי שמירה או דנתמעטו לגמרי משמירה, דא"נ דחל חיוב שמירה, א"כ הרי בשומר שכר אף שלא חלו חיובי שמירה מ"מ הרי הוא חייב לשומרו שמירה מעולה

מסר פנקס צ'קים של עצמו לשומר, צ'ק חתום עם סכום, צ'ק פתוח

יד. כל הנ"ל במוסר צ'קים שיש לו מאחרים לשומר, אבל באופן שראובן נתן פנקס הצ'קים שלו לשמעון שישמרם, חל חיובי השמירה רק על הנייר, ואם נאבד מהשומר משלם לו שוויות דמי פנקס צ'קים ריקים⁷², ואם מצאו אינשי דלא מעלי וזיף חתימת בעל החשבון וגבה ממון מהבנק, נראה דהשומר פטור⁷³, אולם אם ראובן חתם על הצ'קים ועדיין לא מסרו למוטב ונמצא שאין לזה עדיין דין שטר, יש מקום להסתפק אם בכה"ג כשפשע שמעון ונאבד הצ'ק וגבה בבנק אם מועיל כזה תפיסה כדי הסכום שהיה רשום בהצ'ק, ונראה דלא מהני תפיסה⁷⁴, וכן כשחתם בצ'ק ללא מילוי סכום ומסרו למוטב, יש מקום להסתפק אם נחשב כשומר רק על הנייר או כפי הסכום שנתמלא אח"כ, ונראה דאינו כשומר על הסכום שנתמלא⁷⁵.

ענף ג - אופנים שונים ששייך חיובים על השומר

שומר שהניח הצ'ק ברה"ר ונתקלקל, או שאינו זוכר המקום שהניח הצ'ק או שנאבד מכיסו פו. הדינים הנ"ל שנתבארו ששומר פטור מלשלם, זהו באופן שחיובו אינו רק משום דין השמירה⁷⁶, אמנם י"א דבאופנים מסויימים כל שומר נחשב כמזיק גמור אף בדברים שנתמעטו מדין שמירה, כגון שומר שהניח השטר ברשות הרבים והוחק

ונתנו לבעל הצ'ק שיחזיקנו לו והוא מסרו לשומר, יש להסתפק אם נעשה שומר עבור בעל הצ'ק על הסכום שנכתב בהצ'ק, דכיון שלמעשה לא איכפת ליה בכה"ג על גוף הצ'ק דאם נשרף לא היה איכפת לו כלל, דבשלמא בצ'ק שיש לו על אחרים הוא צריך הצ'ק כדי לגבותו אבל כאן אף לזה אין לו צורך, או שהשמירה שלו היא על הנייר גרידא וצ"ע. 75 לכאור' נידון זה תליא במשנ"ת לעיל פרק יא ענף ב פלוג' הפוסקים בצ'ק שחסר בו פרטים ויש רשות להמחזיק למלאות הפרטים, אם נחשב כבר כשטר גם טרם שמילא את הפרטים, ולפי"ז דינו כנ"ל בשמירת שטר, או דכ"ז שלא נתמלאו הפרטים אין ע"ז שם שטר כלל ויתכן דאינו חייב בפשיעה אף לרמב"ם רק לפי שוויות הנייר וכאן אינו חייב כלל על הנייר שהרי ניתן לו במתנה וכן נראה עיקר, ונע"ע להלן ענף ד בדין מלוה שנאבד ממנו צ'ק פתוח של הלזה אם מפסיד חובו]. 76 והיינו בשומר חינוס כל מה שנכלל בפשיעה, ובשומר שכר גם כגניבה ואבידה, וגדר אבידה ראה להלן בסמוך.

72 כן נראה פשוט דצ'קים שעדיין לא נכתב בהם כלל סכום, בכה"ג לא דמי לשאר צ'קים דעדיין אין עליהם תורת שטר כלל, והשמירה חלה על הנייר עצמו וכנ"ל הע' 53.

73 כן נראה לכאור' דאף באופן זה אין לחייב את השומר, דזהו כגרמא בעלמא, ואף לדעת החת"ס ששומר חייב אף בגרמות וכדלעיל הע' 39, זהו דוקא כשעשה איזה פעולה שמוזה נגרם היזק, משא"כ כזה שנאבד ממנו והמוצאו הוא זה שהוציא הממון שלא כדין.

74 הנה בכה"ג הרי עיקר מטרת השמירה היא שאכן הצ'ק לא יגיע לידי אינשי דלא מעלי, וכיון שכן יש לצדד דחלות חיוב השמירה היא על הסכום הרשום בהצ'ק, ולדעת הר"מ דפושע בשטר חייב ה"ה כזה יש לחייבו, אולם מאידך יש לומר דכיון שהצ'ק עדיין לא ניתן למוטב, ונמצא שאין לזה שוויות בעצם, י"ל דאף להר"מ אינו מתחייב בפשיעה רק לפי שוויות הנייר ולא לפי הסכום הרשום בו וצ"ע, ואף באופן שכבר חל עליו דין שטר כגון שכבר היה בידי המוטב וזכה בו וחזר

י"א דבכה"ג חיובו הוא מטעם מוזיק⁷⁷, ויש חולקים דחיובו בזה כדין שומר בעלמא⁷⁸, וכן שומר שאינו יודע היכן הניח הצ'קים שהופקדו אצלו, לדעת הנהגות חשיב כמזיק גמור⁷⁹, ויש חולקים דזהו רק מדיני שומר⁸⁰, וכן שומר שנאבד לו צ'ק מכיסו י"א דזה נחשב כמזיק ואין זה בכלל אבידה שפטרנו התורה⁸¹, ויש חולקים דזה לא

הגמ' (ב"מ לה, א), וע"ע מש"כ בדרכי דוד ובאמרי שפר ודברות משה בסוגיא הנ"ל דלא כהנתי, וע"ע בקובץ בית אהרן וישראל (שנת תשס"א גליון צד עמ' צו) מש"כ הג"ר שלמה זלמן מרק שליט"א בגדר דין שכחה בשומר באיזה אופן נחשב כפשיעה. 81 כ"כ החלקת יואב בשו"ת (ח"מ סי' יב) וז"ל: "אבל לדעתי יש לחלק בין פשיעה לפשיעה, דודאי פשיעה שהלך מביתו והניח הדלת פתוח ומכח זה נגנב, בזה אי אפשר לחייבו רק מתורת שומר ולא מטעם מוזיק, דהרי בפורץ גדר בפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם דהוי רק גרמא, רק בשומר חייבה רחמנא וכו', אבל אם השומר נשא אצלו החפץ ונאבד ממנו בפשיעה, שפיר מיקרי מוזיק, דהרי מבואר ב' כיצד הרגל (ב"ק כו, ב) בהיה אבן מונחת לו בחיקו והזיק חייב על הנוק בתורת מוזיק, הרי דמה שנפל מכח עמידתו חשוב כמוזיק, ובשחיטה חשיב כה"ג כח גברא, וע"כ כל שמכח הליכה ונענועו נפל החפץ הוי כמוזיק, ובה שפיר חייב אף בשטרות, דהרי השורף שטר חייב אף בשוגג לכמה פוסקים וכו', ואף בשמירה בבעלים נ"ל דחייב בנאבד ממנו בדרך מכח הליכה וכו' מכח מוזיק" וכו', וביאור דבריו דס"ל דאבידה שפטרה תורה היינו באופן שנאבדה מכח שמים כגון שברח שה מהעדר וכדו', או כשהניחו בבית במקום שמור ויודע היכן הניחו, ונעלם ממקומו באופן שאינו ידוע היאך נעלם, דאז חשיב כאבידה באונס, אבל באופן שנאבד מכיסו חשיב כאדם המוזיק, [אגב, יל"ע ממש"כ החלקת יואב בח"ב סי' צג ד"ה והנה דשומר שמניח הבית פתוח חשיב כמוזיק וחייב אף בעשו"ק, וכאן כתב דמניח בית פתוח הוי כגרמא בעלמא בדברים שנתמעטו משמירה וצ"ע, ויש להוסיף דלכאור' דברי החלקת יואב א"ש רק לפי"ד הנתי הנ"ל בסי' רצא סק"ז שכתב דשומר או אדם אחר שנוטל החפץ השמור ומניחו ברחוב חשיב כאדם המוזיק, וה"נ כיון דנפילה מחיקו הוי כאילו הפילו להדיא והוי כמניחו ברחוב, וע"ע להלן בסמוך], ובאמרי בינה (הלואה סי' לט) הביא דברי הרי"ף

77 כ"כ בנתי' (סי' רצא סק"ז) דשומר או אדם אחר שנוטל החפץ השמור ומניחו ברחוב חשיב כאדם המוזיק, ולכאור' ה"ה בשטר בכה"ג חשיב כשורף שטר ולא אמרינן דנחשב כגורם דגורם, דמשמעות דברי הנתי' דעצם הטלת החפץ לרחוב הוי כמוזיק גמור, אף שההיזק נגרם לבסוף ע"י שנדרס ברגלי אנשים אחרים, והראוני שכ"כ גם בקצה"ח (סו"ס שיט) בשם הב"ח דהמניח חפציו של חבירו ברחוב שיוזק שם הוי כמוזיק ע"ש.

78 הנה דברי הנתי' הנ"ל אמורים ליישב מש"כ הרא"ש בעובדא דהמנעלים ע"ש, ומדברי כל האחרונים שדנו בזה ולא העלו לתרץ כהנתי מוכח דס"ל דפטור בכה"ג, והביאור דס"ל דזה נחשב כגורם בעלמא כיון שהוא רק הניחו ברחוב ונסחלק, וההיזק נעשה ע"י אחרים, ולכן בשטרות להפוטרים מפשיעה ה"נ לא מיחייב.

79 כ"ה בנתי' סי' רצא (סקי"ד) וז"ל: "לפענ"ד נראה דפשיעה זו מטעם מוזיק הוא דאפילו בבעלים חייב וכו', והטעם נראה דאפילו מי שאינו שומר כלל חייב בכה"ג, כגון אם ילך ראובן לבית שמעון ויקח מעות של שמעון ויקברם בקרקע, אף שיכניס לטובת שמעון כדי שלא יגנבו שלא נעשה עליו גזל, וישכח באיזה מקום קברו, דודאי חייב ראובן לשלם כיון שעשה מעשה בחפץ חבירו וע"י מעשיו ניזק חפץ חבירו מוזיק גמור הוא" וכו', [ולכאור' דבריו אלו לשיטתו הנ"ל במש"כ דמי שמניח חפץ ברה"ר חשיב כמוזיק, ויש מקום לחלק דנידו"ד גרע כיון שלא היה לו לשכוח היכן הניחו אך מאידך יש בזה עדיפות דעצם ההנחה במקום מסויים לא היה שום פשיעה וכך היה מוטל עליו לעשות אלא שאח"כ שכח היכן הניחו ויל"ע בכ"ז ואכמ"ל].

80 כ"מ בסמ"ע (שם סקי"ב) דהא דלא ידענא היכן הנחתים פשיעותא היא זה רק בשומר והוא משום חיוב השמירה ולפי"ז בצ"ק שנתמעט מחיובי השמירה פטור, וכ"כ בשו"ת שמע שלמה (עמאר ח"ג ח"מ סי' ד) ע"ש מש"כ להוכיח כן מסוגיית

נחשב כמעשה מזיק⁸², וראה בהערה אם המוחזק יכול לומר קים לי כהמחייבים⁸³.

פקדון של מעות אם יש להנפקד זכות השתמשות ודינו קודם השימוש ולאחר השימוש
זו. מי שקיבל כסף לשמירה יש אופנים שמותר לשומר להשתמש בהמעות, כגון שולחני
שמוקבל מעות שאינם צוררים⁸⁴, וי"א שבזמנינו כל אחד נחשב כשולחני לענין זה והמפקיד
מעות אצל חבירו יש לו בזה זכות השתמשות⁸⁵, ובאופן זה הדין דקודם שנשתמש בהם
דינו כשומר שכר, ולאחר שכבר נשתמש דינו כלוה או כשואל⁸⁶, וי"א דאף קודם שנשתמש
בהם כבר נחשב ברשותו ויכול להחזיר מעות אחרים והמפקיד אינו יכול להקדישם⁸⁷,

84 שו"ע סי' רצב סעיף ז, ויעו"ש דהיינו כשאדם
צוררים בקשר משונה דאז כבר נחשב כהסכמה
שישתמש בהם השולחני, ורק כשקשרם בקשר
משונה הוי גילוי דעת שאינו רוצה שישתמש בהם.
85 כ"כ בסמ"ע שם (סק"ח) וכ"ה בש"ך (סק"ב)
עפ"י המרדכי דבזמנינו כיון שרוב עסקינו
במעות וקניית סחורה נחשב כל אחד כשולחני, וראה
בפתחי חשן פקדון פ"ה (הע' ג) שדייק דמלוא
הביא השו"ע דברי המרדכי משמע שחולק ע"ז,
ומהתומים (סי' קכה סק"ג) הביא שדייק מהר"מ
דלא כהמרדכי, אולם יתכן דבזמנינו אנו כו"ע יודו
שיש כאן הסכמה מהמפקיד שישתמש בהמעות
וצ"ע.

86 והיינו משום דזכות ההשתמשות שזה כסף ולכן
אף קודם השימוש יש לו דין שומר שכר, ולאחר
השימוש נעשה כלוה או כשואל, ונפק"מ
כשהמלכות פסלה המטבע אם יכול לומר לו הרי
שלך לפניך, [וכן נפק"מ באופן שנפסדו המעות
מחמת ההשתמשות דאם הוא שואל הוי כמתה
מחמת מלאכה, ואם הוא לוה חייב ראה בזה בערך
שי סי' רצב ובפתח פ"ה הע' ס], וראה בהע'
הבאות בשיטות הפוסקים בזה.

87 כ"ה דעת הש"ך שהעלה בסי' רצב (סק"ח) דאף
קודם שנשתמש אינו חייב להחזיר לו מעות
אחרים, דכיון שהמפקיד מסכים שישתמש בהם תו
לא איכפת ליה שיחזיר לו מעות אחרים דמאי שנא
מעות אלו או אחרים, והיינו משום דהוי כאילו
המפקיד אמר לו שאם ירצה ישתמש בהם ויחזיר
אחרים ולכן גם כשעדיין לא נשתמש יכול להחזיר
לו מעות אחרים [ראה נתי' סי' רצב מש"כ בזה,
וכדברי הש"ך מבואר גם בט"ז שם], ועוד העלה
בש"ך סי' קכו (סקכ"ט) דתו לא נחשב שהמעות

בתשובה שכתב דכששלח שליח לגבות חוב עם
שטר ונאבד השטר חייב, וכיאר האמ"ב דהיינו משום
שפשע בגוף החפץ ונאבד וכזה מודה הרי"ף להר"מ
[וע"ש שמצדד לומר דאף הר"מ לא מחייב רק
באופן כזה ולא פליגין].

82 כן הוא ממשמעות דברי הנתי' (הנ"ל) שכתב
דשומר או אדם אחר שנוטל החפץ השמור
ומניחו ברחוב חשיב כאדם המזיק, וכ"כ להלן בסי'
שא (סק"א) ומוכח דדוקא כשנוטל ומניחו בידים
חשיב כמזיק, משא"כ כשנופל ממנו בדרך הילוכו,
וכן מוכח מש"כ בבית אפרים (או"ח סי' לו ד"ה
וגם מ"ש) שכתב דרק שומר שמניח ברחוב חייב
ולא איניש דעלמא, ומשמע דשומר אינו חייב רק
במניח ברחוב ולא כשנופל ממנו, וכן הוא פשוט
הדברים דכל מי שנאבד ממנו חפץ אין זה כפשעה,
ואף ההחלקת יואב הוכיח מהא דנופל אבן מחיקו
דחשיב מזיק, צ"ל דס"ל דדוקא לענין שחייב מה
שמזיק לאחרים ע"י נפילת האבן מחיקו, אבל עדיין
לא נחשב כמזיק כמה שנגרם נפילת הצ'ק לשוק
ונדרס ע"י אחרים, וי"ל עוד דחולקים על יסוד הנתי'
הנ"ל וס"ל דמניח חפץ ברה"ר לא חשיב מזיק, ועוד
י"ל דס"ל כהני ראשונים שכתבו בסוגיא שם דדוקא
באבן שמרגיש בנפילתו חייב משא"כ כשנופל ממנו
נייר בעלמא.

83 הנה דברי הפוסקים הנ"ל הן מש"כ הנתי'
דהשוכח מקום הנחת חפץ חשיב כמזיק, וכן
מש"כ הנתי' דמניח חפץ ברה"ר חשיב כמזיק, וכן
דברי החלקת יואב הנ"ל במי שנפל לו חפץ מכיסו,
כל אלו הינם דברים מחודשים שיש חולקים בזה, ואף
שהוכחת החלקת יואב חזקה היא, מ"מ זהו נגד סתימת
פשוטות הפוסקים דבכה"ג הרי"ז בכלל אבידה, וצ"ע
אם המוחזק יכול לומר קים לי כהני פוסקים.

ויש חולקים בזה⁸⁸, וכל זה במעות אבל בנסכא או חפצים אסור לנפקד להוציאם⁸⁹.

זכות שימוש במפקיד צ'קים ודין שומר שהשתמש ללא היתר [ודין מנהל ועד בית]

יז. במפקיד צ'קים אצל חבירו יש להסתפק אם דינו כמפקיד מעות מזומנים לענין היתר השתמשות או רדינו כמעות צרורים או כחפץ, וראה בהערה הצדדים בזה⁹⁰. ואם נאמר שאין לו זכות שימוש הרי אם נשתמש בהם שלא ברשות לדעת הש"ך יש להסתפק

לשון רש"י בב"מ (דף מג) ע"ש, ולפי"ז בצ"ק אף אם נאמר שכיון שהמעות בבנק נחשב כצדדים, מ"מ לא חשיב כגילוי דעת שאינו רוצה שישתמש בזה, אולם י"ל דדוקא במעות בעינן גילוי דעת שלא ישתמש בהם אבל בצ"ק הוי כחפץ אישי דפשוט שבסתמא לא ניה"ל שישתמש בהם, אמנם אם נאמר דאף במעות בסתמא אסור השימוש, ורק כשהניחם מותרים זהו גילוי דעת שמניחו להשתמש בזה, א"כ פשוט דבצ"ק אין גילוי דעת שמסכים שישתמש בזה, וצ"ע א"כ בכל מפקיד צ"ק אם יש בזה היתר שימוש.

אמנם י"ל עוד דאף אם נאמר שנחשב כמפקיד גוף הצ'קים שיש להם הילוך ככסף, מ"מ הרי אם ישתמש בהצ'קים הרי יצטרך להחזיר לו מעות אחרים או צ'קים אחרים, ובשלמא אם יחזיר לו מעות מזומנים, עפ"י רוב לא איכפת ליה ועדיף לו המעות, אבל אם דעתו להחזיר לו צ'קים אחרים, הרי י"ל דלא נוחא ליה בזה, דעדיף ליה למפקיד שיכול לגבות הצ'קים שלו מהלווים, דשמא הנפקד יתן לו צ'קים מאנשים שאינם די נאמנים וכדו', ואף אם דעתו להחזיר לו מזומנים מ"מ יש אופנים שניחא ליה יותר בצ'קים ממזומנים כגון כשצריך הכסף להפקידם בבנק וכדו' שלפעמים קל יותר עם צ'קים, ולכן נראה דבכה"ג הדין כמש"כ הרמ"א הנ"ל לגבי נסכא דאין לו היתר שימוש בזה והכל לפי הענין. [ומש"כ דמדבריו הגרי"ש אלישיב שליט"א מוכח דיש צד דמותר השימוש בהצ'קים י"ל דזהו דוקא בועד בית באופן שצריך לפרוט הצ'קים בלא"ה למזומנים כדי לשלם לנקיון וכדו' ולכן אין דרך אחרת, משא"כ בסתם שומר על צ'קים י"ל דהמפקיד מקפיד שלא ישתמש בהם שלא יחזיר לו צ'קים גרועים יותר, וראה להלן הע' 94 צדדים נוספים בדיון צ'קים של ועד הבית הנמצאים אצל אחד השכנים שמנהל את קופת הועד אם מותר לו להשתמש בהם].

הם ברשות המפקיד ואינו יכול להקדישם, וראה בש"ך סי' רצב (סק"ט) דלאחר השימוש בהמעות דינו כלוהו ואם נפסלה המטבע לא יוכל לומר לו הרי שלך לפניך, וראה בפתחי חשן הנ"ל (פקדון פ"ה הע' נט-ס) דזהו לשיטתו הנ"ל דאף קודם השימוש בהמעות כבר נחשב ברשות הנפקד.

88 בקצוה"ח (ס' קכו סק"ח) חולק על הש"ך והעלה דכל זמן שלא נשתמש הרי הם ברשות המפקיד ויכול להקדישם, ובהג' החכם צבי על הט"ז הנ"ל בסי' רצב חולק על מש"כ הט"ז שיכול להחזיר מעות אחרים גם כשעדיין לא נשתמש בהמעות, וראה בפתחי חשן הנ"ל שכתב דלשיטתו אלו כיון שלא נחשב הנפקד כבעלים על המעות ה"ה דלאחר השימוש אין דינו כלוהו אלא כשואל, והנפק"מ בזה נתבאר לעיל הע' 86.

89 כ"כ הרמ"א סי' רצב (סעיף ז), והוסיף דהכל פי הענין וראה בסמוך מש"כ לדון עפ"יז במפקיד צ'קים.

90 ראה להלן בהע' 95 מש"כ משמיה דהגרי"ש אלישיב דאף כשיש לו זכות שימוש בהצ'קים מ"מ אינו אלא שומר שכר, ומלשון זה משמע דלא ברירא ליה אם מותר לו להשתמש בזה, ויש לדון בזה מתרי אנפי, דבעצם הפקדת צ"ק יש לברר אם דינה כהפקדת מעות מותרים שמותר לשומר להשתמש בזה והיינו דחשבינן להצ'קים עצמם כמעות מופקדים כיון שיש להם הילוך בשוק ככסף, או נחשב כהפקדת מעות צרורים כיון שעיקרם עומד לגבייה בבנק והמעות שבבנק הוו כצדדים שאסור השימוש בזה כמבואר בסי' רצב (סעיף ז), והצדדים בזה העירני הג"ר פנחס רונבוים שליט"א דלפי"ד הסמ"ע שם דהא דאסור השימוש בצדדים הוא משום דאילו היה בדעתו שישתמש בזה היה המפקיד מניחם באופן שאינם צרורים, ומשמע דבסתמא מותר השימוש ורק כשהניחם צרורים גילה דעתו בזה שצורם שאינו רוצה שישתמש בהם וכ"ה

אם נוהג בזה דין שולח יד בפקדון⁹¹, וי"א דאין בזה דין שליחות יד⁹², ודינו כגולן בעלמא שבגוף הצ'ק אינו חייב ובהתמורה שקיבל בעבור הצ'ק חייב לבעל הצ'ק⁹³, [וראה בהערה ברין שימוש בצ'קים של ועד הבית⁹⁴].

דין השומר שהשתמש כשיש לו היתר שימוש

יח. אף כשהשומר היה לו זכות שימוש עם הצ'קים [לפי הצד דלעיל שמותר או באופן שהתנה בפירושו שיכול להשתמש בזה], מ"מ כל זמן שלא נשתמש בהם דינו כנ"ל בסעיף י-יא⁹⁵, אמנם אם כבר לקחם על מנת להשתמש בהם⁹⁶, הרי הוא נעשה כלוה

נגזל, ואינו מתחייב בהאונס שנעשה אחר הגזילה".
 94 הנה בכספי ועד הבית יש להסתפק אף במעות מזומנים למי נחשב השמירה, דאם נאמר שחשיב כשומר לכל דייר בנפרד, א"כ ה"נ שפיר חשיב כגילוי דעת מצד כל דייר שמסכים שישתמש בכספו, אך מאידך י"ל דלא שייך לצררן שהרי צריך להוציאם לצרכי הועד בית וא"כ אין כאן גילוי דעת שמסכים שישתמש בו, ואם נאמר שלאחר שזוכה המעות לקופת הועד הרי כמעות של שותפים וחשיב כגוף נפרד [ראה להלן פרק יט בגדרי חברה בע"מ], א"כ הרי מעתה לא קיבל רשות משום אחד להשתמש במעות השותפות ויש לומר דהוי כמעות צרורים, ואמנם יש לצדד דהגוף המשותף לא עדיף מהמחולק וכיון שמכל אחד בנפרד יש לו זכות שימוש ה"נ בגוף המשותף, ויש להוסיף מש"כ הנתי' (שא סק"ט) דגם בכספי ציבור יש זכות שימוש להשומר דניחא להו שיהא לו זכות שימוש ושיתחייב באונסים ע"ש, וכאן י"ל עוד דניחא להו שכל אחד בתורו יוכל להשתמש עם המעות, [ורק במעות צדקה אסור לגבאי להשתמש בהם כיון שהוא של העניים].
 95 כ"ה בשם הגרי"ש אלישיב בעובדא הנ"ל בהע' 56 במי שיש לו צ'קים של ועד הבית ונאבדו לו ע"ש מש"כ בזה דדינם כשמירה בשטרות והוסיף: "ולכן אפילו אם נאמר שהיה לו זכות להפקידם בנכס בחשבונו הפרטי ולהשתמש בהם עד שיצטרכו להם, וממילא דינו כשומר שכר וחייב על גניבה ואבידה בכל זאת הרי הוא לא קיבל ממון ממש דהרי בידי בעל החשבון לבטל את הצ'קים, נמצא שדינם כשטרות שאין עליהם דיני שומרים" ועמש"כ משמו בהע' 57 דמ"מ ביני שמים חייב.
 96 וכגון שיש לו קופה מיוחדת בבית שמחזיק שם הצ'ק המופקד, והוציא הצ'ק מהקופה כדי

91 דכאמור לעיל הע' 21 דעת הש"ך בכיאר שטת הר"מ שמחייב שומר בפשיעה משום דעשו"ק נתמעטו רק מדיני השמירה אבל שומר הוי, ולפי"ז י"ל דלענין מה שנתחדשה בתורה ששומר חייב בשליחות יד [והיינו לגבי החידושים של שליחו"י יותר משאר גולן דיי"א דחייב על הכל אף בגולן רק חלק, וי"א דחייב אם כשדעתו רק להשתמש בזה ולהחזיר], ה"ה דנוהג דינים אלו בצ'קים ושטרות, וכ"מ מהנתי' שיובא להלן בסמוך בדמקום שאינו שומר כלל פטור משליחו"י ומשמע דלהש"ך דהוי כשומר חייב בשליחו"י, ואמנם יעויין בקהילות יעקב (כ"ק סי' לו) שהקשה דאף אם נאמר שנחשב שומר מ"מ לא שייך בזה דין שליחו"י, דכיון שעשו"ק נתמעטו גם מקניני גזילה לא שייך שיהא לו דין שליחו"י בלא קניני גזילה, אך לבסוף מסיק דיי"ל ששייך שליחו"י גם בלא קניני גזילה, וע"ש בהע' שהביא דברי הקצוה"ח (סו סקמ"ד) שנסתפק אם שייך שליחו"י בלא קניני גזילה.

92 כ"כ בנתיח"מ (סו"ס רצא) ע"ש שהעלה דבשמירה בבעלים חייב בשליחו"י דדוקא שטרות שנתמעטו לגמרי משמירה [דלא ס"ל כהש"ך הנ"ל] בזה פטור אף משליחו"י, אבל בשמירה בבעלים שזהו רק פטור תשלום חייב בשליחו"י, ומבואר דס"ל דבשטרות פטור משליחו"י.

93 כן נראה לכא' דכשנוטל הצ'ק ומשתמש בו חשיב כגולן, דאף שבצ'ק אין קניני גזילה וכדלהלן סעיף נז-נו, זהו כשהנידון לגבי גוף הצ'ק שנגזל, אבל כאן שכבר נשתמש בהצ'ק וקיבל תמורה על זה הרי נהנה מחסרונו של חברו וחייב בדמי התמורה לבעל הצ'ק, ואכן באופן שנטל הצ'ק כדי להשתמש בו ועדיין לא הוציאו ונאבד אז ממנו, כיון שלא חשיב גולן לכא' אין לחייבו וכמש"כ הנתי' (שא סק"ג): "ושבועה שלא שלח בה יד ג"כ לא מגלגל דהא עבדים וקרקעות אינן

משעת נטילה⁹⁷, וחייב אף כשנאנסו אח"כ מידו⁹⁸, אולם כשנטלם בלא להחליט שישתמש בהם נחשב כשומר שכר בשטרות דפטור⁹⁹, [ובאופן שראובן קיבל משמעון צ'ק שיש לו מלוי בתורת הלוואה, וראובן מסרו ליהודה לגבותו עבורו ונאבד, אם ראובן חייב לשלם לשמעון את חובו שלוה ע"י צ'ק זה, ראה בהערה 100].

100 עובדא בראובן שקיבל משמעון צ'ק שיש לו מלוי בתורת הלוואה, וראובן מסרו ליהודה כדי שיפרוט לו הצ'ק למזומן, ויהודה מסרו לשליח נוסף, ונאבד הצ'ק, ואין אפשרות להוציא הממון מלוי החותם בצ'ק כיון ששבק לן חיים, [וכן אין אפשרות לגבות מיורשיו כיון שהצ'ק נאבד ואין להם לידע כלל מחוב זה, וכן מהאי טעמא אין אפשרות לגבות מהמיסב, כיון שהצ'ק אינו לפנינו], ונראה בזה דיהודה וכן השליח הנוסף שנמסר לו הצ'ק כדי לפורטו למזומן, הוי כשומר בעלמא ואין לחייבו על מה שנאבד הצ'ק אף אילו נאבד בפשיעה, [וזולת לדעת השער משפט דלעיל הע' 41 ולהלן הע' 104 דנחשב כשומר על החוב, אך עי"ש דאין להוציא ממון עפ"י, ועוד דיש לחלק דרוקא באופן שנשלח להדיא בעיקר לגבות החוב וכלשון השעמ"ש: "הרי קיבל עליו לעשות כל טעדיק לגבות החוב ולהיות שומר על המעות", משא"כ בנידו"ד מסרו לו הצ'ק גם כדי לגלגלו הלאה ולא רק למטרת גבייתו ולא העלו על דעתם שהוא אחראי לזרו הגבייה שמא ימות בעל הצ'ק, ואגב בעובדא הנ"ל בעל הצ'ק נרצח בפיגוע בפתאומיות].

אמנם ראובן שקיבל הצ'ק משמעון כהלוואה ואח"כ נאבד ודאי דיש לחייבו, שכן שמעון בעל הגמ"ח נתן לו הצ'ק בשוויתו המלאה והיה יכול לצאת בשוק ג"כ בשוויתו המלאה, ופשוט דע"ד כן נתן המלוה את הצ'ק וכנ"ל, אמנם יש לברר אם בשעה שראובן קיבל הצ'ק משמעון עדיין היה לוי בין החיים דאז דינו כנ"ל דהוי כלווה, אבל אם נתברר שכבר בשעה שראובן קיבל הצ'ק כבר נפטר לוי, א"כ הוי הלוואה בטעות ושוב דינו של ראובן אינו רק כשומר בעלמא ואין לחייבו על אובדן הצ'ק, אף שע"י האובדן הפסיד שמעון שאינו יכול לגבותו מיורשיו לוי.

ויש לדון דכיון שכאמור באופן שכבר נפטר לוי קודם שהגיע ליד ראובן הוי כטעות, א"כ י"ל דכשראובן נתן לשמעון תשלום נגד הצ'ק חייב

להשתמש בזהם כתשלום למכולת וכדו', ובדעתו להחזיר אח"כ דמים או צ'קים אחרים לקופה, ונמצא שהנטילה מהקופה השמורה היא לצורכו, ולכן אם נאבדו ממנו הצ'קים בדרכו להוציאם, חייב וכדלהלן. 97 כן נראה פשוט דאף דלענין חיובי שמירה כתבנו לעיל דהצ'ק נחשב כאין גופו ממון, מ"מ הרי יש בו גם תכונת שוה כסף כיון שיוצא בהוצאה בכל הדמים הכתובים בו, ונתבאר לעיל פרק יד דלכמה דינים נחשב הצ'ק כגבוי, ובפרק יג נתבאר דבמקרים רבים אנו דנים נתינת צ'ק כנתינת כסף מזומן עי"ש, וע"ע לעיל פרק ח סעיף ז מש"כ דבסתמא הלוואה בצ'ק נחשב כהלוואת ממון, ולכן ה"ה בנידו"ד כיון שנטול את הצ'ק כדי להשתמש בגוף הצ'ק להוציא בשוויתו, ודאי דנחשב כהלוואה גמורה, והגע עצמך הרי מעשים בכל יום שלווים מעות מגמחיים וההלוואה נעשית באמצעות צ'ק, ופשוט שהנטול צ'ק מגמ"ח ירדע שההלוואה מתחלת עם נטילת הצ'ק, ואם יאבדנו באופן שהגמ"ח נפסד מכך כגון שהצ'ק הוא של אחרים ואין אפשרות לברר של מי הוא, ודאי דהלוה חייב לשלם להגמ"ח ולא נפטר משום דאין חיוב שמירה בצ'ק, וה"נ כאן אף שהצ'ק כבר נמצא תחת ידו בתורת שמירה ולא חלו חיובי שומרים, מ"מ כשנטלו ללוותם פשוט דדעת המפקיד שיהא כלווה משעת נטילה ואדרבה חייב לשלם כל הסכום, כי ההלוואה נעשית בזכירתו בהצ'קים, ותיכף נתחייב בהממון שתמורת הצ'קים, ומה שנאבד אח"כ ידידי נאבד.

98 דתיכף כשנטלם להלוותם נתחייב בתמורת הצ'קים להמפקיד.

99 דאף דבסתמא כשנטלו להלוותם הדין הוא כנ"ל שנעשה ע"ז כלווה, מ"מ אם נטל הצ'קים איתו ולא החליט עדיין בדעתו שישתמש בהם אלא כוונתו שיהא מוכן אצלו אם ירצה להשתמש בזה אח"כ, נראה דככה"ג עדיין לא נחשב כהלוואה אלא כשומר שכר וכנ"ל. וע"ע להלן באופן שהנידון הוא במפקיד אצל חבריו צ'ק של עצמו.

שלח שליח לגבות צ'ק בבנק אם חייב בשמירה

יט. כל הדינים הנ"ל זהו באופן שהנידון הוא בשמירה על גוף הצ'ק, דבזה חלוק אם חיובו מדין שומר דזה לא שייך בצ'ק¹⁰¹, או דחיובו מדין שואל או מדין לוזה וכנ"ל¹⁰², אמנם באופן שראובן שלח את שמעון לגבות בדלפק הבנק צ'ק שיש לו מלוי, ונאבד הצ'ק משמעון¹⁰³, י"א דבאופן זה חייב שמעון בדיני שמירה¹⁰⁴, ואם הוא שליח בחינם דינו כשומר חנם וחייב בפשיעה מעת שראובן סילק עצמו מהשמירה¹⁰⁵, ואם הוא שליח בשכר וכבר נתן לו חלק תשלום על השמירה, דינו כשומר שכר וחייב אף בגניבה ואבירה¹⁰⁶, ויש חולקים בזה¹⁰⁷, אבל אם שלחו רק להפקיד הצ'קים בחשבוננו ולא לגבותם,

משא"כ כשהרשה לו לגבות חובו מהלוה הרי קיבל עליו השליח לעשות כל טעדיק לגבות החוב ולהיות שומר על מעות ולהביאו ליד המלוה, וא"כ נעשה שומר על גוף המעות, וכשפשע ונאבד ממנו השט"ח הרי פשע בגוף שמירת המעות" וכו' ע"ש, והיינו דכיון שעיקר תכלית פעולתו היא לגבות הממון שבשטר, וכשיגבה המעות ודאי דנעשה שומר ע"ז, תו חשיב כשומר כבר מעכשיו, דחל עליו החיוב שמירה תיכף, [ויסודו של השער משפט מחייב עם מה שחידש הקצ' (סי' קכו סק"ט ובכ"מ) דרק שטר נחשב אין גופו ממון, אבל החוב עצמו הוי גופו ממון עיש"ה וכנ"ל הע' 41], וראה בסמך אין חל הקנין דשמירה זו, וע"ע להלן הע' 108 מש"כ בזה.

105 והיינו דכיון שהחיוב שמירה הוא על המעות שיגבה אח"כ הרי לא שייך בזה קניני שמירה, ולכן כתב השער משפט דזה שייך רק לדעת הי"א שהביא השו"ע (רצב סעיף ה) דשמירה א"צ קנין ממש, אלא כל שהבעלים מסתלקים מהשמירה, חל חיוב שמירה על השומר, וה"נ כיון שנמסר לו השטר לגבותו, חל עליו מעתה חיוב שמירה על החוב, שהרי הבעלים נסתלקו מהשמירה.

106 עי"ש בשער משפט שהאריך בזה דבשומר שכר באופן שהתחיל לשלם לו על פעולתו, א"צ קנין ממש לחלות החיוב שמירה, דעצם התחלת הפעולה והתשלום מחייבו בשמירה, וראה בזה באורך בשו"ת ראשי בשמים (סי' צה-1).

107 בערך שי (סי' סו) האריך לדחות הוכחות השער משפט, והעלה דלא שייך לחול דיני שמירה על המעות של החוב, וכ"מ בבית יצחק (חור"מ סי"ט אות ד) ובנתי (סי' נח סק"ב) ובעוד אחרונים, ויל"ע

שמעון להחזיר הכסף לראובן דהצ'ק שנתן לו הוא חספא בעלמא וטעות הוא, אמנם י"ל דתליא בפלוג' דיעויין במילואי משפט להר"י דזימטורבסקי על הקצ' סי' רלב (בהערה 36, 40, 43) בשם כמה אחרונים שכתבו דבכל מקח טעות הוי כתנאי שאינו חייב להחזיר לו המעות אא"כ מחזיר לו החפץ, וא"כ כיון שראובן אינו יכול להחזיר לו הצ'ק אין כאן חיוב החזרת החפץ, אולם לדעת הפוסקים שסוברים דדין זה אינו כתנאי בהמכר אלא זהו מדיני השמירה א"כ זה ליתא בשטרות ונמצא שחייב שמעון להחזיר לראובן המעות גם כשאינו מחזיר לו הצ'ק, ועדיין י"ל שיכול לומר קים לי דחייב אף בגרמא וצ"ע לדינא.

101 וכנ"ל דבזה פליגי הפוסקים אם חייב בפשיעה, וי"א דבאופנים מסויימים חייב מדין מזיק וכמשנ"ת לעיל סעיף טו.

102 ראה משנ"ת בהע' 86, 88, האופנים שנחשב כלוזה או כשואל, והאופנים שמלוה מפסיד כמה שנאבד לו הצ'ק ע"ש.

103 והיינו ששלחו לגבות מעות מזומנים בדלפק הבנק, ונאבד הצ'ק משמעון טרם שהספיק לקיים שליחותו, [דאם כבר גבה הצ'ק מהבנק ונאבד לו המעות אח"כ פשוט דינו כשומר].

104 כ"כ בשער משפט (סו סק"ב): "וגדולה מזו נ"ל דאם אחד שלח שליח לגבות מעות בשט"ח שיש לו על אחר וכתב לו הרשאה ע"ז ונאבד השט"ח מיד השליח ועי"ז נפסד החוב, דג"כ חייב השליח לשלם אם נאבד בפשיעה ולישבע שבועה דאורייתא וכו' דאף שאין בשטרות דין שומרים היינו דוקא בשומר שטרות שלא קיבל עליו רק שמירת השטרות והתורה מיעט מדין שומרים כיון שאין גופו ממון,

הרי זה כשומר בשטרות ודינו כאמור לעיל, וראה בהערה דעל פי רוב בצ'ק לא נחשב כשולחו לגבותו ואין לחייב אף להדיעה הנ"ל¹⁰⁸.

צ'ק שנמסר לשליח שימסרנו לצדקה מסויימת ומסרו לאחר

כ. עובדא בראובן שמסר צ'ק לשמעון שימסרנו לפלוני עני או לקופת צדקה מסויימת, ושמעון טעה ומסרו לעני אחר או לקופה אחרת וכבר הוציאו המעות, ויש לדון אם ניתן לדרוש מהם שיחזירו הכסף, ואם נאמר שאינם חייבים יש לדון אם השליח חייב להשלים לקופה האחרת או להעני האחר, ואם נאמר שגם השליח פטור, יש לדון אם ראובן הנותן חייב לקיים נדרו לקופה או לעני שהתכוין מתחילה ליתן להם, וראה בכ"ז בהערה¹⁰⁹.

גבאי צדקה שפשע בצ'ק שניתן לחלקו או לעני מסויים ודין חיובו של הנודר בזה

כא. גבאי צדקה שמקבלים מעות לחלקם לעניים, פטורים מדיני שמירה כיון שנמסר על דעת לחלק¹¹⁰, אולם בגבאי שמקבל עבור עניים מסויימים שנותן להם דבר קצוב חשיב כשומר עבור העניים¹¹¹, ולפי"ז כשנותנים צ'קים פתוחים לגבאי צדקה ללא ציון שם המוטב והגבאי מחלקו לפי ראות עיניו, בזה פטור מדיני שמירה כיון שניתן כרי לחלקם ואף כשפשע השומר פטור¹¹², אבל כשנתן צ'ק לפקודת עני מסויים, וכן במכנים

אם המוחזק יכול לומר קים לי כהשער משפט, וראה בקובץ דברי משפט (הוצאת שירת דבורה) ועי' דברי גאונים.

108 והיינו דכיון ששלחו אך ורק להפקיד הצ'קים בבנק, א"כ אף להשער משפט לא חלו עליו חיובי שמירה, כיון דהצ'קים כשטרות וכנ"ל, וראה מש"כ בהע' 100 להעיר דמדברי השער משפט מוכח דדוקא כשטרת השליחות הוא לגבות החוב ממש אבל בצ'ק בסתמא ניתן על מנת להעבירו הלאה ולא לגבותו ממש, [ועמשנ"ת לעיל פרק טז סעיף יח והע' 152 בשלח שליח להפקיד כסף או צ'ק בבנק והשליח פשע ולא הפקיד דחייב על ההפסדים שגרם לו].

109 ראה משנ"ת בזה לעיל פרק טז סעיף כה די"ל שאין למי לתבוע שיחזיר הכסף וכיון שהכסף כבר התחלק אין אפשרות לחייבם להחזיר, וא"נ כן יש לדון אם השליח חייב בזה שטעה ומסר הכסף לאחר, דלכא' שומר לא הוא דהצ'ק חשיב כשטר ואין בזה דיני שמירה, [ובפרט באופן שמסר לו צ'ק סגור במעטפה והשליח כלל לא ידע שיש שם צ'ק י"ל דבכה"ג לא הוא שומר אף במעות ואכמ"ל], ועמשנ"ת בזה לעיל פרק טז הע' 98 אם יש לחייבו

מטעם מזיק או גורם היזק בזה שמסר הצ'ק לאחר שלא כדון, וכן משנ"ת שם דבאופן שאינו יכול לדרוש מהשליח שישלם אם הנודר צריך לשלם מעות אחרים לקופת הצדקה שהבטיח לתת.

110 כ"ה בסוגיית הגמ' ב"ק (צג, א) ובשו"ע סי' שא סעיף ו, ובה פטור אף מפשיעה כמבואר להדיא בגמ' שם, וע"ש הטעם דכיון שניתן כרי לחלקם ואין יודעים עדיין למי לחלקם א"כ חשיב ממון שיש לו תובעים, וע"ש פרטי הדינים מש"כ הרמ"א דבאמר שמור לי חייב, וכן בגבאי שמוסר לאחר אם חייב ראה בזכרון צבי (ח"ג סי' כה).

111 וכהא דרב יוסף בסוגיין שם דעניי פומבדיתא מיקץ קיין להו וחשיב כיש לו תובעים.

112 וזה שכיח מאד בזמנינו בגבאי הצדקה המחזרים בבתי הכנסיות או ברבני ועדי הצדקה השונים שמקבלים עבור קופת הצדקה ועדיין אינו ידוע למי יחולק הכסף, ואף שברוך כלל בכל מגבית כללית שנערכת ישנו סכום מסויים של משפחות שאושרו ע"י ועדי הרבנים לקבל במגבית זו, מ"מ עדיין לא ידוע למי מאלו המשפחות מיועד כסף זה, ולכן נראה פשוט דחשיב כממון שאין לו תובעים.

צ'ק למעטפה של ועד הצדקה ומציין על המעטפה שזה מיועד למשפחה מסוימת או במעטפה שמיועדת לקרן מסוימת¹¹³, בזה הגבאי נחשב כשליח לזכות עבור העני¹¹⁴, ודינו כנ"ל בשטרות שנתמעטו משמירה דתליא בפלוג' הפוסקים אם חייב בפשיעה¹¹⁵, ובכל זה אף כשהגבאי אינו חייב לשלם מ"מ אם נתן לו צ'ק שיש לו מאחרים הרי הנודר כבר נפטור בזה שנתן להגבאי ויצא ידי נדרו¹¹⁶, אולם אם נתן לו צ'ק של עצמו, אם הצ'ק לא יבא לידי גבייה נראה שחייב לשלם כסף אחר לקיום נדרו¹¹⁷, וכשאין אפשרות לברר אם הצ'ק הוצג לגבייה או לא יש להחמיר בספק קיום הנדר¹¹⁸.

חיובו של גבאי גמ"ח באובדן צ'ק של לווה או בגרם הפסד לקופת הגמ"ח
כב. גבאי גמ"ח שמנהל את ההוצאות וההכנסות, ועליו מוטל להפקיד הצקים של תשלומי הלווים וכדו', לגבי הפסדים שנגרם להגמ"ח מאובדן צ'ק וכדו' דינו של הגבאי כשומר בשטרות¹¹⁹, אולם לגבי גרמות הפסד אחרים כגון כשלא הפקיד צ'ק מסויים בזמן ואח"כ

116 דכיון שנתן לו הצ'ק בתורת שוויותו העצמית וכדבר שהולך בשוק, וכבר זכה הגבאי להעני, לא גרע מאילו היה נותן להגבאי מעות מזומנים ונאבד לו הדנודר אינו מחוייב ליתן לו מעות אחרים וה"נ בזה.

117 דאף שגם בזה נתן לו הצ'ק לשוויותו העצמית והגבאי כבר היה יכול למסור להעני שיקנה בזה דברים וכדו', מ"מ כל שהצ'ק לא הוצג לגבייה כיון שהנודר לא נחסר כלום ודאי חייב לשלם מעות אחרים, וכמשנ"ת לעיל פרק ו' הע' 191 ופי"ב סעיף כט ובכ"מ דצ"ק נחשב כפרעון מותנה בגבייתו הסופית בבנק, וכשם שבמקרה שהצ'ק הוחזר חייב לשלם מעות אחרים, ה"נ כשהצ'ק נאבד ולא הפסיד כלום, [משא"כ בנתן צ'ק של אחרים אף דאם יוחזר יוכלו לחזור עליו ולחייבו, אבל כשלא הוחזר רק נאבד מהגבאי הרי הפסיד הנותן בזה שאינו יכול לגבותו מהחותם].

118 כן נראה לכא' עפישנ"ת לעיל פרק טו שיש להחמיר בספק קיום הנדר וה"נ בנידו"ד.

119 דאף שהלווה נתן הצ'ק להגמ"ח בתורת תשלום ובעלמא במלוה שנאבד לו צ'ק יבואר להלן דכשכבר נגבה הצ'ק ע"י המוצא ודאי דהלוה פטור, וה"נ אם הצ'ק כבר נגבה הלוה פטור מלשלם להגמ"ח, וא"כ הרי הגבאי גרם הפסד להגמ"ח, מ"מ כיון שאינו רק שומר בשטרות אף אם נימא דחשיב כשומר שכר מ"מ פטור כשלא פשע, ואם נאבד בפשיעה הוי ספיקא דדינא כנ"ל.

113 כגון בהמגביות שנכתב שנעשה עבור מקרים מסויימים שיש לכל מקרה מספר אישור ע"י הועד, והנותן ציין על המעטפה שרוצה לתיתו למספר זה, וכן בהמגביות של הקרנות למקרים הפרטיים הרי מצויין על המעטפה שהכסף מיועד לקרן זה.

114 כ"ה בסוגיית הגמ' בכ"מ, ובשו"ע יו"ד סי' רנח סעיף ו', וחז"מ סי' קכה סעיף ה', ולפי"ד התומים שם ידו של הגבאי עדיף משאר כל אדם, דבאדם אחר לא מהני תן כזכי כיון דמתנה הוא משא"כ בגבאי דיד עניים הוא, [והו"ד לעיל פרק טו הע' 111 וראה שם עוד פרטי דינים בזה], וכיון שמחזיקו עבור העני הריהו כשומר עבורו, [עכ"פ כשומר חינוס, ואם מקבל שכר עבור פעולותיו יתכן דהוי כשומר שכר], ואף שבדרך כלל העני אינו מקבל מהועד צ'ק זה עצמו אלא הצ'ק מופקד בחשבונם ונותנים לו צ'ק אחר משלהם, מ"מ יש בזה דין שמירה וחשיב כיש לו תובעים דעני זה יש לו כבר זכות לקבל מהועד סכום זה, וענין החלפת הצ'קים הוא דבר טכני למען הסדר הטוב.

115 דזה ודאי חשיב כממון שיש לו תובעים והגבאי זוכה עבור עני זה, ולכן חל עליו דיני שמירה, אלא שיש כאן המיעוט מדין שטרות שנתמעטו משמירה, ובוה נחבאר לעיל דהוי ספיקא דדינא, וכיון שכן אף הגבאי יכול ליפטר מלשלם בטענת קים לי כהפוטרים פשיעה בשטרות.

נעשו שינויים בשער הדולר וכדו' וקופת הגמ"ח הפסידה מזה, ראה בהערה אם הגמ"ח מפסיד או שעל הגבאי מוטל להשלים ההפרש¹²⁰, וראה עוד לעיל פרק טו סעיף לה משנ"ת בחיובם של גבאי צדקה על מימוש גביית הצ'ק.

ענף ד - מלוה שמחזיק בצ'ק של אחרים שקיבל מהלוה או בצ'ק של הלוה עצמו

עד כאן ביארנו חיובי שמירה בצ'ק שביד שומר, ועתה נבאר דינו של המלוה שמחזיק צ'ק כראיה נגד הלוה שלפעמים שונה דינו מסתם שומר.

אופני נתינת צ'ק למלוה לגבותו, למשכון ולגבותו, למשכון בלבד [למוטב בלבד]

כג. מצוי שראובן מלוה לשמעון מעות ושמעון נותן לו צ'ק [שומנו מאוחר או צ'ק זמין] שיש לו מלוי, ושייד בזה כמה אופנים:

(א) יש שהדבר נעשה באופן של פריטת צ'קים, שהלוה נותן למלוה צ'ק להוציאו או למסרם לאחרים והמלוה נותן לו מזומן¹²¹.

(ב) ויש שהצ'ק ניתן בשעת ההלוואה למשכון עם אפשרות לגבותו אח"כ, דהיינו ששמעון נותן לו צ'ק שיש לו מלוי [או שלפעמים שמעון מבקש מלוי שיתן לו צ'ק כדי שיוכל ללוות בו], וראובן מחזיק בהצ'ק לבטחון על ההלוואה, ומסוכם ביניהם שהלוה יחזיר לו מעות מזומנים, אולם מיד כשהלוה לא ישלם את חובו במזומן ביום הפרעון יוכל המלוה להציג הצ'ק לגבייה בבנק¹²².

לקנות הדולרים וגם הוי היזק שאינו ניכר, ואמנם לדעת הנתי' (קצו סקל"א) שביאר בדעת השו"ע (שם סי"ד) דהא דשותף שמכר קודם הזמן חייב הוא משום דקבלן הוא וחייב אף במניעת ריוח ע"ש י"ל דה"ה בנידו"ד, אך לדעת הקצוה"ח שם שחולק וביאר השו"ע באופן אחר ע"ש א"כ גם כאן אין לחייב ולכאור' הוי ספיקא דדינא וי"ל קים לי, ולפי"ז נוכל לעכב מחלק המשכורת שלו עד סכום זה, ואם הוא מועסק בהתנדבות בחינם תלוי בנידון הנ"ל בסעיף ז דלהסוכרים ששומר חייב אף בגרמות הפסד, ה"נ לכאור' דינו כשומר שפשע דהוי ספיקא דדינא, ולהסוכרים דבגרמות הפסד השומר פטור ה"ה בנידו"ד אין לחייב את הגבאי.

121 והיינו דבאופן זה נמצא שראובן הלוה לשמעון וכבר קיבל מיד צ'ק כפרעון על החוב, וזהו כעין מכירת צ'ק.

122 והיינו דבאופן זה מדובר ביניהם ששמעון יחזיר מעות אחרים על ההלוואה, ובינתיים ראובן מחזיק את הצ'ק כמשכון עד הפרעון, ועפ"י

120 במשפטיך ליעקב (ח"ב סי' לה) דן באופן שהגבאי נתרשל מלהפקיד הצ'ק ביום, דבזה הרי הלוה אין לו להפסיד כיון שמצידו היה אפשרות לגבות ביום וכמשנ"ת לעיל פ"ח סעיף נג, אך לגבי חיובו של הגבאי יש לדון דתלוי איך סיכמו ביניהם בתנאי התשלום, דאם הוסכם שהפרעון הוא באמצעות השקלים שבצ'ק, ודאי דנחשב כנפרע ביום, אבל אם סוכם ביניהם שהגבאי יקנה דולרים בהצ'ק יש לדון לפי המציאות והמסוכם אם הגבאי נחשב כשליח של הלוה לקנות הדולרים עבורו, או דנחשב כשליח של הגמ"ח, ונפק"מ כשהגבאי לא גבאו באונס, דאם נחשב כשליח של הלוה א"כ ההפסד של ההפרש הוא על הלוה, אך אם נחשב כשליח של הגמ"ח, ההפסד הוא של הגמ"ח, [ובמקום ספק אלינן בתר המוחזק ע"ש].

ואם הגבאי פשע, כתב במשפטיך ליעקב שם דעל הגבאי לשלם ההפרש כיון דנחשב כשומר שכוון שמקבל שכר על עבודתו ע"ש, ויל"ע בדבריו דלכאור' אי"ז אלא גרמי בשב ואל תעשה בזה שלא הלך

ג) ולפעמים מסוכם ביניהם שהצ'ק לא יוצג לגבייה כלל ע"י המלוה, [ולפעמים אף אינו יכול לגבותו, כגון שהצ'ק של לוי הוא לפקודת שמעון בלבד או שכתוב עליו "לא סחיר ולא עביר"], ומטרת החזקת הצ'ק היא למשכון בלבד, כדי שיהא לו ביד דבר שוה ערך שהלוח יוכרח לשלם לו כדי לקבל ממנו הצ'ק בחזרה¹²³.

ויש לברר בכל אלו האופנים מה דינו של המלוה לגבי השטר אם הוא כשומר חנם או כשומר שכר או יותר מכך¹²⁴.

המלוה על המשכון אם דינו כשומר שכר או יותר מכך ודין משכון דשטר

כד. מלוה שנוטל משכון לבטחון החוב י"א דהמלוה דינו כשומר שכר ואם המשכון נגנב או נאבד מפסיד חובו¹²⁵, ולפי"ז בשטרות דאין דין שמירה אין המלוה נעשה שומר¹²⁶, וא"כ אף כשנאבד השטר אינו מפסיד החוב¹²⁷, וי"א דכל שהמלוה נוטל משכון הוא כאילו התנה שאם יאבד המשכון יפסיד החוב כפי השוויות של המשכון וכל האחריות עליו¹²⁸,

שומר שכר ע"ז ואם נאבד המשכון או שנגנב, הרי הוא חייב לשלם אף על דמי המשכון היתירים על החוב, וזהו כשי' רב יוסף בגמ' (שם פב, א) דנחשב כשומר על כל המשכון, והנה יש בזה חומרא דנמצא שחייב בכל דמי המשכון, אמנם מאידך יש בזה קולא, דאם המשכון הוא פחות מדמי החוב אינו מפסיד כל החוב אלא כנגד שיווי המשכון, וכמו"כ נפק"מ לדיני שמירה בשטרות כדלהלן בסמוך.

126 דלפי"ז נמצא דחיובו כפוף לדיני השמירה, ואם המשכון הוא שטר דאין בזה חיובי שומרים, ליכא בזה קנין משכון ואף כשאבד המשכון לא אבדו מעותיו, וכ"מ בנתי' (עב סק"ג) דלדעת השו"ע דזהו מדין שמירה, א"כ בשטרות דליכא שמירה אינו מפסיד החוב באבדת המשכון, וכ"כ בשער המשפט שם (סק"ז).

127 והיינו כשנגנב או נאבד, אבל כשפשע המלוה, דנתבאר לעיל דהוי ספיקא דדינא אם חייב השומר, א"כ הלוח יכול לומר קים לי כהמחייבים וליפטור.

128 כן פסק הרמ"א והוא על פי שיטת שמואל בגמ' (שם) דבהלווהו אלף זוז ונטל ממנו משכון קתא דמגלא, אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי, והטעם משום דלדבריו הא דהמלוה מפסיד באבדת המשכון אינו משום שנעשה שומר ע"ז, אלא דתנאי הוא בכל משכון שללא החזרת המשכון אין חיוב להשיב את החוב, ולכן כל שנאבד המשכון אף כששווי הוא פחות מהחוב, מ"מ המלוה מפסיד

רוב הלוח נותן למלוה שטר חוב מיוחד על ההלוואה בנוסף על הצ'ק, או שכותב ע"ג הצ'ק שלוח ממנו. ונמצא שבאופן זה ראובן המלוה בטוח במעותיו באמצעות הצ'ק, ואף שעדיין לא הוחלט שהצ'ק יהא לפרעון על החוב, אבל ישנה אפשרות זו, והמלוה נהנה במה דתפיס ליה אאגריה בעבור החוב. 123 כדי ששמעון ידאג יותר לתשלום החוב כדי לקבל את הצ'ק בחזרה מהמלוה, ובאופן זה נמצא שהצ'ק שביד המלוה הרי כמשכון גמור, ואף גרע מסתם משכון דשם אם הלוח לא ישלם יכול המלוה למכור החפץ, וכאן לפעמים לא יוכל למכור, [דבצ'ק למוטב בלבד יוכל למכור לאחר אך הקונה לא יהא לו זכויות יותר ממנו ולא שכיח שיוכל למכור, ובצ'ק שכתוב עליו לא סחיר לא יוכל כלל למכור לאחר].

124 דיש לחלק בין כשנטל הצ'ק לפרעון דהוי כדידיה, להאופן שנטל הצ'ק למשכון, וקיי"ל דהמלוה קונה המשכון וכמבואר באורך בסי' עב, דבזה כשנאבד המשכון ג"כ לפעמים ההפסד עליו, אלא שנחלקו בזה הפוסקים בגדר החיוב וכדלהלן. 125 מתני' בב"מ (פ, ב): "המלוה על המשכון שומר שכר", ונחלקו בגמ' ד"א דהמלוה חשיב כשומר שכר על המשכון, או משום דנהנה מפרוטה דרב יוסף [דבעת שמתעסק עם המשכון הרי עוסק במצוה ופטור מלתת פרוטה לעני], או משום שנהנה במאי דתפיס ליה אזוזי, וכן נקיט השו"ע (סי' עב סעיף ב) שכתב דמלוה שנוטל משכון הרי הוא

ולכן אף בשטרות דלא שייך חיובי שמירה, מ"מ כשנאבד הצ'ק [באופן שהלוח הפסיד מזה] מפסיד המלוה חובו מכח התנאי¹²⁹, ויש שהוסיפו דאף כשנאבד או נגנב באונס מפסיד חובו¹³⁰, ויש שכתבו דאף לדעתה זו דהוי כתנאי מ"מ אינו מחוייב מכח התנאי יותר משאר שומר ולכן במשכון דשטר שנאבד או נגנב אין המלוה מפסיד חובו¹³¹.

נאמנות המלוה על אובדן המשכון ודין שומת שיעור שוויות השטר

כה. באופן שהמשכון נאבד והלוה חייב לשלם נשבע המלוה שנאבד המשכון וגובה חובו¹³², ואם הלוה מכחישו בבירי אין המלוה גובה בשבועה¹³³, וראה בהערה ברין משכון דשטר בזה¹³⁴, ויש שכתבו דבאופן שיש לחשוש שהמשכון עדיין ביד המלוה אין הלוה מחוייב לשלם כל זמן שלא הוחזר המשכון, אבל כשברור שאינו ביד המלוה אף

את כל החוב, ואף דלא קיי"ל לגמרי כשמואל דמפסיד אף חלק החוב היתר על המשכון, אבל על חלק החוב שכנגד המשכון נקטינן דמפסיד מכח התנאי, וראה להלן עוד בגדר החיוב בזה.

129 כ"כ הנתי" (עב סק"ג) לדלדעה זו הוי כתנאי בעלמא שיפסיד המעות עם אבירת המשכון, ולכן אף בשטרות שאין ע"ז חיוב שמירה, מ"מ אם נטל שטר למשכון ונאבד השטר מפסיד את כל החוב, וכ"ה בשער המשפט (שם) ובשועות ישראל (סק"ח בסוגריים) וכ"כ הגרעק"א (ב"מ פב, א בד"ה להפוסקים), וכ"ה בשו"ת חמדת שלמה (ח"מ סי' א אות ה) ובשו"ת שו"מ (מהר"י תליתי ח"ג סי' מז), ובקצוה"ח (שם) מבואר דכיון דהא דמפסיד מעותיו באבירת השטר זהו מכח התנאי, א"כ דוקא כשנאבד או נגנב באופן ששייך היה לשמור מזה, אבל בגניבה באונס [כגון בליסטים מזויין], אף דשומר שכר חייב בזה, כאן אין המלוה מפסיד, דעל דעת כן לא התנה, זה לא נכלל בהאומד הדעת שיפסיד חובו.

130 כ"ה בנתי" הנ"ל דמכח התנאי הוי כאילו התחייב שבכל אופן ששומר שכר חייב הרי המלוה יפסיד חובו אם יאבד המשכון, ונמצא דחיובו הוא כשומר שכר ממש וחייב אף בגניבה באונס, ומ"מ חייב אף בשטר וכדו' שנשמעט מדיני שמירה, כיון דהוי כתנאי להתחייב, ואף דכל שומר בשטר צריך קנין לחלות החיוב, כאן שהלווהו מעות ונטל ממנו משכון על תנאי זה, חל התנאי אף ללא קנין. 131 בתומים (סי' עב) האריך בזה ומסיק דהוי ספיקא דדינא אם לדעת הרמ"א מפסיד אף במשכון דשטרות וכדו' שנשמעטו מדין שמירה, ובחידושי רבינו העשיל על הטור מדייק מלשון הטור

דאף לשמואל חיובו כפוף לדיני שמירה, נולא נתרבה רק דאף במשכון ששוע פחות מהחוב מפסיד כל החוב, וכ"מ בשפת אמת (פסחים לא, א בד"ה והנה להנ"ל), ונמצא לפי"ז דבמשכון דשטר יש בזה כמה ספיקות, א. דלהשו"ע אינו מפסיד כיון דאין בזה דיני שמירה, ב. אף להרמ"א הוי פלוג' בפוסקים אם במשכון דשטר מפסיד מכח התנאי, או דאינו מפסיד משום דאף מכח התנאי אין חיובו יותר משאר שומר. אציין בזה שחלק נכבד מהדברים הנ"ל וכן ממה שיובא להלן בענין משכון דשטר העיריני הג"ר פנחס רחוביים שליט"א.

132 כ"ה בשו"ע (שם סעיף ד) דאם נאבד המשכון באונס ישבע המלוה כדין השומרים שנאנס המשכון וגובה חובו, ומבואר דאם המלוה לא ירצה לישיבע מפסיד חובו אף דהלוה אינו יודע אם נאנס, והיינו משום דהמלוה הוי ליה מחוייב שבועה דכשאינו נשבע מפסיד.

133 כן פסק בשו"ע שם סעיף כג דהלוה נפטר בכה"ג בשבועת היסט, וע"ש בסמ"ע (סקכ"ג) דמכאן מוכח דאין שבועת המלוה בגדר נשבע ונטל, אלא דכשמברר שנאנס גובה חובו, וע"ש שהוסיף דהלוה נאמן ליפטר בטוען ברי שלא נאנס אף כשאין לו מיגו, אולם הש"ך (סקי"ד) נקט דנאמן רק במיגו, וע"ש בקצוה"ח (סקכ"ט) מש"כ בזה.

134 הנה במשכון דשטר נתבאר לעיל דלדעת השו"ע אין בזה דיני שמירה, וא"כ לגבי דיני שבועה נתבאר לעיל סעיף ו דפליגי הפוסקים בזה אם צריך לישיבע שאינו ברשותו, ולהפוסקים דצריך לישיבע לא יוכל המלוה לגבות בלא שבועה שאינו ברשותו [ויכול לגלגל עליו גם שאר שבועות שלא

כשאין המלוה מברר שנאנס חייב הלוה לשלם¹³⁵, כמו"כ אף באופן שהמלוה מפסיד אין זה רק כשיעור שוויות השטר לימכר עתה בשעת האבירה ולא כפי הדמים שהיה יכול הלוה לגבות עם השטר כשיגיע זמנו¹³⁶, לדיון נוסף בזה ראה בהערה¹³⁷.

כשנטל מהלוה צ'ק שיש לו מאחרים למשכון ונגנב או נאבד בפשיעה המלוה מפסיד כו. לאור האמור נמצא דבאופן שהמלוה נטל מהלוה צ'ק שיש לו מלוי למשכון עבור החוב, ומדובר ביניהם שבהגיע זמן הפרעון ישלם הלוה החוב, והמלוה יחזיר לו הצ'ק שנטל למשכון¹³⁸, בין אם המלוה יכול להציג הצ'ק לגבייה במידה שהלוה לא ישלם ובין אם המלוה אינו יכול לגבות הצ'ק רק לעכבו למשכון¹³⁹, מ"מ אם נאבד הצ'ק ועתה אין הלוה יכול לגבות חובו מלוי¹⁴⁰, באופן שנאבד בפשיעה אף דבצ'ק ליכא כאמור דיני

136 כן הוא פשטות הדברים דלא גרע מכל מזיק שטר שמשלם כשווי לימכר בשעת ההיזק אף דלאחר מכן שוה יותר, וכ"כ בקצוה"ח סי' קטו (סק"ז) ע"ש וראה עוד בסמוך.

137 הנה הקצוה"ח שם הקשה מסוגיית הגמ' דב"מ דהני שקולאי ששברו חביתא דחמרא משלמין כשוויות היין ביומא דשוקא ואמאי אין משלמין כשוויות היין עכשיו, וידידי הר"פ רחנבוים רצה לבאר דשא"ה שחיובם מכח שמירה וכיון שכבר בשעת הפשיעה יש לה ב' שערין השער של עכשיו והשער של יום השוק, ולכן אף דמזיק בעלמא אינו חייב רק כשער של עכשיו, אבל שומר שחייב אף בגרמות היזק לכן חיובו לשלם כפי השוויות שהיה יכול לעלות ביוקר ביום השוק, אמנם למעשה כיון דלאו כו"ע ס"ל לדין זה דשומר חייב בגרמות כנ"ל הע' 41, ואף להמחייבים י"ל דדווקא יין נחשב כיש לו ב' שערין, אבל שטר ששוה עתה פחות משום שיתכן שלא יבא כלל לגוביינא, א"כ לא נחשב עתה רק כיש לו שער אחד עכתו"ד, אולם בגוף הדין דהני שקולאי שחייבים כשעת היוקר כבר האריכו האחרונים בזה ליישב אמאי משלמין כשעת היוקר ראה קהילות יעקב שם ואכמ"ל.

138 והיינו כהאופן שנתבאר לעיל סעיף כג אות ג שמדובר ביניהם ששמעון יחזיר מעות אחרים על ההלוואה, וכינתיים ראובן מחזיק את הצ'ק כמשכון עד הפרעון.

139 כמשנ"ת לעיל סעיף כג האופנים בזה.

140 כגון ששבק לן חיים או שאינו זוכר ממי קיבל הצ'ק וכדו', ונמצא שהלוה נפסד בזה שנאבד הצ'ק.

פשע וכדו', אמנם לדעת הרמ"א שחיובו מדין תנאי, נתבאר די"א דהוי כתנאי להיות שומר, ולדיעה זו יש להסתפק אם כלול בזה שנתחייב לישבע שנאנס וזה תלוי בדיעות הפוסקים בכל שומר שמתנה להתחייב יותר מדינו אם כלול בזה גם חיובי שבועה וראה בזה לעיל הע' 24, ועכ"פ לפי"ז משכון דשטר ג"כ תלוי בהנ"ל אם יש בזה חיוב שבועה, אולם להסוברים בדעת הרמ"א דחיובו מדין תנאי, א"כ לכאוי כל זמן שאין המלוה מברר בעדים שנאנס היה יכול הלוה ליפטר מכח התנאי, אולם בקצוה"ח (עב סקכ"ט) כתב דאף לדיעה זו סגי בשבועת המלוה לגבות חובו, כיון שהלוה לא נחית נפשיה לספיקא שהרי לעולם לא יוכל לטעון בודאי שלא נאנס, ולכן דעתו שכל שהמלוה יכרר בשבועה יתחייב לשלם, ולפי דיעה זו ודאי דגם בשטרות המלוה צריך לישבע שנאנס כדי לגבות חובו, ולמעשה כיון דהוי ספיקא דדינא א"כ כל זמן שהמלוה אינו נשבע אין הלוה משלם לו.

135 בדברי חיים (הל' הלוואה סי' מג) כתב בבאיור דברי הר"ן שדן אם חשיב הלוה כאינו יודע אם פרעתין או כאינו יודע אם נתחייבתי, והעלה בד"ח בדמקום שהספק הוא אם המשכון עדיין ביד המלוה חשיב הלוה כאינו יודע אם נתחייבתי, דכ"ז שהמשכון ביד המלוה החוב הוא כפרוע, אבל באופן שהמשכון כבר אינו ביד המלוה והספק הוא אם נאבד באופן שהמלוה חייב או לא, בזה חשיב הלוה כאינו יודע אם פרעתין, דחיובו של המלוה באבירת המשכון אין זה פטור בעיקר החוב רק דהמלוה קיבל עליו למחול חובו ככה"ג, ולכן חשיב הלוה כא"י אם פרעתין ע"ש.

שמירה, מ"מ יוכל הלוח ליפטר מלשלם בטענת קים לי כהמחייבים בפשיעה¹⁴¹.

כשנגנב או נאבד שלא בפשיעה והדין באופן שיש חיוב שבועה

כז. אם נאבד שלא בפשיעה או שנגנב והלוח מאמינו או שמכרר בעדים, לרעת השו"ע אף ששומר שכר חייב בגניבה ואבידה, אבל בצ'ק שאין בזה דיני שמירה, א"כ המלוה גובה חובו¹⁴², וכן הדין להסוכרים דגם להרמ"א חיובו רק כשומר¹⁴³, ולהסוכרים דלהרמ"א הטעם שמפסיד המלוה כשוויות המשכון הוא מכח תנאי בהחיוב, זה שייך גם בצ'ק ולכן באופן שהצ'ק היה שוה לימכר כדי כל הדמים הכתובים בו¹⁴⁴, המלוה מפסיד גם כשנגנב או נאבד, וי"א דאף כשנאבד באונס¹⁴⁵, ואם הצ'ק שוה לימכר בפחות, המלוה מפסיד דמי שוויות הצ'ק והשאר יכול לגבות מהלוח¹⁴⁶, [וראה בהערה בגדר שוויות הצ'ק בזמן האבידה¹⁴⁷], ובאופן שאינו ידוע ויש כאן ספק חיוב שבועה ראה בהערה¹⁴⁸.

לוח שלקח שטר מחבירו כדי למוסרו למשכון ונאבד והפסיד בעל הצ'ק

כח. מה שנתבאר דבאופן שהמלוה חייב מדין שומרים אין הלוח צריך לפרוע חובו, זהו דוקא כשהצ'ק שנאבד היה לו שוויות עצמית כגון ששמעון [הלוח] נתן לראובן [המלוה] צ'ק שיש לו מלוי שעמד לגבותו, ועכשיו שנאבד נמצא שהפסיד מעותיו [וכנ"ל]

141 מש"כ דכשהצ'ק שוה פחות מפסיד רק לפי שוויותו היינו כפי שוויותו בשעת האבידה, אולם לפעמים יש לדון כפי שוויותו עתה, כגון כשהפשיעה היא שהמלוה שכח היכן הניחו ואינו יכול להחזירו לו, דבזה האבידה היא עתה בשעת התביעה וי"ל דעכשיו הצ'ק כבר שוה יותר כיון שכבר קרוב לזמן גבייתו, ואף להנתי' דנחשב שמעשה ההיזק הוא בשעת הטמנת הצ'ק, מ"מ כ"ז שיכול למצוא את החפץ לא נגמר ההיזק, והו"ל כזק חץ ונתייקר בשעת הגעת החץ דמשלם כשעת הגעת החץ וכן שמעתי מהגרש"מ סגל שליט"א.

148 הנה כבר נתבאר לעיל הע' 134 דיש אופנים שהמלוה חייב שבועה שלא פשע או שאינו ברשותו, ובמקום שצריך לישבע ואינו נשבע מפסיד המלוה, וכן באופן שספק אם המלוה חייב שבועה יכול הלוח ליפטר מלשלם בטענת קים לי כהסוכרים שצריך לישבע וכשהמלוה אינו נשבע עליו להפסיד, אמנם כבר נתבאר בפרק ט סעיף יט דבזמנינו נהוג שאין משיעין אלא דבמקום שיש חיוב שבועה מפשרין ומנכין שליש במקום השבועה, וא"כ ה"נ בנידו"ד כל שיש חיוב שבועה על ב"ד לנכות חלק מהחוב במקום השבועה והשאר ישלם.

141 הן לדעת השו"ע דיינו כשומר שכר, והן לדעת הרמ"א דחיובו מכח תנאי שנעשה שומר, מ"מ כשפשע יכול הלוח ליפטר מספק, וכש"כ דלהסוכרים דהרמ"א מחייב מכח תנאי שע"ד כן לקח המשכון שיפסיד כנגד שוויותו, א"כ כשפשע ודאי מפסיד מדינא. 142 כן נראה פשוט וכנ"ל הע' 126 דכיון שחיובו של המלוה הוא רק מכח דין שמירה וזה ליתא בצ'ק, א"כ הלוח מפסיד.

143 כנ"ל הע' 130 בדעת הקצות ועו"פ דהטעם שמפסיד להרמ"א משום דמכח תנאו הוי כשומר, וא"כ חיובו כפוף לדין שומרים ובצ'ק דהוי כשטר ליכא דין שמירה.

144 וכן הוא עפ"י רוב בצ'ק שזמנו קרוב לגבותו וכשבעל הצ'ק הוא אדם אמין.

145 כמשנ"ת לעיל הע' 129-130 דלדעת הנתי' המלוה מפסיד גם כשנאבד באונס דגם זה כלול בתנאו, ולדעת הקצו' ועו"פ מפסיד רק בגניבה ואבידה ולא באונס.

146 דאף לדיעה זו הרי לא קי"ל כשמואל שמפסיד כל החוב באבידת המשכון, אלא רק כפי שוויות המשכון, וה"נ אף שלאחר זמן הצ'ק יהא שוה יותר, מ"מ אינו מפסיד אלא כשוויותו בשעה שנאבד או נגנב וכנ"ל הע' 128.

דמיירי באופן שאינו יודע של מי היה הצ'ק שאינו יכול לגבות מהחותם], אולם כשהלוה לא הפסיד כגון שיכול לגבות מהחותם אף כשהצ'ק נאבד¹⁴⁹, או בהאופן שנתבאר לעיל ששמעון ביקש מלוי צ'ק כדי שיוכל למוסרו למלוה, ולוי לא היה חייב לו כלום, ונמצא שבאובדן הצ'ק לא הפסיד שמעון כלום, הרי הוא חייב לשלם לראובן כל החוב¹⁵⁰, ואם נגרם ללוי הפסד באובדן הצ'ק כגון שמצאו איניש דלא מעלי והציגו לגבייה בבנק ראה בהערה¹⁵¹.

מלוה או פורט צ'קים שניתן לו צ'ק כתשלום ונאבד

כפ. כל מה שנתבאר הוא באופן שהמלוה נטל הצ'ק [של אחרים] למשכון בעלמא, אולם באופן שהצ'ק ניתן למלוה למשיכה מהבנק או כדי להעבירו לאחרים, ונמצא שנחשב כאילו החוב כבר נפרע בצ'ק זה, בכה"ג אם הצ'ק נאבד מידי ראובן המלוה, ועתה אין שמעון הלוה יכול לגבות חובו מלוי, הרי המלוה מפסיד את חובו, אף כשהצ'ק נאבד ממנו באונס¹⁵², [וראה בהערה במי שפורט צ'קים ונתנו לו צ'ק להפקידו בבנק ועדיין לא נתן המזומן, ונאבד לו הצ'ק¹⁵³].

ואם כנים דברינו א"כ נמצא שגם המלוה אינו מפסיד בזה, דאף באופן שהמלוה חייב על אובדן הצ'ק כגון שפשע וכדו', מ"מ כיון ששמעון אינו חייב ללוי, אינו יכול לעכב פרעונו למלוה, דאף שהצ'ק הוא כמשכון על החוב זהו דוקא כשהיה לו הפסד ממה שנאבד, משא"כ כאן שלא הפסיד כלום, חייב לשלם למלוה כל החוב, [ואף דמי הנייר אין לנכות שהרי אין מתחשבין בזה כיום ועמש"כ לעיל הע' 53 בשם החת"ס].

152 דכאן אין אנו צריכין לחייבו משום שומר, אלא דכיון שנטל הצ'ק כפרעון ונדבר והותנה ביניהם והסכים ליתן מזומן נגד צ'ק, הרי פשוט שמעתה האחריות על הצ'ק עליו, והרי זה כאילו הצ'קים האלו היו מתחילה שלו ונאבדו דודאי ההפסד עליו וכאילו נאבד לו מזומנים.

153 הנה לעיל פרק ז ענף ב-ג הבאנו שיש מחמירים בפריטת צ'ק בפחות שיש בזה חששות רבות, שנותנים הצ'ק להסוחר, ואין נוטלים ממנו המזומן עד לאחר כמה ימים, והנה לכאור' בכה"ג לא נחשב שכבר נטל הצ'ק כתמורה למה שיתן לו מחר מזומן, אלא הסוחר הוא כשלוחו של בעל הצ'ק להפקידו בבנק ולהביא לו כנגדם מזומן, ולכן אם נאבד לו הצ'קים בדרכו להפקידם בבנק, דינו כשומר שכר שנאבד לו צ'ק [כיון שהסוחר מרויח אחרים מפריטת הצ'ק], ומ"מ למעשה לא יוכל לחובעו כשנאבד

149 כמשי"ת בסמוך סעיף ל דצ"ק שנאבד מיד המלוה אינו פוטר את הלוה מלשלם את חובו, וה"נ לוי אינו נפטר מלשלם לשמעון הסכום שבצ'ק, אלא שיכול לדרוש ממנו שטר פיצוי שיתחייב לפצותו אם הצ'ק יוצג לגבייה וכדבסמוך, וראה להלן הע' 151 הדין באופן שהצ'ק הוצג לגבייה מי מפסיד בזה.

150 כן נראה פשוט דכיון שבאובדן הצ'ק לא הפסיד כלום, שהרי נייר בעלמא הוא, פשוט

שהמלוה אינו מפסיד חובו.

151 הנה באופן זה יש לדון על חיוביו של שמעון כלפי לוי בעל הצ'ק, אם חייב הוא לפצותו על ההיזק שנגרם לו, וכן יש לדון על חיוביו של ראובן שהחזיק בהצ'ק כמשכון.

ונראה דלגבי חיוביו של שמעון כלפי לוי, אף שלוה ממנו צ'ק ונתבאר לעיל פרק טו סעיף מו-מט דבנתינת הצ'ק נחשב לוי כערב למלוה עבור החוב של שמעון, מ"מ מה שהצ'ק נגבה ע"י המוצא כבר נתבאר לעיל הע' 73 דבכה"ג לכאור' נחשב כגרמא בעלמא [וע"ש דאף להחת"ס ששומר חייב אף בגרמות זהו דוקא בגרמא שנעשה על ידו, משא"כ כשנעשה מאליו], וכיון שלוי ידע והסכים ששמעון ימסור הצ'ק לראובן לבטחון על החוב, וא"כ לכאור' אין מקום לחייב את שמעון לפצות את לוי, ולכאור' אף לצאת ידי שמים אינו חייב.

בהנ"ל כשהצ'ק הוא של הלוח עצמו

5. האמור לעיל בדין הצ'ק כמשכון על החוב זהו כשנתן לו צ'ק שיש לו מאחרים, אולם מלווה שנאבד לו צ'ק של הלוח עצמו¹⁵⁴, בין כשנתן לו הצ'ק כראיה על החוב ושיגבנו אם לא יחזיר לו מזומן, ובין כשנתן לו הצ'ק לתשלום על החוב והמלווה היה יכול להעביר הצ'ק לאחרים, נתבאר דינו לעיל פרק י ענף ו דאין להמלווה דין שומר על הצ'ק, אלא הדין בזה דבאופן שאין חשש שהלוח ישלם פעם נוספת חייב לשלם למלווה כיון שעדיין לא נפרע החוב וכשיש חשש שיתבעוהו שנית פטור¹⁵⁵, [וראה לעיל שם פרטי דינים בזה באופן שברור ששוב לא יבא לידי גבייה וכדו'], ולכן יכול הלוח לדרוש מהמלווה בטרם תשלום החוב, שיתן לו שמר פיצוי, בו הוא מתחייב שאם יארע לו הפסד כלשהו מהצ'ק, ע"י שהמוצאו יגבנו שלא כדין, הרי הוא חייב לפצותו על כך¹⁵⁶, וכן הדין בכל פורט צ'קים אף באופן שנוטל אחוז מסויים עבור פריטת הצ'ק¹⁵⁷.

כשנאבד למלווה צ'ק של הלוח וכבר נגבה הצ'ק

5א. מצוי שמוסרים למלווה צ'קים ללא סכום כדי למלאות את סכום התשלום ביום הפרעון¹⁵⁸, ואם נאבד הצ'ק מיד המלווה ומצאו איניש דלא מעלי והציג את הצ'ק

רוצה לעכב התשלום מחשש שיגבנו ממנו שני פעמים.

155 והיינו דחיובי שמירה כלפי הלוח ליכא בזה דהמלווה שומר על הצ'ק לעצמו בשביל הראיה שבו, אלא דמ"מ הוי כתנאי בין הלוח למלווה שכל זמן שיש חשש שיגבנו מהלוח פעם נוספת ויפסיד אין הלוח מחוייב לשלם לו, יעו"ש היטב מדברי הפוסקים בזה.

156 וראה לעיל פרק י ענף ה-ו פרטי הדינים והשיטות בזה באורך.

157 והיינו דכיון שפרט לו הצ'ק הרי הוא כמלווה לו סכום זה עד לגביית הצ'ק, ומה שנאבד ממנו הצ'ק הרי הוא כדין צ'ק שנאבד מיד המלווה, ואף שנוטל ממנו עמלה עבור פריטת הצ'ק, יתכן שמשום כך נחשב כשומר שכר על הצ'ק, אבל אין זה משנה את הדין דאף כשנאבד הצ'ק עדיין מחוייב הוא לשלם לו תמורת שטר פיצוי וכנ"ל, ואף אם נאמר שאינו כמלווה אלא שנעשה מכירה על הצ'ק מיד, מ"מ כיון שבעל הצ'ק לא הפסיד ולא שילם עדיין חייב לשלם להסוחר.

158 וכגון בהלוואה צמודה לדולר שנותן לו צ'ק פתוח כדי שהמלווה ימלא את הסכום לפי שער הדולר ביום הפרעון וכדו'.

באונס, כיון דלרוב פוסקים אין בהם דיני שמירה, ואם נאבד בפשיעה דינו כנ"ל דמהני בזה תפיסה, [ועי' לעיל הע' 104-105 מש"כ די"א דבכה"ג חל חיובי שמירה אף על הצ'ק], [ומ"מ אינו מוכרח די"ל דבאמת קנה הסוחר את הצ'ק ובעל הצ'ק כבר אינו יכול לחזור בו וממילא כבר נתחייב הסוחר לשלם לו גם כשנאבד, ומה שבעל הצ'ק אינו נוטל ממנו המעות זהו ענין שלו משום איסור האחריות והרבית אבל הקנין כבר נעשה, ואולי י"ל דתלוי ביסוד האיסור של קבלת אחריות במוכר שט"ח דאם נאמר דלא הוי כמכר כלל כשמקבל אחריות ה"ה כאן לא הוי כמכר, אבל א"נ דהוא כמכר רק שהאחריות גורם לאיסור רבית, א"כ י"ל דכיון שחל המכר הרי אחריות האובדן חל עליהן].

אולם אם הסוחר כבר גבה הצ'ק ונאבד לו המעות, בזה ודאי דחשיב כשומר שכר וחייב, [ובלא"ה בסוחר לא שייך להבחין שהמעות שבידו הם עבור הצ'ק של פלוני, כיון שבלא"ה יש לו הרבה מזומנים, ונפק"מ אף בשלח שליח פרטי לגבות הצ'ק, דאז בדרכו חזרה עם המעות חשיב כשומר על המעות].

154 והיינו שהלוח נתן לו צ'ק על החוב ונאבד ממנו, והלוח אינו מכחיש את עצם החוב, אלא

לגבייה, הרי המלוה מפסיד חובו, דאף אם נאמר שהצ'ק ללא הסכום עדיין לא נחשב כתשלום עבור החוב¹⁵⁹, מ"מ כיון שהצ'ק ניתן לו כנגד החוב, הוי כשטר חוב על מלוה זו, וכל שהמלוה לא החזיר השטר ללוה, אין הלוה חייב לפרוע חובו, אא"כ לא יגבו ממנו שנית בשטר זה, [או שנותן לו שטר פיצוי כנ"ל], וכיון שכבר נגבה כסף מהבנק ע"י צ'ק זה, ההפסד הוא על המלוה¹⁶⁰, ומ"מ אם המוצא גבה יותר מסכום ההלוואה, אין המלוה חייב לשלם ללוה על ההפסד, כיון שאין זה אלא גרמא בעלמא¹⁶¹.

ענף ה - חיובי שמירה ופרטי דינים בהשבת צ'ק שנאבד

חוב השבה ודיני שומר אבידה במוצא צ'ק בשוק

ב. המוצא צ'ק של חברו, הרי הוא חייב בהשבה כשאר מוצא שטר¹⁶², ואף להסוכרים

מדברי החת"ס דבשטרות אין אנו מתייחסים לשוויון הנייר כיון שעיקרו רק לראיה, וא"כ אף שיש שוה פרוטה בהנייר מ"מ כיון שעיקרו לראיה י"ל דאין בזה חיוב השבה, ואכן בקרית ספר להמהרי"ט (פי"ח מגזו"א) כתב דחיוב השבה בשטרות זהו רק מדרבנן, וכ"כ בשו"ת חלקת יואב (חו"מ סי' כ בד"ה ואף דבהשא"נ) בשם הסמ"ג (לאוין מצוה רמא) דכיון שאין גופן ממון ליכא חיוב השבה מה"ת, [אולם י"ל דלא נמצא כן לפנינו בסמ"ג ע"ש וצ"ע].

שוב הראוני להח"י הרי"מ (חלק השו"ת אהע"ז סי' טז דף נז, א בד"ה ומיושב בזה מאי דקשיא לי) שדן בזה וכתב דלכארי למ"ד גורם לממון לאו כממון אין חיוב השבה בשטר, ואף למ"ד דהוי כממון הרי כתב רש"י (ב"מ לא, א) דבעינן מטלטלין דדמי לפרטי דשה ושמלה, ולכן צריך ריבוי לאבידת קרקע, וא"כ שטרות שלא נתרבו מנ"ל דיש חיוב השבה, ומסיק דכיון דריבוי קרא שור לגיזת זנבו אף שאינו שוה פרוטה עתה חייב משום שיכול לבא לידי שוה פרוטה, א"כ ה"ה שטרות שיכול להגיע לידי גביית החוב בזה, והוסיף עוד דמרבין מאשר תאבד דכל שהוא אבוד ממנו וחשוב להבעלים חייב להשיב, ולכן אף גט אשה שאין לו שום שוויון מ"מ כיון שחשוב לבעליו חייב להשיב, ומה דצריך קרא לרבות אבידת קרקע, היינו משום דהתם לא אתא לידיה שרואה נהר שוטף קרקעו של חברו, ולכן צריך ריבוי מיוחד ע"ש, וכ"כ בשו"ת פרי יצחק (ח"ב סי' סה) ע"ש שהביא מדרכ"ו דחיוב ההשבה בשטר הוא רק מדרבנן, וחולק עליו והעלה דחייב מה"ת, [וע"ע להלן הע' 267 מש"כ מדברי מהרש"ל

159 והיינו דבעצם נתנית הצ'ק למלוה עדיין לא נחשב כפרוע, מ"מ כיון שכבר נגבה הצ'ק מהבנק אינו חייב לשלם שנית וכדלהלן.

160 פשוט דכל הנידון הנ"ל בפרק י אם הלוה חייב לשלם למלוה תמורת שטר פיצוי, זהו באופן שעדיין לא נגבה הצ'ק, והלוה רוצה רק לעכב מלפרוע מחשש שיצטרך לשלם פעם שנית אח"כ, וע"ז חייבוהו לשלם כשהמלוה מתחייב לפצותו וכנ"ל, אבל באופן שכבר נגבה הצ'ק, הוי כאילו כבר שולם החוב, דמה שהמוצא גבה הצ'ק שלא כדין הרי זה כגזילה מהמלוה, ואין הלוה חייב להפסיד מזה, וכמשנ"ת שם סעיף מג.

161 דבזה בעינן לחייבו משום דיני שמירה, ושטרות נתמעטו משמירה, ואף אם היה בזה דיני שמירה מ"מ זה נחשב כגרמא, ומש"כ לעיל מדברי החת"ס דשומר שמסר שטר וגבו בזה שלא כדין חייב לשלם, היינו כשהשומר עשה מעשה ומסר השטר, אבל כאן שהשטר נאבד ומצאו אחד וגבה בזה שלא כדין אין לחייב את המלוה על מה שיתר מהחוב.

162 הנה זה פשוט דהמוצא שטר חייב להשיבו לבעליו אף דאין גופן ממון, וכדמוכח מהסוגיות דפ"ק דב"מ דמצא שטרות יחזיר, אלא שיש לדון אם זהו מכח חיוב ההשבה כמו בשאר אבידות, או דזהו דין השבה מדרבנן, ובשו"ת בית יצחק (אהע"ז ח"א סי' פז) כתב דיש בזה חיוב השבה מה"ת כמו שנתרבה השבת אבידה בקרקעות (ב"מ לא, א), אלא שמצדד לומר דזהו דוקא כשיש שוה פרוטה בהנייר ע"ש, אמנם כ"כ לעיל הע' 53

דהצ'ק הוא כהוראה בעלמא¹⁶³, אולם עד לקיום ההשבה הרי הוא כשאר מוצא אבידה, ש"א שדינו כשומר חנם וי"א שדינו כשומר שכר¹⁶⁴, ולפי"ז כשפשע בשמירת הצ'ק ועקב כך אין הבעלים יכולים לגבות חובם, דינו כנ"ל ענף ב בשומר שאבד צ'ק¹⁶⁵, [וראה בהערה אם י"ל דבאבידה כיון דחייב השמירה הוא מכח חיוב ההשבה יש לו דין שומר גמור אף בשמירות וה"ה בצ'קים¹⁶⁶], אמנם באופן שיש לו זכות שימוש בצ'ק [ראה בהערה באזה אופן שידך שיותר לו השימוש בצ'ק¹⁶⁷], וכבר נטלו להשתמש בזה, שוב הוי כהלואה ונתחייב בתמורתו תיכף עם נטילת הצ'ק, אף אם נאבד מידו אח"כ וכנ"ל סעיף יח.

נודע בעת שמצא אבידה היה אז בעל האבידה במלאכתו של המוצא, כדחוכה בתשו' מהרי"ל דיסקין (בקו"א אות רמז) מהא דב"ק דף נז מדלא מתרץ שם בגמ' דטוען טענת גנב באבידה משלם כפל כשהיה בבעלים¹⁶⁸, ומבואר דרצה לחדש דשומר אבידה חייב כדיני שמירה גם בהני דברים שנתמעטו מדיני שומרים.

אולם בסו"ד הוכיח מדברי הראב"ד (פ"ב משכירות ה"ז) שפטר שומר אבידה של קטן מדיני שמירה, אף דחייב השבה איכא בזה, וע"כ דס"ל דגם שומר אבידה נתמעט מדיני שמירה, ולכן לדינא אף שיש מקום לחלק דקטן גרע כיון שאין כאן תובע לחייבו שבועה משא"כ בשטר, מ"מ אין לחייב למעשה בשומר אבידה בשטרות, דגוף ראייתו מדברי שו"ת מהרי"ל דיסקין שכתב דשומר אבידה חייב גם כשהיה בבעלים יש לדחות דשאני לגבי דין בבעלים כיון דהשמירה לא נעשית ע"י מסירת הבעלים החפץ ולכן לגבי זה אין פטור דבעלים משא"כ שטרות שהחסרון בגופן דליכא דין שמירה בזה משום דאין גופן ממון, זה שייך אף באבידה.

¹⁶⁷ הנה לכאור' באופן שמצא הצ'ק לפני הזמן פרעון דאז אין חשש פרעון, והחזיק בהצ'ק עד שכבר עבר כמעט ו' חדשים מהתאריך הנקוב בצ'ק, דבזה אם לא יציג הצ'ק לגבייה, יהא בזה ריעותא אח"כ להבעלים ויצטרך לגבותו מהלוה עצמו ולא מהבנק, ויש בזה ריעותא דשטר ישן כמשנ"ת לעיל פרק יב סעיף לב, א"כ לכאור' מוטל עליו להפקיד הצ'ק בחשבונו או למוסרם לאחרים, ולרשום בפנקסו שחייב סך זה למאבד, וכמו בחמץ בערב פסח שמוטל על השומר למוכרו לפני זמן איסור הנאה, ויל"ע בזה, ומ"מ אף אם נאמר שצריך להוציא המעות מהבנק יש לדון אם מותר להשתמש

דאף בגזול שטר שנתמעט מדיני גזילה מ"מ יש חיוב השבה, ולפי"ד כש"כ דבאבידת שטר יש חיוב השבה, אמנם למש"כ שם מדברי השעמ"ש דהכוונה לחיוב השבה מדרבנן, א"כ י"ל דגם באבידה אי"ז אלא מדרבנן, וע"ע להלן הע' 175-179 מש"כ במוצא שטר למוכ"ז אם המוצא נחשב כלמוכ"ז והדין בצ'ק בזה.

¹⁶³ כ"כ במשפט האבידה (בירורי הלכה ס' טו) לגבי חיוב השבה בצ'ק: "הנה בעיקר דין חיוב השבת אבידה בודאי איכא כדין השבה בשטרות, ואף אי צ"ק לא הוי כשטר אלא כהוראת פרעון של הבנק וכ"מ מ"מ חייב בהשבתו משום דאית ליה למלוה הפסד ממון", וע"ש שהביא כן גם בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א.

¹⁶⁴ פלוג' רבה ורב יוסף בב"מ (כט, א) ובשו"ע רסו סעיף טז, והיינו משום דבשעה שעוסק בהאבידה הרי הוא פטור מלתת צדקה לעני ונחלקו אם נחשב כשומר שכר מטעם זה.

¹⁶⁵ והיינו דבאופן שפשע הוי ספיקא דדינא ומהני תפיסה, ובגניבה ואבידה הוי ספק נוסף אם שומר אבידה דינו כש"ח או כש"ש.

¹⁶⁶ הנה בגידולי שמואל (ב"מ פ, ב ד"ה ומסתבר) לאחר שהעלה דחייב השמירה באבידה אינה מכח קנין כשאר שומר אלא חיובה הוא כחלק ממצות ההשבה, ועפי"ז כתב חז"ל: "ומסתבר כיון דחייב שמירה באבידה לא חל מחמת קנין או קבלת שמירה של המוצא, דאף שלא לרצונו נתחייב בכך רק מחמת שהתחיל במצוה, לכן מצינו דחולק דין שומר אבידה משאר שומרים דאף באלו שאין בהם דין שומרים כמו שטרות ועבדים וקרקעות אבל מצות השבה איכא כדלעיל דף לא וכו', י"ל כיון דהתחיל במצוה חל דין חיוב ותשלומין ככולם וכו', וכן מהאי טעמא ליכא פטור שמירה בבעלים בשומר אבידה אם

שט"ח שנאבד אם חל היאוש וזוכה הלוח בהחוב, ודין זכיית המוצא בגוף הנייר

5. דין החזרת הצ'ק למלוה זהו דוקא באופן שלא נתייאש מהחוב, אולם באופן שיש לחשוש שנתייאש יש לדון אם חל יאוש על החוב באובדן הצ'ק. ובשט"ח כה"ג כשנאבד מיד המלוה ונתייאש מהחוב¹⁶⁸ נחלקו הפוסקים בזה, י"א שהלוח זוכה בחובו ופטור מלשלם¹⁶⁹, ויש חולקים וסוברים דאין הלוח זוכה בהחוב¹⁷⁰, וראה בהערה טעמא דמילתא¹⁷¹, ולשיטת זו י"א דהמוצא זוכה בגוף הנייר אף שאינו זוכה בהחוב¹⁷²,

במעות, דבמוצא חפץ וטרח בו למוכרו לטובת הבעלים התירו חכמים להשתמש במעות כיון דטרח, משא"כ במוצא מעות דלא טרח כלל, ובנידוד"ד במוצא צ'ק וגבה המעות מהבנק יל"ע אם חשיב כטרח בה להתיר השימוש בהמעות, או דרך במכירת חפץ חשיב טירחה משא"כ גביית צ'ק לא חשיב טירחה כ"כ ויל"ע.

168 היינו משום שחשב שבלא השט"ח לא יוכל לגבות מהלוח, ואף דקיי"ל דכותבין שובר יוכל לתובעו ללוח שיפרענו וליטול שובר על הפרעון, מ"מ הרי הלוח יכול גם להכחיש ולטעון להד"מ או שיטעון פרעתי כבר ונאבד לי השובר, ולכן המלוה נתייאש.

169 כ"ה דעת המהרי"ק (שורש ג) והו"ד ברמ"א (סי' קסג ס"ג), ובקצוה"ח שם האריך להוכיח בדברי המהרי"ק, דכיון שדמי ההלואה הגיעו לידו בהיתרא אלא שנתחייב בהשבה ככה"ג יאוש קונה, וכמש"כ הרמב"ן בשם הגאון דהא דבאבירה כשנטלה לפני יאוש נתחייב להשיבה, זהו משום דנעשה כשומר שכר עבור הבעלים ולא חל יאוש כשזה ברשותו, משא"כ בהלואה שניתן להוציאה שפיר קונה הלוח ביאוש המלוה ע"ש.

[ויש להעיר דבקצוה"ח סה סק"י וס"ו סק"א הביא בפשיטות דעת הסוברים דל"מ יאוש בחוב ע"ש, אך כנראה דבסי' קסג חזר בו והעלה דמהני וכן"ל].

170 החכם צבי (בהגהותיו לט"ז סי' קסג) האריך לחלוק ע"ד המהרי"ק, והעלה דכיון שנתחייב הלוח בהשבת החוב, הוי כאתי לידיה באיסורא ואינו זוכה ביאוש, וכ"כ הט"ז שם, וכ"כ הפני יהושע (סו"פ כל הגט), וכן נקיט בנתיה"מ (קסג סק"א), והבית אפרים (חור"מ סי' כב).

ובתומים (סי' סה סק"ג) האריך בזה ומסיק דהיאוש חל רק לגבי דלא יוכל לגבות ממשועבדים, אך עדיין נשאר הלוח בחיובו ויכול לגבות מבני"ח ע"ש, [ונראה דזהו כוונת הנתיה"מ בסי' קסג סק"א

שכתב שכבר הכריע התומים דל"מ יאוש בחוב, דהיינו שמהלוח יכולין לגבותו].

171 יעו"ש בנתיה"מ שכתב טעם נוסף דל"מ יאוש בחוב "דלמה ליה לייאש עצמו משעבוד גופו, ועוד דשעבוד גופו דמי לקרקע דל"מ יאוש", ומבואר ג' סברות דל"מ יאוש בחוב, א. משום דאתי לידי באיסורא. ב. משום דאין המלוה מתייאש משיעה"ג, ג. משום דל"מ יאוש משעה"ג דהוי כקרקע, וראה מש"כ לעיל הע' 23 מדברי הקצוה"ח די"א דל"מ הפקר בשטרות, וזה תואם לשי' הנתיה"מ דלא מהני יאוש בשעה"ג, [ואף דדעת הקצוה"ח דיאוש מהני בחוב י"ל דלשיטתו אזיל שכתב בסי' סו (סק"מ) דיאוש עדיף מהפקר וחל גם ע"ד שאינו ברשותו ע"ש וע"ע להלן].

172 כ"כ בנתיה"מ (סו סק"א) עפי"ד התוס' (כ"ב עו, ב ד"ה קנין) שכתב דמלוה שנאבד לו שטר הרי המוצא זוכה בשטר ויכול למוכרו לבעלים [ובזה שייך אונאה וע"ז קאי מיעוטא דקרא דשטרות נתמעטו מאונאה], וכ"כ הסמ"ג (הל' מו"מ נח, א), וביאר הנתיה"מ דבכל שטר יש למלוה קנין בגוף הנייר שיכול לעכבו עד שיפרע הלוח, [נדאף דהנייר של לוח מ"מ יש למלוה קנין לזמן עד הפרעון] וזכות זו יכול המלוה למכור גם לאחרים, ובזה קאי דברי התוס' הנ"ל שהמוצא זוכה בגוף הנייר ויכול למוכרו למלוה או ללוח עיש"ה, [וזהו כוונת תוס' וראשונים שכתבו דשוה לצור עפ"י צלוחיתו ע"ש דהיינו שא"י לאבדו רק יכול למוכרו להחזיקו תח"ן]. ולכא"ו זהו גם כוונת הנתי" (בסי' שעא סק"א)

דאף דבקרקעות ליכא יאוש, היינו משום דהוי כברשותו ולא חל היאוש משא"כ בעבדים ושטרות שנאבדו או שנגזלו שייך יאוש (ע"ש ובסי' שסג סק"א), אולם בשי"ך (סי' שסג סק"ג) כתב דכי היכי דליכא יאוש בקרקע ליכא גם יאוש בעבדים, ועפ"ז כתב בקצוה"ח (שעא סק"א) דגם בשטרות ליכא

[ויש חולקים דלא שייך זכייה בגוף הנייר¹⁷³], ויש שכתבו שזוכה גם בגוף החוב¹⁷⁴.

שטר למוכ"ז שנאבד אם המוצא יכול לגבותו או דבעינן שיהא מוציא בדין

ד. האמור לעיל הוא בשטר רגיל אבל בשטר שהוא לכל המוציא נחלקו הפוסקים בגדר השעבוד בזה, יש שכתבו שהשעבוד הוא באופן כזה שכל מי שמחזיק עתה בהשטר גובה בו אף כשבא לידו במציאה וכדו'¹⁷⁵, ומיהו רק באופן שנתייאשו הבעלים הראשונים

יאוש להש"ך, וכתב ליישב דמש"כ תוס' וסמ"ג דשייך יאוש בשטרות, היינו ביאוש דאבידה ולא ביאוש דגזילה ע"ש, ועכ"פ נמצא דבשטרות שנאבדו גם להש"ך שייך יאוש שזוכה המוצא בזה, ובלא"ה למ"ש הנתיב"מ הנ"ל בס"י סו דתוס' מיירי לענין גוף הנייר נראה דבזה ודאי דלא דמי לקרקעות (דו"ק).

אמנם זהו לגבי גוף הנייר אבל לענין שיזכה המוצא בחוב, כתב הנתיב"מ (בס"י סו שם) דלא שייך שיזכה בחוב דהא אינו ברשותו.

173 כ"מ בקצוה"ח (סו סק"א) שחולק וסובר דאין קנין למלוה בגוף הנייר רק למשכון, ויעויין באמרי בינה (סי' סג סק"ג) שחולק ג"כ על יסוד הנתיב"מ וס"ל דליכא שום קנין בגוף הנייר להמוצא, ולהסוברים שהלוה אינו זוכה בחוב, על המוצא להחזיר השט"ח למלוה, ויעויין בנתיב בינה מש"כ בזה.

174 בקצוה"ח (סו סק"א) כתב לחדש ד"ל דכיון שהלוה אינו זוכה בחוב [דקאי שם לפי"ד החכ"צ הנ"ל דחשיב באיסורא אתי לידיה] לכן המוצא זוכה בזה, ואף דליכא כתיבה ומסירה, יאוש עדיף דמהני אף בדבר שאינו ברשותו, וה"נ זוכה הלוה בחוב אף שאי"ז ברשותו וקנינו מועיל מן התורה ע"ש באורך, ובדבריו שם משמע דלענין זכייה בגוף הנייר לא שייך כלל שיזכה המוצא ביאוש המלוה כיון שהנייר של לוה, וע"ש בנתיב"מ מש"כ בזה, ויל"ע מדברי הקצוה"ח בס"י שעא הנ"ל דמשמע דשייך זכייה בנייר ג"כ וצ"ב.

175 בנתיב"מ (סי' נ סק"ד) דן בסוגי הטענות שיכול ליפטר נגד שטר שהוא לכל המוציא וכתב בתו"ד ח"ל: "אבל אם טוען נפל מהאחר ולא פרעתי להאחר, אין עליו אפילו חרם דמחוייב לשלם למי שמוציאו כדמוכח בתוס' (ב"ב קנב, ב בדי"ה אבל הכא) דאם היה פירושו דממך לכל מי שמוציאו טענת נפילה אינה טענה כלל, רק דממך לא משמע רק למי

שמסרו לידו ע"ש, וא"כ בשטר שכתוב בו לכל מי שמוציאו אין טענת נפילה טענה רק בטוען פרעתי להאחר כשהוציא השטר ונמחל שעבודו", ולהלן בס"י סו (סק"א) ע"ד הקצו' שתמה במש"כ שם הש"ך דמלוה יכול לתפוס מהלוה שטר ממרני שהוא למוכ"ז שיש לו על אחרים תמה הקצו' דהא בעינן בזה דעת מקנה, וכתב הנתיב"מ: "ואני תמה על תמיהתו דהא כנגד הלוה אין צריך שום קנין בממרני דהלוה אינו יכול לטעון לאו בעל דברים ידידי את דהא נתחייב לכל מי שמוציאו אפילו לא בא מחמתו וכי' רק דבעי מסירה לקנות מהמלוה, וכיון שהמלוה חייב לא בעי שום קנין כנגד המלוה וגובה אותו מהלוה ע"י תפיסה"ו וכי', ויש לבאר דברי הנתיב"מ בב' אנפי, א. י"ל דכוונתו שיש שעבוד מיוחד בשטר למוכ"ז ונגד הלוה יכול לגבות אף כשבא מכח זה שמצא השטר בשוק ולכן כל שמחזיק בו אחד ותובע את הלוה אין הלוה יכול לטעון שאינו מחזיקו בדין ואף חרם אינו יכול להטיל עליו שהריהו חייב לו אף כשאינו מחזיקו בדין, ב. י"ל דבאמת ס"ל דצריך להחזיקו בדין והמחזיק צריך לטעון שקנאו מהמלוה הראשון, ומ"מ אינו יכול להטיל עליו חרם דזהו בכלל השעבוד למוכ"ז שכל המחזיק בו וטוען שהוא המלוה או שקנאו מהמלוה הרי חייב לשלם לו ללא שום טענה, ובערוך השולחן (סי' נ סעיף ג) משמע שביאר כצד א' וז"ל: "וכש"כ אם מצא שטר הזה ועדים מעידים שפרע מפורש בעד שטר זה שאינו גובה בו כלום אע"פ שנשתעבד לכל מוכ"ז מ"מ לא נשתעבד רק על פרעון אחד ולא יותר, ואם אין עדים מעידים בפירוש שעל שטר זה פרע מחוייב לשלם להמוציאו כל מה שכתוב בשטר בין שקנאו בין שמצאו, כיון שלא נתברר שפרע בעדו נמצא דבעל השטר הוא מי שמוציאו ואף אם המלוה האמיתי יתבע ממנו לא ישלם לו בלא השטר"ו וכי', ומשמע דבין כשטוען שקנאו ובין כשטוען שמצאו חייב

אבל כשיש בו סימן אף שהמוצא היה יכול לגבות מהחותם אבל לגבי המלוה האמיתי הריהו כגולן¹⁷⁶, [וראה בהערה דלמעשה הוי ספיקא דדינא כיון די"א שהלוה עצמו זוכה בהחוב כשהמלוה מתיימש¹⁷⁷], ויש חולקים וסוברים דהשעבוד לכל המוציאו הוא רק למי שמוציאו בדין¹⁷⁸, אף לדיעה הראשונה יש מקום לומר דרק כשהמוציאו טוען שבא לידו

כן דהא פשוט שאם המלוה הראשון מוחל לו החוב כשהשטר עדיין בידו שוב לא יוכל למסור לאחר וא"כ ה"ה כשנתיימש שזוכה הלוה בהחוב להני פוסקים דמהני יאוש בחוב רצ"ע, וראה בפת"ח (אבידה פ"ב סוף הע' ד) שכתב ג"כ דאם באמת נתיימש המלוה הרי הלוה זוכה ראשון לכמ"פ, [ומש"כ שם דצ"ע מנ"ל להערה¹⁷⁹ שהמלוה לא נתיימש וביאר בכוונת הערה¹⁸⁰ שהמלוה לא מתיימש משום שמודיע ללוה שלא יפרע עד שיכיר מהמחזיק בשטר איך בא לידו ולכן נמצא שהמוצא אינו יכול לגבותו לכאן א"צ לזה בדבר שיש בו סימן תלינן שלא נתיימש כמשנ"ת בפרק י].

178 כן הוא מפורש במקצוע בתורה (סד סק"ב) שכתב ע"ד הנתי' הנ"ל: "לא בידו לי דניהו דנתחייב למי שמוציאו היינו למי שבא לידו מדעת נותן וכו' אבל אם מצא ממרני אף שנתיימשו הבעלים ממנו מ"מ אינו יכול לגבותו מן הלוה", וכן מוכח מדברי מהרש"ל (ביש"ש ב"ק פ"ז סי"ז) שכתב: "ומ"מ נראה שאם אין לו עדים שנתן לו המלוה השטר יכול זה להשביעו שלא בא לידו בתורת גזילה או שנאבד מן המלוה ומצאו" וכו' ומשמע דאם מצאו בשוק אסור לו לגבותו [ובגו"ד דיכול להשביעו ע"ז ראה מש"כ לעיל פרק ט הע' 61], וכן מוכח מכל הפוסקים שהבאנו לעיל פרק י ענף ו שדנו במי שנאבד לו שטר למוכ"ז אם הלוה חייב לשלם למלוה תמורת שטר פיצוי ומבואר בדבריהם דאף כשהשטר נאבד מהמלוה עדיין נשאר הלוה חייב למלוה ואם יתבענו אחד מן השוק עם השטר הריהו כגונב מהלוה ע"ש [ראה בשו"ת רדב"ז (ח"א סי' קצג) דאם נאבד השטר דלמוכ"ז אינו חייב לשלם למלוה דשמא מצאו אחר שיבא לגבותו ולא יוכל לדחותו, אך כשהמלוה אמיד ונותן שטר פיצוי והתחייבות ללוה שלא יפסיד יכול לגבות לגבות ממנו ע"ש, ומוכח דלא אמרינן שהחוב שייך למוצא השטר].

לשלם להמוציאו זה שמחזיק עתה בהשטר, וראה בזה עוד בסמוך.

176 בערוך השלחן שם הוסיף בתו"ד: "ובסי' סה יתבאר דאע"פ שכשנכתב לכל מוכ"ז כל מוציאו גובה בו מ"מ אם מצאו וגובה בו עושה איסור נגד המלוה", והיינו דיש כאן שני דינים נפרדים דין אחד כלפי הלוה החתום בהשטר וכלפיו לא עשה מעשה איסור כיון שבאמת משועבד לכל מי שמחזיק עתה בהשטר, ויש דין כלפי המלוה האמיתי שנאבד לו הצ'ק דבזה יש איסור כיון שמפסיד החוב ע"י זה שגובה מהחותם, ולהלן (סי' סה סעיף ט) הוסיף בערוה"ש דדוקא באופן שהמלוה לא נתיימש דהיינו כשיש סימן בשטר: "אבל הוא לא זכה לגבות בו דהרי לא הלוה עליו, ואף אם נחשבנה כמציאה הרי הלא יש בו סימן וחייב להכריז, וזה שביארנו בסי' נ שבשטר לכל המוציאו גובה אף כשידוע שלא הלוה עליו, ודאי שכן הוא נגד הלוה שנשתעבד לכל מי שמוציאו וגובה ממנו כל זמן שלא פרע, אבל המוצא בעצמו נגד המלוה האמיתי גולן הוא", ומבואר דמש"כ בפשיטות שיכול לגבות החוב זהו באופן שאין בו סימן שיש להניח שהמלוה נתיימש משא"כ כשיש סימן עושה איסור נגד המלוה.

177 הנה מש"כ דבאין בו סימן המלוה מתיימש ואי יכול המוצא לגבותו למעשה נראה דהוי ספיקא דדינא דהרי נחלקו הפוסקים ביאוש בחוב וכנ"ל הע' 169-172 וא"כ הניחא לדעת הנתי' עצמו שהעלה דהלוה אינו זוכה בחוב דבאיסורא אתי לידיה שפיר יכול המוצא לגבותו וכן העלה בערוה"ש לדינא (קסג סעיף יב), אבל למעשה לדידן הוי ספיקא דדינא כיון דיש הרבה חולקים שסוברים דמועיל יאוש בחוב, והיה אפשר לומר דשטר למוכ"ז דינו שונה בזה דכיון שהשעבוד הוא לכל המחזיק בנייר א"כ אף כשהיה יאוש הרי לבסוף כשמצאו זה ומחזיק בו איגלאי מילתא שהשעבוד היה מתחילה לו, אך לא נראה

כדין אבל כשמודה שמצאו אינו גובה בו¹⁷⁹, ועוד די"א שצריך בזה מסירה מדעת מקנה וא"כ למעשה יש בזה כמה ספיקות לדינא וראה בהערה¹⁸⁰, אולם בשטר שהוא לך ולכל המוציאו לכו"ע בעינן שיהא מוציאו כדין אא"כ נכתב מפורש שיכול לגבות גם כשלא בא מכוחו¹⁸¹.

צ'ק שהוא לפקודת או למוכ"ז אין המוצא רשאי לגבותו שאינו מוציאו כדין

ד. לפי מה שנתבאר לעיל פרק ד ענף ד כל צ'ק שהוא לפקודת אדם מסויים הריהו כשטר למוכ"ז ולדעת כמה פוסקים דינו כשטר שהוא לך ולכל המוציאו, וצ'ק פתוח ללא שם מוטב לכו"ע דינו כשטר למוכ"ז¹⁸², ומ"מ נראה דאף כשהפקודה היא למוכ"ז מ"מ כיון דלפי הנוהל בדינא דמלכותא בעינן שיהא מוציאו כדין¹⁸³, א"כ אין המוצא יכול לגבותו¹⁸⁴, וכש"כ בצ'ק שהוא לפקודת פלוני דאף שהוא כלמוכ"ז מ"מ בעינן שיהא בהסכמתו ובאישורו של המוטב ולכן אין המוצא יכול לגבותו¹⁸⁵, וראה בהערה אם המוצא יכול לעכב לעצמו את גוף הנייר של הצ'ק¹⁸⁶.

הסבה הוי כלל ולכל המוציאו וההסבה היא במקום כתיבה ע"ש, משא"כ בצ'ק פתוח שלא רשום כלל שם מוטב א"כ שעבודו הוא מתחילה למוכ"ז.

183 פשוט שמציאת צ'ק אינה נחשבת כמסירה באופן תקין לפי הנוהל בדד"מ, וכשפקיד בנק יודע שהמציג הצ'ק לגבייה מצאו בשוק, יסרב מלשלם לו ויעמידנו לדין פלילי אף בשטר למוכ"ז.

184 כן נראה פשוט דכיון שהמוצא את הצ'ק אינו זוכה בחוב, נוהג הנהל הוא שהלוה נשאר חייב למלוה וכנ"ל], א"כ אף דלהנתי היה יכול לגבותו לצד א' שנתבאר לעיל הע' 175 מ"מ אסור להמוצא לגבות ממנו דאף בד"ת הוי ספיקא דדינא וכשנהוג ע"פ דד"מ כאחד השיטות נתבאר לעיל פרק א הע' 19 די"א דנהגין בכה"ג כדד"מ, ולכן נראה דמוטל עליו לקיים מצות השבת אבידה לבעלים.

185 כן הוא הנוהל הוא שצריך לבא באישורו של הראשון וכשרשום שם המוטב הרי חתימת ההיסב מוכיחה שההעברה נעשתה כדין ושהמוטב קיבל תמורה על הצ'ק והעבירו למחזיק הצ'ק, ולכן אף שההיסב אינו מעכב הקנין אבל גוף הקנין נעשה מכח זה שהמוטב מסכים להעברת הקנין.

186 הנה לענין גוף הנייר יש לעיין אם בצ'ק איתא ג"כ לחידושו של הנה"מ שהמוצא זוכה בגוף הנייר לענין למוכרו למלוה או ללוה, דלפמשנ"ת בפרק י סעיף לו שהמלוה יכול לכוף ללוה שישלם לו תמורת שטר פיצוי, א"כ יאמר להמוצא שאינו

179 כמשנ"ת לעיל הע' 175 דיש מקום לפרש בדברי הנתי' דלמעשה ס"ל ג"כ שהמוציאו צריך לטעון שקנאו, ומ"מ אין הלוה יכול להחרים עליו שבא לידו כדין משום דזהו בכלל השעבוד למוכ"ז שמי שמחזיק בהשטר וטוען שקנאו חייב לשלם לו ללא שום טענות ליפטר ולכן אף חרם אינו יכול להטיל עליו.

180 ראה משנ"ת לעיל פרק ד סעיף י ובהע' 70 דיש פלוג' בפוסקים אם בשטר למוכ"ז בעינן דעת מקנה, ואמנם הנתי' סובר דלא בעינן וא"ש שיטתו לעיל, אבל להקצו' ועו"פ בעינן דעת מקנה וא"כ המוצא בשוק ודאי שאינו גובה בו, וא"כ יש כאן כמה ספיקות, א. אם הלוה זכה ביאוש של המלוה, ב. די"ל שצריך להיות מוציאו כדין ולא מהני כשמצאו בשוק, ג. י"א דאף בעינן מסירה מדעת מקנה.

181 וכמש"כ הרמ"א בס' נ: "שטר שכתוב בו שחייב לשלם לפלוני או לכל מי שמוציאו חייב לשלם לכל מי שמוציאו ודוקא שבא מחמת אותו פלוני אא"כ כתוב בו בפירוש בין בא מחמתו או שלא מחמתו".

182 כמשנ"ת לעיל פרק ד ענף ד דסתם צ'ק שנכתב לפקודת אדם מסויים כיון שכשחותם המוטב כמיסב נעשה הצ'ק כלמוכ"ז א"כ כל צ'ק הוא כהתחייבות למוכ"ז כיון שלמעשה הסבה אינה מעכבת את הקנין, ויש שכתבו דכיון שלמעשה צריך

האופן שיכול להחזירו למי שנותן סימניו

פ. אף שאין המוצא יכול לגבותו כמו שנתבאר מ"מ גם להחזירו אינו יכול בלא שיברר מיד מי נפל, וביארנו לעיל פרק י ענף ח דבצ'ק שיש בו שם מוטב וידוע וברור שלא מסר הצ'ק לאחר¹⁸⁷, ודאי דכיון שיש בזה חיוב השבה¹⁸⁸ עליו להחזיר הצ'ק למוטב כשנותן סימנים שאז ידוע שהיה תחת ידו, ובכה"ג אין חוששין לפרעון ומחזירו למלוה לגבות בו¹⁸⁹.

כשיש לחשוש שמסרו לאחר אם מחזירו בסימניו או שיהא מונח

פ. אמנם באופן שיש לחשוש שהמוטב מסרו לאחר או בצ'ק למוכ"ז שאין ידוע כלל של מי הצ'ק נתבאר שם די"א שעל המוצא להכריז על מציאת הצ'ק ואם יבוא אחד ויתן סימניו מחזירין לו הצ'ק לגבותו ואין חוששים שמא מסרו לאחר, אמנם למעשה נתבאר שם דיש להסתפק די"ל שהצ'ק דינו כמטבע ואף כשנותן סימנים עדיין חוששים שמא מסרו לאחר ואין להחזירו לזה שנותן סימניו, ואף להחזיקו בלבד ולא לגבותו אין מחזירין לו ויהא מונח ביד המוצא¹⁹⁰

הכריז ולא בא אחד ליטלו הדין יהא מונח ופרטי דינים בדין יהא מונח

פ. ח. אם הכריז על צ'ק שנאבד ולא בא המאבד ליטלו ממנו ג"כ הדין יהא מונח¹⁹¹, ובאופן זה וכן באופנים הנ"ל שהדין יהא מונח הרי הצ'ק נשאר ביד המוצא ולא

189 והיינו דכיון שאין חשש שמסרו לאחר א"כ מה שצריך לברר אם כלל הגיע לידו וע"ז שפיר מהני ההוכחה דמדנותן סימניו ודאי שהצ'ק היה תחת ידו, ויעו"ש מש"כ בסוגי הסימנים שמחזירים בצ'ק, וכמו"כ נתבאר דבצ'ק ליכא ריעותא דנפילה לחשוש שמא פרעו ונפל מהלוה או מהמלוה לאחר הפרעון דבצ'ק הן הלוה והן המלוה נזהרים בו טוב לאחר הפרעון, ועי"ש פרטי דינים נוספים בזה.

190 יעו"ש משנ"ת די"א דהצ'ק דינו כשאר חפץ וכל שידוע שהיה תחת ידו כגון שנותן סימנים או שיש עד אחד מחזירים לו ואין חוששים שמסר הצ'ק לאחרים וכבר אינו שייך לו, אך למעשה העלינו שם דאינו ברור לדינא דיש לומר שהצ'ק כיון שעומד לימסר מיד ליד דינו כמטבע שאין מחזירים בסימנים דחוששים דשל אחר הוא עי"ש. 191 פשוט וראה בפתחי חשן (אבידה פ"ז הע' מ): "ויש להסתפק אם יכול להחזיר הצ'ק לזה שהיה בידו בודאי כגון המיסב האחרון שטוען שיהיה הצ'ק בידו משום שבדאי יבואו אליו לתבוע וכו', ומסתבר שאינו מחזיר לו" וכו' והיינו דאין לסמוך למסור

צריך להצ'ק שכיון שניתן לעכבו מלגבותו בבנק בהוראת ביטול לבנק, וא"כ י"ל דאין בזה שוויות לגופו ושונה משאר שט"ח שאין אפשרות לעכב את דרך גבייתו, ולכן עליו להשיבו כדי שיוכל המלוה לקרועו, נאו לגבות בו כשעדיין לא קיבל תשלום מהלוה, אמנם י"ל דהמלוה מעוניין שהצ'ק יוחזר לו כדי שהצ'ק לא יתגלגל לידי איניש דלא מעלי שיפנה עם הצ'ק להוצאה לפועל לחייב את הלוה ואז יצטרך להחזיר לו התשלום או שהלוה יסרב מלשלם לו כשעדיין לא שילם לו וא"כ עיקר היאוש אם חל הוא על גוף הצ'ק, וי"ל שיש להמוצא זכיה בזה ואם המלוה נתייאש יכול לדרוש ממנו תשלום על החזרת גוף הצ'ק וצ"ע, וע"ע משנ"ת לעיל פרק ו סעיף כב בדין הקנאת גוף הצ'ק מהמוצא למלוה.

187 כגון כשהמוטב הוא מפעל או עסק מסויים שחייב להפקיד את הצ'קים בחשבון שלו כדי שיתאים עם הרישומים וכדו'.

188 כמשנ"ת לעיל הע' 162 מדברי הפוסקים דיש חיוב השבה בשטר, ובצ'ק די"א שנחשב ככסף לכמה דברים ודאי דיש בזה חיוב השבה.

אצל המוטב או אחד המיסבים וכמו"כ אין קורעין הצ'ק ויהא מונח אצלו עולמית דאף לאחר תקופה ארוכה יוכל המאבדו לגבות בזה כשיביא ראיה ברורה¹⁹², ומ"מ כשהדין יהא מונח והצ'ק עדיין לא הוחזר למלוה חייב הלוח לשלם למלוה תמורת שובר ושטר פיצוי¹⁹³.

צ'ק שלא נכתב בו כלום או פנקס צ'קים מחזירו לבעליו

פ. כשרואה צ'ק מונח בשוק ולא נכתב בו כלום ולא נחתם, אף כשאין בו סימן כלל יגביהנו כדי להשיבו לבעליו דאז אין לחשוש שמסרו לאחר, וכן המוצא פנקס צ'קים שאינם חתומים, עליו ליטלם ולהחזירם לבעלים הרשומים על הצ'ק ולא יניחנו בשוק, כדי שלא ימצאנו איניש דלא מעלי ויזייף בו החתימה, ויגבנו שלא כדין¹⁹⁴.

החזרת צ'ק של בנק ללא היתר עיסקא אם יש לו דין שטר של רבית

מ. יש שכתבו דכשיש חשש איסור רבית בהחזרת צ'ק כגון באופן שהבנק אין לו היתר עיסקא יש לקרוע את הצ'ק ולא להחזירו כיון שמכשילו באיסור רבית, אמנם נראה דמותר וחייב להחזירו וראה בהערה¹⁹⁵, [דין שנים אדוקים בצ'ק למי להחזיר ופרטי דינים נוספים בדיני מענות פטור של הלוח בצ'ק שנאבד ראה לעיל פרק י ענף ח-ט].

בענין הסימן בזה: "אמנם אם עדיין לא נשתמשו כלל בפנקס הצ'קים לא הוי מנינא סימן, דכולהו הכי איתנייהו, ומ"מ לא בירא כיון דהדרך דרוב פנקסים הנמצאים אצל בני אדם דכבר נשתמשו בו במיעוטו או ברובו", ונראה מדבריו דלהחזיר פנקס צ'קים בעינן סימן, וצ"ע דכיון שמופיע פרטי בעל החשבון ודאי שמחזיר לו, ואולי דבריו אמורים בשנים עברו שעדיין לא הונהג להדפיס פרטי בעל החשבון על הצ'קים, אך בזמנינו פשוט דמחזיר לבעל החשבון בכל גווני.

195 הנה במשפט האבידה שם דן באופן שאין לבנק היתר עיסקא אם מותר להחזיר הצ'קים לבעל החשבון כיון דהוי כשטר שיש בו רבית שנפסק בזה (יו"ד סי' קס"א עיף יא) דהמוצא שטר כזה קורעו אף כשיופסד הקרן כמש"כ שם הסמ"ע (סקס"ה), וע"ש שדן אם יש חיוב לאפרושי מאיסורא על כל יחיד או רק על ב"ד, אמנם לכאור' אין מקום כלל לכל הנידון, דהא לגבי בעל החשבון בלא"ה יכול לגבות המעות שיש לו בבנק גם כשאין לו צ'קים ואין הצ'ק כשטר חוב על הבנק וכמשנ"ת בפרק א הע' 36, ואם מיירי בצ'ק שנכתב מראובן לשמעון אמאי נחשוש שהיה בו רבית, ולומר דשמעון אינו יכול לגבות החוב מהבנק כיון שהבנק אין לו היתר עיסקא עם ראובן זה לא שמענו,

הצ'ק על המיסב בזה, ולכן יהא מונח אצל המוצא, וראה משנ"ת לעיל פרק י סעיף סח דאין לקרוע הצ'ק כשהדין יהא מונח אף כשעבר תקופה ארוכה דכיון שידוע שהצ'ק נאבד א"כ אין בזה ריעותא דשטר ישן ויוכל מאן דהו לגבות בזה כשיביא ראיה שממנו נפל וראה לעיל פרק י הע' 178.

192 כדן כל אבידה שאינו יודע למי להחזיר, וכ"כ במשפט האבידה (בירורי הלכה סי' טו): "ואם הכריז כדן ולא בא האובד ולא נתברר המוסר של הצ'ק, דינו דיהא מונח כמו כל דבר שאין בו סימן". 193 כמשנ"ת כ"ז לעיל פרק י ענף ו באורך ויעו"ש בסעיף סד דאף באופן שהדין יהא מונח ונמצא שהצ'ק נשאר אצל המוצא, מ"מ אין לחייב את הלוח לשלם ללא שטר פיצוי שיש לחשוש שיבא אחד ויביא עדים שנפל ממנו והמוצא יחוייב להחזיר לו הצ'ק ויחייבו שנית.

194 כ"ה במשפט האבידה (שם): "ובנמצא צ'ק לא רשום כלל וללא חתימה נראה דצריך לברר מהבנק ע"י מספר החשבון למי שייך ולהשיב לו, כי אין לתלות שמסרו לאחר להוציא ללא חתימתו כי אין זה שכיח כלל", וראה שם עוד מש"כ: "ונראה דאף אי ליכא סימנים בצ'ק צריך להגביהו דלא יבוא אדם שאינו הגון ויוציא הכסף, דאין בודקים תמיד אחר החתימה ולמיהש בעינן", וראה מש"כ שם עוד

השבת צ'ק שנאבד לנכרי ודין השבה מפני קידוש השם

מא. צ'ק שנאבד מנכרי אין בזה חיוב השבה ראב"ד עכו"ם מותרת¹⁹⁶, ואם המוצא רוצה להשיב להעכו"ם משום קידוש השם¹⁹⁷, אם הצ'ק משוך על ישראל אחר, אין להפסיד להישראל, ולכן אין לו להחזיר להנכרי רק באופן שיהא בזה חילול השם אם לא יחזיר לעכו"ם¹⁹⁸, אמנם אם הצ'ק משוך על נכרי אחר יכול להשיבו למוטב¹⁹⁹ [כשברור לו שנאבד ממנו ולא מישראל²⁰⁰], ומי שגנב שט"ח או צ'ק מעכו"ם ראה בהערה²⁰¹.

גביית צ'ק שנאבד לנכרי ע"י המוצא

מב. אם המוצא רוצה לפדות את הצ'ק לעצמו [כשהצ'ק משוך על נכרי אחר], יש להסתפק אם מותר לפדות הצ'ק כיון ראב"ד עכו"ם מותרת, ולדעת כמה פוסקים הצ'ק חשיב כחפץ הנמכר וכגובי וזכה המוצא בהחוב שהנכרי החותם

בשל אחרים, וראה שם בעטרת צבי (ס"ק קא) ח"ל: "כתב מהר"י אב"ד משטרי ראובן חייב לגוי בממרני ונפל ממנו ומצאו שמעון מחוייב להחזיר הממרני לראובן בחנם, דמיד שנפל מהכותי פקע שעבודו", ומדבריו משמע שאף באופן שהגוי עדיין לא ידע שנפל ממנו ולא חל יאוש מ"מ החוב נפקע בעצם אבידת השטר, ולפי"ז גם בצ'ק שנאבד הדין כן וכנ"ל.

199 דכיון שאין כאן הפסד לישראל רק לנכרי אחר יכול להחמיר ולהחזיר כדי לגרום קידוש השם.

200 היינו דכשיש לחשוש שהמוטב כבר מסרו לישראל אחר, בזה אין להחזיר לו שהרי גורם שהישראל לא יוכל לחייב את הנכרי בעל הצ'ק כי הצ'ק יוצג לגבייה ע"י המוטב, וע"י להלן דבזה שהצ'ק הוא ע"ש מוטב נכרי עדיין אין בזה ביורר שאין הצ'ק שייך לישראל די"ל שהנכרי כבר מסרו לישראל כיון שהדרך למסור צ'קים גם ללא הסבה וכנ"ל הע' 190, ודין הנ"ל ע"כ מיירי בעומד ורואה שנפל מיד הנכרי או בסוג צ'ק כזה שודאי לא נמסר לאחר כגון שהוא של מפעל מסויים שחייב להפקיד בחשבונו כנ"ל הע' 187. 201 בעטרת צבי הנ"ל כתב: "ואם גנב השט"ח מן הכותי אין צריך להחזירו [לישראל הלוה] בחינם וצריך ליתן לו כפי ראות עיני הבי"ד, דכל אדם שעשה טובה עם חבירו לא יוכל לומר בחינם עשיתי", ונראה דה"ה בצ'קים הדין כן.

דאדרבה כל מה שמוציא שמעון וגובה מהבנק הרי הוא מפחית הסכום שראובן הלוה לבנק ברבית, ועוד דבלא"ה הרבה פוסקים סוברים שבהלוואה לבנק אין איסור רבית כיון שהבנק כחברה בע"מ שאין להם שעבוד הגוף ראה להלן פרק יט ענף א.

196 כמבואר בב"ק (קיג, ב): "אמר רב חסדא גזל עכו"ם אסור אבידתו מותרת וכו', אמר רב מנין לאבידת עכו"ם שהיא מותרת" וכו' ונפסק בשו"ע סי' רסו (סעיף א).

197 כמבואר בשו"ע (שם): "ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח, ובמקום שיש חילול השם אבידתו אסורה וחייב להחזירה".

198 דכיון די"א דאף במלוה ישראל זוכה הלוה בהחוב כשהמלוה מתייאש, א"כ הרי כש"כ בנידו"ד דיש צד שהישראל זכה בהחוב, ואם לא היה מחזיר הצ'ק להנכרי יתכן שהנכרי המאבד לא יצליח לחייב את הישראל ואף י"ל שאינו יודע איזה צ'ק בדיוק נאבד לו, וא"כ נמצא שבחומרא זו שמחזיר מפני קידוש השם הריהו גורם הפסד לישראל אחר, ובכה"ג ג"פ דאין להחזיר להנכרי במקום שיש בזה הפסד לישראל, וכן מבואר בשו"ע (סי' עב סעיף לח) דעכו"ם שאבד משכון של ישראל חייב המוצא להחזירו לישראל ולא לעכו"ם, וע"ש בנו"כ דאף מפני קידוש השם אין להחזיר דיקדש השם בשלו ולא

בצ'ק חייב להמוטב²⁰², אמנם נראה דאסור לגבותו מהבנק דהוי כגול עכו"ם²⁰³, ועוד דעצם הדבר שגורם שהבנק ייפטר ממנו הוי כמזיק גמור וראה בהערה²⁰⁴, ואם הצ'ק משוך על ישראל אסור לגבות הצ'ק דלכמה פוסקים זכה הישראל בהחוב²⁰⁵, וכ"ז כשברור לו שנפל מנכרי אבל סתם צ'ק הנמצא אף שהמוטב הוא נכרי יש לחשוש שכבר מסרו לישראל אחר²⁰⁶, ודינו [מספק] כצ'ק שנאבד מישראל כנ"ל סעיף לב-לט.

202 והיינו דלפי המבואר לעיל פרק יג-יד דהצ'ק חשיב ככסף וגם כגבוי לכמה דינים, א"כ ה"נ נחשב כאילו נאבד להנכרי סכום ממון ואבידתו מותרת, ויוכל להציג הצ'ק לגבייה בבנק, דזכה המוצא בסכום הנקוב בהצ'ק, כ"כ לצדד בקובץ משיב כהלכה (עמ' מו), אך למעשה אינו נכון לדינא כדבסמך.

203 דיש בזה כמה צדדים דהרי יתכן שהחותם זכה בחוב מכח יאוש וא"כ הריהו כנוטל מעות מחשבונו של הנכרי באופן שאין מגיע לו המעות דיש לצדד שהוא כגול, ואף א"נ שהחותם לא זכה בהחוב, מ"מ הרי ברור שהישראל המוצא לא זכה בזה, כיון שאין הוא מוציא בדין וכנ"ל לגבי צ'ק שנאבד מישראל [וכש"כ להסוברים דהצ'ק הוא כהוראה בעלמא], וא"כ להצד דגבייה מהבנק חשיב כגול ה"נ חשיב כגול שגובה שלא כדין מחשבונו, ויש להוסיף עוד דאף אם נימא שאין איסור כלפי בעל החשבון מ"מ אסור משום שנמצא שגובה הצ'ק גונב מהבנק שלא כדין שהרי לא זכה בהממון שבבנק, והיינו דאם החותם לא יוציא אף פעם הממון מהבנק, הרי הבנק יזכה בממונו, ונמצא שהגובה הצ'ק גונב מהבנק שלא כדין שהרי לא זכה בהממון שבבנק וגם לא נחשב כמעותי של העכו"ם דכל הפקדה בבנק נחשבת כהלואה לבנק, ואף בבנק של עכו"ם יתכן שישנם שותפים יהודים, ובלא"ה עפ"י רוב כשהצ'ק אינו נגבה נשאר הממון לבעל החשבון והוא מוציא אחר"כ ע"י צ'קים אחרים, ונמצא שלא חל יאוש בד"כ].

204 יעויין במשיב כהלכה הנ"ל שצידד דכיון שהממון שבבנק הוי כהלואה א"כ זה שגובה מהבנק הוי כשורף שטרו של חבירו ואי"ז אלא גרמי דמותר בעכו"ם, וכונתו לכא"ז דלגבי הבנק אין להם נפק"מ למי הם משלמים ולגבי בעל

החשבון הוי כגרמי בעלמא, אכן לפימש"כ הגרש"מ סגל דעפ"י דהחזו"א דלוה שפורע למלוה שמכר השט"ח ולא ללוקח נחשב שנטל הפירות של הלוקח ונתנו לאחר שלא כדין עי"ש, א"כ ה"נ בנידור"ד, נואף בלא זה נראה לענ"ד דמשיכת כסף מהבנק שלא כדין חשיב מזיק גמור ולא רק גרמי כשורף שטר, דשורף שטר עושה פעולה רק בנייר, וכאן עושה פעולה בגוף הדמים שמושעבדים ללוה לתשלום החוב, וגרע ממזיק שעבודו של חבירו, דשם לא פטר את הלוה מלשלם, משא"כ כאן ע"י שהלוה משלם לו נפטר מלשלם למלוה האמיתי דהרי ברור שאסור לישראל לפנות למי שלוה מהנכרי מעות ולרמותו שהנכרי ציוה שיפרע לו החוב ועי"ז יפסיד הנכרי, דזה ג"כ נחשב כגול, [דמה שמותר הפקעת הלוואתו זהו בחוב שהישראל עצמו חייב להנכרי אבל לא מצינו היתר להפקיע חוב שישראל או נכרי אחר חייב לנכרי זה], וא"כ ה"נ בזה שגובה הצ'ק מהבנק אף שזה נעשה ע"י כתב שיש לו מהנכרי מ"מ הרי אילו ידע הנכרי מהטעות היה מונעו מלגבות הצ'ק, וא"כ גביית הצ'ק נחשב כגול עכו"ם, וראה משנ"ת לעיל פרק ו סעיף טו-טז בדין טעות עכו"ם באופן שנתן לו בטעות צ'ק בסכום גדול יותר או שני צ'קים במקום צ'ק אחד].

205 וכמשנ"ת לעיל הע' 169 דלכמה פוסקים זוכה הלוה בהחוב כשהמלוה נתייאש, ובפרט במלוה נכרי י"ל דלכו"ע זוכה הישראל בהחוב, ולכן אין המוצא יכול לגבותו ולהפסיד להישראל.

206 פשוט דשם המוטב אינו מורה שהצ'ק שלו וכ"כ בפתחי חשן לגבי החזרת צ'ק שנאבד דאין לסמוך על שם המוטב כיון שהצ'ק נמסר מיד ליד, וה"נ בנידור"ד אין להתיר להישראל לנהוג בזה כצ'ק של נכרי.

ענף ו - דיני שליש שהופקד אצלו צ'קים לנאמנות

שיטות הפוסקים בכח השליש אם משום נאמנות או מדין זכייה

מג. עד כאן נתבאר דין מי שקיבל שטר לשמירה בעלמא, אולם ישנו אופן של הפקדת שטר או חפץ אצל שליש במקרים מסויימים לנאמנות, כגון כשיש דו"ד על השטר ונמסר לשליש עד להכרעת הדין, או בשטר שנפרע חלק מהחוב, ונמסר לשליש עד לפרעון כל החוב וכדו', ונחלקו הפוסקים בגדר הנאמנות של השליש י"א דהוא מכח נאמנות שהמשליש האמינו עליו²⁰⁷, וראה בהערה כמה מהלכים בגדר הנאמנות²⁰⁸, וי"א דכח השליש הוא מדין זכייה שזוכה בהחפץ המושלש בעבור הנשלש²⁰⁹, וי"א דהשליש הוא כבעל דין עצמו שזוכה בהחפץ המושלש על מנת ליחנו להנשלש²¹⁰.

פלוג' הפוסקים בנאמנות שליש כשהבעל דבר מכחישו בגוף השלישות ודין שליש בשטר מד. י"א דנאמנות השליש הוא גם כשהבעל דבר מכחישו ואומר שהחפץ הגיע לידו בגזילה או שנפל ממנו ומצאו או שהפקידו בידו²¹¹, וי"א דכשטוען שהפקידו בידו

בקנין (חת"ס בחידושי לגיטין שם, וכ"ה ביצועות ישראל סי' נו), ו. מדין נאמנות גרידא בלא קנין (קצוה"ח ריש סי' נו) ולדבריו יכול לחזור בו וזולת כשהשליש אומר שהמשליש זיכה למקבל בקנין, או כשאומר שכבר נעשה מעשה, או כשהשליש כבר אמר דבריו ראה בהלב"ר שם עמ' נב-ג).

209 כן מבואר בתשו' הרשב"א (ח"ד סי' ס) דבשעת המסירה ליד השליש היה כמסרו ליד חבירו, וכ"מ בב"ח ריש סי' נו ראה הלב"ר (שם עמ' מט, וע"ש בהמשך הדברים מש"כ להקשות מתשו' אחרת ברשב"א דמשמע דאי"ז כהקנאה להנשלש).

210 בנתיב"מ (נה סק"ה) האריך בגדר נאמנות שליש, והעלה דכל שליש יש לו קנין בחפץ המושלש והוי קנין על מנת להקנות להנשלש על פי השלישות, וכבר קנאו השליש שיהיה כמו שיאמר, ולכן אין המשליש יכול לחזור בו, וראה עוד להלן בזה.

211 כ"ה דעת בעל התרומות (שער נב ח"ג) דלא מיבעיא בגוונא שהבע"ד טוען שהפקידו בידו בסתם דמ"מ הרי הימניה אלא אף באופן שטוען שבא לידו בגזילה או שנפל ממנו ומצאו דלפי"ד הבעלים לא האמינו כלל, מ"מ השליש נאמן דאין אדם חוטא ולא לו, וכן נפסק בשו"ע ריש סי' נו.

207 מקור האי דינא בסוגיית הגמ' גיטין (סד, א) פלוג' ר"ה ור"ח בנאמנות בעל ושליש בגירושין דר"ח סובר דהבע הימניה לשליש אף באיסורים כמו בגט, ור"ה סובר דלא שייך לומר דהימניה רק בממון ששייך בזה מחילה משא"כ באיסורים, ועכ"פ בממון פשוט שהמוסר לשליש היהו כמוסר לו נאמנות וכדלהלן.

ראוי לציין שעניני שליש ופרטי דיניו מורכבים מאד, ונעזרנו רבות בספר הלכה ברורה (שנערך ע"י רבני כולל נדבורנה בני ברק) שהאריכו בספר מיוחד על שו"ע חו"מ סי' נו, והבאנו עיקרי הדינים הנוגעים לעניני שליש בשטר.

208 האחרונים האריכו בזה ואף למש"כ הבעל התרומות (הביאו ב"י ריש סי' נה) דכח השליש הוא משום הנאמנות דהוי כנאמן עלי אבא, מ"מ יש בזה כמה מהלכים בגדר הנאמנות, א. מכח מסירת ההכרעה ביד השליש [זדה מהני אף באיסורים לר"ח], והיינו שמסכים בדעתו להתחייב כל מה שיאמר השליש (הלב"ר שם עמ' מח), ב. הנאמנות מכח מחילה בממון (תוס' בגיטין שם ד"ה שאני), ג. מדין הודאת בעל דין שכל מה שהשליש אומר הוי כאילו הבע"ד הודה לזה (חזו"א סנהדרין סי' לז), ד. מכח תקנת חכמים (חזו"א שם), ה. דמסירת החפץ להשליש הוי כקיבל עליו נאמנות

סתם וכש"כ כשטוען שגולו אין השליש נאמן²¹², ויש שחילקו דבשליש בחפץ נאמן גם נגד הכחשת הבעל דבר²¹³, ובשליש שהופקד בידו שטר נאמן רק כשאין הבעל דבר מכחישו²¹⁴, לדיון נוסף בזה ראה בהערה²¹⁵ [ומ"מ לפעמים שטר שביד שלישי עדיף משטר שביד מלוה ראה בהערה²¹⁶].

נאמנות שליש בשטר למוכ"ז ובצ'ק ודין צ'ק שאינו סחיר או למוטב בלבד

מה. לדיעה זו דשטר גרע משאר חפץ ולא מהני בזה נאמנות שליש כשהבע"ד מכחישו, נראה דזהו דוקא בשטר שהוא על שם המלוה דבזה אין מוחזקותו של השליש כמוחזקות של בעלים, אבל בשטר למוכ"ז שהמחזיק בשטר נחשב כמחזיק בהחוב, לכאן

עליו הראיה, שאין שעבוד השטר יוצא מחזקותו של מלוה הכתוב בשמו, ולכן ה"ה בשליש למה שהעלה הנתי' דנאמנות נגד הכחשת הבעלים הוא מכח טענת לקוח, דטענת שליש אני הוי כלקוח, ולכן בשטר לא מהני ובכה"ג כח השליש מדין נאמנות גרידא, וראה באורך בדברי הנתי' סק"ה ובנתיב בינה שם. 215 הנה ישנו שליש שמקבל שטר מיד המלוה שאם הלזה יעמוד כתנאי מסויים יסולק החוב או חלק מהחוב, וישנו שליש שמקבל מהלזה על חיוב נוסף כגון שהוסכם ביניהם שבכל ספק פרעון יהא נאמן השליש לומר שלא נפרע, ויש לציין דלענין זה בעינן שיקבל השליש מהמתחייב, ובאופן שיקבל רק מהמלוה נאמן לחייבו ולטובת השכנגדו [הלווה], וכן להיפך כשקיבלו מהלזה נאמן לחייב את הלזה ולטובת השכנגדו [המלוה], ודעת הש"ך (סקי"ח) דדוקא כשהשכנגדו טוען ג"כ בברי כדברי השליש אבל כשהוא מסופק ואינו יודע רק על פי השליש אין השליש יכול לחייב את הממשליש כשמכחישו בברי, ולהנתי' (סק"ה ובחי' סקי"ז) דינו של הש"ך הוא רק בשטר דאין גופו ממון ואין להשליש קנין כ"כ בזה, אבל בשליש על מטלטלין נאמן השליש גם כשהשכנגדו אינו ברי ע"ש ואכמ"ל, וכשקיבל משניהם נאמן לחייב את שניהם].

216 היינו דאף שלגבי גוף השלישות בעינן שלא יהא הכחשה כשהושלש לו שטר, אולם לאחר שהוא שליש יש לו תוקף יותר מהמלוה, וכמש"כ בנתי' (סק"ו) דכשיש מחק בשטר נאמן השליש לומר מה היה כתוב בו וגובה כשהוא תוך זמנו וכן בשטר שנאבד מיד שליש לא אמרינן דאיתרע בפילה ומהני לגבות בו תוך זמנו ע"ש.

212 בש"ך (נו סק"ה) האריך להוכיח דלא כהבעה"ת הנ"ל דלא מיבעיא באופן שטוען שלא האמינו כלל אלא גולו או מצאו בשוק, אלא אף כשמודה שהפקידו בידו מ"מ לענין נאמנות דשליש לא מהני, דנהי שהאמינו להיות כנפקד וסמך עליו שישמרנו כראוי ויחזירנו לו, אבל לא הימניה בזה לעשות ככל מה שיאר השליש, ורק כשמודה הממשליש שמסרו ביד המחזיק לשם שלישות נאמן השליש בכל מה שיאמר.

213 בנתיב"מ (נו סק"ה) העלה דבחפץ שנמסר ליד שליש כיון ששייך בו קנין הרי השליש זוכה בגוף החפץ על מנת להקנותו לשכנגדו וכשיטתו הנ"ל, ח"ל: "שהקנה לו כך שיהיה כך אם יאמר כך וכו', וטוען שליש אני דמי ממש לטוען לקוח אני וכו' שטוען קניתי על מנת להקנות".

214 כמש"כ הנתי' שם ליישב מה דמשמע מחשו' הרא"ש דלא מהני עדות השליש כשהבעלים מכחישו, וביאר הנתי' דהרא"ש מיירי בשטר חוב שהושלש מהמלוה דאינו נקנה אלא בכתיבה ומסירה, וא"כ כיון שאין כאן כתיבה לא שייך שיקנהו השליש, ובזה כשהמלוה מכחישו אינו נאמן.

וביאור דבריו דכיון שאין מוחזקות השליש מעידה על קנין וכמש"כ הרמב"ן (בספר הזכות כתובות פרק הכותב) דלמאי דקיי"ל דבשטרות בעינן כתיבה ומסירה שטר גרע מחפץ: "והטעם לפי שהמטלטלין כיון שנקנין במסירה והגבהה ותפיסתו עצמה שהוא תופס בהן הוא קונה לו נאמן הוא לומר לקוחין הן בידי ולא מפקינן ממונא מתותא ידא דמוחזק, אבל בשטר שאין תפיסתו קנין ואינו מוחזק כלל אלא בנייר שלו, אם טוען בענין כו"כ נמסר לי

דינו כשליש בחפץ שנאמן אף כשהבע"ד מכחיש השלישות²¹⁷, ולפי"ז בצ'ק שהוא כשטר למוכ"ז והמחזיק בו כמוחזק בהחוב, ולדעת הרבה פוסקים אף נחשב כחפץ הנמכר והנקנה²¹⁸, ה"ה דהשליש נאמן גם כשהבע"ד מכחישו²¹⁹, אולם בצ'ק שהוא לא סחיר דינו כשטר בעלמא, ונראה דה"ה בצ'ק שהוא למוטב בלבד²²⁰, ודין נאמנות השליש בזה תליא בפלוג' הפוסקים הנ"ל²²¹.

שליש שמעיד על שטר שלא נפרע והלווה מכחישו

מו. י"א דאף כשהבע"ד מודה בגוף השלישות, מ"מ אין לשליש נאמנות יותר מהבע"ד, ולכן בשטר שאינו מקויים שיש אפשרות לטעון ע"ז פרוע או מזויף, אין נאמן השליש להעיד שאינו פרוע כשהלווה מכחישו בברי²²² [ורק כשאינו מכחישו נאמן השליש אף כשהמלווה אינו יודע²²³], ויש חולקים וסוברים דשליש עדיף מהבע"ד וכל שהיה בידו לקיים השטר פעם אחת שוב נאמן להעיד עליו שאינו פרוע²²⁴, [ולענין שבועת אישתבע לי דלא פרעתך ראה בהערה²²⁵], אבל בשטר כתב יד שאינו מועיל נגד טענת פרעון אין השליש יכול להעיד שלא נפרע²²⁶.

עצמה, אבל לא האמינוהו עליהם שיוכל להעיד על גוף החוב אם הוא פרוע או לא שזהו דבר חיצוני שאינו שייך לגוף הדבר המושלש. 223 היינו כשהושלש ע"י שניהם, דכשהושלש ע"י הלווה י"א דבעינן שהשכנגדו יטעון ברי כנ"ל הע' 215.

224 כש"ך (סק"א וסקכ"ג) הביא מש"כ הנימוקי יוסף דכל שהיה אפשרות ביד השליש לקיים השטר ולגרום שהלווה לא יוכל לטעון שפרעו נחשב שהמשליש הימניה לשליש ע"ז אף לענין שלא יוכל לומר שלא נפרע החוב, והש"ך הוכיח כן גם בדעת התוס' והסכים לסברתם.

225 הנה בעלמא בשליש כיון שאינו נאמן יותר מהבע"ד, א"כ כשהלווה טוען אישתבע לי דלא פרעתך חייב המלווה לישבע, וזולת כשהותנה שאינו משלם רק בפני השליש דאז חשיב השליש כעד המסייע, אולם בצ'ק בלא"ה נתבאר לעיל פרק ט סעיף יט דיש לצדד שאין חיוב שבועה זו בזמנינו כיון שעפ"י ד"מ גובה בלא שבועה ע"י"ש.

226 כן נראה פשוט וכ"כ בערוך השולחן סי' נו סעיף כ: "אבל בשטר בכת"י הלווה נאמן לומר פרעתי דלא עדיף השליש מהמלווה עצמו שנאמן הלווה לומר פרעתי", [והיינו למאי דקיי"ל כן בסי' סט וכנ"ל פרק ב].

217 כן נראה מסברא ואף שלא מצאתי סימוכין לזה, אבל מכיון דיסוד דברי הנתי' משום דבעינן מוחזקות המוכיחה על בעלות, וזה איתא בשטר למוכ"ז.

218 ראה לעיל פרק ג-ד משנ"ת בדין מכירת צ'קים והעברת בעלותם, וכן בפרק יג-יד מש"כ הפוסקים בתוקפו של הצ'ק והיוצא מזה דהצ'ק יש לו גם תכונת שוה כסף בגין סחירותו, וכמו"כ נחשב כשטר למוכ"ז דאף כשכתוב לפקודת פלוני מ"מ כשחתם כמיסב נעשה כלמוכ"ז וכמשנ"ת שם. 219 והיינו לדעת הנתי' דנאמנות השליש תליא בכח מוחזקותו, משא"כ לדעת הש"ך גם בזה נאמן להכחישו.

220 בצ'ק שהוא לא סחיר אין אפשרות כלל להעבירו לאחרים ואין בזה זכות קנין כלל, וצ'ק למוטב בלבד אף שהרוכשו יכול לגבות מכח המוטב, אבל לא יהא לו זכויות יתר, והנהוג בבנק שלפעמים מחזירים צ'ק כשלא הופקד אצל המוטב. 221 לדעת הבעה"ת נאמן אף כשמכחישו משום דאין אדם חוטא ולא לו, ולדעת הש"ך אינו נאמן כשמכחיש את גוף השלישות.

222 כ"ה דעת השו"ע עפ"י דברי הבעה"ת, וכיארור דבריהם משמע בש"ך (סקכ"ב) דס"ל דנאמנות שליש היא רק לענין לומר למי ליתן השלישות

צ'ק שניתן לשליש ומעיד שלא נפרע והלווה מכחישו ודין צ'ק פתוח או למוטב בלבד מז. לפי"ז בצ'ק שנתבאר לעיל דאין נאמנות למעון ע"ז פרוע ²²⁷, א"כ כיון שהצ'ק יכול להתקיים בכל עת עפ"י דוגמת החתימה שבבנק דבאופן זה שוב אינו נאמן למעון מזווייף ²²⁸, א"כ לכו"ע השליש נאמן לומר שלא נפרע ²²⁹, [וברין שליש שמעיד לטובת השכנגדו והלה אינו יודע רק על פיו ראה בהערה ²³⁰], ויש שכתבו דבצ'ק שלא נתמלא בו הסכום כיון שאינו נידון כשטר אין השליש נאמן בזה ²³¹, אמנם למשנ"ת לעיל פרק יא סעיף ט דצ'ק פתוח יש לו דין שטר א"כ השליש נאמן ²³², ובצ'ק למוטב בלבד או שהוא לא סחיר, תלוי במשנ"ת לעיל פרק ב סעיף יז אם צ'ק כזה מהני נגד טענת פרעון ²³³, [ובמקום שנאמן מהני עדותו אף בצ'ק שנפל מידו ²³⁴].

שליש שהוא מסופק, נאמנות יורשי שלישי

מח. שליש שקיבל שטר מהמלווה והלווה והשליש מסופק אם השטר פרוע או לא, השטר יהא מונח ואין חולקין ביניהם ²³⁵, ואם השליש מת ולא אמר על שטר שבירו אם

227 כנ"ל פרק ב ענף ג.

228 כנ"ל פרק ט סעיף ג, וע"ש דאף בכת"י בעלמא י"א דאין לקיים החתימה ע"י דימוי לחתימה אחרת שלו, אבל בצ'ק שע"ד כן נמסר לדמותו לדוגמת החתימה שבבנק ולפעמים יש שאנשים חותמים בצורה מיוחדת על צ'ק בשונה משאר חתימה, ולכן קיום הצ'ק הוא ע"י דוגמת החתימה שבבנק.

229 דמה שהצ'ק ביד השליש אין זה ריעותא בחיוב, וכיון שאילו היה הצ'ק ביד התובע לא היה נאמן לטעון פרוע, ה"נ עתה שהצ'ק ביד השליש נאמן לומר שלא פרעו, ולפי"ז נמצא דבצ'ק כיון שבכל עת יש אפשרות לקיימו, א"כ למעשה יועיל עדותו של השליש אף לדעת השו"ע, דדוקא באופן שאין אפשרות עתה לקיים השטר בזה סובר השו"ע דכיון שהלווה נאמן לטעון שפרעו במיגו דמזווייף אין השליש נאמן להכחישו, משא"כ בנידוד"ד שיכול לקיים הצ'ק בכל עת.

230 הנה לעיל הע 215 הבאנו דברי הנתי' דמש"כ הש"ך דאין השליש נאמן לטובת השכנגדו רק כשהשכנגדו טוען בבירי כדברי השליש וזהו רק בשטר אבל בחפץ נאמן בכל גווני ע"ש, ולפי"ז לכאור' בצ'ק דהוי כשטר בעיני' שהשכנגדו יאמר כדברי השליש דא"כ יכול המשליש להכחישו, אולם למעשה יש לצדד דהצ'ק עדיף משאר שט"ח דדוקא בשטר חוב ס"ל להנתי' דכיון שאין גופו ממון ואין

מוחזקות השליש בזה חשיב כ"כ שיוכל להכחיש את המשליש ללא סיוע מהמושלש, אבל בצ'ק י"ל דלענין זה חשיב כחפץ כיון דשייך בזה קנינים מיד ליד וצ"ע.

231 כ"כ בספר שורת הדין (ח"ז עמ' צב במאמרו של הגר"י כלאב) עפ"י דהש"ך סי' נח (סק"א) דבשטר פסול לא מהני ביה מיגו דשליש, וה"נ להסוכרים דצ'ק פתוח לא חשיב שטר לא מהני בזה נאמנות השליש.

232 ראה בזה לעיל פרק יא סעיף ט מש"כ דהעיקר לדינא דצ'ק פתוח נחשב כשטר וממילא לפי"ז נאמן השליש לומר שאינו פרעו.

233 ע"ש מש"כ דתלוי בהטעמים שאינו נאמן בטענת פרעון נגד צ'ק, דאם הטעם משום דכיון שהוא סחיר אינו משאירו בידו לאחר פרעון, זה לא שייך בצ'קים כאלו, אבל אם הטעם מכח דינא דמלכותא שייך אף באופן זה.

234 דבצ'ק שנפל מיד שלישי ליכא ריעותא דנפילה להכחיש כחו.

235 כן פסק השו"ע ריש סי' סה, והנתי' (סי' נו ח"י סק"א וסי' סה סק"א וסק"ו) ביאר דאף דבשליש בחפץ כה"ג כיון שהוא תופס בחזקת שניהם הדין דיחלוקו [וכשהושלש ע"י אחד אזלין בתור מרא קמא], אבל בשטר כיון דספיקו של השליש הוא כספיקו של בעל הבית, א"כ כשהושלש משניהם הוי כאילו שניהם טוענים שמא, והדין בזה יהא

הוא פרוע, י"א דגם בזה הדין יהא מונח²³⁶, וי"א דכשהושלש משניהם והיורשים מסופקים יחלוק²³⁷, ואם השטר הושלש ע"י אחד מהם ואינו יודע אם מהמלוה או מהלוה הדין יהא מונח²³⁸, וכל הני דינים שייך גם בצ'קים וראה בהערה²³⁹.

כשהעיד שנפרע ואח"כ הודה שלא נפרע

מ.ב. באופן שהשליש נאמן על הפרעון והעיד שהצ'ק פרוע, ואח"כ הודה השליש שעדיין לא נפרע, ונמצא שהמלוה הפסיד מכח עדותו שבגללו לא התאפשר לו לגבות הצ'ק, חייב השליש לשלם למלוה מדינא דגרמי²⁴⁰.

חיובי שליש בפשיעה כשאר שומר

ג. אם השליש פשע בשמירת הצ'ק ונפסד באופן שעתה שוב אין אפשרות לגבותו, דינו כשאר שומר בשמירתו, דהוי ספיקא דדינא אם חייב בפשיעה וכנ"ל סעיף י, ואם השליש קיבל שכר דהוי כשומר שכר מ"מ לגבי חיובי גניבה ואבידה לא חל עליו דין שומרים, ולגבי פשיעה דינו כנ"ל²⁴¹.

למחול על החוב אם השליש יאמר שפרוע הוא, אבל כשהלוה השליש שטר פרוע אצל המלוה לא שייך לומר ששטר פרוע יחייבנו בסכום ההלוואה שנית כיון שנמחל שעבודו ע"ש.

239 כן נראה פשוט שהצ'ק יש לו דין שטר לגבי זה דאף שיש בו גם תכונת שוה כסף ויש לו שוויות עצמית ושייך לומר שהשליש תופס בעבור שניהם, מ"מ כיון שעיקר תכליתו להראיה שבו לגבותו בבנק א"כ כשהשליש מסופק יש בזה ריעותא כנ"ל ואין לחלוק ביניהם.

[אגב, יש לציין למש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי קלא) בשנים שהשליש צ'ק אצל שליש ע"ס אלף דולר עבור איזו פשרה שהתנו ביניהם, והשליש נתן כתב שיתן סך זה לאחד מהם עפ"י הפשרה שיהא בהוד"ת שלהם, ואח"כ נתברר שהצ'ק אינו צ'ק טוב, ופסק דאינם יכולים לחבוע מהשליש, כי דעתו היה להתחייב רק עבור הסכום שכנגד הצ'ק, ואף כשלא פירש כן סתמו כפירושן].

240 וכמו במי שהעיד עדות שקר שראובן חייב לשמעון, דאף דשוכר עידי שקר הוי גרמא, אבל המעיד הוי כגרמי, וה"נ בזה כיון שהשליש נאמן כשני עדים והפסיד בעדותו למלוה חייב, וכ"כ הקצוה"ח סי' נה (סק"ב) ע"ש.

241 פשוט דבכל שליש יש כ' נידונים א. מסירת הנאמנות בידו, ב. מסירת שמירת השטר, ואף

מונח ואינו יכול לגבות עם השטר ע"ש באורך, ולהסוברים דכחו של השליש מטעם אחר כמשנ"ת לעיל הע' 208 די"א דכחו של השליש הוא מדין נאמן עלי אבא או משום דאין אדם חוטא ולא לו ולא ס"ל יסוד זה דהוי כבעל דבר, צ"ל בטעם האי דינא דיהא מונח משום דכיון שהשליש מסופק בזה יש ריעותא בהאי שטרא וא"א למוסרו למלוה לגבותו וראה עוד בסמוך.

236 כ"ה בשו"ע (שם סעיף ב), וראה בנתי' (שם סק"ו) שביאר דכיון שאין יודעים מה טיבו של השטר חיישינן שמא הושלש על איזה תנאי וכדו' ע"ש.

237 בנתי' (שם סק"ו) העלה לשיטתו דהטעם שיהא מונח כשהשליש מסופק משום דספיקו הוא כספיקו של בעל הבית, א"כ ביורשים דלא הוי כבעל דבר לא הוי ספיקתם כספק בעה"ב וכיון שתופסים בחזקת שניהם חולקים.

238 כ"ה בנתי' (שם) דכיון שאינם יודעים ע"י מי הושלש השטר הרי לא שייך לחלוק, דדוקא כשהושלש ע"י שניהם הוי הנפקד כתופס בחזקת שניהם ויחלוקו אבל כשהושלש ע"י אחד מהם הנפקד תופס בעבורו, ואם הלוה השליש בידו הרי לא שייך למוסרו למלוה ולהפסיד ללוה, ואף דבשליש אמרינן שהמשליש מסכים להתחייב לכל מה שיאמר השליש, זה שייך לגבי המלוה שמסכים

שליש שהחזיר צ'ק ללוה אם דינו כשורף צ'ק של חברו

נא. יש אופנים שאם השליש מוסר השטר לאחד מהצדדים שלא כפי המוסכם איתו נחשב כמזיק, כגון שלישי שהחזיר שטר ללוה לפני שהלוה פרע למלוה, הרי זה חייב מדינא גרמי²⁴², ודינו כשורף שטרו של חברו שחייב משום גרמי²⁴³, וכפוף לתנאי ודיני חיוב גרמי²⁴⁴, ולפי"ז ה"ה בצ'ק שהחזיר השליש ללוה חייב משום גרמי²⁴⁵, וראה בהערה אם יש מקום לחייבו משום מזיק גמור²⁴⁶.

שליש שהחזיר שטר למלוה וגבה החוב שלא כדין

נב. שלישי שהופקד אצלו שטר והחזיר השטר למלוה שלא כפי המוסכם ביניהם, וגמצא שגרם הפסד להלוה בזה שהמלוה גבה ממנו שלא כדין, הרי זה נחשב כגרמא בעלמא²⁴⁷ ופטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים²⁴⁸, וי"א דדוקא במי שפרע מקצת חובו והשליש השטר בתנאי שאם לא יפרע ליום פלוני יחזיר השליש למלוה לגבות כל החוב, דעפ"י דין הוי כאסמכתא ולא חל התנאי, ובוה כשהשליש מסרו למלוה שלא כדין הוי כגרמא בעלמא, אבל שלישי או נפקד בעלמא שמוסר למלוה שלא כדין הוי כמזיק גמור וראה בהערה²⁴⁹.

סברות אלו כדי להוציא ממון ולחייב לשליש שהחזיר ללוה אף בלא דינא גרמי די"ל דמ"מ כיון שהחוב נשאר גם עתה אלא שיש מניעה מלגבותו כיון שמאמינים להשליש וזה כבר נחשב כגרמי, אמנם יתכן שהמוחזק יכול לומר קים לי כחד מהני דיעות. 247 רמ"א סי' נה (סעיף א ומקורו משו"ת הרשב"א) וע"ש דדוקא כשכבר גבאו המלוה, אבל אם עדיין לא גבאו, משמתינן להשליש עד שמקבל עליו שלא יופסד הלוח כלום.

וע"ש דמיירי במי שפרע מקצת חובו והשליש שטרו אצל אחד והתנו שאם לא יפרענו עד זמן פלוני הרי השליש יכול להחזיר השטר למלוה ויוכל לגבותו כולו, ולפי הדין לא מהני תנאו דהוי אסמכתא, ועי' כתב הרמ"א דאם החזירו שלא כדין והמלוה כבר גבאו, אין השליש חייב לשלם ללוה, כיון דאי"ז אלא גרמא, ובש"ך (סק"ד) ציין לשו"ת משאת בנימין (סי' כה) שביאר דכאן לא דמי לשליש שהחזיר שטר ללוה דהוי כגרמי שהפסיד להמלוה שלא כדין, דשאני הכא דמיחסר גוביינא ואין ההפסד ברור בזה שמחזירו למלוה.

248 כמו בשאר גרמא דהדין בזה דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

249 הנה מדברי הש"ך ושאר הנו"כ משמע שלמדו מדין זה דה"ה בכל שלישי או נפקד שהחזיר

באופן שאינו כמסירת נאמנות מ"מ יש בזה מסירה לענין שמירת גוף השטר, דחייב עכ"פ בפשיעה לדעת הר"מ.

242 ש"ך (סי' נה סק"ד) בשם המשאת בנימין (סי' כה), דחשיב כגרמי כיון שע"י זה מפסיד המלוה שאינו יכול לגבות חובו. 243 כמבואר בסי' שפו סעיף א.

244 ראה משנ"ת לעיל פרק טז הע' 16 דלדעת הש"ך שם (סק"י) גרמי אינו אלא קנסת חז"ל אינו חייב רק כשגרם לו ההפסד במזיד, וכן אין גובין מבנין, ואף להסוברים דחובו מדינא מ"מ בשוגג או אונס פטור וע"ש עוד פרטי דינים.

245 פשוט, וראה בקובץ בית אהרן וישראל (גליון מח עמ' קב שנת תשנ"ג) דוראי זה נחשב כרי הויקא.

246 הנה לדעת החסד לאברהם שיוכא להלן הע' 250 שכתב דממרני שנחשב כגבוי חמור משאר

שטר ושליש חייב אף כשהחזיר למלוה, כש"כ דבוה שהחזיר ללוה הוי כמזיק ממש שחייב בשוגג כמזיד, וא"כ למשנ"ת לעיל פרק יד ענף ג די"א שהצ'ק ג"כ נחשב כגבוי, א"כ חשיב כאילו הפסידו שוה כסף בידיים, וכבר נתבאר לעיל (שם ובפרק א סעיף י) דיש מפותקי זמנינו שסוברים דהצ'ק חשיב כדבר ערך כיון שהוא סחיר בשוק, ולכאור' לפי"ז הוי כמזיק ממש וראה לעיל פי"ד הע' 174, ואף דאין בכח

בהנ"ל כשהשליש צ'ק ודין הפורע מקצת חובו ונותן צ'ק לשליש על כל החוב

נג. לפי"ז שליש שהחזיר צ'ק למלוה ועי"ז גבה החוב שלא כדין, הוי כגרמא בעלמא, וראה בהערה אם הצ'ק חמור בזה משאר שמורות²⁵⁰, ולדעת הי"א הנ"ל בכל אופן נחשב כמזיק²⁵¹, ובאופן שהלוה פרע מקצת חובו למלוה ונתן צ'ק ביד השליש שאם לא יפרע החוב ליום פלוני יתן הצ'ק למלוה לגבות כל החוב, בזה הוי כאסמכתא ולא חל התנאי ואסור לשליש למסור הצ'ק למלוה כדי לגבותו²⁵², אולם כשמסר הצ'ק למלוה עצמו ואח"כ חזר בו והמלוה כבר גבה הצ'ק לאחר החזרה, יש לדון אם מהני תפיסתו וראה בהערה²⁵³, [ובדין זמן שבהצ'ק לענין הוכחה לזמן השלישות ראה בהערה²⁵⁴].

להסוברים דהצ'ק כגבוי מ"מ לענין לחייב את המלוה בזה, אי"ז ברור לדינא, אך למעשה כיון דיש מפוסקי זמנינו שסוברים דהצ'ק חשיב כחפץ הנמכר כיון שהוא סחיר בשוק וכנ"ל פ"א סעיף י, ולכא"ו לפי"ז הוי כמזיק ממש, ואמנם כאמור לעיל הע' 246 יש לצדד דהוי רק כגרמי וקשה להוציא ממון בסברות אלו, ברם יתכן שאם הלוה יתפוס מהשליש יוכל לומר קים לי וצ"ע.

251 היינו לדעת החת"ס הנ"ל דהוי כפושע.

252 הנה בס"י רז ס"א מבואר דלדעת הרמב"ם כשהשליש אצל המלוה עצמו מהני תנאו ורו"פ נקטו דל"מ, וע"ש בפתחי תשובה סק"ד דיכול לומר קים לי כרמב"ם, וברמ"א משמע דלדעת הר"מ מהני אף כשנתן ביד שלישי, אולם הש"ך שם כתב דביד שלישי אף להר"מ לא מהני, ולכן בנידו"ד נראה דלא יועיל מה שנתן הצ'ק ביד שלישי. [נמשנ"ת לעיל פרק יד סעיף מו דהצ'ק מהני לסלק אסמכתא בכמה אופנים כגון במי שמתחייב לשדכן יותר מסכום הקבוע או במעבורת וכדו', דכיון שזהו מסמך סחיר ויכול להעבירו לאחרים ולחייבו, גמר בדעתו להתחייב כפי התנאי, שא"ה דסגי בגילוי דעת שגמר בדעתו ואינו משטה בו, משא"כ בדיני אסמכתא דבעינן קנין גמור].

253 כאמור בהע' הקודמת יכול לומר קים לי כהר"מ, אך אם עדיין לא גבה לכא"ו נעכבהו מלגבות, וכשגבה קודם שחזר בו הרי הוא תפוס ממש ויכול לומר קים לי, אך כשגבה לאחר החזרה יש לדון אם מה שהיה תפוס בצ'ק סגי להחזיקו כתפוס לדעת הר"מ, או דכיון שהיה יכול לבטל הצ'ק לא חשיב כתפוס וא"כ מה שגבה אח"כ לא מהני ויל"ע, אמנם פשוט דזהו דוקא בצ'ק סחיר

השטר למלוה, ועי"ז גרם שיגבו מהלוה שלא כדין אי"ז אלא גרמא, אמנם בשו"ת חת"ס (ח"מ ס"קמ) כתב דודאי שומר בעלמא שמסר שטר למלוה שלא כדין הוי כפושע וחייב לשלם ללוה על הפסדו [והו"ד לעיל הע' 40 ועמשנ"ת שם בזה], ודברי הרמ"א שפוטר להשליש זהו דוקא באופן הנ"ל דמיירי שם במי שפרע מקצת חובו והשליש שטרו אצל אחד והתנו שאם לא יפרענו עד זמן פלוני הרי השליש יכול להחזיר השטר למלוה ויוכל לגבותו כולו, ולפי הדין לא מהני תנאו דהוי אסמכתא, ולכן אסור לשליש למוסרו, ועי"ז כתב הרמ"א דאם עבר והחזירו שלא כדין והמלוה כבר גבאו, אין השליש חייב לשלם ללוה, דלא הוי עכ"פ רק גרמא ע"ש, וכבר נתבאר לעיל בהע' 41 שרבים חולקים בזה וס"ל דשומר לא חשיב כמזיק ע"ש.

250 הנה בשו"ת חסד לאברהם (ח"ב ח"מ ס"י ג) כתב: "וא"כ בממרני דלא חשיב מחוסר גוביינא

וכגבוי דמי וכו' פשיטא דכשהחזיר הממרני שלא כדין הוי מזיק ממש וחייב לשלם וכו', ולכן נלפע"ד דלהני מילי טראטי דינה כגבוי לענין שלא יועיל בה מחילה בלא קנין, ושליש שהחזירה שלא כדין ועי"ז הוציא ממנה זה בשטר זה חייב השליש מדין מזיק ממש", ומשמע דהוי כמזיק ממש ואף חמיר יותר מגרמי, דכיון שאנו דנים על השטר שהוא כגבוי, הרי נתן כאן להמלוה שטר שהוא כגבוי על הלוה, והוי כמזיק, ולפי"ז בצ'ק שנתבאר לעיל פרק יד דלכמה מפוסקי דורנו חשיב כגבוי לכמה דינים, א"כ י"ל דשליש שהחזיר צ'ק למלוה וגבה שלא כדין הוי כמזיק ממש, ואף דבדברי גאונים (כלל מט אות טו) כתב דאין לסמוך על דברי החסד לאברהם ולחייב לשליש שהחזיר למלוה, ולפי"ז גם

ענף ז - שבועה, קניני גזילה, ודין אונאה בשטרות וצ'קים

שבועת מודה במקצת וכופר הכל בצ'ק

נד. כאמור לעיל שטרות נתמעטו גם מדיני שבועה²⁵⁵, ולכן כשראובן תובע לשמעון שהפקיד אצלו עשר שטרות, ושמעון מודה שהפקיד אצלו חמשה שטרות ועל השאר הוא מכחישו, בחפץ בכה"ג חייב שמעון שבועת התורה מדין מודה במקצת²⁵⁶, אבל בשטרות חייב רק שבועת היסת מדרבנן²⁵⁷, וכאמור לעיל הצ'ק נידון בזה כשטר²⁵⁸, ונראה דאף להסוברים דהצ'ק חשיב כחפץ הנמכר מ"מ אין חיוב שבועה בזה²⁵⁹, וראה משנ"ת לעיל אם מהני קנין להתחייב בדיני שבועה²⁶⁰, והנפק"מ למעשה בזמנינו במקום חיוב שבועה ראה בהערה²⁶¹.

בהנ"ל כשהתביעה היא לשלם לו מדין מזיק

נה. נחלקו הרמב"ם והראב"ד במי שחפר בורות בקרקעו של חברו, ויש ביניהם תביעת שבועת מודה במקצת, אם דמי קרקע דינם כקרקע ואין בזה שבועה, או דבכה"ג דינו כתביעת ממון ויש בזה שבועה מן התורה²⁶², ולפי"ז אם ראובן תובע לשמעון ששרף לו עשר צ'קים, ועי"כ אינו יכול לגבותם, ושמעון מודה רק בחמשה, ונמצא שהנידון הוא על דמי השטרות שאינם בעין²⁶³, י"א דתליא בפלוג' הראשונים הנ"ל אם דמי קרקע

חשיב אין גופו ממון לכו"ע, וכמשנ"ת לעיל הע' 64, 67, 95.

260 עמשנ"ת בזה לעיל בהע' 24-23.

261 הגה בזמנינו לא נהגו להשביע וכמשנ"ת לעיל פרק ט סעיף יט מילתא בטעמא, ומ"מ נפק"מ דבמקום שיש חיוב שבועה מנכים חלק מהסכום עבור ויתור השבועה וכנ"ל שם.

262 פלוג' הר"מ והראב"ד ובשו"ע (צה סעיף ו) נחלקו בזה השו"ע ורמ"א, ויסוד פלוגתתם

ידעת הר"מ דמיעוט התורה הוא שכל תביעת ממון שמקורה מכח קרקעות נתמעט מדין שבועה, וסברת הראב"ד דרק באופן שהדין ודברים ביניהם הוא בגוף הקרקע וכגון שתובעו למלאות החפירות בזה קאי מיעוטא דקרא, אבל כשתובעו ממון אף שהתביעה היא מכח קרקע, חשיב כתביעת ממון.

263 והיינו דבכה"ג הרי אין הנידון על גוף השטרות שאין גופן ממון, אלא התביעה היא ששרף לו עשר צ'קים בסך של אלף וחייב לשלם עליהם מדינא דגרמי, והוא מודה לו בחמש צ'קים בסך של חמש מאות, ונמצא שהנידון הוא כמה דמים הוא חייב לו, אלא שחיוב הדמים נובע מכח תביעה על שטרות.

אבל בצ'ק למוטב בלבד ודאי דכיון שאין הצ'ק סחיר לא חשיב כתפוס בידו.

254 הגה בעלמא בשליש לזמן ורוצה לחזור בו בתוך הזמן לא מהני כמבואר בשו"ע, ויש לדון בשליש בעלמא אם התאריך שכתוב בצ'ק הוי כהוכחה על זמן השלישות, ובנידון"ד באופן שהשליש צ'ק שאם לא יפרענו לזמן פלוני ימסרנו למלוה, נראה פשוט דהתאריך שבצ'ק הוי כהוכחה על זמן קביעת השלישות, ובאופן שאין תאריך בצ'ק נאמן השליש לומר מתי נקבע הזמן.

255 כנ"ל סעיף א.

256 כנפסק בסי' פז (סעיף א).

257 שו"ע סי' צה סעיף א.

258 ולכן כשתבעו שהפקיד אצלו כו"כ צ'קים, והוא מודה במקצת, אין כאן שבועת התורה, וראה בסמוך באופן שהתביעה היא בסכום הצ'קים.

259 דמה ששייך להחשיב הצ'ק כחפץ הנמכר זהו לגבי דברים שתלוי בהסכמת בני אדם, וכגון לענין זה שנחשב כספך לקנין כנ"ל פרק יג או לענין חיובי מזיק וכנ"ל הע' 250, אבל לחיובי שבועה כיון דלמעשה מטרת הצ'ק היא לגבות בזה ממון.

בקרע ואין כזה שבועה, או דבכה"ג דינו כתביעת ממון ויש כזה שבועה מן התורה²⁶⁴, וי"א דלכו"ע חיובו משום דמי שטרות, ואין כזה שבועת התורה²⁶⁵.

קניני גניבה או גזילה בשטרות

נו. שטרות נתמעטו גם מדין גניבה וגזילה²⁶⁶, ומ"מ כל זמן שהשטר בעין י"א דחיוב השבת הגניבה והגזילה מוטלת עליו כמו בשאר גזול²⁶⁷, וי"א דחיובו אינו אלא משום דהוי כממוני גבך²⁶⁸, ואם השטר נשרף או נאבד באונס, דעת רוב הפוסקים דכיון ששטרות נתמעטו מדיני גניבה וגזילה, אין לו חיוב השבה כזה²⁶⁹, [ויש להסתפק לדיעה זו כשנאבד בפשיעה אם דינו כנ"ל בשומר שפשע או דשא"ה שלא קיבל עליו שמירה²⁷⁰], ויש חולקים דכיון שנתחייב בהשבה משום גזילה נשאר עליו החיוב אף כשנאבד או נשרף²⁷¹, לדיון נוסף כזה ראה בהערה²⁷², [ולכו"ע אין לו קניני גזילה כזה, ולא יקנהו

ואם שרפו הגזול אינו חייב אלא משום דינא דגרמי" וכו', וכן נקט הקצוה"ח (שם סק"ו).

270 והיינו דבאופן זה הרי לא קיבל עליו שמירה, אלא דמ"מ החפץ תחת ידו ויש לומר דנחשב עכ"פ כשומר חנם על הגזילה, ולדעת הר"מ ששומר בשטרות חייב בפשיעה הי"ז חייב כשפשע, או י"ל דמה שהר"מ מחייב בפשיעה זהו באופן שקיבל עליו לשמור דאז כשפשע הוי כמוזק משא"כ בגזול שלא קיבל עליו שמירה וצ"ע.

271 כ"ה להמהרש"ל הנ"ל דהא דשורף שטר חיובו משום גרמי זהו דוקא בלא אנביה, אבל בדאגביה נתחייב בהשבה אף כשנשרף אח"כ באונס, והיינו משום דס"ל דשטרות נתמעטו רק מחיובי וקניני גזילה ונפסק"מ דאינו קונה ביאוש וכדלהלן, אבל חיוב השבה רמי עליה, ומכח זה אם נשרף השטר חייב לשלם לו המעות שהשטר היה שוה, כי הרי מוטל עליו חיוב השבה, וראה בהערה הבאה. 272 הנה לפו"ר כן משמע מסתימת דברי הש"ך שהבין בדעת המהרש"ל דאף כשנשרף אח"כ באונס חייב לשלם דמי שוויות השטר, וכדמסיק הש"ך בדבריו דעולה לדינא דבנשרף פטור, ומשמע דלמהרש"ל חייב, אמנם זהו חידוש דיהא חייב בהשבה ממש אף כשהשטר אינו בעין, אמנם בשער משפט (שפו סק"ב) האריך להוכיח דכל גזול שאירע אצלו אונס בהחפץ באופן שלא היה קורה כן בבית בעלים חייב לשלם ע"י, וכדמוכח ממתני' (כ"ק קטז, ב) נטולה מסיקין אם מחמת הגזול חייב, ולכן גם כשאירע שריפה שיתכן שהיה נשרף גם בבית

264 כ"כ הקצוה"ח (שפו סק"ד) ע"ש שהאריך להוכיח דדין זה דמי ממש לנידון הר"מ והראב"ד הנ"ל, ודחה ראיות הש"ך.

265 כ"כ הש"ך (שפו סק"ט) דאף להראב"ד שסובר דדמי קרע הוי כתביעת ממון, היינו דוקא בחופר בקרע דעתה אישתני והוי כמטלטלין, אבל בשטרות הרי השטרות לא נשתנו וכיון שתביעתו על שריפת השטרות, הוי כתביעה על שטרות ואין כאן שבועת התורה.

266 ב"ק (קיו, ב): "ת"ר הגזול שדה מחבירו וכו' יצאו קרקעות וכו' יצאו שטרות שאע"פ שמתלטלין אין גופן ממון".

267 כ"כ מהרש"ל (ביש"ש ב"ק פ"ט סי' יט) דהא דשורף שטרו של חבירו חייב רק מדינא דגרמי, זהו רק כשלא אנביה, אבל בדאגביה ושקליה התחייב בהשבה, וכ"ה דעת השער משפט שיובא להלן הע' 272 וראה להלן אם חיובו מה"ת או מדרבנן.

268 כ"ה לפי"ד הש"ך (שפו סקי"ג) שחולק ע"ד המהרש"ל ונקיט דכיון דשטרות אינן נגזלין, א"כ אף כשהן בעין לא חל עליו חיוב השבה, ואינו חייב להחזיר מתורת והשיב את הגזילה אלא משום דממונו גביה ע"ש וראה עוד כזה בסמוך.

269 כ"כ הש"ך הנ"ל ע"ש שהאריך להוכיח דשטרות אין בהם שום חיובי וקניני גזילה, ומסיק וז"ל: "העולה מזה קרקעות ועבדים ושטרות אינו נגזליו, והרי הן כאילו ברשות הבעלים, לפיכך אם אחר שנגזלו נשרפו מעצמן בבית הגזול פטור,

ביאוש ושינוי רשות, וכן לכל שאר דיני גניבה וגזילה²⁷³, וראה בהערה בד"ן יאוש באבידת שטר²⁷⁴]

דינים הנ"ל בצ'קים ודין הרי שלך לפניך בצ'ק שנפסל או שעבר זמנו ביד גולן נז. כל מה שנתבאר בדיני גנבה וגזילה בשטרות שייך אף בצ'קים ואף להסוברים דנחשב כחפץ הנמכר ונקנה²⁷⁵, אמנם מי שגול או גנב צ'ק שקיבל חבירו ממוסד של צדקה, ונכתב ע"ג הצ'ק שתוקפו פג לאחר תקופה מסויימת באופן שאין אפשרות לחייב את המוסד לאחר תקופה זו²⁷⁶, לרוב פוסקים פטור כנ"ל, ומ"מ נראה דלהסוברים שחייב בהשבה חייב הגולן לשלם לגולן על ההפסד ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך²⁷⁷, ובסתם גול או גנב צ'ק שהיה ביד הגולן עד שעבר ששה חודשים מתאריך גבייתו, דאז שוב אינו יכול לגבותו בבנק, לרוב פוסקים הנ"ל דפטור בהשבה א"כ יכול לומר לו הרי שלך לפניך²⁷⁸, ומ"מ לדעת המחייבים לשלם כששטר נפסד ביד הגולן²⁷⁹ יש להסתפק אם חשיב כהיזק ניכר כיון שמקודם היה הצ'ק סחיר ועכשיו אינו סחיר²⁸⁰.

השבה באבידת צ'ק, ובפרק י ענף ח בדיני שטר וצ'ק שנאבד אופן ההכרזה וההשבה בזה.
275 וכמשנ"ת לעיל דלדיני וחיובי התורה הצ'קים נחשבים כשטרות, ואף להסוברים שיש לו שוויות מחמת ערכו העצמי זהו דוקא בדינים התלויים בהסכמת בני אדם, אבל בדיני התורה לא שייך למיחשביה כגופו ממון כדלעיל הע' 95.
276 וכגון בצ'קים של קופות צדקה מסויימות שלאחר חודש מתאריך הצ'ק אין אפשרות לגבות כלל אף מהקופה עצמה, ואין ההגבלה רק כלפי הבנק, וראה בזה לעיל פרק יב סעיף כג-כה.
277 דכיון שחייב בהשבה והצ'ק נפסל מלגבותו הרי כהיזק ניכר, וכ"כ במנחת פתים לסי' שטג לגבי מי שגול בנקאטין וגנפלו, דאף דחשיבי כשטרות מ"מ אין הגולן יכול לומר בזה הרי שלך לפניך וחייב לשלם להגולן כל ההפסד ע"ש.
278 ראה בפתיחי חשן (גניבה פ"ה הע' כז) דפשיטא ליה דחשיב היזק ניכר, אך למעשה כיון דהוי כשטר שאין בזה קניני גזילה יכול לומר לו הרי שלך לפניך ע"ש וראה בזה בסמך בהערה 280.
279 כנ"ל בהע' 271.

280 דבכה"ג הרי למעשה יכול לגבות החוב מהחותם בהצ'ק וכמשנ"ת לעיל פרק א הע' 42 ובכ"מ, אלא דלמעשה נפגם סחירותו של הצ'ק שכן אנשים לא יקבלו ממנו צ'ק זה, כי תכונתו וסחירותו של הצ'ק הוא כי סומכים ע"ז לגבותו

בעלים, מ"מ כיון שיכול להיות שהבעלים היו מצילין מהשריפה והגולן לא הציל, הרי הגולן חייב לשלם, ובה מיישב קוש' הש"ך מדברי התוס' שבעות (ל', ב ד"ה מיעט) שמוכח מדבריו דאין חיוב השבה בגולן וכן מוכח מתוס' רי"ד ושטמ"ק בב"ק שם, וכתב השער משפט דזהו מדינא דאורייתא, אבל חז"ל חייבוהו לגולן כל שנאבד מביתו באופן שלא היה נאבד מהבעלים ע"ש, ולפי"ז נמצא שכוונת מהרש"ל הוא דחייב בהשבה מדרבנן, ולא כדמשמע סתימת לשון מהרש"ל דחייבו משום דין השבה דאורייתא.

ובגו"ד זה ראה בערך שי (סי' שפו) שחולק על השער משפט והעלה דחיוב ההשבה מדרבנן זהו רק משום קנס, ובשטרות לא קנסו דלא שכיח ע"ש, אמנם באור שמח (פ"ט מגזילה) כתב כדברי השער משפט, ונראה שהמוחזק יכול לומר בזה קנס לי.
273 דלהא ודאי דנתמעטו שטרות דאין בהן קניני גזילה, ולא מהני לזכות בזה ביאוש ושינוי רשות ושאר דיני גניבה וגזילה, ולמש"כ לעיל מדברי השער משפט נמצא דכשנאבד באופן שהיה אירע כן בודאי אף בבית בעלים פטור הגולן.

274 הנה לכאור לא שייך כלל יאוש בשטרות דכיון שנתמעטו מדיני גזילה, ליכא אף קניני יאוש, אולם בקצוה"ח (שעא סק"א) כתב דבאבידת שטר שייך יאוש ע"ש דמסיק דדוקא ביאוש דאבידה ולא דגזילה, וראה משנ"ת לעיל סעיף לב בד"ן חיוב

דין אונאה במכירת צ'ק

נח. המוכר לחבירו שטרות ונתאנה המוכר או הלוקח, אין המכר בטל אף כשהאונאה היא יותר משתות, דשטרות נתמעטו מדיני אונאה²⁸¹, ו"א שאם האונאה היא בחצי מדמי השוויות המקח בטל, [ו"א דדוקא ביותר מחצי²⁸²].

דין זה הוא אף במכירת צ'קים, דאף שנתבאר לעיל פרק ד שמכירת צ'קים חל מן התורה, דדינם כשטר למוכ"ו²⁸³, מ"מ המיעוט שאין בשטרות אונאה הוא אף באופן שמכירתם מועיל מן התורה²⁸⁴, ולכן כשמכר לו צ'ק מאוחר ואינהו בשוויותו של הצ'ק אם האונאה היא ביותר ממחצה תלוי בספיקא דדינא הנ"ל אם יש בזה אונאה²⁸⁵, וראה בהערה במי שמכר צ'ק מחשבון מוגבל וטעה בהשערותו שיוכל לגבותו, וכן במי ששלם על מקח בצ'ק והאונאה היתה בזה אם נחשב כאונאה בהצ'ק או בהחפץ²⁸⁶.

עשרת מונים אין המקח בטל, וראה בכ"ז בשו"ע (סי' רכז).

283 ע"ש משנ"ת בדברי הפוסקים ריש סי' סו דשטר למוכ"ו מכירתו חלה מה"ת, ונמכר במסירה לחוד, וסתם צ'ק הוי כלמוכ"ו לא מיבעיא כשלא נרשם לפקודת פלוני, אלא אף כשכתב לפקודת פלוני, אם המוטב חתם כמיסב, נעשה הצ'ק כחייב למוכ"ו וכמשנ"ת לעיל פרק ג סעיף יג.

284 כ"כ התומים והקצו' ושאר הנו"כ בריש סי' סו, וע"ש דבזה מיישבין מאי דאיצטרך קרא למעט שטרות מאונאה למ"ד דמכירת שטרות מדרבנן, דאכתי איצטרך לשטר למוכ"ו.

285 וכנ"ל בפלוג' הפוסקים אם יש בזה דין אונאה, והמוחזק יכול לומר קים לי, או שהדין יחלוקו כשהגידו לגבות מהלוה למש"כ במנחת פתים (סי' רפב סוס"ב) בנידון שיש ספק ביטול מקח במכירת שטר [שאינהו ביותר מפלגא] וכתב שיחלוקו בזה כיון שאין חזקת מרא קמא בשטרות שאין בהם ממש ולכן אין להתזויר למוכר, וכמו"כ מוחזקות הקונה לא מהני ליה לגבותו ולכן יחלוקו ע"ש, וראה בזה לעיל פרק יד הע' 116.

286 דודאי באופן שלא ידע שהחשבון מוגבל אי"ו אונאה אלא מקח טעות, אולם באופן שידע שזה מוגבל אך חשב שיוכל לגבותו באיוו דרך וטעה בהשערותו וכדו' לכא' כיון שאין אונאה בשטרות אינו יכול לחזור עליו, וראה בסו"ס סו

בבבן, וכאן שהבנק שוב אינו מכבד הצ'ק לא יקבלו ממנו צ'ק זה, ולכא' חשיב בזה כהיזק ניכר ודינו כהנ"ל בדברי המנחת פתים, ואולי יש לחלק דשם פסלתו המלכות חשיב יותר כהיזק ניכר, משא"כ כאן לא ניכר על פני הצ'ק שיש בו איזה פגם, ורק כשבודק את התאריך רואין שנפגם סחירותו ויל"ע בזה אם חשיב היזק ניכר ומסתבר שנחשב היזק ניכר בזה, ואף דכתבנו לעיל מהפתי"ח דכיון שאין קניני גזילה בלא"ה יכול לומר לו הרי שלך לפניך, אמנם עדיין נפק"מ בהנ"ל לדעת הסוברים דכשהווק בידו חייב לשלם לנגזל דאם חשיב היזק ניכר צריך לשלם עכ"פ מה שנפחת משוויו, וא"נ כמו שצידדנו לעיל דככה"ג חשיב היזק שאינו ניכר יש לדון באופן שעשה שינוי על הצ'ק בתאריך או בסכום וכדו', דאף שמהלוה עצמו יוכל לגבות כפי החוב האמיתי וכמשנ"ת לעיל פרק יא סעיף יב-ג, מ"מ שוב אין הצ'ק סחיר וי"ל דזה כבר חשיב היזק ניכר שרואין מיד השינוי שעל הצ'ק וגם נעשה ע"י מעשה וצ"ע לדינא.

281 והיינו דבחפץ בעלמא קי"ל בב"מ (נ. ב) דאם האונאה היא פחות משתות הוי מחילה, ואם אינהו שתות המקח קיים ומחזיר האונאה, ואם אינהו ביותר משתות בטל המקח, אבל שטרות שנתמעטו מדיני אונאה, אף כשאניהו ביותר משתות המקח קיים. ומיהו איסור אונאה איכא אף בשטרות וכמש"כ המהר"ם שיק בתשו' (יו"ד סי' קסא).
282 דקי"ל דעד פלגא לא בטל המקח, וי"א דפלגא ממש הוי כפחות מפלגא, וי"ח דאף כשאניהו

כשמכר החוב שבהצ'ק

נמ. י"א דרך כשדנים על השטר חשיב אין גופו ממון, אבל כשדנים על גוף החוב, כגון במוכר חוב לחבירו במעמד שלשתן, כיון שהמכירה נעשית בהשעבוד הגוף, נחשב כמוכר לו דבר שגופו ממון²⁸⁷, ולפי"ז כשמכר לו צ'ק במעמד שלשתן²⁸⁸ יהא בזה דיני אונאה ושבועה, וראה בהערה ברין מכירת שטר למוכ"ז לשיטה זו²⁸⁹, אמנם רבים חולקים בזה²⁹⁰.

גביית צ'ק שנתן לו עכו"ם בטעות

פ. דין עכו"ם שנתן לישראל צ'ק על סכום מסויים מתוך שטעה בחשבונו, אם נחשב כטעות עכו"ם ומותר לישראל לגבות הצ'ק, או דגביית הצ'ק נחשב כגניבת עכו"ם שאסור ראה בזה לעיל פרק ו סעיף טו-טז, וראה עוד לעיל בפרק זה סעיף מב ברין גביית צ'ק שנאכר מעכו"ם.

289 הנה לפי"ד הקצו' נמצא דכל שהמכר חל בגוף החוב יש בזה דיני אונאה ושבועה,

וא"כ כשמכר שטר למוכ"ז הרי נקטו הפוסקים שהמכר חל בגוף החוב שזוכה בשעבוד הגוף ונכסים ולא שייך שימחול הראשון, וא"כ יש בזה דיני אונאה ושבועה, וזה דלא כמש"כ כל הפוסקים ריש סי' סו דמיעוטא דקרא דשטרות נתמעטו מאונאה מיירי בשטר למוכ"ז וצ"ע, [וע"ע בקצו' סי' קצ (סק"ו) שכתב דשט"ח ידידה הרי גופו ממון לפי יסוד הנ"ל דחוב עצמו חשיב גופו ממון, ולפי"ז בצ'ק ידידה חשיב גופו ממון, אולם לא שייך בזה מכירה שיהא בזה דין אונאה דמכירה שייך רק בצ'ק שקיבל מאחרים כנ"ל פרק ד סעיף טו-טז ופרק ז סעיף ט].

290 כנ"ל מדברי הפוסקים ריש סי' סו שכתבו דשטר למוכ"ז נתמעט מדיני אונאה כשאר שטרות, וכ"כ עוד אחרונים לדחות דברי הקצו' ראה אמרי בינה (גכ"ח סי' לב) שהקשה דאף א"נ דחוב חשיב גופו ממון אכתי לא חשיב דבר המטלטל, וא"כ לא שייך בזה מכירה ודיני אונאה ע"ש.

ברין מי שקנה שטר ונברר שהלוה עני ע"ש בש"ך בשם המבי"ט.

ובאופן ששילם על מקח בצ'ק באופן שהיה שומא על שוויות הצ'ק ג"כ למש"כ החו"ד (קעג סק"א) דכששילם על מקח בהקפה בשוויות החוב אין בזה אונאה דאין אונאה בחובות ושטרות א"כ ה"ה בנידו"ד, אולם בפתי תשובה (רכז) חולק ע"ד החו"ד וסובר דכיון שעיקר האונאה הוא בהמקח יש בזה דיני אונאה ע"ש.

287 כ"כ הקצוה"ח (קכו סק"ט) דדוקא מכירת שטרות נתמעטו מאונאה, אבל כשמכר חוב במעמד שלשתן כיון שהמכירה היא בגוף החוב שפיר חשיב גופו ממון ויש בזה דיני אונאה, ומה שאין יכול להקדיש חוב זהו משום דאי"ז ברשותו ולא משום דאין גופו ממון, וע"ש שהוסיף דה"ה כשיש לו עד אחד שמכר חוב במעמד שלשתן וכופר חייב שבועה דאורייתא, ולפי"ז גם במודה במקצת חייב שבועה כהנידון במכירת גוף החוב, וראה עוד בזה בסמוך.

288 ראה משנ"ת לעיל פרק ד סעיף טז אם מהני מכירת צ'ק במעמד שלשתן.

פרק יח

תשלומים הנעשים באמצעות כרטיסי אשראי, קנינים וריבית*

בזמנינו נפוץ השימוש בכרטיסי אשראי [קרעדיט קארד] כתשלום על התחייבויות ועסקאות שונות, בפרק שלפנינו נדון בגדרו ההלכתי של סוג התשלום בכרטיס אשראי, חששות רבית בזה, דיני שמירה ומזיק, והשלכות נוספות באופנים ודוגמאות שונות בחיי המסחר.

מבוא - אופן השימוש המעשי בכרטיסי ויהו ואשראי

הסכמי הצדדים

אחד מאמצעי התשלום שהתפתחו בשנים האחרונות הינו כרטיסי הויה והאשראי, כתוצאה מהסיכונים שנוצרו בשימוש בצ'קים שהחוב נגבה לבסוף מהחותם בצ'ק וכרוך בחשש שהחותם לא יעמוד בהתחייבויותיו, לעומת זאת תשלומי הויה בטוחים מכל חשש, עצם המצאת רעיון התשלומים בויהו מטרתו כדי שהמוכר ומספק הסחורה יהיו בטוחים בקבלת תמורתם מחד, ומאידך להקל על הקונים מהצטיידות בפנקסי צ'קים ולטרוח בכתיבתם, [בעבר השתמשו עם ממבעות יצוקות מכסף או זהב וכיום מספיק כרטיס קטן לעסקאות גדולות].

הויה מורכבת משני הסכמים נפרדים.

הסכם ראשון בין מחזיק הכרטיס לחברת הויה, בו מתחייבת החברה לבצע הוראותיו של מחזיק הכרטיס ולשלם כל סכום שיושת על ידו בהתאם למסגרת תקרת האשראי, וכמו כן מתחייב בעל הכרטיס להחזיר לחברת הויה כל תשלום שישולם על ידה, [ולהלן יבואר תוקף התחייבותם של צדדים אלו].

הסכם שני הוא בין חברת הויה עם המוכר ומספקי שירותים שונים, שבו מתחייבת חברת הויה לקבל את הוראותיו של המוכר מבעלי הכרטיסים, ולהעביר לזכותו סכומי הכסף תמורת השוברים או אישורי העסקאות הנעשות במלפון, [בניכוי דמי עמלה מסויימים הנעים בין 0.5% ל 6.5% תלוי בסוג השרות וכדו'].^{*}

קיימות בארץ כמה חברות שמנפיקות כרטיסי אשראי לקנייה בארץ, לחברות האשראי יש קשר גם עם חברות בינלאומיות ובאפשרותם להנפיק גם כרטיסי אשראי בינלאומיים,

* כדי להקל על שטף הכתיבה והעיון נקטנו בשם "ויהו" על כרטיסי האשראי [קרעדיט קארד], וכל מקום שמוזכר "ויהו" הכוונה לכל סוגי כרטיסי האשראי למרות ש"ויהו" הוא שם חברה מסויימת ולא שם הכללי של כרטיסי האשראי.

ישנם חברות פרטיות שתשלומי האשראי הם ע"י החברה באמצעות העברה מהבנק, אמנם רוב החברות הם בבעלות הבנק [או חברות בת של הבנק] שבהם כל תשלומי החברה חלות בעצם על הבנק.

צורת השימוש ואופני התשלום

אופן השימוש בוויזה הוא למעשה פעולה הנעשית בשלושה שלבים.

השלב הראשון מתבצע בהעברת הכרטיס או בהונת הפרטים במחשב בעיסקה טלפונית, ברגע זה חברת הויזה מאשרת את הפעולה בהוראה דיגיטלית טלפונית, ומתחייבת למוכר או לספק בסכום המופיע בפרטי העיסקה, [יש לציין שאין צורך בחתימת בעל הכרטיס על הקבלה לאישור העיסקה, החתימה היא רק לתועלת מכנית במידה ותהיינה טענות על חוסר תמורה וכד', גוף החיוב חל בהעברת הכרטיס בלבד].

השלב השני הוא העברת הסכום מחברת הויזה [הפרטית או הבנקאית] למוכר או לספק, פעולה זו מתבצעת ביום מסויים שהוסכם בין המוכר לחברת הויזה, [עפ"י רוב ישנם שני תאריכים מסויימים בכל חודש שבו מועבר התשלום מחברת הויזה למוכר], העברה זו אינה מתבצעת באופן ידני, אלא חברת האשראי נותנת הוראה לבנק להעביר מחשבונה סכום הכסף ולזכות את החשבון של המוכר, [בחברת ויזה של הבנק, הרי הבנק עצמו מעביר לזכותו של המוכר את הזיכוי], למעשה נמצא שהמוכר אינו מקבל מעות מזומנים לידו, אלא זיכוי כספי בבנק, ובאפשרותו למשוך את הכסף מהבנק ע"י הכספומט, באמצעות צ'קים, או כרלפק.

לפעמים ההסכם שבין חברת האשראי עם המוכר הוא שהם מעבירים לו מיד את הזיכוי עבור העיסקה, וגובים את הכסף מבעל הכרטיס במועד שהוסכם ביניהם, אך באופן זה חברת האשראי גובה עמלה גבוהה יותר, שבעיסקה רגילה כשהם משלמים למוכר במועד קבוע הם גובים ממנו רק 2 אחוז וכאן הם גובים ממנו 3 אחוז [לרוב המוכרים אינם מעוניינים בהסדר זה שגורם להם הפסד ניכר, על פי רוב להסדר זה מצטרפים רק סוחרים שיש להם תועלת במזומנים שע"כ הם משלמים לספקים בסכום מוזל].

השלב השלישי הינו גביית הסכום ע"י החברה מהקונה בעל הכרטיס, גם פעולה זו מתבצעת ביום מסויים בחודש על פי המוסכם ביניהם, כמו כן גם פעולה זו אינה מתבצעת באופן ידני, אלא מוסכם מראש עם הבנק שבו מנוהל חשבוננו של בעל הכרטיס שכל סכום שיוצג ע"י חברת הויזה, יוכרז ע"י הבנק, בהתאם למצב החשבון של הלקוח ומסגרת האשראי שנקבע לו בבנק.

יש לציין שהתשלום מחברת הויזה למוכר אינה קשורה כלל לגבייה שמבצעת חברת הויזה מהקונה, אין זה מעניינו של המוכר אם חברת הויזה הצליחה לגבות את הסכום מהקונה, גם אם החברה לא גבתה עדיין [וגם אם לא תצליח מאוחר יותר לגבות] הסכום מהקונה, החברה תשלם למוכר את כל הסכום, כמו כן לפעמים קיימת מציאות שחברת

האשראי כבר גבתה את הסכום מחשבונו של הקונה, ועדיין לא שילמה כלום למוכר, [תלוי בזמן הפרעון שהוקבע בין החברה למוכר, ובין החברה לקונה].

אופני התשלום בכרטיס "קרדיט צ'ק" [דעביט קארד]

ישנו סוג נוסף של כרטיס ויזה הנקרא "קרדיט צ'ק", בכרטיס זה אין החיובים מופיעים בתאריך מאוחר יותר, אלא מיד עם העברת הכרטיס נעשה בדיקה אוטומטית בבנק אם מצב החשבון של הלקוח מאפשרת את קיום העסקה, ובמידה שכן מחוייב מיד חשבונו של בעל הכרטיס בבנק, הויכוי נוקף בו זמנית לחברת האשראי והיא מתחייבת להעביר את הסכום במועד שהוסכם בינה לבין המוכר או ספק השירות.

יוצא איפוא שבהעברת כרטיס "קרדיט צ'ק" המוכר מחייב מיד את בעל הכרטיס לחברת האשראי, והיינו שעל פיו מתחייב בעל הכרטיס לחברה, ואח"כ החברה מתחייבת הסכום למוכר ומזכה את המוכר בסכום הכסף בניכוי דמי עמלה.

[בעצם היה אפשרי להעביר את החיוב מבעל הכרטיס ישירות למוכר, אולם הנוהל בחברות הויזה לקבל את הויכוי אצלם ולהעבירו אח"כ למוכר, בינתיים הם מרוויחים זיכוי כספי לזמן מסויים, ושומרים לעצמם את האפשרות לנכות את דמי העמלות מהמוכר].

כרטיסי אשראי בחו"ל

בחו"ל חברות האשראי פועלות על אותו עקרון של החברות בארץ, אך ישנו שינוי בזמני החיוב, בדרך כלל נהוג שם לזכות את המוכר יום למחרת ביצוע העסקה, ולחייב את בעל הכרטיס בחודש הבא, לעובדה זו יכולות להיות השלכות בידי רבית ויבואר להלן.

כמו כן על פי רוב החברות בחו"ל הם בבעלות של עכו"ם, ונמצא שבענייני חשב רבית בין בעל הכרטיס לחברה אין שום חשש כשהבעלים עכו"ם, אולם כשראובן משתמש בכרטיס של שמעון באופן של תשלומים צמודים צריך היתר עיסקא מיוחד בין ראובן לשמעון וכדיבואר להלן.

עלינו לדון מהו הגדר ההלכתי בחיובי חברת הויזה למוכר, ושל בעל הכרטיס לחברת הויזה, וכן גדר הפעולה הנעשית בין בעל הכרטיס למוכר אם נידון כנתינת כסף לקנין, כמו כן יבואר מהות דין העברת כספים מחשבון לחשבון בבנק ודרכי חלות הקנין בזה, והאם נחשב הדבר כנתינת כסף או מכירת חוב.

הנוהל בידינא דמלכותא בזכות ביטול עיסקה

מן הענין להביא קצת מהנוהל בידינא דמלכותא בחלות הקנין בקנייה בכרטיס אשראי וביטולו, ולכן למרות שבתנאי ההסכם שבין הלקוח וחברת הויזה נאמר כדלהלן: "מובהר בזה במפורש שזכותו של הבנק לחייב את החשבון שלנו כאמור בסעיף ה לעיל אינה ולא תהיה מותנית בכך שהשובר שבגינו חוייבנו יהיה חתום על ידי המחזיק בכרטיס

האשראי או שהשובר ישא חתימה כלשהי (סעיף ט בהסכם), נמצא שלמעשה בעצם העברת העיסקה נחשב שהעיסקה נגמרה, עם זאת לפעמים יש ביד הלוקח לעכב את התשלום וכדלהלן.

ויש בזה חמשה אופנים:

(א) כשהעיסקה בוצעה בהעברת הכרטיס [גיהוי] דהיינו בנוכחות הלוקח והמוכר, שאז הלוקח כבר קיבל לידי את המוצר וכבר בוצע חיוב לכרטיס, אין ללוקח זכות ביטול עיסקה ללא הסכמתו של המוכר, ורק כשהמוכר מעביר הודעה לחברת האשראי שהעיסקה בוטלה יוחזר התשלום ללוקח.¹

(ב) אם בוצעה העיסקה במסמך חסר דהיינו בעיסקה שבוצעה מרחוק, כגון בעיסקה טלפונית, באינטרנט, או בכל אמצעי אחר שבו אין הלוקח מנהיג הכרטיס רק נותן את הפרטים והמוצר אמור להגיע אליו מאוחר יותר, או שנעשה ללא חתימת הלוקח, או ללא תאריך העיסקה, או ללא פרטי בעל הכרטיס, אז יכול הלוקח לטעון על חוסר תמורה ולדרוש מחברת האשראי לבטל את העיסקה.²

לחב' האשראי. מחמת שהסיכון כולו, בעת מעשה מרמה, מוטל על בית העסק, ואילו חב' האשראי איננה נושאת בנטל, ואף יוצאת נשכרת מן העמלה שהיא משלשלת לכיסה.

בתי העסק טוענים כי לחב' האשראי מידע רב יותר על הלוקח, וכי היא בבחינת מונע הנזק הזול. האישור שניתן על ידי חב' האשראי לביצוע העסקה, כמתחייב מהחוזה, לא מותנה במגבלות כלשהן, ומשמעותו היא קבלת אחריות גם כלפי בית העסק.

מאידך, חב' האשראי טוענות כי עומדים לרשותן אמצעים מינימליים להבטחת אמינותה של העסקה, בעוד שלבית העסק היכולת לודא את זהותו של המזמין באמצעים פשוטים ויעילים, ולמנוע מרמה. בנוסף, לבית העסק נתונה הבחירה אם לבצע עסקה ספציפית בדרך של עסקה טלפונית (מעבר לבחירה העקרונית להצטרף למסלול עסקאות במסמך חסר). הנושא נידון בערכאותיהם ונקבע כי ההיגיון הכלכלי מצדיק הטלת האחריות, בעיקר, על בעל העסק שכן יכולתו לוודא את אמינות ההזמנה ולהפחית את הסיכון בה, עולה על זו של מנפיק הכרטיס. יתר על כן, אם יוטל הנטל על חברת האשראי, עלול הדבר לעורר התרשלות מצד ספקים ובעלי עסקים. באשר לאישור הטלפוני הנדרש

1 כן הוא הנוהל בדד"מ: "אם העיסקה היתה עסקת מזומן והחייב ירד בכרטיס האשראי כבר במועד ההזמנה - אין אפשרות לבטל. אלא אם בית העסק שולח בקשת ביטול לחברת כרטיסי האשראי".

2 עסקה במסמך חסר היא עסקה שלא הוצג בה כרטיס אשראי, או שלא צוינו עליה פרטים, כגון: סכום העסקה ופרטיו האישיים של הלוקח, או שהמסמך המעיד עליה לא נחתם בידי הלוקח, כגון עסקה טלפונית.

עפ"י הנוהל בדד"מ, במקרה של עסקה במסמך חסר, חב' האשראי מחויבת להשיב לבעל הכרטיס את סכום החיוב אם הלוקח מסר לה הודעה כי הוא לא ביצע את העסקה. כתוצאה מכך, חב' האשראי גלגלו את הסיכון הכרוך בעסקאות במסמך חסר, אל פתחו של בית העסק, וזאת באמצעות החוזה ביניהם. לכן, בית עסק המחליט להצטרף למסלול עסקאות במסמך חסר יחתום על נספח מיוחד ונפרד. במסמך סעיף המאשר כי במקרה שבעל הכרטיס יודיע כי הוא לא קיבל את השירות או המצרך או לא הזמין אותם, חב' האשראי לא תפרע את שובר העסקה או תחייב את חשבוננו של בית העסק במקרה שהועברה התמורה, וזאת אף מבלי שחב' האשראי תדרש להתדיין עם בעל הכרטיס.

סעיף זה עורר התדיינות רבות בין בתי העסק

ג) בעיסקה טלפונית או באופן אחר שבוצעה מרחוק, יש אפשרות לביטול גם כשנתקבלה תמורה אם הלקוח אינו מרצה מהתמורה ניתן לבטל את העיסקה עד לשבועיים מיום קבלת המוצר, ביטול העיסקה נעשית על ידי פנייה למוכר שבעל הכרטיס יכול לדרוש ממנו להודיע לחברת האשראי על הביטול, במקרה זה [בניגוד להאמור לעיל אות ב] פניית בעל הכרטיס לחברה אינה מבטלת את העיסקה³.

ד) אופן נוסף שהלקוח יכול לעכב את התשלום, אם הוסכם בין לקוח לבין ספק, בעסקה שנעשתה באמצעות כרטיס אשראי, כי תמורת העסקה או חלקה תשולם כעבור שלושים וחמישה ימים או יותר מיום ביצוע העסקה, שאז יכול בעל הכרטיס להודיע לחברת האשראי בכתב שהמוצר שנרכש באותה עסקה לא סופק ושהוא ביטל את העסקה, ועליהם לבטל את התשלומים העתידיים⁴.

מבוצעת מרחוק (באינטרנט או דרך קטלוג למשל), יש אפשרות להתחרט ולבטל את העסקה, גם כאשר מקבלים את המוצר, ובלבד שלא חלפו 14 יום ממועד האספקה. הסיבה היא חוסר הוודאות הכרוכה בעת הזמנת המוצר וחוסר היכולת לבחון אותו מקרוב. במקרים אלה המשווק חייב להחזיר לכם את מלוא סכום העסקה בניכוי 5% לכל היותר משווייה, או 100 שקל - הנמוך מביניהם. כדי לבטל על הלקוח לפנות לבית העסק, ולא לחברת כרטיסי האשראי.

4 כן הוא הנוהל שאם מדובר בתשלומים עתידיים שטרם חוייבו בכרטיס - קרי עסקת תשלומים, אפשר לדרוש מחברת כרטיסי האשראי עצירת תשלום, מסיבה של "כשל תמורה". לצורך כך, יש לשלוח הצהרה לחברת כרטיסי האשראי. במועצה לצרכנות מציינים, כי אפשר לדרוש עצירת תשלומים לא רק במקרים שהסחורה לא סופקה, אלא גם במקרים של "כשל תמורה צפוי" - כמו במקרים בהם בית העסק הפסיק פעילותו, או פשט את הרגל, בהסכם נאמר: "אם הוסכם בין לקוח לבין ספק, בעסקה שנעשתה באמצעות כרטיס אשראי, כי תמורת יום עשיית העסקה או חלקה תשולם כעבור שלושים וחמישה ימים או יותר ממועד העסקה, יפסיק המנפיק, בהקדם האפשרי, לחייב את הלקוח בשל אותה עסקה אם הודיע הלקוח בכתב למנפיק שהנכס שנרכש באותה עסקה לא סופק ושהוא ביטל את העסקה".

בעסקאות מסוימות, נקבע כי זה נועד אך ורק לבדיקת יכולת הפרעון של הלקוח והאם דרוח הכרטיס כגנוב. עוד נקבע, כי לא הוכח שבדמי העמלה המשולמים למנפיק גלומים דמי ביטוח בעבור הסיכון בעסקה הטלפונית, והיא אינה מכסה את עלות הסיכון הטמון בעבורה מהעסקאות הללו. חב' האשראי טוענות כי הטלת האחריות עליהן תוביל, בהכרח, לייקור העמלה.

הכרעה זו מחייבת את בתי העסק, אשר מעוניינים ליהנות מהיתרונות הכלכליים שבעסקה במסמן חסר, להערך בהתאם למזעור הסכנות הטמונות בעסקה מעין זו. על בתי העסק לאמץ נהלי עבודה שישגבירו את הבטחון באמינות העסקה. נהלים אלו צריכים לכלול זיהוי של הלקוח, ע"י פרטים כגון: מועד תוקף הכרטיס; מסגרת האשראי וכתובת - פרטים הניתנים לבדיקה עם חב' האשראי. כאשר מדובר בעסקה לאספקת סחורה יש להשלים את הפרטים שהיו חסרים בעסקה בעת האספקה (הצגת כרטיס האשראי ותעודת מזהה, וכן חתימת הלקוח על שובר העסקה). לדוגמא חנות רהיטים שבצעה עסקאות מכר טלפוניות, ששובריהן לא נחתמו ובעלי הכרטיס התכחשו לעסקה, חויבה בסכום העסקאות. נפסק שהחנות התרשלה משום שלא וידאה עם מסירת הסחורה, כי מקבל הסחורה הוא אמנם בעל כרטיס האשראי, אלא הסתפקה בזיהוי באמצעות מספר הזמנה.

3 בחוק הגנת הצרכן יש התייחסות מיוחדת ל"עסקת מכר מרחוק". על פי החוק, במקרה שעסקה

ה) במקרים של הזמנות ימי נופש ישנה זכות מסויימת לבעל הכרטיס שאף כשחתם על העיסקה עדיין יכול לבטל את החיוב והעיסקה עד שבועיים מיום חתימת העיסקה⁵.

יש לציין שגם באופן שבעל הכרטיס יכול לעכב את החברה מביצוע התשלום, מ"מ ביטול התשלום עדיין אינו סופי שכן בהסכם שביניהם נאמר כדלהלן: "עם זאת אין בהוראות הנ"ל כדי לגרוע מזכותו של המנפיק לחזור ולחייב את הלקוח בשל אותה עסקה, אם נוכח שהנכס שנרכש באותה עסקה סופק ללקוח או שהלקוח לא ביטל את העסקה; המנפיק ימסור ללקוח הודעה המפרטת את הנימוקים לחיוב, לפחות חמישה עשר ימים לפני החיוב בפועל, וימסור ללקוח, לפי דרישתו, עותקי מסמכים שבידו לענין זה".

להלן נדון אם כללים אלו נוהגים ומתאימים גם על פי דין תורה.

⁵ שבועיים מיום החתימה על החוזה. אם התחייבת לשלם בכרטיס אשראי, חברת כרטיסי האשראי מחוייבת לחכות 30 יום מהרגע שקיבלה אסמכתא לביצוע העסקה. במהלך 30 ימים אלה תוכל להודיע לחברת כרטיסי האשראי על ביטול העסקה.

5 בכל הקשור לרכישת יחידות נופש, על רקע ריבוי המניפולציות שמפעילים המוכרים על הקונים בתחום זה, ישנה התייחסות מיוחדת בחוק הגנת הצרכן (סעיף 14 לחוק), על פי החוק, הרוכש זכאי לבטל את החוזה עליו חתם מול המוכר, בתוך

ענף א - גדר החיוב בין חברת הויזה למוכר ובין בעל הכרטיס לחברה

חיובם של הצדדים מכח ההתחייבות שבהסכם שחל מדין סיטומתא

א. כפי מה שנתבאר במבוא הקונה חפץ בויה, מיד עם העברת הכרטיס ואישור העיסקה⁶, הרי חברת הויזה מתחייבת לשלם למוכר את הסכום, ואילו הקונה מתחייב לשלם לחברת האשראי⁷, חלות חיוב זה של שני הצדדים חל בשעת העברת הכרטיס מדין סיטומתא, דכיון שנהגו להתחייב זה לזה בצורה זו, הוי כמנהג גמור לחלות חיוב⁸, [היה מקום לומר שתוקף חיובם של החברה למוכר ושל הקונה [בעל הכרטיס] לחברה הוא מכח ההסכם שיש בינו לבינם, שכיון שנתחייבו מפורשות לזה חל החיוב ככל המתחייב לחבירו בחיוב חדש⁹, אמנם ראה בהערה הטעם לשלילת מהלך זה¹⁰].

כלשהו, הרי אם השובר הוצא על ידי נותן שירות בישראל, יחייב הבנק את החשבון שלנו בסכום הנקוב של אותו שובר במועדי חיוב כפי שיקבע מפעם לפעם על ידי הבנק" (סעיף ה' 1 (ב) שם).

הרי לנו ההתחייבות מבעל הכרטיס לחברה ולבנק לשלם להם כל מה שיתחייבו או שיוציאו על פי דרישתו בפעולותיו בכרטיס, ומבואר דחיקף עם דרישת התשלום מהחברה כבר חל חיוב על בעל הכרטיס.

וכן הוא גם בהוראות הנוהל על פי דינא דמלכותא (חוק כרטיסי האשראי משנת תשמ"ו): "חווה כרטיס אשראי - הוא חוזה בין לקוח לבין מנפיק, שלפיו מתחייב הלקוח לשלם למנפיק את תמורת הנכסים שנרכשו מספק באמצעות כרטיס האשראי, והמנפיק מתחייב כלפי הלקוח לשלם את התמורה לספק על פי המוסכם בין המנפיק לבין הספק; התשלום של הלקוח למנפיק יכול שיהיה בדרך של חיוב חשבונו של הלקוח בתאגיד בנקאי או בכל דרך אחרת".

8 יסוד דין סיטומתא הוא שהמנהג הנהוג בין בני אדם לקנין חל בזה חלות קנין וה"ה שיכול לחול בזה התחייבויות, וכבר הארכנו בזה לעיל פרק א הע' 22-24, וה"נ בנידו"ד כיון שהוסכם ביניהם שבהעברת הכרטיס יחול החיוב של החברה למוכר ושל בעל הכרטיס לחברה מהני מדין סיטומתא, וכן שמעתי מהגר"מ שפון שליט"א.

9 כמבואר בשו"ע סי' מ והובא לעיל פרק א סעיף א-ב, ונלפ"ז נמצא דזמן החיוב אינו בשעת הקנין אלא כבר חל החיוב מקודם בשעת חתימת החוזה

6 כאמור לעיל אישור העיסקה נעשית באמצעים דיגיטליים בהוראות המועברות במחשב, האישור הוא בעצם מתן הסכמה של החברה להתחייב כעבור עיסקה זו לשלם במקומו של הקונה.

7 כל המזמין כרטיס ויזה הריהו חותם על הסכם "תנאי הצטרפות לקבלת כרטיס אשראי", בהסכם נאמר בין היתר כדלהלן: "החל מחתימתנו על כתב זה תיחשב ההתחייבות של הבנק לשלם בעד כל שובר, כהתחייבות שהבנק קיבל על עצמו על פי בקשתנו" (סעיף 3 (ב) בהסכם הנ"ל), דהיינו שהבנק מתחייב לתשלום כל שובר שיוגש באמצעות כרטיס זה [מדובר בכרטיס המונפק על ידי חברה הקשורה לבנק, גם בחברה עצמאית ההתחייבות היא כנ"ל]. מה נחשב שובר בקשה לתשלום: "מסמך כלשהו או כל אמצעי לרישום נתונים המוצא על ידי נותן שירות והמתייחס לקבלת מצרך או שירות או כספים ע"י מחזיק בכרטיס ושעליו הוטבע או נרשם מספר הכרטיס" (סעיף 1 שם).

דרישה לתשלום שובר הוא כדלהלן: "לצורך כתב זה מסירת שובר לגבייה באופן אחר כפי שמוסכם בין הבנק לבין נותן השירות, לרבות העברה בדרך אלקטרונית כלשהי, דינה כדין דרישה לשלם את אותו שובר" (סעיף 1 שם).

נמצינו למדים שעם העברת הכרטיס מופיעה הוראה אלקטרונית לחייב את חברת הויזה, וחלה התחייבותם על פי המוסכם ביניהם מראש.

כמו כן בו זמנית חלה התחייבות של בעל הכרטיס לחברה והבנק וכדלהלן: "נדרש הבנק או סוכנו לשלם או שילם הבנק או סוכנו בעד שובר

טעם נוסף לחלות החיוב מן התורה מדין ערב [ערב שלוף דין]

ב. למהלך הנ"ל שחיובם הוא מדין סיטומתא א"כ לדעת הפוסקים שסיטומתא הוא קנין שחל רק מדרבנן, א"כ חיובם הוא רק מדרבנן¹¹, ולכן נראה דיש לחייבם גם מכח דין ערב דכל שמוציא על פיו חייב מדין ערב¹², וכיון שהמוכר מוציא ממון ונותן להקונה על פי החברה, וכן כשפורע חוב ע"י ויזה הרי המלוה מוחל החוב ללוה תמורת חיובם של הויזה, וכן החברה כיון שהיא מתחייבת למוכר או למלוה בעבור בעל הכרטיס, גם זה נחשב כהוצאת ממון על פי בעל הכרטיס, ואף להסוברים דחיוב ערב הוא משום ההנאה דמהימן ליה, יש בזה גם כן ההנאה דמהימן ליה, שהחברה נהנית מהמהימנות שהמוכר נותן לה, וכן בעל הכרטיס נהנה מהמהימנות של החברה¹³, ונראה דהחברה

החברה התחייבה כאן להלוות לו עד סכום זה, וכמבואר בשו"ע (סי' לט סעיף יז) פלוג' הפוסקים כשהבטיח לחבירו להלוות לו מעות אם חל חיוב להלוות, וכאן נראה דלכ"ע יחול החיוב להלוות כיון שכן הוא המנהג וסיטומתא, אבל אין בזה אך ורק חיוב להלוות ולא יותר מכך].

11 ראה בתורת הקנינים (ח"ב סי' יב סעיף א) שהביא פלוג' הפוסקים בדין סיטומתא אם היו קנין מדאורייתא או מדרבנן ואכמ"ל בזה.

12 בכמה מקומות מצינו שכשראובר מוציא ממון על פי שמעון, הרי זה מחייב גם את שמעון, ויסוד הדין הוא בערב, שמכח מה שאומר למלוה שיכול לסמוך ולהלוות ללוה על אמונתו, הרי הוא מתחייב לשלם, ויש בזה ב' טעמים א. משום עצם הדבר שהוציא על פיו, ב. משום ההנאה דמהימן ליה שהוא נאמן, ונאכמ"ל בזה מדוע צריך לב' הטעמים דבערב דעלמא הוי כאסמכתא שסומך הערב שהלוה ישלם, והסכמת ר"פ דעיקר החיוב הוא מכח שהוציא על פיו וסברת ההנאה בעינן לסלק האסמכתא, אמנם דעת הריטב"א דעיקר החיוב הוא מכח ההנאה ראה בזה בספר משפט הערב].

13 פשוט דה"ה בנידו"ד בעת העברת הכרטיס נחשב שהחברה אומרת למוכר שיכול לספק מוצרים לקונה ולסמוך עליהם שהם ישלמו, ונמצא שחייבים מדין ערב, וכאן לא הוי כאסמכתא דהרי ברור שהם ישלמו ולא הקונה וחייבם יהא אף באופן שלא יוכלו לגבות מהקונה וכנ"ל במבוא, וכמו"כ גם בעל הכרטיס חייב מטעם זה שנחשב כאומר לחברה שיתחייבו עבורו סכום זה, וכנגד זה שהם מתחייבים עבורו הוא מתחייב לשלם להם כל הסכום.

שכבר חייבו עצמו על כל דרישותיו העתידיות, ויש בזה נפק"מ לפעמים לדין קדימה בגביית בעלי חובות כשגובים מקרקעות, כמו"כ יש לדון דהוי כהתחייבות בדבר שאינו קצוב ד"א שלא חל התחייבות כזאת, אמנם מכיון שהחברה מגבילה כל כרטיס עד לסכום מסויים, נמצא שיש לזה קיצבה למעלה דהיינו שאינו יכול לחרוג ממסגרת זו שנקבעה ביניהם, ובזה י"א דלכ"ע חשיב כדבר הקצוב אף שיכול להיות חיוב פחות מהסכום מ"מ יש לו גבול למעלה ראה בכ"ז בסי' ס סעיף א].

10 הנה לגבי חיובו של בעל הכרטיס הרי לא שייך שיחול ע"י החתימה מדין התחייבות בשטר, דלזה בעינן שיהא ספר מקנה וכאן הנייר הוא של הבנק, אמנם חיובם של החברה שהם למעשה חברת בת של הבנק, לכא"י היה יכול לחול מדין התחייבות ע"י חתימה על השטר, ואף דלכא"י הרי בשעת העברת הכרטיס כבר כלתה קניינו ואין כאן במה שיחול החיוב, מ"מ י"ל דחיוב הגוף של החברה חל בשעת החתימה ושעבוד הנכסים בשעת העברת הכרטיס, אמנם אין זה ריהטא של הענין, דעפ"י סברא אין כדעת הבנק וחברת האשראי להתחייב עתה על כל החיובים העתידיים, אלא שיש בזה הסכמה שיוכל לפעול עליהם חיוב לאחר זמן בשעת העברת הכרטיס, ולכן למעשה עדיין צריכין לבאר מהלך היאך יחול החיוב, ונראה דאף בהני סוגי כרטיסים שהחברה מתחייבת למתן אשראי גדול, ואף אינה מחייבת לשלם הכל מיד וסגי כשמשלם כעשר אחוז מהחוב והשאר נזקף עליו במלוה עם אחוזי רבית, מ"מ גם בזה לא נחשב שהחברה חייבת לבעל הכרטיס כל הסכום של תקרת האשראי, אלא

נחשבת כערב שלוף דו"ג עבור התשלום שלו למוכר¹⁴, [לדיון בטעם חיובו על כל הסכום מדין מציא על פיו ראה בהערה¹⁵].

חיוב נוסף לבעל הכרטיס דנחשב כמקבל הלואה מחברת היוזי [או משום נהנה]

ג. טעם נוסף שיש לחייב את בעל הכרטיס לחברה, דכיון שהחברה משלמת על פי ציווי את מה שהוא חייב למוכר עבור הקניה או לבעל חובו [כגון תשלום חשבון וכדו'],

שהוא הלואה והמלווה, וכאן אף שאין החברה כנושאת ונותנת ביד, ועוד דהרי החברה משלמת בשליחותו של בעל הכרטיס ובוזה כתב בנתי' (קכט סקי"ג) דלא הוי כשלוף דו"ג, זהו דוקא כשלא הוסכם בפירוש שנעשה כשלוף דו"ג דבוזה כיון שהוא שלוחו לא הוי בסתמא כשלוף דו"ג, וכן מש"כ השו"ע דבעינן נשא ונתן ביד זהו בערב סתם דבוזה שנו"נ ביד מוכח שנעשה כשלוף דו"ג, אבל בנידו"ד א"צ לזה דזהו הרי ההסכם המפורש שביניהם שהחברה נכנסת במקומו, ואף דבמקרה של קריסת החברה אם עדיין לא גבו מהלוקח אפשר לגבות ממנו, הרי גם בכל שלוף דו"ג כן הוא דכשהערב אינו משלם גובים מהלואה מכת חיובו או משעבודא דר' נתן.

15 הנה העיריני הג"ר צבי חיים דישון שליט"א דהרי בעל הכרטיס קונה בסכום השווה למאה ש"ח, ונמצא שמתחייב לשלם לחברה סכום של מאה, ואילו החברה מתחייבת למוכר רק סכום של תשעים וחמש ש"ח שהרי מנכים דמי העמלות מהמוכר, וא"כ על ה' שקלים אלו לא שייך שיחול חיוב מבעל הכרטיס לחברה מדין ערב שהרי לא נחשב שהם הוציאו זאת על פיו בחיובם למוכר, אמנם י"ל דבעצם הם מתחייבים למוכר לשלם לו מאה, שהרי למעשה התחלת הענין הוא שהחברה אומרת למוכר שיכול לספק לקונה מוצר בסכום של מאה ולסמוך עליהם שהם ישלמו, רק מכיון שהמוכר צריך לתת להם עמלה הם מנכים מממונו, אבל סכום החיוב הוא מאה, [ואף די"ל דבעמלה זו כלול ב' דברים א. עמלה על השירות, ב. ריווחים, ואם כן על חלק של הריוח אין שייך שיחול החיוב מבעל הכרטיס לחברה מדין ערב, לא איכפת לן בזה, דהעמלה והריוח זהו דבר שנעשה אח"כ אבל בשעת העיסקה החברה הוציאה על פיו מאה, כן נראה לכא' וכן מוכח ממש"ת להלן הע' 106 דכשהחברה קרסה משלם הלוקח למוכר כל המאה ולא 98 וע"כ דתחילת החיוב

ואף דלכא' אין כאן ההנאה בשעת מעשה שהרי ההוראות אינם נעשים על ידי דיבור ממש רק בהוראות במחשב, מ"מ הרי בעלי החברה נתנו הוראה למחשב שיאשר פעולת ההתחייבות והרי בזה הם הסכימו שיחול החיוב בשעת מעשה, והרי זה כאומר לחבירו שאם יעשה פעולה פלונית הרי הוא מתחייב לו דברור שחיובו חל אף אם הוא ישן בשעת מעשה, [ויש להוסיף דבנידו"ד א"צ כ"כ לסברא זו כיון דאין כאן אסמכתא דברור שהם ישלמו וכנ"ל בסמוך], ולדעת הריטב"א שסובר דעיקר החיוב הוא מכת ההנאה י"ל דגם כאן נחשב הנאה דאף שאין הנאה ברגע זה, מ"מ יש כאן הנאה כללית שבעלי החברה יודעים שנותני השירות סומכים על נאמנותם כל הזמן ומספקים סחורה לבעלי הכרטיסים שלהם, וכן הקונה יש לו הנאה שהחברה סומכת על נאמנותו ונותנת לו אשראי.

14 כן נראה לכא' דהרי המוכר סומך אך ורק על החברה, וכ"כ בספר דרך ישראל (על הל' רבית, להג"ר ישראל טופורסקי ב"ב תשס"ב סי' יז אות א): "לכא' חברת האשראי דינה כערב שלוף דו"ג, כיון שהמוכר אינו גובה חובו אלא מחברת האשראי וחברת האשראי גובה מן הקונה, וערב שלוף דו"ג הרי הוא לזה ומלווה לזה, וה"נ חברת האשראי חייבת את תשלום החפץ הנקנה למוכר ומוכרת את החפץ לקונה", ובברית יהודה עיקרי דינים (פ"ב הע' יא) כתב באופן שראובן שילם עבור שמעון בכרטיס שלו, כיון שהמוכר אינו מכיר ואינו סומך על הקונה כלל רק על בעל הכרטיס דינו של בעל הכרטיס כערב שלוף דו"ג על דמי המכר [ע"ש דנפק"מ בזה שאסור לו ליטול שכר על השימוש בכרטיס שלן], ולפי"ז ה"ה דחברת האשראי עצמה נחשבת כערב שלוף דו"ג עבור בעל הכרטיס כיון שלמעשה המוכר סומך רק על החברה, וע"ע מש"כ בזה להלן הע' 106.

והנה בשו"ע (קכט סעיף יט) מבואר דשלוף דו"ג הוי כשנשא ונתן ביד מהמלווה לזה דאז נחשב

נחשבת החברה כשלוחו ומה שהחברה משלמת למוכר הוא כאילו שילמה לו, ולפי"ז החברה חייבת למוכר מכח שהוציא על פיו, והוא חייב לחברה שנחשב כאילו קיבל מהם הלואה ממש¹⁶, [מהלך נוסף לחייב את בעל הכרטיס משום שנהנה מחסרונו של חברו שע"י התשלום של החברה שילם למוכר או לבעל חובו ונמצא שזה נהנה וזה חסר¹⁷].

[יש שרצו לפרש דבכל גיהוץ כרטיס הוא כמכירת חובו בפחות, דלאחר שבעל הכרטיס חייב לבעל העסק תמורת העיסקה, הרי בהעברת הכרטיס נחשב שבעל העסק מוכר חובו של הלוקח לחברת הווזה, אך אין זה מתיישב עם המציאות שהוסכם להתחייבות ביניהם¹⁸].

חלות החיובים בקרדיט צ"ק שבעל הכרטיס מתחייב מיד עם העברת הכרטיס ראה להלן סעיפים יג-יד.

ענף ב - דין קנין כסף או סיטומתא בתשלום בויה

קנין כסף כשאחר נותן המעות מדין"עבד כנעני", ודינו לגבי תשלום בויה

ד. עד כאן ביארנו חלות החיוב של הצדדים בעסקאות הנעשות בכרטיס ויה, [ונתבאר שישנם אופנים שהתשלום [מחברת הווזה או מהבנק] כבר הגיע לידי המוכר, וישנם אופנים שהתשלום מגיע למוכר לאחר זמן¹⁹], ובכל אופן נמצא שהתשלום אינו עובר

הוא מאה ולאחמ"כ מנכים העמלה מהמוכר ודו"ק, וע"ע להלן ענף ה מש"כ בדין חשש רבית].

16 כן העירני גיסי הגרש"מ סגל עפ"י דברי הש"ך (סי' צא ססוקכ"ז): "ולי נראה דהכא בלא דינא דגרמי חייב דכיון דבשבילו ובציוויו נתן הו"ל איהו לזה דמה לי הלוה לו או הלוה לשלוחו בשבילו", וכ"ה בריטב"א (ע"ז סג, ב): "זה אינו דאפילו תימא דחנווני שאין מקיפו לא משתעבד דבי רב ינאי שעבודי משתעבדי דאינהו גופייהו לוויים נינהו ואין כאן דין ערב כלל, ועוד למאי דבעינו לאוקמי דחנווני שאין מקיפו משתעבד למה לי דרבא דהא בלאו דרבא פשיטא לו דמאן דאמר דחנווני למיתן מידי שעבודי משעבד ליה ונפקא לו ממתני' דחנווני על פנקסו וכו', וסברא נמי היא דכל מאן דיהיב מידי על פומיה דמחייב ליה". ויסוד זה שייך באופן שבעל הכרטיס כבר חייב ממון של מקח או חוב, וכיון שהחברה מסלקת חובו על פי ציוויו נחשב שקיבל מהם הלואה ממש וכדין חנווני על פנקסו שמשלם את חובו של הבעה"ב לפועלים.

17 חיוב נהנה יסודו מסוגיית הגמ' ב"ק (כו) שדנו בזה נהנה וזה לא חסר אם חייב לשלם, ומבואר שם בראשונים דבאופן שזה נהנה וזה חסר אף

כשאינו חסר כל הסכום מ"מ יכול לחייבו על כל הסכום וכמבואר בדין שחוריתא דאשייתא ע"ש, וה"נ בנידו"ד דכש"כ הוא שזה נהנה וזה חסר כל הסכום וראה במחנ"א ה"ל שכירות (סי' יט) ופשוט שחייב בהתמורה עבור ההנאה כמש"כ הר"ן (כתובות קז, ב): "מהנה את חברי סתם לאו לשם מתנה קא מכוין". [ואף שהפורע חובו של חברו פטור כמבואר בסי' קכח, בנידו"ד לא שייך הטעמים שפוטרים בזה, דאף באופן שהחברה מתחייבת לאחר שכבר התחייב בעל הכרטיס בהחוב, מ"מ כיון שהחברה מתחייבת בהסכמתו הו"ל כפורע חובו של חברו מדעתו דלכו"ע יש בזה הדין נהנה ולא דמי לפורע חובו של חברו שלא מדעתו דחשבינן ליה למברית ארין].

18 למהלך זה העירני הג"ר צבי בוקשפן שליט"א, ויתכן שכשדובר ביניהם בפירוש לקובעו באופן זה שייך שיפעול בדרך זו, אבל למעשה כיון שעל פי ההסכמים מדובר ביניהם על התחייבות הדדית כמשנ"ת לעיל הע' 7 ע"כ דזהו המהלך בביאור דין זה וכמשנ"ת. 19 והיינו דבאשראי רגיל עפ"י רוב יש זמן מסויים שנקבע בין חברת הווזה למוכר שאז מועבר התשלום מהחברה, וכיון שכך נמצא שלפעמים

מהקונה למוכר אלא על ידי החברה²⁰, סוג זה של תשלום היה יכול להועיל מכח קנין כסף מדין "עבד כנעני", שנתחדש שתשלום כסף הקנין יכול להתבצע גם ע"י צד שלישי, ואינו חייב להיות מהקונה למוכר, כגון ראובן נותן לשמעון כסף כדי שיקנה בתמורתם ללוי, נחשב כאילו לוי עצמו נתן הכסף וקונה בעבורו²¹, [ולהרבה פוסקים אף אין צריך שיהא שלוחו²²], והכא נמי לכאוף יכול להועיל גם נתינת חברת הויזה במקומו של הקונה²³, [ואף שהמעות מגיעים למוכר לאחר זמן אין זה מעכב כדמצינו בקנין כסף בעלמא²⁴], אמנם למעשה בהרבה אופנים הוי ספיקא דדינא אם מועיל לקנין כסף וכדלהלן.

לדין בגדר מהות דין קנין עבד כנעני אם עיקרו בקבלת המוכר, או דנחשב שנתינת האחר כאילו הוא נתן, ומהלכים נוספים בזה ראה בהערה²⁵.

האי פלוג', ויש שכתבו דבקנינים אף לרש"י מהני גם כשאינו שלוחו ע"י אמרי בינה קנינים סי' ד (בד"ה אלא) ובפני יהושע בסוגיא דקידושין ואכ"מ. 23 דה"צ בנידוד חבירת האשראי נתנה למוכר בעבור הקונה [כסף או התחייבות לשלם ראה להלן]. דאף לדעת רש"י הנ"ל שעבד כנעני מועיל רק כשהוא שלוחו, נראה פשוט דגם בויזה נחשב כאומר לחברת הויזה שיתנו עבורו, שהרי כאמור לעיל ברכישת כרטיס ויזה הוא חותם הסכם שמחייב את החברה לכבד את הוראותיו ונמצא שהם פועלים על פיו. 24 וכדמצינו בגמ' (בכורות מח, ב) דאף דלא מהני פדיון הכן בשטר חוב שנותן על עצמו, מ"מ כשנותן אח"כ הכסף לפדיון מהני וכלשון הגמ' שם דבנו פדוי לכשיתן.

25 ראוי לבאר גדר קנין כסף מדין עבד כנעני, וישנם כמה מהלכים באחרונים בהגדרת דין "עבד כנעני", י"א דמדיון עבד כנעני למדין דעיקר קנין כסף הוא בקבלת המוכר, ולכן כל שקיבל כסף עבור הקנאת חפץ זה אף שהכסף ניתן ע"י אחר מהני, [כן הביא במשנה למלך (בפ"ה מאישות ה"א) בשם שו"ת הירידב"ז (ח"ז סי' לו, וע"ש מה שרצה לחדש לפי"ז חידוש דין ואכמ"ל), ויסוד כע"ז מצינו גם בשו"ת אבני נזר (סי' תנה אות ג) ובאמרי בינה (קנינים סי' ד) וראה בתורת הקנינים (פ"ג הע' פב)], אמנם פשטות הדברים דמה שנותן האחר בעבור הקונה נחשב כאילו נחסר הקונה ויש כאן קבלת המוכר וחסרון הקונה, [ראה חידושי רבינו חיים הלוי (פ"ה ממלוה ולוה ד"ה אכן) ובבכרת שמואל (קידושין סי' ו), וכ"ה בשו"ת אבני נזר (סי' תח אות כ) בדעת הרמב"ן והרשב"א שסוברים דבכל קנין

בכואנו לדון על התשלום כבר הועבר הסכום מהחברה למוכר [באמצעות העברה בנקאית], ולפעמים עדיין לא שולם לו כל תשלום ורק אושר למוכר בשעת העיסקה שהחברה תעביר לו בזמן פלוני סכום זה, ונמצא שהמוכר לא קיבל רק התחייבות מהחברה ולא יותר.

20 בחברת ויזה פרטית החברה מעבירה את הויכוי ע"י הוראה לבנק לחייב את חשבון החברה ולזכות את חשבון המוכר, ובחברה ששייכת לבנק [וכן הם רוב החברות בארץ] הבנק עצמו מזכה את חשבוננו של המוכר, [וכשחשבוננו של המוכר מנוהל בבנק אחר מועבר הויכוי לסניף בו מתנהל החשבון של המוכר].

21 דין זה יסודו בסוגיית הגמ' קידושין (ז, א): "אמר רבא הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני, עבד כנעני לאו אע"ג דלא חסר ולא מידי קא קני נפשיה, האי גברא נמי אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני לה להאי איתתא", והיינו דמדחזינן שעבד כנעני יכול ליפרדות בדמים שנותן אחר עבורו, למדין מזה שהכסף לקנין אינו חייב לימסר ע"י הבעלים בלבד, אלא אף כשראובן נותן כסף לשמעון כדי שיקנה בתמורתם ללוי מהני כקנין כסף, וכן נפסק בשו"ע (קצ סעיף ד): "יש אומרים שהוא הדין לאומר לחבירו הילך מנה ויהיה שדך מכור לפלוני כיון שקיבל זה ממנו נקנה השדה לאותו פלוני".

22 יעו"ש ברש"י שפירש דמיירי בעשאו שליח לקדש האשה, והיינו משום דס"ל דלולי דין עבד כנעני לא היה מועיל נתינת הכסף ע"י השליח דבעינן ממונו של קונה, והריטב"א שם חולק בדבר וס"ל דמיירי דוקא בלא עשאו שליח, דבעשאו שליח א"צ לדין עבד כנעני וכבר האריכו האחרונים בביאור

אם נאמר דעבד כנעני לא מהני, יש מקום שיועיל לקנין משום שנחשב כמלווהו

ה. יש שכתבו דדין עבד כנעני מועיל רק בקידושין ולא בקנינים²⁶, כמו"כ נחלקו הפוסקים אם שייך חלות קנין מדין עבד כנעני כשנותן הכסף הוא עכו"ם, [וכן כשישראל נותן שיקנה לעכו"ם או שנותנים לעכו"ם]²⁷, ונמצא לדעת הסוברים דלא מהני בעכו"ם, א"כ כשבעלי חברת הויזה הם עכו"ם [או המוכר או בעל הכרטיס] לא יועיל לקנין מדין עבד כנעני, [לדין אם יש חסרון נוסף בזה שחברת הויזה היא חברה בע"מ ואם מהני כשהפקיד של חברת הויזה הוא ישראל ראה בהערה²⁸], אמנם יש שכתבו דבאופן שהמשלח משלם לשליח הוצאותיו חל הקנין כסף אף שלא מדין עבד כנעני, דעשיית השליח כעשייתו והרי הוא כמלווה לו מעות כדי שיחול הקנין²⁹, ולפי"ז מהני נתינת המעות של החברה לקנין [גם להסוברים דאין דין עבד כנעני בקנינים או בעכו"ם] כיון שהוא משלם להם אח"כ מה שהוציאו בעבורו, אמנם יש חולקים דאף באופן זה בעינן לדין עבד כנעני³⁰.

בעבור עכו"ם ה"ה דלא מהני כשעכו"ם נותן לישראל שיקנה בעבור ישראל אחר, דכל שנתמעט מדין שליחות לא שייך שיעשה חלות קנין מדין עבד כנעני. 28 במשפטיך ליעקב (ח"ב סי' יג אות ו) כתב לדון דכיון שחברת הויזה היא חברה בע"מ שהיא אישיות משפטית שאינה שייכת לאדם פרטי נראה בזה להלן פרק יט, א"כ יתכן דג"כ נחשב כליחא בשליחות, אמנם למעשה כתב דאף להסוברים שיש להקל באיסורי רבית בזה כיון שיש רק שעבוד נכסים ואין כאן מתחייב, אבל לגבי חלות קנינים ברור שהפקידים הממונים מטעם החברה שייכים בכל חלות קנין, וא"כ אם הפקידים הם יהודים מהני דין עבד כנעני אף כשיש שותפים נכרים ע"ש, אכן עדיין נפק"מ באופן שהפקידים ג"כ נכרים, וכן בבעל כרטיס נכרי וכנ"ל, [ובגור"ד דחלוי בהפקידים עדיין יש להסתפק כיון שיד פועל כיד בעה"ב נחשב כיד משלחו שהוא עכו"ם וכע"ז כתב בשו"ת מהרש"ג יו"ד סי' ג ויל"ע]. 29 כ"כ הנתיב (קצ סק"ג): "ולפענ"ד לא נראה כדאי מיירי שהלווה לו מעות לא היה צריך ללמוד מהא דרבא בקידושין דהיינו מדין עבד כנעני, וכדאמרינן שם עבד כנעני לאו אע"ג דלא חסר וכו', ואי כדבריו הרי חסר הוא דהא הלווה המעות ויצטרך לשלם ומהיכי תיתי לא יקנה ומה צריך ללמוד מעבד כנעני", ומבואר דכל שהנתינה היא באופן של הלוואה א"צ לדין עבד כנעני וא"כ מהני אף בעכו"ם [וכן בקנינים להסוברים דלהר"מ לא מהני]. 30 כ"כ בקצוה"ח (שם סק"ב) שביאר דלכן כתב הרמ"א דבעינן הסכמתו של הלוקח משום

כסף לא מהני בשט"ח של עצמו משום דהכסף עדיין אגיד גביה דהלוקח (ראה בזה לעיל פרק יג), וא"כ ע"כ הא דמהני מדין עבד כנעני משום שנחשב נתינת ראובן כאילו נתנו לו, וע"ע בתורת הקנינים הנ"ל שהאריך בזה, ומהלך נוסף כתב בשו"ת אבני נור (סי תח אות ח) די"ל דדין עבד כנעני הוא מדין זכיה, דשמעון המוכר זוכה הכסף בעבור לוי ואח"כ חזר זוכה בהם לעצמו. 26 כן דייק הר"ן (קידושין בסוגיין שם) מדברי הר"מ (מכירה פ"א) שלא הביא דין עבד כנעני לגבי קנינים, וכבר האריכו האחרונים בביאור סברתו ראה ח"י הגר"ש שקאפ (קידושין סי' ט) ובאבן האזל על הר"מ הנ"ל, ואמנם לדעת כמה אחרונים אף להר"מ מהני עבד כנעני בקנינים, ראה פני יהושע (קידושין ז, א) דברי חיים (אויצרבאך קנינים) ועוד, ונמצא דהוא פלוג' בדעת הר"מ אם מהני. 27 דעת המחנה אפרים (שלוחן יוש סי' טו) דמהני דאין בזה דין שליחות ומועיל אף כשמקנה לעכו"ם וכ"כ בקצוה"ח (סו"ס קצה) ובאמרי בינה (קנינים סי' ד), ובחי' רבינו חיים הלוי (פ"ה ממלווה ולוה ה"ל לג ד"ה אכן) כתב דאף שאין צריך לזה דין שליחות מ"מ כיון דעיקרו של הקנין הוא שנתנת אחד מהני לאחר, ועכו"ם שנתמעט מדין זכיה ושליחות לא מהני לו קנין כסף מדין עבד כנעני, וכ"כ בחזו"א (חור"מ סי' ג סק"ז), אמנם בנתיב (סי' סא סק"א) משמע דמהני בעכו"ם אולם בחזו"ד (סי' קסח סק"ח) מבואר דלא מהני וצ"ע וכבר עמדו בזה האחרונים ואכמ"ל, ולדיעה זו שאין מועיל כשישראל נותן

כשהמוכר עדיין לא קיבל התשלום מחברת האשראי הוא ספיקא דדינא

1. לאחר שנתברר שחלות החיוב בוזיה הוא מדין ערב, ושייכות הקנין בוזיה הוא מדין עבד כנעני או משום דהוי כמלוהו, עלינו לדון לגבי חלות הקנין, ולמעשה עדיין לא יצאנו מידי ספיקא דדינא, דבאופן שהחברה עדיין לא העבירה התשלום למוכר, אף שכבר התחייבה לשלם לו, הוי ספיקא דדינא אם מהני לקנין כסף שנחלקו הפוסקים אם מהני באופן שהכסף עדיין אגוד ביד הקונה³¹, דאף שחברת האשראי הוא גוף חיצוני ואין הכסף אגוד ביד הלוקח שהוא הקונה בפועל, מ"מ כיון שהחברה היא זו שנותנת הכסף במקומו של הקונה [ומועיל מהטעמים שנתבאר לעיל] וכיון שהכסף עדיין אגוד בידם, תלוי בפלוגתא הפוסקים אם מועיל באופן זה לקנין³², וראה עוד בהערה ביאור הדברים³³, [ולא נחשב ההתחייבות של החברה כנותן לו שט"ח של אחרים, כיון שזהו התחייבות שנעשה עתה בעבור הקנין והם מתחייבים ישירות למוכר החפץ, א"כ הוי כקנין בשט"ח של הקונה עצמו שדינו תלוי בפלוגתא הפוסקים הנ"ל³⁴].

כסף בחלק זה שנשאר חוב, דיש בזה חסרון דאגיד גביה, וע"כ דאף הכסף שהיהודי נותן שהוא מדין עבד כנעני אם הוא אגיד אצל היהודי חשיב יש בזה חסרון. שו"ר להג"ר אהרן פויגל שליט"א בקונטרס "עובר לסוחר" [ירושלים תשע"א] שהאריך בענינים אלו

33 יש להוסיף עוד דנראה פשוט שאם לוי נותן לראובן שט"ח על עצמו שמתחייב לו מאה ש"ח, וראובן נתן שט"ח זה לשמעון כדי שיקנה בקנין כסף ללוי, מהני ואין בזה חסרון דאגיד גביה, דאף שהקנין הוא בעצם בשביל לוי והכסף עדיין בידו, מ"מ כיון ששמעון נותן הכסף נתן כל מה שבידו, שהיה לו שטר התחייבות של לוי והעביר כל הזכות לשמעון, ושפיר מהני בתורת קנין כסף, והסכימו לזה מו"ר הנ"ל, [ויש להוסיף בביאור הדברים דחסרון דאגיד גביה ע"כ אינה רק משום שהכסף נשאר אצל הקונה, דהא באופן שמקנה המעות בקנין אגב להמוכר הסכמת רוה"פ דמהני לקנין כסף (עי' בית שמואל אהע"ז סי' כט סק"ב וראה בתוה"ק פ"ג הע' כה-כו), וע"כ דהחסרון דאגיד גביה משום שלא נחשב נתינה, ולכן אף באופן שהכסף אגוד אצל המתחייב דהיינו כנ"ל בשט"ח של עצמו, מ"מ כיון שניתן להמוכר ע"י אחר מהני שהיה כאן נתינה גמורה].

34 והיינו דאילו היתה חברת הויזיה חייבת מעות לבעל הכרטיס, וע"י העברת הכרטיס מועבר החוב שהם חייבים לבעל הכרטיס לזכותו של

דמיירי כשדורש ממנו אח"כ התשלום ולכן לא הוי זכייה עכור, ומ"מ מבוואר דבעינן לדין עבד כנעני. 31 דכבר נתבאר לעיל פרק יג סעיף ג פלוג' הפוסקים במי שנתן שטר התחייבות על עצמו אם מהני לכסף קנין, ד"א שמועיל ויש חולקים משום דלא נחשב נתינת כסף לקנות בזה כיון שהכסף עדיין אגוד ביד הקונה והמוכר לא קיבל כלום, דדוקא כשנותן לו שט"ח של אחרים [באופן שאין חשש מחילה כגון בממרנין מהני לקנין כיון שמה שהיה לו נתן לו לגמרי, שהעביר לו את זכות שעבוד הגוף והנכסים ע"י מסירת השטר משא"כ בשט"ח על עצמו דאגיד גביה י"א דלא מהני לקנין כסף ויכול המוחזק לומר קים לי.

32 כן נראה פשוט וכן שמעתי ממו"ר רה"כ הגר"פ פרנקיל שליט"א ומהגר"י דזימטרובסקי שליט"א וכן מהגר"מ שפרן שליט"א והגר"נ נוסבאים שליט"א דכיון שהוא זה שנותן את כסף הקנין בעינן שתהא נתינתו כדין נתינת כסף של הקונה עצמו, וכל שהכסף עדיין אגיד גביה דהנותן לא מהני לקנין, ו"ה ברואובן שנתן לשמעון שט"ח על עצמו כדי שיקנה בתורת קנין כסף ללוי, לא מהני כיון שהכסף עדיין אגיד גביה דראובן וכמו שאינו מועיל כשלוי עצמו נותן שט"ח על עצמו לקנין כסף לדיעה זו, שו"ר בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שמג) שכתב בפירוש דיש בזה חסרון דאגיד גביה, דע"ש שהוכיח דהחיוב שהיהודי מחייב עצמו במעות של מכירת החמץ [עפ"י תקנת שו"ע הרב] אין זה נחשב כקנין

בחברה ששייכת לבנק אף כשכבר העבירה הזיכוי למוכר דינו כנ"ל, משא"כ בחברה פרטית ז. יש שכתבו דבאופן שכבר הועבר הזיכוי של התשלום מהחברה לחשבונו של המוכר, מהני לקנין כסף מדין עבד כנעני³⁵, אמנם למעשה נראה שגם בזה תלוי בספיקא רדינא הנ"ל, דכיון שנתנית חברת האשראי למוכר אינה בכסף מזומן ממש, אלא הכסף מזוכה בחשבונו של המוכר בבנק, ורוב חברות הויזה שייכות לבנק עצמו, ונמצא שהכסף עדיין אגיד בבנק שהם נותנים הכסף קנין, והרי הבנק רק חייב חוב לבעל החשבון ולא זיכה מעות ממש למוכר³⁶, ונמצא דאף בזה תלוי בפלוגתא הפוסקים הנ"ל אם מהני קנין כסף באופן זה, וראה בהערה אם מהני כשמשך הכסף מהבנק באופן אישי או כשנתן צ'ק ע"ז או כשהבנק מחק את החובה שהיה בחשבון³⁷, אולם אם חברת הויזה היא חברה פרטית ויש לחברה זכות מעות בחשבון הבנק שלהם, א"כ בזה שהחברה נותנת הוראה לבנק להעביר החוב שהבנק חייב להם לזכותו של המוכר, [וזה מועיל מכח סיטומתא ודינא דמלכותא כדלהלן] פרק יט סעיף יב] א"כ הוי כקנין בשטר חוב של אחרים דקי"ל דחשיב כנתינת כסף לקנין³⁸.

את התשלום למוכר, יש מקום שיועיל לקנין כסף מדין עבד כנעני.

36 כן נראה פשוט דכל זיכוי כספי בבנק לא נחשב כקבלת מעות מזומנים, אלא נעשה כאן מצב של התחייבות מהבנק לבעל החשבון שכאשר ידרוש מהבנק את הכסף באמצעות צ'ק שיציג לבנק או במשיכה בכספומט וכדו', הבנק יפרע לו חובו, ואף שנראה דחל להתחייבות של הבנק לבעל החשבון מכח המוסכם ביניהם בעת פתיחת החשבון או מכח סיטומתא או מדין אחר [כדלהלן] פרק יט סעיף יב], מ"מ לגבי קנין כסף נחבאר לעיל דבעינן נתינת כסף גמורה וכאן לא ניתן לו רק התחייבות בעלמא.

37 הנה כשגבה הכסף בבנק נראה דמהני לכו"ע וכמו שמצינו בפדיון הבן בשט"ח של עצמו דאף דלא מהני בהשטר מ"מ בנו פדוי לכשיתן וכדיבארנו בזה בפרק יג סעיף ו דלא חשיב תשלום על חוב סתם אלא זהו גמר התשלום על הפדיון או על מקח, אולם כשרק נתן צ'ק כנגד הסכום שבבנק לכא"ר עדיין לא נחשב כקבלת מעות וכן כשהבנק השתמש בהמעות לכיסוי גרעונו בחשבון הבנק נמצא שלא קיבל למעשה הכסף אלא הבנק זכה לעצמו ומחל לו חובו כנגדו.

38 כן נראה דבאופן זה הרי נחשב כמשלם לו בשטר חוב של אחרים שהעלה הש"ך (קצ סק"א) דמהני לקנין כסף, דהחוב שהבנק חייב לחברה הוא חוב

המוכר, אם נאמר שמועיל העברה כזו וחל הקנין של המוכר בהחוב מדין סיטומתא או דין אחר, היה ניתן לומר שיועיל לקנין כסף כמו דמהני קנין כסף בשט"ח של אחרים, דה"נ נמצא שהמוכר קיבל מהלוקח חוב ושעבוד שהיה לו מחברת הויזה והועבר אליו, וכאן לא איכפת לן מה שהכסף אגיד ביד חברת הויזה, כיון שהלוקח עצמו הוא זה שנחשב לנותן המעות לקנין באמצעות העברת החוב מהחברה למוכר, אמנם כיון שהחברה אינה חייבת להקונה כלום ורק מתחייבת עתה ישירות להמוכר בשעת העברת הכרטיס, א"כ נחשב נתינת הכסף קנין ע"י ההתחייבות של החברה למוכר, וכיון דאגיד גביה לא חשיב קנין מעות דהוי כקנין בשטר התחייבות של עצמו דהוי ספיקא רדינא כנ"ל הע' 31.

ונראה דאף בחברת ויזה ששייכת בעקיפין לבנק עצמו ע"י חברת בת וכדו', מ"מ מה שיש לבעל הכרטיס כסף בחשבון הבנק שלו לא נחשב שחברת הויזה חייבת לו מעות, אף שהפעולות של העברת הכספים נעשים דרך הבנק, דמ"מ חברת הויזה היא חברה נפרדת עם הנהלה נפרדת ובזה שיש לו זכות בבנק אין לחברת הויזה שום התחייבות אליו, ומה שיכולה להעביר כספים מחשבונו וכדו' זהו מכח המוסכמות שבין בעל החשבון והבנק עם חברת הויזה. 35 במשפטין ליעקב (ח"ב סי' יג) האריך בדין זה והעלה דבמצב שהחברת הויזה כבר העבירה

קנין ד' מינים, קרקעות, בויזה, ובאופן של ספק מיהו המוחזק

ח. מה שנתבאר שהוא ספיקא רדינא אם מהני לקנין כסף זהו לענין אופנים שרוצה לקנות בקנין כסף מן התורה דוקא כגון בקנין ד' מינים, ציצית וכדו', בזה אם ישלם בכרטיס ויזה לא הועיל כלל דכיון שחלות העברת החיוב הוא רק מדרבנן לא עשה קנין המועיל מן התורה, אמנם בשכירות או קנין דירה או קרקעות, מ"מ לאחר שהעביר לו זוכה בהחוב מדין סיטומתא יש בזה משום קנין כסף עכ"פ מדרבנן להסוברים דסיטומתא מועיל מדרבנן [באופן שאינו אגיד גביה], ואף באופן שהוא ספק אם חל מדין אגיד גביה מ"מ כיון דיש כאן צד שכבר קנה הקרקע לא יוכל הלוקח לבטל המכר מכח מוחזקותו בהמעות³⁹, דכיון שמכח ההסכם שלו עם חברת הויזה חייבת חברת הויזה להעביר דמי המקח למוכר, ובידם הכח והזכות לגבות מהלוקח ולחייב את חשבונו בבנק, א"כ נחשב המוכר כמוחזק ותפוס בדמי המכר⁴⁰.

עצה ליתן פרוטה לקנין, או לפרש שהזיכוי ככסף, והדין בזה בסתמא

פ. יש עצה שיועיל הקנין אף בד' מינים ושאר הדברים כשנותן פרוטה לחלות קנין ואח"כ יזקוף כל החוב לתשלום באמצעות כרטיס הויזה⁴¹, או שיפרש להדיא שהקנין נעשה ע"י ההנאה מגוף החיוב שממציא לו מהחברה ולא ע"י המעות שמקבל מהם אח"כ⁴²,

להלן בזה], אמנם למעשה כיון שלטענת הלוקח לא חל הקנין יתכן שיוכל להחזיר לו חפץ זה ולתפוס ממנו חפץ אחר, [כגון שקנה ממנו חפץ מסויים ורוצה להחליפו בחפץ אחר י"ל שיכול להחליפו שלא מדעת המוכר ויל"ע].

41 וכמשנ"ל לעיל פרק יג סעיף ו דבאופן זה מהני לכו"ע לקנין וכמש"כ הסמ"ע ריש סי' קצ דסגי בפרוטה לשם התחלת פרעון, [ואף להסוברים דבעינן לשם קנין מ"מ סגי בפרוטה].

42 עפ"משנ"ל לעיל פרק יג סעיף ה בדין קנין כסף בצ"ק של עצמו והבאנו דברי הגר"ד מקרלין בפסקי הלכות יד דוד דמה שכתבו הראשונים שיש חסרון דאגיד גביה בקנין בשט"ח על עצמו, זהו כשרוצה לעשות הקנין בהכסף שיקבל ממנו אח"כ, דבזה אמרינן שנמצא שלא נתן לו עדיין כלום ואין במה שיחול הקנין, אבל כשמוסכם ביניהם לעשות הקנין בגוף השט"ח, דהיינו בהנאה זו גופא שמתחייב לו מעות בשטר, מהני לקנין כסף בנתינת השטר גופיה ע"ש, וה"נ בנידוד נראה פשוט דאם הוסכם ביניהם שהקנין הוא בהנאה זו גופא שבעל הכרטיס מביא לו התחייבות של חברת הויזה, זה גופא נחשב כקנין כסף, דלא גרע מהנאת אדבר

שאחרים חייבים להם, אלא דבעלמא בהעברת חוב של אחר לא מהני רק באמצעות השטר, וכאן מהני אף שזה מלווה על פה כיון דכן הוא המנהג ודינא דמלכותא שהעברות וזיכויים שנרשמו בחשבון הבנק נחשבים כחיוב וקנין גמור.

39 והיינו דכשרוצה הלוקח לבטל המקח בטענת קים לי כהסוברים דלא חשיב כקנין כסף כיון שהמעות אגיד גביה, ונמצא שלא זכה עדיין בהמקח ויכול לבטלו ואף לא נחשב כתשלום כסף לענין מי שפרע, מ"מ המוכר נחשב מוחזק וכדלהלן.

40 כ"כ במשפטיך ליעקב הג"ל (באות ח שם) וכן נראה פשוט, דהרי יש כאן הסכם שנעשה בין בעל הכרטיס לחברה שמכחה חייבת החברה לשלם למוכר וחייב הוא לשלם להחברה כנ"ל סעיף א, והתחייבות זו היא אף במקום שיהא לו טענת קים לי, דודאי בחתימתו על ההסכם ביניהם לא נחית על דעת כן שבמידה שיהא דו"ד ביניהם בטענת קים לי יוכל לעכב בהם, ולכן למעשה החברה תשלם למוכר ותגבה ממנו, ונמצא שהנפק"מ בזה הוא רק באופן הג"ל במקום שצריך קנין מן התורה [ובמשפטיך ליעקב שם משמע דאף לענין מטלטלין מהני נתינת כסף לחייבו במי שפרע, וראה מש"כ

[לדיון נוסף בזה ראה בהערה 43], ודוקא כשמפרש אבל בסתמא נראה שכוונתו להקנות בעבור המעות שיקבל ממנו ולא בעבור גוף החוב וראה בהערה 44.

קנין למי שפרע כששילם בויה

י. נחלקו הפוסקים במי שקנה בדברים ומעות באופן שלא נחשב לקנין כסף 45 אם בכה"ג החוזר בו מקבל מי שפרע 46, ויש להסתפק לפי"ז בקנה ממלטלין ושילם בויה כיון דזהו ספק אם נחשב לקנין מעות דעדיין אגיד גביה, א"כ בכה"ג תליא בפלוגתת הפוסקים הנ"ל 47, או י"ל דכאן לכו"ע יכול לחזור מהמקח בלא לקבל מי שפרע 48.

45 כגון בנתן כסף על מכירת שטר דבעינן בזה כתיבה ומסירה ולא שייך בזה קנין כסף וכמש"כ בקצה"ח (סי' סו סק"ב).

46 דין זה נחלקו בו הראשונים במה שקבעו חז"ל דבקונה במעות לחוד לאחר שחז"ל ביטלו קנין מעות במטלטלין וקונה רק למי שפרע, אם דין מי שפרע הוא דוקא באופן שנתן כסף לקנין ורק לא הועיל לקנות בו משום שחז"ל ביטלוהו ובאופן זה יש מי שפרע, או דבכל אופן שהיה ביניהם דברים שיש בהם סמיכות דעת דהיינו שנדברו למכור ואף נתן מעות, אף באופן שאין המעות קונות, מ"מ יש בזה מי שפרע, ראה בזה בקצה"ח (הנ"ל סי' סו סק"ב ובסי' רד סק"ב) וראה בתורת הקנינים.

47 והיינו דלכא' להסוברים שיש כאן קנין מעות הרי ברור שיש מי שפרע, וא"כ אף להחולקים דחשיב אגיד גביה מ"מ הרי היה כאן דברים ומעות והיה ביניהם סמיכות דעת, ולכן להסוברים דתלוי בדברים ומעות יש לחייב במי שפרע, והיינו דלצד זה לא בעינן דברים ומעות ממש אלא כל שהיה ביניהם דברים לקנין וגם סמיכות דעת של נתינת מעות אף שלמעשה המעות לא פעלו את הקנין מ"מ לענין מי שפרע סגי בזה.

48 די"ל דגרע משאר דברים ומעות לצד זה דכיון דלהסוברים דבאגיד גביה לא קנה הרי לא נתן לו כלום ונחשב כדברים לחוד, וכיון שלמעשה הנידון אינו לקנין החפץ שהרי אף להסוברים דאין חסרון דאגיד גביה ויש כאן נתינת מעות לא הועיל לקנין גמור רק למי שפרע, וא"כ נמצא שיכול לחזור מהמקח, ושוב לא נוכל לחייבו במי שפרע, [וכן בכל אופן שיש ספק אם ניתן לחייבו במי שפרע לכא' למעשה יכול לחזור בו ולא נוכל ליתן לו מי שפרע כיון דיש ספק אם היה כלל קנין כסף, וא"כ

עלייך לשלטון או הנאת מחילת חוב, [והנה בר"מ כתב לגבי דין עבד כנעני בקידושין דזהו ג"כ בהאי הנאה שפלוני נתן לה כסף בשבילו, וכבר נלאו כל המפרשים לבאר אמאי הוצרך לטעם ההנאה, דכיון שמדין עבד כנעני נחשב כאילו הוא נתן הכסף א"כ א"צ להנאה שבזה ואכמ"ל, אך למעשה חזינן מדבריהם דבאופן שמתייחסים לגוף ההנאה של החיוב ולא להכסף גופיה א"צ לדין עבד כנעני ודו"ק]. 43 יש שרצו להעיר דכיון שרוצה שיחול הקנין מדאורייתא, א"כ כיון שלא נחשב כנתינת כסף רק מכח ההנאה, הרי לא חל כלל ההנאה, כיון שמן התורה לא זכה בחוב וגם לא נחשב שהוציא על פי החברה כיון שעדיין לא חל הקנאת החפץ, אמנם נראה דליתא, דכיון שמדין שפיר חל ההתחייבות של החברה, א"כ בזה שנותן לו הנאה שהחברה התחייבה לו מדין סיטומתא גם זה לא גרע מהנאת ארבר עלייך לשלטון, ואמנם אם נאמר שהחיוב של החברה הוא מדין מוציא על פיו, שעל פיהם הקנה החפץ להקונה, בזה י"ל דכאן לא חל דין מוציא על פיו, כיון שעדיין לא קנה החפץ ויל"ע, אך עכ"פ א"צ לזה כיון דסגי במה שהביא לו חיוב של החברה מכח סיטומתא.

44 הנה לעיל פרק יג העלינו דנראה פשוט דבצ'ק אף בסתמא נחשב שנוטל הצ'ק עצמו לקנין ולא מתכוין להקנות בעבור הדמים שיקבל בעבור הצ'ק, דכיון שהצ'ק הוא סחיר וניתן לימסר מיד ליד והמציאיות שהסוחרים מעבירים ביניהם צ'קים, נחשב גוף הצ'ק ככסף ע"ש, אמנם בחיוב של ויה נראה דבסתמא דעת המוכר להקנות בעבור המעות שיוזכה לו בבנק כיון שאינו מקבל לידו שום מסמך סחיר, ולכן כשרוצה לקנות בגוף ההתחייבות שמקבל מהחברה צריך לפרש כן להדיא.

כשיש אפשרות לביטול העיסקה אם יש סמיכות דעת לקנין

יא. כפי מה שנתבאר לעיל מיד עם העברת [גיהוץ] הכרטיס החברה מאשרת את התחייבותה לשלם עבור עיסקה זו, ולכן באופן שאין אפשרות לבטל את העיסקה ללא רשות המוכר⁴⁹, וראי דמהני לקנין, אמנם באופן שיש אפשרות ללוקח לבטל את העיסקה ולעכב את חברת הויזה מלשלם למוכר אף כשהמוכר אינו מסכים⁵⁰, יש להסתפק כל זמן שהלוקח לא חזר בו אם נחשב ככסף קנין כיון שמכח ההסכם של החברה עם המוכר הרי הם מתחייבים לשלם לו גם באופן זה [אם הלוקח לא יעכב בעדם], או דנחשב כחסרון בסמיכות דעת כיון שהקונה יכול לבטל החיוב⁵¹, ברם אם הלוקח יעכב את החברה מלשלם עבור עיסקה זו הרי נתבטל המכר למפרע⁵².

הויזה כקנין או כתשלום מדין סיטומתא

יב. יש שכתבו דתשלום בויזה מועיל כקנין "סיטומתא" כיון שכן נהגו הסוחרים לקנות ולהקנות בכהאי גוונא⁵³, אולם נראה דאין בזה מנהג גמור דחשיב קנין אלא שנהוג

באמצעות כרטיס אשראי, כי תמורת יום עשיית העסקה או חלקה תשלום כעבור שלושים וחמישה ימים או יותר העסקה, שאז יכול בעל הכרטיס להודיע לחברת האשראי בכתב שהנכס שנרכש באותה עסקה לא סופק ושהוא ביטל את העסקה, ועליהם לבטל את התשלומים העתידיים. ד. במקרים של הזמנות ימי נופש ישנה זכות מסוימת לבעל הכרטיס שאף כשחתם על העיסקה עדיין יכול לבטל את החיוב והעיסקה על שבועיים מיום חתימת העיסקה, וראה לעיל במבוא בהע' 2-5 באורך.

51 היינו דמחד י"ל דעצם העובדה שהחברה מתחייבת לו אף שיתכן באופן רחוק שלבסוף יעוכב התשלום מ"מ נחשב עתה כתשלום מותנה וחל המקח על תנאי אם ישלם לבסוף, ואם אח"כ יעכב התשלום איגלאי מילתא למפרע שהמקח בטל, ומאיידך י"ל דחסר בגמירות דעת וכהא דקונה בשט"ח של אחרים באופן ששייך למחול החוב, ומצאנו בחו"מ סי' רז וביו"ד סי' קעד דמכר שהמוכר יכול לבטלו לא חשיב מכר כלל, ויש מקום לחלק דבנידו"ד הרי לאחר זמן מסוים יהא נחלט הקנין ואין הזכות חזרה עולמית וצ"ע.

52 דלא גרע משאר קנין דכשעיל ונפיק אזויי בטל הקנין וכנ"ל פרק יג סעיף ח.

53 כ"כ במשפטיך ליעקב (ח"ב סי' יג אות יא), ויש סיעתא לזה ממשי"כ האחרונים הו"ד בפ"ת סי' רא דכל קנין דרבנן שהונהג בין אנשים יש בזה

בנידו"ד הוי ספק ספיקא, דספק אם נחשב כדברים ומעות, ואף אם נאמר דנחשב מ"מ תלוי גם בפלוג' הפוס' הג"ל בהע' 46 אם יש בזה מי שפרע, וכ"כ לעיל סעיף ח דבלא"ה המוכר חשיב מוחזק בגוף המעות ונמצא שהלוקח אינו יכול לבטל המקח, אך נפק"מ כשהמוכר רוצה לבטל אם יש לו מי שפרע. 49 כגון כשהעיסקה בוצעה בגיהוץ והעברת הכרטיס דהיינו בנוכחות הלוקח והמוכר, שאז הלוקח כבר קיבל לידייו את המוצר וכבר בוצע חיוב לכרטיס, אין ללוקח זכות ביטול עיסקה ללא הסכמתו של המוכר, ורק כשהמוכר מעביר הודעה לחברת האשראי שהעיסקה בוטלה יוחזר התשלום ללוקח.

50 דהיינו באופן שבוצעה העיסקה במסמך חסר דהיינו ללא חתימת הלוקח או ללא תאריך העיסקה ופרטי בעל הכרטיס שאז יכול הלוקח לטעון על חוסר תמורה ולדרוש מחברת האשראי לבטל את התשלום ולהחזיר לו זיכוי, ב. בעיסקה שבוצעה מרחוק, כגון בעיסקה טלפונית, באינטרנט, או בכל אמצעי אחר שבו אין הלוקח מגהץ הכרטיס רק נותן את הפרטים והמוצר אמור להגיע לו מאוחר יותר, שאז ניתן לבטל את העיסקה עד לשבועיים מיום קבלת המוצר, וכאמור לעיל במבוא במקרה זה ביטול העיסקה היא באמצעות פנייה למוכר שיכול לחייבו לבטל העיסקה ואינו יכול לפנות לחברת האשראי ג. אופן נוסף שהלוקח יכול לעכב את התשלום, אם הוסכם בין לקוח לבין ספק, בעסקה שנעשתה

לשלם בזה תמורת המקח וחל חלות חיוב על המוכר לספק לו את המוצר אבל לא הוסכם כלל שבוה גופא נעשה הקנין בגוף החפץ⁵⁴, ולא דמי לשאר קנין סיטומתא שזהו קנין שנעשה בגוף החפץ⁵⁵, ולכן לא עדיף מתשלום במזומנים דאף דמן התורה נחשב כקנין מ"מ חו"ל ביטלוהו⁵⁶, ויש להסתפק אם הסיטומתא יועיל שייחשב כתשלום מעות ולא יהא בזה החסרון דאגיד גביה⁵⁷.

כשמשלם בקרדיט צ'ק [דעביט קארד] בעל הכרטיס מקנה חובו, או מדין עבד כנעני

יג. כל מה שנתבאר לעיל לגבי חלות התחייבות תשלום הלקוח לחברה, הוא באופן שמשלם בויה רגילה, אולם אם התשלום הוא בויה "קרדיט צ'ק" שהזיכוי מבעל הכרטיס לחברה חלה מיד עם העברת הכרטיס, ולאחר מכן החברה מתחייבת למוכר, א"כ הרי זה כהעברת חוב של הבנק שמועיל מדין סיטומתא או דינא דמלכותא⁵⁸, ויש להוסיף דלגבי חיובו של בעל הכרטיס לחברה באופן זה י"ל דבעל הכרטיס מתחייב לחברה מכח דין עבד כנעני⁵⁹, שחיוב דמי פסיקת המקח חלה לחברה במקום שיחול למוכר⁶⁰, [לדין נוסף אם חל דין עבד כנעני בחיוב פסיקה ראה בהערה⁶¹].

גם סיטומתא ולהסוכרים דסיטומתא מועיל מן התורה שוב נעשה כקנין דאורייתא, ולפי זה כתב דכיון דעל פי המנהג הנהוג עם חברת האשראי הקונה אינו יכול לבטל המקח אלא אם כן מוכיח שהמוכר לא עמד בהתחייבותו, א"כ באופן שקיבל המוצר ורוצה לחזור בו רק משום שמצא מוצר זה במחיר זול יותר, לא יוכל לבטל המקח ע"ש.

54 דהא למעשה אף כשכבר שילם בויה מ"מ כשיש להמוכר כמה יחידות מאותו חפץ יוכל להחליט איזה מהם הוא נותן לו, ונמצא שלמעשה אין הסכמה בין אנשים שדבר זה הוא קנין גמור בגוף החפץ, אלא נחשב רק כאמצעי תשלום שמחייב נתינת החפץ כנגדו, והרי אף כשקונה במעות במזומנים ג"כ אינו יכול לבטל המקח בדיניהם ומ"מ לא נחשב כקנין בגוף הדבר, וה"נ אין תשלום בויה נחשב יותר מתשלום רגיל, ונראה דגם מש"כ הפוסקים דהדפסת חשבונית הוי כסיטומתא היינו לענין שחייב ליקח ממנו חפץ זה או אחר אבל עדיין לא חל קנין בגוף הדבר כ"נ לכאור', ויודע מש"כ פוסקי זמנינו לדון דבכל השטרי קנין שבזמנינו נחשב רק כהתחייבות להקנות הדירה ולא כשטר קנין גמור, וה"נ הסיטומתא הוא שזה מחייב כנגדו ולא שזהו קנין בגוף החפץ. 55 וכהא דרישום ע"ג החבית וכדו' שע"י פעולה זו נעשה הקנין בגוף החפץ במקום משיכת החפץ. 56 והיינו שקבעו דבתשלום כסף עדיין יכול לחזור בו מהמקח, וכמבואר בב"מ (מח, ב) משום

גזירה שמא יאמר לו נשרפו חטיף בעליה.

57 והיינו דלמשנ"ת לעיל הוי ספיקא דדינא אם יש להחשיב תשלום בויה לקנין מעות כיון דהמעות אגיד גביה דהנותן, אולם במקום שיש סיטומתא דנחשב כתשלום לכאור' מהני וכנ"ל שמועיל לחלות התחייבות, דכמו שיכול להועיל סיטומתא לקנין גוף החפץ, מסתבר שמועיל גם לענין זה שכל מה שנהגו להחשיבו כתשלום גמור חשיב כתשלום, או י"ל וכן נראה יותר לדינא דכיון שיש חסרון דאגיד גביה לא נחשב כנתינה כלל ולא מהני בזה סיטומתא להחשיבו כנתינה דתשלום כזה אינו מהווה קנין וצ"ע.

58 ראה להלן פרק יט סעיף יב באריכות.

59 דין עבד כנעני מבואר לעיל בהרחבה, ועניינו ששייך להחיל מציאות של קנין כסף כשראונו נותן לשמעון מעות שיקנה ללוי, וה"נ חיוב הפסיקה שצריך לחול מהלוקח למוכר חל מהלוקח לחברת הויה.

60 והיינו דאף אם נאמר דאין כאן מכירת חוב מהבנק או חלות חיוב מהבנק, אלא החיוב הוא על בעל הכרטיס באמצעות חיוב חשבונו בבנק, י"ל דכח החיוב בזה הוא מדין פסיקת דמי המכר, אלא שבמקום שחיוב הפסיקה יחול להמוכר, הוא חל להחברה שהיא תתחייב אח"כ למוכר.

61 הנה לפו"ר כמו שחל קנין כסף במעותיו של ראובן ללוי, ה"נ יכול לחול חיוב פסיקה ע"י שהמוכר נותן החפצים שנמכרים לקונה, וחיוב

חיובם של החברה בקרדיט צ'ק [דעביט קארד] חל מכח סיטומתא, ערב, עבד כנעני יד. כמו כן לגבי חיובם של החברה למוכר [בנוסף למשנ"ת לעיל סעיפים א-ב דחלות חיובם הוא מדין התחייבות בסיטומתא או מדין ערב⁶²], י"ל עוד דכיון שבעל הכרטיס מכר חובו שבבנק לחברה⁶³, א"כ י"ל דגם חיובם של החברה למוכר הוא מדין עבד כנעני, דחיוב הפסיקה של התשלום שלהם תמורת מכירת החוב של בעל הכרטיס חלה להמוכר מדין עבד כנעני⁶⁴, ואם אין לו מעות בבנק ובהעברת הכרטיס היו מחוייב במשיכת יתר, הרי זה כאומר לבנק שיתחייב לשלם במקומו להחברה וזוה ותמורת זה החברה מתחייבת לשלם למוכר⁶⁵.

ענף ג - דין תשלום בויוה לענינים שונים בדיני התורה

נתינת מעות מדין עבד כנעני בפדיון הבן

טו. לעיל נתבאר בדבררים הצריכים קנין מן התורה אין לשלם בויוה רק כשנותן לו פרוטה לקנין או שמחשיב את ההנאה ככסף, אולם יש אופנים שלא יועיל תשלום בויוה גם כשיסכים בשביל ההנאה שבה, כגון בפדיון הבן שדנו הפוסקים אם מהני פדיון הבן כשראוהו נותן לכהן חמש סלעים עבור פדיון בנו של שמעון מדין עבד כנעני, ויש בזה ג' שיטות, י"א דכיון שמיטתה התורה שאין פורין בקרקעות ובשטרות מוכח דזהו דין נתינה ולא מהני נתינת ראוהו בעבור שמעון⁶⁶, וי"א דמהני אף כשנתן

ונוהלי הבנק וכנ"ל סעיף ז, ולהלן פרק יט סעיף יב נתבאר מהלכים נוספים בגדר הקנין בהעברה בנקאית.

64 והיינו דהחברה הרי חייבת לשלם לו תמורת זה שהקנה להם חובו שבבנק וא"כ נקבע ביניהם שיחול חיוב זה להמוכר תמורת המכר, [וכמשנ"ת לעיל בדין חיוב פסיקה מדין עבד כנעני].

65 פשוט דכשאין לו עתה מעות בבנק, נמצא דלא שייך כאן מכירת חוב אלא הבנק מסכים לחייב עצמו במקומו, וגם חלות חיוב זה הוא מכח סיטומתא ונוהלי הבנק וכנ"ל.

66 כ"כ בעל הנתינה"מ בתשובה הנדפסת בשו"ת חמדת שלמה (יו"ד סי' לב): "דדוקא בקידושין שהוא קנין מהני כשאחר נותן המעות מדין עבד כנעני, אבל בפדיון הבן שהקפידה התורה בדמי הפדיון דקרקע ושטרות לא מהני וכו' הא אחר שנתן המעות לא מהני", והכוונה בזה דחזינן מזה דבעינן מצוות נתינה כ"כ הגרש"מ סגל בביאור כוונת הנתי' ראה

הפסיקה יחול לאחר, אמנם בדברי הנתי' סי' ס' (סקי"ט) מוכח לכא' דלא מהני בזה דין עבד כנעני, עמש"כ שם דכשראוהו מלוה לשמעון ומתנה שישתעבד לאחר לא חל החיוב, וכבר נתקשו בזה האחרונים מדברי הנתי' עצמו שכתב דחל שעבוד למוכ"ז, וביארו דכוונת הנתי' הנ"ל הוא דלא חל רק כשמפרש להדיא ראה בנתיב בינה (שם סק"ד) מה שהביא משו"ת חשב האפור וטבעת החושן, וע"ע מש"כ בזה הגרש"מ סגל שליט"א בקובץ צוהר ואכמ"ל, עוד יש להעיר דמדיון עבד כנעני י"א דלא מהני בעכו"ם.

62 והיינו דמכח ההסכם שנחתם ביניהם חל התחייבות דזהו סיטומתא לחלות חיוב, או מדין מוציא על פיו שנחשב שהמוכר מוציא על פי החברה והחברה מתחייבת על פי בעל הכרטיס.

63 והיינו דכיון שהבנק חייב לו מעות שייך שיעביר חיוב זה לאחרים ככל מכירת חוב, וכאן ע"י ההוראה שנתן לבנק להעביר החוב לחברה ונתינה ההוראה במחשב, חל הקנין בהחוב מכח סיטומתא

שלא מדעת האב⁶⁷, וי"א דאם נותן מדעת האב והכהן זוכה בעבור האב מהני, אבל שלא מדעת לא מהני⁶⁸, ויש שכתבו לצדד דכל הפלוגתא הנ"ל הוא באופן ששמעון האב אינו מתחייב לראובן בתמורה שנותן בעבורו, אבל כשמעון מתחייב ליתן לראובן המעות אח"כ מהני⁶⁹, וכש"כ באופן שראובן כבר חייב לשמעון ונותן לכהן עבור תשלום החוב של שמעון ע"י הפדיון במעות אלו דמהני⁷⁰, לדיון בדעת הרא"ש בזה ראה בהערה⁷¹.

אין לשלם בויה בפדיון הבן

פז. לאור האמור נראה דאין ליתן לכהן דמי הפדיון באמצעות כרטיס ויזה, דיש לחוש להסוכרים דלא מהני בפדיון הבן נתינת הכסף מדין "עבד כנעני", ולדבריהם לא חל הפדיון אף כשאח"כ מקבל הכהן את התמורה מחברת האשראי, ואף באופן שתיכף

להועיל בפדיון הבן כשנותן עבור החוב ומעשה הפדיון נחשב כנעשה ע"י האב ולכן כשעושה כן מדעת האב מהני.

69 כן ראיתי בצוהר הנ"ל מהגרש"מ סגל שליט"א דכל הנידון שלא יועיל זהו כשנותן מדין עבד כנעני ואין האב נותן אח"כ שום דבר להנותן, אבל כשמתחייב לתת לו מה שיתן בעבורו נחשב כשליח גמור שלו, ושפיר חשיב שהוא הפודה, וע"ש שהוכיח כן מהא דאסור במודר הנאה כשהמדיר משלם להנותן ואכמ"ל, וידידי הרב טוביה פריינד שליט"א הביא בספרו הנפלא שלמי מועד (עמ' רפו) מש"כ הגרש"ז אויערבאך בדין משלוח מנות שמזמינים בטלפון ושליח החנות מעבירו למקבל, ובאופן שעדיין לא שילם אם קיים המצוה וכתב הגרש"ז: "הואיל ומתחייב מדין ערב הרי זה חשוב כאילו הוא שולח לו, וחשיב רק כשולח ע"י שליח דעדיף טפי ושפיר יוצא מצוות משלוח מנות" ומבואר דבאופן שהוא מתחייב לשלם מה שיוציאו חשיב כאילו נתנו משלו.

70 דכיון שכבר חייב לו חוב וע"י מה שנותן להכהן נמחל החוב שלו שפיר נחשב שהוא הפודה.

71 יעו"ש בסו"ד שהביא דברי תוס' הרא"ש (ר"פ המדיר) ששמעון מדבריו דאף באופן שהמשלח משלם להשליח מה שהוציא עבורו, מ"מ לא נחשב בזה כאילו בא גוף הממון מיד המשלח למקבל, אלא דנחשב כהנאה שבאה מהמשלח למקבל, ולפי"ז י"ל דרק במודר הנאה יש לאסור בזה, משא"כ לענין פדיון הבן וכדו' לא נחשב כנתינת מעות בעבורו רק כנתינת הנאה ולא מהני לפדיון וצ"ע, אמנם

בקובץ צוהר הנ"ל, ומבואר בהתשו' שם דלא רק שלא קיים המצוה בזה וכמש"כ רש"י בכתובות (קח) לגבי דמי שקלים אלא אף לא חל הפדיון כלל, והנתי' שנה דין זה בספרו תורת גיטין (סי' קכ סוסק"א) לגבי כתיבת גט על נייר של שליח ע"ש.

67 כ"ה במחנה אפרים (זכיה ומתנה סי' ז) דמהני פדיון הבן ע"י נתינת אחר גם כשהאב מוחה דהרי זה כפורע חובו של חבירו שלא מדעתו, והר"ד באמרי בינה ה' פדיון הבן (סי' ג), וכ"כ בבית הגר"א (יור"ד סי' שה סקט"ז) ע"ש, ובביאור סברתם צ"ל דס"ל דמדין עבד כנעני נחשב כאילו נתן הוא עצמו המעות, או י"ל דס"ל כמש"כ לעיל הע' 25 בשם האבני נזר שביאר דעבד כנעני פועל מכח שהמוכר זוכה את המעות בעבור הקונה ואח"כ קונה המעות לעצמו ומקנה לו כנגדו ולפי"ז יש להועיל גם בפדיון הבן.

68 כ"כ באמרי בינה הנ"ל ע"ש שחולק על דברי המחנה אפרים הנ"ל דמדמה לה לפורע חובו של חבירו והשיג האמ"ב דלא דמי כלל, דהתם מהני מדין מחילה שהמלוה מוחל החוב בעבור הפרעון שע"י האחר, אבל בפדיון הבן שאין מועיל מחילה מהיכי תיתי שיועיל נתינת אחרים, ומאידך באמרי בינה חולק גם על הנתינה"מ שכתב דלא מהני כלל נתינה ע"י אחר אף כשנותן מדעת האב, וכזה העלה האמ"ב דשפיר מהני וחשיב אף קיום המצוה בזה, וכ"כ בחזו"א (יור"ד סי' קפה והובא גם באבהע"ז סי' קמח לדף כט) יעו"ש שתמה על הגר"א שכתב דמהני בכ"ג פדיון הבן ע"י אחר והעלה דמהני מדעת האב, והביאור בזה דס"ל דעבד כנעני יכול

בשעת העברת כרטיס הויזה מזוכה חשבונו של הכהן תיכף ומיד⁷², ואף להסוברים דמהני יש לומר דכאן גרע כיון שאינו מקבל ממנו מעות רק זיכוי בבנק⁷³, ולכן אף דכשמתחייב כנגדו נתבאר לעיל שיש לצדד דמהני, מ"מ בנידו"ד יש לחוש דלא יצא בזה⁷⁴.

קיום מצות צדקה או מתנות לאביונים באמצעות ויזה

יז. כמו כן גם במצוות צדקה לדעת הסוברים דבפדיון הבן לא מהני נתינה מדין עבד כנעני, ה"ה דאין נוהג בצדקה דין עבד כנעני, וכשראובן נותן לעני בעבור שמעון לא נחשב קיום מצוות נתינת צדקה⁷⁵, ויש שכתבו דאף להסוברים דבפדיון הבן מהני מדין עבד כנעני להחשיב הפדיון בעבורו, אבל בצדקה שעיקרה הנתינה י"א דלא מהני ליחשב נתינה, ויש חולקים דיש בזה קיום מצוה גם כשנותן ע"י אחר⁷⁶, ובאופן שמתחייב לשלם לזה שנותן עבורו נקטינן דחשיב נתינה⁷⁷, ולפי"ז כשרוצה ליתן צדקה אם רוצה רק להתחייב לצדקה ולא לקיים נתינה בפועל, וראי יכול להתחייב באמצעות הויזה ונחשב התחייבות גמורה לצדקה⁷⁸, אך באופן שרוצה ליתן נתינה ממש כגון שנדר ליתן מעות

75 אף דודאי יש בזה מצוה רבה שעושה חסד עם חבירו וממציא לו מעות, אך לענין קיום מצות נתינה כגון באופן שקיבל עליו לקיים מצוות נתינת צדקה יש לחוש דלא מהני וכמש"כ בנתי' הנ"ל וז"ל: "דכמו שאין לו מצוה כשעושה שליח לחבירו שחבירו יתן צדקה ממעות עצמו בשליחותו ושיהיה נחשב לו לצדקה, וכמו דלא מהני במתנות עניים כשעושה שליח שהשליח יתן מעות עצמו ושיהיה נחשב לו למצוה, כמו כן לא מהני במתנות כהונה".

76 ראה ב"צוהר" הנ"ל מש"כ הגרש"מ סגל דאף להאמרי בינה והמתנ"א שמועיל נתינת דמי פדיון הבן ע"י אחר מדין עבד כנעני, זהו דוקא התם דהנתינה פועל דין פדיון וע"י אמרינן דכשנתן האחר בעבורו נפעל פדיון עבורו בנו, אבל בצדקה ומתנות עניים כיון שעיקר המצוה היא הנתינה גופה, א"כ בזה שהאחר נותן אין זה נחשב כנתינתו, אולם לדעת האמרי בינה (הל' פדיון הבן ס"ג) מהני דמהשטמ"ק בכתובות מוכח דלא כרש"י שם שכתב דהשוקל ע"י אחר לא קיים המצוה אלא חשיב שפיר קיום המצוה בזה ע"ש.

77 כמש"כ לעיל הע' 69 מדברי הגרש"ז דבאופן שהוא מתחייב לשלם להם מה שמשלמים עבורו נחשב כאילו הוא נתן לגבי משלוח מנות וא"כ ה"ה וכש"כ בנתינת צדקה.

78 והיינו דההתחייבות שהתחייבו עבורו נחשב כאילו הוא נתחייב להעני כיון שהם מתחייבים

כאמור לעיל מוכח מדברי הגרש"ז הנ"ל דנקטינן דחשיב כאילו הוא בעצמו נתן וע"י להלן הע' 76. 72 והיינו לדעת הנתי' הנ"ל דלא חשיב נתינה לפדיון הבן הרי אף כשכבר קיבל המעות מהאחר לא מהני וה"נ בזה.

73 כן נראה לכא' דכאן שאינו מקבל מעות מזומן מהחברה רק זיכוי בעלמא בבנק שנרשם לו זכות בחשבון והבנק נעשה חייב לו, י"ל דאף להסוברים דנתינת כסף ממש מדין עבד כנעני מהני אבל כאן גרע שלא נתן לו רק חוב מהבנק או מחברת הויזה אליו, וכיון דלא מהני פדיון הבן אף בשט"ח דאחרים כמבואר בבכורות (דף מת, וראה לעיל פרק יג סעיף לג), כש"כ בזה דנחשב כנותן לו חוב בע"פ של הבנק, [וראה משנ"ת להלן פרק יט סעיף יב בגדר זיכוי כסף בבנק], ולכן אף למש"כ לעיל הע' 25 בשם האבני נזר שביאר דעבד כנעני פועל מכת שהמוכר זוכה את המעות בעבור הקונה ואח"כ קונה המעות לעצמו ומקנה לו כנגדו ולפי"ז לכא' יש להועיל גם בפדיון הבן כנ"ל הע' 67, אולם כ"ז במעות מזומנים משא"כ בחוב.

74 והיינו מטעם הנ"ל דנחשב כנתינת חוב בעלמא, ועוד דאף באופן שאחר נותן מעות ממש והאב מתחייב כנגדו נתבאר לעיל הע' 69 דמהני מ"מ נתבאר בהע' 71 דעדיין יש להסתפק בזה לדינא, אך לכא' אינו יכול לחזור ולפדות בכרכה.

כיון שהתחייבות החברה היא על פי בקשת בעל הכרטיס והוא מתחייב להחזיר להם⁸⁹, [ובנותן שקלי הקרבות בעבור חבריו, בזה הסכמת הפוסקים דמהני אלא שנחלקו אם חשיב בזה קיום המצוה⁹⁰].

תשלום שכר שכיר בויוה

כא. הרוצה לשלם לשכיר בויוה נראה דאף לדעת הסוברים דכשמשלם בצ'ק יוצא בזה מצות ביומו תיתן שכרו כיון שיכול להוציאו בשוק כדלעיל פרק יג סעיף כג, אבל בויוה לא חשיב קיום המצוה כיון שאינו מקבל ממנו כסף ביד⁹¹, ונראה דאף כשמקבל מיד את הזיכוי בבנק לא מהני [ואם יש לו צ'קים לכתוב כנגדם יש להסתפק בזה]⁹², ואם השכיר מסכים לקבל התשלום בזה אף שלא קיים המצוה אבל לא עבר הלאו דבל תלין⁹³, אך אינו יכול לכופו להסכים לזה רק בדבר ששכיח לשלם בויוה או כשהתנה מקודם, אבל שלא באופנים אלו אם השכיר אינו מסכים לזה אף עובר הלאו⁹⁴, [וכבר הבאנו לעיל שם סעיף כט העצה לשלם לשכיר כל החוב בויוה ושהשכיר ימחול בזה החוב חוץ מסכום קטן שאותו יתן במזומן, וראה מש"כ שם שיש להסתפק אם נכון לעשות כן ולבטל חלק המצוה משאר החוב⁹⁵].

89 פשוט דכאן נחשב שהחברה נותנת בשליחותו כיון שהם פועלים רק על פי הוראותיו, וכמו"כ הרי הוא מתחייב כנגדם לשלם להם ויש לאסור במודר הנאה.

90 והיינו דבזה ודאי דנחשב כקנין בעבורו בזה שזכה לו זכות בהקרבות, אבל י"א דלא חשיב קיום מצוה בזה כדלעיל הע' 66 מדברי רש"י, וי"ח דחשיב קיום מצוה כנ"ל הע' 68 מדברי האמ"כ בשם השטמ"ק.

91 דסברת הפוסקים שיכול לשלם בצ'ק משום דכיון שיש לו הילוך בשוק ויכול השכיר לקנות כדי חייו בחנות ולכן ס"ל דאף בצ'ק מאוחר מ"מ חשיב בזה הקיום המצוה, אבל בויוה הרי הוא מקבל רק זיכוי בבנק ביום מסויים ואינו יכול לקנות בזה וא"כ ודאי דלא חשיב כתשלום ביומו.

92 כן נראה דאף אם יארע שמשלם לו באותו יום שהויוה מזכה לו את התשלום, מ"מ כ"ז שלא נתן לו שום תשלום ביד יש לחוש שלא קיים המצוה, דלאו בכל גווני יכול למשוך הכסף מיד, ולפעמים גם אין לו צ'ק תחת ידו לרשום על חשבון הזיכוי או שהזיכוי כיסה את החובה בבנק, ובזה לא סגי כמו דלא מהני כשפורע לו חובו, ואמנם אם יש

בידו צ'ק שיכול לקנות בזה ולכתוב צ'ק על המעות שזיכה לו בבנק, י"ל דחשיב קיום המצוה.

93 פשוט דבהסכמת השכיר לא עבר הלאו, כיון שבטוח במעותיו, אך לגבי קיום המצוה כיון שאין לו אפשרות לקנות בהני מעות ורק יש לו זיכוי בבנק לכאור' לא חשיב כקיום המצוה, ולא דמי להמחהו אצל חנווני דשם החנווני נותן לו מעות בידו שיכול לקנות בזה משא"כ כשמקבל רק זיכוי בבנק, אא"כ נאמר כמשנ"ת בסמוך דכשיכול לכתוב צ'ק נגד הסכום מהני כשיכול לקנות בזה וצ"ע.

94 ראה בכ"ז לעיל פרק יג דפשוט שתשלום שאינו מקובל לשלם כן אינו יכול לכופו ואם הנהוג לשלם כן בסתמא ע"ד כן נכנס השכיר, וה"ה דמהני כשהתנה מקודם אבל בהעדר תנאים אלו וכופה עליו צורת תשלום שאינו מקובל בשוק, עובר הלאו דבל תלין.

95 ע"ש מש"כ השדי חמד לדון אם קיום המצוה היא בכל פרוטה ופרוטה ולפי"ז ודאי עדיף שישלם לו כל המעות באופן מקיים בזה המצוה, או דקיום המצוה הוא שלא ישאר חוב עליו ולפי"ז יכול לעשות העצה הנ"ל שמוחל לו החוב תמורת התשלום בויוה וחלק קטן נותן לו במזומן.

קידושי אשה בויזה [ודין קנין טבעת הקידושין בויזה]

כב. המקדש אשה ע"י שמעביר לה את כרטיס הויזה לסכום מסויים לשם קידושין, נראה דבסתמא כיון שכוונתה להדמים שתקבל מהויזה הוי ספיקא דדינא אם חלו הקידושין⁹⁶, [אף כשחברת הויזה כבר העבירה לה התשלום וכש"כ כשעדיין לא הועבר לה התשלום רק התחייבות בעלמא⁹⁷], אולם כשהותנה ביניהם שהקידושין חלין עם עצם ההנאה של התחייבות הויזה נראה דחלו הקידושין לכו"ע⁹⁸. [ובדין קניית טבעת קידושין שנתבאר לעיל פרק יג סעיף ד שיש מחמירים לקנותה בקנין כסף מן התורה, א"כ למשנ"ת לעיל סעיף ז-ח אם שילם בכ. אשראי לא הועיל, א. משום דחשיב אגיד גביה, ב. משום שהחלות בזה הוא מדרבנן, ולכן יש לשלם פרוטה לקנין כסף וכדלעיל פרק יג סעיף ו].

תשלום חוב, חיובי מזיק או גזילה בויזה

כג. מי שחייב לחבירו סכום מעות יכול לשלם לו ע"י כרטיס ויזה, ואף יכול להוסיף לו ההפרש שחברת הויזה מנכה ממנו ואין בזה משום רבית⁹⁹, אולם כשיש לו מעות מזומנים יכול המלוה לסרב מלקבל התשלום בויזה, ונראה דה"ה כשהמלוה מעדיף לקבל ממנו צ'ק ולא תשלום בויזה נראה דחייב לשלם לו בצ'ק¹⁰⁰, ובשאר תשלומי התורה כגון מזיק שחייבו בכסף או בשוה כסף נראה שהמזיק יכול לשלם לניזק בויזה אף בע"כ של הניזק¹⁰¹, אבל בתשלומי גזילות לדעת הסוברים שתשלום גזילה הוא בהחפץ או מעות דוקא, יכול לסרב לקבל ממנו בויזה כשיש לו מעות, וה"ה שיכול להעדיף לקבל ממנו בצ'ק¹⁰².

99 כן נראה פשוט דההפרש צריך לחול על הלוח ולא על המלוה, דכיון שהלווהו מאה יש לו הזכות לדרוש ממנו גם מאה בתשלום החוב, ומה שהויזה מנכה ממנו אחוזים מוטל על הלוח לשלם לו.

100 דלא מיבעיא כשיש לו מזומנים דודאי יכול לדרוש ממנו מזומנים דבעל חוב דינו במעות כשיש לו, אלא ה"ה שיכול לדרוש שמעדיף לקבל צ'ק, דהרי בצ'ק יכול להעבירו לאחרים ולקבל התמורה מיד, משא"כ התשלום בויזה אין לו מזה רק זיכוי בבנק.

101 דלא גרע משאר תשלום בשוה כסף ואף חובות ושטרות לא גרעי משאר שוה כסף כשמשלם בשויותם לימכר, ובנידוד"ד החוב הוא בטוח שעל חברת האשראי יש אמינות גבוהה בציבור, אך ברור שצריך להוסיף לו ההפרש שחברת הויזה מנכה ממנו.

102 וכנ"ל בדין תשלום חוב דכיון שהענין הוא לשלם לו בדבר היותר קרוב לקנות בו, יכול

96 וכמשנ"ת לעיל סעיף ו דכיון שתשלום בויזה מועיל מדין עבד כנעני, תליא בפלוג' הפוסקים אם חוב שעדיין אגיד גביה חשיב כתשלום, דתשלום בויזה נחשב כאגיד גביה אצל חברת הויזה ונתבאר דכיון שהויזה משלם מכח עבד כנעני בעינין שלא יאה אגיד גביהם.

97 והיינו דכשהחברה עדיין לא העבירה את התשלום ודאי דאין כאן רק חיוב בעלמא, ואף כשכבר העבירה התשלום מ"מ יש אופנים דכיון שלא נעשה רק זיכוי בבנק והמעות עדיין אגיד אצל הבנק כדלעיל סעיף ז יש בזה חסרון בקנינים מדין אגיד גביה.

98 כן נראה לכאור' וכמו שנתבאר לעיל סעיף ט לגבי קנינים עפ"י מה שהבאנו לעיל פרק יג הע' 33 מדברי בעל פסקי דור דגם בשט"ח של עצמו כשהכוונה בעצם ההנאה מהני, וא"כ כש"כ כאן דודאי יש כאן הנאה להאשה והיא סומכת דעתה הרבה יותר על התשלום בויזה מבשאר שט"ח או צ'ק.

ניכוי דמי מעשר כשהתחייב בויה

כד. התחייב לצדקה בויה ורוצה אח"כ לנכות החיוב מדמי המעשר, אם נתכוין מתחילה לכך מותר לכתחילה, אך כשלא נתכוין מתחילה לכך יש להסתפק בזה כיון שכבר חל חיוב על החברה והוא כבר נתחייב להם כנגדם¹⁰³.

תפיסת דמים בשביעית ותקרובת עבודה זרה כששילם בויה

כה. קנה פירות שביעית ושילם בויה, או שקנה שאר איסורי הנאה ותקרובת עבודה זרה ושילם בויה, נראה דתשלום בויה לא עדיף מתשלום בשטר שלא חל ע"ז תפיסת דמים, ונראה דאף לאחר הזיכוי בבנק מ"מ לא חל ע"ז דין תפיסת דמים¹⁰⁴.

כשהחברה לא שילמה אם גובה מבעל הכרטיס, ודין טענות פטור בזה

כו. קנה חפץ ושילם בויה, ואירע מקרה שאין למוכר האפשרות לגבות המעות מחברת הויה¹⁰⁵, לפי הנוהל בדינא דמלכותא אם החברה כבר גבתה מבעל הכרטיס, אין למוכר זכות תביעה על הלקוח מכיון שאין לו לשלם פעמיים על אותה עיסקה, ואם החברה עדיין לא חייבה את בעל הכרטיס תמורת העיסקה, יכול המוכר לדרוש ממנו לשלם תמורת המקח¹⁰⁶, וכן הוא ברין תורה שיכול לחייבו על עיסקת היסוד או מדין

להעדיף צ'ק על תשלום בויה, וכש"כ דכשיש לו מזומנים שיכול לדרוש ממנו מזומנים.

103 והיינו דבנתכוין מתחילה שחיובי הויה יגורו ממועות מעשר ודאי מהני, אבל כשלא נתכוין מתחילה כיון שהחברה כבר נתחייבה בעבורו והוא כבר נתחייב להם כנגד חיובם, לכאור' נחשב כאילו כבר ניתן להצדקה וכבר חל עליו חיוב צדקה על נתינה זו, ושוב אינו יכול לנכותו מחשבון מעשר, אך מאידך י"ל דבסתמא כל המתחייב דעתו לנכות מהמעשר וצ"ע.

104 כן נראה פשוט דלא חשיב מעות בעין שיחול ע"ז דין תפיסת דמים, ונראה דאף לאחר שמושך הכסף מהבנק לא חל ע"ז תפיסת דמים גם כשהפירות עדיין בעין, דכיון שמשכית המעות היא לאחר שכבר זוכה בבנק, א"כ מעתה נחשב כמושך כספים שהבנק חייב לו ולא נחשב מקבל תמורת החפץ, ויתכן שיש חילוק דרך כשהחברה אינה קשורה לבנק או נמצא שהכסף שהחברה העבירה לבנק זהו תמורת הפירות ואח"כ כשמושך הכסף לא חל איסור ע"ז, אולם באופן שחברת הויה היא של הבנק נמצא שכשמושך הכסף מהבנק והפירות קיימים י"ל דחל האיסור וכמשנ"ת

ברין מי שקיבל צ'ק מהקונה ומושך הכסף מחשבוננו של הלקוח די"א דחל תפיסת דמים כשמושך הצ'ק מהבנק והפירות עדיין קיימים כדלעיל פרק יג הע' 239].

105 כגון שהוראת החיוב לא נקלטה במחשב של החברה עקב תקלה טכנית ואין אפשרות להוכיח את החוב ששמעון כבר השמיד את השובר, או באופן שחברת האשראי קרסה והוכרזה פשיטת רגל, או שקרה איזה אסון שהושמדו כל מאגרי המידע של החברה וכדו'.

106 בספר דרך ישראל (סי' יז אות א) כתב שכן הוא הנוהל הבנקאי: "הנושה סומך על חברת האשראי ולא על הלקוח. לכן, יש לראות את התשלום בכרטיס האשראי כקיום מלא של החיוב. אולם כאן, בניגוד לצ'ק הבנקאי והכוונה לצ'ק שמנפיק הבנק עצמו, יש טעם להפיל את החיוב על הלקוח, לאחר שחברת האשראי קרסה, משום שאם לא ייעשה כן, יתעשר הלקוח ולא במשפט. אבל, בסופו של דבר חברת האשראי למרות קריסתה תוסיף ותגבה מן הלקוח את חובו. לכן, אין להפיל על הלקוח את החיוב, כך מקובל גם באנגליה". וע"ש מש"כ לבאר דאף שלמעשה החברה הוי כערב שלוף דרך וא"כ איך

שעבודא דר"נ¹⁰⁷, ונראה דבאופן זה שובר התשלום משמש כהוכחה לחוב דהרי שובר החיוב שנעשה באמצעות כרטיס הויזה הוא הוכחה גמורה שהקונה קיבל תמורה נגד ההתחייבות של הויזה ובין כשחתם על שובר התשלום, ובין באופן שלא חתם על השובר לא יוכל לטעון להד"ם ולהכחיש את קיום העיסקה¹⁰⁸, וראה בהערה בדיון טענת פרעתי¹⁰⁹, אמנם יכול לטעון שהעיסקה בוצעה אך לא קיבל התמורה¹¹⁰, ובכל אופן המוכר יצטרך

108 כן הוא מכת ההסכם שבין הלוקח וחברת הויזה: "מובהר בזה במפורש שזכותו של הבנק לחייב את החשבון שלנו כאמור בסעיף ה לעיל אינה ולא תהיה מותנית בכך שהשובר שבגיני חויבנו יהיה חתום על ידי המחזיק בכרטיס האשראי או שהשובר ישא חתימה כלשהי" (סעיף ט בהסכם), ומבואר דהשובר מהווה הוכחה גם כשהוא אינו חתום, ולפי"ז אינו יכול להכחיש את המקח וכמו בשאר כתב יד דמועיל להוכחה נגד טענת להד"ם.

עם זאת אם בעל הכרטיס יוכיח שהעיסקה לא נעשתה על ידו יוכל לעכב את החברה מלבצע את התשלום, החברה מצידה תגלגל את ההפסד על בית העסק מכת ההסכם שיש להם איתו כנ"ל הע' 2.

109 הנה יש לדון אם שובר זה מועיל גם נגד טענת פרעתי, דלעיל פרק ב ענף ג נתבאר כמה מהלכים בהטעם שאינו יכול ליפטר בטענת פרעון נגד הצ'ק מכת דינא דמלכותא, מנהג, הוכחת שטרך בידי מאי בעי, או משום נאמנות, אך בשובר זה לכאור' מדינא דמלכותא יש בזה דבדיניהם נגד כל חוזה אין אפשרות לטעון פרוע ללא קבלה או שובר תשלום, אך שאר הטעמים ליכא דמהנהג אין בזה כ"כ שאינו דבר שכיח, ומשום שטרך בידי מאי בעי י"ל ג"כ שאין בזה כ"כ שיתכן סמך ופרעו ולא חשש שיגבה ממנו שנית דאי"ז שכיח כ"כ, וא"כ משום דינא דמלכותא לחוד צ"ע לדינא דיש דיינים שנוקטים בזה דמועיל נגד טענת פרעון ויש חולקים.

110 כן הוא הנוהל בדינא דמלכותא דאף כשהחברה כבר העבירה את התשלום לבית העסק אם העיסקה היתה במסמך חסר ללא חתימה או ללא תאריך או שאר פרטי הלוקח, כשהלוקח מודיע על כשל תמורה או שהתמורה שסופקה אינה תקינה, חייבת חברת האשראי להחזיר לו את סכום החיוב תוך חמשה עשר יום ממסירת ההודעה לחברה, אולם אם החברה חברר שהעיסקה אכן בוצעה על ידו, החברה תחזור ותחייב אותו כנ"ל הע' 2, 50.

חוזר על הלוקח, ואין לומר דזהו משום שעבודא דר"נ שהרי גובים ממנו גם באופנים שאין לחייבו משעבודא דר"נ [כגון שיש עוד בעלי חובות], ועוד דהחברה היתה משלמת לו 98 ומהלוקח הוא גובה מאה, ולכן כתב דצ"ל שהלוקח ערב לחיובם של החברה, ומה שמשלם מאה ולא 98 כי במקרה זה איגלאי מילתא שלא מגיע להם דמי טירחה ואל לו למוכר להפסיד זאת, ועוד כתב די"ל שנחשב כתנאי ביניהם שאם החברה לא תשלם תיבטל ענין הערבות ויחול עליו חיוב על דמי המקח כולו ע"ש.

107 כן נראה שיכול לתובעו מכת גוף החיוב של עיסקת היסוד ודמי המכר, דבשעת המכר ודאי חייב את הלוקח אלא שהסכים להכניס את החברה לשלם במקומו, אבל כל שהחברה לא קיימה את התחייבותה הדר חיובו של הלוקח עליו, ואף דבערב שלוף דוך בעלמא מה שגובה מהלוה זהו רק משעבודא דר"נ כדבסמוך, מ"מ כאן י"ל דע"ד כן פטור שאם לא יוכל לגבות מהחברה יגבה ממנו, ואמנם פשוט דיש לחייבו מטעם נוסף כדמצינו בערב שלוף דוך שהערב נחשב כאילו לוה המעות והמלוה אינו יכול לגבות מהלוה רק מכת שעבודא דר' נתן ראה בשו"ע סי' קטס סעיף יט, וה"נ המוכר פטר את הלוקח מלשלם והכניס את הויזה במקומו, אך מ"מ כשהחברה אינה משלמת יכול לגבות ממנו משעבודא דר"נ.

אמנם זה פשוט דכל הצד לחייב את הלוקח הוא רק כשהחברה עדיין לא גבתה ממנו אבל כשכבר גבו ממנו לא יוכל המוכר לחייבו שנית ולא נתחייב פעמיים, וכ"כ בנתיבות שלום (רבי' סי' קעג סעיף ד אות נו בהע' ו) בתו"ד דכשהחברה כבר גבתה מהלוקח: "גם אם החברה לא תשלם למוכר אין שום תביעה על הלוקח רק על החברה" ע"ש, וכמשנ"ת דכן הוא גם הנוהל בדינא דמלכותא.

להוכיח שלא קיבל כל תשלום מחברת האשראי וראה בהערה 111. [ובדין חיובי שבועה או גבייה מיורשים ראה בהערה 112].

ערכות לחבירו ע"י ויזה נחשב כערב שלוף דוץ או מדין שעבודא דר"ג

כז. ראובן רצה הלוואה משמעון, ושמעון לא רצה להלוות לו רק ע"י ערבותו של לוי, [או כגון בהשכרת רכב שדורשים ערבון במס' כ. אשראי], ולוי העביר לשמעון את כרטיס הויזה והתחייב לו כל סכום ההלוואה, דינו של לוי כערב שלוף דוץ על ההלוואה של ראובן

ולכן אסור ללוי לעכב את החברה מלשלם אף כשיש לו אפשרות כזו, ואם עיכב את התשלום מהחברה או שהחברה לא שילמה מאיזו סיבה חייב לוי לשלם למלוה, כיון שנתבאר לעיל בסמוך דיש חיוב גם על בעל הכרטיס כשהחברה לא שילמה משום עיסקת היסוד או משעבודא דר"ג, ה"ה בנידו"ד יש לחייב את בעל הכרטיס מכח הני מעמים 113.

התחייבות בחיוב חדש באמצעות ויזה

כח. ראובן התחייב לשמעון באמצעות ויזה, כגון שיש לשמעון מכשיר גיהוץ או העברה, וראובן העביר הכרטיס והתחייב לו בסכום מסויים ללא תמורה, יש מקום לומר דחל חיוב על ראובן דאף עדיף ממחייב עצמו בשטר [או בצ'ק שנתאר לעיל בפרק א], כיון שכאן הרי הוא נותן הוראה לחברת הויזה שתתחייב לפלוני והוא מתחייב להם כנגדם

חיובי שבועה, ולכן גם כשתובע מהלוקח נראה דע"ד כן נחית שלא יחייבו שבועה ויל"ע.

וכמו"כ גם לגבי גבייה מיורשים וחיובי השבועה כזה שהובאו לעיל פרק ט, נראה דבתשלום כשהגבייה מהחברה ליכא כלל חיובי שבועה, ואילו לגבי הגבייה של חברת הויזה מיורשי בעל הכרטיס הדבר מפורש בהסכם שביניהם שחברת הויזה רשאית לגבות אף כשבעל הכרטיס שבק לן חיים. 113 כמשנ"ת לעיל בסמוך, ובנידו"ד עדיף מהנ"ל די"ל דלכו"ע יכול לגבות גם מבעל הכרטיס

כיון ששמעון המלוה סמך על נאמנותו, ולא רצה להלוות ללא ערבותו, וראה בבית יהודה עיקרי דינים (פ"ב הע' יא) שהקונה חפץ בכרטיס אשראי של חבירו כיון שהמוכר אינו מכיר ואינו סומך על הקונה כלל רק על בעל הכרטיס דינו כערב שלוף דוץ על דמי המכר, וה"נ בנידו"ד. ונידון זה שייך גם כשמשתמש בוויזה של חבירו לערבון להשכרת רכב וכדו'.

111 כן נראה פשוט דהרי יתכן שהחברה שילמה לו והלוקח אינו יודע, ולא דמי לחנווני על פנקסו שנשבע הפועל ונטל ו"א דמדינא חייב להחנווני דהי כאיני יודע אם פרעתך, שא"ה דכיון שבסתמא שילם החנווני ועל הבעה"כ להוכיח שלא שילם אבל כאן הרי בסתמא החיוב תשלום הוא על חברת הויזה ולא על הלקוח ולהצד שהמוכר קיבל מהם התשלום אין עליו חיוב כלל, וא"כ הרי כאיני יודע אם נתחייבתי ולכן אף כשהלוקח טוען טענת שמא אינו חייב לשלם למוכר רק כשיוכיח באמצעות דפי התנועות הבנק וכדו' שלא קיבל זיכוי מהחברה, ובלא הוכחה לכאור' הלוקח חייב רק לצי"ש מדין ברי ושמא.

112 הנה לעיל פרק ט הארכנו בדין חיובי שבועה בתביעת ממון, אמנם בנידו"ד נראה דלא שייך חיובי שבועת אישתבע לי דלא פרעתך או שאר חיובי שבועה, דבאופן שהמוכר מקבל התשלום מהחברה ולא מהקונה עצמו ודאי שאין החברה מחייבת אותו

ובכה"ג גמר ומשעבד נפשיה [כאופן שאינו יכול לבטל החיוב] וראה בהערה 114, ועוד דכאמור בכל חיוב בויהו ניתן לגבות גם ממנו מכח שעבודא דר"נ¹¹⁵.

ענף ד - מכירת שוברי ויזה, שימוש בויהו של חבריו, חששות רבית

מכירת שוברי חיוב של ויזה צריך כתיבה ומסירה

כפ. מוכר שיש לו שוברים חתומים מלקוחות שקנו ממנו ע"י כרטיס ויזה, ומכר שוברים אלו לאחר, נראה דחשיב כמכירת שט"ח של חברת הויזה, וכיון שהשטר הוא על שמו של המוכר, צריך למוכרו ע"י כתיבה ומסירה, ובאופן שמכרו כדן בכתיבה ומסירה נמצא שהחיוב של החברה עבר לקונה ויכול לגבות מהם¹¹⁶, ויש להסתפק באופן שהחברה העבירה את הזיכוי לחשבון הבנק של המוכר, אם מוטל עליהם להעביר את כל המעות לקונה השוברים או לשלם שנית לבעל השוברים¹¹⁷, אולם אין חיוב מכח תקנת השוק באופן שהלוקח לא קיבל תמורה עבור העיסקה ומעכב את חברת האשראי מלשלם¹¹⁸.

כשל תמורה גם כשאדם אחר שאינו הספק מציג את שוברי הגבייה חייבת חברת האשראי לכבדם. 117 הנה לכאור' נראה דלא גרע משאר מכירת שט"ח, דבאופן שהלוה פרע למלוה ולא ללוקח כיון דשעבוד הגוף נשאר כלפי המלוה י"א דאין הלוקח השט"ח יכול לדרוש מהלוה שיחזיר לו הדמים כנ"ל פרק ד הע' 162 ורק לגבי שטר דלך ולכל המוציאו הבאנו לעיל פרק ד הע' 163 מש"כ התומים (שם סקמ"ז) דאף להסוברים דבשטר שנשעבד לך ולכל הבא מחמתך יכול למחול, מ"מ אם פרע הלוה להמוכר ודאי דחייב לשלם ללוקח השט"ח, דכיון שהמלוה לא החזיר לו השט"ח והיה לו לחוש שמכרו לאחר, א"כ לא היה לו לפרעו, [ורק כשמחזיר לו השטר פטור דלא הו"ל לחוש שמה הקנה לאחרים באג"ק ע"ש], אבל בנידוי"ד שהשובר מיועד בעיקר למלוה עצמו שהוא המוכר, א"כ י"ל דאין בזה ריעותא במה שפרע להמוכר בלא לקבל ממנו השובר ולא היה לו לחוש שמכרו לאחר.

118 כן הוא הנוהל בדינא דמלכותא לאחר שהובא הכלל לגבי מי ששילם בתשלום לאחר 35 יום מהעיסקה שיכול לבטל את הוראת התשלום במידה שיש כשלון תמורה כדלעיל במבוא, וע"ז נכתב בהמשך: "הוראות סעיף קטן (א) יחולו על המנפיק, גם אם מי שהציג לו את המסמך המעיד על העסקה

114 כן נראה לכאור' דכל יסוד החיוב במחייב עצמו בשטר אף שלא היה חייב לו כלום הוא מכח האומדנא דכיון שטרח וכתב ליה שטר גמר ומשעבד נפשיה כמבואר בסוגיית הגמ' בכתובות (קב, א) ובראשונים שם, וא"כ במחייב עצמו בויהו שהחברה מתחייבת בעבורו והוא מתחייב להם מיד, ודאי דגמר ומשעבד נפשיה, אך טעם זה אינו מוכרח די"ל דלא מחדשין מסברא דנפשין שיתחייב חיוב חדש בזה, [וראה מש"כ הפוסקים בהדין דהן הן הדברים הנקנים באמירה שאין בכוחנו לחדש מעצמינו זולת ממה שמצינו בחז"ל הו"ד כמשפט הצוואה ח"ג שער ה ענף ב]. וכל זה באופן שאינו יכול לבטל החיוב כגון כשהתחייב בגיהוץ כרטיס, אבל בהתחייבות טלפונית דבד"כ יכול לבטל את החיוב ע"י החברה י"ל דלא גמר ומשעבד נפשיה. 115 וכמשנ"ת לעיל דחיוב החברה חל מדין סיטומתא, וכיון שבעל הכרטיס חייב להם שהרי הוציאו על פיו, א"כ ניתן לגבות ממנו מדין שעבודא דר"נ, ואף דכאן ליכא עיסקת יסוד שע"ז נוכל לחייבו מ"מ מדין שעדר"נ יכול לגבות ממנו, [וכאמור באופן שיכול לבטל החיוב הרי בטל בכה"ג כל השעבוד וא"כ י"ל דלא חל עליו חיוב בכה"ג].

116 כן הוא הנוהל בדינא דמלכותא כדמוכח ממה שיובא להלן הע' 118 דכשיש כשל תמורה אין חברת הויזה חייבת לכבד את השוברים גם כשאדם אחר תובע בזה, הרי מפורש שבמידה שאין

מצוות הלואה או חסד כשראובן משתמש בויה של שמעון

5. מצוי ושכיח מאד לעשות עיסקאות בויה של אחרים, כגון ראובן צריך לשלם תשלום חשבונות הטלפון והחשמל או שרוצה לבצע רכישה מסוימת ע"י ויה ואין לו כרטיס ויה, הריהו מבקש משמעון שישלם עבורו בכרטיס הויה שלו, יש להסתפק אם יש בזה קיום מצוות הלואה או דהוי גמ"ח בעלמא¹¹⁹.

ויש להגדיר גדר חיובו הממוני של ראובן המשתמש לשמעון בעל הכרטיס שיש לזה השלכות בכמה דינים וכדלהלן.

חיוב של המשתמש לבעל הכרטיס עבור השימוש בויה שלו מדין ערב, נהנה, ומדין גרמי 5א. נראה דבאופן זה כיון ששמעון מסר הוראה לחברה שתתחייב [לחברת הטלפון או החשמל] לשלם חובו של ראובן, ושמעון חייב עצמו לחברה בעבור חיוב זה, והעמיד עצמו כערב שלוף דו"ץ על חובו, הרי ראובן חייב לשמעון כל הסכום מכח דין ערב, רבוה שהתחייב שמעון לחברה על פיו של ראובן הוי כמוציא על פיו, וכל שחבירו מוציא על פיו חייב לשלם לו מדין ערב¹²⁰.

מעם נוסף שיש לחייב את ראובן, דכיון שראובן נהנה מחסרוננו של שמעון דהרי ע"י הויה שלו שולם חובו של ראובן או התמורה של העיסקה שעשה ראובן, ושמעון חייב עצמו לחברת הויה בעבור חובו של ראובן, חייב ראובן לשלם לו כל הסכום גם מדין נהנה, דכל שנהנה הנאה ממונית מחבירו חייב לשלם לו על זה¹²¹.

כאן, ובהלואה הרי אף אם נאמר דלא נחשב כנתינת ממון מזומן אלא נתינת הנאה, מ"מ הרי זו הנאה שמחייבת אותו בתמורה והתמורה נזקפת עליו בחוב הלואה, ולא גרע מהמוכר חפץ לחבירו וזוקף עליו חיוב הדמים לזמן מאוחר לטובתו של הקונה ומפני דחקותו דלכא"ו גם בזה חשיב קיום מצות הלואה, אמנם באהבת חסד (פ"ב הל' ה) מבואר דבכה"ג אי"ז מצות הלואה אלא עשיית מצוות גמ"ח בעלמא וע"ע בנתי" סי' עב (סק"ט).

120 כ"כ הגר"י בלוי בברית יהודה-עיקרי דינים (פ"ד הע' יא) ויובא להלן בסמוך הע' 130, והיינו משום דכמו שיש אופן של מוציא על פיו בפועל ה"נ בזה שחייב עצמו הוי כמוציא על פיו שהתחייב בשבילו.

121 דבכל פורע חובו של חבירו דנו הפוסקים לחייב את הלואה מטעם נהנה, אלא דבשאר פורע חובו יכול לומר לו מפייס הוינא ליה והיה מוחל לי החוב, אבל כאן שלא שייך מחילה מהחברה, וגם הרי ראובן עצמו ביקש משמעון

באמצעות כרטיס אשראי, אינו הספק שהתקשר בעסקה עם הלוקח, הרי מפורש שגם כשאדם אחר שאינו הספק מציג את שוכרי הגבייה מ"מ כשיש כשל תמורה אין החברה חייבת לשלם לו, והביאור בזה באופן פשוט דאף שבצ'ק נתבאר לעיל פרק ה דכשהגיע הצ'ק ליד שלישי חייב בעל הצ'ק לשלם אף כשיש לו טענת חוסר תמורה, והו משום שהצ'ק הוא מסמך סחיר ואמור לעבור מיד ליד ולכן לא היה מוטל על הלוקח לבדוק ולברר אם יש ריעותא בזה, אבל כאן שאינו נהוג כלל שהמוכר יעביר את השוכרים לאחר, א"כ זה שקנה ממנו לא קנה רק לפי מה שיש למוכר, ובאופן שלא נתקבלה תמורה החברה פטורה גם כלפי הלוקח, ובדיננו הוא ג"כ כן דמה שכתב הש"ך שיש תקנת השוק במכירת ממרני משום דשכיח מכירתו ועפ"י כתבו הפוסקים לחייב אף בצ'ק וכמשנ"ת שם בפ"ה ענף ב, אבל כאן לא שכיח מכירתו כלל.

119 עפ"משנ"ת לעיל הע' 79 בדין צדקה ופדה"ב בויה דלא נחשב לגמרי כנתינה י"ל דה"ה

האמור הוא באופן ששמעון עשה הפעולה עבור ראובן, או שראובן השתמש בכרטיס ברשותו של שמעון, ובאופן שראובן השתמש בכרטיס של שמעון שלא מדעתו כגון שגנבו או שבטעות נשתמש בו, דבזה לא שייך טעם א' דמוציא על פיו, מ"מ חייב מטעם ב' דהוי נהנה, וכן חייב מדין גרמי שבפעולתו מחייב את שמעון בעל הכרטיס והוא ברי הויקא באופן ברור, וראה בהערה 122.

כשחברת הויזה לא גבתה משמעון יש להודיע להם משום השבת אבידה

ב. עובדא הוי בשמעון ששילם את חשבון החשמל של ראובן ע"י הויזה שלו, וחברת הויזה לא גבתה את התשלום משמעון, [אף שהחוב נמחק אצל חברת החשמל], ונמצא שראובן נהנה ע"י התשלום של שמעון שבוה נמחק חובו שחייב לחברת החשמל, ושמעון לא נחסר כלום שחברת הויזה לא גבתה ממנו התמורה, פשוט דבאופן שהחברות שייכות ליהודים, מוטל עליהם להודיע לחברת החשמל וחברת האשראי על התקלה מדין השבת אבידה¹²³.

בהנ"ל לענין חיוב ראובן לשלם לשמעון יש חילוק אם כבר חייבוהו או לא

ג. לאחר שהודיעו לחברות הנ"ל על התקלה ומ"מ לא גבו שנית מבעל הכרטיס, יש לדון למי שייך ריוח זה, אם הריוח שייך לראובן שחובו שולם ע"י הויזה של שמעון, או דהריוח שייך לשמעון, שהרי הוא סילק את חובו של ראובן וחייב עצמו כנגד חברת הויזה, ומה שחברת הויזה לא גבתה ממנו זהו ריוח שלו¹²⁴, ונקטו פוסקי זמנינו שאם חברת האשראי לא חייבה כלל לשמעון על תשלום חובו של ראובן, א"כ לא חל כלל חיוב על ראובן¹²⁵, אך אם למעשה החברה חייבה את שמעון על תשלום חובו של ראובן,

124 דלכאור' באופן זה הרי שמעון לא הוציא על פיו, ואף שהתחייב לחברה, מ"מ י"ל דחיובו של ראובן לשמעון כפוף לפי חיובו של שמעון לחברה, וכששמעון חייב עצמו לחברה גם ראובן חייב עצמו לשמעון, וכשהחברה מחייבת את שמעון בפועל אז ראובן ג"כ משלם לו בפועל וכאן שהחברה לא חייבה את שמעון, גם ראובן אינו צריך לשלם לו, או י"ל דבשעה שחל החיוב כבר חל עליו חוב לשלם לו ואף שלבסוף החברה לא גבתה ממנו מ"מ חיובו לא פקע.

125 כן שמעתי מהגר"מ שפרץ ומהגר"נ נוסבויס שליט"א דאף שחשב לחייב עצמו לראובן בעבור שחייב עצמו בשבילו, אבל נתברר שהיה בטעות שהרי למעשה שמעון לא חייב עצמו כלל לחברת האשראי, ובין להטעם דחיובו משום נהנה מחסרונו הרי כאן לא נחסר כלום, ובין להטעם דחיובו משום שהוציא על פיו הרי כאן לא הוציא למעשה כלום, דנמצא שלמעשה רק ע"י פעולתו נסתלק חובו של ראובן ותו לא.

שישלם החוב בשבילו, ודאי דחייב מטעם נהנה וראה עוד לעיל הע' 17 בדין נהנה.

122 כן נראה פשוט, דכיון שידוע שע"י העברת הכרטיס הריהו פועל חוב על בעל הכרטיס, הריהו עושה מעשה גרמי ולא גרע מנו"ג ביד במסור, ואין לומר דזהו רק גרמא שגורם שיגבו ממנו אח"כ, דאת החיוב הריהו עושה מיד, וראה בשו"ת כסאות לבית דוד (סי' נא) שרצ"ל שאי"ז רק גרמא אך נראה כמש"כ וכן שמעתי מכו"כ יושבי על מדין, וע"ש שג"כ כתב לבסוף דחייב מדין נהנה.

123 כן נראה פשוט וכן שמעתי מגדול אחד, דכיון שיתכן שזה נובע מטעות אנוש וכדו', והם ודאי לא נתייאשו דעדיין אינם יודעים מהטעות, א"כ יש חיוב להשיב להם, נויש לצדד כשמדובר במחללי שבתות בפרהסיא אם חייב בהשבה, ולכאור' בכל מקום יש לחשוש שישנם שותפים שומרי תורה, כמו"כ י"ל דבזמנינו הוו כתינוקות שנשבוין.

אלא שלבסוף קרתה תקלה שהחוב נמחק, בזה י"א שחייב שמעון לשלם לראובן ויש חולקים¹²⁶.

דין חיוב חדש ששמעון התחייב ללוי בויה על פי ראובן

ד. ראובן רוצה ליתן מתנה ללוי ע"י כרטיס אשראי, וביקש משמעון שיתחייב ללוי חיוב חדש בתורת מתנה ע"י הויזה והוא ישלם לו אח"כ, ולבסוף לוי לא רצה לגבות משמעון החיוב וביטל את החיוב לחברה¹²⁷, יש להסתפק די"ל דכיון שהחברה חייבה את שמעון על פעולתו אף שלבסוף לוי לא גבה מהחברה והם לא גבו משמעון מ"מ כבר חל חיוב על ראובן עבור זה שהחברה חייבתו מתחילה¹²⁸, או י"ל דכיון דמיירי בחיוב חדש בתורת מתנה ומקבל המתנה ויתר על המתנה י"ל דעל דעת כן לא נתחייב ראובן כלל וראה בהערה¹²⁹.

ומשפט מש"כ בזה. נויש לציין דברא"ש פ' הגזול ומאכיל בעובדא דרב ספרא הביא נידון כע"ז ופסק כסב' הנתי' דע"ד כן לא נתחייב אולם במחנה אפרים מפרש דמיירי באופן שהשליח לא נתחייב כלל רק המשלח ולכן המשלח מרויח מויתור החוב של העכו"ם, ומוכח מדברי המחנ"א דלולי זאת היה השליח מרויח, ולכאור' דברי המחנ"א הם דלא כהנתי', ונמצא דלהקצו' ומחנ"א ועו"פ בעל הכרטיס אכן מרויח, ולהנתי' והתומים בעל הכרטיס חייב להחזיר המעות דע"ד כן לא נחית].

127 וזה שייך כשמעביר להם הודעה בפסק שהעיסקה נתבטלה, דאף באופן שבעל הכרטיס אינו יכול לעכב את חיובו מ"מ זה שקיבל הזיכוי יכול להודיע לחברה על ביטול העיסקה, ואז הם מבטלים את החיוב.

128 וכמש"כ לעיל הע' 13 דחיובו של ראובן חל בעצם ההתחייבות שהחברה חייבה את בעל הכרטיס ומה שבטל אח"כ החיוב אינו פוטר את ראובן.

129 דלא מיבעיא כשלו גילה בדעתו שמתחילה לא רצה בהמתנה דאז נמצא שכל ההתחייבות היתה בטעות שהרי לא זכה לוי כלל כמבואר בשו"ע (רמג סעיף א) דכה"ג הוכיח סופו על תחילתו, אלא אף כשמחילה רצה לוי בהמתנה וכבר חל חיוב מהחברה ע"ז מ"מ י"ל דמה שלוי אינו רוצה המתנה שלא ניחא ליה שמישהו יוציא ממון ליתן לו, וא"כ ע"כ הוא מוחל גם ההתחייבות של ראובן אח"כ ידוע שרוצה לוותר רק לשמעון ולא לראובן ויל"ע.

126 הנה מהגר"מ שפרן שמעתי כצד א דחייב שמעון לשלם לראובן, והטעם משום דחלות חיובו של שמעון לראובן הוא בעבור זה שראובן חייב עצמו במקומו וזה כבר חל, ואף שלמעשה לבסוף לא נחסר שמעון וזה כבר ריוח שלו. והרי זה כאילו מחלו לו החוב, אולם גיסי הגרש"מ סגל העירני דיש לדרן עפ"י דברי הנתי' (קכט סקי"ד) שכתב לגבי גדר חיוב הלוה לערב שנו"נ ביד וז"ל: "דאפילו בקבלן שנשא ונתן אין הלוה חייב להקבלן רק כשפורע בשבילו, דהתחלת החיוב לא היתה רק מחמת זה, דהא הלוה לא אמר להערב (ה)לוה לך (ולוה לו) [והלוה לי], רק היה ערב או קבלן עבורי, ואין לערב נגד הלוה רק דין קבלן ולא מלוה, רק שיש לקבלן נגד המלוה דין לוה כיון שנשא ונתן ביד, ואפילו לא אמר לו הלוה הוי נושא ונתן ביד ומעצמו עשה כן, יש לו נגד המלוה דין לוה, ולא אישתימיט שום פוסק לחלק בין קבלן לנשא ונתן ביד או לא בהא דסימן ק"ל, ואם היה המלוה גר ומת דנפטר הקבלן, גם הלוה נפטר מהקבלן, דלא נתחייב הלוה לקבלן רק שלא יפסיד הקבלן מחמת (ה)הלוואה זו", ומבואר דס"ל דלא נחית הלוה להתחייב אח"כ ישלם הקבלן, וסברא זו ממש שייך גם כאן דלא נחית להתחייב לו רק ע"ד שיהא לו הוצאה, ואמנם הקצוה"ח פליג שם על הנתי' וכמש"כ שם (בסק"ז): "אבל בקבלן שנשא ונתן ביד, הוי הלוה כלוה גמור של הקבלן" והיינו דס"ל שהחיוב של הלוה כבר חל וה"נ בנידו"ד לדבריו חייב שמעון לשלם לראובן, ולכאור' המוחזק יכול לומר קים לי, וראה עוד בעלון צדקה

כשמשלם עבור חבריו בויהא אסור ליטול ממנו תוספת תשלום

ד. לאור האמור דכששמעון משלם עבור ראובן בכרטיס ויהא שלו נחשב שמעון כלוקח החוב על עצמו וראובן חייב לו בעבור התשלום, נמצא שיש כאן הלואה משמעון לראובן, וראובן מחוייב להחזיר לו המעות שחברת הויהא גבתה ממנו.

ולכן אסור לראובן להחזיר לשמעון יותר מהסכום ששילם לחברה דהוי רבית, ואף כשראובן נותן לשמעון את הכסף לפני שהחברה גבתה ממנו המעות מחשבונו בבנק, מ"מ אסור לראובן להוסיף על הסכום, ואי"ז נחשב רק כתשלום עבור המזכה שעשה לו בנתינת זכות השימוש בכרטיס הויהא, דכיון שחברת הויהא סומכת רק על שמעון, נחשב שמעון הלזה לראובן בעצם ההתחייבות שלו לחברת הויהא, וכשראובן נותן לו יותר מסכום ההתחייבות הוי רבית¹³⁰, [וראה בהערה החילוק בין הנותן תשלום לחבריו בעבור צ'ק ערבון לקבלת הלואה¹³¹].

טעם נוסף לאסור בזה משום דלפעמים נחשב בעל הכרטיס כקונה החפץ ומוכר לחבריו ונמצא שהוא חייב לו ממש דמי החפץ¹³².

ובאופן שמשלם לחבריו בתשלומי קרדיט שנושאים חיובי רבית צריך היתר עיסקא מיוחד בינו לבין חבריו ולא סגי בהיתר עיסקא שבין בעל הכרטיס לחברה וכדלהלן סעיף מז.

הביא בבר"י שם פלוג' דלדעת המנחת יצחק אסור לשמעון לשלם לראובן עבור זה, והבר"י העלה שם דיש להתיר בזה כיון שהמלוה סומך בעיקר על שמעון, וכבר הבאנו לעיל פרק ח סעיף ז את דבריו בארוכה ועי"ש מש"כ להשיג ע"ז ונראה דיש לאסור אף בצ'ק בכה"ג, ועכ"פ בנידו"ד כשחבריו שילם לו בויהא שלו אף להבר"י אסור וכנ"ל.

132 הנה בברית יהודה הנ"ל הוסיף עוד די"ל דהוי כאילו בעל הכרטיס הוא הקונה והוא מוכר את החפץ לזה שרוצה לקנותו בהמתנת מעות, ויל"ע בטעם זה דלכא"י אי"ז ברור להחשיבו כקונה ומוכר כיון שהוא פועל בשליחותו של חבריו ומקבל ממנו כל הדמים שמוציא עבורו ולדעת הנתי' שהובא לעיל הע' 29 אף א"צ בזה לדין עבד כנעני ע"ש, אמנם יתכן דבאופן שבעל הכרטיס מעמיד עצמו כמזמין החפץ והוא זה שמעביר את החפץ למקבל נחשב באמת כקונה ומוכר, ועכ"פ בטעם ראשון הנ"ל סגי לאסור].

130 כ"ה בברית יהודה-עיקרי דינים (פ"ב סעיף ד): "שהקונה חפץ בכרטיס אשראי של חבריו אסור לו לשלם שכר לבעל הכרטיס", ובהע' יא שם הוסיף דאף באופן שהקונה פורע לבעל הכרטיס את מלוא הסכום קודם שחברת האשראי חייבה את חשבונו בבנק, מ"מ בזה אסור לכו"ע כיון שהמוכר אינו מכיר ואינו סומך על הקונה כלל רק על בעל הכרטיס דינו כערב שלוף דוך על דמי המכר ואסור ליטול שכר על המתנת המעות ע"ש, [וראה עוד בזה להלן הע' 132], ואף שעיקר החיוב הוא על החברה א"כ יש לומר שבעל הכרטיס לא נקרא ערב כלל, אמנם זה אינו דהרי בעל הכרטיס מתחייב מיד לשלם לחברה על כל התחייבותם, וגם מתחייב שלא יעכב התשלום אף באופן שיוכל לעכב את החברה, ונמצא שגם הוא עומד כשלוף דוך על החוב.

131 הנה בצ'ק בכה"ג כשראובן נותן לשמעון צ'ק דחוי כדי שיוכל לקבל הלואה כנגד הצ'ק,

ענף ה - חששות רבית בין המוכר לחברת האשראי

בתשלומי הויזה יתכן שאלות וענינים שיש בהם חשש רבית, שכן נעשים כאן לפעמים הלוואות בין בעל הכרטיס לחברה, וכן לפעמים המוכר מקבל הלוואה מחברת הויזה, ויש לדון על העמלות והתשלומים אם יש בהם חשש רבית.

ההיתר לתשלום העמלה שחברת הויזה מנכה מהמוכר

15. לפעמים נוצרת מציאות שהחברה משלמת למוכר קודם ביצוע הגבייה מבעל הכרטיס, כגון שתאריך התשלום למוכר הגיע קודם לתאריך הגבייה מבעל הכרטיס, ונמצא שהחברה מלווה לבעל הכרטיס את המעות של תשלום המקח, וכיון שעל פי ההסכם של החברה עם המוכר ניתן להם זכות של כמה אחוזים כרמי עמלה, נמצא שלמעשה הם מלווים לבעל הכרטיס 95 ש"ח וגוברים ממנו אח"כ מאה ש"ח¹³³.

ומ"מ אין בזה חשש איסור מהמעמים דלהלן:

א) משום שעמלה זו נגבית גם באופן שאין הקדמת מעות שהרי הרבה פעמים החברה משלמת למוכר אחרי שכבר גבתה מבעל הכרטיס¹³⁴.

ב) להסברה נותנת שבאמת החברה מתחייבת למוכר על ביצוע העסקה סכום של מאה, אלא שמכח ההסכם בינה למוכר יש לחברה זכות לנכות ממנו דמי עמלה, ולכן אין בזה חשש רבית¹³⁵.

אלא תשלום על שירות הגבייה ואין כאן ענין של אגר נטר כלל, ותדע שהרי סכום זה הוא קבוע בין באופן שחברת האשראי גובה תחילה התשלום מן הקונה ורק אח"כ משלמת למוכר, ובין באופן שמשלמת תחילה למוכר ואח"כ גובה מן הקונה¹³⁶. וראה להלן הע' 158 מש"כ מדברי הבר"י להתיר העמלות שמשלם בעל הכרטיס לחברת האשראי ג"כ מכח סברא זו וזה שייך גם לגבי העמלות שגובים מן המוכר.

135 כן נראה לכאור' וכמשנ"ת לעיל הע' 15 דהתחלת הענין הוא בזה שהחברה אומרת למוכר תן ללוקח חפץ של מאה ואנו נשלם לך מאה, אלא שאח"כ מנכים מהמוכר דמי טיפול ועמלה, ונמצא שלמעשה נחשב כאילו שילמו לו כל המאה ושפיר חייב בעל הכרטיס לשלם להם מאה וע"ע לעיל הע' 106.

133 וגם אם נאמר שעיקר החיוב הוא בשעת ביצוע העסקה, מ"מ נמצא שהחברה מתחייבת בעבורו רק 95 והוא מתחייב להם מאה, ואילו היה תאריך הפרעון באותו זמן אין בזה חשש וכמשנ"ת לעיל בפרק ח סעיף יג בדיון החלפת שטרות דכששניהם לאותו תאריך מותר בסכום אינו שוה, אך כשהחברה מתחייבת לתאריך שקודם לזמן ההתחייבות שלו לכאור' יש בזה חשש רבית אם לא מהטעמים דלהלן.

134 כ"כ בדרך ישראל (סי' יז אות ב): "ואין לומר דזהו רבית שמשלם הקונה לחברת האשראי שהרי מקבל החפץ מחב' האשראי בשווי 98 [כיון שהם ערבים שלוף דין] ומשלם 100 בהקפה וכו', זה ודאי אינו שהרי החפץ שמקבל שוה מאה וגם הקונה במזומן משלם מאה, ומה שחברת האשראי מפחיתה למוכר 2 אחוזים אין זה

ג) דאין זה רבית מיד הלואה למלוה דנחשב כאילו שהמוכר אומר לחברת האשראי הא לכם מנה והלוו מעות לבעל הכרטיס, וזה מותר כיון שבעל הכרטיס אינו מחזיר את המנה למוכר¹³⁶.

[ולגבי תשלומי העמלות הקבועות שמשלם בעל הכרטיס לחברת הויזה על ניהול החשבון ודמי עמלה על הכרטיס וכדו' ראה להלן ענף ו].

אף כשיש הפרש בעמלות בין תשלום מזומן למאוחר אין חשש רבית [ודין כרטיסי חו"ל]¹³⁷. כפי מה שנתבאר במבוא ישנם מוכרים שמעדיפים להגיע להסדר עם חברת הויזה שבכל העברת כרטיס תבצע החברה את התשלום באופן מידי, והחברה תגבה אח"כ מבעל הכרטיס בזמן שקבעו איתו, ונתבאר שבאופן זה חברת האשראי גובה מהמוכר סכום גדול יותר עבור העמלה¹³⁷, ומ"מ אין בתשלום הפרש זה חשש שמשלם בגלל הקדמת מעות:

א) דאין כאן הלואה כלל, שהרי כפי האמור לעיל הרי כבר חייבים למוכר את כל המעות ומשלמים לו פחות ממה שמגיע לו¹³⁸.

ב) ועוד משום שבאמת יש כאן טירחה מיוחדת לחברת האשראי שצריכה להעביר למוכר כל תשלום בנפרד¹³⁹.

ג) דאין זה רבית מלוה למלוה וכמו שנתבאר לעיל סעיף לו [דנחשב שהמוכר אומר לחברת האשראי הילך מנה והלווה ללוקח].

דחשיב כתשלום עבור העמלה וטירחה ולפי"ז אמאי כתשלום מאוחר נוטלין יותר עמלה שהרי הטירחה לכאור' שוה, ומ"מ מותר דלא שייך לומר שזהו אגר נטר כיון שהמוכר מקבל פחות ממאה, ואילו היה מוכר במזומן היה מקבל מאה, וה"נ חברת האשראי התחייבה לו תשלום מאה עבור החפץ ומנכה ממנו יותר עבור התשלום המידי, אבל אין זה בגלל הקדמת מעות, שאין כאן הקדמת מעות שהרי כבר חייבים לו כל המאה.

139 הכוונה בזה דאף אם נתעקש לומר דיש כאן חשש רבית משום שאילו היו משלמים לו בתאריך מאוחר היו גובים ממנו רק 2 אחוז ועכשיו גובים ממנו 3 אחוז, ונמצא שעל פעולת תשלום מאוחרת גובים פחות מאשר עבור פעולת תשלום מיידית, מ"מ מותר משום דבעלמא הדרך לשלם לאח"ז, אלא שכיין שהוא רוצה התשלום מיד ויש לחברה טירחה ועמלה מיוחדת שצריכה להעביר לו כסף על כל פעולה בנפרד, א"כ מה שנוטלים על לאח"ז 2 אחוז ועל עכשיו 3 אחוז אי"ז משום

136 כ"כ בספר דרך ישראל הנ"ל: "ועוד דאפילו אם באמת היה כאן תשלום בתורת אגר נטר, מה בכך הלא אין כאן רבית מלוה למלוה, דהלא הקונה הוא לזה מחברת האשראי, וחברת האשראי חייבת למוכר את דמי החפץ מיד והמוכר משלם להם 2 אחוז, וא"כ אפילו אם יהיה תשלום זה עבור ההלואה שנתנה החברה לקונה, אין זה רבית מלוה למלוה, והרי זה כאומר הילך דירה והלווה מנה לפלוני דשרי", והיינו כמבואר ביו"ד (קס ס"ג) שמותר ללוויתן מנה לראובן שילווה לשמעון, ואף דנתבאר שם שאם שמעון נותן אח"כ המנה לראובן אסור, אבל כאן הרי אין הקונה נותן כלום למוכר, רק חברת האשראי היא הנותנת לו ולקונה לא איכפת כלל מהעסק שבין חברת האשראי למוכר.

137 יעו"ש דבאופן שההסדר הוא שהמוכר מקבל כספו מיום מסויים מנכים ממנו רק 2 אחוז, וכשנותנים למוכר כספו מיד מנכים ממנו 3 אחוז. 138 והיינו דאף להסבא שהבאנו לעיל סעיף לו דבתשלום רגיל הניכר לא נחשב רבית משום

סברות אלו שייכות גם לגבי כרטיסי האשראי בחו"ל, שחברת האשראי מעבירה את הכסף מיד למוכר וגובה מבעל הכרטיס כעבור חודש¹⁴⁰, [ובלא"ה על פי רוב החברות בחו"ל הם בבעלות גויים].

גם באופן שהמקח עדיין לא סופק יש להתיר

ד.ח. ישנם מקרים שהמוכר מקבל מחברת האשראי את התשלום אף כשעדיין לא סופק המקח כגון בהזמנה מלפניית שהלוקח מקבל החפץ לאחר זמן והתשלום מועבר קודם, ולכאן' כיון שעדיין לא חל חיוב לשלם עבור המקח, נמצא שהמוכר מקבל מחברת האשראי הלואה של 98 ובעל הכרטיס משלם לחברה אח"כ מאה, ומ"מ יש להתיר:

א) משום שנחשב הלואה של כל סכום המקח אף שעדיין לא סופק שגם דמי העמלות הם בכלל ההלואה.

ב) דהתשלום למוכר הוא עבור עצם ההתחייבות לספק מוצר בשווי מאה לאחר זמן, ועל זה כבר מתחייב לו כל הסכום מתוך אימון שיעמוד בהתחייבותו¹⁴¹, לדיון נוסף בזה ראה בהערה¹⁴².

ג) משום דאין זה מלוה למלוה, דכיון שבעל הכרטיס אומר לחברת האשראי להתחייב למוכר והוא מתחייב להם כנגד זה, נחשב בעל הכרטיס כלוה ומלוה, ונמצא שהמעות שנותן המוכר לחברת האשראי אינו מלוה למלוה, שהלוה האמיתי הוא בעל הכרטיס¹⁴³.

כשמתחייב לצדקה או לשם הלואה לחבירו יש שאסרו ויש מקום להתיר

ד.פ. יש שכתבו דכשנותן התחייבות חדשה לצדקה באמצעות כרטיס אשראי, או באופן אחר שאין שום סיבה לחיוב הסכום כגון כשהעברת הכרטיס נעשית לכתחילה כדי שיהא למקבל מזומן יש בזה חשש רבית, והיינו כגון שראובן מבקש משמעון שיעביר אצלו הכרטיס כאילו מכר לו בסכום של אלף, וחברת האשראי מעבירה לו הכסף וראובן נותן

שלאח"ז מוותר לו בגלל המתנת המעות אלא משום שיש בזה פחות טירחה, [כן העינינו בעל הדרך ישראל הנ"ל].

140 כמש"כ לעיל דהמוכר נחשב כנותן מנה לחברת האשראי כדי שילוו ללוקח.

141 פשוט דכל הני סברות שייכא גם באופן שנהוג אצל כל החברות לשלם קודם למוכר ואח"כ לגבות מבעל הכרטיס, ועדיף מהנ"ל כיון שאין שני מחירים למאוחר ומזומן.

142 ונמצא דיש כאן ב' סברות לומר שנחשב הלואה של כל סכום המקח, א. משום שגם דמי העמלות הם בכלל ההלואה, ב. משום דבמקרה כזה הקונה משלם כל הסכום עבור עצם ההתחייבות של

המוכר לספק את המוצר ששוה מאה, ויש ללוקח אימון שהמוכר יעמוד בהתחייבותו ומשלם לו כל השוויות של החפץ, [ואמנם באופן שלא יקבל תמורה יוכל לדרוש מהמוכר או מהחברה לבטל התשלום וכנ"ל במבוא ובהע' 50].

143 דאף שהלוקח עדיין לא קיבל המקח מ"מ נחשב כלוה מהחברה כמו שמצינו באומר לחבירו שיתן לפלוני נחשב כאילו הוא קיבל המעות מדין ערב (כמבואר בקידושין דף ז ובשו"ע סי' קצ ובכ"מ), וה"נ נחשב בעל הכרטיס כלוה מהחברה ומלוה להמוכר, ומה שהמוכר נותן 2 אחוז לחברה הוא כדי שילוו לבעל הכרטיס ואין זה מלוה למלוה.

לשמעון את הכסף שחברת האשראי חייבתו בבוא היום [וזה שייד באופן שהחברה מעבירה הכסף מיד, וגובה מבעל הכרטיס מאוחר יותר], ולפי"ז נמצא ששמעון בעל הכרטיס הלוח לארובן סכום של 980 שהרי החברה מנכה כמה אחוזים, וראובן מחזיר לשמעון אלף¹⁴⁴, אמנם נראה דלמש"כ לעיל גם בזה יש להתיר משום שנחשב כהלואה של אלף דגם דמי העמלות בכלל ההלואה, ועוד משום שאין זה מלוה למלוה, דהלוח האמיתי הוא בעל הכרטיס¹⁴⁵.

קנה בתשלומים שוים וחברת האשראי משלמת מיד בפחות

מ. לפעמים ראובן קונה מקח בסכום של אלף ומסכם עם המוכר על עשרה תשלומים שוים, וכך אכן מופיע בחשבונו מחברת האשראי שכל חודש מחוייב בסכום של מאה, אולם במקרים רבים ישנו הסכם בין המוכר לחברת האשראי שהם משלמים לו כל האלף בניכוי של אחוזים גבוהים כגון שמשלמים לו 900 מיד, והם גובים אח"כ כל האלף מראובן בעל הכרטיס בתשלומים, והיה מקום לחשוש לאיסור רבית, שנמצא שהלוח לבעל הכרטיס 900 וגובים ממנו אלף¹⁴⁶, אמנם גם בזה יש להתיר מסברות הנ"ל דנחשב כהלואה של אלף כיון שזהו מחירו של החפץ גם במזומן, [ונחשב כאילו שילמו החברה למוכר אלף ואח"כ החזיר להם מאה, ואמנם באופן שהמוכר קובע מתחילה שני מחירים למזומן ולאשראי בלא"ה אסור וכדלהלן סעיף מח], וגם אין זה הלואה מהלוח למלוה שהלוח הוא בעל הכרטיס שהוצרך ללוות אלף כשוויות המקח, והמוכר הוא זה שמפסיד המאה¹⁴⁷, [ויש להוסיף עוד דאף אם

כן יש כאן הסברא הנ"ל דהלוח האמיתי הוא בעל הכרטיס, ומשלם הרבית הוא המקבל ואין זה רבית מלוה למלוה, נוע"ש בדרך ישראל שגם הוא צידד בסו"ד דיש להתיר מטעם שדמי העמלה שגובים מהמקבל הם בכלל ההלואה, ולא עלה על דעתו להתיר גם מטעם הנ"ל דאין זה מלוה למלוה].
146 כן נראה בהשקפה הראשונה של פני הדברים, שנמצא ששילמו עבורו 900 והוא משלם אלף.

אמנם זה אינו כדבסמוך.
147 דגם בזה ישנם כל הסברות שהובאו לעיל דלמעשה נחשב שזהו הלואה של אלף כיון שהוצרך לקנות חפץ שזהו מחירו בשוק, ומה שהחברה מנכה מהמוכר זהו בשביל עמלות שנטלים ממנו, ואין נחשב כרבית עבור הקדמת מעות שהרי למעשה המוכר מפסיד כאן מאה משויות החפץ שנמכר גם במזומן באלף, ועוד דנחשב שהקונה לוח אלף מהחברה והמוכר שילם להם עבור זה שמלויים לקונה שלו, ושוב אין זה רבית מלוה למלוה.

144 כ"כ בדרך ישראל: "דבנתינת צדקה אין הנותן מקבל כלום רק התשלום שמעבירים לצדקה, ונמצא שהנותן משלם לחברת האשראי 100 והם נותנים למקבל הצדקה 98, ונמצא שמשלם לחברת האשראי תוספת יותר על מה שנותנים הם למקבל הצדקה עבור ההמתנה", [וע"ש שהוסיף דאין לומר שהנותן אינו צריך שום המתנה ולא איכפת לו שהחברה תיתן הצדקה אח"כ, דגם בלא"ה עצם ההתחייבות שלהם חשיב כהלואה מיד עפי"ד הגרעק"א (ב"מ עא, ב) ע"ש מש"כ בזה ואכמ"ל].

145 כן נראה פשוט דהרי חברת האשראי אינה יודעת כלל שבעל הכרטיס מתחייב כאן ללא תמורה, ומוסכם בין בעל הכרטיס לחברה שכל העברת כרטיס או הזנת פרטי הכרטיס במחשב תחייב את החברה בעבורו, ונמצא שהחברה מתחייבת כאן כל הסכום כפי בקשתו של בעל הכרטיס, אלא שיש להם הסכם עם המקבל שמנכים ממנו עמלה, ונמצא שגם זה בכלל ההלואה, וכמו

נאמר שנחשב כהתחייבות מהחברה למוכר אין בזה חשש, דנחשב כמוכרים חובם בפחות, וראה עוד בהערה ברין חברות שקונים מבעלי החנויות זכות האשראי שיהא להם בעתיד¹⁴⁸].

הקונה בחנות ומשלם לו בוזיה כדי לקבל ממנו עודף מזומן, ודין פריסת תשלומים מא. מי שאין לו כסף וצריך עתה מזומנים ונכנס לחנות ואומר למוכר אם תלווה לי מאה שקל אקנה כאן חפץ מסויים ואשלם לך על החפץ בכרטיס אשראי, והמוכר יוסיף את המאה שקל לחיוב ע"י הכרטיס, באופן זה יש חשש איסור רבית שנמצא שקונה אצלו חפץ בעבור זה שמלווה לו מעות¹⁴⁹, ואם גם לולי זה שמלווהו היה קונה החפץ יש מקום להקל¹⁵⁰.

כשהמוכר מסכים לקבל תשלום בכרטיס אשראי רק מעל סכום מסויים מב. ישנם בתי מסחר וחנויות שמפרסמים שאינם מקבלים תשלום בכרטיס אשראי, רק כשקונים בסכום מסויים, י"א דיש בזה חשש רבית ואסור לפרסם כן¹⁵¹,

148 והיינו דאף אם נתעקש לומר דנחשב שהחברה היא זו שמתחייבת כאן למוכר אלף עבור החפץ, הרי גם אין בזה שום חשש בזה שאח"כ מוכרים חובם למוכר בסכום של 900, שהרי הלווה יכול ג"כ למכור חובו בפחות כמבואר לעיל פרק ז סעיף א. באותו ענין יש להעיר במה שנהוג בארה"ב ובמקומות נוספים שיש חברות מסוימות שקונים התשלומים העתידיים של חנות שמקבלת ממוצע כו"כ לחודש בכרטיסי אשראי והם משלמים לחנות פחות על זכויות העתידיות של השנה הקרובה ואח"כ גובים לעצמם את תשלומי האשראי, ולכאור' הרי כהלואה לחנות עם רבית, אך מכיון שהחוק בארה"ב אוסר לקחת יותר משני אחוז לחודש על הלוואה, לכן קובעים שאי"ז הלוואה אלא מכר דהיינו שהחנות מוכר את התשלומים העתידיים, ולכאור' כיון דלא שייך מכר על זכויות עתידיות שהרי עדיין אין כאן חוב ששייך למוכרו א"כ ללא היתר עיסקא אין שום היתר בזה ויל"ע.

149 כ"כ בקיצור דיני ריבית (קו"א פ"ז ד"א ס"ג) לגבי מי שקונה חפץ בחנות כדי שיפרוט לו המוכר צ"ק, דבכה"ג נמצא שהוא קונה רק בשביל שמלווה, וגם המוכר מלווה רק בשביל שקונה אצלו, דאסור לקנות מהמלווה בשביל שמלווה, וה"נ בנידוד' לגבי תשלום בכרטיס אשראי, ונראה דאף באופן שלמוכר יש הסכם עם חברת האשראי

שנותנים לו המעות ולא לאחר זמן, מ"מ הרי מלווהו מזומנים והוא מקבל רק זיכוי כספי בבנק, וגם זה נחשב הלוואה עד שיכול להוציא המעות בבנק. [ואולי באופן שלמוכר יש תועלת בזיכוי לבנק כגון שבלא"ה צריך להפקיד כסף ביום זה יש להקל רצ"ע].

150 שם, והיינו כשבלא"ה ג"כ היה קונה עכשיו החפץ, דאז חשיב רק כנותן למוכר הטובת הנאה בזה שקונה אצלו ולא אצל אחר, וקי"ל דטוה"נ אינה ממון וכיון דדרך מכירה הוא יש להקל, ויש להוסיף דאף דבסי' קס נחלקו הפוסקים אם מותר ליתן טובת הנאה למלווה היינו כשעושה בדרך תנאי תמורת ההלוואה, אבל כאן תוך כדי הקניה הוא מבקש ממנו הלוואה ואף שלולא הקניה לא היה המוכר מלווהו י"ל דלולי הקניה לא היה ניח"ל להפעיל את חברת האשראי וכיון שכבר השתמש בשירותי החברה כבר לא איכפת ליה להוסיף בהסכום ויל"ע.

151 בבר"י (עק"ד פ"י סעיף לה) נוטה לאסור בזה, דנמצא שקונה אצלו יותר בעבור שמלווהו את הסכום שצריך לשלם עתה והוי כמלווהו ע"מ שיקנה אצלו, וכ"כ בקיצור דיני רבית (קו"א פ"ז דין א) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"מ ברנדסדורפר זצ"ל, והיינו כנ"ל משום דלפעמים יש אנשים שרוצים לקנות פחות, וקונים יותר דברים כדי שיהא להם

ויש מתירים¹⁵², ואם בשעת החשבון והתשלום קונה חפצים נוספים כדי שהמוכר יסכים לקבל התשלום בכרטיס אשראי, י"א דבכה"ג אסור לכו"ע¹⁵³, ויש מתירים גם בזה וצ"ע¹⁵⁴, אולם כשאינו מפרסם כנ"ל רק שבמציאות אינו מקבל תשלום בכרטיס אשראי בסכום קטן מאד, ראה בהערה¹⁵⁵, ובאופן שהקונה היה בדעתו בלא"ה לקנות קניה גדולה יש שכתבו דאף שאין בזה איסור מצד הקונה אבל כשאינו מודיע זאת למוכר הריהו מכשילו בלפני עור כיון שהוא חושב שמלווהו בגלל שמהנהו בקניה גדולה¹⁵⁶, וצ"ע בזה ראה בהערה¹⁵⁷.

ולקנות בחודש הבא ויש רשות למוכר ליתן אשראי למי שירצה, וכ"כ בספר פרשת רבית (פ"י סק"כ) בשם הגר"ב צ אבא שאול זצ"ל, והגר"נ קרליץ שליט"א, [זה דלא כהנ"ל בקיצור ד"ר שאוסר בשעת החשבון אף לדעת הגר"נ], אמנם למעשה צ"ע אם אפשר להקל בזה, שהרי המוכר נותן לו אשראי על כל הקניה ולא רק על המוצרים הנוספים, ונמצא שמלווהו אשראי על כל הסכום בעבור שקונה אצלו ויש לחוש לסרך רבית.

155 הנה בכה"ג נראה דודאי עצם הדבר שהמוכר מסרב לקבל צ"ק אין בזה שום חשש, שודאי יכול לדרוש התשלום דוקא במזומנים, וכן הוא מקובל בכל הבתי מסחר שאינם נוטלים צ"קים בסכום קטן, ולא נחשב שכל מכירה ביותר הוי כרבית, ונראה דיש להטעים זאת כי בכל תשלום באשראי או צ"ק הרי המוכר סופג אחוז מסויים של הפסד, הן לגבי פדיית הצ"ק והן באחוזים שמשלם לחברת האשראי, ולכן בסכום קטן אין זה משתלם שנמצא שאין לו שום ריוח, אך מ"מ נראה שאם בשעת החשבון כשהלוקח רואה שהמוכר מסרב ליטול ממנו צ"ק אז הוא נוטל עוד חפצים, לכאור' בזה יש להחמיר לדיעה הנ"ל בהע' 153 וצ"ע.

156 כ"כ בשו"ת אבני ישפה הנ"ל (בענין ב ד"ה ויש) משמיה דהגר"ש אלישיב שליט"א.

157 לכאור' יל"ע בזה דכיון שאצל הלוח אי"ז הנאה שבלא"ה היה קונה בסכום זה א"כ גם לגבי המוכר אין כאן שום איסור, דעיקר האיסור במה שמחייב את הלוקח לקנות בסכום זה וכאן מעצמו רצה בכך, ועוד דעפ"י רוב אין המוכר יודע שהלוקח קונה בשביל האשראי דהרבה קונים בלא"ה בסכומים גדולים, וא"כ אין בזה שום איסור כלפי המוכר ג"כ ויל"ע בזה.

אפשרות תשלום בכרטיס אשראי, וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' סג) בשם המנח"י זצ"ל והגר"ש אלישיב שליט"א. [ואף שלמעשה משלם בויהו ואינו מלווה לו מ"מ התשלום של החברה היא בשליחותו שעומדים לשלם במקומו ונמצא שקונה אצלו יותר בעבור זה שמסכים ששלוחו ישלם לאחר זמן והוא מתחייב כנגדם מדין ערב ונחשב כאילו הוא הלוח וכמש"כ בחזו"א (י"ד סי' עא סק"ב ד"ה ובתוס'), ועוד דבלא"ה הרי החוב באחריותו שאם החברה לא תשלם יגברו ממנו וכמשנ"ת לעיל הע' 106].

152 כ"כ בקיצור דיני רבית שם משמיה דהגר"נ קרליץ שליט"א וביאר סברתו משום דאין ניכר בכל קונה בנפרד שהוא קונה יותר בשביל האשראי, וכיון דדרך מקח וממכר הוא, מותר כשאינו ניכר הרבית.

153 קיצור דיני רבית שם, דכיון שלמעשה כבר סיכם את החשבון לתשלום, ורק כשרואה הלוקח שהמוכר אינו מסכים ליטול תשלום בויהו בסכום זה הריהו מוסיף ליטול חפצים נוספים, הרי ניכר שעושה כן בשביל הרווחת זמן התשלום, וכש"כ כשהמוכר אומר לו בפירוש שיקנה עוד חפצים ובעבור זה יתן לו אשראי.

154 כ"כ הגר"מ הלבירשטם זצ"ל (בתשובה הנדפסת בסוף ספר רפידתו זהב), והיינו משום דיש סברא נוספת להחיר, דלא נחשב שקונה אצלו בעבור האשראי שנותן לו, אלא שהמוכר נותן לו אפשרות לשלם בתשלומים נוחים כדי שיקל עליו לקנות אצלו, והיינו דעפ"י רוב הרי הקונה נוטל חפצים שבאים לשימוש אצלו, אלא שחלק מהדברים אין לו צורך בהם עתה רק לאחר זמן, ולכן כשהמוכר מסכים ליטול את התשלום לאחר זמן, הרי הלוקח מוכן לקנותו עתה ולא להמתין עם הקניה לחודש הבא וכדו', והרי הוא מרויח בזה שלא יצטרך לטרוח

ענף ו - חששות רבית בין בעל הכרטיס לחברת האשראי או למוכר

תשלומי עמלות לחברת האשראי אם יש בזה חשש רבית

מג. כבר נתבאר שבהסכם בין החברה לבעל הכרטיס מתחייבת החברה לשלם כל הוראה שתקבל מבעל הכרטיס, ונתבאר שלפעמים יוצא שגביית החברה מבעל הכרטיס היא קודם להעברת הכסף למוכר, ולפעמים התשלום למוכר הוא טרם ביצוע הגבייה מבעל הכרטיס, ונמצא שבאופן זה בעל הכרטיס מקבל הלוואה מהחברה, וכיון שבעל הכרטיס משלם לחברה עמלה קבועה, נמצא שמשלם למלוה שלו, ומו"מ יש שכתבו דאין בזה חשש רבית, דהתשלום שבעל הכרטיס משלם לחברה אינה בגלל ההלוואה, שהרי נוטלים ממנו העמלה גם במציאות שלא יצא שילוו לו, ונחשב התשלום רק עבור עסקי התיווך שבינו למוכר, ונמצא שמה שבעל הכרטיס משלם לחברה עמלה קבועה היא על התיווך¹⁵⁸, אמנם יש שכתבו דכיון שתמורת תשלום זה מתחייבת החברה להלוות לו הוי כתשלום למלוה בעבור שמלווהו¹⁵⁹, ולכן יש

158 כ"כ בבר"י (עיקרי דינים פי"ד הע' כה):

"אבל אין חברות האשראי נותנות אשראי ולא

מקבלות אשראי וכל תפקידם הוא כעין תיווך, ופשוט

שבעמלות אלה אין שום חשש רבית, שכן כאמור

אינו שום צד באשראי", והיינו דאין בזה שום

חשש כיון שעמלת דמי ניהול החשבון שהחברה

גובה מבעל הכרטיס בכל חודש הוא סכום קבוע,

ואינו משתנה בין אם בעל הכרטיס עושה הרבה

פעולות עם הכרטיס ובין כשעושה פחות פעולות

[ואף אם משתנה לכא' אין בזה נפק"מ כדלהלן].

וכ"ה בנתיבות שלום (סי' קעד סעיף ד אות נז)

ובהע' שם הוסיף דאף באופן שיהא מציאות

שחברת הויזה תשלם למוכר לפני שתגבה המעות

מבעל הכרטיס, מ"מ אין חשש בתשלום העמלות

לחברה כיון שאין תוספת עמלה במקרה זה, ומוכח

שהעמלה היא רק לדמי הניהול והתיווך ולא משום

הקדמת המעות, והוסיף עוד דגם ב"כרטיס הזהב"

שהוא כרטיס מיוחד עם אפשרויות לקבל הלוואות

גדולות ולעשות עסקאות גם בחו"ל, ודמי העמלות

בכרטיס זה הם יותר מבכרטיס רגיל, מ"מ אין

בזה חשש רבית שכן עיקר תוספת התשלום הוא

בשביל האפשרות לעסקאות בחו"ל שבזה ישנם

הוצאות גדולות יותר, ואין התוספת בשביל

ההלוואות הגדולות, שהרי חברות הויזה גובות

אותן עמלות הן ממי שיש לו אשראי לסכום קטן

והן ממי שיש לו אשראי לסכום גדול יותר.

[ונראה עוד דאף שיש חברות שגובות פחות עמלה

ממי שעושה יותר פעולות, נראה דאין בזה חשש,

שהרי להיפך אילו היו נוטלין העמלות משום זה

שמלווים לו כסף הרי מן הנכון ליטול יותר עמלות

כשעושה יותר פעולות והחברה מלווה לו יותר

כסף, ומזה שנוטלין פחות מוכח דאכן העמלה

אינה עבור ההלוואה ולכן כשעושה יותר פעולות

ונמצא שגורם להם יותר ריוח באחוזים שהם

גובים מהמוכר, ולכן ברצונם לעודדו ולהביאו

שישתמש יותר עם הכרטיס, ופשוט, וה"ה אם

נוטלים עמלה גבוהה יותר כשעושה יותר פעולות

י"ל דאי"ז משום ההלוואה אלא משום שגורם להם

יותר טירחה בסידור העיסקאות והתשלומים כן

נראה לכא'].

159 כ"כ בספר שערי הלכה (רבית פרק כא דין

כח) וכ"ה בדרך ישראל (שם אות ג), דכיון

שתשלום זה מחייב את חברת האשראי להלוות

לבעל הכרטיס מעות, דומה הדבר לדינו של המהר"מ

שהובא במרדכי דבחור שלומד עם בנו של בעה"ב

ומקבל הוצאות מחייתו מבעה"ב, אסור לבעה"ב

להתנות עמו שילווה לו המעות, דנמצא שמיטיב לו

בעבור ההלוואה, וכמו"כ בפועל אסור להתנות שנותן

לו עבודה כדי שילווהו אף כשמשלם לו מחיר הרגיל

בשוק, וה"נ בנידו"ד, והוסיף בשערי הלכה שם דאין

מועיל לזה היתר עיסקא שיש עם החברה כיון

להתנות עם החברה שהתשלום הוא רק לעמלת הניהול בלבד אף ללא שום הלואה¹⁶⁰.

זיכויים ונקודות לבעל הכרטיס כשחברת הויזה גובה קודם ממנו

מד. באופן שהחברה גובה מבעל הכרטיס ולאחר זמן מעבירה את הזיכוי למוכר, נמצא שהחברה יש לה מעות בהלואה מבעל הכרטיס לתקופה של כמה ימים עד להעברת התשלום למוכר, ומ"מ מותר לחברה לזכות את בעל הכרטיס בנקודות והטבות שונות, כיון שהטבות אלו ניתנות לו גם באופן שלא היה מלווה להם הכסף¹⁶¹, ולתחילה נכון לעשות היתר עיסקא לזה¹⁶².

תשלומי עמלות לחברת הויזה על עיסקה בתשלומים

מד. באופן שמשלם למוכר בכמה תשלומים שוים וגם חברת הויזה גובה ממנו בתשלומים, וחברות הויזה מחייבות את הלקוח בתשלום עמלה קבועה על כל עיסקה הנעשית בתשלומים, גם בזה אין איסור רבית, שנוטלים העמלה עבור דמי טיפול בסידור התשלומים, ולא משום הקדמת מעות שהרי גם החברה אינה מעבירה למוכר את כל התשלום מראש¹⁶³.

לא יוכל להוציא מהם המעות אם לא ישלמו למוכר, וגם המוכר לא יוכל לחייב את הלוקח פעם שנית אם החברה לא תשלם לו, אך יל"ע למשנת' לעיל דאם החברה לא תשלם למוכר יוכל לחבוע מהלוקח].

162 כן העירני הג"ר מאיר שטיינברג שליט"א דיש מקום לחשוש לאיסור רבית, שהחברה מעוניינת בהוספת עיסקאות לא רק משום העמלות שהם ריוח נקי, אלא גם משום שע"ז יש להם סכומים עצומים של מעות בהלוואה לכמה ימים ודבר זה שוה הרבה מאד, ולכן כיון די"ל שהזיכויים והנקודות הם גם בעבור זה שהחברה מקבלת הלוואה ממנו, יש לעשות היתר עיסקא לזה.

163 בבר"י (עק"ד הנ"ל בד"ה קיימת) ובנתיבות שלום הנ"ל כתבו דעיסקה בתשלומים ללא

הצמדה ורבית אין בזה שום חשש, ולא הזכירו ענין העמלות שהחברה גובה על "עיסקה מתמשכת", אמנם נראה פשוט דאין בזה שום חשש רבית, דכיון שעמלה זו היא עמלה קבועה ואין הפרש בגובה הסכום של התשלומים, הרי מוכח שזוהי עמלה על הטיפול, ועוד דהרי במציאות ברוכ פעמים אין כאן שום הקדמת מעות מהחברה ללקוח, שהרי בד"כ גובה החברה מהלקוח לפני

שהעמלה משולמת קודם שלוה מהם וגם באופן שאין לו שום עיסקא ע"ש, ונע"ש שהעיר עוד דאם משלם לחברת האשראי על ביטוח הכרטיס והחברה מתנה עמו שיעשה הביטוח דוקא אצלם גם בזה יש חשש רבית דנמצא שמבטח אצלם בעבור שהם התחייבו להלוות לו, וראה בדרך ישראל שם הערות נוספות על פי הנחה זו שיש חשש רבית בתשלומי העמלות].

160 כ"כ בשערי הלכה (שם) בשם הגר"ג קרליץ שליט"א והגאון רבי יהודה שפירא זצ"ל, דכיון שמתנה בפירוש שנותן להם התשלום רק עבור הניהול ואינו מחייב להם לתת לו הלוואה אין בזה חשש, ובספר דרך ישראל (שם) כתב דעדיף אם יכול להפקיד אצל החברה סכום כסף כנגד התשלומים שעתיד לשלם דאז לא נחשב כלל שהם מלוים לו.

161 כ"כ בנתיבות שלום (סי' קעג סעיף ד אות נו בהע' ו) דהרי גם באופן שאינו מלווה להם הריהו מקבל מהם אותם נקודות, וע"כ דהנקודות ניתנים לתמריץ בלבד כדי שיעשו עיסקאות עם הכרטיס שהרי מכל עיסקה יש להם רווחים, ונע"ש שהוסיף טעם נוסף להתיר משום שעצם גביית החברה מבעל הכרטיס לא נחשב הלוואה להם שהרי

תשלומי רבית והצמדה על עיסקה בתשלומים ודין מסייע לעבירה

מז. אולם ישנו אופן נוסף בתשלום בוזה הנקרא "עיסקת קרדיט" שהחברה אכן מעבירה למוכר את כל הסכום מראש ונוטלת מבעל הכרטיס את הכסף בתשלומים עם חיובי רבית והצמדה, ככה"ג נמצא שהחברה הלזה לו סכום של אלף ונוטלת ממנו אח"כ אלף ומאה, ויש בזה איסור רבית¹⁶⁴, ואין היתר בזה רק כשיש לחברה היתר עיסקא או שהחברה שייכת לבנק שיש להם היתר עיסקא¹⁶⁵, [ובאופן שזהו חברת בת של הבנק ראה בהערה¹⁶⁶], או כששייכת לגוי בלא שותפות של ישראל¹⁶⁷, [ובאופן שמוכר יודע שבעל הכרטיס נכשל בגרמתו ברבית, יש בזה משום מסייע לעבירה¹⁶⁸].

כשמשלם עבור חברו בוזה בתשלומים

מז. באופן ששמעון משלם עבור ראובן בכרטיס וזה שלו שנתבאר דנחשב כהלואה משמעון לראובן¹⁶⁹, ולכן אם ישלם ראובן לשמעון הרבית שחוייב שמעון לחברת הוזה, יש בזה איסור רבית, דנמצא ששמעון חייב לחברה וראובן חייב לו, ולכן בעיסקאות רגילות שאינם בתשלומים או אף באלו שהם בתשלומים אך ללא רבית, אין בזה שום איסור, אבל כשמשלם בשבילו בוזה בתשלומים והחברה נוטלת רבית, אסור לשמעון לגבות הרבית מראובן רק כשעשו ביניהם היתר עיסקא¹⁷⁰, [ובאופן שחברת הוזה יש להם היתר עיסקא י"א דיש מקום להקל

168 והיינו דכשברור לו שהחברה בבעלות יהודית ושאינן לו היתר עיסקא עם החברה, נמצא שמכשילו ע"י עיסקה כהלואה ברבית, ואף דלכא' לא נחשב כלפני עיור כיון שיכול לעשות העיסקה גם עם אחר, מ"מ יש בזה איסור מסייע.

169 ראה מה שהבאנו לעיל הע' 130 מדברי הבר"י דמהאי טעמא אסור לראובן לשלם לשמעון תוספת בעבור השימוש עם הוזה שלו משום דנחשב כמלווה בזה, [או משום שנחשב ששמעון קונה החפץ ומוכרו לראובן ע"ש].

170 כ"ה בבר"י (עק"ד הנ"ל בסו"ד בד"ה אמנם) דכשמשלם בוזה של חברו: "במקום שיש

חשש רבית בין אם מצד המוכר ובין מצד הבנק, הרי נעשה בעל הכרטיס כלוה מלוה, ויש גם ביניהם איסור רבית, ואין היתר לזה רק בדרך היתר עיסקא ביניהם באופן המועיל", וכ"כ בנתיבות שלום הנ"ל ע"ש, וכ"ה בכתבי הג"ר יוסף שרגא שיינברגר שליט"א ששמע מהגר"ש אלישיב שליט"א דזהו איסור גמור [והיינו בלא היתר עיסקא], וכ"כ הגר"א לבנוני במשנת רבית (פ"ז סעיף ז), והוסיף דאף כשראובן

שמעבירה כל התשלום למוכר, וגם אם יוצא לפעמים שהגבייה מהלקוח הוא קודם מ"מ העמלה אינה משום הקדמת מעות.

164 פשוט וכ"ה בבר"י ובנתיבות שלום הנ"ל, והיינו דיש כאן רבית בין בעל הכרטיס לחברת הוזה, אבל להמוכר אין חשש רבית שהרי הוא מקבל התשלום מהחברה בשעת נתינת הכסף.

165 והיינו דנחשב שבעל הכרטיס נוטל מהחברה הלואה של אלף ומכניס המעות לעיסקה [או שמשתתף בעסקי הטובים], ובזה יש לו היתר לשלם ההפרשים.

166 הנה על פי רוב חברות הוזה הינם חברות בת של הבנקים, וראה בתורת רבית פט"ו הע' קכז דאם המנהלים הם משותפים ויש בכח מנהלי הבנק מבחינה משפטית לחייב את חברת הבת, ניתן לסמוך על ההיתר עיסקא של הבנק, אבל כשחברת הבת אינה קשורה מבחינה משפטית להנהלת הבנק צריך היתר עיסקא מיוחד לחברת הבת ע"ש.

167 דבזה נמצא שלוה מהגוי ברבית ומותר.

ולסמוך על ההיתר עיסקא של החברה ויש חולקים¹⁷¹, אולם כשהחברה שייכת לגוי ואין לו היתר עיסקא יש לערוך ביניהם היתר עיסקא], לדיון נוסף בזה ראה בהערה¹⁷².

תשלום בוזיה שלו כשהמוכר הציג שני מחירים

מח. ישנם עיסקאות שקובעים מחיר רגיל כשהתשלום במזומן, ואם משלם בוזיה קובעים מחיר יקר יותר, אם ההפרש של המחיר הוא רק דמי העלות שהמוכר מפסיד בזה שצריך לשלם לחברת הוויזה, מותר לכתחילה לעשות כן¹⁷³, אולם כשמוסיף יותר מדמי העמלה, אף כשהפרעון הוא בתשלום אחד ע"י הוויזה, מ"מ יש בזה חשש רבית דחשיב כהצעת שני מחירים [למזומן ולמאוחר] דאסור¹⁷⁴, וכש"כ באופן שמשלם למוכר בכמה

שראובן אמר לשמעון לשלם בעבורו אלף למוכר, ונמצא ששמעון הוציא על פי ראובן אלף בזה שהורה לחברה להתחייב אלף להמוכר, וכמשנ"ת לעיל הע' 15 שהתחלת הענין הוא שנחשבת חברת האשראי כאומרת למוכר תן חפץ של מאה לקונה זה ואנו נשלם, וכמו"כ שמעון מתחייב זאת לחברה על פי ראובן וכנגד זה חל חיוב גם על ראובן בסכום של אלף, אלא שהחברה זוקפת על שמעון רבית בסכום של מאה, וחייב זה חל ככל חיוב של רבית שהוא מכח הקציצה על הקרן והרבית יחד, אבל בעצם הרי ההפרש של המאה לא הוציא שמעון על פי ראובן, ורק הקרן של האלף נחשב שהוציא על פיו, וא"כ נמצא שכששמעון נותן המאה לחברה לא היה יכול לגבותו מראובן שזה הרי לא הוציא על פיו, ומה שמוציא ממנו זהו משום שקבע איתו שגם עליו יחול חיוב רבית בעבור האלף, ונמצא שיש כאן רבית ביניהם ג"כ.

173 פשוט דבכה"ג לא נחשב כשני מחירים, שהרי הוא מוכר חפץ זה במאה, וכיון שע"י התשלום בוזיה החברה מנכה לו כמה שקלים, מותר לו לגבות זאת מהקונה, וכן הורו הביד"צ לחנות שמוכרת חפצים במחיר הקרן וקבעו להוסיף דמי העמלה כשמשלם באשראי, והורו להם הביד"צ להיתר גמור. 174 כ"ה בתורת רבית פ"ז הע' מה, וכן נראה לכא"ו פשוט, אמנם בבר"י (עיקרי דינים הנ"ל פ"ד הע' כה בד"ה חברות) משמע שנוטה להתיר כשמוסיף על תשלום אחד דאז נחשב ההוספה רק בעבור הוצאות הטיפול במסירת התשלום לחברה הוויזה, וצ"ע בזה לדינא דלכא"ו רק כשגובה את

ישלם הרבית ישיר לחברת הוויזה שלא באמצעות שמעון אסור כיון שנחשב שראובן מלווה לשמעון ע"י הכרטיס ע"ש (בהע' יא).

171 בבר"י (פ"ו סעיף כא) כתב להתיר בזה עפ"י שו"ת טוב טעם ודעת דחשיב גם ההלוואה שלו כהלוואה בעיסקה, ובתורת רבית פ"ז סעיף יג-טו מחלק דכשנוטל הלוואה מבנק מתחילה עבור חבריו סגי בהיתר עיסקא שיש לו עם הבנק וגם בזה רצוי שכשנותנו לחבירו יאמר לו שנותן בהת"ע אבל כשנוטל הלוואה לעצמו ואח"כ לא הוצרך לזה ורוצה ליתנו לחבירו יש לערוך איתו היתר עיסקא, אולם הגר"מ שטרנבוך שליט"א אוסר בזה והו"ד בקר"א לקיצור דיני רבית (פ"י דין ה) וע"ש מש"כ חתנו הגר"י שרייבר שליט"א הוכחות לסברתו ואכמ"ל.

172 הנה יש שרצו להעיר דאין צריך להיתר עיסקא בין ראובן לשמעון, שהרי שמעון פורע החוב של אלף שראובן חייב למוכר, ומיד חברת הוויזה זוקפת עליו חיוב של אלף ומאה שהוא הקרן והרבית, והרי החיוב של ראובן לשמעון הוא מכח שמעון הוציא על פיו שהתחייב לחברה בעבור זה שהם התחייבו בשבילו למוכר, וכיון ששמעון חייב עצמו אלף ומאה לחברה, א"כ ראובן חייב לו מיד אלף ומאה, ואף שיסוד החיוב הוא בתשלום האלף למוכר, זהו החיוב של החברה למוכר, אבל החיוב של ראובן לשמעון חל מיד על סכום של אלף ומאה ואין בזה קרן ורבית.

אמנם האמת נראה כמש"כ לעיל דצריך היתר עיסקא גם ביניהם, דכיון שיסוד החיוב הוא בזה

תשלומים ע"י הויזה ובגין כך מוסיף לו בהמחיר¹⁷⁵, וצריך בזה היתר עיסקא בינו להמוכר [ואין נפק"מ בזה אם יש לו היתר עיסקא עם החברה]¹⁷⁶, אמנם בעלי עסק שעושים מכירת סוף עונה או מכירת חיסול, ומוכרים במחיר מבצע רק כשמשלם במזומן וכשמשלם באשראי נוטלים המחיר הרגיל שנמכר עד עכשיו, יש מתירים בזה כיון שלמעשה המחיר באשראי הוא המחיר הרגיל, ויש אוסרים דחשיב כקובע שני מחירים¹⁷⁷.

בהנ"ל כשהתשלום בויזה של חברו

מפ. אם התשלום הוא ע"י הויזה של חברו כגון ששמעון משלם עבור ראובן ע"י הויזה שלו, נראה דחלוק באיזה אופן נעשה הדבר, דבאופן שראובן קנה חפץ ונתחייב למוכר הדמים ואח"כ בא לשלם עם ויזה של שמעון, וכן בהזמנה מלפונית שנעשה ע"י ראובן והתשלום ע"י הויזה של שמעון, נחשב ראובן הלוקח, אלא שהמוכר מסכים לקבל התשלום ע"י הויזה של שמעון, ונמצא שצריך היתר עיסקא בין ראובן להמוכר¹⁷⁸, אבל כששמעון אומר למוכר שימכור לראובן והוא ישלם לו בויזה שלו, נחשב שמעון כהלוקח שהרי המוכר הוציא על פיו, וההיתר עיסקא צריך שיהא בינו למוכר¹⁷⁹, לדיון נוסף בזה ראה בהערה¹⁸⁰.

הזולה בהקדמת תשלום בויזה לפני אספקת המוצר

ג. כשם שאסור לייקר מחירו של חפץ כשמשלם בהקפה, ה"ה דאסור להזיל מחירו של חפץ כשמקדים לו התשלום, ולכן כשמוכר לו חפץ וזמן אספקת החפץ היא לחודש

דמי העמלה שגובים ממנו מותר וכנ"ל אבל כשנוטל יותר יש לאסור, דאין שום טירחה בטיפול בתשלום של הויזה שכן הכסף נכנס ישיר לחשבון המוכר. 175 דבכה"ג ניכר להדיא שמוסיף בעבור המתנת המעות ובזה אוסר גם בבר"י הנ"ל.

176 פשוט דכאן האיסור הוא בין הלוקח והמוכר, וכ"כ בבר"י הנ"ל (בד"ה יש) וכ"ה בתורת רבית פ"ז הע' מה ובמשנת רבית פ"ז סעיף ב ע"ש. 177 בתורת רבית פ"ח סעיף ה הביא דיעות בזה, די"א שכיון שמוכר בשווי לזמן מאוחר אף שעושה הנחה למזומן לא איכפת לן ויש חולקים, וע"ש בבירור הלכה אות ה מש"כ ליישב המנהג להקל.

178 כן נראה לכא' דמה שהמוכר מסכים לקבל התשלום לאחר המקח בכרטיס של שמעון לא נחשב בזה ששמעון הוא הקונה, אלא ראובן הוא הקונה ושמעון משלם עבורו, ואף שגם ככה"ג שמעון הוא כערב שלוף דין עבור ראובן שהרי המוכר פטר את ראובן מחובו בגין העברת הכרטיס

של שמעון, מ"מ שמעון כבר משלם כאן על העיסקה שראובן עשה ועיקר העיסקה הוא בקניית ראובן והוא רק משלם חובו הקיים כבר בדרך של עיסקה. משא"כ באופן דלהלן בסמוך כששמעון נחשב כעושה העיסקה.

179 דכיון שכל המקח התחיל ע"י שהמוכר הסכים להוציא על פי שמעון, א"כ מכח דין ערב נחשב שהמקח נעשה עם שמעון עבור ראובן, ולכן ההיתר עיסקא צריך לעשות עם שמעון.

180 הנה לעיל הע' 130 הבאנו מש"כ הבר"י דבכל תשלום בויזה נחשב שבעל הכרטיס הוא הקונה, ולפי"ז גם באופן הראשון שראובן קנה ואח"כ בא לשלם עם כרטיס של שמעון לכא' צריך בזה היתר עיסקא עם שמעון, אכן כבר הערנו לעיל דדברי הבר"י צ"ע ולא מסתבר שעם התשלום בויזה של שמעון נחשב שמעון הקונה ממש, ורק באופן שהוא פונה למוכר שימכור לראובן והוא ישלם בכרטיס שלו הדין כנ"ל שנחשב כאילו הוא הקונה ודו"ק.

הבא, ומוזיל לו על מחיר המוצר בגין הקדמת המעות, אסור משום רבית אם המוצר אינו במלאי, וכשמשלם בכרטיס אשראי שזמן הפרעון הוא ביום קבוע, נראה דיש להקל אף כשזמן הפרעון של הכרטיס הוא קודם לזמן אספקת החפץ, דאז סיבת ההוזלה היא בודאי בגין מה שהמוכר בטוח במעותיו¹⁸¹.

שימוש בחפץ של המוכר כששילם לו בצ'ק או בכרטיס אשראי

נא. ישנו נוהג בחנויות שמוכרים חפץ, והקונה משלם ולוקחו לביתו להשתמש בחפץ לנסיון במשך שבוע אחד, והמוכר מסכים שאם הלוקח לא יהיה מרוצה יחזיר לו החפץ והוא יחזיר לו מעותיו, ונמצא שבאופן זה אם יחזיר החפץ נתברר שמעותיו היו כהלואה אצל המוכר, והמלוח השתמש בחפץ של הלוח [שהוא המוכר], ויש שכתבו עצה לזה לשלם בצ'ק מאוחר או בכרטיס אשראי¹⁸².

ענף ז - תוקף תשלום בויוה לדינים שונים, ודיני שמירה, הזיקות וכדו'

תוקף התשלום בויוה כגבוי לענין שמיטת כספים, ירושת בכור ועוד

נב. יש לדון בתשלום בויוה אם נחשב כגבוי, וכבר הבאנו לעיל פרק יד מש"כ פוסקי זמנינו דלפעמים הצ'ק נחשב כגבוי מכח סחירותו, כיון שעובר מיד ליד ככסף, והוראת התשלום שבו הוא למוכ"ז, אולם שוכרי הויוה מיועדים אך ורק למוכר עצמו ואינם כמסמך סחיר, ומ"מ נראה דאף להסוברים דהצ'ק אינו נחשב כגבוי בשמיטת כספים, מחילה, ספיקות, ושאר הענינים שהבאנו לעיל¹⁸³, מ"מ בתשלום בויוה אף שאינו סחיר י"ל דנחשב כגבוי כיון שהאמינות ובטחון התשלום ע"י חברת הויוה, היא לאין ערוך, ואין כאן צורך במערך של גבייה, אלא כל התשלומים מועברים בהוראות למחשב הבנק, ומסתבר דאין בזה דין שמיטת כספים, ועוד דוה נחשב כחוב של חברה בע"מ די"א שאין בזה דין שמיטת כספים¹⁸⁴, [אך לולי טעמים אלו נראה

אם נאמר דבצ'ק מאוחר יש להסתפק בזה כיון שיכול להעבירו לאחרים י"ל דנחשב כבר כשילם לו במעות אבל כשמשלם לו בויוה נראה דעד הגעת התשלום בפועל כיון שיש כאן רק התחייבות מהחברה, לא נחשב כהלואה לאסור השימוש בהחפץ וראה בזה לעיל פרק ח סעיף סד.

183 ראה משנ"ת שם פלוג' הפוסקים אם שביעית משמטת חוב שניתן עליו צ'ק, וכן אם הבכור יורש בזה פי שנים, וכן לענין נדוניית חתנים כשנתן צ'ק להחתן על הנדוניה, וכן לענין מוחזקות בספק הבא ממקום אחר, וכן דלא מהני מחילה על חוב שניתן עליו צ'ק.

184 הנה כחוב שזמן התשלום של חברת הויוה היא לאחר שמיטה, הרי בלא"ה הוי כקובע

181 דבשו"ע (יו"ד קעג סעיף ז) שהוא מקור דין זה מבראר: "אם קונה דבר ששוה י"ב ב' בשביל שמקדים המעות וכו' אם אינו ברשותו אסור", וא"כ האיסור משום רק כשניכר שמוזיל עבור ההקדמת מעות, אבל בתשלום בכרטיס אשראי הריהו מוכר לכולם באותו מחיר בין אם מספק הסחורה עתה ובין כשמספק לאחר זמן, והסיבה לההוזלה הוא שזהו הדרך הכי טובה להמוכר להיות בטוח בפרעון התשלום, שכן חברת האשראי משלמת לו בכל אופן שהוא, ולכן משתלם לו להוזיל מדמי המכר עבור הבטחון בפרעון דמי המכר, [וראה משנ"ת לעיל סוף פרק ח בדין הוזלה כשמשלם לו בצ'ק].

182 כ"כ בחוט שני (רבית פי"ג עמ' קז), והיינו משום דבכה"ג לא נחשב כנתן לו מעות, ואף

שהיה נחשב כחוב אף בהקפת חנות כיון שתשלום בכרטיס אשראי נחשב כזקיפת מלוה¹⁸⁵]. וכש"כ דכשמשלם בכרטיס אשראי נחשב כמוחזק בספיקות¹⁸⁶, ולענין אם נחשב כגבוי בירושת בכור [כגון שהמוכר קיבל תשלום מחברת הויזה ביוכי בנק ואח"כ מת ויש לו בכור ופשוט], נראה דדינו כמעות שבבנק שהסכמת הפוסקים שאינו נוטל פי שנים¹⁸⁷.

נוקין וחיובי שמירה בשוברי תשלום של אשראי

נג. שוברי תשלום הויזה נראה דדינם כשמורות שנתמעטו מדיני שמירה, ואם המוכר מסרם לשומר ופשע בהם וגרם לו הפסד שלא יוכל לגבות התשלום¹⁸⁸, תלוי בהפלוג'

186 כמשנ"ת לעיל הע' 40 מדברי המשפטיך ליעקב בזה, ואף אם נאמר שמדין כגבוי היה מקום לדון דסו"ס עדיין אינו מוחזק כמעות, מ"מ נראה פשוט דחשיב מוחזק גמור דכיון שאין אפשרות לעכב התשלום לא גרע מתפיסה דמהני כשיש דורא דממונא ועוד דנחשב שבעל הכרטיס התפיסו בהמעות, וכמו"כ נראה דלא מהני מחילה לחברת הויזה בחוב כזה דאף די"א דהטעם שאין מועיל מחילה כשמוחזק בשטר משום שזהו הוכחה שלא מחל לו כיון שלא החזיר השטר וזה לא שייך כאן, מ"מ כיון שעל פי הנוהל בדד"מ לא שייך מחילה ע"ד כן נחית, כיון שהוא כגבוי, וכן לענין נדוניית חתנים נראה דאף להחולקים על הט"ו וסוברים דגם כשנתן לו ממרני עדיין לא נחשב כגבוי, אבל תשלום בכרטיס אשראי נחשב כגבוי לכו"ע.

187 והיינו דלענין זה י"ל דגרע מצ'ק שנתבאר שם דלהסוברים שהוא כגבוי נוטל הבכור פי שנים, אבל כמעות שבבנק דלמעשה מופקדים בבנק וצריך לגבותם הסכמת הפוסקים דלא נחשב כגבוי לענין ירושת בכור [וראה בזה להלן פרק ט], וה"נ בחוב של חברת הויזה כיון שהזיכוי מועבר לבנק א"כ לא עדיף מכספים שכבר מופקדים בבנק דמ"מ נחשב כחוב וראוי שאינו נוטל פי שנים.

188 הגה עפ"י רוב אין המוכר מפסיד בזה, שכן החברה מעבירה את התשלום גם ללא שוברי הגבייה, אבל גם באופן שהיה לו הפסד כגון שבעל הכרטיס ביטל התשלום מטענת חוסר תמורה, ואילו היה לו את שובר התשלום היה יכול להוכיח את העיסקה ועכשיו שאין השובר יכול בעל הכרטיס לבטל התשלום ככל עיסקה במסמך חסר כנ"ל הע' 50.

זמן לאחר שמיטה, ואף כחוב שזמן התשלום היה קודם סיום שנת השמיטה והתעכב התשלום משום שביתה בבנק וכדו', מ"מ נחשב כגבוי ואינו משמט החוב של הויזה אליו, ואף שלמעשה הרי זה כשאר חוב מ"מ נראה דלפימ"שכ לעיל שם מדברי האגרות משה דכשנתן צ'ק על חוב אינו משמט כיון דאסור לבטל הצ'ק בדינא דמלכותא, א"כ כש"כ בנידו"ד דאין שום אפשרות בדד"מ לבטל הוראת התשלום בויזה וא"כ פשוט דחשיב כגבוי ומוחזק, ועוד דבלא"ה בחוב של חברה בע"מ כיון שאין שעבוד על גוף הבעלים י"א דאינו משמט כדיבואר להלן פרק יט סעיף כד והע' 94 משו"ת עטרת משה.

185 כן נראה לכא' דודאי הנכנס לחנות ומשלם בכסף שנתברר שהוא מזויף וכדו' ונשאר חוב לבעל החנות לא נחשב כחוב של הקפת חנות [היינו להסוברים דקנייה חד פעמית בחנות אינה נחשבת כהקפת חנות ראה שמיטת כספים כהלכתה פרק ט] לא מיבעיא לפי הטעם שחוב של הקפת חנות אינו משמט משום דהוי כקביעת זמן לאחר שמיטה, אלא אף להטעם דהוי סוג חוב אחר וזהו בהקפת חנות ממש משא"כ בחוב שנשאר משום קנייה שעדיין לא שילם לכא' נחשב כחוב רגיל [וראה בזה לעיל פרק יד הע' 74], ואף אם נאמר דהוי כהקפת חנות מ"מ התשלום עם כרטיס האשראי נראה דנחשב כזקיפת מלוה, דלא דמי למשנ"ת לעיל דכשנתן צ'ק לא הוי כזקיפת מלוה דשא"ה שנותן לו הצ'ק לשם תשלום בגוף הצ'ק וכנ"ל, אבל כאן זוקף דמי המקח בחוב על חברת הכרטיסי אשראי ובאם מאיזו סיבה לא ישלמו נשאר החוב עליו אם החברה לא גבתה ממנו כמשנ"ת לעיל הע' 106-107.

אם שומר חייב בפשיעה בשטרות ראה בזה לעיל פרק ז סעיף 189, אבל מי שהזיק גוף כרטיס הוזה חייב לשלם לו דמי שוויות הכרטיס והביטוחים¹⁹⁰.

חיובי שמירה בגוף כרטיס האשראי

נד. מי שמסר את כרטיס הוזה לשומר ונאבד או נגנב ומצאו איניש דלא מעלי והשתמש בו לקניות וחיובים, ונתחייב בעל הוזה שלא כדון, יש להסתפק אם חל בזה דיני שמירה ושבועה כיון שיש לו שוויות עצמית, או דהשמירה בכרטיס על זכויות השימוש בו חשיב כשמירה בדבר שאין גופו ממון וראה בהערה¹⁹¹, ויש שכתבו דכיון שיכול להשתמש לתשלום גם במספר עצמו ללא הכרטיס נחשב הכרטיס כשטר ראה בעלמא ואין גופו ממון¹⁹², [ולגבי חיוב שמירה בשוויות גוף הכרטיס, י"א דכיון שעיקרו לראיה ליכא דין שמירה בזה ויש חולקים וראה בהערה¹⁹³].

שומר שפשע ונאבד הכרטיס וביצעו בו חיובים והדין כשהשומר נתחייב בקנין

נה. לאחר שנתבאר דלגבי שמירה בגוף הכרטיס הוי כאין גופו ממון, יש לדון בחיובים שהוטלו על פעולות שנעשו בכרטיס האשראי כשנגנב או נאבד מיד השומר, דלא מיבעיא בעלמא כשאין דיני שמירה א"כ אף כשפשע ונאבד או נגנב והמוצא או הגנב חייבו את בעל הכרטיס, נראה דאין לחייב את השומר, דאף להמחייבים

192 בקובץ הנ"ל מוסיף הגר"נ נוסכרים: "ומסתבר דכרטיס אשראי משמש רק כראיה, כיון שיכולים גם ע"י מסירת המספר להשתמש כמציגי הכרטיס, אך שיווי החפץ עצמו הוי כשווי נייך של השטר חוב".
193 ראה בחת"ס (י"ד ס' קלד) שכתב בתו"ד (בד"ה והאמת) דאף כשטר שיש לו שוויות עצמית גדול כגון כשנכתב על טס של נחושת או זהב, מ"מ כיון שעיקר השימוש בו הוא להראיה שבו, חשיב אין גופו ממון, שהרי לא יתיך את הזהב ויפסיד את החוב בזה, ולכן כל שטר חשיב אין גופו ממון, ע"ש במתק לשונו מש"כ לבאר כן בכונת רש"י שבועות (לז, ב ד"ה מיעט), ולכן גם בנידו"ד לגבי כרטיס אשראי נראה דאין מתייחסים כלל לשוויות גוף הכרטיס, וגם למעשה אין לו הפסד כיון שלאחר אובדן הכרטיס החברה מזכה אותו בכל העמלות, והיה מקום לצדד דלגבי זה עדיף משטר כיון שיש לו ערך עצמי ועדיף ממש"כ החת"ס בנייר על שטר של זהב, דכאן יש לכולם שימוש בגוף הכרטיס וא"כ חל שמירה על גוף הכרטיס ויל"ע, וע"ע משנ"ת לעיל פרק י' הע' 167 ופרק יז הע' 53 דיש חולקים ע"ד החת"ס הנ"ל וס"ל דיש להחשיבו כגופו ממון

189 יעו"ש משנ"ת שיטות הפוסקים אם חייב בפשיעה בשטרות דלדעת הרמב"ם חייב השומר כשפשע וכן נקיט הש"ך, והראב"ד ועו"פ נקטו דאינו חייב בפשיעה וע"ש בסעיף ה והע' 31 דהוי ספיקא דדינא ומהני תפיסה, ולדעת החתם סופר כל שומר חייב אף בגרמת הזיק שנעשה ע"י אחר וע"ע להלן בסמוך בזה.

190 פשוט, דמה ששוה גוף הכרטיס חייב לשלם לו שהרי הזיק לו כמעשה, וכן אם מפסיד דמי עמלות וביטוחים שכבר שילם לחברה י"ל דחשיב כגרימי בזה וחייב.

191 בקובץ הישר והטוב (ח"ה עמ' מו) כתב הגר"נ נוסכרים שליט"א: "כרטיס אשראי יש לדון אם אין שימוש אלא לראיה על האשראי שניתן לו מחברת האשראי, או שהשימוש בכרטיס עצמו שעל ידו מקבל את האשראי", וראה בסמוך סעיף נה אם יש מקום לחייב על חיובים שנגרם ע"י אחר שמצא הכרטיס, וזה פשוט דהנידון רק על חיובי שמירה, אבל במוצא כרטיס אשראי בשוק ודאי שחל עליו חיוב מצד השבת גוף הכרטיס דלא גרע משטר שיש בו חיוב השבה כנ"ל פרק יז סעיף לב, ועוד דחייב לנוטלו מהשוק כדי שלא ימצאו אחר ויעשה בו שימוש].

בעלמא בפשיעה בשטרות אבל כאן גרע שהרי לא נפסד גוף הכרטיס אלא שעל ידי הפשיעה גרם שנעשים פעולות חיוב בגניבה והוי כגרמא בעלמא¹⁹⁴, [ושייך לצדד לחייב רק לפי"ד הסוברים דשומר חייב גם בגרמת הפסד שנעשה ע"י אחר אף בדבר שאין גופו ממון¹⁹⁵], אלא אף באופן שהשומר חייב עצמו בקנין להיות כשומר שכו, מ"מ יש להסתפק אם חייב בפעולות שנעשו ע"י הגנב, די"ל שהקנין מחייבו רק על שמירת גוף הכרטיס ולא על פעולות שנעשו ע"י אחרים וכמו בשטר כשמתחייב לשומרו כדי שהלוה לא יפסיד חובו ע"י אבידת השטר, או י"ל דעיקר הקנין על השמירה הוא למקרה זה כדי שאם יאבד ויעשו בו שימוש יתחייב לשלם¹⁹⁶.

חיוב בעל הכרטיס לחברה בפעולות שנעשו ע"י גנבים מדין סיטומתא

נז. כל האמור הוא במסר כרטיסו לשומר, אולם בעל הכרטיס עצמו ודאי שחייב לשלם לחברת האשראי אף בפעולות שנעשו ע"י זה שגנב הכרטיס [עד לזמן שמודיע לחברה על אובדן הכרטיס¹⁹⁷], ולמשנ"ת לעיל סעיף א דחיובי הצדדים [בעל הכרטיס לחברה ולהיפק], הוא גם מדין סיטומתא, ה"ה בזה נראה דמכח דין סיטומתא חייב גם בפעולות אלו¹⁹⁸.

197 כן הוא בהסכם שבין בעל הכרטיס לחברה, בסעיף 5 בהסכם נאמר כלדלהלן:

שימוש לרעה - שימוש בכרטיס חיוב בידי מי שאינו זכאי לכך לפי חוזה כרטיס חיוב.

הודעה - הודעה של הלקוח למנפיק אחרי שנודע לו על גניבת כרטיס החיוב, על אבדנו או על שימוש לרעה.

הלקוח לא יהיה אחראי בשום מקרה לשימוש לרעה שנעשה אחרי שנמסרה הודעה. הלקוח יהיה אחראי לשימוש לרעה שנעשה לפני שנמסרה הודעה למנפיק, [לפי הסכומים המפורטים בהסכם]

הגבלת האחריות האמורה בסעיפים קטנים (ב) ו-(ג) לא תחול אם נתקיים אחד מאלה:

א. הלקוח מסר את כרטיס החיוב לאדם אחר, למעט מסירה בנסיבות סבירות למטרת שמירה בלבד; [לענין זה, מסירת כרטיס החיוב יחד עם הצופן לא תיחשב כמסירה בנסיבות סבירות]; ב. השימוש בכרטיס נעשה בידיעת הלקוח; הלקוח פעל בכוונת מרמה.

הלקוח לא יהיה אחראי בשום מקרה לשימוש לרעה שנעשה לאחר שכרטיס החיוב הגיע להחזקתו של המנפיק. לא תחול על הלקוח אחריות לשימוש לרעה שנעשה בכרטיס להוציא האחריות המפורטת בחוק זה. 198 כ"כ באבני חושן (עב סק"י): "אכן הנתייה"מ כתב בשם הגרשוני שכן המנהג ולחייב גם על

כשהגידון לגוף הנייר וה"נ בנידוד כשהגידון לגוף הכרטיס.

194 דכיון שלמעשה אין דנים על עצם אובדן החפץ אלא על החיובים שנעשו בכרטיס, וזה דבר שנעשה ע"י אחרים, נמצא שהשומר עצמו אינו אלא גרמא.

195 לעיל פרק יז סעיף ו הבאנו מש"כ החת"ס דשומר חייב גם על גרמות הפסד וגם בדבר שאין בו דין שמירה כשטרות יש לחייב כאן את השומר, ועפ"י כתב דשומר שמסר שטר פרוע למלוה וגבה שנית חייב השומר לשלם ללוה ועמשנ"ת שם בדבריו, והבאנו דהסכמת הפוסקים בדבר שאין גופו ממון אין להוציא עפ"י סברת החת"ס, וע"ש עור די"ל דאף להחת"ס חייב רק כשעשה פעולה שהחזיר השטר וגרם לו הפסד בזה אבל באופן זה שלא עשה פעולת היזק כלל י"ל דאף להחת"ס אינו חייב ויל"ע.

196 דאף דבעלמא מתנה שומר חינוס להיות כשומר שכו, וזהו לגבי חיוב שמירה בגוף השטר והוא הדין נמי לגבי שמירת גוף הכרטיס, אבל כאן שמכח הפשיעה גרם שאחר יחייבנו שלא כדין י"ל דע"ז לא נתכוין להתחייב, או י"ל דאף בסתמא וזה בכלל ההתחייבות דעיקר כוונת השמירה בכרטיס האשראי הוא לענין זה שלא יגיע הכרטיס לידי אינשי דלא מעלי שיעשו בו שימוש שלא כדין.

חיוב בהנ"ל מדין ערב דמוציא על פיו

נז. למשנ"ת בסעיף ב שחיובי הצדדים הוא מדין ערב שמוציא על פיו א"כ באופן זה שנגנב והגנב השתמש בכרטיס הרי למעשה החברה לא הוציאו על פיו אלא על פי הגנב¹⁹⁹, ואף אם נאמר דכיון שנטל את הכרטיס הוי כאומר לחברה שיתחייבו עבורו גם כשייגנב, מ"מ כיון שלא הגיע ההנאה לידו נחשב כאומר לחבירו זרוק מנה לים שהוא ספיקא דדינא אם יש בזה חיוב ערבות²⁰⁰, [ויש שכתבו לצדד דבאופן שהוציא על פיו להנאתו דהיינו ששלחו לקנות עבורו ולכסוף קנה גם לעצמו ונמצא שלא היה להנאתו מ"מ חייב לכו"ע²⁰¹], אמנם בנידו"ד יש מקום לחייב בזה כיון שהחברה הרי מתחייבת לכבד את הוראותיו באמצעות הכרטיס, ונמצא שכשמקבל הכרטיס מהחברה, הריהו מקבל מהם כרטיס שיכולים לחייבם בסכום האשראי שהוגבל עבורו, ודומה למש"כ הפוסקים במשאל משכון של עכו"ם שאינו שוה כל החוב, ואם ייאבד העכו"ם מעליל עליו ליפטר מהחוב, וכשמודיע לשואל שזה משכון דעכו"ם חייב השואל בכל דמי החוב, וה"ה בנידו"ד²⁰², ואף

לו הנאה יש לחייב יותר מדין ערב, ע"ש מש"כ לכו"ע פ"ז דין חיוב חברות ביטוח, ולפי"ז בנידו"ד אם היה באופן ששלחו עם הכרטיס לקנות עבורו ואח"כ קנה לעצמו כיון שבעלמא הרי מוציא על פיו ונהנה חייב גם כשהיה בלי הנאה, והעירני ידידי הנ"ל דכן מוכח גם מתשו' מהרש"ם (ח"א סי' עז) שדן בפועל שהיה לו רשות מבעה"ב לקנות בחנויות וקנה גם לעצמו, ודן דיש בזה חסרון שלא ייחד המלוה, אבל לולי חסרון זה משמע דחייב כיון ששלחו להוציא להנאתו חייב גם כשלכסוף לא היה להנאתו ע"ש היטב, [נראה בזה במשפט הערב סי' ו שהוכיח מכמ"פ דכשאומר שכולם יתנו עבורו אין חסרון דלא ייחד מלוה ע"ש], אמנם גוי"ד זה אינו מוסכם כ"כ ע"ש במשפט הערב, ועוד דלפי"ז נחייב רק באופן ששלחו לקנות עבורו והשליח קנה גם לעצמו אבל באופן שנגנב הכרטיס מהבעלים וקנה לעצמו דמתחילה לא נשלח כלל לקנות עבורו אין לחייב את בעל הכרטיס בזה שהגנב עשה מרמה והציג עצמו כבעל הכרטיס דדומה למי שזייף חתימת חבירו על צ'ק וכדו' והוציא מאחרים עפ"י.

202 הנה נידון זה יש בו אריכות בדברי האחרונים דיעויין בנתיה"מ (עב סקכ"ד) שדן במי שהשאל לחבירו סיף שיש לו במשכון מעכו"ם והסיף אינו שוה כל החוב ואם לא יחזיר הסיף

הוצאות שנגרמו ע"י העכו"ם כדלהלן, וכן משמע קצת להלן בקצוה"ח סי' רצא בשם חכמי בריסק אם כן אין לאחר המנהג כלום, וצ"ל דאף שלכאור' יש כאן חסרון אסמכתא שלא עלה בדעתו שבאמת יגיע לידי חיוב זה, מ"מ כשהמנהג לחייב בזה דנים כן וראה עוד להלן בזה.

199 והיינו דכיון שלמעשה הגנב משתמש עם הכרטיס הרי נמצא שהוא לא צויה לחברה להתחייב למוכר, ואין הם מוציאים על פיו.

200 כמבואר ברמ"א (סי' שפ סעיף א) וע"ש בביאור הגר"א (סק"ב) דסברת הרשב"א שפטר משום דכדין מוציא על פיו החיוב דוקא כשיש ב' התנאים א. שהוציא על פי מאמרו, ב. שהגיע ההנאה לידו או ליד בן דעת אחר שיש בזה הנאה להמצווה משא"כ בזרוק מנה לים, וה"ה בנידו"ד הרי מה שהגנב מעביר הכרטיס אין בזה הנאה לבעל הכרטיס, ואמנם יש חולקים דכל שצויה לו להוציא אף שלא הגיע שום הנאה לידו חייב ע"ש, ונמצא דדין זה הוי ספיקא דדינא.

201 ראה במשפט הערב (להגיד צבי חיים דישון שליט"א, סי' טו) שהוכיח מדברי הבית אפרים ועו"פ דפולג' הפוסקים הנ"ל זהו דוקא בזרוק מנה לים שאין אופן של הנאה, אבל כשמוציא באופן של הנאה אלא שבמקרה מסויים לכסוף לא הגיע

לדעת החולקים נראה דבנידו"ד שהתחייב כן מפורשות לחברה יש מקום לחייב לכו"ע²⁰³.

לחבירו משכון של עכו"ם מפסיד דבזה הוי כאילו פירש שאם יאבד המשכון יפסיד החוב משא"כ כשמשאיל המשכון, ג. במש"כ הנתי' דגם באורים בשם הגרשוני מסכים לזה, כתב להעיר דז"ל האורים: "אבל הודיעו והוא הזיקו בידים אף כל העלילה שבא ליהודי ע"י כך חייב לשלם, דהרביני הארי בתוך ביתו במה שהזיק בידים וזה ברור ונכון", ומוכח דלא אתי עלה מטעם הנתי' דזהו בכלל דין ערבות, אלא שמחייב דוקא כשהשואל הזיק החפץ בידים מדין גרמי.

אמנם נראה דבנידו"ד לגבי חיובו של בעל הכרטיס לחברה על פעולות שנעשו לאחר אובדן הכרטיס, נראה דאף לדעת הני פוסקים יש לחייב, דדוקא בשואל משכון של עכו"ם מחבירו ישראל ס"ל דאין לחייב דלא נחית ע"ד כן ולכן גם התומים חייב רק משום גרמי, וכן לדעת הקצוה"ח כיון שהעכו"ם מחייבו שלא כדן אין בזה חיוב לשלם לו ע"ז, אבל כשנתחייב בפירוש על זה י"ל דמודו דחייב, ועדיף מסתם סטומתא שנתבאר לעיל סעיף נו דכאן הוי כהתנו ביניהם שגם זה הוא בכלל מוציא על פיו, וכל זמן שאינו מוסר הודעה לחברה על אובדן הכרטיס נחשב שהחברה פועלת מכח הוראותיו, ואף אם נאמר דהתחייבות בשטר לא מהני לסלק דין אסמכתא [כמבואר בש"ך סי' מ], ועוד דהא חסר כאן בדין שטר מקנה דהנייר של ההסכם שייך לחברה ולא לבעל הכרטיס וכנ"ל הע' 10, אמנם הרי הש"ך הביא ראשונים דבקנו מידו סגי לסלק אסמכתא והיינו משום שאי"ז אסמכתא גמורה ולהתומים סגי בשטר לסלק האסמכתא וא"כ י"ל דבזה לכו"ע סגי בהמנהג לחייב ולסלק דין אסמכתא וכמש"כ לעיל בסמוך מדברי האבני חושן, ובפרט שהמנהג מקבל תוקף גם על פי הנהגל בדינא דמלכותא ועל דעת כן נחית בעל הכרטיס, וכיון שהנפקת הכרטיס ע"י החברה היא על תנאי כן ונעשית לגמרי לטובתו שפיר חל עליו חיוב בזה, ועוד דהא י"א דבזרוק מנה לים יש לחייב מדין ערב וכן כמבואר לטובתו י"א דחייב מדין ערב גם כשאח"כ לא הוציא לטובתו, ונמצא שיש כאן הרבה צירופים לחייבו.

להעכו"ם לא ישלם לו כלום, ונאבד המשכון מיד השואל ופסק בשו"ע (שם סעיף ה) דאינו משלם לו אלא דמי הסייף ולא דמי כל החוב, וכתב ע"ז הנתיבות: "נראה דזה דוקא כשלא הודיעו שהוא של גוי, אבל בהודיעו שהוא של גוי חייב אף אם העליל הגוי, דהא מבואר בס' קלא סעיף ז דבכל ערב לגוי בשביל ישראל אפילו העליל הגוי על ערב חייב הלוה וכו', מכל שכן כאן ששאל ממנו בשאלה והגוי אינו מכיר רק לשמעון הרי שמעון נעשה ערב בעד ראובן להגוי, דאין לך ערב גדול מזה וממילא חייב אף בהעלילתו" וכו', ומוסיף הנתי': "אח"כ מציאתי באורים סקל"ז שכתב בשם הגרשוני דבהודיע שהוא של גוי חייב בעלילות ונהנית, רק שלא כתב טעם וראיה לזה ולפענ"ד ברור דדמי ממש להתם".

והביאור בזה נראה דס"ל להנתי' דעדיף מהאומר לחבירו זרוק מנה לים ש"א שאין בזה דין מוציא על פיו כנ"ל בסמוך דשא"ה כיון שסייף זה שזה להמשאיל כדי כל החוב שהרי אם יאבד יפסיד החוב, א"כ כששואל ממנו סייף זה והודיעו שזה של עכו"ם, נמצא שמשאיל לו סייף בשוויות גדול, ועל דעת כן שאל הסייף בשוויות גדול מהרגיל וזה מה שנתחייב השואל, דהוי כמוציא עברו סייף של זה, והוא הסכים לקבל בהשאלה סייף בשוויות כזו וע"ז נתחייב לו, וה"נ י"ל דכשמקבל הכרטיס נחשב כמקבל כל זכות האשראי שיש בו דזהו שוויותו של הכרטיס, ונתחייב לחברה שכל שימוש שיעשה ע"י הכרטיס ויחוייבו על פיו ישלם להם, ואף דיש מקום לחלק דשם הסייף באמת שוה לו כ"כ משא"כ כאן, מ"מ יש מקום לרמותו לדין זה. 203 הנה בנתיב בינה (שם הע' א-ב) הביא מה שדנו האחרונים בחידושו של הנתי' והעולה מדבריהם א. דהאמרי ברוך (סי' עב) כתב ע"ד הנתיבות: "אין דבריו מחוורים דמה ערבות יש כאן", והאבני חושן (שם סק"י) חולק ג"כ על עצם יסודו של הנתי' וס"ל דלא חל עליו חיוב על כל מה שיעליל העכו"ם דהשואל לא נחית על דעת כן, וכן מבואר בקצוה"ח (רצא סק"ד בסופו) ב. גם מדברי השער משפט (שם סק"א) משמע דדוקא כשממשכון

כשראובן ביקש משמעון להנפיק לו כרטיס לשימוש של ראובן חייב בהג"ל

נח. לפעמים ראובן מבקש משמעון שינפיק כרטיס אשראי על שמו וימסרו להשתמש בו, כגון שלראובן אין אפשרות להזמין כרטיס אשראי, ולכן מבקש משמעון שינפיק כרטיס שרשום על שם שמעון אך כל הפעולות והחובות ייעשו על ידי ראובן, וראובן מתחייב להפקיד בכל חודש בחשבונו של שמעון את סכום ההתחייבות לחברה, ובאופן זה נראה דיש לצדד שאם נאבד הכרטיס מיד ראובן והגנב השתמש בו שלא כדין חייב ראובן לשלם לשמעון את כל הפעולות שנעשו בכרטיס, ולא נחשב ראובן כשומר בעלמא שייפטר מלשלם, כיון ששמעון מסר לו הכרטיס לשימוש להתחייבויות בזה, א"כ כל פעולה שנעשת בכרטיס נחשב ששמעון מוציא על פיו של ראובן, וכמו שחובו של ראובן לחברה הוא בכל האופנים ה"נ בזה וראה בהערה 204.

כשמסר כרטיס או מספר כרטיס לחבירו [לשימוש קבוע או זמני] ונאבד

נפ. אופן נוסף ששייך נידון זה כשראובן מסר לשמעון את כרטיסו או שמסר לו מספר הכרטיס שלו כדי להשתמש בו ונאבד ממנו והמוצא נשתמש בו וחייב את בעל הכרטיס, באופן זה כיון שהנפקת הכרטיס היתה ע"י ראובן לצרכו אין זה דומה להגידון בסעיף הקודם, ולא שייך לחייב את שמעון על עצם ההתחייבות של ראובן²⁰⁵, אמנם אם מסירת הכרטיס היתה לשימוש ללא הגבלה יש להסתפק אם יש מקום לחייב מדין ה"ל בסעיף נז שנתבאר דבמסירת הכרטיס ע"י החברה לשימוש נחשב שמסרו לו דבר השווה כפי ערך מסגרת האשראי, וה"נ י"ל דה"ה כשראובן מוסר כרטיס או מספר

ומ"מ נראה דכיון שהחברה מכירה רק את שמעון ולא את ראובן נחשב שהפעולות נעשים ע"י שמעון לצורך ראובן, ולכן לגבי דין רבית אם יעשה עיסקה בחשלושים שנושאים חיובי רבית יצטרכו לעשות היתר עיסקא בין ראובן לשמעון ולא סגי בהיתר עיסקא שבין שמעון לחברה האשראי [וכמו בעלמא במי שמשמש עם כרטיס אשראי של חבירו ד"א שצריך היתר עיסקא איתו], אך לגבי חיובי ההפסדים לכאור' ראובן חייב בכל, ואולי י"ל דכיון שלא עשה קנין להתחייב הוי כזורק מנה לים ד"א שאינו חייב מדין ערב כנ"ל וגם יש לחוש לאסמכתא וצ"ע.

205 שהרי ראובן לא הזמין הכרטיס על פיו של שמעון, ובכה"ג ודאי לא נחשב שעצם ההתחייבות של ראובן להחברה היתה על פי שמעון שהרי הנפיק הכרטיס לעצמו, אלא שמסרו אח"כ לשמעון ולפעמים אף עושה שימוש גם לעצמו בכרטיס זה.

204 כן נראה פשוט דלא מיבעיא לדעת הנתי' שכתב דאין לך ערב גדול מזה, אלא אף להחולקים הנ"ל דלא נחית השואל על דעת כן, אבל כאן ודאי נחית ונחית לזה, דודאי שמעון שעושה טובה לראובן ומנפיק לו כרטיס על שמו אין דעתו להתחייב על ההפסד שייגרם לו, וחתימת שמעון על ההסכם עם החברה היא בשליחותו של ראובן, וכל מה שנכתב בהסכם מחייב את ראובן כנ"ל דחייב מכח המנהג ודד"מ, ורק לענין הטכני צריך שמעון לחתום במקום ראובן, ונמצא שלמעשה ראובן אומר לשמעון חתום על התחייבות לחברה האשראי על כל הפעולות שיעשו על ידי הכרטיס, הן הפעולות שיעשה בעצמו והן הפעולות שיעשו ע"י אחרים והחברה תחייב אותך, ועצם ההתחייבות כבר נחשב כמוציא על פיו, וכיון שחלות ההתחייבות של שמעון לחברה חלה מכח המנהג ודד"מ כנ"ל, א"כ כל זה הוא בכלל חיובו של ראובן לשמעון.

כרטיס לשמעון לשימוש אין צורך לחייבו מדין שומר, אלא הריהו כלוה על זכות האשראי שבכרטיס זה כמו שהלוה סייף משכון של עכו"ם ששוה עשר נחשב כלוה סייף ששוה מאה²⁰⁶, או י"ל דהשואל לא נחית על דעת כן ונחשב כשמירה בשטרות ואף עדיף מזה דהוי כשומר על מפתח שבא ליד גנב ועי"ז נכנס לדירה דפטור כנ"ל בסעיף נד²⁰⁷, אבל אם לא הרשה לו להשתמש רק בסכום מסויים, לא שייך סברא זו וחייב רק כפי הסכום שהרשהו להוציא עם הכרטיס ועל החלק האחר דינו כשומר בשטרות ופטור²⁰⁸.

באופן הנ"ל כשמסרו לסכום מסויים ומסרו לאחר שלא ברשות

פ. באופן הנ"ל כשראובן מסר כרטיס או מספר כרטיס לשמעון לשימוש בסכום מסויים שנתבאר דאין בזה דין שמירה, אם שמעון מסרו ללוי שלא ברשות ראובן, ולוי נשתמש בו או שנאבד או נגנב מלוי ונשתמש בו הגנב או המוצא [יותר מהסכום שנתן רשות לשמעון], ורוצה ראובן לחייב את שמעון באופן שאין לו אפשרות לגבות מלוי, מדינא קשה לחייב באופן זה כיון שלמעשה הרי שמעון לא נעשה שומר וגם לא נחשב שראובן הוציא על פיו²⁰⁹, ואף מדין פשיעה להסוכרים דחייב בשטרות מ"מ השימוש שנעשה בכרטיס ע"י אחר זה כבר לא נחשב רק גרמא ממעשה הפשיעה שלו²¹⁰, ומ"מ יש מי שכתב לחייב באופן זה וטעמו:

להשתמש בו חייב בכל אופן אף כשנגנב ואחר מצאו ועשה בו שימוש לצד זה דחשיב כלוה על סכום זה וכש"כ בעובדא שאחד מסר לחבירו מספר כרטיס ואמר לו בפירוש שיכול לקנות עם מספר זה בסכום מסויים שכנגד זה הוי בעל הכרטיס כערב ממש וחייב כשאר פעולה שנעשית בכרטיס שלו.

209 היינו דכאמור מה שיש לחייב את שמעון שהוא כלוה על הסכום שהרשהו להשתמש בו למש"כ לצדד דע"ז חייב מדינא לדעת הנתי' במשכון דעכו"ם, ועל שאר זכות האשראי שבכרטיס נחשב כשומר בשטרות, ומדין ערב אין לחייב את שמעון כנ"ל סעיף נז שהרי לא הוציאו על פיו אלא על פי לוי או על פי הגנב שגנבו מלוי או המוצא שמצאו כשנאבד מלוי.

210 דאף להרמב"ם שחייב בפשיעה בשטרות, היינו דנחשב כשורף שטר דחייב מדין מזיק חובו שע"כ אינו יכול לגבות חובו, אבל כאן ע"י הפשיעה לא נעשה ההיזק מיד, אלא שאח"כ חוייב באמצעות הכרטיס ע"י המוצא או הגנב, ובזה י"ל דלכו"ע נחשב כגרמא, ונשייך לדון רק לדעת החת"ס דכל שומר חייב כגרמא ראה בזה לעיל הע' 195 ובפרק יז סעיף ו'.

206 כן נראה דכמו דכשהלווה משכון דעכו"ם כיון שהעכו"ם יחייבנו בכל הסכום נחשב כמוציא כל הסכום, ה"נ יש לצדד דכשמסרו לשימוש בכל זכות האשראי שבו יש לצדד דהוי כמוציא לו כל מסגרת האשראי, דכיון שחברת האשראי תחייב אותו בכל המסגרת כל זמן שלא יודיעו להם שנגנב, הוי כמשאיל לו חפץ בסכום כזה רצ"ע.

207 וכמשנ"ת לעיל הע' 203 מדברי האמרי ברוך והאבני חושן דלא נחית להתחייב יותר משוויית סייף בעלמא וה"נ בנידוד י"ל דאף לדעת הנתי"מ כן הוא, דיש לחלק דדוקא בסייף שלגביו נחשב עתה כשוה מאה לכן הוי כמשאילו מאה אבל זכות השימוש בכרטיס האשראי לא נחשב ליחשב שזהו שוויות גוף הכרטיס רצ"ע.

208 דכיון שהרשהו להשתמש בו רק בסכום מסויים לא שייך להחשיבו כשואל יותר משוויית סכום זה, ועל שאר זכות האשראי שיש בכרטיס הוי כשומר ויתכן שדינו כשומר שכו' כיון שיש לו הנאה בהחזקת הכרטיס אצלו לשימוש בהסכום שהרשהו, ומ"מ למעשה מדין שומרים אין לחייב בזה כיון שאין גופו ממון וכנ"ל סעיף נד. אמנם על החלק שהרשהו

א. משום דדין שומר שמסר לשומר נוהג באופן זה לחייבו מדין אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר וחייב אף בלא דיני שמירה²¹¹, ב. משום דינא דגרמי כמו במראה ממון חבירו לאגס וגנב²¹², ואף שיש לפקפק בהני סברות מ"מ למיגדר מילתא יש לחייב בגורם נזק לחבירו בדבר השכיח²¹³.

ביקש מחבירו לקנות בסכום מסויים בכרטיס שלו והמוכר הוסיף יותר מהסכום

פא. עובדה בשמעון שביקש מראובן שיקנה לו בכרטיסו חפץ מסויים שמחירו מאה, וראובן עשה כבקשתו אך בפועל המוכר חייב אותו בסכום של מאה ועשר, ותובע ראובן משמעון שישלם לו כל הסכום, ושמעון טוען ליפטר כיון שביקש ממנו לקנות בסכום של מאה ומה שהמוכר חייבו יותר שלא כדן אין זה עניינו, והדעת נוטה דבאופן זה ההפסד הוא על בעל הכרטיס, דכיון שביקש ממנו להוציא מאה אלא שהלה חייבו יותר, א"כ מה שהמוכר חייבו יותר הוא הפסד שלו ולא נחשב כמוציא על פיו²¹⁴, ויש מקום לצדד במקרים מסויים ששכיח שיחייבו יותר דיתכן דבכה"ג דנחשב שכל זה הוציא על פיו כיון שלמעשה הוציא על פיו לטובתו ולהנאתו וצ"ע²¹⁵.

שאין שליח לדבר עבירה נחשב המשלח כגרמא בעלמא, וכן מוכח מהמבואר בשו"ע סי' נה דשליש שמוסר שטר למלוה לגבות שנית לאחר שפרעו אין זה אלא גרמא עי"ש בנתי, ולפי"ז ה"ה במוסר כרטיס אשראי לאחר שלא ברשות לא גרע מהתם ואי"ז אלא גרמא, ומ"מ יעוי"ש בשבט הלוי שכאמור גוף התשו' נכתבה ע"י בנו הגאון רבי חיים מאיר וואזנער שליט"א, ואביו הגר"ש שליט"א הוסיף בסוף התשובה: "דברי בני הגאון ר' חיים מאיר שליט"א הם ברורים מאד, ומלבד זה מצוה לעמוד בפרץ נגד פורצי גדר בממון חבריהם השכיח כ"כ בטענות לא נכונות", ומבואר דאף שיש מקום לפקפק בזה מ"מ יש לחייב משום מיגדר מילתא.

214 כן נראה פשוט דבאופן זה היה הפסד של ראובן בעל הכרטיס, דאילו היה שמעון נוטל ממנו הכרטיס ומעבירו אצל המוכר והיה רואה שמחייבו יותר, הרי הוא פעל החיוב, אבל כיון שלא נטל ממנו הכרטיס, וראובן פעל לפי הוראתו, וכיון שלא צוה לו להוציא רק מאה, א"כ מה שהמוכר חייבהו יותר זהו הפסד ידידה.

215 כן נראה לכאוי דבאופן ששכיח מקרה כזה י"ל דזהו בכלל הציווי כיון ששייך להיות כן והוא צוה לו לקנות חפץ זה ויודע הוא שלפעמים מוסיפים בהמחיר וצ"ע לדינא בזה.

211 בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' שיד אות ג-ד בתשובה שנכתבה ע"י בנו הגרמ"מ וואזנער שליט"א) כתב לחייב בסברא זו דבכה"ג שברור שמקפיד שלא ימסור המספר לאחר שאינו מאמינו, יש לחייב משום פשיעה דאין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר, וחייב אף בשטרות שאין בהם דין שמירה ע"ש. 212 בשבט הלוי הנ"ל (באות ה) צידד דיש לדמותו למוסר ממון לאנס שנפסק בסי' שפח (סעיף ב) דחייב אף כשלא נשא ונתן ביד אלא הרגיל בלבד נומיירי כשנאכד במזיד אבל בשוגג פטור, וע"ש מש"כ לחלק בין דין זה לדין מראה מקום לגנב לגנוב דפטור באופן שאין לו דין שליח דהוי כשליח לדבר עבירה כמבואר ברמ"א סי' שמח (סעיף ח).

213 הנה יעוי"ש בשבט הלוי באריכות שיש מקום לפקפק בכל הני סברות, די"ל דכיון שאין לו דין שומר כלל לא שייך לחייב מדין פשיעה דשומר שמסר לשומר, וכן מש"כ דחשיב כגרמי מדין אנס נדחק שם לבאר דמש"כ הרמ"א במראה מקום לגנב דחייב רק כשאינו בר חיובא מדין שליח לדבר עבירה, היינו לענין חיובו של המשלח כשהגנב לפנינו אבל כשהגנב אינו לפנינו יש לחייב את המשלח מדינא דגרמי, וזהו חידוש, דבעלמא מבואר בפוסקים דבאופן שיש שליח לדבר עבירה אפשר לחייב גם את השליח וגם את המשלח, אבל באופן

בהנ"ל בשותפים שנאבד לאחר מהם הכרטיס ששייך לשניהם בשותפות

פ.ב. שני שותפים שאחד החזיק הכרטיס אצלו ונגנב ממנו, יש לדון בזה אם השותף השני מפסיד, ולהאמור לעיל כיון דאין דין שמירה בכרטיס, א"כ אף דבעלמא שותף נחשב כשומר שכר לשותף השני, אבל כאן לא חלו דיני שמירה וההפסד לממון השותפות²¹⁶, ובאופן שהשותף פשע הוא ספק ספיקא, דבפשעיה בשטרות נחלקו הפוסקים אם חייב, ועוד דבשותף הוא גם שמירה בבעלים²¹⁷, ותלוי אם מהני תפיסה כשצריך לומר פעמיים קים לי²¹⁸.

חיוב מניעת הפסד ע"י מספר הכרטיס

פ.ג. מסר מספר כרטיס שלו לחבירו שביקשו להשתמש בו, יכול לדרוש ממנו אח"כ שימחק או יקרע הנייר שבו רשום המספר כדי שלא יבוא לידי איניש דלא מעלי ויחייבו בזה שלא כדן ואף י"ל שמחוייב בזה גם כשבעל הכרטיס אינו דורש זאת ממנו משום אל תשכן באהלך עולה²¹⁹.

חיוב בתשלום נוסף כששילם לחבירו ולא הודיעו לבטל החיוב

פ.ד. עובדא בראובן שביקש משמעון לשלם לו תשלום בויה לעיתון מסויים עבור חודש נסיון, בעלי העיתון שלחו כמה מכתבים לראובן שאם לא יודיע להם על הפסקת המנוי יחייבו את הויה חיוב נוסף ראובן לא התייחס להודעות שלהם ובעקבות כך חייבו בעלי העיתון את שמעון בתשלום לחודש נוסף, ראובן לא רצה לשלם לשמעון כיון שלא אמר לו שמסכים להתחייב פעם נוספת, נראה דאין בזה טענה ליפטר, דכיון שראובן הוא זה שקיבל ההודעות מבעלי העיתון ולא הודיע להם שלא יחייבו שנית, הרי זה כהסכמה ממנו וכל זמן שלא הודיע לשמעון על ביטול המנוי בעיתון הרי שמעון מוציא על פיו²²⁰.

מחייבים בזה, וכבר דנו האחרונים אם יכול לתפוס כשצריך לטעון בתרחי קים לי.
219 פשוט דלא גרע משטר פרוע שאסור למלוה להשהותו שמא יגבנו שנית כמבואר בס"י נו סעיף א, וכש"כ בנידור"ד שיכול להגיע גם לאינשי דלא מעלי שיחייבוהו שלא כדן.

220 כן נראה לכא' דהרי שמעון אין לו אפשרות לידע שראובן מקבל הודעות ואינו מתייחס להם, ואף לא העלה על דעתו שיש ספק אם לחייב שנית, ושפיר חשב שיתכן שראובן החליט להמשיך במינוי על העיתון ולכן לא מסר הוראה לחברת הויה שלא יגבו שנית, ונמצא שהחיוב השני הוציא ג"כ על פי ראובן, ופשוט דאם ניתן לקבל התשלום בחזרה מבעלי העיתון אין כאן מקום לדיון, ואף

216 בשו"ע (קצו סעיף ח) נקיט דשותף יש לו דין שומר שכר נגד השותף השני, ומ"מ זהו רק בחפצים שיש בהם דיני שמירה אבל בשטרות לא אלים דינו משומר בעלמא שנתמעט מדין שמירה בזה, וה"נ בכרטיס אשראי למאי דנקטנן שדינו כשטר.

217 דיש כאן הספיקא דדינא עפ"י שי' הר"מ וכדנקיט הש"ך דבפשעיה בשטרות חייבים, ועוד דעפ"י רוב בשותף בלא"ה הוי כשמירה בבעלים ראה פתחי חושן פקדון ושאלה פרק א, א"כ בשמירה בבעלים הוא ג"כ פלוג' אם חייב, והוי ספק ספיקא.

218 דהיינו דצריך לומר קים לי דחייב בפשיעה בשטרות וקים לי דחייב אף בבעלים דיש

חיובי הבעל בתשלום שמסרה אשתו לבעל כרטיס ויזה

סה. עובדא באשת שמעון שפנתה לראובן שישלם חיובי הטלפון וכדו' בויה שלו, וכשראובן תבע לשמעון לשלם לו החוב טען ליפטר שהוא לא שלחו לשלם, נראה דבויה אין שמעון יכול להתחמק מלשלם אח"כ לראובן, דהנשים בזמנינו יש להם דין אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית, ועוד דהחוב הרי מוטל עליו אף כשהחשבון נרשם על שמה²²¹.

גרם לו חיובי עמלות על פעולות בויה

סו. ראובן נתן צ'ק לשמעון שיפקידנו בבנק לכיסוי חיובי הויזה, והצ'ק חזר ונמצא שגרם לשמעון הפסדים ועמלות בבנק על חיובי ויזה ראה משנ"ת בזה לעיל פרק מז סעיפים לו-לח²²².

עליו וגם הוא משתמש בהטלפון והחשמל ושאר הדברים שבבית, ובאופן שהבעל טוען שאשתו דיברה יותר מדאי בטלפון והוסכם ביניהם שהוא לא ישלם זאת, נראה דעכ"פ היה לו להודיע זאת לבעל הכרטיס שאין הוא אחראי על תשלום החשבונות, וכל זמן שלא הודיעו והוא יודע שאשתו מוסרת החשבונות לתשלום ע"י בעל כרטיס זה החיוב מוטל עליו.
222 ראה משנ"ת שם האופנים שחייב לשלם מדינא או לצאת ידי שמים.

באופן שלא יוכל לקבל התשלום בחזרה או שכרוך בטירחה מרובה על ראובן לשאת בתוצאות, ונראה דה"ה בכל הוראת קבע ע"י כרטיס האשראי כשעושה עבור חבריו, שכל זמן שחבירו אינו מודיע לו שיבטל ההוראת קבע נחשב כעושה על פיו וחייב.

221 כן נראה פשוט וכמו שהעלו הפוסקים דהבעל חייב כמה שלוותה אשתו לצורך הבית ראה בחור"מ (סי' צו), וכש"כ בזה שעפ"י רוב החיוב הוא

פרק יט

הגדרת ממון שבבנק בדיני התורה, דיני העברות בנקאיות הוראות קבע וכדו'

מוסד הבנקאות בימינו הוא חלק מהווי החיים, כמעט שאין בית אב שכספיו ועניניו אינם עוברים דרך הבנק, חלק נכבד מתשלומי משכורות ותמלוגים שונים מועברים ישירות לחשבון הבנק, כמו"כ גם עיסקאות וקנינים מבוצעים ישירות באמצעות הבנק, המסחר במניות מבוצע אך ורק בהעברת הוראות לבנק, בפרק זה נדון בהגדרת זכות הקנין בהממון שבבנק, ודיני העברות וזיכויים בנקאיים.

מבוא - מוסד הבנקאות בעבר ובהווה

הבנקאות בספרי השו"ת

ענין הגדרת מעמדם ההלכתי של מעות המופקדים בבנק תפס מקום בספרות השו"ת במאות השנים האחרונות, הנידון העיקרי היה לענין ירושת בכור פי שנים בממון שבבנק, וכן לענין איסור רבית בהלוואה לבנק, עם תחילת היווסד מוסד הבנקאות עיקר הממון שבבנק התבסס על כספי פקדונות שאנשים מסרו והפקידו אצל הבנקאי, הבנק מסר למפקדים "ביכל" שהיה כקבלה על דמי ההפקדה, והמעות המופקדים ניתנו בהלוואה לאנשים ברבית קצובה, כמו כן גם המפקדים קיבלו רבית על מעותיהם, וכמו המסחר בבנקים בזמנינו, על פי רוב בפתיחת בנק התאגדו כמה אנשי מסחר והכניסו את חסכוניהם כגרעין של ההון העצמי בבנק, וכמו כן גייסו פקדונות מאנשים אחרים.

לפני כארבע מאות שנה כבר דן בעל הגינת ורדים (אבהע"ז כלל ד סי' יט, לרבינו אברהם ברלוי מגדולי רבני מצרים, נפ' בשנת תע) בדיון מעות שבבנק אם הבכור נוטל בהם פי שנים, אולם מכיון שעדיין לא היה נפוץ כ"כ מוסד הבנקאות לא מצאנו הרבה תשובות מתקופה קדומה זו, ברם במאה השנים האחרונות כבר דנו בזה גדולי המשיבים ה"ה מהרש"ם, מהרש"ג ועוד, וכמו כן בזמנינו דנו בזה פוסקי דורנו בכמה היבטים הלכתיים כגון איסור חמץ בפסח, חילול שבת, איסורי רבית, ויובא להלן בהרחבה.

יש בנותן ענין להעתיק מלשון המהר"ם ש"ק בתשו' (יו"ד סי קנח): "ושמתי אל לבי לעיין בענין הזה וקודם שאבוא לדון בדין הזה צריכין אנו להציע ענין החברה והשותפות ההוא, על פי מה ששמעתי אנשים הרבה או מעט משתתפין וכל אחד נותן מעות לפי ערכו ומקבל על זה שטר ונקרא אקציע והוא כעין שט"ח, ובעלי החברה קובעין שעד אותו זמן אין רשות לשום אחד ליקח המעות מהחברה, ויכול הוא למכור האקציע אם ימצא לו קונה, אבל ליקח המעות שנתן ולהיות נפרד מהם אי אפשר לו, ובתוך אותו הזמן מלווין לבני אדם על ידי איש מיוחד לזה שמשלמין לו ובעד דירה מיוחדת לזה,

ובסוף כל שנה נחשב מה שנשאר מהריווח לאחר כל ההוצאות וזה נחלק בין השותפים לפי הערך", הרי לפנינו תיאור על מהותם של הבנקים בימים ההם וסדרי עבודתם.

מניות בנקאיות ומסחריות*

כמו כן מצאנו נידון בפוסקי זמנינו בעסקי המניות שהתפתח בעשורים האחרונים ביותר והפך לחלק נכבד מחיי המסחר, ישנם מניות המונפקות ע"י הבנקים, וישנם מניות המונפקות

*לתועלת הענין נצטט כאן הסבר כללי על מבנה המניות וסוגיהם:

מהי מניה? מניה של חברה מייצגת את החלק היחסי של בעל המניות, ביחס לסך הון המניות המונפק של החברה.

להלן כמה סוגי מניות:

א. "מניות רגילות" שיש להם זכויות מלאות, הזכויות הבסיסיות של בעל המניות כוללות:

1) זכות הצבעה באסיפה הכללית של החברה, [חברה רשאית לקבוע בתקנונה זכויות הצבעה שונות לסוגים שונים של מניות. לא קבעה החברה בתקנונה זכויות הצבעה שונות, יהיה לכל מניה קול אחד. חוק החברות פרק ב סימן ו סעיף 28 (א-ב)].

2) זכות לקבלת דיבידנד. [לבעל מניה הזכות לקבל דיבידנד או מניות הטבה, אם החליטה על כך החברה. [חוק החברות פרק ב סימן ב סעיף 603 (א)] ובמקרה של פירוק החברה, גם זכות על נכסי החברה, לאחר שזו שילמה את חובותיה[שם].

ב. "מניות הון" מקנות למחזיק בהן זכות בהון של החברה כשיש חלוקת דיבידנדים או בחלוקת נכסי החברה במקרה של פירוקה, ויש למניה פחות זכות בהבעת הדיעה של ניהול החברה, מניה זו מונפקת על פי רוב כשבעל חברה רוצה להנפיק מניות ולגייס כספים, אך אינו רוצה לאבד את השליטה על ניהול החברה, במקרה זה הריהו מנפיק "מניות הון", שכאמור מקנות לבעליהם זכות בהון החברה ולא בהבעת דיעה לניהולה. [מפי הרמ"ד וייס].

ג. "מניות הצבעה" - מקנות למחזיק בהן זכות להצביע באסיפה הכללית, אך אינם שותפים בנכסי החברה בעת פירוקה. [מידע מהאינ', או שיש להם זכות בנכסי החברה פחות מזכויות המניה בחלוקת הרכוש. [מפי הרמ"ד וייס].

ד. "מניות בכורה" - מקנות למחזיק בהן זכות לקבל דיבידנדים לפני המחזיקים במניות רגילות

ובאופן דומה גם בעלי זכות קדימה על נכסי החברה במקרה של פירוק. [מידע מהאינ']

ה. הנפקת "מניות הטבה" הינה הנפקה של מניות נוספות לבעלי המניות הקיימים, בהתאם לחלקם היחסי בחברה, מבלי לקבל תמורה. [לדוגמה, יכולה חברה מנפיקה מניות הטבה בשיעור של 005%. במקרה כזה, מנפיקה החברה 5 מניות חדשות לכל 1 מניה שכבר הונפקה. מצב זה מגדיל את כמות המניות המונפקת ומביא לירידת מחיר המניה, בהתאם. הנפקה כזו אינה משפיעה על שיעור בעלותו של בעל המניות או על מצבו הכספי. חברה עשויה לבצע הנפקת מניות הטבה בכדי להוריד את מחיר המניה ובכך אולי להביא להגדלת המסחר בה. בדוחות החשבונאים של החברה, הנפקת מניות הטבה מביא לשינויים בתוך ההון העצמי, הגדלת סעיף הון המניות על חשבון קרנות ההון או העודפים, אך ללא שינוי סך ההון העצמי].

מהו ערך נקוב?

מניות מונפקות בערך נקוב (1 ש"ח), המעיד על אחוז הבעלות בחברה. הערך הנקוב הינו ערך נומינלי המייצג את השקעתו המינימלית של בעל המניות בחברה ואין לו כל קשר לשווייה של המניה בשוק. מכאן, חשיבותו העיקרית של הערך הנקוב הוא לצורך חישובי בעלות. לדוגמא, בעל מניות המחזיק ב- 001 מניות רגילות בעלות ע.נ. 1 ש"ח מתוך הון מונפק בסך 0001 ש"ח, הינו בעל 01% מהחברה.

מניות החברה יתכן שיהיו כולן בעלות ערך נקוב או כולן ללא ערך נקוב. [חוק החברות פרק ב סימן ב סעיף 43 (א)]

היו מניות החברה ללא ערך נקוב יצוין בתקנון מספרן בלבד; היו מניות החברה בעלות ערך נקוב, יצוין בתקנון, נוסף על מספרן, גם ערכה הנקוב של כל מניה. [חוק החברות פרק ב סימן ב סעיף 43 (ב)]

המניות יכולים להחליט על הגדלתו ע"י הצבעה.

איך מחשבים שווי שוק?

שווי שוק של חברה = כמות הערך הנקוב של מניות החברה כפול מחיר המניה בשוק.

מהו הון עצמי?

הון עצמי = סך הנכסים של החברה בניכוי סך

התחייבויותיה. מכאן, שההון העצמי מייצג את שווי החברה במידה ותפרע את כל התחייבויותיה, כלומר, מייצג את "השווי הנקי (נטו)" של החברה. ההון העצמי מורכב מהון המניות, קרנות הון ועודפים.

מיהו בעל עניין?

בעל עניין הינו זה העונה לאחת ההגדרות הבאות:

א. מחזיק לפחות 5% מהון המניות המונפק או מזכויות ההצבעה.

ב. מהן כמנכ"ל ו/או דירקטור בחברה, או שיש לו את הזכות למנות את המנכ"ל ו/או דירקטור.

ג. כל חברה שיש לבעל עניין שליטה ו/או בעלות של 52% בה.

מהו בעל מניה מהותי?

מי שמחזיק בחמישה אחוזים או יותר מהון המניות המונפק של החברה או מזכויות ההצבעה בה. מי מחליט על כינוס אסיפה לדיון על נושאי ניהול החברה?

דירקטוריון חברה פרטית יכנס אסיפה מיוחדת על פי החלטתו וכן לדרישת כל אחד מאלה: (1) דירקטור אחד; (2) בעל מניה, אחד או יותר, שלו לפחות עשרה אחוזים מההון המונפק ואחוז אחד לפחות מזכויות ההצבעה בחברה, או בעל מניה, אחד או יותר, שלו לפחות עשרה אחוזים מזכויות ההצבעה בחברה.

דירקטוריון חברה ציבורית יכנס אסיפה מיוחדת על פי החלטתו, וכן לדרישת כל אחד מאלה: (1) שני דירקטורים או רבע מן הדירקטורים המכהנים; (2) בעל מניה, אחד או יותר, שלו לפחות חמישה אחוזים מההון המונפק ואחוז אחד לפחות מזכויות ההצבעה בחברה או בעל מניה, אחד או יותר, שלו לפחות חמישה אחוזים מזכויות ההצבעה בחברה.

בעל מניה, אחד או יותר, שלו אחוז אחד לפחות מזכויות ההצבעה באסיפה הכללית, רשאי לבקש מהדירקטוריון לכלול נושא בסדר היום של אסיפה כללית שתתכנס בעתיד, ובלבד שהנושא מתאים להיות נדון באסיפה כללית.

היו מניות החברה ללא ערך, יחולו הוראות חוק זה המתייחסות להון מניות רשום או מונפק, בשינויים המחויבים, באופן שהון המניות הרשום יהיה מספר המניות הקבוע בתקנון וההון המונפק יהיה מספר המניות שהקצתה החברה. [חוק החברות פרק ב סימן ב סעיף 43 (ג)]

(א) החליטה חברה להקצות מניות שלהן ערך נקוב, בתמורה הנמוכה מערכן הנקוב, לרבות מניות הטבה, עליה להפוך להון מניות חלק מרווחיה, כמשמעותם בסעיף 203(ב), מפרמיה על מניות, או מכל מקור אחר הכלול בהונה העצמי, האמורים בדוחות הכספיים האחרונים שלה, בסכום השווה להפרש שבין הערך הנקוב לבין התמורה. [חוק החברות פרק ב סימן ב סעיף 403 (א)]

היו בהון החברה מניות שלהן ערכים נקובים שונים, יחולקו דיבידנדים או מניות הטבה באופן יחסי לערך הנקוב של כל מניה, אלא אם כן נקבע אחרת [חוק החברות פרק ב סימן ב סעיף 603 (ב)] מהו הון מניות / קרנות הון?

הון המניות וקרנות הון הן הסעיפים המייצגים את ההשקעה של בעלי המניות בחברה. כאשר חברה מנפיקה מניות, הסכום המתקבל בגין הערך הנקוב של המניות מוגדר כהון המניות וכל סכום העודף, המתקבל מעבר לערך הנקוב של המניות, מוגדר כקרנות הון. לדוגמה, חברה הנפיקה 1,000 מניות ע.ג. 1 ש"ח, במחיר של 5 ש"ח למניה. לאחר קבלת התשלום עבור כלל המניות, יהיה לחברה הון מניות בסך 5,000 ש"ח וקרנות הון בסך 4,000 ש"ח, יחד 9,000 ש"ח. במקרים מסוימים, בעלי המניות ישלמו עבור המניות המונפקות רק במועד מאוחר יותר, אז יוגדר סכום זה כהון כלתי נפרע - ההתחייבויות של בעלי המניות שטרם שילמו או ששילמו באופן חלקי עבור המניות שבבעלותם. הון המניות וקרנות ההון מרכיבים את הון העצמי.

יש להבחין גם בין "הון רשום" ל"הון מונפק". ההון הרשום הינו הכמות המקסימלית של מניות שיכולה חברה להנפיק ואילו ההון המונפק מייצג את כמות המניות שכבר הונפקו. לדוגמה, לחברה יתכן שיהיה הון מונפק של 1,000 מניות (ע.ג. 1 ש"ח) והון רשום של 1,000,001 (ע.ג. 1 ש"ח). במקרה כזה, יכולה החברה להנפיק 1,000,09 מניות (ע.ג. 1 ש"ח) נוספות. ההון המונפק הינו זה שעל פיו נקבע חלקו של כל בעל מניות בחברה. ההון הרשום הינו נתון שרירותי, כיוון שבעלי

ע"י חברות מסחריות, כיום כל חברה או מפעל מבוסס פוגה למוסדות השלטון המופקדים על ענין זה, ומקבל אישור להנפיק מניות בבורסה לניירות ערך, זוהי דרך קלה לגייס הון ממשקיעים פונמציאליים שמעבירים לחברות ומפעלים מזומנים תמורת שותפות במניות החברה או המפעל.

בעבר היו שני סוגי מניות, סוג אחד של מניות שמקנות לבעליהן רק זכויות ריוח והפסד, ועל פי רוב גם חלוקת דיבידנדים [מתנות] מהחברה בכל שנת כספים, וסוג נוסף שמקנות לבעליהן אף זכות הבעת דיעה באסיפה השנתית של החברה, לפעמים נוצר מצב שהבעלים האמיתיים שהקימו את החברה או המפעל מאבדים את השליטה וזכות הבעת הדיעה, אם הוחלט כן על פי דעתם של המחזיקים ברוב המניות של החברה. לפני כעשור הונהג שינוי במניות הנסחרות בבורסה לניירות ערך ונקבע שכל מניה מקנה לבעליה גם זכות הבעת דיעה, אך למעשה במציאות מי שיש לו מעט מניות הרי למעשה דעתו אינה מיושמת כלל, ורק בעלי רוב המניות או לפעמים כמה בעלי מניות מתאגדים להוות רוב, ולהם השליטה בפועל על הנהלת החברה, [לעומת זאת מניות שמנפיקה חברה פרטית הרי הזכות לבעליה לקבוע את זכויות בעלי המניות].

הסדר הטכני הוא שחברה מנפיקה סכום מסויים של מניות שנקבע על פי מצבה הכלכלי של החברה ושוויותה, ובעלי החברה קובעים מחיר מסויים על כל מניה, המשקיעים קונים את המניות ונעשים שותפים בהעסק לקבל זכויות וחלקים ברווחים, כמו כן שוויות המניה עצמה נתונה לתנודות של עליה וירידה בהתאם למצבה של החברה, אם החברה מצליחה במסחר ויש צפי לרווחים עתידיים, שוויותה של המניה עולה, ואם החברה מתדרדרת, יורד גם ערכה של המניה.

המשקיעים בודקים את ההיצעים והביקושים ומצב השוק על פי הדיווחים במחשב, ולאילו שאין להם כלים לבדוק בעצמם ישנם "ברוקרים" שהם כעין מתווכים שנותנים שירותי מסחר במניות ויכולים להציע למשקיע מניה זו או אחרת, על פי רוב הברוקרים יש להם קשר עם כמה משקיעים, ונותנים שירות לפי ראות עיניהם או כפי סדר הקדימה וכדו'.

עצם המסחר מתקיים בדרך כלל בהעברות בנקאיות, כגון ראובן יש לו מאה אלף ש"ח בחשבונו, והחליט לקנות מניות של חברה מסוימת בסכום של עשר אלף ש"ח, הריהו מוסר הוראה לבנק להעביר סכום של עשרת אלפים ש"ח לחברה עבור קניית המניה, והיא מעבירה זיכוי של כך וכך מניות בשווי עשרת אלפים ש"ח לפי יום הקניה, ומעתה נרשם בחשבונו של ראובן שיש לו תשעים אלף ש"ח ועוד כך וכך מניות של חברה פלונית, וחלק זה שהוא במניות נתון לתנודות שוויות המניות, לפעמים בתקופה קצרה עולה שווי המניות פי שנים, ולפעמים הוא להיפך ששווי המניות יורד פלאים.

בעלי המניות שיש להם 51% מנכסי החברה הם בעלי השליטה ועל פי רוב יחזיקו את המניות גם בעתיד שכן בידם לחלק את הרווחים של החברה כפי ראות עיניהם ולנשל את שאר בעלי המניות בנימוקים שונים, לעומת זאת בעלי המניות שאין להם רק 49% מהנכסים, מחזיקים את המניות בעיקר כדי למוכרם לאחרים בסכום גדול יותר, כי למעשה זכותם מכח אחזקתם במניות היא מוגבלת, אא"כ יתבעו את שאר בעלי המניות לבימ"ש ואז יתכן שהשופט יחייב אותם ליתן להם סכום גדול יותר בשותפותם, וגמצא שלמעשה המניות הנסחרות הם על פי רוב מניות ללא זכות שליטה.

רוכשי המניות לפעמים מקבלים גם שטר אישור שמעיד על זכויותיהם במניות, שטר זה מונח אצל הבורקר ועל פי רוב ניתן להעברה מיד ליד אא"כ נקבע בתקנון אחרת, מסתבר שאף ללא רישום מ"מ אם יעשו העברת הזכות ע"י מסירת הנייר באישור וחתמת עורך דין השלטונות יכירו בקנין זה, לפעמים רוכש המניה אינו מקבל לידו שטר רק רישום בכורסה או בבנק על זכותו במניה זו.

פוסקי דורנו דנו רק בחשש הרבית או שאר האיסורים שיש בזה ולא בגררי הקנינים, עלינו לרדן בתוקפם ההלכתי של מכירת וקניית מניות וגדר הבעלות בזה.

חברה בע"מ שאין האחריות על בעלי החברה

כיום מוסד הבנקאות [כמו חברות מסחריות נוספות] הם חברה בע"מ, פירושו של דבר שכל הממון הנמצא בה שייך לחברה ולא לבעל הבנק באופן אישי, פוסקי דורנו דנו בהיבט ההלכתי של מציאות זו, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' א) העתיק ענין מהותה של חברה בע"מ ונעתיק דבריו לפנינו:

"חברת מניות רשמית היא אישיות משפטית על פי החוק, אשר בכוחה לרכוש לעצמה נכסים, להיות לוזה ומלוזה, לשכור לעצמה פועלים, היא אישיות בפני עצמה נבדלת מאנשים שהם בעלי המניות, באופן שהנכסים שלה שייכים לחברה עצמה ולא להאנשים הפרטיים בעלי המניות, גם מי שהוא בעל החלק הגדול שבמניות אין לו שום בטוחות בנכסי החברה, החובות שלה הם על האחריות של החברה עצמה, ואי אפשר לבעלי החובות שלה לגבות מנכסיו הפרטיים של בעלי המניות, האישיות של החברה נבדלת מבעלי המניות אף אם כמעט כל המניות שייכות לאדם אחד, בעל המניות הוא רק בעל של המניות אבל אין לו בעלות בנכסי החברה", (העתק מספר חוקי למקצוע זה).

"יתרון מעלה בהחלפת שותפות לחברת מניות היא, שהאחריות של בעלי המניות מוגבלת רק לסכום שיווי המניות שלהם, מה שאין כן בשותפות כל שותף אחראי בעד כל החובות של העסק, אם לא שהוא שותף מוגבל לשותפות מוגבלת, וגם אז יהיה כל אחד אחראי ביחד עם שותפיו, אם רק באופן של אי זהירות עושה דבר שיש לחשוב למשתתף בהנהלת העסק", (שם).

"בעלי המניות אינם בעיני החוק בעלים של העסק, העסק היא דבר נבדל לגמרי מאת בעל המניות, בעלי מניות הרגילים אין להם חלק בנכסי החברה בעצמם, אבל יש להם חלק בהריוח שלהם כפי מספר האחוז שלהם בהעסק", (מספר חוקי אחר).

למעשה בעלי המניות בוחרים מועצת מנהלים ודירקטוריון שהם מנהלים בפועל את החברה ומקבלים כל ההחלטות בנוגע לניהול התקין לטובת האינטרס של החברה או המפעל, ובעלי המניות לפעמים אינם מורשים ליכנס למפעל החברה, ורק באסיפה השנתית יכולים ברוב דיעות לבחור מנהל חדש, לפעמים המנהלים והדירקטוריון יחליטו ששנה זו אין אפשרות לחלק דיבידנדים לבעלי המניות כי יש צורך להשקיע את כל הכסף לעסקי החברה, אבל אין אפשרות לנשל שום בעל מניה שכן חברה ציבורית נתונה לביקורת ופיקוח ממשלתי, וגם בחברה פרטית אין אפשרות לנשל את זכויותיו של המיעוט.

נמצא שחברה בע"מ מורכבת משלשה סוגי בעלים:

בעלי המניות עם זכות הבעת דיעה, [או שיש להם סכום מניות שלמעשה יכולים בזה לקבוע דעתם].

בעלי המניות ללא זכות הבעת דיעה, [או שיש להם חלק מועט של מניות שלמעשה דעתם אינה נשמעת].

המנהלים בפועל של החברה שלפעמים הם אנשים מבחוץ לגמרי, ולפעמים הם בעלי רוב המניות, שכן הוחלט באסיפה השנתית בהשפעת בעלי המניות עצמם שיש להם הדיעה בזה.

בכל מקרה כל הבעלים מוגנים באופן אישי במקרה של קריסה, שכן רק הרכוש של החברה משועבד לחובות החברה, אמנם לפעמים ישנו נוהל של "הרמת מסך" שאז נקבע על פי החלטת בימ"ש לחייב את בעלי המניות באופן אישי על חובות החברה, על פי רוב נוהל זה מונהג כשיש שקיפות ברורה שבעלי המניות גייסו כסף במרמה, כמו"כ לפעמים אף על המנהל והדירקטוריון חל חיוב אישי כשמוכח שמעלו בתפקידם ולא ניהלו את החברה כמתבקש.

בהפקדה רגילה בחשבון עו"ש ואף בהשקעה בתכנית חסכון אינו נעשה כשותף בעל מניות בבנק, אלא הריהו כמלוה מעות לבנק לעשות בזה כרצונם וכמובן הבנק רוכש גם מניות של מפעלים אחרים, אולם ישנם קרנות נאמנות שבהם הכסף המושקע אינו כהלואה לבנק אלא הבנק הוא כעין שליח של המפקיד לעסוק בהשקעות בכספם של חברי הקרן, קרן הנאמנות מנפיקה "יחידות השתתפות" ושוויה של כל יחידה היא כחלקה היחסי בנכסי הקרן, נמצא שלמעשה יש מקום לומר שבעל המעות הוא זה שנחשב הבעלים בכל רכישת המניות שע"י הקרן.

להלן יובא מדברי הפוסקים בגדר מעמדה ההלכתי של חברה בע"מ, והשלכותיו לאיסורי חמץ, שבת, רבית וקנינים.

ענף א - בגדרי בעלות הבנק בכספים המופקדים בבנק ואם דינם כמלוה או כעיסקא

בבואנו לדון בגדרי הקנין בהעברות בנקאיות ראוי להקדים לבאר גדרם של כספים המופקדים בבנק וגדרם של הבנקים בכלל, ונדון בזה לפנינו בקצרה.

הסוברים שמוסד הבנקאות [וכל חברה בע"מ] הינו אישיות משפטית ולא שותפות עם בעלים א. נחלקו הפוסקים בהגדרת ענין מוסד הבנקאות שפועל על בסיס של חברה בע"מ¹, יש שכתבו דכיון שהממון המופקד בבנק נמסר לחברה ואינו נמסר לאדם יחיד ואין שעבוד על שום אדם רק ממעות החברה, נחשב כממון שהולווה לקופה ואין כאן בעלים על ממון זה שאין לו בעלות מוגדרת², ולכן בפתיחת בנק ע"י המשקיעים נעשה כאן

(כב) ועוד. לפנינו נביא תמצית מהנידון הנוגע להגדרת הבעלות בממון שבבנק.

2 כ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (י"ד סי' קנח) לאחר שביאר מהות ענין המעות שבבנק דנחשב כאילו השותפים מלוים זה לזה ונכנס הכל לקופת החברה והי"ד לעיל במבוא, כתב וז"ל: "וכיון שביררנו שכל בעלי השותפות הם רק כמלוין ולוין א"כ אפילו אם עדיין כל המעות בעין מה שהניחו הא קי"ל דמלוה להוצאה ניתנה ואינה בעין וכו', וא"כ כיון דבנידון הנ"ל גוף הממון של הבעלים אינו בעין אלא דעל מה שבהשפארקאסע [היינו הממון שבקופת הבנק] הוא משועבד להם וכו' נראה דבשפארקאסע דלעולם זה לזה וזה פורע והמעות הראשונים כבר אודו ליה וממון אחר בא לפי ענ"ד לא שייך בכיוצא בזה למפרע הוא גובה, וא"כ אין זה הממון של השותפים אלא שמשועבד להשותפים ולא חשיב ממון ישראל, והיה נראה לכאור' דבכה"ג ליכא איסור רבית להישראלים המשותפים בו", וכ"ה בהמשך דבריו בתשובה הנ"ל (בסו"ד בד"ה ומכל מקום) דכיון שבעלי הממון נחשבים כמלווים כל אחד להשני ומעות ההלוואה אינם בעין ונמצא שכל אחד יש לו רק שעבוד על השני, ונמצא שהמעות שבבנק לא שייך לאף אחד מהם, וכ"כ גם בשו"ת מהר"א הלוי (ח"ב סי' נד לגבי איסור רבית): "דידוע דאין שום אחריות דנפשי' על הדירעקטאר ולא על הקאסירער כי אם מחלק המעות הנמצא בבנק כפי הפנקסאות הן רב הן מעט ומעולם לא נעשה א' מהם לא מלוה ולא לזה כי אם הבנק

1 הנידון בעסקי בנקים ומניות תפס מקום נרחב בספרות השו"ת והאריכו בזה גדולי הדורות דלהלן (רשימה חלקית): נודע ביהודה (א, חו"מ סי' לז), גינת ורדים (כלל ד סו"ס יט), שאלת יעבץ (ח"ב סי' לא), השואל ומשיב (קמא ג סי' לא), מהר"ם שיק (יוד סי' קנח), מהרש"ם (ח"א סי' כ), דבר אברהם (ח"ג סי' כב) הגר"ש קלוגר (האלף לך שלמה סי' קכה), הבית יצחק (ח"ב יו"ד קו"א סי' לב), קיצור שו"ע (סי' סה סעיף כח), שאילת דוד (אור"ח סימן ה), אמרי יושר (ח"א סי' קפט) מלמד להועיל (אור"ח סי' לג), שערי צדק (י"ד סי' קכד), שבילי דוד (אור"ח סי' תמח), בנין ציון (ח"א סי' ס"ה), מהר"א הלוי (ח"ב סי' נד, קכד), יד יצחק (ח"ג סי' קלג), הרי בשמים (ח"ב סי' קטו), משנת ר' אליעזר (י"ד סי' טו), משיב דברים (סי' פב, קו), תרשיש שהם (סי' לד, לה, לו), דברי יוסף (סימן י), מהרש"ג (ח"א סי' ג, ה, ו), מנחת אלעזר (ח"ב סי' כ"ב), ועי' דרכי תשובה (י"ד סי' ק"ס ס"ק קכ"ב), ופוסקי דורנו כפי שיובא להלן ה"ה הגאון מטשעביץ זצ"ל (הו"ד בחשב האפור), אגרות משה (י"ד ח"ב סי' סג ובכ"מ), מנחת יצחק (ח"ג סי' א ובכ"מ), מנחת שלמה (ח"א סי' כח), פאת שדך (סי' צא) חלקת יעקב (י"ד סי' לו ובכ"מ), הר צבי (י"ד סי' קכו), חשב האפור (ח"א סי' נג, סב), עטרת משה (ח"א סי' קיד-ק"ח), משנה הלכות (חלק ה סימן קב ובכ"מ), פסקי תשובות (שבת סי' רמו אות ה והל' פסח סי' תמ אות א ותמח אות

אישיות משפטית שהיא אחראית על עסקי הבנק ואין לזה זיקה ישירה לבעלי הממון, [וכמו שמצינו ממון של הקדש גבוה שאין לו בעלים], וכל המפקיד או מוסר ממון לבנק הרי עסקו עם האישיות המשפטית ולא עם השותפים עצמם³, וראה בהערה אם היתר זה הוא רק לגבי מה שמפקידים בעלי המניות בבנק או אף כשהמפקיד הוא אדם מן החוץ⁴. [ודין זה הוא בכל חברה בע"מ שאין שעבוד מהבעלים עצמם רק מנכסי החברה].

אם הוא רק כפילת הפרטים ונחשבים כיחידים רבים, או דנשתנה מהותם ונחשבים כציבור, והוכיח כצד ב' דנשתנו ליחשב כציבור ואין זה כפילת הפרטים והו"ד בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' א אות יז וע"ש מש"כ להשיג ע"ז, וכן במנח"ח ח"ד סי' יז השיג ע"ד הצפנת פענח בשו"ת הנ"ל].

4 הנה מפשטות דברי המהר"ם שיק משמע דמירי לגבי המעות לאחר שהוכנס לשותפות דבזה אמרין דהוי כגוף נפרד וכל הלוה מהם לזה מהגוף המשותף ולא מהבעלים עצמם, אבל מי שמפקיד מעות אצל הבנק עסקו עם השותפים האלו ונמצא שנחשב כמלוה להם ורק לאחר שהוכנס להשותפות הרי זה כממון בלא בעלים, וכן הבין המהרש"ג בדברי המהר"ם שיק כדלהלן הע' 16, אמנם מדברי הצפנת פענח משמע דאף כשמלוה להם לא נחשב כמלוה לבעלים דליכא כאן: "למי הוא משועבד" וע"ע להלן הע' 17 בסברת המהרש"ג גופיה שסובר להיפך לחלק בין מלוה לבנק דמותר משא"כ בלוה מבנק דאסור.

אגב, מן הענין לציין סהדותא רבא בדעת הגאון מטשעבין זצ"ל מש"כ הגרמ"ה פאדווא גאב"ד לונדון בשו"ת חשב האפור (ח"א סי' סב): "הנה על מדוכה זו כבר ישבנו כמה פעמים עם הרבנים הגאונים חברי הבד"ץ שליט"א, ואמנם נהוג עלמא להקל בזה וכו' ויש לנו לחפש עליהם זכות וכחא דהתיירא עדיף, ובכן אודיעהו אשר לפני שנים מספר דנתי בדבר לפני הגאון שר התורה מטשעבין (שליט"א) זצ"ל והראה לי תשובת הגאון מו"ה יצחק אייזינגא בספרו שו"ת מהרי"א הלוי ח"ב סי' קכד כי שם מתברר הדבר קצת" וכו', וע"ש שמצטט מדברי שו"ת מהרי"א הלוי ומבאר דבריו ומשמע שהבין מהגאון מטשעבין שיש לסמוך על המהרי"א הלוי, אמנם ראה עוד בחשב האפור (שם סי' נג) שדן לגבי מי שלוקח הלואה מבנק ואינו עושה בזה עיסקא שיש מתירין משום דעי"ז מוריה בשאר עסקי הביא שם

מקבלת המעות ועושה בהם משא ומתן עפ"י עצת מנהיגי הבנק" וכו', ולהלן (בסי' קכד) דן המהרי"א הלוי בדין חמץ בפסח וכותב: "הדבר ידוע דשאין לבעלי האקציעין [שטרי הזכות שבחברה דהיינו מניות] שום זכות וכח למכור החמץ או לבערו דגוף התנהגות העסקים הוא על פי המנהיגים המפקחים לטובת העסק וכו', כי אין להם שום מגע ומשא בגוף העסק רק שנותנים להם חלק בריוח וכן בהפסד אבל אין להם יד ושם לא בהקרקעות ולא בהמטלטלין", וראה ביאור סברתם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' כו): "והנכון בזה דהשותפות קיים כפי תנאם בבעלות מוגבלת, ורק לכמה פוסקים שהבאתי בספרי שם בעלות מוגבלת כה"ג לא הוי יותר ממלוה, רצוני לומר, דאף דאין לנו דין אישיות משפטית, מ"מ אפשר שותפות כה"ג הוי על ידי תנאם, וכיון שהבעלות מוגבלת, ל"ה יותר ממלוה, וזה שיטת המהרי"א הלוי (ח"ב סי' קכ"ד) שהבאתי בספרי שם", ומבואר שיטת הני פוסקים דנחשב כממון שאין לו בעלים מוגדרים.

[אגב, יש לציין מש"כ בנתיבות שלום רבית סי' קעג ס"ט סקל"ג דלכאור' מדברי מהרי"א בסי' נד משמע דההיתר ברבית הוא משום שהמנהל הגוי אינו תלוי בהבעלים הישראלי, ולא כהמהר"ם שיק משום דנחשב כגוף משפטי, אמנם כאמור במנחת יצחק הבין במהרי"א כמש"כ, וכן מבואר במהרי"א הג"ל בסי' קכד לגבי חמץ וכבר עמד בזה בנתיבות שלום בד"ה והנה, וע"ש בנתי"ש באורך מש"כ בזה בס"ק לא-מב].

3 כ"כ בשו"ת צפנת פענח (סי' קפד) בהגדרת מהות הבנק וז"ל: "והנה גדר הבנק לא נקרא דבר מסויים רק דבר של צורה ולא חומר כי גם מי שיש להם בנק הם אינם משועבדים בעצמם רק הכסף המונח שם, ושוב ליכא למי הוא משועבד" וכו', וזהו כהשלמה לדברי מהר"ם שיק ומהרי"א הלוי הנ"ל, [וכע"ז מובא במקור נוסף משמיה דהגר"י ראזין בעל צפנת פענח בספר ירושת פליטה סי' לז שחקר בגדר ציבור

דעת החולקים שהבנק נחשב כשותפות, ודין המנהג ודינא דמלכותא בבנקים בזמנינו

ב. אמנם הרבה חולקים בזה ונקטו דהממון שבבנק נחשב כשייך לבעלי הבנק, וזהו כשאר ממון המונח ברשות שותפים, שלא מצינו ממון שאין לו בעלים מוגדרים, והמוסר להם פקדונות הרי הוא כמוסר ממון לשותפים בעלמא⁵, ובבנקים בזמנינו שלפי החוק נחשב לחברה בע"מ שאין אחריות אישית על בעל הבנק אלא על החברה, א"כ לפי דינא דמלכותא נמצא דנחשב כממון שאין לו בעלים⁶, וי"ל דנחשב כן גם מכח מנהג בני

לצרף דעת מהרי"א הלוי להקל בסברא זו דלא נחשב כשותפים אלא כגוף נפרד ושהסכים עמו הגאון מטשעבין זצ"ל, ומשמע דמועיל רק לצירוף אבל לא התיר בסברא זו בלבד, וראה להלן הע' 9 מש"כ מדברי המנח"י שהבין ג"כ בדעת הגאון מטשעבין דנקיט כמהרי"א, ויל"ע.

5 בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' כ בד"ה וגם): "הוא תמוה דכל בני החבורה הם שותפים בכל הלוואה וכו', ובמהרש"ג (יו"ד סי' ג) האריך לחלוק ע"ד רבו המהר"ם שיק וז"ל: "דמה שהניח ליסוד דהמעות אשר בהקאססא אינו של השותפין האקציאנערין אלא משועבד להם משום דכל אחד ואחד הלוה מעות להשותפות, איני מבין דא"כ למי שייך גוף המעות אשר בהקאססא, הרי ודאי אם שותפים נותנים מעות בכים אחד כל אחד ואחד איזה סך ידוע ודאי המעות אשר בהכיס הנ"ל הוא גופו של השותפין וכו', ולדעתי פשוט שאין כאן שום הלוואה דשום אחד לא קיבל אחריות על מעות שלו, רק דכולם הניחו במקום אחד ובקאססא אחד סכום ידוע וכל האקציאנערין הם הבעלים של אותו הממון שכולם הם שותפים בו רק שלכל אחד יש לו חלק כפי הממון אשר נתן וכו', והשטר האקציע הוא רק שטר לראיה שיש לו חלק בהמעות או בהשוה מעות שיש שם בהקאססא" וכו', והיינו דס"ל דאף שהניחו המעות תחת שם החברה והאחריות היא על החברה בלבד מ"מ אין זה גורע מבעלותם בשותפות על הממון.

וכן מוכח מכל הני פוסקים שיובאו להלן שאוסרים להלוות ברבית בבנק של נכרים ויהודים מטעם דנחשב כשותפות בעלמא ולא ס"ל דחשיב כגוף משפטי שייחשב כאילו אין כאן לוה ומלוה, והם בעל קיצור שו"ע, בעל שו"ת שערי צדק ועוד, וז"ל המנח"י (ח"ג סי' א אות א): "וכנראה מרוב גדולי האחרונים, במה שפלפלו בנדון בנק של חברת מניות, לענין איסור ריבית, ש"מ שלא מלאם לבם להקל

מטעם הנ"ל [היינו מטעם דלא נחשב כבעלים], וכאשר ראינו שבאמת כבר עלה על דעת הגאון מהר"ם שיק ז"ל (בתשו' חיו"ד סי' קנח), לדון כן להקל בריבית, מטעם שאין לבעלי המניות דין בעלים, אבל חוץ מזה שהמהר"ם שיק בעצמו לא סמך ע"ז רק בצירוף סניפים אחרים, ועי' בתשו' מהרש"ם (ח"א סי' כ), עוד הרבה להקשות ע"ז תלמידו בתשו' מהרש"ג" ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' כח): "אך נוראות נפלאות כשראיתי בדרכי תשובה שהביא מהגאון העצום מהרי"א איטינגא שכתב בפשיטות בסי' נד דשרי וסובר דשאני יתומים דאם הלוה לא ישלם יוכלו שפיר היתומים לתבעו לכשיגדלו, משא"כ בבנק רק הנהלת הבנק יכולה לתבוע ולא בעלי המניות, והוא פלא" וכו', וראה בשו"ת פאת שדך (סי' צא) שדוחה ג"כ סברא זו שאין להקל ברבית עפ"י, וראה בספר גבורות שמונים (דף יח, א אות לו) שחולק ע"ד הצפנת פענח הנ"ל, וגם בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' א אות טז) כתב דלגבי אישיות משפטית לא מהני מנהג דלא דמי לקנין סיטומתא כיון שזה מושג חדש לגמרי, גם בעצם המושג אם שייך שעבוד נכסים ללא שעבוד הגוף יש שכתבו דתליא בפלוג' ראשונים בסוגיא דמנה אין כאן משכון אין כאן (קידושין ז, א) דלרמב"ן ורשב"א דהחסרון דאגיד גביה משמע דהשעבוד עצמו חל אנכסים ללא שעה"ג משא"כ להרא"ש ל"מ דהנכסים אינם רק ערבים לשעבוד הגוף, ראה שו"ת מים ההלכה (ח"ג עמ' רג), ובקובץ באו"י (גליון קיט שנת תשס"ה עמ' סט) העלה הכותב דהתוכע מחברה בע"מ כיון שמוחזק בשטר יכול לתבוע עפ"י הר"מ דשעבוד נכסים חל גם ללא שעבוד הגוף, וראה עוד להלן הע' 132 מדברי דיניי ביה"ד דלהסוכרים דהוא כערכות ולא שייך שעב"נ ללא שעה"ג, א"כ ע"כ הא דחל כאן שעב"נ הוא מדין סיטומתא ע"ש.

6 כמו שהבאנו לעיל במבוא לפרק זה העתק מלשון החוק בגדר חברה בע"מ, ממש"כ השואל בשו"ת

המדינה⁷, אולם יש שכתבו דאף לפי דינא דמלכותא אין הכרח שנחשב כממון ללא בעלות מוגדרת, אלא בעלי המניות המה שותפים חוץ מענין האחריות האישית⁸.

חילוק בין בעלי מניות עם זכות הבעת דיעה לבעלי מניות ללא זכות הבעת דיעה ג. יש שכתבו להכריע דבעלי המניות מייסדי הבנק והשותפים הבכירים שיש להם זכות הבעת דיעה בניהול העסקים ואסיפות הבנק, נחשבים כבעלים גמורים אף בחברה בע"מ, ואילו שאר בעלי המניות שאין להם זכות הבעת דיעה בניהול העסקים, אינם נחשבים כבעלים, וממנם שבבנק כהלואה בעלמא לבעלי הבנק⁹.

שהגבילו רק הבעלות, אבל לא הפקיעו את הבעלות לגמרי מהם כנ"ל, והיינו למש"כ דעת הסוכרים דאין לפרש כלל שנחשב כממון ללא בעלים, א"כ גם בבנקים בזמנינו הדין כן, ומה שבמציאות בעל הבנק פטור מאחריות אישית על הממון שבבנק ורק נכסי הבנק משועבדים לזה, אין זה נחשב בגין כך שאין הממון שלהם אלא דאף שזה שלהם מ"מ פטורים מאחריות מכח דינא דמלכותא ומנהג המדינה.

9 בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' א) האריך בביאור האי דינא והביא דיעות הפוסקים הנ"ל דבכל גווני נחשב רק כמלוה והוא בלא בעלות, ודיעות החולקים שנחשב כשותפות בעלמא ולאחר שהאריך בהראיות לכאן ולכאן כתב (באות יא): "אבל באמת אין בסברתינו, כדי להוכיח על כלל כל בעלי מניות לחומרא, וגם אין בסברת הרב הנ"ל כדי להוכיח על כל בעלי מניות להקל, ואפרש דברי, דהנה הא בודאי יש להוכיח מסברתינו, דהא בעצמה מה שנעשה לאישיות משפטית עפ"י הדין לשלילה, ולומר דמה שהבעלים יש להם עוד דעת בעלים בגוף העסק, לא מעלה ולא מוריד, זה בודאי ל"מ עפ"י הדין להקל, אבל עדיין יש לחלק בין בעלות גמורה, ובין בעלות מוגבלת, בכח בעלות לחיוב, ולומר דשאני היכא דבעלי המניות המה בעצמם העוסקים בהעסק, ויש להם בהעסק דעת בעלים בלי הגבלה, דאז אף שמוגבלת בעלותו לשלילה, שפיר יש להם דין בעלות לכל הנוגע לדינא דאיסורא, אבל היכא דאין המה בעצמן מנהלי העסק, ומוגבלת בעלותו גם לחיוב, דאז אין להם דין בעלים וכו', אבל כל זה בחברת מניות שהשתתפו ביניהם אנשים פרטיים, בשויו זכויות לכל אחד מכני החבורה, משא"כ בניות של הממשלה, וכן בשטרי כסף של בנק ממשלתי (באנק - נאטס), שאין לבעליהן אף זכות הצבעה בהעסקים של המדינה, והוא הדין

מנחת יצחק (ח"ג סי' א) וע"ש (בד"ה אחדש"ת): "בנוגע לבעלות של מניות הגיעני, ונפ"מ לענין חמץ בפסח, שבת וריבית, וכבר כתבתי לו בזה פעמים, וכעת הוסיף לשלוח העתקות מחוקי המדינה, אשר שם נאמר שעפ"י חוקי המדינה, יש לרכוש של חברת מניות מעמד של אישיות משפטית נפרדת, ואין לבעל המניות שום שייכות ישרה לרכושה, ובזה דן כ"ת מדין דינא דמלכותא, היכא דיד נכרי באמצע, וכה"ג דן בספר יד שאול, הרב מוה"ר שאול ווינגארט ז"ל משפט בעלי מניות במשפט המודרני, שהמה אישיות משפטית בפני עצמה, וחדש שיה' כן גם מדין ומשפטי התורה, דבעלות מוגבלת כזה לא נחשב לבעלות", ויש לציין למש"כ לעיל פרק א הע' 19 שיטת המהרש"ם דבכל דבר שיש פלוגתא בפוסקים אמרינן דהדינא דמלכותא מכרעת כאחד השיטות, ולפי"ז אם נאמר דכן הוא הדינא דמלכותא יש בזה להכריע לנקוט כדיעה זו.

7 ראה משנ"ת לעיל פרק א סעיף ח בתוקפו של המנהג, ומבואר שם בהע' 23 דכל דבר שנהוג על פי דינא דמלכותא נעשה גם למנהג בני המדינה ויש לזה תוקף כשאר מנהג.

8 כ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' א אות כב): "ובכל זה לא הועיל הרבה כ"ת, במה שדן מטעם דינא דמלכותא דינא היכא דיד עכו"ם באמצע, דגם הדינא דמלכותא שנתנו דין אישיות משפטית נפרדת לחברת מניות, לא כווננו לגמרי לזה במלוא מובן המלה, שהרי למעשה לא נטלו ממנם הזכויות של בעלות המוגבלת עכ"פ כנ"ל, ורק לענין שהנכסים הפרטיים של הבעלים, לא יהיו אחראים בעד המניות, וכן שלא יהיו החברת בטחון שלו אחראי בעד ההפסד שנגרם לו ברכוש החברה, ועוד לענין מסים וכיוצא בזה, עשו את החברה לאישיות משפטית בפני עצמה, והיינו

המצדדים להתיר הלוואות בבנק ברבית מדין אישיות משפטית

ד. הדיון בדברי הפוסקים נסב על ג' שאלות עיקריות הנוגעים לענין זה, א. איסור חילול שבת בעסקי הבנק¹⁰, ב. איסור חמץ בפסח בעסקאות שיש בהם חמץ [וכן שאר איסורים]¹¹,

במניות ממין שקוראין (א - שערס) מניות א', שאין לבעליהן זכות הצבעה בעניני החברה, באלו שפיר י"ל שהמה כמו שטרי מלוה, על תנאי שיקח חלק מהריוח לפי אחוז, וכן להפסד".

ולהלן (באות יב) הוסיף: "והיוצא מכל הנ"ל, דאין שום ראי' לומר דבעלות מוגבלת לא הוי בעלות ואדרבה יש סברות להיפוך, ושוב חוזר הדבר לסיני דיש להם לבעלי מניות דין בעלות והמה כשותפים דעלמא, וכעת אקבע בזה עוד מסמרות בראיות מדברי הש"ס ופוסקים דדין בעלות לבעלות מוגבלת, ומדין צבור גופי' שרצה הרב שם להביא לראי' דל"ה דין בעלות, משם מוכח אדרבה דיש להם דין בעלות", ומאריך שם עוד בהנידון בגדר נכסי ציבור ומסיק (באות כג): "תבא לדינא, דבעלות מוגבלת הוי בעלות לפי דתה"ק, וע"כ בסתם מניות, שיש עכ"פ בעלות מוגבלת, לבעלי המניות, יש להם דין בעלות, ובאותן מניות שאין להם שום דעת בעלים לא מיני' ולא מקצתו, ואף לא לחוות דעתם עכ"פ בישיבה המתקיימת בין חברי החברה מזמן לזמן, וכמו בניירות של הממשלה, בזה י"ל דל"ה אפילו בעלות מוגבלת, ונחשב רק כהלוואה, בקבלת אחריות כנ"ל", וכ"כ בשו"ת מהר"ש קלוגר בהאלף לך שלמה (סי' רלח) דכל שאין להבעל מניות זכות להבעת דיעה בתהלוכות המסחר אינו נחשב כבעלים רק כבעל זכות לריוח ולהפסד, וע"ע במנח"י (ח"ז סי' כו): "ושוב ראיתי בספר חשב האפור (מהרה"ג מוה"ר חנוך דוב פדווא שליט"א סי' ט"ב), שדן בזה לפני הגאון מטשעבין זל"ה, והראה לו תשובת הגאון מהרי"א הלוי הנ"ל, כנראה שהסכים לדבריו, ואני כתבתי להוכיח, דאף בעלות מוגבלת, יש לו דין בעלות, וכ"ז אם יש לו זכות בניהול העסק, אבל היכא דהוי שותפות בלא זכותים כלל, ל"ה יותר ממלוה בעלמא, וזה הוי כעין הכרעה, בין אותן שס"ל דבכל שותפות כה"ג, ל"ה יותר ממלוה בעלמא, ובין אותם שס"ל, שיש להם דין בעלות, ובספר חשב האפור הכריע לגמרי כהמהרי"א הלוי, דאף באותן שיש להם זכות בניהול העסק לא הוי דין בעלות, ולענ"ד כמו שכתבתי, מטעם

המבואר בספרי שם, אשר לא נחית לזה בספר הנ"ל". 10 בשו"ת מלמד להועיל (או"ח סי' לג) כבר דן בזה, וראה במנח"י (ח"ג סי' א וז"ג סי' לא): "הנה כבר הארכתי בזה באריכות בכל פרטי הענינים האלה, והיוצא משם דאם ישנם גם בעלי מניות נכרים, כאשר כן היא כרגיל, וגם המנהלים של העסק נכרים, אז ליכא איסור בזה משום לתא דשבת, וזולת אם יש להעסק גם כן בהמות העושים מלאכה בשבת, דאז ל"מ מה דהא"י אדעתא דנפש' עבדי, דמ"מ אין חלק של הישראל שוכת בשבת וכו', אכן אם מנהלי העסק, המה יהודים מחללי שבתות, בזה יש לדון הרבה, משום ענין מסייע ידי עובדי עבירה, ואולי גם משום לפני עור, היכא דלא הוי כעין תרי עברי דנהרא", וע"ע בדבריו בח"ה (סי' יח), ובאור לציון (פרק מג אות א) מתיר כשהבנק משקיע גם במפעלים שאינם עובדים בשבת.

11 בשאלת דוד (או"ח סי' ה) מדין שותפות העכור"ם או מדין ביטול ברוב ועכ"פ כשלא מכרו אינו נאסר, וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' א אות כד-כו) דבזה לא מהני ביטול ברוב בעלים נכרים כיון דהוי כטומאת משא שאינו בטל ברוב, ולכן יש למכור המניות קודם הפסח, וראה מש"כ בחלק ז (סימן כו) שדן בתוקף המכירה אף שאינו מועיל על פי החוק: "דאדרבה הרי ידענו שאינם מקפידים על המכירה, שנושאים ונותנים בבורסה בהם ורק שצריך רישום על שמו לפי החוק, ובדיני ישראל, כל שותף יכול למכור חלקו לחבירו, אם אינו גורם בזה הפסד לשותפו וכו', וכנהוג למכור לעכו"ם כל חמץ שיש לו, ואף מה שיש לו בשותפות עם אחר, בין עם ישראל, ובין עם נכרי, ואף היכא דלא מועיל רק עפ"י דינינו, מהני בחמץ בפסח כנ"ל", ובשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סי' קכד) מתיר עפ"י סברתו הנ"ל דלא חשיב ממונו כלל, וע"ע בשו"ת מלמד להועיל (או"ח סי' צא), וראה בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' קב בד"ה איברא) שכתב ע"ז וז"ל: "איברא דכבר הורה זקן בזה בשו"ת האלף לך שלמה א"ח סי' רל"ח בהגביר ר"נ קאליר שהיה לו אקציעו בפאבריק

[לענינים נוספים ראה בהערה¹²] ג. לענין חשש הרבית שיש בזה, הן בחשבון שהוא ביתרת זכות שנחשב כמלווה מעות להבנק ומקבל רבית מהם, והן בעצם פתיחת עסק הבנק ע"י מייסדי השותפות¹³, וכש"כ בחשבון שהוא ביתרת חובה שנחשב כלווה מהבנק ומשלם להם רבית, ולדעת הסוברים שהבנק נחשב כאישיות משפטית גרידא, ס"ל דממעם זה מותר לעסוק עמהם ברבית, הן ללוות מהבנק, והן להלוות להבנק, וכן מותר עצם התאגדות השותפים ביניהם, ואף כשהבנק בבעלות יהודים בלבד מ"מ כיון שאין כאן לוה

איסור", ובקובץ דברי משפט (ח"ח עמ' קנז) כתב הגרמ"פ זונדר שיש טעם נוסף להקל משום שהרי גם אם ירצה לא יתנו לו הרשות לבער החמץ ובאופן כזה י"ל דלא גזרו חכמים לבער וסגי בביטול. ולגבי "שאר איסורים" כתבו הפוסקים דכל שהחברה עוסקת במסחרים נוספים ובעל המניות אינו יכול לעכבם אין בזה איסור כיון שלמעשה מצידו היה על החברה לעסוק רק בדברי היתר אין בזה חשש, אך באופן שקונה מניות של חברה שעוסקת באיסורים בלבד כתב בשו"ת חשב האפור (ח"ג סי' מד): "אבל אם החברה עוסקת בקצבות וכל המסחר הוא בנבילות וטריפות, אף הישראל הקונה שם מניות הנה הוא שותף בדברים האסורים בסחורה, ובכגון זה לא שמענו שום היתר".

12 יש לציין שנידון זה נוגע גם לדין טבילת כלים דאם נאמר דלא חשיב כבעלות נמצא שכלי שמיוצר בחברה בע"מ י"ל דלא נחשב ככלי של עכו"ם, אמנם כבר הביא הגר"צ כהן שליט"א בספרו "טבילת כלים" מה ששמע מהגרש"ז איערבאך זצ"ל דלכל הדיעות צריך טבילה בברכה דמ"מ נחשב ככלי של עכו"ם אף שזהו אישיות משפטית נפרדת ע"ש (בהע' א'), וכן דנו בזה לענין הפרשת תרומות ומעשרות מפירות שתחת בעלות חברה בע"מ [ראה חוברת בדין הפרשת תרומות במערכת הציבורית, ודנו בזה בספרי השו"ת], וכן לענין פדיון פטר חמור ופדיון בכורות ראה בקובץ אמונת עתיך (תשרי חשון תשנ"ז) וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק י סימן ק) ואכמ"ל.

13 והיינו דיש בזה ג' דרגות: א. עצם פתיחת הבנק ע"י ההון העצמי של השותפים שהם כמלווים זה לזה, ב. הלוואות של גיוס הון שבבעלי הבנק מגייסים אנשים שישקיעו כספם בבנק, ג. הלוואות שהבנק נותן לאנשים מבחוץ בתשלומי רבית.

ולאדאוקי והבית חרושת מוכרת חמץ בפסח ונשאל אי מחוייב לכתוב שטר מכירה גם על החמץ הזה והשיב שדרך האנשים שיש להם אקציעו בהקרעדיט אנשטאלט וכן בכל הבאנקען יש להם רק חלק לריוח או להפסד ואין להם שום זכות להגיד ולחנות דעת בענין תהלוכות המסחר במכירה וקניה היוצאים הדרושים למסחר או להפאבריק לכן לא חל החיוב על ר"נ למכור ע"ש, והגם כי בעניותינו אני נוהג להורות שכן יש למכור גם הסטאקס בחמץ וטעמי ונימוקי כיון דפעם בשנה יש לכל קאמפאני אסיפה כללית ושם כל אחד יכול להצביע ואם ירבו ההצבעות כרצונו אז יכול ג"כ לשנות ויש לו ג"כ כח בכל לפ"ז ואולי דבזמן הגרש"ק לא היו הבעלי סטאק משתתפים באסיפה כללית כנ"ל ולא היה ביכולתם לשנות לעולם כידוע שכן הי' ביוראפא גם כי נוגע איסור חמץ החמור, אבל לענין שאילתן פשוט דהכ"נ מי שיש לו המניות אין בידו זכות לחוות דעתו בענין תהלוכות הקאמפאני במכירה וקניה כי כל הזכות מסור ע"פ חקי הממשלה למי שיש לו 15 אחוזים מהמניות [הכוונה לכא' שמי שיש לו אחוזים אלו יש לו זכות הצבעה, אף שהחלטה מתקבלת עפ"י דיעות רוב בעלי זכות הצבעה אבל עצם זכות ההצבעה נחשבת כבעלות משא"כ במי שיש לו פחות מ-15 אחוזים שאין לו כלל זכות הצבעה לא נחשב כבעלים] וממילא ליכא עליו שום איסור של מכירת נז"ט כה"ג ומותר לכ"ע. ונראה דאפילו הקאמפאני היא מתנהלת ע"י ישראלים מ"מ נראה דמותר ליקח מניות כאלו מכח ס"ס הג"ל שמא ההלכה כערוך השלחן וזקן אהרן וראבי"ה ואת"ל דאין הלכה מ"מ דילמא אין עליו שום חיוב וכדעת המהרש"ק ז"ל ואף משום מסייע ידי עוברי עבירה ליכא דהני ס"ל דהיתר גמור הוא, וגם דילמא ההלכה כמ"ד דלא אסרו שלא יבא לאכול וכדעת הרשב"א ז"ל וא"כ בדידיה כיון דאין בידו לבא לידי אכילה לעולם ליכא

ומלוה אלא כל העסק הוא עם האישיות המשפטית, אין זה רבית מלוה למלוה¹⁴, ויש שכתבו דאף שהבנק נחשב כאישיות נפרדת מ"מ כיון שאחריות הממון הוא גם על היהודים נחשב כלוה ומלוה ברבית, ולכן לא התירו אלא כשגם עכו"ם שותפים בהבנק דאז לא נחשב האחריות להחשיבו כממון ישראל¹⁵, [ולהלן ענף ב יבואר דין הקנאת הממון שבבנק ובענף ג דין שמיטת כספים בבנק שתלוי ג"כ בנידון הנ"ל].

המחלקים בין עצם השותפים בבנק או המלוה לבנק למי שלוה מהבנק

ה. יש שכתבו דאף לפי סברא זו דנחשב כאישיות נפרדת מותר רק ללוות מהבנק ולא להלוות להם ויש שכתבו דמותר הן ללוות מהם והן להלוות להם וראה בהערה¹⁶,

הע' ק) דלדיעה זו מותר, אך למעשה אין לסמוך להקל בזה כדלהלן].

15 בשו"ת מהר"ם שיק: "וכיון שבירדנו שכל בעלי השותפות הם רק כמלוין ולווין א"כ אפילו אם עדיין כל המעות בעין מה שהניחו הא קי"ל דמלוה להוצאה ניתנה ואינה בעין וכו', וא"כ כיון דבנידון הנ"ל גוף הממון של הבעלים אינו בעין אלא דעל מה שבהשפאראקסע הוא משעובד להם וכו' נראה דבשפאראקסע דלעולם זה לזה וזה פורע והמעות הראשונים כבר אודו ליה וממון אחר בא לפי ענ"ד לא שייך בכיוצא בזה למפרע הוא גובה, וא"כ אין זה הממון של השותפין אלא שמשועבד להשותפין ולא חשיב ממון ישראל, והיה נראה לכאן דבכה"ג ליכא איסור רבית להישראלים המשותפים בו", וע"ש שהקשה ע"ז דמ"מ כיון שהמעות שבבנק הם גם באחריות הישראל עדיין ייאסר דחשיב כשלו מכח האחריות, ומסיק ע"ז: "וא"כ נראה כיון שאותן המעות אשר הם משועבדים לישראל משועבדים גם לגוי, לא מקרי כספך לא תתן לו בנשך, ונהי דשותפות ישראל אסור וכו' אבל בשותפות עם גוי נראה דבכה"ג כיון דמשועבד לשניהם בכה"ג משום אחריות לא מקרי שלו", ובדבריו מבואר דמותר רק כשהוא בשותפות עם עכו"ם, והיינו דלא סגי להתיר ברבית מכח דאין זה כמלוה ולוה דאין בעלותו ע"ז דכיון שיש לו אחריות נחשב כשלו, ובזה מסיק מכח ההיתר דכל שמשועבד גם לגוי לא מקרי שלו ע"ש, וראה במפתחות לשו"ת מהרש"ם הנ"ל שכתב דרק בשותפים עכו"ם יש מקום לסמוך ע"ד מהר"ם שיק. 16 כ"כ בשו"ת מהרש"ג (י"ד ח"ג סי' ג בסו"ד בד"ה והנה מלבד): "והנה מלבד כל ההיתר שכתב מורי המהר"ם שיק ז"ל הנ"ל אינו אלא לענין שיהיה

14 במהרי"א הלוי הנ"ל התיר להלוות וללוות מהבנק משום "דליכא כאן שום ענין שליחות לא מהמלוה ולא מהלוה דהרי מעולם לא דיבר המלוה עם הדירקטאר שום דיבור מההלואה כי האקצינערט נותנין להקאסירער נגד השיין אשר הוא נותן להם, והעושה ההלואה הוא הדירקטאר ואח"כ מקבל המעות מהקאסירער", וכו', ולכן לא נחשב שלוחו וכמש"כ בהמשך דבריו: "והרי בנידו"ד כל ההלוואות נעשים על שם הבנק, ואם הלוה אינו רוצה לשלם אין להמלוה שום טענה עליו כי אם הבנק תובעת אותו בדיני ישראל או בדא"ה והמעות שייך לבנק" וכו', ולכן מסיק להתיר דאין בזה חשש לא משום חיוב בדיני שמים בשליח לדבר עבירה ולא משום שליחות לעכו"ם לחומרא: "דאין כאן תורת שליחות דמעולם לא נעשה שלוחו" וכו', וע"ש שהוסיף די"ל עוד משום דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד: "מיהו לפי האמת נלענ"ד דבין אם מנהיגי הבנק נכרים או ישראלים בכל גווי מותר לכתחילה", והר"ד בדרכי תשו' (סי' קס סקט"ו), ומבואר דהתיר אף כשהו בלא שותפות עכו"ם, וכ"מ מדבריו הצפנת פענח הנ"ל דכיון שהבנק הוא כצורה בלא חומר "לכן אין זה רבית על פי דין תורה", ומשמע דאף בלא שותפות עכו"ם מותר, וכ"ה בשו"ת חשב האפור (ח"א סי' סב בד"ה ועתה): "ועתה נשוב לדבר בענין רבית וכו' ונפק"מ טובא באשר כל הבאנקען המה חברות כאלה ויש תמיד מקצת מן האקצינען בידי ישראל, והנה גם בזה אם נימא כהסברא הנ"ל שאין בעל האקצינען שותף בגוף העסק [והיינו כסברת המהרי"א הלוי דנקיט שם כוותיה משמיה דהגאון מטשעבין זצ"ל כנ"ל הע' 3] אין בזה שום חשש לא על בעל האקצינען ולא על הנושא ונותן עם החברה", וכ"כ בתורת רבית (פ"ז

אמנם דעת הרבה פוסקים להתיר להלוות לבנק מכח סברא אחרת, דכיון שאין בעלי הבנק משועבדים בשעבוד הגוף לשלם החוב ויש רק שעבוד נכסים על נכסי החברה, ואי"ז רבית מלוה למלוה¹⁷, אמנם לפי סברא זו יש מקום להקל רק להלוות לבנק וכן עצם השותפות של מייסדי הבנק, אבל ללוות מהם אסור כיון שיש להלוה שעבוד הגוף לשלם החוב לבעלי הבנק הוי הלוואה ברבית, ונחשב רבית מלוה למלוה¹⁸, ויש מפקפקים

מדרבנן וע"ע שם להלן בס"י ה שהאריך להוכיח יסוד זה ע"ש, נראה בשו"ת עטרת משה סי' צה לתלמידו של מהרש"ג הגרמנ"ג למברגר ממאקווא שכתב דיש בידו תשו' מהרש"ג בכת"י דאף איסור מדרבנן ליכא והדפיסו בנעם (תשי"ט ספר שני), אולם ראה במנחת יצחק (ח"ג סי' א אות ג) שכתב ע"ד: "והנה לידידי מסתפקא לי הרבה אם טוב עשה הרה"ג הנ"ל לפרסם ההיתר הנ"ל שלא פרסמו הגאון מהרש"ג ז"ל בעצמו, ונשאר רק בכתב ידו, כי אולי בכוונה עשה זאת הגאון הנ"ל שלא לפרסמו" נראה בשו"ת עטרת משה ח"א סי' קיז-קח מש"כ לבאר סברא זו, וכסברא זו כתבו גם פוסקים נוספים וכדבסמוך וע"ע להלן הע' 94.

18 בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' סג בתשובה להרה"ח המפו' רבי יהושע מאיר פרישוואסער זצ"ל) לאחר שהעלה כסברא הנ"ל דחשיב כלא בעלים: "וכן הוא ענין הבנק שבמדינתנו באמריקא שגוף הבעלים של הבנק אינם מחוייבים כלום לאלו שהניחו מעותיהם בהבנק אף אם יודמן שלא יהיה בהבנק מעות לשלם, שלכן ליכא איסור רבית אף כשהבנק הוא של ישראל וכו', אבל מטעם זה אינו מועיל להתיר ללוות מהבנק כשהוא של ישראלים אם הלוה הוא איש פרטי שיש עליו שעבוד הגוף" וכו', וכו"ה גם במנחת שלמה (ח"א סי' כח) לאחר שהעלה דיש עכ"פ איסור מדרבנן בהלוואה מבנק כתב: "עוד כה דיברנו כשהבנק הוא הלוה, אולם כשהבנק מלוה כסף לאחרים נלעז"ר דחשיב ודאי רבית גמורה" ע"ש, ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' סה סוף אות ה): "דבר זה מובן דלהלוות לבנק יש יותר סברא לומר דלא הוי מה"ת כיון שחסר שעבוד הגוף", והגר"ש אלישיב שליט"א (בקובץ תשובות ח"ג סי' קכד) מביא את דעת הגר"מ פיינשטיין וכתב ע"ז: "כבר הורה זקן באהע"ז ח"א סי' ז לענין שבת וכו' ובאג"מ יו"ד סי' סג לדעתו ברור לדינא שדבר זה שרובא דרובא דאינשי מניחין מעותיהם במדינותינו בבנק

מותר ללוות מהם וכו', אמנם אכתי מה שהעולם נהגו היתר שמניחין מעות בהקאסע על ביכליך היינו שמלויים מעות להשותפים הנ"ל והשותפים הנ"ל משלמין להם רבית אכתי ע"ז אין כאן היתר, דהרי בזה המלויים הישראלים מקבלים רבית מישראלים ועכו"ם בשותפות" וכו', ולכאור' לפור' דבריו צ"ע דהסברא אומרת להיפך דאם מותר לישראל ללוות מהם ולהשתעבד גופו לשלם להם רבית כיון דהוי כממון בלא בעלות, א"כ כש"כ שמותר להם להלוות לו ברבית שהרי נמצא דאין עליו כלל שעבוד למלוה דאי"ז בעלות ואי"ז רבית מלוה למלוה, אולם למשנ"ת לעיל הע' 2 בביאור דעת המהר"ם שיק א"ש דרק לאחר שהממון הופקד בהשותפות נעשה כממון שאין לו בעלות אבל שכמלווים ומפקידים בבנק הוי כמלוה לישראל ברבית. [ואמנם להלן בהמשך דבריו כתב המהרש"ג מסברא דנפשיה להתיר להלוות לבנק מכח סברא אחרת דכיון שאין שעבוד על בעלי הבנק ליכא בזה איסור רבית וסברא זו יש בזה רק להתיר להלוות להם ולא ללוות מהם וכלדלהלן בסמוך, אמנם כ"כ בהע' 3 דמדבריו הצפנת פענח משמע דהיתר זה נחשב כאין לו בעלות יש להתיר הן להלוות להם והן ללוות מהם, וראה בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' סה סוף אות ה): "והיתר משום שאין בעלים ידועים שייך בשני האופנים [היינו הן להלוות להבנק והן ללוות מהם] אבל אין היתר זה ברור רק לסניף בעלמא".

17 כן מבואר במהרש"ג הנ"ל (סו"ס ג): "ולכאורה היה אפשר לומר בנידון הנ"ל שכתבתי שמניחין מעות בהבנק וכו' הנה ידוע דמעולם לא נשתעבדו הלווין לשלם מביתם אלא ממצות השותפות וכו', וי"ל דעד כאן לא הוי רבית קצוצה מן התורה אלא באם נשתעבד גופו של לזה לשלם החוב וכו', אבל באם גופו לא נשתעבד כלל אלא מעות שמניחים במקום מיוחד הוא שנשתעבד ותו לא אפשר דבכה"ג לא הוי רבית קצוצה", ומבואר דר"ק לא הוי אבל אסור

שלפי התקנות כיום יש לחשוש שנחשב כשעבוד הגוף שלפעמים מחייבים את הבעלים באופן אישי¹⁹.

סברות נוספות להיתר הלואת רבית

1. לדעת החולקים שסוברים דנחשב כלוה ומלוה מממון השותפות ויש בזה איסור רבית, מ"מ הפוסקים מרחו למצוא צדדים אחרים להיתר ההלואה ויש שכתבו להתיר באופן שרוב המעות הם של עכו"ם דבטל המעות של הישראל ברוב או משום דין ברירה שהוברר שלוה מחלק העכו"ם²⁰, ויש שכתבו סברות נוספות משום דהוי רבית ע"י שליח וסומכים על המתירים או משום דלאחר שהלוו המעות פעם אחת לנכרי והחזיר החוב שוב לא זכה הבעלים הישראל בהממון כיון דהפקידים הם עכו"ם, ונחשב רק כמשועבד לו ונמצא שאין זה הלואה מישראל²¹, ובכל זה יש סברות לדחות והיתרים דחוקים²².

העכו"ם, וראה עוד בספר הזכרון "אש"ד הנחלים" (נרפס תשנ"ב עמ' קיט-קכא) שאלה מהגאון רבי משה אריה במברגר רבה של קיסנינגן ששאל להגרי"ש נאטאנזאהאן כמה סברות להתיר בבנק בשותפות גויים, והגרי"ש השיבו שיש להתיר בזה הן ללוות מהם והן להלוות להם, ובשו"ת בית יצחק (י"ד ח"ב בקו"א סי' לב) כתב דהיתר זה הוא דוקא כשרוב המעות של עכו"ם ע"ש.

21 ראה במהרש"ג (סי' ג) שהביא הסברא דיש מתירים משום דהוי רבית ע"י שליח שהם פקידים הבנק, וע"ש שהאריך בזה דאף שהם מקבלים שכר מ"מ לא זכו המעות להבעלים, וראה בזה בשו"ת עטרת משה (סו"ס קיח) שג"כ האריך בזה דפעולת הפקידים בבנק אינו גורם לאסור דהם פועלים בעלמא שמקבלים שכר פעולתם, וישנם סברות נוספות שהוזכרו בפוסקים, משום שאינו בטוח בכספו שיש צד שיפסיד הכל או משום דאין בעלים ידועים ומבוררים.

22 בשו"ת משנת ר' אליעזר (מהגאון מפלאצק י"ד סי' טו) חולק על סברת השו"מ דלא שייך כאן ברירה דכיון שכל המעות הולווה להקאסע הרי מעורב כאן מעות ישראל ועכו"ם כמו"כ גם בשו"ת מהר"ם שיק דוחה סברא זו דברירה, ובמש"כ מהרש"ג דלא זכה העכו"ם לישראל ראה במנח"י (ח"ה סי' יח): "דגם בעכו"ם הי' לאסור, משום שליחות לחומרא, דבשותפות יש שלד"ע, ועי' בתשו' בית שלמה (חומ"מ סי' כ"א וק"ב), וביותר לפי מש"כ בשו"מ, הובא בתשו' מהר"ש שם דעכשיו המנהג

ונוטלים רבית וכו' שאין עוברים על איסור רבית משום דסתם מלוה הרי איכא שעבוד הגוף וכו' אם המדובר הוא בנק יש לו על מי לסמוך".

19 בנתיבות שלום (רבית קצו סעיף ט סקל"ב) כתב דכיון שלפי החוק אף כשהחברה פשטה רגל, מ"מ אם לאחר זמן החלה להרויח אף כשהרווחים אינם מכח הנכסים והמעות שהשקיעו מקודם, מ"מ נכסי החברה משועבדים לכל הבע"ח ומוכת דנשאר עליהם שעבוד הגוף, והובאה טענה זו גם ע"י הגרי"מ רובין בקובץ דברי משפט (ח"ב עמ' שעו), ועוד כתב בנתי"ש שם דאף בחברה בע"מ מוטל על הלוה לדאוג לתשלום החוב, אלא שצומצם השעבוד לגבייה רק מנכסי החברה אבל עדיין יש עליו שעבוד לדאוג שיהיו נכסים בחברה לתשלום החובות, טענה נוספת העלה הגר"מ זונדר (בקובץ דברי משפט ח"ח עמ' קנ) דכיון שיש לפעמים נוהל של "הרמת מסך" שאז מחייבים את בעלי המניות באופן אישי [כנ"ל במבוא], א"כ מוכח שיש עליהם שעבוד הגוף, והגרש"ז אויערבאך במנחת שלמה (סי' כח) הוכיח מהש"ס דאין היתר ברבית מכח טענה זו דהשתעבד בנכסיו ללא שעבוד הגוף, דאף באופן זה יש עכ"פ איסור מדרבנן ע"ש, ונבגו"ד שעב"ג בלא שעה"ג ראה מש"כ לעיל הע' 5].

20 כ"ה בשו"ת שערי צדק (י"ד סי' קכד) דמהאי טעמא נמצא שהישראל לוה מעות של גוי ואין בזה איסור, ובשו"ת שואל ומשיב (קמא ח"ג סי' לא) כתב ג"כ כסברא זו דכיון שמעות עכו"ם מעורב בזה אמרינן יש ברירה ונמצא שלווה המעות של

הנהוג לערוך היתר עיסקא בדרך של פלגא מלוה ובאפשרות של כולו פקדון

ז. אמנם הסכמת רוב הפוסקים דיש חשש איסור רבית במשא ומתן עם הבנק, י"א דבכל האופנים בין כשמלוה לבנק ובין כשלווה מהבנק יש בזה רבית דרבנן, ויש שכתבו דכשמלוה לבנק אסור רק מדרבנן אבל כשלווה מהבנק יש בזה רבית קצוצה²³, ולכן אין לעסוק בעסקי הבנק רק בהיתר עיסקא²⁴, ובזמנינו בארץ ישראל הונהג לסמוך על ההיתר עיסקא הכללי הנעשה עם הבנק, והוכנסו במשך השנים שיפורים רבים בנוסח ההיתר עיסקא, וכדי לצאת מידי כל חשש הונהג בכל הבנקים בארץ ישראל היתר עיסקא של פלגא מלוה פלגא פקדון, וישנם בנקים שהוסיפו שבאופנים שאינו מועיל היתר זה של האופן של פלגא מלוה, הרי מותנה שיהא באופן של כולו פקדון²⁵.

מ"מ למעשה יש לעשות היתר עסקא, ועוד שם (באות ל): "לענין ריבית, כבר מבואר למעלה בשם כמה גדולי פוסקים האחרונים, שיש לעשות בדרך היתר דוקא, וכמו שכתבו כמה עצות בזה, ע"י דברייהם", וראה במנח"י (ח"ד סי' טז): "ובזה ה"י נראה ה"י עצתו נכונה, לעשות חברת מניות, שעפ"י דינא דמלכותא, אין לבעל המניות, שום אחריות או התחייבות אישית, על שום משא ומתן של החברה, ואי אפשר לבע"ח לגבות מגלימא דעל כתפי' וכו' ובצירוף ההיתר עיסקא" וכו'.

25 משום שיש מקרים שאינו מועיל האופן של פלגא מלוה, ומאידך כשעושה רק בדרך כולו פקדון יש בזה הערמה, ולכן עושים שני האופנים, אך גם בזה כבר העיר הגרש"ז איערבאך שיש בזה הערמה קצת כיון שנותן אותו סכום עבור טירחת ההתעסקות, ואין כאן המקום להאריך בכל פרטי דינים אלו, וכבר נתבאר דבר זה בספרי הרבית בזמנינו ראה ברית יהודה פרק מ (סעיף יא) ובפרק מא הביא נוסח הה"ע, ובתורת רבית בפרק טז הביא כמה נוסחאות של ההיתר עיסקא של הבנקים וע"ש עוד בפרק יז מש"כ בזה, ובנתיבות שלום האריך בקונטרס מיוחד בביאור ההיתר עיסקא בכלל וביחוד בהיתר עיסקא של הבנקים ע"ש, וברוב הנוסחאות הנוסח הוא משולב, שיש אפשרות להחליט בבא היום אם למפרע ניתנו באופן דכולו פקדון או חצי מלוה, וע"ע במשפטיך ליעקב [ח"ב סי' ז] מש"כ בנוסח ההיתר עיסקא בבנקים, וכיום התחייבו מנהלי הבנקים שתנאי ההיתר עיסקא מחייב אותם אף באופן חוקי, ומועיל ההיתר עיסקא אף למי שלווה מהבנק כיון שכל ההמתקע עם הבנק יודע שהוא

לקנות ע"י שליח עכו"ם מדין סיטומתא ע"י שם, א"כ גם בעכו"ם מהני שליחות אף לקולא, ובשתיפות יש שלד"ע, וע"ע מש"כ במהרש"ג (סי' ו בד"ה זאת): "והגדתי האמת שכל ההיתרים אשר ראיתי הן בשו"ת שואל ומשיב, הן בשו"ת מורי מהר"ם שיק יו"ד, הן בשו"ת שערי צדק, הן בספר שבילי דוד או"ח סי' תמה, הן בשו"ת מהרי"א הלוי, כולם לא ישרו בעיני ואין אני מבין דברייהם" וכו' [וע"ש שדן בעצה חדשה לעשות בדרך של החלפת שטרות], וראה בברית יהודה (פ"ז סעיף כו) שכתב דלכו"ע אין היתר ללוות מחברה בע"מ וכן הוא במכתבו הנדפס בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' עז) דההיתר דרבית ע"י שליח אין לסמוך ע"ז וע"ע בשו"ת עטרת משה (סי' צד) מש"כ בזה.

23 בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' סו-סח) העלה דבכל גווני יש איסור מדרבנן ואין לעשות רק בהיתר עיסקא, והגרש"ז איערבאך במנחת שלמה (ח"א סי' כח) כתב דכשמלוה לבנק אסור מדרבנן וכשלווה מהבנק אסור מן התורה וא"כ מותר רק בהיתר עיסקא, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך בקיצור ד"ר פי"ג הע' ו: "וכל זה דוקא כשהלוה הוא חברה בע"מ ואין עליו שיעבוד הגוף, אבל כשלווה מהבנק שרק המלוה הוא חברה בע"מ וגוף הלוה נשתעבד בחוב לכן בלא היתר עיסקא הוי רבית קצוצה", ובשו"ת הר צבי (יו"ד סי' קכו) כתב דאף כשמניח מעות בבנק דהיינו כשמלוה להם, מ"מ ללא היתר עיסקא הוי רבית קצוצה ע"ש שלא היתר רק בבנק ממשלת. 24 כן הוא הכרעת הפוסקים הנ"ל בסמוך וראה עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' ג אות ו): "ומוכח מדברייהם, שאף שיש עוד כמה צדידים להקל,

הלואה לבנק או מהבנק עפ"י ההיתר עיסקא

ח. נמצינו למדים שהמפקיד מעות בבנק בארץ ישראל והחשבון ביתרת זכות נמצא שמלוה לבנק לעשות בהם עיסקא ונחשב כפלגא מלוה פלגא פקדון עם אפשרות שיהא לכולו פקדון, ואכן הבנק מתעסק עם המעות בעסקים שונים כגון השקעות בנדל"ן, הלואות לאחרים ברבית, מסחר במניות וכדו', והבנק מודיע ללקוחותיו שעוסק עפ"י היתר עיסקא ע"י מודעה בחזית הבנק²⁶, וכשהחשבון ביתרת חובה הרי בעל החשבון נחשב כלוה מהבנק לצורך עיסקא, ואף שלפעמים אינו מתעסק במעות אלא לוקחם לצרכיו הפרטיים, מ"מ נהגו להקל בזה כיון שהונהג לכתוב שהבנק נעשה שותף בעסקיו הטובים האחרים כגון דירה וכדו'²⁷.

דין הבנקים בחו"ל שאין להם היתר עיסקא

ט. כל זה כאמור בבנקים בארץ ישראל אבל בבנקים בחו"ל שעיקר בעליהם הם עכו"ם עפ"י רוב לא נהוג לערוך היתר עיסקא, וי"א דאף לא מהני היתר עיסקא בזה שהעכו"ם לא יסכים לתנאי העיסקה²⁸, ובאופן שהבעלים הם עכו"ם לכד אין בזה חשש איסור,

27 ראה תורת רבית הנ"ל בנוסחאות ההיתר עיסקא שמצויין ענין זה, ואגב נציין למש"כ בחשב האפור (ח"א סי' נג) שדן בלוקח המעות הלואה מהבנק כשאנו לצרכי מסחר שרכים מקילים כי אומרים שסוף סוף הוא מרויח שאינו צריך להוציא כספו לזה ונשאר כספו לניהול מסחרו, ודן בזה ומסיק: "אבל עכ"פ נראה דבזה יש לסמוך על סברת מהרי"א הלוי ללוות מבנק שהיא חברה אפילו לצרכי הוצאות הבית אם הוא סוחר, ולסמוך על סברת העולם שגם בזה שייך היתר עיסקא והסכים לזה הגאון שר התורה מטשעבין" ע"כ, נוכח האריכו בזה הפוסקים ראה במהרש"ג יו"ד סי' ד ובשו"ת עטרת משה סו"ס קכא בד"ה לכן ולהלן הע' 231 הבאנו מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך סי' צא ע"ש, וראה בזה לעיל פרק זן ובספר עלהו לא יכול הביא שנשאל הגרש"ז אויערבאך בזה והשיב: "אינך רואה דכולם נוהגים כן" והיינו שמנהג העולם להקל יש להם על מי לסמוך.

28 כ"ה בשו"ת משנת ר' אליעזר (מהגאון מפלאצק יו"ד סי' טו): "וכי בשביל שנתן שטר היתר עיסקא להממונה לא יתבעו ממנו ממונם של הבנק שרובם עכו"ם, וגם המקויימים בנימוסם אשר אם לא תתנהג כן הבנק ישאו עונש מהממשלה על העדר קיום התקנות", ופשוט שהעכו"ם לא יסכימו לתנאי

כפוף לנהלי הבנק וראה בזה להלן פרק כ הע' 54. 26 כן הוא הנהוג בארץ ישראל עפ"י הוראות הרבנים, ואכן מהנכון היה אילו היו כותבים על כל שטר ומסמך של הבנק שנעשה עפ"י היתר עיסקא, ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' כ) כתב שהכריז ע"ז בבתי הכנסיות, אך נהגו לסמוך על המודעה, ומהראוי לציין מש"כ בשו"ת חשב האפור (ח"א סי' צו בד"ה ענין): "ונהירא כן הוינא טליא בוויין שהיה שם בנק שהיו משותפים בו בני גדולים והיה כתוב על כל שטר ושטר על כל חשבון וחשבון על כל נייר ונייר שהוא על צד היתר עיסקא, כי כן הומינו בבית הדפוס שעל כל נייר המודפס לצורך הבנק ידפסו המלים על צד היתר עיסקא, ודרך זו ודאי מוציאה מידי עבירה, כי כל לזה וכל מלוה נשתעבד ממילא באופן ברור לתנאים של היתר עיסקא, אבל ישנם בנקים שעושים שטר שכל עסקיהם על פי היתר עיסקא ומדביקים השטר על הקיר ויוצאים בזה, ואם אין דרך זו טובה כמו הראשונה, מ"מ אם אי אפשר בענין אחר יש גם בדרך זו מן התיקון, כי סוף סוף אפשר לומר כיון ששטר ההיתר מודבק על הקיר גלוי לעין כל, נוכל לומר שכל לזה ומלוה העוסק בבנק זה הרי עסקו לפי תנאי ההיתר עיסקא כאשר הם מודבקים על הקיר", ולמעשה כיום מפורסם מאד שהעסקים על פי היתר עיסקא.

אולם אין לסמוך על זה שמצוי שישנם שותפים ישראל בכנק או בעלי מניות שיש להם זכות הבעת דיעה שנחשבים כשותפים גמורים, ואתאן לפלוגתת הפוסקים הנ"ל אם יש היתר לעסוק בהם בעסקי רבית, אולם מכיון שהבנקים בזמנינו נחשבים כחברה בע"מ יש מקום להקל בזה [בכנק שבשותפות עכו"ם אך לא בכנק שבבעלות יהודי בלבד]²⁹, ויש שכתבו דשיך היתר עיסקא גם כשיש שותפים עכו"ם, ומ"מ כשאנו יכול לעשות היתר עיסקא יתנה שרצונו רק בחלק השיך לנכרים³⁰.

ענף ב - דין הקנאות וזיכויים בכספים המופקדים בכנק וקנין בעלי הכנק בזה

לאחר שנתברר גירי ממון שבכנק די"א שנחשב כממון שאין לו בעלים ויש אומרים שנחשב כשותפות, וכמו"כ נתבאר דבבנקים בארץ ישראל הממון הוא בתנאים של פלגא מלוה פלגא פקדון, עלינו לדון בדרכי ההקנאה בממון המופקד בבנק, הן בקנינים של בעלי הכנק עצמם והן בהעברות מחשבון לחשבון, ונביא בזה מדברי הפוסקים.

הקנאת שטר הראיה שעל המעות המופקדים בבנק

י. בתחילת היווסדות הבנקים היה נהוג שכל המפקיד ממון בכנק קיבל שטר ראהיה על החוב שהבנק חייב לו³¹, ודנו הפוסקים בדין מכירת שטר זה, ולדעת הסוברים דממון

מצד הרווחים שלו אלא גם משום מסייע וכ"כ הג"ר יוסף שרגא שיינברגר שליט"א ששמע מהגר"ש אלישיב שליט"א.

30 בשו"ת מנח"י (ח"ו סי' עז): "ע"ד שאלתך אם מותר לחברה בע"מ ללוות ברבית מבנק בע"מ אשר יש לה קרוב לאלפיים בעלי מניות, והנהלה על ידי ששה מנהלים אשר מחצה יהודים ומחצה נכרים, ואין ברצונם לעשות הת"ע וכו' בזה תבנא לדינא דהיכא דהלויים המה חברה בעלי מניות, והמלוים המה ג"כ חברה בע"מ, של יהודים ורוב גוים כבנוד"ד, מ"מ לכתחילה יש לעשות היתר עסקא, ואם אי אפשר, אז אף דיש בין המנהלים גם יהודים, מ"מ יש לדון דהיכא דאומר הלוה להמנהל בשעת הלוואה שרצונו רק בחלק השיך להנכרים שרי וצ"ע", ומבאר דס"ל ששיך היתר עיסקא גם בשותפים עכו"ם.

31 ז"ל המהר"ם שיק (יר"ד סי' קנח בד"ה ושמת): "וקודם שאבוא לדון בדין הזה צריכין אנו להציע ענין החברה והשותפות ההוא, על פי מה ששמעתי אנשים הרבה או מעט משתתפין וכל אחד נותן מעות לפי ערכו ומקבל על זה שטר ונקרא אקציע והוא כעין שט"ח", וככמה תשובות מחכר ענין זה בשם "בנק ביכל".

העיסקה וגם לא שיך חיוב שבועה עליהם, וכבר הרעישו גדולי ארץ ישראל בהני בנקים שהצהירו שאין להיתר עיסקא תוקף חוקי שלפ"ד אין לסמוך על היתר עיסקא אף בבנקים בא"י ראה להלן פרק כ ה' 54, וראה באגרות משה (יר"ד ח"ב סי' סג): שדן כשיש גם כאלו שאין נאמנים בשבועה או שלא יאמין עדותם לענין ההפסד דאז לא מהני ההיתר עיסקא: "וגם הא אם יהיה נוסח כללי גם הנכרים יהיו בכלל ולכתוב שרק ליהודים הוא בתנאי זה ולנכרים הוא בהלוואה בלא תנאי העיסקא אין לעשות בפומבי דבר חלוק בין ליום נכרים לליום ישראלים, ולכן במדינותינו לא שיך לפני באנק לעשות היתר עיסקא כללי, ואף בבאנק שבא"י שכמעט כולם הם ישראלים לא מובן לי איך עשו וכי הקארט שהוא חילוני שאינו נוהג כדיני התורה גם בא"י יסכים על עדים מחללי שבת שהם פסולים לעדות אבל בלאנדאן ודאי לא שיך זה".

29 כ"כ בתורת רבית פי"ז (סעיף סה), דכיון שיש מתירים בשותפות עכו"ם ויש מתירים בחברה בע"מ גם בשל ישראל א"כ יש מקום לצרף להקל בזה, [אך כשהבנק שיך רק ליהודי אסור לא רק

המופקד שבבנק הוי כמו שהלוח זה לזה והוקבע לממון השותפות, דין מכירת שטר זה הוא כמכירת שטרות בעלמא ותליא בהפלוגתא אם מהני מכירתם מן התורה וצריך בזה כתיבה ומסירה כשאר מכירת שטרות³², מאידך לדעת הסוברים דממון שבבנק אינו כהלואה אלא דינם כשותפות בעלמא, א"כ עדיף ממכירת שטר חוב³³, ונקנה גם בקנין אגב קרקע או בקנין אודיתא³⁴, וכמו"כ יש לומר דמכירת שטר כזה מהני מדין קנין סיטומתא³⁵, [וראה בהערה אם מהני בזה גם כתיבה ומסירה]³⁶.

הסוברים דזיכויים והעברות מחשבון לחשבון ברישומים הבנקאיים בזמנינו אין בזה קנין יא. בזמנינו שעיקר ההוכחה על הממון שבבנק הוא באמצעות הרישומים בספרי הבנק, וכשרוצה לשלם חוב או תשלום בקנין ע"י זיכוי כספי בבנק עליו ליתן הוראה לבנק שיעביר סכום מחשבונו לחשבונו של חברו, עפ"י רוב הדבר נעשה בהוראה במחשב

האקציע לחבירו הוי כמו קנין אודיתא כיון דהוא מוסר האקציע לחבירו וחותם שמו על האקציע שהוא מוסרו כמו שהוא המנהג הוי כאילו הוא מודה בזה שהחלק של השותפות של אותו אקציע הוא של פלוני וכו', דאע"ג דגבי קנין אודיתא בעינו עדים וכו' מ"מ כיון דאיכא כת"י דהוי כמו הודאת בעל דין דכמאה עדים דמי" וכו'.

35 במהרש"ג (שם) מוסיף: "וגם י"ל דמנהג אצל האקצינערן להקנות על אופן לחתום שמו על האקציע ולמסור לחבירו, א"כ הוי כמו קנין סיטומתא" וכו'.

36 ראה מש"כ להסתפק בזה במהרש"ג (שם) בסוד"ה ומה"ט): "ואם לומר דבהקנאת האקציע לחבירו קונה החלק שיש לו בהקאסע, מסתברא ודאי דבזה לא יועיל אפילו כתיבה ומסירה, כיון דאין כאן שום שעבוד וכמש"כ מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' כא) לענין שטר פקדון וכו', ואפילו לפי"מ שראיתי בשער משפט סו סק"ו שחולק על המהרי"ט הנ"ל והעלה דגם בשטר פקדון נקנה בכתיבה ומסירה היינו משום דמ"מ מופקד אצל אחר ושייך בו שעבוד שאכתי צריך להחזיר ושגם אם יפגע בו יתחייב לשלם ושלם יוכל לטעון להד"ם או החזרתי, משא"כ בנידון שלנו שלא נפקד אצל שום אדם", [וע"ש עוד מש"כ בהמשך דבריו דלענין שטר פקדון נ"ל להכריע כהמהרי"ט ודלא כהשעה"מ עיש"ה], אך לבסוף מסיק: "אלא דאפשר לומר דגם זה הוי פקדון כיון דממנים אנשים ידועים אשר תחת ידם יהיה הממון וכל החפצים של השותפין א"כ הוי כמו מופקד אצלם" וכו'.

32 במהר"ם שיק שם (שם בסוד"ה ושמת): "ולדעת הסוברים דמכירת שטרות דרבנן וכו' א"כ מן התורה אין לבעלים זכות למכור וליתן המעות שהניחו לתוך השותפות ההוא", והיינו שגרע משאר שותפות ששייך בו מכירה אבל כאן הוי כחוב בעלמא שמכירתו מדרבנן להני פוסקים שטוברים כן במכירת שטר, וכמו"כ פשוט דלפי"ו צריך למכור בכתיבה ומסירה כשאר מכירת שטרות.

33 בשו"ת מהרש"ג (יו"ד סי' ג) חולק כאמור על יסודו של המהר"ם שיק וס"ל דממון שבבנק נחשב כשותפות בעלמא והממון שייך להמפקידים (כדלעיל הע' 22), וכתב (בד"ה ומה"ט): "ומה"ט נ"ל דמש"כ מורי הגאון ז"ל דלמ"ד מכירת שטרות דרבנן אין יכולין להקנות האקציע כלל מן התורה לאיש אחר עי"ש, ולפי הנ"ל אין זה ענין כלל למכירת שטרות דהתם היינו שטר מלוה שיש לו על איזה איש, זה אין יכולין להקנותו מה"ת וכו', אבל בנידון האקציעו הנ"ל כיון שאין כאן שום חוב ושום שעבוד אלא שזה לראיה שיש לו חלק באותו הממון והחפצים של השותפות, א"כ אם הוא רוצה להקנות ולמכור לאחר גוף המעות שיש לו בהשותפות יכול להקנות באגב או בקנין אודיתא דגם מעות נקנה באותן קנינים וכו', דהרי יכול הוא להקנות חלקו לאחר דהרי יכול להקנות פקדון שלו לאחר, וזהו עדיף יותר אפילו מפקדון לאחר שלא נפקד אצל שום אדם, והוא ברשותו כמו ברשות כל השותפין".

34 בקנין אגב כבר הבאנו מדברי המהרש"ג בזה, וכמו"כ מדין אודיתא כנ"ל, וראה בהמשך דברי המהרש"ג (בתוד"ה איברא): "ועכ"ז אפשר דמסירת

להעביר זיכוי מחשבונו של ראובן לחשבונו של שמעון, גם תשלומי חברות הויזה וכן דמים המשולמים בהוראת קבע וכדו' נעשים באופן זה, כמו"כ רוב המילגות המשולמות ע"י השלטון או קרנות צדקה וכן תשלומי פקידים ועובדי מוסדות מועברים ע"י זיכוי כספי בבנק, למעשה נמצא שהמוטב לא קיבל לידו שום תשלום, ורק נרשם בבנק שהועבר זיכוי מחשבון פלוני אליו, ומעתה הבנק חייב לו סכום כסף זה, ויש לדון בגדר הקנין ואמנם יש שכתבו דעצם הרישום לא נחשב כקנין כיון שאין זה אלא העברת מספר ולא נעשה כאן שום העברת חוב דעדיין המעות ברשות הבנק כמקודם³⁷, [ולדיעה זו נראה דלא גרע משאר חוב בעל פה ויוכל להקנותו בקנין מעמד שלשת³⁸].

החולקים דמועיל מדין אודיתא, סיטומתא, שעבוד למוכ"ז, דינא דמלכותא, עבד כנעני, וסברות נוספות

יב. אמנם יש שכתבו דכל שהועבר הממון מחשבון לחשבון ונרשם בספרי הבנק שהועבר ממון מחשבונו של שמעון לראובן יש בזה חלות קנין³⁹, דיש לזה דין מכירת חוב בעל פה, שהרי הבנק היה חייב כספים לראובן ומעתה הבנק התחייב סכום זה לשמעון, ונאמרו כמה מהלכים בביאור חלות הקנין וכדלהלן:

שום זכייה בגוף החוב של הבנק, [וע"ש שבסברא זו רוצה להתיר איסור רבית כשראובן מעביר מעות על שם שמעון ושמעון ישלם לו הרבית שהיה מקבל מהבנק, דכיון שלא נחשב שקיבל ממנו הלואה דעדיין נשאר בבעלות של ראובן אין בזה איסור רבית].

38 כן נראה לכא' מסברא דמהני בזה מעמד שלשתן כמו בשאר חוב או פקדון, וכן מדוייק מלשון התשורת שי הנ"ל "דאיך יקנה הבן חלק בהן בלא כתיבה ומסירה ומעמד שלשתן" ומשמע דמהני או כר"מ או מעמד שלשתן, אלא שיש לעיין דלכא' בעינן מעמד שלשתן עם מנהל הבנק עצמו ולא מהני בפקיד הבנק שהוא כשלוחו של המנהל וכמשנ"ת לעיל פרק א הע' 34 וראה במשפטיך ליעקב ח"א סי' כא.

39 בתורת רבית פי"ח (סעיף י והע' כב) כתב דהעברה מחשבון לחשבון ודאי שהוא קנין המועיל ולא פירש מכא מה חל הקנין, והוסיף דכשאינן אפשרות לבצע העברה ועשה קנין המועיל בדין תורה מהני אף כשהבנק אינו מכיר בקנין זה, ויל"ע איזה קנין יכול לעשות בחוב בע"פ אם לא במעמד שלשתן והרי מיירי כשאין אפשרות העברה, וקנין אגב הרי לא מהני בחוב בעל פה כדלהלן הע' 49 וצ"ע.

37 בשו"ת תשורת שי (ח"א סי' שצג בד"ה שישית) כתב לגבי הקנאת ממון שבבנק לשותף נוסף שרוצה ליכנס איתם וכתב דלא מהני: "מעות הבנק מסתמא כולו או רובו כבר בהלואה ועומד בוועקסלין ואיך קנה זה הבן חלק בהן בלא כתיבה ומסירה ומעמד שלשתן" ובכרית יהודה (פרק ב הע' יב) כתב בתו"ד וז"ל: "ועל פי המבואר לעיל נראה עוד במי שקיבל הלואה מבנק ועדיין לא הגיעו המעות לידו אלא הועבר לזכותו בחשבון באותו בנק, שעדיין אין כאן המתנת מעות כל זמן שלא משך מהחשבון את סכום ההלואה, ונראה שאין הזיכוי בחשבון נחשב כנתינה אלא כעין הרשאה לקבל כסף, וממילא אין הרבית המשתלמת לתקופה זו נחשבת כרבית האסורה" וראה להלן הע' 115 מש"כ בדבריו בדין אבק רבית שזוכה בבנק], וכ"ה בדברי השואל (הג"ר חיים אלעזר פרידמאן) בשו"ת עטרת משה (ח"א יו"ד סי' קכא בד"ה ומש"כ): "ומש"כ מע"כ בטענה השניה דכל העברת המעות משם ראובן על שם שמעון הוא רק חילופי שמות ואינו בא ליד שמעון ואין לו רשות להוציאם לכן אין זו הלואה כלל", והיינו דדעת השואל היתה דכיון שבהעברת ממון מחשבון לחשבון בבנק לא נעשה כאן שום שינוי רק שמקודם היה רשום זכות לחשבון מס' פלוני ועכשיו נרשם זכות לחשבון במספר אחר, א"כ לא נעשה כאן

(א) מדין קנין אודיתא דהרישום בבנק לזכותו של ראובן הוי כהוראה שהחוב שייך לו⁴⁰.
 (ב) מכח קנין סיטומתא שכל שנהגו להקנות באופן מסויים חל הקנין מכח המנהג⁴¹,
 [ואף דכחוב י"א דלא מהני קנין סיטומתא מ"מ הרי יש בזה גם דינא דמלכותא
 כדבסמוך⁴²].

(ג) יש שכתבו דכל המפקיד ממון בבנק כיון שידוע שבעלי הבנק נוהגים עפ"י הוראותיו
 של בעל החשבון, א"כ הוי כאילו הבנק התחייב מתחילה שמעות ההפקדה ישולמו
 לכל מי שיגבנו מכוחו [והוי כחוב למוכ"ז דהיינו לפי הוראותיו של בעל החשבון],
 ונמצא דכשהעביר מחשבון לחשבון בעצם הרישום על שם האחר, חל השעבוד מצד

40 כ"ה בעטרת משה (שם) לדחות דברי השואל
 הנ"ל: "הנה לפום ריהטא לא ידעתי להולמו, דהרי
 בזמנינו מכירות המניות והלוואות בתשלומי חובות המה
 על דרך זה, דמי שיש לו מעות בבנק כותב צ'ק לזכות
 פלוני שכונ"כ יועבר לפקודת המקבל, ומרגע הזה עומד
 לרשותו של המקבל, ומסתברא שכוחו יפה מכח דינא
 דאודיתא (ב"ב קמט, א) וכנמ' (דב"ק קד, ב) דאקני
 תביעתו אגב אסיפא דביתא, וזה שבעל המעות כתב
 הוי ככתב ידו שאין צריך עדים (עי' חו"מ סי' מ) והוא
 כעין העברת שטר פקדון עי' בשער משפט (חו"מ סי'
 סו סק"ו) דמהניא ביה הקנאה ע"י כתיבה ומסירה,
 וכבר הבאנו דבריו לעיל פרק א הע' 28 לענין
 התחייבות בצ'ק דמהני מכח אודיתא, ושם כתבנו
 דצ"ע כיון שאין שום חיוב מבעלי הבנק למקבל
 הצ'ק וזה לא מהני ליחשב כאודיתא, אבל בניד"ד
 לגבי העברה בנקאית א"ש דבריו [וע"ע מש"כ בפרק
 א שם להעיר במה שהביא מסוגיא דב"ק דלא מיירי
 באודיתא ע"ש], וכע"ז הבאנו לעיל הע' 33 מש"כ
 המהרש"ג דמהני בזה אודיתא ע"ש, ואף דכחוב בעל
 פה פליגי הפוסקים אם מהני בזה קנין אודיתא, צ"ל
 דס"ל דחשיב כחוב בשטר וכש"כ לעיל פרק א הע'
 28 מדברי הגר"ש רפאל בזה, וע"ע מש"כ בפרק ד
 הע' 31 דאף להקצוה"ח שסובר דחוב על פה אינו
 נקנה באודיתא כחוב בשטר מהני, [ורק כשמוחק
 להיפך מהודאתו י"א דלא מהני ע"ש בהע' 32].
 41 בעטרת משה (הנ"ל בהמשך דבריו) וז"ל: "או
 דמועיל זה מטעם קנין סיטומתא המבואר בחו"מ
 סי' רא ואף דכבר העירתי אי שייך קנין סיטומתא
 בדבר שלא בא לעולם ודבר שאינו ברשותו (עי' בפת"ש
 חו"מ סי' רא סק"ב), אכן המעות שהם מונחים בבנק
 אף שאינם כחפץ מבורר כפקדון דעלמא מ"מ מחמת

שתמיד מצוי נכסי הבנק השווה כערך הסכום הזה,
 נידון כעיסקות וכיוצא"ב ששייך בהם מכירה וקניה
 ועכ"פ יועיל מדין סיטומתא, וא"כ העברת הלוואתו
 של ראובן על שם שמעון נחשב מרגע ההוא כשלו,
 ואכן חילופי השמות הוא הצו הגורם לחילופי
 הבעלות" וראה לעיל פרק א הע' 23 מש"כ בגדר
 האי קנין דסיטומתא, ולעיל הע' 33 הבאנו מדברי
 המהרש"ג דמהני קנין סיטומתא במעות שבבנק
 ע"ש, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (סי' עג אות ג)
 דכיון שעל פי חוק שוב אינו יכול למחוק הזכות
 שנרשם לו בבנק זכה בעל החשבון מדין סיטומתא.
 42 דכבר נתבאר לעיל פרק ד בכ"מ דסיטומתא
 וד"מ ביחוד מהני אף בחובות, וע"ע מה שהבאנו
 לעיל פרק א (הע' 37) בגדר ממון שבבנק כדינא
 דמלכותא: "שקיים הבדל יסודי בין הבנק בתור חייב
 לחייב אחר, בו בזמן שהחייב מוטל עליו לחפש אחר
 הזכאי לשם סילוק חובו, כי החייב צריך לחפש את
 נושאו, שונה הוא הבנק שאינו חייב בהחזרת הכספים
 שהופקדו בידו, אלא אם נדרש הבנק לעשות כך ע"י
 הלקוח, מאידך גיסא לגבי נוהל התישנות, אם המלוה
 לא תבע את החייב תוך 7 שנים, חל עליו נוהל
 התישנות כדיניהם, משא"כ לגבי כספים המופקדים
 בבנק, סיבת הדבר בשני הענינים אחד הוא שכספים
 המופקדים בבנק, דינם כהפקדת פקדון, שעם ההפקדה
 מפסיק להיות כספו של הלקוח, ונהפך לכסף של הבנק,
 שעליו להחזיר תמורתו כשנדרש לכך", נמצא שמעות
 שבבנק בגדרם היסודי הוא כפקדון ולכן אין על
 בעלי הבנק לחפש אחר המפקיד וכן אין בזה מושג
 של התישנות, אלא שניתן עליו המעלה של הלוואה
 שהבנק יכול להוציאו לצרכיו ולהשקעות, ועכ"פ
 י"ל דעדיף בזה משאר חוב גמור, וצ"ע בכ"ז לדינא.

הבנק, ואילו הקנין מצד בעל החשבון חל בזה שאין לו אפשרות לשנות הדבר א"כ זה גופיה חשיב קנין⁴³.

ונראה בביאור דבריו דחידש לן ב' יסודות, א. דכל פעולה שנעשית באופן שאין אפשרות לשנותה לא גרע מקנין, דכל עניינו של קנין הוא להביא הדבר ליד השני, וכאן כבר הועבר באופן שאין אפשרות להחזירו א"כ גם זה הוא כקנין ולכן לא חסר כאן מצד ההקנאה, [דלולי זאת אף שהבנק משועבד להמקבל כנ"ל מ"מ עדיין הנותן יכול לחזור בו, אך מאחר שהמתנה נתקיימה בדד"מ שוב למעשה אינו יכול לחזור א"כ זה גופא הוא חלק ההקנאה מצד הנותן]. ב. דממון שבבנק הוי כאילו יש ע"ז שטר למוכ"ז, שכן הבנק משתעבד ליתנם לכל מי שיאמר המפקיד, ודינו כהא דגיטין (יג, ב) במלוה שאומר ללוה משתעבדנא לכל מאן דאתי מחמתך, ולכן לא חסר כאן מצד הלוה דשפיר עובר החיוב להקונה החוב, ויסוד זה כבר נאמר ע"י גאוני קמאי שדנו בדיון ירושת הבנות במעות שבבנק ויש שכתבו דכיון שמותנה לנהוג על פי חוקיהם יש להם הזכות לירש, ולדעת כמ"פ הביאור בזה דהוי כאילו הבנק זכה עבורם ראה במשפט הצוואה (ח"א עמ' תרכ-תרכד). *

43 כ"כ הגר"מ פיינשטיין (באגרות משה אהע"ז סי' קה): "ומה שהקשה בתר"ה על הצוואות שנותנין לצדקה ממועות שיש להם בבנק שהוא מלוה מהא שאינו יכול ליתן צדקה חוב שביד אחרים וכו', נלע"ד שלא קשה כלום, משום דכל חסרון דחוב להקנאה הוא מצד הלוה שאינו יכול למכור שהוא ישתעבד לאחר, וא"כ אינו שייך זה החוב של הבנק, שבודאי הבנק משועבד לשלם החוב לכל מי שירצה המלוה ליתן, דמתחילה נשתעבד עצמו הבנק לזה, וכש"כ כשנשתעבד הבנק מתחילה ליתן לכל מי שיצוה ליתן אחר מיתתו, וחסר לנו רק ההקנאה מצד המלוה שמצידו כיון שודאי הבנק יעשה כדבריו אין צריך קנין כדלעיל" וכו', וכוונתו בסוד" להיסוד שהניח שם בסימן הקודם וז"ל: "אך בעצם מסתבר שצוואה כזו שודאי יתקיים כדברי המצווה בדינא דמלכותא א"צ קנין שאין לך קנין גדול מזה, וממילא כיון שא"צ קנין מועיל אף נגד היורשים אף שהוא מתנה לאחר מיתה" וכו', וכאן הוסיף עוד דגם מצד הלוה דהיינו הבנק אין כאן חסרון כיון שמתחילה נשתעבדו לזה.

* [ובגד"ד הגר"מ פיינשטיין ביסודו זה, ראה מש"כ הגר"ר פנחס רחוביים בקונטרס "שערים במשפט" [ירושלים תשע"א, שער הדין] דיל"ע בזה דהרי בכל מי שנותן מתנה לחבירו ושם המתנה תוך ידו וחצירו באופן שאינו קונה בתורת יד וחצר הכי נאמר דקנה דאין לך קנין וגמ"ד גדול מזו בזה שהוא כבר תח"י, דכיון דאין כאן קנין המועיל בתורת הקנינים אין זה קנין כל עיקר וכן כל מי שעשה קנין שאינו מועיל בשוגג ולא ידע שיש חסרון בקנינו האם נו' דקנה מכח גמ"ד, וה"ה בגד"ד הואיל וע"פ תורה אין כאן קנין, וי"ל דמ"מ כאן עדיף במה שיודע דאחר פעולתו דהעברת הבעלות נעשה ונגמר הדבר ע"פ המלכות, משא"כ כל הגומר קנינו ע"פ התורה עושה ע"ד התורה דאם לא יהיה תוקף לקנינו ע"פ תורה אינו עושה כלום.

ואכתי יל"ע מדברי הרמ"א שהביא האג"מ עצמו בהמשך דבריו מה שנחלקו הפוסקים אם מהני קנינים שתקנו המלכות מכח דינא דמלכותא, דלא מבעיא למ"ד דלא מהני דמוכח דס"ל דלא אמרינן כה"ג סברתו דאין לך קנין גדול מזה הגם שיודע שיתקיימו דבריו ע"פ דד"מ, אלא אפילו למ"ד דמהני לא מהני אלא מכח דינא דמלכותא ולא מתורת גמ"ד דאין לך קנין גדול מזה, די"ל דהני"מ כשעושה קנין ע"פ דינא דמלכותא עם ישראל חבירו דכה"ג אין כאן גמ"ד הנ"ל דיודע שחבירו ישראל מתנהג ע"פ התורה ולכן מהני קנינו רק מכח דינא דמלכותא, משא"כ בנידון של האג"מ דמצוה בערכאות, וה"ה בגד"ד דפוקד הבנק בפקודה ופעולה בנקאית הואיל וידע שהם מתנהלים לפי חוקי המדינה ותקנון הבנק תו י"ל דאין לך גמ"ד גדולה מזה.

וע"פ סברא זו י"ל דאפילו אם לא קי"ל כדברי האג"מ וכמ"ש הגר"ש זעפראני שליט"א במוריה שנה כ' גליון י - יב דמוכח מגדולי הפוסקים דלא ס"ל דצוואה הנעשה בערכאות דיש לו שום תוקף ע"פ ד"ת מצד הלכות קנינים, וכ"כ שם בשם הגריש"א שליט"א י"ל דהני מילי לענין צוואה די"ל דיודע דבניו

(ד) עוד מהלך נאמר בזה דהוי קנין מכח דינא דמלכותא, וכש"כ בזה שידוע שהבנק עוסק בזה ע"ד בן⁴⁴.

(ה) יש מקום לצדד דבאופן שאומר לבצל הבנק שבהנאה זו שמוחל לו החוב שהוא חייב לו יתחייב תמורתו למקבל, מהני חלות ההתחייבות של הבנק וחל מדאורייתא

כיון שמדינא גם קנין לא מהני משום שאינו שלו וכו' אבל בדבר שאינו מגדרי הדין כגון מה שיכול למכור וליתן אך שצריך קנין שאמרה תורה או שתיקנו חכמים ע"ז מועיל דד"מ שיועיל קנין שלהם" וכו', וראה משנ"ת לעיל פרק א הע' 18 בדין קנין המועיל מדינא דמלכותא.

44 באגרות משה שם בהמשך דבריו: "וגם בדברים אלו ודאי מהני דינא דמלכותא אף במלוה דעלמא אם היה דד"מ שיכולין לקנות היה מהני לפסק הרמ"א וכו', וכש"כ בבנק שנשתעבד רק כדיני המלוכה שעצם הדין הוא כן ממילא וכו', וכן מה שכתבתי לעיל דאין מועיל דינא דמלכותא לומר שיוכל ליתן לאחר מיתתו

יצייתו לד"ת ואין כאן גמ"ד הנ"ל משא"כ במצוה ופוקד לבנק להעביר מעותיו מחשבון לחשבון ודבריו נזכרים ונעשים מיד ומעותיו עוברים בפועל עם פעולתו ואין להשיב, כיון דידוע דהבנק מתנהל ע"פ חוקיהם הרי הוא גמ"ד מיד, והשתא דאתינן להכי י"ל דגם האג"מ לא כיוון לומר דכל צוהא בערכאות יש לו תוקף קנין מכח דאין לך גמ"ד וקנין גדולה מזו, ולא כתב כן אלא בצוהא על מעות המופקדים בבנק שהבנק כפוף לדברי הערכאות ולא יוציא הכסף אלא כפי חוקיהם, וכה"ג יש בצוהא משום גמ"ד.

וע"ש עוד שהביא מהג"ר שלום סגל שליט"א שהעיר בזה דאפילו אם נאמר כדברי האג"מ היינו רק כשנותן פקודה לבנק שיתנו המעות לאיש מסוים, דבזה נתחייבו הבנק מעיקרא ליתן לאיש זה מעותיו של בעל החשבון וקנה החוב וה"ה כשמעביר מחשבונו לחשבון של באותו בנק אבל כשמעביר מחשבונו לחשבון אחר בבנק אחר אחר שמופיע ההעברה במחשבי הבנק תו אין הבנק הראשון חייב כלל לאותו מקבל החוב רק הבנק השני חייב להמקבל, באופן שאין לומר שהמקבל השני זכה בהחוב מדין לכל המוציא, ולכא"ו צ"ל דהבנק של המפקיד הו"ל כהתנה עמו דנפטור מחיובם כלפיו כשהם מזכים זכויותיו לכל מי שהוא יפקוד להם, והוא מדין ערב והבנק של המקבל הו"ל כהתנה עמו דהם מתחייבים א"ע לו בכל פקודה שיפקוד להם בנק אחר לזכות לו והוא ג"כ מדין ערב שמחייבים א"ע לו תמורת ההנאה שהוא מפקיד ומלוה להם כספו, באופן שלכא"ו לפי"ז אין שום קנין בגוף המעות והמלוה בין המזכה להזוכה].

עוד יל"ע דאם נ"ו כנ"ל דכשמעביר מעותיו מחשבונו לחשבון של הזוכה בבנק אחר דע"כ אין זה מדין חייב אני לך ולכל המוציא גרידא רק יש בזה שני פעולות נפרדות דמדין ערב הו"ל כאומר המזכה לבנק שלו וזה מעותי לחשבונו דכל שאפקוד לכם ופטור אתם בזה ממה שאתם חייבים לי, והבנק של המוציא הו"ל כאומר לו חייב אנו לך כל זמן שיאמר מי שהוא רוצה לזכות לך, א"כ העברת מעות אלו אינו מהמזכה להמקבל ואין כאן שום נתינת מעות ולא הקנאת חוב זה לזה ונמצא דאין כאן שום קנין כסף וא"כ המקדש אשה או קונה ד' מינים בהעברת בנקאית אין כאן קנין כסף, רק מדין הנאה ר"ל שמקדש אותה בהיא הנאה שממציא לה חוב זה, ועי' ג"כ דיוק לשון הש"ך סי' ק"צ סק"ב בדין קונה בשטר ממרני דמשמע דמהני מדין הנאה, ואפשר דגם אם אמר דמקדשה במעות שמעביר לחשבונו ולא נתכוון לקדשה בהנאת המצאת חוב דדי בזה כיון דבאותה שעה שמתכוון לקדשה בעצם ההעברה גם המציא לה הנאה זו וכדקי"ל בנתכוון לקנות בנפילה על המציאה המונחת בד' אמותיו. כ"ז הבאנו מהספר שערים במשפט הנ"ל יעו"ש עוד מש"כ בזה.

מדין עבד כנעני⁴⁵, לדיון נוסף ביסוד זה ובסברות נוספות בדיון הקנאת חוב של הבנק ראה בהערה⁴⁶.

[אולם אם מוכר לו הממון שבבנק באמצעות מסירת שובר האישור לפעולת ההפקדה, לכאור' לא חל המכירה כיון שלא יוכל לגבותו בבנק עם שובר זה⁴⁷].

קנין כסף בהעברה מבנק בחו"ל, מבנק שבהיתר עיסקא, כשהחשבון בחובה

יג. לאור האמור כיון שחל קנין בהעברה בנקאית א"כ כששילם לשכירות או קנין דירה או קרקע בהעברה בנקאית, אם הבנק הוא בנק בחו"ל שאין לו היתר עיסקא והמעו

הנכסים דמקודם ונעשה חוב חדש ונמצא שנחשב כבע"ח מאוחר ונשאר בצ"ע, וע"ע בחומים (קכו סק"י) שכתב דמעמד שלשתן תיקנו באופן שיוכל לגבות ממי שירצה מזה או מזה ויכוונתו שם לתרוץ קושיא אחרת דיועיל באופן של התחייבות ערב ע"ש] ובוה מתורץ גם קושיית המקנה הנ"ל, וע"ע מש"כ בזה בחלקת יואב בסוגיא דמעמ"ש ובשו"ת בית אפרים (חומ"מ סי' י), והעירני לזה הג"ר זלמן דישון (מח"ס זכרון צבי).

ונמצא דיש להסתפק למעשה אם מהני שבתמורת מחילת המלוה יתחייב לאחר ללא שום ריוח, ולכן בבנק ככה"ג שאין להם שום ריוח וגם לא פירש שיועיל מכח הנאת המחילה לכאור' לא אם יועיל בזה, ועוד תליא נידון זה במשנ"ת לעיל פרק יח הע' 61 אם מהני דין עבד כנעני בהתחייבות של פסיקה, דה"צ הרי להצד שיועיל נמצא דנחשב החיוב שהתחייב הבנק לראובן ייחשב כאילו כבר קיבל שמעון, והיינו שהבנק יתחייב לראובן בפסיקה תמורת המחילה של שמעון וראה משנ"ת שם בזה. 47 כן נראה לכאור' דהשובר שמקבל לאישור ההפקדה אינו מיועד כלל להעברה ונהוג להשליכו לאיבוד ועפ"י הנוהל בדד"מ לא שייך למוכרו, ולכן אף דלכאור' בדינינו היה שייך למוכרו כשאר שטר חוב, מ"מ כיון שלמעשה לא יוכל לגבות עם זה לכאור' לא מהני המכירה, ועוד דהרי שובר זה אינו אלא אישור על ההפקדה, אבל אין בזה הוכחה כלל שעדיין הבנק חייב לו, דהרי יתכן שכבר משך הכסף ע"י צ'ק או כספומט וכדו' וא"כ י"ל דאף בדינו לא מהני מכירת החוב שבבנק באמצעות שובר זה, שאין בזה שום הוכחה על מציאות של חוב.

45 והיינו דהבנק הרי חייב לשמעון הדמים המופקדים אצלו, וכששמעון מוחל להם החוב תמורת זה שהם יתחייבו לראובן חל חיובם לראובן, דהיינו דבזה שמתחייב לראובן נחשב כאילו שמעון קיבל תשלום החוב ומועיל מדין עבד כנעני שיוכל ראובן לקבל עבור שמעון וראה בהערה הבאה. 46 הנה לפי יסוד זה נמצא דמהני העברת חוב בעל פה בלא קנין מעמד שלשתן, דבזה שאומר ללוה שבהנאת מחילת החוב יתחייב בתמורה לאחר חל השעבוד, וכבר הקשה קושיא זו בהמקנה (קידושין מז, א בד"ה בגמרא ותסברא) דא"כ למאי הוצרכו לתקן קנין מעמד שלשתן הרי יכול להקנות באופן זה וקושייתו להסוברים דמעמ"ש מהני רק מדעתו דאם מהני אף בע"כ הרי הוצרכו לתקן לענין בע"כ], ותיירץ: "ונראה לתרוץ בזה משום דהחוב הוא מלוה וכי היכא דמכירה במלוה אינה קונה ה"ה בשעבוד", אך לדבריו מתורץ רק כשמקנה במלוה אבל בהנאת מחילת מלוה היה צריך להועיל, ובאמרי בינה (גב"ח סי' לד סק"ו) כתב דהנאת מחילת מלוה מהני רק כשהלוה מרויח כגון שמרויח לו הזמן או שמוחל עצם החוב, אבל כאן שצריך להתחייב חוב זה לאחר לא הרויח כלום, וכמש"כ רש"י (גיטין יד, א) בהמבואר בגמ' דבהנאה דמשתיניא ליה ממלוה ישנה לחדשה גמר ומשעבד נפשיה דזהו משום דנוח לו לדחות הפרעון לזמן ארוך, וכ"כ הגר"ח שמואלביץ בשערי חיים (קידושין סי' טו), אמנם ע"ש בשערי חיים שמדייק מרש"י בב"מ (עב, א ד"ה חקפון) דבזקיפת מלוה בעינן קנין שטר, ומאידך הביא שם בשערי חיים מדברי הגר"ד מקרלין ביד דוד (פסקי הלכות אישות פ"ו אות רכז) דזקיפת מלוה מהני דחשיב כאילו שילם ולוה שנית, וראה שם בשערי חיים בסו"ד שהקשה דלפי"ז נמצא דנמחל שעבוד

חשיב כהלואה אצל הבנק, חשיב כתשלום כסף קנין כיון שהמוכר זכה בהמעות בהני קנינים שמועילים עכ"פ מדרבנן⁴⁸, אולם כשרוצה שיחול הקנין מדאורייתא כגון בקנין ארבעת המינים וכדו', צריך להקנות החוב בקנין אגב ובעלמא נקטינן דלא מהני⁴⁹, ברם לפי מה שנתבאר לעיל דבבנקים בארץ ישראל נהוג לערוך היתר עיסקא א"כ עלינו לדון בזה כדין הקנאת עיסקא, ומצינו שנחלקו הפוסקים בזה בדיון הקנאת ממון שבעיסקא, דו"א דעדיף משאר חוב ואף חלק המלוה שבו נקנה בקנין אגב קרקע⁵⁰, ויש שכתבו לחלק דבפלגא דמלוה מכירתו כשאר חוב בכתיבה ומסירה ורק פלגא דפקדון נקנה בקנין אגב, ובדיון קנין כתיבה ומסירה בפלגא דפקדון ראה בהערה⁵¹.

קנין אגב בחשבון עו"ש, תכניות חסכון, בהלואה בתנאי עיסקא, בשאר אופנים, ודיון מחילה בזה יד. נמצינו למדים דראובן שיש לו מעות בבנק בחשבון עו"ש או בתכנית חסכון ורוצה להקנותם לשמעון [בתמורה או במתנה], בבנקים שבא"י שיש להם היתר עיסקא נמצא דבחלק הפקדון מהני קנין אגב, ואף בחלק המלוה לדעת כמה פוסקים יכול להקנות אף בקנין אגב קרקע, [אולם אינו יכול להקנות כל הממון מדיון כולו פקדון, כיון שבסתמא דינו כפלגא מלוה ופלגא פקדון⁵²], ובבנקים בחו"ל שאין להם היתר עיסקא בין אם נאמר

והיינו משום דבכור גרע דמ"מ לאו הני מעות שבק אבוהון, ומ"מ נמצינו למדים לפי"ז דלהסוכרים דבכור נוטל פי שנים כש"כ דלגבי קנין עדיף מחוב בעלמא ומהני בזה קנין אגב. אמנם ביצועות ישראל (סו סקל"ב) כתב דדעת המהרי"ט (יו"ד סי' כא) דלא מהני קנין אגב רק בחלק הפקדון ולא בחלק המלוה, וראה להלן הע' 80 דעת הסוכרים גם לגבי ירושת בכור פי שנים לחלק בין חלק המלוה לחלק הפקדון. 51 בנתיב"מ (סו סקל"ח) הביא מהמהרי"ט דחלק הפקדון אינו נקנה בכתיבה ומסירה, ובשער משפט (שם סק"ו) חולק וס"ל דנקנה גם בכ"מ, וראה בנתיב בינה שם משי"כ בזה מדברי הפוסקים דפלוג' אם שייך שעבוד בפקדון שיחול ע"ז קנין כו"מ, או דכיון שהפקדון שייך לבעלים ליכא בזה שעבוד כלל ודינו כמכירת חפץ דלא מהני בזה קנין שטר, וראה משי"כ בזה בשו"ת מהרש"ג (יו"ד סי' ג הו"ד לעיל הע' 33).

52 כן נראה דלפי כל הנוסחאות של ההיתר עיסקא מותנה בפירוש על דרך פלגא מלוה ופלגא פקדון ורק באופן מסוים כשאנו מועיל מותנה שיהא כולו פקדון [וזהו משום דלקבוע רק כולו פקדון יש בזה הערמה כנ"ל הע' 25] ולכן בסתמא נראה דאינו יכול לנהוג בזה ככולו פקדון ולהקנותו בקנינים שמועיל בפקדון. וע"ע להלן פרק כ הע' 55.

48 והיינו דאודיתא לכמה פוסקים הוא מדרבנן ואף י"א דאין זה מועיל לחלות קנין רק לעצם ההודאה, וסיטומתא הוא ג"כ להרבה פוסקים רק מדרבנן, ומדיון השתעבודות הבנק הרי ג"כ עצם הקנין בזה חל רק מהסבא שכתב הגר"מ פיינשטיין כיון שאין אפשרות לשנות הענין ואי"ז מה"ת, וכן דינא דמלכותא לא חשיב כקנין מה"ת, ומ"מ לקנין כסף של שכירות או קניית קרקע סגי בזה דכיון שבמציאות זכה בהמעות שפיר חשיב כקנין כסף, וכאן ליכא חסרון דאגיד גביה כיון שהוא זה שנותן החוב שהבנק חייב לו ונמצא דהוי כקנין בחוב שאחרים חייבים לו דמהני וכמשי"כ בש"ך (ריש סי' קצ).

49 ראה ברמ"א (סו סעיף כה) השיטות בזה וי"א דלא מהני כלל קנין אגב בחוב, וראה בנתיב"מ (חי' סקס"ח) דכן עיקר לדינא דלא מהני בחוב רק קנין מעמד שלשתן.

50 כ"כ בקצוה"ח סי' סו (סקל"ה) ושנה דבריו באבני מילואים (כח סק"ח) וכן כתב בנתיב"מ (שם סקל"ח), וכ"ה לפי"ד הני פוסקים שיובא להלן הע' 79 שאף בחלק המלוה נוטל הבכור פי שנים א"כ ה"ה דלגבי קנינים מהני אף קנין אגב, דהרי הנתיב"מ אף דלגבי בכור ס"ל דהוי כראוי ואינו נוטל פי שנים בעיסקא אף בחלק הפקדון, מ"מ לגבי קנינים ס"ל דעדיף דאף בחלק מלוה מהני קנין אגב,

דכל ממון שבבנק חשיב כהלואה בין בעלי הבנק כנ"ל סעיף א ובין אם נאמר דחשיב כשותפות, מ"מ זה שהפקיד בבנק הוא כנותן להם הלואה להוצאה, ולכן יכול להקנותו רק ע"י הרישום בבנק מכח הסברות הנ"ל בסעיף יב⁵³, אמנם יש שכתבו דבזמנינו כל המעות המופקדים בבנק אף כשיש היתר עיסקא מ"מ נחשב כהלואה גמורה בתנאים של עיסקא, כיון שלמעשה הבנק עושה בהמעות כרצונו ללא שום הגבלה⁵⁴, וכן במעות המופקדים בתכניות חסכון שאין אפשרות להוציאם לתקופה מוגבלת⁵⁵, ולפי"ז בכל גווני מהני רק הקנין של הרישום על שמו ונמצא שיועיל רק לקנין קרקעות ולא לקנין ד' מינים⁵⁶, ומ"מ חל הקנין ועדיף ממכירת חוב שחוששים דהלואה לא סמכה דעתו שמא ימחול החוב דכאן לא יוכל למחול לבנק ולהפסיד למקבל⁵⁷, [תכנית חסכון סגורה שהבנק מונע מלגבותה קודם זמן מסויים, יבואר דין מכירתה להלן סעיף נא].

יש לציין שכל האמור בדין קנין כסף בהעברת בנק הוא כשהחשבון ביתרת זכות, אבל חשבון שהוא ביתרת חובה אף שהבנק ביצע את ההעברה מ"מ לדעת כמה פוסקים לא מהני לקנין כסף דיש בזה החסרון דאגיד גביה וראה בהערה⁵⁸.

עדיין יש לדון שיוכל להקנות רק חצי מדמיו שבבנק שזהו חלק הפקדון ולא חלק המלוה ויל"ע.

55 ומ"מ להסוברים דמהני קנין אגב בחלק הפקדון או אף בחלק המלוה שבעיסקא מועיל להקנות אף מעות שבתכנית חסכון, דאף שאינו יכול לגבותו קודם הזמן הוי כעיסקא שזמן פרעונה מאוחר דזה אינו מגרע בדין קנינים.

56 והיינו כמשנ"ת בסעיף יד דכיון שהקנין רק מכח הסברות שנתבאר בסעיף יב לא מהני רק לקנין קרקעות ולא בהני דברים שצריך קנין מה"ח, [ואמנם הגר"י בלוי לא נחית כלל להני סברות וכמש"כ בהע' 37 משמו דלא מהני העברת בנק להקנות החוב, אך למש"כ מהני בקרקעות מכח הני סברות דלעיל].

57 והיינו דבעלמא כשמשלם בשט"ח של אחרים כתב הש"ך ריש סי' קצ דדוקא בלמוכ"ז מהני דאל"כ כיון שהמלוה יכול למחול החוב ולהפסידו לא סמכה דעתו להחשיבו כתשלום, אולם בנידו"ד כיון שהבנק כבר העביר חובה המעות למקבל, א"כ אף כשהלקוח יאמר לבנק שמוחל להם לא יחזירו את ההעברה ונמצא דאין חשש זה, ועוד דלדברי הגר"מ פיינשטיין הנ"ל בהע' 43 הרי כל חוב שבבנק הוי כשעבוד לכל המוציא והבא מכוחו, ולהרבה פוסקים אינו יכול למחול בזה.

58 ראה משנ"ת לעיל פרק יג סעיף ג בפלוגתת הפוסקים אם באגיד גביה לא מהני לקנין כסף.

53 נמצא שלמעשה קנין אגב בא"י לא יועיל כאופן ודאי רק במחצית הכסף דהיינו בחלק הפקדון, אבל בחלק המלוה הוי ספיקא דדינא, ובבנקים בחר"ל לר"פ לא מהני בזה קנין אגב.

54 כ"כ בפתחי חושן (ירושא ואישות פ"ב הע' עד) לגבי דין ירושת בכור דאף להסוברים דחלק הפקדון או אף חלק המלוה חשיב כמוחזק זהו לגבי עיסקא ממש, אבל "שאני פקדון בבנק שעיקר ההתעסקות על דעת כן וכאילו התנו בפירוש על מנת להלוות לאחרים ולא על דעת להחזיקם בעין, ולא עדיף ממלוה שלו ביד אחרים", ולפי סברא זו נראה דה"ה לענין קנינים לא מהני בזה קנין אגב דהוי כהלואה בתנאים של עיסקא, ויסוד זה כבר כתב בשו"ת גינת וורדים (כלל ד סו"ס יט): "דמעות שבבנק גרע משאר מעות של עיסקא דכבר יצאו מרשות בעל המעות לגמרי ולא אגיד בהו כלל, והריח שמקבל אינו אלא שכר המתנת הלוואתו והרי הם כדין הלוואה לגמרי" אמנם שם לא מיירי בהיתר עיסקא ממש, ואולי י"ל דס"ל להפת"ח דההיתר עיסקא של הבנקים בזמנינו שונה דדוקא בעיסקא רגילה שהמשקיע קונה חפצים וכדו' שייך להקנותם, אבל בבנקים בזמנינו שההשקעות הם במניות או בהלוואות לאחרים לא שייך להקנות גוף הדבר, אך י"ל דבהני היתר עיסקות הנעשים עם שומרי תו"מ כיון שעל פי רוב נכתב שמקנה חלק בעסקיו הטובים א"כ הקנין נעשה בנדל"ן שלו ושייך להקנותו, אך

דין הקנאת חלקו של אחד מבעלי הבנק

פז. כל האמור לעיל לגבי הקנאת ממון המופקד בבנק לאחר, אמנם לגבי הקנאה של אחד מבעלי השותפים בבנק, כגון ראובן ושמעון שהם הבעלים והמייסדים של הבנק, וראובן רוצה להעביר בעלותו ללוי, למאי דנקטו הפוסקים דממון שבבנק נחשב כפקדון בשותפות, מהני בזה גם קנין אגב⁵⁹, ולדעת הני פוסקים דכל הממון שבבנק נחשב כמלווה בין בעלי הבנק, וכן למה שנתבאר בסעיף ג דעת הסוברים לחלק דבעלי המניות ללא זכות הבעת דיעה נחשבים כמלווים לבנק ורק בעלי זכות דיעה נחשבים כשותפים, ונמצא שאם ראובן הוא בעל מניות רגיל ללא זכות הבעת דיעה, [שהוא רק כמלווה לבעלי המניות עם זכות הבעת דיעה], א"כ יכול להקנות חלקו שבבנק רק ברישום על שם לוי בבנק כנ"ל סעיף יב, או בכתיבה ומסירה באופן שיש לו שטר ראה על המעות⁶⁰.

זיכוי המעות המופקדים בדלפק לבעלי הבנק, לבעלי החשבון, כשהפקיד ישראל או עכו"ם פז. בזמנינו כל ההפקדות שנעשים בחשבון הבנק הרי זה נעשה באמצעות פקדי הבנק, וכשבעל החשבון מפקיד כסף בחשבונו נמצא שהוא מלווה לבעלי המניות שהם הבעלים בבנק, ויש לדון אם הפקיד יכול לזכות להבעלים, דמכח קנין חצר כשהפקיד הוא עכו"ם אין בעל הבנק יכול לזכות בזה כיון שאינו משתמר לדעתו וראה בהערה⁶¹, אמנם

ומסירה כשמוסר את שטר הראיה על קנין המניות בבנק וכתב ע"ז קני לך איהו וכל שעבודיה, או שיקנה ברישום בבנק דאז מועיל מדין אודיאת, סיטומתא, ודינא דמלכותא, וכמו"כ נראה דמהני בזה גם מש"כ בסעיף יב סברת הגר"מ פיינשטיין דמהני גם מכח השתעבדות בעלי הבנק למוכ"ז ומשום דהרישום הוא דבר שאי אפשר לשנותו, דגם כלפי ההפקדות של בעלי המניות מסתבר דחל השעבוד למוכ"ז].

61 כ"כ בשו"ת מהרש"ג (יו"ד סי' ג בד"ה אמנם) בנידון זכיית בעלי הבנק בקנין חצר כשהפקידים הם עכו"ם: "דהנה בקנין חצר בעינינו או שיהיה משתמר או שיהיה עומד בצידו, והנה בנידו"ד אין כאן עומד בצידו דהרי אין הישראלים עומדים שם תמיד בשעה שהממונים מקבלין את המעות ונושאים ונותנים בהם, רק דמ"מ אכתי חצר המשתמר הוא הכלי והבית הנ"ל וקונה אף באינו עומד לצידו, אמנם נראה דבעינינו דוקא שיהיה משתמר לדעת הקונה או אפילו לדעת שלווחו אם הוא בר שליחות, אבל אם אינו משתמר אלא לדעת שלווחו עכו"ם נראה ודאי דאינו מועיל ואינו קונה".

ויש להעיר עפ"י הנתי' בסי' ר (סק"ג) שכתב: "והנה מה נקרא אינה משתמרת, נראה דדוקא כשהוא

ובנידו"ד שאין לו יתרת זכות בבנק והבנק מתחייב במקומו נמצא שהבנק משלם עבורו, והתשלום מועיל מדין עבד כנעני, אך מכיון שהבנק אינו נותן מעות ממש אלא התחייבות לשלם ממעות שנמצא בבנק הרי כתשלום בשטר התחייבות שלדעת כמ"פ יש בזה חסרון של אגיד גביה ולא מהני לקנין כסף, וכבר נתבאר לעיל פרק יח סעיף ו ובהע' 32-33 דזה שנותן מעות מדין עבד כנעני יש בזה חסרון דאגיד גביה ואינו יכול לשלם בשט"ח של עצמו וה"נ בנידו"ד לגבי התחייבות של הבנק.

59 כמש"כ לעיל הע' 33 מדברי המהרש"ג דכיון שכלפי שאר בעלי הבנק יש לו דין פקדון בשותפות א"כ יכול להקנותו לאחר בקנין אגב, והיינו כשהממון עדיין בעין או שיש לו ממון אחר או חפצים וקרקעות מושקעים, אבל כשכבר הלך לאחרים ואין לו בידו דבר ממשי אינו יכול להקנותו. 60 היינו לדעת המהר"ם שיק שמיד עם התכוננות השותפות נעשה הממון של הקופה ולא של השותפים, וכן לדעת המנח"י שמחלק בין בעל זכות דיעה למי שאין לו זכות דיעה א"כ באופן זה י"ל דמיד שוב אינו יכול להעביר חלקו, דהוי כממון הקופה והוא יש לו רק שטר חוב בעלמא ולכן מהני בזה כתיבה

כשהפקיד הוא ישראל פשוט שבעלי הבנק זוכים בהמעות מיד כשהמפקיד מוסרו ליד הפקיד אף קודם הרישום, שהפקיד נחשב כשלוחו של בעל הבנק לזכות בעבורו המעות⁶², וגם מהני מכח קנין חצר כיון דחשיב כמשתמר לדעתו⁶³, אבל כשהפקיד הוא עכו"ם אינו יכול לזכות עבור בעלי הבנק ורק כשיירשם בספרי הבנק נחשב שזכו המעות הן מכח עצם הרישום והן מדין קנין חצר דלאחר הרישום חשיב כמשתמר לדעתו⁶⁴, אמנם יש שכתבו דמהני בזה גם מדין זכייה, דכיון שהוא מקבל שכר עבור פעולתו נחשב ידו כיד בעה"ב וזוכה בעבורו⁶⁵, וי"א דמדין סיטומתא מהני דנחשב שיש בזה דין שליחות⁶⁶, ובאופן שראובן מפקיד עבור שמעון שהוא אחד הלוקחות בבנק, הרי פקיד הבנק זוכה בעבור שמעון באופן שהוא בר זכייה לפי הטעמים דלעיל, או בעצם הרישום בבנק לזכותו של שמעון וכנ"ל סעיף יב⁶⁷.

במחשב הבנק דאז כבר לא יוכל לשנות וחייב למסור המעות לבעלי הבנק, ואז נראה דשפיר שייך בזה זכייה הן מכח עצם הרישום כנ"ל סעיף יב והן מדין חצר דכבר חשיב משתמר לדעתו שהפקיד העכו"ם כבר לא יוכל להעלים כסף זה כן נראה מסברא, [ומש"כ מהרש"ג דלא מהני נראה דהיינו דוקא בזמנו שלא היה רישום ממוחשב דאז היה הפקיד יכול להעלים כספים ולא נחשב משתמר לדעתו].

65 במחנה אפרים (שלוחין סי' יא) כתב דכשנותן שכר לעכו"ם חשיב כשלוחו, ועפ"י העלה דיכול לברך על עשיית מעקה כשעושהו העכו"ם בשכר, אמנם במהרש"ג הנ"ל דוחה דבריו והביא כן גם ממהרי"ט אלגאזי עי"ש, אמנם בשו"ת חלקת יעקב (סי' עג אות ג) כתב דמהני זכייה ע"י עכו"ם כשמקבל שכר על פעולתו.

66 בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה סימן יח אות ו בתו"ד): "וביותר, לפי מש"כ בשו"מ, הובא בתשו' מהר"ש שם, דעכשיו המנהג לקנות ע"י שליח עכו"ם, מדין סיטומתא עי' שם, א"כ גם בעכו"ם מהני שליחות אף לקולא", ומבואר דס"ל דמהני שליחות לעכו"ם מדין סיטומתא, וא"כ מועיל זכיית הפקיד העכו"ם לבעלי הבנק.

67 והיינו דזוכה מדין זכייה בפקיד יהודי, או בפקיד עכו"ם מדין שליחות להסוברים דמהני בשכר או מסיטומתא, ולהסוברים דלא מהני מ"מ נראה דעכ"פ כשרושם המעות לזכות בעל החשבון וזה בעל החשבון בחוב של בעלי הבנק אליו מכח הסכרות שנחבאר לעיל סעיף יב, ולא איכפת לן כמה שלא זכה בגוף הני מעות, ושוב אין המפקיד

מגולה בלא מחיצות נקרא אינה משתמרת, אבל כל שיש מחיצות סביב, אף שאינו נעול במנעול, נקרא חצר המשתמרת, וכו' וראיה לזה, דהא כלים מטעם חצר הוא כמבואר בשיטה [ב"מ ט' ע"ב] המובא להלן סק"ו, וא"כ קשה למאן דסבירא ליה דבעינן דוקא בתוכה, א"כ כלי בסיטא אמאי קנה דהא לאו משתמרת הוא, ועומד בתוכה אי אפשר בכלי, אלא על כרחך דמחיצות הכלי כמחיצות החצר וחשיב כחצר המשתמרת", וה"נ י"ל דנחשב שהמקום משתמר מצד עצמו ויל"ע.

62 פשוט, ונראה דאף כשאינו מכין להדיא לזכות עבור המנהל סתמו כפירשו, [אמנם באופן שעושה כוונה הפכית שחושב בדעתו לא לזכות עבור בעל הבנק לכאור' לא זכו הבעלים, אלא שנחשב בזה כמועיל בתפקידו].

63 כמש"כ מהרש"ג בתשו' הנ"ל: "אמנם נראה דבעינן דוקא שיהיה משתמר לדעת הקונה או אפילו לדעת שלוחו אם הוא בר שליחות", וראה בדבריו (שם בד"ה ולכאורה) שביאר איך מועיל קנין חצר בזה: "דזכו הבעלים הישראלים בהמעות וכו' דהרי מ"מ הקאססע יש לה בית משל עצמה שקנו ממעות השותפות או אפילו רק שכרו להם וכו' ושם יש כלים של השותפות וכו', א"כ קנו כל הישראלים המשותפים את המעות ע"י קנין חצר" וכו'.

64 דכיון דעכו"ם לאו בר זכייה הוא, וגם מדין שליחות לא מהני דאין שליחות לעכו"ם וכמש"כ הפוסקים בזה ראה במהרש"ג (הנ"ל): "דאין שליחות לעכו"ם והעכו"ם הממונים לא זכו עבורם" וכ"כ עוד פוסקים, ולכן לא מהני זכייתו רק כשרושם הזכות

זיכוי באל-תור [תיבת שירות] אם נחשב שכבר זכה בו [והדין כשנאבד הצ'ק ע"י הבנק]

יז. מצוי מאד שעושים הפקדות בתיבת האל-תור המותקנת בבנק, ויש לדון בעובדא שראובן רצה לתת מתנה לשמעון והפקיד צ'ק או מעות בתיבת האל-תור לזיכוי בחשבונו של שמעון, ואח"כ התיישב בדעתו וחזר בו מהמתנה ורצה לבקש המעטפה מהפקיד שלא יזכה את חשבונו של שמעון, נראה דבבנק שפקידיו יהודים זכה שמעון בהמעות מכח קנין חצר שהתיבה של כספת האל-תור היא משתמרת לדעתו ע"י שמירתם של פקידיו הבנק היהודים, ובבנק של עכו"ם לא מהני מה שמשתמר ע"י הפקיד העכו"ם, אמנם לאחר רישום הזיכוי לבעל החשבון ודאי שכבר זכה בו ואינו יכול לחזור בו⁶⁸. [וגידון זה נוגע בעובדא שראובן הפקיד צ'ק לתשלום חובו לשמעון הצמוד לדולר ביום הפרעון, ופקיד הבנק לא הפקיד הצ'ק משום שנאבד לו מתיבת האל-תור או שלא הוציאו את תכולת התיבה עד למחרת, ולאחמ"כ ירד שער הדולר, דלכא' כיון דחשיב קנין חצר למלוה זכה כבר בתשלום החוב לפי השער הגבוה, אבל בפקיד עכו"ם כיון שלא זכה בהצ'ק משלם לו כפי השער של עכשיו, ויש לצרד שבאופן שנאבד הצ'ק א"כ אף בפקיד ישראל לא חשיב שזכה בזה וצ"ע⁶⁹].

חשבון שבמצב חובה קנינם מהסברות הנ"ל [ודין עיכוב העברה מחוסר תמורה]

יח. כל מה שנתבאר בדיני הקנאת חוב של הבנק באופן שהחשבון במצב זכות דאז נמצא שהבנק חייב לו חוב וע"י הרישום לשם המקבל זכה בהחוב, נראה דה"ה באופן שאין להנותן מעות בבנק דאז אין כאן חוב, מ"מ כיון שהבנק מסכים להתחייב לפלוני על פי הוראתו חל חיוב זה מכח הסברות דלעיל סעיף יב, דגם בזה נחשב כאודיתא שהבנק חייב לו, וכן יש בזה מנהג וסיטומתא, וכן שייד הסברא דדבר שאין אפשרות לבטלו חשיב כקנין, וכן יש בזה דינא דמלכותא, ושפיר זכה המקבל בהתחייבות זו של הבנק⁷⁰,

השימוש בכל נכסי הבנק לצורך פעולות בבנק, ושפיר נחשב כחצירו, משא"כ באופן ב' בפקיד עכו"ם לא חשיב משתמר לדעתו [נא"כ נאמר כדעת הנתי' שהובא לעיל הע' 61 דכל שהוא בתוך כלי מהני, ולא נאמר דמ"מ לא מהני כיון שאין לו זכייה להעכו"ם ע"ש], וממילא דלא זכה בזה רק לאחר הרישום דאז הרי כבר זכה בחוב של הבנק וכנ"ל. 69 והיינו דלמעשה כיון שנאבד הצ'ק י"ל דאיגלאי מילתא שלא היה שמור היטב וע"ד כן לא רצה שיזכה לו תיבת האל-תור מדין חצר ועוד דאיגלאי מילתא שלא נחשב כאן חצר המשמרת וצ"ע בזה לדינא.

70 והיינו דכמו שבאופן שהבנק חייב לנותן והוא נותן הוראה לבנק להעביר החיוב לאחר נמצא שיש כאן העברת חוב שכבר קיים וזה חל מכח הטעמים שנתבאר לעיל סעיף יב, כמ"כ באופן זה

יכול לחזור בו שהרי הבנק כבר התחייב לבעל החשבון תמורת ההפקדה שלו, וכבר הוציא על פיו ואינו יכול לחזור בו ולהפסיד לבנק. וי"ל עוד דהמפקיד נחשב כמוכר הצ'ק לבנק ומתנה עמם שתמורת הצ'ק יזוכה לבעל החשבון שהפקיד אצלו ושוב אינו יכול לשנות את תנאי המכר, ובעלי הבנק הרי מיד מוציאים הממון לצרכיהם וזוכים בזה כמו שאר לווה.

68 בב' האופנים כבר נתבאר לעיל בסעיף הקודם דבאופן א' בפקיד ישראל שפיר חשיב כמשתמר לדעתו, וא"כ ה"ה בתיבת האל-תור חשיב משתמר לדעתו ושפיר זוכה בעל החשבון בזה, שהרי הבנק ייעד תיבה זו למטרת הפקדות לבעלי החשבון וזוכה לבעלי החשבון, ואף י"ל דחלק מדמי העמלה שמשלמים לבנק נחשב כתשלום שכירות עבור זכות

והנותן ג"כ מתחייב לבנק כנגד ההתחייבות שלהם מדין ערב דנחשב שהבנק מוציא על פיו⁷¹, לדיון נוסף באופנים שאין הבנק מוציא ממש ראה בהערה⁷², [ובאופן שהעביר מחשבונו לחשבון חברו כי הובטח לו תמורה עבור העברה זו ובסוף לא קיבל ממנו התמורה עבור הכספים, נראה שאם עדיין שייך לעכב העברת הכספים מהבנק, מותר ויכול לעשות כן, ואף כשכבר הועבר הזיכוי לחשבונו של חברו, נראה שבאופן שיכול לדרוש מהבנק להחזיר הזיכוי לחשבונו מותר לעשות כן דאיגלאי מילתא למפרע שהזיכוי היה בטעות, אולם כשאין לו האפשרות להחזיר הכסף ע"י הבנק, אין לו תביעה על הבנק אלא תביעה כספית על המקבל, ועליו לירד עמו כדינא ודיינא⁷³].

ענף ג - ממון שבבנק אם הוא כגבוי לירושת בכור, שמיטה, מוחזקות

ירושת פי שנים בבכור שירש מאביו שהוא בעל הבנק להסוברים דהוי כהלואה יפ. נחלקו הפוסקים אם בכור נוטל פי שנים במעות המופקדים בבנק, ולפי משנ"ת לעיל סעיף א בדעת הסוברים דממון שבבנק נחשב כהלואה לחברה, נמצא לכא' דאין הבכור נוטל פי שנים כמו בשאר מלוה, ולא רק במעות שהפקיד האב בבנק, אלא אף באחד מבעלי הבנק שמת והניח בן בכור אינו נוטל פי שנים, כיון שמעותיו שהושקעו בבנק הוו כהלואה לחברה ואין זה שלו⁷⁴, לדיון נוסף בזה אם רק לגבי רבית וחמץ אי"ז שלו ולא לגבי ירושת בכור ראה בהערה⁷⁵.

בזה בעטרת משה סי' קכא בד"ה נחזור], ונמצא שאין כאן הוצאת מעות לחייב ע"ז מדין ערב, וכבר עמד בזה בנתיבות שלום (רבית קונט' היתר עיסקא אות יט) וכתב ד"ל שכיון שהחלק שמחזקו מבנק אחד למשנהו זהו כעין ויתור על החוב, דהיינו שבנק אחד מותר מלגבות חובו מהבנק השני כיון שיש לו כספים שהוא צריך להעביר אליו, וגם על ויתור זה שייך לחייב מדין ערב, [וע"ש שדן לגבי קניית הזכות בעסקים הטובים של העיסקא דכזה צריך לומר שיקנה בהנאת מחילת מלוה, דאין כאן מלוה גמורה לקנות בה ע"ש באורך].

73 פשוט דזיכוי שנעשה בטעות כל זמן שבידו לעכב זאת יכול להציל ממנו בכל דרך, וכשאינו יכול לעכב שוב אין לו תביעה על בעלי הבנק אלא על המקבל. 74 היינו לדעת המהר"ם שיק ומהרי"א הלוי שנחשב כאילו הולוו המעות לחברה ובעלי הבנק נחשבים כמלווים זה לזה, א"כ ה"ה דלגבי ירושת בכור נחשב בין בעלי הבנק כירושת חוב בעלמא דחשיב ראוי.

75 הנה היה אפשר לומר דרק לגבי דין איסור ס"ל להני פוסקים דנחשב כהלואה ולכן אין לאסור

שהבנק מחייב עצמו חיוב חדש בעצם הרישום לזכות פלוני שייך שיחול מדין אודיתא שנחשב שהבנק מודה שחייב לפלוני, או מדין סיטומתא דנהוג שיחול חיוב בזה, וכן מכח סברת הגר"מ פיינשטיין דדבר שאינו יכול לבטל חשיב כקנין [וכאן א"צ לזה שהבנק חייב למוכ"ז כיון שזהו חיוב חדש], וכמו"כ יש בזה דינא דמלכותא כיון שזהו גם התחייבות עפ"י חוקי השלטון.

71 דכיון שהוא מורה לבנק להתחייב לפלוני והוא מתחייב לשלם להם, ממילא חל עליו התחייבות מדין ערב כיון שהבנק הוציא על פיו, דעצם ההתחייבות שהבנק נתחייב על פיו חשיב ג"כ כמוצא על פיו.

72 הנה ישנם אופנים שאין הבנק מוציא מעות, כגון כששני החשבונו של הנותן והמקבל הם באותו בנק ונמצא שהכסף נשאר באותו בנק ורק נעשה שינוי ברישומים שמקודם היה רשום זכות לראובן ועכשיו נרשם לשמעון, ואף כשמדובר בשני בנקים נפרדים, מ"מ ידוע שהבנקים אינם מעבירים כל הכספים שהלקוחות מורים להעביר מאחד לשני אלא מקזוים זה כנגד זה ומעבירים רק העודף [ראה

בהג"ל להסוברים דהוי כפקדון ודין ירושת בכור במעות שמופקדים בבנק שבח"ל

ב. אולם לדעת הסוברים שנחשב כפקדון א"כ בעלי הבנק ודאי מורישים לבניהם פי שנים בממון שבעין שתחת ידם, דנחשב כירושה בשאר ממון שהוא תחת ידו וכמו שאר שותפים שכשמת אחד השותפים בנו נוטל פי שנים בממון שבעין ולא נחשב הממון שבשותפות כהלואה לבעלי השותפות.⁷⁶ אולם בהפקדה שמפקיד אחד הלקוחות מעותיו בבנק ומת המפקיד ויש לו בן בכור, יש שכתבו דאף בבנקים בחו"ל שאין להם היתר עיסקא מ"מ נחשב כמוחזק והוא יותר בטוח מסתם הלואה⁷⁷, אמנם גדולי הפוסקים נקטו דנחשב כהלואה כיון שהבנק מוציא המעות לצרכיו ולהשקעותיו ואף שזה הלואה בטוחה אין לזה גדר של פקדון וכנ"ל סעיף יד⁷⁸, אבל בבנקים בארץ ישראל שיש להם היתר עיסקא נחלקו הפוסקים בזה וכדלהלן.

פלוגתת הפוסקים בדין נטילת בכור פי שנים בבנקים שיש להם היתר עיסקא

בא. יש שכתבו דכיון שכספים בבנקים בארץ ישראל יש להם כאמור דין עיסקא א"כ לדעת הפוסקים דבכור נוטל פי שנים בעיסקא, ה"ה דמעות שבבנק עדיף משאר מלוה והבכור נוטל בהם פי שנים, דלא רק חלק הפקדון נחשב כמוחזק אלא אף חלק

או אם הם כשאר נכסים מאחר שהם בטוחים מכל אחריות⁷⁹ וכו', ומיירי אף בבנקים בחו"ל שאין להם היתר עיסקא.

78 דכיון שמסר המעות לבעלי הבנק לעסוק בזה כרצונם נחשב כהלואה גמורה, ודינו כשאר הלואה דאין הבכור נוטל בה פי שנים, וכ"כ בשו"ת גינת וורדים (שם): "ואע"פ שההלואה בטוחה מאד כנידו"ד מ"מ שם הלואה עליה" וכו', וכ"כ בשאלת יעבץ (שם): "שהמעות המופקדים בבנק דין ראוי יש להם ואין הבכור נוטל מהם פי שנים", וכמו"כ החיד"א (שם) דוחה דברי הרב והעלה דלא חשיב מוחזק, וכ"ה במכתבו של הרה"ק בעל אמרי אמת להגה"ק מאוסטרובוצא (נדרס בספר חידושי הגר"ח סנקרביץ סי' ל): "נשאר כספים בבנק וכו' אשר לענ"ד אלו נקראים ראוי, מה לי חייב לו בנק או איש פרטי, ואפילו אם היה חוב בבאנק הממשלה וכו', אשר גם שטרי המדינה אינה שפה ברורה שיהיה נקרא מוחזק", והגה"ק מאוסטרובוצא השיבו [שם סי' לא אות לט]: "נ"ל פשוט כדברי כ"ק שליט"א [זצ"ל] דהוי ראוי, ולא דמי לעיסקא ממש שנחלקו בו הגאונים דפלגא פקדון הוי מוחזק, דעתה הוא הלואה רק עצה"ע ע"ש ודבריו נכונים", וע"ע להלן בסמוך דיעות הפוסקים דאף בעיסקא אינו נוטל פי שנים.

לענין חמץ בפסח ורבית ושבית כיון שהלוה מעותיו לחברה ואי"ז על שמו כלל, אבל למעשה עצם הגדרת הממון י"ל דחשיב כממון שבשותפות שייחשב ככידו לענין זה, אך למעשה אין להכריע כן מסבא דנראה פשוט דכיון שלדיעה זו יש לזה דין הלואה לענין איסורים, ה"ה לענין ממון.

76 וכמו שהבאנו לעיל הע' 33 מדברי המהרש"ג בתשובה דנקיט בפשיטות שנחשב הממון כפקדון המונח ברשות שותפים ואף לענין קנינים ס"ל דבחלק של בעלי הבנק יש לזה דין הקנאת פקדון ולא כדין הקנאת הלואה כנ"ל סעיף י, טו. וע"ש מש"כ דזהו באופן שיש ממון בעין תח"י או חפצים וקרקעות שהכספים מושקעים בהם דיש ממשות של עיסקא, אבל כשהלוה המעות לאחרים בעיסקא שוב דינו כשאר עיסקא שיבואר להלן סעיף כא-כג אם נוטל בזה הבכור פי שנים.

77 כ"כ החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' ער אות ח): "ראיתי תשובה כתיבת יד לאחד מרבני הדור הי"ו שכתב הלכה למעשה שמעות שבבנק של לונדון חשיבי מוחזק", והשאליל יעבץ (ח"ב סי' לא) מביא ששמע ש"א כן, והרב השואל בשו"ת גינת וורדים (אהע"ז כלל ד סי' יט): "ונסתפתי אני אם נידון באלו המעות דין מלוה ואין לבעל בהם כלום,

המלוה עדיף משאר מלוה כיון שאסור לבזבזו לכל דבר רק לעיסקא של רווחים⁷⁹, [וכש"כ בבאופן שהעיסקא היא בדרך כולו פקדון דהבכור יש לו בזה פי שנים, אך כאמור לעיל סעיף יד בסתמא הוי פלגא מלוה ופלגא פקדון], ולדעת הפוסקים דבעיסקא נוטל הבכור פי שנים רק בחלק הפקדון ולא בחלק המלוה ה"ה במעות שבבנק אין הבכור נוטל פי שנים בחלק המלוה רק בחלק הפקדון⁸⁰, ולהסוברים דבעיסקא אינו נוטל פי שנים כלל אף בחלק הפקדון ה"ה במעות שבבנק דינא הכי⁸¹.

הסוברים דבכל ממון שבבנק כמוחזק, והמחלקים בין מעות שבחשבון עו"ש לתכנית חסכון כב. יש שכתבו דכיון שמעות שבבנק הוי כמונח ברשות החברה ואינם שייכים לבעלי הבנק, א"כ לגבי דין זה עדיף משאר מעות שהללו ונוטל הבכור פי שנים [עכ"פ בהמוזמנים והחפצים והקרקות שהממון הושקע בהם והם ברשותם] אף בבנק שאין לו היתר עיסקא⁸², ויש שכתבו דעכ"פ בבנקים בארץ ישראל שיש להם היתר עיסקא חשיב חלק הפקדון כמוחזק, אלא שיש לנכות חלק מהסכום כיון שהבנק משקיע גם אצל אחרים [כגון עכו"ם וכדו'] גם ללא היתר עיסקא וכן יש חלק שמלווים לאחרים והמעות אינם בעין כלל⁸³, ויש שחילקו בסברא נוספת דאף אם נאמר שבבנקים בזמנים שעברו לא

הבנק בעצמו מחוייבת להיות משועבדת ומזומנת לכל אלו האנשים המכניסים בתוכם המעות וכו', א"כ המעות הללו דין פקדון עליו דהשעבוד הוא דוקא על המעות ולא על הבעלים, ולפיכך כשנמצאין מעות באותו הרשות שהפקיד הוי מוחזק דאותן המעות משועבדים הם לבעל המפקיד ושפיר מקרי מצוי ולא ראוי⁸⁴ וכו', וראה בתורה תמימה (פר' כי תצא בפסוק לו משפט הבכורה) דשטרות של בנק מיקרי מוחזק ע"ש.

83 בדרכי חושן להגרי" סילמן (ח"ב עמ' קפד): "והנה העולה לדינא מזה, א. חלק הפקדון יש להכריע כדעת רוב אחרונים דהוי מוחזק, וא"א לומר קים לי כהשאלת יעבץ, ב. בחלק המלוה נחלקו האחרונים ויש גם מחלוקת בספק ראוי אם חולקים או שהיושרים מוחזקים, וקשה להוציא ממנו, ג. וכל זה בהיתר עיסקא רגיל, אבל בהיתר עיסקא של הבנקים יש לדון גם בחלק הפקדון, ומסתבר להכריע דגם בכח"ג מיקרי מוחזק, אלא שיש לנכות חלקם של הגויים שאינם בהסדר ההיתר עיסקא, וכן את ההלוואות שניתנו באופן שלמקבל האחרון אין רכוש", [והיינו דחלקם של העכו"ם אף כשזה מושקע ממש בעיסקא מ"מ אין לזה הכללים של היתר עיסקא ודינם כעיסקא בעלמא, וע"ש שהביא מש"כ השבט הלי שיובא להלן הע' 86 דאף בחלק הפקדון הוי

79 במעות שבעיסקא נקטו הרבה פוסקים דנוטל פי שנים, כ"ה דעת המהריק"ש (ערך לחם סי' רעח ס"ז), מהרי"ק (שורש קמה), גינת וורדים הנ"ל דבעיסקא נוטל פי שנים, שבות יעקב (ח"א סי' קעב), בית יהודה (עייאש ח"א במנהג אלג'יר דף קיט, ב), וכ"כ בשער משפט (רעח סק"ב), ודבריהם אמורים לגבי עיסקא והביאום האחרונים אף לגבי מעות שבבנק ראה יביע אומר (ח"ח חור"מ סי' ח). 80 כ"כ בשו"ת פני יהושע (ח"ב סי' קד הו"ד בפתחי תשובה רעח סק"ד), וכ"כ החיד"א בשו"ת חיים שאל הנ"ל: "והיה נראה לשים שלום בין המהריק"ש למהרי"א אדרבי דמור מיירי בפלגא דמלוה ומר מיירי בפלגא דפקדון", וראה להלן הע' 92 מש"כ מדברי הפוסקים שחילקו כן לגבי דין שמיטת כספים ויש שכתבו לדמות דין ראוי דבכור לדין שמיטת כספים ראה ביבי"א הנ"ל.

81 היינו לדעת בעל שו"ת דברי ריבות (סי' עח) ונקט כוותיה הנתי"מ (רעח סק"ד) וכ"כ בשו"ת חוט השני (סי' א) וכ"ה דעת הרבה פוסקים נוספים דאף בעיסקא ממש אינו נוטל פי שנים, א"כ כש"כ במעות שבבנק לפי סברא זו דדומה לעיסקא.

82 כ"כ הגרי"א ראטה שליט"א בשו"ת עמק התשובה (ח"ג סי' קיז): "היות דהמעות שמכניסין לבנק אין בזה בעלים שיהיו חייבים אלא

נחשב כמוחזק ליטול בהם פי שנים, אבל בזמנינו שישנם שכלולים רבים וישנם אפשרויות קלות וזמינות לגבות המעות שבבנק, נחשב כל הכספים שבבנק כגבוי והבכור נוטל בהם פי שנים⁸⁴, ולדבריו דוקא במעות שבחשבון עו"ש⁸⁵ הוא כמוחזק משא"כ בתכנית חסכון סגורה שאינו יכול למשוך הכספים עד לזמן מסויים לפי"ז לא חשיב כגבוי⁸⁶.

הסכמת הפוסקים דאף בבנק שהוא עיסקא אין הבכור נוטל פי שנים

כג. אמנם הסכמת גדולי הפוסקים שאף בארץ ישראל שיש לזה דין עיסקא אין הבכור נוטל בזה פי שנים, דלא נחשב כגבוי כיון שניתן להוצאה והבנק משתמש בהם כפי הנראה בעיניו, ולא הני מעות שבק להון אבוהון⁸⁶, ויש שהוסיפו דאף להסוברים דבעיסקא בעלמא נוטל הבכור פי שנים אבל בבנקים בזמנינו נחשב רק כהלואה בתנאי עיסקה, שלמעשה הבנק לווה המעות ורק הותנו תנאים של עיסקא כדי ליטול הריוח בהיתר, ובוה לכו"ע אין הבכור נוטל פי שנים⁸⁷, [אף כשניתן לכתוב ע"ז צ'ק ולגבותו, וכן כשהאב כבר כתב ע"ז צ'קים ונתנם לאחרים לא נחשב בזה כגבוי⁸⁸], ויש להוסיף סברת הפוסקים דכיון שהופקד בבנק לנהוג על פי דעת בעלי הבנק והם מחלקים המעות בשוה, הוא כאילו

ראוי ולא מוחזק ודן בראיותיו וחולק ע"ז ולכן מסיק דחלק הפקדון מיקרי מוחזק].

84 כ"כ הגר"ש משאש בשו"ת תבואות שמש (חור"מ סי' א): "כיון שהבנקים מוכנים ומזומנים בכל שעה ובכל רגע להחזיר הכסף המופקד בכל עת שידרוש בעל המעות, ואפילו בחתימת ידו על הצ'ק בלבד יוכל להוציא כל המעות או מקצתם בכל עת וזמן שירצה, וא"כ מי שם פה לומר דבכה"ג הוא ראוי, וכל דברי האחרונים בזה אינו אלא בבנקים שבזמנם שלא היו מתוקנים כ"כ כמו בזמן הזה" וכו'.

85 כן נראה פשוט דכיון שהסבא להחשיבו מוחזק בזה שיכול למשוך הכספים בכל עת שירצה, זה שייך רק במעות שבחשבון עו"ש או בתכנית אחרת שיש אפשרות למשוך הכסף בכל עת, משא"כ בתכנית חסכון סגורה שאינו יכול עתה לדרוש כספו מהבנק הרי ראוי.

86 כ"כ הגר"ש ואונגר שליט"א בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' רטו): "הנה לפי פשט הסוגיא (ב"ב קכה, א) היינו טעמא דמלוא חשיבא ראוי משום דלאו הני מעות שבק אבוהון, אם כן גם המעות שבבנקים שמשתמשים בהם הבנקים, אף שעומדים להחזירם כל שעה מ"מ לאו הני מעות שבק להון אבוהון", ובהמשך דבריו מוסיף דאף שיש היתר עיסקא לבנקים בא"י ובחלק הפקדון היה אפשר דחשיב מוחזק: "עדיין לבי מהסס בזה כיון שגם חלק הפקדון אינו עומד

להחזירו בעין כי בעלי הבנקים מוציאים אותם ומחליפים המעות כאוות נפשם ולא הני מעות שבק אבוהון" וכו', וכבר הבאנו לעיל הע' 55 יסוד זה בדברי הגינת וורדים ע"ש, וכן נקט ביבי"א הנ"ל. 87 כ"כ בפתחי חשן (ירושא ואישות פ"ב סעיף לו): "ונראה שפקדון בבנק לכו"ע מקרי ראוי", ושם (בהע' עד) הוסיף: "ואין נפק"מ בין בנק של עכו"ם לבין בנק של ישראל עפ"י היתר עיסקא, ואפילו לדעת הפוסקים דלעיל שגם בעיסקא נוטל פי שנים בחלק הפקדון או בכולו, שאני פקדון בבנק שעיקר ההתעסקות על דעת כן וכאילו התנו בפירוש על דעת להלוות לאחרים ולא על דעת להחזיקם בעין".

88 כ"כ פשוט דאף א"נ דכשיש לו צ'קים מאחרים הוא כגבוי, היינו משום דזה גופא נחשב כשו"כ וכנ"ל, אבל צ'ק שיש לו על חשבונו הפרטי מהבנק, אינו נחשב כחפץ הנמכר, אלא שיש אפשרות לגבות בו מהבנק, אבל אי"ז כשט"ח על הבנק וכמשנ"ת בזה לעיל פ"א סעיף יג ע"ש, וכש"כ לאחר מיתת האב שידוע שהבנק אינו עושה שום פעולה בכספי החשבון לאחר מיתת בעל החשבון, אא"כ יש צו ירושה, וא"כ הרי למעשה אין שום אפשרות להוציא הממון מהבנק, והוא ראוי, משא"כ בצ'קים שיש לו מאחרים שהם בחיים, ושיפיר יש להם הילוך בשוק הרי כמוחזק בזה להני פוסקים הנ"ל.

ציוה אביהם לחלק כן⁸⁹, [ואף אם נאמר דמידי ספק לא נפיק וזהו ספיקא דדינא אם נחשב כמוחזק, יש לרזן אם גרזן בזה דין חלוקה מספק, או דשאר האחים נחשבים המוחזקים נגר הבכור⁹⁰].

שמיטה במעות המופקדים בבנק שיש לו היתר עיסקא או ללא היתר עיסקא

כד. הנידון הנ"ל שייך גם בדין השמטת כספים במעות המופקדים בבנק, הן לגבי חשבון במצב זכות דאז הוי כמלוה מעותיו לכנק וכן בתכניות החסכון למיניהם, והן לגבי חשבון שהוא במצב חובה דאז הוי כלוה מהבנק, ובבנקים שיש להם היתר עיסקא ו"א דעל חלק המלוה משמט ועל חלק הפקדון אינו משמט⁹¹, וי"א דאף חלק המלוה עדיף משאר חוב ואינו משמט⁹², וכאמור לעיל למש"כ הפוסקים דבזמנינו כיון שנותן להבנק שמלווים המעות ומוציאים בהוצאה חשיב כמלוה בתנאי עיסקא, א"כ אף חלק הפקדון גרע משאר פקדון ודינו כמלוה ומשמט⁹³, ובבנקים שאין להם היתר עיסקא מ"מ לדעת

דמלוה להוצאה ניתנה, וכתב רש"י ז"ל, להוצאה ניתנה הלוה רשאי להוציאה בהוצאה ואינו חייב להעמידה בעיסקא שתהא מצויה בכל עת שיתבענו, ומשמע דהיכא דמחויב להעמידה בעיסקא דינה כפקדון. וכן משמע מלשון רמב"ם פ"ה מאישות (ה"ג) ז"ל, מפני שהמלוה להוצאה ניתנה ואין כאן שום דבר קיים ליהנות בו מעתה שכבר הוציאה אותו דינר ועברה הנאתו עכ"ל. והיינו דאע"ג דעדיין בעין כבר עברה הנאתו, ומשמע גבי עיסקא דאסור למשתי ביה שיכרא א"כ הרי בא לה הנאה מחודשת על ידי קידושין שתוציא אותו לכל מה שתריצה" וכן מוכח מדברי הפוסקים שהבאנו לעיל הע' 79 שכתבו דלגבי ירושת בכור אף חלק המלוה חשיב מוחזק ולא ראוי, מוכח דאין לזה דין מלוה ולדידהו לכא' אינו משמט, וכן מוכח ממש"כ בשו"ת חקרי לב (חור"מ ח"ב סי' נב דף פח סוף ע"ד) שתמה על הבית יהודה שכתב דחשיב מוחזק אף חלק המלוה: "ועוד הרי מרז בשו"ע פסק שהשביעית משמטת המלוה שבעיסקא אלמא דחשיבא ראוי", ומוכח שהבין דלדעת הבית יהודה דחשיב מוחזק לגבי בכור ה"ה דא"צ פרחבול בזה.

93 היינו למש"כ בהע' 55 מדברי הפוסקים לחלק בין עיסקא גמורה להלוואה בתנאים של עיסקא דאז אף חלק הפקדון חשיב כמלוה לגבי בכור, א"כ ה"ה לגבי שמיטה חשיב כמלוה ומשמט אף חלק הפקדון.

89 כמש"כ הפוסקים סברא זו לגבי דין ירושת הבנות ראה בזה במשפט הצוואה (ח"א עמ' תרכ-תרכד), וה"ג לגבי ירושת בכור כיון שהאב ידע שהבנק יחלק המעות בשוה הוי כמסכים לזה. 90 בפתחי תשובה (רעז סק"ג) נסתפק בכל ספק אם יש לזה דין ראוי אם אמרינן דדינו כמש"כ בשו"ע (שם סי"א) בספק בכור דאינו נוטל פי שנים, או דשאני התם שהספק אם הוא בכלל בכור אבל בודאי בכור והספק אם הוי ראוי או מוחזק יחלוק, ונשאר בצ"ע, ובנידור"ד כשהמעות בבנק יש להוסיף דעפ"י הסברא הנ"ל שהבנק מחזיק המעות לכל היורשים בשוה י"ל דשאר האחים נחשבים המוחזקים בזה, וע"ע להלן הע' 102-3 בדין מוחזקות בספיקות בכספים שבבנק. [נאמנם לגבי המעות שבכספומט למש"כ להלן הע' 99 דיש לצדד שחשיב כגבוי לענין שמיטה א"כ י"ל דגם לגבי ירושת בכור חשיב כגבוי ויטול בזה פי שנים. אך זהו רק אם ימשוך מיד המעות שהיו בכספומט בשעת מיתת האב].

91 כ"כ בשו"ע (חור"ס סי' סז סעיף ג): "מי שיש לו עיסקא מחבירו השביעית משמטת פלגא שהיא מלוה", ומבואר דאף בעיסקא גמורה ס"ל דחלק המלוה משמט.

92 כן מבואר בקצות החושן (סז סק"ב): "ובעיקר הדין הנה מדברי רש"י נראה דחלק מלוה מהני לענין קידושין ומכר, שכתב בפרק האיש מקדש (קידושין מז, א) גבי מקדש במלוה אינה מקודשת

הסוכרים דממון שבבנק נחשב כאישיות משפטית, י"ל דאין בזה איסור לא יגוש ואין צריך פרוזבול⁹⁴, ויש חולקים ואף הצריכו להזכיר במפורש בשטר הפרוזבול שהוא גם על חובות שבבנקים וראה בהערה⁹⁵, [ובדין השמטה בין בעלי השותפות בבנק ראה בהערה⁹⁶].

קביעות זמן לאחר שמיטה, מעות שבכספומטים ותכניות חסכון, חשבון ע"ש אשתו או בנו כה. הסברות הנ"ל מועילות לפטור מפרוזבול הן במעות שהבנק חייב לו והן במעות שהוא חייב לבנק, ויש שכתבו לצדד דלגבי מעות שהבנק חייב לו בכל אופן אין

94 כ"כ בספר עטרת משה (חור"מ סי' סז סק"י), דכיון דלהני פוסקים חשיב כשעבוד נכסים בלא שעבוד הגוף, א"כ אין כאן לא יגוש דכשהבנק חייב לו הרי אינו תובע לאדם מסויים אלא מנכסי הבנק, וכן כשהבנק תובע ממנו נחשב שאין כאן תובע אלא הקופה תובעת ממנו, ובשמיטת כספים כהלכתה הביא הגרש"א שטרן שליט"א ששמע כן מהגרי"ש אלישיב שליט"א (ע"ש בפרק י סעיף ג ובשביבי אש סי' יא, וראה בהערה הבאה מש"כ משמו), וכן כתבו עו"פ ראה באור לציון (שביעית פ"ו א) שכתב לצדד כן, ובמשפטין ליעקב (ח"א סי' כה) כתב דתלוי בגדר השמטת כספים בשביעית, דאם זה אפקעתא דמלכא, י"ל דזה שייך גם בחברה בע"מ, אבל אם בעינן שהמלוה ישמט א"כ כשהמלוה הוא אישיות משפטית אין כאן מי שישמט וכן כשהלוה חברה בע"מ אין חיוב כלפיו לשמט ע"ש, וראה עוד מש"כ הג"ר יהודה אריה הלוי דינר בקובץ קול התורה (גל' נב עמ' קצה) דכל חנות שהוא חברה בע"מ אינה משמטת חובותיה בשביעית.

95 בשבועות יצחק (קנ"ב) בדיני פרוזבול להגרי"ר דרזי ירושלים תשס"ח) הביא בעמ' לה נוסח פרוזבול של הגרי"ש אלישיב שליט"א: "ויש לי חובות בעל פה ועל בנקים", ולהלן שם בפרק ה סעיף ג הביא שהגרי"ש אלישיב שליט"א ביאר דכיון שיש נידון כשאין שעבוד הגוף אם צריכים פרוזבול טוב לכתוב זאת במפורש [ע"ש בהע' ז], וכוונתו לכאור' שיש לחוש שהבנק יאמר שהמלוה לא הזכיר חובו שבבנק משום שסובר שא"צ פרוזבול והבנק יאמר שצריך פרוזבול ומשמטן], ובשביבי אש (שם) כתב דכיון שדברי העטרת משה בנויים על דברי התומים (סז סק"ה) דאין שביעית משמטת מלוה שיוורשים חייבים מחוב אביהם כיון שזהו שעבוד הגוף בלא נכסים, ועפי"ז האריך הגרש"א שטרן שליט"א

בראיות דשייך לא יגוש אף בתביעה מיורשים, ועוד דבתומים במקו"א (סז סקמ"ג) העלה דיש שעבוד הגוף אף ביורשים ולכן נשאר בצ"ע בדין זה, אולם למעשה יש לחלק דאף אם נאמר שביורשים יש איסור לא יגוש גם בלא שעבוד הגוף זהו משום דעכ"פ יש כאן בעלים על הנכסים ולמעשה הריהו נוגשם, ולכן יש בזה איסור אף כשרק נכסים משועבדים בלא שעבוד הגוף, אבל בבנק להני דיעות דחשיב כאישיות משפטית, א"כ אין כאן בעלים כלל ששייך לחול עליו שם איסור נגישה והיה אפשר להקל בזה, אולם בלא"ה הרבה פוסקים נקטו דמעות שבבנק הן כהלואה גמורה לשותפים וא"כ יש בזה איסור נגישה. ובשבועות יצחק הנ"ל בפרק ה סעיף ז-ח כתב דמעות שבבנק צריך פרוזבול והוסיף שמועד ההלואה הוא מעת ההפקדה שאז הבנק אחראי לזה אף כשהזיכוי למעשה הוא רק למחרת, אמנם אם ההפקדה היא רק באל-תור ולא ליד הפקיד והפקיד מטפל בההפקדה לאח"ז הבנק לא נחשב כלוה רק לאחר הרישום שע"י הפקיד ע"ש, ונראה דבהפקדות הנעשים במכשירים האוטומטיים שהמכשיר קורא את הצ'ק ונרשם כבר ברישומים הרשמיים שנעשתה הפקדה חשיב כהפקדה גמורה. 96 הנה דין זה תליא ג"כ במשנ"ת לעיל דלדעת המהר"ם שיק הנ"ל בהע' 2 שנחשב כהלואה מזה לזה לכאור' צריך פרוזבול גם בין בעלי הבנק עצמם וכן בין שותפים בחברה, אך למה שנקטו רוב הפוסקים דהוי כמכניס לשותפות בעלמא דינם כמעות שבין שני שותפים דלא נחשב כהלואה מזה לזה להצריך פרוזבול בין השותפים [נכמבואר בסי' סז סעיף ד], אך לגבי מעות שהבנק חייב לאחרים או שאחרים חייבים לו אין שייכות לנדון זה, דאף אם נידון כפקדון לגבי בעלי הבנק אבל האחר נחשב כמלוה ולוה עם הבנק.

צריך פרוזבול, דכיון שהבנק סגור בערב ר"ה ואין אפשרות למשוך הכסף מהבנק, הוי כקביעות זמן אלאחר שביעית⁹⁷, ויש להוסיף דכיון שכל זמן שלא תבע מהם המעות עדיין לא נתחייבו להחזיר, א"כ לא חשיב כחוב שהגיע זמנו כלל⁹⁸, [ולגבי המעות המונחים בכספומטים ששייך למשוך מהם כל הזמן ראה בהערה⁹⁹], אך למעשה כדי לצאת מכל ספק עדיף שהן בעלי הבנק יעשו פרוזבול שיועיל לגבי כספים שהלוו לאחריים, והן הלקוחות שיועיל לגבי כספים שהם הפקידו בבנק וכן לתכניות חסכון וראה בהערה¹⁰⁰.

לתשלום חובו, וכרטיס הכספומט הוא כעין מפתח להוציא הני מעות, וא"כ הוי כחוב שכבר עומד לשלם, וכזה לא שייך הסברא שהבנק סגור דהרי זה פועל גם כשהבנק סגור, וא"כ לכה"פ על הסכום שיכול למשוך בכספומט יחול דין שמיטה, ונראה דמצד אחר אינו משמט בזה דכיון שהבנק הכין לו מקום והניח שם הכסף הוי כאילו כבר שולם לו חוב זה דנחשב כגבוי, דלא מיבעיא אם נאמר דכל לקוחות הבנקים יש להם כעין שותפות בשימוש בכספומט ונחשב כחצירו המשתמרת א"כ הרי כבר הונח שם התשלום, אלא אף א"נ דלא נחשב ככסף מ"מ הרי ידוע מש"כ הנתיחה"מ (סי' שדמ) לחדש דלוה שייחד מעות לתשלום חובו והודיעו למלוה, דחשיב כפרעון אף כשעדיין לא הגיע ליד המלוה, וה"נ בנידוד חשיב כפרעון, וראה מש"כ בקובץ בית אהרן וישראל (גל' צו שנת תשס"א עמ' קנח) להקל באופן שלא עשו פרוזבול דמטעם הנ"ל י"ל דכספים שבבנק נחשבים כחוב שאין בזה לא יגוש, אמנם יש לצדד דכ"ז כשבדעתו למשוך מהכספומט אבל אם לא חשב כלל למשוך נמצא דאיגלאי מילתא שהבנק לא ייחד המעות עבורו ויל"ע, וראה עוד בהע' הבאה מש"כ בזה.

100 כ"כ בשבות יצחק הנ"ל פרק ה סוף סעיף ט דבזה יצאו מידי כל ספק וכ"כ במשנה כסף שם, והביאור בזה די"ל דמה שאינו יכול לתבוע כשהבנק סגור אי"ז נחשב כקביעות זמן להחוב אלאחר שמיטה דלמעשה כבר הגיע זמנו אלא שיש עיכוב טכני שאינו יכול לבצע עתה את הגבייה וא"כ לפי"ז צריך פרוזבול, וע"ש בשבות יצחק שהוסיף דאף בתכנית חסכון שסגור לעשר שנים כיון שיש אפשרות לשבור את התכנית חסכון אף שיפסיד רווחים מזה או שישלם קנס מ"מ חשיב שיש לו זכות חביעה על המעות וצריך פרוזבול, ומש"כ דהמעות שבכספומטים הוי כגבוי וכתשלום

97 כ"כ הגרמ"נ שפירא שליט"א במשנה כסף (בהוספות עמ' 5-3): "יתכן מאד שאין צריכים פרוזבול שהרי ידוע לכל שהבנקים נסגרים בערבי שבתות וחגים בחצי היום ואינם נפתחים ועונים לרשות הקהל עד למחרת השבת או החג וכו', ולפי זה כל שלא בא להוציא הכסף עד שעת סגירת הבנק, הרי הוא מאריך עם זה את זמן פרעון החוב עד לאחר שבת וחג וכו', ונמצא לפי"ז בערב ר"ה של מוצאי שביעית עם סגירת הבנק נארך ההלוואה והורחב הזמן עד למחרת ר"ה וכו' ואין שביעית משמטתה", וראה בזה להלן הע' 100.

98 ראה במשנה כסף שם בהמשך דבריו שכתב לדון אם הסיבה שאין הבנק עושה שום פעולה הוא רק סיבה טכנית שאין רצון הפקידים לעבוד בזמן זה, א"כ לא חשיב הארכת זמן, ודן אם חשיב כסתם שזמנו ל' יום די"א שמשמט אף בתוך ה' כיון שיכול לתובעו, אך למעשה מסיק בסוד"ד דכיון שכאן ההלוואה נעשית ללא הגבלה של זמן נמצא דבשעת חלות ההשמטה חשיב שהחוב עדיין לא חל כלל, ונראה להוסיף עוד לפי מה שנתבאר לעיל הע' 42 דהחוב של הבנק ללקוח הוא לפי דרישה, דהיינו שכל זמן שהלקוח לא דרש את הכסף הבנק אינו חייב להחזירו, וכיון שהבנק פועל בשעות מסוימות מאיזו סיבה שהיא, הרי זה כאילו הותנה מראש ששעת התביעה לחוב זה יהא אך ורק בשעות אלו, ונמצא כשהבנק נסגר בערב ר"ה שוב מעתה אין אפשרות לתבוע עד לשנה הבאה, ונמצא שעדיין ליכא שום חוב.

99 הנה לפי הסברא הנ"ל דהוי כחוב שעדיין לא נתבע ולא חל חיוב תשלומין, היה אפשר לדון דהתינח לגבי המעות שבבנק, אבל בהני מעות שהבנק מכין במכשירי הכספומטים למיניהם שיכולים למשוך כל לקוח סכום מסויים, ונמצא דהוי כאילו הבנק הכין ללוה מעות במקום מיוחד

ובדין חשבון שהוא על שם האשה או על שם בנו אם סגי בפרוזבול של הבעל או האב ראה בהערה ¹⁰¹.

מוחזקות בספיקות במעות שבבנק כשהספק עם אדם צדדי או בין היורשים

כו. ראובן העביר לשמעון העברה בנקאית לקנין דירה או קרקע, ונפלו ביניהם ספיקות בקיום העסק, נראה פשוט דשמעון כבר חשיב מוחזק בהני מעות כיון שכבר זיכה לו בבנק ¹⁰²,

שביעית (הוצאת דגל ירושלים פרק לא סעיף יג): "אשה שיש לה חשבון בנק נפרד שאין לבעלה רשות בממון זה, תעשה פרוזבול בעצמה, ומועיל שיעשה בעלה פרוזבול עבורה מדין זכייה ויודיענה על כך". ובשבות יצחק פרק ו כתב דמעות שהופקדו בחשבון שעל שמה בלבד לא זכה בזה הבעל וצריך שהבעל יכתוב פרוזבול עבורה בשליחותה, ובמעות שהופקדו בחשבון משותף שעל שם שניהם כתב דבמעות ששייך לה אף שהבעל יכול למשוך ע"י צ'ק מ"מ כיון שכשיבואו לבי"ד יפסקו ששייך לה צריכה פרוזבול [וסגי כשהוא עושה עבורה כנ"ל], אלא שכתב לדון דבחשבון משותף יכול הבעל לכתוב הפרוזבול מדין פקיד שתפקידו למכור ולקנות שכתב בשו"ת אהלי יעקב (סי' כד) דחשיב חובותי, אלא שיש לחלק בזה ולכן נכון שתעשה פרוזבול גם בחשבון משותף וכן הורה הגרי"ש אלישיב שליט"א ע"ש.

ובדין חשבון ע"ש בנו, אם הוא סמוך על שולחנו בלא"ה שייך הכל לאב וסגי בפרוזבול ידידה, ואם אינו סמוך על שולחנו, אבל למעשה כיון שהבנק אינו מנהל חשבון לקטן רק באפוטרופסות של האב עד להגיעו של הבן לגיל 18, נמצא שלמעשה האב הוא זה שצריך לעשות הפרוזבול ע"ש, וכשיגדיל הבן יעשה בעצמו פרוזבול.

102 כן נראה, דבמציאות הרי זכה בהמעות ומה שיש לו דין ודברים בהעסק שלהם עליו לדון עמו כדינא ודיינא, דהרי לא התנה שלא יחול הקנין בהעברת הבנק רק לכשיושלם כל פרטי העסק, ואף לפי הנהל דינא דמלכותא כן הוא שלאחר שהועבר מעות מחשבון לחשבון באישורו ובקשתו של בעל החשבון שוב אינו יכול להחזיר את המועבר, [היינו לאחר שהמעות הועברו ונרשמו בבנק ובד"כ בסכום

פרעון ג"כ אינו מוכח דכיון שאם לא ימשכנו ישאר הכסף של המלוה והלוה ישאר בחיובו א"כ אי"ז כתשלום גמור, ומש"כ הנתי' בייחוד לפרעון היינו בייחוד גמור משא"כ כאן דחלוי ברצון המלוה אם למשוך או להשאיר שם הכסף, אך באופן שלא עשה פרוזבול יש מקום לומר שמשמט. וע"ע בשבות יצחק שם שהעושים פרוזבול אחר שחרית ערב ר"ה אם נכנס להם זיכוי בבנק לאחר מכן קודם ר"ה צריכים פרוזבול נוסף לזה, וראה בדיני שביעית (הוצאת דגל ירושלים פרק לא סעיף י): "המפקיד כסף או המחזאות בבנק לאחר שעשה פרוזבול כשעל ידי הפקדה זו תזקף לחשבונו יתרת זכות, יעשה פרוזבול נוסף".

[אגב יש לציין למש"כ בחוט שני שביעית ח"ב עמ' תלג לדון באדם שהבנק נתחייב לו כסף לאחר שעשה פרוזבול ואמר למנהל הבנק משמט אני, אם בסמכות של מנהל בנק לומר אעפ"כ דנמצא שנותן לו מתנה מכספי הבנק, ומסיק דכיון שהמנהל ממונה מטעם הבנק על עסקי הבנק ויש לבנק ענין בזה להחזיר לו מעותיו שהפקיד אצלם שפיר הוא בסמכותו ע"ש, אמנם נראה דלגבי חובות שחייבים להבנק ומנהל הבנק רוצה לומר משמט אני אין זה בסמכות מנהל הבנק, דלא הוסמך רק לטובת הבנק ובפרט למשנ"ת דהוי ספיקא דינא אם יש חובת השמטה על הבנק].

101 במשנה כסף דן באופן שהחשבון ע"ש האשה, וכתב דאם המעות שמופקדים שם הם של בעל ורק החשבון נפתח על שמה בלבד, כיון דמה שקנתה אשה קנתה בעלה סגי בפרוזבול שהבעל עושה, ואם החשבון הוא ממעות שלה שאין לבעלה זכות בהם, צריכה לעשות פרוזבול בנפרד, ומה שלא שמענו שאשה עושה פרוזבול אינה ראייה, דבאמת יש להודיעם שחייבים לעשות פרוזבול, וראה בדיני

אולם במקום שיש ספק בין שני יורשים לגבי דין ירושת האב, אם נחשב האחד כמחזק בזה שהמעות בבנק, ראה בהערה 103.

ענף ד - העברות בנק כתשלום וכסף בדיני התורה

העברת בנק כתשלום כסף למי שפרע, פסיקה בהזולה, תביעת אונאה

כז. לפי מה שנתבאר לעיל סעיף יג-יד העברת בנק יכולה לשמש כנתינת כסף לקנין, ונתבאר דבאופן שההעברה היא בקנין דרבנן מהני רק לקניני קרקעות, ובאופן שמועיל בזה קנין אגב מהני אף לקנין דאורייתא בד' מינים, ונראה דה"ה לקנין ממלטלים למי שפרע מהני העברת בנק כשאר נתינת כסף, וכן בפסיקה על חפץ בהזולה משום הקדמת מעות וכדו', נחשב העברה בנקאית כנתינת כסף גמורה, וה"ה דלגבי תביעת האונאה באופן שאינהו בסכום המכר נחשב כאילו כבר נעשה התשלום¹⁰⁴.

בתשלום שכר שכיר, תשלומי הלוואות והזיקות בהעברה בנקאית

כח. אמנם בתשלום שכר שכיר נראה לגבי איסור בל תלין כל שהעביר המעות לחשבונו והשכיר הסכים לתשלום באופן זה, לא עבר על בל תלין דעדיף מהמחזהו אצל חנווני שהרי כבר זכה בהתחייבות של הבנק, אולם לגבי קיום מצוות ביומו תיתן שכרו למש"כ הפוסקים דבעינן נתינת כסף שיכול לקנות בזה כדי חייו, לכא' בהעברה בנקאית לא מהני דגרע מהמחזהו אצל חנווני שהחנווני נותן לו מזומן בידו¹⁰⁵, ובאופן שהשכיר יכול למשוך הכסף מהבנק באמצעות כרטיס הכספומט שלו לכא' נחשב כנתינת כסף ויש

קטן ההעברה מתבצעת מיד, ורק בסכום של למעלה מששת אלפים שקל צריך אישור ממנהל הסניף ואז ההעברה מתבצעת לאח"ז ואם יודיע על ביטול ההעברה לפני שהמנהל מאשר את זה יכול לבטל את ההעברה].

103 ראה במשפט הצוואה (ח"א עמ' תרכד) בספק לגבי דין ירושת הבנות, דאם נאמר דמה שמועיל להחזיק להבנות הוא משום שזכו בהני מעות מדין עבד כנעני, א"כ לא נחשב היורש כמחזק נגד הבנות, דהרי גם להבנות יש בזה זכות קנין מדין עבד כנעני, אבל אם נאמר דמה שהבנק יכול ליתן לבנות וליפטר זהו משום דהוי כזרוק מנה והיפטר, א"כ מדין תורה המעות בחזקת הבנים, והבנות נחשבים כמוציאים מהם ע"ש, ולגבי ירושת בכור פי שנים כבר נתבאר לעיל סעיף כג דהבכור לא נחשב כמחזק בזה נגד שאר היורשים.

104 פשוט דלפי הנחה זו דנחשב כהעברת מעות רגילה וזוכה בהמעות עכ"פ מדרבנן, א"כ נחשב כהעברת כסף שיחול ע"ז דין מי שפרע,

וכמו"כ נחשב כהקדמת מעות לענין פסיקה, וכן באופן שיש איסור בהקדמת מעות על מכירת חפץ כשמוזיל לו עבור הקדמת המעות, נראה פשוט דזיכוי בבנק חשיב כהקדמת מעות, ובשו"ת מנח"י (ח"ה סי' יט) כתב דכשנתן מעות ליד שלישי לא חשיב הקדמת מעות, ומ"מ כתב במשנת רביה (פי"ח סעיף ג) שאם השלישי מפקידו בבנק ונותן למוכר הרבית שעולה מעכשיו חשיב הקדמת מעות וכן נקט בכר"י (עק"ד פט"ו הע' א), וכן לדין תביעת אונאה דלאחר נתינת המעות יכול לתובעו רק בכדי שיראה לתגר וכמשנ"ת פרטי דינים אלו לעיל פרק יג.

105 דאף שנתבאר לעיל פרק יג סעיף כג דבצ'ק דעת ר"פ דמהני לתשלום שכיר משום דיש לו הילוך בשוק וגם משום דהוי כהתנה לתשלום בזה, אבל בהעברה בנקאית לא הוי כהתנה שאי"ז שכיח, ויער"ש בסעיף כז דבתשלום שכר שכיר בעינן שיהא באופן שיוכל לקנות צרכי חייו ולכן לכא' לא מהני בזה, וראה בעלון המשפט (טבת תשס"ח) מש"כ הגר"י פליישמן שליט"א בפשיטות דמהני

להסתפק אם יצא בזה אף כשלא משך הכסף או כשיכול למשוך רק באמצעות צ'קים¹⁰⁶, [ולהצד דלא מהני לקיום מצוות ביומו א"כ כשמשלם לו בע"כ בהעברת בנק והשכיר לא הסכים לכך או שהסכים רק משום כיסופא עובר בזה גם משום בל תלין¹⁰⁷, וראה עוד בהערה בהעצה לשלם בפרומטה¹⁰⁸], לעומת זאת בתשלומי הלוואות והזיקות ודאי דחשיב כתשלום גמור ופקע שעבודו וחובו, אך באופן שיש לו מעות מזומנים ורוצה לשלם לו בהעברה בנקאית נראה דבתשלום חוב יכול לדרוש דוקא מזומנים [אא"כ גם החוב הועבר ללוה בהעברה בנקאית], משא"כ במזיק נראה דיכול לכופו לקבל זאת כתשלום¹⁰⁹.

קידושין, פדיון הבן, מתנות לאביונים, תפיסת דמי שביעית, בהעברת בנק

כפ. בקידושין נראה דחשיב כהקנאת חוב של אחרים וכיון דלא שייך מחילה בזה מהני גם לקידושין דסמכה דעתה¹¹⁰, אולם בפדיון הבן דלא מהני בשט"ח נראה דה"ה

108 בפרק יג הע' 149 הבאנו עצה לשלם בצ'ק ולצאת המצוה שמשלם לו בצ'ק כל הסכום חוץ משקל אחד, ולאחר שמחל החוב ונשאר חייב שקל נותן לו השקל לקיום המצוה, אמנם ראה מש"כ שם בהע' 151 מש"כ הפוסקים לדון אם בשכר שכיר קיום המצוה היא בכל פרומטה בנפרד או דהוי מצוה אחת, ולהסוברים דמקיים מצוה בכל פרומטה, א"כ לכתחילה אין לבטל חלק מהמצוה, וה"נ בנידו"ד.

109 והיינו דכשקיבל זאת כתשלום ודאי דפקע שעבודו הן בתשלום חוב והן בתשלומי מזיק, אך כשדורש ממנו דוקא מזומן, במזיק נוכן בגנב וגזול] אינו יכול לחייבו דיכול לשלם אף בשוה כסף כנ"ל פ"ג סעיף לב וא"כ ה"ה בשטרות והעברת חובות לא גרע משאר שוה כסף דמרכינן משיב לרבות שוה כסף ואפילו סוכין, משא"כ בחוב דדינו לשלם במזומן כשיש לו כנ"ל שם סעיף ל יכול לדרוש דוקא מזומן, ורק כשהלוואה היתה באמצעות העברה בנקאית מסתבר שיכול גם לשלם באופן זה, דיסוד חיוב לוה לשלם מזומן זהו משום דזווי לוה זווי משלם, וכאן שלוה בהעברת בנק יכול גם לשלם בהעברת בנק.

110 כמשנ"ת לעיל הע' 58 דלא מהני מחילה כיון שהבנק כבר זיכהו בהמעות, ולכן ודאי סמכה דעתה דהאשה בזה, וכיון שיש לו זכות בבנק והבנק חייב לו מעות והעביר החוב הזה להאשה הוי כמקדש בשט"ח דאחרים.

ולכאור' נראה כמש"כ דאף באופן שיש חובה בבנק וע"י ההעברה שוב אין חובה מ"מ אי"ז כתשלום דעדיין צריך להמתין כמה ימים עד שיכול למשוך מזומנים וראה עוד להלן.

106 ראה מש"כ בפרק יג הע' 128 מדברי הפתחי חושן דנקיט שתשלום בצ'ק מהני רק כשיכול למשוך הכסף בבנק ביומו, ויעו"ש בהע' 129 שכתבנו לדון אם היה יכול למשוך ולבסוף לא משך אם יצא בזה, וה"נ בנידו"ד אף א"נ דעצם האפשרות שע"י הזיכוי בבנק והיה יכול למשוך הכסף מהני לתשלום שכיר, אך כשלבסוף לא משך יש להסתפק בזה, וכן כשיכול ליתן צ'קים נגד המעות שהועברו לחשבונו מ"מ י"ל דלא חשיב כנותן לו כסף דאולי לא ימצא הצ'קים שלו או שיהא עיכוב אחר ולא יוכל לקנות בזה, ואף שאילו היה נותן לו כסף ולא מצא חנות לקנות צרכי חייו ודאי דחשיב קיום המצוה אבל כאן העיכוב בא משום סוג התשלום שנתן לו. [אגב, יש לציין דבאופן זה שיכול למשוך הכסף יש לצדד דמהני לתשלום שכיר אף לסברת הגרי"י פישר וצ"ל שהבאנו לעיל פ"ג הע' 132 דצ'ק לא מהני בשכיר, אבל כאן שיכול למשוך מזומן מהני למש"כ הפוסקים שיכול להמחותו אצל חנווני עכ"פ מדעתו].

107 כמש"כ בפרק יג הע' 138 מדברי הגר"מ פיינשטיין דכשיש חשש שאין הפועל סומך על הצ'ק שלו ונטול רק משום כיסופא יש לחשוש שעבר גם על לא תגזול בנוסף לבל תלין, וע"ש בהע' 142 מש"כ מדברי הגר"מ שטרנבוך שליט"א.

דלא מהני בהעברת חוב מהבנק, וכש"כ להסוברים דאף שטרי הכסף והמטבעות בזמנינו לא מהני לפדיון הבן¹¹¹.

במתנות לאביונים נראה דעדיף ליתן שלא בהעברה בנקאית דבאופן שלא יוכל למשוך הכסף מסתבר שלא יצא, ואף באופן שיכול למשוך בכספומט או ליתן צ'קים כנגד זה מ"מ יש לחשוש שלא יעלה בידו למשוך או שלא יקבלו הצ'קים ממנו¹¹².

בתפיסת דמי שביעית כשמשלם בהעברה בנקאית נראה דלא חל ע"ז קדושת שביעית דהוי כתשלום בחובות ושטרות, ונראה עוד דאף כשמשך אח"כ המעות מהבנק אף כשהפירות עדיין קיימים, מ"מ נחשב כמעות אחרים של גביית חובו מהבנק, ואי"ז כתמורה על הפירות ולא חל ע"ז קדושת שביעית, [וכן הדין בתקרובת ע"ז]¹¹³.

אבק רבית שזיכו לו בבנק אינה יוצאה בדיינים

5. מי שזיכו לו בחשבוננו חוב שיש בוה גם תשלום של אבק רבית דקיי"ל שאינו יוצא בדיינים, לפימשנ"ת דחשיב כהקנאת החוב של הבנק ה"ה בזה כבר קנה החוב של הבנק ושוב יכול למשוך כספו, דבוה שנרשם על שמו נחשב כשלו ושוב אינה יוצאה בדיינים¹¹⁴, ויש להוסיף דאף להסוברים דבהעברה בנקאית אין צד קנין בוה, מ"מ כל שלמעשה שוב לא יוכלו לשנות את הרישום בבנק חשיב כאילו כבר הגבהו את האבק רבית ושוב אינו יוצא בדיינים¹¹⁵.

יצא וכנ"ל שם בהע' 203 להסוברים דגם בצ'ק מהני רק כשמשך הכסף וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ד סי' פד), אך לכתחילה נראה דיש לחשוש שמא לא יהא כסף בכספומט, או שלא ימצא את הצ'קים שלו כדי שיכול למשוך או שיהא עיכוב אחר.

113 ראה משנ"ת לעיל פי"ג הע' 236 דבצ'ק לא חל קדושת שביעית כמו בקונה בהקפה או בשטרות וה"ה בהעברת בנק, ויעו"ש בהע' 240-241 דכשמשלם בצ'ק של אחרים שזה גופא ניטל תמורת הפירות אז יכול למשוך הכסף מהבנק אף כשהפירות קיימים ולא חל ע"ז קדושת הפירות דהמשיכה אינה שייכת לחלות הקנין [ורק בצ'ק ידידיה יש חוששין דחל הקדושה], ולפי"ז בהעברת בנק דהוי כמוכר לו החוב תמורת ההעברה עצמה, א"כ מה שמושך אח"כ הכסף ידידיה מושך ולא חל ע"ז קדושת שביעית.

114 פשוט דכיון שזכה בהחוב בדין תורה, שוב מה שגובה המעות מהבנק אין זה גביית אבק רבית אלא ידידיה הוא נוטל.

115 כ"כ הגר"י בלוי בברית יהודה (פ"ח הע' צו): "ועל פי זה נראה בבנק שאין בו היתר עיסקא או שאינו רוצה לסמוך על ההיתר עיסקא שזיכה את

111 דשטרות וחובות נתמעטו מפדיון הבן כמבואר בבכורות (נא, א) וכנ"ל פי"ג הע' 170, ולדעת החת"ס הבאנו שם בהע' 177 דס"ל דאף בשטרי הכסף לא מהני לפדה"כ דאף שזהו כמטבע מדינא דמלכותא מ"מ לפדה"כ שהוא פדיון מהקב"ה בעינן כסף ממש ראה חת"ס יו"ד (סי' קלד), וא"כ לפי"ז כש"כ דהעברה בנקאית לא מהני. אמנם למש"כ הקצה"ח (קכו סק"א) לחדש דכשמעביר חוב כמעמד שלשתן הוי גופו ממון כיון שזוכה בגוף החיוב, אבל בפדיון הבן יל"ע אם יועיל בפרט לפי"ד החת"ס וצ"ע.

112 דבמתנות לאביונים כתבו ג"כ הפוסקים דבעינן נתנה שיוכל לקנות בוה צרכי הסעודה כדלעיל פי"ג הע' 193, ובהעברה בנקאית אין לו כסף ביד, [ובחובות פרסום של ועד הצדקה כתב הגרמ"ז זארגער דכשנותן למתנות לאביונים בהפקדה לבנק הדואר יש להפקיד כמה ימים לפני פורים כדי שיוכל למשוך הכסף לפני פורים אמנם בלא"ה לפי הפרסומים הם מזכים מזומן כנגד ההפקדה], וכשיכול למשוך הכסף באמצעות כספומט או צ'קים אם למעשה משך או נתן צ'ק וקנה צרכי הסעודה לכא'.

ענף ה - חיובי מזיק, שבועה, ערבות, בחברה בע"מ ומעות שבבנקים

חיובי מזיק במעות שבבנק, וחיוב בגין ניהול כושל [מבעלי הבנק, שכיר, יועץ השקעות] לא. אף לדעת הסוברים דממון שבבנק נחשב כאין לו בעלים, זהו דוקא לגבי איסורים דמהאי טעמא נחשב שאינו עושה איסור רבית, חמץ ושבת וכדו', אולם מי שהזיק ממון שבבנק, ודאי דחייב לשלם לבעלי הבנק על ההפסד ולא נחשב כממון שאין לו תובעים, וכן חייב להשיב גזילה שגזל מהם¹¹⁶, [ולגבי חיובו של המזיק ללקוחות הבנק כשהזיק את שעבודם ראה בהערה¹¹⁷], אולם כשאחד מלקוחות הבנק תובע מבעלי הבנק על הפסד הממון שהפקיד בבנק אין לו תביעה על בעלי הבנק באופן אישי, כיון שהבנק הוא חברה בע"מ וכל שעבודו הוא להשתלם אך ורק מנכסי הבנק דהוא כאפותיקי מפורש¹¹⁸, וכן השותפים בעלי המניות בבנק בינם לבין עצמם [בין אלו שיש להם זכות

עצם ההפסד שגרם לו, ולכן אף שלא נחשב כבעלות לענין איסורים אבל למעשה הוא הבעלים לטול הרווחים ולגבי זה סגי לחייבו בחיובי מזיק. ובדין השבת אבידה לחברה ראה מש"כ בספר אשרי האיש (פסקי הרי"ש אלישיב שליט"א ח"ג פרק יט סעיף ד): "גנב תפוז מפרדס שהבעלים הם חברה, ואין שם אדם פרטי שיוכל להחזיר לו, יביא תפוז לפרדס, וישים אותו בתוך אחד הארגונים שהוא בטוח שיגיע לחברה".
117 הנה לגבי חיובו של המזיק ללקוחות הבנק שלגביהם לא נחשב נכסי הבנק כשלחם אלא שהנכסים משועבדים כאפותיקי מפורש נגד חובם כמש"כ הפוסקים ויובא להלן, א"כ יש לדון אם דינו רק כמזיק שעבודו של חברו או דחייב כמזיק ממש כיון שאין ממה לגבות רק מנכסים אלו ויל"ע.
118 כ"כ במנחת יצחק (ח"י סי' קמג): "ופשיטא דחברה בע"מ עדיף מכל הנהו הנז', דהרי בהם הוי אפותיקי מפורש דלא יהא להם פרעון אלא מזה, וכמ"ש בספרי (ח"ג סי' א) באריכות דעפ"י חוקי החברה אין לבעל מניות שום שייכות לרכושה, ואין לבעלי מניות שום אחריות פרטית מבייתם על כל מעשי החברה, וכמ"ש שם מהמבואר בתשו' מהרש"ג (חיו"ד סי' ג, ה) לענין רבית, והביא מהא דגיטין (ל, א) הנ"ל ובהנדפס בשמו בנעם (תשי"ט) דמה אותה לאפותיקי מפורש הנ"ל ורק בנוגע לענין איסור פלפולי בזה, וכמו שהבאתי מדין רבית בהלוואת הקהל, ופשיטא דלענין ד"מ ל"ש לחלק בין מה שכתבתי שם לענין בעלות בחמץ בפסח בין חברה לחברה, דהכא טעמא דהוי כאפותיקי מפורש כנ"ל, וא"כ אף דיהי' לו דין

חשבונו הלקוח באופן שאינו אלא אבק רבית, שדינה כגבוי, ובפרט לאחר שהבנק אישר בכתב את יתרת החשבונו הכולל את זיכוי הרבית, דכיון שהבנק עומד תחת פיקוח ואם יבטל הזיכוי יתקשו להסביר זאת בפני מבקרי הבנק במידה ויתגלה, והרי זה כאילו הסכום עומד לרשות הלקוח ויכול למשכו בכל עת", ומבואר דכשהבנק מזכה לו מעות עדיף מסתם חוב של אבק רבית שחבירו חייב לו שאין לו לגבותו אבל כאן שכבר זיכו חשבונו בבנק הוי כאילו כבר קיבל המעות לידו, [וע"ש שהוסיף דאפילו אם נאמר שאינו כגבוי ממש מ"מ לאחר שכבר משך הכסף מהבנק אף שחזר והפקיד מעות אחרים מ"מ האבק רבית שכבר גבה אין מוציאין ממנו, וכנראה דלא ברירא ליה דחשיב כגבוי, וזהו לשיטתו דס"ל דזיכוי בבנק עדיין לא חשיב זכייה בחוב, אבל למש"כ דודאי חשיב כזכה בחוב מהבנק, א"כ לכאור' פשוט דחשיב כגבוי וכנ"ל]. וע"ע בבר"י עק"ד (פ"ה הע' סה) שכתב דדוקא זיכוי חשבונו חשיב כגבוי אבל חיוב בחשבונו של הלוח ועדיין לא זיכו למלוה לא מהני, דלא נחשב בזה כזקיפת מלוה רק כשנעשה מדעת שניהם.

116 כ"כ בעטרת משה (ח"א סי' קיז בד"ה ועל): "אבל מובן דאין מכאן טענה לפטור המזיק או הגוזל את נכסי חברה בערבון מוגבל הנ"ל, ואין לזה ענין לגרמא או גרמי בנזקין אלא דינו כמזיק וגזול ממש", והיינו דחייב לשלם לבעלי הבנק שהם הבעלים של הממון שבבנק ונראה דהסברה לחלק בזה משאר איסורים דבמזיק חיוב התשלום הוא על

הבעת דיעה ובין אלו שאין להם זכות דיעה רק לחלוק ברווחים], אין להם תביעה אישית זה לזה דרך הוסכם ביניהם¹¹⁹, [וכן הוא בכל חברה בע"מ, אמנם יש אופנים שאפשר לחייב על ניהול כושל, וכן לפעמים גובים מבעלי המניות בנוהל של הרמת מסך וראה להלן פרק כ סעיף יג], אא"כ מתחילה כשייסדו את החברה לא נתכוונו אלא לפנים והתנו להדיא ביניהם שיהו אחראין זה לזה¹²⁰, כמו"כ שכיר של חברה שניהל תיק השקעות של לקוח ופשע ועי"כ הפסיד הלקוח על פי רוב חייב מדין גרמי ויש לדון בפרטי כל מקרה לעצמו¹²¹, ויועץ השקעות שהכשיל את הלקוח ביעוץ מוטעה יש אופנים שחייב

אך בנוגע לתביעת א' מבעלי מניות הוי שותף בין לשכר ובין להפסד, וכשה' הפסד פשיטא דאין לו שום תביעה. ולא מיבעיא היכא שיש להחברה תנאים מפורשים בענין הרווח וההפסד דהיכא דהתנו ביניהם הכל לפי תנאים כמבואר בש"ע (חו"מ סי' קעו סעיף ה), אלא אף בלא התנו ונשתתפו זה במנה וזה במאתים לדעת כ"פ אין משלם מביתו. ועי' שם (סעי' ו') ובדברי גאונים (סי' צח אות לד) מה שהביא מדברי הפוסקים בזה, ובמשפט שלו' (סי' קעו) שם", והיינו דבנוסף להסכרה הנ"ל דכיון שנחשב כחברה בע"מ אין לו תביעה על בעלי הבנק, בשותפים עצמם יש טעם נוסף לפטור דכן הוסכם ביניהם.

120 כ"כ במשנה הלכות הנ"ל "עוד נלפענ"ד פשוט שאם ג' שותפים עשו קארפ' [חברה בע"מ] לפנים כלומר שעשו קארפ' כלפי הממשלה כדי שיפטרו ממסים וכיוצא בזה אבל ביניהם התנו שזה רק לפנים והם מקבלים עליהם כל דיני שותפות ע"פ דיני התורה עם כל השיעבודים ואח"כ פשטו את הרגל ובאו הנושים להשותפים שישלמו להם מביתם חייבים הם לשלם מביתם ולא יוכלו לפטור עצמם מדינא דמלכותא שהרי לא על מנת כן נכנסו בתחילה לפטור אלא לחייב, ומיהו אם לא ה' בזה תנאי גמור אלא ה' בדעתם כן ולא התנו בפה אלא עשו הקארפ' סתם נלפענ"ד דאתי מעשה הקארפ' ומבטל המחשבה דמתחילה ודבשב"ל אינם דברים ועיין רשב"א קדושין דף ג'.

121 ביועץ השקעות אם הטעה במכוון כיון שהוא פועל בשכר חייב דלא גרע משולחני שאמר לו חזי דעלך סמיכנא, ואמנם אם בשעת הייעוץ היה אמור להצליח ואח"כ איתער סיבה שלא הצליח פטור, ובשכיר שפועל בחשבונו לקנות מניות ולמוכרן כשצריך וכדו' אם פעל כדין ונאנס וירד שויות המניות פטור, אולם באופן שחרג מסמכותו

בעלות לחמץ בפסח ואולי אף לענין רבית, אבל בנוגע לממון הרי בפירוש התנו שלא נתחייב לפדוע אלא מזה, והוי ממש אפותיקי מפורש הנ"ל דמהני אף בבעלות גמורה בשטפה נהר כנ"ל, והה"ד כל היק שיהי, ועי' גם בתשו' מהרי"א הלוי (ח"ב סי' נד) שכתב באמצע התשובה לענין בנק של בע"מ וז"ל דידוע דאין שום אחריות דנפשי' על הדירעקטאר ולא על הקאסירער כי אם מחלק המעות הנמצא בבנק כפי הפנקסאות הן רב הן מעט ומעולם לא נעשה א' מהם לא מלוה ולא לזה כי אם הבנק מקבלת המעות ועושה בהם מו"מ וכו' עכ"ל. והגם דבמה שכתב שם לענין רבית הבאתי בספרי שם מה שיש לדון בזה אבל בנוגע לאחריות הכל מודים בזה דהוי כאפותיקי מפורש וכנ"ל.

וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' רעז): "אלא דמאחר שבירדנו בס"ד דין הקארפ' ע"פ התורה וחוקי המדינה הכל עולה בקנה אחד כפתור ופרח ממילא איפשיט לן נמי שאילתין לענין תשלומין שאם באמת הפסידו השותפים ונאבד מעות הקארפ' הנ"ל ובא אחד מהנושים מהקארפ' וביקש מן הנשיא או משאר מנהלים או השותפים והביאו לד"ת לפענ"ד פשוט להלכה ולמעשה דאם האמת שהלכו באנקראט כלומר שהעסק באמת נאבד אין שום חיוב תשלומין על הפרעזידענט ולא על המנהלים ולא על מי שהוא לא בידי אדם ולא בידיני שמים הן ע"פ דין תורתינו הקדושה והן ע"פ חוקת המלכות שמאחר שהשותפין התנו מתחילת השותפות על כל העוסקים עמהם על מנת כן נכנסו למסחר הרי מתחילה ע"מ כן נכנס ואין על המנהל שום חיוב ולא על שום אדם עליהם דהם הוא שנכנסו על תנאי השותפות הזה ואם חשב שהנשיא כלומר הפרעזידענט יחזיר לו הרי הו"ל דבשב"ל דאינם דברים וזה פשוט וברור."

119 במנחת יצחק (שם) הוסיף: "והנה כל הנ"ל נס"מ אף אם ה' התובע מלוה להבנק ולא שותף,

לשלם ולפעמים יש חילוק בין בשכר או בחינם, ובאופן שמקבל שכר מהבנק יש להסתפק אם חשיב בשכר וראה בכ"ז בהערה 122.

שבועת השותפים בין בעלי הבנק או שאר חברה בע"מ

דב. אמנם כל זה לגבי הפסדים שנעשו בכספי הבנק, אולם כשאחד מהשותפים חושד בשותף השני שהעלים וגנב מכספי הבנק והעביר לרשותו כספים שלא כדון, כיון שבעלי הבנק נחשבים בינם לבין עצמם כשותפים, יכול האחד לחייב את השני בשבועת השותפים דקיי"ל שיכול להשביעו אף במענת ספק¹²³, ואם אינו רוצה ליטע משלם להתובע לפי ערך חלקו בזכויותיו בהחברה בע"מ וכשתובע בשם כולם משלם כפי ערך כולם¹²⁴,

מעשה אומן (פ"ט עיונים סקכ"ב) כתב דיש לדון דכיון שהחברה מעמידה אותו לשירות הלקוחות יתכן דחשיב כמקבל שכר עבורם, ונראה דאף להדברי מלכיאל דשם נחשב כפועל של החברה היינו בחברת ביטוח שאנשים מבחוץ באים להצטרף לחברה, אבל ביועץ המועסק בבנק שתפקידו במיוחד ללקוחות של הבנק, והרי כל בעלי החשבון משלמים עמלה על ניהול החשבון בבנק, וחלק מהשירות של הבנק הוא להעמיד יועץ לשירות לקוחותיו, א"כ נחשב כמקבל שכר מהלקוחות שהרי מהעמלה שהם משלמים מופרש המשכורת של היועץ.

123 במנחת יצחק (ח"י סי' קמד): "וע"ד חברה בע"מ אחת שהי' לה הפסדים הרבה וא' מחברת בע"מ אחרת תובע את המנהל מחברת בע"מ הא' מעותיו בחשדו שהמנהל שהוא ג"כ מנהל להחברה האחרת לקח לעצמו ממעות החברה, והנה כפי המבואר במה שכתבתי במק"א חברת בע"מ הו' שותפים ואך בתנאי שלא יהי' להם פרעון רק מנכסי החברה, ובשותפים איתא במתני' (שבועות מה, א) ונפסק בש"ע (סי' צג) דנשבעים בטענת שמא והוא נקרא שבועת השותפים עיי"ש".

124 במנחת יצחק (שם) לאחר שהביא שיטות הפוסקים בהא דבעינן שתי כסף בשבועת השותפים אם זה לכל השותפים ביחד או דמחשבים כנפרד שיהא נגד כל שותף תביעת שתי כסף וכתב ע"ז: "ומה דאתאן מכולהו דמה שיכול לתבוע א' הוא רק בשליחות כולן ומה שמגיע לפי דבריו מגיע לכולן, וא"כ אם אין שותפים אחרים תובעים או שהמה נכרים, אין מגיע להתובע רק לפי ערך, וא"כ למשל אם החברה הא' יש להם מניות של עשרת אלפים והב' ג"כ של עשרת אלפים, והוא חושדו שלקח לעצמו

כגון שהוסמך לקנות רק בכספים שישנם בבנק והוא קנה במשיכת יתר, אם פשע בשעת קניית המניות חייב, אף באופן שהוא נציג של חברה מ"מ האחריות היא עליו דאין שליח לדבר עבירה וגם החברה שלחוהו רק לעשות כהוגן ולא לפשוע בכספו, ועוד י"ל דהוא לכה"פ כערב וכמש"כ הריטב"א דערב חייב גם מדין בההיא הנאה שסמך עליו [היינו בסברת ההנאה לחוד אף כשלא הוציא על פיו ראה משפט הערב] ואף שגם הבנק אינו יכול לפטור עצמו מאחריות על פעולות היזק שנעשו בחשבון דדינו של הבנק כלפי בעל החשבון כשומר שכר [וגובה עכ"פ מנכסי הבנק ובמקרה של הרמת מסך גובה גם מבעלי הבנק עצמם], מ"מ בנידו"ד שההיזק נעשה בזה שמשך מהחשבון עפ"י הרשאת בעל החשבון הרי הבנק פטור.

122 בפתחי חושן (נזיקין פרק ד הע' נז) כתב דיש מקום לחייבו משום מראה דינר לשולחני או מדין פלוני בטוח דבד"כ סומך עליו, אלא שלמעשה יש לחלק לד' הדרגות, א. אם יעץ על דבר שבאותה שעה כבר לא היה טוב והיה יכול לברר, מסתבר דכשהוא עובד בשכר חייב, ב. באופן שידע כבר שזה לא טוב חייב אף בחינם, ג. אבל כשלא ידע ולא היה יכול לידע אף בשכר פטור דהוי כעין אונס, ד. ובאופן שנתקלקל אח"כ אין שום צד חיוב, ונסתפק ביועץ שמועסק ע"י הבנק ומקבל משכורת מהבנק אם נחשב כפועל בשכר לחייבו באופן שהיה יכול לברר ע"ש, ויש לציין שבזה כבר דן בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה סי' רכב) בפקיד הממונה מחברת ביטוח שפשע במלאכתו וגרם הפסד לאחר שרצה לעשות ביטוח, והעלה דלא נחשב כשליח האנשים שבאין לבטח אלא כשליח חברת הביטוח, ובספר

כן הוא כדיני התורה, ויש לדון בכל בנק וחברה בע"מ בכה"ג אם נתמלאו התנאים של חיוב שבועת שותפים, או י"ל דנחשב שיש ויתור ביניהם על דין השבועה מכח ההסכמה שביניהם לדון כפי הנוהל כדינא דמלכותא¹²⁵, פרטי דינים נוספים בדיון שבועת השותפים בעיסקא או לאחר שכבר חלקו בלא להשביע ראה בהערה¹²⁶.

קדימה בגביית חוב של הבנק והדין כשלוה מתחילה ביותר מההון העצמי של הבנק

ג. הלואות שהבנק לוה, כיון שהשעבוד הוא רק על נכסי החברה גרידא ואין לו זכות גבייה מנכסים אחרים של בעל החברה, יש שכתבו דיש בזה דין קדימה מדינא דמלכותא או מדין תורה כיון שהשעבוד הוא אך ורק על נכסי הבנק ולא על הלווה עצמו, וצ"ע¹²⁷, אמנם באופן שבעל הבנק לזה בסכומים שהם גדולים יותר מההון האישי של הבנק דנמצא שבשעת ההלוואה כבר לא יוכל להשתלם מנכסי הבנק, אם כוונתו היתה לשלם ממקום אחר אינו יכול לגבות גם משאר נכסיו של הלווה בעל הבנק דרך

וראה בפסקי דין (י-ם ח"ז ע' שדמ): "ובנידון דידן שא' טוען שלא קבל את כל חלקו ועדיין יש לו חלק בשותפות, ומאידך טוענים שאר שותפים שכבר קבל את כל חלקו ע"י תשלומים שונים וע"י קבלת המגרש החילופי באיזור המרכז, גם אם נקבל טענת השותפים האחרים שאין לא' עוד חלק בשותפות, כיון שא' גילה דעתו ממש כל הזמן שאינו מוחל, והוא תפוס ועומד במישכון נכסי החברה, הרי באופן זה אם ירצה לתבוע שבועה, יש לו עדיין אפשרות לחייבם שבועת השותפים, שהרי הטעם שאחר שחלקו אין שבועת השותפים כתב בהעיסור שהוא מטעם מחילה".

127 במנח"י (ח"י סי' קמה): "ע"ד מי שיש לו חברה בע"מ ולוה מעות בשביל החברה, דאמרינן דהוי כמו אפותיקי מפורש דאמר אין לך פרעון אלא מזו, אבל ידע הלוה בשעת הלוואה דאין נכסי החברה שוים המעות שלוה, או כבר לוה מעות ממלוה אחר כנגד שיווי נכסי החברה, באופן שאם יביא לכלל גביה לא יהיה להמלוה שהלוה כעת ממה לגבות, שהמלוים הקודמים קודמין שכבר נכסי החברה משועבדים להם, והמה קודמים בדיניהם, ואולי אף כדיני ישראל, עי' (חומ"מ סי' קד וקו"י), ולכא"ו צ"ע אמאי פשיטא ליה דיש דין קדימה כששניהם דינם לכא"ו כמלוה על פה, ואולי כיון שיכול לגבות אך ורק מנכסים שבבנק א"כ כיון שחל שעבוד על נכסים אלו להמוקדם שוב לא חל שעבוד להמאוחר רק אחרי שהמוקדם יגבה חובו, או י"ל דבכה"ג ע"ד כן נשתעבד שיהא בזה קדימה להמוקדם בחובו ויל"ע.

אלה, א"כ לקח לעצמו חמש מאות מהחברה הא' וחמש מאות מחברה הב'. ויש לחשוב כמה חלק יש להתובע בחברתו, וכפי הערך הזה מגיע לו בכסף הלקוח שלא כדת כנלענ"ד".

125 הנה במנחת יצחק (כתו"ד שם) כתב: "ונראה דאף אם עפ"י התנאים המבוארים שם יכול להשביע מ"מ אם אינו רוצה לישיב ע"ד צריך לשלם לו רק לפי ערך של מעות התובע שה' לו בהמניות" וכו', ונראה מדבריו דלא בריא ליה אם נתמלאו תנאי שבועת השותפים בזה שיוכל להשביעו, ויש לדון צד נוסף דאין כאן שבועה כיון שכל הפותח חשבון בבנק יודע שנהוג עפ"י הנוהל בדד"מ, א"כ י"ל דעל דעת כן נחית שלא יוכל לחייבו שבועה, וראה לעיל פרק ט הע' 119 מש"כ לדון בחיובי שבועה בתביעה ע"י צ"ק ד"ל דלא נחית ע"ד כן וכש"כ בחשבון בנק, ומ"מ יש לחלק דשם מיירי בנוהל תמיד וכו' הוא היכי תמצי שיש דין טוען ונטען ביניהם וי"ל דע"ז לא חשיב כ"כ שהוסכם לדון כפי דיניהם וצ"ע.

126 ע"ש במנחת יצחק בהמשך דבריו שהוכיח דדין שבועת שותפין זו קיי"ל דמשביעין אף בעיסקא שנטל עליה שכר, וכש"כ בהני עיסקות שנטלין רק שכר כל דהו דמורי היתר לנפשיה, והוסיף עוד: "דהיכא שכבר חלקו השותפות והלכו להם ולא תבעו להם אינו יכול לחזור ולהשביע מטענת ספק כמבואר בשו"ע (צג סעיף ו), ויש לדון בזה במציאות הענינים המבוארים שם בש"ע ופוסקים",

נכסי הבנק משועבדים¹²⁸, אבל אם כוונתו היתה לשעבד רק נכסי הבנק הוי כלוה רשע וחל שעבוד גם על שאר נכסיו וא"כ חשב לשלם ממה שתייקרו הנכסים אח"כ¹²⁹, וכן הוא גם הנוהל בדינא דמלכותא וראה בהערה¹³⁰.

חברה בע"מ התחייבות שלה, ערבות עבודה, נשיא בנק שערב אישית, ערבות בנקאית סתם פד. מה שנתבאר לעיל דגובים חובות מנכסי החברה בע"מ זהו באופן שלוו מעות, אבל בהתחייבות של חברה לספק דירה או חפצים יש שרצו לצדד דלדעת הסוברים

128 במנח"י (שם) כתב דעפיש"כ הרמ"א (קז סעיף א) בעשה שדהו אפותיקי וטרפה בעל חוב מוקדם אינו חוזר עליו דרך בנמצא שאינו שלו י"א דחוזר עליו, א"כ ה"ה בנידוד דהיה לו שאר נכסים שיוכל לגבות ממנו א"כ לא נחשב כזה כגולן ודינו כשאר בע"ח ואין חוזר עליו כשטרפה בעל חוב מוקדם, והוסיף: "וביותר דגם בנמצא שאינו שלו כתבו הרמ"א רק בשם י"א, דבאמת יש חולקים וסוברים דאינו גובה, ועי' המקור בבאור הגר"א (שם סק"ו), וא"כ שוב יכול המוחזק לומר קים ליה".

129 כ"ה במנח"י (שם): "אמנם נראה דכ"ז אם בשעת הלואה הי' במחשבתו של הלוה לסלק הראשון בזווי, דאל"כ אלא חשב שלא לשלם רק כמה ששווה האפותיקי, ולוה מעות מב' מלוים, ולכ"א שיעבד ואמר לא יהא לך פרעון אלא מזה, והלוים לא היו יודעים, הרי הוא נכנס בכוונה להיות לוה ולא ישלם, בזה י"ל דהוי כמו מלוה מעות על משכון, והמשכון אינו שווה ככל המעות שהלוה, שמבואר דינו בחו"מ (סי' צח, צט, קטו, קטז), הובא בד"ג (כלל נד אות כו), ואף בהוזל אח"כ, מבואר במקור חיים (סי' תמא ביאורים סק"ד) ושו"מ (מהד"ק ח"ג סי' קצט אות כו) דמחויב לשלם הלוה כל החוב, הובא בד"ג (כלל נד אות כו), אבל אפשר היכא שהיה כוונתו שאולי יתייקרו הנכסים אח"כ, כמו ששכיח בבתיים שאני, וצ"ע בכ"ז".

130 בפסקי דין (י-ט ח"ט עמ' תכא) כתב הגר"ש יגר: "ויש' להוסיף דבמקרה דנו אפשר לגבות מנכסיו האישיים של בעל החברה, לא מיבעיא לדעת המנחת יצחק, באופן שהחברה לוותה סכום כסף בשעה שבעלי החברה הפסיקו את פעילות החברה והם יודעים שאין לחברה נכסים וגם לא יהיו לה בהגיע מועד הפרעון, ודאי אפשר לגבות מהבעלים מחמת רמאותם בהטעיית המלוה, דאפילו באפותיקי מפורש

על שדה זו ונמצאת שאינו שלו פסק הרמ"א בשו"ע סי' קיז סעי' א כדעת תוס' ורי"ו דגובה משאר נכסים, ואף הרמב"ן ובעה"ת שנחלקו שם היינו דוקא כשהלוה לא ידע כששעבד השדה שזו אינה שלו, אבל באופן שהלוה רימה את המלוה ואמר לו בידעין על שדה שאינה שלו שהיא שלו פשוט דכו"ע מורד דאפשר לגבות משאר נכסים, ואפילו למש"כ האגרות משה שחברה בע"מ היא אישיות משפטית נפרדת לענין ממון, וא"כ לכאורה היה מקום לומר שגם במקרה דנו א"א לגבות מנכסי בעל החברה, כיון שהוא אינו הלוה ואין לו קשר אישי לחובות החברה, אמנם נראה דאם מוכח דהלוה ידע שהמלוה לא יוכל לגבות מנכסי החברה, יהא הלוה חייב, מכיון שעפ"י חוק החברות יש אפשרות של "הרמת מסך ההתאגדות", דהיינו שבמקרים מיוחדים מייחסים את חובות וחכיות החברה לבעלי המניות שלה, שהם בעלי החברה. אחד המקרים הוא אם בעל החברה השתמש בשם החברה להונות או לקפח אדם, במקרה כזה אפשר לחייב את הבעלים. וכן באופן שידעו הבעלים שאין ביכולת החברה לפרוע את חובותיה. ואע"פ שברור שאין אנו דנים על פי חוקיהם, מ"מ אין ספק שכשהוא משתמש בשם חברה בע"מ הרי זה כפוף לתקנון הקובע את הכללים של חברה בע"מ, וחוק החברות הוא הקובע את הפירוש של המילים חברה בע"מ, וכיון שנקבעו בחוק תנאים מסוימים שבהם א"א להשתמש בשם החברה ה"ז ככל תנאי שבממון שהכל תנאי והכל לפי תנאם וכו', ולפי"ז בנידוד שהלוה מודה שלקח את ההלוואה בשעה שהחברה היתה בקשיים והוא רצה להעביר את פעילותו לחברה אחרת, ועל שטר ההלוואה החתים את שם החברה שהיתה בקשיים, במקרה כזה "מיימים את מסך ההתאגדות" ואינו יכול לפטור את עצמו בטענה שאין לחברה נכסים לפרעון החוב".

שחברה בע"מ היא אישיות משפטית, א"כ לא חל עליה שום התחייבות וכשקיבלו כסף להקנות דירה משלהם אין בזה אף מי שפרע¹³¹, אך למעשה נקטו הפוסקים דהחיוב חל מדין סיטומתא או משום שזהו דבר ציבורי¹³².

כעין זה יש שכתבו דלהסוברים דממון של חברה בע"מ הוי כממון שאין לו בעלים ה"ה דלא חל חיוב של ערב חיצוני על ההלוואות של החברה, דכיון שאין כאן בר חיובא שעבורו חלה הערבות הוי כזרוק מנה לים¹³³, אמנם הסכמת פוסקי דורנו נראה דחל ערבות בזה וראה בהערה¹³⁴, [ובדין התחייבות בשטר לחברה בע"מ אם חשיב כהתחייבות למוכ"ז

לאחר העיון נראה, דבנידונו חל שפיר השיעבוד על הנכסים אף בלי שיעבוד הגוף אליבא דכו"ע ואף לדעת הרא"ש, והוא, דמאחר והנתבעת היא חברה ציבורית יש תוקף להתחייבותה מדין דבר הנעשה ברבים, וכשם שבדבר הנעשה ברבים מועיל קנין אף על דבר שלא בא לעולם ועל דבר שאין בו ממש, כמבואר בפוסקים (עיין ברשב"ש בסמ"ק וז"ל: כבר כתבו הרא"ש והרשב"ש ז"ל בתשובותיהם דאליהם כחא דציבורא בלא קנין וכו' ובדבר שלא בא לעולם ולמי שלא בא לעולם), כך גם מועיל בדבר הנעשה ברבים שיעבוד נכסים בלי שיעבוד הגוף" ע"ש. ולמעשה יש לדון היאך חל החיוב דכבר נחלקו הקצוה"ח ונתי' דלהקצו' אין אפשרות להתחייב לספק חפץ מסויים רק על הן או דמיהן, ולהנתי' חל התחייבות גם על חפץ מסויים, וכאן הנידון אם שייך לחול שיעבוד ליתן לו חפץ מסויים ולכאור' לכו"ע לא מהני שיעבוד כזה ואולי י"ל ששייך לחול חיוב שיעבוד נכסים אם לא יתן לו דירה פלונית או חפץ פלוני ויל"ע.

133 כ"כ הגר"ש יגר בפסקי דין (י-ם ח"ט עמ' תכא): "לפי מה שנתבאר באות א דעות הפוסקים בדין בעלות על חברה בע"מ, נראה דלדעת המנחת יצחק ברור שחלה הערבות, שהרי יש כאן בעלי חוב, דהיינו בעלי החברה, וחלה הערבות ככל ערבות דעלמא. אמנם לדעת האגרות משה יש לעיין בזה, דלכאורה הרי זה כזרוק מנה לים דנחלקו הראשונים בקדושי ח ב, הובאו שתי הדעות ברמ"א סי' שפ סעי' א, וא"כ לכאורה יוכל הערב לומר קים לי כהדעה דלא שייך ערבות ככה"ג, והוא דעת הרשב"א והרא"ש".

134 בפסקי דין (י-ם ח"ט הנ"ל שם) מסיק: "אך לאחר העיון בסברת דעה זו נראה דאין הערב יכול להפטר בטענה זו, דז"ל הרשב"א שם: א"נ השלך מנה לים ואתקדש אני לך אינה מקודשת וכו' ולא

131 כ"כ דייני ביה"ד הרבני (בהרכב הגר"מ שלינגר, הגר"י וילנסקי, והגר"י סורוצקין בתיק מס' 3301 / 717 חל - אביב - יפו עמ' 322-324) בנידון: תביעת דירה מחברת שיכון שתעמיד לרשותה את הדירה שרכש, ובתו"ד כתב: "ברם אכתי צריך עיון מצד נקודה אחרת, מאחר דחברת שיכון ופיתוח היא חברה ציבורית, ובחברה ציבורית הלא מנהלי החברה אינם אחראים באופן אישי, ובפרט בשים לב לכך דהנתבעת היא חברה בערבון מוגבל וכידוע בכל חברה בע"מ מנהלי החברה לא מתחייבים באופן אישי, ורק נכסי החברה אחראים ומשועבדים לכל העיסקות הנערכות בין החברה לבין גופים אחרים - מתעוררת הבעי' איך חלה ההתחייבות. הניחא לדעת הרמב"ן והרשב"א (בקידושין, ז) הסוברים שאפשר לשעבד נכסים בלי שיעבוד הגוף, שפיר אפשר לומר דכל החיובים של חברה ציבורית בע"מ מהווים התחייבויות שיעבודיות על נכסי החברה, וה"נ בנידונו, תמורת הכסף שקיבלה הנתבעת מהתובע שיעבדה את נכסיה, אבל לדעת הרא"ש (ראה באבני מלואים סימן כט ובקצות החושן סימן קז) דשיעבוד נכסים הוא מטעם ערבות ובלי חיוב הגוף אין שיעבוד נכסים, הרי התחייבות של חברה ציבורית בערבון מוגבל שאין בזה התחייבות של אישיות מסוימת, אינה תופסת כלל לפי הדין", והוסיף עוד: "נוסף לכל הנ"ל, יש עוד מקום לעיון, לפי מה שהזכרנו דבחברה בע"מ אינה קיימת כל התחייבות אישית, האם בכלל שייך הענין של מי שפרע (אמנם נראה דמ"מ יש בענין משום מחוסרי אמנה, ראה בחו"מ סי' רד סעיף ז, ו, ח)".

132 ע"ש בהמשך דבריו שדן דחל ההתחייבות מדין סיטומתא אך עדיין תליא בפלוגתא הפוסקים אם סיטומתא מועיל בדבר שלא בא לעולם דכיון שההתחייבות בשעבוד נכסים ללא שעבוד הגוף הוי כדבר שלא בא לעולם, אך למעשה מסיק: "ברם

ראה בהערה [135], אמנם בבנק שלוחה ממון וניתנה ערבות אישית של נשיא הבנק על החובות של הבנק, יש שכתבו דבסתמא לא נתכוין לערבות אישית ממש ולא חל חיוב על גופו אא"כ מוכח מתוך הענין שנתכוין לכך¹³⁶, ויש שכתבו דבכל אופן במקרה זה חל ערבות על בעל המניות¹³⁷, ויש שהוסיפו באופן שבעל המניות הוא גם בעל השליטה בחברה חייב גם ללא ערבות אישית¹³⁸.

לבעליו של חברה זו בלבד שהחברה יכולה להחליף בעלות וכל מי שעומד בראש החברה הוא המלוה ונמצא שזהו למוכ"ז עם הגבלה, ומ"מ בדיני מכירת השטר יש לדון בזה כפי הנוהל בדד"מ כיון שבלא"ה כל עניני חברה בע"מ מושגת על המנהג ודד"מ.

136 במנח"י (ח"י סי' קמה בהמשך התשובה) דן באריכות כעובדא שנשיא בנק קיבל ע"ע ערבות אישית ע"ש מש"כ בזה בנידונו בגדרי ערב קבלן ואכמ"ל בזה, אך בתו"ד כתב: "והנני חוזר מעט לערבות באופן אישי, בנוגע לנשיא החברה ומנהלה, דהיכא דאפשר לפרש כוונתו באופן אישי בתור נשיא החברה, אפשר לומר דבכה"ג הוי כמו החתומים בשם הקהל, דכתב בתשו' בית אפרים (חז"מ סי' יז), הבאתיו לעיל בתשובה הקודמת [בדין חברה בע"מ שלוו ואין להם לשלם], דל"ה אחריות עצמי שלהם, ולא כוונתו באופן אישי פרטי וכמו של"ה נשיא החברה ומנהלה, דבודאי באופן כזה יש לדון לפי הענין, אמנם כנראה דבנד"ד דהמדובר בין ב' אחים, דלחץ הנתבע על התובע לפי טענתו, והתובע חשש לעצמו שלא יהי' לו גרמא בנזקין מהחברה והבטיח לו הנתבע באופן אישי בודאי כוונתו ה' באופן אישי כאח לאח ולא בתור נשיא החברה ומנהלה כנלענ"ד".

137 כ"כ הגרא"ד לוי' בפסקי דין (י-ח ח"ח עמ' כו): "בעל מניות של חברה בע"מ שחתום על התחייבות החברה גם בערבות אישית, הערבות האישית "שוברת" את העדכון המוגבל של החברה, והבעלים נתבע גם עבור החברה עצמה, ולא רק כערב", וע"ש שביאר שבמקרה זה הרי הוא עצמו עשה נזהל של הרמת מסך והתחייב עצמו באופן אישי על עניני החברה.

138 בפסקי דין הג"ל בהמשך דבריו: "כך גם נכונים הדברים במקרה זה לדעתו של משפטי' ליעקב ח"ב סי' יב אות ה עפ"י מנחת יצחק ח"ג סי' א אות יא שיש הבדל בין השקעה בחברה לבין בעלות בחברה. כאשר בעל המניות אינו שולט בחברה אלא רק מושקע בה, רק אז אומרים כי ישנה אישיות משפטית נפרדת לחברה מבעל המניות, אבל כשבעל המניות שולט על בעלות החברה, מבטלת השליטה שלו בחברה את האישיות המשפטית הנפרדת של החברה, ואנו רואים

מדין ערבות דאין דין ערבות אלא במי שנותן לבר זכיה על דיבורא לפי שהערב אינו מתחייב אלא מפני זכיות הלוח וכו' אבל כשהמקבל אינו בר זכיה אין כאן דין ערבות. עכ"ל. וכן דעת הרא"ש וז"ל: דומיא דאע"ג דלא מטיא לידיה מיהו מטיא לאינש אחרינא גמר ומשעבד נפשיה אבל היכא דלא מטיא הנאה לשום אינש לא דמי לערב. עכ"ל. ונראה דלא מיבעיא לדעת הרא"ש דיסוד החסרון בזרז מנה לים הוא "היכא דלא מטיא הנאה לשום אינש", בחברה בע"מ אע"פ שאין בעלי המניות בעלים, מ"מ הם נהנים מהכסף שנכנס לחברה, שזהו הרווח שלהם, ואפילו לדעת הרשב"א דבעינן שהמקבל יהיה בר זכיה "דאין דין ערבות אלא במי שנותן לבר זכיה", נראה להדיא דלשיטתם חברה היא "בר זכיה" דע"כ מישוהו זכה בממון, שהרי אין זה הפקר. עכ"פ נראה דלהלכה לכו"ע חלה ערבות על הלואה של חברה בע"מ", ולעיל שם (בעמ' עב-עג) כתב הגרא"ד לוי': "בדין חברה בע"מ עי' בפס"ד ירושלים כרך ח עמ' כז ועמ' נד, וכרך ז עמ' שמד ובמקורות שצויינו שם, שאם יש שט"ח על חברה פירושו של דבר על בעלי החברה אלא שהערבון המוגבל מגביל את הגביה רק מנכסי החברה ולא משאר נכסים של בעלי החברה. וכ"כ הגר"י קלופט זצ"ל ב"הנאמן" מחודש תשרי תשל"ד דאין בהלכה מושג של "גוף משפטי" אשר מצד אחד הם שולטים על הכספים ומאידך אין להם אחריות אישית ולא שעבוד עליהם, וגם בחברה הממון שייך לבני אדם ויש לזה בעלים, וזולת הקדש. עיי"ש. לפי"ה הערבות של הערב היא על מנהל החברה שנטל את ההלואה, והיא בתוקפה ככל ערבות אחרת" וכן מוכח מדברי המנחת יצחק מוכח דשייך חיוב ערבות על בנק.

135 על פי האמור לעיל בדין התחייבות ערבות לחברה בע"מ היה מקום לדון גם על כל התחייבות כחוב שלוו מחברה בע"מ אם חשיב כשטר למוכ"ז כיון דאין כאן מלוה מיוחד, אלא המלוה הוא החברה, ונפק"מ לגבי דיני מכירת חוב כזה אם נחשב כמכירת חוב למוכ"ז וכן נפק"מ במוכר לעכו"ם ד"א שאינו מועיל מכירת חוב של ישראל לעכו"ם כנ"ל פרק ו הע' 47, אמנם נראה דנחשב כלמוכ"ז אלא זהו סוג למוכ"ז שמיועד רק

לעומת זאת ערכות בנקאית שנהוג כיום בבנקים י"א שחל אף לאחר מתן מעות מדין סיטומתא ואין בזה חסרון של אסמכתא¹³⁹.

גבייה מיתמי, מאלמנה, שירשו חברה בע"מ, גבייה מקבלן שהתחייב עבור חברה בע"מ לה. יש שכתבו דחברה בע"מ שמת אחד מבעלי מניותיה, אין ליורשיו דין יתומים, היות והחברה שהיא גוף משפטי נחשבת לבעלת הדין, ולא בעלי מניותיה¹⁴⁰, ויש חולקים בזה דדינם כשאר יתומים דטענינן להם וגם שהבא ליפרע מהם צריך שבועה¹⁴¹, ולדבריהם ה"ה בכל אופן שיש חייב פרטי מחוץ לחברה [כגון קבלן שמוכר דירות החברה] גובים ממנו ראה בהערה¹⁴², ובאופן כשהתביעה היא על אלמנתו של בעל החברה באופן שכבר היה רשום על שמה מתחילה דינה כתביעה על הבעלים עצמם¹⁴³.

בע"מ בהשוואתה למושג ציבור, ע"ש שהאריך בכל זה ועפ"י העלה דירושים של בעלי חברה אין להם הדינים המיוחדים שיש ליורשים בעלמא דטענינן להם וצריך שבועה כשגובים מהם משא"כ בחברה בע"מ. 141 כ"כ הגר"ג צימבליסט (שם עמ' 293): "ומה שכתב הרב דיכובסקי שבנידונו אין בכלל מקום לטענינן ליתמי כיון שאין כאן תביעה על היתומים בתור יורשים אלא על החברה בתור חברה בע"מ, ולפי דבריו חברה בע"מ שמתו בעלי מניותיה ויצא שטר חוב על היתומים לא נטען להם שמא פרע אביהם, אין הדברים נכונים, כי לא מצינו בתורה חיובים על דבר דומם כמו חברה, אלא על אנשים חיים, ואם יש שטר חוב על החברה, פירושו של דבר: על בעלי החברה, - חוץ מזה שאין לגבות משאר נכסים שלהם כי אם מן הנכסים של החברה, שזוהו פירושו של בערבון מוגבל - ואם מתו בעלי החברה הרי היתומים דינם כיוורשים לכל דבר ופשיטא שטוענים להם כל הטענות שטוענים ליורשים". 142 כ"כ בפסקי דין (י-ם ח"ד עמ' רעז) ע"ש שהביא דברי הגר"י צימבליסט הנ"ל וכתב ע"ש: "לפיכך בנידון דידן שהקבלן מכר את הדירה לקונים בשם החברה שלו, הגם שהקונים אינם יכולים לתבוע מנכסי הקבלן אלא מנכסי החברה, אבל החתימה בשם החברה אינה משנה את האישיות המשפטית העומדת מאחורי החברה שהוא הקבלן שהיה שותף במגרש ובעל זכויות למכור את הדירה".

143 הגר"ג צימבליסט (שם) בהמשך דבריו: "אולם בנידונו שפיר יש לטעון טענה אחרת שאין אנו באים לחייב את היתומים בתור יורשים, אלא את האלמנה, שרוב מניות החברה היו על שמה בזמן חתימת החוזה, ונמצא שהיא נתבעת מצד עצמה

את בעל המניות והחברה כגוף אחד. לכן במקרה זה שג' היה בעל מניות השולט בחברה, מבטלת שליטתו את האישיות המשפטית הנפרדת של החברה", והיינו דס"ל דלהמנח"י שבעל שליטה במניות נחשב כבעלים, א"כ ה"ה בנידו"ד נחשב כאחראי על תשלומי החברה, אמנם בגו"ד המנח"י הנ"ל בהע' 136 מוכח דס"ל דבסתמא לא חל ערבות אישית, וכן משמע אף בעל מניות הוא בעל שליטה אינו חייב באחריות דהוי כאופותיקי מפורש וצ"ע. 139 כ"כ הגר"ש אלישיב שליט"א בקובץ תשובות (ח"א סי' רט בד"ה ובכך) דעדיף מערבות סתם שיש בזה אסמכתא שסומך שהלוח ישלם: "משא"כ בערבות בנקאית הרי בדרך כלל אין הבנק מוציא מתחת ידו ערבות ללא כיסוי וללא ביטוח מלא להערבות שהוא נותן, באופן דלא קנים נפשיה וממוניה במידי, ויש לדון לפי"ז דאין בזה חסרון בסמיכות דעת ולכן אף באופן שאינו יכול לגבות מהחייב עצמו משום אסמכתא אבל מהערב גובה כמש"כ הרמ"א סי' קכט סעיף ח ואף להחולקים בערבות בנקאית מודו דיש בזה משום סיטומתא ודינא דמלכותא".

140 כ"כ הגר"ש דייכובסקי שליט"א (בתק' מס' אחד עשר אלף מאה שמנים ושלש ל"ב/ב) בבית הדין הרבני האזורי תל - אביב - יפו בפני כב' הדיינים: הרבנים הגר"ש דייכובסקי, הגר"ע אזולאי, הגר"ח צימבליסט בעמ' 280), ע"ש שהאריך לבאר גדר חברה בע"מ בכמה אנפי א. חברה בע"מ יכולה להחשב כאישיות משפטית, גם אילו לא היה מושג כזה בתורה ובחז"ל ב. ניתן להגדיר חברה בע"מ במושגים המצויים בדברי חז"ל, ע"י ראייתה כיצירת שעבוד נכסים ללא שעבוד הגוף, ג. ניתן גם להגדיר את מהותה של חברה

ענף ו - הוראת קבע בהתחייבויות וקנינים וענינים שונים

מצוי ושכיה מאד ענין השימוש בהוראות קבע, שמוסרים הוראה כתובה לבנק להעביר למוסד פלוני או לעסק מסויים סכום קבוע או משתנה מידי חודש, לרוב הדבר נהוג בתשלומי שכר לימוד, תשלומי חשבונות שונים שחיובם על בסיס חודשי, התחייבויות ותרומות לעניני צדקה וחסד, ישנם הוראות קבע שמוגבלים לסכום מסויים, וישנם כאלו שאפשר להוסיף או לגרוע בכל תשלום, למעשה לאחר שהתבצעה פעולת הוראת קבע הרי היא פעולה של העברה בנקאית ודינו כמו שנתבאר לעיל בענפים הקודמים, עם זאת נעיין בדינים המיוחדים שיש בשטר ההוראת קבע לפני שהתבצעה ההוראה בפועל, אם דינו כשטר או כהוראה בעלמא ואם חל חלות חיוב בזה לפני ביצוע ההוראה.

החילוק בין הוראת קבע סתם להוראה שהיא על חיוב ממוני שאין לבטלה

145. הוראות קבע שנמסרים להתחייבויות ותשלומים שונים, נראה דאין בזה חלות התחייבות, כיון שבשטר ההוראה נכתב במפורש שזהו הוראה בלבד ולא התחייבות ושתוקפה היא אך ורק בהסכמת בעל החשבון, ולכן אם בעל החשבון מודיע לבנק על ביטול ההוראה אף ללא שום נימוק הרי ההוראה מבוטלת והיא לא תתבצע, ולכן אין זה אלא כהוראה גרידא לבנק ויכול לממש את זכותו ולבטל ההוראה, אולם באופן שהיה לו חיוב ממוני מקודם כגון בקנייה או בתשלום עבור פעולה מסויימת, ופרס את התשלומים בהוראות קבע, אסור לבטל את הוראת הקבע ללא הסכמת המלוה, כיון שהוסכם בינו למלוה על אופן תשלום זה ועל דעת כן הלווה¹⁴⁴, [ומיהו כשיש לו נגדו טענות פטור יכול לעכב את הוראת הקבע כדלהלן סעיף מג].

כשנותן ממונות מופרשים או שחייב עצמו לצדקה ופרס התשלומים בהוראת קבע

145. בחיובי צדקה אם חשב ברעתו ליתן ממונות צדקה שכבר מופרש מקודם ונתן על זה הוראת קבע, יכול לבטל ההוראה ולשנות לעני אחר¹⁴⁵, אך לפעמים יש בזה משום מחוסר אמנה או חיוב נדר על הטובת הנאה וראה בהערה¹⁴⁶, אבל באופן שכבר נדר

145 כן ראינו להגר"מ שפרן שליט"א (בעלון קופת העיר ב"ב מרחשוון תשס"א סעיף ב): "בהוראת קבע למספר חודשים אם אמר או חשב שההוראת קבע יהיה ממונות צדקה שהפריש או נדר מכבר או ממונות מעשר, אין זה נדרי צדקה ומותר לבטל", ומבואר דכיון שרק חשב ליתן ממונות המופרשים אין בזה התחייבות מיוחדת לצדקה זו, ועצם החתימה על ההוראת קבע אין זה כהתחייבות לשלם דוקא באופן זה, אלא זה כנתינת אפשרות קלה לגבייה.

146 הגר"מ שפרן (שם) הוסיף: "ולפעמים יש בחזרה

ולא בתור יורשת, וכל שהיא נתבעת מצד עצמה לא מצינו שטוענים לה: שמה פרע בעלה. וכבר העלינו טענה זו בפס"ר הראשון", וע"ש שמסיק דבעובדא ידידה למעשה האלמנה לא היתה רשומה על שם החברה מתחילה ולכן אין לחייבה, אבל באופן שרשומה ע"ז מתחילה דינה כבעלים.

144 כן נראה לכאן דהוי שינוי בתנאי התשלום, אא"כ כוונתו להטיב עמו דהיינו לשלם הכל כמזומן, אבל כשכוונתו להרע את תנאי התשלום אין לו לשנות ממה שהוסכם ביניהם.

והתחייב בפיו לצדקה זו סכום מסויים, וקבע את צורת התשלום בהוראת קבע, אף שמותר לו לבטל ההוראת קבע ולשלם באופן אחר¹⁴⁷, אך עצם החיוב לעני זה י"א ראין לשנותו לעני אחר דאמירתו לגבוהה כמסירתו להדיוט ויש חולקים¹⁴⁸, ולכן לכתחילה ישאל על נדרו ובדיעבד יכול לסמוך על מסירת המודעה של ערב ר"ה¹⁴⁹.

הוראת קבע בלתי מוגבלת יכול לבטל או לשנות החיוב העתידי שלא הגיע זמנו

לח. אם לא התחייב סכום מסויים ורק מסר הוראת קבע לזמן בלתי מוגבל, נראה דלא נחשב כנדר גמור מתחילה, אלא שבכל חודש חלה הוראת רשותו ליטול מעות מחשבונו בבנק¹⁵⁰, ונראה דאם התשלום כבר הגיע זמנו אף שעדיין לא נגבה בפועל מ"מ כבר חל חיוב הנדר ושוב אינו יכול לשנותו רק בהתרת חכם, אבל בהתשלומים שעדיין לא הגיע זמנם יכול לשנותו לעני אחר¹⁵¹, ועדיף לעשות כן ע"י התרת נדרים שבי"ד של שלשה [או יחיד מומחה] יתיר לו להעביר חיובו לעני אחר¹⁵².

קביעת זמן הכוונה היא כל זמן שארצה ולכן יכול לבטל כשמחליט להפסיק¹⁵³.

151 כן נראה לכאור' דחלות החיוב הוא ביום התשלום, ולכן כל תשלום שעדיין לא הגיע זמנו יכול לבטלו, אבל זה שכבר הגיע זמנו אינו יכול לבטלו דכבר חל הנדר וצריך ע"ז התרת חכם, וכע"ז הבאנו לעיל פרק יב סעיף יד ופרק טו סעיף טו מדברי הגר"ש וואזנער בזה לגבי הנודר בנתינת צ'קים להסוכרים דהוי רק כהוראה, ואף דלגבי צ'קים כתבנו שם דצ"ע בזה דהזמן שבצ'ק הוא רק זמן פרעון אבל חלות החיוב הוא בעצם מסירת הצ'ק, אבל בהוראת קבע שנתבאר לעיל בסמוך דכשלא הגביל הזמן הכוונה שחייב כל זמן שארצה, א"כ פשוט דכשהגיע יום התשלום ולא עיכב ההוראה הוי כהסכמה שרוצה להתחייב ע"ז, ונהיינו דבסתמא קיימת מחשבתו להמשיך ליתן לצדקה זו א"כ חשב בדעתו מקודם בפירוש לבטל ההוראה אלא שעדיין לא בא לידי ביצוע דאז י"ל דאי הביטול של ההוראה לא נחשב כהמשך של הנדר, וראה בזה עוד במש"כ הגר"ש"א שטרן שליט"א בתשו' הנדפסת בקונטרס ה"ב שבטו"ס באר המשפט בבאר המשפט עמ' קכט, וכחוברת פרסום של ועד הצדקה כתב הגר"מ זארגער שליט"א דאם כבר התחייב סכום בהוראת קבע אין לו ליתן מזה למתנות לאביונים, אולם כשהתנה מקודם שיכול לבטל ההוראת קבע מותר לבטל וליתן מזה למתנות לאביונים.

152 כן נראה לכאור' דיש לחוש שמא גמר במחשבתו ליתן כל הסכום לעולם וכדו'.

משום מחוסר אמנה", וכוונתו דבמתנה מועטת שסמכה דעת המקבל יש בזה מחוסר אמנה, ולכאור' באופן זה שנותן מעות שכבר מופרשים לצדקה או מעות מעשר, הרי למעשה הוא כבר חייב לחיתם לעני ויש לו בזה רק הזכות של הטובת הנאה, א"כ גם כשהמתנה היא בסכום גדול מ"מ השוויות של הטובת הנאה היא סכום מועט יותר ויש בכל גווני משום מחוסר אמנה, ועוד די"ל דחל חיוב של נדר על זכות הטובת הנאה שנתן לו וראה בזה להלן פרק כא הע' 31 וצ"ע.

147 דלכאור' בזה אין אופן התשלום בכלל הנדר, אלא שהסכים לשלם באופן זה ושפיר יכול לשנות את תנאי התשלום, וכנ"ל בהע' 119.

148 כמו בשאר נדרי צדקה וכמש"כ הגר"מ שפרן (שם סעיף ד): "באופן שיש בו משום נדרי צדקה כשרוצה לשנותו מעני לעני נחלקו הפוסקים אם מותר לשנות" וכוונתו למה שנחלקו הפוסקים אם בנדרי צדקה אמרינן אמירתו לגבוהה כמסירתו להדיוט עי' רעק"א (י"ד רנח סעיף יב) ובקצוה"ח (פו סק"א) ובמחנה אפרים (צדקה סי' ז) וראה בזה לעיל פרק טו סעיף א.

149 כן הוסיף שם הגר"מ: "ולכן לכתחילה מורים לו שישאל על נדרו לפני שלשה בדין התרת נדרים, ובשעת הדחק אפשר לו לסמוך על מסירת המודעה של ערב ראש השנה דמהני אף לנדרי מצוה כמבואר בחזו"א (יו"ד סי' קמג סק"ה)".

150 כן נראה פשוט, וכן ראיתי להגר"מ שפרן שליט"א (שם סעיף א): "בהוראת קבע בלי

כשהגדר הוא בעצם החתימה על ההוראת קבע

למ. אם התחייב בהוראת קבע לזמן מוגבל כשאנו מכספים שכבר מופרשים וגם לא התחייב בפיו מקודם, חל חיוב מספק נדרי צדקה מכח דין נדר במחשבה ונקטו הפוסקים דיש להחמיר בזה וראה בהערה 153, ולכן גם בזה לכתחילה אין לשנותו לעני אחר רק בהתרת הגדר.

חיובי יורשים בהוראת קבע של אביהם מדין מצוה או מדת חסידות

מ. מי שמת והשאיר הוראות קבע לחיובי צדקה וכו', נראה דבאופן שהתחייב בפירוש סכום מסויים ורק פרס התשלומים בהוראת קבע, הוי ספיקא דדינא אם חל שעבוד על הנכסים לגבות מהיורשים ולכל הדיעות יש להיורשים מצוה לקיים נדר אביהם¹⁵⁴, אולם באופן שלא נתחייב סכום מסויים אין היורשים חייבים לשלם ההתחייבויות של אביהם רק ממדת חסידות¹⁵⁵.

המתחייב חיוב חדש בהוראת קבע לא חל חיוב, אבל חיוב ערכות חל בזה

מא. המתחייב לחבירו מתנה בחיוב חדש ע"י הוראת קבע נראה דלא חל החיוב, שאין כאן לשון חיוב¹⁵⁶, ומ"מ כל זמן שלא ביטל ההוראה בבנק מותר למקבל למשוך הכסף, שהרי הוא מסכים ליתן לו עתה¹⁵⁷, ומיהו המוסר הוראת קבע לגמ"ח בעבור הלוואת חבירו נראה דנחשב כערב קבלן או כערב בחיובי שלוף דין¹⁵⁸.

153 ראה מש"כ באורך בפרק טו ענף ב באופן שחשב במחשבתו ליתן דהוי ספיקא דדינא והרמ"א כתב דיש להחמיר לקיים מחשבתו, וראה מש"כ הגר"מ שפרן (בעלון הנ"ל סעיף ג): "בהוראת קבע למספר חודשים שאינו מכספים שכבר נדר או ממעות מעשר יש בזה משום נדרי צדקה, לפעמים משום נדר בדיבור ולפעמים רק נדר במחשבה", וכוונתו במש"כ שזהו נדר בדיבור היינו שנדר בפירוש בפיו ובזה כבר נתבאר דינו לעיל דאכן חל עליו חיוב גמור, ומש"כ שזה נדר במחשבה היינו כשכותב ללא נדר בפיו ובזה כאמור הוי ספיקא דדינא שיש להחמיר, נועיין לעיל פרק טו ענף ב מש"כ לדון במי שכותב צ'ק לצדקה שיחול ע"י עצם הכתיבה דהוי ספיקא דדינא אם יש בזה חיוב משום כתיבה כדיבור, אך בהוראת קבע נראה דאין להסתפק בזה דאין בהלשון משמעות של התחייבות וכדבסמוך.

154 כמשנ"ת לעיל פרק טו סעיף ג שני דיעות בפוסקים אם חל שעבוד על נכסיו לגבות אף מהיורשים, אבל מצוה איכא לכו"ע וכמו שהבאנו שם סעיף ח מתשו"ה הגר"ש וואזנער שליט"א לדעת הסוברים שהצ'ק כהוראה ע"ש.

155 וכמש"כ שם הגר"ש וואזנער בצ'ק שלא הגיע זמנו בחיי האב, דמ"מ יש בזה מדת חסידות על היורשים וה"נ בזה. 156 וכאן ליכא כל הני סברות שהבאנו לעיל פרק א ענף ב לגבי צ'ק דחשיב לשון חיוב וכחפץ הנמכר, דבהוראת קבע לא שייך זאת, וגם מכח הנוהל בדינא דמלכותא הוראת קבע אין לו דין שטר אלא זהו הסכמה להעברת תשלום גרידא.

157 פשוט מסבא דכל זמן שלא חזר בו ההסכמה קיימת ואין צריך ליטול ממנו רשות בכל חודש, ולאחר שכבר בוצע העברת התשלום זכה בהחוב של הבנק כמו שנחבאר לעיל סעיף יב ושוב אינו יכול לחזור בו.

158 כן נראה דודאי כיון שיודע שהגמ"ח מלווה על דעת כן למשוך אח"כ התשלומים מחשבונו בבנק אין לך ערב גדול מזה, ואף שלא נכתב לשון ערכות מ"מ הרי המלוה מוציא על פיו וסומך רק עליו על ענין התשלומים וכאילו הוסכם ביניהם שהוא משלם במקומו של הלוה והוא לכה"פ כערב קבלן, וי"ל שהוא יותר מכך דנחשב כערב קבלן בחיובי שלוף דין ראה במשפט הערב מש"כ בזה,

מכירת זכות הוראת קבע ודין מכירה בפחות לענין רבית

מב. ישנו מנהג בהמוסדות שיש להם שטרות של הוראת קבע שמוכרים אותם לחברה שמטפלת בסידור המכני והגבייה היא תמורת ניכוי אחוז מסויים, ולהאמור לעיל שאין לו דין שטר וחשיב כהוראה בעלמא לכא' מדינא לא שייך בו מכירה דהרי אין כאן חוב ששייך למוכרו ויש כאן רק מסירת הזכות ושליחות לגבות במקומו ויכול לחזור בו, ולגבי איסור רבית נמצא שהמוכר קיבל מהם פחות וגובה מהם יותר, ויש בזה איסור רבית דאין כאן דין מכירת שטרות, וכמש"כ הפוסקים לגבי צ'ק להסוברים דהוא כהוראה בעלמא¹⁵⁹, ועוד דהמוכר הרי מקבל אחריות שאם יבוטל ההוראת קבע יחזיר לו כספו ובכח"ג אף אם נאמר שיש בזה חלות שם מכר יש בזה איסור רבית¹⁶⁰, ולכן עליהם לפרט בפירוש ולהתנות שההפרש שגובים הוא עבור הטירחה והפעולה שכרוכים בכך וטוב וראוי לעשות היתר עיסקא¹⁶¹.

טענות פטור או חיוב שבועה נגד הוראת קבע

מג. ראובן תובע לשמעון על פי שטר של הוראת קבע, ושמעון טוען ליפטר משום שלא קיבל התמורה ממנו או מכח טענה אחרת, נראה דלא נחשב שום הוכחה לראובן בזה שיש לו הוראת קבע משמעון, שכן בשטר הוראות הקבע מפורש שבעל החשבון יש לו הזכות לעכב ולשנות ההוראה בכל עת שימצא לנכון ואין זה נחשב כעון פלילי ואף יכול לבטל ההוראה ללא שום נימוק, ולכן תביעת שמעון יכולה להתבסס אך ורק על

וכשהמוכר מקבל אחריות זוהי הוכחה שהמקח לא נגמר כדין.

161 דכין שלא שייך בזה מכירה אין אפשרות לפרוט רק בדרך הלואה, וניתן לסמוך על

הני פוסקים שהתירו לפרוט צ'ק אף באופן שאין בזה חלות קנין וכמש"כ בחוט שני להגר"נ קרליץ שליט"א (רבית עמ' קטו) שכתב וז"ל: "דין הצ'ק שאינו כשט"ח ואסור למוכרו בפחות וכנ"ל [שכ"ה דעת הגר"נ כמבואר בחוט שני שם וכדלעיל פרק א' הע' 10] מ"מ מותר לגבות שכר טירחא של הפודה שמטפל בצ'ק לפדותו, דשכר טירחא אינו עבור המתנת המעות, אבל צריך לזהר דבשכר הטירחא לא יהיה בזה גם חשבון הקדמת מעות שנתן עבור הצ'ק" ע"כ, ומ"מ כתבנו שם בהע' 71 דיש להתנות ולפרש להדיא שנוטל עבור הטירחא כמש"כ שם בהע' 48 מדברי הדובב מישרים, וכ"כ בברית יהודה (פ"ב הע' ח) דצריך לפרש שנתן עבור טירחא ורק בשיעור הראוי לטירחא זו ע"ש. ויותר טוב ונכון לעשות היתר עיסקא לצאת מכל חשש.

ואף שיכול לבטל ההוראת קבע כדלהלן סעיף מד מ"מ מהות ההתחייבות היא לתשלום במקומו של הלוח ואפשרות הביטול הוא מכח ההסכם שבינו לבין הבנק אך עדיין נשאר החיוב עליו וכדלעיל פרק א' הע' 42 בדין ביטול צ'ק.

159 ראה לעיל פרק ח' הע' 99 שהבאנו מש"כ הגר"ש קרליץ בשו"ת עטרת שלמה (חור"מ סי' סה) וז"ל: "אמנם בצ'ק אין בחתימתו של החותם שום התחייבות, רק נותן הוראה לבנק לשלם לפלוני סכום זה וזה וכו', וכפי שצויין בהצ'ק שלמו לפקודת פלוני", והוסיף שם עוד וז"ל: "ונראה לפי"ז שצ'ק אינו ניתן למכירה אף אם יהיה כתיבה ומסירה כדין שטר וכו', ונמצא שהכסף שהוא מקבל עבור הצ'ק אינו אלא הלואה, ואסור לו לקבל פחות מהסכום שנרשם שם, ומשום דהו"ל רבית עבור המתנת הזמן", וא"כ ה"ה בנידו"ד.

160 כמשנ"ת לעיל פרק ח' הע' 11-12 דקבלת אחריות הוא סתירה למהות המקח, דמהותו של מקח הוא שהקונה נעשה בעלים על החפץ שקנה והדבר באחריותו המלאה לכל מה שיקרה,

פי החוזה והמסמך שנחתם ביניהם¹⁶², ודין שאר טענות או חיובי שבועה בתביעה על פי שמר של הוראת קבע אינם שייכים כיון שאין זה שמר לחייב על פיו, ועוד דפעותולת התשלום נעשים רק דרך הבנק וזה דבר שיכול להתברר אם הועבר תשלום כלשהו להוראת קבע זו¹⁶³.

כגבוי בהוראת קבע ודין קנין כסף, תשלום שכיר, מזיק, גזלן, קידושין בהוראת קבע מד. כמו כן נראה פשוט דהמחזיק בהוראת קבע לא נחשב כגבוי לענין שמיטת כספים, ירושת בכור או שאר דינים שהבאנו לעיל פרק יד, ומטעם הנ"ל כיון שיש בו תנאי מפורש שיכול לעכב ההוראה בכל עת¹⁶⁴, וכן כשרוצה לשלם בהוראת קבע שיועיל לקנין מעות, נראה דעצם השמר של הוראת הקבע לא נחשב כתשלום כיון שאינו מסמך סחיר ולא נחשב כדבר שיש בו שוויות ערך עצמי, וכן לא נחשב כשמר חוב על הבנק, ואין זה אלא מסירת הוראה לעשות עבורו פעולה בנקאית¹⁶⁵, וה"ה דלא מהני לתשלום שכר שכיר ושאר תשלומי התורה כגון מזיק, גזלן וכדו' שאינו יכול לכופו לקבל זאת כתשלום¹⁶⁶, ואם יקדש בזה אשה אף כשיקדשה בעצם ההנאה מ"מ נראה דמידי ספק קידושין לא נפיק דלא סמכה דעתה כיון שיכול לבטל ההוראת קבע¹⁶⁷, ואם כבר הועבר תשלום מהבנק על פי ההוראת קבע, דינו כתשלום וכמשנ"ת לעיל ענף ב בדין זיכוי כסף בבנק.

ומוחזק, ובהתשלומים שכבר הועבר בבנק טרם שמת דינו כשאר ממון שבבנק שנחלקו הפוסקים אם גובה פי שנים כנ"ל ענף ג], וכן בשאר הענינים ששייך דין כגבוי כגון בנדוניית חתנים לא מהני בזה הוראת קבע ליחשב כגבוי.

165 ולכן אף שבצ'ק הבאנו לעיל פרק יג סעיף ד-ה דהסכמת הפוסקים דמהני לקנין מעות, ואף בצ'ק שלו מהני אף בסתמא משום שנוטלו לשוויות העצמית, אבל בהוראת קבע לא מהני רק כשיגבה הכסף מהבנק, ואם רק קיבל הזיכוי בבנק נתבאר דינו לעיל ענף ב.

166 פשוט דיכול לומר לו שלא סמכה דעתיה ע"ז ואין לזה שוויות וכנ"ל.

167 גם בזה כיון דלא סמכה דעת האשה ע"ז ואין לזה שוויות א"כ הוי ספק קידושין וכמו במקדש בשט"ח של אחרים שמבואר באבהע"ז (כח ס"ג) דהוי ספק קידושין משום דלא סמכה דעתה שמה ימחול.

162 כן נראה פשוט מסבא, דכיון שמפורש בתוך ההסכם של הוראת הקבע שבעל החשבון יכול לבטל ההוראה בכל עת, א"כ גרע בזה מצ'ק שאף שיש אפשרות להורות לבנק שלא לכבד את הצ'ק מ"מ יש בזה עוון פלילי והמחזיק בצ'ק יכול לפנות להוצאה לפועל ולחייב את בעל הצ'ק, משא"כ בהוראת קבע.

163 והיינו דכיון שעומד לגבותו בבנק, וכל שאינו מופיע בבנק שהועבר תשלום אליו יכול לגבות התשלום, ואם כבר מופיע שהועבר אליו תשלום אינו כיכול לגבות ממנו דהרי פשוט דסומך על הרישומים שבבנק.

164 והיינו שאם לא גבה הוראת קבע שזמנה היה בתוך שנת השמיטה, הוי כחוב בעלמא על בעל החשבון ויש בזה שמיטת כספים, נאכל לגבי חיובים עתידיים שזמנם חל לאחר שמיטה, בלא"ה אינו משמט], וכן לירושת בכור כשנשאר לאביהם זכות של גביית הוראת קבע ודאי דלא חשיב כגבוי

פרק כ

דיני מניות מסחריות [סטאקס, שערס], אגרות חוב וקרנות נאמנות ודיני חששות רבית בעסקי בנקאות

במבוא לפרק יט ביארנו מהות המניות, וראוי לברר בכל חברה בע"מ שהשותפים הם בעלי המניות, מהו גדר הקנינים שנעשים במניות שרוכשים מהחברה כשהחברה בעצמה מנפיקה את המניות או כשההנפקה היא דרך הבורסה למניות וניירות ערך, והיאך מעבירים זכויות במניות מיד ליד, והאם הקנין בזה הוא מן התורה או שחל רק מדרבנן ועוד ענינים נוספים.

ענף א - קנינים ומשא ומתן במניות שקונה מהחברה המנפיקה או מהבורסה

מהות הקנין במניות מסחריות אם דינו כקנין בחפץ או כקנין בדבר שאין בו ממש
א. כאמור במבוא [לפרק יט] המסחר במניות מתבצע על פי רוב רק בהוראות בנקאיות, ונמצא שכשראובן היה לו מאה אלף שקל בבנק, וקנה בעשרת אלפים שקל מניות של חברה פלונית, נרשם מעתה בבנק שיש לו תשעים אלף ש"ח ומניות בשיווי עשרת אלפים, סכום זה נתון לתגודות לפי השער העולה ויורד של שוויית המניות, ונמצא דלאחר ביצוע העיסקה נרשם בבנק שהועבר סכום ממון לחברה ותמורת זה קנה זכויות במניות, ונמצא דחלות הקנין מתחיל בהעברת הזיכוי מחשבונו לחברת המניות שתמורת הזיכוי קנה את המניות, אך למעשה יש לדון מהו מהות הקנין בהמניות¹, דיש לומר בזה ג' אופנים:

(א) דהקנין נעשה בגוף המניה וכיון שזכה במניה זוכה גם בזכויות של הרווחים והרכוש של החברה, ולפי"ז הרי זה כקנין בדבר שאין בו ממשות².

(ב) באופן שמקבל שטר מניה מהחברה, י"ל דשטר כזה נחשב כשטר ראיה על הבעלות וכמו"כ נחשב כשטר התחייבות מהחברה ליתן לו חלק ברווחים שיהיו, וא"כ לגבי עצם השעבוד שתמורת מעותיו י"ל דהוי כשאר שטר חוב מהלוח למלוח, ולגבי

1 המניה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' כו) מובא מש"כ לו הגר"מ שטרנבוך שליט"א לדון היאך מהני מכירת מניות לאיסור חמץ והרי לא נעשה רישום המניות על שם הגוי, והשיב לו המנח"י דלגבי מכירת חמץ לא בעינן דוקא קנין שמועיל כדיניהם וסגי בקנין שחל בדין תורה ע"ש, אך לא ביאר איזה קנין מועיל בזה וע"ז אנו דנים לפנינו באופן הקנין המועיל בדין תורה בסוגי המניות הקיימים בשוק. ונידוננו עתה הוא לגבי הקנין

במניות שקונה מהחברה עצמה ולגבי מכירת מניות מיד שניה יבואר דינו להלן סעיף ח.
2 והיינו דלדרך זה לא נחשב שהקנין נפעל מיד על הרכוש של החברה, אלא הקנין נפעל בדבר שנקרא "מניה" שזהו למעשה חלק של זכויות בחברה וכעין זכויות "מוניטין" או "זכות יוצרים" שזהו דבר שאין בו ממש, וע"י שזכה בזה זכה ממילא בזכויות לקבל רווחים וחלק ברכוש החברה.

ההתחייבות של החברה על הרווחים תלוי בפלוג' הפוסקים אם מהני שמר התחייבות על דבר שלא בא לעולם³.

ג) יש לומר עוד דכיון שעל ידי המניה זוכה ברכוש של החברה א"כ הוי כקונה רכוש הנדל"ן או המטלטלין של החברה⁴.

חילוק בדמניות עם זכות הבעת דיעה הקנין בגוף הנכסים, ובשאר מניות כדשלב"ל

ב. למעשה הנידון הנ"ל תלוי בסוגי המניות דיש מניות שנותנים יותר זכויות בנכסי החברה ופחות זכויות בדיעה על אופן ניהול החברה, ויש מניות שהם להיפך דיש להם פחות זכויות בנכסי החברה ויותר זכויות ניהול, ויש מניות שמקנות רק זכות ניהול ללא זכויות ברכוש⁵, יש שכתבו לחלק דמניות יסוד שבעליהם נעשים כשותף גמור עם זכות הבעת דיעה בהנהלת החברה, א"כ הרכוש מניות אלו נחשב כקונה גוף נכסי החברה,

4 הכוונה בזה דכיון שזכותו במניה מקנה לו זכות בריכוז ובשוויות הרכוש של החברה, א"כ י"ל דזהו מהות הקנין במניה שזוכה גוף הרכוש של החברה כדי ליטול רווחים וכן ליטול זכויות בהרכוש עצמו אם יימכר וכדומה, ולפי"ז למעשה הקנין בעצם רכוש החברה שהם נדל"ן או מטלטלין או שעבודים וחובות שחייבים לחברה, אלא שנקרא שמו קנין ב"מניה" שזהו השם שנתנו למי שרוכש חלק מבעלות בנכסי החברה, נראוי לציין שעד לאחרונה מי שרכש מניה יש בה רכוש נדל"ן לא היה נחשב בדינא דמלכותא כרכישת נדל"ן לחייבו במס שבח וכדו', אבל לאחרונה שונה החוק ומי שרוכש מניית נדל"ן דינו כרוכש נדל"ן ממש].

5 כמשנ"ת לעיל במבוא לפרק יט דיש "מניות הון" שכל מניה מבטאת על שליטה בגוף ההון ומי שיש לו כו"כ נוטל -ברווחים או בגוף הרכוש במקרה של פירוק החברה- יותר מאחר שאין לו כ"כ מניות אלו, ויש "מניות הצבעה" של זכות הצבעה ללא קשר לזכות ההון דהיינו שמניה זאת מקנה לו זכות לשלוט בפועל בחברה לגבי מינוי מנהל וכדו' יותר ממניה אחרת, אף שהזכות בהון הוא פחות, והיינו דלגבי גוף ההון יש לו רק עשר אחוז או אף זה לא, ולגבי ניהול ודיעה יש לו שלשים אחוז, ועל פי סברא היה אפשר לומר דהחלק של זכויות הניהול זהו כדבר שאין בו ממש ואולי הוי רק כשררה ויל"ע אם שייך לדין מכירת זכות שררה או מוניטין, אולם מדברי הפוסקים שיובא להלן חזינן דס"ל שלזכות הדיעה יש לו שוויות ממנית וזה נחשב

3 והיינו דשטר זה יש בו ב' דברים א. שהוא כשטר ראייה על הכסף שהשקיע בחברה ואף באותן מניות שאין לו זכות הבעת דיעה מ"מ לא גרע משאר מלוה שזוכה בשעבוד אצל הלוה, ב. נחשב גם כשטר התחייבות של החברה ליתן לו חלק ברווחי החברה, אלא די"ל דזה תלוי בפלוג' הפוסקים דכיון שרווחי החברה הוו כדבר שלא בא לעולם, א"כ לדעת הקצו' (רג סק"ב אינו יכול להתחייב על דשלב"ל, אמנם הנתי' (שם סק"ו) חולק דשייך התחייבות על דשלב"ל, ועכ"פ לפי"ז י"ל דהקנין הוא בהנייר שמעיד על זכותו, דבזה שהחברה מוסרת נייר שמאשרת את זכותו בהמניה ושטר זה נמצא אצל הבורקר או בבנק, א"כ הוי כשאר מלוה שהשטר ראייה מקנה לו שעבוד בנכסי הלוה, ולגבי הזכות ברווחים וברכוש החברה תלוי בפלוג' הפוסקים הנ"ל אם שייך בזה התחייבות, וראה לעיל פרק ד סעיף יב בדין הקנאת גוף השטר מהלוה למלוה די"א שמועיל בזה גם קנין חליפין, נלגופו של דבר יש לציין שבעבר היה נהוג שכל מי שקנה חלק ממניות של חברה קיבל ביד שטר על המניות, אמנם בזמנינו יש מקרים רבים שאין נותנים שום שטר על המניות וכל האסמכתא לרכישת המניות הוא ברישום אלקטרוני במחשבי הבנקים או בחברות הבורסה שדרכם מפיקות החברות את המניות, או ברשם החברות הממשלתי, כמור"כ בדפי החשבון שמוציאים בבנק מופיעה טבלה של סכומי האחזקות שיש לבעל החשבון במניות השונות, אבל לכאור' אין זה כשטר קנין אלא משמש לקבלת דיווח בלבד וא"כ י"ל דאין שייך במציאות להקנות ע"י שטר].

משא"כ הרכוש מניות שאין לבעליהם זכות הבעת דיעה בהנהלת החברה, נחשב כקנין בדבר שאין בו ממש וכקונה פירות דקל שעדיין אינם בעולם⁶, ולפי זה כתבו שהוא הדין דלענין חששות איסורים כבעלות במניות יש לחשוש רק במניות שיש בהם זכות הבעת דיעה, משא"כ במניות שאין בהם זכות הבעת דיעה אין חשש איסור⁷, [ויבואר להלן איך פועל הקנין בסוגי מניות אלו].

קנין המניות חלוק לפי הדיעות בשותפות בחברה בע"מ שעוסקת בדבר איסור

ג. מאידך אף דלדיעה זו דהוי כדבר שאין בו ממש אין חשש איסורים כנ"ל, מ"מ אין הכרח דמהות המניה תלוי בזה, דאף לדעת הסוברים שבכל חברה בע"מ אין חשש שותפות באיסור רבית וכדו' מהטעם דלא נחשב כבעלות גמורה בנכסי החברה, מ"מ י"ל דגוף המניה הוא כדבר שיש בו ממש, אלא דמ"מ אין בזה חשש איסור כיון שיש מחיצה בין גוף הדבר לבין הבעלים עצמם, אמנם הסוברים דבשותפות בחברה בע"מ יש איסור רבית, חמץ, ושבת, ע"כ דס"ל דנחשב כבעלות גמורה בנכסי החברה, וא"כ לדבריהם קנין במניה נחשב כקנין בגוף הרכוש של החברה⁸.

7 כן מבואר בפאת שדך שם: "ואם נאמר שדינו כלוקח פירות דקל נראה שאין כאן שותפות בגוף האיסור כלל ואין זה אלא כמי שלוקח ריוח מו"מ של איסור בלבד, ומסתמא אין לחוש שמא ריוח זה בא מאיסור התופס דמיו חוץ ממניות בית חרושת המוכר פירות שביעית וכדומה, ואף בזה נלענ"ד לצדד להקל שהדמים הנתפסים אינו באין לידי בעל המניה כיון שהכל גובין ופורעין ע"י בתי השולחנות שקורין בנק, ושם כותבים בפנקסיהם פלוני זכה ופלוני נתחייב", משא"כ אם נאמר דנחשב כרכוש חלק בגוף הרכוש אסור וכמש"כ שם בהמשך דבריו: "אבל יש להסתפק שמא בעל המניה דינו כלוקח דקל לפירותיו והוא שותף בכל האיסורין, ואע"פ שאין לו זכות הצבעה מ"מ פשיטא שאסור לעשות שותפות כזאת בתנאי דמעיקרא שלא יהא לו רשות למחות נגד האיסור, דסוף סוף בהמתו עושה מלאכה בשבת וחמצו ברשותו הוא", ונמצא לפי"ד דלמשנת לעיל סעיף ג הכרעת המנח"י דיש לאסור בדין רבית, חמץ, ושבת במניות שיש להם זכות הבעת דיעה משא"כ במניות שאין להם זכות הבעת דיעה, א"כ לפי"ד המנח"י חלוק גם דין קנינים של מניות אלו, דמניות עם זכות דיעה נחשב כקנין בגוף הנכסים, משא"כ בשאר מניות דינם כזכות בפירות דקל בלבד.

8 והיינו דלפי יסוד דברי הפאת שדך דחלות הקנין במניות תלוי בגדר הבעלות שמקבל בזה, זהו רק

כרכוש של גוף המניה שיש לו מניה שערכה רב כיון שיש בזה זכות דיעה, משא"כ מניית הון חשיב רק בזכות לקבלת רווחים ואי"ז כבעלות בגוף הרכוש.

6 כ"כ בשו"ת פאת שדך (סי' צא אות ב): "אין דרך החברות שבערבון מוגבל למכור מניות עם זכות הצבעה אלא לבני אדם שהם רוצים, אבל המניות הנמכרות בשוק סתמן אין אלא בלא זכות הצבעה, וכש"כ המניות שחברות הביטוח לוקחות לטובת המבוטחים, ובעל המניות הללו אין להם זכות אלא בפירות, ויש לדון אם לוקח המניה דינו כלוקח פירות דקל או דקל לפירותיו", ולאחר שדן שם בהנפק"מ לענין מניות של חברה העוסקת בדבר איסור מסיק וז"ל: "ומפני שיראים ושלמים נוהגים היתר בזה אמרתי להפך בזכותם ולומר שהדעת נוטה שאין דינו כלוקח דקל לפירותיו, דכיון שהרשות בידי בעלי המניות שיש להם זכות הצבעה לעשות ככל העולה על רוחם ואפילו לבטל את החברה מעיקרה ואינם צריכים להמלך כלל בשאר בעלי המניות [ובלבד שיפריעו להם כפי תנאם], א"כ נראה הדברים שבעלי שאר המניות אינו כבעלים בגוף הנכסים כלל, דודאי יש לך אדם הקונה דקל לפירותיו וסומך על בעל גוף הדקל שיעסוק בצרכיו כראוי, אבל לא מסתברא שיקנה דקל לפירותיו ובעל גופו של דקל רשאי לקוצצו, והדברים מוכיחים שלא נתכוין לקנות כלום בגופו של דקל אלא פירותיו בלבד".

לאחר שנתבארו השיטות במהות הקנין במניות נדון באופני חלות הקנין בסוגי המניות כפי השיטות שנתבארו.

קנין מניות שאין בהם ממש מדין אודיתא, סיטומתא, דינא דמלכותא, עצם הרישום, או כמעות לפירותיהם

ד. בסוגי מניות אלו שדינם כפירות דקל שעדיין לא באו לעולם [דהיינו כשאין לו זכות הבעת דיעה או להסוברים דבכל מניה היו כפירות דקל דאין בזה בעלות כנ"ל בסמוך], באנו למחלוקת הפוסקים די"א שבאופן זה הוא כקנין בדבר שאין בו ממש, ולא יועיל בזה קנין כסף, חליפין, או אגב קרקע⁹, ונתבאר לעיל סעיף א דצריך לומר שחלות הקנין הוא בהמניה עצמה כדבר שאין בו ממש, או בהשטר ראה והתחייבות של המניה, ולמעשה בזמנינו על פי רוב אין נותנים שטר והקנין מתבצע בעצם הרישום של המניה על שמו, [ואף כשנותנים לו שטר על המניה כבר נתבאר לעיל שם דמועיל לגבי הראיה אך לגבי ההתחייבות של הרווחים תליא בפלוג' הפוסקים אם מהני], וצ"ל דהקנין חל מכח הני סברות שהובאו לעיל פרק יט סעיף יב [לגבי חלות הקנין בהעברה בנקאית]:

א) די"ל שמועיל מדין אודיתא דהרישום של המניות על שמו הוא כהודאה מהחברה שחלק זה שייך לו [וראה בהערה אם האודיתא בגוף המניה או בהשטר שבו]¹⁰.

עצמם בעולם נמצאו הפירות בלי ממשות וכו', דעד כאן לא אמרו אלא בפירות דקל משום דאיכא למימר כיוון שנתן מעות על פירותיו שמא הקנהו מקום צימוח הפירות ומשום האי ספיקא אמרינן דמהני למה ששמיט ואכיל, אבל במעות דלא שייך האי טעמא שאין בהם מקום צימוח כי אין הריוח יוצא מגופן כמו בדקל, שאדרבה אין הריוח בא אלא ע"י הסתלק מציאות המעות מן העולם, ודאי שאין אחי ראובן יכול לעכבם", ומבואר דס"ל דלא מהני קנין במעות לפירותיהם דגרע מדקל לפירותיו שהדקל קיים וממנו יוצאים פירות, משא"כ כאן אין במה שיחול הקנין דהרי אינו מקנה לו גוף המעות אלא זכויות הריוח במה שעומד למוסרם בעיסקא ורוצה לזכות בהרווחים שיעלו מזה, ויעו"ש בקצוה"ח שכן הוא דעת הרשב"א, ובמשפט שלום דייק כן גם בדעת הריטב"א, [אולם הקצוה"ח האריך להוכיח דחל קנין בזה כמו בדקל לפירותיו וכדלהלן].

10 כמש"כ לעיל פרק יט הע' 40-41 מדברי המהרש"ג והעטרת משה לגבי העברות בנק דמועיל מכח אודיתא או סיטומתא וה"ה בנידוד, ולהסוברים דאודיתא מהני אף בחוב על פה י"ל

לגבי זה שאם אנו סוברים שיש איסור ע"כ דזהו קנין בדבר שיש בו ממש דאילו היה זה כדבר שאין בו ממש אין בזה איסור, אבל לאידך גיסא אף אם נאמר כמהרי"א דאין זה בעלות היינו שיש מחיצה בין החברה לגוף הבעלים באופן אישי, ויש כאן בעלות ללא בעלים, אבל לגבי הגדרת גוף המניה י"ל דחשיב כדקל לפירותיו ויש בזה קנינים, דגוף המניה הוא חלק ההון של החברה והוא כמו קרקע או מטלטלים ששייך לחברה דודאי שייך קנינים בזה, אלא שהמקנה הוא הממונה של החברה שהיא גוף משפטי, והיינו לדדיעה זו אין כאן חסרון בגוף הדבר הנקנה אלא החסרון הוא בהבעלות של המניה ודו"ק, והעירני לזה הגאון מו"ה רבי מרדכי דוד וייס שליט"א.

9 כן הוא דעת המהר"ם אלשיך (סי' ז) הו"ד בקצוה"ח (סי' רט סק"ד): "והנה כל זה הוא אי אמרינן דמעות דמי לבית או דקל ואם היה אומר מעות לפירותיהן היה מועיל, אבל מסתברא דלא מהני משום דלא דמי לבית ודקל שהם קיימים בעת בוא הפירות והדירה לעולם ומש"ה מהני בית לדירה ודקל לפירות, אבל במעות כשהריח בא לעולם אין המעות

(ב) או שחל מכח סיטומתא, דכיון שכן הוא הנוהל בין הסוחרים אף שאין זה נהוג בין כל בני אדם, מ"מ אותם הסוחרים בזה קונים באופן זה נחשב כקנין סיטומתא [ויכול להועיל אף במניה שאין בה ממש]¹¹.

(ג) או שהחלות הוא מכח דינא דמלכותא, שהשלטון מפקח על עסקי המניות והוא זה שקובע את צורת המסחר ואופני הקנין [וגם בזה מועיל בכל סוגי המניות]¹².

(ד) כמו"כ שייך הסברא מש"כ הגר"מ פיינשטיין דכשעושה דבר שאין אפשרות לבטלו זה גופא הוא כקנין [וראה בהערה אם מועיל בכל סוגי המניות]¹³.

(ה) ולדעת הקצוה"ח נראה דדין קנין מניה זו היא כקנין במעות לפירותיהם שחל הקנין באחד מאופני הקנין שמועיל בדקל לפירותיו¹⁴.

פירות דקל צריך להתיישב היאך קנה את הזכות כלל כיוון שלוקח דבר שלא בא לעולם, מיהו י"ל דקנה מדינא דמלכותא וכמש"כ בנתיח"מ (סי' רא) בשם תשו' מהרש"ל (סי' לו) דדינא דמלכותא מהני בדבר שלא בא לעולם, אמנם יש לדקדק בזה דמהרש"ל כתב שהוא ק"ו מסיטומתא דמהני בדבר שלא בא לעולם לדברי מהר"ם (בהגה"מ סו"פ ר"א דמילה) וקשיא לדברי החת"ס דקנין סיטומתא מהני מדאורייתא (והו"ד בפ"ת סי' רא) אין כאן ק"ו, ובעל הנתי' שהביא דברי מהרש"ל באמת ס"ל דקנין סיטומתא מדרבנן, מיהו לא קשיא דלשון מהרש"ל בתשובתו משמע דמסברא נראה לו דדינא דמלכותא מהני אלא שסייע בסברתו בק"ו מסיטומתא, וע"ש שהוסיף דאף להסוברים דבא"י לא מהני דינא דמלכותא כאן מודו דמהני: "ועיקר הקנין מועיל מדינא דמלכותא ואף בא"י בזה"ז משום דלב ביי"ד מתנה על דברים שיש בהם משום תיקון העולם, ובודאי שקנין מניות הללו יש בהם צורך למו"מ כפי מנהג הדורות הללו", ועכ"פ לפי"ז מהני גם אם נאמר דהמניה הוא כדבר שאין בו ממש.

13 כנ"ל פרק יט הע' 43, אלא שיל"ע אם שייך זה גם בדבר שאין בו ממש, דדברי הגר"מ פיינשטיין הם באופן שיש חוב של הבנק אליו, ולמש"כ בהע' 10 דגם במניה חשיב כהקנאת חוב של החברה א"ש.

14 כן נראה לכאן דלסברת הקצוה"ח (הנ"ל רט סק"ד): "אמנם במ"ש מוהר"ם אלשיך דאפילו תפיסה לא מהני ודאי אינם עולים דבריו, אפילו לפי מה שפירשו הרמב"ן והשיטה דבעיא דמוכר עבדו

דה"ה דמהני בהקנאת מניה אף אם הוא כדבר שאין בו ממש, ולהסוברים דלא מהני אודיתא כחוב בעל פה כנ"ל פרק ד הע' 13, נראה דשא"ה דחשיב כחוב בשטר דלא מיבעיא כשיש לו שטר על זכותו במניות שרשום למוכ"ז או על שמו שנמצא שהחברה מסרה לו שטר עכ"פ באודיתא, אלא אף כשאין לו שטר בידו מ"מ עצם הרישום בכורסה או בבנק הוא כשטר, וכע"ז הבאנו לעיל פרק א הע' 28 מדברי הגר"ש רפאל לגבי חוב של הבנק דחשיב כחוב בשטר, ונמצא דאף להסוברים שמניה אין בה ממש, מ"מ מהותה היא חוב של החברה, שהרי מי שיש לו מניה על שמו זהו הוכחה שהוא השקיע בה כספו וקנה אותה, ולכן חשיב עכ"פ כחוב בשטר ושייך בזה אודיתא [באופן שההודאה יכולה להיות אמת וראה להלן סעיף נה].

11 כמש"כ לעיל פרק יט הע' 40-41 מדברי המהרש"ג והעטרת משה לגבי העברות בנק דמועיל מכח אודיתא או סיטומתא וה"ה בנידוד, וראה מש"כ בעמק המשפט (ח"ד עמ' קפ) לגבי הקנאת מניטין דהוי ג"כ כדבר שאין בו ממש ושייך למוכר או מכח דד"מ או מכח המנהג וכמש"כ הערוך השולחן (סי' רא סעיף ג) לגבי מכירת חכירות וארענדעס, ולפי"ז למהלך זה מהני הקנין אף אם נאמר דהמניה היא כדבר שאין בו ממש [אך למעשה נחלקו הפוסקים אם מהני סיטומתא בדבר שאין בו ממש].

12 כנ"ל פרק יט הע' 43 מדברי הגר"מ פיינשטיין בזה בהעברות בנק, וכ"כ בשו"ת פאת שדך לגבי קנין במניות: "אלא שאם נדון במניה זו דין

יש שצידדו דהקנין במניות אינו אלא התחייבות מהחברה על סכום הרווחים לפי מה שיהא שוה בשוק ואין בזה שום קנין ממשי, אך לפי"ז יש בזה איסור רבית וראה בהערה 15.

מניות של נדל"ן עם זכות בגוף הרכוש קנינם בכסף, שטר, חליפין, והמטלטלין אגב הקרקע ה. בסוגי מניות שיש בהם זכות בעלות ברכוש החברה, [דהיינו במניות שיש לבעליהם זכות הבעת דיעה או להסוברים דבכל מניה נחשב כבעלים בגוף המפעל], א"כ יהא תלוי אופני הקנין לפי סוג הרכוש של החברה, שכן ישנם חברות שמנפיקות מניות שיש להם גם נכסי דלא נידי, לפעמים הנדל"ן הוא חלק מהעסקאות בהם עוסקת החברה, ולפעמים אף שהחברה עוסקת בייצור מטלטלין אבל יש להם את הרכוש של שטח המפעל או המשרד וכדו', ומי שרוכש מניות של חברה זו נעשה שותף הן במפעלי הייצור והן בכל רכוש השייך לחברה זו, ונמצא שבאופן זה בנוסף לאופני הקנין שנתבארו לעיל סעיף מח שייך להקנות גם בקנינים דלהלן:

א) בקנין כסף בהזכות בנדל"ן, שקונה בעל המעות את המניות ע"י העברת הזיכוי הכספי מחשבונו לחשבון החברה לקנות הזכות בהנדל"ן 16.

וחובות ואקציען וכיו"ב, נראה דכל אלו הינם כמכירת שטרות וכו', ואפילו בדבר שלא בא לעולם מהני ע"ש, וממילא הוא הדין בדבר שאינו אלא זכות חכירות וכיו"ב, והיה צריך ביאור אם זה מתורת קנין או מתורת התחייבות, ומבואר דס"ל לצדד שאי"ז אלא מתורת התחייבות, ויש לדחות דבריו שאם אינו רוכש שום דבר רק התחייבות לכא' איך יש לו זכות ברווחים העתידיים והרי זה רבית גמור שנותן לו עתה מאה ומקבל יותר ותינה אם יש לו קנין בעיסקא א"ש אבל לדבריו זהו הלואה גמורה וצ"ע, [ובגו"ד דהמניות הוו כשטרות ראה משנ"ת לעיל הע' 3 דלא בכל המניות יש כיום גם שטר ע"ז דלפעמים אי"ז רק רישום בבנק שניתן לקבל זאת בדפי החשבון שמוציאים בבנק מופיעה טבלה של סכומי האחזקות שיש לבעל החשבון במניות השונות, אבל לכא' אין זה כשטר קנין אלא משמש לקבלת דיווח בלבד, ולכן קשה לומר דנחשב כסיטומתא לקנות ע"י הנייר, אבל שאר הסברות מהני בזה, וראה להלן מש"כ אם שייך שיעיל לקנין שטר במניית נדל"ן להסוברים דהוי כיש בו ממש].

16 דקרקעות נקנים בכסף או בשטר כמבואר בקידושין (כו, א): "נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף, בשטר" וכו', וכאמור לעיל פרק יט סעיף יב העברה בנקאית גם היא נחשבת כנתינת כסף

לקנסו וכן פרה לכמילא ריש פרק המפקיד משום דאינו יוצאין מגופו, על כל פנים הוא בעיא דלא איפשטא ומידי ספיקא לא נפקא ואמאי לא מהני תפיסה וכו' ובעיקר הדין דמעות לפירות נראה ראה דמהני מהא דאיתא פרק איהו נשך (ט, ב) רב חמא מוגר זווי בפשיטי, ומשמע דמהני מעות לפירות וכו', ורוב הקדשות ונדבות שבערי ארץ ישראל המה על דרך זה, דהקרו לנותן והריוח לעניים או לתלמוד תורה, ועיין מוהרי"ט (יו"ד ח"ב סי' מה) שכתב דכה"ג מותר להלות בריבית כיון שאין לעניים בקרו כלום לאו בעלי ממון מיקרי ע"ש, ובהא לא מספקי כלל דאיך יזכו בריוח, לכן נראה ברור כמ"ש דמהני מעות לפירות. אחר כתבי בא לידי ספר בני יעקב (מאמר ב' קנין עא, ע"ג ד"ה ויש לברר) וראיתי שהשיג ג"כ על מוהר"ם אלשיך במקצת ראיות שכתבנו ע"ש, ות"ל כוונתי לדעתו הרמה", ולדבריו ה"ה בנידו"ד חל קנין בגוף רכוש החברה לפי ערך כמות המניות שרכש לפירותיהם, ולכא' קניינו כשאר מטלטלין כדמשמע בשו"ע שם בדבדק לפירותיו קניינו כשאר מטלטלים, אך לכא' א"כ צריך קנין גמור וי"ל דמועיל אודיתא וסיטומתא ודד"מ בזה וכן סברת הגר"מ פיינשטיין מהני, אך מהות הקנין הוא ככפירות דקל וזוכה גם בהרווחים העתידיים. 15 בשו"ת עטרת משה (סי' קכא בד"ה אמנם): "אמנם לענ"ד לפי הנהוג עכשיו במסחר השטרות

ב) באופן שמקבל שטר על אישור רכישת המניה, [אם ע"י שטר שאצל הברוקר או ע"י שטר שמוחזק בשבילו בבנק], יש לומר רחלות הקנין בהנדל"ן הוא ע"י השטר שקיבל לידיו שבו נרשם חלק זה על שמו, ובאופן שהברוקר או הבנק מקבלים השטר עבורו בעינן שיהיו ברי זכיה וראה בהערה 17.

ג) וכן יכול להקנות לו בקנין חליפין דקרקע נקנה בחליפין 18.

ואגב הקנין בהנדל"ן זוכה גם בשאר עסקי החברה המטלטלין כשפירשו ביניהם שרצונם לקנות ולהקנות באגב 19.

מניות על מטלטלין, מניות על חובות, קניית אופציות, ואם חלוק בין מניות של הבורסה למניות שמנפיקה חברה, ודין קנין מעמד שלשתן בזה

ו. באופן שחברת המניות יש להם רק עסקים במטלטלין 20 שאינם נקנים בקנין כסף או שטר, ניתן להקנותם בקנין חליפין דמטלטלין נקנין בחליפין, אמנם למעשה עפ"י רוב חלק נכבד מנכסי החברות שמנפיקות מניות הם חובות ושעבודים שהבנק או אנשים אחרים חייבים להם, או כסף מזומן שנמצא בכספות וכדו', ובוה אין מועיל קנין חליפין דחובות ומטבעות אינם נקנים בחליפין, וגם בקנין אגב קרקע מועיל רק למזומנים אבל חובות לדעת כמה פוסקים אינם נקנים באגב, וא"כ באופנים אלו חלות הקנין הוא רק מכח הני סברות שהובאו לעיל סעיף ד 21, ומה ששכיח כיום מכירת אופציות לזכות קנין

18 פשוט דקרקעות נקנים בחליפין, [וה"ה שהיה יכול להועיל גם חזקה בהרכוש הנדל"ן אלא שעפ"י רוב אין עושים זאת].

19 והיינו דלאחר שהנדל"ן נקנה באחד מהקנינים דלעיל, שפיר יכול לזכות גם בהמטלטלין אגב הקנין בהקרקע, אך צריך לפרש ביניהם להדיא שמתכוונים להקנות המטלטלים באגב וכמש"כ בשו"ע כי על פי רוב אי"ז צבורין בתוכו ובכה"ג צריך לפרש כמבואר בסי' רב סעיף ב [ובדין הקנאת החובות שחייבים לחברה ראה בסמוך הע' 21].

20 וזה דבר שכיח שחברה לא יהא לה שום רכוש בהנדל"ן כגון שמקום המפעל והמשרד הוא בשטח מושכר שהחברה שוכרת את המקום, ולפעמים שייך שחברה לא יהא לה אף מטלטלין כגון חברה ששוכרת את המקום עם כל הציוד המשרדי ואף המכונות והחפצים הנלווים כולם נשכרים לתקופות ארוכות, ונמצא שחברה זו אין לה שום דבר ממשי אך ורק זכות המעות בבנק.

21 דהא י"א דאף בחובות ודבר שאינו בעין שייך קנין סיטומתא, ואף להסוברים דבחוב ודבשלב"ל לא מהני סיטומתא לחד, אבל ביחד עם

לקנין דחשיב כמכירת חוב שהבנק חייב לו וחברת המניות זוכה בהחוב של הבנק כפי הסברות שנתבאר שם בסעיף יב, ותמורת זה מקנה חלקה במניות של החברה ונמצא שנעשה שותף בהנדל"ן, אבל במניות על מטלטלין בלבד לא מהני קנין כסף רק למי שפרע, ונמצא דאף שהחברה חייבת לו כסכום של הכסף שנתן כנגד המניות אבל אין לו זכות לגבות מהם יותר באופן שהתייקרו המניות.

17 דמסירת השטר לאישור הזכות במניה הרי כמו שכותב בשטר שמקנה לו הנכסים של החברה ובקרקעות חל הקנין בזה, אבל במניות על עסקי מטלטלין אף אם נאמר דשייך להחשיב את השטר כשטר ראה שהחברה חייבת לו סכום בשוויו המניות שלו באופן שנתן גם כסף, אבל למעשה לא קנאם ואין לו זכות לגבות מהם יותר באופן שהתייקרו המניות, [ובגוף המציאות אם נותנים כיום שטר על המניות ראה לעיל הע' 3]. ויש להעיר עוד דאם מדין קנין שטר אתינן עליה בעינן שיהא לזה דין שטר גמור כתיקון לשון שטרות המועיל שמקנה לו דבר פלוני, ועפ"י רוב בנוסחאות שלהם כתוב רק שמסכימים להקנות ולא לשון הקנאה גמורה ויל"ע.

במניות דינם כמכירת מניות²², ויש שכתבו לחלק דמניות שרוכש בבורסה שייך לקנות כנייר ערך וככל הסברות שנתבארו לעיל, משא"כ במניות שרוכש מהנפקה של חברה פרטית דשייך בזה רק מעמד שלשתן, ויש לדון אם מועיל בזה קנין מעמד שלשתן וראה בהערה²³.

ענף ב - מכירת מניות מיד ליד, ניירות ערך ואגרות חוב, ופרטי דינים שונים בזה
מכירת מניות מיד שניה ברישום על שם הקונה, קנינים נוספים בזה, ואם השותפים יכולים לעכב ז. כל מה שנתבאר לעיל בהקנות מניות מהחברה שמנפיקה אותם שייך גם במכירת מניות מיד שניה, כגון ראובן שרכש מניות בחברה מסויימת והם רשומים על שמו בבורסה או בבנק, ורוצה למוכרם לשמעון, הריהו מעביר את רישום המניות על שמו של שמעון

מלהגיש מכח ההתחייבות לקיום הפסק דין, המקח בתוקפו²⁴.

23 באבן השהם (סי' קכו אות ג) כתב לדון בזה דלכא' תליא בהנידון אם מהני מעמד שלשתן בהקנות שטר חוב דפליגי הפוסקים ודעת הש"ך (פו סק"ע) דאף דבכחוב על פה מהני מעמד שלשתן חוב בשטר גרע ולא מהני בזה מעמ"ש, ובקצוה"ח חולק וראה בזה לעיל פרק ד סעיף יא, אמנם כתב לדון עפ"ימש"כ הקצוה"ח (קכו סק"ט) דיתכן שהקנות חוב עדיף מהקנות שטר וחשיב גופו ממון יש לצדד דאף מניות וכד' חשיב כחוב וגופו ממון, וה"ה דיועיל בזה מעמד שלשתן, אך מאידך כיון שלא הגיע זמן הביצוע של המניה או האופציה י"ל דאין כאן כלל חוב ולא שייך אף מעמ"ש, ועוד די"ל דבמניות ואופציות שיש צדדים שלא יבוא לידי גבייה כלל שירד ערכן לגמרי, י"ל דדינה כשטר כתובה דאין בזה מעמד שלשתן, ודן שם מדין קנין סיטומתא בזה ומסיק: "ונראין הדברים שיש לחלק בין רכישה בבורסה שנידון שם כנייר ערך בפני עצמו כשזמנו בתאריך מסויים וחל הקנין איפוא עם הרכישה, לבין קניה מהנפקה של החברה שבזה בשעת הרכישה עדיין לא חל המקח, שבזה הרוכש מהחברה מעביר זכותו ששילם עליה לשני, ובזה רק משום מעמד שלשתן חל כיון שאין זה קנינו של הראשון אלא זכות רכישה בעלמא, ובזה הובא מחלוקת הפוסקים אם מועיל מעמ"ש בסחורה שאפשר שתזול", ומבואר דבמניות שרוכש בבורסה ס"ל דשייך שיועיל גם שאר קנינים דהוי כשטר ונייר ערך בפני עצמו משא"כ ברכישה מחברה פרטית דתליא בהפלוגתא אם מהני מעמ"ש בזה.

דינא דמלכותא מהני וכמשנ"ת לעיל פרק ד הע' 130 ובכ"מ, ובבית שלמה כתב דמעשים בכל יום שמועיל סיטומתא בשט"ח ולכא' לדבריו ה"ה במלוה ע"פ מהני, ולכן עם רישום ודאי מהני קנין בזה מדין סיטומתא ודינא דמלכותא וכן סברת הגר"מ פיינשטיין דרישום שאינו ניתן לשינוי זה גופא הוי כקנין, ויש להוסיף דעפ"י רוב החובות שחייבים לחברה הם מעות שבעיסקה שהרבה פוסקים סוברים שנקנין כאגב יותר משאר חובות בעלמא.

22 אופציות הן זכויות הניתנות ע"י החברה לעובד לרכוש מניות של החברה במועדים נתונים ובמחירים קבועים. עבור כל אופציה נקבעת תקופת הבשלה (vesting) המתחילה בעת ההקצאה ומסתיימת במועד בו היא ניתנת למימוש. אופציות שתאריך הבשלתן הגיע מוגדרות כ- vested options, בעוד שאופציות שמועד הבשלתן טרם הגיע מוגדרות כ- non vested options, וראה בתורת רבית פ"יו (סעיף לו): "קניית אופציות ומכירתם הרי היא כקניית מניות" וראה להלן הע' 68 בחשש הרבית בזה, וראה באבן השהם (להגר"מ וינמן עמ' תיא): "ואף לענין מקח המקובל אצל סוחרים במושג של אופציה שהמקח חל, אלא שיש אפשרות לבטלו במקרה של אי תשלום", ומ"מ יתכן שלפעמים גרע ממניות שעיקר המניה הנמכרת עם האופציה לפעמים עדיין לא הונפקה כלל והוי כדבר שלא בא לעולם, [וע"ש מש"כ בעובדא ידידה: "ובפרט בנידו"ד שקיים תקנון בחברה בה נרכשו המניות הדורש כי להפעלת הסנקציות לביטול הרכישה על הבורקר להגיש בקשה בכתב לחברה, וא"כ בנידו"ד שלא הגיש בקשה, וכמו"כ כאשר מנוע

לאחר ששמעון משלם לו עבור המניות [עפ"י רוב התשלום הוא בהעברה בנקאית], ומעכשיו זכה שמעון במניות אלו ואם המניות התייקרו הריזח שלו, שזהו מהותם וענינם של המניות שנמכרים מיד ליד לשם השקעה בתקוה שתניב רווחים, ולכן הקנינים בזה כדלהלן:

(א) באופן שנעשה הרישום על שם שמעון יש בזה כל הני סברות לקנין שנתבאר בסעיף ד, ובמניות של גנדל"ן שייך גם קנין כסף וחליפין כמו שנתבאר בסעיף ה [ובמניות על מטלטלין חל עכ"פ קנין חליפין].

(ב) כשמקנה ע"י קנין שטר, באופן שמעביר השטר אליו ועל שמו הוא קנין שטר, אך כשהשטר נשאר על שם ראובן ונותנו לשמעון שיקנה הרכוש על ידי השטר נראה דצריך ליתן לו גם שטר כתיבה שיכתוב לו "קני לך איהו וכל שעבודיה", ואם שטר המניה הוא למוכ"ז סגי במסירה בלבד²⁴.

(ג) במניות שאין בהם ממש שאין מועיל קנין כסף וחליפין ורוצה להקנות רק בהעברת השטר, לגבי עצם הבעלות י"ל דמהני אך לגבי הזכויות ברווחים תליא בפלוג' אם מהני שטר התחייבות על דבר שלא בא לעולם, ולהסוברים דלא מהני א"כ שייך להקנות רק בהעברת הרישום²⁵.

ובכל זה אין שאר בעלי המניות השותפים יכולים לעכב בעדו מהעברת המניות אלא אם כן הוסכם מתחילה בתקנון החברה ששותף אחד יכול לעכב מהשני מלמכור²⁶.

מכירת מניות באופן פרטי בקנין חליפין, אגב קרקע, קנין שטר, בלא רישום בבנק אם חל הקנין ח. האמור לעיל הוא באופן שהקנין נעשה כפי הנהוג, אבל באופן שאינו מקנה לו כנהוג כגון שראובן יש לו מניות בחברה מסוימת ורוצה למוכרם לשמעון שלא דרך החברה

שותף אחד יכול למכור בלתי הסכמת חבירו, אז בודאי אם מכר בלתי הסכמת חבירו, ל"ה מכירה, אבל לא ידעתי מזה, שבנר"ד הוא כן, דאדרבה הרי ידענו שאינם מקפידים על המכירה, שנושאים ונותנים בבורסה בהם ורק שצריך רישום על שמו לפי החוק, ובדיני ישראל, כל שותף יכול למכור חלקו לחבירו, אם אינו גורם בזה הפסד לשותפו, וכמבואר בשו"ע (חז"מ קעו סעיף י), דלא ישתתף בה אחרים, וכתב שם הט"ז, דאם נשתתף עם אחר, ולא האמין הסחורות בידו, רק שנותן לו חלקו בריזח עבור טרחתו שפיר דמי עיי"ש, ועי' שם בפת"ש (ס"ק כא), בשם תשו' צ"צ (ס"י) צט' בענין מכירת חלקו לאחר, דדוקא היכא שיש חשש עצלות בהתעסקו בהעסק, יכולים לעכב על ידו מלמכור, אבל בלא"ה יכול למכור, וכמו שהביא שם משער משפט בזה, ומכש"כ היכא דאין מוטל עליו ההתעסקות בהעסק, דיכול למכור חלקו למי שרוצה".

24 כן נראה לכאור', דממנ"פ אם שטר זה הוא כשטר ראייה, א"כ צריך כו"מ כמו בהקנאת שטר חוב בעלמא, ואם זה שטר קנין הרי גם בהקנאת שטר קנין קרקע כשהוא על שם הראשון בעיני כתיבה ומסירה כמבואר בס"י סו (סעיף יד), וראה באבן השהם (עמ' צא בד"ה ואמנם) ונפק"מ בקנינים אלו בנוסף לקנינים דסעיף ד דבכסף וחליפין וכן בכתיבה ומסירה לדעת כמ"פ מועיל הקנין אף מן התורה, ובשטר למוכ"ז פשוט דסגי במסירה ולרר"פ הקנין חל מן התורה.

25 כמו שנתבאר לעיל הע' 3 דלגבי עצם החוב על מה שהשקיע הרי כשאר שטר ראייה על שעבוד, אבל לגבי הזכויות ברווחים תליא בפלוג' הקצ' ונתי' סי' רג אם שייך שטר התחייבות על דבר שלא בא לעולם וא"כ הרי ספיקא דדינא אם שייך לקנות המניה ע"י גוף השטר כשרוכש המניה מיד שניה.

26 פשוט וכ"כ במנח"י (חז"י סי' כו): "והנה מודינא, דבדבר של שותפות, והי' תנאי, שאין

הממשלתית שעוסקת במכירת מניות אלא באופן פרטי, והקנה לו המניות בקנין חליפין או אגב קרקע, או שכתב לו שטר קנין וכדו', נראה דתלוי בהשיטות והאופנים שנתבאר לעיל, דלהסוברים דשייך קנין במניות, א"כ עכ"פ במניות נדל"ן חל קנין כסף חליפין ושטר, וכן במניות מטלטלין חל עכ"פ קנין חליפין, משא"כ להסוברים דלא חשיב בר קנין, [וכן במניות על חובות דלא שייך בזה קנינים], א"כ לא חל הקנין בזה עד שיעשה רישום כדן, דלדעות אלו הקנאת המניות הוא ענין שתלוי לפי ההנהגה והנהול בדינא דמלכותא, ולכן באופן שעושה הקנין לפי הנהוג בין הסוחרים על ידי העברת הכסף מהבנק ורישום המניות על שמו באופן רשמי, יכול להועיל הקנין מכח הסברות הנ"ל בסעיף ד, אבל בהקנאה פרטית לכאור' לא חל שום קנין בגוף המניות.

כשעשה זכרון דברים שמתחייב להעביר המניות על שמו ודין חוזה אצל עו"ד

פ. נראה דאף כשעשו ביניהם חוזה או זכרון דברים שייך לומר שקיבל ממנו התחייבות להעביר את הרישום של המניות על שמו, והיא רק התחייבות להעביר לו המניות לכשיחזיקו כל תנאי המכר ביניהם, אבל עדיין לא זכה בגוף המניות ואם יש שינוי בשוויות המניות זה שייך למוכר²⁷, ולכן הרוצה לקנות מניה באמצעות חוזה ללא רישום על שמו נראה שעליו לעשות עם המוכר חוזה אצל עו"ד דכיון שכל חתימה אצל עו"ד יש לה תוקף בדינא דמלכותא, י"ל דחשיב אף כקנין בגוף המניה מכח דינא דמלכותא²⁸.

הקנאת מניות בקנין המועיל במכירת חמץ

י. לאור האמור ולפי מש"כ הפוסקים דבמכירת חמץ אף שלא חל הקנין מדינא דמלכותא בלא רישום על שמו של העכו"ם מ"מ חל מדין תורה²⁹, א"כ במניות נדל"ן קונה

שמדובר בקניית מניות אשר כל מכירה וקניה אינו נעשה אפילו לפי המנהג ע"י חתימת הצדדים על הסכם, ורק ע"י העברה בבורסה או בבנק, ובדאי אם נתקיים תנאי ההסכם היה המוכר חייב להעביר את המניות לקונה רשמית מדין ההסכם שהוא קנין סיטומתא אבל לא שייך שיקנה כנגד מעותיו כשלא שילם השאר³⁰.

28 כן שמעתי מהגאון מו"ה רבי מרדכי דוד וייס שליט"א ר"כ אורייתא בלונדון יצ"ו שכן הוא הנוהל בדינא דמלכותא דשם, ולכאור' כן הוא גם בא"י, אלא שיל"ע אם לגבי זה אמרינן דדינא דין. 29 כמנחת יצחק (ח"ג סי' ג): "אבל קודם פסח, אין עצה אחרת, רק שימכור הישראל המניות קודם פסח לנכרי, כמו שמוכרים שאר חמץ, ואף שהעיד כ"ת, דמכין שהבעלות של המניות, צריכה רישום על שם הקונה אותם, וא"כ השותפות קמה וגם נצבה בפסח ובשבת, ואף רוב בעלי מניות מפתד

27 וכמש"כ פוסקי דורנו לגבי חוזה קנין דירות ראה בקובץ הישר והטוב (גליון ד) מש"כ הגר"ז גודלברג שהיום כל ההסכמים והחוזים הם התחייבות ליתן, וראה עוד בקובץ אור המורה (כרך מא חוברת א עמ' 136 שהביא הגר"י בלייך דגם בדד"מ יש מושג של חיוב "ביצוע בעין" לחייב להקנות וע"ש שנסתייע משו"ת זרע אמת (סי' קלג) ששייך לחייב ביצוע בעין, וה"נ יש לומר שרוכש ממנו זכות והתחייבות להעביר את המניות על שמו בבורסה, וראה בקובץ דברי משפט (ח"ד עמ' שר-שטו) שדן הגרמ"א אייזנשטיין בעובדא שנערך חוזה בין ראובן לשמעון שבו התחייב ראובן לקנות משמעון מניות של חברה מסוימת והוקבע ביניהם סדר התשלומים ושילם רק תשלום אחד ושאר התשלומים לא שולמו והותנה ביניהם שייבטל העסק אם יפגר בתשלומיו, וכתב שם ע"ז דבלא"ה כל ההסכם ביניהם אין בו קנין דאף שהיה שייך בו קנין סיטומתא אבל: "כיון

הקרקע בכסף, חליפין או שטר, והמטלטלין באגב, וכן במניות מטלטלין שייך לקנות בחליפין, כמו"כ שייך בזה גם קנין אודיתא, אבל סיטומתא ודינא דמלכותא ליכא בזה כל זמן שלא נרשם על שמו, לדיון נוסף בזה ראה בהערה 30, ולמעשה נהוג לכתוב בנוסח המכירה שמתחייב גם להעביר את המניה על שמו של העכו"ם ומתנים להדיא שאין אחד מהצדדים יכול לערער ולבטל את המכירה בגין אי הרישום³¹, ולדעת הסוברים דלא שייך קנין במניות שאין בהם ממש בלא"ה אין צריך למוכרם במכירת חמץ דלא חשיב בעלים גמור³².

אודיתא כשברור שלא היתה שלו מעולם ודין יורש שמקנה מתפוסת הבית

יא. עובדא בראובן שהקנה לשמעון מניות, באופן שכתב לו שטר אודיתא שבו הוא מודה שמניות אלו שרשומים על שמו שייכים לשמעון [ולא העביר את המניות על שם שמעון כבורסה או בבנק, ולכן עשה אודיתא שכן שאר הקנינים דסיטומתא ורד"מ לא מהני בלא רישום, וקנין כסף או חליפין ג"כ יש סוגי מניות שאינו מועיל בהם הני קנינים כמשנ"ת], נראה דדינם כדלהלן:

(א) באופן ששייך לומר שמעולם היה שייך הדבר לשמעון ורק נרשם על שמו של ראובן מסיבה טכנית, חשיב שפיר לכו"ע כקנין אודיתא³³.

כמה חששות, לא יצייתו לעשות העברה על שם קונה נכרי, למשך כל הפסח, ובלעדה אין למכירה כזו שום תוקף חוקי, ובפרט למסקנת השואל ומשיב (מהד"ת ח"ג סי' ע'), שהבאתי בתשובתי הקודמת לכ"ת, היכא שא"א ליקח רשות מהשוחפין, שבנוי דוקא על דינא דמלכותא, מ"מ נראה דיש בזה כדי סמיכה, לסמוך על גדולי האחרונים, שכבר דנו בכיוצא בזה, וע"ע מש"כ בח"ז סי' כו

31 בנוסח שטר מכירת חמץ כתוב סעיף כדלהלן: "הרשות ביד הקונה לעשות הכל מה שדרוש שהמכירה והשכירות תהא מוכרת מבחינה חוקית לפי חוקי המדינה, והמוכרים מתחייבים להמציא לו כל המסמכים הדרושים לכך, אך הקונה מצהיר בזאת שאף אם מאיזו סיבה שהיא לא תוכר המכירה והשכירות לפי חוקי המדינה, תחול המכירה לפי חוקי התורה בלבד".

32 כנ"ל פרק יט הע' 11 מדברי הפוסקים בזה. 33 כמשנ"ת לעיל פרק יט הע' 40 דמניות באופן שיכול להיות הודאתו אמת חשיב כהקנאת אודיתא בחוב שבשטר ושייך בזה קנין אודיתא, וכאן אף שעדיין לא העביר הרישום על שמו אבל עצם ההודאה יכולה להיות אמת שהרי יתכן שלמעשה הבעלים האמיתיים הוא שמעון שנתן מעות לראובן לקנות עבורו המניות ורשמש על שם ראובן מסיבות טכניות, וכיון ששייך להיות

כמה חששות, לא יצייתו לעשות העברה על שם קונה נכרי, למשך כל הפסח, ובלעדה אין למכירה כזו שום תוקף חוקי, ובפרט למסקנת השואל ומשיב (מהד"ת ח"ג סי' ע'), שהבאתי בתשובתי הקודמת לכ"ת, היכא שא"א ליקח רשות מהשוחפין, שבנוי דוקא על דינא דמלכותא, מ"מ נראה דיש בזה כדי סמיכה, לסמוך על גדולי האחרונים, שכבר דנו בכיוצא בזה, וע"ע מש"כ בח"ז סי' כו 30 ראה בספר מכירת חמץ כהלכתו דלמעשה נהוג לעשות כל אופני הקנינים כיון שיש קנינים שאינם מועילים בעכו"ם, ולמעשה בנדו"ד יל"ע אם יצאנו מידי ספק דלכא"ו כיון שיש קנינים שלכמה דיעות אינו מועיל א"כ לדבריהם לא חל המכר וצ"ע, וראה מש"כ הגר"מ שטרנבוך במועדים וזמנים (ח"ג עמ' רסט): "אבל תמוה, שגם לפי דינינו, מאחר שהתאחדו והתאגדו בתנאים מסוימים לטובת החברה, ובכללם, שאין להם זכות למכור בלי הסכמתם, או רישום וכדומה, גם לפי דינינו בכחם לעשות כן, ולא חלה שום מכירה בלי רישום בהסכמתם, גם לפי דין תורה כתקנת החברה, וא"כ לכאורה קשה מה מועיל המכירה", והמנח"י (ח"ז סי' כו) הביא דבריו וחולק עליו דס"ל שאין זה תנאי גמור שלא יוכל למכור

הממשלתית שעוסקת במכירת מניות אלא באופן פרטי, והקנה לו המניות בקנין חליפין או אנב קרקע, או שכתב לו שמר קנין וכדו', נראה דתלוי בהשיטות והאופנים שנתבאר לעיל, דלהסוברים דשייך קנין במניות, א"כ עכ"פ במניות נדל"ן חל קנין כסף חליפין ושמר, וכן במניות מטלטלין חל עכ"פ קנין חליפין, משא"כ להסוברים דלא חשיב בר קנין, [וכן במניות על חובות דלא שייך בזה קנינים], א"כ לא חל הקנין בזה עד שיעשה רישום כדן, דלדעות אלו הקנאת המניות הוא ענין שתלוי לפי ההנהגה והנהל בדינא דמלכותא, ולכן באופן שעושה הקנין לפי הנהוג בין הסוחרים על ידי העברת הכסף מהבנק ורישום המניות על שמו באופן רשמי, יכול להועיל הקנין מכח הסברות הנ"ל בסעיף ד, אבל בהקנאה פרטית לכאור' לא חל שום קנין בגוף המניות.

כשעשה זכרון דברים שמתחייב להעביר המניות על שמו ודין חוזה אצל עו"ד

פ. נראה דאף כשעשו ביניהם חוזה או זכרון דברים שייך לומר שקיבל ממנו התחייבות להעביר את הרישום של המניות על שמו, והיא רק התחייבות להעביר לו המניות לכשיחיימו כל תנאי המכר ביניהם, אבל עדיין לא זכה בגוף המניות ואם יש שינוי בשוויות המניות זה שייך למוכר²⁷, ולכן הרוצה לקנות מניה באמצעות חוזה ללא רישום על שמו נראה שעליו לעשות עם המוכר חוזה אצל עו"ד רכיון שכל חתימה אצל עו"ד יש לה תוקף בדינא דמלכותא, י"ל דחשיב אף כקנין בגוף המניה מכח דינא דמלכותא²⁸.

הקנאת מניות בקנין המועיל במכירת חמץ

י. לאור האמור ולפי מש"כ הפוסקים דבמכירת חמץ אף שלא חל הקנין מדינא דמלכותא בלא רישום על שמו של העכו"ם מ"מ חל מדין תורה²⁹, א"כ במניות נדל"ן קונה

שמדובר בקניית מניות אשר כל מכירה וקניה אינו נעשה אפילו לפי המנהג ע"י חתימת הצדדים על הסכם, ורק ע"י העברה בבורסה או בבנק, ובדאי אם נתקיים תנאי ההסכם היה המוכר חייב להעביר את המניות לקונה רשמית מדין ההסכם שהוא קנין סיטומתא אבל לא שייך שיקנה כנגד מעותיו כשלא שילם השאר".

28 כן שמעתי מהגאון מו"ה רבי מרדכי דוד וייס שליט"א רז"כ אורייתא בלונדון יצ"ו שכן הוא הנהל בדינא דמלכותא דשם, ולכאור' כן הוא גם בא"י, אלא שיל"ע אם לגבי זה אמרין דדינא דין. 29 במנחת יצחק (ח"ג סי' ג): "אבל קודם פסח, אין עצה אחרת, רק שימכור הישראל המניות קודם פסח לנכרי, כמו שמוכרים שאר חמץ, ואף שהעיר כ"ת, דמכין שהבעלות של המניות, צריכה רישום על שם הקונה אותם, וא"כ השותפות קמה וגם נצבה בפסח ובשבת, ואף רוב בעלי מניות מפחד

27 וכמש"כ פוסקי דורנו לגבי חוזה קנין דירות ראה בקובץ הישר והטוב (גליון ד) מש"כ הגרונ"ג גודלברג שהיום כל ההסכמים והחוזים הם התחייבות ליתן, וראה עוד בקובץ אור המזרח (כרך מא חוברת א עמ' 136 שהביא הגרי"ד בלייך דגם בדד"מ יש מושג של חיוב "ביצוע בעין" לחייב להקנות וע"ש שנסתייע משו"ת זרע אמת (סי' קלג) ששייך לחייב ביצוע בעין, וה"נ יש לומר שרוכש ממנו זכות והתחייבות להעביר את המניות על שמו בבורסה, וראה בקובץ דברי משפט (ח"ד עמ' שו-שטו) שדן הגרמ"א אייזנשטיין בעובדא שנערך חוזה בין ראובן לשמעון שבו התחייב ראובן לקנות משמעון מניות של חברה מסוימת והוקבע ביניהם סדר התשלומים ושילם רק תשלום אחד ושאר התשלומים לא שולמו והותנה ביניהם שייבטל העסק אם יפגר בתשלומיו, וכתב שם ע"ז דבלא"ה כל ההסכם ביניהם אין בו קנין דאף שהיה שייך בו קנין סיטומתא אבל: "כיון

הקרקע בכסף, חליפין או שטר, והמטלטלין באגב, וכן במניות ממלטלין שייך לקנות בחליפין, כמו"כ שייך בזה גם קנין אודיתא, אבל סיטומתא ודינא דמלכותא ליכא בזה כל זמן שלא נרשם על שמו, לדיון נוסף בזה ראה בהערה³⁰, ולמעשה נהוג לכתוב בנוסח המכירה שמתחייב גם להעביר את המניה על שמו של העכו"ם ומתנים להדיא שאין אחד מהצדדים יכול לערער ולבטל את המכירה בגין אי הרישום³¹, ולדעת הסוברים דלא שייך קנין במניות שאין בהם ממש בלא"ה אין צריך למוכרם במכירת חמץ דלא חשיב בעלים גמור³².

אודיתא כשברור שלא היתה שלו מעולם ודין יורש שמקנה מתפוסת הבית יא. עובדא בראובן שהקנה לשמעון מניות, באופן שכתב לו שטר אודיתא שבו הוא מודה שמניות אלו שרשומים על שמו שייכים לשמעון [ולא העביר את המניות על שם שמעון בכורסה או בבנק, ולכן עשה אודיתא שכן שאר הקנינים דסיטומתא ורד"מ לא מהני בלא רישום, וקנין כסף או חליפין ג"כ יש סוגי מניות שאינו מועיל בהם הני קנינים כמשנ"ת], נראה דדינם כדלהלן:

(א) באופן ששייך לומר שמעולם היה שייך הדבר לשמעון ורק נרשם על שמו של ראובן מסיבה טכנית, חשיב שפיר לכו"ע כקנין אודיתא³³.

בלא רישום ולכן סגי בזה שחל המכירה מה"ת ע"ש והר"ד לעיל הע' 26, וצ"ע אם יצאנו ידי כל השיטות שיחול קנין ברור מן התורה, וע"ע בחלקת יעקב (סי' ע-עא) מש"כ אם יש לסמוך על קנינים שחל מה"ת נגד דד"מ.

31 בנוסח שטר מכירת חמץ כתוב סעיף כדלהלן: "הרשות ביד הקונה לעשות הכל מה שדרוש שהמכירה והשכירות תהא מוכרת מבחינה חוקית לפי חוקי המדינה, והמוכרים מתחייבים להמציא לו כל המסמכים הדרושים לכך, אך הקונה מצהיר בזאת שאף אם מאיזו סיבה שהיא לא תוכר המכירה והשכירות לפי חוקי המדינה, תחול המכירה לפי חוקי התורה בלבד".

32 כנ"ל פרק יט הע' 11 מדברי הפוסקים בזה. 33 כמשנ"ת לעיל פרק יט הע' 40 דמניות באופן שיכול להיות הודאתו אמת חשיב כהקנאת אודיתא בחוב שבשטר ושייך בזה קנין אודיתא, וכאן אף שעדיין לא העביר הרישום על שמו אבל עצם ההוראה יכולה להיות אמת שהרי יתכן שלמעשה הבעלים האמיתיים הוא שמעון שנתן מעות לראובן לקנות עבורו המניות ורשם על שם ראובן מסיבות טכניות, וכיון ששייך להיות

כמה חששות, לא יצייתו לעשות העברה על שם קונה נכרי, למשך כל הפסח, ובלעדה אין למכירה כזו שום תוקף חוקי, ובפרט למסקנת השואל ומשיב (מהר"ת ח"ג סי' ע'), שהבאתי בתשובתי הקודמת לכ"ת, היכא שא"א ליקח רשות מהשותפין, שבגוי דוקא על דינא דמלכותא, מ"מ נראה דיש בזה כדי סמיכה, לסמוך על גדולי האחרונים, שכבר דנו בכיוצא בזה, וע"ע מש"כ בח"ז סי' כו

30 ראה בספר מכירת חמץ כהלכתו דלמעשה נהוג לעשות כל אופני הקנינים כיון שיש קנינים שאינם מועילים בעכו"ם, ולמעשה בנדו"ד יל"ע אם יצאנו מידי ספק דלכא"ו כיון שיש קנינים שלכמה דיעות אינו מועיל א"כ לדבריהם לא חל המכר וצ"ע, וראה מש"כ הגר"מ שטרנבוך במועדים וזמנים (ח"ג עמ' רסט): "אבל תמוה, שגם לפי דינינו, מאחר שהתאחדו והתאגדו בתנאים מסוימים לטובת החברה, ובכללם, שאין להם זכות למכור בלי הסכמתם, או רישום וכדומה, גם לפי דינו נכחם לעשות כן, ולא חלה שום מכירה בלי רישום בהסכמתם, גם לפי דין תורה כתקנת החברה, וא"כ לכאורה קשה מה מועיל המכירה", והמנ"ח (ח"ז סי' כו) הביא דבריו וחולק עליו דס"ל שאין זה תנאי גמור שלא יוכל למכור